

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

KIRGIZ AYTIŞLARI

DOKTORA TEZİ

Ulanbek ALİMOV
(Tezi Hazırlayan)

Danışmanı: Prof. Dr. Kemal YÜCE

İZMİR-2010

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Kırgız Aytışları” adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ulanbek ALİMOV

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 03.03.2010 tarih ve 08/7-d sayılı kararı ile oluşturulan jüri Türk Dünyası Araştırmaları (Türk Halk Bilimi) anabilim dalı doktora öğrencisi Ulanbek Alimov'un aşağıda başlığı (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 29.03.2010 günü saat 15. 00'da 90 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız/düzeltilmesi gerekli~~ olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BASKAN

Prof. Dr. Kemal YÜCE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Ekrem TÜRKMEN

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Alimcan İNAYET

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

ÜYE

Yard. Doç. Dr. Metin ARIKAN

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı : "Kırgız Aytışları"

Tezin İngilizce Başlığı : "Kyrgyz Aityshes"

- * 1. Doktora Tezi savunma süresi asgari 90 azami 120 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
3. Doktora Tez savunmasında üyelere en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

1.CİLT	III
ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	1
1. Kırgız Tarihi ve Kültürü Hakkında Kısa Bilgi	1
2. Kırgız Sözlü Kültür Geleneği	8
I. BÖLÜM	26
I. 1. Kırgız Akınlık Geleneğinde Aytışın Yeri ve Önemi	26
I. 2 Aytış Sanatının Tarihi Gelişimi	28
I. 3. Aytışın (Atışmanın) Tanımı	48
I. 4. Türk Dünyasında Aytış Sanatı.....	50
I. 5. Aytışların Diğer Halk Bilimi Türleriyle Olan İlişkisi.....	59
I. 6. Aytışlar Üzerine Yapılan Çalışmalar	83
II. BÖLÜM	91
II. 1. Kırgız Aytışlarının Konuları	91
II. 2. Aytışların Yaratılışı ve İcra ortamı	94
II. 3. Aytışın Kullanım ve Anlatım Yerleri	116
II. 4. Aytışların Fonksiyonları	139
II. 5. Aytışların Tür ve Şekil Özellikleri	165
II. 5. 1. Uçuraşuu Aytışı (Selamlaşma)	171
II. 5. 2. Kayım Aytışı (Taşlama)	178
II. 5. 3. Kordoo Aytışı (Sicilleme)	189
II. 5. 4. Maktoo Aytışı (Övme, yüceltme)	205
II. 5. 5. Alım-Sabak Aytışı (Nazire).....	229
II. 5. 6. Sanat Aytışı (Öğütleme).....	236
II. 5. 7. Tabışmak Aytışı (Bilmece)	260
II. 5. 8. Diğer Aytış Türleri.....	276
III. BÖLÜM	280
Tanınmış Aytış Ustaları	280
2. CİLT	319
IV. BÖLÜM	319

Kırgız Aytışlarının Kırgızistan ve Anadolu Türkçesinde Transkripsiyonlu Metinleri	319
SONUÇ	1050
KAYNAKÇA	1052

1.CİLT

ÖNSÖZ

Türk Dünyasının çeşitli bölgelerinde çeşitli isimlerle bilinen ve sözlü kültürümüzü zenginleştiren Âşıklık, Şeşenlik, Bahşılık ve Akınlık gibi geleneklerimiz köklü bir kültüre işaret etmektedir. Kırgızlar günümüzde de canlı bir şekilde yaşattığı akınlık geleneğiyle Türk Dünyası edebiyatına ve oradan da Dünya edebiyatına parlak bir renk katmaktadır. Akınlık geleneğinin en önemli unsurlarından olan aytışlar ile ilgili bir çalışma yapmamızın daha doğru bir tercih olacağına hocalarımızla birlikte karar verdik. Bu çalışmayı sürdürürken Kırgız akınlık geleneği içerisinde yer alan aytışlar ile âşıklık geleneğindeki atışmaları karşılaştırmalı metotla ele almaya çalıştık.

Çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kırgız Tarihi ve “Kültürü Hakkında Kısa Bilgi” adlı başlıkta tarih kaynaklarına başvurarak Kırgızların tarihini ele aldıktan sonra Kırgız kültürü hakkında kısa bilgi vermeye çalışılmıştır. “Kırgız Sözlü Geleneği” başlığında Kırgız sözlü geleneği ile ilgili tespit ve yorumlar yapmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, “Kırgız Akınlık Geleneğinde Aytışın Yeri ve Önem”i, “Aytış Sanatının Tarihi Gelişimi”, “Aytışın (Atışmanın) Tanımı”, “Türk Dünyasında Aytış Sanatı”, “Aytışların Diğer Halk Bilimi Türleriyle Olan İlişkisi ve Aytışlar Üzerine Yapılan Çalışmalar” adlı başlıklarla akınlık geleneği ve aytışlar incelenmeye çalışıldı.

İkinci bölümde ise akınların icra ettikleri aytışların türe ait özelliklerini ele almaya çalıştık. “Kırgız Aytışlarının Konuları”, “Aytışların Yaratılışı ve İcra Ortamı”, “Aytışın Kullanım ve Anlatım Yerleri” ve “Aytışların Fonksiyonları” adlı başlıklar altında akın aytışlarının özellikleri üzerinde durulmuştur. “Aytışların Tür ve Şekil Özellikleri” adlı başlık içerisinde aytışların tür ve şekil özellikleri sekiz alt başlık içerisinde incelenmeye çalışıldı.

“Tanınmış Aytış Ustaları” adlı üçüncü bölümde aytış ile ilgili tanınmış Kırgız akınlarının hayatı ve eserleri üzerinde durulmaya çalışıldı.

“Kırgız Aytışlarının Kırgızistan ve Anadolu Türkçesinde Transkripsiyonlu Metinleri” çalışmamızın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızın sonuç kısmında araştırma konumuzla ilgili elde edilen sonuçlar genel bir değerlendirme şeklinde verilmiştir.

Çalışmamız kullandığımız kaynakların alfabetik sırasına göre verildiği Kaynakça kısmı ile tamamlanmıştır.

Tez çalışma konumuzun tespitinden, son halini aldığı şu güne kadar her konuda desteğini ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Kemal YÜCE’ye teşekkürü bir borç bilirim.

Türk Dünyası kültürü araştırmalarını bir çığır haline getiren, tüm öğrencilerine bu çığırın bilimsel problemlerinin çözümlenmesi konusunda sistemli bir çalışmaya teşvik eden, Anadolu Türkçesini öğrenmeye başladığım günden beri çalışmalarına her konuda desteklerini ve yardımlarını gördüğüm hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’e minnettarlık bildirmeyi borç bilirim.

Yüksek lisans ve doktora eğitimim sırasında aldığım derslerinde kıymetli vakitlerini aldığım ve her konuda desteklerini gördüğüm Prof. Dr. Metin EKİCİ, Prof. Dr. Zeki KAYMAZ, Prof. Dr. Alimcan İNAYET ve Prof. Dr. Gürer GÜRSEVİN hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Çalışmamız süresince kaynaklarından yararlandığım ve her türlü fedakârlıklarını gördüğüm hocalarım Yard. Doç. Dr. Metin ARIKAN, Dr. İsmail Turan KALLİMCİ ve Dr. Baki Bora HANÇA’ya teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. Kırgız Tarihi ve Kültürü Hakkında Kısa Bilgi

Bir toplumun tarihini araştırırken tarihçiler zaman ve mekânı esas alarak tarihi olayların sebep ve sonuç ilişkisini değerlendirirler. Tarih araştırmalarında kullanılan yöntem, kaynak toplama, bu kaynakları sınıflandırma ve kaynakları karşılaştırarak yorumlamayla açıklanmaktadır. Çalışmamızda daha önceden tarihçiler tarafından yapılan araştırma, inceleme kaynaklarına başvurarak Kırgızların tarihini ele aldıktan sonra Kırgız kültürü hakkında kısa bilgi vermeye çalışacağız.

Kırgızlar, Türk boyları arasında, Orta Asya'nın değişik bölgelerinde yaşamış en eski boylardan biridir¹. F. Türkmen'in de belirttiği gibi Türk boyları arasında en eski tarihe sahip Kırgızların, tarih boyunca Avrasya'nın Sibirya, Orta Asya, Ural-İdil ve Anadolu gibi bölgelerinde çeşitli halklarla ilişkiler geliştirerek yaşadıklarını görmekteyiz. Türk tarihinin bilinen en eski etnik ismine sahip olan Kırgızlar hakkındaki bilgilere Çin kaynaklarından başlayarak Göktürk yazıtları (Runik), Fars, Bizans, Arap, Moğol ve Rus kaynaklarında rastlanmaktadır. Kırgız-Türk Manas Üniversitesinin Türk Uygarlığı Araştırmaları Merkezinde komisyon çalışması sonucunda yayınlanan "Kırgızların ve Kırgızistan'ın Tarihi Kaynakları" adlı iki ciltlik çalışma içerisinde MÖ. II yüzyıldan MS.. XIV yüzyıllarda Çin, Arap, Fars ve Türkistan kaynaklarını içeren bilgiler verilmiştir².

Kırgızlar hakkındaki ilk bilgiler, en eski Çin kaynaklarında geçmektedir. Çin tarihinin en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilen Sıma Syan'ın ünlü "Şi Szi" adlı eserinde ilk kez Kırgızlardan bahsedilmektedir. Sıma Syan'a göre MÖ. 209-201 yılları Hun imparatoru Maodun, Kuzeydeki Gegun (Kırgız) Hanlığını fethederek kendi imparatorluğuna dâhil etmiştir. Çin tarihçisi Ban Gu'nun "Syan Han Şu" adlı eserinde ise MÖ. 1.yüzyıllarda Kırgızların (Gyangunların) Doğu Türkistan'da (Turfan'da)

¹ Fikret Türkmen, Manas Destanı Üzerinde İncelemeler, TDK Yay., Ankara, 1995, s. 1.

² Kırgızdardın cana Kırgızstandın Tarihiy Bulaktarı, Manas Üniversitesi Yayınları, (Haz. K. Cusuyev, A. Mokeyev, D. Saparaliyev) Bişkek, Cilt. 1, 2002.

Kırgızdardın cana Kırgızstandın Tarihiy Bulaktarı, Manas Üniversitesi Yayınları, (Haz. K. Cusuyev, A. Mokeyev, D. Saparaliyev) Bişkek, Cilt. 2, 2003

yaşadıklarından ve Hun imparatoru tarafından fethedildiğinden söz edilmektedir.³ Sonraki Çin kaynaklarında Kırgızların genelde dağlık bölgelerde (Köğmen, Altay, Tanrı Dağları) yaşadıklarından, daha çok hayvancılıkla uğraştıklarından, güzel atlara sahip olduklarından ve çeşitli kavimlerle mücadele ettiklerinden bahsedilmektedir.⁴ MÖ. 1. yüzyılın sonlarında Hun İmparatorluğunun dağılır ve ortaya Çin kaynaklarında Syanbi olarak adlandırılan yeni bir hanedanlık çıkar. Fakat Syanbilerden söz edilen kaynaklarda her ne kadar o zamanlardaki Kırgızların komşuları sayılan Usunların, Dinlinlerin isimleri geçse de Kırgızlardan hiç bahsedilmemekte ve MS. V. yüzyıla kadar Kırgızlarla ilgili kaynaklara pek rastlanmamaktadır.⁵ Bu dönemle ilgili kaynakların kısıtlı olmasından dolayı oldukça az bilgiye ulaşılmış durumdadır.

VI. yüzyılın ikinci yarısında Kırgızların Göktürk Kağanlığının idaresinde yaşadığı tespit edilmektedir.⁶ Göktürk Kağanlığında yaşanan karışıklıklardan faydalanan Kırgızlar zaman zaman ayaklanmışlardır; fakat bu ayaklamalar, bastırılmış ve tekrar hâkimiyet altına alınmışlardır. Kırgızların o dönemdeki en büyük ayaklanması Bilge Kağan'ın kız kardeşiyle evli olan Barsbek Kağan'ın liderliğiyle yapılan ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanmanın sonucunda Barsbek Kağan öldürülmüş ve Kırgızlar tekrar itaat altına alınmıştır.

Uygurların Köktürk Kağanlığını yıkarak Uygur Kağanlığını kurmalarıyla birlikte Kırgızlar, bu kağanlığının hâkimiyeti altına girmişlerdir. Göktürk Kağanlığında olduğu gibi Kırgızlar, uzun yıllar boyunca Uygurlarla sürekli mücadele etmişler ve bu ayaklanmalar, 839 yılında sona ermiş ve Kırgızlar Uygur kağanlığını yıkarak Ötüken'de kendi kağanlıklarını kurmuşlardır. 841-847 yılları arasındaki savaş zamanında çelikleşen ve yeniden kurulan Kırgız ordusu Ötüken ve bugünkü Moğolistan'ın bütün topraklarını işgal etmekle kalmayıp, doğudan Baykal'a ve Kuzey Doğu Çin'e, güney taraftan Gansu bölgesine, güneybatıdan Doğu Türkistan'a ve Tanrı dağlarına, kuzeybatı ve batıdan İrtiş ve Tomskiy nehirleri boyunca uzanan vadilere, Altay Dağlarına kadar

---

³ Vasiliy Valadimiroviç Bartold, *İzbrannie Trudy po İstorii Kırgızov i Kırgızstana*, Şam Bas., Bişkek, 1996, s. 177-179.

⁴ *Kırgızdardın cana Kırgızstandın Tarihiy Bulaktarı*, Manas Üniversitesi Yayınları, C. 2, (Haz. K. Cusuyev, A. Mokeyev, D. Saparaliyev) Bişkek, 2003, s. 17-20.

⁵ Vasiliy Valadimiroviç Bartold, *İzbrannie Trudy po İstorii Kırgızov i Kırgızstana*, Şam Bas, Bişkek, 1996, s. 180-181.

⁶ Memhet Saray, *Kırgız Türkleri Tarihi*, İstanbul, 1993, s. 16.

bütün istikametlerde savaşarak ulaşmışlardır. X. yüzyılın ikinci yarısında merkezi idari sistemin zayıflamasından Büyük Kırgız Devleti barış yoluyla dağıtılmış ve birkaç beyliğe ayrılmıştır⁷.

1207 yılında Cengiz Han, Kırgızlara kendileri tarafına geçmelerini talep ederek elçi gönderir. Böylece Kırgızlar, baş kaldırmadan Cengiz Han'a itaat ederler. Ama 1218 yılında Kırgızlar Moğollara karşı ayaklanırlar ve Cengiz Han'ın oğlu Cuçi Han tarafından ayaklanma bastırılır.⁸ 1232 tarihinde Cengiz Han'ın küçük oğlu Tuluy öldükten sonra karışıklıktan faydalanan Kırgızlar, Moğol ordularına karşı büyük bir isyan başlatmışlardır. Zafere ulaşan Kırgızların bir kısmı Tanrı dağlarına doğru göç etmişler; fakat orada da Çağatay Hanlığının hâkimiyeti altına kalmışlardır.⁹

1340'lı yılları Çağatay Hanlığı, Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölünür ve Kırgızlar, Doğudaki Moğolistan Hanlığı hâkimiyeti altında kalmışlardır. Moğolistan Hanlığında çıkan iç savaşları fırsat bilen Kırgızlar, burada da sürekli isyan etmişler ve kısada olsa kendi hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Kırgızlara karşı en büyük darbeler, Oyrat ve Kalmuklar tarafından yapılmıştır. Hatta hanlıkta çıkan tüm ayaklanmalar için Kırgızlar suçlu tutulmuş ve çoğu katledilmiştir.¹⁰

XVIII yüzyılın 40'lı yıllarından başlayarak Cungar hanlığının istilalarına karşı Orta Asya halklarının birlikte hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Bu birlikte verilen mücadeleleri ana özelliklerine göre üç döneme ayırabiliriz. Birinci dönemde (1741–1747 yılları) Orta Asya ve Kazakistan halklarının Cungarlara karşı verdikleri mücadelelerini Hokand hanı Abd al-Karim bey yönetmiştir. Onun çabaları objektif olarak yerleşik ve göçebe olan Kırgız, Kazak, Özbek ve Karakalpakların amaçlarıyla uymaktadır. İkinci dönemde (1748–1750 yılları) Abd al-Karim'in vefatıyla birlikte mücadeleleri Kırgızlar ve Kazaklar yürütmeye başlamıştır. Onların birlikte hareket ederek çetin bir savaş verdiklerinden ve kendi boyları arasında yapılan çekişmeler sonucunda Kalmukların büyük devleti yıkılmıştır. Üçüncü ve sonuncu dönemde (1751–

---

⁷ Tinçtikbek Çorotekin, "Kırgızistan Cumhuriyeti", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, Cilt 19, s. 454–484

⁸ Vasiliy Valadimiroviç Bartold, *İzbrannie Trudi po İstorii Kırgızov i Kırgızstana*, Şam Bas., Bişkek, 1996, s. 211-212.

⁹ Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, Ankara, Akçağ, 2003, s. 30.

¹⁰ Vasiliy Valadimiroviç Bartold, *İzbrannie Trudi po İstorii Kırgızov i Kırgızstana*, Şam Bas., Bişkek, 1996, s. 218.

1755 yılları) Kazakların ve Kırgızların vatanları Yedi-Su için verdiği mücadeleleri yanına Mançur-Çin ordusunun (1755–1757 yıllarında) elde ettikleri zaferleri eklenmiştir. Cügar istilalarına karşı verilen Orta Asya halklarının birlikte verdikleri mücadeleleri onların XVIII yüzyılda sosyal ve tarihi kaderlerinin ortak olduğunu göstermektedir¹¹.

Kırgızlar, tarihte pek çok kez talan edilerek başka bir hanlığın hâkimiyeti altına alınmışlar ve pek çok kez de kendi hanlıklarını kurmuşlardır. 1700 yılında kurulan Hokand Hanlığının hâkimiyetini gönüllü olarak kabul etmişlerdir. Kısa bir süre sonra Hokand Hanlığının idaresi Kırgızların eline geçer. Türkistan’da gittikçe büyüyen bu hanlık 1757 yılında Ruslar tarafından mağlup edilir.¹²

Hokand Hanlığının XIX. yüzyılda güçlenmesi Buhara Hanlığında kıskançlığa yol açmış ve bu iki hanlık arasında çekişmeler başlamıştır. Orta Asya Türk hanlıkları arasındaki çekişmenin kanlı geçmesi ve uzun sürmesiyle Ruslar, bu bölgeyi kolaylıkla ele geçirmişlerdir.¹³

Kırgızlar, XIX yüzyılın ortalarında yavaş yavaş Rusların egemenliği altına girmeye başlarlar ve yüzyılın sonlarına doğru tamamlanmıştır. 1876 yılında Ruslarla işbirliği yapan Hokand hanı Nasreddinbek’e karşı Kırgızlar ve Özbekler ayaklanır. Nasreddinbek Han’ı Hokand’dan kovalarlar ve kendi aralarında Pulat Han’ı han seçerler. Bu isyan Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılır ve 19 Şubat 1876 yılında Hokand Hanlığı tamamen yok edilerek yerine Fergana ilçesi tesis edilir. Pulat Han ise Margalan şehrinde halk önüne çıkarılarak idam edilir. Yine 1898 yılında Andican’da büyük bir isyan çıkar ve Rusları epeyce uğraştırır. Bu ayaklanma bastırıldıktan sonra 380 kişi idam edilir, 208 kişi Sibirya’ya sürgün edilir.¹⁴

---

¹¹ Döölötбек Saparaliyev, *Kırgızlar ile Orta Asya Halklarının Birlikte Cügar Hanlığının İstilalarına Karşı Verdikleri Mücadeleler (XVII yüzyıldan XVIII yüzyıla kadar)*, (Aktaran: Ulanbek Alimov), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Yaz sayısı, İzmir, 2006,c.6, S.1, s. 220

¹² Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*, Ankara, Akçağ, 2003, s. 46.

¹³ Anıl Çeçen, *Türk devletleri*, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, 2003, s. 486–487.

¹⁴ C. Maldıbayev, *Kırgız Mamleketinin Tarihi*, Bişkek, 1999, s. 104–108.

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Kırgız Halkı Rus İmparatorluğunun yönetimi altındaydı ve onun sömürgeci siyasetinden dolayı çok zor bir dönem geçirmekteydi¹⁵.

Ruslara karşı diğer büyük isyan 1916 yılındaki isyandır. Bu yılında diğer Türk boyları gibi Kırgızlar, Ruslara karşı baş kaldırırlar; fakat Ruslara karşı gelemeyen Kırgızların, isyanda yüz binlerce şehit verdiği, 300.000 Kırgız'ın ise Çin'e kaçtığı bilinmektedir.

Ekim Devriminden sonra Türkistan, 1918 senesinde "Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında birleştirilmiştir. Kırgızistan, önce 1924'de Kara Kırgız Muhtar Bölgesi oluşturulur. Bu bölge, 1925'te Kırgız Muhtar Bölgesi, 1926'da Kırgız Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 1936'da ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir¹⁶.

Komünist yönetim döneminde yazılan tüm tarih kitaplarında Kırgızların Sovyetler Birliğine canı gönülden katıldıkları yazılmıştır; hatta Çarlık Rusya'ya bile gönüllü olarak geçtikleri söylenmektedir. Hâlbuki Kırgızlar, Sovyetler döneminde de bağımsızlıkları için durmadan mücadele etmişlerdir. Yetmiş yıllık süre boyunca Sovyet yönetimi, halka, bağımsızlık için savaşanları terörist olarak tanıtmışlar; hatta bunlar, edebi eserlerde bile kötü karakter olarak yer almışlardır. Çarlık Rusya döneminde Ruslara karşı ayaklananlar kahraman olarak tanımlanırken, aynı insanlar, Sovyetler döneminde ise "halk düşmanı" olarak suçlanmışlardır. Bu suçlamalar, 1937–1938 yıllarında büyük bir katliama yol açmıştır. Önce yeni yönetime karşı ayaklanmalar bastırılmış, daha sonra ülkede varlıklı ailelerin mallarına el konulmuş ve sürgüne gönderilmişlerdir. 1937–1938 yılları arasındaki Stalin Represyonunda Kırgızistan'ın önde gelen aydınları "halk düşmanı" olarak itham edilmişler ve idama mahkûm edilmişlerdir. 1954'ten sonra Stalin'in katı rejimi, Sovyet hükümetince kısmen de olsa yumuşatılmıştır.

---

¹⁵ Döölötbek Saparaliyev, Kırgız Türk Kültürel ve Siyasi İlişkilerinin Tarihi (XIX Yüzyılın Sonu XX Yüzyılın Başlangıcı), (Aktaran Ulanbek Alimov), Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2007, Sayı 2/2 Yaz, s.545

¹⁶ Tınçtıkbek Çorotegin, "Kırgızistan Cumhuriyeti", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 19, s. 474–475

1980'li yılların ortalarında Garbaçov'un ülkenin başına geçmesiyle ülkede Glasnost (açıklık), Perestroyka (yeniden yapılanma) dönemi başlar ve bu dönem, Sovyetler Birliğinin dağılmasına sebep olmuştur. Günümüzde Kırgızistan'ın Bağımsızlık bayramı olarak kutladığımız 31 Ağustos 1991 tarihinde Kırgızlar, bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti kurulmuştur.

Böylece Kırgızistan ve Kırgızların tarihini kısaca özetlemeye çalıştık. Kırgızlar kendi tarih sayfalarını oluştururken diğer Türk boyları ve komşu olan halklarla iç içe yaşadıklarını gördük ve her dönemde kendi özelliğini korumuş, yaşatmış bir toplum olmuştur. Türk boylarıyla Kırgız tarihini değerlendirecek olursak kendi aralarında siyasi çekişmeler yaşamışlarsa bile, dış güçlere karşı hep birlikte hareket ettiklerini gördük. Birlikteliği sağlayan en büyük unsur kültür olduğunu söyleyebiliriz. İşte burada kültürün önemi ön plana çıkmaktadır. Bu kısımdan itibaren Kırgızların bu tarih silsilesi içerisinde yaşamış olan kültürü hakkında kısa bilgilerle özetlemeye çalışacağız.

Tür Dil Kurumu Türkçe sözlükte kültür şu şekilde tanımlamaktadır: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin¹⁷.” Arkeologlar ve etnograflar tarafından yapılan kazılardan elde edilen bilgilere göre taş ve tunç çağında, yukarıda belirttiğimiz Kırgızların yaşadıkları coğrafyalarda Afanasyevo, Andronovo, Karasuk kültürleri mevcut olduğunu görmekteyiz¹⁸. Bu kültürlerden hareketle Kırgızların ve diğer Türk boylarının avcılık, hayvancılık gibi iş paylaşımlarını yapmaya başladıktan sonra diğer kültürlerle siyasi, askeri ve ticari yollarla ilişkiler kurmaya başladığını görmekteyiz. İpek yolunun bu bağlamda çok büyük önemi olduğunu görmekteyiz.

Bütün bu unsurlar sonucunda Bozkır kültürü ortaya çıkmıştır¹⁹. Bozkır kültürü göçebelik, yarı göçebelik, yerleşik hayat ve şehirleşme gibi gelişmelere temel oluşturmuştur. Tarihsel ve toplumsal gelişme içinde yaratılan maddi ve manevi bütünlüğü kuşaktan kuşağa aktararak geliştirilmiş olan diğer kültürler gibi Bozkır

¹⁷ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998, C.2, s. 1436

¹⁸ İstoriya Kirgizskoy SSR, Frunze, 1984, C.1

¹⁹ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, 13.baskı, s. 201

kültürü de günümüze kadar tüm Türk boylarının inancında, yaşam tarzında, sanatında kendi izlerini göstermektedir.

İnanç her zaman toplumların hayatında ve kültürlerinde belirleyici bir rol almıştır. Kırgızlar dini inançlarına bakacak olursak birçok semavi din ve geleneksel inanç sistemler ile tanışmışlardır. Geleneksel Gök tanrı, Tabiat güçleri, Atalar kültü olmak üzere üç inanç unsuru taşıdığı bilinmektedir. Bu inançların tamamına Şamanlık veya Şamanizm adı verilmektedir²⁰. Kırgızlar daha sonraları tanıştıkları semavi dinlerini yaşarken geleneksel inançları ile yoğurarak gelenekleriyle günümüze kadar yaşata gelmiştir.

Kırgızlar ve diğer Türk boylarının İslam dinini kabul etmeden önce Manihaizm, Budizm ve Hristiyanlığı gibi dinlerle ilişkileri olduğu bilinmektedir²¹. Kırgız tarihini araştıran V.V.Bartold Moğol dönemi öncesi Türkistan'daki Nesturi Hristiyanlığı ile ilgili kanıtları tarihi kaynaklardan örneklerle göstermektedir.²² Kırgızlar günümüzde Müslüman'dırlar. Tarihçilere ve Din Bilimcilere göre, Kırgızlar Müslümanlığa Karahanlı döneminden XVII yüzyıla kadar geçmiştir. Alexandre Benningsen ve Chantal Lemercier- Quelquejay: "Kırgızların İslam'ı nispeten geç kabul etmiş olmalıdır" demektedir²³. Böylelikle Kırgızların dini inançlarında Şamanlık ile Müslümanlığın daha etkili olduklarını söyleyebiliriz. Bunu Kırgızların geleneklerine ve sanatına baktığımızda rahatça anlayabiliriz.

Kırgız tarihinde ilk yazılı kaynakları olan Yenisey ve Orhun'da bulunan runik yazıtlardır. Bu yazıtlarda Göktürk alfabesi kullanılmıştır. Daha sonra Karahanlı döneminde yazıya alınan Divanü Lügati't-Türk'ün yazarı Kaşkarlı Mahmud ve Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacib günümüz Kırgızistan'da dünyaya gelmiştir. Karahanlı döneminden Latin ve Kiril alfabesine geçinceye dek Türk boyları Arap alfabesini kullanmıştır²⁴. 1926 yılında Bakü'de gerçekleşen ilk Türkoloji kurultayında alınan

---

²⁰ Mircea Eliade, Şamanizm, (çeviren İsmet Birkan), İmge yayıncılık, Ankara, 2006

²¹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 2003, Akçağ Yayınları, 5. baskı, s.46-47

²² Vasiliy Vladiroviç Bartold, İzbrannie Trudi po İstorii Kirgızov i Kirgızstana, Şam Bas., Bişkek, 1996, s.254-294

²³ Alexandre Benningsen, Chantal Lemercier- Quelquejay, Sufi ve Komiser, (çeviren Osman Türer), Elif matbaacılık, Ankara, 1988, s.271

²⁴ Salıcan Cigitov, Yazı Dilinin ortaya Çıkması ve İlk Edebi Örnekler, (Aktaran: Ulanbek Alimov) Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İzmir, 2006, Cilt. VI, Sayı. 2- Kış, s.521

kararla Türk boyları Latin alfabesine geçerler. 1940 yılında şu anda yürürlükte olan Kiril alfabesine geçmiştir.²⁵

Çalışmamızın giriş kısmını oluşturan Kırgız tarihi ve onun oluşturduğu kültürü hakkında kısa bilgiler verdikten sonra genelden özel doğru hareket ederek bir sonraki aşamada kültürün önemli öğelerinden biri olan sözlü gelenek üzerinde duracağız.

2. Kırgız Sözlü Kültür Geleneği

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin²⁶” kültür olarak adlandırılmaktadır. Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon²⁷. gibi kavramlardan yola çıkarak Kırgız sözlü geleneği ile ilgili tespit ve yorumlarımızı yapmaya çalışacağız.

Kırgızların dünyaca ünlü yazarı Cengiz Aytmatov sözlü gelenekle ilgili şunları dile getirmektedir; “Bütün başka halklar, geçmiş kültürlerini, yazılı edebiyatta, mimaride, tiyatro ve resim sanatında saklamışlarsa, Kırgızlar da yukarıdaki sanatların haricinde milli ruh, onur, inanç ve özgürlükleri adına yapmış oldukları kahramanlık mücadelelerini, hayallerini ve isteklerini, tarihini, hayatın güncel olaylarını geleneksel sözlü kültür ürünlerinde açıklamışlardır²⁸.” Yazarımızın dediği gibi sözlü gelenek Kırgızların kültüründe büyük önem taşımaktadır.

Zamanımıza kadar hâlâ canlılığını koruyan sözlü kültür geleneği “Manas” destanının yardımı ile dünya tarafından tanınmaya başlamıştır. Dünya medeniyeti içinde ayrı bir yeri ve önemi olduğuna karar verilen bu destanı dünyaya tanıtmak için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1995 yılını “Manas” yılı olarak ilan etmiştir. 2003 yılında ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu tarafından “Kırgız

²⁵ Gülzura Cumakunova, Kırgız Türkçesi, Türkler *Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 19, s. 603

²⁶ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998, C.2, s. 1436

²⁷ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998, C. 1, 831

²⁸ Çingiz Aytmatov; Siyayuşaya Verşina Drevne Kırgızskogo Duha, (Ensklopedičeskiy Fenomen Eposa Manas), Bişkek, 1996, s. 15

Akınları ve Destancıları” dünya somut olmayan kültürel mirası başyapıtları listesine alınmıştır.

Dünya kültürleri arasında sözlü kültür geleneğine örnek olarak gösterilen Kırgız sözlü geleneğinin yaratıcıları ve ürünleri hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk. **Sözlü gelenek, inanç, hekimlik, etnografya, etnoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih, müzik ve felsefe** gibi birçok bilim dallarıyla ilişkili olduğundan bu ilişkiler üzerinden ilerlemeyi tercih ettik.

Kırgız sözlü geleneğine inancın çok büyük yeri olduğunu görürüz. Bütün Türk boylarında olduğu gibi Kırgızlar da İslam öncesi inançlarını sözlü gelenekleriyle yaşatmıştır. Şamanizm eski Türklerin inanç sistemidir²⁹. 18.yy. Rus bilim adamları Mançurya’ya gittiklerinde orada yapılan törenlerde hizmet eden kişiye kam veya şaman denildiğini duymuşlar ve bu insanların yaptığı törenin Şamanizm ile ilgili olduğunu söylemişlerdir. Şamanizm, dini töreni yapan insanın adına göre konulmuş bir terimdir. İnsana göre din adı koymanın doğru olmadığını söyleyenler olmuştur.

M. Eliade Şamanizm’i “Şamanizm arkaik bir esrime (kendinden geçme – extase) tekniklerinden biridir; hem gizemcilik hem büyü hem de terimin geniş anlamıyla “din’dir” şeklinde tarif etmektedir³⁰. Eliade tarifine “Dar anlamda Şamanizm, tipik olarak Sibiry ve Orta Asya’ya özgü bir dinsel olgudur. Terimi bile, Rusça aracılığıyla Tunguzca “şaman” sözcüğünden gelir. Asya’nın ortalarında ve kuzeyinde konuşulan öteki dillerde buna karşılık olan öteki terimler şöyledir: Yakutça oyun, Moğolca büge, bü ve udagan, Türkçe–Tatarca kam, Altayca kam, gam” diyerek devam eder³¹.

Potapov L. P³², Alekseev N. A³³, Tokarev S. A³⁴ gibi din uzmanları Şamanizm’i, dinin arkaik bir türü veya klasik dinlerden önceki bir din olduğu şeklinde açıklamaktadırlar.

²⁹ Türkçe Sözlük; Türk Dil Kurumu Yayınları, C. 1, Yeni Baskı, Ankara, 1988, s. 1369

³⁰ Mircea Eliade; Şamanizm, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 16 (Çev. İsmet Birkan)

³¹ Mircea Eliade; Şamanizm, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 22 (Çev. İsmet Birkan)

³² Leonid Pavloviç Potapov; Oçerki Narodnogo Bıta Tuvintsev, Moskova, 1969

³³ N. A. Alekseyev; Traditsionniye Religiozniye Verovaniye Yakutov V 19 Naçale 20 vekov, Novosibirsk, 1975

³⁴ Sergey Aleksandoviç Tokarev; Religiya V İstori Narodov Mira, Moskova, 1964

Şaman mitolojisi üzerine araştırmalar yapan Şirokogorov'un vardığı sonuca göre Şamanizm bütün başka dinlerle ve animistik dünya görüşü ile uyuşan veya onlara karşı olmayan, yeni dinlerde de kabul gören, uzlaşması kolay, senkronik bir dindir. Şamanizm tabiat kanunlarına uygun klasik tek tanrılı dinlere temel olan bir dindir. Orta Asya, Arap ve Fars kültürünün tesiriyle İslamiyet'le de uyumlu hale gelen şaman dinini Orta Asya'da şimdi de görmek mümkündür.

Bakşı, Şamanların içinden ilk çıkan folklor yaratıcısıdır. Bu kelimenin etimolojisiyle ilgili bazı bilim adamları kendi görüşlerini açıklamıştır. Bunlardan Çohan Valihanov, Sanskritçedeki “bhikşu”-öğretmen kelimesinin Kazak ve Kırgız dillerindeki Bakşı'nın karşılığı olduğunu söylemiştir³⁵. G.H. Potanin ise Moğolların “böö kişi” kelimesinden geldiğini söyler³⁶. Bunlardan başka bu terimin Farsçadan, Çince'den geldiğini söyleyen bilim adamları da olmuştur. E. D. Tursinov “Kazak Avız Edebiyetin Casavşılardın Bayırgı Ökilderi” adlı kitabında “bakşı” kelimesinin Türk dilindeki “bakmak” kelimesinden türediğini söyler³⁷. Ben de “bakmak kelimesinden geldiği kanaatindeyim”. Çünkü Kırgızcada hala “hastaya bakmak” ve “iyileştirmek, yardım etmek” anlamına gelen Baguu (bakmak) fiili kullanılmaktadır. Kırgızların arasında mevcut olan Şamanizm ve sihirle ilgili inançlarda “göz” ve “bakmak”, “izlemek” gibi sözler çok kullanılır. Ayrıca “köz boyooçu”, “közü açık” –diye bakşılar için kullanılan isimler ve sıfatlar de bunu doğrulamaktadır. Sihirli kelimelerin bakışlar ile birleştirilmesinin hastayı iyileştirdiği inancının olduğuna yukarıdaki bilim adamlarının çoğunluğu sahiptir. Kırgızlarda ve Kazaklarda bakşı hastayı iyileştiren kişidir. Bakşılar bazen komuz kullanır bazen de komuz kullanmadan şiirler söyler. Çok eski zamanlarda ise bir tür kâhindir, gelecek zamandan haberler verirler.

Karakalpaklarda bakşı destan ve ağıt söyleyen insan anlamına gelmektedir. Türkmen folklorunda ise şiir söyleyen kişidir³⁸. Yakut'larda ise bir oyun adıdır. Özbeklerde şiir söyleyen ve şaman anlamına gelmekle beraber Buhara hanlığında da hükümet tarafından inşaat işlerinin para giriş ve çıkışlarına bakan adama bakşı

³⁵ Çokan Valihanov; Sledı Şamanstva U Kirgizov, Beş Ciltlik Makaleler, C.1,Almatı, 1961,s.473.

³⁶ Grigoriy Nikolayeviç Potanin; NBTGU Arşivi,18.defter, s.34, (Tursinov.E.D; Kazak Avız Edebiyatın Casavşılardın Bayırgı Ökilderi, Almatı,1976, s.46)

³⁷ E. D. Tursinov; Kazak Avız Edebiyetin Casavşılardın Bayırgı Ökilderi,1976, s. 51

³⁸ Mehmet Fuad Köprülü; Edebiyat Araştırmaları, Ötüken Basımevi, İstanbul, 1989, s. 152

denilmekteydi. Yani güvenilir adam anlamına gelmektedir. Uygur'larda da şaman ve şiir söyleyen adam, yırtıcı kuşları eğiterek avlanan adam anlamına gelmektedir. Kalmak, Moğol dillerinde öğretmen anlamını taşımaktadır. Türk âlimi Fuat Köprülü'nün aynı adı taşıyan makalesi bu konuda belli başlı kaynaklardan biridir.

Bakışların toplum içinde çeşitli fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir:

1- Ayinler düzenlemek ve ruhlarla irtibat kurmak, aldığı bilgi ve enerjileri insanlara aktarmak.

2-Hastalara kendi manyetik enerjisiyle ve bununla birlikte ruhsal bağlantı sırasında rehber varlıklarından aldığı psişik enerjiyle şifa vermek.

3-Ölenlerin ruhunun öteki âleme gidişinde ona eşlik etmek. Böylelikle bedenini yeni terk eden insan ruhunun öteki âleme daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktır.

4-Gelecekteki önemli olayları önceden haber vermek, halkı bu konuda uyarmak.

5-Yağmur, dolu ve kar gibi bazı doğa olaylarına majik yöntemler ile müdahale etmek.

Şamanların büyük bir bölümünü genelde bayanlar oluşturmaktaydı. Zaten bayanların sezgisel yeteneklerinin erkeklere oranla daha ileri düzeyde olduğu bilinen bir gerçektir. Kırgızlarda kadın bakışlar özel bir yer almakta ve onlara “bübü” denmektedir³⁹. Toplum içindeki fonksiyonları hemen hemen “bakışlar” ile aynıdır.

Alimcan İnyet'in “Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi” adlı kitabında da dönemle ilgili bilgiler içermektedir.⁴⁰

İslam dininin Kırgızların arasında yayılması ile birlikte Kırgız akınlık geleneği üzerinde de etkisi olmuştur. Tüm Türk âlemine mal olmuş Koco Nasreddin, Koco Ahmet Yesevi gibi isimler bu örneklerin başında gelir.

³⁹ Talıp Moldo; Kırgız Tarihi, Uruuçuluk Tüzülüşi, Türülü Salttar, Ala-Too Dergisi, Frunze, 1988, s. 69

⁴⁰ Alimcan İnyet, Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz / Celmoğuz, Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, 2007

Molla anlamına gelen ve Moldo olarak telaffuz edilen kelime, Kırgız akınlardan 17–18. asırlarda yaşayanlarının isimlerine eklenerek bilgili, öğretmen ve üstat anlamına gelmektedir. Kırgız akınlık geleneğinin en güçlü mektebi olan Zamancı mektebinde yetişen akınlara, örnek olarak Moldo Niyaz, Moldo Kılıç, Togolok Moldo, Moldo Bağış, Nurmoldo, Aldaş Moldo gibi temsilcileri gösterebiliriz.

Türkçedeki hafız kelimesi Kırgızcada, Apız olarak telaffuz edilmektedir, fakat Kırgız akınlık geleneğinde sadece ezberleyen anlamında değil, koruyan, saklayan akın olarak kullanılmaktadır. Barpı Apız, bunların büyük örneğidir. Ayrıca Pamir’de yaşayan Kırgızlardan derlenen yazılarda da Apız kelimesini görmekteyiz

Tölgööçü, tabırçı ve dubana gibi eski çağın kâhinlerinin uygulamalarından da **sözlü geleneğin psikoloji ile ilişkili** olduğunu görmekteyiz. Tölgööçü falcılıkla, tabırçı ise rüya yorumlayarak, dubana ise sözleri ile insanların durumu ve geleceği hakkında bilgiler vermiştir.

Sözlü geleneğin hekimlikle de ilişkili olduğunu görmekteyiz. Tıp günümüzdeki haline gelinceye dek insanlar sözün sihirli gücüne inanarak hastalıklarından arınmaya çalışmıştır. Burada hekimlikle birlikte inanma olgusunun da önemli olduğunu fark ettik. Bir insanın doğumundan başlayarak hayatında karşılaştığı hekimlik gerektiren durumlardan ölümüne kadar birçok uygulama geliştirilmiştir. Bu uygulamaları kendine inanılan ve kendine has sözlü ve uygulama yöntemleri olan geleneğin temsilcileri gerçekleştirmiştir. Günümüz anlatıcı tiplerinin köklerini ve kaynağını buralardan aramanın doğru bir tercih olduğunu söylememiz gerekmektedir. Kuuçu, tamırçı, ırımçı, arbooçu, darımçı, kirneçi, tabıp, emçi ve cayçı gibi halk hekimleri olduğunu biliyoruz. Bu halk hekimleri hastalığın türüne göre insanlara yardımcı olmakla birlikte insanları uygulamalarıyla ve sözleriyle iyileştirmektedirler.

Halk hekimliği günümüzde de bazı durumlarda başvurulmuş bir alternatif tıp dalı olarak yaşamaktadır. Ayrıca bu halk hekimlerinin kullandıkları sözler ve onlar ile ilgili bilgiler halk biliminin çeşitli türlerinde rastlanmaktadır.

Bir hastalıktan iyileştikten sonra, bir felaketten kurtulduktan sonra veya kötü rüya gördüğünde kolu komşuyu davet edilir ve kurban kesilir. Gelenlerin duasını alarak

tülöö denilen merasimi gerçekleştirilir. Günümüzde bu fonksiyonu mevlit okutma (Tülöö, Kuday berüü) geleneği üstlenmiş durumdadır.

Bu eserlerin tarihle ilgili olduğundan dolayı sancıra (şecere) türünü en başta ele almak istedik. Kırgız tarihini kuşaktan kuşağa sözlü olarak taşıyan en güzel kültür ürünü olan sancıralardır (şecerelerdir). Geleneklere göre her Kırgız'ın yedi dedesinin ismini bilmesi gerekirdi. Sancıra, Kırgızların soy ağacını anlatan bir halk bilimi eseridir. Tarih ve sözle ilgilenen yetenekli insanlar arasından sancıracı adı verilen anlatıcılar ise bütün bu bilgileri sözlü gelenek içerisinde kuşaktan kuşağa taşımışlardır.

Sancıra bir boyun veya halkın kökü ve nereden türediği ile ilgili bilgiler içeren ve sözlü halk yaratıcılığının bir türüdür. Sancıra kuşaktan kuşağa sözlü ve yazılı olarak bugünlere kadar gelmiştir. Her kavmin, boyun, bir atanın çocuklarının şeceresi bulunmaktadır. Eskiden yarışmalarda, büyük ziyafetlerde halk şeceresi 8–10 gece söylenirse, soy şeceresi 3–4 gece söylenmekteydi⁴¹. Buradan da gördüğümüz gibi halk tarafından sevilen ve önem verilen sancıra türü tarihi sözlü olarak anlatırken halk biliminin çeşitli türlerinden yararlanmaktadır. Sancıra türünde en çok rastlanan halk bilimi türü olarak efsaneleri görmekteyiz. Tarihi şahsiyetlerin, tarihi olayların, boyların, milletlerin ve insanlığın nasıl, ne zaman, nerede ortaya çıktığını efsanelerle anlatmaktadır. Bunun dışında sancıra (şecere) türünde rivayetler, hikâyeler, atasözleri ve lakaplar en çok kullanılan türlerdendir. Ayrıca destanlarda şecereyi anlatmak ona tarihî bir renk katmaktadır.

Sancıra ve sancıraçılardan (şecere ve şecereciden) yola çıkarak halk bilimcilerin de tarihçilerin de araştırması gereken paralel bir alan olduğunu gördük.

Bilgelik açısından baktığımızda ***sözlü geleneğin felsefeyle de ilgili olduğunu görürüz. Çeçenlik (söz ustalığı) ve Sınçılık (sınayıcılık) geleneği*** bilgelik gerektirdiğinden bu ilişki içerisinde değerlendirmek istedik. Çeçenler (söz ustası) ve Sınçılar (sınayıcı) kendi eserlerinde bilgeliği folklorik ürünlerde taşıyan ve geliştiren anlatıcı tipleridir.

---

⁴¹ B. U. Urustanbekov, T. K. Çoroev, “Sancıra”, Kırgız Tarihi. Kısaça Entsiklopediyalık Sözdük, Frunze 1990, s. 155.

Kırgız sözlü geleneğindeki çeçenler (söz ustaları), halk arasından çıkan çözüm buluculardır, bilgelerdir. Türkçede “söz ustası, söz cambazı” anlamına gelen çeçen, kendi düşüncelerinin doğruluğu ve gerçekliği tartışılmayacak kadar açık olan, tersi savunulamayan söz götürmez yaratıcılardır.

Türk Dünyası’nda çeçenlerin ozanlık fonksiyonu yaptığını da görülmektedir. Tatarlarda “çiçyan”, Kazaklarda ise “şeşen” denilmektedir. Tatarlarda çiçyanların halk ozanları olduğunu biliyoruz. Tatarlarda Subra, Camuha çiçyanlar hakkında N. İsanbet’in araştırmalarında bilgi verilir⁴². Kazaklarda da, Kırgızlarda olduğu gibi, aynı fonksiyonu üstlenmektedir. Kazakların Töle Alıbekülü, Kazıbek Keldibekülü ve Ayteke Baybekülü gibi şeşenleri 17-18. yüzyıllarda yaşamışlardır. Baltabay Adambayev “Kazakların şeşendik öner sipati” isimli çalışmasında Yunanlıların Demosfen, Romalıların Siseron gibi avukatlarının “söz cambazları” olduğunu söyleyerek Kazaklarda da bu sanatın ustaları olduğunu söyler⁴³. Ayrıca feodal toplumda yaşamış olan Kazakların içinde şeşenlerin o topluma ait kanunların da takipçisi ve bir nevi adalet sözcüleri olduğunu anlatır.

Kırgızlarda da yukarıda belirttiğimiz görevleri üstlendiğini söyleyebiliriz. Güzel konuşma yeteneğine sahip ve zekâsını iyi kullanabilen çeçenler akınlık geleneğinin gelişmesinde önemli yer işgal etmektedir. Çeçenlik sanatı daha sonra akınların atışmasında ana unsur haline gelmiştir. Akınlar birbirleriyle atışırken zekice cevaplar ve düşündürülen sorular sorma şeklinde icra ederler. Çeçenler şiiri de nazımı da kullanırlar.

Çeçenlik sanatında cümleler fazla uzun olmayıp atasözleri ve deyimler sık kullanılır. Karşılaştırma ve benzetme çeçenlerin başlıca metotlarından biridir. Şiirlerinde sadece ses uyumuna bağlı kalınmaz, şiirin içindeki manaya daha fazla önem verilir.

Çeçenlik sanatını dört temel vardır. Bunlar:

1. Zekâ-akıl

---

⁴² N. İsanbet; Tatar Halık Tabışmakları, Kazan,1961,s.30-31.

⁴³ B. Adambayev; Şeşendik Öner, (Folklor Şindığı, Haz. Komisyon), Nauka Basımevi, Almatı, s. 118, 134

2. Edebî söz
3. Güzel konuşma
4. Analiz etme

Kırgızların arasında Sadır Ake ismindeki çeçen, Rusya ve Çin elçileriyle görüşerek bazı tartışmalı yerleri Kırgızların geri almasını sağlamıştır. Kazaklardan Karkıra yaylasının geri alınmasında büyük rol oynamıştır. Bu da çeçenlerin kendi halkı için büyük işler yaptığının ispatıdır.

Çeçenler şahıslar arasındaki ilişkileri düzenlemek, halkın felsefi görüşünü önde tutmak, boylar ve devletlerarasındaki sorunları gidermek gibi görevleri yerine getirmişlerdir. Bu sorunları çözerken halkın gelenek ve göreneklerini çok hassas baktıkları ve çeçenlerin durumu çok iyi kontrol ettikleri de göze çarpmaktadır.

Kırgızlarda ve Kazaklarda çeçenler, halk arasında adaleti yerine getiren kimseler olarak bazı davalara bakmışlardır. Eskiden beri bitmeyen yer ve sınır davasına, aile ilişkilerine, kul-esir davasına, mal davasına, namus davasına ve kan davalarına bakarak onları nihai çözüme kavuşturmuşlardır. Bu davaların çoğunda kadıların gücü yetmediği zaman, aksakallılar toplanarak çeçenlere fikir danışmışlardır.

Kırgız akınlık geleneğinde Ceerençe, Sadır Ake ve Kalıgul gibi çeçenler arkalarında devasa edebî bir miras bırakarak edebiyat hazinemizi zenginleştirmişleridir.

Kırgız sözlü geleneğinde akrabalık yakınlığını anlatan ata, dede, ake kelimeleri, ünlü söz ustalarının ve bilgelerin isimlerine eklenerek onların büyük olduğunu, saygı gösterilmesi gerektiğini anlatan bir unvan olarak kullanılmıştır. Bütün Türk dünyasında bunun örneklerini görebiliriz. Anadolu'da Dede Korkut olarak söyleniyorsa Kırgızistan'da Korkut Ata olarak bilinmektedir. Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen Dede unvanı bu örneklerinde olduğu gibi aynı özellikler taşımaktadır.

Söz ustası ve bilgelerin böyle yüceltme ve benimseme, eski Türk inanç sistemindeki atalar kültüründen gelmektedir. Kambar Ata, Zengi Baba, Çolpan Ata, Oysul Ata, Dıykan Ata gibi koruyucu, pir olarak bilinen örnekler vardır.

Ayrıca Kırgızcada ağabey anlamına gelen Ake kelimesi de Kırgız çeçenlerine eklenerek söylenen örneklerdendir. Bunlara Sadır Ake, Tilekmat Ake gibi çeçenleri örnek olarak gösterebiliriz.

Kırgız sözlü geleneğinde Sıncılık geleneği bilgeliği esas alan bir gelenektir. Kırgızca-Rusça sözlükte sınıç kelimesinin anlamı olarak; “insanların kahramanlık niteliklerini, atların, av kuşları olan kartal ve şahinlerin ne düzeyde iyi olduklarını sınyan sınyacılar” şeklinde bir açıklama getirilmiştir.⁴⁴ Türkçe sözlükte sınyamak fiilinin anlamı; 1-değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için birini, bir nesneyi veya bir düşünceyi yoklamak, denemek, tecrübe etmek. 2-Bilgisini, yeteneğini veya niteliğini yoklamak imtihan etmek olarak verilmiştir⁴⁵. Bu kelimenin Türk dilinde kullanılması da sınıçların, Anadolu Türklerinde de eskiden beri var olduğunu göstermektedir.

Sınıçlar söz ustalığını ve insan psikolojisini iyi bilen kişilerdir. Sınıçlar toplum içerisinde saygıdeğer bir yere sahiplerdir ve çeşitli fonksiyonlar üstlenmişlerdir:

1-Çocukların dış görünümüne bakarak, gelecekte nasıl bir savaşçı olacaklarını söylemişlerdir.

2-Savaşta veya yarışta binilecek atların gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadıklarını tespit etme görevi üstlenmişlerdir.

3-Kartal, şahin ve tazı gibi av hayvanlarını sınyamışlardır.

4-Savaş sırasında hangi taktiğin etkili olacağını belirleme işini de sınıçlar yapmışlardır.

5-Bizim konumuzu ilgilendiren özelliklerinden biri de, genç akınların ne kadar iyi veya kötü olduklarına bakarak sınyamalarıdır.

Kırgız akınlarının genç akınları sınyaması çok ilginçtir. 1924 senesinde Kalık akın, kendisine gelen genç Sagımbek’e aşağıdaki sıfatlamayı söylemiştir:

Kelgen bala, Sagımbek,

Gelen çocuk Sagımbek,

⁴⁴ Konstantin Yudahin; Kırgısko-Russkiy Slovar; Moskova, 1965

⁴⁵ Türkçe Sözlük; Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 1298

Kelbetin tüzük körünöt,
Bolçu bala türün var.
Bolcoluma baykasam,
Akındıktı üyrönsön,
Artıla berer tamaşan....
Onoy ırçı bolboysun,
Ot küyüp turat betinden.

Sıfatın hoş gözüüyor,
Olacak çocuk şeklin var.
Tahminime bakarsam,
Akınlığı öğrenirsen,
Çoğalır senin şöretin....
Kolay ırçı olmazsın,
Ateş görüyorum yüzünden⁴⁶.

Toktogul akının, Barpı akınla tanıştıktan sonra ona söylediği şiirinde de sınavıcılığı ön plana çıkmaktadır:

Sen dağı mendey ırdadın,
İrından inim sındadın.
Adaştırıp ırdasam,
Aytkanımdan cılbadın.
Irdaşında ayıp çok,
Kalıpka salıp koygondoy.

Sen de benim gibi söyledin,
Şiirinden seni sındadım.
Yanıltarak söylersem bile,
Söylediklerimden yanılmadın.
Söylemende kusur yok,
Kalıba sokmuş gibisin⁴⁷

“Tolubay gibi sınçı ol, Toktogul gibi ırçı ol” atasözünde de adı geçen Tolubay sınçının ve Manas destanında adı geçen Sançı sınçının önemli bir yeri vardır. Bununla ilgili olarak araştırılması gereken konuların çok fazla olduğunu belirtmeliyiz.

Kırgız sözlü geleneğinin mizahla olan ilişkisi jest ve mimiklerini katarak komik anlatım biçimi ile anlatabilen ve yetenekleri, özel yargıları olan yaratıcılar “kuudullar” ile açıklanabilir⁴⁸. Kuudulların, Kırgız sözlü geleneğinde özel bir yeri vardır.

Kırgız folklorunda kuudulların üç grubu vardır.

⁴⁶ Aalı Tokombayev; Aytıştar, Frunze, 1972, s. 98

⁴⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277

⁴⁸ B. Sabıruulu, El Kuuduları, Frunze, 1987

1-Taklitçi kuudullar; bunlar hayvanları veya insanları taklit ederek çevresindekileri güldürenlerdir.

2-Monolog şeklinde anlatan kuudullar kendisinin veya başkasının yaşadığı olayları, durumu mizah katarak dinleyiciye sunanlardır.

3-Akın kuudullar, en yetenekli ve en tanınmış folklor ürünlerinden hepsini de mizah ile buluşturarak anlatan kimselerdir.

Kırgız kuudullarının içinde en meşhur olanlara Aydaralı Cörgölök, Kuyruçuk (Kudaybergen Ömürzakov)⁴⁹ ve Şarşen Termeçikovları⁵⁰ katabiliriz. Bu kuudulların iyi olmalarındaki ortak noktaların başında, anlatımlarında gülünçlü, esprili durumu ve anı yakalayabilmeleri ve o durumda jest ve mimikleri yerinde kullanabilmeleri gelir.

Aydaraalı, 1851 yılında Talasta doğmuştur. “Kurmanbek”, “Kococaş” gibi destanları icra eden ve Kıyak (kemençe), komuz (kopuz) gibi müzik aletleri kullanabilen usta bir sanatçıdır. Onun en büyük hünere kopuzculuktur. Aydaralı hünere sergilerken ezginin ve şarkının havasına göre bütün bedenini, mimiklerini ustalikle değiştirerek dinleyicileri kahkahaya boğardı. Aydaralı “Ak Koçkor Kankı”, “Dubananın Car Salganı”, “Sarı Barpı”, “Kanışbek”, “Surnay Küüsü” ve “Köyrön Küü” gibi eserleriyle tanınır⁵¹

Kuyruçuk 1866 yılında Cumgal ilçesinde dünyaya gelir. İnsanın kötü yönlerini hicveden eleştirileri, atışmalarda hazır cevaplılığı, şiirleri ile Kırgız mizahına özel bir renk katmıştır.

Şarşen Termeçikov, Çüy vadisindeki Sokuluk ilçesinde 1896 yılında dünyaya gelmiştir. Konularını sosyal hayattan alan hicivleriyle tanınmış olan Şarşen büyük bir halk mizahçısıdır. “Kırgız SSC’nin Halk Artisti” unvanını da alan Şarşen, kompoz çalmada da oldukça yetenekliydi. Devlet Tiyatrosunda uzun yıllar çeşitli görevlerde bulunmuştur⁵².

⁴⁹ K. Bektenov; Kuyruçuk, Kırgızstan Madaniyatı Dergisi, Frunze, 1968, 17 Temmuz.

⁵⁰ S. Zakirov; Şarşenin Külküsü, Kırgızstan Madaniyatı Dergisi, Frunze, 1989, 23 Mart

⁵¹ K. Asanaliyev, Akındar Çıgarmaçılığının Oçerkeri, İlim Basımevi, Frunze, 1988, s. 368

⁵² K. Asanaliyev, Akındar Çıgarmaçılığının Oçerkeri, İlim Basımevi, Frunze, 1988, s. 457

Kırgız akınlık geleneğinde kuudulların 19. asırda en yüksek noktaya ulaştığını görebiliyoruz. 19.yüz yılda kuudullar yazma edebiyatın ortaya çıkmasıyla beraber satiraya (mizaha) geçtiler. Midin Alıbaev, Muhtar Borbugulov, Caparkul Alıbaev bunlara örnektir.

Satiradan komedyenliğe geçenler de var. Bunlara da kuudul denilmektedir. Bunlar daha çok taklitçi ve monolog şeklinde anlatan kuudullardır. Keldibek Niyazov, Asankul Alıbaev, Canıbek Alıbekov, Manas Berdibekov v.s.

Kırgız *sözlü geleneğinin müzikle* iç içe olduğunu görmekteyiz. Akınların en önemli müzik aleti komuzlarıdır. İrlarını komuz (kopuz) eşliğinde söylerler. Türklerin eski dini olan Şamanlıkta, Şamanların kullandıkları davul ve tokmak onların gökyüzü ile iletişimde aracı olan rituel bir alettir. Daha sonra Kırgızlarda bu aletlerin yerini "komuz" almıştır. Arkaik bir çalgı olan komuz üç telden oluşur⁵³. Bu çalgının icat edilmesi ile ilgili Kırgızlarda bir efsane söylenir.

Kırgızlarda, Kazaklarda, Karakalpaklarda meşhur olan ve Türk dünyasına mal olmuş Ket Buka akın 13. yüzyılda yaşamıştır. Ket Buka akın komuzu ile hanın kahrından insanları kurtarır. "Manas" destanında kahraman evlenirken İraman başta olmak üzere yüzden fazla komuzcunun halkı eğlendirdiği anlatılır. Daha sonra bu büyük "komuz" mirasını Karamoldo, İbray, Muzooke, Niyazaalı, Kürönköy, Abak, Kıdır, Kudaybergen gibi yetenekli komuzcuların devam ettirdiklerini görürüz. Ezgileri ile ünlü olan Toktogul, Aydaralı, Muratalılar da unutulmaz isimlerdendir. Atay, Korgool, Alımkul, Kalık, Çalagız, Erkesari, Asılбек, Toktosun gibi kopuzcular Kırgız sözlü geleneğiyle birlikte müziğin gelişmesinde büyük payın sahibidirler.

Günümüzde B.Matazimov, M. Ümötaliyev, E. Tursunaliyev, Ç. İsabaye, S. Toktakunova, H. Abdurakmanov, Z. İmanaliyev, Ş. Kölbalayev gibi usta kopuzcular da geleneği eskisi gibi devam ettirmektedirler.

Eserin tür ve konusu gibi yapısal özelliklerine göre ezgi, nağme, ritim, makam oluşturulmuştur. Müzik aleti kullanmayan icracılar da kendine has ezgisiyle söylemektedirler. Ezgide kullanılan ritim sözle (metinle) ilişkilidir ve birbirini

---

⁵³ Viktor Sergeyeviç Vinogradov; Kirgiskaya Narodnaya Muzıka, Bişkek, 1958, s. 162–176

tamamlamaktadırlar. Ayrıca halk oyunlarında en çok rastladığımız hareketler, jest ve mimikler bu yapıyı oluşturmaktadır. Sözlü geleneğin teatral yönlerini günümüz *tiyatro sanatıyla ilişkili* olduğunu görmekteyiz. Burada Putilov'un söylediklerini anmadan geçemeyiz: “Günümüzün çağdaş sanatı Halk Biliminin bırakmış olduğu mirastan çok düşük düzeyde yararlanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Halk bilimcilerin sadece filolojik ve müzikolojik analiz çalışmalar yaptığından ve halk biliminin teatral yönleri üzerinde fazla çalışmamlarından kaynaklanan duruma geldiğini görmekteyiz”⁵⁴.

Diğer bilim dallarıyla ilişkisiyle sözlü geleneği taşıyıp günümüze getiren anlatıcılar (tarihi ve günümüz anlatıcı tipleri) ile birlikte diğer bilim dallarının söz sanatıyla ne kadar güzel uyum içerisinde olduğunu gördük. Bu güzel uyum içerisinde birçok eser ortaya çıkmıştır ve bazıları unutulmuş bazıları da halk tarafından sevilerek yaşamaya devam etmektedir. Günümüz sözlü geleneği hakkında konuşmadan önce yukarıda saydığımız ilişki sonucunda büyük bir miras bıraktığını gördük.

Kırgızların sözlü mirası, destancılık geleneği ile beraber, halk ırçı-akınların sosyal-felsefi içerikli lirik şiir diye adlandırılan sözlü gelenek eserleri, bizlere belirli bir gelişme çizgisini göstermektedir. Bu çizgide Kırgız sözlü geleneği fonksiyonu, yapısı, konusu, yaratımı bakımından çeşitli eserler meydana getirmiştir. Onların eserleri mit, destan, masal, efsane, geleneksel-hayat ve lirik şiirler, atasözleri ve bilmeceler gibi şifahî sanatın, toplumsal hayat ile beraber geliştiğini gösterdi. Aynı zamanda her bir akının kendi zamanının sosyal-ahlaki problemlerini düşüncelerinin ve felsefesinin nasıl bir değişiklikle ve gelişmeyle ilerlediğini de görebiliriz.

Yukarıda gördüğümüz gibi Kırgızlar Orta-Asya'daki en eski milletlerden biri ve birçok asırlardan beri işlenip kalıplaşmış olan bir medeni mirasın sahibidir. Onun ruhi kültürünün gelişmesinde sözlü gelenek temel olmuştur. Edebî söz halkın aklının ve

---

⁵⁴ Boris Nikolayeviç Putilov, Folklor i Hudojestvennaya Samodeyatelnost, Leningrad, Nauka Yayınevi, 1968, s.4

ruhunun göçebe hayatta, ağır sosyal değişmelerde, çetin savaş yıllarında mutluluk hakkında hayallerini eserlere yansıttılar. Bu duygularını çeşitli türlerde dile getirdiler.

Kırgız sözlü geleneğini araştıranlar çeşitli eserleri sınıflandırarak incelemeye almışlardır. Sulayman Kayıpov'un⁵⁵ yapmış olduğu sınıflandırmaya göre sözlü gelenek ürünlerini izah etmeye çalışacağız. Araştırmacı Kırgız sözlü gelenek eserlerini *Paremiolojik eserler (ölçülü sözler)*, *Baldar folkloru (çocuk folkloru)*, *Comoktor (masallar ve destanlar)* ve *Irlar (şiirler)* şeklinde dört ana başlıkta toplayarak türleri sınıflandırmıştır.

Paremiolojik eserler (ölçülü sözler) başlığı altında Alkış ve Kargışlar (dua ve beddualar), Tıyuular (yasaklamalar), Makal ve Lakaptar (deyimler ve atasözleri), Tabışmaktar (bilmeceleler), ve Canılmaçtar (tekerlemeler) gibi türleri toplamıştır.

Baldar folkloru (çocuk folkloru) başlığı altında çocuklara yönelik manzum ve mensur eserler ile Eldik oyundar (halk oyunları, spor ve eğlence oyunları) türlerini toplamıştır.

Comoktor (masallar ve destanlar) adlı başlık altında ise Cöo comoktor (masallar), Comoktor, dastandar (destanlar), Ula mıştar (efsaneler), Sancıralar (şecereler), ve Halk hikâyeleri gibi türleri değerlendirmeye almıştır.

Irlar (şiirler) adlı başlık altında ise İrim-darım ırları (üfürük-afsun şiirleri), Emgek ırları (emek türküleri), Salt ırları (tören, gelenek türküleri), Kalendardık ırlar (halk takvimi ile ilgili şiirler, türküler), Nasıyat ırları (nasihat türküleri), Küü ırları (beste, makam türküleri), Süyüü ırları (aşk türküleri), Arman ırları (hüzünlü türküler) ve Aytıştar (atışmalar) gibi şiir türlerini ele almıştır

---

⁵⁵ Sulayman Kayıpov, Yüz Yıllardır devam Eden Söz Sanatı, Komisyon, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antoloğisi, Kırgız Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Sulayman Kayıpov, Ankara, 2004, C. 31,

Kırgız sözlü geleneğinin ortaya koymuş olduğu bu zengin mirası yukarıda belirttiğimiz diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi sayesinde geçen her zaman dilimi içerisinde zenginleşerek gelişme göstermiştir. Bu gelişmede anlatıcı tiplerinin de payı dikkate değerdir. Anlatıcı tipleri de tarihi ve toplumsal gelişme içerisinde değişmiştir. Buna örnek olarak tölgööçü, tabırçı, kuuçu, tamırçı, ırımçı, arbooçu, darımçı, kirneçi, tabıp, emçi, cayçı gibi Şamanlıkla ilgili olan bakışı ve bübüleri gösterebiliriz. İnançların değişmesiyle bu anlatıcı tiplerinin üstlenmiş oldukları işlevleri yerini başka işlevlere bırakmıştır. Bu anlatıcı tipleri söz, büyü, sihir, inanç, tılsım, hekimlik, jest, mimik, teatral gibi özellikleri taşımışlardır. Daha sonra Sancıracı (şecereci), Çeçen (söz ustası) ve Sınçı (sınayıcı) gibi anlatıcı tipleri birer geleneği temsil etmeye başlamıştır. Kuudullar (mizah, jest, mimik, teatral gibi özellikleri esas almış ve sözle birleştirmişlerdir) ve komuzcu (müziği esas almıştır) yarattıkları eserlerin şekline göre icracılar ortaya çıkmıştır. Koşokçu, ırçı, comokçu, destancı gibi anlatıcı tipleri ise artık birer türe göre isim almaya başlamıştır. Hatta manasçı ve semeteyci gibi destanın adına göre anlatıcılar ortaya çıkmıştır. Burada gösterdiğimiz anlatıcı tiplerinin tarih içerisinde gelişen ve günümüzde de yaşayan ırçı - akınlar ortaya çıkmıştır. Irçı – Akınlar (ozan-âşıklar) sözlü gelenek içerisinde çok önemli bir yere sahip olup bu zengin mirası bizlere ulaştırmışlardır. İncelememizin bu kısmından itibaren sözlü geleneği ırçılık, tökmölük ve akınlık gibi terimleri kapsayan akınlık geleneği (âşıklık geleneği) içerisinde değerlendireceğiz.

Irçılık ve akınlık geleneğinde “ır” hususunun çok büyük önemi vardır. “Ir” kelimesi Kırgız dilinde kendi manasından daha geniş şekilde kullanılır. Bu lirik ve epik yani bizim okuduğumuz şiir ve Kırgızca’daki “Corgo söz” bu düşünceyi değişmeceli bir tavırla veren ritmik cümle, hece ve satırdır. “Ir” geniş anlamda ise poemdir, manzumedir.

Kırgızların çocuklarından yetişkinlerine kadar her insan şiiri seven bir çevrede yetişmiştir. Geçen asırda bize gelen gezginler anılarında, pek çok Kırgız’ın, önceden hazırlıksız şiir söyleyebilme yeteneğinde olduğunu söylemişlerdir. Bu özellik W.Radlof’un ilgisini çekmiş ve kendisinin el yazmasında şu ifadeleri yazmıştır: “Kara Kırgızlar, kendi Türk soydaşlarından konuşmanın özel tarzları ile farklıdır. Gerçekten

Kırgızların kendi dillerini kullanmalarına hayran olmamak elde değil. Bir Kırgız durmadan, hata yapmadan orijinal şekli ile konuşur. Kendi düşüncesini tam ve anlamlı ifade etmesi dikkati çeker. Hatta konuşmalarında mecazî anlamlı ve sabit kelimeler kullandıkları için çoğu zaman ritmik bir şekilde konuşurlar. Konuşmacılar kolayca insanları kendine çeker ve buna bakarak Kırgızların konuşmayı sevdiğini söyleyebiliriz. Dinleyiciler de onun konuşmasına değer verirler. Onun için Kırgızlarda sözlü halk nazmı çok gelişmiş ve akınlık geleneği canlı kalmıştır. Akının ırakları bile gelen misafirlere durduğu yerden şiir söyleyebilirler⁵⁶.

Göçebe, hayvancılıkla uğraşan Kırgızların hayatında şiir büyük önem taşımıştır. Şiir, yukarıda belirttiğimiz gibi hayatın her cephesinde, gelenek görenekte, meslekte, iç dünyasında, insanların doğumu, evlenmesi, hastalığı, sevinmesi, felaketi, kahramanlığı, mücadelesi ve ölümü sıralarında bile Kırgız'ın yanında olmuştur.

Halk şiiri çevreyi tanımada, geleneği taşımada “ırçı” ve “akın” adı verilen özel bir sanatçı tipini yarattı. Bu tip halk felsefecisi, oldukça zekidir ve bize etik-ahlakî, sosyal-felsefi konulardaki halk liriğinde etkileri bulunmaktadır. Onlar ayrıca kendi zamanlarının ruhî önderleri olmuşlardır.

Sözlü edebiyat uçsuz-bucaksız zenginliğini, halkın ortak düşüncesi ve kabiliyeti yaratmıştır. Folklordaki bir ürünün çeşitlerinin çok olması, bu mirası yaşatan ve söyleyenlerin çokluğuyla paraleldir. Günümüze kadar gelen bu halk mirasını, kalıplaşıp bize erişmesini sağlayan, bazılarının adlarını dahî bilmediğimiz, sayısız akından, ırçıdan, masalcıdan, çeçenden, kuuduldan⁵⁷ hangilerinin buna ne kadar tesir ettiğini hesaplamak oldukça zordur. Halkın arzularını ve ümitlerini bildiren sözleri meşhur kişilere yüklemeleri ve bu sözlerin kabiliyetli, söz cambazı kişilerin sanat süzgecinden geçip, yoğrulup eser haline gelmesi folklora ait bir özelliktir⁵⁸.

⁵⁶ Vasiliy Radlov; Manas Geroişeskiy Epos Kirgiskogo Naroda, İlim Basımevi, Frunze,1968, s.17-18

⁵⁷ Rahmankul Berdibayev'in yukarıdaki ifadelerine Kırgız destan anlatıcılarından, “comok”, “kuudul” ve “çeçen” tarafımızdan eklenmiştir.

⁵⁸ Rahmankul Berdibaev; “ Halık Avız Edebiyetin Jasavşılar Men Damıtuvşılar”, *Epos- El Kazınası*, Ravan Basımevi, 1995, Almatı, s. 281.(Arıkan. M; Köroğlu Destanının Kazak Varyantları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir,1999, s.11)

Sözlü edebiyat ürünlerinin ilk olarak ortaya çıkması ile bu gibi eserlerin anonim olması arasında belli bir vaktin geçmesi gereklidir. Hayatın isteklerine, arzularına karşılık vermeyen zayıf düşünceler ile çok kaliteli olmayan (orta tesirli) bu iki aralıkta geçen sürede kaybolur, unutulur gider. Heceden heceye, asılın asılı dediğimiz en seçme yadigârlar sadece saklanıp daimî sanatsal zenginliğe dönüşür. Özellikle sözlü olarak yayılıp, duygu ve düşüncelere, kulağa uyumlu olup ezberlenip kalan ayrıca hayatın gerekliliklerine uyan, yararlı nüshalar unutulmaz, halkın hafızasında silinmez. Sözlü edebiyatın akıcı, gönle hoş, başı sonu bütün, açık gönüllü ve etkili olmasının sebebi bundandır.⁵⁹

Epik gelenek her zaman yetenekli ve özel eğitilmiş kişilerin serveti olmuştur. Her geleneksel etnik kültürde, epik hikâyelerin yaratıcıları ve icracılarının kendilerine has terimleri vardır. Bu terimlerin çeşitli türeyiş yolları mevcuttur. Bunlar:

1-Epik üslupların adlarından türemiş olanlar;

Yakutlardaki Olonhosutlar (Olenho'dan)

Buryatlarda Uliğerşinler (Uliğer'den)

Kırgızlarda Irçı (Ir'dan)

Comokçu (Comok'tan)

2-Büyük epik ürünlerin kendi isminden türemiş olanlar;

Kırgızlarda Manasçı (Manas destanı'ndan)

Semeteyçi (Semetey destanı'ndan)*

Taciklerde Guruglihanlar (Gurugli destanı'ndan)

3-İcranın karakteristik özellikleriyle bağlantılı olarak türeyenler;

Altaylılarda, Şaylarda Kayçı

Hakaslarda hayçi (kay, hay gırtlak şarkısının karmaşık bir tarzıdır)

⁵⁹ Rahmankul Berdibaev; *Epos- El Kazınası*, s. 283.

* Yukarıdaki tasnifin ikinci maddesine Manas dairesine bağlı olan Semetey destanı icracılarına "Semeteyçi" denildiğini de eklemek gerekir.

4-Eserlerin icrasında kullanılan müzik aletlerin adlarından türemiş olanlar

Güney Slavlarda Guslyarlar (Gusle'den)

Ukraynalılarda Kobzarlar (Kobza'dan)

5-Kendi kendini anlamlandırılan terimler;

Bakşı, akın, âşık, çeçen, ozan ⁶⁰

Yukarıdaki tasnifte görüldüğü gibi, konumuzu ilgilendiren “Akın” terimi kendi kendini anlamlandırılan terimler arasında gösterilmiştir.

K.K.Yudahin'in Kırgızca-Rusça sözlüğünde aşağıdaki tanıma rastlamaktayız: “Akın-irticalen şiir söyleyen kişi”⁶¹.

Graçev “Akınlık sanat-edebî bir sanattır. Herhangi bir akın hayat gerçeklerini, sosyal-tarihî olayları edebî söz vasıtasıyla aktarmayı temel görev saymaktadır. Fakat akınların hepsinin hayat gerçeklerini aynı seviyede aktaramamaları, onların zekâ ve yetenekleriyle ilgilidir” demektedir.

Kalinin “Akınlar halkın kültürel zenginliklerinin kurucuları ve bu kültürü tanıtanların en etkili temsilcilerinin biridir”. Vinnikov; “Akının hayatı-halkın canlı tarihidir. Akının şiiri-halkın yaşamını yazan kitaptır” diyor⁶².

“Akın” teriminin tanımını özetleyecek olursak; Kırgızların yaşamını, tarihini, kültürünü sözlü gelenek haline getirip irticalen söyledikleri şiirler vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktaran yetenekli ve özel eğitimli şahıslardır.

Akınlar az ölçüde olsa bile eserin üç parçasını birleştirir: akın-şiirsel metnin yaratıcısıdır, akın-metne beste katan kompozitördür, akın-kendi eserinin söyleyicisidir. Eskiden beri akıncılık sanatı bu üç özellikte uyumludur. Akınlar epik eserleri, masalları, efsaneleri ve diğer türleri belirler ve icra edebilirler. Çocukluk zamanından başlayarak şiirleri ezberleyerek kendi hayatındaki olayları da katarak söylemeye alışmışlar. Başkalarından öğrendiklerin kendisinin eserleri ile tamamlayıp ortaya koymuşlar. Öylece

⁶⁰ Boris Nikolayeviç Putilov; *Epiçeskoje Skazitelstvo (Tipologiya, Etnikçeskiye Spetsifika)*, Moskova, 1997, s. 7 – 8.

⁶¹Konstantin Yudahin; *Kırgısko-Ruskiy Slovar*, C. 2, Moskova, 1985.

⁶²

akın şiirsel tecrübe toplayıp kendi görüşlerini, düşüncelerini katarak kendi ana metnini kurarlar. Akınların bu gelişmesini değerlendirmek için bir sına niteliği taşıyan aytışlar (atışmalar) Kırgız sözlü geleneği içerisinde ayrı bir yere sahip olup dikkate değer bir türdür.

Kırgız folklorunda didaktik, felsefi konudaki şiirler geçen asırdan itibaren akınlar tarafından yazı yüzünde yaşatılmaya başlamıştır. Bu gelişme yazılı edebiyatın ortaya çıkmasına olumlu zemin hazırlamıştır.

Yukarıda kısa bir şekilde özetlemeye çalıştığımız Kırgız sözlü geleneği gerek tür, gerek estetik, gerek hacim, gerekse gelenek bakımından zengin bir alan olduğunu gördük.

I. BÖLÜM

I. 1. Kırgız Akınlık Geleneğinde Aytışın Yeri ve Önemi

Girişte Kırgız sözlü geleneğinden bahsederken akın ve ırçların sanatının senkretik bir özellik taşıdığından söz etmiştik. Senkronize özelliklerini “*Akınlar az ölçüde olsa bile eserin üç parçasını birleştirir: akın-şiirsel metnin yaratıcısıdır, akın-metne beste katan kompozitördür, akın-kendi eserinin söyleyicisidir. Eskiden beri akıncılık sanatı bu üç özellikte uyumludur. Akınlar epik eserleri, masalları, efsaneleri ve diğer türleri belirler ve icra edebilirler. Çocukluk zamanından başlayarak şiirleri ezberleyerek kendi hayatındaki olayları da katarak söylemeye alışmışlar. Başkalarından öğrendiklerin kendisinin eserleri ile tamamlayıp ortaya koymuşlar. Öylece akın şiirsel tecrübe toplayıp kendi görüş ve düşüncelerini katarak kendi ana metnini kurar.*

Akınların bu gelişmesini değerlendirmek için bir sınama niteliği taşıyan aytışlar (atışmalar) Kırgız sözlü geleneği içerisinde ayrı bir yere sahip olup dikkate değer bir türdür” şeklinde açıklamıştık. Burada aytışı, kendi başına bir tür olarak ele almakla birlikte aytışın sözlü geleneği canlı bir şekilde yaşatmak için (senkretik özelliği yaşatmak için) önemli bir gereksinim olduğunu belirtmiştik.

Çalışmamızın bu kısmında aytışın doğrudan tür özelliklerini değil de gelenek içerisindeki yeri ve önemini belirtmeye çalışacağız. Anadolu’daki Âşıklık geleneğinin tam karşılığı olarak Kırgızlarda akınlık, ırçılık geleneği karşımıza çıkmaktadır. Bu gelenek, bütün Türk dünyasında aynı olduğundan geleneğin temelini oluşturan özellikleri tespit etmeye çalışacağız. Elimizde bulunan örneklerle baktığımızda tüm Türk dünyasının Âşıklık geleneğinin aynı özelliklere sahip olduğunu görürüz. Ve burada da bu geleneğin temelini oluşturan asıl özellikleri tespit etmeye çalışacağız. Daha sonra kültürü oluşturan geleneklerin temelini belirleyerek geleneğin gelişme, yayılma ve değişmesini görebiliriz.

Aytışı fonksiyonları bakımından ele aldığımızda onun özelliklerini daha kolay tespit etmek mümkündür. Aytış, seyirci için ayrı, gelenek için ayrı bir fonksiyon üstlenmektedir. Başka bir bölümde aytışın fonksiyonları üzerinde ayrıca duracağız; ama burada fonksiyonun geleneği ilgilendiren yönü üzerinde durarak aytışın önemini anlamaya çalışacağız. Aytışların bu fonksiyonu, “akın ve ırçıların sınanmasıdır”. Bu fonksiyonun, akınlık geleneğinin kendini yenileme ve gelecek kuşaklara sözlü mirası taşımasında önemli bir rol oynamaktadır. Aytışın bu işlevi, dar anlamda aytışın bir özelliği iken, geniş anlamda ise Kırgız sözlü geleneğini doğrudan veya kısmen anlatan (temsil eden) eserlerimizi etkilemesidir. Kırgızlar, dünyada iki edebi eseriyle tanınmaktadır. Birincisi **Manas** destanımız, ikincisi ise dünyaca ünlü yazarımız **Cengiz Aytmatov**’un eserleridir. İki edebi ürünün de sözlü geleneğimizin süzgecinden geçerek yerelden ulusala, oradan da evrensele yükseldiğini söyleyebiliriz. Halkın yaşamını, tarihini, kültürünü irticalen söyledikleri şiirler vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktaran yetenekli ve özel eğitilmiş sanatçılara Kırgızlar, akın demektedir. Akınların yer aldığı sözlü geleneğe de akınlık geleneği denmektedir. Üstat (usta) ve şakirt (çırak) ilişkisi, akınlık kolları, mahlas alma, rüya görme, destan söyleme, müzik ve ritim gibi kavramların her biri bu geleneğin birbirleriyle uyumlu halkalarıdır.

Şiire yatkın olan yetenekli gençlerin usta akının yanına çırak olarak gelmesiyle serüven içerisinde usta-çırak ilişkisi başlar ve zaman içerisinde akınlık kolları meydana gelir. Akınlar, çalgı çalma ve destan söyleme gibi özelliklerini eğitim sürecinde öğrenirler. Bu geleneğin rüya görme ve mahlas alma özellikleri, akınların eğitim döneminin sonunda ortaya çıkmaktadır. Son olarak akınlar geçiş dönemlerinin en önemli evresi olan aytışlarda değerlendirilmeye hak kazanırlar. Aytışlar akınların öncelikle seyirciler tarafından daha sonra usta akınlar tarafından değerlendirilmesini sağlar. Burada irticalen şiir söylemenin öneminin ön plana çıktığını görürüz. İrticalen şiir söylemek, Kırgız akınlık geleneğinde tökmölük adıyla bilinmektedir. Aytışlarda tökmölük, irticalen destan söylemekten farklı olarak iki veya daha fazla akının karşılıklı şiir söylemesiyle gerçekleşmektedir. Diyalog esaslı bu karşılaşmalar, irticalen şiir söyleyebilme yeteneğinin hangi seviyede olduğunu gösterir ve belirler. Akının aytışlarla sınanması, akınlık geleneğinin dolayısıyla sözlü kültürümüz bağlamında çok önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sözünü ettiğimiz akınlığın en önemli özelliklerinden biri olan aytışları, eğer yok sayarsak bu özellikleri oluşturan halkaların kopması anlamına gelir. Bu yüzden aytışların, akınlık geleneğinin olmazsa olmaz denilecek kadar vazgeçilmeyen parçalarından biri olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla akınlık halkasının uyumu, senkretik özelliği meydana getirmektedir.

I. 2 Aytış Sanatının Tarihi Gelişimi

Ayıtışın tarihi gelişimi üzerinde dururken anlatı türlerinin kendi içerisinde bir bağ oluşturduğunu gördük. *Bu ilişki anlatıcı ve anlatı bağlamında art zamanlı (diyakronik) ve eş zamanlı (senkronik)*⁶³ bir zaman içerisinde zenginleşerek geliştiğini göstermektedir. Ayıtışın tarihi gelişimi de aynı şekilde geliştiğini söyleyebiliriz.

Üzerinde ayrıca durulması gereken başka bir husus, hiçbir türün saf, yalın kendine has özellikleriyle karşımıza çıkmayacağını bilmesi gereğidir. Fikret Türkmen, "...masal ve destanlar, halk hikâyeleri ve destanlar birbirine iyice karışmış ve

---

⁶³ Metin Ekici; Türk Sözlü Kültür Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (diyakronik) ve Eş Zamanlı (senkronik) Bir Bakış, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, s. 225–229

organik bir bütünlük oluşturmuş eserlerdir. Coğrafi ve sosyal ihtiyaca göre genişleyip yayılabilen bir yapı ortaklığına sahiptirler. Anlatıcı, anlatım üslubuna göre bunları eler veya birleştirebilir ve streotyp formüllerle anlatır”⁶⁴ diyerek bu gerçeği gözler önüne sermektedir.⁶⁵

Çalışmamızın bu kısmında, ayıtışın tarihi gelişimi içerisinde halk biliminin diğer türleriyle birlikte (organik bütünlük içerisinde ve art zamanlı ve eşzamanlı olarak) değerlendirmeye alacağız.

Kırgız ayıtışları, halk biliminin bütün tür ve şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. **Akıynek (atma türküleri) atışmaları ve car car ırları, destan icra ederek yarışma, atasözleriyle atışma, bilmece atışmaları, tekerlemelerle yarışma, ezgilerle yarışma, masal ve halk hikâyelerinde atışmalar ve çeçenlik atışmaları** gibi ayıtışla ilgili olan durumları tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu atışma şekilleri, art zamanlı ve eşzamanlı olarak günümüzdeki ayıtışın teşekkülünü oluşturmuştur.

1. Akıynek ırları (atma türküleri) ve Car Car ırları (düğün esnasında söylenen türküler)

Akıynek veya akıya, Kırgız halk biliminde tür olan ayıtışın bir şeklidir. Alay, hiciv, yergi içeren ve kızlar arasında yapılan bir atışmadır⁶⁶. Kırgız halk biliminde çocuk folkloru ve çocuk oyunları içerisinde değerlendirilen bu türküler, Anadolu’da atma türkülerinin karşılığı niteliğindedir. *Kars ve civarında yapılan düğün ve eğlenceler sırasında iki grubun bir yandan oyun oynayıp bir yandan da birbirlerine karşılıklı olarak söyledikleri bayatılara verilen ada Akışta denilmektedir*⁶⁷. Ayrıca akıştanın dışında deme-döndürme de akıynek ile aynı özellik taşıdığını görürüz. “**Deme-Döndürme:** Köy düğünlerinde aynı halay türküsünü tekrarlayarak okumaya verilen ad. Düğünde, karşılıklı iki grup oluşturulur. Bir grup türküye başlar. Bu türküler genellikle mani tipinde dörtlükler art arda getirilir. Türkünün birinci dizesinin son hecesi söylenirken ikinci grup aynı dizeyi tekrarlar. Onlar birinci dizeyi tamamlamak üzereyken tekrar ilk grup türkünün ikinci dizesini okur. Bir yandan da müziğin ritmine

⁶⁴ Fikret Türkmen, Manas Destanı ve Anadolu Halk Edebiyatı, Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara, 1995, s.115

⁶⁵ Metin Arıkan, Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri, yayımlanmamış doktora tezi İzmir, 2003, s.94

⁶⁶ Kırgız Sovet Ensiklopediası, Frunze, 1976, s.142

⁶⁷ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 98

göre oynanır. Böylelikle türkünün birinci dörtlüğü tamamlanır, ikinci dörtlüğe geçilir. Daha sonra da üçüncü dörtlük aynı şekilde icra edilir. Deme-çevirme bazen de oyuncuların tek sıra halinde el ele tutuşması ve baştan iki kişinin sözü söylemesi ve geri kalanların bunu tekrar etmesi şeklinde de tezahür edebilir. Anadolu’da “deme döndürmeye” “deme-çevirme”, “alıp söyleme” yahut “alıp verme” de denilir⁶⁸.”

Akıynek, karşılıklı iki grubun arasında geçen eğlendirme işlevi üstlenmiş ezgi, dans, hareket, jest ve mimikler eşliğinde söylenen türkülerdir.

Akıynek⁶⁹

1. kız:

Akıynek ırın ırdaşuu,
Abaltan Kırgız saltı eken,
Akıynek ırın ulantuu,
Atabız Kırgız narkı eken!

Akıynek (atışma) söylemek,
Evvelden Kırgız geleneği imiş,
Akıynek şiirini devam ettirmek
Atamız Kırgız’ın şanı imiş.

2. kız:

Ir ırdaşıp, sırdaşuu,
Ir canduu Kırgız saltı eken,
Singa sınday coop aytsak,
atabız Kırgız narkı eken!

Şiir söyleyip eleştirmek
Şiir canlı Kırgız’ın geleneğiymiş.
Eleştiriye eleştiriyle cevap vermek
Atamız Kırgız’ın şanı imiş!

1. kız:

Seni atan ertelep,
Bel kuda bolgon belendep,
Caşın keldi on üçkö
Seni kelin kılıp aluuga
Kaynatan toy kılamin dep cüröt.

Seni baban bekleliğinden,
Beşik kertmesiyle vermiş.
Yaşın geldi on üçe,
Seni gelin olarak almaya
Kaynatan toy yapacağım demekte.

2. kız:

Seni bolso bel kuda,

Seni ise vermişler,

⁶⁸ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 213

⁶⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Haz. Nevzat Köseoğlu, Ankara, 2005, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 31, Kırgız Edebiyatı I

Bolgon eken beşikte,
On törtkö çaşın tolo elek,
Üy kürtöp kezin bolo elek,
Cakında senin da toyun kelet dep

1. kız:

Seni bolso top kızdar,
Kiyimin caktap kiye albas,
Kiyse da tıkan cürö albas,
Bee saaganda etegin,
Çarpıy basa oturgan,
Çalma etek kız dep cüröt.

2. kız:

Seni bolso top kızdar,
Kiyimin taza kiye albas,
Kiyse da taza cürö albas,
Köynögünün kökürögünö süt tamgan,
Dak bolso da köynöğü,
Tazalap, cuup albagan,
Tazalıkka saran dep cüröt.

1. kız:

Seni bolso tentuştar,
İyri kolgo iş albas,
Calkoo kız eken dep cüröt.
Keleşek colun baykabas,
Ankoo kız eken dep cüröt.

2. kız:

Seni bolso ceneler,

Daha yatarken beşikte,
Yaşın on dörde bile gelmemiş,
Evlenecek yaşın daha gelmemiş,
Yakında senin toyun olacak demekte.

Seni ise tüm kızlar,
Giydiklerini yakıştırap giyemez,
Giyse de temiz giyemez,
Kısrak sağarken eteğini,
Yerlere süründüren
Pis etekli demekte.

Seni ise kızların çoğu,
Giysisini temiz giyemiyor,
Giyse bile temiz tutamıyor,
Gömleğinin önüne süt damlamış,
Kir içinde kalsa bile gömleği,
Temizleyip yıkamayan,
Temiz olmayan kız demekte.

Seni ise yaşlılarımız,
Eğri koluna iş almaz,
Tembel kız demekte.
Geleceği düşünmeyen
Alık kız demekte.

Seni ise yengeler,

Cenil kız eken dep cüröt,
Cenenin sıırım bile albas,
Ceneni sıyılup cürö albas,
Közünçö matkap biykeç dep,
Cenelerin artından,
Bizdin kız cenil oylu dep külöt.

Hafif kız demekte,
Yengelerin değerini bilmeyen,
Yengesine saygı göstermeyen,
Yüzüne karşı övüp iyisin diye,
Yengelerin arkandan,
Bizim kız düşüncesiz deyip gülmekte.

1.kız:

Seni bolso köp kızdar,
Uykuçu kız dep cüröt,
Uy saaganda ürgülöp,
Sütün tögöt dep külöt.

Seni ise kızların çoğu,
Uykucu kız demekte,
İneği sağarken içi geçip,
Sütü döker diye gülmekte.

2. kız:

Seni bolso ayılda,
Koy kelgende koroogo
Çaçın cuuyt dep cüröt.
Üy ookatka koş konül,
Calkoo kız eken dep külöt.

Seni ise köydekiler,
Koyun gelirken ağıla
Saçını yıkar demekte.
Ev işlerine yabancı,
Tembel kız demekte

Car Car ırları (düğün esnasında söylenen türküler) *Kırgız, Kazak, Tatar, Özbek, Uygur ve Karakalpaklarda düğün sırasında okudukları ezgili parçalara verilen addır. "Yar yar" anlamındadır. Kazaklar jar jar, Özbekler yar yar derler. Car carlar, ferdi olabileceği gibi gruplar halinde de icra edilebilir⁷⁰. Kazak ve Karakalpak halk bilimcileri ise car car ırlarını aytışın bir türü olarak kabul etmektedirler.*

Car car ırının Kazaklardaki Şekli⁷¹:

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,

⁷⁰ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s.176

⁷¹ Beybit Saparalı, Cakay Dauranbekov, Toy, Almatı, 1993, Öner Yayınevi, s. 274-277

Sıbdır-sıbdır capırac talda bolar, car-car.

yar yar.

Akem-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,

yar,

Ake ornına kayın atañ onda bolar, car-car.

orada, yar yar.

KIZ:

Cazgıturuı kar caumak kayda, car-car,

Kulın-tayday aykaskan oñ cak kayda, car-car.

yar yar.

Kaşa caksı bolsa da kayın atam, car-car,

yar yar,

Aylanayın akemdey bolmak kayda, car-car.

olamaz, yar yar.

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,

Sıbdır-sıbdır capırac talda bolar, car-car.

yar yar.

Şeşem-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,

yar yar,

Şeşe ornına kayın eneñ onda bolar, car-car.

olur, yar yar.

KIZ:

Cazgıturuı akşa kar caumak kayda, car-car,

yar,

Kulın-tayday aykaskan oñ cak kayda, car-car.

yar yar.

Ses çıkartan yapraklar dalda olur,

Baba diye ağlama, zavallı kızlar, yar

Baba yerine kayınbabanız olur

KIZ:

Yazın nereye kar yağarmış, yar yar,

Yavru tayların oynadığı yer nerede,

Ne kadar iyi olsa da kayınbabam,

Kurban olayım babam kadar

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,

Ses çıkartan yapraklar dalda olur,

Annem diye ağlamayın, vah kızlar,

Annenin yerine kaynanan orada

KIZ:

Yazın nereye ak kar yağarmış, yar

Yavru tayların oynadığı yer nerede,

Kanşa cakın bolsa da kayın enemis, car-car,
yar yar,
Aylanayın şeşemdey bolmak kayda, car-car.
olamazdır, yar yar.

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,
Sıbdır-sıbdır capırak talda bolar, car-car.
yar yar.

Agam-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,
kızlar, yar yar,
Aga ornına kaynagañ onda bolar, car-car.
olur, yar yar.

KIZ:

Cazgıturı akşa kar caumak kayda, car-car,
yar,
Kulın-tayday aykaskan oñ cak kayda, car-car.
yar yar.
Kanşa caksı bolsa da kaynagamız, car-car,
yar yar,
Aylanayın agamday bolmak kayda, car-car.
olamaz, yar yar.

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,
Carga sokkan cañcangırık tauda bolar, car-car,
Ceñgem-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,
yar,
Ceñge ornına abısın onda bolar, car-car.

Ne kadar yakın olsa da kaynanamız,

Kurban olayım anam kadar

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,
Ses çıkartan yapraklar dalda olur,

Ağabeyim diye ağlamayın, vah

Ağabey yerine kayın ağan orada

KIZ:

Yazın nereye ak kar yağarmış, yar
Yavru tayların oynadığı yer nerede,
Ne kadar iyi olsa da kayın ağamız,
Kurban olayım ağabeyim kadar

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,
Yara çıkan ağaç dağda olur, yar yar,
Yengem diye ağlama, vah kızlar, yar
Yenge yerine orada elti olur, yar yar.

KIZ:

Cazgıturu akşa kar caumak kayda, car-car,
yar,
Kulın-tayday aykaskan oñ cak kayda, car-car.
yar yar.
Kaşa caksı bolsa da abısınım, car-car,
Aylanayın ceñgemdey bolmak kayda, car-car.
olamaz, yar yar.

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,
Carga sokkan cañgırık tauda bolar, car-car.
İnim-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,
kızlar, yar yar,
İni ornına kayın iniñ onda bolar, car-car.
orada, yar yar.

KIZ:

Cağıturu akşa kar caumak kayda, car-car,
yar,
Kulın-tayday aykaskan oñ cak kayda, car-car.
yar yar.
Kaşa cakın bolsa da kayın inimiz, car-car,
biraderim, yar yar,
Aylanayın inimdey bolmak kayda, car-car.
olamaz, yar yar.

CİĞİT:

Bir tolarsak, bir tobık sanda bolar, car-car,
Carga sokkan cagaltay tauda bolar, car-car.

KIZ:

Yazın nereye ak kar yağarmış, yar
Yavru tayların oynadığı yer nerede,
Eltim ne kadar da olsa da, yar yar,
Kurban olayım yengem kadar

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,
Yara çıkan ağaç dağda olur, yar yar,
Kardeşim diye ağlamayın zavallı
Kardeş yerine kayın biraderin var

KIZ:

Yazın nereye ak kar yağarmış, yar
Yavru tayların oynadığı yer nerede,
Ne kadar yakın olsa da kayın
Kurban olayım kardeşim kadar

YİĞİT:

Bir araya gelirsek toplanırız, yar yar,
Yara çıkan ağaç dağda olur, yar yar.

Siñlim-ay dep cılama, baygus kızdar, car-car,
kızlar, yar yar,
Siñli ornına kayın siñlin onda bolar, car-car.
olur, yar yar.

KIZ:

Cazgıturu akşa kar caumak kayda, car-car,
yar,
Kulım-tayday tebisken oñ cak kayda, car-car.
yar yar.
Kaşa caksı bolsa da, kayın siñlim, car-car,
yar,
Aylanayın sinlimdey bolmak kayda, car-car.
olamaz, yar

CİĞİT:

Ak koyan kaşar cotalap, car-car,
Ak taylak öser botalap, car-car-au!
yar yar!
Munşa nege cıylaysıñ, car-car-au,
Artıñnan iniñ barar apalap, car-car-au!
yar yar!

KIZ:

Tekemetiñ şet baun
Oya tursın, car-car-au!
Toy basma tu bie
Soya tursın, car-car-au!
Men şeşeme aytayın
“Akeme ayt”, - dep car-car-au,
Meni dese, biyılşa

Kız kardeşim diye ağlama, vah

Kız kardeş yerine görümcen orada

KIZ:

Yazın nereye ak kar yağarmış, yar
Yavru taylar gibi tepişen yer nerede,
Ne kadar iyi olsa da görümcem, yar
Kurban olayım kız kardeşim gibi

YİĞİT:

Beyaz tavşan kaçır koşarak, yar yar,
Beyaz deve yavrusu anasıyla büyür,
Bu kadar niye ağlarsın, yar yar
Peşinden kardeşin gelir abla diye,

KIZ:

Keçenin kenarına
Oya desen yapsın, yar yar!
Toy adına semiz beygir
Kese dursun, yar yar!
Ben anneme söyleyeyim
“Babama söyle”, diye yar yar,
Beni derse, bu yıl

Koya tursın, car-car-au!

CİĞİT:

Kızıl kırşın, zamandas,
Kızıl kırşın, car-car-au,
Kızıl kırşın işinen
Kırgı üşsin, car-car-au.
“Akem bar”,- dep, arkaga
Medeu kılma, car-car-au,
Alıp keter mal ergen
Sen bir kussıñ, car-car-au!

KIZ:

Tündigimniñ tört bauı-
Bas baum-dı, car-car-au,
Altı ceñgem suraydı
Şaşbaumdı, car-car-au.
Alasıñ da, car-car-au!
Aylanayın, can akem,
Kalasıñ da, car-car-au!

CİĞİT:

Mingen atıñ karadı, car-car-au,
Cal-kuyrığın taradı, car-car-au.
Münşa öksip cılama, car-car-au,
Şeşen ertip baradı, car-car-au!

KIZ:

Tündigimniñ tört bauı
Makta, şeşe, car-car-au,
Kızıñ ketip baradı,

Bıraksın, yar yar!

YİĞİT:

Gençlik, zamandaş,
Gençlik, yar yar,
Gençliğin tam ortasından
Atmaca uçsun, yar yar.
“Babam var”, diye arkana
Medet umma, yar yar,
Alıp gider
Sen bir kuşsun, yar yar!

KIZ:

Çadırın üzerindeki dört bağcık
Başımın tacıydı, yar yar,
Altı yengem sorar
Saç bağcıklarımı, yar yar.
Alırsın da, yar yar!
Kurban olayım, can babam,
Burada kalırsın, yar yar!

YİĞİT:

Bindiğin atın siyahtı, yar yar,
Yele kuyruğunu taradı, yar yar.
Bu kadar çok ağlama, yar yar,
Annen götürecektir, yar yar!

KIZ:

Çadırın üzerindeki dört bağcığı
Övsene anneciğim, yar yar,
Kızın gidiyor,

Catka, şeşe, car-car-au!

On eki ayda aynalıp
Bir kelermin, car-car-au,
Sarı ingeniñ botasın
Sakta, şeşe, car-car-au!
Şalışık pa eken, su ma eken,
Sarkırgan, car-car-au,
Ak süt bergen şeşeme
Ne körsettim, car-car-au,
Cat kisiniñ balasın
Coldas ettim, car-car-au!

CİĞİT:

Esiktiñ aldı kiya edi, car-car-au,
Kiyaga bitken miya edi, car-car-au.
Akeñ bergen kamka ton, car-car-au,
Etiñe kaytıp sıyadı, car-car-au!

KIZ:

Tokpak caldı torı aygır
Etti me, ake, car-car-au.
Törkindegi üyümnen
Kettim, ake, car-car-au.
Kız da bolsam, sizge men
Perzent edim, car-car-au,
Calgız basım sıymastan
Kettim, ake, car-car-au!

Yabancıya, anne, yar yar!

On iki ayda dönerek
Bir gelirim, yar yar,
Sarı devenin yavrusunu
Koru, anne, yar yar!
Çamur muymuş, su muymuş,
Çağlayarak akan, yar yar,
Ak sütünü veren anneme
Ne gösterdim, yar yar,
Yabancı kişinin çocuğunu
Yoldaş ettim, yar yar!

YİĞİT:

Kapının önü yokuştı, yar yar,
Yokuşta yetişen ot idi, yar yar.
Baban verdiği ipek kaftan, yar yar
Üzerine nasıl sığar, yar yar!

KIZ:

Gür yeveli doru aygır
Semiz mi, baba, yar yar.
Baba ocağından
Gittim, baba, yar yar.
Kız da olsam, ben sizin
Çocuğunuzdum, yar yar,
Yalnız da olsam sığmadan
Gittim, baba, yar yar!

Akıyneke ırları (atma türküleri) ve Car Car ırlarının (dügün esnasında söylenen türküler) diğeri bir özelliği de kız ve erkek gruplarının karşılıklı türkülerle yarışmasıdır. Anadolu'da söylenen türküler karşılaşma örneklerini ilerki bölümlerde ele alacağız.

2. Destan icra ederek yarışma

Destan icra etme yarışması, Kırgız Halk Biliminde bir türdür. Aytış, akınların, icracıların (Manasçı, Semeteyci) arasında edebi seviyesini ve ustalığını ölçmek için yapılan bir tür sınavdır. Manasçıların aytışları büyük anlatım ustalığını gerektirmektedir ve kendine has özellikleri vardır. Yarışmanın şartlarına göre Manas Destanını biri başlar diğeri onun durduğu yerden devam ettirir. Bu yarışma, iki veya ikiden çok manasçının katılımıyla gerçekleşmektedir. Bazen destanın ünlü kısımlarından parçaları kim daha uzun ve güzel icra ederse yarışın kazananı seçilir. Söz gücünün değeri ve anlatıcının anlatım tarzı dinleyenlerin beğenisine sunulur. Araştırmacılar, Balık, Naymanbay, Nazar gibi manasçılar, destan atışmacılarının en önde gelen temsilcileridir. 1917'nin kış mevsiminde Doğu Türkistan sınırları içerisinde bulunan Kakşaal denilen yerde Sagımbay Orozbekov ile Kakşal'lı Cusubakun arasında Manas destanı atışması düzenlenmiştir. Sagımbay, Manas destanının “Yedi Han” olayından başlar ve “Manas'ın Pekin'e Olan Savaşı” olayına kadar gece gündüz söyler. Sagımbay'ı dinleyici durdurduktan sonra Cusubakun manasçıya destanın kaldığı yerden devam etmesini ister. O da gece gündüz durmadan destanı devam ettirir. Atışmanın sonunda birini söylediği parçayı diğerine söyleterek sınırlar. İki manasçıya dört gün dört gece destan anlattırırılar. Bu yarışta yarış ikisi de kazandı diyerek iki manasçıya da at ve kaftan hediye ederler⁷². Kendi dönemlerinde Nazar ile Tınıbek'in atışması da çok önemli destan aytışlarından⁷³.

Destan aytışları, aytışın temel işlevlerinden olan “anlatıcının gücünü yarışmayla sınama” işlevi açısından aynı özellik taşıdığını görmekteyiz. Fakat yarışmada destan kullanıldığından şekil itibariyle farklılık arz etmektedir.

3. Makal aytış (Atasözleriyle atışma)

Akınların aytışında karşılıklı olarak atasözlerinin kullanılması eskiden olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Burada ele almak istediğimiz şekil ise akınlık geleneğinin dışında gerçekleşen gençler veya çocukların kendi aralarında atasözleriyle yarışması olacaktır. Aytışın temel kaynaklarından biri olan atasözü, tür olarak kendi içinde bir durum veya bir olgunun iyi ve kötü yönü için ayrı ayrı atasözleri meydana getirmiştir. Dolayısıyla her atasözünde anlatılanlar başka bir atasözünde eleştirebilir.

⁷² Makelek Ömürbay, “Cusup Mamay”, Kırgızistan Madaniyatı Gazetesi, 1988, No: 41.

⁷³ Manas Ensklopediyası, Bişkek, Kırgız Ansklopedi Yayınları, 1995, Cilt. 1, sayfa 48

Diğer yandan sözlü gelenek, atasözlerinin bu durumunu yarışmalarda kullanarak bir şekil ortaya çıkartmıştır.

Atasözleriyle karşılıklı yarışmada sırayla söylenen atasözlerine cevap olarak başka bir atasözünün söylenmesi gerekmektedir. Sırası geldiğinde atasözü bulamayan taraf ise yenilir. Kırgız gençlerinin çeşitli elektronik ortamlarda (televizyon ve internet sitelerindeki atasözü kullanarak sözlü veya yazılı biçimde yarışmalarda) kendi aralarında atasözleriyle yarışması sözlü kültür açısından sevindirici bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

4. Tabışmak aytıştar (Bilmece atışmaları)

Atasözlerini kullanarak yapılan yarışmalarda olduğu gibi gençler veya çocuklar kendi aralarında bilmecelele de yarışmaktadırlar. Bilmecelele de atışmalarda da diyalog yani soru - cevap esastır. Bazen nazım bazen nesir şeklinde söylenir. Bu konuyu daha sonra Akınların Bilmece atışmalarıyla ilgili çalışmamızın II bölümünde detaylı ele alacağız.

5. Canılmaçtar (tekerlemeler)

Atasözlele ve bilmecelele kullanarak yapılan yarışmalarda olduğu gibi tekerlemelerde de gençlele veya çocuklar kendi aralarında yarışmalar yapmaktadırlar. Diğer türlerde olduğu gibi bu yarışmalar da eğitim işlevi ön plandadır.

6. Ezgilerle yarışma

Destan anlatıcılarında olduğu gibi ezgilerle yarışma, Kırgız akınları arasındaki müziğe verdikleri önemi göstermektedir. Karşılıklı olarak ezgilerle yarışmakla akınların çalgı çalma becerilerini sınamak, öğrenmek ve geliştirmek amacı gütmektedir. Sözlü kültürümüzle iç içe olan müzik, akınlar için vazgeçilmez bir alandır. Akınların biri ezgiye başlar ve istediği bir yerde durur karşısındaki akın da aynı yerden ezgiye devam etmesi gerekmektedir. Devam ettiremeyen akın yenilmiş sayılır.

Toktogul akın, ezgiler ile yapılan aytışın (atışmanın) ustasıdır. “Ak Kuu” (Beyaz Ku), “Toguz Kayrık” (Dokuz Çevirme), “Min Kıyal” (Bin Hayal), “Çaykama” (Çalkalama), “Çon Kerbez” (Büyük Kerbez), “Armanduu Çımçık ”(Hüzünlü Kuş) ve başka onlarca atışma ezgileri vardır. “Mırza Kerbez” (Bey Kerbezi), “Terme Kerbez”

(Terme Kerbez), “Bala Kerbez” (Çocuk Kerbez), “Kız Kerbez” (Kız Kerbez) gibi “Kerbez” ezgi halkası da vardır⁷⁴.

Kaynaklarda, Arstanbek akının beş yüz kadar komuz ezgisi bildiği ve kendisinin birçok ezgi yarattığına dair bilgiler geçmektedir. Sart (Isakan), Muzooke ve Seyilkan ile ezgi ayıtışında yarıştığını biliyoruz⁷⁵.

Kazak akınları arasında ezgilerle olan yarışmalara “tartıs” ismi verilmektedir. *Tartıslarda ezgileri karşılıklı olarak ustaca icra etmeyle akınların müzikle ilgili yönleri sınanmıştır. Tartıslarda, çalgıyı iyi kullanabilme ve ezgi ön plandadır*⁷⁶.

7. Masal ve halk hikâyelerinde atışmalar

Üzerinde ayrıca durulması gereken bir başka husus da hiçbir türün saf, yalın kendine has özellikleriyle karşımıza çıkmayacağına bilinmesi gereğidir. Hocam Fikret Türkmen “...masal ve destanlar, halk hikâyeleri ve destanlar birbirine iyice karışmış ve organik bir bütünlük oluşturmuş eserlerdir. Coğrafi ve sosyal ihtiyaca göre genişleyip yayılabilen bir yapı ortaklığına sahiptirler. Anlatıcı, anlatım üslubuna göre bunları eler veya birleştirebilir ve streatyp formüllerle anlatır”⁷⁷ diyerek bu gerçeği gözler önüne sermektedir.⁷⁸

Masallarda ve halk hikâyelerinde ayıtışlar sıkça kullanılmıştır. Masal ve hikâye kahramanlarının karşılıklı olarak atıştığını görmekteyiz. Bu durum özellikle Kırgız, Kazak, Karakalpaklardaki “Ceerençe Çeçen”, “Akıl Karaçaç” ve “Aldar Kösö” gibi masallarda karşımıza çıkmaktadır. Ayıtışın, hem anlatı türlerinin en eskilerinden olan masallarda hem de teşekkülü bakımından daha sonraki döneme ait olan halk hikâyelerinde kullanılması, ayıtış türünün ne kadar köklü bir tür olduğunu göstermektedir.

8. Çeçen ayıtışı (söz ustalarının atışmaları)

Güzel konuşma yeteneğine sahip ve zekâsını iyi kullanabilen çeçenler akınlık geleneğinin gelişmesinde önemli yer işgal etmektedir. Art zamanlı ve eşzamanlı olarak

⁷⁴ A. Abdrayev, A. Alaguşev; Toktoguldun Irları Cana Küülörü, Ala-Too Dergisi, Frunze, 1965, Sayı 6

⁷⁵ Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.197.

⁷⁶ Bagdavlet Amanov, Asiya Muhametova, Kazahskaya Traditsiyonnaya Muzıka i XX Vek, Dayk Pres Basım evi, Almatı, 2002, s. 153–167

⁷⁷ Fikret Türkmen, Manas Destanı ve Anadolu Halk Edebiyatı, Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara, 1995, s.115

⁷⁸ Metin Arıkan, Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri, yayımlanmamış doktora tezi İzmir, 2003, s.94

günümüzdeki ayıtışın teşekkülünü oluşturmada son aşama olan çeçenlik sanatı, daha sonraki akınların atışmasında ana unsur haline gelmiştir. Akınlar, birbirleriyle atışırken zekâ gerektiren karmaşık soru, cevap şeklinde şiirler icra ederler. Çeçenler farklı olarak hem nesri hem de nazımı da kullanırlar.

*Çeçen ayıtışlar genellikle devletler ve boylar arasındaki anlaşmazlıkları çözümede karşımıza çıkmaktadır*⁷⁹. Siyasi ve toplumsal anlaşmazlıkları, tarafların çeçenleri bir araya gelerek adaletli bir şekilde çözerek iki tarafa da faydalı olmasını sağlamışlardır. Bu ayıtışlarda deyim ve atasözlerinin örneklendirilerek söylenmesi dikkat çekmektedir. Çeçen ayıtışları, akınların ayıtışlarına en yakın olan atışmalardır. Farklı yönü ise çeçenler nesir şeklinde akınlar da nazım şeklinde atışma yaparlar.

Burada gördüğümüz gibi ayıtış, bütün diğer tür ve şekillerle iç içe olarak, etkilenerken devamlılığını sürdürmüş ve gelişmiştir. Ayıtışın tarihi gelişim sürecinde halk anlatılarından ve bu anlatıların da ayıtıştan art zamanlı ve eşzamanlı olarak yararlandığını gördük.

Bütün bu ilişkilerin sonucunda akınlık ayıtışların teşekkülünün tamamlandığını söyleyebiliriz.

Hocam Sulayman Kayıpov ayıtışların teşekkülünü şu şekilde yorumlamaktadır: “*Meydana gelişi bakımından en eski, fakat son zamanlarda muhteva ve şekil bakımından yenilenen halk şiiri türlerinden biri de ayıtıştar yani atışmalardır. Atışmalar, eldik, anonim ayıtıştar (anonim halk atışmaları) ve akındar ayıtışı (aşıkların atışmaları) olmak üzere ikiye ayrılır. Anonim halk atışmasında kız ile yiğit, gelin ile kaynana, kayın ile yenge vb. atışırılar. Bu tür şiirler, çok varyantlıdır ve anonim eserlerdir. Ancak akınların atışmaları ise, ferdidir*”⁸⁰ Bütün bu değerlendirmeleri tarihi nitelik taşıyan kaynaklar da doğruluyor.

Bazen mersiyelerde yazla kışın canlı birer şahsiyet şeklinde tasvir edilip canlandırılarak, Kutadgu Bilig’de olduğu gibi, münazara ettirdiği de olurdu⁸¹.

⁷⁹ Kırgız Adabiyatının Tarihi, Folkloristik, Bişkek, 2002, C.I, s. 362

⁸⁰ Sulayman Kayıpov, Yüz Yıllardır devam Eden Söz Sanatı, Komisyon, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırgız Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Sulayman Kayıpov, Ankara, 2004, C. 31,

⁸¹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 2003, Akçağ Yayınları, 9.baskı, s.55

Bütün Türk boylarının ortak mirası olan akınlık geleneğinin, aynı kültür köküne bağlı olduğunu gösteren unsurlardan biri aytışlardır. Atışmaların ilk örneklerinin Kaşgarlı Mahmut'un "Divan"ında mevcut olması bu geleneğin eskiliğinin belgeleridir.

Yaz ile Kışın Tartışmasından⁸²

*Kış ile yaz (birbirlerine düşman olup) savaştılar;
Kızgın gözlerle birbirlerine bakaştılar.
Tutuşup dövüşmek için birbirlerine yaklaştılar;
Birbirlerini yenmek için uğraşıyorlar.*

Kış:

*Kış yaz (mevsimine şöyle) fısıldıyor:
İnsanlar ve atlar benimle güçlenir ve sertleşir;
Hastalıklar da (benim zamanımda) azalır.
(insanların) Vücutları ve etleri de (benim zamanımda) sağlamlaşır.

(Yılanlar ve) çıyanlar (hep) senin zamanında ortaya çıkar;
Kara ve (sivri) sinekler, yılanlar (ve diğer haşerat da öyle).
Bin türlü iğne(li börtü böcek hep senin zamanında)
Kuyruklarını dikerek (ortaya buraya) koşuşurlar.*

*Yaz (mevsimi) kış ile karşılaştı
(ve karşılıklı olarak) hüner yaylarını kurdular.
Saf bağlayıp savaştılar
Ve birbirlerine ok atmak için karşı karşıya durdular.*

Yaz:

*(kışın her taraf) çamur içinde olur;
Fakir fukara (soğuktan) büzülür;
(soğuktan insanların) parmakları (bile) ayrılır, birbirlerine kavuşmaz olur;*

---

⁸² Talat Tekin, XI. Yüzyıl Türk Şiiri, Divanu Lugati't-Türk'teki Manzum Parçalar, Ankara, 1989, s. 105

(insanlar ısınmak için ellerini) ateşe tutup oğuştururlar.

Hayvanlar baharda iyileşir;

(bol bol) otlar ve semizleşir.

(Böylece) beyler (de) semiz atlara binmek fırsatını bulurlar.

(baharda hayvanlar) sevinç içinde olur ve sevinçten birbirlerini ısırırlar.

(Ey kış)! Çayır kuşları senden kaçar;

Kırlangıçlar (da) bende rahat ve huzura kavuşur.

Bülbüller (ise ancak yazın) tatlı tatlı öter.

(hayvanların) erkek ve dişisi (benim zamanımda) buluşur ve çiftleşirler.

Fikret Türkmen: “Şiir muhtevasında ve şeklinde XI yüzyıla gelinceye kadar ki sosyal hayatlarının, mesela avcılıktan basit göçebe hayatına, yarı göçebelikten şehir hayatına kadar çeşitli yaşayış tarzlarının, Ata kültüründen Budizm’e ve Tek tanrılı dinlere kadar çeşitli inanış biçimlerinin birikimleri bulunmaktadır. Bütün bu çeşitlilik aynen şiire de aksetmiş gözükmektedir. Şiirin muhtevasındaki değişen veya sabit kalan konuları Türk şiirinde ve Lûgati’t-Türk’teki şiirler Türkçenin ilk şiirleri değillerdir.⁸³” diyerek şiirin tarihi gelişiminin elimizde bulunan yazılı tarihi kaynaklardan daha önceki dönemlere ait olduğunu belirtmektedir. Dîvânü Lûgati’t-Türk’teki şiirlerde atışma örneklerinin de bulunduğunu söyleyen hocamız Fikret Türkmen’in yorumundan da yola çıkarak atışmaların tarihi gelişimini daha derinlerden aramamız gerektiği kanısına vardık. Aytış sanatının tarihi gelişimi bölümünün başında da belirttiğimiz gibi karşılıklı ve sözlü yarışma, atışma şekilleri ayinlerde daha sonra çocuk oyunlarında da karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu bilgiler sözlü kültürde mitolojik dönemdeki “mitsel başlangıçtan⁸⁴” itibaren aytışın teşekkülünün başladığını söyleyebiliriz.

Tarihi ve toplumsal gelişme sürecinde anlatı türlerinin de gelişme sağladığını görmekteyiz. Bütün bunları bir arada toplayanın sözlü gelenek olduğuna da değinmiştik.

⁸³ Fikret Türkmen, “Günümüz Halk Şiirinde Kullanılan Şekil ve Türlerin Dîvânü Lûgati’t-Türk’teki İlk Örnekleri”, Dîvânü Lûgati’t-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri (7-8 Mayıs 1999), Türksoy Yayınları, Ankara 1999, s. 30

⁸⁴ Mircae Eliade, Ebedi Dönüş, Mitosu, (çev: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, İstanbul 1994, s. 31-33 (Metin Arıkan, Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir 2003, s.10)

Aytışın tarihi gelişimi konusunu ele alırken diğer anlatı türleriyle birlikte ele almamız dikkat ettiğimiz hususlardan biridir. Sözlü kültürün mitlerden destana hatta romana kadar bir gelişme sağladığını gördük. Sözlü kültürümüzün en güzel örneklerinden olan destancılık, Kırgızların en önemli örneklerindedir. Bunu Manas başta olmak üzere tüm diğer destanlarımızdan öğrenmekteyiz. Destanın tarihi gelişimi ve teşekkülünü ele aldığımızda aytışın da tarihi gelişimi ve teşekkülünün aynı süreçten geçtiğini görmekteyiz. Yukarıda bahsettiğimiz gibi anlatıcı tiplerinin destan söyleme geleneği ve karşılaşmalarında kendilerinin sınanması buna işaret etmektedir. Destan söyleme ve atışmalara katılarak anlatıcıların sınanması bir arada alınmasını biz de desteklemekteyiz.

“Manas destanı ve Anadolu Halk Hikâyeleri” adlı makalesinde “*Mitik dönemdeki esrarengiz görünen âlemin bazı sırları çözülmüş, bilinmezlik ortadan kalkınca yeni bir beşeri değer, kutsalın yerini almıştır. Bu değer insanın fizik gücüdür. Bu gücün değerinin keşfedilmesi dışa yönelik bir mücadeleyi başlatmıştır. Toplum kendi içinde teşkilatlanmaya başlamış, yurt ve kabile şuurunu uyanmıştır. Cemiyet içi çatışmalar başlamadığı için birlik fikrinin ilk çekirdekleri de bu dönemde filizlenmeye başlamıştır*”⁸⁵ diyerek hocamız Fikret Türkmen destan/epik döneminin başladığını açıklar. Destan/epik döneminde aytışın da şekillenerek geliştiğini söyleyebiliriz. Destan/epik döneminde Türk boylarının çeşitli tarihi, siyasi ve sosyal bakımdan birçok değişikliklere uğradığını görmekteyiz. Bütün bu değişiklikler sözlü geleneğimize de yansımıştır. Örneğin: XV. yüzyıldan itibaren Anadolu’da Âşıklık Geleneği ortaya çıktı ve “ozanların” yerine “âşıklar”, “kopuzun” yerine “bağlama” geçmeye başladı⁸⁶. Durum batı Türklerinde benzer şekildeyken doğu Türk boylarında gelenek aynı şekilde devam etmekteydi. Bize göre halk bilimcilerinin tanımladığı ozanlık ve âşıklık kavramlarını oluşturan bu gelenekler arası geçişte farklılıklar olmuştur. Bunun sebebi olarak doğu Türklerinin geleneklerindeki geçişlerin daha geç bir döneme rast geldiğinden kaynaklandığının kanaatindeyiz. Elimizde bulunan kaynaklarda Kırgız aytışlarının en güzel örnekleri, çeçen atışmalarında, masal ve halk hikâyelerinde karşımıza çıkan atışmalardır.

---

⁸⁵ Fikret Türkmen, “Manas Destanı ve Anadolu Halk Edebiyatı”, Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Haz: Emine Gürsoy-Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 110–115

⁸⁶ Doğan Kaya, Aşık Edebiyatına Giriş, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2003, s.4

Caysan Irçı, Ket Buka, Asan Kaygı, Tolubay Sınçı, Toktogul Irçı, Sançı Sınçı, Korkut Ata (Dede Korkut), Ceerençe Çeçen ve Aldar Köse gibi anlatıcılar için Kırgız halk bilimcileri tarafından efsanevi akınlar (Legendardık Akındar) tanımı yapılmıştır. Araştırmacılar, günümüze sözlü gelenek vasıtasıyla ulaşan anlatılarda adı geçen anlatıcıların VI. ile XVI. yüzyıllar arasında yaşamış olabileceklerini söylemektedirler.

Kalıgul Bay Uulu (1785–1855), Balıkooz (Bekmurat Kumar oğlu) (1793–1873), Çöcö Karcabay Oğlu (1805–1885), Sokur Kalça (1810–1890), Aytike (1816 – 1887), Çondu Koyçuman uulu, Arstanbek Buylaş Uulu (1824–1878), Esenaman Calgaş uulu (1833–1913), Soltobay Toktobolot uulu (1834–1918), Nur Moldo (1838–1920), Sartbay Bölökbay uulu (1839–1919), Canış (1843–1899), Beknazar Madalı Uulu (1850–60 – 1916), Naymanbay Balık uulu (1853–1911), Nişan Akın (1860–1930), Cenicok (Ötö) Kökö Uulu (1860 – 1918), Botobay (1861–1944), Karamurza Kalıbek uulu (1861–1931), Toktogul Satılğanov (1864–1933), Narkül, Kalmurza Sarpek uulu (1866–1910) ve Eşmambet Bayseyit uulu (1870–1926) gibi XIX. yüzyıl ırçı, akınlarımız ayıtışın tarihi gelişim sürecinde önemli bir yere sahipler. Bu dönem, akınlık geleneğinin klasik dönemi sayılmaktadır ve elimize ulaşan en kapsamlı ürünün verildiği dönemdir. İçerik, konu, şekil ve tür bakımından en güzel atışmalar bu dönemden kalmıştır. Daha sonra çalışmamızın III. bölümünde sözünü ettiğimiz akınların kısaca hayat hikâyelerinden ve atışmalarından örnekler vererek anlatacağız.

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın son çeyreğine kadar yaşamız olan Ümötaalı Esenaman uulu (1873–1917), Korgool Dosu uulu (1890–1962), Moldo Bağış (1886–1937), Kalık Akiyev (1883-1953), Barpı Alıkul oğlu (1884–1949), Camankul Börübay uulu (1886–1917), Osmonkul Bölöbalayev (1888–1967), Nurdin Moldo (1886–1919), Abdakman (1889–1940), Alımkul Üsönbayev (1896–1963), Sıdık Alayçiyev (Bala Irçı) (1894–1983), Dooran İrİsdölöt Uulu (1896–1929), Toktonalı Şabdanbay uulu (1896–1978), Sagınbek Dıykanbay uulu (Sarıkunan) (1905–1970), Sooronbek Çoybek uulu (1908–1985) ve İsmayıl Boronçiyev (1910 – 1978) gibi akınlarımız geleneğinin klasik döneminin son temsilcileri olarak değerlendirilmektedir.

Sovyetler döneminde, akınlık geleneğinin dolayısıyla ayıtışın muhteva, konu ve diğer bakımlardan zayıf düştüğü bir dönem olmuştur. Devletleştirme döneminde

kolhoz ve sovhos denilen devlet çiftliklerinin anlatı türlerinin ana konusu olmuş ve aytışlar da bu gelişmeden payını almıştır. Daha sonra aytışlarda II. Dünya savaşı konusu ele alınmıştır. Aşıraalı Aytaliyev (1927–2008), Toktosun Tınıbekov (1927–1982), Estebes Tursunaliyev (1931–2005), Tuuganbay Abdiyev (1937–2008), ve Zamirbek Üsönbayev (1951) gibi akınlarımız geleneğin klasik denilen en doruk seviyesinden rejim yasaklarına rağmen günümüze kadar ulaştırmada önemli bir görev üstlenmişlerdir.

Aytışın tarihi gelişimi bağlamında, elimizdeki kaynaklardan yola çıkarak aytışın tarihi-edebi olayın sebeplerini ve bu sebeplerin doğurduğu sonuçları ele aldıktan sonra günümüzdeki aytışın durumunu ele almak istedik.

Tayırbek Satıbaldiyev (1933), Saparbek Kasmambetov (1934), Tabıldı Aktan uulu (1949), Coldubay Caparov (1955), Abdılada Nuraliyev (1958), Mayra Kerim Kızı (1962–2009), Abdibali Akimbekov (1966), Amantay Kutmanaliyev (Sarkaşka) (1969), Cıldızbek Alıbayev (1969), Aygöl Berdigulova (1975), Cıpar Kocokeyeva (1976), Cenişbek Toktobekov (1977), Elmırbek İmanaliyev (1978), Aalı Tutkuçev (1983), Azamat Bolgonbayev (1983) ve Maksat Kuluyev (1983) gibi akınlarımız günümüzde akınlık geleneği ve aytışı geliştirmeye, konu ve içerik bakımından aytışın klasik dönemindeki seviyesine yükseltmeye çaba göstermektedirler. Bu çabaların karşısında Sovyetler dönemindeki gibi ideolojik baskının olmaması, akınlık geleneğinin tekrar canlanmaya başlaması, ekonomik açıdan devlet ve halk tarafından destek çıkılması gibi olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Sadık Şerniyaz tarafından 2001 yılında açılan “Uluslar Arası Aytış Derneğini” buna örnek olarak gösterebiliriz. Merkezi Kırgızistan’ın başkenti Bişkek şehrinde bulunmaktadır. Bu dernek çatısı altında Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Karakalpak Özerk Bölgesi, Rusya’nın Altay Bölgesi, Moğolistan’daki Kazak bölgesi, Çin’deki Kırgız ve Kazak bölgelerinde yaşayan akınların (âşıkların) toplanarak her sene onlarca uluslararası aytış (atışma) yarışmaları düzenlenmektedir. Bu dernek faaliyetleri ile bu bölgelerde çeşitli faaliyetler birleştirilerek akınlık geleneği geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Aytışın tematik, yapısal ve işlevsel bakımdan değerlendirilen bu yorumların dışında halk bilimcilerin çalışmalarının üzerinde incelememizin diğer bölümlerinde ayrıca duracağız. Unutulmaya yüz tutulan bir geleneği tekrar canlandırmak için

düzenlenen yarışmalara karşı seyirci halk tarafından yoğun bir talep olduğunu görmekteyiz. Sadece seyredilmekle kalmayıp halk arasından jüriler seçilerek aytışın değerlendirilmesi sevindirici bir husustur.

Belirtmemiz gereken diğer bir husus da dernek tarafından yapılan bu yarışmalarda Kazak, Karakalpak, Özbek ve Kırgız akınlarının karşılıklı olarak atışarak Türk boylarının ortak mirası olan bu geleneği tekrar canlandırması heyecan verici bir durumdur.

Sonuç olarak aytış sanatının zengin sözlü gelenek içerisindeki teşekkülünde diğer halk bilimi türleriyle iç içe geliştiği ve köklü bir geçmişi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak gelişme şeklinin yanında aytışın çıkış noktasını aramamız gerekmemektedir. Gelişme tarihinde iç içe olan diğer türlerde de olduğu gibi düalist sınıfların inanç geleneklerinden ve sosyo-ekonomik faaliyetlerden aramak gerekir⁸⁷.

I. 3. Aytışın (Atışmanın) Tanımı

Aytışlar ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Umay Günay, Atışmaları âşıklık deyişlerinin içindeki Sistemli Deyişler bölümünde ele almakta ve şöyle tanımlamaktadır: “*Atışma, karşılaşma, deyişme, tekellüm, müşaare gibi adlarla anılan sistemli deyişler, âşıklık geleneği içinde belli bir icra töresine sahiptir. Âşık adayının, başarılı ve profesyonel âşık olabilmesi için töreyi bilmesi ve bu tarz içinde başarılı olması gerekmektedir. Bugün halen Doğu Anadolu Bölgesinde canlı olarak yaşayan âşık fasılları incelendiğinde bu fasıllarda âşıkların birbirlerini sanat gücü yanında İslami bilgiler açısından da sınadıkları görülmektedir. Kaynaklar incelendiğinde tarihi geçmişte de benzer fasılların yer aldığı görülmektedir.*”⁸⁸ Bu tanımdan sonra sistemli deyişlerin aslını diyaloga dayandırmakta ve diyalogun insanlık tarihi kadar eski olduğuna dikkat çekmektedir. Ardından atışma örneklerinin geçtiği kaynakları vermektedir. Umay Günay, atışmaları sistemli deyişlerin içinde ele alarak geleneğin önemine dikkat çekerek bir tanım çıkartmıştır.

Anadolu âşıklık geleneğindeki atışma tanımını Erman Artun, şu şekilde vermektedir: “*Atışma (karşılaşma, deyişme, karşı beri-müşaare): yörelere göre çeşitli adlar altında toplanan deyişler en az iki aşığın dinleyiciler huzurunda veya herhangi*

⁸⁷ Metin Arıkan, Köroğlu Destanının Kazak Varyantları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1999, s. 22

⁸⁸ Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1986

bir yerde karşı karşıya gelerek birbirlerini sazda ve sözde belli bir prensipler içinde denemeleri esasına dayanır. Aşığın tanınması ünlü bir âşıkla atışıp onu yenmesine bağlıdır. Atışmalar, ezgilerden ve icra geleneğinden ayrılmaz.”⁸⁹ Erman Artun da geleneğe dikkat çekmektedir.

“Karşılaşma genel bir kavram olup eskiler bunu tekellüm sözü ile karşılıyorlardı. Âşık Edebiyatında karşılaşma terimi, genel bir kavramdır. En az iki aşığın irticali olarak durumlarını, düşüncelerini, bilgi ve tecrübelerini sergilemek, dinleyenleri eğlendirmek veya birbirlerine üstünlük sağlamak için belirli kurallar çerçevesinde manzum olarak söyleşmeleridir. Atışmada da âşıklar söz oyunları ile rakibinden üstün gözükmeye çalışır, ancak atışmada galip gelme, mat etme söz konusu değildir. deyişmedeyse ne galip gelme ne de rakibe takılma, laf atma vardır. Deyişmede, verilen bir ayakla yahut âşıklardan birinin açacağı ayakla, duyguların, kanaatlerin, kabullerin, inançların, tavırların hülasa pek çok hasletlerin ortaya konulması söz konusudur. Merhabalaşma, hatırlatma, serbest konulu tekellüm ve öğütlenme gibi pratikler hep deyişme içinde mütalaa edilir. Özetle; karşılaşmada mat etme, atışmada eğlendirme, deyişmede ise sohbet esastır.”⁹⁰ Bu tanımda Doğan Kaya, karşılaşma, atışma ve deyişme terimlerinin karşılaştırmasını yaparak benzer ve farklı yönlerini ele almıştır.

Auelbek Konıratbayev, “Aytıs, insan hayatına yakın olan eleştiri ile mizahı aynı yerde barındıran ve çeşitli ölenleri (şiir türüdür), çeşitli sanatları bir arada toplayan bir senkretik geleneksel şiirlerdir”,⁹¹ diye tanımlayarak aytısın senkretik bir şiir olduğunu söylemektedir.

“Kazaklarda iki insanın karşı karşıya gelerek şeşenlik (söz ustalığıyla) nesir sözle, belli bir çalgı eşliğinde de, sırayla şiir söylemeyle icra edilmiştir. Bunların hepsinde zor durumda söz bulma ile ağırbaşlılık, zor durumdan çıkabilme ustalığı gerektirmektedir.”⁹² Muhamedrahım Carmuhamedulı, bu tanımında aytısın icrasına işaret etmektedir.

⁸⁹ Erman Artun, Âşıklık Geleneği ve Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 213

⁹⁰ Doğan Kaya, Aşık Edebiyatına Giriş, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2001, s.50-51

⁹¹ Auelbek Konıratbayev, Kazak Folklorunun Tarihi, Alma-Ata, 1991, s.186

⁹² Muhamedrahım Carmuhamedulı, Aytıs Ölenderinin Arğı Tegi men Damui, Almatı, 2001, s.12

“Aytış şiirleri bize bilinmeyen dönemden günümüze ulaşan ve halk arasında yaygın olan türlerden biridir. Aytış, iki veya daha çok insanın katılımıyla icra edilmektedir. Sadece buradan iki insanın karşı karşıya gelerek birbirini sınıadığını görmekteyiz. Aytış aslında Çeçenliğı (söz ustalılığını) ölçmekten ortaya çıkmıştır.”⁹³ Bu tanımda icra ve teşekkülüne dikkat çekilmektedir.

Âşıklık geleneğindeki atışma, karşılaşma, deyişme, tekellüm ve müşaare gibi terimlerin Kırgızcadaki tam karşılığı “aytış”tır. Yukarıda verdiğimiz tanımlardan hareketle kendi tanımımızı vermeye çalışacağız. Bu tanımları verirken işlevi, konusu, anlatım ortamı ve türlerini dikkate almaya çalıştık.

Kırgız akınlarının karşılıklı diyalog şeklinde ve müzik eşliğinde icra ettikleri sistemli deyişlere aytışar denilmektedir. Bu irticalen söylenen şiirlerin konusu bakımından çok çeşitli olması ve aynı karşılaşma içinde birçok konunun ele alınması, aytış türünün diğer anlatı türlerinden ayrıt eden bir özelliğidir. Akınlar, seyirciyi eğlendirme, eğlenme ve hoş vakit geçirme; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme; sına, değerlendirme, öğüt, nasihat ve tavsiye verme yoluyla ustalarından öğrendiklerini kendi çıraklarına öğretmesi, eğitmesi ve geleceğe taşınması gibi işlevler üstlenmiştir. Eskiden geleneksel kullanım ve anlatım yerleri toy-düğünler, anma aş (aş), arkadaşların eğlence amaçlı toplandığı ortamlar (coro), toplantı-meclis (çoğuluş-cıyın), yayla şenlikleri, bayramlar ve ikili buluşmalar iken günümüzde aytışlar, festival, şölen, şenlik, tören, kutlama ve konser salonlarında icra edilmeye başlamıştır. Akınlar aytışı, Uçuraşuu Aytışı (Selamlaşma), Kayım Aytışı (Taşlama), Kordoo Aytışı (Sicilleme), Maktoo Aytışı (Övme, yüceltme), Alım-Sabak Aytışı (Nazire), Sanat Aytışı (Öğütme, Didaktik), Tabışmak Aytışı (Bilmece) ve diğer aytış türleri gibi türlere bölünerek gelişme göstermiştir. Türlerine göre karşı karşıya gelen akınlar, mat etme, sohbet, takılma, laf atma, eğlendirme ve bilgilendirme gibi amaçlarını çeşitli sanat türlerinden yararlanarak seyirciyi yansıtmaktadırlar.

I. 4. Türk Dünyasında Aytış Sanatı

---

⁹³ Komisyon, Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihinin Oçerki, İlim Yayınevi, Frunze, 1973, s. 208

Türk dünyasında aytış, Türkmenlerde “aydışik”, Kazaklarda “aytıs”, Başkurlarda “ayteş”, Özbeklerde “aytiş”, Tatarlarda “yteşü” ve Uygurlarda ise “eytiş” olarak söylenmektedir⁹⁴. Anadolu Âşıklık geleneğinde “atışma”, Azerbaycan’da “deyişme” denilmektedir. Türk Dünyasının sözlü kültürüne baktığımızda atışma geleneği çok çeşitliliği ve zenginliği ile karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, aynı zamanda değişmez bir temeller üzerine kurulmuş durumundadır. Bu geleneğin temelini oluşturanın başında anonim atışma (düğünlerde, eğlence amaçlı toplantılarda olduğu gibi) örnekleri olduğunu, bunun yanında âşıklık, bahşılık, akınlık, şairlik, şeşenlik gibi geleneklerin içinde atışmanın daha da şekillenerek ve geliştirilerek icra edildiğini görmekteyiz. Çalışmamızın bu kısmında Türk Dünyasının çeşitli bölgelerinde karşımıza çıkan atışma türlerini ve şekillerini ele almaya çalışacağız.

Azerbaycan Deyişmeleri

Azerbaycan âşıklık geleneğinde de atışmalar en büyük özellik olarak karşımıza çıkar. “**Deyişme**”, Azerbaycan âşıklarının, el şairlerinin kendi aralarında yaptıkları karşılaşmalara verilen addır. Anadolu âşıklık geleneğiyle hemen hemen aynı özellikler göstermektedir. “Deyişme’de kullanılan Gıfılbend (Muamma), Herbezorba ve Dudagdeymez cıgah mühemmes”⁹⁵ gibi özelliklerini buna örnek gösterebiliriz. Burada S. Sakaoğlu, A. Alptekin, E. Şimşek tarafından hazırlanan “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi”nde yer alan “Azerbaycan Âşık Edebiyatı”ndan deyişme, gıfılbend, herbezorba, muhammes gibi maddelerinden yararlandık.

Deyişme, iki âşığın karşı karşıya gelip şiir söylemesidir, örneklerini hem yazılı, hem sözlü edebiyatta görebiliriz. Klasik şiirimizde daha çok "Dedimdedi'li olarak görülen atışmanın ilk örneği, Divânü Lügat-it Türk'te karşımıza çıkmakta. Atışma, son derece dikkat isteyen ve bilgi gerektiren bir daldır. Âşıklardan birinin öbürünü ‘davet’ etmesiyle başlar; davet edilen âşığın cevabıyla devam eder. Daha sonra her iki âşığın da

---

⁹⁴ Türk Dünyası edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, AKM Yayınları, Ankara, 2001, C.1, s. 291

⁹⁵ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Azerbaycan Âşık Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, Cilt. 2

bütün maharetlerini gösterecekleri üçüncü bölüm gelir. Burada, açılan ayağa, konu ve şekle uygunluk gösteremeyen âşık kaybetmiş sayılır.

Gıfilbend

Gıfilbend, Azerbaycan âşık şiirinde "muamma"ya verilen addır. Hazırlanması ve cevaplandırılması için bilgi ve maharete ihtiyaç vardır, Gıfilbendi ortaya atan âşığın olduğu kadar ona cevap verecek olanın da dini, tasavvufi ve felsefi bilgilerle donanmış olması gerekir. Soru ile cevabın benzer hususları ele alması gerekir. Daha çok 11 heceli şeklinde söylenir ve kafiye düzeni de geraylıda olduğu gibidir (abab (xaxa) cccb, çççb). Karşısındakine gıfilbend açan âşık, sözüne, "O ne?", "O nedi ki?", "O kimdir?" gibi soru ifadeleriyle başlar. Divani şeklinde açılan gıfilbendler de vardır.

Herbezorba

En az üç dördlükten meydana gelen, kafiye yapısı ve diğer özellikleriyle koşmaya benzeyen bu şiirlerin başlıca özelliği, âşıkların kendilerini övmeleri, kahramanlıklarını dile getirmelidir. Söyleyecek sözü fazla olan âşıklar, bir destan kadar şiiri uzatır ve bazen 15 dördlüğe kadar varabilir. Bazı herbezorbalar beşer mısralık bentlerle yazılır. Bunların kafiye düzeni ise mühemmesinkinin aynıdır. Daha çok deyişme yapacak âşıkların kendilerini rakipleri karşısında övmek için kullandıkları bir şekildir.

Mühammes

Âşık edebiyatına klasik edebiyattan geçen bu şeklin her bendi beşer mısradan meydana gelmektedir. Hece vezni ile yazılanların yanında aruz vezni ile yazılanlar da vardır. 16 hece ile yazılanları, ortadan bölünmek suretiyle onar mısralık bendler şeklini alır. Birinci bendin bütün mısraları kendi aralarında kafiyelidir (aaaaa); diğer bendlerin ilk dört mısraları kendi aralarında kafiyeli olup, beşinci mısraları yukarıya bağlıdır (bbbba, cccca). Muhammeslerin hece vezni ile yazılanlarında bazı değişiklikler görülür; bunların başında ortaya konulan yeni şekiller gelmektedir. Ayrıca, bu şeklin, goşma ve geraylıya göre epik konulu şiirlere daha uygun olduğu görülür. "Cıgalı mühemmes", "Dudagdeymez cıgah mühemmes" gibi çeşitleri vardır. Ayrıca Azerbaycan halk hikâyelerinin sonu da "duvaggapma" adı verilen bir mühemmesle biter.

Uygurlarda Eytış

İki insanın veya iki grubun nahşacıları nahşa (türkü ve şarkı) söylemede yarışırken karşı tarafın nahşasına nahşayla cevap vermesi şeklindeki halkın sözlü edebiyatının bir şeklidir⁹⁶. Uygur anonim atma türkülerinden “Yar Yar” türküleri diğer Türk boylarında olduğu gibi günümüzde de düğünlerde söylenmektedir.

Özbeklerde Aytış

Lapar düğün ve toplantılarda erkekler ile kızlar arasında gruplar halinde karşılıklı atışma şeklinde gerçekleşen terma koşaklardandır. Bu atma türkülerini icra edenlere laparçi adı verilmektedir.⁹⁷

Özbek halk türküleri içinde **yar-yarlar** ve maniler yaygın bir türdür. Yar-yarlar mani adı ile işlenir. Düğünlerde söylenen yar-yar türkülerinin çok eskidir çok eski olduğu bilinmektedir. Nevaî devrinde böyle şarkılara "çengi" denilmiş. Nevaî "Mizanü'l-evzan"da "çeng'yi tarif edip, onun halk arasında çok tutulduğu ve etkili türkülerden olduğunu söyleyerek:

*"Hangi çimenden esip geldi saba, yar-yar,
Ki nefesinden düştü ateş canıma, yar-yar."*⁹⁸

beytini misal getirir. Yar-yarlar esasen nikâh törenlerinde söylenen merasim sarkışıdır. Düğünlerde söylenmesinden de bu türün çok eski olduğu anlaşılır. Esasen kadınlar söyler (Bazı yerlerde erkekler de söyler). Atışma manileri iki türdür. Bazıları düğünlerde söylenir; erkekler ve kızlar taraf taraf olup söylerler. Oynarken söylenen atışma manilerini ise iki kişi icra eder. Söyleşme ve oyun yarışması gibidir. Yar-yarlar ve atışma manilerinden sanatçılar, türlü bedî eserlerde, dramlarda, roman ve hikâyelerde, halk bahşıları da destanlarda çok faydalanırlar. Çok çeşitli olan Özbek halk türkülerinden, en çok yayılanlarından yar-yarlar ve atışma manileri ile mihnet türkülerinin bazı örnekleri verilmiştir.⁹⁹

Karakalpak Aytısı

⁹⁶ Uygur Tilinin İzahlık Lugati, Şincan Halk Neşriyatı, Urumçi, 1999, s. 1304

⁹⁷ Z.M.Marufov, Uzek Tilining İzohi Lugati, Moskova, 1981, C.1, s. 427

⁹⁸ Edebiyatşunaslık Temrinleri Lügati, Taşkent 1970, s. 88

⁹⁹ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, C. 14

Karakalpak Folklorı¹⁰⁰ adlı kitabın XI. cildinin tamamı aytıs (atışma) hakkında yazılmış olup Karakalpak aytısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu kitaptan yararlanarak Karakalpak aytısı hakkında genel bilgi vermeye çalışacağız.

Halk bilimciler, Karakalpak aytılarını, turmıs -salt aytıları (gelenekle ilgili atışmalar), şayırlar aytısı (şairlerin atışmaları) ve şeşenlik aytıs (söz ustalarının nesirle yaptıkları atışmalar) olarak üç türde ele almışlardır. Bu aytıların ilki olan **turmıs -salt aytıları** (geleneklerle ilgili) kendi içinde tarau-badik (tabiat ilgili şiirlerle yapılan atışmalar), haucar(düğünlerde karşılıklı söylenen türküler), cuap aytıları (cevap) olarak üçe ayrılmıştır. Cuap aytısı (cevap) ruksat beriu cuabı (izin verme cevabı), tilek-sorau cuabı (dilek-soru cevabı), cumbak cuap (bilmece cevabı), akıl-nasiyat cuap (öğüt verme cevabı), yumor-satiralık cuap (mizahi cevap) olarak beşe bölünmektedir.

İkinci **şayırlar aytısı** tarau-tilek (dilek), surau-cuap (soru cevap), hoşlaşıu (veda), muhabbat (aşk konulu), cumbak (bilmece), oyun-dalkek, hazıl (oyun, mizahi konulu), tartısuı, carısuı (çekişme, yarışma), hayuan menen hayuan aytısı (hayvanları konuşturarak aytıs, âşıklık geleneğinde “değiştirmeye” yakın) ve balalar aytısı (çocuklar arasında yapılan aytıs) olarak sekiz türe ayrılmaktadır.

Şeşenlik aytısı da sekiz türe ayrılmaktadır. cumbak aytıs (bilmece), dau aytısı (davaları çözmede yapılan atışmalar), tilek, sorau-cuap aytısı (dilek, soru cevap), mısıl aytısı, hazıl aytısı, yumor-satiralık aytıs (mizah), akıl nasiyat (âşık geleneğindeki öğütlemeye yakın) ve sın-baha beriu aytısı (sınama, değerlendirme).

Kazaklarda Aytılar

Kazaklarda atışmaya aytıs demektedirler. Günümüzde de canlı bir şekilde varlığını sürdüren aytılar Kazak halkı tarafından sevilen eserlerdir. *Kazak aytıları genelde ikiye ayrılır. Biri gelenekleri konu alan aytıs, diğeri ise akınların aytılarıdır. İçeriğine göre aytılar türe aytısı ve süre aytısı olarak ikiye ayrılır. Türe aytısta yarışmacılar kısa sürelerle soruları cevaplandırır. Süre aytısı ise uzun sürmektedir ve felsefi-sosyal konular ele alınmaktadır. Hayatın gerçekleri, eksik tarafları ve gelişmiş tarafları ele alınır. Yenmek ve yenilmek bu aytılarda çok nadirdir. Bu aytılarda söz estetiği çok önemlidir. Aytıs genellikle dombra, surnay ile icra edilir. Kazak*

¹⁰⁰ Karakalpak Folklorı, Karakalpakstan Basımevi, Nukus, 1982, Cilt. XI

*edebiyatında yazı şeklinde atışmalar da mevcuttur. Bu aytıslara okuma yazması olan akınlar katılmaktadır. Kete Cusup ile Kañlı Cusup, Karasakal Esimbet ile Şorayaktıñ Omarı gibi aytıslar buna örnek olabilir.*¹⁰¹

Türkmenlerde Aydışik

Türkmen bahşılar (âşıklar), kendi aralarında “aydışik” adı verilen atışmalar yapmaktadırlar. Bahşılar, “dutar” adı verilen çalgı ile kendi icralarını gerçekleştirirler.

Bahşılar, düğünlerin dışında özel toplantılarda, hanların huzurunda ve son dönemlerde de bahşılar bayramında karşılaşmalar (aydışik) düzenlemektedirler. Bu karşılaşmalarda konu sınırlaması yapılarak bahşılardan kendi şiirlerini veya yeni yarattıkları şiirleri irticalen söylemeleri istenmektedir. Karşılaşmalarda biçim ve ezgi açısından karmaşık olan şiirleri söylemeleri, bir destanı baştan sona veya hakem konumundaki bahşılardan istediği yerden devam ederek anlatabilmeleri hüner olarak kabul edilmiştir. Özellikle düğünlerde yapılan karşılaşmalarda ayrı ayrı yerlerde oturan bahşılardan toplanan dinleyicilerin sayısına göre hangi bahşının galip geldiğine karar verilmiştir. Üstünlüğü, ustalığı kabul edilen bahşıya atışma (aydışik) geleneğinin bir parçası olan koyun, at, deve, altın gibi hediyelerin verilmesi de bahşılara hem itibar kazandırmakta hem de ekonomik açıdan önemli bir katkı sağlamaktadır."¹⁰²

Anadolu Âşıklık Geleneğinde Aşık Fasılları

Âşıklık geleneğinde atışma, deyişme, âşık karşılaşmaları, âşık fasılları gibi isimler altında ele alınmaktadır. Bunun yanında düğün ve eğlencelerde icra edilen şekilleri de gelişmiş durumdadır. Burada tespit edebildiğimiz atışma türlerini ve şekillerini vermeye çalışacağız.

---

¹⁰¹ Zeki Ahmetov, Turdugul Şanbayev, *Adabiyat Tanu, Terimler Sözlüğü, Almatı, Ana Tili Basımevi, 2.Baskı, 1998, s.33-35*

¹⁰² Bayram Şamuradov, *Aşık ve Bahşı Geleneği Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000, s. 200-204 (Halil İbrahim Şahin, Bahşılık Geleneğinde Hediyelerin Fonksiyonları ve Sembolik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: VI, Sayı 2, Sayfa: 437-446, İZMİR 2006)*

Kars ve civarında yapılan düğün ve eğlenceler sırasında iki grubun bir yandan oyun oynayıp bir yandan da birbirlerine karşılıklı olarak söyledikleri bayatılara verilen ada **akışta** denilmektedir¹⁰³.

Çataşma: Afyonkarahisar- Emirdağ yöresinde, ölü evinde ağıtçı kadınların – âşık atışmalarında olduğu gibi- birbirlerine laf dokundurarak ağıt söylemelerine verilen addır¹⁰⁴.

Çene yarışı: orta oyununda, oyuncuların birbirleriyle laf yarıştırmalarının genel adı. Oyuncular tuhaf davranış, jest ve mimiklerle birbirlerine söz yetiştirmeye, karşısındakine üstün gelmeye çalışırlar. Çenesini en çok yukarı kaldıran ve yüzüne en acayip şekil veren yarış kazanır¹⁰⁵.

Dedim- Dedi: Âşıkların başta aşk konusu olmak üzere hemen her konuda karşılıklı konuşma esasına dayalı söyledikleri şiir şeklidir. Dedim-Dedi şiir şeklinin ilk örneği Divanü Lügati't-Türk'te geçmektedir¹⁰⁶.

Deme-Döndürme: Köy düğünlerinde aynı halay türküsünü tekrarlayarak okumaya verilen addır. Düğünde, karşılıklı iki grup oluşturulur. Bir grup türküye başlar. Bu türküler genellikle mani tipinde dörtlükler art arda getirilir. Türkünün birinci dizesinin son hecesi söylenirken ikinci grup aynı dizeyi tekrarlar. Onlar birinci dizeyi tamamlamak üzereyken tekrar ilk grup türkünün ikinci dizesini okur. Bir yandan da müziğin ritmine göre oynanır. Böylelikle türkünün birinci dörtlüğü tamamlanır, ikinci dörtlüğe geçilir. Daha sonra da üçüncü dörtlük aynı şekilde icra edilir. Deme-çevirme bazen de oyuncuların tek sıra halinde el ele tutuşması ve baştan iki kişinin sözü söylemesi, geri kalanların bunu tekrar etmesi şeklinde de tezahür edebilir. Anadolu'da “deme döndürmeye” “deme-çevirme”, “alıp söyleme” yahut “alıp verme” de denilir¹⁰⁷.

Demeli: Kişi, varlık, millet ve mevsimlerin dörtlüklerle karşılıklı olarak söyleşmesi. Demeli şiirler destan niteliğinde ortaya konulur. Bu şiirlerde Ay ile Güneş, Evli ile Bekâr, Gelin ile Kaynana, Kız ile Erkek, Ruh ile Gönül, Yaz ile Kış, Yer ile

¹⁰³ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 98

¹⁰⁴ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 194

¹⁰⁵ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 195

¹⁰⁶ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 211

¹⁰⁷ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 213

Gök veya Türk ile Moskof konuşturulur. Ve her birisi bir dörtlükte diğere karşılık verir. Bu şiirlere; “demeli deyiş”, “demeli destan” yahut “söyletme” adı da verilir¹⁰⁸.

Deyişme: 1. Azerbaycan’da karşılıklı türkü söylemeye verilen ad. Müşaire de denilir.

2. Bir karşılaşma çeşidi olup iki veya daha fazla aşğın herhangi bir konuda manzum olarak söyleşmesi, sohbet etmesidir. Deyişmede galip gelme ve rakibe laf atma, takılma yoktur. Deyişmede, verilen bir ayakla yahut âşıklardan birinin açacağı ayakla, duyguların, kanaatlerin, inançların, durumun, kabullerin, tavırların hülasa pek çok hasletlerin ortaya konulması söz konusudur. Âşık fasıllarında sözünü ettiğimiz merhabalaşma, hatırlatma, serbest konulu tekellüm ve öğütleme gibi pratikler hep deyişme içinde mütalaa edilir. Kimi zaman âşıklar kendilerine ait şiirleri başkasınınmış gibi söyleyerek de deyişme yapabilir. Karşıdaki bir sevgili, bir dost olabileceği gibi toprak, dağ, taş, hayvan kurt kuş da olabilir. Yazla kış, yerle gök, toprakla fare vs. gibi deyişmeler gibi iki ayrı nesnenin söylenmesi de yok değildir¹⁰⁹.

Değiştirme: insan dışı varlıkları konuşturma şeklinde ortaya konulan şiirlere verilen ad. Bu şiirlere “söyleştirme” de denilmektedir. Şiirlerin hece sayısında belirli bir esas yoktur, ancak genellikle 8–11 hecelidir. Şair ilgili varlıkları kendi duyuş ve düşünüşüne göre ele alır, hallerine tercüman olur. Bu şiirler “demeli / söyletme / değiştirme” tipinde şiirlerdir¹¹⁰. Çarıkla mesin atışması örneği verilmiştir.

Dildönmez / Dilteprenmez Geraylı: 8 hece ile “ l, r” ünsüzlerini kullanılmadan söylenen geraylı çeşidi. Dilin ağız boşluğunda dönmemesi esastır. Lebdeğmez şiirinde olduğu gibi bu tip şiirleri söylemek çok zordur. 11 heceli söylenen “dildönmez / dilteprenmez koşma” gibi şekli de vardır. Kafiye düzeni koşmada olduğu gibidir. Daha çok Azerbaycan’da söylenir¹¹¹.

Dildönmez Tecnis: dilin ağız boşluğunda dönmesinde zorluk çıkaran sesleri ihtiva eden kelimelerle söylenmiş tecnis koşmalara verilen ad. İrticalen söylenmesi zor olan şiirlerdir. Daha çok Azerbaycanlı âşıkların söylediği şiirlerdir¹¹².

¹⁰⁸ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s.214

¹⁰⁹ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 236–237

¹¹⁰ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 240

¹¹¹ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 241

¹¹² Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 241

Dokundurma: Atışma yapan aşığın kinayeli ve alaycı bir üslupla rakibine cevap vermesi. Klasik şiirdeki tarzın karşılığıdır¹¹³.

Dudakdeğmez: Dudak ünsüzleri olan “b, m, p” ünsüzlerini kullanmadan söylenmiş şiir. “Lebdeğmez” adıyla da bilinir. Leb Farsçada dudak demektir. Bu tarz şiirlere bilhassa ülkemizin doğu yöresinin âşıkları ve Azerbaycan âşıkları rağbet etmiştir. Müstakil olarak söylenebildiği gibi karşılaşmalar sırasında da ortaya konulabilmektedir. Dudakdeğmez şiirler, âşıklık gücünün ve sanatının ortaya konulması bakımından âşıklar tarafından çok önemsenir. Gerek âşıklar gerekse Tahirül –Mevlevi, Umay Günay, Nazım İrfan Tanrıkulu ve Aydın kırman gibi araştırmacılar (b, m, p) ünsüzlerine (f) ile (v) ünsüzünü de katarak dudakdeğmez şiirlerinde söylenmemesi gereken ünsüzlerin sayısını beşe çıkartmıştır. Nitekim âşıkların elimizdeki yüzlerce dudakdeğmez örneğinde sözünü ettiğimiz beş ünsüz esasına uydukları görülmüştür. Âşık karşılaşmalarında icra edilen dudakdeğmez şiir örnekleri izleyiciler tarafından en çok sabırla beklenen ve zevkle takip edilen bir husustur. Karşılaşma yapacak olan âşıklar iki dudağının arasına iğne kor ve irticalen sözünü ettiğimiz ünsüzleri ihtiva etmeyen kelimelerle cevap verir¹¹⁴.

Düğün: halk hikâyelerinin sonunda -şayet sevgililer kavuşmuşsa- okunan şiir. Şiir, divani tarzdadır, coşku ve heyecan doludur. Karşılaşma şeklinde olabilir. Bunlara “düğün havası” da denilir¹¹⁵.

İçinde “huruf-i şefeviye” denilen sesli harflerden dudak teması ile çıkarılan b, p, m, v harfleri bulunmayan manzumelere **lebdeğmez** denilmektedir. Çokluk Âşık edebiyatı verimleri içinde görülen bu tür, büyük maharet isteyen bir şiir şeklidir. Üstelik âşık karşılaşmalarında irticali olarak söylenir ki bu tarafı da ayrı bir zorluk teşkil etmektedir. Âşıkların lebdeğmez söylerken iki dudaklarının arasına iğne koydukları bilinmektedir¹¹⁶.

Âşık edebiyatımızda ise **muamma (bağlama)** esas itibarı ile bilmece manasını muhafaza etmişse de eski şekil ve konu yönünden farklılık göstermiştir. Âşık

¹¹³ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 249

¹¹⁴ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 271-273

¹¹⁵ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 279

¹¹⁶ Türkmen Fikret, “Lebdeğmez”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 75

edebiyatımızda iki tür muamma (bağlama) görülmektedir. Bunlardan biri en az üç hane (bent) tutarında olup, bir nesneyi anlatmak için tertip edilirler. Bunlar eskiden kahvehanelere asılır (askıya konur) ve “açılması” istenirdi. Böyle düzenlenmiş “askı bağlaması”na belli bir “ödül-öndül” konurdu. İkinci tür muammalar, âşıkların “karşı beri” değişmeleri sırasında, birbirlerine söyledikleri “bağlama-açma” biçimindekilerdir. Buna değişmeli bağlama da denir. Eskiden köy ve kasaba, şehirlerde âşıkların uğradığı han ve kahvehanelere asılan yeni bir muamma ile oraya yeni bir aşığın geldiği belli olurdu. Bu muammanın çözümü bir edebi hadise haline gelirdi. Muammayı asan âşık kahvede toplananlara önce bir gazel okur, sonra yine nazımla astığı muammayı çözenin bulunup bulunmadığını sorardı. Eğer çözenin bulunmazsa kendisi nazımla muammayı dinleyiciler önünde çözerdi. Muamma çözülmüş ise daha önce güvenilir bir kişiye (kahveci, hancı vb. gibi) zarf içinde verilmiş olan çözüm ile karşılaştırılırdı. Bu arada toplanan bahşiş (saçı) bölüşülür, o gece karşılıklı şiirler okunur, eğlence yapılırdı. Asılan bir muammanın çözülmesi o beldenin halkı için bir övünç kaynağı teşkil ederdi¹¹⁷.

I. 5. Aytışların Diğer Halk Bilimi Türleriyle Olan İlişkisi

Aytışı araştırırken halk biliminin diğer türleri ile arasında özel bir ilişkisi olduğunu fark ettik. Aytışın Tarihi Gelişimi adlı bölümde de bahsettiğimiz gibi aytış diğer halk bilimi türleriyle iç içe gelişme sağlamıştır.

Atışmalar, destan ve hikâyelerimizde de karşımıza çıkmaktadır. Âşıklar, bazen atışma metnini hiç değiştirmeden bu anlatımların içinde kullanılmışsa bazen de atışmanın esası olan diyalog ve soru cevap tekniğini kullandığını görmekteyiz. Hocalarım Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından hazırlanan “Âşık İhsani'den Derlenen Halk Hikâyeleri” adlı kitapta, “*Halk hikâyeciliği daha çok olay kahramanın canlandırılmasına dayalıdır. Bu canlandırmada onun diğer insanlarla ilişkisinin anlatılması ve karşılaştığı olaylara gösterdiği tepkilerin aktarılması esastır. Bu nedenle anlatımda bir canlılığın, bir canlandırma yaklaşımının bulunması*

¹¹⁷ Fikret Türkmen, “Muamma”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 407–408.

gerekmektedir. *Âşıklar bu canlandırma işini daha çok konuşma dilinin imkânlarını kullanarak gerçekleştirmektedir. Âşık İhsani üslubunda bunları şöyle kullanmaktadır*¹¹⁸ diyerek Diyalogla anlatım ve Soru cevap üslubu diyerek âşıkların atışmalarında kullandıkları teknikleri hikâyelerinde de kullandığına işaret etmektedirler.

Masallardaki şekil değiştirmeye ilgili Abdülkadir İnan şöyle demektedir: *“Kahramanların “suret değiştirmeleri (hayvan, ağaç ve saire şekline girebilmeleri) canlarını bir hayvan, bilhassa kuş suretinde saklamaları bütün kavimlerin masallarında rastlanan cihanşümül bir motiftir.*¹¹⁹”

Tüm halk anlatılarında sıkça karşımıza çıkan “şekil değiştirme” motifi, atışmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Burada şekil değiştirme motifiyle karşımıza çıkan atışma örneklerinin ne kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermeye çalışacağız. Bu örnekleri verirken diğer halk bilimi türleriyle de iç içe olduğunu ele alacağız.

Anadolu’da bir deyim olarak kullanılan “Ali Cengiz Oyunu” ve bu deyimın ortaya çıkmasını sağlayan “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu¹²⁰” adlı masal ile Kırgızların “Önörlüü Bala¹²¹” masalı ve Kazakların “Tazşa Bala” masallarının tıpa tıp aynı olması bütün Türk dünyasının ortak yönlerinin büyük bir örneği olduğunu gösteriyor. Üstelik bu masalarda kullanılan bilmeceler, Kırgız akınlarının “11. Suusarkan ile Barpı’nın Atışması¹²²” ve Anadolu’da Kars yöresinde söylenen “Balalı Tavuk¹²³” atışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. “Balalı Tavuk¹²⁴” atışması aynı zamanda Kars yöresinde bir oyun olarak da bilinmektedir. Karaçay Türklerinin halk bilimi ürünleri arasında da aynı motifler bulunmaktadır. Araştırmacı Adilhan Adiloğlu’nun Türkiye Dışındaki Türk

---

¹¹⁸ Fikret Türkmen, Mustafa Cemiloğlu, “Âşık İhsani’den Derlenen Halk Hikâyeleri”, TDK yayınları, Ankara, 2009. s. 19–21

¹¹⁹ Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, C. 2, TTK Yay., Ankara, 1987, s. 461

¹²⁰ Naki Tezel, Türk Masalları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, c.2, s. 265 – 273

¹²¹ Komisyon, Baldar Folkloru, “El Adabiyatı” serisi, Bişkek, 1998, Şam Basımevi, C.20, s. 311–314

¹²² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

¹²³ Ferruk Arsunar, Balalı Tavuk, Ülkü, 3. Seri, sayı 4, Nisan 1947, Cilt I, s. 30–31 (Umay Günay, Türkiye’de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, s. 27-29)

¹²⁴ Mahmut Ragıp Gazimihal, Türk Halk Oyunları Katalogu, (yayına hazırlayan Nail Tan), Ankara, 1991, Cilt I, s.64–65

Edebiyatları Antolojisinde “Neterse”¹²⁵ başlığı altında vermiş olduğu örnekte de aynı motifi görmekteyiz. Aynı antolojide Kumuk Türklerinin atışmalarına örnek olarak verilmiş olan “Qara ağaçda qara bar”¹²⁶. adlı metinde de aynı motife rastladık.

Kaynaklarını masallardan alan bu atışma örneğinde her şekil değiştirme motifini birer bilmece olarak kullanmış ve masallardaki şekil değiştirme motiflerinden sayıca daha çok olduğunu gördük. Ayrıca bu ayıtışın yeni şekil değiştirme motifleriyle zengin bir seçenek sunduğunu da görmekteyiz. “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” ve Kırgızların “Önörlü Bala” masalındaki şekil değiştirme motifi ile “Suusarkan ile Barpı akının Atışmasının”, Karaçay Türklerinin “Neterse” ile Kumuk Türklerinin “Qara ağaçda qara bar” ve “Balalı Tavuk” adlı atışmalarının özetlerini ve “Balalı Tavuk” atışmasının bir oyun olarak değerlendirmesini vereceğiz. Daha sonra bütün bu atışmaların metinlerini vermeye çalışacağız.

“Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” adlı masalının özeti ve şekil değiştirme motifi şöyledir: Padişah, kızıyla evlenmek isteyen Keloğlan’a Ali Cengiz’in oyunları öğrenip geldiğinde kızını vereceğini söyler ve bunun üzerine Keloğlan Ali Cengiz’e gider. Ali Cengiz’in oyunlarını kırk günde öğrenen Keloğlan, onun karısı ile kızının yardımıyla annesine sağ salim kavuşur. Yolda gelirlerken tavşan peşinde koşturan avcılarını görürler. Keloğlan, tazı olup tavşan yakalarım, sen de beni onlara beş altına sat, ama tasmamı verme, der. Sözüünün bitirince hemen tazıya dönüşür ve tavşanı yakalar. Annesi de onu avcılarının isteği üzerine onlara satar. Tazıya dönüşen Keloğlan, başka bir tavşanı kovalayarak dağa kaçır ve baltasıyla odun kesen bir adama dönüşerek avcılardan kurtulur. Bu arada Ali Cengiz, Keloğlan’ın elinden yalan söyleyip kurtulduğunu öğrenir ve onun peşine düşer. Keloğlan ise annesine koça dönüşeceğini ve onu pazarda on altına satmasını, boynundaki ipini de vermemesini söyler. Koça dönüşen Keloğlan’ı alıp annesi pazara gelir. Tam bu sırada Ali Cengiz de pazarda dolaşıyor olur. Kadını görünce hemen tanır ve yanına giderek koçu yirmi altına ipiyle beraber alacağını söyler. Ali Cengiz’i tanımayan kadın, yirmi altını duyunca oğlunun dedikleri unuttur ve

---

¹²⁵ Adilhan Adiloğlu, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay Edebiyatı, Cırla Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 22.

¹²⁶ Kalsın S. Kadirhaciyev, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, Takmaklar/ Atışmalar Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 20,

ipiyle beraber satar. Kadın, ipi tam Ali Cengiz'e verirken Keloğlan serçeye dönüşür ve kaçmaya başlar. Bunu gören Ali Cengiz kartala dönüşür ve onu kovalamaya başlar. Kartal serçeyi tam yakalayacakken serçe bir demet gül olup sarayın penceresinden padişahın kızını kucağına düşer. Ali Cengiz ise dilenciye dönüşerek padişaha gelir ve elindeki gül demetini bir kuşun kaptığını ve o demetin de pencereden içeriye düştüğünü söyler. Padişah kızına gül demetini dilenci kılığındaki Ali Cengiz'e verir. Demet Ali Cengiz'in eline geçmeden Keloğlan darı olup yere saçılır. Bunu gören Ali Cengiz ise hemen tavuk olu civcivler çıkarır. Civcivler yerdeki darıları yemeye başlarlar. Durumun kötüye gittiğini gören Keloğlan, hemen tilkiye dönüşür ve tavuğu civcivleriyle beraber yer. Daha sonra yakışıklı bir delikanlıya dönüşür ve padişaha Keloğlan olduğunu, onun isteğiyle Ali Cengiz'in oyunlarını öğrendiğini, son olarak da onu yendiğini söyler. Padişah Keloğlan'ın annesine verdiği sözü hatırlar ve kızını Keloğlan'a verir.

Hocam Prof. Dr. Kemal Yüce, Türk masallarındaki şekil değiştirme adlı makalesinde "Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu" masalındaki şekil değiştirme motifini de değerlendirmiştir¹²⁷.

"Önörlüü Bala" masalının özeti ve şekil değiştirme motifi ise şöyle gelişmektedir: Çok eski bir zamanlarda bir han yaşar. Hanın çok güzel tek bir kızı olur. Bu kıza hanın yalkıcısının oğlu âşık olur ve babasına gidip hanın kızını istemesini söyler. Yalkıcı oğluna çok kızar. Bu sırada dışarıda dolaşan han bu sözleri işitir. Ertesi gün yalkıcıyı çağırır ve eğer oğlu gece gündüz yanan altın feneri getirirse kızını vereceğini söyler. Yalkıcı oğluna hanın isteklerini iletir. Oğlan feneri bulmak için yolculuğa çıkar. Günlerce aylarca yol gider ve bir gün ıssız bir yerde, bir tepede uyuya kalır. Bir müddet sonra oğlan sıçrayarak uyanır ve aşağıda küçük bir pınarın aktığını görür. Oğlan kalkar ve pınarın suyunu kalpağıyla taşıyarak tüketir. Sonra pınarın dibinde duran bir altın feneri görür. Oğlan inip o feneri alır ve tekrar günlerce aylarca yolculuk ederek evine gelir, sonra da babasına feneri hana götürmesini söyler. Feneri alan han bu sefer yalkıcıya oğlunun gidip ülkesinde olmayan bir hüneri öğrenip gelmesini istediğini söyler. Bunu duyan oğlan yine yola koyulur. Ama aradan yıllar geçse de hiçbir yerden ülkesinde olmayan hüneri bulamaz. Tekrar evine gelmeye yüz

---

¹²⁷ Kemal Yüce, "Türk Masallarında Şekil Değiştirme Üzerine." Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VII. İzmir 1993. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s.115-127

olmayan oğlan, yaşlı ve fakir bir kadının işini görerek yanında kalır. Bir gece yarısı oğlan dışarıya çıkar ve yıkık dökük bir evin yanında yanan ateşi fark eder ve hemen gidip bakar. Orada bir adamın ateşe ayağını yakıp külünden ayak yaptığını, elini yakıp külünden el yaptığını görür. Nasıl öğrenirim diye düşünürken evin kapısı açılır ve evden bir kız çıkıp onu yakalar. Sonra da oğlan niçin orada bulunduğunu söylemek zorunda kalır. Kız ona evinde kalırsa ona babasının bütün hünerini öğreteceğini söyler. Bunun zerine oğlan kızın evine gider, kız ise babasının bütün hünerini oğlana ğretir. Oğlan kıza teşekkür ederek evine gider ve yaşlı kadına, büyük bir ata dönüşeceğini, sonra da onu pazarda satmasını; ama yuları vermemesini söyler. Böylece yaşlı kadın onu pazarda satar. Sonra oğlan deveye dönüşür. Yaşlı kadınsa onu satmak için pazara götürür. Tam o sırada pazarda hüner öğreten kızın babası da dolaşıyor olur ve işin aslını hemen anlar. Bunun zerine yaşlı kadına gider ve deve için ayrı, yular için ayrı para vereceğini söyleyince yaşlı kadın çok parayı duyunca deveyi yularıyla satar. Deveyi satın alan adam öldürmek için evine getirip kapı önüne bağlar. Bunu gören kıızı, devenin oğlan olduğunu anlar. Oğlana gelip onu salıvereceğini ve onun kuş olup kaçmasını söyler. Kuş olup kaçan oğlanı fark eden adam ise hemen kartala dönüşür ve peşine düşer. İki bu Şekilde oğlanın ülkesine kadar gelirler. Oğlan uçup gelip hanın yanına konar. Adam ise az ileri gider ve bir şahine, bir atmacaya, bir rdeğe dönüşür durur. Bunu gören oğlan dariya dönüşür ve hanın cebine girer. Adam büyük bir kırmızı horoz olup hanın yanına gelir. Oğlan ise yırtıcı kuşa dönüşüp horozu yakalar ve onu yiyerek adamı yok eder. Sonra insan haline dönüşür ve evine gelir. Ertesi gün han halkını toplayıp gz önünde olanları kimin yaptığını sorar. Oğlan çıkıp kendisinin yaptığını, bunları ise onun (hanın) isteği üzerine gidip öğrendiğini söyler. Han da sözünde durur ve kızını verir.

11. Suusarkan ile Barpı'nın Atıřması¹²⁸.

Barpı akının aytışlarının içerisinden ve hatta Kırgız aytışları içerisinden şaheser diyebileceğimiz bu atışma Suusarkan ile yapılan atışmadır. Ayrıca bilmece türünde söylenen atışmalarının içerisinden de en dikkat çeken atışmalardan biridir. Bunun sebebi de bir kız ile yiğidin atışmasıyla akınlığın yanı sıra duygusallığın, aşkın, gençliğin, zeknın ve güzelliğin ortaya çıkmasıdır.

¹²⁸ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

Bu ayıtışta kullanılan üslup ise dikkat çekilecek diğer bir hususlardandır. Diğer bilmece atışmalarında tarafların sadece biri soru sorar, diğerleri cevaplar. Cevaplar doğru veya yanlış olsun ardından bir sonraki soruya geçerler. Bu atışmadaysa giriş yapıldıktan sonra söz sırasını alan taraf hem cevabı verir hem konuşmasının sonunda sorusunu yöneltir, başka bir değişle soruya soruyla cevabını vermiş olur. Bu şekilde metin bütünlüğü korunarak atışmanın devam etmesi bakımından çok dikkat çekicidir.

Bu atışma, zengin bir adamın kızı olan Suusarkan adlı kız ile Barpı adlı akının arasında geçer. İlk soruyu eğlenmek amaçla Suusarkan başlatır. Atışma aşağıdaki şekilde geçer:

Suusarkan: Dört yolun buluştuğu yere yol yaptım, bu yoldan geçmez misin? Ünlü babamın iki atına binmez misin? Desenli cepken yaptırđım, giyemez misin? Yanından meral gibi geğtim av olarak vurmaz mısın?

Barpı akın: Yolun tozluymuş yürümem, babanın atları terliymiş binmem, cepkenin kirliymiş giyemem, meralı vurup da vebal altında kalmam, koynuna girip de cefa çekmem.

Suusarkan'a: Dediklerimi yapmazsan yapma, çok uzaklara gidersem bu yoksul halinle beni bir daha göremezsin.

Barpı akın: Senin dediğin uzun yolu kısaltırım, yorga ata binerek önüne çıkarsam ne yaparsın?

Suusarkan: (Sert birine çarptığını anlamış olmalı ki sorularını daha zorlaştırmaya başlar.) Yorga atın ile önümü kesecek olursan rüzgâra dönüşüp eserim, rüzgâr gibi ulaşılmaz olursam ne yaparsın?

Barpı akın: Rüzgâra dönüşürsen sıra dağlarına dönüşüp senin yönünü kapatırım. Göğün kapağını kapatıp çaresiz bırakacağım. Böylece ele geğeririm.

Suusarkan: Önümü dağlarınla kapatırsan kayalıklardaki kar olup eriyip elinden kurtulurum, bu durumda ne yaparsın, sana çaktırmadan şiirini çalarsam ne yaparsın?

Barpı akın: Kardan suya dönüşecek olursan seni buz yaparım, şiirlerimi kapacakken ışığımla şiirlerin boyasını alırım boyasız şiir olmaz, bu durumda nasıl çare bulursun?

- Suusarkan: Damlaya dönüşerek taşların arkasına saklanırım ve birer dariya dönüşeceğim, beni nerden arayıp bulursun?
- Barpı akın: Dariya dönüşüp taşlara saklanacak olursan ben de civcivli tavuğa dönüşürüm. Seni saklandığın yerden tek tek yutarım ki nasıl kurtulursun?
- Suusarka: Sen civcivli tavuğa dönüşüp beni yemek üzereyken turgaya dönüşüp kaçırım. O zaman ne yaparsın?
- Barpı akın: Sen turgaya dönüşüp uçacakken ben şahine dönüşüp seni avlarsam ne yaparsın?
- Suusarkan: Sen tam beni avlayacakken ben dağ tekesine dönüşüp kayalıkların arasına saklanırım. O zaman ne yaparsın?
- Barpı akın: Dağ tekesine dönüşüp kayalıklara saklanacak olursan kayalığın kumunu bile kıpırdatmadan tüfekli bir avcı olarak gelip seni avlarım. Sen ne yaparsın?
- Suusarkan: Tam kurşun sıkarken akbalığa dönüşüp elinden kaçıp suya atlarsam o zaman ne yaparsın?
- Barpı akın: Akbalığa dönüşürsen ustaların yaptığı oltayla seni yakalayıp seni yalvartırım.
- Suusarkan: Senin oltana düşmeden kaybolursam, gidip anamın başköşesine saklanıp çobana köpeğini üzerine saldırtırsam ne yapardın? Evin kilidini nasıl açardın?
- Barpı akın: Çobanına köpeğini bağlattırıp yengene de kapıyı açtırıp yanına sokulursam ne yapardın?
- Suusarkan: Yanıma sokulursan yiğitlerime seni yakalatıp eşek sudan gelinceye kadar dövdüreceğim. O zaman ne yapardın?
- Barpı akın: Dövdürmenden korkmam, cömertliğimi halka gösterip büyük bir düğün yaparak seninle evlenirim. Başımı böyle bağlarsam ne yaparsın?

Gördüğümüz gibi masallardaki şekil değiştirme motifi, bu şekilde ustalıklı aytırlarda kullanılmıştır. Bu motiflerin sadece kullanılmayıp aynı zamanda zenginleştirildiğini de görmekteyiz. Akınlar, halk biliminin diğer türlerinden oluşan kaynaklardan sık sık yararlanmış ve onu geliştirmişlerdir. Anadolu, Kazak ve Kırgız masallarının aynı olması ve bu masallardaki motiflerden anlatıcıların yararlanması

gördükten sonra Türk Dünyası genelinde tüm türlerin motif çalışmasının çok önemli olduğunun farkına vardık.

Balalı Tavuk¹²⁹

Bu atışma anonim bir atışma olup kız ile oğlan arasında geçmektedir. Söze oğlan başlar ve onların atışması şu şekilde oluşur:

Oğlan: Sen on dört yaşına basınca ben size gelsem, anan ile baban beni beğenip seni bana vermek isteseler ne yaparsın?

Kız: Ben on dört yaşına basınca sen bize gelecek olsan, anam ile babam seni beğenip beni sana vermek isteseler ben bir avuç dariya dönüşürüm. Sen bu durumda ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir avuç darı olup serpilirsen ben bir civcivli tavuğa dönüşüp seni dererek yersem ne yaparsın?

Kız: Sen bir civcivli tavuğa dönüşürsen ben bir güzel ceylana dönüşürüm ve dağlara kaçarım. Bu durumda sen ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir güzel ceylana dönüşüp dağlara kaçacak olsan ben bir mahir avcıya dönüşüp seni avlarım. O zaman ne yaparsın?

Kız: Kız sen bir mahir avcıya dönüşüp beni avlayacakken ben bir kızıl elma olup sandığın içine girersem sen ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir sandığa girecek olursan ben bir paslı açara dönüşürüm. Böylece sandığı açarsam sen ne yaparsın?

Kız: Sen paslı bir açar olup sandığı açacak olursan ben bir güzel geline dönüşüp ortaya çıksam sen ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir güzel gelin olup ortaya çıkarsan ben bir güvey olup seni alırım. O zaman ne yaparsın?

der ve atışma tamamlanır.

“Balalı Tavuk” atışması, bir oyun olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Kars’ın toplantı ve düğünlerinde oyunlu olarak söylenen türkülerdendir. Oyununa da Balalı Tavuk Oyunu derler (Bel’lı Tavuk). Figürleri yarı irticalîdir. Kız ve erkek kişi tarafından yürütülür. Başlangıcında sözsüz bir musiki girişi vardır. Bu parça çalınırken oyuncular

---

¹²⁹ Ferruk Arsunar, Balalı Tavuk, Ülkü, 3. Seri, sayı 4, Nisan 1947, Cilt I, s. 30-31 (Umay Günay, Türkiye’de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, s. 27-29)

tartıma uyararak arka arkaya ve daire çizerek yürüyüş yaparlar. Sıra sözlü kısma gelince kız ve erkek karşılıklı duruşurlar. Hem türkü söyler, hem de söz anlamlarına göre hareket figürleri gösterirler. Bu yolda oynarlarken, her karşılıklı söyleşmeden sonra musiki yine tek başına çalınır ve sonra yeniden yürüyüşe geçip oynarlar. Kız ve oğlan arasındaki nöbetleşe sözlerinin ilk kısmı şudur”¹³⁰. Bir masaldan deyime, masaldan atışmaya, atışmadan bir halk oyununda icra edilen bir türküyeye olan gelişme açısından baktığımızda türler arası organik bağın güzel örneğini görmekteyiz.

Ne Eterse? ¹³¹

Karaçayların bu atışması da anonim olup kız ile oğlan arasında geçmektedir. Burada söze ilk kız başlar ve bunların atışması şu şekilde gelişmektedir:

Kız: Ağaca dönüşüp toprağa girersem ne yaparsın?

Oğlan: Ağaca dönüşürsen ben bir baltaya dönüşüp seni keserim. O zaman ne yaparsın?

Kız: Sen bir baltaya dönüşüp beni kesecek olursan ben demire dönüşüp toprağa girerim. Bu durumda ne yaparsın?

Oğlan: Sen demire dönüşüp toprağın altına girecek olursan ben sekiz öküz olup seni çekip alırım. O zaman ne yaparsın?

Kız: Sekiz öküze dönüşüp beni çekip alacak olursan ben bir gökgüvercine dönüşüp uçup gidersem ne yaparsın?

Oğlan: Gökgüvercine dönüşüp uçup gidecek olursan ben bir kara laçın olup seni avlarım. Sen o zaman ne yaparsın?

Kız: Kara laçın olup beni avlayacak olduğunda ben darıya dönüşüp yere dökülürsem ne yaparsın?

Oğlan: Sen darıya dönüşürsen ben bir civcivli tavuk olup seni tek tek yerim. Bu durumda ne yaparsın?

Kız: Civcivli tavuk olup beni yiyecek olursan ben ölüye dönüşüp mezara girerim. O zaman ne yaparsın?

---

¹³⁰ Mahmut Ragıp Gazimihal, Türk Halk Oyunları Katalogu, (yayına hazırlayan Nail Tan), Ankara, 1991, Cilt I, s.64–65

¹³¹ Adilhan Adiloğlu, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay Edebiyatı, Cırla Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 22

Oğlan: Ölüye dönüşüp mezara girecek olursan ben bir kefen olup seni sarmalarsam ne yaparsın?

der ve konuşmayı tamamlar.

Qara ağaçda qara bar... / Karaağaçta kara var¹³²...

Yukarıda sözünü ettiğimiz atışmalar gibi Kumukların bu atışması da anonim bir atışmadır ve aynı şekilde kız ile oğlan arasında geçmektedir. Burada arkadaş olma teklifiyle söze oğlan başlar. Kız ise buna erkek kardeşlerinin izin vermeyeceğini söyler ve atışmayı başlatır:

Kız: Gürgen ağacına dönüşürsem ne yaparsın?

Oğlan: Sen ağaca dönüşürsen ben baltaya dönüşüp kesersen sen ne yaparsın?

Kız: Sen balataya dönüşüp kesmeye çalışırsan ben demire dönüşüp toprağın altına girerim. O zaman sen ne yaparsın?

Oğlan: Demire dönüşüp toprağa girecek olursan ben sekiz öküze dönüşüp seni oradan çekip çıkartırım. Sen ne yaparsın?

Kız: Sekiz öküze dönüşüp beni çekip alırsan gökgüvercine dönüşüp uçup giderim. Bu durumda ne yaparsın?

Oğlan: Sen gökgüvercine dönüşüp uçup gidersen ben kara laçın olup seni avlarsam ne yaparsın?

Kız: Kara laçın olup beni avlayacak olursan ben darıya dönüşüp yere dökülürüm. O zaman ne yaparsın?

Oğlan: Sen darıya dönüşürsen ben bir civcivli tavuğa dönüşüp seni yersem ne yaparsın?

Kız: Sen bir civcivli tavuk olup beni yiyecek olursan ben Allah'ın emriyle hastalanıp hasta yatağında yatarım. O zaman ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir hastaya dönüşürsen ben bir bakıcıya dönüşürüm. Bu durumda sen ne yaparsın?

Kız: Ben hastalıktan ölecek olursam ne yaparsın?

Oğlan: Allahtan ecel gelip sen ölecek olursan ben bir kefen olup seni sarmalarsam ne yaparsın?

---

¹³² Kalsın S. Kadirhaciyev, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, Takmaklar/ Atışmalar Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 20,

Kız: Sen bir kefen olup beni sarmalarsan ben bir tabuta dönüşüp seni kıştırırsam sen ne yaparsın?

Oğlan: Sen bir tabut olup beni kıştırırsan ben kum toprağa dönüşürüm. Bu durumda sen ne yaparsın?

Böylece oğlanın cevabıyla atışma sona erer.

Atışma Metinleri

11. Suusarkan ile Barpı'nın Atışması¹³³.

Cazdın akırkı ayı bolso kerek. Yazın son ayı olsa gerek. Fakir Beçara Barpı Özgöndün Tööçü tarabında Barpı Özgön'ün Tööçü denen yerinde mandiker bolup cüröt. Bulaktan suu içip hamallık yapıyormuş. Pınardan su içerek tursa, canınan şaan-şököttüü kızıl-tazıl köç dinlenirken oradan renklere bürünen bir ötü baştayt. İr aldında eki cagınan eki kervan geçer. Kervanın önünden iki ceñesi koştogon bir erke kız köönü kuunak tarafında iki yengesiyle bir şımarık kız kelatat. Bul Suusarkan degen kız eken. neşe içinde geldiğini görür. Bu Suusarkan Okugan, köptü baamdagan, tabışmaktatıp adlı kız imiş. Okumuş, bilmiş, bilmeceli ır ırdap, dalay cigitti uyakta kaltırıp şiir söyleyen ve eskiden birçok yiğidi zor koyuuçu eken. Bulakta turgan Barpını durumda bırakan biriymiş. Pınarda su körö koyup, erigip kelatkan neme tiyişip içmekte olan Barpı'yı görünce, sıkılarak ırdayt. gelmekte olan kız şöyle konuşur:

SUUSARKAN:

Oyrulmanın kırına
Oyup turup col saldım-
Baspaysıñbı, boz ulan?
Kapıya koşup söz aytsam-
Kaçpaysıñbı, boz ulan?
Oñ menen Solgo taanımıl
Atakemdin koş atın
Minbeysiñbi, boz ulan?
Ak keştelep ton tiktım-

Oyrulma'nın kırına
Oyarak bir yol yaptım-
Yürümez misin, genç oğlan?
Dokundurup söz söylersem-
Kaçmaz mısın, genç oğlan?
Sağ ile Sol'a tanınan
Babacığımın iki atını
Binmez misin, genç oğlan?
Ak desenli cepken diktım,

¹³³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280-284.

Kiybeysiñbi, boz ulan?
Oñ cagıma obdulup
Ötpöysüñbü, boz ulan?
Ay kökürök maraldı-
Atpaysıñbı, boz ulan?
Cıpar cıttuu koynuma
Catpaysıñbı, boz ulan?

BARPI:

Oyrulmanın kırına
Oyup turup col salsañ-
Çañduu eken baspaymın.
Kalempir koşup koysoñ da-
Kapıyañdan kaçpaymın.
Atakeñdin eki atı
Terçil eken-minbeymin.
Ak keştlüü tonuñdu
Kirçil eken-kiybeymin.
Oñ cagıña obdulup,
Orunu cok ötpöymün.
Een turgan alkımdın
Eesi bardır-öppöymün.
Ay kökürök maraldın
Ubalı bardır- atpaymın.
Cıpar cıttuu koynuñdun
Capaası bardır-catpaymın.

SUUSARKAN:

Albasañ tilim-kurup kal,
Aç börüdüy ulup kal.
Abal baar köktömdö,
Adırda kırtış köpköndö,
Ayıldagı örükzar

Giymez misin, genç oğlan?
Sağ tarafıma yaklaşıp
Geçmez misin, genç oğlan?
Ay göğüslü meralı-
Vurmaz mısın, genç oğlan?
İtir kokulu kucağıma
Girmez misin, genç oğlan?

Oyrulma'nın kırına
Oyarak yol yapmışsan-
Tozluymuş yürüyemem.
Acı biber katsan bile-
Sözlerinden kaçmam.
Babacığının iki atını
Terliymiş binemem.
Ak desenli cepkenini
Kirliymiş giyemem.
Sağ tarafına yaklaşıp,
Yeri yokmuş geçmem.
Boş duran boyunun
Sahibi vardır-öpemem.
Ay göğüslü meralın
Vebali vardır-vuramam.
İtir kokulu kucağının
Cefası vardır –yatamam.

Dilimi almazsan-kuruyup kal,
Aç kurt gibi uluyup kal.
İlkbahar yeşilliğinde,
Yamaçta toprak kabarıncı,
Köydeki erik bahçesi

Agartıp gülün tökköndö,
Can bütköndü suktantıp
Cayloogo begler köçköndö;
Altı atanga cük artıp,
Arkan salıp bek tartıp
Alayga ketsem-kantesiň?
Orok orup, cöö cürüp,
Oşogo kantip cetesiň?

BARPI:

Altı atanga cük artıp,
Argamcısın bek tartıp;
Argımakka kamçı urup,
Alıs coldu kıskartıp
Alayga ketseň köktömdö...
Sur corgo minip suysalıp,
Boz corgo minip boy salıp,
Azırkı dartıň kozgoltup,
Azırkıday oştontup-
Aldıñdan çıksam-kantesiň?
Añdaçı keptin bir çetin...

SUUSARKAN:

Alaydan tosoň columdu,
Akırın şiltep kolumdu...
Şamal bolup talaaga
Celip ketsem kantesiň?
Amalıñdı asmanga
Eñip ketsem kantesiň?
Ar göygö salıp azgırıp,
Ceñip ketsem kantesiň?

BARPI:

Şamal bolsoň, coluňa

Ağartıp çiçeklerini dökünce,
Canlıların sevindirip
Yaylaya beyler göçünce;
Altı deveye yük yükleyip,
Halat ile sıkı bağlayıp
Alay'a gidersem ne yaparsın?
Orak biçip, yaya yürüyüp,
Ona nasıl yetersin?

Altı deveye yük yükleyip,
Halatını sağlam bağlayıp;
Yürüğe kamçı vurarak,
Uzak yolu kısaltıp
Alay'a gidersen ilkbaharda...
Kır yorgaya binip sallanıp,
Boz yorgaya binip boyunu uzatıp,
Şimdiki derdini yenileyip,
Şimdiki gibi aniden-
Önünden çıksam ne yaparsın?
Anlasana sözün birini...

Alay'dan kessen yolumu,
Yavaş sallayıp elimi...
Rüzgâr olup ovaya
Uçarak gitsem ne yaparsın?
Çarelerini gökyüzüne
Uçurursam ne yaparsın?
Her yolla deneyerek,
Yenersen ne yaparsın?
Rüzgâr olursan, yoluna

Kırka bolom tosulup,
Asman colun tuyuktap
Tor cayamın ozunup.
Argañ bütüp agasıñ
Agımına koşulup.

SUUSARKAN:

Agımındın alkagın
Cerip ketsem- kantesiñ?
Askadagı kar bolup
Erip ketsem- kantesiñ?
Ança-mınça ırıñdı
Añdatpastan özüñö
Terip ketsem- kantesiñ?

BARPI:

Alkaktarın körsötpöy,
Agım çetin oyomun,
Erip ketseñ kar sıyak-
Muzga aylantıp koyomun.
Alarıñda ırımdı,
Atırılıp nurumdu
Aarçıp koyom boyogun.
Boyogu cok ır bolboyt,
Bul amalıñ, çin bolboyt.

SUUSARKAN:

Tamçı bolup çaçılıp,
Taş artına sekirem.
Taşka tiyip birkırap,
Taruu bolup tırkırıp
Tuş-tarapka bekinem.
Kara közüñ tüzdöysüñ,

Sıra dağ olarak karşılarım,
Gökteki yolunu kapatarak
Ağ kurarım aceleyle.
Çaren tükenip akarsın
Akıntıma kapılarak.

Akıntının yönünü
Yararsam ne yaparsın?
Kayadaki kar olup
Eriyip gitsem ne yaparsın?
Bazı söylediğın şiirlerini
Anlatmadan kendine
Derip gitsem-ne yaparsın?

Sınırlarını göstermeden,
Akıntının kenarını oyarım,
Eirsen kar misali-
Buza çeviriveririm.
Tam alacakken şiirimi,
Fırlatarak nurumu
Siliveririm boyasını.
Boyası olmadan şiir olmaz,
Bu hilelerin gerçekleşmez.

Damla olarak saçılıp,
Taşların arasına fırlarım.
Taşa çarparak parçalanıp,
Darı olup dağılarak
Etrafa saklanırım.
Siyah gözünü düzeltirsin,

Kaydan meni izdeysiň?

BARPI:

Taşka tiyip birkırap,
Taruu bolsoň tırkırıp...
Cöcölüü took bolom da,
Taştan taşka konom da,
Terip ceymin bir birden.
Kutulmaksıň sen kimden?

SUUSARKAN:

Cöcölüü took sen bolup,
Cegen cemiň men bolup,
Cemçöň emi toloordo
Calgız danga coloordo...
Biyikte köönü sergigen
Boz torgoy bolup ergigen
Uçup ketsem- kantesiň?

BARPI:

Biyikte köönü sergigen,
Boz torgoy bolup ergigen...
Boz turumtay men bolup,
Barar cagıň çamalap,
Basar coluň kamalap,
Koş kanattı sabalap,
Kup cetip asmandan
İlip ketsem- kantesiň?

SUUSARKAN:

Anda men saga karmatpay,
Aldı, artımdan candatpay,
Kürdööldüü tonun arasın
Kün tiybes toonun sayasın
Meken kılğan tuulup,

Nereden beni ararsın?

Taşa çarparak parçalanıp,
Darı olursan dağılarak...
Cıvcıvli tavuk olurum,
Taştan taşka konarım,
Dererek yerim tek tek.
Kurtulmaksın sen kimden?

Sen cıvcıvli tavuk olursan,
Yediğin yemin ben olursam,
Miden şimdi dolacakken
Yalnız tanesini alacakken...
Yükseklerde gönlü rahatlayan
Boz turgaya dönüşerek
Uçup gitsem- ne yaparsın?

Yükseklerde gönlü rahatlayan,
Boz turgaya dönüşerek...
Boz şahine ben dönüşerek,
Gidecek yolunu bilerek,
Basacak yolunu keserek,
Çift kanadı sallayarak,
Kovarak yetsem gökyüzünden
Kaparsam- ne yaparsın?

O zaman sana yakalatmadan,
Önüme, peşime yaklaştırmadan,
Yüksek dağın arasını
Güneş değmez dağın gölgesini
Yurt edinen doğumundan beri,

Kayberen bolup kabulup,
Calama zoka, askaga
Catıp alsam- kantesiň?

BARPI:

Kayberen bolup sekirip,
Karmatpay koysom bekinip...
Askanın kumun kulatpay,
Ak baraň miltık asınıp,
Ayaktay taşka çaşınıp;
Kök cardın kumun kulatpay,
Kök baraň miltık asınıp,
Könöktöy taşka çaşınıp,
Adis mergen men bolup...
Milteni basıp ot menen,
Korgoşun degen ok menen
Atıp alsam- kantesiň?

SUUSARKAN:

Atıp algan keziňde
Ak çabak bolup kabulup,
Alp koluňdan cılmışıp
Aksuuga tüşöm çumulup.

BARPI:

Ak çabak bolup kabulup,
Ak suuga tüşsöň çumulup...
Ustalar casap çıgargan,
Uzun kurçka sugargan
Cez kayırmak men bolup
İlip alıp özüňdü,
Caldıratam közüňdü!

SUUSARKAN:

Kayırmakka ilinbey,

Dağ tekesine dönüşerek,
Yalama kaya, uçurumda
Yatarsam- ne yaparsın?

Dağ tekesi gibi zıplayıp,
Saklanarak yakalatmazsam...
Kayalığın kumunu uçurmadan,
Ateşli tüfek alarak,
Küçük taşa saklanıp;
Gök yarın kumunu uçurmadan,
Ateşli tüfek alarak,
Küçük taşa saklanıp,
Usta nişancıya dönüşürsem...
Tetiği çekip ateşle,
Kurşun denen okla
Vurarak elde etsem- ne yaparsın?

Atıp alan zamanında
Akbalığa dönüşsem,
Koca elinden sıyrılıp
Aksu'ya düşüp kaçarım.

Akbalığa dönüşerek,
Aksu'ya düşersen kaçarak...
Ustaların yaptığı,
Uzun iğne saplayan
Bakır oltaya dönüşerek
Kapararak kendini,
Yalvartırım gözünü!

Oltana düşmeyip,

Kayda ekenim bilinbey,
Atakemdin törünö,
Apakemdin sörünö
Ars içikti camınıp,
Tülkü içikti töşönüp,
Kayda ekeniñ oyloboy,
Kayım aytıp oynoboy,
Kök döböttü agıtıp,
Köp eşikti bekitip
Catıp alsam- kantesiñ?

BARPI:

Catıp alsañ çirenip...
Koluña kümüş karmatıp,
Koyçuña itiñ baylatıp;
Ceñekeñdi şaştırıp,
Ceti eşigiñ açtırıp...
Ceñendi kayra ciberip,
Caniñda catsam- kantesiñ-
Cılgınday bolup imerip?

SUUSARKAN:

Canıma catsañ... karmatıp,
Cigitterge sabatıp,
Sazayıñdı berdirip,
Tört kazıkka kendirip,
Tört murutuñ terdirip...
Tüyşölgüs kılsam- kantesiñ?

BARPI:

Tüyşölgüs kılsañ-korkpoymun,
Tünküsün küygön ottoymun.
Coomarttıgım körgün dep,
Calpı eliñdi toptoymun.

Yerimi bildirmeden,
Babacığımın başköşesine,
Anacığımın yanına
Aslan kürkünü giyerim,
Tilki kürkünü döşenip,
Nerede olduğunu düşünmeden,
Söz dalaşına girmeden,
Mavi köpeği salarak,
Çok kapıyı kapatıp
Çekilirsem-ne yaparsın?

Çekilirsen iyice...
Eline gümüş tutturup,
Çobanına köpeği bağlatıp;
Yengeni acele ettirtip,
Yedi kapımı açtırıp...
Yengeni tekrar gönderip,
Yanına yatarsam-ne yaparsın,
Kendime doğru çekerek?

Yanıma yatarsan...tutturup,
Yiğitlere dövdürtüp,
Hakkımı eline veririm,
Dört kazığa gerdirip,
Dört bıyıgını çektirip...
İyileşmez kılsam-ne yaparsın?

İyileşmez kılsan-korkmam,
Geceleyin yanan ateş gibiyim.
Cömertliğimi göstererek,
Bütün halkını toplarım.

Anan...
Ata-eneñdi köndürüp,
Aytkandarın büt berip;
Ak boz beeni soydurup,
Ayılıñda toy kılıp;
Sebiñdi bölök cıydırıp,
Suu kuyup, nıke kıydırıp;
Ceñeñe töşök saldırıp,
Özüñö ötük tarttırıp;
Tañ atkança bir catıp,
Tamaşa süylöp, sırdı açıp-
Alıp koysom- kantesiñ?
Ak cooluktu başıña
Salıp koysom- kantesiñ?

Sonra...
Ana babanın iznini alarak,
Dediklerinin tümünü vererek;
Ak boz beygiri kestirip,
Köyünde toy kılarak;
Çeyizini ayrı sıralayıp,
Su koyup, nikâh kıydırıp;
Yengene döşek hazırlatıp,
Kendine çizme çıkarttırıp;
Tan atınca birlikte yatıp,
Neşeli konuşup, sır açıp,
Alırsam-ne yaparsın?
Ak yazmayı başına
Örtersem-ne yaparsın?

Balalı Tavuk¹³⁴

1943 yılında Kars'tan derlenen, düğün ve benzeri toplantılarda kız erkek karşılıklı söylenen ve oynanan aşağıdaki türkü aynı zamanda hem deyim hem de masal halinde yaşayan "Ali Cengiz Oyunu"nun motiflerini ihtiva etmesi bakımından ilgi çekici bir örnektir.

Oğlan:

Ondört yaşında kız olsan
Ben size gelecek olsam
Atan anan beni görüp
Seni danlasa neylersen

Kız:

Ondört yaşında kız olsam
Sen bize gelecek olsan
Atam anam seni görüp

¹³⁴ Ferruk Arsunar, Balalı Tavuk, Ülkü, 3. Seri, sayı 4, Nisan 1947, Cilt I, s. 30-31 (Umay Günay, Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, s. 27-29)

Beni danlayacak olsa
Men bir avuç
Darı olup
Yere serpilecek olsam
Sen dahi bana neylersen
Sen dahi bana neylersen

Oğlan:

Sen bir avuç darı olup
Yere serilecek olsan
Men bir balalı tavuk olup
Seni denersem neylersen

Kız:

Sen bir balalı tavuk olsan
Men bir güzel ceylan olup
Dağlara kaçsam neylersen

Oğlan:

Sen bir güzel ceylan olup
Dağlara kaçacak olsan
Men bir mahir avcı olup
Seni avlarsam neylersen

Kız:

Sen bir mahir avcı olup
Meni avlayacak olsan
Men bir kızıl elma olup
Sandığa girsem neylersen

Oğlan:

Sen bir kızıl elma olup
Sandığa girecek olsan
Men bir paslı açar olup
Sandığı açsam neylersen

Kız:

Sen bir paslı açar olup
Sandığı açacak olsan
Men bir güzel gelin olup
Ortaya çıksam neylersen

Oğlan:

Sen bir güzel gelin olup
Ortaya çıkacak olsan
Men bir güvey olup
Seni alarsam neylersen

Ne Eterse?¹³⁵

Kız:

Kara ağaçda kiyikni
Sen terk barsan ceterse
Emen terek men bolub
Cerge barsam ne eterse?

Oğlan:

Emen terek sen bolub
Cerge bathan sen bolsan
Citibalta men bolub
Kesib alsam ne eterse?

Kız:

Çiti balta sen bolub
Kesib algan sen bolsan
Saban temir men bolub
Cerge kirsem ne eterse?

Oğlan:

Saban temir sen bolub

---

¹³⁵ Adilhan Adiloğlu, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay Edebiyatı, Cırla Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 22

Cerge kirgen sen bolsan
Segiz ögüz men bolub
Tartıb alsam ne eterse?

Kız:

Segiz ögüz sen bolub
Tartıb alğan sen bolsan
Kök kögürçün men bolub
Uçub ketsem ne eterse?

Oğlan:

Kök kögürçün sen bolub
Uçub ketgen sen bolsan
Kara ilaçın men bolub
Kagıb alsam ne eterse?

Kız:

Kara ilaçın sen bolub
Kagıb alğan sen bolsan
Tan bürtük men bolub
Cayılıb kalsam ne eterse?

Oğlan:

Tan bürtük sen bolub
Cayılıb kalğan sen bolsan
Balalı tavuk men bolub
Çöbleb ketsem ne eterse?

Kız:

Balalı tavuk sen bolub
Çöbleb ketgen sen bolsan
Olüb kara kabırğa
Kirib ketsem ne eterse?

Oğlan:

Ölüb kara kabırğa
Kirib ketgen sen bolsan

Ak kebinin men bolub
Çırmalıb catsam, ne eterse?

Qara ağaçda qara bar... / Kara ağaçta kara var¹³⁶...

Ulan:

Aşğa da yoq qarıvum,
İşge de yoq qarıvum,
Tileme de tileymen,
Dos bolayıq, arivüm!

Qız:

Tüzün aytмага gerek,
Yalğan söz can yıbatmas:
Seni bulan dos bolsam,
Qardaşlarım uşatmas.

Ulan:

Meni ekki de qolum,
Seni qoynunda bolsun.
Qardaşların toqtatmaq,
Meni boynumda bolsun.

Qız:

Nege munça qıynaldın?
Sendey bolğan qayda yoq?
Caliden aylan, cırdan tüi,
Menden saga payda yoq.

Ulan:

Sarm oylay, söz oylay,
Boldum qara qarqına,
Xıncalımdan qan tammaı,
Qoyman, Allahaqına!

Oğlan:

Yemeğe de yok gücüm,
işe de yok gücüm,
Dilemekse de diliyorum,
Dost olalım, güzelim!

Kız:

Doğru söylemek gerek,
Yalan söz can avutmaz:
Seninle dost olsam,
Kardeşlerim hoşlanmaz.

Oğlan:

Benim iki de elim,
Senin koynunda olsun.
Kardeşlerini durdurmak
Benim boynumda olsun.

Kız:

Niye bunca zorlandın?
Sen gibisi nerde yok?
Çalıdan dolan, çitten düş,
Benden sana fayda yok.

Oğlan:

Sarın kurup, söz bulup,
Öldüm, düştüm sıkıntıya.
Hançerimden kan damlamaz,
Bırakmam, Allah hakkına!

¹³⁶ Kalsın S. Kadirhaciyev, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, Takmaklar/ Atışmalar Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 20,

Qız:

Qara ağaçda qara bar,
Tez yürüsefi, yetersen.
Gogaman terek bolup,
Yerge bitsem, netersen?

Ulan:

Gogaman terek bolup,
Yerge bitgen sen busafi,
Çapğı balta men bolup,
Gesip alsam, netersen?

Qız:

Çapğı balta sen bolup,
Gesip algan sen busafi,
Saban temir men bolup,
Yerge girsem, netersen?

Ulan:

Saban temir sen bolup,
Yerge girgen sen busafi,
Segiz ögüz men bolup,
Tartıp alsam, netersen?

Qız:

Segiz ögüz sen bolup,
Tartıp algan sen busafi,
Gök gögürçün men bolup
Uçup getsem, netersen?

Ulan:

Gök gögürçün sen bolup,
Uçup getgen sen busan,
Qara laçın men bolup,
Qaqıp tutsam, netersen?

Qız:

Kız:

Kara ağaçta kara var,
Tez yürüsen, yetersin.
Gürgen ağacı olup,
Yere bitsem, ne edersin?

Oğlan:

Gürgen ağacı olup,
Yere biten sen olsan,
Nacak balta ben olup,
Kesip alsam, ne edersin?

Kız:

Nacak balta sen olup,
Kesip alan sen olsan,
Saban demiri ben olup,
Yere girsem, ne edersin?

Oğlan:

Saban demiri sen olup,
Yere giren sen olsan,
Sekiz öküz ben olup,
Çekip alsam, ne edersin?

Kız:

Sekiz öküz sen olup,
Çekip alan sen olsan,
Gökgüvercin ben olup
Uçup gitsem, ne edersin?

Oğlan:

Gökgüvercin sen olup,
Uçup giden sen olsan,
Kara lâçın ben olup,
Kakıp tutsam, ne edersin?

Kız:

Qara laçin sen bolup,
Qagıp tutgan sen busafi,
Bir sah tari men bolup,
Yayılışsam, netersen?

Oğlan:

Bir sah tari sen bolup,
Yayılışgan sen busafi,
Balalı tavuq bolup,
Çöplep alsam, netersen?

Qız:

Balalı tavuq bolup,
Çöplep algan sen busafi,
Allahdan buyruq gelip,
Avrup yatsam, netersen?

Ulan:

Allahdan buyruq gelip,
Avrup yatgan sen busan,
Bir bagıvçufi men bolup,
Bagıp tursam, netersen?

Qız:

Bir bagıvçum sen bolup,
Bagıp turgan sen busafi,
Allahdan accal gelip,
Ölöp getsem, netersen?

Ulan:

Allahdan accal gelip,
Ölöp getgen sen busafi,
Aq gebinin men bolup,
Çırmalışsam, netersen?

Qız:

Aq gebinim sen bolup,

Kara lâçin sen olup,
Kakıp tutan sen olsan,
Ufak darı ben olup,
Dağılsam, ne edersin?

Ulan:

Ufak darı olup,
Dağılan sen olsan,
Yavrulu tavuk olup,
Toplayıp alsam, ne edersin?

Kız:

Yavrulu tavuk olup,
Toplayıp alan sen olsan,
Allah'tan buyruk gelip,
Hasta yatsam, ne edersin?

Oğlan:

Allah'tan buyruk gelip,
Hasta yatan sen olsan,
Bir bakıcın ben olup,
Bakıp dursam, ne edersin?

Kız:

Bir bak c m sen olup,
Bakıp duran sen olsan,
Allah'tan ecel gelip,
Ölöp gitsem, ne edersin?

Oğlan:

Allah'tan ecel gelip,
Ölöp giden sen olsan,
Ak kefenin ben olup,
Sarmalansam, ne edersin?

Kız:

Ak kefenim sen olup,

Çırmalışgan sen busafi,
Qabur taqta men bolup,
Qısıp qoysam, netersen?

Ulan

Qabur taqta sen bolup,
Qısıp qoygan sen busan,
Xum-topuraq men bolup,
Yabup qoysam, netersen?

Sarmalanan sen olsan,
Kabir tahtası ben olup,
Kısıp koysam, ne edersin?

Oğlan:

Kabir tahtası sen olup,
Kısıp koyan sen olsan,
Kum toprak ben olup,
Örtüp koysam, ne edersin?

I. 6. Aytışlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çalışmamızın bu bölümünde Kırgızistan'daki aytışlar üzerine yapılan çalışmalardan bahsedeceğiz. Ayrıca incelememizde yer alan metinlerin derlenmesi ve bu metinlerin yer aldığı kaynaklar ile ilgili bilgiler vermeye çalışacağız. Bu kaynaklar, çalışmamızda verilen sıraya göre tanıtılmaya çalışılacak. Aytış metinlerinin önünde yer alan sayılar, çalışmamızdaki sıra numaralarına işaret etmektedir.

Çalışmamızda yer alan 1–11. numaralı atışma metinleri, “Barpı” adlı kitaptan alınmıştır. “Barpı” adlı kitap, Bolotbek Apilov tarafından 1995 tarihinde Bişkek şehrinde Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevinde basılır. Ancak daha önce Razık Altıbayev, kendi dinleyip ve derlediği “1.” numaralı atışmayı, 1962’de “Ala-Too” dergisinde yayımlar. Aynı anlatıcıdan bu atışmayı 1971’de C. Taştemirov da derler ve Kırgızistan Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Fonuna 598 (5236) numaralı dosya ile teslim eder. Atışmanın başka bir varyantı ise 18 Ağustos 1984 tarihinde “Seçmeler” kitabında yayımlanır. Bahsettiğimiz kitaba iki varyantın metinleri düzeltildikten sonra alınmıştır. “2. Barpı ile Ceñicok’un (2.varyant) Atışmasının” metni kitabın 239–244. sayfalarında yer alırken “3. Barpı ile Eşmambet’in Atışmasının” metni ise kitabın 277–280. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışmanın iki varyantı günümüze kadar ulaşmıştır. Atışmanın bir varyantı A. Törökanov tarafından 23 Eylül 1992 tarihinde Celal-Abad’daki “Erkin El” gazetesinin 70. sayısında yayımlanmıştır. Aynı derleyici tarafından K. Dautov’a gönderilmiştir. Kitaba bu kaynaktan alınmıştır.

“4. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşmasının” ikinci varyantı, R. Altıbayev'in Kara-Suu ilçesinden derleyip gönderdiği metne düzeltmeler yapılarak kitabın 257–263. sayfalarında yayımlanmıştır.

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşması” metni kitabın 244–257. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma Kırgızistan'ın her tarafında bilinmektedir. Birkaç varyantı bulunmaktadır. Kırgızistan Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Fonunda T. Rıskeldiyev, T. Abdırakunov (İnv. No: 638 (5276)), Kiyikbay Sabirov (İnv. No: 604 (5242)), Meken Supatayev (İnv. No: 604 (5242)), Ali Pirmanov (İnv. No: 638 (5276)), R. Altıbayev (İnv. No: 599 (5237)) gibi kişilerin derlemeleri vardır. Ayrıca Barpı akının kendisinden iki kere derlenmiş olan metin de (İnv. No: 188 (399)) bulunmaktadır.

Yukarıda saydığımız varyantların içinden sadece Barpı'nın kendisinden derlenmiş olan metine düzeltmeler yapılarak bahsettiğimiz kitaba alınmıştır.

“6. Toktogul ile Barpı'nın Karşılaşması” adlı metin de aynı kitabın 263–277. sayfalarında yer almaktadır. Bu eser, daha önce Tölön Şamşiyev tarafından hazırlanarak 13 Eylül 1940'ta “Kızıl Kırgızstan” gazetesinde yayımlanır.

“7. Barpı ile Nazar'ın Atışması”, “Barpı” kitabının 223–225. sayfalarında yer almaktadır. “Barpı ile Nazar'ın Atışmasının” ilk baskısı 1960'ta, daha sonra 1970 ve 1984 yıllarında bir sonraki baskıları yayımlanır. Kitaba ise bu atışmanın ilk baskısı, değiştirilmeden alınmıştır.

Kitabın 226–228. sayfalarında “8. Barpı ile Nazarbay'ın Atışması”, 229–234. sayfalarında yer almaktadır. “9. Barpı, Beknazar ve Nişan'ın Atışması” daha önce 1971'de “Aytıştar” kitabında yayımlanmıştır.

“Barpı” kitabının 284–291. sayfalarında yer alan “10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışmasını”, İsmayıl Boronçiyev, önce ezberleyip daha sonra yazıya geçirir ve ilk olarak 1976 yılında “Kırgızistan Madaniyatı” gazetesinde yayımlar. Bu atışma aynı yıl “Bakıt Bulagı”, 1984'te ise “Meken” ve son olarak da 1990'da “Boogaçı menen İsmayıl” adlı kitaplarda yayımlanır. Son yayıma “Bakıt Bulagı” kitabındaki metnin üzerinde düzeltmeler yapılarak alınmıştır.

“Barpı” kitabın 280–284. sayfalarında “11. Suusarkan ile Barpı'nın Atışması” yer almaktadır. Bu atışma, 1983'te Suzak ilçesinde yaşayan akın İnak İsmanov'dan

Asanbay Cusupov tarafından derlenir ve 1984'te yayımlanan "Seçmeler" kitabında yer alır.

Çalışmamızın metin bölümünün 12–15 ve 17–20 numaralarıyla ele alınan metinler, 1982'de "Asanbay Cusupbekov tarafından Kırgızistan Basımevinde yayımlanan Ceñicok" adlı kitaptan alınmıştır. 12. Ceñicok ile Yalnız Ağacın Konuşması", kitabın 186–189. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma, 23 Nisan 1972'de Talas iline bağlı Bala-Saruu köyünde yaşayan 76 yaşındaki Irsalı Turalı Uulu'ndan derlenmiştir.

"13. Ceñicok ile Eşmambet'in Atışması", kitabın 94–107. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma, Toktogul ilçesine bağlı Üç-Terek köyünde oturan akın Altımış Munduzbayev'den 24 Kasım 1977'de Baza-Korgon ilçesinde derlenmiştir. Söylentilere göre Altımış Munduzbayev, bu atışmayı üstadı Korgool akından öğrenmiştir.

Kitabın 107–114. sayfalarında yer alan "14. Ceñicok ile Toktogul'un Atışması", 19 Kasım 1971'de Abletim köyünde oturan 80 yaşındaki Börükul Alıbay Uulu'ndan derlenmiştir.

"15. Esenaman ile Ceñicok'un Atışması", kitabın 63–89. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma, halk arasında çok iyi bilinmektedir ve 1972'de Frunze'deki Kırgızistan Basımevinde yayımlanan "Aytıştar" kitabından alınmıştır. Bu atışma daha önce Cañı-Col ilçesinin Kara-Suu okulunda öğretmen olarak çalışan Tursunbek Malabekov'un derlediği 110 mısralık metin, kitabın editörüne Malabekov tarafından 12 Kasım 1967'de teslim edilmiştir.

"17. Korgool ile Cenicok'un Atışması" ise kitabın 117–122. sayfalarında yayımlanmıştır. Bu atışma, Cañı Col ilçesinin Kara-Suu köyünde oturan 64 yaşındaki Satkanbay Kerimkul uulu'ndan 22 Mart 1965'te derlenmiştir.

"18. Nurmoldo ile Ceñicok 'un Atışması" aynı kitabın 59–63. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma, önce 24 Temmuz 1971 tarihinde Bişkek şehrinde yaşayan akın Abdı Baysalbayev'den derlenmiştir ve Kırgız Bilimler Akademisi El Yazıları Fonunda 5195 No'lu dosyasında bulunmaktadır.

Kitabın 89–94 sayfalarında yer alan "19. Şeker Kızla Cenñicok'un Atışması", 19 Kasım 1967'de Cañı-Col ilçesine bağlı Abletim köyünde yaşayan 80 yaşındaki Berkul Alıbay Uulu'ndan derlenmiştir.

“20. Toktogul ile Ceñicok’un İkinci Karşılaşması”, kitabın 114–117. sayfalarında yer alıp 10 Ekim 1973’de Kum köyünde yaşayan 73 yaşındaki Döölötalı Malike Uulu’ndan derlenmiştir.

“16. Ceñicok Akın İle Korgool’un Karşılaşması” Uran Botobekov tarafından hazırlanır ve Bişkek’te yayınlanan Kırgızstan Madaniyatı gazetesinin 13 Haziran 1991 tarihli 24. sayısının 8–9. sayfalarında verilir.

Hazırlayanın Notu: “Yakınlarda Aksı dolaylarında Ceñicok ile ilgili bilgileri derlerken çok değerli bir el yazısı elime geçti. Bu el yazının sahibi Asanbay Kamçıbekov idi. O, Cañı-Col ilçesinin Cañı-Col köyünde uzun yıllar boyunca çeşitli yöneticilik görevlerinde çalışmış, ilhamı geldiğinde şiirler yazan ve halk bilimi eserlerini çok seven bir insandı. Asanbay amca Korgol akınla yaşıtımış ve edebi anlamda ikisinin güzel bir ilişkisi varmış. Üstelik Korgol akın Saruu boyunun Satıkey kolundan olduğu için Aksı’nın Malkaldı köyündeki akrabalarını sık sık ziyaret eder ve hayatının sonuna kadar toylarda ve eğlencelerde halkını şiirleriyle eğlendirmiş.

Zamanında Asanbay Kamçıbekov, Korgol’un kendi ağzından onun şiirlerini derlemiş. Akının Toktogul, Eşmambet, Ayçürök ile yapmış olduğu atışmalarını ve Kalık, Osmonkul ile ilgili şiirlerini de kâğıda geçirmiş. Kaderin cilvesine bak, Asanbay amca zamanında bu el yazılarını gazete, dergilere veya El Yazıları Fonuna göndermemiş, belki de zamanı olmamıştır. Halk bilimi ürünlerini derleyen uzmanlar, Asanbay Kamçıbekov’dan ve onun tarafından Korgol akından derlenmiş olan bu eserlerden haberleri olmadıkları için o el yazısına ulaşamamışlardır.

“Ceñicok ile Korgol’un Karşılaşması” genelde bu el yazısından alınmıştır. Bazı eklemeler ve kısaltmaları köyün yaşlılarının yardımıyla tamamlayıp yazıya geçirdim. Bu atışma, 464 satırdan oluşmaktadır. Asanbay Cusupbekov’un hazırladığı “Ceñicok” adlı kitapta (Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.) 22 Mart 1965 tarihinde Cañı Col ilçesinin Kara-Suu köyünde oturan 64 yaşındaki Satkanbay Kerimkul Uulu’ndan derlenen atışma yer almıştır. Bu metin 133 satırdan oluşmaktadır. Bu iki büyük akının atışmasının varyantlarından Korgol akının kendi ağzından derlenmiş olanı daha çok değerli bir eser niteliğindedir.

Korgol’un anlattığı el yazısında Ceñicok’un insan, yer, su ve âlemi avucun içindeymiş gibi şiirleriyle felsefi bir şekilde anlatması, genç akına verdiği öğütleri daha

güzel korunmuştur. Yine de söyleyici ve derleyicinin kendi sözleri, eklemeleri şiirde hemen kendini göstermektedir. Neyse, okuyucu kendi terazisiyle tartar, ölçer.”

“21. Çondu ile Artanbek’in Atışması”, 1994’te Bişkek’te yayımlanan “Arstanbek” adlı kitabın 45–59. ve A. Obozkanov tarafından hazırlanan Bişkek’teki Şam Basımevinde 1998’de çıkan “Zalkar Akındar” serisinin 116–127. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma Ç. Şaketayev tarafından hazırlanmıştır.

Murat Mukasov tarafından “Zalkar Akındar” serisi için hazırlanan (Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173) bu metin iki akının, “22. Esenaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması”, halk arasında çok yaygındır. Bu atışmanın Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Fonunda T. Coloyev (İnv. No: 549) ve Ç Şaketayev (İnv. No:724) tarafından derlenmiş olan varyantları bulunmaktadır. Bu kitaba ise T. Coloyev’in derlediği metin alınmıştır.

B. Kebekova tarafından hazırlanan “23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması”, “Zalkar Akındar” serisinin (Bişkek, Şam Basımevi, 1998) 36–43. sayfalarında yer almaktadır. Kırgızistan Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Fonunda bu atışmanın iki varyantı vardır. Biri, Turgunalı Coloyev (646 No’lu dosya), diğeri ise 1995’te Abdırasul Alımkulov tarafından derlenmiştir. Turgunalı Coroyev’in derlediği metinde bu atışmanın Suusamır yaylasındaki Kürüçbek beyin anma aşında düzenlendiği söylenirken Abdırasul Alımkulov’un metninde ise atışma, Ketmen-Töbö ilçesindeki Karatal köyünde yapıldığından bahsedilmektedir. Bize göre, akınlar ayrı zamanlarda, ayrı yerlerde iki kere karşılaşmıştır. Bu kitaba A. Alımkulov’un metni alınmıştır.

Kitabın 30–36. sayfalarında “24. Kalmırza ile Naymanbay’ın Atışması” yer almaktadır. Bu atışma, halk arasında çok yaygındır. Günümüzde Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Fonunda 7a (200), 555, 650 numaralı dosyalarda korunmaktadır. İlk metin, 1922’de Kayum Miftakov tarafından Narın’da oturan akın Altay Aydarbek Uulu’ndan derlenmiştir. 1975’te Cancigit Kazakbayev, Arpaçı adlı ihtiyardan biraz farklılaşmış varyantını derlemiştir. Arpaçı, 1935 yılında Koçkor ilçesinde oturan ve Çerteki boyundan olan Akmat İrismendeyev’ten öğrendiğini söyler. Bu kitaba 1977’de İsmayıl Boronçiyev tarafından yazılan metin alınmıştır.

“25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas’ın Atışması” aynı kitabın 64–66. sayfalarında yer almaktadır. Bu atışma, 1928’de Kenen Azerbayev tarafından teslim

edilmiştir. Şuan Kazakistan Bilimler Akademisi Ortalık İlimler Kütüphanesinde (İnv. No: 1293, s.22–25) korunmaktadır. Orijinali Kazakça olan bu atışmanın kopyası C. Taştemirov tarafından alınarak yayıma Kırgızca olarak hazırlanır ve ilk defa bu kitapta yayımlanır.

“Zalkar Akındar” serisinin 1. cildinin 66–79. sayfalarında yer alan “26. Kalık ile Kalmırza’nın Atışması”, 1995’te Abdırasul Alımkulov tarafından hazırlanmış ve bu kitapta yayımlanmıştır.

G.Orozova, tarafından hazırlanmıştır ve kitabın 1. cildinin 208–210. sayfalarında bulunan “27. Ümötaalı ile Sulayman’ın Atışması”, daha önce 1969’da Kadırcul Alımanov tarafından derlenmiş ve 1991’de “Kırgıstan Madaniyatı” gazetesinin 10. sayısında yayımlanmıştır.

Kitabın 1. cildinin 217–222. sayfalarındaki “28. Ümötaalı ile Şaşubay’ın Atışması”, T.Orokçiyev tarafından derlemiştir.

“29. Altmış ile Korgool’un Karşılılaşması”, 4.cildinin 163–171. sayfalarında, “30. Babanın ve Annenin Dileği” 7. cildin 317–328. sayfalarında yer almıştır ve “30. Babanın ve Annenin Dileği”, İsmayıl Boronçu Uulu’nun atışma örneğinde söylemiş olduğu bir şiirdir.

“31. Azıkbay ile Talkanbay”, Zalkar Akındar serisinin 7. cildinin 310–314. sayfalarında yer alırken “32. Ağaçlarla Sır Paylaşma” ise kitabın 6. cildinin 90–106. sayfalarında yer almış ve 1940’ta Arıs-Kafkas’ta yazılmış olan bir şiirdir.

“33. Cöö Aytış”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s.301–305.

“34. Çondu’nun Aytike ile Selamlaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

“35. Estebes Tursunaliyev’in Korgool ile Karşılılaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

“36. Osmonkul İle Kalık’ın Soru Cevabı”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72–77. Bu atışma 1934 yılında gerçekleşmiştir.

“37. Kalık Akınla Osmonkul’un Karşılılaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228–238.

“38. Kalık ile Sarıkunan”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. Bu atışma 1924 yılında söylenmiştir

“39. Osmonkul ile Ismayıl’ın Kavuncu ile Karşılılaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307–310.

“40. Aktan ile Korgool’un Selamlaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.171–179.

“41. Toktosun ile Korgool’un selamlaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135–138.

“42. Toktogul’a Oğlu Topçubay’ın Öldüğünü Duyurması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130–135.

“43. Osmonkul ile Ismayıl’ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295–300

“44. Toktogul ile Kalık’ın Karşılılaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28–34. Bu karşılılaşma, 1913’te Toktogul ikinci kere hapisten kaçarak geldiğinde Kalık ile karşılılaşması sırasında gerçekleşmiştir.

“45. Kalık’ın Toktogul ile Vedalaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42–47. Bu atışma, 1914 yılındaki veda görüşmesinden alınmıştır.

“46. Toktogul ile Korgool’un İkinci Selamlaşması”, Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91–131.

Yazarın Notu: Aynı metin aşağıdaki kitapta da yer almaktadır: Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.138–156.

“47. Tuuganbay Abdıyev’in Korgool ile Selamlaşması”, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159–163.

“48. Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması”, Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311–315.

“49. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması”, Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s.317–320.

“50. Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmammat ile Karşılılaşması”, Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44–46.

“51. Alımkul Üsönbayev ile Nazim’in Atışması”, Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.25–27.

“52. Baygabıl ile Çata Kızın Atışması”, Kırgız İlimler Akademisi El Yazmaları Fonu, İnv. No: 260, Bişkek. Aynı atışma, aşağıdaki kitapta da yayımlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s.49-54.

“53. Talım Kız ile Köbök’ün Atışması”, Kırgız İlimler Akademisi El Yazmaları Fonu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek. Bu atışma aşağıdaki kitapta da yayımlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s. 44–48

“54. Böörübay ile İbraim’in Atışması”, Kırgız İlimler Akademisi, El Yazmaları Fonu, İnv. No: 5127a, Bişkek. Bu atışma, Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi 3.sınıf öğrencisi Taytörö Batırkulov tarafından 10 Ağustos 1954’te derlenmiştir.

II. BÖLÜM

II. 1. Kırgız Aytışlarının Konuları

Kırgız aytışlarının konuları çok çeşitlidir. Kırgız halk biliminde klasik denilen aytışlarda felsefî, dini, tarihi, sosyal ve insan duygularını ele alan konular işlenmiştir. Aytışlar sadece bu konularla sınırlı değildir. Bu yüzden konuları mekânı ve zamanı bakımından ele alarak aytışları incelemeye çalıştık. Böyle bir yaklaşım içerisine girmemizin sebebi diğer anlatı türlerinden farklı olarak aytışların irticalen karşılıklı diyalog şeklinde gerçekleşmesi ve aynı karşılaşmada birçok konunun işlenebilmesidir.

Çalışmamızın metin bölümünde 17. sırada yer alan “Korgool ile Cenicok’un Atışması¹³⁷” adlı karşılaşma konuların ne kadar geniş ve karışık olduğunu bizlere göstermesi bakımından önemlidir: *“Cenicok akına söz sırası geldiğinde çırağına hoş geldin diyerek çok sevindiğini söylemektedir. İlk karşılaşmadan farklı olarak atışmada hangi konulardan bahsetmesi gerektiğini anlatmaktadır. “Şiirlerine “topraktan” başlayacaksın! Sonra tarihe gireceksin, tarihteki akınlardan bahsedeceksin. On sekiz bin âlemden, göğe sığmayan yıldızlardan, parlayan aydan, âlemdeki insanoğlundan daha sonra Âdem ata, Umay’dan bahsedeceksin. En büyük babamız olan Kırgız’dan söz ettikten sonra destanlarımızdaki kahramanlıklardan ve şiirlerin en güzellerinden bahsedeceksin. İyilikle kötülükten bahsetmeyi de unutma. Bildiklerini tam söylemen, atışacak olduğun akına karşı dikkatli konuşman ve kapışmaktan kaçmaman gerekir. Yukarıda saydığım konuları dile getirirken bu şekilde davranman daha doğru olur”* diye öğütlerini genç akına iletmektedir.

İyilik, kötülük, kahramanlık, felsefî, dinî, insanlık, toprak ve sema gibi konuların hepsiyle ilgili olarak bir şeyler söyleyebilmesini istediği çırağından atışma sırasında da dikkatli olmasını, hiçbir şeyden çekinmemesini, düşündüklerinin tamamını ifade etmesini ister. **Zamanın içinde şartların değişimine paralel olarak aytışların konularını; güncel konular, tarihî konular, toplumun genel kabulleri (ahlak, insancılık, inanç vb.) ilgili konular, efsanevî konular şeklinde değerlendirebiliriz.** Güncel konuların, zaman bakımından daha dar bir zaman dilimini kapsadığı, etki ettiği

¹³⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

alan bakımından da mahalli, yerel özellikler taşıdığını görmekteyiz. Tarihi konuların ise bölgesel ve milli özellik arz ettiği görülmektedir. Genel kavramlarla ilgili konulardaki zaman dilimi ve mekan oldukça geniştir. Aytışlardaki efsanevi konular ise belirsiz zamanda ve belirsiz mekânda işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın metin kısmında 45. sırada yer alan “Osmonkul ile Ismayıl’ın Yol İnşaasında Çalışanlarla Selamlaşması¹³⁸” aytışın övme, yüceltme (maktoo) türüne girmektedir. Bu karşılaşmada usta akın Osmonkul ile çırağı Ismayıl, yol inşaasında çalışanları ziyaret ederek onların yaptıkları işin ne kadar faydalı olduğunu dile getirmiş, karşılıklı diyalog şeklinde şiirler söyleyerek onları övmüşlerdir. Bu atışmanın konusu “sosyal gelişmeyi”dir ve günceldir. Yine çalışmamızın metin bölümünde 41.sırada yer alan “Osmonkul ile Ismayıl’ın Kavuncu ile Karşılaşması¹³⁹” adlı aytışın da konusu sosyaldır ve günceldir. Bu aytış, aytışın mahalli bir mekânda geçmesine örnek gösterebiliriz. Osmonkul ve Ismayıl akının karşılıklı şiir söylemesi aytışın övme, yüceltme (maktoo) türüne girmektedir. İki akın yolculuk esnasında yol üzerinde bulunan kavuncunun tarlasına uğrarlar. Burada iki akın karşılıklı olarak kavuncunun elinin açıklığından ve kavunları iyi yetiştirmesinden bahsedip onu överler. Çalışmamamızın metin bölümünde 38. sırada yer alan “Osmonkul İle Kalık’ın Soru Cevabı¹⁴⁰” adlı aytış metninde de güncel konular ele alınmaktadır. Osmonkul İle Kalık’ın karşılaşması soru cevap şeklinde geçer. Osmonkul akın akınları, şairleri ve yazarları sırayla sorar. Kalık akın onları sırayla değerlendirir. Bazılarını eleştirerek onların eksik taraflarını söyler, bazılarını da överek anlatır. Burada diğer atışmalardan farklı olarak güncel konular ele alınmaktadır.

Tarihi mekân ve tarihi konuların işlendiği aytışa örnek olarak metin bölümünde 13. sırada yer alan “Ceñicok ile Eşmambet’in Atışması¹⁴¹”nı gösterebiliriz. Aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türünün güzel örneklerinden biri Cenicok akın ile Eşmambet akının karşılaşmasıdır. Akınlık geleneğine göre genç akınların sık sık büyük akınların ziyaretine gidip yeni şeyler öğrenmeleri normal bir olaydır ve hemen hemen bütün akınlarda görülmektedir. Bu yüzden aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türünün diğer

¹³⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

¹³⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

¹⁴⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72-77. 1934 yılında gerçekleşmiştir

¹⁴¹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94-107.

bir fonksiyonu da, usta ıracak ilişkisinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamadaki buyk rldr. Genç akınlar usta akınların yanına gelip selamlaşarak onun duasını alır ve ona bağlılığını gösterirler. Bu karşılaşmalardan sonra genç akınlar aytışa ve genel olarak akınlığa daha fazla motive olmaktadır ve tecrübe kazanmaktadır. Atışma esnasında genç akının eksiklerini usta akının ağzından öğrenilir ve aynı zamanda halk arasında da genç akının ismi bilinmeye başlar.

Bu atışmada genç akın Eşmambet Talas'tan yola çıkarak Cenicok'un köyüne gelir. Eşmambet geldiğinde usta akın kendi evinde halka şiir söylemektedir. Eşmambet eve girerek bir köşede yerini alır ve şiiri dinlemeye başlar. Cenicok akın şiirini tamamladıktan sonra eve gelen misafir gencin elindeki komuzdan onun akın olduğunu anlar ve onunla tokalaşarak selamlaşır. Eşmambet akın eline kopuzunu alarak usta akın ile tanışmaya geldiğini söyler. Usta akının halkı, yakınlarının hatırını sorduktan sonra kendini sınatmak için geldiğini anlatır. Kendisi Toktogul akın gibi yoksulluktan çok çektiğini anlatarak bu zamana kadar ustanın yanına gelemediğini söyler.

Cenicok akın Eşmambet'e hoş geldin dedikten sonra kendisinin adını duyduğunu tanışmalarının ise bugüne nasip olduğunu söyleyerek şiirine başlar. Duyduğum kadar iyi bir akınmışsın, üstelik akınlık geleneğine uygun olarak Toktogul gibi usta akınlardan bahsettin. Kırgızistan'ın her köşesini gezdiiğini ve bütün büyük akınlarla karşılaştığını anlattın. Aytışın bu kısmından sonra ona şöyle tavsiyelerde bulunur: “Yoksulum diyerek zlme, parası olmayan yoksul değildir, bilgisi olmayan yoksuldur. Bu yüzden kendini geliştir. şiirlerini yazıya geçirmeye alış. Akınlık çok zor bir iştir, bu yüzden kendini geliştirmen gerekmektedir. Geleceğin senin elinde, gelecekte halkına faydalı olmaya çalışman lazım.” Bu parçadan da anlaşılacağı üzere, öğütlerin yerellikten bölgesel ve ulusal bir alana doğru genişlediğini görmekteyiz.

Toplumun genel kabulleriyle ilgili konuların geniş zamanı ve meknı kapsadığını örneklendirmek için çalışmamızın metin bölümündeki 18. Numaralı “Nurmoldo ile Ceņicok'un Atıřması¹⁴²” adlı karşılaşmayı aldık. Nurmoldo ile Cenicok akının bu karşılaşması aytışın “Alım-Sabak Aytışı (nazire) türüne girmektedir. Bu karşılaşma Aksı denen yerin kervan pazarında gerçekleşmiştir. Nurmoldo akın kalabalık halka dini konuda şiirler söylerken Cenicok akın gelir ve sonuna kadar onu dinler.

¹⁴² Asanbay Cusupbekov, Ceņicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 59–63.

Nurmoldo akın şiirini tamamladıktan sonra Cenicok akın selamlaşarak şiire başlar ve dini konuda cevap verir. Dini konuda şiirler söylerken dikkatli olunması gerektiğine, sadece çok iyi bilgi sahibi olanların bu konuda şiir söylemesi gerektiğine dikkat çeken usta akın, aksi takdirde halkın kafasını karıştırırsın, der. Şiir söylerken en iyi bildiği konuları seçmesi gerektiğini dile getirir. Burada Cenicok akının dini bilgisinin daha derin olduğunu görmekteyiz. Nurmoldo akına halkın önünde dini konularda adeta bir ders vermiştir, diyebiliriz. Nurmoldo akın Cenicok akını tanıyınca onunla kapışmaktan vazgeçerek yenildiğini kabul eder. Nurmoldo akın, “Halk onun için boşuna “yeni yok” dememiştir” değerlendirmesinde bulunur.

Efsanevi konuları ele alan bir atışma örneği de çalışmamızın metin bölümünde 11. sırada yer alan “Suusarkan ile Barpı’nın Atışması¹⁴³” adlı karşılaşmadır. Barpı akının aytışları içerisinde olduğu gibi Kırgız aytışları içerisinde de şaheser diyebileceğimiz bu atışma Suusarkan ile yapılan atışmadır. Ayrıca aytışın bilmece türünde söylenen atışmalarının içerisinde de en dikkat çekenidir. Bunun sebebi de bir kız ile yiğidin atışması sonucu, akınlık yeteneklerinin yanı sıra duygusallığın, aşkın, gençliğin, zekânın ve güzelliğin ortaya çıkmasıdır. Bilmece atışmalarına has olan belirsiz bir zaman dilimi ve belirsiz, diğer bir deyişle masalsi bir mekân ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Kırgız aytışlarının konu bakımından oldukça zengin olduğunu söyleyebiliriz. Aynı karşılaşmada birçok konunun ele alınması da aytış türünün diğer anlatı türlerinden ayırt eden başlıca özelliği olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu özellik akınların tökmölük (irticali) özelliklerini geliştirmesinde en önemli unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

II. 2. Aytışların Yaratılışı ve İcra ortamı

Aytışların yaratımı konusuna baktığımızda akınların ve akınlık geleneğinin büyük rolü olduğunu görmekteyiz. Akınların hayatlarına ve eserlerine baktığımızda ortak özellikler olarak şunları görmekteyiz: Usta-çırak ilişkisi, müzik aleti çalabilmesi veya ritim tutabilmesi (ezgiler yaratmış olması), mahlas veya lakabının olması, rüya/

¹⁴³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

bade içmeyle akın olma, çoğunun destan anlatabilmesi, dramatizasyon yeteneğinin olması, tarihi ve güncel konular hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bütün bu aşamalardan sonra akınların halk tarafından ve geleneğin kendi içinde değerlendirilmesi yapılmaktadır. Değerlendirme aşamasında aytışların yaratımı meydana gelmektedir. Aytışların yaratımından sonraki aşama olan değerlendirmede akınların almış oldukları hediyelerin hangi işlevleri üstlendiğine de dikkat çekmeye çalışacağız.

Akınlık Geleneğinde Usta-Çırak (Usta Çırak) İlişkisi

Anlatı türlerinin yaratılışı ile ilgili birçok halk bilimi teori ve yöntemi geliştirilmiştir. Milman Parry ve Albert B. Lord tarafından geliştirilmiş olan “Sözlü Kompozisyon Teorisi”nde âşıkların yetişme ve eğitimleri üç temel döneme ayrılmaktadır. Bunlar dinleme ve özümseme (listening and absorbing), uygulama (application) ve eleştirel bir dinleyici önünde icradır (singing before a critical audience).¹⁴⁴

Akınlık geleneği içerisindeki usta çırak ilişkisine Kırgızlarda “Üstat-şakirt” adı verilmektedir. Bu geleneği canlı tutmak için akınlar geleneksel olarak bir ustadan eğitim alırlar daha sonra kendileri de çırak alarak akın yetiştirmektedirler. Akınların benzer özellikler taşımasından akınlık kolları, mektepleri, ekolleri ortaya çıkmaktadır.

Ayıtışlar akınların yeteneklerini sınamak için düzenlenen bir sınav niteliği taşımaktadır. Ayıtışlardan sonra akınların değerlendirmesi yapılmaktadır. Karşılıklı yaratım ve aktarım ortamı olduğundan dolayı kıyaslamalı, karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Akınlık geleneğinin özelliklerine baktığımızda yaratımın şu şekilde gerçekleştiğini görmekteyiz. Oluşum, yaratım, aktarım ve yayılım gibi aşamalardan geçerek seyircinin dikkatine sunulmaktadır.

Oluşum, yaratım, aktarım ve yayılım aşamalarını birleştirenin de irticalen (tökmölük) eser yaratmak olduğu söylenebilir.

Akınların irticalen eser yaratması için önce oluşum sürecini geçmesi gerekmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz akınlık geleneğinin ayrılmaz parçası olan usta çırak ilişkisi oluşumu sağlamaktadır. Ustasından ve çevresinden öğrendiklerini çeşitli

---

¹⁴⁴ Özkul Çobanoğlu, Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara, 1998, s.130-170

eserleri icra ederek uygulamaya çalışır (önce kalıpların ezberi) ve kendini geliştirir. Daha sonra gelenek içerisinde öğrendiklerine kendinden parçalar katarak eser yaratmaya başlar (tekrarlama). En son aşamadaysa kendi eserini seyirciye aktarır. Oluşmuş, yaratılmış ve daha önce aktarılmış eserin eş metinlerinin ve çeşitlemelerinin¹⁴⁵ ortaya çıkmasını görmekteyiz. Yayılım aşamasında yukarıda bahsettiğimiz akınların ekolleri, mektepleri ve kolları meydana gelmektedir. Burada akınlık geleneği içerisindeki etkileşim olgusu esastır.

Akınların Mahlas Alması

Akınların mahlas alma geleneğine baktığımızda rüya yoluyla mahlas alma, eserlerinden yola çıkılarak mahlas alma, dış görünümüne göre mahlas alma, yeteneklerine göre mahlas alma ve akınlık kollarına göre mahlas alma gibi durumları olduğunu görmekteyiz. Mahlaslar akınlara ustaları, rakipleri, rüyasına giren başkaları veya kendileri tarafından verilmektedir.

XIV-XV yüzyılda yaşayan Türk Dünyasının en büyük akınlardan biri olan Asan Kaygı'nın eserlerinin gam, kaygı yüklü olması sebebiyle kendisine “kaygı” mahlası verilir. Aynı şekilde efsanevi mizahi tiplerimizden Aldar Köse'nin ismiyle ilgili şunları söyleyebiliriz: Aldar, hikâyelerinde hilekârlığı ile bilinir. Bu sebeple kendisine “aldatan” anlamında “Aldar” denilmiş, yine fiziki özelliği dolayısıyla da “Köse” adıyla anılmıştır. Bu durumu Keloğlan örneğinde de görmekteyiz.

Çalışmamızda yer alan akınlardan Balıkooz (Bekmurat Kumar oğlu) (1793–1873) oğlunun mahlas alma hikâyesi çok ilginçtir. Akının babası Kumar Talas'a taşındıktan sonra Balıkooz dünyaya gelir. 13–14 yaşından itibaren şecere, şiir, destan ve masal icra etmeye başlar. Yolculuğu esnasında Manas'ın kümbetinde uyuyakalır ve rüyasına Manas ve kırk yiğidi girer. Rüyasında Manas: “Benimle ilgili halka anlatacakların olacaktır. Ağzın ve gözün balığa benziyormuş. Bundan sonra adım Balık olsun!” der.¹⁴⁶ O günden itibaren Manas destanını icra etmeye başlar ve halk arasında Balık adıyla tanınmaya başlar. 20 yaşına geldiğinde halk arasında büyük manasçı ve akın olarak tanınır. Balıkooz Talas'tan kendi akrabalarının yaşadığı Koçkor'a taşınır. 1873 yılında Çüy'ün Alçalı köyünde vefat eder.

¹⁴⁵ Metin Ekici, Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi, Milli Folklor, 1998, S.39, ss.25-34

¹⁴⁶ Ooz Kırgızcada “ağız” anlamına gelir.

Nur Moldo (1838–1920), Moldo Bağış (1886–1937) ve Nurdin Moldo (1886–1919) gibi akınların isimlerinden önce veya sonra Moldo (Molla) adı eklenmektedir. Bu isim onun okuma yazması olan anlamına gelmektedir. Kırgız akınlık geleneğindeki “Zamanaçı, Zilzalaçı, Cazuuçu” olarak bilinen akın akımın temsilcilerinin tamamında bu özelliği görmekteyiz.

Cenicok(Ötö) Kökö Uulu, annesinin ve babasının verdiği ismi Ötö olan akın halk arasında Cenicok olarak bilinmektedir. Cenicok Kırgızca’da “yeni yok, yeni olmayan” anlamına gelir. Bunun nedeni, Cenicok bir düğünde atışmaya yeni olmayan kürk giyerek çıkar ve ilk defa halk tarafından bu şekilde tanınır ve Cenicok akın ismini alır.

Sıdık Alayçiyev (Bala Irçı) akın Oş ilinin Kara-Suu ilçesine bağlı Kırgız-Çek köyünde dünyaya gelir. Çocukluğundan beri şiire yatkın olan akını bir düğünde Botobay akın fark eder ve çırak olarak yanına alır. Akınlığı ustası Botobay’dan öğrenen Sıdık akın gençliğinden beri şiirler söylediğinden halk arasında “Bala Irçı” olarak bilinmektedir.

Saginbek Dıykanbay uulu (Sarıkunan) Sokuluk ilçesine bağlı Kızıl Asker köyünde dünyaya gelir. Genç yaşında akınların ustası olan Kalık akınla karşılaşır ve onun yanına çırak olarak gider. Öz adı Sagınbek olan akına ustası tarafından Sarıkunan mahlası verilir. Ustası daha sonra Toktogul akınla tanışır. Toktogul akımın sanatından da çok etkilenir. Akımın uzun yıllar ustası olan Kalık ve Karakunan ile olan karşılaşmaları vardır. Karakunan da bir akımın mahlası olup Kalık akımın çıraklarından biridir.

Akın Sooronbek Çoybek uulu on dört yaşından itibaren düğün ve şölenlerde akınlığını göstermeye başlar. Komuzu sol eliyle çaldığından “Solak Sooronbay” lakabı takılır. İkinci dünya harbine katılan akın bu savaşta elinden ayrılır ve komuz çalamaz hale gelir. Ama bütün bunlara rağmen savaştan sonraki aytış yarışmalarında baş ödülleri kazanır ve halk tarafından sevilen bir akın olur.

Günümüz akınlarından Amantay Kutmanaliyev’in “Sarkaşka” mahlasıyla bilinmesini mahlas alma geleneği akınlar arasında tarihten günümüze kadar devam ede geldiğini göstermektedir.

Akınların Rüya Görmeleri

Kırgız akınlarının rüya gördükten sonra destan söylemeye başlamaları bilinmektedir. Bunun yanında akınlar aytışa yarışmalarının öncesinde de rüya gördükleri tespit edilmiştir. Âşıkların rüya görmeleriyle ilgili Umay Günay şunları demektedir:“*Âşıklık Edebiyatı geleneği içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli role ve fonksiyona sahip rüya motifi, Orta Asya Türk kültüründe yer alan Şamanlığa giriş merasimlerinin İslamiyet ve Osmanlı kültürü altında sembolleşerek “Kültür Örneği Rüya Motifi”ne dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır*”¹⁴⁷. Âşıklık geleneğindeki bu durum akınlık geleneğinde de geçerli olup, sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli role ve fonksiyona sahip olduğunu görmekteyiz.

Mahlas alma geleneğinde de örnek gösterdiğimiz Balıkooz’un (Bekmurat Kumar oğlu) babası Kumar Talas’a taşındıktan sonra Balıkooz dünyaya gelir. 13–14 yaşından itibaren şecere, şiir, destan ve masal icra etmeye başlar. Yolculuğu esnasında Manas’ın kümbetinde uyuya kalır ve rüyasına Manas ve kırk yiğidi girer. Rüyasında Manas: “Benimle ilgili halka anlatacakların olacak. Ağzın ve gözün balığa benziyormuş. Bundan sonra adın Balık oldun!” der. O günden itibaren Manas destanını icra etmeye başlar ve halk arasında Balık adıyla tanınmaya başlar.

20 yaşına geldiğinde halk arasında büyük manasçı ve akın olarak tanınır. Balıkooz Talas’tan kendi akrabalarının yaşadığı Koçkor’a taşınır. 1873 yılında Çüy’ün Alçalı köyünde vefat eder ve naşı Baytik’in Basböltöğü denilen yere kaldırılır.

Kendi ağzından “Manas’ı hayatım boyunca anlata geldim; ama sonuna çıkamadım” demiştir. Halk ağzında “Balıkooz Manas’ı gece gündüz durmadan anlatırdı. Anlatırken onun Manas ve yiğitlerinin arasındaymış gibi anlattığı söylenmektedir.” denir.¹⁴⁸

Arstanbek Buylaş Uulu, usta komuzçu ve akın Narın’da dünyaya gelir. Buylaş beyin oğlu olarak dünyaya gelmesine rağmen kuma çocuğu denilerek çok eziyet çeker. On iki yaşından itibaren komuz çalma yeteneği belirmeye başlar. On iki yaşındayken rüya görür. Rüyasında Kazaklar ve Kırgızlar arasına şöhreti duyulmuş büyük bir akın olacağını görür ve babasına anlatır. Babası da bu rüyaya inanmaz. On dört yaşına geldiğinde akınlık yetenekleri halk tarafından bilinmeye başlar. Arstanbek akının beş

¹⁴⁷ Umay Günay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, 2. baskı, s.97

¹⁴⁸ <http://www.azattyk.org/content/article/1210449.html> 08.02.2003

yüz kadar komuz ezgisi bildiğine dair bilgiler vardır. Kendisinin de birçok ezgi yarattığını biliyoruz. Sart (Isakan), Muzooke, Seyilkan ile ezgi ayıtışında yarıştığını biliyoruz¹⁴⁹. On iki yaşında Kazak ve Kırgızlar arasında ünlü bir akın olacağını rüyasında gören akının rüyasının gerçekleştiğini görmekteyiz. Kazak ve Kırgız usta akınlarıyla olan karşılaşmaları günümüze kadar ulaşmıştır.

Ümötaalı ile Şaşubay'ın Atışması¹⁵⁰ adlı eser çalışmamızın 29. sırasında yer almaktadır. Ümötaalı akın ile Şaşubay akının atışmasının bu metninde sadece bir akının söyledikleri vardır. Bu atışmayı anlamlı kılan ayıtış sanatının özellikleri hakkında bilgiler içermesidir. Ümötaalı akın gençken bir rüya görür. Bu rüyasında boz atıyla giderken önünü bir buğra keser ve saldırır. Ümötaalı da atının üzengisiyle saldırıran buğrayı öldürür. Görmüş olduğu bu rüyayı arkadaşına anlatır. Arkadaşı da, düğünde buğra gibi saldırgan bir akınla atışacaksın ve galip geleceksin, diye bu rüyayı yorumlar. Rüyası gerçek olup düğünde Şaşubay isminde bir akınla karşı karşıya gelir ve onu seyircinin de desteğiyle yener. Akının hatıralarında “*Allah ve halk kolladığı için galip geldim. Rakibim yenilecek birisi değilmiş. Kara damaklı denilen akınmış. Ağzını açtığında kapkara damağı görünüyordu, dilinin ucu ikiye ayrılmıştı, orada biraz korktum. Halk kolladı, Allah yolumu rast getirdi ve galip geldim*”, demektedir. Rakibinin ne kadar güçlü olduğunu anlatırken onu korkunç biri olarak tarif etmesi adeta bir savaştaki düşmanın tasvirini andırmaktadır. Rakibinin damağının siyah olması, dil ucunun çatal gibi ayrı olması onu korkunç biri olarak göstermeye çalışmasıdır. Daha sonra Şaşubay ile Ümötaalı akınlar iyi arkadaş olmuşlardır.

*Merkede kazak, kırgız duban el Merke'de Kazak, Kırgız'ın
çoğulup, toy bolordon murda carıya tümünü bir araya getiren büyük bir toy
salınıp, at cetken cerge aytilat. yapılmış. Atın ulaştığı yere kadar gidilerek*

*Toygo ar taraptan kelgen el halkı bu toya davet etmişler.
balbanın, batırın, ırçısın, kuudulun, Her taraftan toya gelenler kendi
külügün, corgosun, cambı atçu mergenin pehlivanlarını, baturlarını, meddahını,
alıp baruuga dayardanışat. yürüğünü, yorgasını, yay çeken nişancısını*

¹⁴⁹ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.197.

¹⁵⁰ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 217-222.

Oşol toygo barardın adlında kendileriyle birlikte götürmek için Ümötaalı tüş köröt. Tüş körördön on çaktı hazırlanmışlar.

kün murun Çolponbay degen coldoşu Bu toya gitmeden öne Ümötaalı ırçının özünö caraşa atı da kelişken, düş görür. Düş görmeden on gün kadar kiyimi da cakşı boluş kerek dep üstünö öncesinden Çolponbay adlı dostu, akının kiyim tiktirip kiygizip, Maldıbaydın corgo giyimi de at da güzel olması gerekiyor, cürümü bar ak boz argımağın pulun kiyin diyerek akının üzerine güzel giyim Ümötaalı toydon kelgenden kiyin beret,- giydirmiş. Ümötaalı parasını toydan dep nasıya soodalap alıp beret. geldikten sonra verecek, diye Maldıbay'ın

Tüşündö Ümötaalı ak boz attı boz yorgasını borç olarak onun için alır. minip kele catsa, astınan kirgen buura Ümötaalı düşünde, ak boz ata körünöt. Buuranın kaçıra turgan türün binerek gelirken önünü saldırgan bir körüp, attan tüşüp kamçılanar cakki buğra keser. Buğranın saldıracağına üzöngüsün çıkarıp, buura kaçırsa anlayınca atından inerek buğranın çabarmın degen oy menen baraktan saldıracağı yöndeki üzengisini eline alıp colunan artka ketpey, uturlap bastıra vuramaya hazırlanıp atına tekrar biner ve beret. Buura kaçıra bergen kezde, çekinmeden ilerlemeye başlar. Buğra Ümötaalı da atının cürüşün ildamdatıp, saldırınca Ümötaalı da atını hızlandırarak kolundagı üzöngüsü menen daldap turup, elindeki üzengiyle nişan alarak başına karakuşka bir çabat. Buura oozunan ak sertçe vurur. Buğranın ağzından ak köpük köbügün bürkkön boydon kulap cıgılat. gelerek yere yıkılır. Ümötaalı yoluna Ümötaalı colun ulap kete beret. devam eder.

Ertesi körgön tüşün coldoşu Ertesi gün düşünü dostu Çolponbayga aytat. Al: "Buuraday Çolponbay'a anlatır. Dostu: "Buğra gibi aybattuu akın menen aytışat ekensiñ, ceñiş akınla atışacakmışsın, sen galip mööröy seniki bolot eken",-dep tüşün gelecekmişsin", diye düşünü hayra yorar. cooruyt. Birkaç gün geçtikten sonra

Bir neçe kündör ötköndön kiyin halkla birlikte Merke'deki toya gelirler.

el menen birge Merkedegi toygo barışat. Toy başlamadan önce toyu

Toy baştalarda toydun yönetecek akınları seçerler. Gelen carçılığına akındardı tandaşat. Kelgen akınların içinden ünlü diyerek

akındardın içinen ataktuu çıgaandarı dep, Kazaklardan Şaşuubay'ı (Çaçuubay), kazaktan Şaşuubaydı (Çaçuubaydı), Kırgızlardan Ümötaalı'yı seçip atıştırarak sınırlar. Atışmanın sırası geleneklere göre aytıştırıp sinamak boluşat. Aytıştın kezegi yaşça büyük olan Şaşuubay'a verilir. birinçi ululata Şaşuubayga tiyet. Oşondon Onun peşinden Ümötaalı şiirini paydalanıp Ümötaalı ırın tögüp kiret. döktürmeye başlar.

El Ümötaalını koldop ketet. Halk Ümötaalı'ya destek Ekinçi Şaşuubay eldin tolkununa sürdönüp vermeye başlar. Bu sefer halkın coop kaytarıp ırday albay kalat. uğultundan heyecanlanan Şaşuubay iyi Ümötaalını bul aytıştı ceñdi dep esepet, cevap veremez. Bu atışmada Ümötaalı'yı toydun baş carçılıgına koyuşat. galip geldi diyerek toyun yöneticisi olarak seçerler.

Kiyin Talaksa elge kelgen kezde Ümötaalı daha sonradan Talas'a aytçu eken: "Kuday koldop, el koldop geldiğinde şöyle dermiş: "Allah ve halkın ceñip kettim. Ceñçü adam emes eken. kolladığı için galip geldim. Rakibim Kara kömököy degen akın eken. Oozun yenilecek birisi değilmiş. Kara damaklı akçanda kömököyü kapkara bolup denen akınmış. Ağzını açtığında kapkara körünüp turdu. Tilinin uçu eki aç aken, damağı görünüyordu, dilinin ucu ikiye cürögüm oozuma tıgıldı. El koldodu, ayrılmıştı orada biraz korktum. Halk Kuday işti oñdodu bolup ceñdim". Halk kolladı, Allah yolumu rast getirdi ve galip geldim".

ÜMÖTAALI:

Aa-oolobo akınım,

Anık bolso akılıñ.

Akın bolsoñ, ırıñdı ayt,

Akın emes, cön bolsoñ,

Añıraytıp ooz açıp,

Aa-oo, oo-oo debesten,

Alıñı bilip, üyüñö kayt.

Keri-Batbay men elem

Bağırma akınım,

Aklın gerçekse.

Akın isen şiirini söyle,

Akın değil sıradansan,

Ağzını kocaman açarak,

Bağırıp durmadan,

Haddini bilip evine dön.

Keri-Batbay bendim

*Kemşiygen argın sen eleñ,
Kazak-kırgız kalıñ kalk.
Kürdööldü elim turganda
Küpşüygön argın kim eleñ.
Uluu cüz, orto, kiçi cüz
Koşulbastan arada
Kalıp kalgan neme eleñ.
Keri-Batbay, keñ Kırgız
İlgerten beri alışman
Kaada kütüp, salt menen
Kız berip, kız alışkan.
Aylıbiz birge toyloşkon,
Oy bolso birge oyloşkon.
Oşonun barın aytayın
Orunsuz taştap koyboston.
Oluya Ata, Almatı,
Çımkent, Talas, Sarı-Arka,
Isık-Köl, Narın, Karkıra,
Tuuşkan keldiñ çogulup,
Aytamın salam calpıña.
Bular ilgerten beri öz elim,
Akinga kubat dem bergen.
Abası taza, tunuk suu
Berekesi tögülgön.
Dıykını tınım albagan,
Maçlısı kıştap caylagan.
Kindik kan tamgan öz cerim
Bermettey kölü tuptunuk
İçkiñ kelet şıpşınıp.
Möltür kaşka bulagı
Eñ ele kooz bu dagı.*

*Yaşlı Arğın sendin,
Kazak, Kırgız kalabalık halktanız.
Büyük halkım varken
Azıcık Arğın kim oluyor?
Ulu Cüz, Orta, Küçük Cüz boylarına
Katılmadan arada
Kalmış boylardan biriydin.
Keri-Batbay, büyük Kırgız
Eskiden beri çalışkan
Kaide güdüp geleneğe göre
Kız verip kız almışlar.
Köylerimiz birlikte toylaşmış,
İş varsa birlikte düşünmüşler.
Bunların tümünü anlatayım
Yersiz boş bırakmayayım.
Oluya Ata, Almatı,
Çımkent, Talas, Sarı-Arka,
Isık-Köl, Narın, Karkıra,
Kardeşler geldiniz toplanarak,
Hepinize selam söylüyorum.
Bunlar eskiden beri öz halkımdır,
Akına kuvvet destek vermişlerdir.
Havası temiz, suyu duru
Bereketi dökülürmüş.
Çiftçisi boş durmayan,
Çobanı kışın bile yaylada kalmış.
Göbek kanım damlayan öz vatanım
Akik gibi gölü dupduru
Suyundan içmek istersin.
Güzel sulu pınarı
Ayrı bir görkemli.*

Mookumun kanıp bularga
Cazilat içte büt çerim.
Aa-oolobo akınım,
Açık ayt, barbı cakınıñ?
Irçı bolsoñ, ırıñdı ayt.
Irçı emes, cön bolsoñ,
Iymanıñ cebey kayra kayt.
Kempik ooz argınım,
Söz tabalbay çarçadıñ.
Oozuñdan köbük agızıp,
Buuraga okşop buk dediñ.
Buydaltpay karmap buylañdan
Bulkup cerge çök dedim.
Önörüñdü körsötpöy,
Ögüzgö okşop möörödüñ.
Cok eken senin köödönüñ.
Çü-çülöp seni aydadım.
Çü degen cerden turguzbay,
Çülüktöp turup bayladım.
Çuldurup söz tappagan,
Çukuganday aytpagan
Çulu ooz kayranım.
Cöndüü sözdü aytpadıñ,
Cönötüp ırdı tappadıñ.
Cöngö, sözgö kelbesten,
Cörgömünş çakan ögüzdöy
Cönöp kete cazdadıñ.
Camgırday çıgat ırlarım
Canatan beri camaktap,
Cambaşka salıp cayladım.
Cana aytar söz tabalbay,

Susuzluğun kalmaz bunlardan sonra
İçindeki her yerin iyileşir.
Gürültü çıkartma akınım,
Açık söyle, var mı yakınım?
Akınsan şiirini söyle.
Akın değil sıradansan,
İmanını yemeden geri dön.
Yamuk ağızlı Argın'ım,
Söz bulamadan yorulduñ.
Ağzından köpük akıtıp,
Buğraya benzeyip seslendin.
Bırakmadan tutup geminden
Çekerek yere çök dedim.
Sanatını göstermeden,
Öküz gibi seslendin.
Senin bedeninin yokmuş.
Seslenip seni ileri sürdüm.
Hareket eden yerde durmadan,
Gemleyerek bağladım.
Konuşamayıp söz bulamayan,
Söz kazmış gibi söylemeyen
Eksik ağızlı zavallım.
Anlamlı sözden konuşmadın,
Gönderip şiiri bulamadın.
Söze lafa gelmeyerek,
Örümcek ısırılmış öküz gibi
Kaçıvere yazdın.
Yağmur çıkar şiirlerim
Deminden beri yamalayarak,
Kaldırıp yere yıktıverdım.
Daha söyleyecek söz bulamadan,

*Caldırap karap turasıñ,
Calbık söz kayranım.
Urpagı bolom Manastın,
Kulunu bolom Talastın.
Kuyultup ölöñ ciberbey,
Kımtıp taap imerbey,
Kurugan argın adaştıñ.
Kızılı bolot manattın.
Kıldı uçu ükü kanattın
Kızıy-kızıy ırdasam,
Kıylası çıgat sanattın.
Tübü birge koşulat,
Uçu birge cazılat.
Öz alın, çarkın bilbegen,
Ölörün bilbey kaçırat.
Özön ıldıy suu aksa,
Ölçömsüz östön kögöröt.
Ömürsüz ırçı ırdasa,
Özgönün köönün çögöröt.
Burup-burup ün salsa,
Bulbuldun tili burulbayt.
Bulduruktap sen kaldıñ,
Buulup ünüñ ugulbayt.
Burkurap cıpar cıt kelse,
Bulbul kuş bakta ün salat.
Buydalbay taasın çurkagan,
Buyrugan külük bayge alat.
Müröösün küçkö tolturup
Münüşkör taptap kuş salat.
Müdirülböy çın külük
Müldö curttan bayge alat.*

*Gözlerini parlatıp baka kaldın,
Noksan sözlü zavallım.
Nesliyimdir Manas'ın,
Yavrusuyum Talas'ın.
Şiiri döktürmeyerek,
Sözü fazla uzatmadan,
Kuruyan Argın yolunu kaybettin.
Kızılı olur kumaşın.
Baykuş kanadının kıl ucu
Isınarak şiir söylersem,
Güzeli çıkar sanatın
Sonunda birleşir,
Ucu birlikte yazılır.
Kendi halini, değerini bilmeyen,
Öleceğini bilmeden saldırır.
Nehir aşağı su akarsa,
Bitkiler iyi yeşerir.
Hayatsız akın şiir söylerse,
Başkaların neşesini bozar.
Tekrar tekrar seslendiğinde,
Bülbülün dili dönmezmiş.
Konuşamayıp sen kaldın,
Kısılp sesin duyulmaz.
Güzel ıtır kokusu gelirse,
Bülbül kuşu bağda öter.
Aksamadan iyi koşan,
Buyuran yürük yarışı kazanır.
Bedenini güze doldurup
Av kuşunu yetiştirip kuş avlar.
Aksamadan gerçek yürük
Kalabalık yurttan hediye alır.*

*Astınan utur añ çıksa,
Artsan keret arışın.
Ak olcodon kur kalbayt,
Akındar berbey namısın.
Burganak kışkı çildedede
Buralar dağı kağışat.
Cazgi baar köktömdö
Aygırlar dağı alışat.
Bukalar matap bir-birin,
Müyzü menen çelişet.
Alın bilip akırı
Alar da cöngö kelişet.
Aşığı çok, kemi çok.
Ar nersenin bar çenemi,
Aybandar antip catkanda
Adam biz cöngö keleli.
Agayın-tuugan baa bersin,
Aga biz anday debeyli,-*

*Dep ırdap toktogondo el duu
etip: “Eköñör dostoşkula!-dep bata berip
ciberişet eken. Oşentip Ümötaalı menen
Şaşuubay attan tüşö kalışıp kökürök
tiyiştirip kuçaktaşıp dostoşot.*

*Mından kiyin da kazak-kırgız
ötkörgön dalay tamaşalarda birge ırdap
cürgön deşet.*

*Önünden hep av çıkarsa,
Aslan adımlarını büyük atar.
Ganimetten boş kalmaz,
Akınlar vermez şerefini.
Fırtınalı kış cemresinde
Buğrular da dövüşür.
İlkbahar yeşilliğinde
Aygır atlar da kapışırılar.
Boğalar birbirine saldırırlar,
Boynuzlarıyla çelerler.
Halini anlayıp sonunda
Onlar da yola gelirler.
Fazlası yok, eksiği yok.
Her şeyin bir ölçüsü var,
Hayvanlar böyleyken
İnsanlar biz yola geelim.
Akraba kardeşler değerlendirsin,
Ona biz bir şey demeyelim,*

*Diyerek durunca halk seslenerek:
“İkiniz dost olun! Diye dua ederler.
Böylece Ümötaalı ile Şaşuubay atlarından
inerek biri birini kucaklaşarak dost
olurlar.*

*Bu toydan sonra iki akın Kazak-
Kırgız arasında geçen birçok düğün
eğlencede birlikte şiirlerini söylemişler.*

Akınlara Değerlendirilmesi

Akınlık geleneği kendi içinde, akınlara insani özelliklerinden ve eserlerinden yola çıkarak yeteneklerini, farklılıklarını sıfatlarla, yakıştırmalarla bir değerlendirme sistemi oluşturmuştur. Bu sistem halk tarafından da benimsenerek kullanılmaktadır.

“Kırgız halkı dinleme özelliklerine göre kum kulak, kuyma kulak (Anlatılanları anında kavrayabilen), taş kulak (Kulak asmayan), akma kulak (Anlatılanları unutan), çapma kulak, sak kulak (Dikkatli, hassas) gibi deyimleri kullanmaktadır”¹⁵¹. Buradan hareketle Kırgız akınlık geleneğinde söze yatkın olanların değerlendirildiğini düşünmekteyiz. Çocuklar arasında en uygun adayı bulduktan sonra usta akınlar kendilerine çırak seçmektedir. Büyüyüp usta akın olduktan sonra da halk tarafından onların değerlendirildiğini görmekteyiz: “Bulbul (Bülbül), Torgoy (Turgay), Kara Caak (Kara Çeneli), Cez Tanday (Bakır Damaklı), Ak Tanday (Ak Çeneli), Oluya Irçı (Veli Aşık), Tökmö (döktüren), El erkesi (Halkın sevdiği) gibi yakıştırmalarıyla anılmıştır. Sadece Arstanbek, Muzooke, Toktogul akınlar “Bulbul (Bülbül)” sıfatıyla bilinmektedir. Kalmırza, Kalık “Kara Caak (Kara Çeneli)” sıfatıyla, Cenicok, Eşmambet, Aytike, Çondu, Barptı, Osmonkul gibi akınlar “Ak Tanday (Ak Damaklı)” ve “Cez Tanday (Bakır Damaklı)” sıfatıyla halk arasında bilinmektedir. Alımkul akın “Tökmö (döktüren)” sıfatıyla ve Kalmırza da “El Erkesi (Halkın Sevdiği)” sıfatıyla bilinmektedir”¹⁵²

Çalışmamızda yer alan metinlerde de bunun örneklerine rastlamaktayız.

Dil ile ilgili açuu til (acı dil), uu til (zehir dil), bal til (bal dil), şirin til (şirin til), kuş til (kuş dil), bulbulday til (bülbül dil), torgoydoy til (turgay dil), aktanday til (ak damaklı dil), tanday til (damaklı dil), aç a til (yılan dil, çatal dilli, yılanın dili gibi ucu ikiye ayrılmış dil), kızıl til (kızıl dil) ve ot til (ateş dil) gibi sıfatlar söylenmektedir.

Damak ile ilgili cez tanday (bakır damaklı), altın tanday (altın damaklı), ak tanday (ak damaklı), koş kömököy (çift damaklı) gibi sıfatlamalar kullanıldığını gördük.

Çene ile ilgili kara caak (kara çeneli), ayrı caak (çift çeneli), kumüş caak (gümüş çeneli), altın caak (altın çeneli) gibi sıfatlar söylenmiştir. Çalışmamızdaki örneklerde dil, damak, çene gibi insanın konuşmasını sağlayan organ isimlerinin önüne çeşitli sıfatlar eklenerek akınların ne kadar iyi olduğu, rakibin ne kadar acımasız olduğu gösterilmektedir. Sevdikleri akınların şiir söylemelerini “bülbül, turgay, guguk” gibi kuşların ötüşüne benzetmişler. Bal, şirin, tatlı gibi sözler, hoş sözlerle halka hitap eden

¹⁵¹ Toyçu Üsönaliyev, Ugup Tüşünüü Cana Anın İlimiy-Metodikalık Negizderi-1, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bışkek, 2006, Sayı 15, s.277

¹⁵² R. Amanova, Kirgizskaya Traditsiyonnaya Muzıka i Problemy Ee Tehniçeskaya Sohraneniye, Kitapta; Saltık Muzıka, Tarıhı Saktoo Cana Örkündötüü Masaleleri, Bışkek, 2004, s. 125–126

akınlara sarf edilmiştir. Altın, gümüş, bakır gibi sözlerle kurulan sıfatlarla akınların çok kıymetli, değerli ve saygılı olduğu dile getirilmiştir. Ak, kara, kızıl, ateş gibi sıfatlarla akınların ne kadar güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Yılandilli, çift damaklı, acı dilli, zehir dilli gibi sıfatlarla sivri dilli akınları değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeler halk ve akınlar tarafından yapılmaktadır.

2. Barpı ile Ceñicok'un (2.varyant) Atışması¹⁵³

Ak tañday asıl akından

Ak damaklı asil akından

Kalışpaysıñ Barpı akun.

Geride kalmazsın Barpı akın.

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşması¹⁵⁴.

Kömököydö şirin til

Ağızdaki şirin dil

Kayraşalı, kel beri!

Bileyelim, gel beri!

Kel eköbüz talıbay

Gel ikimiz yorulmadan

Sayraşalı, kel beri!

Ötüşelim, gel beri!

13. Ceñicok ile Eşmambet'in Atışması¹⁵⁵

Kükük ündüü, cez tañday,

Guguk sesli, bakır damaklı,

Ker corgodoy tañ aşkan.

Hazırlanmış yorga gibi.

.....

Ceñicok ırçı atıgıp

Ceñicok akın adına konup

Cez tañday tilden oynodum.

Bakır damaklı dilimi konuşturdum.

15. Esenaman ile Ceñicok'un Atışması¹⁵⁶

Kündür-tündür süylötkön

Gece gündüz söyleten

Koş kömököy-til katım!

Çifte damaklı-dilimin katı!

20. Toktogul ile Ceñicok'un İkinci Karşılaşması¹⁵⁷

¹⁵³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

¹⁵⁴ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.244-257

¹⁵⁵ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94–107.

¹⁵⁶ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 63–89.

¹⁵⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

Aldıñdan tosup kuttuktayt
Ak tañday Ötö, bulbuluñ!

Önünden karşılayıp kutlar
Ak damaklı Ötö, bülbülün!

26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması¹⁵⁸

Açuu tildüü Kalmırza,
Baamduu sözdü ayta albay,

Acı dilli Kalmırza,
Anlamli sözü söyleyemedem,

.....

Kut tüşköndöy bolorsuñ,
Ak tañday atka konorsuñ,

Kut düşmüş gibi olursun,
Ak damaklı ada konarsın,

Kömököydö şirin til

Ağızdaki şirin dil

Kayraşalı, kel beri!

Bileyelim, gel beri!

Kel eköbüz talıbay

Gel ikimiz yorulmadan

Sayraşalı, kel beri!

Ötüselim, gel beri!

30. Altmış ile Korgool'un Karşılaşması¹⁵⁹

Karçıga elem aylangan
Kara caak, cez tañday

Atmacaydım dönerek uçan
kara çeneli, bakır damaklı

.....

Arbağıñdan aylanam
Altın tañday Eşmambet

Ruhuna kurban olayım
Altın damaklı Eşmambet

.....

Ariyet-namıs kalışsam.

Ar ile namustan geride kalırsam.

Altın caak, cez tañday

Altın çeneli, bakır damaklı

Kümüş caak al avañ

Gümüş çeneli bu amcan

Kün tiybes oşol sapardan

Güneş görmediği bu seferden

37. Estebes Tursunaliyev'in Korgool ile Karşılaşması¹⁶⁰

Ak tañday ırçı Osmonkul,

Ak damaklı akın Osmonkul,

¹⁵⁸ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66-79.

¹⁵⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.163-171.

¹⁶⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

Aylıma keldi dep ukkam.

Köyüme geldi diye duydum.

42. Aktan ile Korgool'un Selamlaşması¹⁶¹

Ak kalpak kırgız eline

Ak kalpaklı Kırgız halkına

Aktanday tilim çabambı.

Ak damaklı dilimi vurayım mı?

44. Toktogul'a Oğlu Topçubay'ın Öldüğünü Duyurması¹⁶²

Bulbul ündüü, kuş tildüü,

Bülbül sesli, kuş dilli,

Aynegim, Tokom, amanbı?

Aynam, Toko'm, esen mi?

47. Kalık'ın Toktogul ile Vedalaşması¹⁶³

Aşta-toydo bir cürdüm,

Toyda, eğlencede birlikte olduk,

Cez tañday Tokom canımda.

Bakır damaklı Toko'mun yanında.

48. Toktogul ile Korgool'un İkinci Selamlaşması¹⁶⁴

Tandap eldin içinen

Seçerek halkın içinden

Tañday tildüü çeçenin.

Dili sivri söz cambazını.

.....

Ulam artıp ulagan,

Gittikçe güçlenen,

Uuga tilin çılagan.

Zehire dilini bandıran.

.....

Irıñdan dayra taşısın,

Şiirinden nehir taşısın,

Bulbulday tiliñ tañşısın.

Bülbül gibi dilin ötsün.

Kün çıkkança talbagan

Güneş çıkıncaya dek yorulmayan

Küküktöy ünüñ şaňşısın.

Guguk sesin dağılsın.

Talıkpastan küñü-tün,

Yorulmadan gece gündüz,

¹⁶¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.171-179.

¹⁶² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130-135.

¹⁶³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

¹⁶⁴ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

Yazarın Notu: Aynı metin aşağıdaki kitapta da yer almaktadır: Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.138-156.

Torgoydoy tilin sayratıp,

Turgay gibi dili öterek,

49. Tuuganbay Abdiyev'in Korgool ile Selamlaşması¹⁶⁵

Ayrı caak aça tilimdi,

Ayrı çene, çifte uçlu dilimi,

Agayin ukkun ünümdü.

Halkım dinle sesimi.

.....

Bir kezde,

Bir zamanlar,

Ak tañday akın ekemin.

Ak damaklı akınmışım.

Aralap topko barganda

Toplantılarda dolaşırken

Akçu ele oozdon şekerim.

Ağzımdan şeker akardı.

59. Elmirbek İmanaliyev ile Sara Toktamısova¹⁶⁶

Osıların işinde calgız kızbın,

Onların arasında yalnız kız benim,

*Tosılmay sayrasa ehen **balday tilim.***

Durmadan ötsün bal gibi dilim.

60. Aybek Kaliyev (Kazakistan) ile Ceñişbek Toktobekov (Kırgızstan)¹⁶⁷

*Sayrap bir tursa **kızıl til,***

Ötüp durursa kızıl dil,

Ogan da erip bereyin.

Ona da eriyip vereyim.

Baatırlarıñ osunday

Bahadırların böyle

Akındarıña keleyin:

Akınlarına geleyim:

Toktogul, Canış, Kalıgul

Toktogul, Canış, Kalıgul

Şayır tuugan kırgızım.

Neşeli akraba Kırgız'im.

Arstanbek ben Ceñicok

Astanbek ile Ceñicok

Orak ooz, ot tildüü.

Orak ağız, ateş dilliler.

Ayır (ayır til degeni) tuugan kırgızım.

Ayır dilli akraba Kırgız'im.

Togolak molda, Nur molda

Togolok Molla, Nur Molla

Kızıl tildin kösümü.

Kızıl dilin en ustaları.

61. Elmirbek İmanaliyev (Kırgızistan) ile Dauletkerey Kap ulı (Kazakistan)¹⁶⁸

¹⁶⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159–163.

¹⁶⁶ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının yarı finali, 20. Mart 2004, Bişkek

¹⁶⁷ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

E-ey, Elmirbek, cigitediň cön ukkanday, Ey, Elmirbek, yiğittin sessiz dinleyen,

Tattuu cırıň tañdayda erip balday... Tatlı şiirin damakta eriyip bal gibi...

Akınlara Değerlendirilmesinde Verilen Hediyelerin Yeri

“15. Esenaman ile Ceñicok’un Atışması¹⁶⁹” adlı metinde atışmaya katılan akınlara cepken, at ve altın gibi hediyeler verildiği anlatılmaktadır. Atışmayı kazanan akınlara hediye verilmesi bir “gelenek” olduğunu da belirtmektedir.

Altı künü ırdasan,	Altı günü şiir söylersen,
Aleki çapan kiygizet.	Kötü cepken giydirirler.
A degen cerde bizdin el	Bizim halkta ise ilk başta
Argımak tandap mingizet.	Yürük at seçip bindirir.
Ceti künü ırdasañ,	Yedi gün şiir söylersen,
Celeki çapan kiygizet.	Süslenmiş cepken giydirirler.
Cetken cerde bizdin el	Ulaştığı yerde bizim halk
Cerdeni tandap mingizet.	Sarı at seçerek bindirir.
Ayılga kelip ırdasañ,	Köye gelip şiir söylersen,
Altınıñ aşp kark bolot.	Altının çoğalıp zengin olursun.
At mingizip çıgarmak,	At bindirip göndermek,
Bizde abaltan beri nark bolot.	Bizim süregelen değerimizdir.

Akın karşılaşmalarında verilen hediyelerle ilgili bilgileri, atışmaların sonunda derleyicileri nesir olarak belirtmelerinden öğrenmekteyiz.

“4. Barpı ile Kalmurza’nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı¹⁷⁰” adlı metni derleyen R.Altıbayev’in verdiği bilgilere göre ayışın galibi Barpı’ya bir at ve bir tay hediye edildiğini görmekteyiz.

Mında ceñip algan Barpıga Burada galip gelen Barpı’ya
Çorobay eer tokumu menen bir at Çorobay eyerli bir at bindirir. Boogaçı bir

¹⁶⁸ “Kut cıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

¹⁶⁹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızistan Basımevi, 1982, s. 63–89.

¹⁷⁰ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

miňgizet. Boogaçı bir tay beret. Basızdın tay verir. Basız'ın halkı bizim akın eli bizdin ırçı cañılbay ırdadı dep süyünöt. takılmadan şiir söyledi diye sevinir. Kalmırza balaga tiyişip ırdadı ele, el Kalmırza gence dokunarak şiir söyledi acıratıp, duu küldü. ama halk araya girmiş ve halk gülmeye başlamış.

“9. Barpı, Beknazar ve Nışan'ın Atışması¹⁷¹” adlı atışma metninde iki akına da birer cepken hediye edildiğini görmekteyiz.

-dep Barpı ırdagandan kiyin -diyerek, Barpı söyledikten sonra Bazarkul degen kişinin açuusu kelip, Bazarkul denen kişi kızarak, “Hanımları “Ayaldı ortogo salıp ırdaysıñ”-dep, karıştırmayın”-diye Beknazar'a seslenir. Beknazardı cemelegen. Oşondo el ortogo O anda araya halk girip bizi ayırdı. tüşüp biz acırap kettik. Eköobüzgö eki İkimize iki cepken giydirip atışmamızı çapan kiygizip aytıştırbay koygon. kestiler.

“25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas'ın Atışması¹⁷²” adlı atışma metninde de ödül olarak belirlenen dokuz hayvanı iki akına paylaşarak verildiğini görmekteyiz.

Kalmırzanın sobolun, Sarbastın Kalmırza'nın sorusunu Sarbas'ın çeçmelegenin ugup oturgan kırgız, cevapladığını gören Kırgız, Kazak'ın kazaktın baatır, sultandarı-“Kalmırzaga bahadırları, sultanları: “Kalmırza'ya da da ırakmat, candırıp ketken Sarbaska da bilmeceyi çözen Sarbas'a da teşekkür ırakmat” —dep, bir toguz baygeni eköönö ederiz” diyerek ödül için ayrılan dokuz bölüp berişken eken. Sarbastın atı — hayvanı ikisine vermişler. Sarbas'ın adı Tileuli. “Kebekbay, Nogaybaydın Tileuli idi, “Kebekbay, Nogaybay'ın Sarbası” dep uşul cerde atangan eken. Sarbas'ı” diye bundan sonra yeni ad Sarbas özü kulagın karmap, cılañbaş cürö kazanmış. Sarbas başına bir şey giymeden turgan adam eken, oşonduktan Sarbas devamlı kulağını elleme alışkanlığı atalıp kalıptır. olduğundan bu ad verilmiş.

¹⁷¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234. Bu atışma ilk defa 1971 yılında “Aytıştar” kitabında yayınlanmıştır.

¹⁷² B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

XIX-XX yüzyılın tarihi kaynaklarında da akınlara verilen hediyelerden bahsedilmektedir. Saparbek Zakirov tarafından yazılan “Şabdan Baatır” adlı kitapta “Şabdan Baatır Hakkında Beyan”¹⁷³ adlı makalesinde tarihte eli açık olarak bilinen Kırgız beylerinden Şabdan’ın bir Kazak akınına at ve cepken hediye ettiği ve bir Kırgız akının da yüklü miktarda borcunu ödediğini yazmaktadır. “*Bildiğimiz Kalmırza akın Naymanbay’ın çırağı olmuştur. O Naymanbay akınla birlikte Solto halkında yaşamıştır. O gençliğinde çok yaramaz olmuş. Sadece şiir söylemeden, eğlenmeden aynı zamanda kumar oynamıştır. Böyle bir kumar oyunundan sonra beş yüz tenge büyüklüğünde para kaptırır ve borca girer. Çaresi kalmayınca Şabdan’ı çok mert derler ona bir gideyim diye yola koyulur. Yoldan ona Kazakların Espergen denen ama ozanı denk gelir. Ona sırrını anlatır ve onu da yanına alarak yola devam ederler. O sırada Şabdan Tokmok’un üzerindeki On-Bir-Cılga denen yerde Mambetalı beyin evinde misafirlikteymiş. Birlikte gelen iki ozan selamla eve girerler. Espergen ozan:*

*Batır Şabdan esen mi?
Huda ’m sevdiği için denk geldim.
Huda ’m sevdiği adama
İki mum göz vermiş,
Benim gibi aziz insana,
Sayarak yaşasın diye,
Ağzıma iki cümlelik laf vermiş.
Bahadır rızkını dağıtırsa,
Dereyim diye gelmişim,
Kabul ederse duamı,
Vereyim diye gelmişim, der*

Şiirini uzun uzun söyler. Şabdan Sooronbay’ın Dürün’e bakarak bu biçareye bir at hediye edin üzerine de cepken örtün, der. Söylenen söz hemen yerine getirilir. O an Kalmırza akın siirine başlar:

*Batır Şabdan esen mi?
Kazak’tan gelen ozanın,
Gerisinde ben kalır mıyım?*

¹⁷³ N.Kaparov, Şabdan Baatır, Ala-Too Dergisi Yayın Evi, Bişkek, 1992, s. 32-33

Gözü kabarıp görmezse,
Gözü görürse ne fayda?
Gelişmekte olan halkını görmezse
Değişmekte ne fayda?
Sanat, bilim bilmezse,
Yabancı boydan ne fayda?
Kötülükle yoğrulan
Kazak, Kırgız her derede?
Göle köprü olacak gibi
Batır kendin gibi can nerde?
Beş yüz tenge borcum var.
Çomun oynayıp yenildim,
Kâğıt oynayıp kaptırdım.
Nasıl kendimi kaptırdım
Dedemin boyu Sarıbağış,
Yavrun yollarda kalmışken,
Yürüğüme sana büyük ayıp, der.
Şabdan Mambetalı'ya bakarak: "**Sen Karamırza'yı borcundan kurtar**"
 demiş.

O dönemde beş tengeye (1 tenge 20 kuruşa denk gelirmiş) bir koyun verirmiş. Mambetalı beş yüz tengeyi zenginlerden, halktan toplayıp Kalmırza'ya verir. Şabdan'ın bu cömertliği kendine büyük saygı duyulmasını sağlamıştır."

Daha sonra Kalmırza akın Kalık akınla olan atışmasında Şabdan Baatırla ilgili şunları anlatır:

26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması¹⁷⁴.

<i>Kumar oynop cürgöndö,</i>	<i>Kumar oynarken,</i>
<i>Kuural kündü körgöndö,</i>	<i>Kötü günler yaşadım,</i>
<i>Çomun oynop cürgöndö,</i>	<i>Kâğıt oynarken,</i>
<i>Karızga batıp belçemden,</i>	<i>Boğazıma kadar borca battım,</i>
<i>Çogool kündü körgöndö,</i>	<i>Kötü günleri gördüğümde,</i>

¹⁷⁴ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

*Kutkarıp ketti kan Şabdan,
Marttıgına baatırdın
Iraazı boldum men abdan,
Şabdandı maktap ırdagam,
Oñ menen solgo taanılıp,
Kazaktarga alınıp,
Açılıp baktım cırgagam,*

*Kurtardı Han Şabdan,
Mertliğine bahadırın
Ben çok razı oldum,
Şabdan'ı överek şiir söyledim,
Sağ ile Sol'a tanınıp,
Kazaklara alınıp,
Bahtım açılıp rahat ettim,*

23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması¹⁷⁵ atışmasında da Kalmırza akın Şabdan Baatır ile ilgili övgüyle anlatmaktadır:

*Şabdan attuu töröm bar,
Camandık tüşsö başıma
Saktap kalar lögüm bar,
Mambetaalı, Dürüm bar,
Alarday senin kimiñ bar?*

*Şabdan adlı beyim var,
Kötülük gelirse başıma
Beni koruyacak desteğim var,
Mambetalı, Dürüm var,
Onlar gibi senin kimin var?*

Şabdan baatırın ölümünden sonra onun anısına 10–14 Ekim 1912 tarihinde yapılan anma aşında mızrak savaşı, güreş, at yarışı gibi büyük yarışlar düzenlenmiştir. Bu anma aşındaki hediyelerin ve ödüllerin miktarına baktığımızda anma aş, düğün, toy gibi organizasyonlarda ne kadar büyük harcamalar yapıldığını görmekteyiz.

“Şabdan'ın anma aşında mızrakla teke tek savaşı da gerçekleşmiştir. İlk mızrak savaşına Bugu boyundan Sabır adlı yiğit ve Kazaklardan Makış deneni biri çıkmış. Ödül olarak 50 som ve 9 at konmuş. O dönemde 1 soma 1 koyun gelirdi. İkisi yenilememiş. İkisine birer at hediye edilmiş. İkinci mızrak savaşına ise Sayak boyundan Aksakal çıkmış. Onun karşısına Tokmok'lu Dunganlar Cusup deneni çıkartmışlar. İlk çarpışmasında çok sert girmişler biri birine. Cusup at üzerinden yıkılır ve oracıkta can verir. Aksakal'ın ağzından kan gelmiş ama attan düşmemiş. Bu yüzden ödülü o kazanmış. Aksakal hep mızrak dövüşüne mızrakçı olarak katılmış.

Pehlivan güreşe ise Maksüt Cakebay ile Ruslardan Podmogov çıkmışlar, yenen olmamış.

Şabdan'ın anma aşındaki at yarışının baş ödülü 5 bin som, ilk gelen 20 ata ödül olarak verilmiştir. 25.sırada gelen ata 50 som ödül konmuş. Sadece at yarışı için

¹⁷⁵ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36-43.

konan ödülün parasına 10 bin koyun alınabilirmiş. Bunun yanında 40 bin kişinin yiyip içmesi ve diğer oyunların ödülleri sayınca binlerce somluk masraf gittiğini düşününce bir boyun hayvan sürülerinin tamamı harcanmış diyebiliriz.”¹⁷⁶

İşte bu kadar gösterişli organizasyondaki hediye ve ödüllerin miktarına bakıldığında atışmalara katılan akınlara verilen hediyelerin dikkate değer olduğunu görmekteyiz.

Şabdan baatırın bu büyük anma aşından yıllar geçmesine rağmen günümüzde de akınların atışmalarında anlatıla gelmektedir.

62. Bayangalı Alimcanov (Kazakistan) ile Aybek Kaliyev (Kazakistan)¹⁷⁷

Toyga dayındık koyarım,

Kazak, kırgızdı şakırıp.

Sagınbaydın asınday,

Şabdandın keşeegi asınday,

Cüzdep cılkı soyarım.

Toya hazırlık yaparım,

Kazak ve Kırgız’ı çağırırım.

Sagınbay’ı anma aşı gibi,

Şabdan’ın dünkü anma aşı gibi,

Yüzlerce yıldı keserim.

Günümüz aytış yarışmalarında aynı geleneğin devam ettiğini görmekteyiz. Aytış derneklerine devlet ve özel sektörün vermiş olduğu desteklerle ödül ve hediyeler verilmektedir. Akınlık geleneğinin yaşaması için hediyeler verilmesi büyük önem arz etmektedir. Halil İbrahim Şahin’in “Bahşılık Geleneğinde Hediyelerin Fonksiyonları ve Sembolik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme”¹⁷⁸ adlı makalesinde ele almış olduğu “hediyelerin fonksiyonları” konusu akınların atışmalarda aldıkları hediyelerde de geçerli olduğunu gördük. Hediyelerin ilk fonksiyonu akınların ekonomik hayatına katkı sağlaması, diğeri de akınların sanatını anlamlı ve saygın kılan sembolik anlamlar taşımasıdır.

II. 3. Aytışın Kullanım ve Anlatım Yerleri

¹⁷⁶ N.Kaparov, Şabdan Baatır, Ala-Too Dergisi Yayın Evi, Bişkek, 1992, s. 42

¹⁷⁷ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 2. küme, 20. Mart 2004, Bişkek

¹⁷⁸ Halil İbrahim Şahin, Bahşılık Geleneğinde Hediyelerin Fonksiyonları ve Sembolik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir, 200, Cilt. 6, S. VI, s. 437–446

Aytışın kullanım ve anlatım yerleri ile ilgili inceleme aytışların yaratımı ile birlikte veya onun devamı şeklinde araştırılması gereken bir konudur. Aytışın kullanım ve anlatım yerleri hakkında bilgileri icra anından, atışma metninden veya metni derleyen derleyicinin notundan öğrenmekteyiz. Bazı atışmaların anlatım ve kullanım yerleri hakkındaki bilgileri tarihi kaynaklar ve bilimsel kaynaklarda da rastlanmaktadır.

Aytışın kullanım ve anlatım yerleri konusunu ele alırken “Geleneksel” ve “Günümüz” kullanım ve anlatım yerleri olarak ikiye ayırarak değerlendirdik. Aytışların geleneksel kullanım ve anlatım yerleri hala devam etmekle birlikte yeni (günümüz) aytışın kullanım ve anlatım yerleri ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Geleneksel kullanım ve anlatım yerleri, toy-düğünler, anma aşı (Aş), arkadaşların eğlence amaçlı toplandığı ortamlar (Coro), toplantı-meclis (Çoguluş-Cıym), yayla şenlikleri, bayramlar, ikili buluşmalardır.

Fuad Köprülü İslam öncesi ozanların anlatım yerleri hakkında şunları dile getirmektedir: “Oba oba dolaşarak umumi ve yahut hususi toplanışlarda eski kahramanların menkıbelerini terennüm ederler, milli destanlar söylerler veya yeni hadiseler hakkında yeni türküler bağlarlardı. Bunların aynı zamanda kopuzlarıyla sihirbazlık, falcılık ettikleri de olurdu. “Sığır” denilen milli av ayinlerinde, “şölen” yani umumi ziyafetlerde, “yuğ” denilen yani matem merasimlerinde şairler mutlaka bulunurlardı.”¹⁷⁹

Sosyal ve iktisadi durumun değişmesiyle birlikte aytışların yukarıda saydığımız geleneksel anlatım yerleri dışında günümüzde yeni anlatım yerleri meydana çıkmıştır. Artık aytışlar konser salonlarında, festivallerde, şölenlerde, şenliklerde, törenlerde, kutlamalarda icra edilmeye başlamıştır. Geleneksel anlatım yerlerindeki fiziki anlatım ortamının da değiştiğini görmekteyiz. Eskiden seyirci anlatıcının etrafında icrayı takip ederken günümüzde seyirci sahnedeki anlatıcının karşısında icrayı takip etmektedir. Geleneksel anlatım ortamında anlatıcı başköşede sanatını icra ederken şimdi ise sanatını sahnede icra etmeye başlamıştır. Başköşede anlatıcının en yakınında (sağında ve solunda) oturanlar o ortamın ileri gelenleri ve saygın insanları iken onların yerlerini günümüzde anlatıcının karşısındaki ön sıralar işgal etmiştir. Burada dikkat çeken seyircilerin ve anlatıcının fiziki ortamının değişmesidir.

---

¹⁷⁹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 2003, Akçağ Yayınları, 9.baskı, s.43

Örnek verecek olursak çalışmamızın metin bölümünde 10. sırada verdiğimiz Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması¹⁸⁰ adlı atışma 1936 tarihinde konser salonunda gerçekleşmiştir.

Çalışmamızın metin bölümünün 50. sırasındaki “Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması¹⁸¹” ve 51. sıradaki “Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması¹⁸²” adlı atışmalarda akınlarımızın Kazakistan ve Özbekistan’daki kültür günlerinde ayıtış icra ettiklerini görmekteyiz.

Metin bölümünde 45. sırada yer alan Osmonkul ile Ismayıl’ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması¹⁸³ akınların yol inşasında çalışanlara destek vermek için atıştıklarını görmekteyiz.

Günümüzde ulusal ve uluslar arası ayıtış yarışmaları düzenlenmektedir ve bu yarışmalar büyük konser salonlarında, belli kurallar içerisinde yapılmaktadır. Bu kuralları bilim ve sanat adamları ile birlikte akınlar geliştirmektedir. Eski atışmaları halka içerisinden olan saygın insanlar ve aksakallar yönetirlerdi. Kararları da onlar alır, değerlendirmeyi onlar yaparlardı. Şimdi sunucular akınları takdim eder ve jüri üyeleri de değerlendirme yapar oldular.

Şimdi ayıtışın geleneksel kullanım ve anlatım yerleri üzerinde durmak istiyoruz.

Toy-düğünlerde, anma aşlarında (Aş), arkadaşların eğlence amaçlı toplandığı ortamlarında (Coro), toplantı-meclislerde (Çoguluş-Cıyın), yayla şenliklerinde, bayramlarda, buluşmalarda yapılan atışmaları geleneksel kullanım ve anlatım yerleri olarak ele aldık.

Toy-düğün, anma aşlarında ve toplantı-meclislerde çeşitli yörelerden ve beyliklerden (günümüzde il, ilçe) gelene akınların karşılaşmaları gerçekleşir. Burada karşı karşıya gelen akınlar, davetlilerin hoşça vakit geçirmesini, eğlenmesini, bilgi edinmesini, düşünmesini veya bir sorunu çözmesini sağlamaktadırlar.

Toy-düğün ve anma aşlarında, düğün sahibi veya anma aş yapılmakta olan kişi hakkında güzel şiirler söylemesi için ünlü akınlar davet edilir. Onlara çeşitli

---

¹⁸⁰ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284–291.

¹⁸¹ Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311–315.

¹⁸² Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317–320

¹⁸³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

hediyeler hizmet karşılığı olarak verilir. Bu ünlü akınlar aynı zamanda düğünü, anma aşını veya toplantıyı yönetirler. Eğer misafirlerin arasında akınlar varsa karşı karşıya gelerek atışlar. Genelde atışmayı kazanana da yenilene de hediyeler verilir. Metin kısmında verdiğimiz karşılaşmalar genelde anma aş, toy-düğünlerde yapılan atışmalardır. Konu, şekil, tür ve işlevi bakımından hiç sınırlandırma olmadığından aytışın en güzel örnekleri buralarda icra edilen aytışlardır.

“Coro” kelimesi Kırgızcada dar anlamda arkadaş, akran, geniş anlamda ise akranların eğlence amaçlı bir araya gelmesiyle oluşan topluluk anlamına gelmektedir. Biz konumuzla ilgili olduğu için Coro kelimesinin geniş anlamını kullanacağız. Aytışların kullanım ve anlatım yerleri konusunu ele aldığımızda Coro toplantılarında icra edilen aytışların farklı özellik taşıdığını gördük. Kalık ile Kalmırza akınların karşılaşmaları da Coro ortamında gerçekleşir. Kalık ile Kalmırza'nın bu karşılaşması Selamlaşma (Uçuraşuu) türündendir. İki akın daha önceden birbirini tanımaktadırlar. Ama bu karşılaşması tesadüfen gerçekleşmiştir Burada daha dar seyirci; yani dost, arkadaş grubu içerisinde olduğunu görmekteyiz. Aytışın yapıldığı yer ise yol üzerindeki Bozahane¹⁸⁴ dediğimiz içki satılan yerdir. Kalık akın içeri girmeden önce Kalmırza akının Küygön ve Seketbay¹⁸⁵ şiiri söylediğini duyar. Bu şiirin söylenmesi de dar akran grubundan oluşan bir seyirci olduğunu bize haber vermektedir. Dolayısıyla dinleyicilere aytışın daha samimi ortamda gerçekleşeceğini bildirmektedir.

Kalık selam vermeden, “Kalmırza akın, sarhoşların seviyesine kadar mı indin? Eski Kalmırza'dan hiç bir şey kalmamış. İçkili yerlerin Kalmırza'sı kalmış” diyerek şiirine başlaması atışmanın eleştiri, şaka, espri karışık geçeceğini bizlere göstermektedir.

26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması¹⁸⁶.

Aytış 1905—1906-cıldarda ötöt. Atışma 1905—1905 yıllarında Kalık Koçkor taraptan Çüygö col cürüp geçer. Kalık Koçkor taraftan Çüy'e kele catıp, Ak-Beşimge cetkende atı yolculuk ederken Ak-Beşim'e ulaştığında

¹⁸⁴ Boza; Kırgızlar bozayı içki olarak hazırlamaktadırlar.

¹⁸⁵ Küygön, Seketbay; Kırgız halk bilimindeki şiir türlerinin adıdır. Aşk ile ilgili şiirlerdir.

¹⁸⁶ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

çarçap, cürböy kalat. Konok cayın atı yorulur. Konacak yer sorduğunda bir suraştırırsa, bir üydö coro içilip catkanın evde erkeklerin toplandığını söylerler. aytışat. Coldoşu menen bastırıp kelse, Arkadaşıyla geldiklerinde gürültü, kürü-küü, baka-şaka sırtka çıgıp at algan kahkahayla karşılaşırlar. Misafir kişi çok. Ünü alda kayda ugulup, biröö karşılayan kişi bile yoktu. Sesi uzaktan küygön, seketpaydı ırdap catıptır. Kalık duyulan biri aşk türküsü söylüyordu. Kalmırza ekenin taanıp: “Kayran şumkar, Kalık, bu kişinin Kalmırza olduğunu caş keziñ esine tüşürüp, katırıp ırdap tanıyıp: “Sevgili şahin, gençliğini catkan eken”-dep, attan tüşpöy, komuzun hatırlayıp türkü söylüyormuş”, der. küülöp ırdap koe beret.

Atundan inerek kopuzunu hazırlayıp şöyle konuşur:

KALIK:

*Oo, bozokordun aylında,
Boz baldar ırdar küygöndön,
Bolcop cetpey cürgöndön,
Bozdop catkan kim eken?
Kızıp alıp bozogo
Bozoy bolup bolkuldap,
Büt denesi solkuldap,
Irdap catkan kim eken?
Aylıña kelip ün salsam,
Aytiluu akın ırdasam,
Atımdı alar çok eken,
Asıl sözdü bilbegen,
Alabarman süylögön,
Ala küü bolgon adamga
Irçılığın kor eken,
Irçının barkın bilbeske
Irdagan ırçı şoru eken.
Bozonun sözün süylögön,*

*Bozacının köyünde,
Delikanlı gençler yandıklarından,
İsteyip ulaşamadıklarından,
Ağlayan kimmiş acaba?
Isınarak bozayla
Genç olarak konuşan,
Bütün bedeni oynayıp,
Türkü söyleyen kimmiş?
Köyüne gelip seslensem,
Ünlü akın şiirini söylersem,
Atımı alacak kimse yokmuş,
Asil sözü bilmeyen,
Gevezelikle konuşan,
Sarhoş olan insana
Akinlığın hor olmuş,
Akinin değerini bilmeyene
Şiir söyleyen akının çilesiymiş.
Bozanın sözünü söyleyen,*

*Opur-topur cıynga
Irdaganıñ kuru eken.
Asta-sekin baykasam,
Erke bala taltañdap,
Ebinen çıgıp çalçañdap,
Tördü eelep alıptır,
Tüpsüz sözdü köp süylöp,
Töbö çaçın capırıp,
Törküngö kelgen kızdarday,
Törö bolup kalıptır,
Eki cigit eñteñdep,
Eşik aldın arkalap,
Esebin alıp kirgendin,
Esterinen taıptır,
Ala küü bolgon erkesin,
Koy baştagan serkesin,
Koltugunan alıptır,
Adam kirse alkımdap,
Erke bala ayttı — dep,
Eselep ayak cutkurup,
Ebi kelse kusturup,
Es uçunan tandırıp,
Baarı birdey katkırıp,
Baamsız işti caktırıp,
Es-akıldan kalıptır,
Borumunan taıptır,
Asta sekin baykasam,
Çoñ cıyında irdagan,
Çoñ keptin başın ırgagan,
Çoro simal Kalmırza,
Çoyulup ırdap sarmerden,*

*Her türlü toplantıya
Şiir söylemen kötüymiş.
Dikkatle baktığımda,
Şımarık çocuk oynayarak,
Yolundan çıkıp yaramazlık ederek,
Başköşeyi kapatmış,
Anlamsız sözü çok konuşup,
Başındaki saçını yatırıp,
Öz evine gelmiş kızlar gibi,
Evin efendisi olmuş,
İki yiğit oynayarak,
Eşiğe yaslanarak,
Hesabını alıp girenlerin,
Kendilerinden geçmişler,
Sarhoş olmuş şımarıksın,
Koyun sürüsünü başlayan keçisin,
Koltuğundan almış,
Giren insanı gırtlaktan alıp,
Şımarık genç söyledi, diye,
Heveslenip ilerleyerek,
Elinden gelirse kusturup,
Kendinden geçtirip,
Hepsi bir anda kahkaha atıp,
Kötü işi benimseyip,
Aklından olmuş,
Tavından düşmüş,
Dikkatlice baktığımda,
Büyük toplantılarda şiir söyleyen,
Büyük sözlerden bahseden,
Yiğide benzer Kalmırza,
Şiiri havalı söyleyerek,*

Kızıl çok bolup alıptır,
Bozokordun üyünön
Orundu mında taaptır,
Aylıña kelip ün salsam,
Eşikke adam keldi — dep,
Kaadañ kayda sarbagış,
Karıñ köñül burbadı,
Üy tolo kırka olturgan,
Caşñ bir öydö turbadı,
Salamçı kelip kaldı — dep,
Erke balañ çırdadı,
Aşta-toydo ırdagan,
At cakşısın ırgagan,
Atanı kokuy dünüyö,
Arbıdı korduk küniğö,
Adebiñ gana Kalmırza?
Curt cakşısın ırdagan,
Tulpardın oozun ırgagan,
Atanı kokuy dünüyö,
Arbagıñ tömön tüşkönbü,
Atağıñ kana Kalmırza?
Kakşap ırdap turganda,
Kalmak da köñül burganda,
Dungan, sartıñ serp kılğan,
Orus baykap köz salğan,
Kaliñ eldi karatkan,
Katarlap nuska sabatkan,
Kaadañ kayda Kalmırza?
Kulaktın mookun kandırgan,
Tögüp sözdü caadırgan,
Iriñ kayda Kalmırza?

Kızıl köze dönüşmüş,
Bozacının evinden
Başköşeyi kapmışsın,
Köyüne gelip seslensem,
Kapıya insan geldi, diye,
Sarıbagış boyunun gelenekleri nerede,
Yaşlın dikkat etmedi,
Evi dolusu oturan,
Gençlerden kimse kalkmadı,
Selam veren geldi, diyerek,
Şımarık çocuğun gürlledi,
Anma aşında, toyda şiir söyleyen,
Atın iyisini şiirle söyleyen,
Yahu yalan dünya,
Her gün horluk çoğaldı,
Edebin nerede Kalmırza?
Yurdun iyi insanlarını anlatan,
Küheylanı yöneten,
Yahu yalan dünya,
Değerin düştü mü acaba,
Şöhretin nerede Kalmırza?
Zırlayıp şiir söyleyince,
Kalmuklar bile dinlediğinde,
Dungan, Sart'ın dinlemişti,
Rus dikkat edip baktığında,
Kalabalık halkı baktırmıştı,
Sıraya çekip dövdüren,
Âdetin nerede kaldı Kalmırza?
Kulağa hoş gelen,
Sözleri yağdıran,
Şiirin nerede Kalmırza?

*Şaňkıldagan bulbulday,
Too cañırtıp ördögön,
Ünüň kayda Kalmırza?
Aştı, toydu güldötkön,
Akındardı cüdötkön,
Sürüň kayda Kalmırza?
Can adamdan caltanbas,
Can alsa da maytarbas,
Kurçuň kayda Kalmırza?
Mırza bolup çirengen,
Köçüň kayda Kalmırza?
Konok bolup keteyin,
Taň sürgönçö ırdaşıp,
Til katkança sırdaşıp.
Söz tüyünün çeçeyin,
Üyüň kayda Kalmırza?
Oşondo Kalmırza “bayagı
cubarimbek Kalık kelip kalgan yaramaz Kalık gelmiş,” diyerek şöyle
turbaybı”—dep ırdap koyo beret:*

*Öten bülbül gibi,
Yeni dağa yerleşen,
Şöhretin nerede Kalmırza?
Anma aşını, toyu gülleten,
Akınları zorlayan,
Heybetin nerede Kalmırza?
İnsanoğlundan çekinmeyen,
Canını alsa da korkmayan,
Sivriliğin nerede Kalmırza?
Beyefendi olup kendine güvenen,
Göçün nerede Kalmırza?
Misafir olayım sana,
Tan atıncaya dek atışıp,
Dil yoruluncaya dek sırlaşalım.
Söz düğümünü çözeyim,
Şöhretin nerede Kalmırza?
İşte o zaman Kalmırza: “Bizim
şiiirine devam eder:*

Kalmırza akın dışarıdan gelen sesin Kalık akına ait olduğunu anlar ve cevap verir. “İnsanoğlu ilk başta selam verir sonra konuşur. Sen insanlıktan mı çıktın? Seni insanlığa geri getirmek için elimden gelen her şeyi yaparım,” diye dostuna hitap eder. Şiirin sonunda dostunu eve davet eder ve arkadaşça şiir söyleyelim, der.

KALMIRZA:

*Oo, üyrünön kaçkan aygırday,
Amandık sözgö kelbesten,
Kirip salam berbesten,
Ayıldın baarın dürbötüp,
Aňkıldagan sen kimsiň?
Attan tüşüp üygö kir,*

*Sürüstünden kaçmış aygır gibi,
Esenlik söze gelmeden,
Girip selam vermeden,
Köyün tamamını ayağa kaldıran,
Gürleyen sen kimsin?
Attan inip eve gir,*

*Atı-cönüñ el bilsin,
Tün camınıp kelipsiñ,
Dumanaday ak urduñ,
Aylga murun kelbeseñ,
Azdektep ırdap berbeseñ,
Senin akındıgıñ kim bilsin,
Añkılday berbey kur beker,
Akın bolsoñ üygö kir,
Atımdın oozun tartpaymın,
Başımdı katıp catpaymın.
Aytışuudan kaçpaymın,
Omuroogo salamın,
Saga okşogon çeçekti
Oyrondoy cürgön adamın,
Omurkañdan tişteymin,
Aygır bolsoñ bitteymin,
Añtara salıp serpтеymin,
Kancık bolson kandaymın,
Kancıgaga baylaymın,
Kadırdı bilbes can bolsoñ,
Kapıstan kelgen mal bolsöñ,
Koktu, kolot kıldırıp,
Kamıştın başın sıdırtıp,
Kamçıga salıp aydaymın,
Uy bolsoñ, baylap möörötöm,
Suu içirbey çöldötöm,
Saga okşogon çeçekti
Say-sayga salıp mögdötöm,
Kürpöñ bolsop- soyomun,
Küyrüguña toyomun.
Aylıma kelip tiyiştiñ,*

*Adını kimliğini halk öğrensin,
Geceyi örtünerek gelmişsin,
Divane gibi dua ettin,
Köye daha önce gelmesen,
Güzel şiirini söylemezsen,
Senin akınlığını kim bilir,
Gürlemeden boşuna,
Akınsan eve buyur,
Atımın ağzını çekemem,
Başımı saklayıp yatamam.
Atışmaktan kaçamam,
Omzumla kaldırıp,
Senin gibi çiçek yarasını
Yok eden insanım,
Omurganı ısırırım,
Aygır isen bit olurum,
Her tarafını ısırırım,
Kancık isen teperim,
Yanıma iyice bağlarım,
Değeri bilmeyen biriysen,
Aniden gelmiş mal isen,
Vadileri gezerek,
Kamışın yapraklarını kırarak,
Kamçı yaparak sürerim,
İneksen bağlayıp bağirttiririm,
Su vermeden çöl yaparım,
Senin gibi çiçek yarasını
Nehir yatağında kovarım,
Semiz olursan keserim,
Yağlarına doyarım.
Köyüme gelip yanlışı konuştun,*

Aytıſpay kantip koyomun,
Eçki bolsoñ maaratam,
Cegizip ermen baylatam,
Elirip ırdap tiyiſtiñ,
Eñiſpey kantip tınç catam?
Töö bolsoñ bozdotom,
Cük artıp köçkö koſposom,
Töbölöſkön turasñ,
Seni men cetilsin dep cön koysom.
Eſek bolsoñ aykırgan,
Mingizip baldar kaygırtam,
İnilik cönün kalbaysñ
Eſikte turup ırdaysñ,
Esten ketip tanbagın,
Eki kün keçke ırdasam.
Kakeñde sözdün keni bar,
Añkılday berbe kur beker,
Aytar sözdün ebi bar.
Ir sanatım kumga teñ,
Carbañday berbe cön ele,
Kara caak Kakeñe
Kelesiñ kaydan teñme-teñ.
Öküro berbe öröpküp,
Öpköñdü teſe tebemin,
Senin ölçömiñdü bilemin,
Kabırgaga tebemin,
Kakſay berbey, üygö kir,
Senin kademiñdi beremin,
Dübürtümdön bilbeyt — dep,
Düñ kıla turgan kim eleñ,
Kalmırzaday akınga

Atıſmadan nasıl bırakırım,
Keçi isen öttürürüm,
Bağlayıp ağaç yediririm,
Havalara girip yanlıſ yaptın,
Kapıſmadan nasıl rahat yatarım?
Deveysen ağlatırım,
Yük yükleyip göçe katarım,
Dövüſmek istiyorsun,
Seni yetişsin diye bırakmıſtım.
Eſek olmuſsun haykıran,
Çocuklara bindirip çile çektiririm,
Küçük kardeſliğini yapmıyorsun
Dıſarıda ſiir söylersin,
Kendini sakın kaybetme,
İki gün akſama kadar ſiir söylersen.
Kakeñ'de sözün madeni var,
Boſuna bağırmaya devam etme,
Söylenecek sözün anlamı var.
ſiir sanatım kuma denktir,
Gevezelik etme boſuna,
Kara çeneli Kakeñ'e
Nereden bana denk gelirsin.
Haykıрма boſ yere kendini yorup,
Ciğerini deſerek teperim,
Senin ölçünü iyi bilirim,
Kaburgana teperim,
Boſuna konuſma, eve gir,
Senin durumunu bilirim,
Nal sesinden anlamaz, diye,
Gürültü çıkartacak kimdin,
Kalmırza gibi akına

*Doguñdu artçı can beleñ?
Akın bolsoñ sayratam,
Akındık cayın bilbeseñ,
Alabarman süylösöñ,
Akırekke salamın,
Akıret aydap baramın,
Akındıgım sıylabay,
Aylıma kelip tiyiştiñ,
Men aytıpşay kantip kalamın.
Konok bolsoñ sıylaymın,
Kono catıp ırdaymın,
Konoktun cönün bilbeseñ,
Korkuldap sırttan süylöysüñ,
Men seni koco kılbay aydaymın.
Karañgıda çuu salıp,
Kapıstan kelip ün salıp,
Karaanımdan bilbeyt – dep,
Kıyapat aytar kim eleñ,
Kara caak Kakeñe
Kayaşa aytar can beleñ?
Bozokor bolup kaldıñ –dep,
Bozoydun ünün saldıñ-dep,
Borumsuz sözdü nege ayttıñ,
Bolcolu çok kep ayttıñ,
Boz bala bolup ırdasam,
Bozoydun sırın sırdasam,
Borumum tuura kelgendir,
Borumu artık Kalmırza,
Boz corgodoy celgendir,
Bozoçunun üyündö
Bozdop ırdap oltursam,*

*Dava açacak biri miydin?
Akın isen öttürürüm,
Akınlık halini anlamazsın,
Zevzekçe konuşursun,
Omzumla kaldırarak,
Sonsuzluğa gönderirim,
Akınlığına saygı göstermeyip,
Köyüme gelip sataştın,
Ben atışmadan nasıl kalırım.
Misafir isen saygı gösteririm,
Buraya konarak şiir söylerim,
Misafirliğin halini bilmezsin,
Gürleyip dışarıdan konuşursun,
Ben seni hoca yapmadan gönderirim.
Karanlıkta gürültü çıkarıp,
Aniden gelip seslenip,
Duruşundan bilinmez, diye,
Ters cevap verecek kim idin,
Kara çeneli Kakeñ'e
Yanlış konuşacak biri miydin?
Bozacı oldun sen, diye,
Gencin sesini çıkardın, diye,
Yanlış sözü niye söyledin,
Anlamsız bir söz söyledin,
Genç çocuk olup şiir söylersem,
Gencin sırrını söylersem,
Şeklim doğru gelmiştir,
Duruşu güzel Kalmırza,
Boz yorga gibi koşmuştur,
Bozacının evinde
Döktürüp şiir söylüyörsam,*

*Menin borumum elge caraşat,
Kake, tünöp ketkin —dep,
Meni boz baldar birden talaşat,
Boz baldar eşik açpagan,
Styluu sözdü aytpagan,
Irçılık kimge caraşat.
Kasapçının üyündö
Kakşap ırdap oltursam,
Menin kadimki kalkka caraşat.
Kake, tünöp ketkin—dep,
Kaluñ kalkım talaşat,
Kalkı eşik açpagan,
Kadırluu sözdü aytpagan,
Barkuñ menen koyo kal,
Bozokor üyü cakpasa,
Bay üyünö ketkin — dep,
Boz baldar cündöy sabaşat,
Koygula, baldar, koygun — dep,
Korduk körüp ökürsöñ,
Araga tüşup Kalmırza
Kantip seni talaşat?
Koy degende koyo kal,
Saga okşogon ırçıga
Caştın sıyı caraşat.
Koşülüp ır, küü ukkanda.
Oturgan üydö köpçülük,
Ölbö, canıñ, ölbö —dep.
Kara cerdi körbö —dep.
Iraazı bolup taraşat.
Öktömdük kılbay, kulak sal,
Aralasañ el için:*

*Benim tavım halka yakışır,
Kake, geceyi burada geçir, diye,
Beni gençler buraya davet eder,
Gençler kapı açmayan,
Saygılı sözü söylemeyen,
Akınlık kime yakışır?
Kasapçının evinde
Döktürüp şiir söylersem,
Bildiğimiz halka yakışırım.
Kake, geceyi burada geçir, diye,
Kalabalık halkım davet eder,
Halkı kapı açmayan,
Değerli sözü söylemeyen,
Değerinle kaybol,
Bozacı evini beğenmiyorsan,
Bey evine git, diyerek,
Gençler yün döver gibi döver,
Bırakın, çocuklar, bırakın, diye,
Horluk görüp bağırırsan,
Araya girip Kalmırza
Seni nasıl ayırsın?
Bırak deyince bırakıver,
Sana benzer akına
Gencin saygısı yakışır.
Rahat edip şiir, ezgi dinleyince.
Kalabalık oturan evde,
Ölme canım, ölme, diye.
Kara toprağı görme, diye.
Razı olup dağılırlar.
Emir vermeden kulak ver,
Dolaşırsan halk arasını:*

Suusu soolbos bulak bar.
Ir tünögön tünök bar,
Sözün öçpös mürök bar,
Çañkap ketseñ, suusun bar,
Çaalıksañ miner tulpar bar,
Çabıttap uçar şumkar bar.
Aklı artık karı bar,
Azamat erdin arı bar,
Köz uyalıkan kaltar bar,
Köñülgö tolgon caştar bar,
Ademi artık boluş bar,
Irçığa cayluu konuş bar.
Köptü körgön Kalmırza
Köñülgö cukpas kep aytpayt,
Köp kakşabay bütö kal,
Küttürböy eldi tüşö kal,
Irçının üyü el bolot,
Irdap ketse, söz bolot,
Tögüp ketse, köl bolot,
Tünöp ketse, kut konot.
Kalk sıylagan ırçılar
Kademi sözdön adaşpayt,
Kalk içinde ırdayt — dep,
Kalmırzaga tiyişken,
Kalıktın sözü canaşpayt,
Kakşabay Kalık üygö kir,
Katıra ırdap bereli,
Kalk içinde kep kalsın,
Kaadaluu sözden tögölü.
Kalmırza ırdap bütökündö Kalık

Suyu solmaz pınar var.
Şiir geceyi geçiren tünök var,
Sözün sönmez pınar var,
Susamışsan içecek var,
Yorulduysan binecek küheylan var,
Yükseklerde uçacak şahin var.
Aklı fazla yaşlı var,
Azamet yiğidin arı var,
Gözü utandıran kürk var,
Gönle yakışan gençler var,
İyi yetişmiş bey var,
Akına rahat yer var.
Çok şey gören Kalmırza
Akılda kalacak söz söylemez,
Çok konuşmadan sözünü bitir,
Halkı bekletmeden atından iniver,
Akının evine halk dolar,
Şiir söyleyince söz olur,
Döktürünce göl olur,
Geceyi geçirirse kut konar.
Halkın sevdiği akınlar
Güzel sözden uzaklaşmaz,
Halk içinde şiir söyler, diye,
Kalmırza'ya sataşan,
Kalık'ın sözü doğru değil,
Bağırmadan, Kalık eve gir,
Sağlam şiir söyleyelim,
Halk içinde söz kalsın,
Kaideli sözden dökelim.

Kalmırza şiirini tamamlayınca
canındaki coldoşuna “bayatan ele tüşö Kalık yanındaki yoldaşına: “Hemen eve

kalsak bolmok eken, tamaşa kıla koyom— girsek olacakmış, şaka yapacağız diyerek dep, Kalmırzanın kaarına kaldım körünöt” Kalmırza'nın kahrına kaldık gibiyiz,” der. — deyt. At alınıp, Kalık üygö kirip, Atları alınarak Kalık eve girer. Sofradan kapşıttan orun alıp, salamdaşıp ırdayt: yer alıp şiirle şöyle selam verir:

Kalık dostu Kalmırza'ya ve orada oturanlara selam vermemesinin sebebi olarak şaka yapmak istemesini göstererek, daha sonra herkese selam söyler. Ortamın neşeli olduğunu, bu neşeye neşe katmak için geldiğini dile getirir.

KALIK:

*Oo, salam aytam köpçülük,
Menin cürgön cerim ırçılık,
Atayı kelgen çok elem,
Arañarga çır kılıp,
Col cürüp coldo kelattım,
Keç beşimde bel aştım,
Kakşap ırdap catıpsıñ,
Kademi artık Kalmırza,
Kacıp ırdap turasıñ,
Men kay cerimden adaştım?
Seni men neçen ıret körgömün,
Irıña köñül bölgömün,
Şañkıldagan ünüñdü,
Kara nöşör camgırday,
Tökkön camak sözüñdü,
Köñülümö tüygömün,
Betme-bet baar alışıp,
Betteşip ırdap körsöm-dep,
Oyumda oylop cürgömün,
Bozokordun üyünö,
Bolcoldop mında kayrıldım,
Armanı bolbos Kalıkta
Kara caak atalgan,*

*Selam söylerim kalabalık,
Benim gezdiğim yerim akınlıktır,
Özellikle gelmemiştim,
Aranızda gürültü çıkarıp,
Yolculukla geliyorum,
Geç akşamda kır aştım,
Bağırarak şiir söylüyormuşsun,
Adımı büyük Kalmırza,
Bıkmadan şiir söylersin,
Ben nerede yanlış yaptım?
Seni ben bir kaç kere görmüştüm,
Şiirine gönlümü çevirmiştim,
Öttüren sesini,
Kara sağanak yağmur gibi,
Döktüren yamak sözünü,
Gönlüme saklamıştım,
Yüz yüze sohbet ederek,
Karşılaşıp konuşsam, diye,
Aklımda düşünüyordum,
Bozacının evine,
Tahminle ziyaret ettim,
Arzusu olmaz Kalık'ta
Kara çene adını alan,*

*Kan Şabdandan bata algan,
Kalmırza menen kağıştım,
Balbandarday çalıştım,
Bozodo ırdap kaldı-dep,
Borumunan tandı-dep,
Tiyiştik kılıp kep ayttım,
Bulkunup keter cönüñ bar,
Men ciniñe tiyer söz ayttım,
Oo, üydö oturgan köpçülük,
Corodogu adamdı
Bozokor dep bölböymün,
Men bozonu caman körböymün,
Kalmırzaga katılıp,
Söz ulansın degenmin.
Col cürüp suusap kelatam,
Erke bala kekdebey,
Eşikte sözdü estebey,
Kere çını bozonu
Keltirirp maga sundurgun,
Kampayıp kardım toygon soñ,
“Kurmanbek”, “Bayış” comogun,
Korun, Dölön domogun,
Koştop aytıp beremin,
Söz bermetin teremin,
Kele sungan ayaktı,
Erterek ırdap berbesem,
Özüm kelip tiyiştım,
Açuusu çukul can ele,
Aytkanımça bar ele,
Kalmırza urar tayaktı,
Kokutsan kelgen sayaktı.*

*Han Şabdan 'dan dua almış,
Kalmırza 'yla kağıştım,
Pehlivanlar gibi çekiştım,
Bozacıda şiir söyliyormuş, diye,
Tavından uzaklaşmış, diye,
Sataşıp şiir söyledim,
Üzerine alınacak halin var,
Ben seni kızdıracak söz söyledim,
Evde oturan kalabalık,
Meclisteki insanı
Bozacı diye ayırmam,
Ben de bozayı sevmeyenlerden değilim,
Kalmırza 'yala sataşıp,
Söz devam etsin istedim.
Yolculukta susadım,
Şımarık genç kusura bakma,
Dışarıdaki sözlerimi hatırlamadan,
Büyük çini dolusu bozayı
Doldurup bana sundur,
Karnım iyi doyduktan sonra,
Kurmanbek, bayış destanlarını,
Korun, Dölön zorluklarını,
Güzelce anlatıvereyim,
Söz güzelini dererim,
Uzat buraya sunulan çiniyi,
Şiiri daha erken söylemezsem,
Kendim gelip sataştım,
Çabuk parlayan birisiydi,
Anlattığım kadar vardı,
Kalmırza vurur dayakla,
Aniden gelen Sayak 'ı.*

*Kabırgama tepti-dep,
Karan kalgan kuu çeçek
Kapıstan tiştep ketti-dep,
Kapa bolbo Kalmırza,
Artında mendey ırçıga,
Aytkan sözüñ bir nuska,
Kecirlenbey kabak aç,
Kabatur kılbaş, köönüm bas,
Kauharday carık sözüñ çaç.
Tün içinde ün salıp,
Tınçıñdı aldım çır salıp,
Tamaşa kılğan kep ele,
Taarnarıñ ep ele,
Bir azıraak sabır kıl,
Demiñdi içke alayın,
Col cürüp keldim zarıga,
Irımdı aytam barıga,
Bulkunbay Kake, koyo tur,
Bozogo toyup alayın,
Bozoydun ırın bozdotup,
Boz corgodoy celeyin,
Borumuma keleyin,
Oturgan eldi kubantıp,
Kalmırza köönün cubatıp,
Köñülüñdü alayın,
Çoñ akındı taarıntıp,
Kaarıña kantip kalayın,
Koyo tur, Kake, korkutpay,
Kurdakka toyup alayın,
Köpçülük köönü kubansın,
Kuykum sözdön tabayın,*

*Kaburgama tepti, diyerek,
Siyahın düşmüş yalnız çiçek yarası
Arkadan saldırdı, diyerek,
Üzülme Kalmırza,
Peşindeki benim gibi akına,
Söylediğin sözün bir örnektir,
İnatlaşmadan yüzünü güldür,
Beni üzmeden rahatlat,
Akik gibi parlayan sözünü saç.
Geceleyin seslenerek,
Rahatını bozdum gürlüyüp,
Şaka niyetinde sözdü,
Darılman doğruydu,
Birazcık sabır et,
Demini içe alayım,
Yolculuk ettim zorlanarak,
Şiirimi söylerim herkese,
Kızmadan Kake, bekle,
Bozaya doyup alayım,
Gençliğin şiirini döktürerek,
Boz yoga gibi koşayım,
Tavıma geleyim,
Oturana halkı sevindirip,
Kalmırza'yı rahatlatıp,
Gönlünü alayım,
Büyük akını üzerek,
Kahrına nasıl kalayım,
Bekleyedur, Kake, korkutmadan,
Kızartmaya doyup alayım,
Kalabalığın gönlü sevinsin,
Güzel sözlerden bulayım,*

*Açuu tildüü Kalmırza,
Baamduu sözdü ayta albay,
Baleeñe kantip kalayın.*

Kalık ırdap toktogondo Kalmırza

*anın sözün ordu menen taap aytkanına
ıraazı bolup, kars-kars külüp: “Kalığım,
bayagı körgönümdön bir top öydölöp,
örüşüñ keñip kalgan eken. Ölböy tirüü
cürsöñ, kalkıñdın urmat, sıyına bölönüp,
neçen ötkön ak tañday ırçılardı cektotpoy,
ordun basarsıñ”-dep ırdap coop kaytarat:*

*Acı dilli Kalmırza,
Anlamalı sözü söyleyemedin,
Belana nasıl kalayım.*

Kalık şiirini tamamlayınca

*Kalmırza onun anlamalı sözü için razı olup
kahkahayla gülerek: “Kalık’ım, en son
gördüğümden bayağı gelişmişsin.
Ölmeden hayatta olursan halkının
saygısını kazanırsın. Nice büyük akınların
eksikliğini gidererek onların yerine
geçersin,” diyerek şiirle cevap verir:*

Kalmırza akına sıra geldiğinde, “Kalık akın, son gördüğümden beri kendini daha çok geliştirmişsin, şiirlerine dikkat ettim,” diyerek şiirine başlar. “Kendim hakkında anlat dedin kendimi anlatacak olursam Kırgızların mekân edindiği her yeri gezdim, bütün akınlarla karşılaştım. İlk karşılaşmam Naymanbay akınla oldu ve onu yendiğimden beri adım halk arasında duyulmaya başladı. Daha sonra atışmanın ustası Barpı ile tanıştım. Demek istediğim senin gibi akınlar oldukça bu gelenek devam edecektir. Şimdi de destanlarından anlat,” diyerek sözünü tamamlar.

KALMIRZA:

*Oo, kargaday bolgon Kalığım,
Kara murut arığım,
Bayatan berki ırıñdan
Sözüñdün bildim kalıbın,
Akın atka konupsuñ,
Cazgı kündöy tolupsuñ,
Ademidey ırçının
Aldınan tosop bolupsuñ,
Kalmırza cayın surasañ,
Oñ menen soldu kırıgam,
Sırdın boyun sıdırgam,
Oluya-Ata, Merkeni,*

*Karga gibi olan Kalık’ım,
Siyah bıyıklı cılızım,
Deminden beriki şiirinden
Sözünün bildim kalıbını,
Akın ada konmuşsun,
Yaz günü gibi dolmuşsun,
Sağlam akının
Önüine engel olmuşsun,
Kalmırza’nın halini soruyorsun,
Sağ ile Sol’u dolaşmışım,
Sırrın her şeyini öğrenmişim,
Oluya-Ata, Merke’yi,*

Andan ıldıy berkini,
Taruusun taştay aktagan,
Katinın kızday maktagan,
Kazaktı kalkam-dep ırdap,
Kurut-mayın cegenmin.
Ketmen çaap, ter baskan,
Kerben tartıp çöl baksan,
Matasın satıp pul tapkan,
Nan bışırıp, can bakan,
Sarttı ökçöp köp ırdap,
Çüçparasın cegenmin,
Senin çüygünüñ kayda degenmin.
Kara-Koñuz caylagan,
Kalempir, piyaz aydagan,
Çarkıraşıp süylögön,
Söz kezegin küybögön,
Katinının butu cok,
Momosunun tuzu cok,
Kepiçinde taka cok,
Köynögündö caka cok,
Çöptön tamak casagan,
Kalempir, piyaz aşpagan,
Kademi kıyın dungandın,
Kara cer kazıp buugandın,
Momosun kaalap cegenmin,
Kacı-kucu köp ırdap,
Munun eti kayda degenmin,
Aş menen toydo car ırdap,
Ölçümü cok köp ırdap,
Kara caak atalıp,

Ondan daha aşığdakini,
Darısı taş gibi ayıklayan,
Kadınını kız gibi öven,
Kazak'ı desteğim, diyorsun,
Kurut, yağını yemiştim.
Çapada çalışıp terleyen,
Kervan çekip çölü geçen,
Kumaşını satıp para kazanan,
Ekmek pişirip canına bakan,
Sart'ı ölçerek çok şiir söyledim,
Çüçparasını¹⁸⁷ yemiştim,
Senin ibriğin nerede demiştim.
Kara-Koñuz'u yurt edinen,
Biber, soğan yetiştiren,
Güler yüzlü konuşan,
Söz sırasını bozmayan,
Katinın ayağı yok,
Meyvesinin tadı yok,
Galoşunda topuk yok,
Gömleğinde yakası yok,
Ottan yemek pişiren,
Biber, soğanı bırakmayan,
Becerikli Dungan'ın,
Kara toprağı kazarak yaşayanın,
Meyvesini isteyerek yemiştim,
Oradan buradan çok şiir söyledim,
Bunun eti nerede demiştim,
Anma aşıyla toyda şiirle ilan ederek,
Ölçüsü büyük şiir söyleyip,
Kara çeneli adı kazandım,

---

¹⁸⁷ Çüçpara: Bir çeşit mantıdır.

*Cakşılardan bata alıp,
Irçılık dorun sürgömün.
Cakşını matkap ırdagam,
Kızıl tildi ırgagam,
Kızıl dilde pul alıp,
Kızıl nardan olco alıp,
Üyürü menen cılkı aydap,
Tay tuyaktan cambı alıp,
Irçılıktan cırgagam.
Koçkor, Cumgal aralap,
Sayak elin sabalap,
Cakşı ele cürdüm talaalap,
Akın boluş onoybu,
Oñoy dep aytsam oñombu,
Cañıdan ırdap cürgöndö,
Çolponkul könül bölgöndö,
Tüpkü tegi çoñ çarık,
Balıktın uulu Naymanbay,
Menden aşık kim bar —dep,
Carçılıktı talaşıp,
Cakşılarga canaşıp,
Aytışa ketti taymanbay,
Sözünön Naken cañılıp,
Taymaşar ırçı tabılıp,
Ceñilip kaldı bir kurday,
Taazim kıldım pirime,
Tilegim berdi bir kuday,
Oşondon colum açıldı,
Cardılıktan kutulup,
Muñkangan ünüm basıldı,
Kumar oynop cürgöndö,*

*Büyüklerden dua aldım,
Akınlık devrimi yaşadım.
İyiyi öven şiirler söyledim,
Kızıl dili keskinleştirdim,
Kızıl gümüş para aldım,
Kızıl deveden ganimet aldım,
Sürüsüyle yılka aldım,
Tay toynağı kadar sikke aldım,
Akınlıktan rahat ettim.
Koçkor, Cumgal'ı dolaşarak,
Sayak boyunu gezerek,
İyi zaman geçirdim dışarıda,
Akın olmak kolay mı,
Kolay dersem sonum iyi olur mu,
Yeni şiir söylerken,
Çolponkul gönlünü çevirmişti,
En eski babası Çarık boyundan,
Balık'ın oğlu Naymanbay,
Benden iyi kim var, diye,
Toy yöneticiliğini almak isteyerek,
İyilere yanaşıp,
Atışmaya başladı çekinmeden,
Naken sözünden yanılıp,
Kapışacak akın bulunup,
Birkaç kere yenildi,
Saygı gösterdim pirime,
Dilediğimi verdi tek Allah,
O zamandan beri yolum açıldı,
Yoksulluktan kurtulup,
Makamlı sesim ksıldı,
Kumar oynarken,*

*Kuural kündü körgöndö,
Çomun oynop cürgöndö,
Karızga batıp belçemden,
Çogool kündü körgöndö,
Kutkarıp ketti kan Şabdan,
Marttıgına baatırdın
Iraazı boldum men abdan,
Şabdandı maktap ırdagam,
Oñ menen solgo taanılıp,
Kazaktarga alınıp,
Açılıp baktım cırgagam,
Dalaylar menen aytıştım,
Topko tüşüp tartıştım,
Tündük menen tüştüktü
Üp kötörö ırgagam,
Köçöbay menen betteşip,
Çoñdu menen epteşip,
Kıdırıp Keñ-Kol ırdagam,
Esenaman, Sartbaydı
Ezile tartıp sıylagam,
Dalaydın sırın sırdagam,
Eşmambet menen eñişkem,
Ötö ele oroy ırçı eken,
Sözü mizdüü kurç eken,
Ebine salıp tebişkem,
Eptüü sözgö kelişkem.
Aman cürsöñ Kalıgım,
Kün tiygendey carıgım,
Kongon üyüñ kubanıp,
Kız-kelini buralıp,
Kut tüşkөndөy bolorsuñ,*

*Kötü günler yaşadım,
Kağıt oynarken,
Boğazıma kadar borca battım,
Kötü günleri gördüğümde,
Kurtardı Han Şabdan,
Mertliğine bahadırın
Ben çok razı oldum,
Şabdan'ı överek şiir söyledim,
Sağ ile Sol'a tanınıp,
Kazaklara alınıp,
Bahtım açılıp rahat ettim,
Birçoğuyula atıştım,
Toplantıda çekiştım,
Kuzey ile güneyi
Ayağa kaldırıp şiir söyledim,
Köçöbay ile karşılaşıp,
Çoñdu ile kapaştım,
Keñ-Kol'u gezerek şiir söyledim,
Esenaman, Sartbay'ı
İyice çekip saygı gösterdim,
Birçoğunun sırrını paylaştım,
Eşmambet ile çekiştım,
Aşırı kaba akın imiş,
Sözü sivri, acı birisiymiş,
Yolunu bulup tepiştım,
Ortak söze geldik ikimiz.
Kalık'im sağ salim olursan,
Güneş değmiş gibi aydınlığım,
Konduğun evin sevinerek,
Kız gelin salınarak,
Kut düşmüş gibi olursun,*

*Ak tañday atka konorsuñ,
Akın boluş asta-asta,
Akmak boluş bir pasta,
Akındın colu bir başka,
Karınbayday mal cıynap,
Cayı-kışı can kıynap,
Aç köz adam bolbogun,
Akındın sözü ep bolot,
Aş menen toydo mal tolot,
Maldan kümböz kurbaysuñ,
Baarın körgö batırıp,
Degele koşo sıybaysuñ,
Cetim-cesir elde köp,
Cetilbegen pende köp,
Celesi menen berip ket,
Cetkileñ ırçı dedirtip,
Mırza bolup celip ket.
Coomart ırçı bolgon — dep,
El sınına tolgon — dep,
Artında sıyluu söz kalsın,
Oo, kargaday bolgon Kalığım,
Önörlöşüm, carığım,
Ötköndön saga kep salsam,
Kalmırza kıyın col baskan,
Neçen kıyın beldi aşkan,
Cakırçılık ayınan,
Can bağıununun cayınan,
Oluya-Ata, Merkeni,
Öz aylımday kırıgam,*

*Ak damaklı ada konarsın,
Akın olmak için yavaş ilerlemek lazım,
Ahmak olmak bir anda,
Akınlık yolu ayırır,
Karınbay¹⁸⁸ gibi mal toplayıp,
Yaz kış kendi canını zorlayıp,
Aç göz insan olma sakın,
Akının sözü sağlam olur,
Anma aşıyla toyda mal dolar,
Maldan kümbet kurmazsın,
Her şeyi mezara doldurup,
Hiçbir şekilde sığmazsın,
Yetim, dul halkta çoktur,
Yetiştiremeyen insan çoktur,
Halatıyla malı bırakıp git,
Tam bir akın dedirterek,
Bir beyefendi olarak koşturup git.
Cömert akındı, diyerek,
Halkın sınavından geç, diye,
Arkanda saygın bir söz kalsın,
Kök nar ağacı gibi Kalık'ım,
Sanat arkadaşım, aydınlığım,
Geçmişten sana bahsedersen,
Kalmırza zor günleri arkada bıraktı,
Nice çetin geçitleri aştı,
Fakirliğin yüzünden,
Can bakmanın yüzünden,
Oluya-Ata, Merke'yi,
Kendi köyüm gibi dolaştım,*

¹⁸⁸ Karınbay: Kırgızlar arasındaki söylenen efsanenin başkarakteridir, Anadolu'da Harun olarak bilinmektedir.

Saruu menen kuşçunu,
Solto menen bugunu,
Ar atalgan uruunu,
Ancıyan menen Kokondu,
Kazak menen özbekti,
Irdap barıp körgömün,
Saltına koñül bölgömün,
Ar elde kalsın örnögüm,
Ata tegim surasañ,
Tayake-tayım coo çalış,
Uruum bolot sarbagış,
Neçendi baştan ötkörgöm,
Kıyın belem can bagış,
Ketmen-Töbö borunda,
Çoñ özöndün boyunda,
Ötömbaydın aşında,
Mıktuları başında,
Irdap cürüp coluktum,
Ancıyandı cerdegen,
Kepke aralcı berbegen,
Ee degende mee degen,
Sözdü kumday irgegen,
Azis Barpı balaga,
Ökümdük menen söz taştap,
Aytışam — dep col baştap,
Özüm kaldım balaaga,
Kiçüülük colun karmadı,
Aytışkandan iymenip,
Uluulugum sıyladı,
Anda dağı bolbodum,
Ulam-ulam demitip,

Saruu ile Kuşçu boylarını,
Solto ile Bugu boylarını,
Çeşitli boyları,
Ancıyan ile Kokon'u,
Kazak ile Özbek'i,
Şiir söyleyerek ziyaret ettim,
Geleneklerini öğrenmişim,
Her halkta kaldı sanatım,
Atalarımı soracak olursan,
Dayılarım karşı taraftan,
Boyum Sarbagış'tır,
Başımdan çok şey geçirdim,
Can bakmak çok zor bir işmiş,
Ketmen-Töbö bağrında,
Büyük nehrin kenarında,
Ötömbay'ın anma aşında,
Başlarında büyükleriyle,
Şiir söylerken karşılaştım,
Ancıyan'ı yurt edinmiş,
Söz sırasını vermeyen,
Be deyince beyin diyen,
Sözü kum gibi dizen,
Gözü görmeyen Barpı gence,
Emrivaki söz attım,
Atışalım, diye yol başlattım,
Sonunda kendim belaya kaldım,
Küçüklük yerini tuttu,
Atışmaktan vazgeçip,
Büyüklüğüme saygı gösterdi,
Bu sefer de durmadım,
Üstüne üstüne vararak,

Artınan tüşüp ırdadım,
Kübür-şıbır ukkanda,
Mañka külkü çıkkanda,
Kuruşa tüşüp büt denem,
Barmagımdı tiştedim,
Alla taala kuduret,
Amirine biz ümöt,
Bala ırçı Barpıga
Közün alıp söz bergen,
Kökürökkö eş bergen,
Özüñdü şondo körgömün,
Baralına kelgende
Bar adamdı karatkan,
Barımduu akın bolot-dep,
Bar köñülüm bölgömün.
ırçı atalıp telçipsiñ,
Karataldı eerçipsiñ,
Manabiñ kataal can ele,
ırçının barkın bilbegen,
Mañızdığı bar ele,
Bayır tappay keldiñ go,
Basıntar cayı bar ele,
Emi kezektı saga bereyin,
ırday berbey keçke ele,
Kalıstıkka keleyin,
Köpçülük kütüp oturat,
Köñüldö bir top söz turat,
Akındığıñ el bilsin,
“Kurmanbekti” aytıp ber,
Bir körünüp cogolboy,
Ay aylantpay kaytıp kel.

Peşine takılıp şiir söyledim,
Halkın konuştuklarını dıyunca,
Aradan gülmeler gelince,
Bütün bedenim tutuldu,
Parmağıımı ısırđım,
Allah Tela kudret,
Emrine biz ümmetiz,
Genç akın Barpı'ya
Bakarak söz sırasını vermiş,
Göğsüne sevgi vermiş,
Kendini o zaman görmüşüm,
Gücüne geldiğinde
Bütün insanları baktırdı,
Zeki akın olacak, diye,
Bütünü gönlümü çevirmiştim.
Akın adını alıp uçmuşsun,
Karatal'ın peşine düşmüşsün,
Beyin ters insandı,
Akının değerini bilmeyen,
Anlamayan yanı vardı,
Rahat etmeyip geldin herhalde,
Baskın durumu vardı,
Şimdiki sırayı sana vereyim,
Şiir söyleme uzatıp,
Adillığe geleyim,
Kalabalık bekliyor,
Gönülde birçok söz duruyor,
Akınlığını halk bilsin,
Kurmanbek destanını anlatıver,
Bir kere görünüp kaybolmadan,
Bir ayı geçirmeden geri dön.

*Oşol tünü Kalık “Kurmanbekti” Bu gece Kalık sabaha kadar
ırdap tañ atırıp, ertesi Kalmırza menen Kurmanbek Destanını icra eder. Ertesi
ısıq koştoşup, Pişpekti közdöy cönöp ketet. gün Kalmırza ile vedalaşıp Pişpek’e doğru
yola çıkar.*

II. 4. Aytışların Fonksiyonları

Bir toplumun halkbilim olay, ürün, öge ve değişkenleri arasındaki ilişkiler düzeninin, halkın tarihsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik gereksinmelerine uygun bir biçimde, uyumlu ve kesintisiz olarak işlemlerini sağlayan etkinlik için işlev denmektedir¹⁸⁹.

Aytışların işlevlerini ele alırken genel olarak halk bilimi ürünlerinin aynı anda birkaç işlev üstlendiğini görmekteyiz. Bu yüzden bizden önce yapılan araştırmalara başvurduk.

İlhan Başgöz: “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi”¹⁹⁰ adlı makalesinde folklor çalışmalarında işlevsel yaklaşımın temel taşını Malinowski tarafından koyulduğunu anlattıktan sonra W. Bascom’un belirttiği folklorun dört işlevine beşinci olarak Protesto işlevini eklemektedir.

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme,
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme,
3. Eğitim, yani kültürü gelecek kuşaklara taşıma,
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için, bir kaçıp kurtulma mekanizması
5. Protesto

W.Bascom ve İlhan Başgöz’ün tespit etmiş oldukları işlevlere göre aytışların işlevlerini örneklerle ele almaya çalıştık.

Aytışın kullanım ve anlatım yerleri olan toy-düğünler, anma aşısı (Aş), arkadaşların eğlence amaçlı toplandığı ortamlar (Coro), toplantı-meclis (Çoguluş-Cıyın), yayla şenlikleri, bayramlar ve ikili buluşmalarda, konser salonlarında, festivallerde, şölenlerde, şenliklerde, törenlerde, kutlamalarda icra edilerek seyirciyi eğlendirme, eğlenme ve hoş vakit geçirme işlevi üstlendiğini görmekteyiz.

¹⁸⁹ Orhan Acıpayamlı, Halkbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, 158 s

¹⁹⁰ İlhan Başgöz, "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Feryal Matbaacılık, Ankara 1996, s. 1-3

Akınlık yaşadıkları dönemin en bilge insanlarıdır. Dolayısıyla her icrada bilgilerini seyirci ile paylaşmaktadırlar. Ayatışlar bilgilendirmeye yoluyla tarihi, felsefi, toplumsal ve özel yaşamla ilgili tüm konuları ele alarak değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevini üstlenmektedir. Çalışmamızın metin bölümünde yer alan atışmaların tamamında bu işleve örnek gösterilebilecek bilgi bulunmaktadır.

Sınama, değerlendirme, öğüt, nasihat ve tavsiye verme yoluyla ustalarından aldıklarını kendi çıraklarına aktaran akınlık geleneğini çıraklarına öğretmesi, eğitmesi ve geleceğe taşıması ayatışların üstlenmiş olduğu eğitici fonksiyonuyla açıklanabilir. Eğitim, yani kültürü gelecek kuşaklara taşıma işlevine örnek olarak çalışmamızın metin bölümünde 6. sırada yerini alan **Toktogul ile Barpı'nın Karşılaşması**¹⁹¹ adlı metni aldık.

Adı halk arasında duyulmuş usta akınlık, genç akınlık giderek tanışmak istediği akınlardır. Barpı da Kırgızlar ve Kazaklar arasında adı duyulmuş, şöhreti yayılmış olan Toktogul akınlıkla tanışmak için gelir. Metinden de anlaşılacağı gibi ilk başta ustanın bulunduğu ortama girmekten bile çekinmiştir. Bu çekingenlik büyük akınlık şöhreti karşısında değil, onun ustalığına olan saygısından dolayıdır. Barpı Toktogul akınlık adını Cenicok akınlıkından duymuştur. Barpı akınlıkını onunla tanıştırmak için Dalbay adında biri getirir. Onların ilk karşılaşması şu şekilde gerçekleşmiştir:

*“Barpı Toktogul menen
algaçkı coluğuşuusu cönündö minday
deyt: “Men uluu akındın üstünö
kapıstan kirip baruudan tartındım.
Cürögüm daay algan çok. Anın ırların,
namın Ceñicokton ukkan bolçumun.
Meni Ketmen-Töböğö eerçitip bargan
Dalbay: “Mına bul Toktogul”-dep
körsöttü. Men Dalbaydı eerçiy üygö
kirip barsam, Toktogul:*

*Barpı akınlıkının Toktogul ile ilk
karşılaşması hakkında şunları söyler:
“Ben ulu akınlıkın oturduğu yere
girmekten çekindim. Kalbim izin
vermedi. Onun şiirini, ismini Ceñicok
akınlıkından duymuştum”. Beni Ketmen-
Töbö'ye getiren Dalbay: “İşte bu
Toktogul “ diye gösterdi. Ben
Dalbay'ın peşinden eve girdiğimde
Toktogul:”*

¹⁹¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

Toktogul akının şiir söylediği ortama başka yörenin giysileriyle giren genç oğlanı görünce hemen anlar ve şöyle devam eder şiirine:

TOKTOGUL:

*Eşikten keldin bir bala
Könülüm saga bölündü.
Sezbeyt dep meni oylobo,
Sıyagın akın köründü.
Kanday inim ekensin,
Üygö kirbey tartıngan?
Aran kirip oturdun,
Bir kişinin artınan.
Sırdaşsak arman bölünöt,
İlebin cuka körünöt.
Önörün bolso örgö çap!
Tartınbay, balam, sırındı ayt,
İçinde bolgon çınındı ayt,
Çın sırındı aytpasan,
Adebin menen özün kayt!*

*Kapıdan girdin bir genç
Dikkatim sana yöneldi.
Sezmez diye düşünme,
Görünüşte akınsın.
Nasıl kardeşim imişsin,
Eve girmekten çekinen?
Zar zor girdin içeri,
Birisinin peşinden.
Sırlaşırsak sır paylaşılır,
Dudaklarından şiir dökülüyor.
Hünerin varsa sergile!
Çekinmeden, evlat, hünerini göster,
İçindeki gerçeği ortaya çıkar,
Gerçek sırnı ortaya koymayacaksan,
Edebin ile kendin geri dön!*

Bu satırlarda akınların ne kadar dikkatli olduğunu görmekteyiz. Akın karşısındaki gencin şiir söyleyen biri olduğunu anlayarak ona söz verir. Söz sırasını alan Barpı da onun adını Cenicok akından duyduğunu söyleyerek şöyle şiir söyler:

BARPI:

*Cenicok aytkan atındı,
Bildim go, aba, barkındı.
Emi taanıp turamın
Kir bolbogon altındı.
Adebi cuktuk kılıp men,
Kirip kelgen öndönöm.
Cetkiçe, aba, şaşıldım,
Aldına keldim keldelen.
Katalık ötsö keçirgin,*

*Cenıcok söylemişti ismini,
Bilirim elbet, amca, kıymetini.
İşte şimdi tanıyorum
Toz konmayan altını.
Terbiyesizlik edip ben,
Girdim içeri herhalde.
Gelinceye kadar acele etim amca,
Yanına daldım hemen.
Kusurum varsa affeyle,*

*Eşitkim kelet, ünümdön,
Bulbulday nazik tilinden.
Attanıp keldim atayı
Töölös, Boston elimnen.
Bolcoldop çıktım Bostondon,
Nasibim saga koşkondon.*

*İşitmek istedim sesini,
Bülbül gibi tatlı dilini.
Özellikle yola koyuldum
Töölös, Boston halkımdan.
Tasarlayıp çıktım Boston'dan,
Nasibimi sana katmaya.*

Toktogul akın Barpı'nın ilk şiir söylemesinden onun ne kadar iyi bir akın olacağını anlar ve onu tanımak için değerlendirmelerde bulunur. "Akınlık geleneğini bilen birisiymişsin. Akın olduğunu Cenicok akından duymuştum. Önce hangi boydansın, kimlerdensin. Görünüşe bakılırsa dilinden şiirler akıyor. Pehlivan olacak birisi alnından belli olur, akın olacak birisi dudaklarından belli olur. Kendi fikri olmayan bey oğlu musun? Yoksa şiir sanatını bilen birimisin," diyerek söz sırasını Barpı'ya verir. Barpı akın kendisinin nerden ve nasıl geldiğini anlatarak aytışa başlar ve kendini tanıtır. Ardından da Toktogul adını akınlardan duyduğunu ve akınlık gereği ustadan yeni şeyler öğrenmek istediğini anlatır:

BARPI:

*Sındadın, aba,sındadın,
Sındap turup ırdadın.
Bulbulday ünün uksan dep,
Men kezige albay turbadım.
Akındardın içinde,
Artık eken ardagın.
Komuzdu küügö keltirgen,
Atı çok, orton barmagın.
Kerek boldu inine
Taalim, nuska almagım.*

*Sınadın amca sınıdın.
Sınayıp şiir söyledin,
Bülbül sesin duymadan,
Karşılaşmadan edemedim.
Akınların içersinde,
Fazla imiş değerın.
Komuzu dile getiren,
Yüzük orta parmağın,
Gerek oldu kardeşine,
Senden talim, öğüt almam.*

Bu iki akının buradaki konuşmalarından akınlık geleneğindeki usta çırak ilişkisini görmekteyiz. Usta olan akın her zaman genç akınları sınavarak onu değerlendirir. Genç akın ise onun dediklerini, öğütlerini ve adabını harfiyen yerine getirmeye çalışır.

Söz sırası Toktogul'a geldiğinde kendisinin ne kadar çileli bir hayat geçirdiğini anlatır. Usta akının başından geçen ve hafızalardan silinmeyecek izler bırakan çeşitli olayları anlatır. Ardından da akınlığın çok fedakârlık isteyen bir iş olduğunu anlatır. Her zaman gerçekleri söyleyen, hiçbir şeyden çekinmeyen akınların zirveye ulaşacağını söyler.

TOKTOGUL:

Seni takır ayabay

Ölüşünö karabay

Çondugun mindan bilgizet.

Karanı süylöyt anıktap,

Atındı alat ayıptap.

"Caman ırçı eken"-dep,

Calpı elge cayıltat.

Süygön cardan ayrıltat,

Kanatındı kayraltat.

Sana hiç acımadan,

Ölmene bile bakmadan,

Gücünü burada gösterir.

İftirayı atar başına,

Atını da alır ceza diye,

"Kötü ırçı imiş" diye,

Bütün halka ilan eder.

Sevgili yardan ayırır,

Kanadını kırarlar.

Söz sırası Barpı'ya geldiğinde Toktogul akının yaşadıklarına rağmen sağ salım hayatta olmasına sevindiğini dile getirir. Artık sizin gibi büyük akının tecrübelerinden yararlanmak istediğini, yeni şeyler öğrenmeyi ümit ederek geldiğini söyler.

BARPI:

Beşenene bütüptür

Arılbagan kara şor.

Duşmandardan baylandı

Komuzdu çertken altın kol.

Aman kördüm colugup toko,

Azırkı menin işim on.

Taalimin alıp kalsam dep,

Abalı mende ümüt çon.

Alnına yazılmış,

Bitmeyen sert derdin,

Düşmanlar tarafından bağlandı,

Komuzu çalan altın ellerin.

Esen gördüm karşılaşp,

Toko şimdiki işim yolunda,

Terbiyeni almak dileğim diye,

Öncelik bende ümit büyük.

Toktogul akın bu selamlaşmadan sonra çok sevindiğini kendisinden sonra yetişen akınların olduğuna sevindiğini söyler. Burada Toktogul'un sözlerinden selamlaşmadan artık genç akını sınamaya geçildiğini anlıyoruz. Barpı akına akınlığını göster diyerek ona sırayı verir:

TOKTOGUL:

*Komuzdan bergen salamım
Ulap ket,inim ayagın.
Emkisin bölök ırdayın,
Akındığın sındayın.
Kep tüyünün çeçpesen,
Çeçendigin kim bilet.
Keremetin bolboso,
Çeberdigin kim bilet?
Tabışmaktı tappasan,
Sırçılığın kim bilet?
Cabırtıp mırdı tökpösön,
Irçılığın kim bilet?*

*Komuz ile verdiğim selamımı,
Devam ettir kardeşim sonundan.
Şimdikini farklı söyleyeyim,
Akınlığını sınayayım.
Laf düğümünü çözezsən,
Hatıpliğini kim bilir?
Keremetin olmazsa,
Ustalığını kim bilir?
Bilmeceyi bulamazsan,
Sır çözdüğünü kim bilir?
Üst üste şiir söyleyemezsen,
Şairliğini kim bilir?*

Barpı akın sorular yönelterek atışmanın hangi türünde söyleyeceklerinin ipuçlarını almaya çalışır. Burada akınların atışma türlerine ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

BARPI:

*Arkar menen kulcanın
Ottoor cerin kim bilet?
Talıbagan külüktün
Toktoor cerin kim bilet?*

*Geyik ile maralın,
Otladığı yeri kim bilir?
Yorulmayan düldülün,
Duracağı yeri kim bilir?*

Toktogul akın, atışmanın Sanat Aytış türüne geçtiğini görürüz. Sanat aytışında ebedi gerçekleri konu edinmektedir ve didaktik bir işlev üstlenmektedir. Sanat aytışında atasözleri de sıkça kullanılmaktadır. Hatta akınların bu şiirleri daha sonra atasözü olarak da halk tarafından kullanılmaktadır. Kırgız akınlarının bize kadar ulaşmış olan Sanat aytışlarının en güzel örneği sayılan bu atışma günümüzde de çeşitli sanatçılar tarafından kullanılmaktadır.

TOKTOGUL:

*Cürögündö otu bar
Aytımduu kişi jatalbayt.
Tübü buzuk adamdar*

*Yüreğinde ateşi var,
Namuslu yiğit yatamaz.
Soyu bozuk adamlar,*

Başkaga kelip batalbayt.
Belgiliü çeken belen er,
Süylögön sözgö takalbayt.
Almakka ooru toorusa,
Eç aylasın tabalbayt.
Eşen, koco çogulup
Dem salgan menen ayıkpayt.
Ölörün bilse adamzat,
Özünön özü arıktayt.
Acal kıstap kelgende,
Agaga sırın aytalbayt.
Aytkan menen payda cok,
Agası kuup, kaytarbayt.
Amanat canın ötpösö,
Alganın kara camınbayt.
Ölböy kişi ayrılбайt,
Öksüböy tuugan kaygırbayt.
Öpkölögön öz tuugan
Öböktösön tabılбайt.
Aşıkkın menen aldastap
Acalsız eç kim ölö albayt.
Iraaktan uça ilaaçın
Karaanın eç kim körö albayt.
Can küyörün bolso da
Arkandan erçip bara albayt.
Cancaldaşıp muştasıp,
Acıratıp alalbayt.
Tuuştuu tuugan ardanbayt,
Küyütsüz kişi zarlanbayt.

Yabana gidip barınamaz
Meşhur hatip miydin?
Söylediği söz bozulmayan.
Almaya hastalık çalışırsa,
Hiç çaresi bulunmaz.
Veli, hocalar toplanıp,
Dua ederse iyileşmez.
Öleceğin bilirse insanoğlu,
Kendi kendine zayıflar.
Ecel zorlayıp gelince,
Abiye sırın söylemez.
Söylese bile fayda etmez,
Abisi onu saklayamaz.
Emanet canın geçmezse,
Eşin kara giyinmez.
Ölmeden kişi ayrılmaz,
Üzülerek kardeş ağlamaz.
Heveslenen öz kardeş,
Aramayla bulunmaz.
Acele ile önceden,
Ecelsiz kimse ölemez.
Uzaktan uçarsa Laçın,
Gölgesin kimse göremez.
Seni tutanlar olsa bile,
Peşinden gidemez.
Kavga edip dövüşüp,
Ayırıp alamaz.
Gerçek kardeş çekinmez,
Dertsiz kişi ağlamaz.

BARPI:

*Oktoboy mergen ata albayt,
Ontoboy ooru cata albayt.
Tüzdöböy mergen ata albayt,
Tüyşölböy ooru cata albayt.
Sınbay söök çor bolboyt,
Tilep algan baldarın
Cetim bolboy kor bolboyt.
Buzuktun işi on bolöboyt,
Buyruktuu altın cogolboyt.
Bulbuldun ünün eşitpey
Gül caykalıp açılбайt.
Küyüttön dardın köp tartsa,
Küygöndün ünü basılбайt.*

TOKTOGUL:

*Kuş kanattuu kir bolboyt,
Duşmandın köönü bir bolboyt.
Karooluna ilinbey
Kaçkan kayıp attırбайt,
Alganın cakşı bolgon son,
Tuugandı senden cat kılбайt.
Cakşı çıksa elinden,
Duşmanga seni kaktırбайt.*

BARPI:

*Eski pahta böz bolboyt,
Esepteşken dos bolboyt.
Cakşının sözü kors bolboyt.
Camandın sözü cooş bolboyt.
Kalempir açuu, bal bolboyt.
Cakşının peyli tar bolboyt.*

*Kurşunsuz avcı atamaz,
Sızlamadan hasta yatamaz.
Nişansız avcı vuramaz,
Zırlamadan hasta yatamaz.
Kırılmadan kemik bozulmaz,
Dileyerek alan evlatların,
Yetim olmadan hor olmaz.
Bozuğun işi düzelmez,
Kısmetli altın kaybolmaz.
Bülbülün sesin duymadan,
Yeşerip çiçekler açılmaz.
Önceden dert çok çekse,
Dertlinin sesi kesilmez.*

*Kuş kanadı kirli olmaz,
Düşmanın niyeti bir olmaz.
Pusulaya düşmeden,
Kaçan kayıp vurduramaz.
Aldığın iyi olduktan sonra,
Akrabayı senden yad etmez.
İyi çıkarsa halkından,
Düşmana seni dövdürmez.*

*Eski pamuk bez olmaz,
Hesaplaşan dost olmaz.
İyinin sesi sert olmaz,
Kötünün sesi kibar olmaz.
Acı biber bal olmaz,
İyinin huyu dar olmaz.*

Toktogul sendey akındar,

Ar cerde kar bolboyt.

Camandı maktagan menen baş bolboyt,

Toktogul, neeti cakşı kas bolboyt.

Toktogul senin gibi akınlar,

*Hiçbir yerde hor **olmaz.***

*Kötüyü övmeyle baş **olmaz,***

*Toktogul, niyeti iyi düşman **olmaz.***

Sanat aytışının en güzel örneği olduğunu söylediğimiz bu atışmada akınların çeşitli teknikler kullandığını görmekteyiz. Atışmanın bu kısmına kadar akınlar “-maz, -mez” olumsuzluk ekini kelimenin sonuna getirerek şiire devam etmektedirler. Bu ekleri kullanarak şiirini sürdüren Toktogul şiiri burada değiştirelim “-mez, -maz” ekinden “ile’ye” geçelim demesiyle şiirde kullanılan teknikleri iki akının da çok iyi bildiğini görülmektedir:

TOKTOGUL:

Kuşundu özün salbasan,

Çırmalıp koldon bara albayt.

Anık tabın bilbese

Ilbesinde ala albayt.

Bul ırdı inim taştayın:

“Menen” dep ırdap baştayın

Köl söölötü kaz menen,

Melmildep catkan saz menen.

Suluular betin öptüröt,

Kayrılıp turup naz menen.

Kuşu kendin bırakmazsan,

Uğraşsa da elden çıkamaz.

Gerçek durumun bilmezsen,

Avlarını alamaz.

Bu şiiri kardeşim bırakayım:

“İle” diye söylemeye başlayayım.

*Gölün manzarası kaz **ile** güzel,*

*Gerilip yatan balçık **ile.***

Güzeller yanağını öptürür.

*Dönüp şöyle bir naz **ile.***

BARPI:

Darıya agat say menen,

Cılkının körkü tay menen.

Kök soorun uçat balaluu

Oşo say boyunda car menen.

*Derya akar çay **ile,***

*Yılkının güzeli tay **ile.***

Gök kuş uçar yavrulu,

*Çay kenarındaki yar **ile.***

Kulalı cüröt an menen,

Kök karga uçat car menen.

Sagızgan oynoyt say menen,

*Yırtıcı kuş uçar av **ile,***

*Gök karga uçar yar **ile.***

*Saksağan oynar çay **ile,***

Balasız kişi zar menen.

*Evlatsız kişi dert **ile**.*

*Cigittin köönü kubanat
Bulkungan buudan at menen
Coldoş bolup bir cürbö
Könlü kara cat menen.*

*Yiğidin gönlü sevinir,
Durmak istemeyen at **ile**.
Yoldaş olup bir gezme,
Gönlü kara el **ile**.*

TOKTOGUL:

*Öz barkın bilbes can bolot,
Bastaşpağın mas menen.
Kapalığın cazam dep
Kadırlaş bolbo nas menen.
Kuçahtaşıp dos bolbo
Astı akılı pas menen.
Canaşsan cakşı mart menen,
Soodanın işi – kart menen.
Moynun kılday içkeret,
Sarı ooru meenet dart menen.*

*Kendi değerin bilmeyen can olur,
Uğraşmayın sarhoş **ile**.
Sıkıntımı gideririm diye,
Yakın olma mest **ile**.
Kucaklaşıp dost olma,
Akılı kısa biri **ile**.
Yakınlaşsan iyi mert **ile**,
Ticaret işi - tecrübe **ile**.
Boynun kıl gibi incelik,
Sarılık hastalık derdi **ile**.*

BARPI:

*Araba cüröt taş menen,
Uuru cüröt pas menen.
Adamdın sınını baş menen,
Mandaydın sınını kaş menen.
Kişi akıl tabat es menen,
Oroyun ıssık bet menen.
Öz elinden bölünüp,
Basıp ötpö çet menen.*

*Araba geçer taş **ile**,
Hırsız gezer alçak **ile**.
İnsanın sıfatı başı **ile**,
Alnının sıfatı kaşı **ile**.
İnsan akıl bulur zeka **ile**,
Sıfatı sıcak yüzü **ile**.
Kendi halkından bölünüp,
Yürüyüp gitme kenar **ile**.*

Usta akın atışmanın tekniğini değiştirerek karşısındaki genç akını sınavarak değerlendirmeler yapmaktadır. “-maz, -mez” eki ve “ile” eki ile devam eden atışmanın bu kısmında “**olurmuş**” ibaresine geçiş yapıldığını görmekteyiz. Aşağıdaki

Toktogul'un şiirinde atışmanın "Söylenilen şiirin iyisi, Sanat **olurmuş**" demesi aytıların en güzelinin sanat ayıtı olduğunu akının kendi ağzından öğrenmemizi sağlamaktadır.

TOKTOGUL:

"Menendi", inim, taştaybız,
"Turbaybıdan" baştaybız.
Arkar, kulca cayıtı.
Zodo bolot turbaybı.
Ar ösümdük miyvalar
Toodo bolot turbaybı.
Ak şumkar kuştı uçuran,
Kanat bolot turbaybı.
Aytiluu ırdın belgisi,
Sanat bolot turbaybı.
Tuuganga tuugan belgilüü
Medet bolot turbaybı.
Medet bolgon inide,
Adep bolot turbaybı.
Baatırların kolunda,
Kılıç bolot turbaybı.
Kayratı bat cigitke
Iris bolot turbaybı.

"İle"yi kardeş bırakalım,
"Olurmuş"a geçelim.
Geyik, keçi otlağı,
Kayalarda **olurmuş**.
Her çeşit meyveler,
Dağda **olurmuş**.
Ak şahin kuştı uçuran,
Kanat **olurmuş**.
Söylenilen şiirin iyisi,
"Sanat **olurmuş**.
Kardeşe kardeş en iyisi,
Samimiyet **olurmuş**.
Samimiyet olan kardeşte,
Saygı **olurmuş**.
Kahramanın elinde,
Kılıç **olurmuş**.
Kuvveti olan yiğitte,
Rızkı **olurmuş**.

BARPI:

Camandın peyli belgilüü:
Kazanın teep sindirip,
Bırkıratat turbaybı.
Üydögü bala çakanı
Çırkıratat turbaybı.
Muundurup ayalın,
Kırkıratat turbaybı.

Kötünün huyu bellidir:
Kazanı tepip kırarak,
Dağıtıcı **olurmuş**.
Evdeki çoluk çocuğu,
Ağlatıcı **olurmuş**.
Gırtlaklayıp hanımın,
Rahatını kaçırın **olurmuş**.

Nar töölördün söölötü
Çuuda bolot turbaybı.
Cayan balık cayıtı
Suuda bolot turbaybı.
Aytiluu keptin çeçimi
Irda bolot turbaybı.
Ay–esebi–tört mezigil,
Cilda bolot turbaybı
Denizdi carıp col salgan
Kayık bolot turbaybı.
Ay asmanda tegerek
Carık bolot turbaybı.
Ötkön iştin barısı
Tarih bolot turbaybı.

Develerin azameti,
Yelesinde **olurmuş.**
Yengeç balık otağı,
Suda **olurmuş.**
Söylenilen sözün çözümü,
Şiirde **olurmuş.**
Ay hesabı–dört mevsim,
Bir yılda **olurmuş.**
Denizi yarıp yol yapan,
Kayık **olurmuş.**
Ay gökte yuvarlak,
Aydın **olurmuş.**
Geçmiş olayların tümü,
Tarih **olurmuş.**

Sıra Toktogul akına geldiğinde, Barpı akına “**Olurmuş’tan**” “**Gönlü Açılır’a**” geçelim diyerek atışmayı yönlendirdiğini görmekteyiz.

TOKTOGUL:

Balam, “turbaybıdan” ötölük,
Emi “cazılatka” köçölük.
Arabayı körgöndö
Attın çeri cazılat.
Elge şilen bergende
Martın çeri cazılat.
Ilbesindi körgöndö
Kulştun çeri cazılat.
Akmaktı ursan ayabay,
Muştun çeri cazılat.
Narın tartıp et cesen
Tiştin çeri cazılat.
Cer betine kar tüşsö
Kıştın çeri cazılat.

Evlat "**olurmuş**"tan geçelim,
Şimdi "**açılır'a**" geçelim.
Arabayı görünce,
Atın **gönlü açılır.**
Halka yemek verince,
Merdin **gönlü açılır.**
Avını görünce,
Yırtıcı kuşun **gönlü açılır.**
Ahmakları dövünce,
Yumruğun **gönlü açılır.**
Küçük parçalarla et yiyince,
Diştin **gönlü açılır.**
Yeryüzüne kar yağarsa
Kardın **gönlü açılır.**

BARPI:

Arık baylap suu kelse,
Saldın çeri cazılat.
Cayılıp şiber ottoso,
Maldın çeri cazılat.
İşten kiyin es alsa,
Candın çeri cazılat.
Taşka kazıp çıgarsa,
Kandin çeri cazılat.
Baltırkan ottop çalkalap,
Çalkandı basıp talkalap,
Kursagı toyso kaykalap,
Nardın çeri cazılat.
Ak möngülüü cılgada,
Muzdun çeri cazılat.
Bulgarı iylep şım kılssa,
Önü sonun kulpursa –
Uzdun çeri cazılat.
Canı küyö kelgende,
Çımçılaşıp külüşüp,
Çın könülün berişıp,
Sarı mayday erişıp
Kızdın çeri cazılat.

Arık ile su gelirse,
Akımın **gönlü açılır.**
Yeşilliği görünce,
Malın **gönlü açılır.**
İşten sonra dinlenirse,
Canın **gönlü açılır.**
Dışarı kazıp çıkarılınca,
Madenin **gönlü açılır.**
Otları basıp dağıtan,
Isırgan otunu yok edip,
Karnı doyduğuna sevinen,
Devenin **gönlü açılır.**
Ak buzlu vadide,
Buzun **gönlü açılır.**
Kayış işleyip kuşak yapılırsa,
Rengine çıkarılırsa,
Yüzün **gönlü açılır.**
Yeni damat gelince,
Cimcikleşip gülüşüp,
Duyguların paylaşıp,
Ter yağı gibi erişıp,
Kızın **gönlü açılır.**

Atışmanın bu kısmında akınlar birbirine teşekkür ederek değerlendirmede bulunmuşlardır. Değerlendirme kısmına da usta akın tarafından geçilmesi dikkate değer bir noktadır. Toktogul akın Barpi'ya olumlu bir not vererek onun ileride büyük bir akın olacağını söyler. Toktogul akın, “Benim her söylediğimi takip ettin, seni çeşitli yollarla konudan uzaklaştırmak istedim; ama sen ana konudan uzaklaşmadın, artık usta akın olmuşsun” diyerek değerlendirmede bulunur.

TOKTOGUL:

*Sen dağı mendey ırdadın,
İrından, inim, sındadım.
Adaştırıp ırdasam,
Aytkanımdan cılbadın.
Menin aytkan ırımdı.
Bekerinen burbadın.
Sayrattın kızıl tilindi,
Akındığın bilindi.
Men körsötkön ırımdı
Ulabastan koybodun,
Acıratpay bir cerin,
Kınabastan koybodun,
Adis akın eken dep,
Bul cerinden oyloedum.*

BARPI:

*Men üçün, aba, çeçildin,
Kubanıp köönün köşüldün.
Aytkanım ayıp bolso da,
Ağalık kılıp keçirgin.
Keçiret dep col surap,
Aldından, aba, ötündüm.
Camılbagan çeçensin,
Bizge- cazılğan kattan ekensin.
Elge tiygen keregin,
Kimgе katkan belegin?..
Sayrap turgan bul küinün,
Kalat cerde bul tilin.
Cazdırıp kagaz taştap ket,
Suranamın men inin.
Uşul inin aytkanın*

*Sen de benim gibi söyledin,
Şiirinden kardeşim sınıdım.
Dolandırarak söylediklerimin,
İzini kaybetmedin.
Benim dediklerimi,
Başka yöne çekmedin.
Şakıttın kızıl dilini,
Akınlığın bilindi.
Gösterdiğim şiirimi,
Aynen devam ettirdin.
Kopartmadın bir yerini.
Ustalarca yerleştirdin,
Nadir akın imiş diye,
Burasında düşündüm.*

*Benim için, abi, söyledin,
Sevinerek gönlünden söyledin.
Söylediğim ayıp olsa da,
Ağalık edip affedin.
Anlar diye yol sordum,
Önünden, amca, dik geçmedim.
Yanılmayan çeçensin,
Bizim için yazılan namesin.
Halka faydan dokunan,
Kime kalık mirassın?..
Ötmekte olan bu ezginin,
Kalır yerde bu dilin.
Yazdırıp kâğıt bırakın,
Rica ederim ben kardeşim.
Bu kardeşinin söylediklerini,*

*Akıllıman, ağa, sen bilgin.
Emi go ketip baramın,
Aman esen tınç cürgün.*

*Akıllı ağa, sen bilirsin.
Şimdi gidiyorum,
Esenlikle ol diye.*

Barpı akın bu karşılaşmadan duyduğu memnuniyeti, ona teşekkür ederek dile getirir. “Benimle karşılaşarak akınlık geleneğine uygun şekilde bana kendi düşüncelerini bıraktın, bunu yaşatmaya çalışacağım” diye söz sırasını Toktogul akına bırakır.

TOKTOGUL:

*Emi çok benim armanım:
Bar eken sendey ardagım.*

*Şimdi kalmadı benim derdim,
Varmış senin gibi evladım.*

Artık Toktogul akın kendisinden sonra gelen kuşağın da akınlığı yaşatacağından emin olmuştur. Aşağıdaki mısralardan el vermeyi de görmekteyiz.

*Kay cerge barsan, agasın
Esine alıp cürsün dep.
Könülümdö dostoşup,
Kayırdaşıp koştoşup.
Beri sun, inim, kolundu!*

*Nerelere gitsen de abisini,
Aklında tutup, unutmasın diye.
Gönlüm ile dostlaştım,
Hayır ile ayrılıyorz,
Beri sun kardeş elini,*

Şiiri bilen kişinin gönlünü coşturdun diyerek genç akını kendisinin kanadı olduğunu söylemektedir.

*Irga kangan kişinin
Könülü artık tolgondoy.
Kınadın, terme, sanatın.
Sen boldun benim kanatım.
Ustazı bolup col açsam,
Adaşpay kettin ırından,
Anık bildim sınından.*

*Şiiri bilen kişinin,
Gönlü fazlasıyla açılacak gibi.
Söyledin terme sanatı.
Sen oldun benim kanadım.
Usta olarak yol göstersem,
Şiir yolundan sapmadın.
Tam değerini sınıdım,*

Toktogul, artık seni unutmam diyerek kendisinin verdiği öğütleri unutmamasını tembihlemektedir.

Can inim, emi unutpayt,

Can kardeşim şimdi unutmaz,

*Toktogul agan özündü.
Aylanıp elge ayta cür,
Agandan ukkan sözündü.*

BARPI:

*Toktogul dep eşitip
Toktoboy keldim karaçı!
Körsötsön ırdın tazasın
Könüldü, aba, cazasın.
Irdap berip, küü çertip
Cürögümdü basasın.
Nasaat berip, col açıp,
Canımdan artık atasın.
Aldında Barpı oturup,
Cazdı cürök kapasın.
Komuzga aşkan çebersin,
Önördü köpkö beresin.
Özünö cakin cardıga
Üyröngün, inim degensin.
Kazınaluu köp ırdın,
Tügönbös tüptüü kenisin.
Cardı calçı - calpının
Kayrılbas katuu belisin.
Adaşıp kelgen adamdın,
Tünöp keter cerisin.
Kayrattuu kalın elindin,
Kaynap çıkkan erisin.
Bulbulday sayrap turganda,
Tanıgam eldin çetinden.
Col körsötkön abasın,
Çıgarbayt Barpı esinden!*

*Toktogul ağabeyin seni.
Dolaşıp halka söyle,
Ağabeyinden duyduğun sözü.*

*Toktogul diye işitip,
Durmadan geldim baksana!
Gösterirsen şiirin temizini,
Gönlümü, ağabey, açarsın.
Şiir söyleyip, ezgi çalan,
Yüreğimi basarsın.
Nasihat verip, yol açıp.
Canımdan öte babasın.
Önünde Barpı oturup,
Serdi yüreğindeki dertlerini.
Komuzun ustasısin,
Hünerini herkese dağıtırsın.
Özüne yakın yoksula,
Öğren kardeş demişsin.
Hazine dolu birçok şiirin,
Tükenmez madenisin.
Yoksul fakir herkesin,
Kırılmaz belisin.
Kayıp olan insanın,
Dönüp konaklayacak yerisin.
Kuvvetli kalabalık halkının,
İçinden çıkan erisin.
Bülbül gibi şakıdığında,
Tanımıştım seni kenardan.
Yol gösteren abisini;
Çıkarmaz Barpı aklından!*

Barpı akın Toktogul'a teşekkür eder. Göstermiş olduğu yoldan gideceğini söyler. Komuzla, sözle kendine iyi bir örnek olduğundan bahseder. Vermiş olduğu öğütleri her zaman aklında tutacağına söz verir ve ayıtış sona erer.

Barpı akın bu atışmadan bir gün sonra oradan yapılan büyük bir düğüne katılır. Düğünde birkaç akını yener. Bu düğünden sonra Barpı akının ismi her tarafta konuşlmaya başlar ve böylece ünlü olur. Akınlar arasında da saygı duyulmaya başlanır¹⁹².

Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için, bir kaçıp kurtulma mekanizması işlevine örnek olarak çalışmamızın metin bölümünde yer alan 7. nolu **Barpı ile Nazar'ın Atışması**¹⁹³ atışma metnini verdik.

Kader dostlar olan Barpı ile Nazar çileli hayatlarını birbirine şikâyet ederek karşılaşmaya başlarlar. Atışmada ikisinin ne kadar yakın dost olduklarını konuşmalarından anlamaktayız. Hayatın ne kadar zalim olduğundan söz ederler, isyan içerikli duygularını paylaşırlar. Bu atışmada kendi dönemlerinin sosyal durumunu ortaya koyarak sistemi eleştirmektedirler. Yoksulluklarının üstüne, zalim insanların davranışları eklendiğinde, çaresizlikten birbirlerini şiirle avutmaktadırlar. Bu çekilen çile akınların hayatını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu çileli hayattan kurtulmanın yolunu şiirde bulduklarını görmekteyiz.

BARPI:

Dal ortomdu kabartıp,

Kötördüm otun adırdan.

Barpı, Nazar-eköobüz

Sırdaşıp, bolduk kadırcan.

Zalim bayga kor kılğan-

Bul işti kördük tagdırdan.

Atabız sattı zalimgā,

Akçasın sanap aluuga.

Bütün bedenimi kabartıp,

Kaldırdım odun yamaçtan.

Barpı, Nazar-ikimiz

Sırlaşıp, olduk kadir can.

Zalim beye hor kılan-

Bu işi gördük kaderden.

Babamız sattı zalime,

Akçesini sayarak almaya.

NAZAR:

¹⁹² Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, V cilt, Bişkek, 2002, s.487

¹⁹³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.223–225

*Kire elekpiz, Barpı dos,
Eköbüz teñ karuuga.
Atam sattı zalimge
Carım çeyrek taruuga.
Kocoyunum kötörtöt
Uramın dep tayagın.
“Otunuñ menen kurgur”-dep,
Baybiçe bürköyt kabagın.
Altı kündö bir cuuyt,
Atala kuygan ayagın.
İşenbeseñ Barpı dos,
Ali barıp karagın.*

BARPI:

*Anday bolso, can dosum,
Tüşöt go senin tamanıñ.
Butumdağı kam* çokoy
Cirtulganın karagın.
Tiken sayıp tamanım
Tıtulganın karagın.
Üşük aldı butumdu
Ubayda kördük şul kündü.
Catkanım suuk eşikte,
Zalim bay aldı tınçımdı,
Ürgülösöm, bakırıp-
Keçesi buzat uykumdu.
Üygö kirsem: “ot cak” deyt,
Eşikke çıksam: “mal bak”-deyt.
“Keç kalasın otundan*

*Daha ermedik, Barpı dost,
İkimiz de güç kuvvete.
Babam sattı zalime
Yarım çeyrek darı için.
Efendimiz kaldırtır
Vururum diye dayağıyla.
“Odununla yok olası”-diye,
Hanımefendi çatar kaşını.
Altı günde bir kere yıkar,
Yemek yenilen bulaşığını.
İnanmazsan Barpı dost,
Akşam gelerek bir bak.*

*Öyleyse, can dostum,
Düşer senin tabanın.
Ayağımdaki kötü pabucun
Yırtıldığına baksana.
Diken batıp ayağımdan
Yıprandığına baksana.
Don aldı ayağımı
Eziyet gördük şu günde.
Geceledim soğuk yerde,
Zalim bey aldı rahatımı,
Uyumaya çalışınca, bağırıp-
Geceleyin bozdu uykumu.
Eve girsem: “ateş yak” der,
Dışarı çıksam: “mala bak” der.
“Geç kalırsın odundan*

---

* Kam çokoy. İşlenmemiş kayıştan yapılan çarığın adıdır.

Ertelep turup, “tez bas”-deyt.
“Algamın pulga seni”-deyt,
“Sırumdı bilip algansıp
Uktay berbe emi”-deyt.
Öñü suuk zalimdin,
Sögüşü menen gebi ceyt.

NAZAR:

Ayım bütüp zalimden,
Keter küñüm bar beken?
Özümdün cayım Kır-Colgo,
Ceter küñüm bar beken?
Menin da şişip tapanım,
Cırtıldı kiygen çapanım.
Kızıtalak zalimden
Kutulup kaçan kaytamın?
Küygönümdön sırumdı
Dosum, saga aytamın.
Men da sendey keç kurun
Azabımdı tartamın.
Kıtır-kıtır kaşınıp,
Tıñ uktabay catamın.
Baybiçenin kordugun
Ukçu dosum saga aytamın:
Kurmak beret-badırak,
Tiktep turam caldırıp.
Menden bölök tuubastın,
Üyündö cok “balası”.
Kiygizgeni eski şım,
Cırtılğanın karaçı!...

Erken kalkıp, “çabuk ol”-der.
“Almıştım seni akçeye”-der,
“Sırumı biliyormuşçasına
Devamlı uyuma artık”-der.
Yüzü soğuk zalimin,
Sövmesi ile lafi yeter.

Zamanım bitip zalimden,
Gidecek günüm var mıymış?
Öz yurdum Kır-Col'a,
Ulaşacak günüm var mıymış?
Benim de şişip tabanım,
Yırtıldı üzerimdeki giyimim.
Şerefsiz zalimden
Kutulup ne zaman dönerim?
Yandığım için sırumı
Dostum, sana söylüyorum.
Ben de senin gibi geceleyin
Azabımı çekerim.
Durmadan kaşınıp,
Rahat uyumadan yatarım.
Hanım efendinin horluğunu
Dinle dostum sana anlatırım:
Tatmak için patlamış mısır verir,
Gözlerim parlayıp baka kalırım.
Benden başka çocuksuzun,
Evinde yok “çocuğu”.
Giydirdiği eski pantolon,
Yırtıldığına baksana!...

BARPI:

Sen küygön baydan men küygöm,
Eköobüz-coldoş teñ küygön.
Altı ay öttü esepse,
Bir colu cuubayt kiyimdi.
Cogolso dep tileymin
Şuga okşogon zulumdu.
Atala berse, tuzu çok,
Ketirdi betten nurumdu.
Küygönümdön men dağı
Ayttım saga sıyrımdı.
Altıbayday ākāsı
Artıkça meni bul cumşayt.
“Kulubuzsuñ Barpı” dep,
Balası Zirek şul cumşayt.
Çıñırıp tildeyt Çıragı,
Tili uuday bul dağı.
Baylardın öttü kazabı,
Ölgüçö çıkpayt esimden,
Zalimdin korduk azabı.
“İrisı çok kedey” dep,
Intılğanı küygüzdü.
Kık taşıtıp zambarlap,
Bulkinganı küygüzdü.

NAZAR:

Cokçuluk kesti moynumdu,
Aldı suuk kolumdu.
Atam satıp zalimge
Kuruttu menin şorumdu.

Senin yandıgın beyden ben yandım,
Aynı kaderi paylaşıp birlikte yandık.
Altı ay geçti hesapta,
Bir kere de yıkamaz giyimi.
Yok olmalarını dilerim
Buna benzer zulümlerin.
Aş verse, tuzu yok,
Giderdi yüzümdeki nurumu.
Yandığımdan ben de
Söyledim sana sıyrımdı.
Altıbay gibi ağabeyi
En çok beni o çalıştırır.
“Kulumuzsun Barpı” diye,
Çocuğu Zirek, bu da çalıştırır.
Bağırıp söver Çırac’ı,
Dili zehir gibi bunun da.
Beylerin geçti gazabı,
Ölünceye dek çıkmaz aklımdan,
Zalimin hor gördüğü azabı.
“Çilekeş fakir” diye,
Saldırması beni yaktı.
Tezek taşıtıp arabayla,
Dövmesi beni yaktı.

Yokluk kesti boynumu,
Aldı soğuk kolumu.
Babam satıp zalime
Yaktı benim çilemi.

*Kötörüp bargan otunum,
Bir ögüzgö cük turat.
Bilesiñ Nazar dosuñdu,
Ayagı menen tik turat.
Ömörbektin baldarı,
Baş-başıga zor boldu.
Alibek uulu Nazariñ,
Azabın tartıp kor boldu.
Caş toldu kara közümö,
Cabır tüştü özümö.
Bul sıyrımdı, Barpı dos,
Aytayın senin özüñö.
Kocoyunum Ömürbek,
Azarı maga boldu köp.
Irañımda kan kalbay
Sargayıp öñüm boldu çöp.*

BARPI:

*Acalım cetip ölbösöm,
Acırarımın calından.
Kutularımın bir küñü
Şuga okşogon zalımdan.
Katuu suuk çildede,
Sogonçogum carılğan.
Calınsam da eç berbeyt,
Çokoyuma çarımdan.
Bul azaptı men körüp,
Ümüt üzöm canımdan.
Kötörö albay otundu
Belim oorup mekçeyet.*

*Sırtımda getirdiğim odun,
Bir öküze yük olur.
Bilirsın Nazar dostunu,
Ayakları üzerinde dik durur.
Ömerbek'in çocukları,
Her biri ayrı bey oldu.
Alibek oğlu Nazar'ın,
Azabını çekip hor oldu.
Yaş doldu siyah gözüme,
Cebir düştü kendime.
Bu sırrımı, Barpı dost,
Söyleyim senin kendine.
Sahibim Ömürbek,
Azarlaması bana çok oldu.
Rengimde kan kalmadan
Sararıp rengim oldu ot.*

*Ecelim gelip ölmezsem,
Uzaklaşırım alevden.
Kurtulurum bir gün
Buna benzer zalimden.
Sert soğuk zamanında,
Topuklarım yarılmış.
Yalvarsam da hiç vermez,
Ayaklarıma bir çarık.
Bu azabı men görüp,
Ümidimi keserim canımdan.
Kaldıramadan odunu
Bel ağrım çoğalır.*

“Otundan erte kelbeyt”-dep,

Baybiçesi çekçeyet.

“Attarga kişen salgın”-dep,

Nazarbay çabat başıma.

“Torpoktu baylap koygun”-dep,

Apice tiyet gaşıma.

Sen dağı mendey kedeyşiñ,

Nazar dosum, caşıba.

Neler kelip ne ketpeyt

Er cigittin başına.

“Odundan erken gelmez”-diye,

Hanıımı kötü kötü bakar.

“Atlara kelepçe tak”-diye,

Nazarbay vurur başıma.

“Buzağuları bağla”-diye,

Abla sinirime dokunur.

Sen de benim gibi fakirsin,

Nazar dostum ağlama.

Neler gelip neler gitmez

Erkek yiğidin başına.

İlhan Başgöz’ün eklediği Protesto işlevine örnek olarak çalışmamızın metin kısmında yer alan **8. nolu Barpı ile Nazarbay’ın Atışması**¹⁹⁴ metnini aldık.

Nazarbay ile Barpı ikisinin atışması aytışın Kordoo (Hiciv, yerme) türünün en güzel örneğidir. Kordoo aytışları genellikle sınıf çatışmasında çok kullanılmaktadır. Kordoo aytışlarının kullanıldığı diğer bir yer de boy beylerin akınları arasında geçen atışmalardır. Aytışın diğer türlerinden farklı olarak Kordoo aytışlarında mat etme, alt etme esastır. Bu tür aytışlarda birbirilerine hakarete, şiddete kadar varan çekişmeler yaşanmaktadır.

Söze, zengin olan Nazarbay adlı akın işçi olarak yanında çalışan Barpı’ya karşı başlar. Nazarbay, “Sen benim kölemsin, babana para vererek seni satın aldım, hatta istersem kız kardeşini bile parayla satın alırım” diyerek onu alt etmeye çalışır. Sana verilen paranın karşılığını vermiyorsun, tembelsin, diye de ekler.

NAZARBAY:

Üyümdö cürgön “uulumsun”,

Üç tillalik kulumsuñ.

Kaptagın, kulum, samandı,

Cumşaymın sendey camandı.

Erteñ menen turbaysıñ,

Evimde yaşayan “oğlumsun”,

Üç gümüş paralık kölemsin.

Çuvalla, kölem, samanı,

Çalıştırırım senin gibi kötüyü.

Sabahleyin kalkmazsın,

¹⁹⁴ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.226-228

*Aytkanımdı kılbaşıñ.
Kötörüp turgun başıñdı,
Aktap içkin aşımdı,
Keltiresiñ gaşımdı.
Toyguça ceysiñ nanımdı,
Bakpaysıñ cakşı malımdı,
Bilemin, kulum, alıñdı.*

*Bargıñ kelet apaña,
Pul bergemin ataña.
Kızın baalap berebi,
Ötkörgön menin akıma?*

*Dediklerimi yapmazsın.
Yukarı kaldır başını,
Hak ederek iç aşımı,
Beni sinirlendirirsin.
Doyuncaya kadar yersin ekmeğimi,
Bakmazsın iyi malıma,
Bilirim, kölem, halini.*

*Gitmek istersin ablana,
Para vermiştim babana.
Kızını parayla verir mi?
Verdiklerimin karşılığında?*

Barpı akın da Nazarbay'ın ne kadar cimri olduğundan bahsetmektedir. “Bütün işlerini yapmama rağmen ayağıma geçirmek için bir tane çarık bile almadın, altıma sermek için yırtık döşek bile vermedin, sen bu kadar cimri misin? Cimrilüğünün diğer kanıtı da başka işçi tutmamak için üç kardeşinle birlikte bir tek beni çalıştırıyorsun. Çektiğim bu zorluklardan ölmezsem eninde sonunda senden intikamımı alırım” der.

BARPI:

*Kaptadım kapka samanıñ,
Azır senin zamanıñ.
Butuma çokoy berbesten,
Üşük urdu tamanım.
Toñgolok kesti butumdu,
Malıña kantip baramın?
Çoñ akırğa tolturup
Cilkına saman salamın.
Kıynalıp cürüp ölbösöm,
Kegimdi senden alamın!
Otunuñ terdim oydolop,
Adırğa baram corgolop,
Karayıp bulut köböysö,*

*Çuvala koydum samanını,
Şimdi senin devirin.
Ayağıma çarık vermeden,
Soğuk aldı tabanıma.
Don kesti ayağımı,
Malına nasıl giderim?
Büyük ahırı doldurup
Yilkına saman koyarım.
Zorlukla ölmezsem,
İntikamımı senden alırım!
Odununu derdim zorlanıp,
Yamaca varırım yorgalayıp,
Kararıp bulut çoğalırça,*

*Töbömdön camgır şorgolop.
Karışam sınıt tutaşıp,
Kaykaygan taşka korgolop.
Tägimdä tüzük töşök cok,
Catalbaymın oydolop.
Arzımdı kaçan tıñdaysıñ?
Üç aga-ini cindenip,
Üçöölöp meni cumşaysıñ.
Üç dilda akça bergeniñ,
Süyösüñ üşüp ölgönüm.
Irat bolor bir küni
Korduktu senden körgönüm.*

*Tepemden yağmur dökülür.
Hareket edemededen kalırım,
Kocaman taşa dayanırım.
Altımda doğru dürüst döşek yok,
Yatamam kıvrınarak.
Arzumu ne zaman dinlersin?
Üçkardeş sinirlenip,
Üçünüz beni çalıştırırısın.
Üç gümüş akçe verdiğin,
Seversin üşüyüp ölmemi.
Kurtulurum bir gün
Senden çektiğim horluktan.*

Söz sırası Nazarbay'a geldiğinde o da şöyle der: "Karnın doyduğunda bu kadar konuşuyorsun, sana daha iyi imkân sağladığımızda kendinden geçersin, sen kaldıramazsın, ancak buna layıksın. Ağabeylerimden söz ettin, onlar benim için çok değerlidir. Onlar beni ellerinde büyütüştür. Bu yüzden onlar hakkında kötü konuşma. Senin karnını onlar doyuruyor, yediğin ekmeğe ihanet etme. Eğer böyle devam edersen sana daha çok eziyet gösteririm", diyerek onu tehdit eder.

NAZARBAY:

*Akmaksıñ, kedey, oolukpa,
Bir bälâägâ colukpa.
Tamaniñ tilip kan alsam,
Anan, açılıp közüñ soolukpa.
Toygonuna toroñdop,
Süylöysüñ maga oloñdop.
Ölüp ketseñ mayliga,
Cürö ber, sokur çoloñdop.
Akâmdin atı-Altıbay,
Tuugandın maga barkı bar.
Çaşımda süyüp kötörgön,
Kızhattı maga ötkörgön.*

*Ahmaksın, fakir, heveslenme,
Bir belaya denk gelme.
Tabanıñ dilinip kan alsam,
Sonra, açılıp gözün ayılma.
Doyduğun için sevinip,
Söylersin bana gevezelenerek.
Ölüp gitsen boşuna,
Gezmeye devam et aksayarak.
Ağabeyimin adı-Altıbay,
Kardeşin bana değeri var.
Çocukluğumda sevgiyle kaldırmış,
Hizmetini bana geçirmiş.*

*Cumşaymın sendey kulumdu,
Tölötüp alam pulumdu.
Küröp ber köndüü çarkarın,
Puluman cumşap aytamın,
Akkız ceñe katını,
Tokup ber minçü atını.
Kardıñı carat tampaıtıp,
Bıdırıp koygon patiri.
Ortonçu âkâm Bazarbay,
Koşko cumşayt ertege,
Koştın başın cetele.
Agamdın köönün kuş kılğın,
Arbıtıp kedey, iş kılğın.
Carmaga kardıñ toyosuñ,
Carılğanday bolosuñ.
Kök arkan büktöy kel,
Kök atka kuuray cüktöy kel.
Baybiçem üydö ıyladı,
Keçee otun cokton kuuradı.
Cüktöbösoñ otundu,
Sıdırıp alam tonuñdu.
Cara çabam conuñdu,
Kurutam, kulum, şoruñdu.*

*Çalıştırırım senin gibi kölemi,
Geri alırım paramı.
Temizle tezekli ahırımı,
Param olduğundan çalıştırırım,
Akkız yenge kadına,
Eyerleyiver binecek atını.
Karnını yarar patlatıp,
Pişirip koymuş ekmeği.
Ortanca ağabeyim Bazarbay,
Çift sürmeye yarın,
Çift sürmeye at yerine seni alırım.
Ağabeyimin gönlünü hoş tut,
Hızlandırıp, fakir, iş yap.
Yarmaya karnını doyurursun,
Yarılmış kadar olursun.
Mavi halat hazırlayıp gel,
Kır ata çalı yükleyerek gel.
Hanımım evde ağladı,
Dün odun olmadığı için zorlandı.
Yüklemezsen odunu,
Çekip alırım giyimini.
Vurarak yararım sırtını,
Kuruturum, kölem, çileni.*

Barpı akın da şu şekilde cevap verir: “İki ağabeyinin işini de bana yaptırarak sadece benim çilemi büyüttün. İşe yaramayan oğlunun bana çektiirdiği azmış gibi hanımın ile ablan çok az ekmek veriyor. Üstüne, bütün ağır işleri bana yaptırıyorsun. Ayağımdaki yaralar da bir taraftan beni bitirdi. Kız kardeşini satın alırım diyerek bana hakaret ediyorsun,” diyerek ondan çekinmediğini dile getirmektedir.

BARPI:

*Eki agañdı körsötüp,
Aşırdıñ meenet sen maga,*

*İki ağabeyini gösterip,
Çoğaltın çilemi sen bana,*

Cürgömün malay bir saga.
Kuuray terip kelgin-dep,
Kuturganday süylöysüñ.
Meenetke bütkön Barpının
Kıynalğanın bilbeysiñ.
Apace senin ayımıñ,
Ardaktap alğan zayıñ.
Kiyim berbey kıynaysıñ
Menin kay cerden taptıñ ayıbım
Meenet menen baktırgan
Malıñdın cayın ırdaymın.
Ookat menen işi çok,
Cariñdın cayın ırdayımın.
Tan atsa beret bir kalday
Keç kirse beret bir kalday
Eköo birigip kelse bir nanday.
-Eñkeysem belim üzülöt,
Ertereek bayla kulun-dep,
Baybiçeñ tördö süzülöt.
Korduktu maga körsöttü,
Cumuşka çok balası.
Ayıga elek, Nazarbay,
Sogonçogum carası.
Tüş bolso beret kımıran,
Çıdabay kaldım şunuñan.
Atamdan algın puluñdu,
Kelip kalsa kezegim,
Sooltsom sendey zulumdu.
Keçee kamgak otun keyitti,
Tikenge şişip bilegim.
Korduktu maga körsötüp

Senin için çalışan kölenim.
Çalı çırpı derip gel diyerek,
Kudurmuşçasına konuşursun.
Çileye biten Barpı'nın
Zorlandığını bilmezsin.
Apace senin hanımın,
Severek alan eşin.
Giyim vermeden zorlarsın
Benim ayıbımı neremden buldun
Çile ile baktırdığın
Malının halini söylerim.
Hayat ile işi olmayan,
Yârinin halini anlatırım.
Tan atınca verir bir parça
Akşam olunca verir bir parça
İkisi birlikte bir ekmek eder.
-Eğilirsem belim kopar,
Daha erken tayları bağlı diye,
Hanımın başköşede süzülür.
Horluğu bana gösterdi,
Çalıştırmaya yok çocuğu.
İyileşmedi hala, Nazarbay,
Topuğumun yarası.
Öylen olunca verir bir şeyler,
Dayanılmaz hal aldı bunların.
Babamdan geri alsana paranı,
Gelince zamanı,
Solutsam senin gibi zulmü.
Daha dün zorladı odun beni,
Dikenle şişip bileğim.
Horluğu bana gösterip

*Bakırsañ ıgıt cürögüm.
Kelet go dep oyloymun,
Akırı menin tilegim.
Kızını baalap alam-dep,
Sen, kıcınasın atama.
Caşım da emçek emizgen,
Bargım kelet apama.*

*Bağırsan çıkar yüreğim.
Gelir diye düşünürüm,
Sonunda benim dilediğim.
Kızını parayla alırım-diye,
Sen, babama kızarsın.
Bebekliğimde sütünü emziren,
Gitmek isterim anneme.*

Sonuç olarak Kırgız akınlarının karşılıklı olarak icra ettikleri aytışların aynı anda birçok işlevi üstlendiğini görmekteyiz. Aytışların işlevlerinin aytışların türlerine göre geçişli bir işlev yapısı oluşturduğunu gördük.

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme: Selamlaşma (Uçuraşuu Aytışı)
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme: Nazire (Alım-Sabak Aytışı), Övme, yüceltme (Maktoo Aytışı)
3. Eğitim; yani kültürü gelecek kuşaklara taşıma: Öğütleme, Didaktik (Sanat Aytışı), Bilmece (Tabışmak Aytışı)
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için, bir kaçıp kurtulma mekanizması: Taşlama (Kayım Aytışı)
5. Protesto: Sicilleme (Kordoo Aytışı),

Akınların olarak yetişmeden başlayarak başlayarak geleneğin devam etmesinde aytışların işlevlerinin öneminin büyük olduğu kanısına vardık. Ayrıca aytışların işlevlerinin anlatıcılar ve seyirciler tarafından belirlendiğini gördük.

II. 5. Aytışların Tür ve Şekil Özellikleri

Kırgız akınlarının, ırçılarının aytışları tür ve şekil bakımından oldukça zengindir. Anlatıcısı bağlamında aytışlar anonim ve ferdi olarak ikiye ayrılmaktadır. Aytışın tarihi gelişimi bölümünde anlattığımız akıyneke, car car, gelin ile kaynana, kız ile yiğit atışmalarının ilk söyleyenleri belli olmadığından artık halkın eseri olmuştur ve bu eserlere anonim aytışlar denilmektedir. Akınlarımızın karşılıklı olarak yaptıkları

atışmaların ilk söyleyeni belli olduğundan ferdi aytışlar veya akın aytışları diye adlandırılmaktadırlar. Aytışların türlerini ele alırken akınlar ve halk tarafından kullanılan tasnifleri toplayarak kullanmaya çalıştık. “*Malinowkiy türlerin tasnif edilip adlandırılmalarıyla ilgili düşüncelerini de dikkate almamız gerektiğini düşünüyoruz. Malinowkiy’e göre; dışarıdan herhangi biri tarafından bir anlatma tarihi anlatma, efsane veya kulaktan dolma masallar olarak tasnif edilip adlandırılabilceği gibi o anlatmaları yaratanlar için o anlatmalar sadece bir ad altında toplanabilmektedir. O kendi tasnifini yerine anlatmayı yaratanların tasnifini – adlandırmasını kullanmış ve bunun nedeni olarak da anlatmaların sadece metne dayalı olarak yapılan tiplene tasnifinin, bu tipleri tam olarak ifade etmede yetersiz kalışını göstermiştir. Malinowkiy’in bu düşüncelerini yorumlayan Karl Reichl da “yerli tasnifi uygulamak suretiyle bir anlatmanın sadece bir metne değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgu olduğunu da ifade edebilir”¹⁹⁵ demektedir. Bunu “Şeker Kızla Ceñicok’un Atışması¹⁹⁶” atışma metninde de akınların kendileri tarafından yapılmış oldukları şu şekilde göstermektedir:*

<i>Sanattan aytar san ırçı,</i>	<i>Sanattan söyler çoğu akın,</i>
<i>Cön ırdan aytar ar ırçı.</i>	<i>Sıradan şiirden söyler her akın.</i>
<i>Tabışmak aytar çoñ ırçı,</i>	<i>Bilmece söyler büyük akın,</i>
<i>Takalbay tabar çoñ ırçı.</i>	<i>Takılmadan söyler büyük akın.</i>
<i>Takıldap aytkan ırımdın</i>	<i>Durmadan söyleyen şiirim</i>
<i>Tabışmagın çeçersin,</i>	<i>Bilmecesini çözersin,</i>
<i>Tabışmagın çeçpeseñ</i>	<i>Bilmecesini çözemezsen</i>
<i>Kakşagan menen bekereñ!</i>	<i>Konuşmaların boşa gider!</i>

11. Suusarkan ile Barpı’nın Atışması¹⁹⁷

<i>Kayda ekeniñ oyloboy,</i>	<i>Nerede olduğunu düşünmeden,</i>
<i>Kayım aytıp oynoboy,</i>	<i>Söz dalaşına girmeden,</i>

29. Ümötaalı ile Şaşubay’ın Atışması¹⁹⁸.

¹⁹⁵ Karl Reichl, Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı), (çev. Metin Ekici), TDK Yayınları, Ankara, 2002, s.125

¹⁹⁶ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızistan Basımevi, 1982, s. 89–94.

¹⁹⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

¹⁹⁸ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 217–222.

Kayım aytıp, ır ırdap,

Kazak-kırgız kalıñ el,

27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması¹⁹⁹.

Toktogul menen Ceñicok

Alım-sabak ırdaşkan,

Atışarak şiir söyleyip,

Kazak, Kırgız kalabalık halk,

Toktogul ile Ceñicok

Alım sabak²⁰⁰ atışmasını yaptılar,

Akınlar tarafından yapılan bu ve bunun gibi tasnifler seyirci tarafından yapılmaktadır. Türler hakkında derinlemesine ve doyurucu bilgi vermek istediğimizden Kırgızlar tarafından kullanılan tasnifi kullanmayı tercih ettik. Kırgız akınlık geleneğinde aytışlar aşağıdaki gibi tasnif edilmektedir:

1. Uçuraşuu Aytışı	Selamlaşma
2. Kayım Aytışı	Taşlama
3 Kordoo Aytışı	Sicilleme
4. Maktoo Aytışı	Övme, yüceltme
5. Alım-Sabak Aytışı	Nazire
6. Sanat Aytışı	Öğütleme, Didaktik
7. Tabışmak Aytışı	Bilmece
8. Diğer Aytış Türleri	

Aytışın sekiz türünü ele alıp değerlendirirken halkın ve Kırgız akınlarının neye göre tasnif yaptığını bakmamız gerekmektedir. Aytışların ilk yedi türünde, aytışların fonksiyonu, şekli ve içeriği bakımından değerlendirildiklerini görmekteyiz. Aytışın bu türleri arasında belirgin farklılıklar veya benzerlikler bulunmaktadır.

Anadolu Âşıklık geleneği üzerinde yapılan araştırmalarda Kırgız aytış türlerinin hepsinin tam karşılıkları bulunmaktadır. Ancak Kırgız akınlık geleneği araştırmacıları bunları aytışın birer türü olarak değerlendirmeye almışlardır. Anadolu âşıklık geleneğindeyse türler, âşık karşılaşmalarının birer bölümü olarak ele alınmıştır. Daha fazla bilgi için “Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993” kaynağına bakınız. Bu bilgiler ışığında bu bölümde hem yerli tasnifi dikkate alacağız, hem de Anadolu Âşıklık Geleneğindeki karşılıkları vereceğiz.

¹⁹⁹ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

²⁰⁰ Alım sabak: Atışmanın bir türüdür.

Aytışların türlerinde dikkat edilmesi gereken diğer bir konu da, her karşılaşma için geçerli olmamakla birlikte, aynı karşılaşmada iki veya daha fazla aytış türünün kullanılmasıdır. Bu durum akınların irticalen (tökmölük) şiir söylemesinden ve atışmanın (akınlardan biri, seyircinin veya atışmayı yönetenler tarafından belirlenen) seyirinden kaynaklanmaktadır. Örnek olarak “Barpı ile Kalmurza’nın karşılaşmasında” olduğu gibi, aynı karşılaşmanın (iki varyantında da) içinde aytışın Kordoo (Sicilleme) türünün ve Tabışmak (bilmece) türünde icra edilmesini gösterebiliriz.

4. Barpı ile Kalmurza’nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı²⁰¹.

Ötönbay adlı birinin anma aşına her taraftan insanlar gelir. Bu anma aşında Kalmurza akın şiire başlar ve Barpı denen akının geldiğini duyduğunu ve tanışmak istediğini söyler. Bunu duyan Barpı akın da oturduğu yerden rakibinin selam vermeden şiire başladığını söyler. “Bir misafir geldiğinde önce selam verirsin, daha sonra güzelce ağırlarsın” diyerek onu alt etmeye çalışır. Sıra Kalmurza akına geldiğinde Barpı akının çok dikkatli olduğunu, bu özelliğinin de güzel olduğunu söyler. Ama akının aşırı sivri dilli ve fevri olduğunu da vurgular. Bu sivri dilinin ve fevriliğinin ona iyilik getirmeyeceğini; hatta ölüm getireceğini söyleyerek sırayı Barpı akına verir. Barpı akın kendi halkında nazardan ve lanetten korumak için büyük hocalarının olduğunu ve hastalıktan arındırmak için hekimlerinin olduğundan bahsederek rakibinin yaşını ima ederek, “Yaşa bakarsak, ölecek olan sensin” diye cevap verir. Kalmurza’ya sıra geldiğinde rakibinin memleketini çok iyi bildiğini söyler ve Barpı akını azarlamaya başlar. Tüccarlar gibi bir çıkar bekleyerek geldin buralara diye ithamda bulunur. Bu kısımdan itibaren atışmanın sertleşmeye başladığını görmekteyiz. Barpı akın verdiği cevapta kendisinin tüccar olduğunu, kendisinin getirdiği malların karşılığında rakibinin namusunu satın almaya geldiğini söyler. Kalmurza akına sıra geçtiğinde amacın benim namusumla oynamak ise seni karanlık yere kapatarak Tanrıdan gelecek olan cezayı beklerim der. Barpı akının atışmayı çok iyi kontrol ettiğini görmekteyiz. Sıra ona geçtiğinde atışmanın şiddetini azaltmak için geri atım atar ve amacının kötü olmadığından bahseder. Kalmurza da kendisinin hangi boydan ve kimlerden olduğundan bahseder ve karşısına dikilen rakibin azılı düşmanı olacağını söyler. Barpı akın da kendisini tanıtır ve kendisinin ne kadar keskin biri olduğunu söyler. Kalmurza

---

²⁰¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

da Barpi akının nerden geldiğini bildiğini ve oraların insanının cimriliğini eleştirerek sözüne devam eder. Barpi akın memleketinin mutfağının zenginliğinden bahsederek elinin de açık olduğunu söyler. Rakibinin halkı ile ilgili eleştirilerine devam eder. İki akın atışmanın bu kısmında birbirilerine karşılıklı olarak ağır eleştiriler ve hakaretler yağdırmaya başlarlar. Atışmanın son kısmında akınların aniden bilmece atışmasına geçtiği görülmektedir. Bu bölüm, çok küfür ve argo içerdiği için yayıncılar tarafından kısaltıldığıyla ilgili not düşülmüştür. Ayrıca **Böörübay ile İbrahim'in Atışması** ile bu atışmada benzer satırlar olduğunu fark ettik.

KALMIRZA:

İlegilek ilgen kuş,

İyinde catkan cılandı,

Bal körgöndöy bilgen kuş.

Aziretali kılıcı,

Ar çapkanday uzargan.

İlegilektin tumşugu,

Ne sebepten kızargan?

Uçarken kapan kuş,

İninde yatan yılanı

Falcı gibi bilen kuş.

Hazreti Ali kılıcı,

Her salladığında uzamış.

Leyleğin gagası,

Ne sebepten kızarmış?

BARPI:

Aziretali kılıcı,

Ar çapkanda uzargan.

İlegilek ilgen kuş,

İyininde catkan cılandı,

Bal körgöndöy algan kuş.

Hazreti Ali kılıcı,

Her salladığında uzamış.

Uçarken kapan kuş,

İninde yatan yılanı,

Falcı gibi bilen kuş.

.....

54. Böörübay ile İbrahim'in Atışması²⁰²

BÖÖRÜBAY:

İlek, ilek ilgen kuş

Tal tagında balıktı

Bal körgöndöy bilgen kuş

İlek, ilek ilgen kuş

Ağacın dibindeki balığı

Bal görmüş gibi bilen kuşun

²⁰² Buurabay Menen İbraydın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

*Putu nege uzargan?
Tumşugu nege kızargan?
Munun manisin aytıp ber!
Aytalbasan manisin
Curttan algan tonundu
Cay cayına kaytıp ber!*

*Ayağı neden uzadı?
Gagası neden kızarmış?
Bunun anlamını anlatıver!
Söyleyemezsen anlamını
Halktan aldığıın cepkeni
Geri yerine iade et!*

İBRAİM:

*İlek, ilek ilgen kuş
Suu tagında balıktı
Bal körgöndöy bilgen kuş
Putunu menden surasan
Amir bolup kудaydan
Anın putu uzargan*

*İlek, ilek ilgen kuş
Suyun dibindeki balığı
Bal görmüş gibi bilen kuşun
Ayağını benden soracak olursan
Emir gelip tanrıdan
Bu yüzden ayağı uzamış*

Bu benzerlik akınlar arasındaki atışmaların sadece birine ait olmadığını ve akınların kendi atışmalarında değişik yerlerde kullandıklarını görürüz.

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşması²⁰³.

Bu varyantta da Ötönbay adlı birinin anma aşına her taraftan insanlar gelir. Bu anma aşında Kalmurza akın şiire başlar ve halkın arasında Barpı denen akın geldiğini duyduğunu ve tanışmak istediğini söyler. Ama yukarıdaki metinden farklı olarak Kalmurza sözünün sonunu sorular yönelterek bitirmektedir:

KALMURZA:

*Kıbla kaysı, kut kaysı?
Üzöngü teber put kaysı?
Arka, Ancıyan curt kaysı?
Alım kaysı, kat kaysı?
Ayta turgan çak kaysı?
Eseptö kaysı, nark kaysı?*

*Kıble nerede, kut nerede?
Üzengiye basan ayak hangisi?
Arka, Ancıyan yurt hangisi?
Âlim nerede, mektup nerede?
Söyleyecek an nerede?
Hesaplama nerede, değer nerede?*

²⁰³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.244-257

II. 5. 1. Uçuraşuu Aytışı (Selamlaşma)

Uçuraşuu aytışında akınlar hal hatır sorarak selamlaşırlar. Halkın durumu, görüşmedikleri süre içersinde geçen olaylar, saygıdeğer insanlar hakkında bilgi alış verişinde bulunarak dertleşirler²⁰⁴. Atışmanın konusu sadece bundan ibarettir.

Aytışın her türüne giriş bölümünde selamlaşmak vardır. Ancak bu selamlaşma aytışı farklıdır. Atışmanın diğer türlerinde selamlaştıktan sonra akınlar asıl konuya geçerek atışmayı devam ettirirler. Aytışın selamlaşma türünde ise sadece hal hatır sorma vardır.

Önce yaşça büyük akının şiire başlar ve bu aytışarda karşısındaki rakibini mat etme, yenme gibi amaç yoktur ve aytış hal hatır sorma şeklinde devam eder. Usta ve çirak selamlaşmalarında sınama ve öğüt verme durumu vardır. İki akının da başka bir halk, topluluk, çalışanlarla olan selamlaşmasında sınama ve öğüt verme, tavsiye verme durumları bulunmamaktadır. Bunun yanında akınlar arasında Koştoşuu (vedalaşma) şeklinin bu türün içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Anadolu âşıklarının karşılaşmalarında “*Hoşlama-merhabalaşma*” ve “*Uğurlama-Medhiye*”²⁰⁵ şeklinde atışmanın giriş ve sonuçlandırma bölümü olarak tasnif edilmiştir. Burada görüldüğü gibi aynı kökten gelen Koştoşuu ve Hoşlama kelimelerinin fonksiyonu bakımından değişikliğe uğramaktadır. Anadolu’da Hoşlama selamlaşma esnasında söylenmektedir, Kırgız akınlarının karşılaşmalarındaysa Koştoşuu-vedalaşma esnasında söylenmektedir.

10. “Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması²⁰⁶”, 13. Ceñicok ile Eşmambet’in Atışması²⁰⁷”, 14. “Ceñicok ile Toktogul’un Atışması²⁰⁸”, 26. “Kalık ile Kalmırza’nın Atışması²⁰⁹”, 20. “Toktogul ile Ceñicok’un İkinci Karşılaşması²¹⁰”, 33. “Cenicok ile Arstanbek’in Selamlaşması²¹¹”, 36. “Çondu’nun Aytike ile Selamlaşması²¹²”, 37. “Estebes Tursunaliyev’in Korgool ile Karşılaşması²¹³”,

²⁰⁴ Komisyon, Kırız Adabiyatı Terminderdin Tüşündürmө Sözdüğü, Bişkek, 1994, s. 102

²⁰⁵ Umay Günay, Aşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Sistemli Deyişler, Şükrü elçin Armağanı, s. 35-40, (Mehmet Yardımcı, Halk Şiiri Aşık Şiiri Tekke Şiiri, Ankara, 2002, s. 217)

²⁰⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284-291.

²⁰⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94–107.

²⁰⁸ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 107–114.

²⁰⁹ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

²¹⁰ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

²¹¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

²¹² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

²¹³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

39. “Kalık Akınla Osmonkul’un Karşılaşması²¹⁴”, 40. “Kalık ile Sarıkunan²¹⁵”, 42. “Aktan ile Korgool’un Selamlaşması²¹⁶”, 43. “Toktosun ile Korgol’un selamlaşması²¹⁷”, 46. “Toktogul ile Kalık’ın Karşılaşması²¹⁸”, 47. “Kalık’ın Toktogul ile Vedalaşması²¹⁹”, 48. “Toktosun ile Korgool’un İkinci Selamlaşması²²⁰”, 49. “Tuuganbay Abdiyev’in Korgool ile Selamlaşması²²¹”, 50. “Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması²²²” ve 51. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması²²³ gibi atışmaları çalışmamızın metin bölümünde verdik ve burada kısa özetlerini çıkartmaya çalıştık

Tarihi mekân ve tarihi konuların konuların işlendiği aytışa örnek olarak metin bölümünde 13. sırada yer alan “Ceñicok ile Eşmambet’in Atışması²²⁴”nı gösterebiliriz. Aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türünün güzel örneklerinden biri Cenicok akın ile Eşmambet akının karşılaşmasıdır. Akınlık geleneğine göre genç akınların sık sık büyük akınların ziyaretine gidip yeni şeyler öğrenmeleri normal bir olaydır ve hemen hemen bütün akınlarda görülmektedir. Bu yüzden aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türünün diğer bir fonksiyonu da, usta çırak ilişkisinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamadaki büyük rölüdür. Genç akınlar usta akınların yanına gelip selamlaşarak onun duasını alır ve ona bağlılığını gösterirler. Bu karşılaşmalardan sonra genç akınlar aytışa ve genel olarak akınlığa daha fazla motive olmaktadır ve tecrübe kazanmaktadır. Atışma esnasında genç akının eksiklerini usta akının ağzından öğrenilir ve aynı zamanda halk arasında da genç akının ismi bilinmeye başlar.

Bu atışmada genç akın Eşmambet Talas’tan yola çıkarak Cenicok’un köyüne gelir. Eşmambet geldiğinde usta akın kendi evinde halka şiir söylemektedir. Eşmambet

²¹⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

²¹⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. 1924 yılında söylenmiştir

²¹⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.171-179.

²¹⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135-138.

²¹⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılaşması

²¹⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

²²⁰ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

Yazarın Notu: Aynı metin aşağıdaki kitapta da yer almaktadır: Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.138-156.

²²¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159-163.

²²² Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311-315.

²²³ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317-320

²²⁴ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızistan Basımevi, 1982, s. 94-107.

eve girerek bir köşede yerini alır ve şiiri dinlemeye başlar. Cenicok akın şiirini tamamladıktan sonra eve gelen misafir gencin elindeki komuzdan onun akın olduğunu anlar ve onunla tokalaşarak selamlaşır. Eşmambet akın eline kopuzunu alarak usta akın ile tanışmaya geldiğini söyler. Usta akının halkı, yakınlarının hatırını sorduktan sonra kendini sınatmak için geldiğini anlatır. Kendisi Toktogul akın gibi yoksulluktan çok çektiğini anlatarak bu zamana kadar ustanın yanına gelemediğini söyler.

Cenicok akın Eşmambet'e hoş geldin dedikten sonra kendisinin adını duyduğunu tanışmalarının ise bugüne nasip olduğunu söyleyerek şiirine başlar. Duyduğum kadar iyi bir akınmışsın, üstelik akınlık geleneğine uygun olarak Toktogul gibi usta akınlardan bahsettin. Kırgızistan'ın her köşesini gezdiğini ve bütün büyük akınlarla karşılaştığını anlattın. Aytışın bu kısmından sonra ona şöyle tavsiyelerde bulunur: "Yoksulum diyerek üzülme, parası olmayan yoksul değildir, bilgisi olmayan yoksuldur. Bu yüzden kendini geliştir. Şiirlerini yazıya geçirmeye çalış. Akınlık çok zor bir iştir, bu yüzden kendini geliştirmen gerekmektedir. Geleceğin senin elinde, gelecekte halkına faydalı olmaya çalışman lazım." Bu parçadan da anlaşılacağı üzere, öğütlerin yerellikten bölgesel ve ulusal bir alana doğru genişlediğini görmekteyiz.

10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması²²⁵.

1936 yılında Kırgızistan'ın her tarafından ünlü akınlık davet edilerek büyük bir akınlık şöleni düzenlenir. Bu dönemde akınlık profesyonel sanatçılar gibi daha yeni yeni sahnelerde kendi eserlerini icra etmeye başlamıştır. Daha önceleri hep düğünlerde, şölenlerde, kutlamalarda yeteneklerini halk karşısında icra sergileyen akınlık otuzlu yılların başlarında günümüz sahnelerinde yerini almaya başlaması aytışın kullanım ve anlatım yerleri bakımından dikkate alınması gereken bir husustur. Aşağıdaki metne bakıldığında atışmanın yapısının değişmediğini, akınlık geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Burada değişenin sadece anlatım mekânının olduğunu görmekteyiz. Aytışın konusu, yaratılışı, işlevi, tür ve şekil özelliklerinin değişmediğini, dolayısıyla akınlık geleneğinin bu dönemde hâlâ doruk noktasında seyir ettiğini söyleyebiliriz. Belirtmemiz gereken diğer bir husus da salondaki sanatçılar ve seyirciler dışında

²²⁵ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284-291.

atışmayı takip eden ve değerlendirecek olan derleyici Zateyeviç ve kompozitör Şubin gibi Sovyetlerin önde gelen bilim adamlarının orada hazır bulunmasıdır.

Ayrıca bu dönemde kayıt cihazlarıyla derleme işlemleri de başlamış durumdadır. Ama bu atışma akın olan İsmail Boronçiyev tarafından ezberlenmiş, daha sonra yazıya geçirilerek yayınlanmıştır.

Bu atışma aytışın türü bakımından uçuraşuu (selamlaşma) aytışının en güzel örneklerinden biridir. Akınlık geleneğine göre yaşça küçük olan akınların kendinden büyük akınların hepsine selam vererek söze başlaması gerekmektedir. İşte bu geleneğin takip edilmesine örnek teşkil edecek bir metindir.

14. Ceñicok ile Toktogul'un Atışması²²⁶

Bu karşılaşma aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türündendir. Bu karşılaşma Toktogul akının sürgün edildiği Sibiry'a'dan firar ederek geldiği sırada gerçekleşir. Firarda olduğundan yerel yöneticilerden bir süre saklanmak zorunda kalır ve dostu Cenicok akının evine gelir. Söze Cenicok akın başlar. Haksız yere gerçekleri söylediği için sürgün edilen dostu Toktogul'un sağ salim geldiğine sevindiğini söyler. Akınlık yolunda çok çile çektiğini anlatarak hoş geldin, der.

Toktogul akın: "Altı ay boyunca yüksek geçitleri olan yollardan geçerek köyüme geldim. Evimde çocuğumun öldüğünü duyarak yıkıldım. Çok büyük azaplar çektim ve bu azaptan kurtulmak için dostum olan seni arayarak buraya geldim", diye anlatır. Dostlarını ve yakınlarını özlediğini dile getirerek selamlaşır.

20. Toktogul ile Ceñicok'un İkinci Karşılaşması²²⁷

Toktogul ile Ceñicok'un ikinci karşılaşması aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türündendir. İlk karşılaşma Toktogul akının Sibiry'a'dan sürgünden kaçarak geldiğinde gerçekleşmiştir. Bu karşılaşma ise Toktogul akının serbest bırakıldıktan sonra gerçekleşmiştir. İki eski dost olan akınlar samimi bir ortamda, selamlaşarak birbirlerini karşılar.

²²⁶ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 107–114.

²²⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

Toktogul akın söz sırası geldiğinde dostuna ve onun mübarek halkına selam söyleyerek şiirine başlar. Misafirperver dostunun zor günlerde her zaman kapısını açık tuttuğundan bahseder ve Cenicok akına övgü dolu sözler sarf eder. Beş altı gün kalıp uzun uzun sohbet edeceklerini söyler.

26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması²²⁸.

Kalık ile Kalmırza'nın bu karşılaşması Selamlaşma (Uçuraşuu) türündendir. İki akın daha önceden birbirini tanımaktadırlar. Ama bu karşılaşma tesadüfen gerçekleşmiştir. Kalık'ın yolculuğu esnasında yol üzerindeki bir bozahanede²²⁹ karşılaşır. Bozahaneye yaklaşınca içeride Kalmırza'nın aşk ile ilgili bir şiir (seketbay) söylemekte olduğunu duyar.

Kalık selam vermeden, “Kalmırza akın, sarhoşların seviyesine kadar mı indin? Eski Kalmırza'dan hiç bir şey kalmamış. İçkili yerlerin Kalmırza'sı kalmış” diyerek şiirine başlar.

Kalmırza akın dışarıdan gelen sesin Kalık akına ait olduğunu anlar ve cevap verir. “İnsanoğlu ilk başta selam verir sonra konuşur. Sen insanlıktan mı çıktın? Seni insanlığa döndürmek için elimden gelen her şeyi yaparım” diye dostuna hitap eder. Şiirin sonunda dostunu eve davet eder ve “arkadaşça şiir söyleyelim”, der.

Kalık dostu Kalmırza'ya ve orada oturanlara selam vermemesinin sebebi olarak şaka yapmak istemesini göstererek, daha sonra herkese selam söyler. Ortamın neşeli olduğunu, bu neşeye neşe katmak için geldiğini dile getirir.

Kalmırza akına sıra geldiğinde, “Kalık akın, son gördüğümden beri kendini daha çok geliştirmişsin, şiirlerine dikkat ettim,” diyerek şiirine başlar. “Kendim hakkında anlat dedin kendimi anlatacak olursam Kırgızların mekân edindiği her yeri gezdim, bütün akınlarla karşılaştım. İlk karşılaşmam Naymanbay akınla oldu ve onu yendiğimden beri adım halk arasında duyulmaya başladı. Daha sonra atışmanın ustası Barpı ile tanıştım. Demek istediğim senin gibi akınlar oldukça bu gelenek devam edecektir. Şimdi de destanlarından anlat,” diyerek sözünü tamamlar.

²²⁸ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

²²⁹ Boza; Kırgızlar bozayı içki olarak hazırlamaktadır.

33. Cenicok ile Arstanbek'in Selamlaşması²³⁰

Cenicok ile Arstanbek'in karşılaşması ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Cenicok akın kendinden büyük olan Arstanbek akınla selamlaşmak için evine girer; ama selamının karşılığını alamaz. Bütün bu olup biteni Cenicok akının sözlerinden anlayan Arstanbek akın "hoş geldin" diyerek selamlaşır ve akınlığın tarihi ve geleneğiyle ilgili uzun bir şiir söyler.

36. Çondu'nun Aytike ile Selamlaşması²³¹

Çondu'nun Aytike ile atışması ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Bu iki akın Kırgızistan'ın Cumgal ilçesinde karşılaşır. Söze Aytike başlar ve neden selamlaşmadığını sorar. Çondu akın da ona şiiriyle selam verir.

37. Estebes Tursunaliyev'in Korgool ile Karşılaşması²³²

Bu karşılaşmada sadece Korgool akının şiiri vardır. Bir grup akın konser için geldikleri yerde Korgool akınla karşılaşır. Korgool akın o sıralar oldukça yaşlıdır.. Gelenlerin hepsiyle tek tek selamlaşıp onları değerlendirdikten sonra Estebes Tursunaliyev ile selamlaşır. Bu durum akınlık geleneği içerisinde sıkça rastlanan bir durumdur. Estebes gibi genç akınlar usta olan akınların bu şiirlerinden çok şeyler öğrenmişlerdir. Burada usta akın herkesle tek tek tanışarak selamlaşmaktadır ve herkesi değerlendirmektedir. Bu karşılaşma ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir.

39. Kalık Akınla Osmonkul'un Karşılaşması²³³

Kalık akın ile Osmonkul'un karşılaşması ayıtışların selamlaşma (Uçuraşuu) türüne girmektedir. Bu karşılaşma Osmonkul'un akın olmasına sebep olmuştur. Daha önceleri yeteneğinin farkına varan akın, amcası tarafından engellenmiştir. Kalık akın onu kaldırır ve Osmonkul'un yetenekleri olduğunu halkın önünde anlatır. Akın olması için öğütler verir.

²³⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

²³¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

²³² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

²³³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

40. Kalık ile Sarıkunan²³⁴

Kalık akın ile Sarıkunan'ın karşılaşması ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Sarıkunan, Usta Kalık akınla tanışmak ve onun sanatını öğrenmek için geldiğini söyler. Kalık akın da selamlaştıktan sonra akınlığı öğrenmek isteyen herkese elimden geleni yaparım. Benim bir oğlum vardı, artık seninle iki oğlum oldu, diyerek ne kadar sevindiğini göstermektedir. Kalık genç akına kendi tavsiyelerini verir.

42. Aktan ile Korgool'un Selamlaşması²³⁵

Aktan ile Korgool akının karışılması ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Aktan kendinden büyük ve usta olan Korgool akına gelerek selam verir ve onun büyük ustalığına saygı gösterdiğini söyler. Korgool akın da selamlaştıktan sonra büyük akınlar hakkında çeşitli anılarını anlatır. Genç akına tavsiyelerde bulunur.

43. Toktosun ile Korgool'un selamlaşması²³⁶

Toktosun akın ile Korgool akının karşılaşması da ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Toktosun akın selam verdikten sonra usta akından akınlığı öğrenmek için geldiğini anlatır. Korgool akın da bu kadar hevesli bir genci gördüğüne çok sevindiğini söyler. Büyük akınları örnek göstererek geleneği anlatır ve öğütlerini söyler.

46. Toktogul ile Kalık'ın Karşılaşması²³⁷

Toktogul ile Kalık'ın karşılaşması ayıtışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir. Bu atışma Toktogul akın sürgünden döndüğünde yapılmıştır.

47. Kalık'ın Toktogul ile Vedalaşması²³⁸

---

²³⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. 1924 yılında söylenmiştir

²³⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.171-179.

²³⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135-138.

²³⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılaşması

²³⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

Kalık akın memleketine göç etmeden önce Toktogul akına gelerek vefasını bildirmek ve vedalaşmak istemiştir.

48. Toktosun ile Korgool'un İkinci Selamlaşması²³⁹

Aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir

49. Tuuganbay Abdiyev'in Korgool ile Selamlaşması²⁴⁰

Bu karşılaşma aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türüne girmektedir.

50. Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması²⁴¹

51. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması²⁴²

Bu iki atışma örneği "Estebes ve Toktosun akınların Kazak ve Özbek halkıyla selamlaşması" aytışın selamlaşma türüne girmektedir. Burada iki akın birbirleriyle değil, beraber Kazak ve Özbek halkıyla selamlaşmaktadırlar. Diğer selamlaşma türünde olan karşısındakine tavsiye, öğüt verme veya rakibini, karşısındakini sınama gibi özellik taşımamaktadır.

II. 5. 2. Kayım Aytışı (Taşlama)

Kayım aytışında yarışanlar adeta söz dalaşına girerler. Düğün, toylarda halkın toplandığı yerlerde atışmanın bu türü sıkça kullanılmıştır Verilen bir ayakla veya akınlardan birinin açacağı ayakla, duyguların, kanaatlerin, inançların, durumun, kabullerin, tavırların ve hasletlerin karşılıklı olarak ortaya konulması söz konusudur. "*Bazen akınlar şaka şeklinde söylemişlerdir. Akınlar burada seyirciyi eğlendirmek için bir nesne veya olay hakkında atışırlar. Toktogul ile Eşmambet'in karşılaşmasında "sakal" ayağıyla söylenen aytış buna örnek olarak gösterilebilir. Şiirin içersinde şakanın etkili olması için hiperbolik - abartma çok kullanılmıştır*"²⁴³.

²³⁹ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

Yazarın Notu: Aynı metin aşağıdaki kitapta da yer almaktadır: Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.138-156.

²⁴⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159-163.

²⁴¹ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311-315.

²⁴² Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317-320

²⁴³ Komisyon, Kırız Adabiyatı Terminderdin Tüşündürmө Sözdüğü, Bişkek, 1994, s. 39

Birbirinin eksik yönlerini etkili bir şekilde eleştirmek ve alay ederek rakibini yenmeye, mat etmeye çalışırlar Kayım ayıtışında mizah türlerinden alay ve şaka vardır ve eğlenme fonksiyonu üstlenmiştir. Tavsiye ve öğüt vermenin yanı sıra rakibini sına da vardır. Karşılaşmanın sonunda kazanan taraf hediye, ödüle layık görülmektedir. Ayıtışın Kordoo türüyle benzer yönleri bulunmakla birlikte farklılıkları da vardır. Kayım (Taşlama) ve Kordoo (Sicilleme) ayıtışlarını bir çatı altında toplayan bu ayıtışta amaç rakibini hicvetmek ve yermektir. Kayım ayıtışında amaç, rakibi mat etmektir. Kordoo ayıtışında (Sicillemede) ise mat ettikten sonra veya mat ettiğinden emin olduktan sonra rakibini yerer ve hicveder.

Kayım Ayıtışı Anadolu Âşıklarının karşılaşmalarında yer alan taşlamaların tam karşılığıdır. Umay Günay'ın verdiği tanımla karşılaştırarak bunu söylemekteyiz: *“Taşlama veya takılma denilen bu bölümde âşıklar bir topluluğun, bir yerin veya birbirlerinin kusurlarını, ayıplarını, kötü ve çirkin taraflarını veya kendilerine garip gelen olayları dile getirirler. Taşlamalar müstakil şiirler olabileceği gibi koşma dörtlüklerinin paylaşılması esasına dayalı karşılıklı deyişler şeklinde de söylenebilir. Aşık fasıllarında çok kere âşıklar birbirlerine takılarak mizahi bir hava yaratırlar”*²⁴⁴

“Kayım” kelimesinin anlamı ile ilgili araştırma yaparken yukarıda verdiğimiz Umay Günay'ın tanımlamasında yer alan “Takılma” ile aynı anlam taşıdığını gördük ve *“Atışma yapan aşığın kinayeli ve alaycı bir üslupla rakibine cevap vermesine Dokundurma denilmektedir. Klasik şiirdeki tarizin karşılığıdır”*²⁴⁵ diyen Doğan Kaya'nın tanımından “Dokundurma” ile de aynı anlam taşıdığını gördük. Kırgız akınlarının ayıtışlarda kullandıkları “Kayım” Anadolu âşıklarının karşılaşmalarında “Takılma ve Dokundurma” terimlerinin karşılığı olarak kabul edilirse, “Taşlama” atışmanın eleştirme, hiciv, alay, söz dalaşı gibi yollarla karşısındaki rakibi mat etmesiyle “Kayım” teriminin karşılığını vermektedir.

Ayıtışın bu türüne örnek göstermek amacıyla çalışmamızın metin bölümünde yer alan “Kalmırza ile Eşmambetin Atışması”²⁴⁶, “Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmammat

²⁴⁴ Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, 2. baskı, s.57

²⁴⁵ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 249

²⁴⁶ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36–43.

ile Karşılaşması²⁴⁷” ve “Alımkul Üsönbayev ile Nazim’in Atışması²⁴⁸” adlı üç ayıtış metninin özetini vermeye çalıştık.

23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması²⁴⁹.

Kalmırza ile Eşmambet’in bu atışması ayıtışın Kayım ayıtışı (Taşlama) türüne girmektedir. Kalmırza misafir olarak geldiği bir yerde selam verilmemesinden dolayı eline kopuzu alır ve onu atışmaya zorlar. Selam vermemenin akınlık geleneğindeki en büyük ayıplardan biri olduğunu hatırlatır.

1890-cıldarda Kalmırza Ketmen-
Töbögö barıp, Karatal manaptın üyünö
tüşüp kalat. Murun-ketki da köp kattap
barıp cürgön eken. Oşol tapta Eşmambet
Karataldı candap, “bütündöy Ketmen-
Töbödö calgız ırçı menmin”- dep
döögürsüp turgan uçuru eken. Toktogul
Sibirge aydalıp, Kurman bolso anı menen
tizgindeşe albay, aş, toydo özü calgız
ırdap karanı köp ırçıdan kara narday
bölünüp turuuçu eken. Kalmırzanın
kelgenin, Karataldın aga ıklas koyuşun
köp caktura berbey, menmensinip, caşı
dele kurbal, murun kekti, önörlöşünün
kıcırına tiyet. Oşondo Kalmırza a bu sözgö
kelbesten, Eşmambetti karay bettep ırdap
kalat.

1890 yılında Kalmırza Ketmen-
Töbö’ye varıp Karatal beyin evine gelir.
Daha önceden birkaç kere ziyarete
bulunmuş. Bu sırada Eşmambet Karatal’ın
yanında olup “Bütün Ketmen-Töbö’de
yalnız akın benim”, diyerek övündüğü
dönemiymiş. Toktogul Sibirya’ya
sürülmüş, Kurman akın ise ona karşı
çıkamadığından anma aşlarında, toylarda
tek başına şiirlerini söyleyerek bu yörede
ün kazanmış. Kalmırza’nın geldiğini ve
Karatal’ın ona değer verdiğini görerek
biraz bozulur. Yaşında da fazla fark
olmadığından kendini beğenmiş bir şekilde
sataşmaya başlar. Kalmırza bu oyuna
gelmeden Eşmambet’e doğru şöyle
konuşur:

KALMIRZA:

Oo saruulardın ırçısı,
San ırçının sınçısı,

Oo, Saruuların akını,
Çok akının sınayıcısı,

²⁴⁷ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44–46.

²⁴⁸ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.25–27.

²⁴⁹ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36–43

*Sen sayrap turgan ekensiñ,
Başkaga öziñ teñebey,
Aytkan sözdü kenebey,
Kurçup turgan ekensiñ,
Karataldı karalap,
Kara tildi sabalap,
Sen kaykalap turgan ekeñsiñ,
Kekireygen saruunu,
Sebelep çıkkan taruunu,
Tanbuurulday taskaktap,
Baatırlarça kaskaktap,
Tolorsuktan tileyin,
Tomogoñdu şıpırıp,
Cazañdı kolgö bereyin,
Bir eçkinin doosunan
Araga tüşör adam cok,
Tentip kelgen Eşmambet
Senin teñiriñdi taanıbay,
Teñsele turgan cönüñ cok,
Senin tegiñdi aytıp bereyin,
Terip sogup keleyin
Alasa, doobuz cok ele,
Adam üçün parız go,
Alla taala kalıs go,
Emne üçün salam berbeysiñ,
Amandıkka kelbeysiñ,
Kudayga koluñ cetkensip,
Kalktı biylep ketkensip,
Kandın sözün çeçkensip,
Kerilesiñ kerseyip,
Sen kerile turgan kim eleñ?*

*Sen burada ötüyormuşsun,
Kendini başkalardan üstün görüp,
Söylenen sözü dinlemeden,
Sivrilmış durumdaymışsın,
Karatal'ib arkasına geçerek,
Kara dilini öttürerek,
Senin başın göğe değmiş,
Kendini beğenmiş Saruu'yu,
Orada burada bir gözüken darıyı,
Tanbuurul gibi koşarak,
Bahadırlarca yürüyüp,
Bacağını keseyim,
Derini yüzerek,
Cezanı eline vereyim,
Bir keçi davası için
Araya düşen insan çıkmaz,
Kaçarak gelen Eşmambet
Senin Tanrını tanımadan,
Yorulacak halin yok,
Senin kökünü anlatıvereyim,
Derip duvar öreyim
Alacak davamız yoktu,
İnsan için farz ya,
Allah Tela adil ya,
Niçin selam vermezsin,
Esenliğe gelmezsin,
Allah'a elin ulaşmış gibi,
Halkı yönetmiş biri gibi,
Hanın sorununu çözmüş gibi,
Kendini üstün görürsün,
Üstün olacak sen kimdin?*

*Kopo acıdan tayak cep,
Baybiçeden balak cep,
Cürgönüñdü unupta,
Aldına tüşüp Kakeñdin
Aytar sözün kulupta.*

*Kopo hacıdan dayak yiyip,
İhtiyar kadından dayak yiyip,
Gezdiğini unutma,
Önüine düşüp Kalmırza'nın
Söyleyecek sözünü kilitle.*

Eşmambet Kalmırza akına şöyle cevap verir: sana akın deyince kendini göklerde sanma, fazla havalara girersen havanı indirmeyi de bilirim. Durmadan il il gezmekten başka bir yaptığın işin yok.

*Men bilemin daynıñdı.
Kordop meni süylöysüñ,
Korunar sözdü bilbeysiñ,
Menin koruna turgan cönüm cok,
Men koñulda catkan cerim cok.*

*Ben bilirim durumunu.
Horlayıp bana konuşursun,
Saklanacak sözü bilmezsin,
Benim saklanacak durumum yok,
Ben keşifte yatmış halim yok.*

Kalmırza, il il gezdiğim doğru ama oraları boşuna gezmiyorum. Gezmemin bir nedeni şiiirdir. Akının değeri şiiirdir. Senin gibiler bunu anlamaz. Senin dolaştığın yerde şiiir olmaz kavga gürültü olur, dedikten sonra memleketinde neden yaşamıyorsun da bana:

*Ookat izdep tentirep,
Kıdırıp cüröt — dep ayttıñ,
Essizdigiñ emespi,
Uşu sözdü nege ayttıñ,
Cakırdık artta kalganı,
Sezip tursuñ özüñ da,
Sözüñdün çıktı calganı.*

*Hayatını kazanmak için,
Geziyorsun, diye konuştuñ,
Akılsızlığın değil mi?
Bu sözleri niye söyledin,
Yoksulluk geride kaldı,
Kendin de biliyorsun,
Sözünün yalanı ortaya çıktı.*

Yalan söylüyorsun diyerek sözünü tamamlar.

Eşmambet, “Yalan ile gerçek arasındaki çizgiyi sen çizmiş gibi konuşuyorsun”, diye sözlerine başlar. “Kadınlar gibi konuşarak kendi ağırlığını bilmezsin, senin kim olduğunu çok iyi bilirim. Benim gittiğim her yerde saygıyla karşılayanlar vardır. Senin beyin bile benim kadar değer görmemiştir”, diyerek sözünü tamamlar.

Kalmırza, “Söylediklerinin hiç birinde anlam yok, gevezelik ediyorsun, diyerek sözlerine başlar. İnsanoğlunun başından neler geçmez”, dedikten sonra aşağıdaki mısralarla sözünü tamamlar:

Essizdik kılıp Eşmambet,

Eminege elirdiñ,

Munun da cönü bar eken,

Karataldın sarkıtın

Kaltırbay içip semirdiñ.

Akılsızlık edip Eşmambet,

Neden delirdin,

Bunun da sebebi varmış,

Karatal'ın yemeğinden artanları

Bırakmadan içip semirdin.

Kalmırza ırdap bütköndö Kalmırza şiirini tamamlayınca Eşmambet coop kaytarmak bolup obdulup Eşmambet cevap verecekmiş gibi hareket kalat. Anda Karataldın katarında boz üy eder. Karatal'ın sırasında oturan ileri toltura oturgan curt mıççıgerleri “Söz gelenler: “Söz bitmiş gibi oldu. Bundan bütköndöy boldu okşoyt. Mindan arı aytıştı sonra atışmayı uzatmaya gerek yok. İkiniz uzartuunun zarılçılığı çok. Eköñ teñ cakşı de iyi söylediniz. Eşmambet sen atışmayı ayttıñar. Eşmambet sen aytıştı toktotup, durdur. Misafir değil mi Kalmırza'ya konok emespi Kalmırzaga col berçi” deşti yolunu ver” dediler. O razılığını bildirip ele, al makuldugun bildirip başın iykedi. başını salladı. İki akın bir birine Eki akın biri-birine cılmaya karap, cıluu gülümseyerek bakıp güler yüzle sohbet cüz menen oturup kalgan eken. edip oturmaya devam etmişler.

Atışmanın seyri gittikçe kızıştığından, seyirciler arasındaki ileri gelenler ikisine de durmalarını söyler.

52. Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmamat ile Karşışması²⁵⁰

Bu karşışma aytışın Kayım (Taşlama) türüne girmektedir. Sıdık, üstadı Botobay akının yanına on altı yaşında gelmiş ve onun çırağı olmuştur. Botobay ise on üç yıl Orozaalı akının yanında çirak olarak bulunmuştur. Sıdık akın kendi döneminin akınları Amira, Tuyak, Taşmat, Kubat, Arzıbay, Abıl, Üçükö'ler ile devamlı eğlence toylarda karşı karşıya gelmiştir.

Oş ilinin Nookat ilçesinde yapılan bir toyda Taşmat akın ile atışır.

²⁵⁰ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44-46.

TAŞMAMAT:

*Elegiñden ötközüp,
Elgep ırdap turasıñ.
Keçeegi çıkan bala ırçı,
Ketken menen kelgendi
Tergep ırdap turasıñ.
Köp söz bir senin oyuñda,
Kelgenderdi tergeysiñ.
Tergööçü bolup kalgansıp,
Buyruğuñ barbı koluñda.
Kelgenderge sen özüñ,
Oktolgonsup ırdaysıñ.
Keñ Nookattın borunda
Cakında ele bala ırçı,
Sot bolgonsup ırdaysıñ,*

*Eleğinden geçirip,
Eleyerek şiir söylüyorsun.
Daha dün şiire başlayan genç akın,
Giden ile geleni
Adını söylemeden şiir söylüyorsun.
Senin aklında çok söz var,
Gelenlerin adını söylemiyorsun.
Yargıç olmuşçasına,
Emrin var mı elinde.
Gelenlere sen kendin,
Ok atarcasına şiir söylersin.
Büyük Nookat bağrında
Daha yakınlarda genç akın,
Hakim olmuşçasına şiir söylersin.*

-deyince Botobay çırağı Sıdık'a bakarak Aa! der.

SIDIK:

*Köñülüm ösüp Taşmamat,
Tolgonumdu bilbeysiñ.
Cakında sot Nookatka,
Bolgonumdu bilbeysiñ.
Noobattu eç berbeyin,
Cakşılap maga coop ber,
Emese seni tergeyin.
Oor eleñ ceñildiñ,
Ookatıñ cok üyüñdö
Kembegalsıñ Taşmamat
Emne cep semirdiñ?!*

*Gönlüm rahatlayıp Taşmamat,
Dolu olduğumu bilmezsin.
Yakında Nookat'a hakim,
Seçildiğimi bilmezsin.
Nöbeti hiç vermem,
Bana iyice cevap ver,
Öyleyse senin adını söylemeyim.
Hafifin ağırıydın,
Ekmeğın yok evinde
Fakirsın Taşmamat
Ne yedin de semirdin?!*

TAŞMAMAT:

*Oor elem ceñildim,
Otuz cıldan ber cakka,
Oñ menen soldu cep cürdüm,
Köñülüm kuunak, denim soo,
Oşon üçün semirdim.
Irsı çok cetimdin,
Başkalar sözün ugabı.
Saga okşogon karışka
Cegen cemi cugabı!*

SIDIK:

*Kışında bakan bordoku,
Koy semirer deçü ele.
Kaluñ eldi suragan,
Zor semiret deçü ele.
Cayında cayloo ottogon
Tay semiret deçü ele.
Aktuu-bozduu koy aydap,
Bay semiret deçü ele.
Ömürün ötüp ketkiçe,
Körgönün çok bir koydu.
Saga okşogon kedeyge,
Semirişti kim koydu.
Sen carabaysıñ konogo
Koşulbaysıñ corogo.
Üyüñdö catıp köp içip,
Semirgensıñ bozogo.*

*Hafifin ağırıydım,
Otuz seneden bu yana,
Sağ ile solu yönettim,
Gönlüm rahat, sağlığım yerinde,
Bundan dolayı semirdim.
Rızka yok yetimin,
Başkalar sözünü dinler mi?
Sana benzer zayıfa
Yediği yemi yarar mı?*

*Kışın beslemiş olduğu,
Koyun semirir derlerdi.
Kalabalık halkı yöneten,
Büyükler semirir derlerdi.
Yazın yaylada otlayan
Tay semirir derlerdi.
Ak, boz koyun sürüp,
Bey semirir derlerdi.
Ömrün geçinceye dek,
Görmedin bir tek koyunu bile.
Sana benzeyen fakire,
Semirmeyi kim gösterdi.
Sen yaramazsın misafirliğe
Katılmazsın arkadaş toplantısına.
Evinde yatarak çok içip,
Semirmişsin bozaya.*

Sıdık'ın üstadı Botobay araya girip şöyle konuşur:

BOTOBAY:

Nasiya kılbay bala ırçı,

Borç etmeden genç akın,

*Nak bergensip ırdaysıñ.
söylersin.*

*Bozo kılıp içkin dep,
Taşmat attuu akeñe
Carım çeyrek, on çaksa,
Şak bergensip ırdaysıñ,-*

söylersin.

Seyirci önünde yenilgisini kabul etmeyen genç, Sıdık akına saldırmaya çalışır ama insanlar araya girerler. Buradan atışmanın ne kadar şiddetli geçtiğini anlamaktayız.

53. Alımkul Üsönbayev ile Nazim'in Atışması²⁵¹.

Kayım (Taşlama)aytış türüne giren bu atışma metnin tamamını verdik.

ALIMKUL:

*Apta kün boldu çıkkanım
Aralap elde cürömün.
Alımkul tökmö keldi dep,
Arnagan cerge tünödüm.*

*Asil caştık kıyın go
Al tündö catsam uktabaym,
Attay tuylap cürögüm.
Akın bolsoñ çıragım
Altı ooz söz aytkın.*

*Ar kimden ugup bilbesem
Aylıñdı kaydan bilemin.
Abaylap seni karasam
Abdan capçaş ireñiñ.*

Kança kün boldu çıkkanım

Nakit vermiş gibi şiir

*Boza yaparak iç diyerek,
Taşmat adlı ağabeyine
Yarım çeyrek, on tane,
Hemen vermiş gibi şiir*

*Bir hafta oldu yola çıkalı
Halkı dolaşıp geziyorum.
Alımkul akın geldi diyerek,
Hazırlanmış yerde geceledim.*

*Asil gençlik güzel ya
O gece yatsam uyuyamam,
Yüreğim at gibi oynar.
Akın olsan yavrum
Altı laf söz söylersin.*

*Etraftan duyup bilmezsem
Köyünü nereden bilirim.
Dikkatle sana baktığımda
Çok genç gösteriyorsun.*

Birkaç gün oldu yola çıkalı

²⁵¹ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.25–27.

*Kalk aralap cürömün,
Altı san kuşçu, saruudan
Aralasam tabambı
Akılı tüzük biröbün.*

*Aytımdan eldin köp ugam,
Akın kız bar dep ugam,
Azır caşmın deseñ da,
Çıragım,
Altı cıl boldu kütömün.*

*Karañgıda uktabaym
Katuı tuylayt cürögüm.
Kabarıñ ugup men keldim
Kalkıñ aytıp berbese,
Kayda ekenin bilemin.*

*Kanıgi tökmö keldi dep
Kaalagan cerge tünödüm.
Kalktan izdep tabambı,
Kapa kılbay söz bilgen
Kanigi tüzük biröbün.*

NAZİM:

*Kara ele çaçım sekelek
Katarga başım cete elek.
Kagılayın apakem,
Kaşıma çımın colotpoy,
Karmap ele cüröt böpölöp.
Kaydan kelgen cigitsiñ,*

*Halkı dolaşıyorum,
Kalabalık Kuşçu, Saruu'dan²⁵²
Gezersem bulur muyum
Akli düzgün birisini.*

*Halkın anlattıklarından çok duyarım,
Akın kız var diye duydum,
Şimdi gencim dersin da,
Yavrım,
Altı yıl oldu beklerim.*

*Karanlıkta uyuyamam
Çok heyecanlanır yüreğim.
Haberini duyup ben geldim
Halkın anlatmazsa,
Nerede olduğunu bilirim.*

*Hangi akın geldi diye
İsteğim yerde geceledim.
Halktan arayıp bulur muyum,
Üzmeden konuşmayı bilen
İçinizden hanginiz sağlamdır?*

*Siyah saçım sallanır
Herkesle eşit olamadım.
Kurban olayım anneciğim,
Kaşıma sinek kondurmadan,
Ellinden düşürmeden büyüttü.
Nereden gelmiş yiğitsin,*

²⁵² Kuşçu, Saruu: Kırgız boylarıdır.

*Kalıñ berip koygonsup,
Maga katuu ele aytpa tötölöp.
Kara başım soo bolso,
Kalktan biröö tabılar,
Karmap keteer cetelep.*

*Arka çaçım sekelek,
Akılga başım cete elek.
Aylanayın enekem
Aldıma çımın colotpoyt
Ak şumkar kuştay böpölöp.
Altı cıl bolso kütöm dep,
Sen ayta berbe tötölölöp.*

*Karşımday tospo columdu,
Kazır kelet enekem,
Kañgıp cürgön kız emes,
Men karmatpaymın kolumdu.
Kalkta kızdar köp çıgaar
Karkıraday kerilgen,
Kamçıday beli iyilgen,
Kara kaşı çiyilgen.
Kalktan taap alarsıñ
Kaltarga okşoş sonundu.*

*Azır kelet enekem,
Aldıman tospo columdu,
Apası çok kız emes,
Men aldırbaymın kolumdu.
Ak maralday kerilgen,
Almaday beli iyilgen,*

*Başlık parası vermişçesine,
Bana sert konuşma sakın.
Bu başım sağ olduktan sonra,
Halktan biri bulunur,
Elimden çekip götürür.*

*Arka saçım sallanır,
Akla başım daha ermedi.
Kurban olayım anneciğim
Önüme sinek yaklaştırmadan
Ak doğan kuş gibi büyüttü.
Altı yıl olsa bile beklerim diye,
Sen tekrardan konuşma.*

*Karşılayıp yolumu kesme,
Şimdi gelir anneciğim,
Aylak gezen kız değil,
Ben tutturmam elimi.
Halktan kızlar çok çıkar
Turna gibi salınan,
Kamçı gibi beli eğilen,
Siyah kaşı çizilen.
Halktan bulup alırsın
Kürke benzer güzeli.*

*Şimdi gelir anneciğim,
Karşımdan yolumu kesme,
Annesi olmayan kız değil,
Ben aldırmam elimi.
Ak meral gibi salınan,
Elma gibi beli eğilen,*

*Ayday bir kaşı çiyilgen,
Aralasañ tabarsın,
Akaktay suluu sonundu.*

*Hilal gibi kaşı çizilen,
Gezersen bulursun,
Akik gibi güzeli.*

Alımkul üç yıl sonra Nazim ile evlenmiş.

II. 5. 3. Kordoo Aytışı (Sicilleme)

Kordoo aytışında rakipler çeşitli konuları açarak birbirlerinin eksik yönlerini tenkit edip hicvetmeye çalışırlar. Acı sözler ile karşısındaki akının boyuna, ilinin namusuna dokunurlar.

Kordoo aytışı Anadolulı Âşıklık Geleneğinde Sicilleme olarak bilinmektedir. Umay Günay sicillemeyi şu şekilde açıklamaktadır: “*Sicilleme, çok kere bağlama bölümüne iddialı giren açıklardan biri başarısız olduğu takdirde mat eden âşık karşısındakinin hicvetmek için onun soy ve kimliğini tenkit eder, acı sözler söyler. Âşık fasılları dışında da âşıkların kızdıkları kimselere bu tür deyişler söylemeleri olağan sayılır. Sicillemede deyişler karşılıklı değildir. Sicilleme özellikle Doğu Anadolu bölgesinde yaygınlık göstermektedir*”²⁵³. Kordoo aytışlarında da sicillemede olduğu gibi karşısındaki akının yenilmesi üzerine söylenmektedir ve karşılıklı değildir. Kordoo ırları (sicilleme şiirleri) aytışın dışında bir şiir türü olarak “gelenek şiirleri” içerisinde değerlendirilmektedir²⁵⁴.

Kordoo aytışında hiciv, alay, yerme, eleştiri, hakaret gibi yollarla karşısındakine acı sözler yöneltir. Usta akınlar Kordoo aytışında alay ve hakaret yolunu tercih etmez daha çok hiciv ve yergiyi tercih eder. Kordoo aytışında hem bireysel hem toplumsal hiciv ve yergi vardır. Kayım aytıştan farklı olarak Kordoo aytışında karşılıklı olarak söz dalaşına girilmemektedir.

Çalışmamızın metin bölümünde metinlerini verdiğimiz “Barpı ile Nazarbay’ın Atışması²⁵⁵”, “Barpı, Beknazar ve Nışan’ın Atışması²⁵⁶”, “Esenaman ile Ceñicok’un

²⁵³ Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, 1993, Akçağ Yayınları, 2. baskı, s.56

²⁵⁴ Komisyon, Kırsız Adabiyatı Terimlerinin Tüshündürmö Sözdüğü, Bişkek, 1994, s. 43-44

²⁵⁵ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırsız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.226-228

²⁵⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırsız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234.

Atışması²⁵⁷”, “Kalmırza ile Naymanbay’ın Atışması²⁵⁸” ve “Azıkbay ile Talkanbay²⁵⁹ adlı beş atışmanın özetini verdik.

8. Barpı ile Nazarbay’ın Atışması²⁶⁰

Nazarbay ile Barpı ikisinin atışması ayıtışın Kordoo (sicilleme) türünün en güzel örneğidir. Kordoo ayıtışları genellikle sınıf çatışmalarında çok kullanılmaktadır. Kordoo ayıtışlarının kullanıldığı diğer bir yer de boy beylerinin akınları arasında geçen atışmalarda da sıkça rastlanmaktadır. Ayıtışın diğer türlerinden farklı olarak Kordoo ayıtışlarında mat etme, alt etme esastır. Bu tür ayıtışlarda birbirilerine hakarete, şiddete kadar varan çekişmeler yaşanmaktadır.

Söze, zengin olan Nazarbay adlı akın işçi olarak yanında çalışan Barpı’ya karşı başlar. Nazarbay, “Sen benim kölemsin, babana para vererek seni satın aldım, hatta istersem kız kardeşini bile parayla satın alırım” diyerek onu alt etmeye çalışır. Sana verilen paranın karşılığını vermiyorsun, tembelsin, diye de ekler.

Barpı akın da Nazarbay’ın ne kadar cimri olduğundan bahsetmektedir. “Bütün işlerini yapmama rağmen ayağıma geçirmek için bir tane çarık bile almadın, altıma sermek için yırtık döşek bile vermedin, sen bu kadar cimri misin? Cimriliğinin diğer kanıtı da başka işçi tutmamak için üç kardeşinle birlikte bir tek beni çalıştırıyorsun. Çektiğim bu zorluklardan ölmezsem eninde sonunda senden intikamımı alırım” der.

Söz sırası Nazarbay’a geldiğinde o da şöyle der: “Karnın doyduğunda bu kadar konuşuyorsun, sana daha iyi imkân sağladığımızda kendinden geçersin, sen kaldıramazsın, ancak buna layıksın. Ağabeylerimden söz ettin, onlar benim için çok değerlidir. Onlar beni ellerinde büyüttü. Bu yüzden onlar hakkında kötü konuşma. Senin karnını onlar doyuruyor, yediğin ekmeğe ihanet etme. Eğer böyle devam edersen sana daha çok eziyet gösteririm”, diyerek onu tehdit eder.

Barpı akın da şu şekilde cevap verir: “İki ağabeyinin işini de bana yaptırarak sadece benim çilemi büyüttün. İşe yaramayan oğlunun bana çektiği azmış gibi hanımın ile ablan çok az ekmek veriyor. Üstüne, bütün ağır işleri bana yaptırıyorsun.

²⁵⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 63–89.

²⁵⁸ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 30–36.

²⁵⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 310–314.

²⁶⁰ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.226–228

Ayağımdaki yaralar da bir taraftan beni bitirdi. Kız kardeşini satın alırım diyerek bana hakaret ediyorsun,” diyerek ondan çekinmediğini dile getirmektedir.

BARPI:

*Eki agañdı körsötüp,
Aşırđıñ meenet sen maga,
Cürgömün malay bir saga.
Kuuray terip kelgin-dep,
Kuturganday süylöysüñ.
Meenetke bütköñ Barpının
Kıynalğanın bilbeysiñ.
Apace senin ayımıñ,
Ardaktap alğan zayıbıñ.
Kiyim berbey kıynaysıñ
Menin kay cerden taptıñ ayıbım
Meenet menen baktırğan
Malıñdın cayın ırdaymın.
Ookat menen işi çok,
Cariñdın cayın ırdayımın.
Tan atsa beret bir kalday
Keç kirse beret bir kalday
Eköo birigip kelse bir nanday.
-Eñkeysem belim üzülöt,
Ertereeek bayla kulun-dep,
Baybiçeñ tördö süzülöt.
Korduktu maga körsöttü,
Cumuşka çok balası.
Ayıga elek, Nazarbay,
Sogonçogum carası.
Tüş bolso beret kimıran,
Çıdabay kaldım şunuñan.*

*İki ağabeyini gösterip,
Çoğaltın çilemi sen bana,
Senin için çalışan kölenim.
Çalı çırpı derip gel diyerek,
Kudurmuşçasına konuşursun.
Çileye biten Barpı'nın
Zorlandığını bilmezsin.
Apace senin hanımın,
Severek alan eşin.
Giyim vermeden zorlarsın
Benim ayıbımı neremden buldun
Çile ile baktırdığın
Malının halini söylerim.
Hayat ile işi olmayan,
Yârinin halini anlatırım.
Tan atınca verir bir parça
Akşam olunca verir bir parça
İkisi birlikte bir ekmek eder.
-Eğilirsem belim kopar,
Daha erken tayları bağlı diye,
Hanımın başköşede süzülür.
Horluğu bana gösterdi,
Çalıştırmaya yok çocuğu.
İyileşmedi hala, Nazarbay,
Topuğumun yarası.
Öylen olunca verir bir şeyler,
Dayanılmaz hal aldı bunların.*

*Atamdan algın puluñdu,
Kelip kalsa kezegim,
Sooltsom sendey zulumdu.
Keçee kamgak otun keyitti,
Tikenge şişip bilegim.
Korduktu maga körsötüp
Bakırsañ ıgat cürögüm.
Kelet go dep oyloymun,
Akırı menin tilegim.
Kızını baalap alam-dep,
Sen, kıcınasın atama.
Caşımnda emçek emizgen,
Bargım kelet apama.*

*Babamdan geri alsana paranı,
Gelince zamanı,
Solutsam senin gibi zulmü.
Daha dün zorladı odun beni,
Dikenle şişip bileğim.
Horluğu bana gösterip
Bağırsan çıkar yüreğim.
Gelir diye düşünürüm,
Sonunda benim dilediğim.
Kızını parayla alırım-diye,
Sen, babama kızarsın.
Bebekliğimde sütünü emziren,
Gitmek isterim anneme.*

9. Barpı, Beknazar ve Nişan'ın Atışması²⁶¹.

Barpı, Beknazar ve Nişan'ın Atışması Kordoo ayıtışına örnek bir atışmadır. Kalabalık seyirci önünde Beknazar şiirine başlar. “Buraya gelenler arasında, bir sürü işe yaramayan, samandan, kepekten ucuz, akın var” diye kordoo ayıtışının sinyalini ilk sözlerinden vermiş olur. “Halkın arasında soysuz olanlar çoğalmış. İşe yaramaz neyzen, kemeñeci ve komuzçular gelmiş. Bir de aralarında Suzak'tan gelen kör Barpı varmış. Hepsinin cezasını burada veririm”, diyerek sözüne devam eder.

Nişan akın, bu kötü gidişatı sezmiş ve araya girme maksadıyla Beknazar'ı durdurmak istemiştir. “Kör de olsa bizim çocuktur. Ben senden sonra gelen akınlardanım, Barpı da benden sonraki kuşağın akınlarından. Akınlık geleneğın yaşaması için hepimiz çaba gösteriyoruz. Ben senin peşinden o da benim peşimden yetişiyor. Bu atışmanın seyri kötü yöne gidiyor. Daha sonra Nişan araya girmedi diye bana gelme”, diyerek uyarıda bulunmuştur.

Beknazar'a sıra geldiğinde şöyle der: “Sen aramıza girme. Barpı körünü şimdi halkın önünde rezil ederim”, der.

²⁶¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234.

Nişan akın: “Biriniz ağabeyimsiniz, diğeriniz kardeşim, benden günah gitti, uyardım ama beni dinlemediniz”, diyerek atışmadan çıkar.

NIŞAN:

Kögörüp ösöt mayda tal,

Körkü adamdın kara mal.

Biriñ bolso ükâmsiñ,

Beknazar menin âkâmsiñ,

Biriñ ölüp, biriñ kal!

Yeşerip büyür ufak ağaç,

İnsanın görkemi büyükbaş mal.

Birin benim kardeşimsin,

Beknazar benim ağabeyimsin,

Birin ölüp birin hayatta kal!

Söz sırası Barpı akına gelir. Akın kendine söylenen hakaretleri dinleyerek atışmayı çok iyi analiz etmiş ve söylemek için sabırsızlanan akın şiirine şu sözlerle başlar: “Saygı gösteriyordum değerimi bilmedin. Kadılarına güvenerek ağzın dolu konuşuyorsun. Burada bulunan sanatçıların hepsine işe yaramaz dedin. Bu yaptıklarını böyle bırakmayız. Beylerden para koparmak için halkı hiçe sayıyorsun. Senin cezayı ben veririm”, der.

Beknazar akına söz sırası geldiğinde: “Senin gibi körlerden kurtulmadım. Ben sözü uzatmadan senin boyuna neden keçi derler”, diye aşağılayıcı ve kızdırıcı bir soru yöneltir.

Barpı akın da bu aşağılayıcı soruya şu şekilde cevap verir: “Benim gibi körlerden kurtulamazsın” diyerek onun daha önce Naymanbay akın ile atışmasını hatırlatarak “ona nasıl yenilmiştin” diye sorar. “Naymanbay o atışmada senin namusunu kirletmişti hatırlarsan. Benim boyuma keçi lakabını takanlar da senin soysuz babalarıdır. Sebebini onlardan sor. Senin soyuna burunsuzlar derler. Senin gibi burunsuzları hep alt etmişizdir”, diye alay ederek sözünü tamamlar.

Beknazar: “Ben senin pirin idim; ama bana karşı geldin, artık benden günah gitti” diyerek sözüne şöyle devam eder: “Kendine ilaç veririm, bağrıma kazık saplarım, gözüne biber koyarım iki gözünü de kör ederim,” der.

Barpı akın: “Senin gibileri ne zaman pir oldu? Bir iki şiir söyleyip kendini bir şey zannediyorsun”, şeklinde aşağılayıcı sözlerine şöyle devam eder: “Halka karşı yalan söylüyorsun, hiç utanmıyor musun? Benim gözümü diline dolayıp ilaçlardan bahsediyorsun. Ben senin bildiğin ilaçlardan daha çok ilaç biliyorum. Bu ilaçlarla seni

atışmadan sonra şap hastası ederim”, diyerek ne kadar bilgi sahibi olduğunu göstermeye çalışır.

Beknazar akın daha da ileri giderek onun kör olduğunu bir kere daha hatırlatır. “Sen körsün ama elinde asa taşıyorsun, senin eline bir asa vereceğim”, diyerek söz sırasını Barpı akına verir.

Atışmada Barpı akının daha bilgili, daha geniş vizyona sahibi olduğunu atışmanın bu kısmında da görmekteyiz. Beknazar akın atışma seyrince sadece aşağılayıcı ve alaycı bir üslup izlerken, Barpı akın her cevabında daha çok bilgi ve yorum içeren cümleler kullanmaktadır. Bu cevabında da asadan yola çıkarak dini bilgilerle cevap vermeye çalışır. Koyunun hamisi Çolpon-Ata, büyükbaş hayvanın hamisi Zangi babalardan söz eder. Daha sonraki mısralarda peygamberlerden bahsederek onların ellerinde asa olduğunu söyler. Bu yüzden de verdiği asadan korkmam alırım cevabını verir.

Yenilmeye başladığını gören Beknazar akın ayıtışın bu kısmında karşısındakini tehdit etmeye başlar. Kendi beylerinin ve kadılarının isimlerini zikrederek onların ceza vereceğini söyler. Bunları söylerken de beylerinin ve kadısının ne kadar kuvvetli ne kadar cesaretli olduğundan söz eder.

Barpı akın da atışmanın galibinin kendisi olduğunu anlamaya başlamıştır. Hiçbir günah işlemedim, senin kadından neden korkayım? Senin kadın bir nikâh kıydım diye çok büyük paralar alıyor. Kadının kız kardeşi beni rahat bırakmıyor, diyerek kadı ve beyleri de eleştirir ve hakaret içeren cümleler kullanmaya başlar. Bu ayıtışın sonunun iyiye olmayacağını gören Bazarkul adında biri kadınları atışmanıza alet etmeyin diyerek atışmayı durdurur. İki akına da birer cepken hediye ederek araya girer. Ama atışmanın galibinin Barpı akın olduğunu yukarıdaki sicilleme şiirinden anlayabiliriz.

BARPI:

*Künöö kılğan işim çok,
Kazından ne dep korkomun.
Bozup kelgen emesmin,
Boluştan ne dep korkomun.
Başımdı cara çaptırıp,
Mavlandan ne dep korkomun.*

*Günah işleyen işim yok,
Kadıdan ne diye korkarım.
Gebe kalıp gelmedim,
Beyinden ne diye korkarım.
Başımı yarıdırarak,
Mavlan'dan ne diye korkarım.*

*Küyöösü Barpı uyalgan,
Nikelep bata kırkam dep,
Kaziñ otuz som akça pul algan.
Uruştu kaziñ oñolboyt,
Uram dese kazıga,
Karındaşı coloboyt.
Kete berem ket dese,
Barpının altı pulu koroboyt.
Karañgıda körünsö,
Karındaşı kazının
Barpının köönün çak kılat.
Arkamdan eerçip tek koyboy
Kaziñdı mında dak kılat,*

*Kocası Barpı utanan,
Nikâh kıyarım diye,
Kadın otuz akçe para almıştı.
Kavgacı kadı düzelmez,
Vururum derse kadıya,
Kız kardeşi yaklaşmaz.
Giderim git derse,
Barpı'nın altı parası gitmez.
Karanlıkta görünse,
Kız kardeşi kadının
Barpı'nın gönlünü tutar.
Peşimden düşüp bırakmaz
Kadıyı burada bırakır.*

*-dep Barpı ırdagandan kiyin -diyerek, Barpı söyledikten sonra
Bazarkul degen kişinin açuusu kelip, Bazarkul denen kişi kızarak, "Hanımları
"Ayaldı ortogo salıp ırdaysıñ"-dep, karıştırmayın"-diye Beknazar'a seslenir.
Beknazardı cemelegen. Oşondo el ortogo O anda araya halk girip bizi ayırdı.
tüşüp biz acırap kettik. Eköobüzgö eki İkimize iki cepken giydirip atışmamızı
çapan kiygizip aytıştırbay koygon. kestiler.*

15. Esenaman ile Ceñicok'un Atışması²⁶²

Esenaman ile Cenicok akının atışması aytışın Kordoo (sicilleme) türünün en güzel örneklerindendir. Talas'ta Kazak ve Kırgız akınlarının da katıldığı büyük bir düğünde gerçekleşir. Burada bulunan beylerin yanına yaşı ilerlemiş olan Esenaman ve onun ustası olan Kazak akını Mayköt gelir ve düğünü biz yöneteceğiz demeye başlarlar. Cenicok akın da uzun yoldan gelmiş ve onların yakınına oturmuştur. Geleneklere göre yaşça büyük olanlar başköşede oturlardı. Ama başköşede yer alanların arasında beyler ve ünlü akınlar da yer alırlar. Cenicok akının buraya gelip oturmasıyla memnuniyetsizliklerin başladığını görmekteyiz. Atışmanın da bu yönde ilerleyeceği belli olmaya başlar. Ama orada bulunan yöneticilerden birisi, Cenicok'un akın

²⁶² Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 63–89.

olduğunu ve başköşede oturmaya hakkının olduğunu söyler. Mayköt akın da Cenicok akına şiire başlamasını söyler. Ama akının komuzunun teli kopar. Bu fırsattan yararlanmak isteyen ve ustası Mayköt'e de yaranmak amacıyla Esenaman şiirine başlar.

Esenaman Cenicok ile selamlaşır ve kendini tanıtır:

“Esenaman ben Talas’ın yerlisiyim”, der ve kendi boyunu tanıtır. “Senin de bizim boydan olduğunu ve buraları bırakıp başka yere, başka boya kaçtığını duymuştum”, der. “Bizim buralar bereketli olur, gittiğin yerin insanı cimriymiş neden geri gelmiyorsun? Oralara ne zaman gittiğini ve nasıl zorluklar çektiğini anlatsana”, dedikten sonra kendi boyunun ne kadar mert olduğunu anlatır. Ardından da kendini övmeye başlar:

Kendini överek karşısındaki Cenicok akını küçük görmeye başlar. Dedelerinin yaşadığı yere gelmezsen seni şiirlerimle daha da kötü yaparım diye tehdit etmeye başlar. “Halkından kaçan ahmaklıktır” diyerek hicvetmeye başlar. Eğer memleketine geri dönmezsen sana köksüz diyeceklerdir”, diye ona seslenir.

Karşında duran Mayköt pirini iyice tanı ve ona bağlılığını bildir. Buralar bereketlidir eğer gelirsene sana çok yardım ederiz. Babası bilinmeyen köksüz Cenicok buralarda bizim gibi akınların önüne çıkmayacaksın, karşı çıkıp şiir söylemeyeceksin, atışmayacaksın. Mayköt pirin ile benim gibi büyüklerine karşı çıkmayacaksın eğer çıkarsan sana yapacaklarımı kimse kestiremez, dedikten sonra Mayköt ile kendini övmeye başlar.

Esenaman böylece şiirini tamamladıktan sonra sözü bir ihtiyar alır ve Cenicok’a şöyle der: “*Oğlum Ceñicok, sana söyleyecek söz bırakmadı. Her şeyi Esekeñ söylemiş gibi oldu. Eseñ’e cevap vereceğim diye boşuna kendi hevesini kırma sakın*” der. Mayköt akın akın araya girerek: “*öyle değil ihtiyar! Esekeñ yaşlı, tecrübeli haliyle birçok hata yaptı. Eseñ’in hatasını bulup söylersen, galibiyete çok yakınsın. Durmadan devam et evladım, Ceñicok*”, diye konuşur. Akınlık geleneği gereği büyük akından söz sırasını aldıktan sonra Cenicok şu şekilde devam eder:

CENİCOK:

On segiz miñ aalamdı

Bir caratkan emespi.

Eñ birinçi düynögö

On sekiz bin âlemi

Tek Allah yaratmış değil mi?

İlk olarak dünyaya

*Nur caratkan emespi.
Suuk kıştın bulutun
Sur caratkan emespi.
Emgeksizdi ençiden
Kur caratkan emespi.
Aalam çaşap tursun dep
Kün caratkan emespi.
Almaştırgan kün menen
Tün caratkan emespi.
Buruksutup atırday
Gül caratkan emespi.
Bulbuldarga şayırdık
Ün caratkan emespi.
Bardık canga nasipti
Bir caratkan emespi.
Altın nurun tögültüp
Ay caratkan emespi.
Cıldızdarın caynatıp
Şay caratkan emespi.*

*Nuru yaratmış değil mi?
Soğuk kışın bulutunu
Soğuk yaratmış değil mi?
Çalışmayı mirastan
Paysız bırakmış değil mi?
Âlem yaşamına devam etsin diye
Güneşi yaratmış değil mi?
Güneşle değiştirmek için
Geceyi yaratmış değil mi?
İtir gibi güzel koksun diye
Çiçekleri yaratmış değil mi?
Bülbüllere neşeli
Ses yaratmış değil mi?
Bütün canlıya nasibi
Birlikte yaratmış değil mi?
Altın nurunu döktürtüp
Ay yaratmış değil mi?
Yıldızlarını yayarak
Tam yaratmış değil mi?*

Diyerek dünya görüşünü açıklayarak giriş yapar Cenicok akın. Rakibinin, ustası Mayköt akını aşırı övdüğünü fark eden akın, onun bu hatasını göstererek “Ustaları da tanrı yarattı, sen onunaşırı överek ona yaranmaya çalışıyorsun. Esas olan yaratıcıdır, ben senin gibi ondan başkasına tapmam” der ve şu şekilde devam eder:

*Kazak Mayköt pirim dep
Cindetiptirsin, Eseke!
Karıgança piriñdi
Bilbeptirsin, Eseke!
Oozdun körkü otuz tiş,
Til caratkan, Eseke.
Til süylötpöy aybandı
Tim caratkan, Eseke.*

*Kazak Mayköt pirim, diye
Delirmişsin, Eseke!
Yaşlanıncaya kadar pirini
Bilmemişsin, Eseke!
Ağzın süsü otuz diş ile
Dili yaratmış, Eseke.
Hayvanın dilini konuşurmadan
Boş yaratmış, Eseke.*

.....
Emi, Eseke, anık uk,
Aytkanımdın barın uk.
Alcıp ketpey bekerge
Kulagiñdı salıp uk!
Anık tuulgan başında
Ata-enebiz adamzat.
Ay aalamdın cüzünö
Adam ösüp taralgan.
Kündün altın nurunun
Küçü menen caralgan.
Albaptırsıñ eç kabar
Adal menen aramdan.
Emi ördöktöy uçup keleyin,
Özümdön kabar bereyin:
Özünör baykap körgülö,
Önörüm artsa ceñeyin,
Önörüm senden kem bolso,
Ölarman eken debeyin.
Kazday uçup kalkıldap
Kalkımdan kabar bereyin.
Kalıstık kılıp körgülö,
Kadıırım aşsa ceñeyin.
Kadıırı sözüüm kem bolso,
Karıgan eken debeyin.

Şimdi, Eseke, dikattli dinle,
Dediklerimin tümünü dinle.
Delirmeden boşuna
Kulağınla iyi dinle!
Gerçek hayat veren ilk başta
Anne babamız insanoğludur.
Yeryüzünün her tarafına
İnsanoğlu dağılmış.
Güneşin altın nurunun
Gücüyle yaratılmış.
Hiç haber almamışsın
Helal ile haramdan.
Şimdi ördek gibi uçayım,
Kendimden haber vereyim:
Kendiniz dikkat edip bakın,
Yeteneğin varsa ölçeyim,
Yeteneğim senden eksikse,
İnatçı imiş demeyeyim.
Kaz gibi sallanarak uçan
Halkımdan haber vereyim.
Adillikle siz de görün,
Kıymetim değerliyse ölçeyim.
Sözümün değeri eksikse,
Yaşlanmış demeyeyim.

Cenicok akın Esenaman'ın yaptığı ilk hatasını anlattıktan sonra kendi boyunu ve nerden geldiğini anlatmaya başlar. Ama hayatın ne kadar ilginç olduğunu ve kader olgusunun ne kadar belirleyici olduğunu anlatmaya çalışır. Babası öldükten sonra destek çıkan kimsesi olmadığından dayılarına göç ettiğinden bahseder. Senin değerini bilmezler dedin, tam tersi benim değerimi bilerek bana destek çıktılar, babasız da olsam bana bunu hissettirtmediler. Beni buralara kadar gelmemde onların desteğidir, der. Sen

benim zor durumda olduğumda yardım etmemiştin. Üstelik bana destek çıkan halkı küçümseyerek alt etmeye çalışıyorsun. Senin burada düşünmeden söylediğin en büyük hatan bu oldu, diyerek ikinci bir hatasını tespit eder.

Şimdi sözün akışını başka yöne çevireyim, diyerek Esenaman'ın yaşlılığında bunamaya başladığından söz etmeye başlar. Beylerini överek onların ziyafetine katılmak istiyorsun. Onların verdiği içkilerle sarhoş olup yaşlanınca dinden de çıkacaksın, diyerek rakibinin diğer bir hatasını halka duyurur.

Baykagın, Ese, sözümdü,

Aynektey açam közüñdü.

Abıška bolgon keziñde

Adaşıp aytıñ sözüñdü.

Barısın aytıp keteyin,

Başka sözgö ötüyün.

Bayatan aytkan sözüñö

Bayandap coop bereyin.

Dikkat et, Ese, sözüme,

Cam gibi açarım gözlerini.

İhtiyar zamanında

Yanlıs söyledin sözünü.

Her şeyi anlatayım,

Başka söze geçeyim.

Deminden beriki sözlerine

Beyan edip cevap vereyim.

Rakibinin dile getirdiği her cümlemin cevabını verdikten sonra Mayköt ve Esenaman'a bağlılığını bildirmek konusunda yapmış olduğu hatayı tespit ederek onun yukarıda saydığı hatalarından sonra peşlerinden gelenlerin de onlara benzeyeceğini dile getirir. Bu kadar günahlı insanlara elimi bile uzatmam, der. Ben senin gibi yanlıs adamları pir tutarak halkımı hiç saymam. Halkın geleneklerinden çıkacak olursam ben halkın akını olamam, der. Bütün bunları rakibinin onurunu kırmayarak aynı zamanda örneklerle ne kadar yanlıs yolda olduğunu gösterip utandırmaya çalışmaktadır.

Kendisinin kim olduğunu ve kimlerden olduğunu çok iyi bildiğini ve unutmayacağını söyler. Ardından da düğünün yöneticisi olan Taşkara'dan izin isteyerek kimin yendiği kimin yenildiği hususunu da halkın ve hakemlerin takdirine bıraktığını söyleyerek şiirini tamamlar.

Kesirlenip unuttuñ

Keler sözdün kezegin.

Ceti atamdı büt bilem

Cerim Talas ekenin.

Lanetlenip unuttun

Gelecek sözün sırasını.

Yedi babamın tümünü bilirim

Yurdumun Talas olduğunu da bilirim.

Aksıga cür men menen

Ayıkkança keseliñ!

Talaşı çok eç kimdin,

Talas tuugan-Mekenim!

Bolbosun deseñ maskara,

Uruksat ber Taşkara,

Soolugup kelgin dartıñdan,

Soop üçün ala ketemin!

Toktotoyun sözüm dü,

Köpçülük köñül bölgölö.

Kimdin sözü cüyölüü

Kalıstar sınav bergile!

Aksı'ya gel benimle

Hastalığın iyileşinceye kadar!

Kavgası yok hiç kimsenin,

Talas doğduğum-Vatanımdır!

Rezil olmayayım dersin,

Ruhsat ver Taşkara,

Ayılarak gel dertlerinden,

Sevap için götürürüm!

Tamamlayım sözümü,

Kalabalık gönlünü çevir.

Kimin sözü daha anlamlı

Hakemler değerlendirmeye başlayın!

Söz sırasını Mayköt akın alarak: “Aferin Ceñicok evladım, yuvarlak başlı, kızıl dilli insanoğlundan sana denk gelecek akın olmaz!” Esenaman’a döner ve: “Veliyim, mezarınım, pirinim” diye sana ne zaman söylemiştim! Kendin dört ayağımı bağlayarak yere yıkıp hazırlayıp verdin. Bu delikanlı boğazımı kesmeden canlı canlı derimi yüzüverdi. Şimdi söyleyecek ne söz kaldı. Teşekkür ederim Ceñicok evladım, ben atışmada yenildiğimizi kabul ediyorum”, der.

Atışmanın sonunda halk Cenicok akının yendiğini kabul ederek alkışlamaya başlar. Akınlık geleneğine göre Esenaman’a sadece yenilgiyi kabul etmek kalmıştır.

24. Kalmırza ile Naymanbay’ın Atışması²⁶³.

Kalmırza ile Naymanbay’ın bu karşılaşması aytışın Kordoo (sicilleme) türüne girmektedir. Akınlar birbirlerine hakaret içeren sözlerle birbirine karşılık verirler. Atışmadan Kalmırza galip çıkar ve böylece halk arasında adı duyulmaya başlar. Kalmırza akının sicillemesi şu şekildedir:

KALMIRZA:

Atanı kokuy dünüyö,

Aytpay koysoñ emine,

Oñ menen sol çogulup,

Yahu yalan dünya,

Söylemezsen ne olacak,

Sağ ile sol bir araya gelip,

²⁶³ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 30–36.

*Cıyın kurgan cerinde,
El oozunda ayılıp,
Şıldıñ bolduñ Keminde.
Maktanıç kıldıñ Nay ake,
Namısıñ senin kanake,
Ay tamga²⁶⁴ aygır salıpsıñ,
Balaga marıp kalıpsıñ,
Maktansañ da karıpsıñ,
Akılıñ oop añgırap,
Alcıganga barıpsıñ,
Çalıştan aygır salıpsıñ,
Çalkalap marıp kalıpsıñ,
Baytikten kulun alıpsıñ,
El közünö karıpsıñ,
Könülüñ oop küügümdöp,
Alcıgan küngö barıpsıñ.
Ala toodo bayterek,
Sayabanı bolboso,
Aytip aytpay, ne kerek,
Öz tukumuñ bolboso,
Aram bala ne kerek,
Elge kılıp carıya,
Aytpay koysoñ ne demek.*

*Toplantı olan yerinde,
Halk ağzında söylenip,
Alay edildin Kemin'de.
İyice övündün Nay ağabey,
Senin namusun nerede,
Solto'ya aygırı salmışsın,
Çocukların çoğalmış,
Övünsen bile yaşlanmışsın,
Aklın gidip boş kalıp,
Delirmiş gibi olmuşsun,
Yokuştan aygır salmışsın,
Yan yatıp rahat etmişsin,
Baytik'ten yavru almışsın,
Halk gözüne görünmüşsün,
Niyetin bozulup karanlık çöküp,
Delirmiş gibi güne kapılmışsın.
Ala-Too'da çınar ağacı,
Gölgesi olmasaydı,
Anlatıp anlatmamaya ne gerek var,
Öz neslin olmadıktan sonra,
Haram çocuğa ne gerek var,
Halka ilan ederek,
Anlatmamak ne demek.*

*Kalmurzanın sözdörü kurç çıkıp, Kalmurza'nın sözleri sivri çıkıp,
Naymanbaydı ceñip ketken eken. Naymanbay'ı alt etmiş. Naymanbay'ı alt
Naymanbaydı ceñgen uşul aştan kiyin etmiş bu toydan sonra akının değeri
akındın abroyu kötörülüp, tınımsız aş, artmış. Durmadan anma aşlarına, toylara
toygo carçılığa çakırılıp, atak-dañkı ilancı olarak çağırılıp şöhreti artar. Benim
artat. Menin uguşumda algaçkı çoñ aytışı duyduklarıma göre akının büyük atışması*

²⁶⁴ Ay tamga; Akın Kırgızların Solto boyuna seslenmektedir.

uşul boluu kerek.

bu karşılaşması olsa gerek.

Atışmanın sonunda Kalmırza'nın sözleri daha etkili, daha keskin olduğundan Naymanbay'ı alt etmiş. Naymanbay'ı alt etmiş bu toydan sonra akının değeri artmıştır. Durmadan anma aşlarına, toylara ilancı olarak çağırılıp şöhreti artar.

32. Azıkbay ile Talkanbay²⁶⁵

Azıkbay ile Talkanbay'ın karşılaşması ayıtışın hiciv, yerme (Kordoo Ayıtışı) türüne girmektedir.

<p><i>Bala kezektegi körgön okuya köñüldön ketpey, közgö elesteyt. Azıkbay menen Talkanbay degen eki kişi bolor ele. Azıkbayı Şamşının sayında, Talkanbayı Kegetinin sayında. Bul eköönü men körüşümdö atam orus coldoşu menen ortok aydagan eginin kızıldap kırmandın ortosuna üyüp, karay tur balam dep kandaydır bir cakka bastırıp ketken.</i></p> <p><i>Adegende Azıkbay çoñ küröñ at minip kün batış caktan keldi, tuurası coon, boyu pas, murdu muştumday kara kişi eken. Kırmandın çet cagina atın baylap cem cedirip, azıraak oturganda, kün çığış cagıbizdan küñgüröngön tabış çıktı. Men tañ kalıp tura kalıp karasam töö mingen, töönün cününön boz çapan kiygen, art cagınan taylagı eerçip, artıngan kap, kurcunu bar neme kırmandı körüp kıya tartıp buruldu. Eti tügöngön ala bakanday uzun boyluu, appak sakal şoodoy kuba kişi eken. Emne dep kelatkanın ugayın dep kızığıp tuñşap kaldım, oşondo Talkanbay:</i></p>	<p><i>Gençlikteki görmüş olaylar akıldan silinmez ve hep gözünün önünde olur. Azıkbay ile Talkanbay denen iki kişi vardı. Azıkbay'ı Şamşı'nın ovasında, Talkanbay'ı Kegeti'nin ovasındaydı. Bu ikisiyle karşılaştığımda babam Rus arkadaşıyla ortak ektiği ekinin harmanda toplayarak oğlum biraz buraya baka dur diye bir yere kadar gitmişti.</i></p> <p><i>Öncelikle Azıkbay büyük doru atına binerek batı yönünden geldi. Omuzları geniş boyu kısa, burnu yumruk kadar olan esmer biriymiş. Harmanın kenarına atını bağlayarak yem verdi. Biraz oturduktan sonra doğu yönden konuşan bir ses duyuldu. Ben şaşırarak ayağa kalkıp baktığımda deveye binmiş, boz kaftan giymiş, peşinde deve yavrusu olan, yüklediği çuval, heybesi olan birisi harmanı görerek bize yöneldi. Sırık gibi zayıf ve uzun boylu apak sakallı kişiymiş. Ne konuştuğunu merak ederek dinlemeye başladım. İşte o anda Talkanbay şöyle konuştu:</i></p>
--	--

TALKANBAY:

Keldim Kegetinin sayınan,

Cokçuluktun ayınan.

Töödön başka malım cok,

Kızmat kılar alım cok.

Geldim Kegeti'nin ovasından,

okluğun yüzünden.

Deveden başka malım yok,

Hizmet edecek halim yok.

²⁶⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 310-314.

Özümdün atım Talkanbay,

Süylögön sözüm çalkanday.

Özüm tumanda tüşkön zamparday

Diyerek kendini tanıttıktan sonra buğday almak için çuvalının ağzını açar.

Azıkbay da senin gibi uğursuza buğday verirsem hasadın uğuru kaçır, sana verecek hiçbir şeyim yok, diyerek atına binip gitmek ister.

Talkanbay karşı atağa geçerek dinden uzak bir dinsizsin, beyler hastalandığında iyileştirecekmiş gibi gidip ayaklarına bağ olursun, düğünlerde akınların peşini bırakmazsın. Sen bir yalancı ve üçkâğıtçısın, der. Sicilleme'yi Talkanbay şu şekilde dile getirir:

TALKANBAY:

-Tomuraygan Azıkbay,

toktoy turgun aşıkpay.

Abaltan beri karşısiñ,

Orozo, namas cagina

Ooru-sırkoo coluksa,

Kiyliğıñ baarina.

Baydın başı oorusa,

Tamırın ulam karmaysıñ,

Kolu-başın uşalap,

Kudaydan tilep zarlaysıñ.

Carmaç kedey oorusa,

Canına cakın barbaysıñ,

Irçı bolup aş-toydo,

Akındardı candaysıñ.

Bakşı bolup bakırıp,

Köykapta catkan köp asker,

Döölörüm kel dep çakırıp,

Kendi adım Talkanbay,

Konuştugum söz ısırgan otu gibi.

Kendim dumanda düşmüş gibiyim

Yaramaz Azıkbay,

Bekleye dur acele etmeden.

Eskiden beri karşısın,

Ramazan, namaz yönüne

Hastalık denk gelirse,

Her şeyi bırakırsın.

Beyin başı ağırırsa,

Damarını tutarsın,

Elini, başını okşayarak,

Allah'tan dileyerek ağlarsın.

Fakir fukara hastalanırsa,

Yanına hiç yaklaşılmazsın,

Akın olup düğün, toylarda,

Akınların yanındasın.

Kahin olup bağırarak,

Dağlarda yatan çok asker,

Devlerim gel diye çağırıp,

Üyüñ küygön Azıkbay,
Uşintip eldi aldaysıñ,

Colborsuñdu coylo tup,
Acıdaarıñdı soylotup,
Çımundarıñdı çakırgın,
Çın aytkan bolsoñ körölük.
Ak taylagıñ körgözgün,
Aldıbızga çögörüp.
Andan kiyin biz senin,
Aytkanıña könölük,-

Evin yanası Azıkbay,
Böylece halkı kandırırın,

Kapanını dolaştırıp,
Ejderhanı gezdirip,
Sineklerini çağır,
Gerçekleri söylemişsen görelim.
Ak yavrunu göster,
Önümüze çökertip.
Ondan sonra biz senin,
Dediklerini dinleyelim,

<p>Degende Azıkbay ökümdük kılıp, kaardanıp kamçısın üyriip Talkanbayga tap bergende, Talkanbay da tayagın kötörüp kalgan eken. Emi ayanıspay soğuşup, akmaktın özü boluşup kalaarında atam kelip appak sakalınar menen abiyiriñerdi ketiresiñerbi? –dep acıratıp cönöttü. Azıkbay alğan çok. Talkanbay üç pud²⁶⁶ buuday alıp colgo tüştü. Alar ketkenden kiyin men atamdan suradım:</p> <p>- Ata, bular sen aldamçı deşip biri-birin camandaşıp catıшат. Eköönün kimisi aldamçı desem, atam:</p> <p>- Balam, bul eköo teñ aldamçı, çok nerseni aytıp coburap cürgön ceti kuunun biri, celmoguz uşular.</p> <p>- Anday caman kişiler bolso egindi emnege berdiñ?</p>	<p>Deyince Azıkbay kabalık ederek kamçısıyla vurmaya hazırlanarak Talkanbay'a saldırır. Talkanbay da dayağını kaldırır. Şimdi ikisi dövüşerek ahmağın ta kendisi olacakken babam gelerek apak sakalınız ile şerefinizi yerle bir edecek misiniz? –diye ikisini ayırdı. Azıkbay almadı. Talkanbay üç pud buğday alıp yola koyuldu. Onlar gittikten sonra ben babamdan sordum:</p> <p>-Baba, bunlar sen yalancısın diye birbirine kötü şeyler söylüyorlar. Hangisi yalancı diye sorduğumda babam:</p> <p>- Oğlum, bu ikisi de yalancı. Çok şeyler söyleyen yedi kurnazlardandır. Bunlar cadı gibiler.</p> <p>- Öyle kötü insanlarsa neden ekininden veriyorsun?</p> <p>- Yaşlı kişiymiş bir hayrı dokunur.</p>
---	--

²⁶⁶ Pud: Rus ağırlık birimidir.

- <i>Kartañ kişi eken kayırı tiyer. Kuttuu kırmandan kur ketpesin dedim. Azıkbaydıki kabı cogunan kaldı, erteñ alat.</i>	<i>Kutlu harmandan eli boş gitmesinler dedim. Azıkbay'ın çuvalı olmadığından yarın gelip alacak.</i>
--	--

II. 5. 4. Maktoo Aytışı (Övme, yüceltme)

Maktoo, Kırgızca'da övmek anlamını taşır. Akınlık geleneğinin en eski türlerinden biri olarak söylenmekte olan maktoo atışmasında akınlar düğün sahiplerini, pehlivanları, yöneticileri veya sadece bir olayı, düşünceyi överek söylerler. Kayım ve Kordoo aytış türlerinin bir nevi zıddıdır. Kayım ve Kordoo türlerinde sınama, eleştirme, öğüt verme varken Maktoo aytışları yenme, mat etme, sınama, eleştirme, öğüt verme gibi amaçlar gütmemektedir. Övmek, yüceltmek ve aynı zamanda bilgilendirmek, tanıtmak gibi fonksiyonları üstlenmiş durumdadır.

Güzelleme, yiğitleme, koçaklama, salavatlama gibi Anadolu Âşıklık geleneğindeki övme, yüceltme biçimindeki şiirlerle benzer fonksiyonlar üstlenmiştir.

“27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması²⁶⁷”, 28. “Ümötaalı ile Sulayman'ın Atışması²⁶⁸”, 41. “Osmonkul ile Ismayıl'ın Kavuncu ile Karşılığı²⁶⁹” ve 45. “Osmonkul ile Ismayıl'ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması²⁷⁰” gibi atışmanın maktoo türüne örnek olarak çalışmamızın metin bölümünde vermeye çalıştık.

27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması²⁷¹.

Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması Kırgız aytışlarının övme (Maktoo) türüne girmektedir. İki akın karşılıklı selamlaştıktan sonra Kırgız halkını, akınlık geleneğini, kültürünü, ünlü akınlarını, güzel yerlerini, Kırgız boylarını överek ve yücelterek karşılıklı şiirler söylerler.

ÜMÖTAALI:

Assaloom aleykum,

Selamünaleyküm,

Kelipsiñ Ketmen-Töbö cerinen,

Gelmişsin Ketmen-Töbö yerinden,

²⁶⁷ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

²⁶⁸ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 208–210.

²⁶⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

²⁷⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

²⁷¹ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

*Kelişken sayak elinen,
Atabız akın tuulgan,
Kuşçu, saruu içinde.
Çoñ akındın balası,
Öyüz-büyüz Talaska,
Çabilip cürgön balası,
Kurç cügürüp bayge algan,
Ank tulpar danası.*

EŞMAMBET:

*Açuulanıp kep aytpas,
Başınan berki adatım.
Irdaşam dep culunup,
Söz baştaçu men emes.
Ümötaalı tuuganı,
Irdaşsañ ırdın cönü bar.
Cönü cok eme sırdaşsa,
Anın topto nesi bar.
Sayakta cürüp sagındım,
Tuulup öskön cerimdi,
Uçuraşıp ketüügö,
Kuşçu-saruu elimdi.
Esiñ bolso oylongun,
Aytıp turgan kebimdi.
Men oylodum ele cerimdi,
Eski ırçının balası,
El için kalgan daanası.
Irdaşam dep culunup
Caman cakşı kep çıgat,
Bar beken ırdaşkandın paydası.
Ümötaalı inibiz*

*Büyük Sayak boyundan,
Babamız akın doğmuştur,
Kuşçu, Saruu boyları arasında.
Büyük akının çocuğu,
Karşı yakalardaki Talas'a,
Koştururdu çocuğu,
İyi koşup hediye kazanan,
Tam bir küheylan yavrusudur.*

*Sinirlenip söz söylemez,
Baştan beri âdetimdir.
Şiir söylesem, diye öne çıkıp,
Söz başlayacak ben değilim.
Ümötaalı akrabamdır,
Atışsan şiirin anlamı var.
Anlamsız sırlarını söyleyse,
Onun toplantıda neyi var.
Sayak'ta olduğum zaman özledim,
Doğup büyüdüğüm yerimi,
Selamlaşıp gitmeye,
Kuşçu, Saruu boyumu.
Aklın varsa düşün,
Söylediğim sözlerimi.
Ben düşünmüştüm yurdumu,
Eski akının çocuğu,
Halkı için kalmış yavrusu.
Atışacağı diye öne çıkıp
İyi kötü söz çıkar,
Var mıymış atışanın faydası?
Ümötaalı kardeşimiz*

Kabarıñ ugup alıstan,
Cayıñdı cakşı bilebiz.
Kırcılardın kıyını,
Ormoşton çıkan oyronu,
Kuşçulardın kurçu dep,
Kaymazardın kattuuusu,
Saruulardın salmagı,
Baykabayt tura Talastık,
Çoñ atası Manastın,
Tiyet eken cardamı.
Alıstan keldim eliñe,
Aşıp keldim davandı,
Eliñde bar eken,
Kudaybergen Kızılbaş,
Capayı öskön kamandı.
Kaman çalsa oñdurbayt,
Ümötaalı inibiz,
Etiyat kılıp cürüñüz.
Oñu kelse kamandı,
Balçıktı karay sürüñüz,
Uşul cerde törölgön,
Ümötaalı el üçün,
Bulbulday bolup köp sayrayt,
Ataktuu akın til bilet,
Aytpay koyso kim bilet.
Estüü akın til bilet,
Estebey koyso kim bilet.
Caman manap cay bilbeyt,
Tıncı cok bolso manabiñ,
Bey-beçara kün körböyt.
Irçılardı kordoşot,

Haberini duyup uzaklardan,
Durumunu iyi biliriz.
Kırcıların sağlamı,
Ormoş'tan çıkmış yiğidi,
Kuşçu boyunun sivrisi, diye,
Kaymazar'ın serti,
Saruu boyunun ağırlığı,
Talaslı dikkat etmiyormuş,
Büyük babası Manas'ın,
Yardıma dokunurmuş.
Uzaklardan geldim halkına,
Aşarak geldim geçidi,
Halkında var mıymış,
Kudaybergen Kızılbaş,
Yabani yetişmiş domuz.
Domuz saldırırsa sağ bırakmaz,
Ümötaalı kardeşimiz,
İhtiyatlı yaşayınız.
Fırsatı olursa domuzu,
Balçığa doğru sürüñüz,
Burada doğan,
Ümötaalı halk için,
Bülbül gibi çok öter,
Şöhretli akın dil bilir,
Söylemezse kim bilir.
Akıllı akın dil bilir,
Hatırlamazsa kim bilir.
Kötü bey durumdan anlamaz,
Rahatsızsa beyin,
Fakir fukara gününü yaşayamaz.
Akınları hor görürler,

Carçısı deyt şaytandın,
Manap moldo kocolor,
Caşoo üçün küin berbeyt,
Kedey-dıykan cerden ceyt.
Capayı sokur manaptar,
Canın sabap elden ceyt.
Ookat kıyın manapka,
Obu cok cerden biylik ceyt.
Ümötaalı inibiz,
İnilikti biliñiz,
El akını Eşmambet,
Aylıña keldi körüñüz.
Eşmambetten ır ugup,
Eliñe ırdap cürüñüz.
Esekemdin balası,
Kuşçu-saruu el bilet,
Köp ırçının daanası.
Esenaman eski ırçı,
El içinde ırdasa,
Katıla albayt köp ırçı.
Kattagan elden kep uktum,
Katuu ırçı dep uktum.
Kazaktan çıkan Mayköttü,
Cer süzdürdü dep uktum.
Atasının balası,
Ümötaalı ırdasa
Cıyılıp kelgen kalıñ el,
Kulak salıp tıñdasa,
Körkömdüü Talas sayında,
Kök kaşka akkan suu içip,
Köñüldüü ösüp çoñoygon,

Şeytanın yardımcısı derler,
Bey, molla, hocalar,
Yaşamak için gün vermezler,
Çiftçi, fakir topraktan ekmeğini kazanır.
Yabani kör beyler,
İnsan döverek halktan ekmeğini kazanır.
Ekmeği zor beye,
Haksız yerde koltuğa oturur.
Ümötaalı kardeşimiz,
Kardeşliği biliniz,
Halk akını Eşmambet,
Köyüne geldi görünüz.
Eşmambet'ten şiir dinleyip,
Halkına şiirler söyle.
Eseke'min çocuğunu,
Kuşçu, Saruu boyu bilir,
Çok akının en iyisidir.
Esenaman eski akındır,
Halk arasında şiir söylerse,
Katılamaz çoğu akın.
Gidip gelenlerden söz duydum,
Sağlam akın, diye duydum.
Kazaktan çıkmış Mayköt'ü,
Yerde sürükledi, diye duydum.
Babasının çocuğu,
Ümötaalı şiir söylerse
Toplanıp gelen kalabalık,
Kulak verip dinlerse,
Görkemli Talas nehrinde,
Masmavi akan suyu içip,
Neşeli yetişip büyüyen,

*Körkömdüü Kırgız ayıldan,
Eç cerine çañ cukpayt,
Kelip ketken kırgızdar,
Aytıp cürgön dayıma
Caydın küñü may agat,
Küzdün küñü et baylayt,
Çoñ Talastın boyunda,
Baktıluu Kırgız el caylayt.
Oluya ata bazarıñ,
Oñ menen soldun elinde,
Okulup turat kazalıñ.
Aytkanda ele bilinet,
Akındardın naçarı.
Okuysuñ köp kazaldı,
Tügönböyt ar küñünö cañılık.
Açılıp turat bazarıñ,
Açılıp tursa baktıñız,
Aman-esen elinde,
Güldöy turgan çağıñız
Kuttu bolsun baktıñız,
Esen bolsoñ eliñde
Cırgay turgan çağıñız.
Kuttuu bolsun baktıñız,
Esen bolsoñ eliñde
Cırgay turgan çağıñız.
El menen ayta beresiñ,
Söz çıgat başı menen tilinde,
Ar ubakta tabılat,
Kerek bolgon cerinde.
Ar duvanda ırdadım,
Akındardı sındadım,*

*Görkemli Kırgız köyünden,
Hiçbir yerine toz bulaşmaz,
Gelip gitmiş Kırgızlar,
Daima söylenir
Yaz günleri yağ akar,
Güz günleri et bağlar,
Büyük Talas'ın kenarında,
Mutlu Kırgız halkı yazı geçirir.
Oluya Ata pazarında,
Sağ ile Sol'un halkında,
Gazelin söylenmektedir.
Söylenince bilinir,
Akınların kötüsü.
Gazelleri çok okursun,
Tükenmez her gün yenilik.
Açık duruyor pazarın,
Açık duruyorsa bahtınız,
Sağ salim halkında,
Gül açacak zamanınız
Kutlu olsun bahtınız,
Esen olursan halkında
Rahat edecek çağınız.
Kutlu olsun bahtınız,
Esen olursan halkında
Rahat edecek çağınız.
Halkınla söylersin,
Söz çıkar başla dilinden,
Her zaman bulunur,
Gerek olduğu yerinde.
Her vilayette şiir söyledim,
Akınları sındadım,*

*Ak kalpak Kırgız elinin,
Ketirbedim namısın.
Irdadım ar turlüü uruk elderde,
Kubat kılıp cürçümün,
Ak kalpak kırgız cergenı.
Cerdegen cerim Talastır,
Baş cagında Üç Koşoy,
Kezeginde ır menen,
Koşup koyom Manastı.
Kıyınmın degen ırçılar,
Söz tabalbay adaştı.
Toktogul menen Ceñicok
Alım-sabak ırdaşkan,
Aytkan sözün tıñdaşkan,
Anık ırçı Eşmambet,
Talas menen Manastı,
Ayta berse sözgö bay,
Elin cerin taştabayt,
Eşmambettin akındığı bir dalay.*

ÜMÖTAALI:

*Keziktim ele bir kezde,
Ketmen-Töbö cerinde,
Cerdegen sayak elinde,
Kuştar boldum köröm dep,
Eşmambet ırçı tuugandı.
Anciyan cakka ketiptir,
Köralbadım tuugandı.
Toktogul keldi barkıldap,
Ak şumkarday carkıldap.*

*Ak kalpaklı Kırgız halkının,
Gidermedim şerefını.
Çeşitli boylarda şiir söyledim,
Kendime güvenerek gezerdim,
Ak kalpaklı Kırgız yurdunu.
Yurt edindiğim yerim Talas'tır,
Giriş tarafında Üç Koşoy vardır,
Sırasında şiir ile,
Söylerim Manas Destanını.
Sağlamım diyen akınlar,
Söz bulamadan zorlandılar.
Toktogul ile Ceñicok
Alım sabak²⁷² atışmasını yaptılar,
Söylenen sözü dinlediler,
Tam bir akın Eşmambet,
Talas ile manas'ı,
Söylemeye devam edersem bitmez,
Halkını yurdunu bırakmaz,
Eşmambet'in akınlığı çok sağlam.*

*Karşılamaştım bir zamanlar,
Ketmen-Töbö yurdunda,
Oranın yerlisi Sayak boyunda,
Çok görmek istedim,
Eşmambet akın akrabamı.
Anciyan tarafa gitmiş,
Göremedim akrabamı.
Toktogul geldi konuşarak,
Ak şahin gibi parlayarak.*

²⁷² Alım sabak: Atışmanın bir türüdür.

*Aytip kaldı söz baştap,
Tabışmakka okşotup
Irçılarga kep taştap.
Irçılar coop berbedi,
El çetinen kaytıştı,
Ümötaalı baştadı.
Öyüz-büyüz elinin,
Çoñ dayranın boyunda,
Cırgalın aytip taştadı.
Koñur, Ögüz, Sargata,
Eli cerin oodarıp,
Kozgop aytsa bir başka.*

EşMAMBET:

*Tuulgan cerim Talastan,
Urugum Kırgız Manastan.
Çoñ atam Ardan baldarı.
Kedeyliktin sarpınan,
Adaşıp ketkem Talastan.
Opo acı bizdin bay bolgon,
Kol cetpegen car bolgon.
Cardın tübü şıldırıp,
Kıpkızıl akkan şor bolgon.
Kantıp kaçpay koyosuñ,
Tuulup öskön ceriñden,
Kuşçu-saruu eliñden,
Kudaybergen Kızılbaş,
Başta karız bergensip,
Alıp turat küniğö.*

ÜMÖTAALI:

*şöyle konuştu söz başlayıp,
Bilmeceye benzeterek
Akınlara söz bıarakarak.
Akınlar cevap vermedi,
Halk kenarından döndüler,
Ümötaalı başladı.
Karşı yakalardaki halkının,
Büyük nehrin boyunda,
Rahatlığını söyleyiverdi.
Koñur, Ögüz, Sargata,
Halkını yurdunu karıştırıp,
Dokunarak söylelse bir başka.*

*Doğduğum yerim Talas'tan,
Boyum Kırgız Manas'tan.
Büyük babam Ardan çocuklarıdır.
Fakirliğin yüzünden,
Yolumu ayırdım Talas'tan.
Opo Hacı bizim beydi,
Elle ulaşılmaz yar olmuştu.
Yarın dibi sesli akan,
Kıpkızıl kan çile olmuştu.
Nasıl kaçmadan dayanırsın,
Doğup büyüdüğün köyünden,
Kuşçu, Saruu halkından,
Kudaybergen Kızılbaş,
İlk başta borç vermiş gibi,
Her gün gelip hep bir şeyler aldı.*

Eşmambet bizdin atabız,
Köp ırçının canında,
Eç caka men barbadım,
Biz tim ele oynop cürgön balabız.
Ak buuday bışkan ceriñdi,
Kantip tıştap kettiñiz?
Kuşçu-saruu eliñdin,
Bakkanı kızar (gisar) koy bolot.
Cakşı iştese diykandar,
Carım cilda bay bolot.
Cayı salkın, kış cıluu,
Mal köböytçü ceribiz.
Köpkönünö çıdabay,
Uruşup cüröt elibiz.
El başçısı Kızılbaş,
Erikse uruş başlatat.
Uyatı çok manabiñ,
Biylik kılı polco alat.
Baş carılıp, kol sinsa,
Eç kimge anın doosu çok,
Kuday kıldı dep turat,
Kudaybergen Kızılbaş,
Al uruştun olcosun alıp cep turat.
Kaşka-Suunun sayında,
Tomolok, Toktuk aylında,
Kaşka-Suu, Kalba cayloosun,
Cayı-kışı cerdegen,
Kalıñ Kolpoç dayıma.
Kopa acıga aş berdi.
Aytilip ötkön sayında.

Eşmambet bizim babamızdır,
Çok akının yanında,
Hiçbir yere ben gitmedim,
Biz, aylakça oynayan çocuğuz.
Ak buğday yetişen yerini,
Nasıl bırakıp gittiniz?
Kuşçu, Saruu boyunun,
Baktığı Gisar²⁷³ koyunlarıdır.
İyi çalışırsa çiftçiler,
Yarım yılda zengin olur.
Yazı serin, kışı ılıktır,
Mal çoğaltmaya yerimiz uygundur.
Havalara girdiğine dayanamayıp,
Kavga ediyor halkımız.
Halk yöneten Kızılbaş,
Sıkılırsa kavga başlatır.
Rezil olan beyin,
Yöneterek ganimet alır.
Kafa yarılıp, kol kırılırsa,
Hiç kimseyle onun davası yok,
Allah yaptı diyerek kurtulur,
Kudaybergen Kızılbaş,
Bu kavganın parasını alıp yiyip bitirir.
Kaşka-Suu'nun nehrinde,
Tomolok, Toktuk köyünde,
Kaşka-Suu, Kalba yaylasını
Yaz kış yurt edinmiş,
Kalabalık Kolpoç daima.
Kopa Hacı'ya anma aş verdi.
Bu anlatılan nehir yatağında.

²⁷³ Gisar: Bir tür koyun cinsidir. Tacikistan'da bir yer adıdır,

Aş başkargan Kızılbaş,
Ümötaalı ırçıga,
Korduk kıldı dayıma,
Cöö bastırıp ırdatkan,
Oşol aşta ayılda.
Aalının balası,
Kudaybergen boluşum.
Kaymazardı camandap
Kantip işiñ oñolsun.
Aalının balası,
Kuşçu-saruu eline,
Kızıl çiykan carası.
Kün sayın cañırat,
Ayıkpayt eken karaçı.
Oorunun atı çoñ çiykan,
Cayı-kışı ayıkpayt,
Kudaybergen Kızılbaş,
Caralantat karaçı.
Bilgiç tabıp bolboso,
Bile albayt kuşçu-saruu balası.
Kudaybergen boluşum,
Açıp kalsa kursağı,
Açuu çigat dobuşu.
Kapacının aşında,
Irdap turdum başında.
Cöö cürüüp ırdadım,
Ookat içpey üç künü,
Azabın tarttım çabıldım.
Kızılbaşın zordugu,
Çoñ ooruga kabıldım.
Kudaybergen kuu başka,

Anma aşını yönetmiş Kızılbaş,
Ümötaalı akına,
Horluk yaptı daima,
Yaya yürütüp şiir söyletmiş,
Bu köydeki anma aşında.
Aalı'nın çocuğu,
Kudaybergen beyim.
Kaymazar'ı kötileyip
Nasil işin düzelsin.
Aalı'nın çocuğu,
Kuşçu, Saruu halkına,
Çıban yarasıdır.
Her gün yenilenir,
İyileşmezmiş baksana.
Hastalığın adı büyük çıban,
Yaz, kış iyileşmez,
Kudaybergen Kızılbaş,
Yara kazandırır baksana.
Bilge tabip olmazsa,
Kuşçu, Saruu çocuğu bilemez.
Kudaybergen beyim,
Karnı acıkırsa,
Acı çıkar sesi.
Kapacı'nın anma aşında,
Şiir söyledim yanında.
Yaya olarak şiir söyledim,
Yemek yemeden üç gün boyunca,
Çilesini çekip vuruldum.
Kızılbaş'ın zorbalığı yüzünden,
Büyük hastalığa kapıldım.
Kudaybergen lanetli insana,

Uçurap kaldık tar cerde,
Aytalbay salam şaşkanım.
Üç çokudan ötü albay,
Sulpukordon ötü albay,
Sultanım saga cete albay,
Bu korduğu bilgenim,
Bolot ko dep cürgönüm.
Arıstanım keçkin künöömdü,
Üç künden beri ookat çok,
Kamadı oorı keselim.
Cakın kaldı ölüşkö,
Esenaman balası,
Eki ırçının daanası,
El içinde kor boldum,
Kaçıp köçüp ketsembi,
Adigine Tagayga,
Kantip çaşap turasın
Tarıgan Talas cerinde.

EŞMAMBET:

Tagay sayak kenen el
Bey-beçara kaçkındar
Çaşay beret elinde.
Esenaman, Çoñdu ırçı
Talasta eldin carçısı,
Cerinde ırçı köp bolot.
Oşolordun başçısı.
Ayta berse sözgö bay,
Çaşıra albaym bulardın,
Akındığı bir dalay,
Kaçırsa karmap şaştırat,

Karşılaştık dar bir yerde,
Selam söyleyemedem şaştırdım.
Üş tepeden geçemeyip,
Zülfikar'dan geçemeyip,
Sultanım sana ulaşamayıp,
Bu horluğu bilmişim,
Gerçekleşir demişim.
Aslanım günahlarımı affet,
Üç günden beri yemek yok,
Hastalığım yenilendi.
Ölüme yaklaştım,
Esenaman çocuğu,
İki akının sağlamı,
Halk arasında hor oldum,
Göç edip kaçarak gitsem mi?
Adigine Tagay'a,
Nasıl yaşıyorsun
Daralmış Talas yerinde.

Tagay Sayak büyük halktır
Kaçan fakir fukaralar
Yaşamına devam eder halkında.
Esenaman, Çoñdu akın
Talas'ta halkın sözcüsüdür,
Yurdunda akın çok olur.
Onların başkanıdır.
Konuşunca söze zengin,
Saklayamam bunların,
Akınları bir haylidir,
Saldırınca şaştırtır,

*Katuulanıp ırdasa,
Esenaman, Çoñdu ırçı,
Oturgan eldi mas kılát.
Kepke kenen sözgö bay,
Ayta berse çarçabayt.
Til cagınan köönü cay,
Kömököy kenen til uzun,
Kayta kayrıp ırdasa,
Tüşünböysüñ köp cerde.
Talastan adam kaçpagan,
Taalayluu cakşı cer ele.
Kuşçu, saruu çaşagan,
Cayı-kışı kursak tok,
Kubaniçtuu el ele,
Kılımda minday cer çok dep,
Kırğızdar aytıp cürçü ele.*

ÜMÖTAALI:

*Tarıdı Talas ceribiz
Başta berekelüü elibiz.
Bolgon ele cerde bereke,
Ketirdi cañı boluş begibiz.
Kaçıp köçsöm cer kalat,
Kadıru siñgen el kalat,
Acalım cetip kün bütsö
Mürzömdü kaşçu kim bolot
Esenaman, Çoñdu ırçı,
Eliñde ırdap çaşagan.
Ümötaalı batbadı,
Arkasında söz bolot,
Öz elinden kaçkan dep.*

*Hızla şiir söylerse,
Esenaman, Çoñdu akın,
Oturan halkı sarhoş eder.
Konuşması büyük, söze zengindir,
Konuşunca yorulmazdır.
Dil yönünden gönlü rahattır,
Ağzı büyük dili uzundur,
Tekrar dönüp şiir söylerse,
Anlamazsın çoğunu.
Talas'tan insan kaçmamış,
Talihli iyi yurttu.
Kuşçu, Saruu yaşayan,
Yaz kış karnı tok,
Neşeli halktı,
Asırda böyle yer yoktu, diye,
Kırğızlar anlatırlardı.*

*Daraldı Talas yerimiz
Eskiden halkımız bereketliydi.
Bereketin olduğu yerde,
Yeni gelen beyimiz yok etti.
Kaçarak göç edersem toprak kalır,
Değerli halk kalır,
Ecelim gelip günüm biterse
Mezarımı kazacak kim olur?
Esenaman, Çoñdu akın,
Halkında şiir söyleyip yaşardı.
Ümötaalı buralara sığmadı,
Peşinden söz olur,
Öz halkından kaçtı, diye.*

28. Ümötaalı ile Sulayman'ın Atışması²⁷⁴.

Ümötaalı ile Sulayman'ın bu atışması Kırgız aytışlarının övme, yüceltme (maktoo) türünün en güzel örneklerinden biridir. Bu atışma bir düğünde gerçekleşmiştir. İki akın düğüne gelen misafirleri, düğün sahibini, hizmet edenleri, evini ve bu güzel ortamı överek düğünün güzel geçmesini sağlamaktadır. Aytışın son kısmında ise ev sahibinin getirdiği bir atın ne kadar güzel at olduğunu sırayla anlatırlar. Bu atışmada akınların fazla uzatmadan iki mısradan sonra sırayı karşısındaki akına verdiğini görmekteyiz.

Ümötaalı menen Sulayman ırçı Cayılğan degen cerde Berdiyar degen bay, Ümötaalı ile Sulayman akın, Cayılğan denen yerde Berdiyar adlı kişinin kızın küyöögö berip, toy kılıp catkanda kızını evlendirirken karşılaşırlar. Ümötaalı colugat. Ümötaalı menen Sulayman alım ile Sulayman alım sabak²⁷⁵ atışmasına sabak ayıp, oşol kız bergenin, toy başlarlar. Düğün sahiplerini, kızın ana bergenin matkap ırdagan eken. babalarını överek şöyle şiir söylerler:

ÜMÖTAALI:

*Kudayım çındap bularga
Berip turgan eken go.*

*Allah'ım gerçekten bunlara
Veriyormuş şu anda.*

SULAYMAN:

*Kurçalışıp tuuganı
Kelip turgan eken go.*

*Etrafını sararak akrabaları
Geliyormuş şu anda.*

ÜMÖTAALI:

*Aldam çındap bularga
Berip turgan eken go.*

*Allah'ım gerçekten bunlara
Veriyormuş şu anda.*

SULAYMAN:

²⁷⁴ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 208–210.

²⁷⁵ Alım sabak: Atışmanın bir türüdür.

*Agayın tuugan çoğulup
Kelip turgan eken go.*

ÜMÖTAALI:

*On eki müçö denesi
Erip turgan eken go.*

SULAYMAN:

*Oluyalar car bolup
Kelip turgan eken go.*

ÜMÖTAALI:

*Sarı kişi balası
Bulardın saltanatın karaçı.*

SULAYMAN:

*Cayloobay menen Kıştoobay
Bul eköübü balası.*

ÜMÖTAALI:

*Alıskı cerden ak arkan
Kerip turgan eken go.*

SULAYMAN:

*Akıl menen Kümaştı
Berip turgan eken go.*

ÜMÖTAALI:

*Kara cıgaç beşikke
Bölöp turgan eken go.*

*Akrabaları toplanıp
Gelmişler herhalde.*

*Bütün bedeni
Erimiş herhalde.*

*Veliler yar olup
Gelmişler herhalde.*

*Sarışın insan çocuğu
Bunların saltanatına baksana.*

*Cayloobay ile Kıştoobay
Bu ikisinin çocuğudur.*

*Uzak yerden ak halatı
Çekiyormuş herhalde.*

*Akıl ile Kümaş'ı
Veriyormuş herhalde.*

*Kara ağaçtan beşiğe
Yatırıyormuş herhalde.*

SULAYMAN:

*Kovsilasam car bolup
Kelip turgan eken go.*

*Kovsilasam yar olup
Gelmiş herhalde.*

ÜMÖTAALI:

*Altı kanat ak üydün
Borumun aytsam bolboybu.*

*Altı kanatlı ak çadırın
Şeklini anlatsam olmaz mı?*

SULAYMAN:

*Bordop koygon nemedey
Üzügün aytsam bolboybu.*

*Boyanmış gibi duran
Keçesini anlatsam olmaz mı?*

ÜMÖTAALI:

*Munu kılğan baybiçe
Tüzügün aytsam bolboybu.*

*Bunu yapan hanımefendinin
İyisini söylersem olmaz mı?*

SULAYMAN:

*Avaldan Kuday calgasın
Aldıñkı boosu kalbasın.*

*İlk başta Allah kollasın
Bağı ayak altında kalmasın.*

ÜMÖTAALI:

*Törömdü Kuday calgasın
Tötögö boosu kalbasın.*

*Beyimi Allah kollasın
Yerde bağı kalmasın.*

SULAYMAN:

*Barısın Kuday calgasın
Baş çalğıçı kalbasın.*

*Tümünü Allah kollasın
Baş keseri kalmasın.*

ÜMÖTAALI:

*Teginen Kuday calgasın
Tegirgiç boosu kalbasın.*

*Soyunu Allah kollasın
Kilim bağı yerde kalmasın.*

SULAYMAN:

*Başınan Kuday calgasın
Baş çalgıçı kalbasın.*

*İlk başta Allah kollasın
Baş keseni kalmasın.*

ÜMÖTAALI:

*Aytçı bolsoñ uşunu ayt
Ala kanat çiyin ayt.*

*Söyleyecek olursan bunları söyle
Alaca kanat hasırını söyle.*

SULAYMAN:

*Altı kanat üyün ayt.
Akınlara düğün sahibi Karager adlı atı getirir. Akınlar bu sefer Karager atı şiiire
katarak söylemeye başlar.*

Altı kanat evini anlat.

ÜMÖTAALI:

Karager keldi baylap al.

Karager at geldi bağlayıp al.

SULAYMAN:

*Kañtara tartıp ketpesin
Ümöke cakın cürüp aydap al.*

*Geri çekip gitmesin
Ümöke yakından sürüp al.*

ÜMÖTAALI:

Sırt arkasın baykaçı.

Sırt arkasına baksana.

SULAYMAN:

*Sırt arkasın baykasam
Keñ Talatsın tüzündöy.*

*Sırt arkasına baktığımda
Büyük Talas'ın ovası gibi.*

ÜMÖTAALI:

Tört tañkanın baykaçı.

Dört toynağına baksana.

SULAYMAN:

*Tört tañkanın baykasam
Kırmaçı kırıgan çaraday.*

*Dört toynağına dikkat ettiğimde
Ustanın yaptığı leğen kadar varmış.*

ÜMÖTAALI:

Tolorsugun baykaçı.

Bacaklarına dikkat etsene.

SULAYMAN:

*Tolorsugun baykasam
Tokoydon çıkan uyulday.*

*Bacaklarına baktığımda
Ormandan çıkmış gibi gürlük gibi.*

ÜMÖTAALI:

Cügürüşün baykaçı.

Koşmasına baksana.

SULAYMAN:

*Cügürüşün baykasam
Tömöntön kelgen kuyunday.*

*Koşmasına baktığımda
Aşağıdan gelen fırtına gibi.*

ÜMÖTAALI:

Elik tuyak eçki baş.

Ceylan toynak, keçi başlı.

SULAYMAN:

*Keçe Eşenkan menen Şarkula
Bu da şunday mal tura.*

*Daha dünkü Eşenkan ile Şarkula gibi
Meğer bu da onlar gibi malmış.*

ÜMÖTAALI:

*Ar kaçantan bir kaçan
Eseni bar turbaybı.*

*Her zamandan beri
Eseni varmış.*

SULAYMAN:

Adamdı körsö cıgilgan

İnsanı görünce yıkılan

Keseli bar turbaybı.

Hastalığı varmış.

ÜMÖTAALI:

Tizesinin başında

Dizinin başında

Alması bar turbaybı.

Elması varmış.

SULAYMAN:

Adamdı körsö karmagan

İnsanı görünce tutan

Talması bar turbaybı.

Bayılma huyu varmış.

ÜMÖTAALI:

Karager alsak kuştaybiz.

Karager'i alırsak kuş gibiyiz.

SULAYMAN:

Karagerdi biz alsak

Karager'i biz alırsak

Bıyıl mında kıştaybiz.

Bu yıl burada kışı geçiririz.

ÜMÖTAALI:

Kürküröö susun keçpeybiz.

Kürküröö nehrine girmeyiz.

SULAYMAN:

Karagerdi biz alsak

Karager'i biz alırsak

Bıyıl üygö cetpeybiz.

Bu yıl eve girmeyiz.

41. Osmonkul ile Ismayıl'ın Kavuncu ile Karşılaşması²⁷⁶

Osmonkul Ismayıl akının karşılıklı şiir söylemesi ayıtışın övme, yüceltme (maktoo) türüne girmektedir. İki akın yolculuk esnasında yol üzerinde bulunan kavuncu arkadaşlarının tarlasına uğrarlar. Burada iki akın, karşılıklı olarak kavuncunun eli açıklığından, buraların ne kadar bereketli olduğundan ve kavunların ne kadar iyi yetiştirildiğinden bahsederek onu överler.

²⁷⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

45. Osmonkul ile İsmayıl'ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması²⁷⁷

Usta akın Osmonkul ile çırağı İsmayıl ikisi yol inşasında çalışanları ziyaret ederek onların yaptıkları işin ne kadar faydalı olduğunu dile getirerek onları överek karşılıklı şiirler söylerler. Bu atışma ayıtışın övme, yüceltme (maktoo) türüne girmektedir.

OSMONKUL:

*Bolot burgu algandar,
Bolottoy bek col salgandar.
Kayratı toonu kozgogon
Kaarmandar, balbandar,
Kalkıma aytam salamdı.
Karındaştar, ayaştar,
Calpıña aytam salamdı.
Eldi körüp kelsin dep,
Ermek bolup bersin dep,
Eerçitip keldim silerge,
İsmayılday balamdı.
Agasın tartkan eken dep,
Aman cürsö ceter dep,
Aytıp kalsın özüñdü,
Arbitıp süylö sözüñdü.
Tay, kunanı eken dep,
Tarbiyalap Osmonkul
Taptap cürgön eken dep,
Taanıp kalsın özüñdü
İnim taasındap süylö sözüñdü.*

*Çelik çekiç alanlar,
Çelik gibi yol yapanlar.
Gayretleri dağı deviren
Kahramanlar, pehlivanlar,
Halkıma söylerim selamı.
Kız kardeşler, dostlar,
Hepinize selam söylerim.
Halkı görüp gelsin diye,
Onları eğlendirsin diye,
Buraya getirdim sizler için,
İsmayıl gibi oğlum.
Ağabeyine çekmiş diye,
Sağ yaşarsa yeter diye,
Seni anlatsınlar,
Çoğaltarak söyle sözünü.
Tayı, yavrusuymuş diyerek,
Terbiye ederek Osmonkul
Yetiştirmiş dedirterek,
Tanısın kendini
Kardeşim dikkatli söyle sözünü.*

İSMAYIL:

Közünön otu caynagan,

Gözünden ateşi parlayan,

²⁷⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

*Köödönü taştay baatırlar.
Azamattan kalbagan
Alp uruşkan, çamdagan,
Ay çırayluu çarkındar,
Amandaşıp alayın.
Zamandaştar, kurbaldar,
Sagınışkan tuugandar.
Salamatpı, agayın,
Kerek bolso silerge
Kebimdi kantip ayayın.
Ustatım tursa canımda,
Unçukbaganım bolboyt go.
Uluu-kiçüü colçular,
Uyatsız dep oyloyt go.
Teñtuşunday teminbey
Eerçitip kelgen balası,
Esi çok eken dedirbey,
Artıñda çukul turayın,
Altunday sözüñ ugayın,
Taasın külük turganda
Elim, tay çapkanıñ bolobu.
Tañdayın açsa Osomdun,
Taruudan köp comogu.
Corgo tursa tokuluu,
Cortoktu kişi minebi.
Colçulardın, Osoke,
Özüñdö turat tilegi.
Kapçıgaydın coldorun,
Kaltırbay koşo ayta ket,
İlgeri kanday bolgonun.*

*Bedeni taş gibi bahadırlar.
Azametten kalmayan
Alp dövüşen, kavga eden,
Ay yüzlü aydınlr,
Selamlaşıp alayım.
Çağdaşlar, akranlar,
Özleyen akrabalar.
Sağ selamet mi, akraba,
Gerek olur sizlere
Sözünü nasıl esirgeyeyim.
Ustadım duruyorsa yanımda,
Susman doğru olmaz ya.
Büyük küçük yolcular,
Yüzsüz diye düşünmez ya.
Akranı gibi atılmadan
Peşinde dolaştıran çocuğu,
Akli yokmuş dedirtmeden,
Arkanda yakın durayım,
Altunday sözünü dinleyim,
Gerçek yürük varken
Halkım, tay yarıştırdığın olur mu?
Ağzını açarsa Osmonkul'un,
Darıdan çoktur masalları.
Yorga varken eyerli,
Kötü atı insan biner mi?
Yolculardan, Osmonkul,
Kendinde duruyor dileği.
Kayalıkların yollarını,
Bırakmadan söyle,
Eski han gibi olduğunu.*

OSMONKUL:

*Kaalap inim suradiñ,
Kapçıgaydın coldorun.
Kişiden murda bütkön cer,
Kim bilsin kanday bolgomun.
Taştarına til bütsö,
Tabar elek bolcolun.
Eki keldim caşımnda,
Een col ele başında.
Kapçıgaydın tarınan,
Kalk kısılıp abıdan
Aydap malın ötü albay,
Arı-beri köçö albay,
Abdan şoru katkan cer.
Cügü menen töö kulap,
Cürgünçü cüdöp catkan cer
Cüktörü suuga akkan cer,
Tarpına coru üyülüp,
Tamtığı kalbay süyünüp,
Tamaşaga batkan cer.
Kızıl zoonun astınan,
Kıdırıp dalay el ötçü,
Kılt etip kün caaganda,
Kıyan cürüp sel ötçü.
Kıynalğan el ekinçi
Kılçaybasın dep ötçü,
Kıdırıp bara catkanda,
Kırsık bolup kaptalda,
Kız-küyöönü köçkü alğan,
Kılımdar boyu al cerge,
Kız-küyöö degen söz kalğan.*

*İsteyerek kardeşim sordun,
Kayalıkların yollarını.
İnsandan önce biten yerdir,
Kim bilsin nasıl olduğunu.
Taşlarına dil biterse,
Daha bulmamıştı.
İki geldim gençliğimde,
İssız idi ilk başta.
Kayalıkların darlığından,
Halk iyice kısılarak
Sürerek malını süremeden,
Öteye beri göç edemeden,
Iyice çile çektiği yer.
Yüküyle deve devrilerek,
Yolcuların zorlandığı yer
Yükleri suya aktığı yer,
Cesetlerine akbabalar çökerek,
Zorlanarak sevinmeden,
Eğlenceye battığı yer.
Kızıl dağın önünden,
Gezerek nice halk geçti,
Birden yağmur yağınca,
Sağanaktan sonra sel olurdu.
Zorluk çeken halk bir daha
Buralardan geçmem derlerdi,
Gezerek giderken,
Kaza olup yan tarafta,
Kız damadı toprak kayması almış,
Asırlay boyunca buraya,
Kız Damat adı konmuş.*

*Körçü bugün kapçıgay,
Köp ele kıştak batçuday.*

ISMAIL:

*Körgöndörüñ surasam,
Köñüldün otun kozgodun.
Köz çaptırıp düynögö,
Köp alıs kettiñ okşoduñ.
Kara zooluu kapçıgay,
Kay, kimlerden kalbagan.
Eçen kılım katmarlap,
El öttü bizdey sandagan.
Sotsializm doorunda,
Zaňkaygan üylör boorunda,
Sar cıldız toldu caynagan.
Kötörülüp asmanga
Kök-Moynokton çañ çıgat,
Ekskavator uturu,
İlgerilep alkınat.
Turguzbayt bizdi degensip,
Tuura toolor kaltırıp.
Başında ak kar oynogon,
Badalın tülkü coylogon.
Ay çaşungan askanı,
Ala-Toonun çaştarı,
Alıp oygo taştadı.
Kün körünböy boz tüşüp,
Kürküröp uçtu taştarı.
Tuman çalğan askada,
Tütünün bürküüp asmanga,
Tulparı keldi zamandın,*

*Baksana bugün kayalık,
Birkaç köy sıgacak gibi.*

*Gördüklerini sorsam,
Gönüllerin ateşini yaktın.
Bakarak dünyaya,
Çok uzağa gittin gibi.
Kara kayalıklı vadi,
Kimlerden kalmamıştır.
Nice asırlar katlanarak,
Halk geçti bizim gibi sayısız.
Sosyalizm devrinde,
Kocaman binaların bağrında,
Sarı yıldızlar parladı.
Kalkarak gökyüzüne
Kök-Moynok'tan toz kalkar,
Kepçeli traktör ardarda,
Öne doğru ilerliyor.
Bizi sağ bırakmaz demiş gibi,
Koca dağlar titriyor.
Zirvesinde ak karlar oynayan,
Çalılığında tilki koşturan.
Ayın saklandığı kayalığı,
Ala-Too'nun gençleri,
Alarak ovaya bıraktı.
Güneş görünmeden bozarıp,
Gürleyip uçtu taşları.
Duman kaplayan kayalıkta,
Dumanını fişkırtıp gökyüzüne,
Yürüğü geldi zamanın,*

*Cıl ötkön sayın arıştap
Cırgalın süyöt adamdın.
Betinde kızıl cıldız bar,
Tınçtıgın süyöt aalamdın.
Karçıga uçkan condogu,
Kommunizmdin coldoru,
Taalayluu caştar minişsin,
Takası çoyun corgonu.*

OSMONKUL:

*Bayırkı door cönödü,
Batkan kündöy kararıp
Körgön korduk ötkön kün,
Köñüldö kaldı sanalıp.
Eñsegen tilek tabıldı,
El-ceribiz cañırdı.
Okeandar, asmandar,
Önörübüzgö bagındı.
Çağılganday tez ösüp,
Çakırdı zaman baarıñdı,
Tuugan eldin kolunan,
Zalkar işter caraldı.
Kuttuu bolsun cañı col,
Kubanıp ayttım salamdı.
Temir colgo kelgen dep,
Terdep ırdap bergen dep,
Teetigi taştın betine,
Cazıp ket, baldar, agañı.
Közün açkan adamdın,
Kösömü bar zamandın.
Körösüñ caştar dalaydı,*

*Adım atarak yıllar geçtikçe
Rahatını sever insanın.
Yüzünde kızıl yıldızı var,
Barışını sever alemin.
Yokuştan uçan cesetler,
Komunizmin yolları,
Talihli gençler binsinler,
Nalı çelikten yorgayı.*

*Eski devri yöneldi,
Batan güneş gibi kararıp,
Gören horluk, geçmiş gün,
Gönüllerde kaldı sayılarak.
Dilediğin dilek bulundu,
Halkımız, yurdumuz yenilendi.
Okyanuslar, gökler,
Sanatımıza yenildi.
Yıldırım gibi tez büyüyüp,
Çağırdı zaman hepinizi,
Akraba halkın elinden,
Büyük iler yaratıldı.
Kutlu olsun yeni yol,
Sevinerek söyledim selamı.
Demir yola geldi diye,
Terleyerek şiir söyledi diye,
Öteki taşın yüzüne,
Ağabeyinin ismini yazın gençler.
Gözünü açan insanın,
İyisi var zamanın.
Görürsün gençler çok şeyi,*

*Tagdırğa ayla tabılıp,
Tabiygat elge bagınıp,
Colun tabar ölböstün.
Köönörüp ketip baratam,
Köpçülüğün körbösmün.
Tartınbay, inim, ırdagan,
Tatıktuu çıktı ırlarıñ.
Tayınan bakkan kunanım,
Taasın bolçu ubagiñ.
Kök-Moynokto atayı,
Köpçülük menen sınıdım.
Çılbırıñdan çoydurup,
Çım eter emes kulagiñ.
Kapçıgaydı süröttöp,
Kalgan sözdü ulagin,
Kaliñ cıyın el turat
Kandırıp ketkin kulagin.*

ISMAIL:

*Kalkın uktu miñdegen,
Kimder bar sizdi bilbegen.
Kapçıgaydı ırdadıñ,
Kaltırbay ayttıñ sırların,
Süröttöyün bir azga,
Eldin kütökön cırgalın.
Batış-çıgış bardık el
Baylanışat dep saldıq,
Baaluu kımbat cük tartıp,
Aylanışat dep saldıq.
Iraazı bolup kelgeni
Isık-Köldü ceektep,*

*Kadere çare bulunup,
Tabiat halka baş eğıp,
Yolunu bulur ölümsüzlüğün.
Kabararak gidiyorum,
Çoğunu göremem.
Çekinmeden, kardeşim, şiirini söyle,
Güzel çıktı şiirlerin.
Tayından beri baktığım yavrumsun,
Gerçektir zamanın.
Kök-Moynok'ta özellikle,
Kalabalıkla sınıdım.
Dizgininden çektirip,
Kıpırdamayacak kulağın.
Kayalığı anlatarak,
Söylediğın sözü devam ettir,
Kalabalık toplantı halk duruyor
Kulağın alıştır.*

*Binlerce halkını dinle,
Kimler var sizi bilmeyen.
Kayalığı şiir söyledin,
Bırakmadan söyledin sırlarını,
Anlatayım birazcık,
Halkın beklediği rahatını.
Batı, doğu bütün halklar
Bağlırlar diye kurduk,
Değerli yükleri çekerek,
Gezerler diye kurduk.
Razı olup geleli
Isık-Köl'ün sahilini,*

*Boylop ötsün dep saldıq.
Iraatın körüp kırgızdın,
Oynop ötsün dep saldıq.
Irakmatın içinen,
Oylop ötsün dep saldıq.
Batıştın sansız elderi,
Bali desin kelgeni.
Kızıl zoonun booruna,
Kınap catıp bek saldıq,
Kız-kelinder ırdaşıp,
Kıykırışıp cırğaşıp,
Kışta da ötsün dep saldıq.
Cetkinçekterge, baldarga,
Belek bolot dep saldıq.
Cer şarında elderge,
Kerek bolot dep saldıq.
Aytıp catkan sözdörüñ,
Altından bekem saktalat,
Adabiyat özüñdöy,
Akını menen maktanat.
Osmonkul kelip kongon dep,
Oyun-külkü bolgon dep,
Cazalık aytkan taşıña.
Caştar ösüp ırıñdı,
Cazdanıp okuyt başına.*

OSMONKUL:

*Çırğa süyröp kıykırıp,
Çıktım ele cañıdan.
Carabay kalsañ carınıp,
Ölöt elem arıman.*

*Gezerek geçsin diye kurduk.
Rahatını görüp Kırgız 'ın,
Oynayarak geçsin diye kurduk.
Teşekkürünü içinden,
Düşünerek geçsin diye kurduk.
Batının sayısız halklarının,
Afferin desinler gelenleri.
Kızıl kayalığın bağına,
Koyarak sağlam kurduk,
Kız gelinler şiir söyleyip,
Bağırarak eğlenip,
Kışın da geçsin diye kurduk.
Delikanlara, gençlere,
Hediye olur diye kurduk.
Yeryüzündeki halklara,
Gerekli olur diye kurduk.
Söylemiş olduğun sözlerin,
Altından sağ korunur,
Edebiyat kendisi gibi,
Akını ile övünüür.
Osmonkul gelip konu diye,
Oyun, eğlence olmuş yer diye,
Ceza söyleyen taşına.
Gençler büyüyüp şiirini,
Başına yaslayarak okurlar.*

*Kavgaya çekerek bağırıp,
Çıkmıştım yeniden.
Yaramazsan patlayıp,
Ölürdüm arımdan.*

*Kuşum kuunu alganday,
Kubanıp kaldım abıdan.
Uyada bala bürküttü,
Uçursañ eesin alçu ele,
Taş tülöktün kıyını,
Taybaska kol salçu ele.
Taştülöktöy taptadım,
Kaadasın bilsen kıraandın.
Kargaga kanat kakpagın.
Önörüñ kıyın bolso da,
Özüñdü tömön karmagın.
Özüñdü biyik karmasañ,
Öpködöy kalkıp kalganıñ.
Uluunu uyat kılbagın,
Uluudan kata ketse da,
Unçukpay koyup sıylagın.
Al bilbese el bilet,
Alıs ketpeyt sıylarıñ.
Uruksayt berdim işendim,
İnim, uşunday ösüp ırdagın.
söyle*

II. 5. 5. Alım-Sabak Aytışı (Nazire)

Alım-Sabak aytışında yarışmayı başlayan akın şiir mısralarını tamamlamayı belli bir olay, düşünce hakkında kendi yorumunu ortaya atar. Devam eden akın şiirin ölçüsünü, ses uyumunu koruyarak atışmayı sürdürür²⁷⁸. Alım-Sabak aytışları diğer türlerle benzerlikler taşımakla birlikte farklı özellikler de taşımaktadır. Bu türün en önemli özelliği, kendinden önceki akının söylediği şiirin biçimine ve içeriğine bağlı kalarak cevap verme şeklinde söylenmesidir. Bu şekli diğer aytış türlerinin içerisinde de rastlamaktayız. “Nazire söylemeye aşık karşılaşmalarında sıkça rastlanmaktadır. Karşılaşma sırasında, aynı ayakla cevap verme “nazire söyleme”

²⁷⁸ Komisyon, Kırız Adabiyatı Terminderdin Tüşündürmө Sözdüğü, Bişkek, 1994, s. 15

anlamına da gelir. Diğer taraftan önceden yaşamış bir aşğın beğenilen bir şiirine de nazire söylenebilir. Bir şiire nazire söylemeye “tanzir” denir. Gerek klasik divan şiirinde gerekse Türk halk şiirinde bunun yüzlerce örneği vardır²⁷⁹. Anadolu Âşıklık geleneğindeki nazireyle benzer özellik taşıdığını görmekteyiz.

Alımkıl ile Toktogul'un, “Toktogul ile Kalık'ın Karşılaşması²⁸⁰” adlı atışmalar da bu türdendir.

18. Nurmoldo ile Ceñicok ‘un Atışması²⁸¹.

Nurmoldo ile Cenicok akının bu karşılaşması aytışın Ders Verme (Alım-Sabak Aytışı) türüne girmektedir. Bu karşılaşma Aksı denen yerin kervan pazarında gerçekleşmiştir. Nurmoldo akın kalabalık halka dini konuda şiirler söylerken Cenicok akın gelir ve sonuna kadar onu dinler.

NURMOLDO:

Ak şariyat kolunda,

Ak paygamber colunda,

Kuday degen pendenin

Kasiyeti sonun a.

Alla degen kar bolbos,

A düynödö zar bolbos.

Kuday degen kar bolboz,

Körüstönü tar bolbos.

Paygambarga dos bolor

Bar saaba çaltıyar.

Buyrugunda oşonun

Büt makuluk canıbar.

Perişteler başkargan

“Beyiş” degen cayı bar.

Ak şariat elinde,

Ak peygamber yolunda,

Allah diyen insanoğlunun

Sıfatları çok güzel.

Allah diyen hor olmaz,

Öteki dünyada zorlanmaz.

Allah diyen hor olmaz,

Mezarı dar olmaz.

Peygamberle dost olur

İlk dört halife, tüm sahabeler.

Buyruğunda onların

Bütün canlılar.

Meleklerin yönettiği

Cennet denen yeri var.

²⁷⁹ Kaya Doğan, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s.559

²⁸⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılaşması

²⁸¹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 59–63.

*Acal cetip ölüş bar,
Kara körgö kömüş bar,
Şeyit bolgon kişige
Akırette beyiş bar,
Beyiş tolgon cemiş bar,
Ceyin deseñ tegiz bar.*

*Kocolorgo kol berseñ,
Zeket puldu mol berseñ,
Kıyamatka barganda
Koldop keter soop bar.
Kuday cüzün körüş bar,
Nurdun kızın öbüş bar.*

*Aytkan sözgö kirbegen,
Zeket pulun berbegen,
Künöölünü ötkörböy
Kıl köpürödön irgegen.
Keremetin munday kör,
Künöökör pende bilbegen.*

*Tozok degen ot bolot,
Küyüp turgan çok bolot,
Kazıp koygon or bolot,
Adam çıkkıs tor bolot,
Tartkan şoruñ zor bolot,
Zeket puldun paydası
A düynödö oñ bolot.*

Kaza cetip ölgöndö,

*Ecel gelip ölmek var,
Kara toprak mezara gömmek var,
Şehit düşen insana
Sonsuzlukta cennet var,
Cennette dolu yemiş var,
Yemek istediğın her şey var.*

*Hocalara el uzatırsan,
Zekât parasını bol verirsen,
Kıyamete vardığında
Kollayacak sevabı var.
Allah 'ın yüzünü görmek var,
Nurun kızını öpmek var.*

*Söylenen sözü yapmayan,
Zekât parasını vermeyen,
Günahlıyı geçirmeden
Kıl köprüden elermiş.
Bunun kerametına bak,
Günahkâr insan bilmez.*

*Cehennem denen ateş olur,
Yanmakta olan köz olur,
Kazılmış çukur olur,
İnsan çıkmaz ağ olur,
Çekmiş çilen büyük olur,
Zekât paranın faydası
Öteki dünyada çok olur.*

Zamanı gelip öldüğünde,

*Kazıp körgö kömgöndö,
Surak kılçu perişte
Surdanışıp kelgende
Hañkur-Mañkur özü bar,
Miñ bir ayas sözü bar,
Çekesinde capcalgız
Çoktoy kızıl közü bar.
Koldorunda kötörgön
Oton sokkon kürsü bar.
Künöösü köp kişini
“Kürs” dedire bir salar,
Küldöy söögün talkalar.
Köp bergendi keçirip,
Kıl köpürödön ötkörüp,
Köp azaptan kalkalar!...*

*Kazarak mezara gömdüğünde,
Sorgu yapacak melekler
Hiddetlenip geldiğinde
Bin bir çeşit sözü var,
Alnında yapayalnız
Yokmuş gibi gözü var.
Ellerinde taşıdığı
Ateşten sıcak topuzu var.
Günahı çok insanı
Sert bir şekilde vurur,
Kül gibi kemiklerini parçalar.
Çok vereni affeder,
Kıl köprüden geçirip,
Çok azaptan korur!...*

*Nurmoldo ırdap toktolgondo, Ötö
canına cakın bastırıp barıp, atının başın
tartıp, komuzun küülöp, bir çeti suroo
salıp ırdap ciberet:*

*Nurmoldo şiirini tamamlayınca, Ötö
yanına yaklaşıp atını çekerek kopuzunu
hazırladı. Bir taraftan da soru sorarak
şöyle şiirine başlar:*

Nurmoldo akın şiirini tamamladıktan sonra Cenicok akın selamlaşarak şiire başlar ve dini konuda cevap verir. Dini konuda şiirler söylerken dikkatli olması gerektiğine ve çok iyi bilgi sahibi olanlar bu konuda şiir söylemesi gerektiğine işaret eder. Aksi takdirde halkın kafasını karıştırmış olacağını söyler. Şiir söylerken en iyi bildiğin konuları seçmesi gerektiğini dile getirir. Burada Cenicok akının dini bilgisinin daha derin olduğunu görmekteyiz. Nurmoldo akına halkın önünde dini konularda adeta bir ders vermiştir, diyebiliriz.

CENİCOK:

*Assaloomu aleykum,
Ak seldeçen aldayar!
Ak şariyat cönünön
Ayttıñız sözdü islamdın*

*Selamünaleyküm,
Ak sargılı ihtiyar?
Ak şeriat hakkında
Konuştunuz İslam'ın sözünü*

Açkan deysiň paygambar.
Paygambarga dos eken
Bir saaba, çalyar.
Buyrugunda dep ayttyň
Büt makuluk canıbar.
Barsaň orun keň beken
Perişteler başkargan.
“Beyiş” degen cayıňar?
Kaza bolgon kişiğe
Kazgan kördün içinde
Kaysıl cırgal şaani bar?
Opsuz aytkan sözüňdö
Oroyu suuk maani bar.
Ak eşenge kol bergen,
Akça, puldu mol bergen
Köp dünüyö malduular,
Köpkön köpös alduular
Köröt beken kudaydı?
Saltanattap maktaba,
Satıp alsañ akçaga
Bizdin cerdey emes go
“Beyiş” degen cayıňar?!...
Asemdikke kiygeniň
Anciyandın barkıtı.
Iklas, kuran, şariyat
Irlarıňdın cartısı.
Tozok menen perişte
Sözdörüňdün artkısı.
Eň camanı adattın
Uşak aytkan kalpıçı!
El caktırsa aytkanın-

Açmış dersin peygamber.
Peygambere dost imiş
Bir sahabe ve ilk dört halife.
Buyruğunda diye söyledin
Bütün mahlûk canlılar.
Gittiğinde yeri geniş miymiş?
Meleklerin yönettiği.
Cennet denen yeriniz?
Vefat eden insana
Kazmış mezarın içinde
Hangi rahatlıklar varmış?
Yersiz söylenen sözünde
Aşırı kötü anlam var.
Ak şeyhe mürit olmuş,
Para pulu çok vermiş
Elinde malı olanlar,
Doymuş tüccar, zenginler
Görür mü acaba Allah'ı?
Saltanatını övme sakın,
Satıp alırsan parayla
Bizim yer gibi değil herhalde
Cennet dediğin yeriniz?!...
Süs yerine giyindiğin
Ancıyan'ın kumaşı.
İhlâs, kuran, şariat
Şiirlerinin yarısı.
Cehennem ile melek
Sözlerinin geri kalanı.
En kötüsü de âdetin olan
Söylediğin yalan dedikodun!
Halk beğenirse dediklerini

Önörpозdun barkı uşu!
Capırañdap ırdaysıñ
Tozok menen beyiştin
Koluñda okşop açkıçı.
Anık özüñ okşoysuñ
A düynöñdö bar beken
Uşunun bir tamçısı?
Bilip turup çın süylö,
Beyiş mina bul-düynö!
Cer astına barganda
Uşul turgan cırgaldın
Cetpeyt saga carkıtı!
Kıyın bolsoñ, coop ber:
Ay, kün, cıldız, asman, cer,
Aytçı, kaydan caraldı?
Ay-aalamdın cüzündö
Adam kantip taraldı?
Aydan cıldız çeksiz köp,
Tün emnege karañgı?
Acıratıp aytıp ber
Adal menen aramdı?
Akıretke barganda,
Kara körgö salganda
Otko cagıp ölügün
Örttöyt deysiñ adamdı.
Adam üçün neetiñ
Ança nege karardı?
Özüñ ölüp körbösöñ
Kaydan bildiñ alardı?!
Caniñdi cep aytasıñ
Calgan uşak kabardı.

Sanatçının değeridir işte!
Havalarda şiir söylersin
Cehennem ile cennetin
Elindeymiş gibi anahtarı.
Gerçekten de sana benziyor
Öteki dünya var mıymış?
Bunların bir damlası?
Bilerek gerçekleri söyle,
Cennet işte bu dünya!
Toprağın altına vardığında
Buradaki rahatlığa
Hiç de ulaşamazsın!
Sağlamsan cevap ver:
Ay, güneş, yıldız, gökyüzü, yer,
Söyle, nasıl meydana geldi?
Ay âlemin yüzüne
İnsanoğlu nasıl dağıldı?
Ayda yıldız sayısız,
Gece neden karanlık?
Ayırarak anlatıver
Helal ile haramı?
Sonsuza vardığında,
Kara mezara koyduğunda
Ateşte yakıp cesedini
Yakar dersin insanı.
İnsan için niyetin
Neden bu kadar karardı?
Kendin ölmedikten sonra
Nereden bildin bunları?!
Sahte sözü söylersin
Yalan dedikodu haberi.

*Bul sözüň işenip
Burgum kelbeyt sanaamdi.
Otko salıp örttösö,
Opsuz kıynap cektese,
Oşonçoluk adamdan
Körgön beken zalaldı?
Ötköndördün çegi çok,
Özgörülgön şegi çok,
Bir da kabar degi çok
Oy cügürtüp çenesek.
Baykap körsök aldagi
Baygmbardan kalganbı
Başındagi eleçek?
Erkek kiybeyt biz cakta,
Eesi munun kelinçek.
Iksız calgan ırdabay,
İrdın namın bulgabay,
Eldin başın mañ kılbay,
El içinen çıgıp ket!
Ce dubana bolup ak urgun
Minip alıp kök eşek!...*

*Akın bolsoñ eldi ırda,
Berekelüü kolu açık
Önüp-öskön cerdi ırda!
Kalka bolgon kalkına
Eldi bakkan erdi ırda!
Ugup turup ırıñdı
Açuuum kaynap keldi da!
Kim adilet, kim kara,
Aytışalık kel mında.*

*Bu sözlerine inanarak
Dikkat etmek istemiyorum.
Ateşe atıp yakarsa,
Aşırı eziyet ederlerse,
Bu kadar insandan
Görmüş mü acaba zararı?
Geçmişlerin sayısı yok,
Değişmiş işareti yok,
Hiçbir haber alan olmamış
Kafa yorup düşündürsek.
Baktığımızda o da
Peygamberden kalmış mı?
Başındaki sargısı?
Erkek giymez bizim oralarda,
Bunu giyenler gelinlerdir.
Yersiz yalan söylemeden,
Şiir adını lekelemeden,
Halkın başını karıştırmadan,
Halkın arasından çık da git!
Yada divane olup hakka ulaş
Binerek mavi eşeğe!...*

*Akın isen halkı söyle,
Bereketli eli açık
Gelişmekte olan yerleri söyle!
Destek olan halkına
Halka bakan yiğidi söyle!
Dinleyerek şiirini
Aşırı sinirlendim!
Kim adil, kim hatalı,
Atışalım gel buraya.*

*Akın bolsoñ anıñdı ayt,
Bolup ötkön tarihtı ayt.
Akın desem moldodoy,
Moldo desem, akınday,
Kayran ırdı kordoboy
Adebiñ menen narı kayt?!...
Ce cakin bolsoñ kundayga
Cardam kılıp kedeyge
Surakçıga coop berer
Boy tumarın cazıp ber,
Bal kitebiñ açıp ber.
Daana süylöp söz çının
Dalil menen körbösoñ,
Köp perişte çogulgan
Keñeşinde cürbösoñ,
Keregi cok calgandın,
Kezegimdi kaytıp ber?*

*Oşentip Ceñicok toktogondo
Nurmoldo coop taba albay ceñilgen eken!*

*Akın isen bunları söyle,
Olmuş tarihi söyle.
Akınım dersen molla gibi,
Molla dersem akın gibi,
Güzel şiiri lekelemeden
Adabınla geri dön?!...
Yada yakınsan Allah'a
Yardım ederek yoksullara
Sorusunda cevap verecek
Boynuna muska yazıp ver,
Fal kitabına bakıp ver.
Gerçekleri konuşup
İspat ile görmezsen,
Çok meleğin toplandığı
Meclisinde bulunmazsan,
Gereği yok yalanın,
Sıramı geri iade et?*

*Böyle konuşarak Ceñicok
durduğunda Nurmoldo cevap
bulamayarak bakakalmış!*

Nurmoldo akın Cenicok akını tanır ve onunla kapışmaktan vazgeçerek yenildiğini kabul eder. Nurmoldo akın, halk onun için boşuna “yeni yok” dememiştir, değerlendirmesinde bulunur.

II. 5. 6. Sanat Aytışı (Öğütleme)

Sanat aytışlarında felsefi konular işlenerek didaktik - nasihat fonksiyonu atışmada ön planda tutulmuştur. Aytışın bu türüne akınların en ustaları katılabildikleri için atışmaların en güzel eserleri de bu türde toplanmıştır. Akınların atışmalarda ulaştıkları doruk noktası sanat atışmalarıdır.

Anadolu âşıklık geleneğinde öğütleme olarak bilinen şiirle aynı özellikler taşımaktadır. “*Âşık şiirinde öğretici, nasihat veren şiirlere “öğütleme” adı verilir. Bir şeyi öğretmek, bir düşünceyi tanıtıp yaymak için yazılan şiirlerdir. Âşıklarda öğretici olmak yaygın bir nitelik olduğu için halk şiirlerinin çoğunda az veya çok öğreticilik özelliği vardır*”²⁸².

Fuad Köprülü öğretici özellikler taşıyan şiirlerin eski dönemden günümüze kadar geldiğini anlatmaktadır: “*Bu devirlerden kalan eserlerin bir kısmı öğretici (didactique) bir mahiyeti haiz ahlak düsturları gibi telakki olunabilir. Cimrilik ve hasedin fenalığı, ikram ve cömertlikle il arasında şöhret kazanmak lüzumu, kahramanlığın faidesi, Allah’ın büyüklüğü, büyükleri ve ana babayı sayıp onlara itaat etmek ihtiyacı bu parçalarda basit bir surette zikrediliyordu; bununla beraber, bu eserler arasında en kıymetli olanlar “Sagu-mersiye”ler idi.*”²⁸³. Teşekkürü bakımından eskilere dayanan bu tür şiirler gördüğümüz gibi âşıkların karşılıklı olarak söyledikleri atışmalarda da kendi yerini almışlardır. Atışmalarda üstlenmiş oldukları en önemli eğitici fonksiyonunun yanı sıra bilgilendirmek, kapalı üslupla da olsa eleştirmek, tavsiyede bulunmak, sınamak ve övmek gibi fonksiyonları üstlenmektedir. Sanat aytışlarının en önemli özelliklerinden biri de usta akınlar (en azından karşılaştan akınların biri usta olmak şartıyla) tarafından söylenmesidir. Bu özelliği sanat aytışlarının ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Diğer bir özelliği de karşısındaki rakibini yenme gibi gaye gütmemesidir. Burada iki akının da seyirciye yönelik şiirler söylemesini görmekteyiz. Bunun yanında usta akınların karşısında genç akın varsa akına tavsiyeler, öğütler söylemektedir. Öğütlerin söylenmesinde usta akının yaşayarak toplamış oldukları tecrübelerden yararlanılmaktadır. Tecrübelerini örneklendirmekle birlikte atasözleri ve deyimlerden, kıyaslamalardan bolca yararlanılmaktadır.

Çalışmamızın metin bölümünde 6. “Toktogul ile Barpı’nın Karşılaşması²⁸⁴”, 16. “Ceñicok Akın İle Korgool’un Karşılaşması²⁸⁵” ve 17. “Korgool ile Cenicok’un Atışması²⁸⁶” adlı ayıtış metinlerini sanat ayıtış türüne örnek göstermek amacıyla aldık.

²⁸² Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara, 2001, Akçağ Yayınları, s. 140

²⁸³ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 2003, Akçağ Yayınları, 9.baskı, s.54

²⁸⁴ Bolotbek Apilov, *Barpı*, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

²⁸⁵ Hazırlayan: Uran Botobekov, *Kırgızstan Madaniyatı*, Bişkek, 1991, 13.Haziran, No: 24, s.8–9.

²⁸⁶ Asanbay Cusupbekov, *Ceñicok*, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

6. Toktogul ile Barpı'nın Karşılığıması²⁸⁷.

Adı halk arasında duyulmuş usta akınlar her zaman genç akınların giderek tanışmak istediği akınlardır. Barpı da Kırgızlar ve Kazaklar arasında adı duyulmuş olan, şöhretli Toktogul akınla tanışmak için gelmiştir. Metinden de anlaşılacağı gibi ilk başta ustanın bulunduğu ortama girmekten bile çekinmiştir. Bu çekingenlik büyük akının şöhreti karşısında değil, onun ustalığına olan saygısındanır. Barpı Toktogul akının adını Cenicok akından duymuştur. Barpı akını onunla tanıştırmak için Dalbay adında biri getirir. Onların ilk karşılaşması şu şekilde gerçekleşmiştir:

“Barpı Toktogul menen
algaçkı coluguşuusu cönündö mınday
deyt: “Men uluu akındın üstünö
kapıstan kirip baruudan tartındım.
Cürögüm daay algan cok. Anın ırların,
namın Ceñicokton ukkan bolçumun.
Meni Ketmen-Töböğö eerçitip bargan
Dalbay: “Mına bul Toktogul”-dep
körsöttü. Men Dalbaydı eerçiy üygö
kirip barsam, Toktogul:

Barpı akının Toktogul ile ilk
karşılığıması hakkında şunları söyler:
“Ben ulu akının oturduğu yere
girmekten çekindim. Kalbim izin
vermedi. Onun şiirini, ismini Ceñicok
akından duymuştum”. Beni Ketmen-
Töbö’ye getiren Dalbay: “İşte bu
Toktogul “ diye gösterdi. Ben
Dalbay’ın peşinden eve girdiğimde
Toktogul:”

Toktogul akının şiir söylediği ortama başka yörenin giysileriyle giren genç oğlanı görünce hemen anlar ve şöyle devam eder şiirine:

TOKTOGUL:

Eşikten keldin bir bala
Könülüm saga bölündü.
Sezbeyt dep meni oylobo,
Sıyagın akın köründü.
Kanday inim ekensin,
Üygö kirbey tartıngan?

Kapıdan girdin bir genç
Dikkatim sana yöneldi.
Sezmez diye düşünme,
Görünüşte akınsın.
Nasıl kardeşim imişsin,
Eve girmekten çekinen?

²⁸⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

Aran kirip oturdun,
Bir kişinin artınan.
Sırdaşsak arman bölünöt,
İlebin cuka körünöt.
Önörün bolso örgö çap!
Tartınbay, balam, sırandı ayt,
İçinde bolgon çınındı ayt,
Çın sırandı aytpasan,
Adebin menen özün kayt!

Zar zor girdin içeri,
Birisinin peşinden.
Sırlaşsaks sır paylaşılır,
Dudaklarından şiir dökülüyor.
Hünerin varsa sergile!
Çekinmeden, evlat, hünerini göster,
İçindeki gerçeği ortaya çıkar,
Gerçek sırnı ortaya koymayacaksan,
Edebin ile kendin geri dön!

Bu satırlarda akınların ne kadar dikkatli olduğunu görmekteyiz. Akın karşısındaki gencin şiir söyleyen biri olduğunu anlayarak ona söz verir. Söz sırasını alan Barpı da onun adını Cenicok akından duyduğunu söyleyerek şöyle şiir söyler:

BARPI:

Cenicok aytkan atındı,
Bildim go, aba, barkındı.
Emi taanıp turamın
Kir bolbogon altındı.
Adebi coctuk kılıp men,
Kirip kelgen öndönöm.
Cetkiçe, aba, şaşıldım,
Aldına keldim keldelen.
Katalık ötsö keçirgin,
Eşitkim kelet, ünüdüön,
Bulbulday nazik tilinden.
Attanıp keldim atayı
Töölös, Boston elimnen.
Bolcoldop çıktım Bostondon,
Nasibim saga koşkondon.

Ceñicok söylemişti ismini,
Bilirim elbet, amca, kıymetini.
İşte şimdi tanıyorum
Toz konmayan altını.
Terbiyesizlik edip ben,
Girdim içeri herhalde.
Gelineye kadar acele etim amca,
Yanına daldım hemen.
Kusurum varsa affeyle,
İşitmek istedim sesini,
Bülbül gibi tatlı dilini.
Özellikle yola koyuldum
Töölös, Boston halkımdan.
Tasarlayıp çıktım Boston'dan,
Nasibimi sana katmaya.

Toktogul akın Barpı'nın ilk şiir söylemesinden onun ne kadar iyi bir akın olacağını anlar ve onu tanımak için değerlendirmelerde bulunur. Akınlık geleneğini

bilen birisiymişsin. Akın olduğunu Cenicok akından duymuştum. Önce hangi boydansın, kimlerdensin. Görünüşe bakılırsa dilinden şiirler akıyor. Pehlivan olacak birisi alnından belli olur, akın olacak birisi dudaklarından belli olur. Kendi fikri olmayan bey oğlu musun? Yoksa şiir sanatını bilen biri misin, diyerek söz sırasını Barpı'ya verir. Barpı akın kendisinin nerden nasıl geldiğini anlatarak söze başlar ve kendini tanıtır. Ardından da Toktogul adını akınlardan duyduğunu ve akınlık gereği ustadan yeni şeyler öğrenmek istediğini anlatır:

BARPI:

Sındadın, aba, sındadın,	Sınadın amca sınağın.
Sındap turup ırdadın.	Sınayıp şiir söyledin,
Bulbulday ünün uksan dep,	Bülbül sesin duymadan,
Men kezige albay turbadım.	Karşılaşmadan edemedim.
Akındardın içinde,	Akınlarnın içersinde,
Artık eken ardagın.	Fazla imiş değerin.
Komuzdu küügö keltirgen,	Komuzu dile getiren,
Atı çok, orton barmagın.	Yüzük orta parmağın,
Kerek boldu inine	Gerek oldu kardeşine,
Taalim, nuska almagım.	Senden talim, öğüt almam.

Bu iki akının buradaki konuşmalarından akınlık geleneğindeki usta çırak ilişkisini görmekteyiz. Usta olan akın her zaman genç akınları sınyarak onu değerlendirir. Genç akın ise onun dediklerini, öğütlerini ve adabını harfıyen yerine getirmeye çalışır.

Söz sırası Toktogul'a geldiğinde kendisinin ne kadar çileli bir hayat geçirdiğini anlatır. Usta akının başından geçen ve hafızalardan silinmeyecek izler bırakan çeşitli olayları anlatır. Ardından da akınlık sanatı çok fedakârlık isteyen bir iş olduğunu anlatır. Akın her zaman gerçekleri söylediğinde, hiçbir şeyden çekinmediğinde asıl doruğuna ulaşacağını söyler.

TOKTOGUL:

Seni takır ayabay	Sana hiç acımadan,
Ölüşünö karabay	Ölmene bile bakmadan,
Çondugun mindan bilgizet.	Gücünü burada gösterir.

Karanı süylöyt anıktap,
Atındı alat ayıptap.
“Caman ırçı eken”-dep,
Calpı elge cayıltat.
Süygön cardan ayrıltat,
Kanatındı kayraltat.

İftirayı atar başına,
Atını da alır ceza diye,
"Kötü ırçı imiş" diye,
Bütün halka ilan eder.
Sevgili yardım ayırır,
Kanadını kırarlar.

Söz sırası Barpı'ya geldiğinde Toktogul akının yaşadıklarına rağmen sağ salım hayatta olmasına sevindiğini dile getirir. Artık sizin gibi büyük akının tecrübelerinden yararlanmak istediğini, yeni şeyler öğrenmeyi ümit ederek geldiğini söyler.

BARPI:

Beşenene bütüptür
Arılbagan kara şor.
Duşmandardan baylandı
Komuzdu çertken altın kol.
Aman kördüm colugup toko,
Azırkı menin işim on.
Taalimin alıp kalsam dep,
Abalı mende ümüt çon.

Alnına yazılmış,
Bitmeyen sert derdin,
Düşmanlar tarafından bağlandı,
Komuzu çalan altın ellerin.
Esen gördüm karşılaşıp,
Toko şimdiki işim yolunda,
Terbiyeni almak dileğim diye,
Öncelik bende ümit büyük.

Toktogul akın bu selamlaşmadan sonra çok sevindiğini kendisinden sonra yetişen akınların olduğuna sevindiğini söyler. Burada Toktogul'un sözlerinden selamlaşmadan artık genç akını sınamaya geçildiğini anlıyoruz. Barpı akına akınlığını göster diyerek ona sırayı verir:

TOKTOGUL:

Komuzdan bergen salamım
Ulap ket,inim ayagın.
Emkisin bölök ırdayın,
Akındığın sındayın.
Kep tüyünün çeçpesen,
Çeçendigin kim bilet.
Keremetin bolboso,
Çeberdigin kim bilet?

Komuz ile verdiğim selamımı,
Devam ettir kardeşim sonundan.
Şimdikini farklı söyleyeyim,
Akınlığını sınavayım.
Laf düğümünü çözemersen,
Hatıplığını kim bilir?
Keremetin olmazsa,
Ustalığını kim bilir?

Tabışmaktı tappasan,
Sırçılığın kim bilet?
Cabırtıp mırdı tökpösön,
Irçılığın kim bilet?

Bilmeceyi bulamazsan,
Sır çözdüğünü kim bilir?
Üst üste şiir söyleyemezsen,
Şairliğini kim bilir?

Barpı akın sorular yönelterek atışmanın hangi türünde söyleyeceklerinin ipuçlarını almaya çalışır. Burada akınların atışma türlerine ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

BARPI:

Arkar menen kulcanın
Ottoor cerin kim bilet?
Talibagan külüktün
Toktoor cerin kim bilet?

Geyik ile maralın,
Otladığı yeri kim bilir?
Yorulmayan düldülün,
Duracağı yeri kim bilir?

Toktogul akın atışmasının Sanat Aytış türüne geçtiğini görürüz. Sanat aytışında ebedi gerçekleri konu edinmektedir ve didaktik bir işlev üstlenmektedirler. Sanat aytışında atasözleri de sıkça kullanılmaktadır. Hatta akınların bu şiirleri daha sonra atasözü olarak halk tarafından kullanılmaktadır. Kırgız akınlarının bize kadar ulaşmış olan Sanat aytışlarının en güzel örneği sayılan bu atışma günümüzde de çeşitli sanatçılar tarafından kullanılmaktadır.

TOKTOGUL:

Cürögündö otu bar
Aytımduu kişi jatalbayt.
Tübü buzuk adamdar
Başkaga kelip batalbayt.
Belgilüü çeçen belen er,
Süylögön sözgö takalbayt.
Almakka ooru toorusa,
Eç aylasın tabalbayt.
Eşen, koco çoğulup
Dem salgan menen ayıkpayt.
Ölörün bilse adamzat,
Özünön özü arıktayt.

Yüreğinde ateşi var,
Namuslu yiğit yatamaz.
Soyu bozuk adamlar,
Yabana gidip barınamaz
Meşhur hatip miydin?
Söylediği söz bozulmayan.
Almaya hastalık çalışırsa,
Hiç çaresi bulunmaz.
Veli, hocalar toplamp,
Dua ederse iyileşmez.
Öleceğin bilirse insanoğlu,
Kendi kendine zayıflar.

Acal kıstap kelgende,
Agaga sırn aytalbayt.
Aytkan menen payda cok,
Agası kuup, kaytarbayt.
Amanat canın ötpösö,
Alganın kara camınbayt.
Ölböy kişi ayrılбайt,
Öksüböy tuugan kaygırbayt.
Öpkölögön öz tuugan
Öböktösön tabılбайt.
Aşıkkan menen aldastap
Acalsız eç kim ölö alбайt.
Iraaktan uça ilaaçın
Karaanın eç kim körö alбайt.
Can küyörün bolso da
Arkandan erçip bara alбайt.
Cancaldaşıp muštaşıp,
Acıratıp alalбайt.
Tuuştuu tuugan ardanбайt,
Küyütsüz kişi zarlanбайt.

BARPI:

Oktoboy mergen ata alбайt,
Ontoboy ooru cata alбайt.
Tüzdöböy mergen ata alбайt,
Tüyşölböy ooru cata alбайt.
Sınbay söök çor bolboyt,
Tilep algan baldarın
Cetim bolboy kor bolboyt.
Buzuktun işi on bolöboyt,
Buyruktuu altın cogolboyt.

Ecel zorlayıp gelince,
Abiye sırn söylemez.
Söylese bile fayda etmez,
Abisi onu saklayamaz.
Emanet canın geçmezse,
Eşin kara giyinmez.
Ölmeden kişi ayrılmaz,
Üzülerek kardeş ağlamaz.
Heveslenen öz kardeş,
Aramayla bulunmaz.
Acele ile önceden,
Ecelsiz kimse ölemez.
Uzaktan uçarsa Laçın,
Gölgesin kimse göremez.
Seni tutanlar olsa bile,
Peşinden gidemez.
Kavga edip dövüşüp,
Ayırıp alamaz.
Gerçek kardeş çekinmez,
Dertsiz kişi ağlamaz.

Kurşunsuz avcı atamaz,
Sızlamadan hasta yatamaz.
Nişansız avcı vuramaz,
Zırlamadan hasta yatamaz.
Kırılmadan kemik bozulmaz,
Dileyerek alan evlatların,
Yetim olmadan hor olmaz.
Bozuğun işi düzelmez,
Kısmetli altın kaybolmaz.

Bulbuldun ünün eşitpey
Gül caykalıp açılбайt.
Küyüttön dardın köp tartsa,
Küygöndün ünü basılбайt.

Bülbülün sesin duymadan,
Yeşerip çiçekler açıl**maz**.
Önceden dert çok çekse,
Dertlinin sesi kesil**mez**.

TOKTOGUL:

Kuş kanattuu kir bolboyт,
Duşmandın köönü bir bolboyт.
Karooluna ilinbey
Kaçkan kayıp attırбайт,
Alganın cakşı bolgon son,
Tuugandı senden cat kılбайт.
Cakşı çıksa elinden,
Duşmanga seni kaktırбайт.

Kuşkanadı kirli ol**maz**,
Duşmanın niyeti bir ol**maz**.
Pusulaya düşmeden,
Kaçan kayıp vurdur**maz**.
Aldığın iyi olduktan sonra,
Akrabayı senden yad et**mez**.
İyi çıkarsa halkından,
Duşmana seni dövür**mez**.

BARPI:

Eski pahta böz bolboyт,
Esepteşken dos bolboyт.
Cakşının sözü kors bolboyт.
Camandın sözü cooş bolboyт.
Kalempir açuu, bal bolboyт.
Cakşının peyli tar bolboyт.
Toktogul sendey akındar,
Ar cerde kar bolboyт.
Camandı maktagan menen baş bolboyт,
Toktogul, neeti cakşı kas bolboyт.

Eski pamuk bez ol**maz**,
Hesaplaşan dost ol**maz**.
İyinin sesi sert ol**maz**,
Kötünün sesi kibar ol**maz**.
Acı biber bal ol**maz**,
İyinin huyu dar ol**maz**.
Toktogul senin gibi akınlar,
Hiçbir yerde hor ol**maz**.
Kötüyü övmeyle baş ol**maz**,
Toktogul, niyeti iyi düşman ol**maz**.

Sanat ayışının en güzel örneği olduğunu söylediğimiz bu atışmada akınların çeşitli teknikler kullandığını görmekteyiz. Atışmanın bu kısmına kadar akınlar “-**maz**, -**mez**” olumsuzluk ekini kelimenin sonuna getirerek şiire devam etmektedirler. Bu ekleri kullanarak şiirini sürdüren Toktogul şiiri burada değiştirelim “-**mez**, -**maz**” ekinden

“ile’ye” geçelim demesiyle şiirde kullanılan teknikleri iki akının da çok iyi bildiğini görülmektedir:

TOKTOGUL:

Kuşundu özün salbasan,
Çırmalıp koldon bara albayt.
Anık tabın bilbese
İlbesinde ala albayt.
Bul ırdı inim taştayın:
“Menen” dep ırdap baştayın
Köl söölötü kaz menen,
Melmildep catkan saz menen.
Suluular betin öptüröt,
Kayrılıp turup naz menen.

Kuşu kendin bırakmazsan,
Uğraşsa da elden çıkamaz.
Gerçek durumun bilmezsen,
Avlarını alamaz.
Bu şiiri kardeşim bırakayım:
"İle" diye söylemeye başlayayım.
Gölün manzarası kaz ile güzel,
Gerilip yatan balçık ile.
Güzeller yanağını öptürür.
Dönüp şöyle bir naz ile.

BARPI:

Darıya agat say menen,
Cılkının körkü tay menen.
Kök soorun uçat balaluu
Oşo say boyunda car menen.

Derya akar çay ile,
Yılkının güzeli tay ile.
Gök kuş uçar yavrulu,
Çay kenarındaki yar ile.

Kulalı cüröt an menen,
Kök karga uçat car menen.
Sagızgan oynoyt say menen,
Balasız kişi zar menen.

Yırtıcı kuş uçar av ile,
Gök karga uçar yar ile.
Saksağan oynar çay ile,
Evlatsız kişi dert ile.

Cigittin köönü kubanat
Bulkungan buudan at menen
Coldoş bolup bir cürbö
Könlü kara cat menen.

Yiğidin gönlü sevinir,
Durmak istemeyen at ile.
Yoldaş olup bir gezme,
Gönlü kara el ile.

TOKTOGUL:

Öz barkın bilbes can bolot,
Bastaşpagın mas menen.
Kapalığın cazam dep
Kadırlaş bolbo nas menen.
Kuçaktaşıp dos bolbo
Astı akli pas menen.
Canaşsan cakşı mart menen,
Soodanın işi – kart menen.
Moynun kılday içkeret,
Sarı ooru meenet dart menen.

Kendi değerin bilmeyen can olur,
Uğraşmayın sarhoş **ile**.
Sıkıntımı gideririm diye,
Yakın olma mest **ile**.
Kucaklaşıp dost olma,
Akli kısa biri **ile**.
Yakınlaşsan iyi mert **ile**,
Ticaret işi - tecrübe **ile**.
Boynun kıl gibi incelir,
Sarılık hastalık derdi **ile**.

BARPI:

Araba cüröt taş menen,
Uuru cüröt pas menen.
Adamdın sını baş menen,
Mandaydın sını kaş menen.
Kişi akıl tabat es menen,
Oroyun ıssık bet menen.
Öz elinden bölünüp,
Basıp ötpö çet menen.

Araba geçer taş **ile**,
Hırsız gezer alçak **ile**.
İnsanın sıfatı başı **ile**,
Alnın sıfatı kaşı **ile**.
İnsan akıl bulur zeka **ile**,
Sıfatı sıcak yüzü **ile**.
Kendi halkından bölünüp,
Yürüyüp gitme kenar **ile**.

Usta akın atışmanın tekniğini değiştirerek karşısındaki genç akını sınayarak değerlendirmeler yapmaktadır. “-maz, -mez” eki ve “ile” eki ile devam eden atışmanın bu kısmında “**olurmuş**” ibaresine geçiş yapıldığını görmekteyiz. Aşağıdaki Toktogul’un şiirinde atışmanın “Söylenilen şiirin iyisi, Sanat **olurmuş**” demesi aytışların en güzelinin sanat ayıtışı olduğunu akının kendi ağzından öğrenmemizi sağlamaktadır.

TOKTOGUL:

“Menendi”, inim, taştaybız,
“Turbaybıdan” baştaybız.
Arkar, kulca cayıtı.
Zoodo bolot turbaybı.

"İle"yi kardeş bırakalım,
"**Olurmuş**"a geçelim.
Geyik, keçi otlağı,
Kayalarda **olurmuş**.

Ar ösümdük miyvalar
Toodo bolot turbaybı.
Ak şumkar kuştu uçuran,
Kanat bolot turbaybı.
Aytıluu ırdın belgisi,
Sanat bolot turbaybı.
Tuuganga tuugan belgilüü
Medet bolot turbaybı.
Medet bolgon inide,
Adep bolot turbaybı.
Baatırların kolunda,
Kılıç bolot turbaybı.
Kayratı bat cigitke
Iris bolot turbaybı.

BARPI:

Camandın peyli belgilüü:
Kazanın teep sındırıp,
Bırkıratat turbaybı.
Üydögü bala çakanı
Çırkıratat turbaybı.
Muundurup ayalın,
Kırkıratat turbaybı.
Nar töölördün söölötü
Çuuda bolot turbaybı.
Cayan balık cayıtı
Suuda bolot turbaybı.
Aytıluu keptin çeçimi
Irda bolot turbaybı.
Ay–esebi–tört mezigil,
Cılda bolot turbaybı

Her çeşit meyveler,
Dağda **olurmuş.**
Ak şahin kuşu uçuran,
Kanat **olurmuş.**
Söylenilen şiirin iyisi,
"Sanat **olurmuş.**
Kardeşe kardeş en iyisi,
Samimiyet **olurmuş.**
Samimiyet olan kardeşte,
Saygı **olurmuş.**
Kahramanın elinde,
Kılıç **olurmuş.**
Kuvveti olan yiğitte,
Rızkı **olurmuş.**

Kötünün huyu bellidir:
Kazanı tepip kırarak,
Dağıtıcı **olurmuş.**
Evdeki çoluk çocuğu,
Ağlatıcı **olurmuş.**
Gırtlaklayıp hanımın,
Rahatını kaçırın **olurmuş.**
Develerin azameti,
Yelesinde **olurmuş.**
Yengeç balık otağı,
Suda **olurmuş.**
Söylenilen sözün çözümü,
Şiirde **olurmuş.**
Ay hesabı–dört mevsim,
Bir yılda **olurmuş.**

Denizdi carıp col salgan
Kayık bolot turbaybı.
Ay asmanda tegerek
Carık bolot turbaybı.
Ötkön iştin barısı
Tarih bolot turbaybı.

Sıra Toktogul akına geldiğinde Barpı akına “**Olurmuş’tan**” “**Gönlü Açılır’a**” geçelim diyerek yönlendirdiğini görmekteyiz.

TOKTOGUL:

Balam, “turbaybıdan” ötölük,
Emi “cazılatka” köçölük.
Arabanı körgöndö
Attın çeri cazılat.
Elge şilen bergende
Martın çeri cazılat.
İlbesindi körgöndö
Kulştun çeri cazılat.
Akmaktı ursan ayabay,
Muştun çeri cazılat.
Narın tartıp et cesen
Tiştin çeri cazılat.
Cer betine kar tüşsö
Kıştın çeri cazılat.

BARPI:

Arık baylap suu kelse,
Saldın çeri cazılat.
Cayılıp şiber ottoso,
Maldın çeri cazılat.
İştin kiyin es alsa,
Candın çeri cazılat.

Denizi yarıp yol yapan,
Kayık **olurmuş**.
Ay gökte yuvarlak,
Aydın **olurmuş**.
Geçmiş olayların tümü,
Tarih **olurmuş**.

Evlat "**olurmuş**"tan geçelim,
Şimdi "**açılır'a**" geçelim.
Arabayı görünce,
Atın **gönlü açılır**.
Halka yemek verince,
Merdin **gönlü açılır**.
Avını görünce,
Yırtıcı kuşun **gönlü açılır**.
Ahmakları dövünce,
Yumruğun **gönlü açılır**.
Küçük parçalarla et yiyince,
Diştin **gönlü açılır**.
Yeryüzüne kar yağarsa
Kardın **gönlü açılır**.

Arık ile su gelirse,
Akımın **gönlü açılır**.
Yeşilliği görünce,
Malın **gönlü açılır**.
İştin sonra dinlenirse,
Canın **gönlü açılır**.

Taşka kazıp çığarsa,
Kandin çeri cazılat.
Baltırkan ottop çalkalap,
Çalkandı basıp talkalap,
Kursagı toyso kaykalap,
Nardın çeri cazılat.
Ak möngülüü cılgada,
Muzdun çeri cazılat.
Bulgari iylep şım kılssa,
Önü sonun kulpursa –
Uzdun çeri cazılat.
Canı küyö kelgende,
Çımçılaşıp külüşüp,
Çın könülün berişıp,
Sarı mayday erişıp
Kızdın çeri cazılat.

Dışarı kazıp çıkarılınca,
Madenin **gönlü açılır.**
Otları basıp dağıtan,
Isırgan otunu yok edip,
Karnı doyduğuna sevinen,
Devenin **gönlü açılır.**
Ak buzlu vadide,
Buzun **gönlü açılır.**
Kayış işleyip kuşak yapılırsa,
Rengine çıkarırsa,
Yüzün **gönlü açılır.**
Yeni damat gelince,
Cimcikleşip gülüşüp,
Duyguların paylaşıp,
Ter yağı gibi erişıp,
Kızın **gönlü açılır.**

Atışmanın bu kısmında akınlar birbirine teşekkür ederek değerlendirmede bulunmuşlardır. Değerlendirme kısmına da usta akın tarafından geçilmesi dikkate değer bir noktadır. Toktogul akın Barpı'ya olumlu bir not vererek onun ileride büyük bir akın olacağını söyler. Toktogul akın, “Benim her söylediğimi takip ettin, seni çeşitli yollarla konudan uzaklaştırmak istedim; ama sen ana konudan uzaklaşmadın, artık usta akın olmuşsun” diyerek değerlendirmede bulunur.

TOKTOGUL:

Sen dağı mendey ırdadın,
İrından, inim, sındadım.
Adaştırıp ırdasam,
Aytkanımdan cılbadın.
Menin aytkan ırımdı.
Bekerinen burbadın.
Sayrattın kızıl tilindi,
Akındığın bilindi.

Sen de benim gibi söyledin,
Şiirinden kardeşim sındadım.
Dolandırarak söylediklerimin,
İzini kaybetmedin.
Benim dediklerimi,
Başka yöne çekmedin.
Şakıttın kızıl dilini,
Akınlığın bilindi.

Men körsötkön ırımdı
Ulabastan koybodun,
Acıratpay bir cerin,
Kınabastan koybodun,
Adis akın eken dep,
Bul cerinden oyloodum.

Gösterdiğim şiirimi,
Aynen devam ettirdin.
Kopartmadın bir yerini.
Ustalarca yerleştirdin,
Nadir akın imiş diye,
Burasında düşündüm.

BARPI:

Men üçün, aba, çeçildin,
Kubanıp köönün köşüldün.
Aytkanım ayıp bolso da,
Ağalık kılıp keçirgin.
Keçiret dep col surap,
Aldından, aba, ötündüm.
Canılbagan çeçensin,
Bizge- cazılğan kattan ekensin.
Elge tiygen keregin,
Kimge katkan belegin?..
Sayrap turgan bul künün,
Kalat cerde bul tilin.
Cazdırıp kagaz taştap ket,
Suranamın men inin.
Uşul inin aytkanım
Akılman, aga, sen bilgin.
Emi go ketip baramın,
Aman esen tınç cürgün.

Benim için, abi, söyledin,
Sevinerek gönlünden söyledin.
Söylediğim ayıp olsa da,
Ağalık edip affedin.
Anlar diye yol sordum,
Önünden, amca, dik geçmedim.
Yanılmayan çeçensin,
Bizim için yazılan namesin.
Halka faydan dokunan,
Kime kalık mirassın?..
Ötmekte olan bu ezginin,
Kalır yerde bu dilin.
Yazdırıp kâğıt bırakın,
Rica ederim ben kardeşim.
Bu kardeşinin söylediklerini,
Akıllı ağa, sen bilirsin.
Şimdi gidiyorum,
Esenlikle ol diye.

Barpı akın bu karşılaşmadan duyduğu memnuniyeti, ona teşekkür ederek dile getirir. “Benimle karşılaşarak akınlık geleneğine uygun şekilde bana kendi düşüncelerini bıraktın, bunu yaşatmaya çalışacağım” diye söz sırasını Toktogul akına bırakır.

TOKTOGUL:

Emi çok menin armanım: Şimdi kalmadı benim derdim,
Bar eken sendey ardagım. Varmış senin gibi evladım.

Artık Toktogul akın kendisinden sonra gelen kuşağın da akınlığı yaşatacağından emin olmuştur. Aşağıdaki mısralardan el vermeyi de görmekteyiz.

Kay cerge barsan, agasın Nerelere gitsen de abisini,
Esine alıp cürsün dep. Aklında tutup, unutmasın diye.
Könülümdö dostoşup, Gönülüm ile dostlaştım,
Kayırdışıp koştışıp. Hayır ile ayrılıyorz,
Beri sun, inim, kolundu! Beri sun kardeş elini,

Şiiri bilen kişinin gönlünü coşturdun diyerek genç akını kendisinin kanadı olduğunu söylemektedir.

Irga kangan kişinin Şiiri bilen kişinin,
Könülü artık tolgondoy. Gönlü fazlasıyla açılacak gibi.
Kınadın, terme, sanatın. Söyledin terme sanatı.
Sen boldun menin kanatım. Sen oldun benim kanadım.
Ustazı bolup col açsam, Usta olarak yol göstersem,
Adaşpay kettin ırından, Şiir yolundan sapmadın.
Anık bildim sınından. Tam değerini sınıdım,

Toktogul, artık seni unutmam diyerek kendisinin verdiği öğütleri unutmamasını tembihlemektedir.

Can inim, emi unutpayt, Can kardeşim şimdi unutmaz,
Toktogul agan özündü. Toktogul ağabeyin seni.
Aylanıp elge ayta cür, Dolaşıp halka söyle,
Agandan ukkan sözündü. Ağabeyinden duyduğun sözü.

BARPI:

Toktogul dep eşitip Toktogul diye işitip,
Toktoboy keldim karaç! Durmadan geldim baksana!
Körsötsön ırdın tazasın Gösterirsen şiirin temizini,

Könüldü, aba, cazasın.
İrdap berip, küü çertip
Cürögümdü basasın.
Nasaat berip, col açıp,
Canımdan artık atasın.
Aldında Barpı oturup,
Cazdı cürök kapasın.
Komuzga aşkan çebersin,
Önördü köpkö beresin.
Özünö cakın cardıga
Üyröngün, inim degensin.
Kazımaluu köp ırdın,
Tügönbös tüptüü kenisin.
Cardı calçı - calpının
Kayrılbas katuu belisin.
Adaşıp kelgen adamdın,
Tünöp keter cerisin.
Kayrattuu kalın elindin,
Kaynap çıkkan erisin.
Bulbulday sayrap turganda,
Tanıgam eldin çetinden.
Col körsötkön abasın,
Çıgarbayt Barpı esinden!

Gönlümü, ağabey, açarsın.
Şiir söyleyip, ezgi çalan,
Yüreğimi basarsın.
Nasihat verip, yol açıp.
Canımdan öte babasın.
Önünde Barpı oturup,
Serdi yüreğindeki dertlerini.
Komuzun ustasısın,
Hünerini herkese dağıtırsın.
Özüne yakın yoksula,
Öğren kardeş demişsin.
Hazine dolu birçok şiirin,
Tükenmez madenisin.
Yoksul fakir herkesin,
Kırılmaz belisin.
Kayıp olan insanın,
Dönüp konaklayacak yerisin.
Kuvvetli kalabalık halkının,
İçinden çıkan erisin.
Bülbül gibi şakıdığında,
Tanımıştım seni kenardan.
Yol gösteren abisini;
Çıkarmaz Barpı aklından!

Barpı akın Toktogul'a teşekkür eder. Göstermiş olduğu yoldan gideceğini söyler. Komuzla, sözle kendine iyi bir örnek olduğundan bahseder. Vermiş olduğu öğütleri her zaman aklında tutacağına söz verir ve aytış sona erer.

Barpı akın bu atışmadan bir gün sonra oradan yapılan büyük bir düğüne katılır. Düğünde birkaç akını yener. Bu düğünden sonra Barpı akının ismi her tarafta

konusılmaya başlar ve böylece ünlü olur. Akınlar arasında da saygı duyulmaya başlanır²⁸⁸.

16. Ceñicok Akın İle Korgool'un Karşılaşması²⁸⁹.

Ceñicok akın ile Korgool'un karşılaşmasının derlenmesi ve yayına hazırlanması ile ilgili yazarın notu şu şekildedir:

“Yakınlarda Aksı dolaylarında Ceñicok ile ilgili bilgileri derlerken çok değerli bir el yazısı elime geçti. Bu el yazının sahibi Asanbey Kamçibekov idi. O Cañı-Col ilçesi Cañı-Col köyünde uzun yıllar boyunca çeşitli yöneticilik görevlerinde çalışan, ilhamı geldiğinde şiir yazan ve halk bilimi eserlerini çok seven bir insandı. Asanbay amca Korgol akınla yaşıt olup edebi anlamda iyi ilişkileri varmış. Üstelik Korgol akın Saruu boyunun Satıkey kolundan olduğu için Aksı'nın Malkaldı köyündeki akrabalarını sık sık ziyaret ederek, toylarda ve eğlencelerde hayatının sonuna kadar halkını şiirleriyle eğlendirmiş.

Zamanında Asanbay Kamçibekov Korgol'un kendi ağzından onun şiirlerini derlemiş. Akının Toktogul, Eşmambet, Ayçürök ile yapmış olan atışmalarını ve Kalık, Osmonkul ile ilgili şiirlerini kâğıda geçirmiş. Kaderin cilvesine bak, Asanbay amca zamanında bu el yazılarını gazete, dergilere veya El Yazıları Fonuna göndermemiş, belki de zamanı olmamıştır. Halk bilimi ürünlerini derleyen uzmanlar da Korgol akından derlemiş olan bu eserleri istememişler. Çünkü onun adresinden haberleri yoktu.

Elimizdeki okuyuculara sunmakta olduğumuz “Ceñicok ile Korgol'un Karşılaşması” genelde bu el yazıdan alınmış. Bazı eklemeler kısaltmalar köyün yaşlılarının yardımıyla tamamlayıp yazıya geçirdim. Bu atışma 464 satırdan oluşmaktadır. Asanbay Cusupbekov'un hazırladığı “Ceñicok” adlı kitapta (Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.) Cañı Col ilçesinin Kara-Suu köyünde oturan 64 yaşındaki Satkanbay Kerimkul uulu'ndan 22. Mart 1965 tarihinde derlenerek yer almış. Bu metin 133 satırdan oluşmaktadır. Bu iki akının atışmasını köydeki ihtiyarın

²⁸⁸ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, V cilt, Bişkek, 2002, s.487

²⁸⁹ Hazırlayan: Uran Botobekov, Kırgızstan Madaniyatı, Bişkek, 1991, 13.Haziran, No: 24, s.8–9.

derleyiciye ne kadar orijinaline yakın anlatmışsa da Korgol akının kendi ağzından derlemiş olması yönüyle çok değerli bir eser niteliğindedir.

Korgol'un anlattığı el yazıda Ceñicok'un insan, yer, su, âlemi avucun içindeymiş gibi şiirleriyle felsefi bir şekilde anlatması, genç akına verdiği öğütleri daha güzel korunmuştur. Yine de söyleyici ve derleyicinin kendi sözleri, eklemeleri şiirde hemen kendini göstermektedir.”

Bu atışmanın giriş kısmı akınlık geleneğinin ana hatlarını belirtmiş durumdadır. Usta çırak ilişkisinden başlayarak akınlık geleneğinde müziğin ve sözün önemini de belirtmiş durumdadır. Bir akının nasıl ortaya çıktığını anlatan özet bir atışma niteliği taşımaktadır. Korgool akın daha gençken babası Niyazalı kopuzcuya çırak verir. Niyazalı o dönemdeki Kırgız müziği için çok büyük eserler veren bir komuzcudur. Kendisinin yetiştirmekte olduğu çırağını söz bakımından yetişmesini isteyerek Cenicok akına getirir ve çırak almasını ister.

1902'de sonbahara doğru Aksı'nın Malkaldı köyünde büyük bir toy düzenlendi. Bu toy ünlü Toktogul akının sevgilisi ve herkesin bildiği Alımkan güzelin babası Suban beyin toyu imiş. Bu sırada Korgol akın Ketmen-Töbö'den Aksı'ya gelerek Niyazalı'dan kopuz ezgilerini öğrenerek, anma aşlarında toylarda “Genç akın” adını kazanmaya başlamış dönemiymiş. Bir gün Niyazalı: “Suban beyin toyuna gideceğiz. Öteki Kara-Suu'dan bakır damaklı akın Ceñicok gelecek. Ak kalpaklı Kırgız'da onunla atışacak denk akın yoktur, kapışacak çeneli insan çıkmamış. Zamanı olursa onunla karşılaşip sanatını sınatalım ve bir kere atışmayı dene. Beğenilirsen baba oğlu gibi her anma aşları ve toylarda birlikte şiir söylersiniz. Ayrıca tavsiyelerinden yararlanırsın”, diyerek Korgol'u Malkaldı köyündeki toya getirir. Akşam altı kanatlı ak çadırın içinde Ceñicok şiir söyleyip, Niyazalı ezgilerini icra eder. Bir an Niyazalı Ceñicok'a bakarak: “Oradaki Ketmen-Töbö'lü Korgol denen genç akındır. Babası Dosu her şeyiyle bana teslim etti. Şimdi kopuz öğreniyor. Huyu neşeli, hareketli ve esprilidir. İlk defa Toktogul ile karşılaştı, beğenirsen bu genci eğiterek üstadı ol. Şiiri sen öğretirsen, kopuzu ben öğretirim. Akın olacak yetenekleri var, görüyorum. Zamanına geldiğinde teptiğini kaçırmaz kartal gibi yetişir, takılmadan ötecektir”, dedi. Korgol büyük akından önce şiirine başlayamadan çekinerek selam bile veremedi. Dünya bir tarafta kendisi bir

tarafıta heyecanlanıp durdu. Ortalığa ölüm sessizliğı hâkim oldu. O zaman Ceñicok kopuzunu hemen eline alarak Korgol'a bakarak yağmur gibi döktürmeye başladı:

Cenicok genç akına bakarak onun buraya akınlık sanatını öğrenmeye geldiğini ve bu sanatla ilgili temel bilgileri vereceğini söyleyerek sözlerine başlar. Dediklerimi unutma her zaman işine yarayacaktır, demesiyle birlikte bu karşılaşmanın Kırgız aytışlarının didaktik (sanat) türünde olduğunu anlatmaktadır. Aytışın bu türünde usta akın çırağına felsefi konuları didaktik bir yaklaşımla dile getirir ve eğitici bir fonksiyon üstlenir. Cenicok akının bu şiirinde aşağıdaki metnin her paragrafın başında felsefi gerçekleri anlatır ve paragrafın sonundaki italik olarak belirttiğimiz kısımlarda da kendi düşüncelerinin uygulanması gerektiğini söylemektedir.

CENİCOK:

İlayık körsöñ caş bala,

İrdap berem az gana.

Köñül koyup ugup al,

Köönüñdü burbay başkaga.

Cañşanıp irdap cüröbüz

Caman menen cakşıga.

Keregi tiyip Ötönün,

Kelipsiñ balam Aksıga.

Özgöçö süzöt dayranı

Ördök menen kaz gana.

Alıp cüröt adamdı

Almaday bolgon baş gana.

Kerektüü cerde iymenip,

Kelinden cürgün cazgana.

Cetilseñ ırçı bolorsuñ,

Ceñicoktun ırların

Cerge, suuga taştaba.

Makuluktun, aybandın,

Karası bar, bozu bar,

Laik görürsen genç delikanlı,

Şiir söyleyim bir azcık.

Gönlünle iyice dinle,

Gönlünü başkaya çevirmeden.

Şenlik içinde şiir söyleriz

Kötü ile iyi insanlara.

Gereği dokunup Ötö'nün,

Gelmişsin balam Aksı'ya.

Güzel yüzer nehirde

Sadece ördek ile kaz.

Taşıyabilir insanı

Sadece elma kadar olan nu kafa.

Gerekli yerde çekinip,

Geline nasıl davranacağını bil.

Yetişirsen akın olursun,

Ceñicok'un şiirlerini

Yere, suya bırakma.

Mahlûkun, hayvanın,

Karası var, bozu var,

*Ar bir candın özünçö,
Azoosu bar, cooşu bar.
**Kasiyettüü adamdı,
Katarña koşup al.
Urmattap cürgön kişiñdi
Uzaktan kelse tosup al.***

*Caratılış düynönün
Isıgı bar, suugu bar.
Cer cüzündö karasañ,
Cey turgan cemiş bağı bar.
Ölböy cürgön tirüügö
Ölçömdüü ookat barı bar.
Kalıñ tokoy bilinbey,
Karmalıp koldon cagılar.
Aalamga berip carıgın,
Asmanda küygön şamı bar.
Ar pendenin özünçö
Ar bir işke kamu bar.
Cer cüzündö daraktın
Tamırı bar, tübü bar.
Cıgaç menen çöptördün
Cittuusunun gülü bar.
Sayragan türdüü parende,
San cetkis kança türü bar.
Kee birinin başkaça
Kelişken kooz cünü bar.
Kanattuu dalay kuştardın
Kayrıgan nazik ünü bar.
**Akın bolsoñ çıragım,
Anıktap munu bilip al.***

*Her bir canın ayrıca,
Huysuzu var, sakini var.
**Kerametli insanı,
Sırana geçirip al.
Saygı gösteren kişiyi
Uzaktan gelirse iyi karşıla.***

*Yaradılış dünyanın
Sıcağı var, soğuğu var.
Yeryüzünde baktığında,
Yiyecek meyve bağı var.
Ölmeyen canlıya
Ölçülmüş yemek daha var.
Gür olan orman bilinmeden,
Kesilip elle yakılır.
Áleme verip aydınlığını,
Gökyüzünde yanan mumu var.
Her insanın kendince
Her işin bir yolu var.
yeryüzünde ağacın
Kökü var, dibi var.
Ağaç ile otların
Kokulu çiçeği var.
Öten çeşitli kuşların,
Sayısız nice çeşidi var.
Bazılarının ayrıca
Güzel yünü oluyor.
Kanatlı nice kuşların
Öten nazik sesi var.
**Akın isen evladım,
Tam olarak bunları öğren.***

Caratılış dünönün
Calgızı bar, köbü bar.
Ar nersenin özünçö
Adaşpay turgan öñü bar.
Irıskı berip aybanga
Irgalgan türkün çöbü bar.
Arkar, kulca cayılğan
Ak karluu biyik törü bar.
Kaz, ördök süzüp oynogon,
Karayğan dayra kölü bar.
Kumdan başka nesre cok,
Kurgagan ısık çölü bar.
Akın bolsoñ unutpay,
Aytkanımı köönüñö al.
Ak albarstın kını bar,
Akkulanın sını bar,
Cağşı akındın ırında
Calğanı cok, çını bar.
Caman ırçı carmaşıp,
Caraşpagan çırı bar.
Adal menen aramdı
Acıratıp bilip al.
Caraşıktuu kiyinip,
Caş kezde oynop, külüp al.
Agañ menen bir cürüp,
Armansız door sürüp al.
Işkıluu bala Ötödön,
Irdın colun körüp al.
Sanat menen dastandın
Sancırasın bölüp al.

Yaradılış dünyanın
Yalnızı var, kalabalığı var.
Her şeyin çeşitli
Kaybolmayan rengi var.
Rızk verip hayvana
Sallanan çeşitli otu var.
Dağ keçisi, geyiği yayılan
Ak karlı yüce dağı var.
Kaz ördek yüzüp oynayan,
Kararan derya gölü var.
Kumdan başka bir şey yok,
Kuruyan sıcak çölü var.
Akın isen unutmadan,
Dediklerimi gönlüne al.
Akalbars kılıcın kını var,
Akkula'nın görüntüsü var,
İyi akının şiirinde
Yalanı var, doğrusu var.
Kötü akın yapışıp,
Yakışmayan kavgası var.
Helal ile haramı
Ayırarak iyi öğren.
Yakışıklı giyinip,
Gençliğinde oynayıp, gülüp al.
Ağabeyinle birlikte gezip,
İstedığın gibi yaşayıp al.
Neşeli Ötö gençten,
Şiirin yolunu öğrenip al.
Sanat ile destanın
Şeceresini ayırıp al.

*Ukkan kulakta ayıp çok,
Ulagasın taştap törün al.*

*Kıştın künü asırap,
Kıynalsañ da bağıp al.*

*Orundu bolso aytkanım,
Oyuñdan ketpes uşular.*

*Talaada cürgön cetimdi
Tartip berip koluña al.
Boş ketirbey ubaktı
Şariyattan okup al.
Künöökör bolgon adamga
Küünadır²⁹⁰ menen sotu bar.
Adamzatka baş iybey,
Asmandı tireyt çokular.
Akındık nuska coluñdu
Acıratıp bilip al.
Kerek bolso kebidı,
Kemitpey ugup kabul al.
Kayran agam sözü dep,
Kayda cürsöñ esiñe al.*

*Kor bolboysuñ tübündö,
Kol cumuş menen iştep al.
Kerektüü bolgon kişini
Kelip-ketip izdep al.
Akılduu bolsoñ caş bala,
Acıratıp bilip al.*

*Duyun kulakta ayıp yok,
Girişini bırakıp başköşesini al.*

*Kış döneminde besleyerek,
Zorlansan da bakıp al.*

*Yerinde olursa dediklerim,
Aklından çıkmaz bunlar.*

*Dışarıda dolaşan yetimi
Çekerek himayene al.
Boş geçirmeden zamanını
Şeriati okuyup öğren.
Günahkâr olan insana
Vali ile hâkimi vardır.
nsanoğlunu baş eğmeden,
Gökleri değer zirveler.
Akınlık güzel yolunu
Ayırarak bilip öğren.
Gerekirse sözlerimi,
Bırakmadan dinleyip al.
Sevgili ağabeyimin sözü diyerek,
Nerede olsan da aklında bulunsun.*

*Hor olmazsın sonunda,
Kendi ellerinle çalış.
Gerekli olan insanı
Gelip giderken arayıp al.
Akıllı olursan genç çocuk,
Ayırarak öğreneceksin.*

²⁹⁰ Küünadır; Vali anlamına gelen bir sözcüktür.

Yukarıda belirttiğimiz gibi usta akın çırağına didaktik içerikli tavsiyelerde bulunduktan sonra temennilerde bulunur. Kendisinin evlatsız olduğunu anlatarak genç akını adeta kendi çocuğunun yerine koyarak şiir söylemesini isteyerek sırayı ona vermektedir.

*Sancıra menen dastandı
Saktadım oygo cat alıp.
Kerek bolso ırlarım,
Kem ceriñdi tolturup,
Ketersiñ menden bata alıp.
Cakşı bolso önörüñ,
Canımdan cakşı körömün.
Botosuz cürgön kezimde
Bolorsuñ, bala öbögüm.
Colcorgoñdu saldırçı,
Önörüñdü köröyün.*

*Şecere ile destanı
Korudum aklımla ezberleyerek.
Gerekirse şiirlerimin,
Eksik yerlerini tamamlayıp,
Gidersin benden dua alarak.
İyi ise sanatın,
Canımdan yakın görürüm.
Evlatsız olduğum dönemde
Olursun benim çocuğum.
Yol yorganı bir göster,
Sanatna bir bakayım.*

Genç akın Korgool'a sıra geldiğinde akınlık geleneği gereği selamlaşır ve Nıyazalı, Kurman, Cañıbay, Toktogul, Kalık, Eşmambet gibi akınları anarak bu geleneği öğrenmek istediğini dile getirir. Usta akının karşısında heyecanlı olduğunu ve bundan dolayı şiirinde birçok hata yapacağını söyleyerek ileride bütün bu eksiklerini gidermek için dediklerini harfiyen yerine getireceğini söyler. Usta akının ve burada bulunan halkın önüne çıktığından dolayı çok mutlu olduğunu söyleyerek şiirini tamamlar.

17. Korgool ile Cenicok'un Atışması²⁹¹.

Korgool akının ustası Cenicok akınla olan bu karşılaşması aytışın didaktik (sanat) türünün güzel örneklerinden biridir. Korgool akın ile ustasının ikinci karşılaşmasıdır. İki karşılaşmada da usta akın Cenicok didaktik şiirlerle Korgool akına öğütler vermektedir.

Korgool akın ustasının ne kadar iyi bir akın olduğundan bahseder ve Toktogul, Eşmambet gibi büyük akınların ustalığı hakkında değerlendirmelerini hatırlatmaktadır.

²⁹¹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

Ustasının Arapça bildiğinden de haber vermektedir. Atışmanın sonunda memleketinden ustasının halkına selam getirdiğini ve aytışla ilgili yenilikleri öğrenmek için geldiğini söyleyerek sözünü tamamlamaktadır.

Cenicok akına söz sırası geldiğinde çırağına hoş geldin diyerek çok sevindiğini söylemektedir. İlk karşılaşmadan farklı olarak atışmada hangi konulardan bahsetmesi gerektiğini anlatmaktadır. “Şiirlerine “topraktan” başlayacaksınız! Sonra tarihe gireceksin tarihteki akınlardan bahsedeceksin. On sekiz bin âlemden, göğe sığmayan yıldızlardan, parlayan aydan, âlemdeki insanoğlundan daha sonra Âdem ata, Umay’dan bahsedeceksin. En büyük babamız olan Kırgız’dan söz ettikten sonra destanlarımızdaki kahramanlıklardan ve şiirlerin en güzellerinden söyleyeceksin. İyilikle kötülükten söylemeyi de unutma” demektedir.

“Bildiklerini tam söylemen, atışacak olana dikkatli konuşman ve kapışmaktan kaçmaman gerekir” diyerek yukarıda saydığım konuları dile getirirken bu şekilde söylemen daha doğru olur diyerek öğütlerini genç akına iletmektedir.

II. 5. 7. Tabışmak Aytışı (Bilmece)

Tabışmak, Kırgızcada bilmece anlamına gelir. Aytışın bu türünde soru cevap esastır. Yöneltilen soruya cevap verildikten sonra akın, karşısındaki rakibine soru yönelterek atışmaya devam eder. Atışmanın en zor türü olduğu için bilgiyi, çabukluğu gerektirir. Soruyu yanıtlayamayan akın yenilir²⁹². Bilmecenin cevabı bulunduğu durumlarda ödül iki akın tarafından paylaşılmaktadır 25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas’ın Atışması²⁹³ nda iki akına ödüller eşit bir şekilde paylaştırılmıştır.

Eğlendirmek, bilgilendirmek ve eğitmek gibi fonksiyonlar üstlenmiştir ve soru cevap-cevap soru sırasıyla atışma yapılmaktadır. Konu bakımından bilmeceyle aynı özellikleri taşımaktadır.

Anadolu Âşıklarının karşılaşmalarında da bilmecelelere rastlamaktayız. Bunları hocam Fikret Türkmen şu şekilde açıklamaktadır: “*Âşık edebiyatımızda ise muamma (bağlama) esas itibarı ile bilmece manasını muhafaza etmişse de eski şekil ve konu*

²⁹² Komisyon, Kırgız Adabiyatı Terimlerinden Tüshündürmө Sözdüğü, Bişkek, 1994, s. 90

²⁹³ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

yönünden farklılık göstermiştir. Âşık edebiyatımızda iki tür muamma (bağlama) görülmektedir. Bunlardan biri en az üç hane (bent) tutarında olup, bir nesneyi anlatmak için tertip edilirler. Bunlar eskiden kahvehanelere asılır (askıya konur) ve “açılması” istenirdi. Böyle düzenlenmiş “askı bağlaması”na belli bir “ödül-öndül” konurdu. İkinci tür muammalar, âşıkların “karşı beri” değişmeleri sırasında, birbirlerine söyledikleri “bağlama-açma” biçimindekilerdir. Buna değişmeli bağlama da denir. Eskiden köy ve kasaba, şehirlerde âşıkların uğradığı han ve kahvehanelere asılan yeni bir muamma ile oraya yeni bir aşığın geldiği belli olurdu. Bu muammanın çözümü bir edebi hadise haline gelirdi. Muammayı asan âşık kahvede toplananlara önce bir gazel okur, sonra yine nazımla astığı muammayı çözenin bulunup bulunmadığını sorardı. Eğer çözenin bulunmazsa kendisi nazımla muammayı dinleyiciler önünde çözerdi. Muamma çözülmüş ise daha önce güvenilir bir kişiye (kahveci, hancı vb. gibi) zarf içinde verilmiş olan çözüm ile karşılaştırılırdı. Bu arada toplanan bahşiş (saçı) bölüşülür, o gece karşılıklı şiirler okunur, eğlence yapılırdı. Asılan bir muammanın çözülmesi o beldenin halkı için bir övünç kaynağı teşkil ederdi”²⁹⁴.

Bilmecelerin atışmalarda kullanılmasındaki asıl nedenlerden biri de karşındaki rakibi zor engellerden geçirerek sınamaktır. Bunu Anadolu Âşıklık geleneğindeki “Leb değmez” örneğindeki engeli, zorluğu örnek olarak gösterebiliriz. “İçinde “huruf-i şefeviye” denilen sesli harflerden dudak teması ile çıkarılan b, p, m, v harfleri bulunmayan manzumelere **lebdeğmez** denilmektedir. Çokluk Âşık edebiyatı verimleri içinde görülen bu tür, büyük maharet isteyen bir şiir şeklidir. Üstelik âşık karşılaşmalarında irticali olarak söylenir ki bu tarafı da ayrı bir zorluk teşkil etmektedir. âşıkların lebdeğmez söylerken iki dudaklarının arasına iğne koydukları bilinmektedir”²⁹⁵.

Tabışmak Aytışını aşağıdaki iki bölümde ele almaya çalışacağız:

- a. Bilmecce Aytışları Arasındaki Benzer Kalıpların ve Mısraların Kullanılması
- b. Çalışmamızda Yer Alan Atışmaların Özetleri

²⁹⁴ Fikret Türkmen, “Muamma”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 407–408.

²⁹⁵ Türkmen Fikret, “Lebdeğmez”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 75

a.Bilmece Aytışları Arasındaki Benzer Kalıpların ve Mısraların

Kullanılması

Kırgız tabışmak (bilmece) atışmalarında benzer mısraların olması usta çırak ilişkisinin yanı sıra beğenilip yayılmasına bağlanabilir. Metin bölümünde 22. sırada yer alan “**Eseaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması**²⁹⁶” adlı atışmada şu mısralar geçmektedir:

Celini süttüü kuu ingen, *Memesi sütlü yalnız deve,*
Bul emine boluuçu? *Bu nedir acaba?*

Tezimizin metin bölümünde 53. sırada yer alan “**Talım Kız ile Köbök’ün Atışması**²⁹⁷” adlı atışmada da şu mısralar geçmektedir:

Celini süttüü kuu ingen, *Memesi sütlü yalnız deve,*
Al emne, Köbök çon? *Bu nedir koca Köbök?*

Bu benzer bilmecelerin kullanılmasında ilk mısra aynı kalmış, ikinci mısra atışmanın seyrine göre değişmiştir.

22. sırada yer alan “**Eseaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması**²⁹⁸” adlı atışmada:

Köpölöktü at kılıp, *Kelebeği at yaparak,*
Köl kıdırgan bar beken? *Gölü gezen var mıymış?*

Aynı mısralar çalışmamızın metin bölümünün 52. sırasında yer alan “**Baygabıl ile Çata Kızın Atışması**²⁹⁹” adlı metinde de geçmektedir:

Köpölöktü kuş kılıp, *Kelebeği kuş edip,*
Kün kıdırgan kim eken? *Alemi dolaşan kimmiş?*

Burada örnek verdiğimiz iki atışma metnindeki bilmecelerin birinde kelebeği at yapıp gölü gezen var mı? Şeklinde soru yöneltmektedir. İkinci metindeyse kelebeği kuş yapıp alemi gezen kimmiş? Şeklinde soru sormaktadır.

²⁹⁶ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

²⁹⁷ Talım Kız Menen Köböktün aytışı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek

Aynı atışma aşağıdaki kitapta da yayınlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s. 44-48

²⁹⁸ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

²⁹⁹ Baygabıl Menen Çata Kızdın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

52.sıradaki “Baygabıl ile Çata Kızın Atışması³⁰⁰”, “Talım Kız ile Köbök’ün Atışması³⁰¹” 21. sıradaki “Çondu ile Artanbek’in Atışması³⁰²” ve 22.sıradaki “Eseaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması³⁰³” adlı dört bilmece atışmasındaki benzer mısralar sırasıyla aşağıda verilmiştir.

52. “Baygabıl ile Çata Kızın Atışması³⁰⁴”:

ÇATA KIZ.

<i>Kara laaçın teppegen,</i>	<i>Kara laçın tepmeyen</i>
<i>Kaldayıp cerge tüşpögön,</i>	<i>Kocayıp yere düşmeyen,</i>
<i>Kanatta bütün bar beken?</i>	<i>Kanatta bütün var mıymış?</i>
<i>Kuu ilaaçın teppegen,</i>	<i>Ak laçın tepmeyen,</i>
<i>Kulduyup cerge tüşpögön,</i>	<i>Kocayıp yere düşmeyen,</i>
<i>Kuyrukta bütün bar beken?</i>	<i>Kuyrukta bütün var mıymış?</i>
<i>Munu tapçı Baygabıl.</i>	<i>Bunu bulsana Baygabıl.</i>

BAYGABIL:

<i>Kara laaçın teppegen,</i>	<i>Kara laçın tepmeyen,</i>
<i>Kaldayıp cerge tüşpögön,</i>	<i>Kocayıp yere düşmeyen,</i>
<i>Kanatta bütün- Karlıgaç.</i>	<i>Kanadı bütün kırlangıçtır.</i>
<i>Kuu ilaaçın teppegen,</i>	<i>Ak laçın tepmeyen,</i>
<i>Kulduyup cerge tüşpögön,</i>	<i>Kocayıp yere düşmeyen,</i>
<i>Kuyrukta bütün- kurkulday³⁰⁵</i>	<i>Kuyruğu bütün kurkuldaydır.</i>
<i>Munun nesin aytkıday.</i>	<i>Bunun neyini soruyorsun.</i>
<i>Tenirim tobo kundayga-ay,</i>	<i>Tövbe ya tanrım,</i>
<i>Taptık beken kudaça –ay?</i>	<i>Bulduk mu düñürüm cevabı?</i>

³⁰⁰ Baygabıl Menen Çata Kızdın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

³⁰¹ Talım Kız Menen Köböktün ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek

³⁰² Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116–127.

³⁰³ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

³⁰⁴ Baygabıl Menen Çata Kızdın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

³⁰⁵ Kurkulday: Paridae cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

“Talim Kız ile Köbök’ün Atışması³⁰⁶”:

TALIM KIZ:

*Kuu ilaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuuda bütün bar beken?
Kara ilaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kazda bütün bar beken?
Başınan alıs albagan,
Taş oodarıp salbagan
Suuda bütün bar beken?
Kaçırganın kaysagan,
İttin çonu bar beken?
Karmaganın kutkarbas,
Kuştun çonu bar beken?*

*Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuğuda bütün var mıymış?
Kara laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kazlarda bütün var mıymış?
Başından uzak almayan,
Taş devirip salmayan
Suda bütün var mıymış?
Saldırdığını alt eden,
Köpeklerin büyüğü var mıymış?
Yakaladığını bırakmayan,
Kuşun büyüğü var mıymış?*

KÖBÖK:

*Kuu ilaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuuda bütün kurkulday³⁰⁷,
Kara ilaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kazdan bütün karlıgaç.
Sudan bütün Isık-Köl
Kaçırganın kaysagan,
İttin çonu – Kumayık³⁰⁸.
Karmaganın kutkarbas,
Kuştun şeri Buudayık³⁰⁹.*

*Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuğun sağlamı kurkuldaydır,
Kara laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kazın sağlamı karlangıçtır.
Suyun sağlamı Isık-Köl
Saldırdığını al eden,
Köpeğin büyüğü Kumayık’tır.
Yakaladığını bırakmayan,
Kuşun en iyisi Buudayık’tır.*

³⁰⁶ Talim Kız Menen Köböktün ayıtısı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek

³⁰⁷ Kurkulday: Paridae cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

³⁰⁸ Kumayık; Köpeklerin hamisi olarak bilinmektedir.

*Kargaşaluu, Talım kız,
Uşul kimge ılayık?
Talım kız sen da şaytansın,
Dagı aytaar kebin kaldıdı?
Bar bolso kebin aytarsın.*

*Lanetli Talım kız,
Bunlar kime layık?
Talım kız sen de şeytansın,
Daha söyleyecek lafın kaldı mı?
Var ise lafını söylersin.*

21. Çondu ile Artanbek'in Atışması³¹⁰

ÇONDU:

*Kara ilaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatta bütün bar beken?
Kuu ilaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuudan bütün bar beken?
Booru bütün başı esen,
Aalamda bütün bar beken?
Ketmen, çot mizi tiybegen,
Cerde bütün bar beken?
Ak taman at keçpegen,
Suuda bütün bar beken?*

*Kara Lâçin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadında bütün kalmış mı?
Boz laçin tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen,
Kuğudan bütün var mıymış?
Ciğeri sağlam başı esen,
Âlemde bütün var mıymış?
Kazma –kürek değmeyen,
Yerde bütün var mıymış?
Ak taban at geçmeyen,
Suda bütün var mıymış?*

ARSTANBEK:

*Kara ilaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanadı bütün karlıgaç.
Kuu ilaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuyrukta bütün kurkulday.
Booru bütün ,başı esen,*

*Kara Lâçin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadı bütün kırlangiçtır.
Boz Lâçin tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen,
Kuyruğu bütün kurkuldaydır.
Ciğeri sağlam, başı esen,*

³⁰⁹ Buudayık; Avcı kuşların hamisidir.

³¹⁰ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116–127.

*Aalamda bütün bir kuday.
Munun nesin aytkıday.
Ketmen, çot mizi tiybegen,
Cerdi bütün degenin-
Kenirsip catkan Ken Tekes.
Ak taman at keçpegen,
Suuda bütün degenin-
Suusunga suzup albagan,
Say-saylap özön salbagan,
Suusu bütün şor bolgon,
Suktangan duşman kor bolgon,
Tübü teren tunguyuk,
Tünörüp catkan sır tuyup,
Kasiyettüü Isık-Köl.
Oo, çoyulgan ırçı Çonduke,
Tabışmagın taptımbı,
Abiyirindi captımbı ?*

*Âlemde bütün tek olan tanrıdır.
Bunun nesini söyleyecek.
Kazma kürek değmeyen,
Yerin bütününü dediğin-
Sessiz yatan Ken Tekes'tir.
Ak taban at geçmeyen,
Suyun bütününü dediğin,
İçmeye su almayan,
Çay olup akmayan,
Suyun tümü tuz olan,
Göz diken düşman hor olan,
Dibi sonsuz derin,
Açılmayan sırlar yatan,
Kerametli Isık-Köl.
Acele etmeyen Çonduke,
Bilmeceni buldum mu?
Namusunu kurtardım mı?*

22. Eseaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması³¹¹

ÇONDU:

*Kuu ilaaçın teppegen,
Kuuda bütün bar beken?
Kara ilaaçın teppegen,
Kanatta bütün bar beken?
Boru bütün, başı esen,
Kalkta bütün bar beken?*

*Yalnız şahin tepmeyen,
Kuğuda bütün var mıymış?
Kara şahin tepmeyen,
Kanatta bütün var mıymış?
Bağrı bütün, başı sağlam,
Halkta bütün var mıymış?*

ESENAMAN:

*Kuu ilaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,*

*Yalnız şahin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,*

³¹¹ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

Kuuda bütün “kurkulday”.

Kara ılaaçın teppegen,

Kaldayıp cerge tüşpögön,

Kanatı bütün karlıgaç.

Booru bütün, başı esen,

Caratkan alda, bir Kuday.

Emese, men-berişte, sen-şaytan,

Bilbesem sözdü nege aytam.

Kuğuda bütün Kurkulday’dır³¹².

Kara şahin tepmeyen,

Kocayıp yere düşmeyen,

Kanadı bütün turnadır.

Bağrı bütün, başı sağlam,

Tel yaradan Allah’tır.

Öyleyse, ben melek, sen şeytansın,

Bilmezsem sözü niye söyleyim.

Çalışmamızın 52. no’lu “**Baygabil ile Çata Kızın Atışması**³¹³” ve 54. no’lu “**Böörübay ile İbrahim’in Atışması**³¹⁴” adlı metinlerde de benzer bilmeceleler bulunmaktadır.

52. Baygabil ile Çata Kızın Atışması³¹⁵

ÇATA KIZ:

Otoo toonun booruna,

Otoo tikken kim eken?

Ata toonun booruna

At oynotkon kim eken?

Otlu dağın bağına,

Otları diken kimmiş?

Ata dağın bağına

At oynatan kimmiş?

BAYGABIL:

Otoo toonun booruna,

Otoo tikken- cılkıcı.

Ata toonun booruna

At oynotkon- borukçu.

Otlu dağın bağına,

Otları diken yılkıcıdır.

Ata dağının bağına

At oynatan

54. Böörübay ile İbrahim’in Atışması³¹⁶

³¹² Kurkulday: Pariade cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

³¹³ Baygabil Menen Çata Kızın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

Aynı atışma aşağıdaki kitapta da yayınlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s.49-54

³¹⁴ Buurabay Menen İbraydın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³¹⁵ Baygabil Menen Çata Kızın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

BÖÖRÜBAY:

*Ala Toonun borunda
At oynotkon kim eken?
Kara toonun boorunda
Karsıldatkan kim eken?*

*Ala Dağın bağrında
At oynatan kim imiş?
Kara Dağın bağrında
Gürleyen kim imiş?*

İBRAİM:

*Ala toonun borunda
At oynotkon cılıkçı.
Kara toonun boorunda
Karsıldatkan miltıkçı.*

*Ala Dağın bağrında
At oynatan yilkıcıdır.
Kara dağın bağrında
Gürleyen tüfekçidir.*

Metin kısmının 4. sırasındaki “**Barpı ile Kalmurza’nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı**³¹⁷” ve 54.sırasındaki “**Böörübay ile İbrahim’in Atışması**³¹⁸” arasında benzerlikler de dikkat çekicidir.

4. Barpı ile Kalmurza’nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı³¹⁹

KALMIRZA:

*İlegilek ilgen kuş,
İyinde catkan cılandı,
Bal körgöndöy bilgen kuş.
Aziretali kılıcı,
Ar çapkanday uzargan.
İlegilektin tumşugu,
Ne sebepten kızargan?*

*Uçarken kapan kuş,
İninde yatan yılanı
Falcı gibi bilen kuş.
Hazreti Ali kılıcı,
Her salladığında uzamış.
Leyleğin gagası,
Ne sebepten kızarmış?*

BARPI:

*Aziretali kılıcı,
Ar çapkanda uzargan.*

*Hazreti Ali kılıcı,
Her salladığında uzamış.*

³¹⁶ Buurabay Menen İbraydın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³¹⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263.

³¹⁸ Buurabay Menen İbraydın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³¹⁹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

*İlegilek ilgen kuş,
İyininde catkan cılandı,
Bal körgöndöy algan kuş.*

*Uçarken kapan kuş,
İninde yatan yılanı,
Falcı gibi bilen kuş.*

54. Böörubay ile İbrahim'in Atışması³²⁰

BÖÖRÜBAY:

*İlek, ilek ilgen kuş
Tal tagında balıktı
Bal körgöndöy bilgen kuş
Putu nege uzargan?
Tumşugu nege kızargan?
Munun manisin aytıp ber!
Aytalbasan manisin
Curttan algan tonundu
Cay cayına kaytıp ber!*

*İlek, ilek ilgen kuş
Ağacın dibindeki balığı
Bal görmüş gibi bilen kuşun
Ayağı neden uzadı?
Gagası neden kızarmış?
Bunun anlamını anlatıver!
Söyleyemezsen anlamını
Halktan aldığıın cepkeni
Geri yerine iade et!*

İBRAİM:

*İlek, ilek ilgen kuş
Suu tagında balıktı
Bal körgöndöy bilgen kuş
Putunu menden surasan
Amir bolup kудaydan
Anın putu uzargan*

*İlek, ilek ilgen kuş
Suyun dibindeki balığı
Bal görmüş gibi bilen kuşun
Ayağını benden soracak olursan
Emir gelip tanrıdan
Bu yüzden ayağı uzamış*

b. Çalışmamızda Yer Alan Tabışmak (bilmece) Atışmaların Özetleri

“Barpı ile Ceñicok’un Atışması³²¹”, “Barpı ile Ceñicok’un (2.varyant) Atışması³²²”, “Şeker Kızla Ceñicok’un Atışması³²³”, “Çöndü ile Artanbek’in

³²⁰ Buurabay Menen İbraydın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³²¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.235–239

³²² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

³²³ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 89–94.

Atışması³²⁴”, “Esenaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması³²⁵”, “Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas’ın Atışması³²⁶”, “Altımış ile Korgool’un Karşılaşması³²⁷”, “Baygabıl ile Çata Kızın Atışması³²⁸”, “Böörübay ile İbrahim’in Atışması³²⁹” ve “Talım Kız ile Köbök’ün Atışması³³⁰” atışma metinlerinin özetlerini vermeye ve Tabışmak aytışlarından olduğunu belirtmeye çalıştık.

1. Barpı ile Ceñicok’un Atışması³³¹.

Barpı akın Ceñicok akınla karşılaşmak için uzun yoldan gelir. Bu atışmanın beylerin de bulunduğu bir ortamda geçtiğini metinlerden anlamaktayız. Söze, Ceñicok akın başlar. Selamlaştıktan sonra iki akın adeta güreşir gibi sözle atışmaya başlarlar. Sözün daha başında Barpı akının uzaklardan geldiğini metinde geçen yer adlarından anlamaktayız. Atışma sırasında Ceñicok akın Barpı’yı, beylerinin ne kadar acımasız olduğunu söyleyerek tehdit ederek sınar. Ama Barpı akın bu tehditlerden korkmayacağını ve “Beylerim bey değil de haydut mu” diye sorar. Bunun üzerine Sultankazak Bey kendi akını olan Ceñicok’a kızar ve atışmanın seyri değişir. Atışmalarda sıkça yer alan bilmeceye geçerler.

CENİCOK:

Bayatan aytkan sözümö

Kapa bolbo, çıragım,

Cürögüñdü çıkarıp,

Bir pas seni sındadım.

Öydö ötöt kök döböt,

Ildıy ötöt boz döböt.

Deminden söylediğim sözüme

Darılma, ışığım,

Yüreğini çıkarıp,

Bir az seni sındadım.

Yukarı geçer beyaz köpek,

Aşağı geçer kırmızı köpek.

³²⁴ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116–127.

³²⁵ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

³²⁶ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

³²⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.163-171.

³²⁸ Baygabıl Menen Çata Kızdın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

³²⁹ Buurabay Menen İbraydın ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³³⁰ Talım Kız Menen Köböktün ayıtışı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek

³³¹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.235–239

*Eki döböt ayırımın
Akıl menen kim köröt?
Tamagınan kan çıkpay,
Sunalıp kişi nege ölot?*

BARPI:

*Öydö ötkön kök döböt
Amal* bolot, Ceñicok.
İldiy ötkön boz döböt
Şamal bolot, Ceñicok.
Munu Barpı bilbese,
Caman bolot, Ceñicok.
Bilbegender bul sözdü
Nadan bolot, Ceñicok.
Kögörüp öskön kiyanı
Kış kün körböyt, Ceñicok.
Azireyil can tartat,
Eç kim körböyt, Ceñicok.
Ölüm başka kelgende,
Er muñayat, Ceñicok.
Can denden ketkende
Köz tunarat, Ceñicok.
Tappadı dep bolbogun
Sen kıcalat, Ceñicok.*

CENİCOK:

*Dünyödö biröo bar
Turbay ketet, Barpı akun.
Bölök colgo özünü
Burbay ketet, Barpı akun.
Ekinçisi aytkanım,*

*İki köpek farkını
Akılla kim görür?
Damağından kan çıkmadan,
Yıkılıp insan niye ölüür?*

*Yukarı geçen beyaz köpek
Zaman olur, Ceñicok.
Aşağı geçen kır köpek
Rüzgâr olur, Ceñicok.
Bunu Barpı bilmezse,
Kötü olur, Ceñicok.
Bilmeyenler bu sözü
Nadan olur, Ceñicok.
Yeşerip büyüyen otu
Kış göremez, Ceñicok.
Azrail can alır,
Hiç kimse göremez, Ceñicok.
Ölüm başa gelince,
Yiğit bile baş eğer, Ceñicok.
Can bedenden gidince
Göz kapanır, Ceñicok.
Bulamadı diye sakın,
Sen düşünme, Ceñicok.*

*Dünyada biri var
Durmadan gelir, Barpı akın.
Başka yola kendini
Çevirmeden gelir, Barpı akın.
İkinci diyeceğim,*

*On eki caş, Barpı akın.
Tabalbastan bolbogun
Menden kusa, Barpı akın?*

BARPI:

*Senin aytkan kasiyet-
Kündün nuru, Ceñicok.
Kün çıgabı coludan,
Bilseñ, çını, Ceñicok?
Ay menen Kün cılışsa,
Kim cete alat Ceñicok?
Kün bolboso, dem alıp,
Kim es alat, Ceñicok?
Teptegerek bir nesre-
Aydın özü, Ceñicok.
Kanday boldu Barpının
Aytkan sözü, Ceñicok?*

Diyerek Cenicok akının bilmecesine doğru cevap verir. Bilmece sorma sırası Barpı akına gelir ve şu bilmeceyi sorar:

BARPI:

*Senin aykanıña unadım.
Senen da bir söz suradım.
Başında bar seldesi,
Oozunda bar kelmesi,
Üç cüz altmış bir cöcösü,
Munun kanday boldu manisi?*

CENİCOK:

*İmerilip süylödüm,
İlek-ilegiñ bilbedim.
Kaydan sanap bileyin*

*On iki yaş, Barpı akın.
Bulamadığından sıkılıp
Beni özleme, Barpı akın?*

*Senin dediğın olay-
Güneşin nuru, Ceñicok.
Güneş kendi yoluyla çıkar,
Gerçeği bilersen, Ceñicok?
Ay ile güneş hareket edince,
Kim ulaşabilir Ceñicok?
Güneş olmazsa soluk alıp,
Kim dinlenebilir, Ceñicok?
Yusyuvarlak bir şey-
Ayın ta kendisi, Ceñicok.
Nasıl oldu Barpı'nın
Söylediği sözü, Ceñicok?*

*Senin dediklerini yaptım.
Senden de bir söz sordum.
Başında var sarığı,
Ağzında var kelimesi,
Üç yüz altmış bir civcivi,
Bunun nedir anlamı?*

*Eğilip konuştum,
Sorunu bilemedim.
Nereden sayayım*

Cöcölörüñ balasın?

Ceñicoktu, Barpı akın,

Ar balaaga salasıñ.

Tavuğun civcivlerini?

Ceñicok'u Barpı akın,

Her belaya sokarsın.

Cenicok akın bilmecenin cevabını veremez. Bir anlamda atışmayı kaybetmiş olur.

Bunun üzerine Barpı akın şöyle der:

BARPI:

Abalı menden suradıñ,

Türdü ırdın kıyının.

Çeçalbasañ Ceñicok,

İçi ötköndöy ıyınıñ.

Sırasıyla sordun,

Türlü şiirin zorunu.

Çözemezsen Ceñicok,

İçi ağrımışçasına ıkın.

CENİCOK:

Kıyındıktı tez bilgen.

Kıstalısta söz bilgen,

Ak tañday asıl akından

Kalıspaysıñ Barpı akun.

Ar dayım bolsun oyuñda;

Akındık coluñ oñunda-

Arıştaysıñ, Barpı akun.

Zorluğu tez anlayan.

Güçlükte söz bilen,

Ak damaklı asıl akından

Geride kalmazsın Barpı akın.

Daima olsun aklında;

Akınlık yolunda son hızla

İlerliyorsun, Barpı akın.

Cenicok yenildiğini kabul ederek Barpı akını över ve akınlık yolunda ilerlemesini ve yolunun açık olmasını diler.

2. Barpı ile Ceñicok'un (2.varyant) Atışması³³².

Barpı ile Cenicok akının atışmasının ikinci bir varyantıdır. Bu atışmaya da Cenicok akın başlar. Birçok yer adı vererek nereden geldiğini sorar. Hangi Kırgız boyundan olduğunu sorarak bu boylar hakkında neleri bilip neleri bilmediğini öğrenmek ister. Barpı akın da kendisinin nerelerden geldiğini ve hangi boydan olduğunu anlatarak Kırgız boyları hakkında bilgiler verir. Kendisinin geldiği yeri ve insanlarını överek “Her şeyi bırakarak tek başıma seninle atışmak için geldim, der. İlk varyantta olduğu gibi

³³² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

Cenicok Barpı akını tehditle sınırlar. Ama Barpı akın bütün bunlardan korkmadığını söyler. Birinci varyanttaki gibi atışmanın bu kısmı hakkında bilgi eksikliği vardır. İlk varyantta Sultankazak Bey Cenicok akına “Atışmanın konusunu değiştirin” diye kızar ama bu varyantta atışmanın bir türden diğer türe nasıl geçtiği hakkında bilgi vermemektedir. Bu eksik kısımdan sonra Cenicok kendi beylerini överek bilmece sormaya geçer. Sorulan bilmece ilk varyant ile aynıdır. Ama bu varyantta Barpı akın bilmeceyi çözdükten sonra rakibine bilmece sormamaktadır. Bu kısım da unutulmuştur. Bütün bunlara bakacak olursak ikinci varyant birkaç yerde eksik söylenmiştir kanısına varabiliriz. Atışmanın sonunda Cenicok akın Barpı akını över ve akınlık yolunda ilerlemesini ve yolunun açık olmasını diler.

19. Şeker Kızla Ceñicok’un Atışması³³³.

Şeker Kızla Ceñicok’un karşılaşması aytışın bilmece (Tabışmak) türündendir. Kırgız ve Kazakların bir araya geldikleri bir düğünde gerçekleşmiştir. Bu atışmaya Şeker kız başlar ve selamlaştıktan sonra kendisinin ne kadar iyi bir akın olduğunu söyleyerek övünmeye başlar. Ardından da Cenicok ile alay etmeye başlar ve bilmecenin cevabını bulmasını ister.

Cenicok akına sıra geldiğinde Şeker kızın atışmaya hakaretle başladığını, bu girişin hayır getirmeyeceğini belirterek sözüne başlar. Daha sonraki kısımda rakibinin verdiği bilmecenin doğru cevabını verir. Sözüünün sonunda da kızların daha edepli daha kibar olması gerektiğinden bahsederek Şeker kızını ağır bir dille uyarır.

21. Çondu ile Arstanbek’in Atışması³³⁴

Çondu ile Arstanbek’in bu karşılaşması Kırgız aytışlarının Bilmece (Tabışmak) türünün güzel örneklerinden biridir. Çondu akın söze Manas destanından başlar. Manas’ın memleketi ve destandaki olayların geçtiği yer olan Talas’ın ne kadar güzel bir yer olduğundan başlar. Bereketli ve kutsal olan Talas’tan birçok akının çıktığını söyleyerek Arstanbek’i bu konuda yarışmaya davet eder.

---

³³³ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 89–94.

³³⁴ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

Arstanbek akın Talas ile ilgili konuştuklarının bir özelliği olmadığını Kırgızların yerleştiği her yerin güzel olduğunu anlatır. Manas destanına gelince Manas'ı anlatanların tamamı Talas dışından çıkmıştır. Bu yüzden Talas'tan çıkan akınlar ile Manas destanını bir arada söyleyerek övünemesin, der. Akın en ünlü akınların isimlerini de sayarak örnek gösterir.

Çondu akın sırası geldiğinde Arstanbek akının ne kadar iyi akın olduğunu söyleyerek giriş yapar. Senin, aytışın didaktik (sanat) türünde usta olduğunu biliyorum. Aytışın bu türünde senin önüne geçecek kimse yoktur. Biz aytışın Bilmece (Tabışmak) türüne geçelim, diyerek bilmece sormaya başlar.

Arstanbek akın bilmecelerin tümüne doğru cevap verir. Bilmecelerin doğru cevaplarını aldıktan sonra Çondu tarihi olayları bilmece şeklinde sormaya çalışır. Çondu akın burada rakibinin tarih bilgisini ölçmeyi de amaçlamaktadır.

Bu bilmece tarihi olayları çok iyi bilen Arstanbek için çok kolay gelir ve doğru cevapları verir.

Çondu akına söz sırası geldiğinde aytışın bilmece (tabışmak) türünde sıkça rastladığımız, geleneksel bilmece kalıplarından olan bilmece sorar.

Arstanbek akın rakibinin sorduğu bütün bilmecelerin cevabını doğru bir şekilde yanıtlar. Benim değerimi bilmeyerek karşıma geçtin, kolay lokma sandın. Ama yanıldığını gösterdim. Senin gibilere kolay kolay yenilmem, diyerek atışmayı tamamlar.

22. Eseaman ile Çondu Akının Bilmece Atışması³³⁵

Çondu akın ile Eseaman akının bu atışması aytışın bilmece (tabışmak) türündendir. Çondu akın dini konuda bilmece sorar. Eğer bu bilmeceyi cevaplayamazsan akınlıktan kazanmış olduğun her şeyi geri iade et, der.

Eseaman akın kendisinden sorulan soruya doğru cevap verir ve bunun kadar basit bilmeceyi cevaplayamazsam kazandıklarım haram olur, der.

Çondu bilmecelerini dini konuda devam ettirir ve bilmecenin son kısmında geleneksel aytış bilmecelerini de yanıtlamasını ister.

Eseaman hiç durmadan bilmede sorulan soruların tamamını doğru bir şekilde cevap verir.

³³⁵ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas'ın Atışması³³⁶.

Bu akınların aışması aytışın bilmece türüne girmektedir. Kırgız akını Kalmırza Kazak akını Sarbas'a tarih ile ilgili bir bilmece sorar. Sarbas akın da bu bilmeceyi doğru cevaplar. Bu atışmanın ödülünü iki akına paylaşırlar.

30. Altmış ile Korgool'un Karşılaşması³³⁷

Altmış akın ile Korgool akının bu karşılaşması aytışın bilmece (tabışmak) türüne girmektedir. Korgool akın genç akına tavsiyelerde bulunarak şiirine başlar. Kendisinin yaşlandığını ve bu yaşına kadar Kırgız akınlarının büyüklerini gördüğünü anlatır. Senin gibi genç akınlar akınlık geleneğini yaşatacağına inandığını dile getirir. Şiirinin ikinci kısmında genç akına bilmece sorar.

Altmış akına söz sırası geldiğinde bilmecenin yanıtını vermeye başlar. Mevsimlerle ilgili bilmecenin doğru cevabını bulur.

54. Baygabıl ile Çata Kızın Atışması³³⁸

55. Böörübay ile İbrahim'in Atışması³³⁹

55. Talım Kız ile Köbök'ün Atışması³⁴⁰

Bilmece (tabışmak) türünün güzel bir örnekleri olan bu üç atışma Tabışmak aytışının en dikkat çekenlerindedir.

II. 5. 8. Diğer Aytış Türleri

Şekil bakımından farklı atışma örnekleri üzerinde durduk. Bunlar dışındakileri, yani bazı istisnaları diğer aytış türleri başlığı altında değerlendirdik. Örneğin bütün aytış

³³⁶ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

³³⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.163-171.

³³⁸ Baygabıl Menen Çata Kızdın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

³³⁹ Buurabay Menen İbraydın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek

³⁴⁰ Talım Kız Menen Köböktün aytışı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek

türleri nazım şeklindeyken” Cöo Aytış³⁴¹” nesir şeklinde karşılıklı olarak söylenmiştir. Diğer bir örnek ise bütün aytışlar karşılıklı olup iki veya daha fazla akın tarafından söylenirken çalışmamızın metin bölümünde yer alan 12. “Cenicok ile Yalnız Ağacın Konuşması”³⁴², 31. “Babanın ve Annenin Dileği”³⁴³ ve34. “Ağaçlarla Sır Paylaşma”³⁴⁴ adlı atışmalar tek bir akın tarafından söylenip “iki veya daha fazla kişi, nesne, kavramlar” tarafından söylenmişçesine soru cevap şeklinde icra edilmiştir. Kendisiyle başka bir kişinin veya şeyin diyalogu şeklinde şiirler icra edilmiştir. Bazılarında da ikisinin de başka birileri adına konuşarak aytışa düştükleri görülür.

İstisnai durumlarda yukarıda tasnif ettiğimiz türlerin dışından da türlerle karşılaşıldığı söylemiştik. Bunlardan ilkinde, iki akının tek başına iki kişi veya kavramla atışmasıdır. İkinci bir durum da akınların atışmalarında şiirlerle atışmayıp nesir ile atışmalarıdır. Bu durum Anadolu’da Değiştirme adıyla bilinen: insan dışı varlıkları konuşurma şeklinde ortaya konulan şiirlerle benzer özellik taşımaktadır.. Bu şiirlere “söyleştirme” de denilmektedir. Şiirlerin hece sayısında belirli bir esas yoktur, ancak genellikle 8–11 hecelidir. Şair, varlıkları kendi duyuş ve düşünüşüne göre ele alır, hallerine tercüman olur. Bu şiirler “demeli / söyletme / değiştirme” tipinde şiirlerdir³⁴⁵. Çarıkla mesin atışması buna örnek olarak verilmiştir.

Çalışmamızın metin bölümünde 35. sırada yer alan Cöo Aytış³⁴⁶ metni diğer aytış türleri içinde değerlendirmeye aldık. Kırgız akınları, kendi aralarında sadece şiirle atışmamıştır, aynı zamanda nesir şeklinde de atışmışlardır. Bu atışmayı da çalışmamıza örnek göstermek amacıyla aldık. Şaka şeklinde olan bu atışma iki arkadaş Şabdanbaev Toktonalı ile Ismayıl Boronçiyev arasında gerçekleşmiştir.

Çalışmamızın metin bölümündeki 12. “Cenicok ile Yalnız Ağacın Konuşması”³⁴⁷, 31. “Babanın ve Annenin Dileği”³⁴⁸ ve34. “Ağaçlarla Sır Paylaşma”³⁴⁹ adlı olanlar

³⁴¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s.301-305.

³⁴² Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s.186–189.

³⁴³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 317-328. Ismayıl Boronçu Uulu’nun atışma örneğinde söylemiş olduğu şiiridir.

³⁴⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.90-106. 1940 yılında Arıs-Kafkas’ta yazılmış bir şiirdir.

³⁴⁵ Doğan Kaya, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 240

³⁴⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s.301-305.

³⁴⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s.186–189.

³⁴⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 317-328. Ismayıl Boronçu Uulu’nun atışma örneğinde söylemiş olduğu şiiridir.

aytışın hiçbir türüne girmemekle birlikte anonim bir eser olmaktan çıkıp icra edeni belli olan ferdi eserler meydana getirilmiştir.

12. Cenicok ile Yalnız Ağacın Konuşması³⁵⁰.

Bu eser Cenicok akının monologu şeklindedir. Tek başına icra etmiştir. Akınların şiirlerini atışma şeklinde de tek başına söyledikleri görülür. Biz de bu olguyu göstermek için bu eseri atışma tanımına uymamasına rağmen örnek göstermek ve değerlendirme amacıyla aldık.

Aytışın büyük ustalarından Cenicok akın akınlık geleneğinde az rastlanan yöntemlere başvurmuş birisidir. Akının bu eserinde düşünceler, Türk boylarının ortak ozanı ve düşünürü Asan Kaygı'nın düşüncelerinin devamı niteliğindedir. Doğadaki canlıları ve cansızları insanoğlunun yerine koyarak eserleriyle insanları doğayı korumaya davet eder. Yokedilmeye çalışılan doğaya değil umursamaz insanoğluna acıdığını dile getirir. İnsanoğlunun doğaya zarar verirken bir taraftan kendisini yok etmeye çalıştığını anlatır.

Cenicok akın bayırda tek başına duran ağacın yanına gelerek ona neden yalnız olduğunu, çocuğunun neden olmadığını, daha önceden çift ağaçken şimdi çiftinin nerede olduğunu, kuşların konacağı budağının bile neden kalmadığını, anasının, babasının ve kardeşlerinin nerede olduğunu sorarak “Halkından ayrı buralarda neden yalnız kaldın, neden tek başına bu kadar üzgün, bu kadar dertlisin”, der.

Ağaç da Cenicok'a şöyle cevap verir: “Bana değer vererek bana neden dertli ve hüzünlü olduğumu sordun. Yalnız kalmış bir ağaca acıdığına göre üzüntü var galiba. Rengin solduğuna göre bir pişmanlığın var galiba. Yapraklarımı rüzgâr aldı götürdü, kardeşime de insanlar kıydı, bütün yakınlarıma insanlar kıydı. İnsanların arasından çıkan ağaç ustaları her şeyi kesip yok etti. Bizim vebalimiz insana kalsın diye burada yalnız kaldım.” der.

Cenicok akın: “Ağaç da olsan boş değilmişsin, insanoğlundan daha dayanıklı daha sağlam imişsin. Senin her şeyine el koymuş insanoğluna ben de küstüm”, diyerek insanoğluna bir bakımdan acıdığını dile getirir.

31. Babanın ve Annenin Dileği³⁵¹

³⁴⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.90-106. 1940 yılında Arıs-Kafkas'ta yazılmış bir şiirdir.

³⁵⁰ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s.186–189.

Kırgız aytışının önde gelen akınları ayıtışı sadece karşılıklı olarak söylememişlerdir. Ayıtışı aynı zamanda bir şiir tekniği olarak da kullanarak tek başına da söylemişlerdir. Ismayıl Boronçu Uulu'nun atışma örneğinde söylemiş olduğu bu şiirini çalışmamıza örnek teşkil etmesi açısından aldık. Akın burada anne ile babayı atıştırarak evlatlarının geleceği ile ilgili karşılıklı bilgi alışverişinde bulundurmaktadır.

34. Ağaçlarla Sır Paylaşma³⁵²

Kırgız aytışının önde gelen akınları ayıtışı sadece karşılıklı olarak söylememişlerdir. Kalık Akiyev'in atışma örneğinde söylemiş olduğu bu şiirini çalışmamıza örnek teşkil etmesi açısından aldık. Ağaçlarla Sır Paylaşma şiirinde erik, küknar, kayın ve akdiken ağaçlarına soru yöneltir. Sırasıyla ağaçlar sorulan soruları yanıtlar.

Bu atışma türünden yola çıkarak ayıtışın yazılı edebiyata olan etkisini gösterebiliriz. Teşekkülü bakımından son dönemde meydana gelen bu atışmalar edebiyat ile halk bilimi arasında ilişkiyi göstermektedir.

---

³⁵¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 317-328. Ismayıl Boronçu Uulu'nun atışma örneğinde söylemiş olduğu şiiridir.

³⁵² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.90-106. 1940 yılında Arıs-Kafkas'ta yazılmış bir şiirdir.

III. BÖLÜM

Tanınmış Aytış Ustaları

1. Asan Kaygı

Asan Kaygı, XIV-XV yüzyılda yaşayan Türk Dünyasının en büyük akımlarından biridir. Eserleri dışında hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ceyernçe Çeçen, Akılkaravaş, Toktogul, Tolubay Sınçı, Adlar Kösöö gibi akımlarla aynı dönemde yaşadığını da eserlerinden anlamaktayız. Kırgız Halk Biliminde bu akımların hepsine efsanevi akımlar denilmektedir. Halk arasında eserleri günümüze kadar yaşaya gelmiştir. Eserlerinde savaşı, zorbalığı, vahşeti ve insanlığa aykırı olan her şeyi eleştirdiğini görmekteyiz. Kırgızlar dışında Kazaklarda, Nogaylarda ve Karakalpaklarda birçok eseri günümüzde de söylenmektedir. Bütün bu şiirlerinde felsefi konular ele alınmıştır.

Halk ağzında “Babanın hayır duasını almayanın sonu iyi değildir”, “İyi insanın kendisi ölse de sözü ölmez”, “Zorbalığın sonu horluk olur”, “İyilik işi insana aittir, kötülükse hayvana aittir” gibi birçok atasözü söylenegelmiştir.

Arstanbek, Kalıgul, Cenicok, Toktogul Satılganov gibi aytış ustalarının eserlerinde Asan Kaygı'nın şiirlerinden etkilendiklerini görmekteyiz³⁵³. Bu akımlar onun şiirlerini bazen değiştirmeden alarak örnek göstermişler veya onun tarzında şiirler söylemişlerdir. Aytışın didaktik türünde atışan akımlar sıkça Asan Kaygı'nın felsefesiyle hareket etmişlerdir.

2. Ketbuka

Ketbuka akın XIII yüzyılda yaşayan akımlarımızdan biridir. Hayat hikâyesi bilinmemekle birlikte onunla ilgili bir ezgi ve bir efsane günümüze kadar ulaşmış durumdadır. Ona ait olduğu bilinen ezgi de efsanede de zalim bir hana oğlunun öldüğünü duyurur.

Zalim han kötü haber getiren herkesin kulağına kurşun dökerek cezalandırmış. Oğlunun öldüğünü duyurmak için kimse cesaret edemez. Ketbuka eline

---

³⁵³ Batma Kebekova, Kırgız El İrçıları, Bişkek, 1994, s.15-16

kopuzunu alarak hanın karşısında çok hüzünlü bir ezgi çalar. Bu ezgiden oğlunun öldüğünü anlayan zalim han kopuzun deliğine kurşun döker. Böylece hiç kimse ceza çekmemiş olur.

Efsanedeysse zalim han ile Ketbuka arasında atışma düzenlenir. Bu atışmada Ketbuka kötü haberi bilmece ile verir. Bilmeceyi doğru yanıtlayan zalim han da oğlunun öldüğünü anlar. Burada da hiç kimse zalim hanın cezasına çarptırılmaz³⁵⁴.

Bu atışmada kötü haberi duyurma şekli daha sonraki akınların atışmalarında da kullanılmıştır. Çalışmamızın metin bölümünde 44.sırada verdiğimiz Korgool akının “Toktogul akına oğlu Topçubay’ın öldüğünü duyurması”³⁵⁵ adlı atışma metninde de aynı şeklin izlerini görmekteyiz:

*Küküğüñ ketti degenge,
Küçümdön tayıp turam a.*

*Guguğun gitti deyince,
Gücümnden oldum.*

*“Karçıgañ calgız uçtu” dep
Kaygırta turgan okşoduñ.*

*“Yalnız kartalın uçtu” diyerek
Kaygıya sokmuş gibisin.*

*Küküğüñ uçtu elimden,
Külpötüm ketti cerimden,*

*Guguğum uçtu halkımdan,
Külfetim gitti yerimden,*

3. Toktogul Saydali

XIV yüzyılda yaşayan Kırgız akınlarından biridir. Kırgız akınlık geleneğindeki bütün akınların “Toktogul gibi akın ol” deyimini kullanmasına sebep olan efsanevi bir akındır. Akının zalim bir han tarafından asılarak öldürüldüğünü onun kendi şiirinden öğrenmekteyiz.

“Ödürürsen öleceğim varmış,
Ölmeyerek geride kalacak sanatım var,
Astıracak olursan bedenim kalır,
Şiirlerim ateş gibi yanar.”

³⁵⁴ Belek Soltonoyev, Kızıl Kırgız Tarihi, Bişkek, 1993, s. 70-72

³⁵⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130-135.

Kırgız aytışlarında da cesareti, akınlığı anlatırken mutlaka Toktogul akın geçer ve yukarıdaki şiirinin boşuna söylenmediğini görürüz.

4. Ceerençe Çeçen

Asan Kaygı, Toktogul, Tolubay Sınçı ile aynı dönemde yaşayan ve Kırgız akınlık geleneğinde söz cambazları sayılan Çeçenlerin piridir. Zekiliği, adaleti ve hazır cevaplılığı yüzünden halk arasında çok sevilmiştir. Halk arasında onun nesir şeklinde söylediği bilmeceleler ağızdan ağza günümüze kadar ulaşmıştır. Söz ustalığı, cambazlığı (çeçenliği) dışında sınçılığı (sınayan bilge olması) da bilinmektedir. Efsanelere göre Ceerençe Çeçen XIV-XV yüzyıllarda yaşadığını söyleyebiliriz.

5. Aldar Köse

Türk boylarının ortak mizahi tiplerinden biri olan Kırgızlar dışında, Aldar Köse, Kazaklarda, Özbeklerde, Karakalpaklarda ve Türkmenlerde de bilinmektedir. Kırgız akınlık geleneğinde Kuudul olarak bilinen akın tiplerindedir. Aldar Köse hakkında bilgilere fıkralardan, masallardan ulaşmaktayız. Kırgız aytışlarındaki mizahi konulara bakıldığında kuudulların mimik ve jestler, hareketler Aldar Köse gibi kuudul akınlardan beri devam ede geldiğini söyleyebiliriz. Karakalpaklarda anlatılan eserlerinden Ceerençe Çeçenle atıştığını görmekteyiz³⁵⁶. Aldar Köse: “dert nerden gelir?” diye sorar Ceerençe Çeçenden. Cevabı alayınca Aldar Köse dilini çıkartır, yani cevabı “dil” olur. Böylece Aldar Köse kazanmış olur.

6. Kalıgul Bay Uulu

(1785-1855)

Kalıgul Bay uulu, XIX yüzyılın Kırgız akınlık geleneğinde parlayan yıldızlarından biridir. Kalıgul 1785 senesinde dünyaya gelir. Halk arasında “Adil Bey”, “Doğru Bey”, “Kara Çene” gibi yakıştırmalar ile anılır ve halk tarafından sevilen bir bey olarak tanınır. Söz cambazlığı (Çeçenliği) da olan Kalıgul, tayfalar arası kavgaları çözmek için arabulucu ve danışman olarak seçilen biri olmuştur³⁵⁷.

³⁵⁶ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.63

³⁵⁷ B.Kebekova; Kalıgul Bay Uulu, Kırgızistan Madaniyatı, Frunze, 1990, 17.Mayıs.

Kalıgulun eserlerin derleyip toplayanlar, Togolok Moldo, Şapak İrismendiev, İbray Abdırâhmanov, Eşenalı Arabayev, Koylu Tükörö Uulu, Abdıkalık Çorobayev, Belek Soltonoyevder'dir.

Bazı anılara göre Kalıgul kopuz kullanmadan sadece didaktik, felsefi konuları halka vermeye çalışmıştır. Kopuz kullanmamasının sebebi bey sülalesinden gelmesinden kaynaklanmaktadır³⁵⁸.

Adırı bolboy-too bolbos,	Yamacı olmadan-yayla olmaz,
Arkası bolboy-zoo bolboyt.	Direnci olmadan dağ olmaz.
Karısı bolboy-el bolboyt,	Yaşlısı olmadan-halk olmaz,
Kamışı bolboy-saz bolboyt.	Kamışı olmadan-bataklık olmaz.
Kirgilen bolboy-kar ketpeyt,	Erimeden kar gitmez,
Kapsalan bolboy-curt bolbout.	Çekişme olmadan - yurt olmaz
Tuugandan duşman bolgondo,	Kardeşten duşman olunca,
Mından caman iş bolboyt.	Bundan kötü iş olmaz.

Akının özelliklerinden biri, "zaman" akımının başlatıcısı olmasıdır. Arstanbek ve Kalıgulun öncülüğünü yaptığı "zaman" akımını devam ettirmiştir. Kalıgulun şiirlerindeki "Zamana" konusu, daha sonra Molda Kılıcın "Zar Zaman", Togolok Moldonun "Zar Zaman", Aldaş Moldonun "Hal Zaman" eserlerinde yer almıştır.

Akın "Akır Zaman" ("Ahır Zaman") eserinde, "Zamana" konusunu ele almış ve felsefi olarak açıklamaya çalışmıştır

Kalıgul bey sülalesinden geldiği için akınlarla atışmalara katılamamıştır. Ama boyunu ve halkını ilgilendiren konularda karşısındaki boyların beyleri ve söz cambazlarıyla bilmececi, didaktik konularda nesir şeklinde atıştıklarını görmekteyiz³⁵⁹.

7. Balıkooz (Bekmurat Kumar oğlu)

(1793-1873)

Kumar Talas'a taşındıktan sonra Balıkooz dünyaya gelir. 13-14 yaşından itibaren secere, şiir, destan ve masal icra etmeye başlar. Yolculuğu esnasında Manas'ın kümbetinde uyuakalır ve rüyasına Manas ve kırk yiğidi girer. Rüyasında Manas:

³⁵⁸ Ş.Umetaliyev; Toktogul, Frunze, 1975, s.37.

³⁵⁹ S.Musayev, A.Akmataliyev, Akılman Kalıgul, Bişkek, Şam basımevi, 2000, s.112-116

“Benimle ilgili halka anlatacakların olacaktır. Ağzın ve gözün balığa benziyormuş. Bundan sonra adın Balık oldun!” der. O günden itibaren Manas destanını icra etmeye başlar ve halk arasında Balık adıyla tanınmaya başlar.

20 yaşına geldiğinde halk arasında büyük manasçı ve akın olarak tanınır. Balıkooz Talas’tan kendi akrabalarının yaşadığı Koçkor’a taşınır. 1873 yılında Çüy’ün Alçalı köyünde vefat eder ve naşı Baytik’in Basböltöğü denilen yere kaldırılır.

Çalışmamızın metin bölümünde yer alan 38.sıradaki “Osmonkul İle Kalık’ın Soru Cevabı” adlı metinde Balıkooz ile ilgili şu bilgiler vardır:

“OSMONKUL:

*Balıkooz kaday ırçı eken,
Başında kayda turçu eken?
Kabardar bolsoñ, açık ayt,
Kaday ırdan bilçü eken?*

*Balıkooz nasıl akın idi,
İlk başta nasıl duruyormuş?
Haberdar olsan, açık söyle,
Nasıl şiiri bilirdi diye?*

KALIK:

*Balıkooz dep el koygon,
Özünün atı Bekmurat
Altı ay aytkan “Manastan”,
Anığın ugam Talastan.*

*Balıkooz diye halk ad vermiş,
Kendi adı Bekmurat
Altı ay söylermiş “Manas’ı”,
Bunları duydum Talas’tan.”³⁶⁰*

Verdiğimiz örnekten de anlaşılacağı üzere Balıkooz Manas destanının en güzel icra eden akınlarımızdandır. Kendi ağzından “Manas’ı hayatım boyunca anlata geldim ama sonuna çıkamadım” demiştir. Halk ağzında “Balıkooz Manas’ı gece gündüz durmadan anlatırdı. Anlatırken kendisi Manas ve yiğitlerinin arasındaymış gibi anlatırdı” denir.³⁶¹

Balıkooz’un oğlu Naymanbay da babası gibi akın olur ve aytışım büyük ustalarından biri sayılmaktadır.

**8. Çöcö Karcabay Oğlu
(1805–1885)**

³⁶⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72-77. 1934 yılında gerçekleşmiştir

³⁶¹ <http://www.azattyk.org/content/article/1210449.html> 08.02.2003

1770 yıllarında Kırgızların Saruu boyundan Kazakların hanı Abılay Han'a giden Karcabay Kazakistan'ın Karaganda yakınlarındaki Karkoralı'ya yerleşir. 1805 yılında Çöcö adında bir oğlu dünyaya gelir. Yedi yaşında çiçek hastalığından iki gözünü kaybeden Çöcö daha çocukken annesi ve babasını kaybeder.

Çöcö akın hayatını Kazakların arasında geçirir ve akınlığa oradan başlar ve ölon, destan ve aytış sanatının büyük ustası seviyesine ulaşır. Kazak ve Kırgız akınları arasında aytışın ustası olarak tanınır. Kozu Körpöş-Bayan Suluu, Er Kökçö, Er Koşoy gibi destanları da icra etmiştir.³⁶²

Balta, Kempirbay, Tezekbay, Camşibay, Canış, Nuralı, Orunbay, Camantay ve Kaldıbay gibi akınlarla atışmıştır³⁶³. Atışmalarının tamamında Çöcö akını sen köksüz, öksüz, vatansız diye alay ettiğini görmekteyiz. Bu yüzden Çöcö akın Kırgızların arasına geri gelir ama fazla kalmadan Kazakların arasına geri döner.³⁶⁴

9. Sokur Kalça

(1810-1890)

Sokur Kalça Talas'ın Kenkol'unda doğmuş bir akındır. Hayatı ve eserleri ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte Çondu, Esenaman gibi büyük aytış akınlarının ustası olduğu bilinmektedir. Öğrencileri onu büyük Manasçı ve ezgilerin ustası olarak tarif etmektedirler.

10. Aytike

(1816 – 1887)

Aytike kendi döneminin büyük Manasçısı ve akını olarak tanınmıştır. Cumgal ilçesinde dünyaya gelen akın küçüklüğünden itibaren Manas destanını söylemeye başlar. Aytike akın Kalıgul, Arstanbek, Çondu, Balık gibi usta akınlarla düşünlerde, şölenlerde atıştığı bilinmektedir. Bu atışmalardan bazen galip gelmiş bazen de yenilmiştir.

---

³⁶² Sabırbek Beyşebayev, Cöcö Akın Degen Kim?, Kırgızstan Madaniyatı, 18 Ağustos 1988, N0: 34, s. 14

³⁶³ Sabırbek Beyşebayev, Cöcö Akın Degen Kim?, Kırgızstan Madaniyatı, 18 Ağustos 1988, N0: 35, s. 8-9

³⁶⁴ Batma Kebekova, Bulbul Degen at Algan, Kırgız Madaniyatı, 9 Nisan 1992, Bişkek, No: 14, s. 4

Aytike akının günümüze kadar iki atışması ulaşmıştır. İlk karşılaşması aytışın hiciv, yeme (Kordoo) türüne giren “Aytike ile Balık’ın karşılaşmasıdır”³⁶⁵. Bu atışma Kırgız Bilimler Akademisi Manas Araştırmaları ve Milli Kültürü Merkezinin El Yazmaları fonunda 7a no’lu inventar ve 59 dosyalarda korunmaktadır.

Çalışmamıza akının aytışlarının içerisinde Çöndü ile olan karşılaşmasını aldık. 36 numaralı “Çöndü’nun Aytike ile Selamlaşması”³⁶⁶ karşılaşmasında Çöndü akın onu bir ustası olarak görmektedir. Bu karşılaşma aytışın selamlaşma(uçuraşuu) türüne girmektedir.

11. Çöndü Koyçuman uulu

XIX yüzyılın en büyük akınlarından olan Çöndü Talas’ta dünyaya gelir. Akının hayatı ile ilgili bilgiler sınırlı olup eserlerinden sadece atışmaları günümüze kadar ulaşmıştır. Birçok akınla karşı karşıya gelen Çöndü akın aytışın çeşitli türlerinde kendini göstermiştir. Çöndü akın Aytike akını kendisinin ustası olduğunu şiirlerinde söyler. Daha sonraki dönemin Toktogul gibi akınları ise Çöndü’yu ustası olduğunu eserlerinde söylemektedir.

Çalışmamızın metin bölümünde akının üç aytış metnini verdik. IV bölümde aşağıdaki numaralandırmayla vermeye çalıştık:

21. Çöndü ile Artanbek’in Atışması³⁶⁷

22. Esenaman ile Çöndü Akının Bilmece Atışması³⁶⁸.

36. Çöndü’nun Aytike ile Selamlaşması³⁶⁹

12. Arstanbek Buylaş Uulu

(1824-1878)

Usta komuzçu ve akın olan Arstanbek Narın’da dünyaya gelmiştir. Buylaş beyin oğlu olarak dünyaya gelmesine rağmen kuma çocuğu denilerek hayattan çok eziyet

---

³⁶⁵ Kırgız Bilimler Akademisi Manas Araştırmaları ve Milli Kültürü Merkezinin El Yazmaları fonu, İnterlar no: 7a ve Dosya no: 59

³⁶⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

³⁶⁷ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116-127.

Bu atışma Ç. Şaketayev tarafından hazırlanmıştır.

³⁶⁸ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169-173.

³⁶⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

çeker. On iki yaşından itibaren komuz çalma yeteneği belirmeye başlar. On iki yaşındayken rüya görür. Rüyasında Kazaklar ve Kırgızlar arasına şöhreti duyulmuş büyük bir akın olacağını görür ve babasına anlatır. Babası da bu rüyaya inanmaz. On dört yaşına geldiğinde akınlık yetenekleri halk tarafından bilinmeye başlar. Arstanbek akın beş yüz kadar komuz ezgisi bildiğine dair bilgiler vardır. Kendisinin de birçok ezgi yarattığını biliyoruz. Sart (Isakan), Muzooke, Seyilkan ile ezgi ayışında yarıştığını biliyoruz³⁷⁰.

On iki yaşında Kazak ve Kırgızlar arasında ünlü bir akın olacağını rüyasında gören akının rüyası gerçekleştiğini görmekteyiz. Kazak ve Kırgız usta akınlarla olan günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle Kazak akını Süyünbay ile olan atışması en çok dikkat çeken atışmasıdır.

Kazak akını Kantarbay ile olan karşılaşmasında Arstanbek felsefi sorular vererek yener. Kantarbay'ı bu atışmaya getiren beyi, neden sorulan bilmeceye cevap vermeden yenildin, der. Arstanbek akının felsefi konularda karşısına çıkabilecek akının olmadığını anlatması onun ne kadar usta akın olduğunun göstergesidir diye düşünüyoruz.

Çalışmamızın metin bölümünde 21 sırada verdiğimiz “Çondu ile Artanbek’in Atışması³⁷¹” atışma metninde Arstanbek’in bilmece ayışında ne kadar iyi bir akın olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın metin bölümündeki 33 no’lu “Cenicok ile Arstanbek’in Selamlaşması³⁷²” adlı atışma metninden, Kırgız ayışının yenilmez akınlardan olan Cenicok akının Arstanbek’e gelerek tavsiyelerini dinlediğini görmekteyiz. Ayrıca bu metinden ayışın selamlaşma (uçuraşuu) türünün güzel bir örnek bıraktığını görmekteyiz.

Arstanbek’in eserleri Sovyet döneminde yasaklanmıştı ve eleştiri hedefi haline gelmişti. 1933–1934 yıllarında Kabay Abdırakmanov tarafından Arap ve Latin harfleriyle yazıya geçirilen el yazması ancak 1993 yılında ortaya çıkmıştır. Bu el yazısının ortaya çıkmasıyla birlikte Arstanbek’in hayatı ve eserlerini araştırmada yeni bir ivme kazanmıştır.

³⁷⁰ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.197.

³⁷¹ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116–127.

³⁷² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

13. Esenaman Calgaş uulu

(1833–1913)

Esenaman akının hayatı ile ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır. Akın Balık, Çondu, Sartbay, Naymanbay akınlarla aynı dönemde yaşar. Düğün ve şöenlerde ayıtışın çeşitli türlerinde yarışmıştır.

Sokur Kalça akından akınlığın inceliklerini öğrenmiştir. Toktogul gibi akınlar ondan etkilenerek akınlık yoluna başlamıştır³⁷³. Kendi oğlu Ümötaalı da akınlığı babasından öğrenmiştir.

IV bölümün 15. sırasında “Esenaman ile Ceñicok’un Atışması³⁷⁴” adıyla ve 22. sırasında “Esenaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması³⁷⁵” adıyla iki ayıtış metnini verdik

14. Soltobay Toktobolot uulu

(1834–1918)

Isık-Köl’ün Cuuku denilen yerinde dünyaya gelmiştir. Kırgız akınlık geleneğinde Zamancılar olarak bilinen akımın temsilcisidir. Genç yaşından itibaren Arstanbek akının yanında çıraklık etmiştir. Soltobay akın günümüzde söylenmekte olan Arstanbek akının bütün eserlerini bizlere ulaşmasında büyük emek harcamıştır. Soltobay ile Nazar’ın atışması³⁷⁶ günümüze kadar ulaşmıştır.

15. Nur Moldo

(1838–1920)

Alabuka ilçesinin Koşterek köyünde dünyaya gelmiştir. Kendi döneminin en iyi akınlarından olan Nur Moldo dokuz yaşından itibaren okuma yazmaya başlamıştır. Toktogul, Cenicok, Eşmambet, Korgool, Barpı ve Beknazar gibi akınlar Nur Moldo’yu kendi ustaları olduğunu söylemekte.

---

³⁷³Ş. Umetaliyev; Toktogul, Frunze, 1975.

³⁷⁴Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızistan Basımevi, 1982, s. 63–89.

³⁷⁵Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

³⁷⁶Kırgızistan İlimler Akademisi, El Yazamaları fonu, İntevtor No: 110

Çalışmamıza Nurmoldo'nun bir atışmasını aldık. IV bölümün 18. sırasında Nurmoldo ile Ceñicok 'un Atışması³⁷⁷ adlı karşılaşmasını örnek göstermek amacıyla çalışmamıza aldık.

16. Sartbay Bölökbay uulu

(1839–1919)

Akın Talas'ta dünyaya gelmiştir. Niyazaalı ve Toktogul'un ustası olarak bilinmektedir. Sarinci-Bököy, Olcobay ile Kişimcan, Kococaş, Canış Bayış, Ak Möör gibi destanları icra ettiği bilinmektedir.

Sartbay akının Baygabıl ile olan atıştığı bilinmektedir. Çalışmamızın metin bölümünde 26 sıradaki Kalık ile Kalmırza'nın atışmasında Kalmırza akın şöyle demektedir:

*“Esenaman, Sartbaydı
Ezile tartıp sıylagam,*

*Esenaman, Sartbay'ı
İyice çekip saygı gösterdim,”³⁷⁸*

17. Canış

(1843–1899)

Canış akın Talas'ın Çatbazar köyünde dünyaya gelir. Çocukluğu Kazakların arasında geçer ve 1878 yılında memleketine geri gelir. Komuzda ve Kazakların dombrasını çalarak Kırgızca ve Kazakça şiirler söyler. Kazakların arasındayken Çöcö akına çıraklık eder ve ondan akınlığı öğrenir. “Boynuz kulağı geçer” atasözündeki gibi daha sonra ustasıyla atışarak onu yener. Aytış ders verme (alım-sabak) türünde söylenmiştir.³⁷⁹

18. Beknazar Madalı Uulu

(1850–60 – 1916)

Beknazar Madalı oğlu Calal-Abad'da dünyaya gelir. Medresede eğitimi alır ve on iki yaşından itibaren hayatını aytışa adar. Aşırı sivri dilli olmasını, onun aytışın hiciv, yerme (kordoo) türündeki atışmalarından anlaşılmaktadır. Naymanbay, Turan,

³⁷⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızistan Basımevi, 1982, s. 59–63.

³⁷⁸ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

³⁷⁹ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s. 262-270

Abdimomun, Barpı ve Dooron gibi akınlarla olan atışmalarıyla aytsın güzel örneklerini bizlere bırakmıştır.

Çalışmamızın metin bölümünde 9. sırada “Barpı, Beknazar ve Nışan’ın Atışması³⁸⁰” adıyla Barpı akınla olan atışma metnini aldık.

Kırgız ayıtışının büyük ustası Barpı akın da onu kendisinin ustası olduğunu söylemektedir. Barpı, Beknazar’ın sadece hiciv, yerme (kordoo) türünde değil aynı zamanda didaktik(sanat) ve bilmece (tabışmak) türlerinde de ayıtışları olduğunu söylemektedir³⁸¹.

19. Naymanbay Balık uulu

(1853–1911)

Ünlü akınlardan biri Naymanbay Balık uulu Talas’da dünyaya gelmiştir. Babası Balık da Kırgız ve Kazak’a ün salmış büyük akınlardandır. Kalmurza, Esenaman, Camankul, Toktogul, Eşmambet, Kuyruçuk, Nurmoldo, Beknazar ve Kara Kurman gibi akınlarla atışarak kendini seyirci önünde ispatlamış bir akındır.

Çalışmamıza Naymanbay akının bir atışmasını aldık. IV bölümün 24. sırasında Kalmırza ile Naymanbay’ın Atışması³⁸² adlı metni aldık.

20. Nışan Akın

(1860–1930)

Nışan akının hayatı ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte Toktogul ve Cenicok akınlarla aynı dönemde halk tarafından sevilen akınlarımızdandır. Çalışmamızın metin bölümünde yer alan 9. sırada yer alan Barpı, Beknazar ve Nışan’ın Atışması³⁸³ adlı tek atışması günümüze kadar ulaşmıştır.

---

³⁸⁰ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234.

³⁸¹ <http://kutman.ucoz.net/publ/1-1-0-39>, 2.11.2009

³⁸² B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 30–36.

Bu atışma halk arasında çok yaygındır. El Yazmaları Fonunda 7a (200), 555, 650 No’lu dosyalarda korunmaktadır. İlk metni 1922 yılında Kayum Miftakov tarafından Narın’da oturan akın Altay Aydarbek uulu’ndan derlenmiştir. 1975 yılında Cancigit Kazakbayev Arpaçı adlı ihtiyardan biraz farklılaşmış varyantını derlemiştir. Arpaçı 1935 yılında Koçkor ilçesinde oturan ve Çerteki boyundan olan Akmat İrismendeyev’ten öğrendiğini söyler. Bu kitaba 1977 yılında İsmayıl Boronçiyev tarafından yazılan metni alınmıştır.

³⁸³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234.

Bu atışma ilk defa 1971 yılında “Ayıtıştar” kitabında yayınlanmıştır.

21. Cenicok(Ötö) Kökö Uulu (1860 – 1918)

Cenicok, Talas'ın Kızııl–Küngöy köyünde dünyaya gelir. Hastalığı nedeniyle on beş yaşında dayılarının yanına göç etmek zorunda kalır. Dayıları onu Nurmoldo hocaya okuma yazma öğreysin diye verirler. Arapça okuma yazmayı çok kısa zamanda öğrenen Cenicok aynı zamanda akınlık sanatı da öğrenir.

Anne babasının verdiği ismi Ötö olan akın halk arasında Cenicok olarak bilinmektedir. Cenicok Kırgızca'da yeni yok, yani yeni olmayan anlamına gelir. Bunun nedeni, Cenicok bu düğünde atışmaya yeni olmayan kürk giyerek çıkar ve ilk defa halk tarafından bu şekilde tanınır ve Cenicok akın ismini alır.

Akının, halkın felsefi görüşlerini şiirlere döktüğü “Zamane”, “Dünüyö”(Dünya), “Akkan Suu”(Akan Su) gibi eserleri vardır. “Zamana”(Zamane) konusuna dokunan akın devrin giderek değiştiğini, bozulduğunu, geriye gittiğini anlatır, fakat nedenine girmez. “Dünüyö”(Dünya) şiirinde de âlem hakkında düşüncelerini ortaya koyar. Kırgız akınlık geleneğinde “Akkan Suu” (“Akan Su”) konusu felsefi şiirler halkasını oluşturarak bir çok akının ilgisini çekmiştir. Toktogul, Togolok Moldo, Barpı gibi akınların “Akkan Suu”(Akan Su) konusuna şiirlerinde yer verdiğini görebiliriz. Cenicok akının “ Akkan Suu”(Akan Su) felsefi eserinde mitik motifler, dini düşünceler ile birlikte halkın düşüncelerini kapsayan geniş konuları ele aldığı görülmektedir³⁸⁴.

Akının bir özelliği, vatanının doğasındaki güzellikleri eserlerinde vermesidir. Doğa güzelliklerinden etkilenerek, ilham alarak “Öskön Cer”(Büyüdüğüm Yer), “Bizdin Cer”(Bizim Yer) gibi vatanından ve vatanının güzelliklerinden bahseden şiirler yazmıştır.

Akınlıkta gelenek haline gelen didaktik şiirlere de örnekler kazandırmıştır. “Caman Uul”(Kötü Oğul), “Cakşı Uul”(İyi Oğul), “Caman Katın”(Kötü Kadın), “Nakıl

³⁸⁴Komisyon; El Irları; Frunze, 1981.

Kep”(Naihat Söz), “Ülgü Irlar”(Örnek Şiirler), “Terme”, “Akın Bolson”(Akın Olacaksan) gibi şiirlerini didaktik konulu şiirlerine örnek olarak gösterebiliriz³⁸⁵.

“Calgız Tal” ismindeki eserinde akın, kendi hayatını anlatmıştır. Cenicok “Calgız Tal”(Yalnız Ağaç) şiirinde lirizmi işlemiştir.

Akın, şiirinde sembolleştirme metodu ile duygularını ifade etmeye çalışır. Bir başka lirik şiiri olan “Kök Suluu” (“Kök Güzel”) eserinde ise akın, aşk, sevgi duygusunu dile getirmiştir.

Cenicok akın Kırgız ve Kazak akınları tarafından “Kara çeneli”, “Bakır Damaklı” ve “aytıšta insanoğluna yenilmez” denilecek kadar yüceltilerek tarif edilir. Bunun sebebi de aytışın bütün türlerinde atışabildiğinden ve hiçbir aytışı kaybetmemiş olmasındadır.

Nurmoldo, Esenaman, Barpı, Toktogul, Korgool, Şeker Kız, Arstanbek, Narkül ve Eşmambet akınlarla atışmaları Kırgız akınlık geleneğinde örnek gösterilen eserlerdir. Çalışmamızın IV bölümünde Cenicok’un aşağıdaki aytış metinlerini aldık:

1. Barpı ile Ceñicok’un Atışması³⁸⁶,
2. Barpı ile Ceñicok’un (2.varyant) Atışması³⁸⁷,
12. Cenicok ile Yalnız Ağacın Konuşması³⁸⁸.
13. Ceñicok ile Eşmambet’in Atışması³⁸⁹.
14. Ceñicok ile Toktogul’un Atışması³⁹⁰
15. Esenaman ile Ceñicok’un Atışması³⁹¹
16. Ceñicok Akın İle Korgool’un Karşılaşması³⁹².
17. Korgool ile Cenicok’un Atışması³⁹³.
18. Nurmoldo ile Ceñicok’un Atışması³⁹⁴.
19. Şeker Kızla Cenñicok’un Atışması³⁹⁵.

³⁸⁵ A.Abdirazakov; Cenicoktun Irları, Kırgızstan Madaniyatı, Frunze, 1989, 22.Aralık.

³⁸⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.235–239

³⁸⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

³⁸⁸ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s.186–189.

³⁸⁹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94–107.

³⁹⁰ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 107–114.

³⁹¹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 63–89.

³⁹² Hazırlayan: Uran Botobekov, Kırgızstan Madaniyatı, Bişkek, 1991, 13.Haziran, No: 24, s.8–9.

³⁹³ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

³⁹⁴ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 59–63.

³⁹⁵ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 89–94.

20. Toktogul ile Ceñicok'un İkinci Karşılaşması³⁹⁶.

33. Cenicok ile Arstanbek'in Selamlaşması³⁹⁷

22. Botobay

(1861–1944)

Botobay akın Orozaalı, Abdımomun, Taşmat, Coldoş, Barpı gibi akınların döneminde yaşamış bir akındır. Onun hayatı ve eserleriyle ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendi döneminin usta akınlarından olduğunu yapmış olduğu atışmalarından anlamaktayız. Orozaalı'dan akınlığı öğrendiğini ve daha sonra Sıdık (Bala ırçı) akını yetiştirdiği bilinmektedir. Kırgız akınlarından Togolok Moldo şiirinde şunları demektedir:

Anciyandin Kurşabda

Anciyan'ın Kurşab'ında

Botobay degen bar eken,

Botobay adında biri varmış,

Akın eken şul tapta

Akın imiş bu aralar

Akındığı mıktı eken.

Akınlığı sağlam imiş.³⁹⁸

Çalışmamızın metin bölümünde yer alan “52. Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmammat ile Karşılaşması³⁹⁹” adlı eser Botobay akınla ilgili bilgiler içermektedir.

23. Karamurza Kalıbek uulu

(1861–1931)

Calal-Abad'ın Nooken ilçesine bağlı Ocuray köyünde dünyaya gelir. Toktogul, Cenicok, Eşmambet, Barpı, Payaz, Çöp Irçı ve Nakin gibi akınlar ile ayışlarda karşı karşıya geldiği bilinmektedir. Sovyet döneminde sadece ideolojiye hizmet eden akınların hayatı ve eserleri ele alınıp geride kalan akınların hayatı ve eserleri unutulmaya yüz tutulmuştur. Karamurza akının da hayatı ve eserleri rejim nedeniyle günümüze kadar ulaşmamıştır.

24. Toktogul Satılganov

³⁹⁶ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

³⁹⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

³⁹⁸ Togolok Moldo, Kırgızistan ilimler akdaemisi, El Yazmaları Fonu, İnterlar no: 1268

³⁹⁹ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44-46.

(1864–1933)

Toktogul Ketmen–Töbö vadisindeki Kuççu–Suu köyünde dünyaya gelir. Gelecekte büyük akınlardan biri olacağını, Toktogul daha küçük yaşlarında belli etmeye başlar. Onun akın olmasındaki temel etkenlerden biri ailesidir. Annesi ve babasından sonra Naken, Esenaman, Çondu, Bekmurat gibi akınlardan etkilenerek büyümüştür. Yoksul bir ailede büyüyen Toktogul hayatın zorluklarıyla bahsedebilmeyi ve kötü günlerde yardımlaşmanın önemini eserlerinde yansıtarak halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır⁴⁰⁰.

Toktogul, “Kurmanbek”, “Canış–Bayış”, “Sarinci Bököy”, “Kococaş” gibi destanları etkili bir şekilde kopuza uyarlayarak, halkın beğenisine sunmuş bir akındır.

Toktogul, aytış (atışma) sanatının ustasıdır. Toktogul’un atışmalarının hepsi bize kadar ulaşmamış olsa da, Kırgız akınlık geleneğinin atışma sanatını devam ettiren en önemli akınlardan biridir⁴⁰¹. Onun ilk defa kiminle karşılaştığı, hangi konuda atıştığı hakkında net bilgi yoktur. O yılların en meşhur akınları olan Orozaalı, Esenaman, Canış gibi akınlar ile karşılaşmış, ancak metinleri bize ulaşmamıştır. Köylülerin anılarında akının Orozaalı, Çondu gibi akınların duasını aldığı söylenir ve on üç yaşında Malıbay isminde kopuzcu ile atıştığını anlatırlar. Diğer bir kaynakta onun Özbeklerin Moldo Tayçi ismindeki akını ile karşılaştığı anlatılır. Moldo Tayçi dutar ile çalan ezgileri Toktogul kopuz ile devam ettirir. Halk arasında bu karşılaşmanın üç varyantı mevcuttur.

Toktogul için, akınlık geleneğinin en önemli devam ettiricisi dersek yanılmış olmayız, çünkü kendisi Çondu akından dua almıştır, yani onun beğenisini kazanmıştır. Daha sonra arkasından Kalık, Alımkul gibi büyük akınları yetiştirmiştir.

Arzımat, Naymanbay, Karamırza ve Karakurman gibi akınlar ile olan atışmaları hiciv, yerme (kordoo) türündeki atışmalardır. Eşmambet, Barpı, Kalık, Korgool ve

⁴⁰⁰Ş. Umetaliyev; Toktogul, Frunze, 1975.

⁴⁰¹C. Taştemirov; Toktoguldun Aytıştarının Özgöçölüktörü, Frunze, 1989.

Alımkul ile olan karşılaşmaları atışmanın didaktik (Sanat) bilmece (Tabışmak), ders verme (alım–sabah) ve selamlaşma (Uçuraşuu)türüne giren karşılaşmalardır.

Aytış sanatına Toktogul'un getirdiği yenilik, kordoo atışmalarında küfür kelimelerini kullanmamasıdır. Kordoo atışmalarında yenilmemek için bu kelimelere başvuran akınlar da vardır. Ancak Toktogul bu şekilde atışanlara karşı çıkmıştır.

Ayrıca Toktogul, ezgiler ile yapılan aytışın (atışmanın) ustasıdır⁴⁰².

Çalışmamızın metin bölümünde Toktogul'un altı karşılaşmasını aldık. Akının karşılaşmaları IV bölümde aşağıdaki sıra numaralarıyla vermeye çalıştık:

6. Toktogul ile Barpı'nın Karşılığı⁴⁰³.

20. Toktogul ile Ceñicok'un İkinci Karşılığı⁴⁰⁴.

14. Ceñicok ile Toktogul'un Atışması⁴⁰⁵

44. Toktogul'a Oğlu Topçubay'ın Öldüğünü Duyurması⁴⁰⁶

46. Toktogul ile Kalık'ın Karşılığı⁴⁰⁷

47. Kalık'ın Toktogul ile Vedalaşması⁴⁰⁸

25. Narkül

Kırgız akınlarının arasında bayan akınların olması geleneğe renk katmaktadır. Narkül akının hayatı ve eserleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Onun sadece Cenicok akınla olan atışması günümüze kadar ulaşmıştır. Talas'ta düzenlenen bir düğünde karşı karşıya gelirler. Cenicok akın bu karşılaşmayla ilgili daha sonraki atışmalarında da anlatır. 33. Cenicok ile Arstanbek'in Selamlaşması⁴⁰⁹ adlı karşılaşmada Cenicok akın Narkül karşısında çok zorlandığını ve sonunda onu yendiğini anlatır. Arstanbek akın da:

Talastagi bir toydo

Narküldü men da körgömün,

Baykap tursañ sözdörün

Talas'taki bir toyda

Narkül'ü ben de görmüşüm,

Dikkat edersen sözlerine

⁴⁰² A. Abdrayev, A. Alaguşev; Toktoguldun Irları Cana Küülörü, Ala-too Dergisi, Frunze, 1965, 6..sayı

⁴⁰³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

⁴⁰⁴ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

⁴⁰⁵ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 107–114.

⁴⁰⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130-135.

⁴⁰⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılığı

⁴⁰⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

⁴⁰⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

*Irçılığı bar eken,
Acarı bar alınça
Şiñga boyluu, çekirköz
Aytkandarı şar eken,
Kacañ⁴¹⁰ kara sözdördü
Kamırday cuurup cibergen,
Kalpıs ceri bar eken,
Kar, boroşo ursa da,
Kaarına alsa kapırıñ
Katarlap adam tursa da,
Kara özgöy sözdü aytkandan
Kayra tartpas can eken,
Aytkanıñça bar eken,
Atağı bar çoñ ırçı
Aytışpay turgan can eken.
Diyerek Narkülün'ün ne kadar iyi bir akın olduğunu anlatmaktadır.*

*Akınılığı varmış,
Güzelliği de kendine göre
Uzun boylu, güzel gözlü,
Konuşması akıcıymış,
Kaba olan sözleri
Hamur gibi yoğuran,
Eksik tarafı varmış,
Kar, fırtına vursa da,
Kahrına alırsa kâfirin
Sırada adam dursa da,
Kaba sözü söylemekten
Çekinmeyen can imiş,
Dedikleri kadar varmış,
Büyük şöhreti var akın
Atışmayacak can imiş⁴¹¹*

26. Kalmurza Sarpek uulu (1866–1910)

Akın Çüy ilinin Onbir Cılga köyünde dünyaya gelir. Ezgileri ve aytışları ile Kazak ve Kırgızlar arasında sevilen akının günümüze kadar birçok eseri ulaşmış durumdadır. Aytışın çoğu türünde atışmalar yapmıştır ve Kırgız akınları arasında büyük usta akınların arasına girmiştir. Barpı, Eşmambet, Naymanbay, Kalık, Sarbas, Çondu, Sırtbayı, Kuyruçuk, Sagımbay ve Cambıl gibi akınlarla iyi ilişkiler içerisinde olmuş ve bazılarıyla aytış yarışmalarında karşı karşıya gelmiştir.⁴¹²

Çalışmamızda Kalmurza akının altı aytış metnin aldık. Bu metinler IV metin bölümünde aşağıdaki numaralandırmalarla yer almaktadır:

4. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı⁴¹³.

⁴¹⁰ Kacañ; Kaba söz, küfür.

⁴¹¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

⁴¹² Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.364-395

⁴¹³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşması
23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması⁴¹⁴.
24. Kalmırza ile Naymanbay'ın Atışması⁴¹⁵.
25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas'ın Atışması⁴¹⁶.
26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması⁴¹⁷.

27. Eşmambet Bayseyit uulu

(1870–1926)

Eşmambet akın Talas'ta dünyaya gelmiştir. Çocukluğundan beri şiire yakın olan akının ustası Toktogul onun içindeki cevheri halkla paylaşmasında büyük rol oynamıştır. Barpı, Cenicok, Kalmurza, Nurmoldo, Naymanbay, Kalık, Karakurman ve ustası Toktogul gibi akınlarla karşılaşmıştır. Aytışın çoğu türünde atışan akının dört karşılaşmasını çalışmamızın metin bölümünde aşağıdaki numaralandırmayla ele aldık:

3. Barpı ile Eşmambet'in Atışması⁴¹⁸
13. Ceñicok ile Eşmambet'in Atışması⁴¹⁹
23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması⁴²⁰
27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması⁴²¹

28. Ümötaalı Esenaman uulu

(1873–1917)

Ümötaalı'nın babası Esenaman akın Kırgız ve Kazaklar arasında nam salmış büyük akınlardan biridir. Genç yaşından itibaren atışmalara katılmaya başlar. Babasının yolundan giden Ümötaalı aytışın güzel örneklerini bizlere bırakmıştır. Çalışmamızın metin bölümünde akının üç karşılaşmasını aldık. IV bölümde aşağıdaki numaralandırmayla vermeye çalıştık:

---

⁴¹⁴ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36-43.

⁴¹⁵ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 30–36.

⁴¹⁶ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

⁴¹⁷ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

1995 yılında Adır Rasul Alımkulov tarafından hazırlanarak bu kitapta yayınlanmıştır.

⁴¹⁸ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.277–280.

⁴¹⁹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94–107.

⁴²⁰ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36-43.

⁴²¹ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması⁴²²
28. Ümötaalı ile Sulayman'ın Atışması⁴²³
29. Ümötaalı ile Şaşubay'ın Atışması⁴²⁴

29. Korgool Dosu uulu (1890–1962)

Korgool, Ketmen–Töbö vadisinde dünyaya gelir. Babası Dosu, komuzu iyi çalan birisi olduğu için ilk akınlık yolunda Korgool'a etkili olmuştur. Niyazalı ve Toktogul akınlardan akınlığın inceliklerini öğrenir. Toktoguldan “Canış–Bayış”, “Kurmanbek”, “Kedeykan” gibi destanları öğrenir. Ustası Toktogul öldükten sonra da onun eserlerini halk arasında yaymaya devam etmiş. “Öz Ömürüm”, “Ötköndö” gibi şiirlerinde ustasının verdiği tesirleri anlatır⁴²⁵.

Korgool akın kendinden sonra da Toktosun Tımbekov, Altmış Mundubayev, Tuuganbay Abdiyev ve bunlardan başka daha birçok akına yol göstererek akınlık geleneğinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Toktogul, Cenicok, Eşmambet, Canıbay, Kuyruçuk ve daha sonra Kalık, Alımkul, Osmankul gibi akınlar ile daima ilişkisini sürdürerek ve onlarla zaman-zaman bir araya gelerek ayıtışın ders verme (alım–sabah) türünde atışmalar yapmışlardır⁴²⁶.

Çalışmamızın metin bölümünde Korgool akının sekiz karşılaşmasını aldık. Ayıtış metinleri IV bölümde aşağıdaki sıra numarasıyla verilmiştir:

16. Ceñicok Akın İle Korgool'un Karşılaşması⁴²⁷.
17. Korgool ile Cenicok'un Atışması⁴²⁸.
30. Altmış ile Korgool'un Karşılaşması⁴²⁹

⁴²² G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

⁴²³ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 208–210.

⁴²⁴ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 217–222.

⁴²⁵ Komisyon; Korgool; Frunze, 1963.

⁴²⁶ Komisyon; Korgool, Frunze, 1981.

⁴²⁷ Hazırlayan: Uran Botobekov, Kırgızstan Madaniyatı, Bişkek, 1991, 13.Haziran, No: 24, s.8–9.

⁴²⁸ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

37. Estebes Tursunaliyev'in Korgool ile Karşılaşması⁴³⁰
43. Toktosun ile Korgol'un selamlaşması⁴³¹
44. Toktogul'a Oğlu Topçubay'ın Öldüğünü Duyurması⁴³²
48. Toktogul ile Korgool'un İkinci Selamlaşması⁴³³
49. Tuuganbay Abdiyev'in Korgool ile Selamlaşması⁴³⁴

30. Moldo Bağış

(1886–1937)

Aksı'da dünyaya gelen akın bebekken anasını ve babasını kaybeder. Zor hayat geçiren akın genç yaşta okuma ve yazmayı öğrenir. Daha sonra cami ve medreselerde öğretmenlik yapar. 1931 yılında iftira atılarak sürgüne sürülür. Sürgünden 1937 yılında geri gelir ve aynı yıl içerisinde vefat eder. Sürgüne sürülmeden önceki eserleri halk ağzından derlenmiştir. Toktogul ve Barpı gibi akınlarla atışmalar yaptığı da bilinmektedir.

31. Kalık Akiyev

(1883-1953)

Kalık Akiyev Narın'ın Cumgal ilçesine bağlı Kara -Oy köyünde dünyaya gelir. Babası avcılık ve demircilikle uğraşan birisidir.

İlk eserleri olarak “Çokçuluk”(Yokluk), “Çıyberdin Üyündö”(Çıberin Evinde), “Artıkbaydın Üyündö”(Artıkbayın Evinde), “Özbek Bozacılarına” gibi şiirlerini gösterebiliriz. “Zilzala”(Deprem) eserinde depremin insanlara ne kadar acı çektirdiğini ifade etmeye çalışmıştır. Depremin olmasındaki asıl sebebin, insanlardaki kötü duygular olduğunu eserinde belirtmiştir⁴³⁵.

⁴²⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.163-171.

⁴³⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

⁴³¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135-138.

⁴³² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130-135.

⁴³³ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

⁴³⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159-163.

“Ürkün” şiirinde 1916 senesinde Kırgızların isyanını anlatır.

“Baskan Col”(Geçtiğim Yol) eserinde akın kendi hayatını konu alır⁴³⁶. Akın Canış-Bayış, Kurmanbek, Şırdakbek, Kedeykan, Ak Möör, Karagul Botom, Gülüsün gibi destanların en güzel varyantlarını icra etmiştir.

Gerçeği çekinmeden insanın yüzüne söyleyen akının, atışma sanatına da katkıda bulunduğu görmekteyiz. On dört yaşında Toktogul akının yanına giderek akınlık sanatının inceliklerini öğrenir⁴³⁷. Kalık’ın, ayıtışın daha çok ders verme (alım-sabak) türüne ait karşılaşmaları vardır.

Canıbay, Kara Kurman, Eşmambet, Toktogul, Cenicok, Barpı, Korgool, Kuluke, Coloy, Kalmurza, Sarıkunan gibi akınlarla karşı karşıya gelerek atışmış ve onların eserlerinin derlenmesinde büyük katkıda bulunmuştur. Bu yönüyle Kalık sadece destancı, akın, kompozitör değil aynı zamanda derleyici olduğunu göstermektedir.

Bunlardan daha önemlisi kendi ekolunu oluşturarak akınlık geleneğinin devam etmesine yardım etmiştir. Çıraqları olan Osmonkul, Alımkul, Toktonalı ve Ismayıl gibi akınları ustalığa kadar yükseltmiştir. Daha sonraki Aşıraalı Aytaliyev, Abdraşit, Toktosun, Alımkul, Osmonkul, Sarıkunan, Karakunan, Asılbek gibi öğrencileri akınlığı günümüze kadar ulaştırmışlardır⁴³⁸.

Çalışmamızın IV bölümünde Kalık Akiyev’in yedi ayıtış metnini aldık. Akının karşılaşmaları metin bölümünde aşağıdaki sıra numaralarıyla yer almaktadır:

10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁴³⁹.

26. Kalık ile Kalmırza’nın Atışması⁴⁴⁰.

38. Osmonkul İle Kalık’ın Soru Cevabı⁴⁴¹

39. Kalık Akınla Osmonkul’un Karşılaşması⁴⁴²

40. Kalık ile Sarıkunan⁴⁴³

46. Toktogul ile Kalık’ın Karşılaşması⁴⁴⁴

---

⁴³⁵ S.Baykocoyev; El İrçıları, Frunze, 1988.

⁴³⁶ K.Akiyev; Baskan Col, Frunze, 1983.

⁴³⁷ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.454

⁴³⁸ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s.478

⁴³⁹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284–291.

⁴⁴⁰ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

⁴⁴¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72-77. 1934 yılında gerçekleşmiştir

⁴⁴² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

⁴⁴³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. 1924 yılında söylenmiştir

47. Kalık'ın Toktogul ile Vedalaşması⁴⁴⁵

32. Barpı Alıkul oğlu (1884–1949)

Barpı akın Suzak ilçesinin Açı köyünde dünyaya gelmiştir. Kırgız akınlık geleneğinde şiirleriyle dinleyicileri büyüleyen, atışma sanatında nadir ve eşsiz yeteneğe sahip olmasıyla Kırgızistan'ın her köşesinde kısa zamanda ün salmış ve halk tarafından sevilen biri haline gelmiştir⁴⁴⁶. Gözleri görmemeye başlayan 1930 yılından itibaren sadece akınlıkla geçimini sağlamaya başlar. Cenicok, Toktogul, Eşmambet, Kalmırza, Kalık, Korgool, Osmonkul, Ismayıl gibi dönemin büyük akınları Barpı akının sanatına büyük saygı göstermişler. Aytış (atışma) sanatını çok iyi bilen ve bu yeteneğini güzelleştirip geliştiren bir akındır. Barpı, Beknazar, Cenicok, Toktogul, Eşmambet, Kalmırza, Nurmoldo gibi altmış kadar ünlü akınlıkla karşılaşmıştır.

Akının Doğu felsefesi ve tarihini çok iyi bilmesi, onun her konuda şiirler söylemesinde etkili olmuştur. Çok güçlü hafızaya sahip olmasıyla birlikte, mantıklı düşünmesi de onu bu seviyeye yükseltmiştir. Barpının Kordoo, Kayım, Selamlaşmak, Alım–Sabak, Nasihat, Bilmece ve Sanat gibi atışma türlerinin hepsinde örnek eserleri vardır.

Barpı, ahlak ve terbiye konularını işleyerek şiirlerine farklı örnekler katmıştır. İnsanoğlunun kötü alışkanlıkları, kötü huyları insanlara zarar verir, toplumu bozar diyerek gelecek için temiz ve terbiyeli toplum bırakmaları gerektiği hususunda o zamanın insanlarını uyarmaya çalışmış, diğer taraftan da günümüz insanlarına iyi bir nasihat bırakmıştır. Bu şiirler halkasına “Aç Köz”(Aç Göz), “Pitina”(Cimri), “Uşakçı”(Dedikoducu), “Kelesoo”(Deli), “Ayaldın Cakşısı”(Hanımların İyisi),

⁴⁴⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılaşması

⁴⁴⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

⁴⁴⁶ C.Taştemirov; Barpı Alıkulov, Frunze, 1957.

“Ayaldın Camanı”(Hanımların Kötüsü), “Cakşı Kız”(İyi Kız), “Özü Kaar, Tili Zaar Kız”(Kendisi Çirkin,Dili Zehir), “Marttik”(Mertlik), “İntımak”(Uyumlu) gibi eserlerini örnek olarak gösterebiliriz.

“Akkan Suu”(Akan Su), “Kün”(Güneş), “Şamal”(Rüzgar), “Acal”(Ecel) gibi şiirleriyle akın, doğayla olan ilişkisini ve bu hususla ilgili olarak felsefi düşüncesini açıklamaya çalışmıştır⁴⁴⁷.

Araştırmacılar Barpıyı “Aşkın, sevginin büyük akını” diyerek adlandırmışlardır. Barpının eserlerindeki aşk lirikminin, hem sayı hem sıfat açısından özel bir yeri vardır. Aşk ile yaşayan akının kaderi aşk olmuştur. O temiz ve saf aşkı coşkuyla söyleyerek aşkın ebedi olduğunu şiirleriyle anlatmıştır. Akın kendi hayatındaki aşklarını şiirlerinde kullanmış, bunun yanı sıra eserlerindeki kahramanların aşklarını da en güzel şekilde anlatarak bu güzel şaheserleri yaratmıştır.

“Mölmölüm”, “Ak Cıldız”, “Burakcan”, “Ak Dilbar”, “Aşık Car”, “Karay Köz”, “Arzıkan” gibi ve başka şiirlerinde sevgiyi yücelterek anlatmıştır.

Anadolu âşıklık geleneğinde Aşık Veysel ile hayat hikayesi ve eserlerinde birçok yönüyle benzer özellikler taşıdığını söyleyebiliriz.

Kırgız akınlık geleneğinde yer alan diğer akınlardan farklı olan yönü de şiirlerini ve atışmalarını hiçbir çalgı kullanmadan kendine has bir ezgiyle dile getirerek icra etmiştir.

Çalışmamızda örnek göstermek amacıyla en çok Barpı akının ayıtış metinlerini almamızın sebebi de akının birçok türde atışma yaptığından kaynaklanmaktadır. Metin bölümünde akının bir karşılaşmasının iki varyantı olmak üzere toplam on bir karşılaşma metnini aldık.

1. Barpı ile Ceñicok’un Atışması⁴⁴⁸.
2. Barpı ile Ceñicok’un (2.varyant) Atışması⁴⁴⁹.
3. Barpı ile Eşmambet’in Atışması⁴⁵⁰.
4. Barpı ile Kalmurza’nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı⁴⁵¹.

⁴⁴⁷K.Dautov; Barpının Filozofiyalık Köz Karaştırı, Kırgızstan Madaniyatı, Frunze, 1985, 27 Ekim.

⁴⁴⁸Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.235–239

⁴⁴⁹Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

⁴⁵⁰Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.277–280.

⁴⁵¹Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşması⁴⁵².
  6. Toktogul ile Barpı'nın Karşılaşması⁴⁵³.
  7. Barpı ile Nazar'ın Atışması⁴⁵⁴.
  8. Barpı ile Nazarbay'ın Atışması⁴⁵⁵.
  9. Barpı, Beknazar ve Nışan'ın Atışması⁴⁵⁶.
  10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁴⁵⁷.
  11. Suusarkan ile Barpı'nın Atışması⁴⁵⁸.
- 1949 yılının 15 Eylül günü Bişkek'te vefat eder.

33. Camankul Börübay uulu (1886–1917)

Akın Kant ilçesine bağlı Çondalı köyünde dünyaya gelir. Babası Börübay Kırgızların büyük şecerelerinden biridir. Kazak ve Kırgızların toplandığı düğün ve şölenlerde kendi eserlerini icra eden Camankul akın'ın ismi Şabdan baatırın anma aşında şöhrete kavuşur. Naymanbay akınla atışarak onu yendiği bilinmektedir⁴⁵⁹. Metin bölümünde 39. sırada yer alan Kalık Akınla Osmonkul'un Karşılaşması⁴⁶⁰ adlı metinde Kalık akın onu Kırgızların büyük akınları arasında saymaktadır. Camankul akının eserleri ve hayat hikâyesi ile ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır.

34. Osmonkul Bölöbalayev

(1888–1967)

Akınlık geleneğin büyük temsilcilerinden olan Osmonkul Kant ilçesine bağlı Çon-Dalı köyünde dünyaya gelir. Annesi Kazak kızı olduğu için Kazaklar'ın “Kozu Körpöş-Bayan Suluu”(Güzel), “Koblandı Baatır” gibi destanlarını çok iyi

⁴⁵² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.244-257
⁴⁵³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

⁴⁵⁴ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.223–225

⁴⁵⁵ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.226-228

⁴⁵⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229–234.

⁴⁵⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284–291.

⁴⁵⁸ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

⁴⁵⁹ Komisyon, Kırgız Adabiyatının Tarihi, Bişkek, 2002, Cilt V, s. 506

⁴⁶⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

bilmektedir. Annesi ağıt, masal, halk şiirini iyi bilen bir kadındır. Osmonkul akın, Kalık akından çok etkilenmiştir⁴⁶¹.

1936–1954 yılları arasında Devlet Filarmonisinde çalışmıştır. Osmonkul akının diğer akınlardan farklı olarak yazılı edebiyatın izlerinin fazla olmasıdır.

Osmonkul akının beş karşılaşmasını örnek göstermek için aldık. Çalışmamızın IV metin bölümünde aşağıdaki sıra numaralandırmayla vermeye çalıştık:

10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁴⁶².

38. Osmonkul İle Kalık'ın Soru Cevabı⁴⁶³

39. Kalık Akınla Osmonkul'un Karşılığı⁴⁶⁴

41. Osmonkul ile Ismayıl'ın Kavuncu ile Karşılığı⁴⁶⁵

45. Osmonkul ile Ismayıl'ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaması⁴⁶⁶

Osmonkul yukarıda belirttiğimiz özellikleriyle akınlık geleneğe yazılı edebiyatın özelliklerini taşıyarak halk bilimi eserlerini halka sevdirmeye başarmış bir akındır. Akınlık geleneğin klasik dediğimiz dönemden yeni döneme geçişte büyük rol oynamıştır.

35. Nurdin Moldo

(1886–1919)

Borombay uulu Nurdin Narın iline bağlı Aktalaa ilçesinin Akçiy denilen yerinde dünyaya gelir. Okuma yazması olan akının özellikle din ile ilgili birçok eseri olduğundan hayatı ve eserleri Sovyet döneminde ele alınmamıştır. Birçok akınla karşılaştığını halk ağzından öğrenmekteyiz.

36. Abdrakman

(1889–1940)

Talas'a bağlı cergetal köyünde dünyaya gelen Abdrakman halk ağzında söylenen usta akınların biridir. Akın Aydaraalı, Alımkul, Cenicok, Eşmambet ve Toktogul gibi

⁴⁶¹ A.Baykocoyev; Osmonkul Bölöbalayev, Frunze, 1962.

⁴⁶² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284-291.

⁴⁶³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72-77. 1934 yılında gerçekleşmiştir

⁴⁶⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

⁴⁶⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

⁴⁶⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

usta akınlarla aynı dönemde yaşamış ve halkın toplandığı yerlerde atışmıştır. Komuz çalması herkes tarafından çok sevilen yönüymüş. Çünkü her çalınan ezginin tarihi ve kimler tarafından icra edildiğine kadar bilgiler verirmiş. Günümüzde “Akziynat” adlı ezgisi halk arasında sevilerek dinlenmektedir.

37. Alımkul Üsönbayev

(1896–1963)

Alımkul akın Talas’ın Kararça köyünde dünyaya gelir. Anne ve babasının da desteğiyle on bir on iki yaşından itibaren akınlık yoluna düşer ve tanınmaya başlar. Sulayman, Attokur ve Aydaraalı gibi akınlardan akınlığın inceliklerini öğrenir. 15–16 yaşında Toktogul akınla karşılaşır ve ondan çok etkilenir. 1936 yılından itibaren Kırgız Devlet Filarmonisinde çalışmaya başlar. Birçok kitabı yayınlanmıştır.

Ustası olan Toktogul Satılganov ile olan karşılaşmaları akınlık geleneğindeki “usta-çırak” ilişkisini yansıtmaktadır.

Çalışmamızın metin bölümünde 10.sırada yer alan “Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁴⁶⁷” adlı metinde Alımkul akının usta akınlarla olan selamlaşması yer almaktadır. Diğer bir atışması ise metin bölümünün 53.sirasında “Alımkul Üsönbayev ile Nazim’in Atışması⁴⁶⁸” adıyla yer almaktadır.

38. Sıdık Alayçiyev (Bala Irçı)

(1894–1983)

Sıdık akın Oş ilinin Kara-Suu ilçesine bağlı Kırgız-Çek köyünde dünyaya gelir. Çocukluğundan beri şiire yatkın olan akını bir düğünde Botobay akın fark eder ve çırak olarak yanına alır. Akınlığı ustası Botobay’dan öğrenen Sıdık akın gençliğinden beri şiirler söylediğinden halk arasında “Bala Irçı” olarak bilinmektedir. Barpı, Taşmat, Arzıbay, Dooran, Abdımomun, Makanbay, Mirza gibi akınlarla karşılaşmıştır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284–291.

⁴⁶⁸ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.25-27.

⁴⁶⁹ Sulayman Kayıpov, El Irçıları, Frunze, 1981, s.130-170

Çalışmamızın metin bölümünün 52. sırasında yer alan “Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmamat ile Karşılığıması⁴⁷⁰” adlı akının karşılığımasını aldık.

39. Dooran İrıldöölöt Uulu (1896–1929)

Calal-Abad’ın Nooken’inde dünyaya gelir. Gençliğinden beri Karamurza akının çıraklığını yaparak akınlık yoluna düşer. Dügün ve toplantılara ustasıyla birlikte giderek kendini geliştirir. Dooran akın Sıdık ve Beknazar akınlarla karşılığımıştır⁴⁷¹.

40. Toktonalı Şabdanbay uulu (1896–1978)

Akın Kant ilçesine bağılı Cayılma köyünde dünyaya gelir. Osmonkul ve Kalık akınların etkisinde kalan Toktonalı 1936–1965 yılları arasında Devlet Filarmonisinde çalışmıştır.

Kara Yetim adlı destanı halk arasında dinlenmektedir. Bunun yanında birçok kitabı yayınlanmıştır. 1962 yılında yayımlanan “Aytıştar” adlı kitabı vardır.

41. Sagınbek Dıykanbay uulu (Sarıkunan) (1905–1970)

Sarıkunan Sokuluk ilçesine bağılı Kızıl Asker köyünde dünyaya gelir. Genç yaşında akınların ustası olan Kalık akınla karşılığışır ve onun yanına çırak olarak gider. Öz adı Sagınbek olan akına ustası tarafından Sarıkunan adı verilir. Ustası daha sonra Toktogul akınla tanıştır. Toktogul akının sanatından da çık etkilenir. Akının uzun yıllar ustası olan Kalık ve Karakunan ile olan karşılığışmaları vardır. Biz çalışmamıza

⁴⁷⁰ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44-46.

⁴⁷¹ Kırgızistan İlimler Akademisi, El Yazmaları Fonu, İntentar No: 601

ustası Kalık ile olan atışmasını aldık. Kalık ile Sarıkunan⁴⁷² karşılaşması çalışmamızın IV metin bölümünün 40. sıra numarasıyla yer almaktadır.

42. Sooronbek Çoybek uulu (1908–1985)

Talas'ın Kara Buura ilçesine bağlı Çolponbay köyünde dünyaya gelmiştir. Anne ve babasından erken yaşlarda ayrı kalan akın komuzcu olan dedesi Mederkul'un elinde büyür. On dört yaşından itibaren düğün ve şölenlerde akınlığını göstermeye başlar. Komuzu sol eliyle çaldığından “Solak Sooronbay” lakabı takılır. İkinci dünya harbine katılan akın bu savaşta elinden ayrılır ve komuz çalamaz hale gelir. Ama bütün bunlara rağmen savaştan sonraki ayıtış yarışmalarında baş ödülleri kazanır ve halk tarafından sevilen bir akın olur.

43. İsmayıl Boronçiyev (1910 – 1978)

Akın 1910 senesinde Çüy vilayetinin Burana kasabasında dünyaya gelir. 1936 senesinde Bişkek şehrinde düzenlenen sanatçılar yarışmasına İsmayıl da katılır. Bu yarışmaya katılan büyük akınların etkisiyle ve onlardan almış olduğu ilham kaynağından sonra akınlığa iyice heveslenir. “Şambet”, “İrlar Cıynagı”(Şiirler), “Kızıl Kırman”(Kırmızı Harman)⁴⁷³, “Aytışlar”(Atışmalar), “Bakır Bulagı” gibi eserlerin yaratır⁴⁷⁴.

Akın edebiyatın da etkisinde kalır ama onun eserleri akınlık geleneğe bağlı olarak devam eder. Osmankul, Kalık, Alımkul'lar ile sıkı bağlantı içerisinde olur. Toktonaalı, Osmonkul, Alımkul, Moldobasan, Abdıldı, Kökönöv ve Kazakların Kenen gibi akınlar ile da karşılaşır.

---

⁴⁷² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. 1924 yılında söylenmiştir

⁴⁷³ I.Boronçiyev; Kızıl Kırman, Frunze, 1970.

⁴⁷⁴ B.Seksenbayev; Tökmö Irçı I.Boronçiyev, Ala-Too Dergisi, 1980, 2.sayısı

Çalışmamızın IV metin bölümünde 41.sırada Osmonkul ile Ismayıl'ın Kavuncu ile Karşılaşması⁴⁷⁵ ve 45. sırada Osmonkul ile Ismayıl'ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması⁴⁷⁶ adlı atışmalarını aldık.

Kırgız halk bilimcileri arasında Ismayıl Boronçiyev ile Kırgız Akınlarnın Klasik dönemi kapanmıştır, denen görüş mevcuttur⁴⁷⁷. Bu görüşü eleştirenler ise Ismayıl akının çıraklarının olduğunu söyleyerek akınlığın devam ettiğini göstermektedirler.

44. Aşıraalı Aytaliyev

(1927–2008)

Akın Çüy iline bağlı Kant ilçesinin Cayılma köyünde dünyaya gelmiştir. Halk arasında “şair çocuk” olarak bilinen akın 1946 yılında Osmonkul, Kalık gibi büyük usta akınlarn karşısına çıkıp aytışın selamlaşma (uçuraşuu) türünü icra eder ve onların dualarını alır. Devlet Filarmonisinde çalışmaya başlar ve uzun yıllar akınlık yolunda destan ve ezgiler icra ederek halkın beğenisini toplar. Hayatının sonuna kadar “Aytış” derneğinde günümüz genç akınlarnına akınlık geleneği öğreterek yaşamıştır.

45. Toktosun Tımbekov

(1927–1982)

Aksı'nın Tegene köyünde dünyaya gelen akın çocukluğundan itibaren akınlığa soyunarak Korgool, Kalık, Barpı ve Niyazalı gibi büyük akınlardan eğitim almıştır. Birçok milli çalgıyı ustalıkla çalabilen akın günümüze kadar büyük eserler bırakmıştır. Toktosun akınının 1964 yılında hazırlayıp yayınladığı “Aytıştar” adlı kitabı büyük akınlarnın eserlerini günümüze kadar ulaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

Aşıraalı Aytaliyev, Estebes Tursunaliyev, Tuuganbay Abdiyev gibi akınlarnla olan atışmaları halkımız tarafından sevilerek dinlenmektedir.

⁴⁷⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

⁴⁷⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

⁴⁷⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.195

Çalışmamızın metin bölümünde akının dört karşılaşmasını aldık. Çalışmamızın IV bölümünde aşağıdaki numaralandırmayla vermeye çalıştık:

43. Toktosun ile Korgol'un selamlaşması⁴⁷⁸
48. Toktogul ile Korgool'un İkinci Selamlaşması⁴⁷⁹
50. Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması⁴⁸⁰
51. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması⁴⁸¹

46. Estebes Tursunaliyev

(1931–2005)

Talas'ın Kara-Arça köyünde dünyaya gelmiştir. Kalık Akiyev, Alımkul Üsönbayev, Osmonkul Bölöbalayev gibi büyük Kırgız akınlarının öğrencisidir. Toktosun Tınbekov, Aşıraalı Aytaliyev, Tuuganbay Abdiyev ve Zamirbek Üsönbayev gibi akınlarla karşılaşmıştır. Karşılaşmış olan bu akınlarla birlikte kaybolmakta olan Kırgız akınlık geleneğinin yaşatmak için büyük bir çaba göstermiştir.

Çalışmamıza akının üç karşılaşmasını aldık. Bu karşılaşmaları IV metin bölümünde aşağıdaki numaralandırmayla vermeye çalıştık:

37. Estebes Tursunaliyev'in Korgool ile Karşılaşması⁴⁸²
50. Estebes ve Toktosun Akınların Kazak Halkıyla Selamlaşması⁴⁸³
51. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması⁴⁸⁴

47. Tayırbek Satıbaldiyev

1933

Calal-Abad'ın Suzak ilçesine bağlı Ciyde köyünde dünyaya gelmiştir. Gençliğinden beri Barpı akını dinleyip ondan çok etkilenir ve akınlık yoluna girer.

⁴⁷⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135-138.

⁴⁷⁹ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

⁴⁸⁰ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311-315.

⁴⁸¹ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317-320

⁴⁸² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

⁴⁸³ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311-315.

⁴⁸⁴ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317-320

Aşırılı Aytaliyev, Estebes Tursunaliyev, Tuuganbay Abdiyev gibi akınlarla atışarak kendi yeteneğini göstermiştir. Atışırken ustası Barpı akın gibi hiçbir çalgı kullanmadan şiirlerini icra eder. 1992 yılında gerçekleşen ulusal aytış yarışmasının baş ödülünü kazanmıştır. Uzun yıllar Calal-Abaddaki Drama Tyatrosunda çalışmıştır.

48. Saparbek Kasmambetov

1934

Isık-Köl'de dünyaya gelen akın birçok atışmaya katılmıştır. Aşırılı Aytaliyev, Tuuganbay Abdiyev ve Estebes Tursunaliyev gibi akınla ile birlikte genç akınlara akınlık ile ilgili bilgilerini paylaşan ve günümüzdeki akınların aksakallarındandır. Akınlık sanatın yanında yazarlığı da olan Saparbek Kasmambetov birçok kitabı yayınlanmıştır.

49. Tuuganbay Abdiyev

(1937–2008)

Ketmen-Töbö ilçesinin İçkesay köyünde dünyaya gelmiştir. Korgool akına çıraklık ederek akınlıkta ilk adımlarını atmıştır. Daha sonraki dönemde Toktosun Tınıbekov akından çok şeyler öğrenir.

Kurmanbek, Canış-Bayış, Zarlık ile Munduk adlı destanlar ile birlikte birçok akının eserlerini icra ederek akınlık geleneğinin günümüze kadar ulaşmasında büyük bir rol almıştır.

Çalışmamızın metin bölümünün 49. sırasında Tuuganbay Abdiyev'in Korgool ile Selamlaşması⁴⁸⁵ adlı karşılaşmasını verdik.

Günümüzdeki akınların hemen hemen hepsine akınlık geleneğiyle ilgili yol göstererek ustalığını yapan Tuuganbay akının "Aytış" derneğinde çalışmıştır.

⁴⁸⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159-163.

50. Tabıldı Aktan uulu

1949

Tabıldı akın Narın'da dünyaya gelmiştir. Dedesi Tınıbek büyük manasçılardandır. Akın birçok ulusal aytış yarışmalarının galibidir. 1968 yılından beri tiyatroculukla uğraşmaktadır. “Manas Ruhı” adlı folklor tiyatro grubunu yönetmektedir.

51. Zamirbek Üsönbayev

1951

Zamirbek Akın 1978 yılı Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi mezunudur. 1968 yılından beri Kırgız Devlet Filarmonisinde çalışmaktadır. 1991 yılından beri filarmoninin “El Şayırları” folklor grubunu yönetmektedir. Aynı zamanda Sanat Enstitüsünde Akınlık sanat dersi vermektedir. 12–13 yaşından beri çeşitli yarışmalara katılmıştır. Bu sanata olan sevgiyi akın olan babası Alımkul ve annesi Nazim vermiştir.

Toktogul, Eşmambet, Cenicok, Alımkul, Kalık, Osmonkul ve İsmayıl gibi akınların eserlerini icra ederek halkımıza sevdirmiştir.

Tuuganbay Abdıyev, Aşıraalı Aytaliyev, Toktosun Tınıbekov ve Tayırbek Satıbalıyev’lerden sonra Zamirbek akınlıkla birlikte Estebes Tursunaliyev ikisi Kırgız akınlık geleneğinde ayrı bir görev üstlenmişlerdir.. Bu görev akınların klasik döneminden sonra bu geleneği yaşatarak günümüz akınlarına ulaştırmasıdır.

Çalışmamızın IV Bölümünde “10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁴⁸⁶.” adlı metinde akınlar babası Alımkul’a “oğlun olsun, adını

⁴⁸⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284-291.

Zamirbek koy, o da senin gibi akın olsun” diyerek dua ederler. Daha sonra Zamirbek dünyaya gelir ve gerçekten de babasının yolundan akınlığı meslek edinir.

52. Coldubay Caparov

1955

Akın Narın iline bağlı Atbaşı ilçesinin Akmuz köyünde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşından beri akınlığa meraklı olan Coldubay günümüzde de ayıtış yarışmalarına katılarak kendini geliştirmektedir. İl, ilçe ve ulusal yarışmalarda ayıtış, destan, şiir icra ederek akınlığı geliştirmektedir.

53. Abdılta Nuraliyev

1958

Abdılta Talas’a bağlı Manas ilçesinin Kayındı köyünde dünyaya gelmiştir ve günümüzdeki akınların içerisinde kendini ispatlamış bir akındır. Okul çağlarından beri destancılık, şairlik ve akınlıkla uğraşmaktadır. Askerliğini tamamladıktan sonra Manas ilçesinin kültür merkezinde çalışmaya başlar. 1987 yılında Devlet Filarmonisine çalışması için davet edilir.

1994 yılında Bışkek’te düzenlenen uluslararası ayıtış yarışmasında birinciliğe verilen “Ak Şumkar” ödülünü almaya hak kazanır. 1996 yılında Kırgızistan ulusal ayıtış yarışmasının birincisi olur. 2001–2002 yıllarında Talas’ta düzenlenen “Talas Tanşıyt” adlı televizyon yarışmasının birinciliği ve ikinciliği kazanır. 2003 yılında Kazakistan’ın başkenti Astana’da düzenlenen uluslar arası ayıtış yarışmasında üçüncülüğü kazanır. Günümüzde çiftçi olarak hayatını geçindirmektedir aynı zamanda da ayıtış yarışmalarına katılmaktadır.

Çalışmamızın metin bölümünün 64 no’lu “Bayangalı Alimcanov (Kazakistan) ile Abdılta Nuraliyev (Kırgızistan)⁴⁸⁷ metnimizde akının atışmasını verdik

54. Mayra Kerim Kızı

⁴⁸⁷ “Kut yıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bışkek

(1962–2009)

Mayra Kerim Kızı, Kazakistan'ın Almatı iline bağlı Cılıusay köyünde dünyaya gelir. 1989 yılında Kırgızlara gelin olarak gelir. Çocukluğundan beri domra çalan Mayra akınlıkta da Kazak ve Kırgız akınları arasında kendini ispatlamış durumdadır. Hayatı ve eserlerinden anlaşılacağı üzere Mayra akın Kırgız ve Kazak halklarının kardeşliğini pekiştirmeye çalışmıştır.

1976 yılından itibaren şiirleri yayınlanmaya başlar. 1990 yılından itibaren de akınlık geleneğine adım atar ve çok büyük başarılarla imza atar. Aytışta karşısına çıkan erkek akınları bile zora sokan ve akınlar tarafından saygı gösterilen Mayra akın, akınlık geleneğinin son dönemde yetiştirdiği usta akınlardan biri oldu. Birçok aytış yarışmasını kazandı. Karakol Devlet Üniversitesinde akınlık ve destancılık stüdyosunu yönetti. 18 Ağustos 2009 yılında vefat etti.

55. Abdibali Akimbekov

1966

Abdibali Akimbekov Oş'un Alay ilçesine bağlı Kızılaşma köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının da yardımıyla Toktogul, Cenicok, Alımkul gibi usta akınların aytışlarının Ders verme (alım sabak) türünü öğrenerek icra etmeye başlamıştır. Oş şehrindeki filarmonide çalışmaktadır. Organizatörlüğü ile bilinen Abdibali akınların "Aktanday" adlı derneğinin kurucusudur. Günümüzde de aytış yarışmalarına katılmaktadır.

56. Amantay Kutmanaliyev (Sarkaşka)

1969

Akın Talas'ın Taldıbulak köyünde dünyaya gelmiştir. Okul çağlarından beri ünlü akınların aytışlarını icra etmektedir. 1986 yılında başta Estebes Tursunaliyev olmak üzere birçok akın Talas'a konser vermek için geldiklerinde

Amantay onların karşısına çıkarak akınlık geleneğince selamlaşarak şiirlerini söyler. Bu karşılaşmadan sonra genç akını iki yıllık akınlık yüksek okuluna eğitim almaya davet edilir. Eğitimini tamamladıktan sonra Devlet Filarmonisinde çalışmaya başlar. Birçok uluslar arası aytış yarışmasının galibi olan akın aytışın ders verme (alım sabak) türünde güzel karşılaşmalar çıkarttığını görmekteyiz.

Çalışmamızın metin bölümünün 63 no’lu “Orozaalı Dosbasinov (Kazakistan) ile Amantay Kutmanaliyev (Kırgızistan)⁴⁸⁸” adlı atışmasını verdik.

57. Cıldızbek Alıbayev

1969

Atbaşı ilçesine bağlı Akmoynun köyünde dünyaya gelmiştir. 1992 yılında ilk defa Bişkek’te gerçekleşen aytış yarışmasında kendini göstermiş ve ödül kazanmıştı. Ziraat mühendisi olan akın küçüklüğünden beri Kazıbek ve Boogaçı’nın eserlerini icra ederek kendini geliştirmiştir. Amantay, Cenişbek, Elmırbek ve Şekerbek gibi akınlarla aynı derecede eserlerini icra ettiğini söyleyebiliriz.

58. Aygöl Berdigulova

1975

Akın Calal-Abad’ın Ketmen-Töbö ilçesinde dünyaya gelmiştir. “aytış” derneğinin kurumasıyla birlikte Aşırılı Aytaliyev ve Tuuganbay Abdiyev gibi usta akınlardan çiraklığını yaparak akınlığa adım atar. İlk geldiği günden bu yana akınlığın ustalıklarını öğrenmeye başladığı görülmektedir. Son yıllarda akınlık yolunda adım atmaya başlayan nadir kızlarımızdan biridir. Akınlığın yanı sıra Bişkek’teki 69 No’lu sanat lisesinde halk bilimi öğretmeni olarak çocuklarımıza eğitim vermektedir.

⁴⁸⁸ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

59. Cıpar Kocokeyeva

1976

Isık-Köl'ün Aksu ilçesine bağlı Akbulak köyünde dünyaya gelmiştir. İlk defa 2003 yılında devletimizin bağımsızlık gününe atfen düzenlenen ve Kazak, Kırgız akınlarının katıldığı yarışmasına katılarak seyircinin beğenisini kazanmıştı.

Günümüzde Isık-Köl Devlet Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

60. Ceñiřbek Toktobekov

1977

Akın Narın'ın Emgekeçi köyünde dünyaya gelmiştir. Okul çağlarından beri şiire merak sarar. Çalışma hayatına Narın Devlet Tiyatrosunda aktör olarak başlar. 1997 yılında Moskova'daki M. Şepkin Tiyatro okulunda eğitim almaya başlar ve 2001 yılında mezun olur. Ceñiřbek 1993 yılındaki ayıtış yarışmasında baş ödülü kazanmasıyla birlikte halk tarafından bilinmeye başlar. Ayıtış dalında onun rakibi olan Elmirbek İmanaliyev ikisi hep finale kalmaktadır ve birbirini takip etmektedirler. İkisi günümüz akınları içerisinde usta seviyesine ulaşmış genç akınlardandır. Cenicok akına atfen yapılan ayıtış yarışmasının baş ödülünün sahibidir.

Çalışmamızın IV bölümünde akının aşağıdaki üç karşılaşma metnini aldık.

57. Ceñiřbek Toktobekov ile Elmirbek İmanaliyev⁴⁸⁹

58. Dauletkerey Kap ulı (Kazakistan) ile Ceñiřbek Toktobekov (Kırgızistan)⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Uluslar arası atışmanın yarışmasının finali, Ağustos 2003, Bişkek

⁴⁹⁰ "Kut cıldızı" Ceñicok akını anma yarışmasının finali, 20. Mart 2004, Bişkek

60. Aybek Kaliyev (Kazakistan) ile Ceñiřbek Toktobekov (Kırgızstan)⁴⁹¹

61. Elmirbek İmanaliyev

1978

Akın Ketmen-Töbö ilçesinin Özgörüş köyünde dünyaya gelir. Dedesi Kırgız ve Kazaklar arasında ün salmış büyük akın Eşmambet akındır. Elmirbek İmanaliyev küçük yaşından beri akınlığı dillere düşmüş bir akın. Tuuganbay Abdiyev Elmirbek'teki yeteneği fark ederek Ketmen-Töbö'den çırak olarak getirir ve akınlığı öğretir. Daha sonra Devlet Sanat Enstitüsünden mezun olur.

Akınlık, Manasçılık, Destancılık, bestekârlığın yanı sıra profesyonel tiyatro sahnesinde usta aktörlük gücünü de göstermeyi bildi. Manasçılık sanatını görenler, onu tıpkı Sayakbay Karalayev'e benzetmeye başladılar ve akınlık sanatını görenlerin çoğu Kazak ve Kırgızların içinden çıkan en iyi akın olarak bilirler. Kendi çevresinde ise usta sözüyle çok güzel konuşmacı olarak bilinmektedir. İnatlaşan ve kuru sözlerle konuşanlara ise hicivli, nükteli cevaplar veren söz ustasıdır.

Sözlü gelenekte Akınlık sanatının geleneksel yöntemlerini uygulamayı öğrendiği hemen belli oluyor. İster bilmeceli atışmada olsun, ister alım-sabak aytışında olsun veya sanat terme aytışında olsun şimdilik Elmirbek'i alt eden akın Kazak akını, Kırgız akını yoktur. Rakibinin elinde ister komuz, ister dombra olsun kendi hızından düşmeden güzel sözlerine devam ettirdiği için iki halk tarafından sevilen bir büyük yetenektir. Sözlü geleneğin tarihinde Arstanbek, Cenicok, Esenaman, Toktogul, Barpı ve diğer akınların 7 hece veya 8 hecelik şiir ölçülerini 11–12 heceye yükselterek kendini sınavan akınların biri işte bu Elmirbek'tir⁴⁹². Son dönemdeki akınlarımızın çoğu atışmalarda müziğe fazla önem vermediklerini görmekteyiz. Elmirbek'in bu yönü de övülecek derecededir. Eline komuzu aldığında ustalığını hemen anlayabiliriz. Ezgiyle sözü birleştirerek dinleyicinin beklentilerini karşılamaktadır.

⁴⁹¹ "Kut cıldızı" Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

⁴⁹² Olcobay şakir, "Kırgızstan Madaniyatı" gazetesi, No:1, Bişkek, 04.03.2005

Elmirbek 1990'lı yıllardan günümüze kadar birçok ulusal ve uluslar arası ayıtış yarışmasını kazandı ve yetişmekte olan genç akınlara kendisinin bildiklerini öğretmeye başlayan usta akın seviyesine ulaştı.

Çalışmamızın metin bölümünde 57. sırada Ceñiřbek Toktobekov ile Elmirbek İmanaliyev⁴⁹³, 59. sırada Elmirbek İmanaliyev ile Sara Toktamisova⁴⁹⁴ ve 61. sırada Elmirbek İmanaliyev (Kırgızistan) ile Dauletkerey Kap ulı (Kazakistan)⁴⁹⁵ karşılaşmalarını ele aldık.

62. Aalı Tutkuçev

1983

Akın Talas'ın Manas ilçesine bağı Aral köyünde dünyaya gelmiştir. Devlet Sanat Enstitüsünün mezunudur. Günümüz akınlarının en iyileri sayılan Elmirbek ve Cenişbek akından sonra yetişmekte olan akınlardan biridir. “Aytış” derneğine girdiğı günden beri kendini akınlık yolunda geliştirerek ilerlemektedir. İleride çok ilginç ayıtışları gerçekleştireceğine inanılmaktadır ve ona akınlar tarafından büyük umutlar bağılanmaktadır. Aşıraalı Aytaliyev ve Tuuganbay Abdiyev gibi usta akınlardan akınlığın inceliklerini almaya çalışmıştır. 2005 ve 2007 yıllarında ulusal ayıtış yarışmasının galibi, 2006 yılındaysa “Zamandaş” ayıtış yarışının birincisi ve 2008 yılında Kazak ve Kırgız akınlarının katıldığı Kırgız Cumhurbaşkanlığının Büyük Ödülünün sahibidir.

63. Azamat Bolgonbayev

(1983)

Akın Çüy ilinin Alamüdün ilçesine bağı Araşan köyünde dünyaya gelmiştir. Kırgı Devlet Sanat

⁴⁹³ Uluslar arası atışmanın yarışmasının finali, Ağıustos 2003, Bişkek

⁴⁹⁴ “Kut cıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının yarı finali, 20. Mart 2004, Bişkek

⁴⁹⁵ “Kut cıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Enstitüsünden mezundur. Ustaları Aşıraalı Aytaliyev, Tuuganbay Abdiyev ve Zamirbek Üsönbayev gibi akınlardan eğitim aldı. Halk arasında çeşitli yarışmaların destan ve atışma dallarındaki başarılarından dolayı tanınmaya başlayan genç akınlardan biridir. “Barskoon–2007” aytış yarışmasının baş ödülüne layık görülmüştür.

64. Maksat Kuluyev

(1983)

Maksat Narın'ın Cumgal'ında dünyaya gelmiştir. Sanat Enstitüsü mezunudur. Aşıralı Aytaliyev ve Tuuganbay Abdiyev'in öğrencisi olan Maksat destancılık ve akınlık dallarında Kırgızistan'da adı duyulmaya başlayan gençlerdendir. Birçok ulusal aytış yarışmalarına katılmıştır. Günümüzün akınları Azamat Bolgonbayev, Şekerbek Adılov, Aalı Tutkuçev ve Cıldızbek Alıbayev gibi akınlarla aynı seviyede eserler vermeye başlamıştır.

2. CİLT

IV. BÖLÜM

Kırgız Aytışlarının Kırgızistan ve Anadolu Türkçesinde Transkripsiyonlu Metinleri.....

1. Barpı ile Ceñicok'un Atışması⁴⁹⁶.

CENİCOK:

İzbasken menen Bürgöndü
Kezip keldiñ, Barpı akun.
Kañça eldi aralap,
Sezip keldiñ, Barpı akun?
Bazar-Korgon, Tentek-Say
Caydan keldiñ, Barpı akun.
Sendey bala cok ele,
Kaydan keldiñ, Barpı akun?
“Ceñicoktu ceñem” dep,
Kuup keldiñ, Barpı akun.
Sol közüñdü açpastan,
Cuump keldiñ, Barpı akun.
Eki katar ton kiyseñ,
Süyünösüñ, Barpı akun.
Akunduguñ bul cerde
Bilinesiñ şul cerde
Bilinesiñ, Barpı akun.
Eerçigeniñ Semetey
Nayıp boldu, Barpı akun.
Karmaşmağñ men menen
Anık boldu, Barpı akun.

İzbasken ile Bürgöndü
Gezip geldin, Barpı akın.
Nice halkı dolaşıp,
Sezip geldin, Barpı akın?
Bazar-Korgon, Tentek-Say
Yurttan geldin, Barpı akın.
Senin gibi genç yoktu,
Nereden geldin, Barpı akın?
“Ceñicok’u yenerim” diye,
Kovarak geldin, Barpı akın.
Sol gözünü açmadan,
Kapatıp geldin, Barpı akın.
İki kat cepken giyersen,
Sevinirsin, Barpı akın.
Akınlığın burada
Bilinirsin şurada
Bilinirsin, Barpı akın.
Peşinden geldiğin Semetey
Kayıp oldu, Barpı akın.
Kapışman benim ile
Gerçek oldu, Barpı akın.

⁴⁹⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.235–239

BARPI:

Calalabaddan col tartıp,
Cönöp keldim, Ceñicok.
Cakşılardan acırap,
Bölök keldim, Ceñicok.
Uguzarga ır cüktöp,
Ala keldim, Ceñicok.
Akunduguñ eşitip,
Saga keldim, Ceñicok.
Tay balanım küçünü
Emi körgün, Ceñicok.
Sol cak közü cumulgan
Meni körgün, Ceñicok.
Körüp ketem, Meyli-Say
Coluñuzdu Ceñicok.
Sınap ketem bay-manap-
Çoñuñuzdu, Ceñicok.
Körüşölü, kel beri,
Koluñuzdu, Ceñicok!

CENİCOK:

Betteşkende manakey,
Menin kolum, Barpı akun.
Adaştırat sendeydi
Menin colum, Barpı akun.
Cayıp koydum adlıña
Temir torum, Barpı akun.
Kuuratam go tebişeñ,
Emi şoruñ, Barpı akun,
Manaptarım körgöndö

Calalabad'dan yola çıkıp,
Yürüyerek geldim, Ceñicok.
İyilerden ayrılıp,
Ayrı geldim, Ceñicok.
Duyurmaya şiir yükleyip,
Getirdim, Ceñicok.
Akınlığımyı duyarak,
Sana geldim, Ceñicok.
Genç çocuğun gücünü
Şimdi gör, Ceñicok.
Solundaki gözü kapanan
Beni gör, Ceñicok.
Görüp giderim, Meyi-Say
Yolunuzu Ceñicok.
Sınarım beyini, yöneticini-
Büyüğünü, Ceñicok.
Tokalaşalım, gel beri,
Elinizi, Ceñicok!

Karşılaşınca işte,
Benim elim, Barpı akın.
Kandırır senin gibileri
Benim yolum, Barpı akın.
Yaydım önüne
Demir ağımyı, Barpı akın.
Kuruturum tepişsen,
Şimdi çileni, Barpı akın,
Beylerimi görünce

Süyünösüň, Barpı akun.
İçeginden sızırıp
Tüyülösüň, Barpı akun.
Ölümün dep canından
Tüñülösüň, Barpı akun?

BARPI:

Esendikke körüşüp,
Tuttum koluň, Ceňicok.
Ok atkanday teşemin
Senin toruň, Ceňicok.
Kelem deseň Meyli-Say
Coluň irak, Ceňicok.
Çeňgelde sem çıçıram,
Mende tırmak, Ceňicok.
Cayın taap, ır çeçken,
Cakşısınbı, Ceňicok?
Ölüşümdü bilgidey
Bakşısınbı, Ceňicok?
Irçılardın içinde
Örüsünbü, Ceňicok?
İçegimdi tüygüdöy
Lölüsünbü, Ceňicok?
Tamanımdan üzgüdöy
Börüsünbü, Ceňicok?
Uşul cerde bilindi,
Emi ölösüň, Ceňicok.
Menden murda tırayıp,
Sen ölösüň, Ceňicok!...

CENİCOK:

Sevinirsin, Barpı akın.
Bağırsağından başlayıp
Düğümleñirsin, Barpı akın.
Ölürüm diye canından
Vazgeçersin, Barpı akın?

Esenlik için selamlaşıp,
Tuttum elini, Ceňicok.
Ok atmış gibi deşerim
Senin ağını, Ceňicok.
Gelirim dersen Meyli-Say
Yolun açık, Ceňicok.
Avucuma alırsam sıkıram,
Tırnağımla, Ceňicok.
Durumu anlayıp, şiir söyleyen,
İyi misin, Ceňicok?
Ölümümü bilecek
Kâhin misin, Ceňicok?
Akınların içerisinde
Büyüğü müsün, Ceňicok?
Bağırsaklarımı düğümleyecek
Çingene misin, Ceňicok?
Tabanımdan koparacak
Kurt musun, Ceňicok?
Burada anlaşıldı,
Şimdi ölürsün, Ceňicok.
Benden önce yıkılıp,
Sen ölürsün, Ceňicok!...

Karala napti cibek ton
Kiyip keldiň, Barpı akun.
Kazısı bar ala tay
Minip keldiň, Barpı akun.
Ala tayıň keçkurun
Soyoor beken, Barpı akun?
Çuçuk kaptap aldıña
Koyoor beken, Barpı akun?
Sultankazak boluşton
Sulpatını bilbeysiň.
Canındağı Babayar
Ulpatını bilbeysiň.
Eriňdi kötörtüp,
Aydar beken, Barpı akun?
Eki koluň artıña
Baylar beken, Barpı akun?
Calgız közüň botodoy
Caynar beken, Barpı akun?
Bügün atıň kazanga
Kaynar beken, Barpı akun?
Maskaralap, Ceñicok
Çaynar beken, Barpı akun?

BARPI:

Karala napti cibek ton
Kiyip keldim, Ceñicok.
Kazısı bar ala tay
Minip keldim, Ceñicok.
Babayarıň aldına
Bablap keldim, Ceñicok.
Semiz minip, soyuşuň

Siyah karışimli ipek cepken
Giyerek geldin, Barpı akın.
Yağı olan ala tay
Binip geldin, Barpı akın.
Ala tayın geceleyin
Kesecek mi, Barpı akın?
Sucuk yaparak önüne
Koyacak mı, Barpı akın?
Sultankazak beyin
Ülfetini bilmezsin.
Yanıdaki Babayar
Ülfetini bilmezsin.
Dudaklarını ısırıp,
Sürecek mi, Barpı akın?
İki elini arkana
Bağlar mı, Barpı akın?
Yalnız gözün deve yavrusu gibi
Parlar mı, Barpı akın?
Bugün atın kazanda
Kaynar mı, Barpı akın?
Alay edip, Ceñicok
Çiğner mi, Barpı akın?

Siyah karışimli ipek cepken
Giyip geldim, Ceñicok.
Yağı olan ala tay
Binip geldim, Ceñicok.
Babayar'ın önüne
Denk geldim, Ceñicok.
Semiz binip, adağın

Kamdap keldim, Ceñicok.
Colooçunun atın cep
Coru bele boluşñ?
Cara tartıp ketkidey,
Börü bele boluşñ?
Taloganday tayımdı
Taskarabı boluşñ?
Taamay eldin içinde
Maskarabı boluşñ?
Konok kelse sıylaşıp,
Koy soyboybu boluşñ?
Irçının atın soyuşka
Kol koygonbu boluşñ?
Bulgaarı terdik atında
Teminiptir boluşñ.
Munuñ üçün çardayıp
Semiriptir boluşñ.
Açka bele börüdüy
Alatayım kazısın
Çaynaganday boluşñ
Uuru belem kolumdu
Baylaganday boluşñ?
Künayım cok artıma
Aydaganday boluşñ.
Barpının sına turgan beli cok,
Korko turgan ceri cok,
“Calgız atıñ soyom” dep,
Cagcañdaysıñ Ceñicok!
Sen oyo albaysıñ közümdü,
Ura albaysıñ özümdü.

Barpı uşuntip

aytkanda,

Hazırlayıp geldim, Ceñicok.
Yolcunun atını yiyip
Akbaba mıydı efendin?
Yararak saldıracak
Kurt mıydu beyin?
Dalayacak tayımı
Siyah kuş mıydu efendin?
Tam halkın içinde
Maskara mı efendin?
Konuk gelse saygıyla,
Koyun kesmez mi beyin?
Akının atını kesmeye
İmza mı atmış beyin?
Meşin terlik atında
Hareket etmiş beyin.
Bundan dolayı şişmanlayıp
Semirmiş beyin.
Kurt gibi aç mıydı?
Ala tayımın yağını
Çiğneyecek beyin
Hırsız mıydım elimi
Bağlayacak beyin?
Günahım yok arkamdan
Sürececek beyin.
Barpı'nın kırılacak beli yok,
Korkacak yeri yok,
“Yalnız atımı keserim” diye,
Heveslenirsin Ceñicok!
Sen oyamazsın gözümü,
Vuramazsın kendime.

Barpı böyle konuşunca, Sultankazak

Sultankazak manap ızalanıp, Ceñicoktu bey sinirlenip Ceñicok'a kızar. Bundan cemelep ciberet eken. Uşundan kiyyin sonra Ceñicok atışmanın yönünü değiştirip Ceñicok aytıştın bağıtın başka caka burup, şöyle konuşur:
sözdü mındayça baştayt eken.

CENİCOK:

Bayatan aytkan sözüme
Kapa bolbo, çıragım,
Cürögündü çıkarıp,
Bir pas seni sındadım.
Öydö ötöt kök döböt,
İldiy ötöt boz döböt.
Eki döböt ayırımın
Akıl menen kim köröt?
Tamagınan kan çıkpay,
Sunalıp kişi nege ölot?

Deminden söylediğim sözüme
Darılma, ışığım,
Yüreğini çıkarıp,
Bir az seni sındadım.
Yukarı geçer beyaz köpek,
Aşağı geçer kır köpek.
İki köpek farkını
Akılla kim görür?
Damağından kan çıkmadan,
Yıkılıp insan niye ölür?

BARPI:

Öydö ötkön kök döböt
Amal* bolot, Ceñicok.
İldiy ötkön boz döböt
Şamal bolot, Ceñicok.
Munu Barpı bilbese,
Caman bolot, Ceñicok.
Bilbegender bul sözdü
Nadan bolot, Ceñicok.
Kögörüp öskön kiyanı
Kış kün körböyt, Ceñicok.
Azireyil can tartat,
Eç kim körböyt, Ceñicok.
Ölüm başka kelgende,

Yukarı geçen beyaz köpek
Zaman olur, Ceñicok.
Aşağı geçen kır köpek
Rüzgâr olur, Ceñicok.
Bunu Barpı bilmezse,
Kötü olur, Ceñicok.
Bilmeyenler bu sözü
Nadan olur, Ceñicok.
Yeşerip büyüyen otu
Kış göremez, Ceñicok.
Azrail can alır,
Hiç kimse göremez, Ceñicok.
Ölüm başa gelince,

Er muñayat, Ceñicok.
Can denden ketkende
Köz tunarat, Ceñicok.
Tappadı dep bolbogun
Sen kıcalat, Ceñicok.

CENİCOK:

Dünüyödö biröo bar
Turbay ketet, Barpı akun.
Bölök colgo özüñü
Burbay ketet, Barpı akun.
Ekinçisi aytkanım,
On eki caş, Barpı akun.
Tabalbastan bolbogun
Menden kusa, Barpı akun?

BARPI:

Senin aytkan kasiyet-
Kündün nuru, Ceñicok.
Kün çıgabı coludan,
Bilseñ, çını, Ceñicok?
Ay menen Kün cılışsa,
Kim cete alat Ceñicok?
Kün bolbosu, dem alıp,
Kim es alat, Ceñicok?
Teptegerek bir nesre-
Aydın özü, Ceñicok.
Kanday boldu Barpı'nın
Aytkan sözü, Ceñicok?

Senin aykanıña unadım.

Yiğit bile baş eğer, Ceñicok.
Can bedenden gidince
Göz kapanır, Ceñicok.
Bulamadı diye sakın,
Sen düşünme, Ceñicok.

Dünyada biri var
Durmada gelir, Barpı akın.
Başka yola kendini
Çevirmeden gelir, Barpı akın.
İkinci diyeceğim,
On iki yaş, Barpı akın.
Bulamadığında sıkılıp
Beni özleme, Barpı akın?

Senin dediğin olay-
Güneşin nuru, Ceñicok.
Güneş kendi yoluyla çıkar,
Gerçeği bilirsen, Ceñicok?
Ay ile güneş hareket edince,
Kim ulaşabilir Ceñicok?
Güneş olmazsa soluk alıp,
Kim dinlenebilir, Ceñicok?
Yusyuvark bir şey-
Ayın ta kendisi, Ceñicok.
Nasıl oldu Barpı'nın
Söylediği sözü, Ceñicok?

Senin dediklerini yaptım.

Senen da bir söz suradım.
Başında bar seldesi,
Oozunda bar kelmesi,
Üç cüz altmış bir cöcösü,
Munun kanday boldu manisi?

CENİCOK:

İmerilip süylödüm,
İlek-ilegiñ bilbedim.
Kaydan sanap bileyin
Cöcölörüñ balasın?
Ceñicoktu, Barpı akun,
Ar balaaga salasıñ.

BARPI:

Abalı menden suradıñ,
Türdü ırdın kıyının.
Çeçalbasañ Ceñicok,
İçi ötköndöy ıyınıñ.

CENİCOK:

Kıyındıktı tez bilgen.
Kıstalıšta söz bilgen,
Ak tañday asıl akından
Kalıspaysıñ Barpı akun.
Ar dayım bolsun oyuñda;
Akındık coluñ oñunda-
Arıştaysıñ, Barpı akun.

Senden de bir söz sordum.
Başında var sarıǵı,
Aǵzında var kelimesi,
Üç yüz altmış bir cıvcivi,
Bunun nedir anlamı?

Eǵilip konuştum,
Sorunu bilemedim.
Nereden sayayım
Tavuǵun cıvcivlerini?
Ceñicok'u Barpı akın,
Her belaya sokarsın.

Sırasıyla sordun,
Türlü šiirin zorunu.
Çözemezsen Ceñicok,
İçi aǵrımışçasına ıkın.

Zorluǵu tez anlayan.
Güçlükte söz bilen,
Ak damaklı asıl akından
Geride kalmazsın Barpı akın.
Daima olsun aklında;
Akınlık yolunda son hızla
İlerliyorsun, Barpı akın.

2. Barpı ile Ceñicok'un (2.varyant) Atışması⁴⁹⁷.

CENİCOK:

Caka-belden kep uktum,
Cañıbaydan kep uktum.
Calal-Abad, Özgöndön
Irçı keldi dep uktum.
İsmiñdi Barpı dep uktum,
Irıñdı ukkan adamdın
Cazılat carpı dep uktum.
Körümün Kırgız balası,
Közüñdün bar çalası.
Karañgıga kabılsañ
Kayda barıp konosuñ?
Kalıñ Kıpçak içinen
Kaysı uruudan bolosuñ?
Calal-Abad, Çatkaldın
Ortosu kaçça col bolot?
Kaysı egin az bolot?
Kaysı egin mol bolot?
Kaysı uruu oñ bolot?
Kaysı uruu sol bolot?
Ayrıp berçi arasın?
Aytıp berseñ anıktap,
Agañdap pata alasıñ.
Kempirabad, Akmandı
Kezip keldiñ, Barpı ırçı.
Kaysı eldin kanday saltı bar-
Sezip keldiñ, Barpı ırçı.

Etraftan söz duydum,
Cañıbay'dan söz duydum.
Calal-Abad, Özgön'dön
Akın geldi diye duydum.
İsmiñi Barpı diye duydum,
Şiirini dinleyen insanın
Haz aldığımı duydum.
Görüyorum Kırgız çocuğu,
Gözünün var eksigi.
Karanlığa kapılsan
Nereye gidip konarsın?
Kalabalık Kıpçak içerisinden
Hangi boydan olursun?
Calal-Abad, Çatkal'ın
Arası ne kadar yol olur?
Hangi ekin az olur?
Hani ekin bol olur?
Hangi boy sağ olur?
Hangi boy sol olur?
Farkını anlatsana?
Doğru anlatırsan,
Ağabeyinin duasını alırsın.
Kempirabad, Akman'ı
Gezerek geldin, Barpı akın.
Hangi halkın ne geleneği olduğunu-
Sezip geldin, Barpı akın.

⁴⁹⁷ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.239–244

Bazar-Korgon, Tentek-Say
Caydan keldiň, Barpı ırçı.
Sendey bala cok ele,
Kaydan keldiň Barpı ırçı?
Bir cak közüň açpastan,
Cumup keldiň, Barpı ırçı.
Ceñicoktun kabarm
Ugup keldiň, Barpı ırçı.

BARPI:

At bastırıp atayı
Kaydan keldim, Ceñicok?
Calal-Abad, Keň Çanget
Caydan keldim, Ceñicok.
Barçını zoodo şaňşıgan,
Bulbulu bakta taňşıgan
Anciyandık kalkıman
Isık salam aytamın.
Orozali, Beknazar
Özüňüzgö bir katar,
Nişan ırçı, Cañıbay
Caňşaganda çer cazar.
Topçubay menen Kör Coldoş-
Katışpagan toy bolbos-
Oşolordun atınan
Isık salam aytamın.
Uruumdu-Töölös deyt,
Törün coogo berbes deyt.
Calal-Abad, -Çatkaldın
Ortosu on kün col bolot.
Bütün Bağış oň bolot,

Bazar-Korgon, Tentek-Say
Yerden geldin, Barpı akın.
Senin gibi çocuk yoktu,
Nereden geldin Barpı akın?
Bir gözünü açmadan,
Kapatarak geldin, Barpı akın.
Ceñicok'un haberini
Duyarak geldin, Barpı akın.

Atı yorup özellikle
Nereden geldim, Ceñicok?
Calal-Abad, Keň Çanget
Yerden geldim, Ceñicok.
Kartalı kayalıkta seslenen,
Bülbülü bağda seslenen
Anciyan'lı halkımın
Sıcak selamını söylerim.
Orozali, Beknazar
Kendinizle aynı safta,
Nişan akın, Cañıbay
Şiir söyleyince haz verir.
Topçubay ile Kör Coldoş-
Katılmayan toy olmaz-
Onların adından
Sıcak selam söylerim.
Boyuma- Töölös derler,
Başköşesini düşman vermez derler.
Calal-Abad, Çatkal'ın
Arası on günlük yol olur.
Bütün Bağış boyu sağ olur,

Bütün Saruu sol bolot.
Kürmöktö tüşüm az bolot,
Kürüçtö tüşüm mol bolot.
Kırgızdan çıkan akın dep,
Kazalı elge makul dep,
Özgön degen cerimden
Cönöp keldim, Ceñicok.
“Cakşılardan” acırap,
Bölök keldim, Ceñicok.
Uguzuuga ır cüktöp,
Ala keldim, Ceñicok.
Akındıgıñ eşitip,
Saga keldim, Ceñicok.
Sınap ketem bay-manap
Çoñuñuzdu, Ceñicok.
Körüşölü sunuñuz
Koluñuzdu, Ceñicok.
Körsötüñüz Barpıga
Coluñuzdu, Ceñicok.

CENİCOK:

Körüşör bolsoñ-mınakey
Menin kolum, Barpı ırçı.
Adaştırıp sendeydi
Menin colum, Barpı ırçı!
Cayıp koydum adlıña
Temir torum, Barpı ırçı.
Küküktöy ergip ırdasam-
Köpçülük cıym bölünöt.
Suroogo coop kaydardıñ-
Sıyagıñ ırçı körünöt.

Bütün Saruu sol olur.
Kuş darısında verim az olur,
Pirinçte verim bol olur.
Kırgız’dan çıkan akın diye,
Gazeli halka makul diye,
Özgön denen yerimden
Yola çıkıp geldim, Ceñicok.
“İyilerden” ayrılıp,
Ayrı geldim, Ceñicok.
Dinletmeye şiir yükleyip,
Yanımda getirdim, Ceñicok.
Akınlıgımı dinleyip,
Sana geldim, Ceñicok.
Sınayacağım beyi, zengini
Büyüğünüzü, Ceñicok.
Selamlaşalım sununuz
Elinizi, Ceñicok.
Gösteriniz Barpı’ya
Yolunuzu, Ceñicok.

Selamlaşacak olursan-işte
Benim elim, Barpı akın.
Şüphelendirir senin gibileri
Benim yolum, Barpı akın!
Yaydım önüne
Demir ağımı, Barpı akın.
Guguk gibi şiir söylersem-
Kalabalık halk bölünür.
Soruya cevap verdin-
Halin akın gibi gözükür.

Adaştırıp ırdasam,
Adaşpadıñ coluñdan.
Çının bilip oturam-
Çıgıpsıñ Kıpçak tobuñdan.
Nişan menen Beknazar
Katar ırdap çıktı ele.
Kök cañırtıp dobuşu
Köp ırçıdan mıktı ele.
Karala napti cibek ton
Kiyip keldiñ, Barpı ırçı.
Kazısı karış, ala tay
Minip keldiñ, Barpı ırçı,
Sultankazak boluştun
Sülpötün sen bilbeysiñ.
Canındağı Babayar,
Ülpötün sen bilbeysiñ.
Uşul ala tayıñdı
Soyor beken, Barpı ırçı?
Çuçuk kaptap özüñö
Koyor beken, Barpı ırçı?
Tört karool, bir casool
Caylar beken, Barpı ırçı?
Eeriñdi kötörtüp,
Aydar beken, Barpı ırçı?
Eki koluñ artıña
Baylar beken, Barpı ırçı?
Calgız közüñ oyulup,
Caynar beken, Barpı ırçı!

BARPI:

Karala napti cibek ton

Yoldan çıkarıp yönlendirsem,
Yolunu kaybetmedin.
Gerçeği öğrendim-
Çıkmışsın Kıpçak halkından.
Nişan ile Beknazar
Birlikte şiir söylerdi.
Gökleri çınlatıp sesi
Çok akımdan iyiydi.
Siyah karışımli ipek cepken
Giyip geldin, Barpı akın.
Yağı bir karış, ala tay
Binip geldin, Barpı akın,
Sultankazak beyin
Ülfetini sen bilmezsin.
Yanımdaki Babayar,
Ülfetini sen bilmezsin.
İşte bu ala tayını
Keser mi, Barpı akın?
Sucuk yapıp kendine
Koyar mı, Barpı akın?
Dört bekçi, bir asker
İşini bitirir mi, Barpı akın?
Eyerini kaldırtıp,
Sürer mi, Barpı akın?
İki elini arkana
Bağlar mı, Barpı akın?
Yalnız gözün oyulup,
Yayılr mı, Barpı akın!

Siyah karışımli ipek cepken

Kiyip keldim, Ceñicok.
Kazısı karış ala tay
Minip keldim, Ceñicok.
Colooçunun atın cep-
Cooru bele boluşuñ?
Cara tartıp ketkendeý
Börü bele boluşuñ?
Talağanday tayımdı
Taskarabı boluşuñ?
Malim bolgon calpıga
Maskarabı boluşuñ?
Alıstan kelgen meymandı-
Bilealbaybı boluşuñ?
Irçının atın soyuudan
Uyalbaybı boluşuñ?
At üstündö dardayıp,
Teminet go boluşuñ?
Kündö et cese çardayıp
Semiret go boluşuñ?
Açka bele börüdöy
Ala tayım kazısın
Çaynaganday boluşuñ?
Uuru belem kolumdu
Baylaganday boluşuñ?
Künööm da cok bul cerden
Aydaganday boluşuñ?
Keyişke başım tüşöörün
Bilgenim cok, Ceñicok.
Kelininin koynuna
Kirgenim cok, Ceñicok.
Azapka başım tüşöörün

Giyip geldim, Ceñicok.
Yağı bir karış olan ala tay
Binip geldim, Ceñicok.
Yolcunun atını yiyip-
Ak baba mı beyin?
Yaracak gibi sanki
Kurt muydu beyin?
Dalayacak tayımı
Siyah kuş muydu beyin?
Malim olan herkese
Maskara mı senin beyin?
Uzaktan gelen misafiri
Bilemez mi beyin?
Akının atını kesmekten
Utanmaz mı beyin?
At üstünde kocayıp,
Hareket eder mi beyin?
Her gün et yerse şişmanlayıp
Semirir mi beyin?
Aç mıydı kurt gibi
Ala tayımın yağını
Çiğneyecek mi beyin?
Hırsız mıydım elimi
Bağlayacak mı beyin?
Günahım da yok buradan
Sürecek mi beyin?
Derde başımı sokacağımı
Bilmedim, Ceñicok.
Gelininin yatağına
Girmedim, Ceñicok.
Azaba başımı sokacağımı

Bilgenim cok, Ceñicok.
Ayalıñın koynuna
Kirgenim cok, Ceñicok.
Sına turgan belim cok,
Korko turgan cerim cok!

CENİCOK:

Ala-Buka, Kızıl-Car,
Aksı, Çatkal cerim bar.
Attu-baştuu elim bar.
Başkarıp turgan cıyındı
Sultankazak begim bar.
Caanbay menen Sagımbay
Uşul toptun başşısı.
Uşul topko çoğuldu
Caman menen cakşısı.
Cürögüñö kol salıp,
Bir az seni sınıdım.
Bayatan berki sözüme
Kapa bolbo, çıragım.
Öydö ötöt kök döböt-
Bul emine boluuçu?
İldıy ötöt boz döböt-
Şul emine boluuçu?

BARPI:

Öydö ötkön kök döböt-
Amal bolot, Ceñicok.
İldıy ötkön boz döböt-
Şamal bolot, Ceñicok.
Munu Barpı bilbese-

Bilmedim, Ceñicok.
Hanımının yatağına
Girmedim, Ceñicok.
Kırılacak belim yok,
Korkacak yerim yok!

Ala-Buka, Kızıl-Car,
Aksı, Çatkal yerim var.
Varlıklı halkım var.
Toplantıyı yönetecek
Sultankazak beyim var.
Caanbay ile Sagımbay
Bunlar kalabalığın başında.
Bu toplantıda bir araya geldi
Kötü ile iyisi.
Yüreğine saldırıp,
Biraz seni sınıdım.
Deminden beri sözüme
Darılma, ışığım.
Yukarı geçer kır köpek-
Bu ne anlama gelir?
Aşağı geçer boz köpek-
Şu ne anlama gelir?

Yukarı geçen kır köpek-
Zaman olur, Ceñicok.
Aşağı geçen boz köpek-
Rüzgâr olur, Ceñicok.
Bunu Barpı bilmezse-

Caman bolot, Ceñicok.

Kötü olur, Ceñicok.

CENİCOK:

Bul düynödö biröö bar-
Burulbay ketet col menen.
Kazganaktap turgan can
Karmay albayt kol menen-
Bul emine Barpı ırçı?
Adaşpagan colunan,
Ar bir iştin oñunan-
Bul emine Barpı ırçı?
Bir-birine koşpoy ayt,
Basar colun tospoy ayt;
Cik-ciginen ayırıp ayt,
Col-cobosun kayırıp ayt-
Akındıgñ bileyin,
Akınım dep cüröyün,
Asıl sözdü tereyin,
Adilet baa bereyin!...

Bu dünyada biri var-
Dönemedden gider yolla.
Gürleyip duran can
Tutamaz el ile-
Bu nedir Barpı akın?
Yolunu kaybetmeyen,
Her işini sağlam yapan-
Bu nedir Barpı akın?
Bir birine katmadan söyle,
Basacak yolunu kapatmadan söyle;
Parçalarını ayırıp söyle,
Yolu kaideyi iyi anlat-
Akınlıgını bileyim,
Akınım diye gezeyim,
Asil sözü dereyim,
Adil değerlendireyim!...

BARPI:

Bul düynödö birööñ-
Karmalbagan kol menen,
Kadam koygon oñ menen,
Kadiksiz cürgön col menen-
Kün emespi, Ceñicok!
Aktık işti caktagan,
Auruluktı saktagan,
Adilet sözdü satpagan-
Dil emespi, Ceñicok!
Munu çeçpey takasla,

Bu dünyada birini-
Eliyle tutmayan,
Sağlam adım atarak,
Eksiksiz gezen yoluyla-
Güneş değil mi, Ceñicok!
Hak işini taraf tutan,
Arılıgı koruyan,
Adil sözü satmayan-
Dil değil mi, Ceñicok!
Bunu duraklayıp çözemezse,

Bolboybu Barpı ebi cok.

Bilgisiz olmaz mı Barpı.

CENİCOK:

Kıyındıktı tez bilgen,

Güçlükte tez bilen,

Kıstalıŝta söz bilgen

Zorlukta söz bilen

Ak tañday asıl akından

Ak damak asil akından

Kalıŝpaysıñ, Barpı ırçı.

Geride kalmazsın, Barpı akın.

Ar dayım bolsun oyuñda:

Her zaman olsun aklında:

Akındık saltıñ oñunda-

Akınlık sanatın yerinde-

Arıŝtaysıñ, Barpı ırçı!

Adım atarsın, Barpı akın!

3. Barpı ile Eşmambet'in Atıŝması⁴⁹⁸.

BARPI:

Eseniñbi Eşmambet?

Esen misin Eşmambet?

Eliñe kelip turamın.

Halkının önündeyim.

Estep kelip ayılıña,

Hatırlayıp gelip köyüne,

Esendiğiñ suradım.

Esenliğini sordum.

Eşitip cürgön ırıñdı,

İŝitirdim şiirini,

Eli-curtuñ amanbı?

Halkın yurdun iyi mi?

Eŝittiñbi ce cokpu,

İŝittin mi ya değil mi?

Eñilip aytkan salamdı?

Eğilip söyleyen selamı?

Amansiñbi Eşmambet?

Sağ mısın Eşmambet?

Ayılıña kelip turamın,

Köyüne geldim,

Aylanıp kelip aldıña

Dönerek gelip önüne

Amandığıñ suradım.

Sağlığını sordum.

Akındığıñ baalagan,

Akınlığına değer veren,

⁴⁹⁸ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.277–280.

Ayıldeşñ amanbı-
Aytışkanı keldim men,
Azır kördüm karañdı.
Ceriñe kelip Eşmambet,
Cetkirip aytam salamdı.
Ceteleşip ır ukkan
Cerdeşteriñ amanbı?
Ceñişkeni kelgem men,
Cetigim kördüm karañdı.
Aldıñda aytkan salamdı
Albasañ da aldıñ da.
Algan bolsoñ Eşmambet,
Amandaşıp algın da.
Alik alıp kol berbey,
Añdıp meni kaldıñ da.
Irdeşaar bolsoñ Eşmambet
Irıma coop bergin da.
Ikçamıraak bastırıp
Iraaktabay kelgin da.
Ayılıñda köp cürüp,
Arıp kalgan okşoysuñ.
Arkadan bölök el körböy,
Karıp kalgan okşoysuñ.
Atıñ alıs baralbay,
Talıp kalgan okşoysuñ.
Akındıkta aytalbay,
Kalıp kalgan okşoysuñ.
Iraakka barıp ırdabay,

Köylün esen mi?
Atışmaya geldim ben,
Şimdi gördüm karaltını.
Yurduna gelip Eşmambet,
Hayır selamımı söylerim.
Birlikte şiir dinleyen
Yurttaşların esen mi?
Yenişmeye geldim ben,
Yetişmiş gördüm karaltını.
Önünde söyleyen selamı
Almazsan da aldın da.
Almışsan Eşmambet,
Hal hatır sorsana.
Selama karşılık vermeden,
Beni dinleyip kaldın da.
Atışacak isen Eşmambet
Şiirime cevap versene.
Hızlı yürüterek
Iraklaşmadan gelsene.
Köyünde çok gezip,
Yorulmuşsa benzersin.
Arka'dan başka halkı görmeyip,
Yaşlanmışsa benzersin.
Atın uzağa gidemeyip,
Ağrımışsa benzersin.
Akınlıkta söyleyemeden,
Geride kalmışsa benzersin.
Irağa varıp şiir söylemeden,

Irgalıp kalgan okşoysuñ.
Irıñdı alıs çıgarbay,
Ilganıp kalgan okşoysuñ.
Irdaşkanı kelgenge,
Irıñdı nege koşpoysuñ?
Iraktan kelgen iniñdi
Uturlap nege tospoysuñ?
Ayılıñdan çıkpastan,
Akındıktın colunan
Adaşıp kalgan okşoysuñ.
Alışkanı ayılıña
Alıksı cerden kelgendin
Aldınan nege tospoysuñ?
Alışaar bolsoñ Eşmambet,
Avanıñ nege koşpoysuñ?
Irdaşaar bolsoñ çınıñdı ayt,
İçindegi sıırıñdı ayt,
Alik alıp salamga,
Adaşpastan ırıñdı ayt.

EŞMAMBET:

Ayılıma kelip Barpı akın
Amandaşıp turasıñ.
Alışam dep ır menen
Aşıp ketti suraşıñ.
Aldıma kelgen adamga
Alışkanım caraşpayt.
Anık akın adamı

Tıkanmışa benzersin.
Şiirini uzağa çıkarmadan,
Elenmişe benzersin.
Atışmaya gelmeye,
Şiirini niye saklarsın?
Iraktan gelen kardeşini
Bekleyip niye karşılamazsın?
Köyünden dışarı çıkmadan,
Akınlığın yolundan
Şaşırımışa benzersin.
Kapışmaya köyüne
Uzak yerden gelenin
Önünden niye karşılamazsın?
Kapışacak olursan Eşmambet,
Sesini niye çıkartmazsın?
Atışacak olursan gerçeği söyle,
İçindeki sıırını söyle,
Karşılık verip selama,
Şaşırmadan şiirini söyle.

Köyüme gelip Barpı akın
Selamlaştın burada.
Kapışırım diye şiirle
Aşırı konuştun.
Önüme gelen insana
Saldırmam yakışmaz.
Gerçek akın insanı

Akındar menen talaşpayt.
Elime kelgen ırçıga
Eñişeer akın men emes.
Eşmambetti ep körüp,
Eñip keter sen emes.
Eerçişip cürüp elim kör,
Eşmambettin cerin kör,
Bastırıp kelip Barpı akın,
Bastaşam dep ırdadıñ,
Balam bul emne kılğaniñ?
Basa kalçu sen emes,
Bastıra koyçu men emes.
Ayılıma kelgen mıymansiñ,
Alım cetse sıylaymın.
Asıla berseñ inim sen,
Ay batkança kıynaymın.
Elime kelgen mıymansiñ,
Esepsiz cakşısı sıylaymın.
Ezile berseñ inim sen,
Eskertpesten kıynaymın.
Eli-curttun aldında
Esepteşpey ırdaylı.
Elim ugup tiñdasın,
Esi cektuk kılbaylı.
Aksakaldar aldında
Alışpastan ırdaylı.
Adamdar ugup tiñdasın,
Aybançılık kılbaylı.
Akılña kirseñ sen,

Akınlarla dalaşmaz.
Halkıma gelen akınla
Çekişecek akın ben değılim.
Eşmambet'i kolay görüp,
Düşürecek sen değılsin.
Benimle birlikte halkımı gör,
Eşmambet'in yurdunu gör,
Yürüterek gelip Barpı akın,
Sataşırım diye şiir söyledin,
Oğlum bu yaptıkların ne?
Bastıracaq sen değılsin,
Basılacak ben değılim.
Köyüme gelen misafirsin,
Gücüm yeterse ağırlarım.
Kaşınırsan kardeşim sen,
Ay batıncaya dek zorlarım.
Halkıma gelen misafirsin,
Sonsuza dek severim.
Alçalırsan kardeşim sen,
Uyarmadan zorlarım.
Halkı yurdun önünde
Hesaplaşmadan şiir söyleyelim.
Halkım duyup dinlesin,
Akılsızlık etmeyelim.
Aksakallar önünde
Kapışmadan şiir söyleyelim.
İnsanlar duyup dinlesin,
Hayvanlık etmeyelim.
Aklına girsen sen eğer,

Arka, Ancıyan cerinde
Aralap cürüp ötösüñ.
Irday ber Barpı inim sen,
Iristuu bala ekensiñ.
Baamdadım ırıñdan,
Ir cagınan çeçensiñ.
Irçılık önör bul dagı
Kudayımdın bergeni.
Iras boldu ıraktan
Irdaymın dep kelgeniñ.
Aralatıp elimdi,
Barına baştap baramın.
Eerçişip cürsök eki akın
Aktaybız eldin talabın.
Kütüp kaldı çoğulup,
Karaçı eldin karaanın.
Körüp ket inim sıyımdı,
Üyröngüñ nuska ırımdı.
Köñülüm cılıp özüñö,
Ayanbay aytım çınımdı.

Arka, Ancıyan yurdunda
Gezerek yaşar geçersin.
Şiirini söyle Barpı kardeşim sen,
Talihli çocuk imişsin.
Dikkat ettim şiirinden,
Şiirin cambazıymışsın,
Akınlık sanatını da
Allah'ımın verdiğiidir.
İyi oldu ıraktan
Şiir söylemek için gelmen.
Gezdirip halkımı,
Hapsini dolaştırırım.
Birlikte halkı gezsek iki akın
Hak ederiz halkın talebini.
Bekliyor toplanıp,
Baksana halkın duruşuna.
Ziyafetime bak kardeşim,
Örensene güzel şiirimi.
Gönlüm ısınıp kendine,
Esirgemedem söyledim gerçeğimi.

-dep Eşmambet Barpını sıylap -diyerek Eşmambet Barpı'yı
meymandap, bir top kün el aralatıp alıp ağırlayıp birkaç gün birlikte gezmişler.
cürgön eken.

4. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılaşmasının İkinci Varyantı⁴⁹⁹.

Ötönbay degen baydın aşında Ötönbay denen beyin anma aşında

⁴⁹⁹ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.257–263

Barpı menen Kalmırza eköo bet kelip Barpı ile Kalmırza ikisi karşılaşarak
aytışıp ırdaşat. Casalgaluu üydö bay, atışırlar. Süslenmiş evde bey, vali, zengin,
manap, biy, istarçin cana nayıp, datkalar muhtar, naip ve paşalar oturuyormuş.
oturuşat. Oşol aşka Ancıyandan Barpı Buraya Ancıyan'dan Barpı gelerek girişte
barıp ulagadan orun eelep oturat. Oşondo bir yere oturur. İşte o zaman Barpı'ya
Barpını közdöp Kalmırza ırçının ırdaganı: yönelterek Kalmırza şöyle konuşur:

KALMURZA:

Argımak mingen kättälär,
Altın kāmār datkalar.
Külüktü mingen kättälär,
Kümüş kāmār datkalar,
Karçıga kuştu tüşürüp,
Karmasa koldo talpınar.
Kara coltoy Kalmırza
Kanday ırdap turat dep,
Meymandı kılat uyat dep,
Köönüñörgö albañar.
Arka, Ancıyan kalbastan,
Curtu keldi dep uktum.
Ancıyandık Parpi akun
Irçı keldi dep uktum.
Becin alıs col beri,
Betteşeli kel beri.
Indıstan alıs col beri,
Irdaşalı kel beri.
Butu-koluñ talkalap,
Sındıramın men seni.
Aşka, toygo kıldırtpay,
Tındıramın men seni.
Kutkunun boosun bek bayla,

Güzel ata binene büyükler,
Altın kemer paşalar.
Yürüğe binen büyükler,
Gümüş kemer paşalar,
Siyah kuşu yakalayıp,
Ele alırsa durmayan.
Uğursuz Kalmırza
Nasıl şiir söyler diye,
Misafiri utandırır diye,
Gönlünüze almaymın.
Arka, Ancıyan kalmadan,
Yurdu geldi diye duydum.
Ancıyan'lı Prpi akın
Şiiriyle geldi diye duydum.
Pekin uzak yoldadır,
Karşılaşalım gel beri.
Hindistan uzak yoldadır,
Şiir söyleyelim gel beri.
Ayağını elini parçalayıp,
Kırarım ben seni.
Aşı, toyu gezdirtmeden,
Yok ederim ben seni.
Arka kemerini sağlam bağla,

Kubalaşmak oynoyluk.
Atıñdın belin bek bayla,
Añtarışmak oynoyluk.
Cılobuñdu bek tartkın,
At carışmak oynoylu.

BARPI:

Eliñe kelgen meymanmın,
Ergip ırday turganmın.
Kalkıña kelgen meymanmın,
Kadırlap seni turamın.
Kadırlap kelsem Kalmırza,
Körüşüünü bilbeysiñ,
Köldölöñdöp süylöysüñ.
Ayliña kelsem Kalmırza,
Arba deşti bilbeysiñ,
Atırılıp süylöysüñ.
Kutkunuñ boobun bek tartıp,
Kubalaşıp netemin.
Atımdın belin bek tartıp,
Añtarışıp netemin.
Cıloobumdu bek karmap,
At carışıp netemin.
Arı cok adam aytışat,
Beti cok adam betteşet.
Ancıyanga sen barsañ,
Tapsam bir koy soyomun,
Kızmatıñda bolomun.
Kimde karuu, kimde küç,
Maga teñ bolup netesiñ.
Eteginde tüşüşüp,

Kovalamaca oynayalım.
Atının belini sağlam bağla,
Devirmece oynayalım.
İpini sağlam bağla,
At yarışı oynayalım.

Halkına gelen misafirinim,
Uzatarak şiir söyleyeceğim.
Halkına gelen misafirinim,
Sana saygı gösteriyorum.
Saygıyla geldiğimde Kalmırza,
Selamlaşmayı bilmezsin,
Gürleyip konuşursun.
Köyüne gelsem Kalmırza,
Sağ ol demeyi bilmezsin,
Saldırarak konuşursun.
Arka kemerini sağlam bağlayıp,
Kovalamaca niye oynayayım.
Atımın belini sağlam çekip,
Devirmece niye oynayayım.
İpini sağlam tutarak,
At yarıştırap ne yapayım.
Arsız insan atışır,
Yüzsüz insan kapışır.
Ancıyan'a sen varsan,
Bulursam bir koyun keserim,
Hizmetinde olurum.
Kimde kuvvet, kimde güç,
Bana denk olup ne yaparsın.
Sonunda düşerek,

Kayı bolup ketesiň.
Arkalık eliň taarnat,
Çanaçıň bugün carılat.

Sürülerek gideceksin.
Arka halkın darılır,
Şişmanın bugün yarılır.

KALMIRZA:

Çıyrak bala ekensiň,
Çıçkaktan keter bekensiň?
Ötkür bala ekensiň,
Ötköktön keter bekensiň?
Caman bala ekensiň,
Capadan keter bekensiň?
Mınday bolsoň cubarmak,
Ölup keter bekensiň?
Caratkandın salganın,
Körüp keter bekensiň?

Çevik gençmişsin,
İçin gider mi acaba?
Sivri gençmişsin,
İç geçirmeden öleceksin herhalde?
Kötü genç imişsin,
Cefadan öleceksin herhalde?
Böyle yaparsan yaramaz,
Ölup gidersin herhalde?
Yaratanın çektirdiğini,
Görüp gidersin herhalde?

BARPI:

Meni Calalabat eli maktagan,
Capadan kuday saktagan.
Kanabad eli maktagan,
Karekten kuday saktagan.
Ancıyan degen cerimde,
Koco, moldo köp bolot.
Bezgek degen sabildi,
Baylap koyso cok bolot.
Çeçek degen sabildi,
Çegip koyso cok bolot.
Kaza cetse kan ölot,
Kargış tiyse bala ölot.
Noobatına karasa,
Saga okşogon çal ölot.

Beni Calalabat halkı övmüştür,
Cefadan Allah korumuş.
Kanabad halkı övmüştür,
Nazardan Allah korumuş.
Ancıyan denen yerimde,
Hoca, molla çok olur.
Yaradan Allah korumuş.
Bağlayınca kaybolur.
Çiçek denen yarayı,
Çekerse kaybolur.
Zamanı gelse han ölür,
Lanetlenirse genç ölür.
Sırasına bakılacak olursa,
Sana benzer yaşlı ölür.

KALMIRZA:

Ancıyandı Kalmırza
Körbögönsüp ırdaysıñ.
Kögön cepta kötündü,
Ölbögönsüp ırdaysıñ.
Ala at minip cekgensiñ,
Ancıyandan Arkaga
Attâr bolup kelgensiñ,
Arkanın bogun tergensiñ.
Kökölöp uçkan kâptarsiñ,
Kötü küygön ättarsiñ.

BARPI:

Ala at minip celgemin,
Ancıyandan Arkaga
Attâr bolup kegemin.
Bir atıma sılama,
Örük cüktöp kelgenmin.
Kızdarıñ kırıp çeşine,
Sabız cüktöp kelgemin.
Kempirleriñ çeşine,
Mayız cüktöp kelgemin.
Kaçeke degen bir sopusñ
Saar turup dos tartat.
Boygo cetken kızdarıñ
Mennen surap nas tartat.
Nasvayımdı şimişet,
İlepteri cibişet.
Berse eken dep mekiret,
Boydok cürgön Barpı akun

Ancıyan'ı Kalmırza
Görmemiş gibi söylersin.
Kene yiyip arkanı,
Ölmemiş gibi söylersin.
Ala ata binip gezmişsin,
Ancıyan'dan Arkay'ya
Ivır zıvır satıp gelmişsin,
Arka'nın pisliğini temizlemişsin.
Yükseklerde uçan güvercinsin,
Arkası yanan tüccarsın.

Ala ata binip gezmiştim,
Ancıyan'dan Arka'ya
Tüccarlıkla gelmiştim.
Tek atıma yükleyip,
Erik kurusu getirmiştim.
Kızların yemesi için,
Havuç yükleyip getirdim.
Yaşlı kadınların yemesi için,
Kuru yüzüm getirmiştim.
Kaçeke denen bir sofun
Sabah kalkıp dost olur.
Büyümüş kızların
Benden isteyip ot içer.
Tütünümü bırakmaz,
Dudakları şişer.
Verse diye düşünüp,
Bekâr gezen Barpı akın

Toktoosuz turup sekiret.
Çeker kulun alarsıñ,
Bâlâaday bolup kalasıñ.

KALMIRZA:

Mınday bolsoñ akmak kör,
Karañgı tamga kamayın.
Karsıldatıp sabayın.
Kılçılbar salıp burayın,
Kıynap sabal surayın.
Eki butun kereyin,
Adebiñdi bereyin.
Senden kelgen iş bolso,
Caratkandan köröyün.

BARPI:

Karañgı tamga kamaşıñ,
Bilgenim cok, Kalmırza.
Katınıñdın koynuna
Kirgenim cok, Kalmırza.
Kıl çılbar salıp buraşıñ,
Bilgenim cok, Kalmırza.
Kız-mızıñdın koynuna,
Kirgenim cok, Kalmırza.
Altı paksa dubalıñ
Teşkenim cok, Kalmırza.
Arık-toruk baytalıñ
Çeçkenim cok, Kalmırza.
Ancıyanga cetelep,
Kektenim cok Kalmırza.

Durmadan yerinde zıplar.
Kör tay alırsın,
Belayı bulursun.

Böyle yaparsan kör ahmak,
Karanlık dama kapatırım.
Gürültüyle döverim.
Kıl halatla bağlarım
Zorla soru sorarım.
İki ayağını gereyim,
Edebini göstereyim.
Senden kaynaklanan işse,
Yaratandan göreyim.

Karanlık dama kapatsan,
Bilmiyorum Kalmırza.
Kadının kucağına
Girmedim Kalmırza.
Kıl halatla bağlamayı,
Bilmiyorum Kalmırza.
Kızının falan kucağına,
Girmedim Kalmırza.
Altı katlı duvarını
Deşmedim Kalmırza.
Cılız gibi kısrağını
Çözmedim Kalmırza.
Ancıyan'a götürüp,
Kaçmadım Kalmırza.

KALMIRZA:

Menin elim surasañ,
Bugu menen Sati biy-
Eköönö teñ tuuganmın.
Betteşip kelgen ırçının
Betine çıkan çıykanmın,
Üy aylanta kuuganmın.

BARPI:

Senin zadiñ men bildim,
Buguçu menen Sati biy,
Eköönö teñ tuugansıñ.
Özüñdön kättã kelgende,
İştanıñdın içine
Egiz bala tuugansıñ.
Men Ancıyandık balamın,
Çıykanğa çıkan bälããmin.
Bolotton kezdik salamın,
Ortosunan caramın.

KALMURZA:

Ancıyandı Kalmırza,
Körbögönsüp ırdaysıñ.
Kögön cap da kötüñdü,
Ölbögönsüp ırdaysıñ.
Ancıyan degen ceriñde,
Bazar dese şaylanat,
Maykabagın baylanat.
Kırk tıynga çay alat,
Kırk tıynga may alat.
Üyüñö meyman kelgende

Benim halkımı sorarsan,
Bugu ile Sati beylerimdir-
İkisiyle de akrabayımdır.
Karşıma dikilen akının
Yüzüne çıkan çıbanımıdır,
Üç kere döndürüp kovarım.

Senin zatını bilirim,
Buguçu ile Sati bey,
İkisiyle de akrabasın.
Kendinden büyük gelince,
Pantolonunun içine
İkiz bebek doğurursun.
Ben Ancıyanlı bir gencim,
Çıbana çıkan belayımdır.
Çelikten yer hazırlarım,
Ortasından yararım.

Ancıyan'ı Kalmırza,
Görmemiş gibi söylersin.
Kene kapatın arkanı,
Ölmemiş gibi söylersin.
Ancıyan denen yerinde,
Pazar deyince acele ederler,
Yağ kapını bağlanırlar.
Kırk kuruşa çay alırlar,
Kırk kuruşa yağ alırlar.
Evine misafir gelince

Şööla kılçı degensiyt.
Eki araba tartkansıp,
Cartı ulukman algansiyt.
Kaçıke tabak dep alat,
Katınıñ talap cep alat.

BARPI:

Ancıayn degen cerimde,
Ak buuday tartıp nanın ceyt,
Akırettin kamın ceyt.
Arka degen ceriñde,
Açka ölöyün degende
Aram ölgön malın ceyt.
Eşiktegi baldarı,
Öpkö menen karın ceyt.
Anciyanga barganda,
Sarı may dep samın ceyt,
Çüçpara dep kamır ceyt.
Aram öldü dep koysom,
Adal ele öldü dep,
Calgan aytıp canın ceyt.

KALMURZA:

Ancıyan degen ceriñde
Akırında aykırın,
Atıñ menen kurup kal.
Zâgârâga mas bolup
Çılım çegip aykırın,
Sartıñ menen kurup kal.
Kordogo salıp kaynatkan,

Pirinç çorbası yap demiş olur.
İki araba çekmişçesine,
Yarı bilge olmuş gibi olur.
Kaçıke tabak diye alır,
Kadının yemeği bitiriverir.

Ancıyan denen yerimde,
Ak buğday çekip ekmek yer,
Sonsuzluğu düşünerek.
Arka denen yerinde,
Açlıktan ölürlen
Haram ölen malı yer.
Dışarıdaki çocukları,
Ciğer ile sakatat yer.
Ancıyan'a varınca,
Tereyağı sanıp sabun yer,
Çüçpara* diye hamuru yer.
Haram öldü dersem,
Helal öldü diye aklanır,
Yalan söyleyip canını yer.

Ancıyan denen yerinde
Avlusunda haykırın,
Atınla kuruyup kal.
Bozaya sarhoş olup
Tütün çekip haykırın,
Sart'ınla kuruyup kal.
Pirinçle birlikte kaynatan,

---

* Çüçpara: mantının bir çeşidir.

Türpüň menen kurup kal.
Kökürögün cün baskan,
Türküň menen kurup kal.
Bakaları aralaş,
Kölüň menen kurup kal.
Celkesinde kurcunu,
Lölüň menen kurup kal.
Saga okşogon okşuygan,
Körüň menen kurup kal.

BARPI:

Akırında aykırigan
Attarımdı irdaysıñ.
Şaardagı zırapa
Sarttarımdı irdaysıñ.
Paygambar menen möcüza
Türptörümdü irdaysıñ.
Tübü araptan tarkagan
Türktörümdü irdaysıñ.
Irdaysıñ ırdın cönünü,
Koşbogun maga lölüñü.
Iras körüp kalıpsıñ,
Bir közümdün körünü.
Kör da bolsom kördümgo,
Çoñ kızıñdın törünü.

KALMURZA:

Ancıyan degen ceriñde,
Karala kaykı deyt eken,
Katımı cañgak ceyt eken.
Canıvarım kara kurt,

Turpunla kuruyup kal.
Göğsünü tüy basan,
Türk'ünle kuruyup kal.
Kurbağaları karışık,
Gölünle kuruyup kal.
Sırtında heybesi,
Çingene'ñle kuruyup kal.
Sana benzer göremeyen,
Körünle kuruyup kal.

Avlusunda haykıran
Atlarımı söylersin.
Şehirdeki zarif
Sartlarımı söylersin.
Peygamber ile aziz
Turplarımı söylersin.
Kökü Arap'tan dağılan
Türklerimi söylersin.
Söylersin şiirin halini,
Katma bana Çingene'yi.
Doğru görmüşsün,
Tek gözümün körlüğünü.
Kör da olsam gördüm ya,
Büyük kızının baş köşesini.

Ancıyan denen yerinde,
Kara ala sivri derlermiş,
Kadınları ceviz yerlermiş.
Hayvanım kara kurt,

Kaňtarıp murdun ceýt eken.
Kılıç tamga deýt eken,
Kızdarı caňgak ceýt eken.
Canıvarım kara kurt
Kıyşaytıp murdun ceýt eken.
Kerki tamga deýt eken,
Kelinini caňgak ceýt eken.
Canıvarım kara kurt,
Kemşiytip murdun ceýt eken.

BARPI:

Arka degen ceriňde
Celdüü tamak köp bolot,
Cele tüşüp betin ceýt.
Boygo cetken kızıňdın,
Akırın oyup kötün ceýt.
Eki boydok bir kızıň,
Kuup ketet turbaybı.
Enesinin töründö,
Tuup ketet turbaybı.
Altı boydok bir kızıň,
Kuup ketet turbaybı,
Atasının töründö,
Tuup ketet turbaybı.
Urugu menen berdi dep,
Alıp ketet tyrbaybı.
Beşigine balasın,
Salıp ketet turbaybı.
Ancyandın kızdarı,
Almaluu bolot turbaybı.
Arkalıktın kızdarı,

Karıştırıp burnunu yermiş.
Kılıç damga derlermiş,
Kızları ceviz yerlermiş.
Hayvanım kara kurt
Eksiltip burnunu yermiş.
Yamuk damga derlermiş,
Gelinleri ceviz yerlermiş.
Hayvanım kara kurt,
Bırakmadan burnunu yermiş.

Arka denen yerinde
Yağlı yemek çok olur,
Yele düşüp yüzünü yer.
Büyümüş kızlarının,
Yavaşça arkasını yer.
İki bekâr tek kızını,
Bırakmazmış peşini.
Anasının başköşesinde,
Doğuruyormuş değil mi?
Altı bekar tek kızını,
Peşini bırakmazmış,
Babasının başköşesinde,
Doğuruyormuş değil mi?
Yavrusuyla verdi diye,
Götürüyormuş değil mi?
Beşigine çocuğunu,
Bağlayarak gidermiş.
Ancıyan'ın kızları,
Alımlı olurmuş.
Arka'lının kızları,

Boydoktu körsö karalayt.
Saga okşogon cuksuzdar,
Kara sakal kun berse,
Kedeydin kızın alalbayt.

KALMIRZA:

Uuktarı tüş carı,
Üylöründü urayın.
Moldo Sati, İsmayıl,
Biyleriñdi urayın.
Bukaraga zor eken,
Cabiriñdi urayın.
Karasakal Turdukul
Amiriñdi urayın.

BARPI:

Men teskeydegi manabiñ,
Telpegine urayın.
Küñgöydögü manabiñ,
Kündösünö urayın.
Bölök emes özüñdün,
Cakınıñdı urayın.
At başında sayragan,
Akimiñdi urayın.
Eri ölüp tul kalgan,
Cesiriñdi urayın.
Boluşuñdun adlında,
Pesiriñdi urayın.
Segizdegi kızıñdı,
Celindetip urayın.
Seksendegi kempiriñ,

Bekârı görünce dikilirmiş.
Sana benzer fakirler,
Kara sakal cariye verse,
Fakirin kızını bile alamaz.

Tavanları yusyuvarlak,
Evlerine vurayım.
Molla Sati, İsmayıl,
Beylerine vurayım.
Buhara'nın büyüğüymüş,
Cebiri'ne vurayım.
Karasakal Turdukul
Amirine vurayım.

Ben, Kuzeydeki beyinin,
Şapkasına vurayım.
Güneydeki beyinin,
Her gününe vurayım.
Yabancı değil kendinin,
Yakınına vurayım.
At üzerinde konuşan,
Hâkimine vurayım.
Kocası ölüp dul kalan,
Duluna vurayım.
Beyinin önünde,
Yazarına vurayım.

Belimdetip urayın.
Toguzdagı kızıñdı,
Celindetip urayın.
Toksondogu kempiriñ,
Belimdetip urayın.

KALMIRZA:

İlegilek ilgen kuş,
İyinde catkan cılandı,
Bal körgöndöy bilgen kuş.
Aziretali kılıçı,
Ar çapkanday uzargan.
İlegilektin tumşugu,
Ne sebepten kızargan?

Uçarken kapan kuş,
İninde yatan yılanı
Falcı gibi bilen kuş.
Hazreti Ali kılıcı,
Her salladığında uzamış.
Leyleğin gagası,
Ne sebepten kızarmış?

BARPI:

Aziretali kılıçı,
Ar çapkanda uzargan.
İlegilek ilgen kuş,
İyinde catkan cılandı,
Bal körgöndöy algan kuş.

Hazreti Ali kılıcı,
Her salladığında uzamış.
Uçarken kapan kuş,
İninde yatan yılanı,
Falcı gibi bilen kuş.

5. Barpı ile Kalmurza'nın Karşılığı⁵⁰⁰.

KALMURZA:

Argımak mingen kättâlär,
Altın kāmār datkalar.
Külüktü mingen kättâlär,
Kümüş kāmār datkalar,

Güzel ata binene büyükler,
Altın kemer paşalar.
Yürüğe binen büyükler,
Gümüş kemer paşalar,

⁵⁰⁰ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.244-257

Oynotup külük mingender,
Oy beşikke kirgender,
Kañtarıp külük mingender,
Katarga başı kirgender,
Elden ozup kalbalar.
Kara sakal Kalmurza
Karmaşkanı bolboyt dep,
Kapa bolup kalbañar,
Köönüñörgö albañar.
Ötömbaydın aşı dep,
Arka, Ancıyan kalbastan,
Curtu keldi dep uktum.
Ancıyandık Parpi akun
Irçı keldi dep uktum.
Kâmbâgaldın ookatı
Cılımdıkka cetişpeyt.
Er çekişpey bekişpeyt,
Karmaşpasa eki ırçı,
Köpçülük maktap ketişpeyt.
Caman-cakşı elde köp,
Irdaşalı kel beri,
Çeçendikti bildirip,
Kömököydö şirin til
Kayraşalı, kel beri!
Kel eköübüz talıbay
Sayraşalı, kel beri!

Kıbla kaysı, kut kaysı?
Üzöñgü teber put kaysı?
Arka, Ancıyan curt kaysı?
Alım kaysı, kat kaysı?

Oynatıp yürüğe binenler,
Düşünceye kapılanlar,
Çekerek yürüğe binenler,
Saygılı sınıfa girenler,
Halkı geçip kalmayın.
Siyah sakal Kalmurza
Kapışanı olmaz diye,
Üzülüp darılmayın,
Gönlünüze almayın.
Ötömbay'ı anma aşı diye,
Arka, Ancıyan kalmadan,
Yurdu geldi diye duydum.
Ancıyan'lı Prpi akın
Şiiriyle geldi diye duydum.
Fakirin kazandığı
Tütüne bile yetmez.
Yiğit çekişmeden anlaşmaz,
Kapışmazsa iki akın,
Kalabalığın diline düşmez.
Kötü-iyi halkta çoktur,
Atışalım gel beri,
Söz cambazlığını bildirip,
Ağızdaki şirin dil
Bileyelim, gel beri!
Gel ikimiz yorulmadan
Ötüşelim, gel beri!

Kıble nerede, kut nerede?
Üzengiye basan ayak hangisi?
Arka, Ancıyan yurt hangisi?
Âlim nerede, mektup nerede?

Ayta turgan ak kaysı?
Eseptö kaysı, nark kaysı?

BARPI:

Eliñe kelgen meymanmın,
Ergip ırday turganmın.
El cürögün kubantıp,
Sergip ırday turganmın.
Kalkıña kelgen meymanmın,
Kaynap ırday turganmın.
Ököö emes, daanamın,
Cañgız attu balamın,
Senden kantip kalamın,
Bilip turup ırdaşka,
Biyiñdi ızat kılamın.
Bolcogondoy ırdaşka
Boluşuñ ızat kılamın.
Oçaskovoy bir bilip
Orusun ızat kılamın.
Birmandan ırdayp ötömün
Ir kâlitin çeçemin.
Teñelbesem özüñö,
Kötümdü kısıp ketemin.
Arı cok adam aytışat,
Beytaanış adam betteşet,
Esi cok ırçı cekteşet.
El cıyılıp top bolot,
Bala menen teñelse,
Sendey akmaktın esi cok bolot.
Kıbla mına, kut mına.
Arka, Ancıyan curt mına.

Söyleyecek an nerede?
Hesaplama nerede, değer nerede?

Halkına gelen misafirinim,
Uzatarak şiir söyleyeceğim.
Halk kalbini sevindirerek,
Rahat şiir söyleyeceğim.
Halkına gelen misafirinim,
Kaynayarak şiir söyleyeceğim.
İki değil, yalnızım,
Yalnız atlı gencim,
Senden nasıl kalırım,
Bilerek şiir söylemeyi,
Beyine saygı gösteririm.
Tahmindeki atışmaya
Beyine saygı gösteririm.
Polisini bir bilip
Rus'una saygı gösteririm.
Birman'ı anlatırım
Şiir kilidini çözerim.
Sana denk gelmezsem,
Çekip geri giderim.
Arsız insan atıştır,
Yabancı olan kapıştır,
Akılsız akın çekişir.
Halk toplanıp kalabalık olur,
Genci dengine alırsa,
Senin gibi ahmağın akılı yok olur.
Kıble işte, kut işte.
Arka, Ancıyan yurt işte.

Meni menen ırdaşıp,
Ketirbegin barkıñdı.
Emi aralap men köröm,
Arkada catkan kalkıñdı.
Anciyanday cerimdin
Senin narkıñ menen işi cok.
Seni menen ırdaşıp,
Cindi bolgon kişi cok.
Şariyettan bölökkö
Barpı ırçının kuşu cok.

KALMURZA:

Kutkunuñ⁵⁰¹ boobun bek bayla,
Kubalaşmay oynoylu.
Basmayıñ bek bayla,
Añtarışmay oynoylu.
Cılooñdu bek karma,
Cıgılışmay oynoylu.
At cabuuñdu bek karma,
At carışmay oynoylu.

BARPI:

Kutkunuñ boobun bek baylap,
Kubalaşıp netemin.
Basmayım bek tartıp,
Añtarışıp netemin.
Katılbasañ Kalmırza,
Çañ salışıp netemin.
Cıloobumdu bek karmap,
At carışıp netemin.

Benimle atışarak,
Düşürme değerini.
Şimdi gezerek ben bakarım,
Arka'da yatan halkını.
Anciyan gibi yerimin
Senin değerine işi olmaz.
Seninle atışarak,
Deli olan kişi yok.
Şeriat'tan başkaya
Barpı akının hoşu yok.

Kuyruk kemerini sağlam bağla,
Yakalamaca oynayalım.
Eyer kemerini sağlam bağla,
Devirmece oynayalım.
İpini sağlam tutun,
Yıkmaca oynayalım.
At örtünü sıkı tutun,
At yarışı oynayalım.

Kuyruk kemerini sağlam bağlayıp,
Yakalamaca oynayıp ne yaparım.
Eyer kemerini sağlam bağlayıp,
Devirmece oynayıp ne yaparım.
Sataşmazsan Kalmırza,
Toz koparıp ne yaparım.
İpini sağlam tutup,
At yarıştırap ne yaparım

---

⁵⁰¹ Kutku; Atın eyerinin öne gitmemesini sağlayan kemerdur.

Eliñe keldim bir meyman,
Emi özüm cönöp ketemin.

KALMURZA:

Çeçen bala ekensiñ,
Çeçekten keter bekensiñ?
Ötkür bala ekensiñ,
Ötköktön keter bekensiñ?
Caman bala ekensiñ,
Catagalar bekensiñ?
Çıyrak bala ekensiñ,
Çıçkaktan keter bekensiñ?
Teñirdin kılğan işini,
Körüp keter bekensiñ?
Mınday bolsoñ cugarmak,
Ölüp keter bekensiñ?

BARPI:

Meni Begabat eli maktagan,
Bezgekten kудay saktagan.
Hanabad eli maktagan,
Karekten Kудay saktagan.
Özgöndün eli maktagan,
Ötköktön Kудay saktagan.
Çımbaydın eli maktagan,
Çıçkaktan Kудay saktagan.
Ancıyan degen cerimde,
Koco, moldo köp bolot.
Bezgek degen zabildi,
Baylap koyso cok bolot.
Çeçek degen zabildi,

Halkına geldim bir misafir,
Şimdi kendim çekip giderim.

Söz cambazı genç imişsin,
Çiçekten öleceksin herhalde?
Cesur genç imişsin,
İç geçirmeden öleceksin herhalde?
Kötü genç imişsin,
Yatalak olursun herhalde?
Çevik genç imişsin,
Hastalıktan gidersin herhalde?
Tanrının yaptığı işini,
Görüp gidersin herhalde?
Böyle olursan sersem,
Öleceksin herhalde?

Beni Begabat halkı övmüş,
Yaradan Allah korumuş.
Hanabad halkı övmüş,
Gözden Allah korumuş.
Özgön'ün halkı övmüş,
İç geçirmeden Allah korumuş.
Çımbay'ın halkı övmüş,
Hastalıktan Allah korumuş.
Ancıyan denen yerimde,
Hoca, molla çok olur.
Yara denen bulaşıcıyı,
Bağlayarak iyileştirir.
Çiçek denen bulaşıcıyı,

Çegip koyso çok bolot.
Çegilbese şo çeçek,
Maga çıksın Kalmırza.
Aligiçe kam bolsoň,
Saga çıksın Kalmırza.
Acal cetip kün bütsö,
Can büt köndün barı ölot.
Kaza cetse kan ölot,
Kargış tiyse bala ölot.
Nöövatiğa karasa,
Saga okşogon çal ölot.

KALMURZA:

Ötönbaydın aşy dep,
Cumgalda catıp ukkamın.
Saga okşogon ırçının
Betige çıkan çykanmın.
Ancıyandı Kalmırza
Körbögönsüp ırdaysıñ.
Sono talap kötüñdü,
Ölbögönsüp ırdaysıñ.

BARPI:

Senin narkıñ men bildim,
Boogaçı menen Sapardın
Üyügö kelgen meymansıñ.
Maga okşogon ırçını
Üy aylantıp kuugansıñ.
Özüñdön kättä kelgende,
Iştanıñdın içine
Egiz bala tuugansıñ.

Çekerek iyileştirir.
Çekilmezse bu çiçek,
Bana çıksın Kalmırza.
Bu güne kadar ham isen,
Sana çıksın Kalmırza.
Ecel gelip gün biterse,
Can bitenin tümü ölür.
Kaza gelirse han ölür,
Kargış değerse çocuk ölür.
Sırasına bakılacak olursa,
Sana benzeyen yaşlı ölür.

Ötömbay'ı anma aşy diye,
Cumgal'dayken duymuştum.
Sana benzeyen akının
Yüzüne çıkan çibanım.
Ancıyan'ı Kalmırza
Görmemiş gibi konuşursun.
Sinek dalayıp arkanı,
Ölmemiş gibi konuşursun.

Senin değerini ben bildim,
Boogaçı ile Sapar'ın
Evine gelen misafirsın.
Bana benzer akını
Evi dolandırıp kovmuşsun.
Kendinden büyük gelince,
Pantolonun içine
İkiz bebek doğmuşsun.

Sen mekiyan, men koroz,
Kuuganda maalım bolosuñ.
Karagandın içine
Kaçıratıp tukumdu
Tuuganda maalım bolosuñ.
Ötömbaydın aşı dep,
Cumgalda catıp ukkansıñ.
Betteşip kelgen ırçının
Betige çıkan çıykansıñ.
Çıykan bolsoñ cındap kel,
Anciyandık balamın.
Çıykaniñdın kötügö
Bolotton kezdik salamın.
Çıyknga çıkan bäläämın.

KALMURZA:

Anciyandı Kalmırza,
Körbögönsüp ırdaysıñ.
Bazar dese şaylanat,
May kabagın baylanat.
Kırk tıynga çay alat,
Kırk tıynga may alat.
Üyügö meyman kelgende
Katın şavla kılçı degensiyt.
Eki araba tartkansıyt,
Cartı ulukman algansıyt.
Kanake tabak dep alat,
Katını talap cep alat.

BARPI:

* Şavla: pirinçten yapılan bir tür yemek.

Sen tavuk, ben horoz,
Kovalayınca kendine gelirsın.
Çalıların içine
Ses çıkartıp yumurtayı
Doğurunca kendine gelirsın.
Ötömbay'ı anma aşı diye,
Cumgal'dayken duymuşsun.
Karşı gelen akının
Yüzüne çıkan çıbansın.
Çıban isen gerçekten gel,
Aniyan'lı delikanlıyım.
Çıbanın arkasına
Çelikten kazık saplarım.
Çıbana çıkan belayım.

Anciyan'ı Kalmurza,
Görmemiş gibi konuşursun.
Pazar deyince hazırlanır,
Yağ kapını bağlanır.
Kırk kuruşa çay alır,
Kırk kuruşa yağ alır.
Evine misafir gelince
Hanım şavla* kıl demiş gibi olur.
İki araba çekmiş gibi,
Yarısını büyük almış gibi.
Hani tabak diye alır,
Kadını yemeği yiyip bitirir.

Bul aytkanıñ bari ıras;
Ancıyandın kişisi
Bazar deseñ şaylanat,
May kabagın baylanat.
Kırk tıynga çay alat
Kırk tıynga may alat.
Ak buuday tartıp nanın ceyt,
Akırettin kamın ceyt.
Arka degen ceriñde,
Mayda tartıp nanın ceyt.
Eşiktegi baldarı,
Ak karanı ılgabay,
Öpkö menen karın ceyt.
Aram ölgön malın ceyt.
Makür boldu dep koysoñ,
Adal ele ölgön dep,
Calgan süylöp canın ceyt.
Anciyanga barganda,
Sarı may dep samın ceyt,
Çüçpara dep kamır ceyt.
Bul aytkanıñ barısı
Maani bolot, Kalmırza.
Meymandan kalgan sarkındı
Miñ bir eki bäläãga
Dari bolot, Kalmırza.
Beesi bar baylarda,
Kımızı bar caylarda,
Saba bolot Kalmırza.
Meymandan kalgan sarkındı
Kattık ooru meynetke

Bu dediklerinin tümü doğru;
Anciyan'ın kişisi
Pazar deyince hazırlanır,
Yağ kapını bağlanır.
Kırk kuruşa çay alır
Kırk kuruşa yağ alır.
Ak buğday çekip ekmeğini yer,
Sonsuzluğun gamını yer.
Arka denilen yerinde,
Ufalayıp ekmeğini yer.
Dışarıdaki çocukları,
İyi kötüyü ayırt etmeden,
Akciğer ile karın yer.
Haram ölen malını yer.
Mekruh olur dersin,
Helal ölmüştü derler.
Yalan söyleyip canını yer.
Anciyan'a varınca,
Tereyağı diye sabunu yer,
Çüçpara* diye hamuru yer.
Bu dediklerinin tümü
Mana olur, Kalmırza.
Misafirden kalan bir damla
Bin bir belaya
İlaç olur, Kalmırza.
Beygiri olan zenginlerde,
Kımızı olan yerlerde,
Gergi olur, Kalmırza.
Misafirden kalan bir damla
Çaresiz hastalığa

---

* Çüçpara: mantının bir çeşidir.

Dava bolot Kalmırza.

Deva olur Kalmırza.

KALMURZA:

Kökölöp uçkan kãptãrsiñ,
Kötü küygön ättãrsiñ
Aylanıp uçkan kãptãrsiñ,
Aldı kaytkan ättãrsiñ.
Ala at minip celgensiñ,
Arkanın bogun tergensiñ.
Anciyandan Arkaga
Attãrçi bolup kegensiñ.
Köp işterdi körörsüñ,
Meni menen ırdaşsañ,
Keltekke çıçıp ölörsüñ.

Yükselip uçan güvercinsin,
Arkası yanan ıvır zıvır satansın
Dönerek uçan güvercinsin,
Zavallı ıvır zıvır satansın.
Ala ata binip koşturmuşsun,
Arka'nın pisliğini dermişsin.
Anciyan'dan Arka'ya
Ivır zıvır satıp gelmişsin.
Çok işleri görürsün,
benimle atışırsan,
Sopayı pisletip ölürsün.

BARPI:

Men kökölöp uçkan kãptãrmin,
Kötü küygön ättãrmin.
Aylanıp uçkan kãptãrmin,
Aldı katkan ättãrmin.
Ala at minip celgemin,
Arkanın bogun tergemin.
Anciyandan Arkaga
Attãrçi bolup kegemin.
Eli-curtka bolçuday,
Halba cüktöp kelgemin.
Eki atıma teñdenip,
Alma cüktöp kelgemin.
Kırıp alıp çeşiñe,
Sabız cüktöp kelgemin.
Kız-kelinin çeşine,

Ben yüksekte uçan güvercinim,
Arkası yanan ıvır zıvır satanım.
Dönerek uçan güvercinim,
Zavallı bir ıvır zıvır satarım.
Ala ata binip koşturmuştum,
Arka'nın pisliğini dermiştim.
Anciyan'dan Arka'ya
Ivır zıvır satıp gelmiştim.
Halka yurda yarayacak,
Helva yükleyip gelmiştim.
İki atıma denkleştirip,
Elma yükleyip getirdim.
Temizleyip yemen için,
Havuç yükleyip getirdim.
Kız gelinin yemesi için,

Mayiz cüktöp kelgemin.
Boogaçı dubanañ
Erte menen pas tartat.
Boygo cetken kızdarıñ,
Menden surap nas tartat.
Taamini şimişet,
İlaptarri çürüşöt.
Kuptandan kiyin bezildep,
Bekbekey aytıp cürüşöt.
Öldüm ättâr barçı deyt,
Öçüñdü ättâr alçı deyt,
Bala ırçısıñ barçı deyt,
Mayizin akın alçı deyt.
Barbay koysoñ ökünöt,
Boydok cürgön bala ırçı,
Toktoboston sekiret.
Çeçip-çeçip ırdasam,
Çeçendikke salasıñ.
Çegir bala alasıñ,
Kulundu bolup kalasıñ.
Akılı cok Kalmırza,
Munu kantip tanasıñ.

KALMURZA:

Mınday bolsoñ akmak kör,
Karañgı tamga kamayın.
Karsıldatıp sabayın.
Kılçılbar salıp burayın,
Kıynap zookat surayın.
Kerip koyup urayın,

Kuru yüzüm yükleyip getirdim.
Boogaçı dilencin
Sabahleyin pas tutar.
Büyümüş kızların,
Benden isteyip ot çeker.
Tadını çekerler,
Lebleri buruşur.
Yatsıdan sonra seslenip,
Bekbekey* söylerler.
Öldüm tüccar git der,
Öcümü tüccar alsana der,
Genç akınsın git der,
Kuru yüzümü alsana der.
Gitmezsen darılır,
Bekâr gezen genç akın,
Durmadan zıplarlar.
Çözerek şiir söylersem,
Söz cambazlığa çevirirsin.
Çevik genç alırsın,
Taylı olup kalırsın.
Akılı yok Kalmırza,
Bunu nasıl inkâr edersin.

---

* Bekbekey: bir tür halk şiiridir.

Keltirip zookat surayım.
Murunuñdu terdetip,
Azabıñdı bereyin.

BARPI:

Karañgı tamga kamaşñ,
Bilgenim cok, Kalmırza.
Katınıñdın koynuna
Kirgenim cok, Kalmırza.
Kıl çılbur salıp buraşñ,
Bilgenim cok, Kalmırza.
Kız-mızıñdın koynuna,
Kirgenim cok, Kalmırza.
Kerip koyup uraarıñ,
Bilgenim cok, Kalmırza.
Kelinin koynuna,
Kirgenim cok, Kalmırza.
Kantip meni urasıñ?
Altı katar dubalıñ
Teşkenim cok, Kalmırza.
Ala kaçıp atıñdı
Kektenim cok, Kalmırza.
Ceti paksa dubalıñ
Teşkenim cok, Kalmırza.
Ceteletip atıñdı
Kektenim cok, Kalmırza.

KALMURZA:

Körgömün balam eliñdi,
Kögart, Çañget ceriñdi.
Karalma kaykı deyt eken,

İyice sual sorayım.
Burnunu terletip,
Azabını vereyim.

Karanlık dama kapatman,
Bilmedim, Kalmırza.
Kadının yatağına
Girmedim, Kalmırza.
Kıl halatla bağlayışın,
Bilmedim, Kalmırza.
Kızının falan yatığına,
Girmedim, Kalmırza.
Gererek vuracağıñı,
Bilmedim, Kalmırza.
Gelininin yatağına,
Girmedim, Kalmırza.
Nasıl bana vurursun?
Altı sıra duvarın
Deşmedim, Kalmırza.
Kaçırarak atını
Gitmedim, Kalmırza.
Yedi katlı duvarını
Deşmedim, Kalmırza.
Çekerek atını
Gitmedim, Kalmırza.

Görmüşüm oğlum halkımı,
Kögart, Çañget yerini.
Bakan sivri dermiş,

Katını caňgak ceyt eken.
Canıbarım kara kurt,
Katınının murdunu
Ketireytip ceyt eken.
Kerki tamga deyt eken,
Canıvarım kara kurt
Kelininin murdunu
Ketireytip ceyt eken.
Kılıç tamga deyt eken,
Kızdarı caňgak ceyt eken.
Canıvarım kara kurt
Kızdarının murdunu
Kıñıraytıp ceyt eken.
Bölökbay kaşka deyt eken,
Bölüşüp caňgak ceyt eken.
Canıvarım kara kurt
Böyröktön oyup ceyt eken.

BARPI:

Körüpsün menin elimdi
Kögart, Çanget cerimdi.
Karamla kaykı dey beret,
Katını caňgak cey beret.
Kerki tamga dey beret,
Kelini caňgak cey beret.
Kılıç tamga dey beret,
Kızdarı caňgak cey beret.
Bölökbay kaşka dey beret,
Bölüşüp caňgak cey beret.
Cel tüşkondö betin ceyt,
Arka degen ceriñde

Kadını ceviz yermiş.
Hayvanım kara kurt,
Kadınının burnunu
Eksilterek yermiş.
Yamuk damga dermiş,
Hayvanım kara kurt,
Gelininin burnunu
Eksilterek yermiş.
Kılıç damga dermiş,
Kızları ceviz yermiş.
Hayvanım kara kurt
Kızlarının burnunu
Bırakmadan yermiş.
Bölökbay akıtmalı dermiş,
Paylaşıp ceviz yermiş.
Hayvanım kara kurt
Böbrekten oyarak yermiş.

Görmüşsün benim halkımı
Kögart, Çanget yerimi.
Bakan sivri derler,
Kadını ceviz yer.
Yamuk damga dermiş,
Gelini ceviz yer.
Kılıç damga derler,
Kızları ceviz yer.
Bölökbay akıtmalı derler,
Paylaşıp ceviz yerler.
Yel olunca yüzünü yer,
Arka denen yerinde

Kızdarının kötün ceýt.
Anciyandin kızdarı
Alma, örökkö toyunat.
Arka degen ceriñde
Azdan artı oyulat,
Caman atka koyulat.
Anciyandin kızdarı
Bostondun bağın aralayt.
Arkalıktın kızdarı
Boydoktu körsö karalayt.
Anciyandin kızdarı
Asıl cibek kiyinip,
Kooz bolot turbaybı?
Arkalıktın kızdarı
Adabi çok cürgöndön,
Booz bolot turbaybı?

KALMURZA:

Anciyan degen ceriñde
Aşka salsa tatıbayt,
Kadagı menen sart satkan
Tuzuñ menen kurup kal.
Toguz caşar bolo elek,
Kölgö tüşmö oynogon,
Kızıñ menen kurup kal.
Ağılıñda aykırgan,
Atıñ menen kurup kal.
Çılım çegip otorgan,
Zägäräga mas bolup
Tars ettirip osorgan,

Kızlarının arkasını yer.
Anciyan'ın kızları
Elma, eriğe doyunur.
Arka denen yerinde
Azdan arkası oyulur,
Kötü ada konar.
Anciyan'ın kızları
Boston'un bağını gezer.
Arkalığın kızları
Bekâr görünce donar.
Anciyan'ın kızları
Asil ipek giyinip,
Güzel olurmuş değil mi?
Arkalığın kızları
Edepsiz gezenler,
Gebe olurmuş değil mi?

Anciyan denen yerinde
Aşa katarsa tat vermeyen,
Kilosuyla Sart satan
Tuzunla kuruyup kal.
Dokuz yaşa basmayan,
Göle düşme* oynayan,
Kızınla kuruyup kal.
Ahırında haykıran,
Atınla kuruyup kal.
Tütün içip oturan,
Bozaya sarhoş olup
Ses çıkartıp yellenen,

---

* Göle düşme: topla oynanan halk oyunudur.

Sartiñ menen kurup kal.
Kordogo salıp kaynatkan,
Türpüñ menen kurup kal.
Kök ögüzdöy ünü bar,
Köküröktö cünü bar,
Türküñ menen kurup kal.
Baka, balır aralaş
Kölüñ menen kurup kal.
Koş kurcunu moynunda
Lölüñ menen kurup kal.
Aytıp turgan ırında
Cönüñ menen kurup kal.
Saga okşogon beymayza
Körüñ menen kurup kal.

BARPI:

Aşka salsañ tatıbay,
Kadağı menen satılğan
Tuzdarımdı ırdaysıñ.
Adāp menen iyilgen
Kızdarımdı ırdaysıñ.
Ağılımda aykırgan
Attarımdı ırdaysıñ.
Şaardagı zırapa
Sarttarımdı ırdaysıñ.
Paygambar menen mözüza
Türptörümdü ırdaysıñ.
Türk araptan tarkagan
Türktörümdü ırdaysıñ.
Bilbeysiñ sözdün cönünü,
Koşosuñ maga lölüñdü.

Sart'ınla kuruyup kal.
Pirinç çorbasına koyup kaynatan,
Turpunla kuruyup kal.
Gök öküz gibi sesi var,
Göğsünde tüyü var,
Türk'ünle kuruyup kal.
Kurbağa, yosun karışık
Gölünle kuruyup kal.
Çift heybesi boynunda
Çingene'ne kuruyup kal.
Söylediğın şiirinde
Anlamınla kuruyup kal.
Sana benzer beceriksiz
Körünle kuruyup kal.

Aşa katarsan tat vermeyen,
Kilosuyla satılan
Tuzlarımı söylersin.
Edep ile eğilen
Kızlarımı söylersin.
Ahırında haykıran
Atlarımı söylersin.
Şehirdeki zarif
Sartlarımı söylersin.
Peygamber ile aziz
Turplarımı söylersin.
Türk Arap'tan dağılan
Türklerimi söylersin.
Bilmezsin sözün anlamını,
Katarsın bana Çingene'yi.

Anık bilip kalıpsıñ,
Bir közümdün körünü.
Körām bolsom kördümgo,
Çoñ kızıñdın törünü.
Eerçip cüröt arkaman,
Kısıratıp belini
Senin Boogaçındın kelini.
Kara tovdo ottogon,
Karımbaydın eçkisi.
Senin biyleriñdin kiygeni,
Bañgi sarttın eskisi.
Senin aşka salsa tatıgan
Tuzuñ menen kurup kal.
Toguz caşar bolo elek,
Töö ötmöktön maş kılıp
Citip ketme oynogon,
Cılgasına soylogon,
Cıyırmaga toybogon,
Kızıñ menen kurup kal.
Meyman kelse bir soyuş
Berimiñ menen kurup kal.
Koyçusu menen dos bolup,
Kol karmaşıp bir cürgön.
Keliniñ menen kurup kal.

KALMURZA:

Uuktarı töş carı,
Üyüñ menen kurup kal.
Eleçeği başında,
Moldo Sati, İsmayıl,

Tam öğrenmişsin,
Sadece gözümün körlüğünü.
Kör da olsam gördüm ya,
Büyük kızının başköşesini.
Peşimi bırakmıyor,
İncelterek belini
Senin Boogaçı'nın gelini.
Kara dağda otlanmış,
Karımbay'ın keçisi.
Senin beylerinin giydiği,
Esrarcı Sart'ın eskisi.
Senin aşta kattığında tat veren
Tuzunla kuruyup kal.
Dokuz yaşına basmayan,

Kaybolma oynayan,
Vadisine kaçan,
Yirmiye doymayan,
Kızınla kuruyup kal.
Misafir elince bir adak
Vermemle kuruyup kal.
Çobanıyla dost olup,
El tutuşup birlikte gezer.
Gelininle kuruyup kal.

* Eleçek: kadınların kullandıkları milli şapka.

Biyiñ menen kurup kal.
Çıyır kırdın başında,
Konuşuñ menen kurup kal.
Gambar sarttay kespuruş
Boluşuñ menen kurup kal.
Bukaraga çoñ eken,
Cabiriñ menen kurup kal.
Turdukulday bel sakal
Amiriñ menen kurup kal.

BARPI:

Uuktarı tōş carı
Üylörümdü ırdaysıñ.
İrdasam gābim eptelgen,
Egiz kozu keptengen,
Akıykattı ańdagan,
Şariyattı karmagan,
Moldo Sati, İsmayıl,
Biylerimdi ırdaysıñ.
Bukaraga köböygön,
Cabirimdi ırdaysıñ.
Saltanattu Turdukul,
Amirimdi ırdaysıñ.
Arka, Ancıyan tan bolgon,
Ancıyandin kättäsin,
Kagaz menen coktogan,
Murzakerim, Murayıp,
Topko kelgen kuralıp.
Kadırluu boluş eken dep,
Arkalıktın kızdarı
Köpçülüğü kubangan.

Beyinle kuruyup kal.
Kırdaki yolun başında,
Komşunla kuruyup kal.
Gambar Sart gibi sapık,
Beyinle kuruyup kal.
Buhara'nın büyüğüymüş,
Cebir'inle kuruyup kal.
Turdukul gibi uzun sakal
Amirinle kuruyup kal.

Tavanları yusyuarlak,
Evlerimi söylersin.
Şiirimi doğrulayan,
İkiz kuzu misali,
Hakikati anlayan,
Şeriata tutunan,
Molla Sati, İsmayıl,
Beylerimi söylersin.
Buhara'ya toplanan,
Cabir'imi söylersin.
Saltanlı Turdukul,
Amirimi söylersin.
Arka, Ancıyan şaşıran,
Ancıyan'ın büyüğünü,
Kâğıt ile yoklayan,
Murzakerim, Murayıp,
Toplantıya gelen birleşerek.
Saygılı bey imiş diye,
Arkalığın kızları
Birçokları sevindi.

Eerçip cürgön muñayıp,
Cüz elüü som pul alğan.
Ortosunda bir kâmpir
Balaluu bolup kalam dep,
Gambardan kulun alam dep,
Şul ceriñde ayıbıñ,
Bilbeysiñ sözdün kalıbın,
Keçee eerçip cürdü cügürüp,
Koynuñdağı zayıbıñ.
Senin uuktarıñ üç kulaç,
Üyüñ menen kurup kal.
Taskaranı bilbegen,
Nark dep gâpti süylögön,
Biyiñ menen kurup kal.
Ak-Sayga barıp toktogon,
Konuşuñ menen kurup kal.
Isabektey çoñ tumşuk,
Sakalını bit baskan,
Boluşuñ menen kurup kal.

KALMURZA:

Uuktarı tōş carı,
Üylörüñdü urayın.
Moldo Sati, İsmayıl,
Biyleriñdi urayın.
Çayır kırdın başıdı,
Konuşuñdu urayın.
Kambar sarttay kespuruş,
Boluşuñdu urayın.
Bukaranı küygüzgön,

Peşinde takılıp sessizce,
Yüz elli som* para aldı.
Ortasında bir yaşlı kadın
Evlat edinirim diye,
Gambar'dan tay alırım diye,
Burada senin ayıbın,
Bilmezsün sözün kalıbını,
Dün peşimi bırakmadan koştı,
Koynundaki hanımın.
Senin tavanın üç kulaç,
Evinle kuruyup kal.
Siyah kuşu bilmeyen,
Değer diye sözü söyleyen,
Beyinle kuruyup kal.
Ak-Say'a varıp konan,
Komşunla kuruyup kal.
İsabek gibi koca gagalı,
Sakalını bit basmış,
Beyinle kuruyup kal.

Tavanları yusyuvarlak,
Evlerine vurayım.
Molla Sati, İsmayıl,
Beylerine vurayım.
Kır yolun başındaki,
Komşuna vurayım.
Kambar Sart gibi sapık,
Beyine vurayım.
Buhara'yı yakan,

---

* Som: Kırgızistan'ın para birimi.

Cabiriñdi urayın.
Gambar sarttın patçası,
Sakalı çok Turdukul
Amiriñdi urayın.

BARPI:

Uuktarı tüş carı,
Üylörümdü urasın.
Moldo Sati, İsmayıl,
Biylerimdi urasñ.
Çayır kırdın başında
Konuşumdu urasñ.
Ayrı sakal Gambarday
Boluşumdu urasñ.
Bukaranı küygüzgön,
Cabirimdi urasñ.
Sakalı çok Turdugul
Amirimdi urasñ.
Emi menden söz ugup,
Sen da çıdap turasñ.
İmerip turup karagın,
İt coloboyt erkekke.
Toorup turup karagın,
Toñuz çappayt erkekke.
Andap turgun Kalmurza
Ayu baspayt erkekke.
Maanisin menden tüşüngün,
Maymıl baspayt erkekke.
Men, alıs emes, özüñdün
Cakınıñı urayın.
Bölök emes, özüñdün

Cabir'ine vurayım.
Gambar sart'ın bacanağı,
Sakalı yok Turdukul
Amirine vurayım.

Tavanları yusyuvarlak,
Evlerime vurursun.
Molla Sati, İsmayıl,
Beylerime vurursun.
Kır yolun başındaki
Komşuma vurursun.
Çatal sakal Gambar gibi
Beyime vurursun.
Buhara'yı yakan,
Cabir'ime vurursun.
Sakalı yok Turdugul
Amirime vurursun.
Şimdi benden söz duyarak,
Sen de dayanıp bekleyeceksin.
Dönerek baksana,
Köpek yaklaşmaz erkeğe.
Çevirerek baksana,
Domuz saldırmaz erkeğe.
Anlasana Kalmurza
Ayı gelmez erkeğe.
Anlamını benden öğren,
Maymun gelmez erkeğe.
Ben, uzak değil, kendinin
Yakınına vurayım.
Yabancı değil, kendinin

Katınıñı urayın.
Boogaçı sātãñdin
Keliniñi urayın.
Boygo cetken kızıñdın
Celinini urayın.
Seksendegi kempiriñ
Belimdedip urayın.
Segizdegi kızıñdı
Celindete urayın.
Toksondogu kempiriñ
Belimdetip urayın.
Toguzdagı kızıñdı
Celindetip urayın.
Kaza köynök, ak dambal
Cuudurguça urayın.
Cılkıdagı kızıñdı
Cımalatıp urayın.
Kindiginin tãgini
Tırmalatıp urayın.
Kolottogu kızıñdı
Kokuylatıp urayın.
Beşiktegi balasın
Bölöttürüp urayın.
Ecesine siñdisin
Cölöştürüp urayın.
Öz ake edep üyrönüp,
Elikkiçe urayın.
Cürögü ısıp turalbay,
Demikkiçe urayın.
Ene-atası kelgençe,
Eleñdetip urayın.

Kadınına vurayım.
Süslü horoz gibi Boogaçı'nın
Gelinine vurayım.
Büyüyen kızımın

Eki butun egizge
Sereñdetip urayın.
Tabarsıgın oorutup,
Tarsıldatıp urayın.
Mundarın boşotup
Şalkıldatıp urayın.
Çıdabasa çañırtıp,
Arkasından kubayın.
Adırına tartpagan
Tanabını urayın.
Kün çıkkıça uktagan
Manabını urayın.
Basılbastan kıykırgan
Külküsünü urayın.
Saga okşogon beymayza
Irçısını urayın.

KALMURZA:

Köp kitaptın maanisin
Körüp okup bilgizgen.
Köp karganın kögünü
Kaysı oluya kiygizgen?
Kök soburdun kögünü
Kaysı oluya kiygizgen?
Aziretali kılıçı
Emnelikten uzargan?
İlek-ilek ilgen kuş,
İyinde catkan cılandı
Bal körgöndöy bilgen kuş.
Şıyragı neden uzargan,
Tumşugu neden kızargan?

Çok kitabın anlamını
Görerek okuyup öğretmiş.
Çok karganın mavisini
Hangi evliya giydirmiş?
Mavi gürültünün mavisini
Hangi evliya giydirmiş?
Hazreti Ali kılıcı
Neden uzamış?
Uçarken kapan kuş,
İninde yatan yılanı
Falcı gibi bilen kuş.
Ayağı neden uzamış,
Gagası neden kızarmış?

BARPI:

Ulamanın sözdörü
Bayıt bolgon emespi.
Eki kârbala şayit
Bolgon emespi.
Batpagandan ıylagan,
Öz canını kıynagan,
Köp kitaptın manisin,
Körüp okup bilgizgen.
Kök soburdun cünüdön
Aziret Batma kiygizgen.
Köp karganın kögünü
Aziret Ayşa kiygizgen.
Aalının çapkan kılıcı,
Bargan sayın uzargan.
İlek-ilek ilgen kuş,
İyinde catkan cılandı
Bal açkanday bilgen kuş.
Şalpayanı köp keçip,
Şıyragı şondon uzargan.
Tumşugunu surasañ,
Çoñ enendin çoçogu
Oyup alıp kızargan.
Aybike menen Bucundun
Tâbi barbı Kalmırza?
Mından arı mamañdın
Kâbi barbı Kalmırza?
Birden kiyin ekita,
Bunan busurmançilik neçita?
Torko kâlit kim koygon?

Hikâyenin sözleri
Bayat olmuş değil mi?
İki Kerbelâ şehit
Olmuş değil mi?
Sığmadığı için ağlayan
Kendi canını zorlayan,
Çok kitabın anlamını,
Görerek okuyup öğretmiş.
Mavi gürültünün yününden
Hazreti Fatma giydirmiş.
Çok karganın mavisini
Hazreti Ayşe giydirmiş.
Ali'nin salladığı kılıcı,
Gün geçtikçe uzamış.
Sallanarak kapan kuş,
İninde yatan yılanı
Fal açmış gibi bilen kuş.
Pirinç tarlasında çok gezip,
Ayağı bundan uzamış.
Gagasını sorarsan,
Büyük anana saldırıp
Bundan dolayı kızarmış.
Aybike ile Bucun'un
Hastalığı var mı Kalmurza?

Birden sonra iki tane,
Burada Müslümanlık kaç tane?
Büyük kilit kim koymuş?

Toktoo cok ır koygon,
Cannatka kalim kim koygon?
Cayın taap ır koygon.
Çın tozokko küyöt deyt
Adamzattın paliti.
Emne bolot Kalmırza
Kötüdüñ kaliti?

Mında ceñip algan Barpıga
Çorobay eer tokumu menen bir at
miñgizet. Boogaçı bir tay beret. Basızdın
eli bizdin ırçı cañılbay ırdadı dep süyünöt.
Kalmırza balaga tiyişip ırdadı ele, el
acıratıp, duu küldü.

Durağı yok şiir koyan,
Yerini bulup şiir koymuş.
Gerçek cehenneme yanar derler
İnsanoğlunun kirlisi.
Ne olur Kalmırza
Arkanın kilidi?

Burada galip gelen Barpı'ya
Çorobay eyerli bir at bindirir. Boogaçı bir
tay verir. Basız'ın halkı bizim akın
takılmadan şiir söyledi diye sevinir.
Kalmırza gence dokunarak şiir söyledi
ama halk araya girmiş ve halk gülmeye
başlamış.

6. Toktogul ile Barpı'nın Karşılaşması⁵⁰².

Barpı Toktogul menen algaçkı
coluğuusu cönündö mınday deyt:
“Men uluu akındın üstünö kapıstan
kirip baruudan tartındım. Cürögüm
daay algan cok. Anın ırların, namın
Ceñicokton ukkan bolçumun. Meni
Ketmen-Töböğö eerçitip bargan
Dalbay: “Mına bul Toktogul”-dep
körsöttü. Men Dalbaydı eerçiy üygö
kirip barsam, Toktogul:

Barpı akının Toktogul ile ilk
karşılaşması hakkında şunları söyler:
“Ben ulu akının oturduğı yere
girmekten çekindim. Kalbim izin
vermedi. Onun şiirini, ismini Ceñicok
akından duymuştum”. Beni Ketmen-
Töbö'ye getiren Dalbay: “İşte bu
Toktogul “ diye gösterdi. Ben
Dalbay'ın peşinden eve girdiğimde
Toktogul:

TOKTOGUL:

⁵⁰² Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.263–277.

Komuzum kımbat arçadan,
Çertkende çerim tarkagan.
Könülün cazat calpının
Könülü açık mart adam.
Çertkende komuz kılınan
Komuzdun küüsü ugulgan.
Ukkula, baldar, kubanıp
Tokondun aytkan ırman !

Komuzum kıymetli ardiç ağacındandır,
Çaldığım zaman rahatlatır.
Gönlünü açar herkesin
Açık gönüllü mert adam.
Çaldığım kopuz tellerinden
Komuzun ezgisi duyulur.
Dinleyin, gençler, sevinçle
Tokon'un söyleyen şiirini.

-dep ırdap, komuzun çertip catkan
eken. Menin ala topu, Özbekçe çapan
kiyip oturganım abamdın közünö körünö
kaldı. Abam meni karap mintip ırdadı:

Diye söyleyerek, komuzun
çalıyormuş. Benim ala takkenden,
giydiğim kaftanımdan yabancı olduğumu
anlayarak şiir sözlerini bana yöneltti.

TOKTOGUL:

Eşikten keldin bir bala
Könülüm saga bölündü.
Sezbeyt dep meni oylobo,
Sıyağın akın köründü.
Kanday inim ekensin,
Üygö kirbey tartıngan?
Aran kirip oturdun,
Bir kişinin artıman.
Sıdaşsak arman bölünöt,
İlebin cuka körünöt.
Önörün bolso örgö çap!
Tartınbay, balam, sırındı ayt,
İçinde bolgon çınındı ayt,
Çın sırındı aytpasan,
Adebin menen özün kayt!

Kapıdan girdin bir genç
Dikkatim sana yöneldi.
Sezmez diye düşünme,
Görünüşte akınsın.
Nasıl kardeşim imişsin,
Eve girmekten çekinen?
Zar zor girdin içeri,
Birisinin peşinden.
Sırlaşırsak sır paylaşılır,
Dudaklarından şiir dökülüyor.
Hünerin varsa sergile!
Çekinmeden, evlat, hünerini göster,
İçindeki gerçeği ortaya çıkar,
Gerçek sırnı ortaya koymayacaksan,
Edebin ile kendin geri dön!

BARPI:

Cenicok aytkan atındı,
Bildim go, aba, barkındı.
Emi taanıp turamın
Kir bolbogon altındı.
Adebi cuktuk kılıp men,
Kirip kelgen öndönöm.
Cetkiçe, aba, şaşıldım,
Aldına keldim keldelen.
Katalık ötsö keçirgin,
Eşitkim kelet, ünüdüñ,
Bulbulday nazik tilinden.
Attanıp keldim atayı
Töölös, Boston elimnen.
Bolcoldop çıktım Bostondon,
Nasibim saga koşkondon.

TOKTOGUL:

Adebi menen süylögön
Amanbı, Barpı çırağım?
Akındığın belgilüü-
Başınan ukkan kulagım.
Cenicok aytkan sensin go?
Emi taanıp turamın.
Baykadım ele önüdüñ,
Surayın atı-cönüdüñ.
Sen da ırçısın go elirgen,
Irga köönün berilgen.
Baatır bolçu cigittin
Mandayınan bilinet.
Akın bolçu cigittin

Ceñicok söylemişti ismini,
Bilirim elbet, amca, kıymetini.
İşte şimdi tanıyorum
Toz konmayan altını.
Terbiyesizlik edip ben,
Girdim içeri herhalde.
Gelinceye kadar acele etim amca,
Yanına daldım hemen.
Kusurum varsa affeyle,
İşitmek istedim sesini,
Bülbül gibi tatlı dilini.
Özellikle yola koyuldum
Töölös, Boston halkımdan.
Tasarlayıp çıktım Boston'dan,
Nasibimi sana katmaya.

Edebiyle konuşan
İyi misin Barpı evladım?
Akınlığın meşhur-
Daha önce duymuştum.
Cenicok'un söylediği sensin galiba?
Şimdi hatırlayıp, tanıdım.
Fark etmiştim yüzünden,
Sorayım adını, kimliğini.
Sen de ırçısın galiba coşan,
Şiire gönlün veren.
Bahadır olacak yiğidin
Alnından anlaşılır.
Akın olacak yiğidin

Tandayınan bilinet.
Külpötündü karasam,
Paydubalday bekemsin.
Toktoguldun ırların
Toktotposton çeçersin.
Alıstan kelgen balasın,
Aytımduu sözgö kanasın.
Bibeymin ata-tegindi,
Anıktap aytçı kebindi.
Könülgö cagar sen bolson,
Tabayın anda ebindi.
Pikiri çok attangan
Biy balası bolbogun?
Pardaşı çok, batpagan
Bay balası bolbogun?
Tübü surap el biylep
Cep kelgenden bolbogun?
“İrim menen eritem”-
Dep kelgenden bolbogun?
Arıktattıp ala attı
Aksatkandan bolbogun?
Alamandı küygüzüp
Kakşatkandan bolbogun?
Beykasam kiyip turdönüp
Casangandan bolbogun?
Kalıp menen çındı corugan,
Atangandan bolbogun.
Eşen menen moldodon,
Bata algandan bolbogun?
Koco kelse koy soyup
Sıylagandan bolbogun?

Ağzından anlaşılır.
Görünümüne bakarsam,
Duvar temeli gibi sağlamsın.
Toktogul’un şiirlerini
Duraksamadan çözersin.
Uzaktan gelen gençsin,
Manalı sözü anlarsın.
Bilmiyorum soyunu, sopunu,
Özenle söyle sözünü.
Hoşuma gidersen,
Bir çaresin bulayım.
Fikri yok yola çıkan
Bey evladı olmayasın?
Sabrı yok,hiçbir yere sığmayan
Zengin evladı olmayasın?
Ataları halkı istediği gibi yöneten
Halkı sömürenlerden olmayasın?
“Şiirim ile eritirim”-
Diye gelenlerden olmayasın?
Zayıflatıp ala atı
Sakatlayanlardan olmayasın?
Çevredekileri yakıp,
Yıkanlardan olmayasın?
Çeşit çeşit giyinip,
Süslenenlerden olmayasın?
Yalan ile gerçeği karıştırıp,
Yoranlardan olmayasın?
Veli ile molladan,
Dua alanlardan olmayasın?
Hoca gelirse koyun kesip,
Ziyafet verenlerden olmayasın?

Kedeylerdi "koy tap"- dep,
Kıynagandan bolbogun?
Kankorlordo ezilip,
Kara taman teşilip
Cürgön bolson, munundu ayt.
Sırındı açkın çeçilip,
Kana emese, kezegin,
Kaysını ırdar ekensin?
Kalkıma caksa aytkanın,
Sen kubanıç menen ketersin.

BARPI:

Andadım ,aba, kebindi,
Tabasın menin ebimdi.
Aytaym ,aba, çeçilip
Surasan ata-tegimdi:
Pikiri jok attangan,
Bir kunu tınıp jatpagan,
Biy balası emesmin.
Pardaşı jok batpagan,
Jalgız ozun maktagan.
Bay balası emesmin.
"İrim menen eritem,
Oturgandı degdetem"-
Dep kelgenden emesmin.
Tübü surap el biylep,
Kalayıkka çon süylöp
Jep kelgenden emesmin.
Arıktatıp ala attı
Aksatkandan emesmin.

Yoksullara "koyun bul" deyip,
Zorlayanlardan olmayasın?
Zulümlerde ezilip
Ayakların deşilip,
Gezenlerden isen söyle,
Sırını açık anlat,
Hadi o zaman sıra sende,
Hangisini söylersin bakalım?
Halkım beğenirse şiirini,
Sen kıvanç ile dönersin.

Anladım amca sözünü,
Bulursun benim durumumu,
Söyleyim amca açılıp,
Sorarsın ata -soyumdu,
Fikri yok yola koyulan,
Bir günü boş olmayan
Bey çocuğu değilim.
Sabrı yok sığmayan,
Tek kendini düşünen,
Zengin çocuğu değilim.
"Şiirim ile eritirim,
Oturamları etkilerim" -
Deyip gelenlerden değilim.
Sülalesi halk yöneten,
Cemaate büyük konuşan,
Yiyenlerden değilim.
Zayıflatıp ala atı,
Sakatlayanlardan değilim.

Alamandı küygüzüp,
Ayıldın için bülgüzüp,
Kakşatkandan emesmin.
Beykasam kiyip türdönüp,
“Cakşımın” -dep termelip
Casangandan emesmin.
Kalp menen çındı coorugan,
Karışkırday ulugan
Atangandan emesmin.
Kudureti kodogon
Eşen menen moldodon
Bata algandan emesmin.
Koco kelse koy soyup,
Aldın alıp nan koyup
Sıylagandan emesmin.
Kedeylerge “koy tap”-dep,
Calgız malın alıp cep,
Kıynagandan emesmin.
Çın pikirim bolboso,
Aba dep izdep kelbesmin!
“Zulumdu Tokom süyböyt”-dep,
“Manaptar menen cürböyt”-dep,
“Eşen menen moldonun
Aytkanına kirbeyt”dep;
“Cardıga Tokom tarap”dep,
“Adaşkan Barpı sen bolson,
Azgırbay colgo salat”-dep,
Aytkan ele Cenicok
Akılduu akın Tokom dep,
Artık kördüm özündü.
Tınşap ugup turamın

Çevreyi yakıp,
Köyleri yıkan,
Ağlatanlardan değilim.
Pahalı kumaş giyinip,
"Yakışıklıyım" - diye,
Süslenenlerden değilim,
Yalan ile gerçeği karıştırıp,
Canavar sesi çıkaran,
Atananlardan değilim.
Sihirleri koruyan,
Veli ile molladan,
Dua alanlardan değilim.
Hoca geldiğinde koyun kesip,
Önüne ekmek koyup,
Yakınanlardan değilim.
Yoksullardan "koyun bul" - deyip,
Tek malın alıp yiyip,
Zorlayandan değilim.
Söyleyecek gerçek sözüm olmazsa,
Amca diye arayıp gelmezdim!
"Zülmü Tokom sevmez" deyip,
“Beylerle ile gezmez" deyip,
"Beyl"Veli ile molların,
Söylediklerine uymaz" deyip;
"Yoksulu tutar Tokom" deyip,
"Yolundan sapan Barpı sen isen,
Yoluna koyar" deyip
Anlatmıştı Cenicok.
Akıllı akın Tokom deyip
Fazla gördüm seni,
Merak ile dinliyorum.

Bulbulday mukam sözündü.
Komuzundu karasam,
Keltirip çapkan arçadan.
Sen ırdasan çoğulat,
Alıs,cakınbarça adam!
Komuz menen carışkan
Tilin şirin kañadan!
Tiriley cetim men kalıp,
Maşakat öttü başımdan.
Ayla tappay caldırıp,
Padaçı boldum çaşımdan.
Cetinbey ceti çaşımdan
Munayıp cürdüm azapta.
Cıyırma cıl cılbastan
Malay boldum Suzakta.
Bay tımağı-uu tırmak
Balıktay etke batırat.
Unutup kalsam bir işti
Olondop maga bakırat.
Tününküsün tört iret
Uykumdu bölüp çakırat.
Cenicok akın anıktap:
”Barsan seni caktırat,
Alındı surayt asırap”-
Dep,dayındap aytkandan
Keldim ele aşığıp,
İçimden sırım açılıp.
Sındadın,aba,sındadın,
Sındap turup ırdadın.
Bulbulday ünün uksan dep,
Men kezige albay turbadım.

Bülbül avazlı sözünü,
Komuzuna baktım,
Güzel yapılmış çamdan,
Sen söylersen toplanır,
Uzak, yakın insanlar!
Komuz ile yarışan
Dilin tatlı başkalarından!
Küçükken yetim ben kalıp,
Meşakkat geçti başımdan.
Çaresiz kalınca,
Çoban oldum küçükken.
Yetmezmiş gibi yedi yaşında,
Zavallı gezdim azap içinde.
Yirmi yıl ses çıkartmadan,
Köle oldum Suzak'ta.
Zenginın tırnağı - zehirli tırnak,
Balık ete batırır,
Unutursam bir işi,
Uluyup bana bağırır.
Geceleyin dört kere,
Uykumdan kaldırır.
Cenicok akın açığa:
"Gidersen seni beğenir
Hatırını sorup karşılar" -
Diye anlattığından
Gelmiştim acele ederek,
İçimdeki sırı açarak.
Sınadın amca sınıdın.
Sınayıp şiir söyledin,
Bülbül sesin duymadan,
Karşılaşmadan edemedim.

Akındardın içinde,
Artık eken ardağın.
Komuzdu küügö keltirgen,
Atı çok,orton barmagın.
Kerek boldu inine
Taalim,nuska almagım.

TOKTOGUL:

Ceimdi körsöm çaşıymın
Muunum boşop turalbay.
Katuu süylöp koydumbu?
Cayındı surap sır albay.
Közündön körsöm karasın-
Şam çıraktay canasın.
Kasietsiz düşmandan
Azap çekken balasın.
Meni biröo aytkandan,
Könülünö catkandan
Kelgen balam ekensin.
Men ırdasam sözümö
Kanıp keter bekensin?
Kelbeske Tokon ketti dep,
Beş kaman köönün cayladı,
Bekitip kolum bayladı...
Calgandan kara körsötüp
Bezdirip elden aydadı.
Kabarım algan kişi çok,
Sogonçogum tuuruldu,
Zamanam caman kuuruldu.
Zarlagan menen körbödüm,
Artımdan kalgann uulumdu.

Akınların içersinde,
Fazla imiş değerın.
Komuzu dile getiren,
Yüzük orta parmağın,
Gerek oldu kardeşine,
Senden talim, öğüt almam.

Yetimi görürsem yaş gelir,
Rahatsız olup duramam.
Sert mi konuştum acaba?
Durumunu sormadan.
Gözlerine bakarsam -
Mum ışığı gibi yanarsın,
Sıfatsız düşmandan,
Azap çekmiş çocuksun.
Beni birisi anlattığından,
Gönlüne yattığından,
Gelen evlat imişsin.
Benim söyleyen sözlerimi,
Beğenerek döner misin?
Geri dönülmez yere gitti Toko,
Diye Beş Kaman gönlü gevşedi.
Tutup elimi bağlandı...,
Yalanla iftira atıp,
Halkımdan uzak yolladı.
Haberim alan kişi yok,
Topuklarım kesildi.
Halim perişan oldu.
Ağlasam da göremedim,
Geride kalan oğlumdu.

Kubançım elden ayrılıp-
Başkı azabım bul boldu.
Menin tirüümdö süygönüm
Armanduu cesir tul boldu.
Toguz cıl Sibir toktodum,
Kayrılıp kalın kırgızga
Kelbey turgan okşodum.
Üydögü kalgan zayıbım.
Küdörün menden üzüptür.
Caman attuu bolom dep,
Başına kaygı tüşüptür.
Akırında al dagı
Bayga tiyip ketiptir.

Beşeneme tartılğan
Meenettüü azap kalabı...
Alğanım ketse kanteyin,
Öz künün körsün adagı.
Şumkarım arıp azıptır,
Tuurumdan uça kaçıptır.
Açılbay gülüm soluptur
Armanım içke toluptur.
Buzulğan eken turmuşum
Sıngan eken kılıçım.
Tuyaktan meni ayırıp
Körçü mınday kılışın...

Buzulsa turmuş meyli ele,
Bulbulum baktan kaçıptır.
Bulbuldu körböy büktöldüm,

Mutluluğum halkımdan ayrılıp -
İlk azabım bu oldu.
Hayattayken sevgilim,
Hüzünlü bir dul oldu.
Dokuz yıl Sibirya'da kaldım,
Kırgız'a, geri dönmek
İmkânsız gibi göründü.
Evde kalan eşimin,
Ümitleri kalmamış.
Adım kötüye çıkar diye,
Başına kaygı düşmüş.
En sonunda o da
Zengin kocayla evlenmiş.

Alınıma yazılan,
Çileli azap kalır mı...?
Aldığım giderse ne yapayım,
Kendi hayatını yaşasın o da.
Şahinim yorulup zayıflamış,
Konduğu yerden uçmuş.
Açmadan gülüm solmuş,
Hüznüm içime dolmuş.
Bozulmuş benim hayatım,
Kırılmış benim kılıcım.
Kuşağından beni ayıran,
Baksana böyle yapmasını...

Bozulsa hayatım razıydım,
Bülbülüm bile bağdan kaçmış.
Bülbülü göremeden kırıldım,

Bulbuldun tili katıptır.
Bulbul sınduu çolponum
Buralıp cerge catıptır.

Coluktum mınday azapka
Ata dep moynum mkuçpadı
Adaşıp kelgen Tokondun-
Aldınan tosup çıkpadı.
Carkırap caynap külbödü.
Canırtıp atam keldi dep,
Canımdan çıkpay cürbödü.
Kaldım ottuu tütündö,
Kaygırat agan bul kündö.
Munga batsa ar kişi,
Tügönöt bömür bir kündö.
Caşsın, balam, bilip al,
İçi kara buzuktar:
“At berem” dep oolugup
Kımınday candı küygüzöt.
Kayaşa aytsan bir ooz
Açuu tayak tiygizet.
Seni takır ayabay
Ölüşünö karabay
Çondugun mından bilgizet.
Karanı süylöyt anıktap,
Atındı alat ayıptap.
“Caman ırçı eken”-dep,
Calpı elge cayıltat.
Süygön cardan ayrılıtat,
Kanatındı kayraltat.

Bülbülün dili sertleşmiş.
Bülbüle benzeyen yıldızım,
Bükülüp yerine düşmüş.

Karşılaştım böyle azap ile,
"Baba" diye boynuma sarılmadı.
Kayıp olup gelen Toko'nun -
Karşılayarak çıkmadı.
Sevinerek gülmedi,
"Babam" geldi diye,
Yanımdan çıkmadan gezmedi.
Kaldım ateşli dumanda,
Üzgün ağabeyin bu günlerde,
Sıkıntıya girerse kim olsa,
Tükenir ömrü bir günde.
Gençsin evlat, aklında bulunsun,
İçi kara bozuklar:
"At veririm" diye heveslendirip,
Küçücük canını yakarlar.
Karşı söylersen bir laf,
Acı dayak vururlar.
Sana hiç acımadan,
Ölmene bile bakmadan,
Gücün burada gösterir.
İftirayı atar başına,
Atını da alır ceza diye,
"Kötü ırçı imiş" diye,
Bütün halka ilan eder.
Sevgili yardan ayırır,
Kanatını kırarlar.

BARPI:

Alıstan keldim aldına,
Baykadım,aba,türündü...
Urmattuu Tokom aman-dep,
Ukkanda kulak süyündü.
“Beş kaman-dedi,-meni”-dep,
“Tügötömün seni”-dep
Körsötkön eken kazaptı,
Tartıpsın,aba,azaptı.
Uykuga közün ilinbey,
Üydögüdön tünölböy,
Bardaş bir kıldan bilinbey,
Baldarından tünölböy.
Kastaşkan baylar kamıngan,
Senin kadırım kaydan tabılğan?
Kekteşken duşman kamıngan,
Senin kelbetin kaydan tabılğan?

Altınım elen- kirdedin,
Sen kılmışın kaydan bilbedin?
Kümüşüm elen-kirdedin,
Sen künöyün kaydan bilbedin?
Sibir’de cürdün neçen cıl,
Sızdadın ıylap künü-tün.
Kara çaçın agarttı,
Tepsegen senin küyütün.

Beşenene bütüptür
Arılbağan kara şor.
Duşmandardan baylandı
Komuzdu çertken altın kol.

Uzaklardan geldim önüne,
Fark ettim amca, halini...
Hürmetli Toko’ m iyi- diye,
Duyunca gönlüm açıldı.
"Beş kaman" dedi "bize" diye
"Tüketirim seni" diye,
Göstermiş sana gazabı?
Çekmişsin ağabey azabı.
Uykuya gözüm dalmadan,
Evdekinden ümidini yitirmeden,
Dayandın her şeye.
Çocuklarından ümidini kaybetmeden,
Kinleşen düşman hazırlanan,
Senin değerini nerden bulunur.?
Kinleşen düşman hazırlanan,
Senin kıymetini nerden bulunur?

Altınım idin kirlendin,
Sen sabıkanı nasıl bilmedin?
Gümüşüm idin kirlendin,
Sen yaptığını nasıl bilmedin?
Sibirya'da gezdin nice yıl,
Sızlayarak ağladın gece -gündüz,
Siyah saçın beyazlaştı,
Ayağına aldı seni derdin

Alnına yazılmış,
Bitmeyen sert derdin,
Düşmanlar tarafından bağlandı,
Komuzu çalan altın ellerin.

Aman kördüm coluguptoko,
Azırkı menin işim on.
Taalimin alıp kalsam dep,
Abalı mende ümüt çon.

TOKTOGUL:

Komuzdan bergen salamım
Ulap ket,inim ayagın.
Emkisin bölök ırdayın,
Akındığın sındayın.
Kep tüyünün çeçpesen,
Çeçendigin kim bilet.
Keremetin bolboso,
Çeberdigin kim bilet?
Tabışmaktı tappasan,
Sırçılıgın kim bilet?
Cabırtıp mırdı tökpösön,
İrçılıgın kim bilet?

BARPI:

Arkar menen kulcanın
Ottoor cerin kim bilet?
Talibagan külüktün
Toktoor cerin kim bilet?

TOKTOGUL:

Cürögündö otu bar
Aytımduu kişi jatalbayt.
Tübü buzuk adamdar
Başkaga kelip batalbayt.
Belgilüü çeçen belen er,

Esen gördüm karşılaşıp,
Toko şimdiki işim yolunda,
Terbiyeni almak dileğim diye,
Öncelik bende ümit büyük.

Komuz ile verdiğim selamımı,
Devam ettir kardeşim sonundan.
Şimdikini farklı söyleyeyim,
Akınlığını sımayayım.
Laf düğümünü çözemezsen,
Hatipliğini kim bilir?
Keremetin olmazsa,
Ustalığını kim bilir?
Bilmeceyi bulamazsan,
Sır çözdüğünü kim bilir?
Üst üste şiir söyleyemezsen,
Şairliğini kim bilir?

Geyik ile maralın,
Otladığı yeri kim bilir?
Yorulmayan düldülün,
Duracağı yeri kim bilir?

Yüreğinde ateşi var,
Namuslu yiğit yatamaz.
Soyu bozuk adamlar,
Yabana gidip barınamaz
Meşhur hatip miydin?

Süylögön sözgö takalbayt.
Almakka ooru toorusa,
Eç aylasın tabalbayt.
Eşen, koco çogulup
Dem salgan menen ayıkpayt.
Ölörün bilse adamzat,
Özünön özü arıktayt.
Acal kıstap kelgende,
Agaga sırn aytalbayt.
Aytkan menen payda cok,
Agası kuup, kaytarbayt.
Amanat canın ötpösö,
Alganın kara camınbayt.
Ölböy kişi ayrılbayt,
Öksüböy tuugan kaygırbayt.
Öpkölögön öz tuugan
Öböktösön tabılbayt.
Aşıkkan menen aldastap
Acalsız eç kim ölö albayt.
Iraaktan uça ılaaçın
Karaanın eç kim körö albayt.
Can küyörün bolso da
Arkandan erçip bara albayt.
Cancaldaşıp muštaşıp,
Acıratıp alalbayt.
Tuuştuu tuugan ardanbayt,
Küyütsüz kişi zarlanbayt.

BARPI:

Oktoboy mergen ata albayt,
Ontoboy ooru cata albayt.

Söylediği söz bozulmayan.
Almaya hastalık çalışırsa,
Hiç çaresi bulunmaz.
Veli, hocalar toplanıp,
Dua ederse iyileşmez.
Öleceğin bilirse insanoğlu,
Kendi kendine zayıflar.
Ecel zorlayıp gelince,
Abiye sırn söylemez.
Söylese bile fayda etmez,
Abisi onu saklayamaz.
Emanet canın geçmezse,
Eşin kara giyinmez.
Ölmeden kişi ayrılmaz,
Üzülerek kardeş ağlamaz.
Heveslenen öz kardeş,
Aramayla bulunmaz.
Acele ile önceden,
Ecelsiz kimse ölemez.
Uzaktan uçarsa Laçın,
Gölgesin kimse göremez.
Seni tutanlar olsa bile,
Peşinden gidemez.
Kavga edip dövüşüp,
Ayırıp alamaz.
Gerçek kardeş çekinmez,
Dertsiz kişi ağlamaz.

Kurşunsuz avcı atamaz,
Sızlamadan hasta yatamaz.

Tüzdöböy mergen ata albayt,
Tüyşölböy ooru cata albayt.
Sımbay söök çor bolboyt,
Tilep alğan baldarın
Cetim bolboy kor bolboyt.
Buzuktun işi on bolöboyt,
Buyruktuu altın cogolboyt.
Bulbuldun ünün eşitpey
Gül caykalıp açılбайt.
Küyüttön dardın köp tartsa,
Küygöndün ünü basılбайt.

TOKTOGUL:

Kuş kanattuu kir bolboyt,
Duşmandın köönü bir bolboyt.
Karooluna ilinbey
Kaçkan kayıp attırбайt,
Alğanın cakşı bolgon son,
Tuugandı senden cat kılбайt.
Cakşı çıksa elinden,
Duşmanga seni kaktırбайt.

BARPI:

Eski pahta böz bolboyt,
Esepteşken dos bolboyt.
Cakşının sözü kors bolboyt.
Camandın sözü cooş bolboyt.
Kalempir açuu, bal bolboyt.
Cakşının peyli tar bolboyt.
Toktogul sendey akındar,
Ar cerde kar bolboyt.

Nişansız avcı vuramaz,
Zırlamadan hasta yatamaz.
Kırılmadan kemik bozulmaz,
Dileyerek alan evlatların,
Yetim olmadan hor olmaz.
Bozuğun işi düzelmez,
Kısmetli altın kaybolmaz.
Bülbülün sesin duymadan,
Yeşerip çiçekler açılmaz.
Önceden dert çok çekse,
Dertlinin sesi kesilmez.

Kuş kanadı kirli olmaz,
Duşmanın niyeti bir olmaz.
Pusulaya düşmeden,
Kaçan kayıp vurdurmaz.
Aldığın iyi olduktan sonra,
Akrabayı senden yad etmez.
İyi çıkarsa halkından,
Duşmana seni dövdürmez.

Eski pamuk bez olmaz,
Hesaplaşan dost olmaz.
İyinin sesi sert olmaz,
Kötünün sesi kibar olmaz.
Acı biber bal olmaz,
İyinin huyu dar olmaz.
Toktogul senin gibi akınlar,
Hiçbir yerde hor olmaz.

Camandı maktagan menen baş bolboyt,
Toktogul, neeti cakşı kas bolboyt.

Kötüyü övmeyle baş olmaz,
Toktogul, niyeti iyi düşman olmaz.

TOKTOGUL:

Emçegin salsa enesi
Emçektüü bala ıylabayt.
Boortkosun bek tartsa,
Beşikte bala tuylabayt
Kuşundu özün salbasan,
Çırmalıp koldon bara albayt.
Anık tabın bilbese
İlbesinde ala albayt.
Bul ırdı inim taştayın:
“Menen” dep ırdap baştayın
Köl söölötü kaz menen,
Melmildep catkan saz menen.
Suluular betin öptüröt,
Kayrılıp turup naz menen.

Memesini verse annesi,
Emen bebek ağlamaz.
Bağlayan kemeri sıkıysa,
Beşikteki bebek kıpırdayamaz.
Kuşu kendin bırakmazsan,
Uğraşsa da elden çıkamaz.
Gerçek durumun bilmezsen,
Avlarını alamaz.
Bu şiiri kardeşim bırakayım:
"İle" diye söylemeye başlayayım.
Gölün manzarası kaz ile güzel,
Gerilip yatan balçık ile.
Güzeller yanağını öptürür.
Dönüp şöyle bir naz ile.

BARPI:

Darıya agat say menen,
Cılkının körkü tay menen.
Kök soorun uçat balaluu
Oşo say boyunda car menen.

Derya akar çay ile,
Yılkının güzeli tay ile.
Gök kuş uçar yavrulu,
Çay kenarındaki yar ile.

Kulalı cüröt an menen,
Kök karga uçat car menen.
Sagızgan oynoyt say menen,
Balasız kişi zar menen.

Yırtıcı kuş uçar av ile,
Gök karga uçar yar ile.
Saksağan oynar çay ile,
Evlatsız kişi dert ile.

Cigittin köönü kubanat

Yiğidin gönlü sevinir,

Bulkungan buudan at menen
Coldoş bolup bir cürbö
Könlü kara cat menen.

TOKTOGUL:

Öz barkın bilbes can bolot,
Bastaşpagın mas menen.
Kapalığın cazam dep
Kadırlaş bolbo nas menen.
Kuçaktaşıp dos bolbo
Astı aklı pas menen.
Canaşsan cakşı mart menen,
Soodanın işi – kart menen.
Moynun kılday içkeret,
Sarı ooru meenet dart menen.

BARPI:

Araba cüröt taş menen,
Uuru cüröt pas menen.
Adamdın sını baş menen,
Mandaydın sını kaş menen.
Kişi akıl tabat es menen,
Oroyun ıssık bet menen.
Öz elinden bölünüp,
Basıp ötpö çet menen.

TOKTOGUL:

“Menendi”, inim, taştaybız,
“Turbaybıdan” baştaybız.
Arkar, kulca cayıtı.
Zoodo bolot turbaybı.

Durmak istemeyen at ile.
Yoldaş olup bir gezme,
Gönlü kara el ile.

Kendi değerini bilmeyen can olur,
Uğraşmayın sarhoş ile.
Sıkıntımı gideririm diye,
Yakın olma mest ile.
Kucaklaşıp dost olma,
Aklı kısa biri ile.
Yakınlaşsan iyi mert ile,
Ticaret işi - tecrübe ile.
Boynun kıl gibi incelir,
Sarılık hastalık derdi ile.

Araba geçer taş ile,
Hırsız gezer alçak ile.
İnsanın sıfatı başı ile,
Alnın sıfatı kaşı ile.
İnsan akıl bulur zeka ile,
Sıfatı sıcak yüzü ile.
Kendi halkından bölünüp,
Yürüyüp gitme kenar ile.

"İle"yi kardeş bırakalım,
"Olurmuş"a geçelim.
Geyik, keçi otlağı,
Kayalarda olurmuş.

Ar ösümdük miyvalar
Toodo bolot turbaybı.
Ak şumkar kuştu uçuran,
Kanat bolot turbaybı.
Aytıluu ırdın belgisi,
Sanat bolot turbaybı.
Tuuganga tuugan belgilüü
Medet bolot turbaybı.
Medet bolgon inide,
Adep bolot turbaybı.
Baatırların kolunda,
Kılıç bolot turbaybı.
Kayratı bat cigitke
Iris bolot turbaybı.

BARPI:

Camandın peyli belgilüü:
Kazanın teep sındırıp,
Bırkıratat turbaybı.
Üydögü bala çakanı
Çırkıratat turbaybı.
Muundurup ayalın,
Kırkıratat turbaybı.
Nar töölördün söölötü
Çuuda bolot turbaybı.
Cayan balık cayıtı
Suuda bolot turbaybı.
Aytıluu keptin çeçimi
Irda bolot turbaybı.
Ay–esebi–tört mezgil,
Cılda bolot turbaybı

Her çeşit meyveler,
Dağda olurmuş.
Ak şahin kuşu uçuran,
Kanat olurmuş.
Söylenilen şiirin iyisi,
"Sanat olurmuş.
Kardeşe kardeş en iyisi,
Samimiyet olurmuş.
Samimiyet olan kardeşte,
Saygı olurmuş.
Kahramanın elinde,
Kılıç olurmuş.
Kuvveti olan yiğitte,
Rızkı olurmuş.

Kötünün huyu bellidir:
Kazanı tepip kırarak,
Dağıtıcı olurmuş.
Evdeki çoluk çocuğu,
Ağlatıcı olurmuş.
Gırtlaklayıp hanımın,
Rahatını kaçırın olurmuş.
Develerin azameti,
Yelesinde olurmuş.
Yengeç balık otağı,
Suda olurmuş.
Söylenilen sözün çözümü,
Şiirde olurmuş.
Ay hesabı–dört mevsim,
Bir yılda olurmuş.

Denizdi carıp col salgan
Kayık bolot turbaybı.
Ay asmanda tegerek
Carık bolot turbaybı.
Ötkön iştin barısı
Tarih bolot turbaybı.

TOKTOGUL:

Balam, “turbaybıdan” ötölük,
Emi “cazılatka” köçölük.
Arabanı körgöndö
Attın çeri cazılat.
Elge şilen bergende
Martın çeri cazılat.
Ilbesindi körgöndö
Kulştun çeri cazılat.
Akmaktı ursan ayabay,
Muştun çeri cazılat.
Narın tartıp et cesen
Tiştin çeri cazılat.
Cer betine kar tüşsö
Kıştın çeri cazılat.

BARPI:

Arık baylap suu kelse,
Saldın çeri cazılat.
Cayılıp şiber ottoso,
Maldın çeri cazılat.
İştin kiyin es alsa,
Candın çeri cazılat.
Taşka kazıp çıgarsa,

Denizi yarıp yol yapan,
Kayık olurmuş.
Ay gökte yuvarlak,
Aydın olurmuş.
Geçmiş olayların tümü,
Tarih olurmuş.

Evlat "olurmuş"tan geçelim,
Şimdi "açılıra" geçelim.
Arabayı görünce,
Atın gönlü açılır.
Halka yemek verince,
Merdin gönlü açılır.
Avını görünce,
Yırtıcı kuşun gönlü açılır.
Ahmakları dövünce,
Yumruğun gönlü açılır.
Küçük parçalarla et yiyince,
Diştin gönlü açılır.
Yeryüzüne kar yağarsa
Kardın gönlü açılır.

Arık ile su gelirse,
Akımın gönlü açılır.
Yeşilliği görünce,
Malın gönlü açılır.
İştin sonra dinlenirse,
Canın gönlü açılır.
Dışarı kazıp çıkarılınca,

Kandin çeri cazılat.
Baltırkan otop çalkalap,
Çalkandı basıp talkalap,
Kursagi toyso kaykalap,
Nardın çeri cazılat.
Ak möngülüü cılgada,
Muzdun çeri cazılat.
Bulgarı iylep şım kılşa,
Önü sonun kulpursa –
Uzdun çeri cazılat.
Canı küyö kelgende,
Çımçılaşıp külüşüp,
Çın könülün berişıp,
Sarı mayday erişıp
Kızdın çeri cazılat.

TOKTOGUL:

Sen dağı mendey ırdadın,
ırından, inim, sındadım.
Adaştırıp ırdasam,
Aytkanımndan cılbadın.
Menin aytkan ırımdı.
Bekerinen burbadın.
Sayrattın kızıl tilindi,
Akındığın bilindi.
Men körsötkön ırımdı
Ulabastan koybodun,
Acıratpay bir cerin,
Kınabastan koybodun,
Adis akın eken dep,
Bul cerinden oyloodum.

Madenin gönlü açılır.
Otları basıp dağitan,
Isırgan otunu yok edip,
Karnı doyduğuna sevinen,
Devenin gönlü açılır.
Ak buzlu vadide,
Buzun gönlü açılır.
Kayış işleyip kuşak yapılırsa,
Rengine çıkarırsa,
Yüzün gönlü açılır.
Yeni damat gelince,
Cimcikleşip gülüşüp,
Duyguların paylaşıp,
Ter yağı gibi erişıp,
Kızın gönlü açılır.

Sen de benim gibi söyledin,
Şiirinden kardeşim sınıdım.
Dolandırarak söylediklerimin,
İzini kaybetmedin.
Benim dediklerimi,
Başka yöne çekmedin.
Şakıttın kızıl dilini,
Akınlığın bilindi.
Gösterdiğim şiirimi,
Aynen devam ettirdin.
Kopartmadın bir yerini.
Ustalarca yerleştirdin,
Nadir akın imiş diye,
Burasında düşündüm.

BARPI:

Men üçün, aba, çeçildin,
Kubanıp köönün köşüldün.
Aytkanım ayıp bolso da,
Ağalık kılıp keçirgin.
Keçiret dep col surap,
Aldından, aba, ötündüm.
Canılırgan çeçensin,
Bizge- cazılğan kattan ekensin.
Elge tiygen keregin,
Kimgе katkan belegin?...
Sayrap turgan bul күnün,
Kalat cerde bul tilin.
Cazdırıp kagaz taştap ket,
Suranamın men inin.
Uşul inin aytkanım
Akılman, aga, sen bilgin.
Emi go ketip baramın,
Aman esen tıñç cürgün.

TOKTOGUL:

Emi çok menin armanım:
Bar eken sendey ardagım.
Aman keldin, aman ket,
Boordoşum, darmanım.
Karadan alğan kaşka attı,
Berdirdim, seni minsin dep,
Atanday bolgon adamın
Kadırmıdı bilsin dep.
Kay cerge barsan, agasın

Benim için, abi, söyledin,
Sevinerek gönlünden söyledin.
Söylediğim ayıp olsa da,
Ağalık edip affedin.
Anlar diye yol sordum,
Önünden, amca, dik geçmedim.
Yanılmayan çeçensin,
Bizim için yazılan namesin.
Halka faydan dokunan,
Kime kalık mirassın?...
Ötmekte olan bu ezginin,
Kalır yerde bu dilin.
Yazdırıp kâğıt bırakın,
Rica ederim ben kardeşim.
Bu kardeşinin söylediklerini,
Akıllı ağa, sen bilirsin.
Şimdi gidiyorum,
Esenlikle ol diye.

Şimdi kalmadı benim derdim,
Varmış senin gibi evladım.
Esen geldin, esen git,
Ciğerim dermanım.
Karadan alan atı,
Verdirdim seni binsin diye.
Baban gibi kişiyim,
Değerimi bilsin diye.
Nerelere gitsen de abisini,

Esine alıp cürsün dep.
Könülumdö dostoşup,
Kayırdaşıp koştoşup.
Beri sun, inim, kolundu!
Bizdin elden sek kördün,
Eçen türkün sonundu.
Anciyan barsan agandan,
Üzö körbö oyundu.

Caralgandan ezilip,
Cürgön balam ekensin.
Korduk tartıp zarlanıp,
Küygön balam ekensin.
Irdaşında ayıp çok,
Kalıpka tartıp koygondoy.
Irga kangan kişinin
Könülü artık tolgondoy.
Kınadın, terme, sanatın.
Sen boldun benim kanatım.
Ustazı bolup col açsam,
Adaşpay kettin ırdan,
Anık bildim sınırından.
Ketmen çapkan kedeydin,
Keliştirip ırdadın,
Keneşim ugup cırgagın.
Başınan buzuk baylarga,
Balam, gönül burbagın,
Malaydı koşup ırdagın.
Orokçu bolso, toluksun,
Özün barıp colukkun.
Kubandırıp ırdagın,

Aklında tutup, unutmasın diye.
Gönlüm ile dostlaştım,
Hayır ile ayrılıyoruz,
Beri sun kardeş elini,
Bizim halktan sen gördün,
Çeşitli iyiliği.
Evine gidince, ağabeyini,
Unutma sakın.

Doğduğundan beri ezilip,
Gezen çocuğum imişsin.
Acı çekip zorlanıp,
Yanmış çocuğum imişsin.
Şiirinde kusur yok,
Kalıba sokulmuş gibi,
Şiiri bilen kişinin,
Gönlü fazlasıyla açılacak gibi.
Söyledin terme sanatı.
Sen oldun benim kanadım.
Usta olarak yol göstersem,
Şiir yolundan sapmadın.
Tam değerini sınadım,
Kazma, kürek ile çalışan çiftçiyi,
Güzel anlattın.
Sözlerimi dinleyip rahatla,
Başından beri bozuk zenginlere,
Evlat gönül verme.
Köle olanları söyle,
Orakçı ise sevinsin,
Kendin ziyaretine git.
Sevindirip şiir söyle.

Koşulup birge cırgagın.
Öspürüm caştan ekensin,
Colundu tapkın, çıragım!
Onolor zaman bizdiki,
Odarılıp kılımdan.
Kutularbız cark etip,
Kuruttay ezgen zulumdan.
Carkırap bizge tan atar.
Camandar bizden adaşar.
Kabarın ukkam, tüşünöm,
Araket kılğan biröö bar.
Aytayın desem aşkere,
Çıgarbayt azır turmuş tar.
Duşmandın tuusu büktölör,
Turmuşstun tuusu tikteler.
Bizge karşı duşmanga,
Kaygının zaarı küktölör.
Karışkır tüşör kapkanga,
İrdarbız anda cakkanga.
Duşmandar tüşör oruna,
Çıgarbız tendik coluna,
Bizge karşı duşmandı,
Keltirer baldar koluna.
Akılın bolso bilip al,
Abandın aytkan ırların,
Altınday sakatap tüyüp al.
Süygülüktüü turmuşstun,
Tünü keler bir күnü.
Cırgalçılık, kubanıç
Künü keler bir күnü
Alıs cakın debesten,

Birlikte coşun,
Önün açık genç imişsin.
Yolunu bul evladım!
Düzelir zaman bizimki,
Geçip asırdan asra.
Kurtuluruz bir gün,
Kurut gibi ezen zulümden.
Aydın şafaktan atar,
Kötülük bizden uzaklaşır.
Haberin duydum, anlarım,
Çaba gösteren biri var.
Söyleyeyim desem fazladır,
Çıkarmaz şimdiki dar zaman.
Duşman bayrağı devrilir,
Hayat bayrağı dikilir.
Bize karşı duşmana,
Dertlerin hepsi yüklenir.
Canavar düşer kapana,
Şiirimizi o zaman söyleriz.
Duşmanlar düşer yerine,
Çıkarız eşitlik yoluna.
Bize karşı duşmanı,
Getirir çocuklar eliyle.
Aklında olsun evladım,
Akın amcanın şiirlerini,
Altın gibi sakla beyninde
Tatlı hayatın,
Gecesi gelir bir күnü.
Rahat kıvançlı,
Günü gelir bir күnü.
Uzak yakın demeden,

Ten tuular bir künü.
Ezilgen eldin cardamı,
Er tuular bir künü.
Öböşön anda bilersin,
Abandın ırı anık dep,
Çın eken bizge tarih dep,
İçinden tınp cürörsün,
Közün menen körörsün.
Can inim, emi unutpayt,
Toktogul agan özündü.
Aylanıp elge ayta cür,
Agandan ukkan sözündü.

BARPI:

Aytkanın ıras, Toktogul,
Anığı maga bilindi.
Manaptan cegen tayagım,
Kökürökö çiyildi.
Darmanımdı kurutkan,
Uzun tündö ulutkan,
Zalimden körgön azaptı,
Inin kaydan unutkan?
Berçi, aba, kolundu,
Körsötçü baştap colundu
Alıstan keldim arzılap,
Bileyin kızık sonunu.
Ezilgen kedey balası,
Toktogul dep eşitip
Toktoboy keldim karaçı!
Körsötsön ırdın tazasın
Könüldü, aba, cazasın.

Eşitlik gelir bir günü.
Ezilen halkın yardımcısı,
Er dünyaya gelir bir günü.
Ölmezsen o gün bilirsin,
Ağabeyimin şiiri gerçek diye,
Gerçekmiş tarih bize diye,
İçine saklayarak gezersin,
Gözün ile görürsün.
Can kardeşim şimdi unutmaz,
Toktogul ağabeyin seni.
Dolaşıp halka söyle,
Ağabeyinden duyduğun sözü.

Söylediklerin doğru Toktogul,
Gerçekleri gördüm.
Beyden yiyen dayağım,
Göğüslerime çizildi.
Dermanımı kurutan,
Uzun geceler ağlatan,
Zalimden gördüğüm azabı,
Kardeşin nasıl unuttur?
Versene ağabey elini,
Göster gidecek yolunu.
Uzaktan geldim arzu ile,
Öğreneyim her şeyi.
Ezilen yoksul evladı,
Toktogul diye işitip,
Durmadan geldim baksana!
Gösterirsen şiirin temizini,
Gönlümü, ağabey, açarsın.

Irdap berip, küü çertip
Cürögümdü basasın.
Nasaat berip, col açıp,
Canımdan artık atasın.
Aldında Barpı oturup,
Cazdı cürök kapasın.
Komuzga aşkan çebersin,
Önördü köpkö beresin.
Özünö cakın cardıga
Üyröngün, inim degensin.
Kazınaluu köp ırdın,
Tügönbös tüptüü kenisin.
Cardı calçı - calpının
Kayrılbas katuu belisin.
Adaşıp kelgen adamdın,
Tünöp keter cerisin.
Kayrattuu kalın elindin,
Kaynap çıkkın erisin.
Bulbulday sayrap turganda,
Tanıgam eldin çetinden.
Col körsötkön abasın,
Çıgarbayt Barpı esinden!

Şiir söyleyip, ezgi çalan,
Yüreğimi basarsın.
Nasihat verip, yol açıp.
Canımdan öte babasın.
Önünde Barpı oturup,
Serdi yüreğindeki dertlerini.
Komuzun ustasısin,
Hünerini herkese dağıtırsın.
Özüne yakın yoksula,
Öğren kardeş demişsin.
Hazine dolu birçok şiirin,
Tükenmez madenisin.
Yoksul fakir herkesin,
Kırılmaz belisin.
Kayıp olan insanın,
Dönüp konaklayacak yerisin.
Kuvvetli kalabalık halkının,
İçinden çıkan erisin.
Bülbül gibi şakıdığında,
Tanımıştım seni kenardan.
Yol gösteren abisini;
Çıkarmaz Barpı aklından!

7. Barpı ile Nazar'ın Atışması⁵⁰³.

BARPI:

Dal ortomdu kabartıp,
Kötördüm otun adırdan.
Barpı, Nazar-eköobüz
Sırdaşıp, bolduk kadir can.

Bütün bedenimi kabartıp,
Kaldırdım odun yamaçtan.
Barpı, Nazar-ikimiz
Sırdaşıp, olduk kadir can.

⁵⁰³ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.223–225

Zalim bayga kor kılğan-
Bul işti kördük tagdırdan.
Atabız sattı zalimgã,
Akçasın sanap aluuga.

NAZAR:

Kire elekpiz, Barpı dos,
Eköübüz teñ karuuga.
Atam sattı zalimge
Carım çeyrek taruuga.
Kocoyunum kötörtöt
Uramın dep tayagın.
“Otunuñ menen kurgur”-dep,
Baybiçe bürköyt kabagın.
Altı kündö bir cuuyt,
Atala kuygan ayagın.
İşenbeseñ Barpı dos,
Ali barıp karagın.

BARPI:

Anday bolso, can dosum,
Tüşöt go senin tamaniñ.
Butumdagı kam** çokoy
Cırtılğanın karagın.
Tiken sayıp tamanım
Tıtılğanın karagın.
Üşük aldı butumdu
Ubayda kördük şul kündü.
Catkanım suuk eşikte,

Zalim beye hor kılan-
Bu işi gördük kaderden.
Babamız sattı zalime,
Akçasını sayarak almaya.

Daha ermedik, Barpı dost,
İkimiz de güç kuvvete.
Babam sattı zalime
Yarım çeyrek darı için.
Efendimiz kaldırtır
Vururum diye dayağıyla.
“Oduunla yok olası”-diye,
Hanımefendi çatar kaşını.
Altı günde bir kere yıkar,
Yemek yenilen bulaşığını.
İnanmazsan Barpı dost,
Akşam gelerek bir bak.

Öyleyse, can dostum,
Düşer senin tabanım.
Ayağımdaki kötü pabucun
Yırtıldığına baksana.
Diken batıp ayağımdan
Yıprandığına baksana.
Don aldı ayağımı
Eziyet gördük şu günde.
Geceledim soğuk yerde,

---

* Kam çokoy; İşlenmemiş ham kayıştan yapılan çarığın adıdır.

Zalim bay aldı tınçımdı,
Ürgülösöm, bakırıp-
Keçesi buzat uykumdu.
Üygö kirsem: “ot cak” deyt,
Eşikke çıksam: “mal bak”-deyt.
“Keç kalasın otundan
Ertelep turup, “tez bas”-deyt.
“Algamin pulga seni”-deyt,
“Sırımdı bilip algansıp
Uktay berbe emi”-deyt.
Öñü suuk zalimdin,
Sögüşü menen gebi ceyt.

NAZAR:

Ayım bütüp zalimden,
Keter künüm bar beken?
Özümdün cayım Kır-Colgo,
Ceter künüm bar beken?
Menin da şişip tapanım,
Cırtıldı kiygen çapanım.
Kızıtalak zalimden
Kutulup kaçan kaytamın?
Küygönümdön sıırımdı
Dosum, saga aytamın.
Men da sendey keç kurun
Azabımdı tartamın.
Kıtır-kıtır kaşınıp,
Tınç uktabay catamın.
Baybiçenin kordugun
Ukçu dosum saga aytamın:
Kurmak beret-badırak,

Zalim bey aldı rahatımı,
Uyumaya çalışınca, bağırıp-
Geceleyin bozdu uykumu.
Eve girsem: “ateş yak” der,
Dışarı çıksam: “mala bak” der.
“Geç kalırsın odundan
Erken kalkıp, “çabuk ol”-der.
“Almıştım seni akçeye”-der,
“Sırıımı biliyormuşçasına
Devamlı uyuma artık”-der.
Yüzü soğuk zalimin,
Sövmesi ile lafi yeter.

Zamanım bitip zalimden,
Gidecek günüm var mıymış?
Öz yurdum Kır-Col’a,
Ulaşacak günüm var mıymış?
Benim de şişip tabanım,
Yırtıldı üzerimdeki giyimim.
Şerefsiz zalimden
Kurtulup ne zaman dönerim?
Yandığım için sıırımdı
Dostum, sana söylüyorum.
Ben de senin gibi geceleyin
Azabımı çekerim.
Durmadan kaşınıp,
Rahat uyumadan yatarım.
Hanım efendinin horluğunu
Dinle dostum sana anlatırım:
Tatmak için patlamış mısır verir,

Tiktep turam caldırıp.
Menden bölök tuubastın,
Üyündö cok “balası”.
Kiygizgeni eski şım,
Cırtılğanın karaçı!...

BARPI:

Sen küygön baydan men küygöm,
Eköbüz-coldoş teñ küygön.
Altı ay öttü esepte,
Bir colu cuubayt kiyimdi.
Cogolso dep tileymin
Şuga okşogon zulumdu.
Atala berse, tuzu cok,
Ketirdi betten nurumdu.
Küygönümdön men dagı
Ayttım saga sıırımı.
Altıbayday ākāsı
Artıkça meni bul cumşayt.
“Kulubuzsuñ Barpı” dep,
Balası Zirek şul cumşayt.
Çıñırıp tildeyt Çıragı,
Tili uuday bul dagı.
Baylardın öttü kazabı,
Ölgüçö çıkpayt esimden,
Zalimdin korduk azabı.
“İrisı cok kedey” dep,
Intılğanı küygüzdü.
Kık taşıtıp zambarlap,
Bulkunganı küygüzdü.

Gözlerim parlayıp baka kalırım.
Benden başka çocuksuzun,
Evinde yok “çocuğu”.
Giydirdiği eski pantolon,
Yırtıldığına baksana!...

Senin yandıgın beyden ben yandım,
Aynı kaderi paylaşıp birlikte yandık.
Altı ay geçti hesapta,
Bir kere de yıkamaz giyimi.
Yok olmalarını dilerim
Buna benzer zulümlerin.
Aş verse, tuzu yok,
Giderdi yüzümdeki nurumu.
Yandığımdan ben de
Söyledim sana sıırımı.
Altıbay gibi ağabeyi
En çok beni o çalıştırır.
“Kulumuzsun Barpı” diye,
Çocuğu Zirek, bu da çalıştırır.
Bağırıp söver Çırak’ı,
Dili zehir gibi bunun da.
Beylerin geçti gazabı,
Ölünceye dek çıkmaz aklımdan,
Zalimin hor gördüğü azabı.
“Çilekeş fakir” diye,
Saldırması beni yaktı.
Tezek taşıtıp arabayla,
Dövmesi beni yaktı.

NAZAR:

Cokçuluk kesti moynumdu,
Aldı suuk kolumdu.
Atam satıp zalimge
Kuruttu menin şorumdu.
Kötörüp bargan otunum,
Bir ögüzgö cük turat.
Bilesiñ Nazar dosuñdu,
Ayagı menen tik turat.
Ömörbektin baldarı,
Baş-başıga zor boldu.
Alibek uulu Nazariñ,
Azabın tartıp kor boldu.
Caş toldu kara közümö,
Cabır tüştü özümö.
Bul sıırdı, Barpı dos,
Aytayın senin özüñö.
Kocoyunum Ömürbek,
Azarı maga boldu köp.
Irañımda kan kalbay
Sargayıp öñüm boldu çöp.

BARPI:

Acalım cetip ölbösöm,
Acıırdımın calından.
Kutularmın bir künü
Şuga okşogon zalımdan.
Katuı suuk çildede,
Sogonçogum carılğan.

Yokluk kesti boynumu,
Aldı soğuk kolumu.
Babam satıp zalime
Yaktı benim çilemi.
Sırtımda getirdiğim odun,
Bir öküze yük olur.
Bilirsın Nazar dostunu,
Ayakları üzerinde dik durur.
Ömerbek'in çocukları,
Her biri ayrı bey oldu.
Alibek oğlu Nazar'ın,
Azabını çekip hor oldu.
Yaş doldu siyah gözüme,
Cebir düştü kendime.
Bu sırrımı, Barpı dost,
Söyleyim senin kendine.
Sahibim Ömürbek,
Azarlaması bana çok oldu.
Rengimde kan kalmadan
Sarıp rengim oldu ot.

Ecelim gelip ölmezsem,
Uzaklaşırım alevden.
Kurtulurum bir gün
Buna benzer zalimden.
Sert soğuk zamanında,
Topuklarım yarılmış.

Calinsam da eç berbeyt,
Çokoyuma çarımdan.
Bul azaptı men körüp,
Ümüt üzöm canımdan.
Kötörö albay otundu
Belim oorup mekçeyet.
“Otundan erte kelbeyt”-dep,
Baybiçesi çekçeyet.
“Attarga kişen salgın”-dep,
Nazarbay çabat başıma.
“Torpoktu baylap koygun”-dep,
Apıce tiyet gaşıma.
Sen dağı mendey kedeysiñ,
Nazar dosum, çaşıba.
Neler kelip ne ketpeyt
Er cigittin başına.

Yalvarsam da hiç vermez,
Ayaklarıma bir çarık.
Bu azabı men görüp,
Ümidimi keserim canımdan.
Kaldıramadan odunu
Bel ağrım çoğalır.
“Odundan erken gelmez”-diye,
Hanımı kötü kötü bakar.
“Atlara kelepçe tak”-diye,
Nazarbay vurur başıma.
“Buzağıları bağla”-diye,
Abla sinirime dokunur.
Sen de benim gibi fakirsin,
Nazar dostum ağlama.
Neler gelip neler gitmez
Erkek yiğidin başına.

8. Barpı ile Nazarbay’ın Atışması⁵⁰⁴.

NAZARBAY:

Üyümdö cürgön “ulumsun”,
Üç tillalik kulumsuñ.
Kaptagın, kulum, samandı,
Cumşaymın sendey camandı.
Erteñ menen turbaysıñ,
Aytkanımdı kılbaysıñ.
Kötörüp turgun başıñdı,
Aktap içkin aşımdı,
Keltiresiñ gaşımdı.
Toyguça ceysiñ nanımdı,

Evimde yaşayan “oğlumsun”,
Üç gümüş paralık kölemsin.
Çuvalla, kölem, samanı,
Çalıştırırım senin gibi kötüyü.
Sabahleyin kalkmazsın,
Dediklerimi yapmazsın.
Yukarı kaldır başını,
Hak ederek iç aşımı,
Beni sinirlendirirsin.
Doyuncaya kadar yersin ekmeğimi,

⁵⁰⁴ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.226-228

Bakpaysıñ cakşı malımdı,
Bilemin, kulum, alıñdı.

Bargıñ kelet apaña,
Pul bergemin ataña.
Kızın baalap berebi,
Ötkörgön menin akıma?

BARPI:

Kaptadım kapka samanıñ,
Azır senin zamanıñ.
Butuma çokoy berbesten,
Üşük urdu tamanım.
Toñgolok kesti butumdu,
Malıña kantıp baramın?
Çoñ akırğa tolturup
Cılkına saman salamın.
Kıynalıp cürüp ölbösöm,
Kegimdi senden alamın!
Otunuñ terdim oydolop,
Adırğa baram corgolop,
Karayıp bulut köböysö,
Töbömdön camgır şorgolop.
Karışam sınıp tutaşıp,
Kaykaygan taşka korgolop.
Tāgimdā tüzük töşök cok,
Catalbaymın oydolop.
Arzımdı kaçan tıñdaysıñ?
Üç aga-ini cindenip,
Üçöölöp meni cumşaysıñ.
Üç dilda akça bergeniñ,

Bakmazsın iyi malıma,
Bilirim, kölem, halini.

Gitmek istersin ablana,
Para vermiştim babana.
Kızını parayla verir mi?
Verdiklerimin karşılığında?

Çuvala koydum samanını,
Şimdi senin devirin.
Ayağıma çarık vermeden,
Soğuk aldı tabanıma.
Don kesti ayağıma,
Malına nasıl giderim?
Büyük ahırını doldurup
Yılına saman koyarım.
Zorlukla ölmezsem,
İntikamımı senden alırım!
Oyununu derdim zorlanıp,
Yamaca varırım yorgalayıp,
Kararıp bulut çoğalırsa,
Tepemden yağmur dökülür.
Hareket edemeden kalırım,
Kocaman taşa dayanırım.
Altımda doğru dürüst döşek yok,
Yatamam kıvranarak.
Arzumu ne zaman dinlersin?
Üçkardeş sinirlenip,
Üçünüz beni çalıştırırsın.
Üç gümüş akçe verdiğin,

Süyösüň üşüp ölgönüm.
Irat bolor bir künü
Korduktu senden körgönüm.

NAZARBAY:

Akmaksıň, kedey, oolukpa,
Bir bäläägä colukpa.
Tamaniň tilip kan alsam,
Anan, açılıp közüň soolukpa.
Toygonuna toroňdop,
Süylöysüň maga oloňdop.
Ölöp ketseň mayliga,
Cürö ber, sokur çoloňdop.
Akâmdin atı-Altıbay,
Tuugandın maga barkı bar.
Çaşımda süyüp kötörgön,
Kızmatı maga ötkörgön.
Cumşaymın sendey kulumdu,
Tölötüp alam pulumdu.
Küröp ber köňdöü çarkarın,
Puluman cumşap aytamın,
Akkız ceňe katını,
Tokup ber minçü atını.
Kardıňı carat tampaytıp,
Bışırıp koygon patiri.
Ortonçu âkâm Bazarbay,
Koşko cumşayt ertege,
Koştın başın cetele.
Agamdın köönün kuş kılgın,
Arbitıp kedey, iş kılgın.
Carmaga kardıň toyosuň,

Seversin üşüyüp ölmemi.
Kurtulurum bir gün
Senden çektigim horluktan.

Ahmaksın, fakir, heveslenme,
Bir belaya denk gelme.
Tabanı dilinip kan alsam,
Sonra, açılıp gözün aylıma.
Doyduğun için sevinip,
Söylersin bana gevezelenerek.
Ölöp gitsen boşuna,
Gezmeye devam et aksayarak.
Ağabeyimin adı-Altıbay,
Kardeşin bana değeri var.
Çocukluğumda sevgiyle kaldırmış,
Hizmetini bana geçirmiş.
Çalıştırırım senin gibi kölemi,
Geri alırım paramı.
Temizle tezekli ahırımı,
Param olduğundan çalıştırırım,
Akkız yenge kadına,
Eyerleyiver binecek atını.
Karnını yarar patlatıp,
Pişirip koymuş ekmeği.
Ortanca ağabeyim Bazarbay,
Çift sürmeye yarın,
Ağabeyimin gönlünü hoş tut,
Hızlandırıp, fakir, iş yap.
Yarmaya karnını doyurursun,

Carılganday bolosuñ.
Kök arkan büktöy kel,
Kök atka kuuray cüktöy kel.
Baybiçem üydö ıyladı,
Keçee otun cokton kuuradı.
Cüktöbösoñ otundu,
Sıyırıp alam tonuñdu.
Cara çabam conuñdu,
Kurutam, kulum, şoruñdu.

BARPI:

Eki agañdı körsötüp,
Aşırđıñ menet sen maga,
Cürgömün malay bir saga.
Kuuray terip kelgin-dep,
Kuturganday süylöysüñ.
Meenetke bütkön Barpımın
Kıynalğanın bilbeysiñ.
Apace senin ayımñ,
Ardaktap alğan zayıñ.
Kiyim berbey kıynaysıñ
Menin kay cerden taptıñ ayıbım
Meenet menen baktırğan
Malıñdın cayın ırdaymın.
Ookat menen işi çok,
Cariñdın cayın ırdaymın.
Tan atsa beret bir kalday
Keç kirse beret bir kalday
Eköo birigip kelse bir nanday.
-Eñkeysem belim üzülöt,
Erterek bayla kulun-dep,

Yarılmış kadar olursun.
Mavi halat hazırlayıp gel,
Kır ata çalı yükleyerek gel.
Hanımım evde ağladı,
Dün odun olmadığı için zorlandı.
Yüklemezsen odunu,
Çekip alırım giyimini.
Vurarak yararım sırtını,
Kuruturum, kölem, çileni.

İki ağabeyini gösterip,
Çoğaltın çilemi sen bana,
Senin için çalışan kölenim.
Çalı çırpı derip gel diyerek,
Kudurmuşçasına konuşursun.
Çileye biten Barpı'nın
Zorlandığını bilmezsin.
Apace senin hanımın,
Severek alan eşin.
Giyim vermeden zorlarsın
Benim ayıbımı neremden buldun
Çile ile baktırdığın
Malının halini söylerim.
Hayat ile işi olmayan,
Yârinin halini anlatırım.
Tan atınca verir bir parça
Akşam olunca verir bir parça
İkisi birlikte bir ekmek eder.
-Eğilirsem belim kopar,
Daha erken tayları bağlı diye,

Baybiçeñ tördö süzülöt.
Korduktu maga körsöttü,
Cumuşka cok balası.
Ayıga elek, Nazarbay,
Sogonçogum carası.
Tüş bolso beret kımıran,
Çıdabay kaldım şunuñan.
Atamdan algın puluñdu,
Kelip kalsa kezegim,
Sooltsom sendey zulumdu.
Keçee kamgak otun keyitti,
Tikenge şişip bilegim.
Korduktu maga körsötüp
Bakırşañ çıgat cürögüm.
Kelet go dep oyloymun,
Akırı menin tilegim.
Kızını baalap alam-dep,
Sen, kıcınasın atama.
Caşımnda emçek emizgen,
Bargım kelet apama.

Hanımın başköşede süzülür.
Horluğu bana gösterdi,
Çalıştırmaya yok çocuğu.
İyileşmedi hala, Nazarbay,
Topuğumun yarası.
Öylen olunca verir bir şeyler,
Dayanılmaz hal aldı bunların.
Babamdan geri alsana paramı,
Gelince zamanı,
Solutsam senin gibi zulmü.
Daha dün zorladı odun beni,
Dikenle şişip bileğim.
Horluğu bana gösterip
Bağırısın çıkar yüreğim.
Gelir diye düşünürüm,
Sonunda benim dilediğim.
Kızını parayla alırım-diye,
Sen, babama kızarsın.
Bebekliğimde sütünü emziren,
Gitmek isterim anneme.

9. Barpı, Beknazar ve Nışan'ın Atışması⁵⁰⁵.

BEKNAZAR:

Toptolup ırçı toluptur,
Topondon arzan boluptur.
Alaman ırçı toluptur,
Arpadan arzan boluptur.
Kelgin ırçı toluptur,
Kebekten arzan boluptur.

Toplanıp akınlar bir araya gelmiş,
Samandan ucuz olmuşlar.
Yoldan geçen akınlarla dolmuş,
Arpadan ucuz olmuşlar.
Gelen akınlarla dolmuş,
Kepekten ucuz olmuşlar.

⁵⁰⁵ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.229-234.

Alaman baldar köböyüp,
Alımımız azaydı.
Cetesiz baldar köböyüp,
Cemişimiz azaydı.
Çoorçu turat çoçoyup,
Kıyakçı turat kıyşañdap,
Taygan ittey şıypañdap.
Komuzçu turat koykoñdop,
Caman kızday oysoñdop.
İtelgi tiygen taanday
İlbitemin barıñdı,
Alamın bugün şayıñdı.
Akınsıngan, Barpı kör,
Kesemin senin payıñdı*.
Kim bilet tüpkü cayıñdı?
Sozoktoğu sarttardın
Caşında baktıñ badasın.
Calgız közdü Barpının
Bergeni turam cazasın.

Yoldan geçen akınlar çoğalıp,
Halimiz zayıflamıştır.
Köksüz çocuklar çoğalıp,
Yemişimiz azalmıştır.
Üflemeci duruyor bekliyor,
Kemençeci duruyor kıpırdıyor,
Tazı köpek gibi kuyruğunu sallıyor.
Kopuzcu süslenerek duruyor,
Benzeyerek kötü kılıklı kıza.
Şahin saldırmış serçe sürüsü gibi
Dağıtırim hepimizi,
Bugün alırım gücünüzü.
Akınmışçasına, Barpı kör,
Keserim senin topuğunu.
Kim bilir senin kökünü?
Sozok'taki Sartların
Gençken baktın hayvan sürüsüne.
Yalnız gözlü Barpı'nın
Cezasını vermeye hazırlanıyorum.

Nışan ırçı Barpını caktap, acıratıp aluu
üçün ırdayt:

NİŞAN:

Beknazar sendey kim bolot?
Koy aksağı menen miñ bolot.
Açıdan Barpı çıkanı,
Menin kolum uzardı.
Menden kiyin Beknazar,
Senin koluñ uzardı.
Kem emes Barpı çırağım,

Nışan akın Barpı'yı tutarak, aralarına
girmek için şöyle konuşur:

Beknazar senin gibi kim olsun?
Koyun aksağıyla bin tane olur.
Açı'dan Barpı çikalı,
Benim kolum uzadı.
Benden sonra Beknazar,
Senin kolun uzadı.
Eksik değil Barpı çırağım,

Men cardamdık kılğan ubagım.
Çenebey ake çekçeybe,
Kapkanday belin mekçeybe!
Balaga kattı gâp urba,
Etegide taarınba.
Acıratıp koyboyt dep,
Nişanga kelip calınba.

BEKNAZAR:

Cantörönün atınday,
Kılañdaba, Nişanım.
Balaga katuu tiydiñ dep,
Tırañdaba, Nişanım.
Boorsok kulak eçkidey,
Çunañdaba, Nişanım.
Bilemin senin cönüñdü,
Tügötöm Barpı körüñdü.

NIŞAN:

Kögörüp ösöt mayda tal,
Körkü adamdın kara mal.
Biriñ bolso ükâmsiñ,
Beknazar menin âkâmsiñ,
Biriñ ölüp, biriñ kal!

BARPI:

Sıylasam âkâ bilbeysiñ,
Sıyırmaga süylöysiñ.
Öz atıñdı bilbeysiñ,
İmeresiñ süylöysiñ.
İşenbe Colbors kazıña,

Benim yardım ettiğim zamandır.
Ölçmeden ağabey kusura bakma,
Kapan gibi belin ikiye katlanmasın!
Gence sert çıkışma,
Sonradan darılma.
Araya girmedi diye,
Nişan'a gelip yalvarma.

Cantörö'nün atı gibi,
Zıplama, Nişan'ım.
Gence sert çıktım diye,
Boş konuşma, Nişan2ım.
Keçi kulağı misali,
Hoplama, Nişan'ım.
Bilirim senin durumunu,
Tüketirim Barpı körünü.

Yeşerip büyür ufak ağaç,
İnsanın görkemi büyükbaş mal.
Birin benim kardeşimsin,
Beknazar benim ağabeyimsin,
Birin ölüp birin hayatta kal!

Saygıyı ağabeyim bilmezsin,
Öylesine konuşursun.
Kendi adını bilmezsin,
Döndürerek konuşursun.
Güvenme Colbors kadına,

Kelbeybi biröo aldıña.

Kebekten arzan debegin,
Kelişimdüü akındı.
Körbödüm sendey bakıldı.
Topondon arzan debegin,
Topton kelgen akındı.

Köñülñ tayın calganga
Kazıdan bir ton alganga.
Kalk akını cıyılşa,
Adamdı teñep tayganga.
İlimi bar moldosun,
Ilaaçın boluş oydosuñ.
Ketiremin burduñdu,
Ketiñdetpe murduñdu.
Azil kebiñ ötköröm,
Bıçıraygan murduña,
Pışañ salıp kötöröm.

BEKNAZAR:

Ördök uçat köldördön,
Kutulbadım ar cerde,
Saga okşogon körlördön.
Cılkı sulayt başattan,
Kutulbadım ar cerde,
Saga okşogon kaşaktan.
Ertegi kündü keçki deyt,
Uruguñdu surayım,
Sebebi nege eçki deyt?
Bileyin senin barkıñdı,

Gelmez mi biri önüne.

Kepekten ucuz deme,
Yakışıklı akın için.
Görmedim senin gibi gevezeyi.
Samandan ucuz deme,
Kalabalıktan gelen akın için.

Gönlün rahatını yalandan
Kadıdan bir cepken almaya.
Halkın akın toplanmışsa,
İnsanı tazı köpeğe benzetme.
Bilimi olan mollasını,
Şahin gibi beye benzetme.
Dağıtırım burnunu,
Kaldırma burnunu.
Şaka sözünü geçerim,
Küçücük burnuna,
Anadutla kaldırırım.

Ördek uçar göllerden,
Kurtulamadım her yerde,
Sana benzeyen körlerden.
Yılkı sular dereden,
Kurtulamadım her yerde,
Sana benzeyen görmezden.
Erken güne geç der,
Boyunu sorayım,
Ne sebepten keçi derler?
Bileyim senin değerini,

Ak eçki deyt kalkıñdı,
Baknazar aytpay koyobu,
Asti adamdan ber caka,
Adamdan eki bolobu?

BARPI:

Ördök uçat köldördön,
Maga okşogon körlördön;
Cılkı sulayt başattan,
Kutulbasañ, Beknazar,
Maga okşogon kaşaktan;
Naymanbay menen ırdaşıp,
Abiyriñ ketken Arkadan.
Kim kutulup kalıptır,
Saga okşogon mañkadan.
Bilesiñ menin barkımdı,
Sürüştürsöñ narkımdı.
Ak eçki dese kalkımdı,
Ak ekçinin orduna
“Soyom” dep anıñ çoçutkan.
Tüp babamdı korkutkan,
Oşol han senin uruguñ
Oolukpa mañka tırıgım.
Açuulanıp buulukkan,
Kanga barıp kakkın dep,
Ak eçki naamı munduktan.
Senin atañ Maadalı,
Kan aldında atıkkın.
Ne sebepten Cangazı
Coor atka çomurgan.
Toksondo bütün tomurgan,

Ak keçi derler halkına,
Beknazar söylemeden bırakır mı?
Âdem atadan bu yana,
İnsandan iki olur mu?

Ördek uçar göllerden,
Bana benzer körlerden;
Yılıkı sular dereden,
Kurtulamazsın, Beknazar,
Bana benzer görmezden;
Naymanbay ile dalaşıp,
Saygınlıgıñ kalmadı Arka’da.
Kim kurtulmuştur ki,
Sana benzer burunsuzdan.
Bilirsin benim değerimi,
Araştırırsın kimliğimi.
Ak keçi derlerse halkıma,
Ak keğinin yerine
“Keserim” diye ürpertirsin.
Köklerimi korkutan,
İşte o han senin kökündür
Havalara girme burnu deliğim.
Sinirlenerek sıkılan,
Han’a gidip attığından,
Ak keçi namı buradan kalmış.
Senin baban Maadalı,
Han önünde ad almış.
Ne sebepten Cangazı
Yağır ata binmiştir?
Doksan yaşıñda ayağını burkmuş,

Alımkul kan âkâm dep,
Taştakta butun omurgan.
Oşentip atañ oñolgon,
Kaçırıp Barpı ırdasa,
Mañkalar kaçıp cogolgon.

BEKNAZAR:

Piriñ elem ak kıldıñ,
Ayıptı koyom moynuña,
Emi kazıktı kagam boruña.
Darı berem özüñö
Dalparañ koyom közüñö.
Kamçı berem özüñö
Kalempir sebem közüñö.
Oñ közüñdü oyomun,
Sol közüñdü soyomun.
Sakaysa, sakaybasa da,
Dalparañ basa koyomun.

BARPI:

Neçendi coldon çıgargan,
Dindi Kuday urdubu?
Saga okşogon beymayza,
Pirdi Kuday urdubu?
Altı ooz ırdı tapkansıp,
Çeçendikke cetesiñ.
Arbak urgan bir mañka,
Eşendikke cetesiñ.
Eşen bolboy cerge kir,
Estüülüktü bilbeysiñ.
Eşenmin dep çoçutup,

Alımkul han ağabeyim diye,
Taşlı yerde ayağını burkmuş.
Böylelikle baban düzelmiş,
Saldırıp Barpı şiir söylerse,
Burunsuzlar kaçıp kaybolmuş.

Pirin idim hak ettin,
Ayıbını koyarım boynuna,
Şimdi kazığı saplarım bağına.
İlaç veririm kendine
Mavi taş koyarım gözüne.
Kamçı veririm kendine
Biber koyarım gözüne.
Sağ gözünü oyarım,
Sol gözünü keserim.
İyileşse de, iyileşmezse de,
Mavi taş basıveririm.

Niceleri yoldan çıkartan,
Dini Allah vurdu mu?
Sana benzer değersiz,
Piri Allah vurdu mu?
Altı söz şiiri bulmuş gibi,
Cambazlığa soyunursun.
Ervah vuran burunsuz,
Hocalığa soyunursun.
Hocalığınla yere gir,
Akıllığı bilmezsin.
Hocayım diye ürkütüp,

Elge calgan süylöysüň.
Oň közümdü oyosuň,
Sol közümdü soyosuň.
Sakaybasa közümö
Dalparaň basıp koyosuň.
Dayım ırıň bul elge
Maani bolot, Beknazar.
Dalparaň sabil maňkaga,
Dari bolot, Beknazar.
Kakşaganiň bul elge,
Maani bolot, Beknazar.
Kalempir sabil maňkaga
Dari bolot, Beknazar.
Iştaganga tülkü ölot,
Dalparaň sepse kurt ölot.
Ak dari sepseň sap bolot,
Tanooň taza pak bolot.
Barpı menen ırdaşıp,
Bügün Beknazar maňka sap bolot.

BEKNAZAR:

Öydö tömön ır kılıp,
Enteleseň kapamın.
Asası cok körgö okşop,
Temseseň kapamın.
Taanıp kelgen coluňa,
Tayak berem koluňa.
Kadırlap kelseň columa
Kältäk berem koluňa.
Azır kirseň columa,
Asa berem koluňa.

Halka yalan konuşursun.
Sağ gözümü oyarsın,
Sol gözümü kesersin.
İyileşmezse gözüme
Mavi taş koyarsın.
Daima şiirini bu halka
Nükte olur, Beknazar.
Büyük mavi taş, burunsuza,
İlaç olur, Beknazar.
Gevezeliğin bu halka,
Nükte olur, Beknazar.
Biber, büyük burunsuza
İlaç olur, Beknazar.
Tütsülemekle tilki ölür,
Mavi taşa kurt ölür.
Ak ilaç saçsan şap olur,
Burun boşluğun temiz olur.
Barpı ile atışıp,
Bugün Beknazar burunsuz şap olur.

Aşağı yukarı şiir söyleyip,
Gevezelik edersen bozulurum.
Asası yok köre benzeyip,
Yürürsen bozulurum.
Tanıyarak gelen yoluna,
Değnek veririm eline.
Saygıyla gelirsen yoluma
Sopa veririm eline.
Şimdi gelirsen yoluma,
Asa veririm eline.

BARPI:

Aldıña tura baramın,
Asa berseň alamin.
Abalkılar karmagan,
Asadan kantip tanamin.
Taamay basıp baramın,
Tayak berseň alamin.
Çolpon-Ata* karmagan,
Tayaktan emne tayamin.
Kay cerde bolsoň baramın,
Zaňgi baba karmagan,
Kältãktãn emne tanamin.
Kay cerde bolsoň baramın,
Kãltãk berseň alamin.
İlgerkiñdey irdaysıñ
İliyas asa karmagan.
Murunkuday irdaysıñ
Senin Mustapañ asa karmagan.
Bardaş kılбай irdaysıñ,
Senin Muhambetiñ asa karmagan.
Uluk emes ar cerde
Kıçike asa tiybegen.
Saga okşogon şermende,
Buçuka asa tiybegen.
Mindan kiyin, Beknazar,
Kañçaga asa tiybegen.
Saga okşogon şermende,

Önüne ayakta varırım,
Asa versen alırım.
Eskilerin tuttuğu,
Asadan niye vazgeçeyim.
Doğru yürüyüp varırım,
Değnek versen alırım.
Çolpon-Ata'nın* tuttuğu,
Değnekten niye vazgeçeyim.
Nerede olursan da varırım,
Zangi baba'nın* tuttuğu,
Değnekten niye vazgeçeyim.
Nerede olsan varırım,
Sopa versen alırım.
Eskiler gibi şiir söylersin
İlyas asayla gezermiş.
Eskiler gibi şiir söylersin
Senin Mustafa'n asa tutmuş.
Dengine almadan şiir söylersin,
Senin Muhammed'in asa tutmuş.
Büyüğe değil her yerde
Küçüğe asa vermemişler.
Sana benzer hamiyetsiz,
Eksiğe asa vermemişler.
Bundan sonra, Beknazar,
Nicelere asa vermemişler.
Sana benzer hamiyetsiz,

---

* Çolpon-Ata: Koyunun hamisidir

* Zangi baba: Büyükbaş hayvanın hamisidir

Maňkaga asa tiybegen.
Ketiremin küçüñdü
Alamın senin üşüñdü.

BEKNAZAR:

Çokçoñdobo, Barpı kör,
Colborstoy kazı çoñum bar.
Çogolduk kılıp katılsañ,
Mañdayıñda toruñ bar.
Kürpöñdöbö, Barpı kör,
Kuşubak boluş anake.
Akıret kıldıñ atañdı,
Ceysiñ go kältäk mınake.
Başıñdı carat tört cerden
Mavlan boluş anake.
Adebi cok akmak kör
Asılıp catsañ mınake.
Beknazardı ceñem dep,
Bezet kör beker urundu,
Akmak körgö kor kılbay,
Acıratıp alıp kal,
Karındaşın Buruldu.
Katılasıñ piriñe,
Oylobogun akmak kör,
Munduzga kelip turumun.

BARPI:

Künöo kılğan işim cok,
Kazıñdan ne dep korkomun.
Bozup kelgen emesmin,
Boluştan ne dep korkomun.

Burunsuza asa vermemişler.
Gideririm gücünü
Alırım senin korkunu.

Ukalalaşma, Barpı kör,
Colbors gibi kadı büyüğüm var.
Sakarlık edip sataşırın,
Alnında çekeceğın var.
Kabalaşma, Barpı kör,
Kuşubak bey işte burada.
Ebediyete gönderdin babanı,
Yersin sopa işte burada.
Başını yarar dört yerden
Mavlan bey işte burada.
Edepsiz ahmak kör
Asılırsan işte burada.
Beknazar'ı yenerim diye,
Bezmiş kör boşuna çırpındı,
Ahmak köre hor bırakmadan,
Ayırarak al,
Kız kardeşin Burul'u.
Saldırırın pirine,
Düşünme ahmak kör,
Munduz'a gelmişim.

Günah işleyen işim yok,
Kadıdan ne diye korkarım.
Gebe kalıp gelmedim,
Beyinden ne diye korkarım.

Başımdı cara çaptırıp,
Mavlandan ne dep korkomun.
Küyöösü Barpı uyalgan,
Nikelep bata kırkam dep,
Kaziñ otuz som akça pul algan.
Uruştu kaziñ oñolboyt,
Uram dese kazıga,
Karındaşı coloboyt.
Kete berem ket dese,
Barpının altı pulu koroboyt.
Karañgıda körünsö,
Karındaşı kazının
Barpının köönün çak kılát.
Arkamdan eerçip tek koyboy
Kaziñdı mında dak kılát,

Başımı yarıdırarak,
Mavlan'dan ne diye korkarım.
Kocası Barpı utanan,
Nikâh kıyarım diye,
Kadın otuz akçe para almıştı.
Kavgacı kadı düzelmez,
Vururum derse kadıya,
Kız kardeşi yaklaşmaz.
Giderim git derse,
Barpı'nın altı parası gitmez.
Karanlıkta görünse,
Kız kardeşi kadının
Barpı'nın gönlünü tutar.
Peşimden düşüp bırakmaz
Kadıyı burada bırakır.

-dep Barpı ırdagandan kiyin
Bazarkul degen kişinin açuusu kelip,
“Ayaldı ortogo salıp ırdaysıñ”-dep,
Beknazardı cemelegen. Oşondo el ortogo
tüşüp biz acırap kettik. Eköobüzgö eki
çapan kiygizip aytıştırıbay koygon.

-diyerek, Barpı söyledikten sonra
Bazarkul denen kişi kızarak, “Hanımları
karıştırmayın”-diye Beknazar'a seslenir. O
anda araya halk girip bizi ayırdı. İkimize
iki cepken giydirip atışmamızı kestiler.

10. Barpı, Kalık, Osmonkul, Alımkul ve Şarşenlerin Atışması⁵⁰⁶.

1936-cılı oktyabrda Frunzede 1936 Ekimde Bişkek'te sanatçıların
birinçi olimpiyada bolot. Aga ilk olimpiyatı düzenlenir. Buraya
Kırgızstandın bardık buluñ-burçunan Kırgızistan'ın her tarafından sanatçılar
önörpоздор kelişet. Moskvadan Zateyeviç gelir. Moskova'dan Zateyeviç katılır.

⁵⁰⁶ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.284-291.

katışat. Şubin cetekçilik kılat. Oşondo üç
kün keçigip kelgen Alımkul sahnaga çıgıp,
elge salamdaşıp, mintip ırdayt:

Şubin yöneticilik yapar. Buraya üç gün
gecikmeyle gelen Alımkul sahneye
çıkarak halk ile salamlaşıp şöyle şiir
söyler.

ALIMKUL:

Ala-Tooluk akındar,
Ablan-alban akın bar.
Komuzçu bar, ırçı bar,
Kubulcugan ün menen,
Koņguroodoy küü menen,
Kubantıp eldi turuuçular;
Külkülüü sözdön salçular,
Güldöp catkan köp eldin,
Küldürüp köönü alçular;
Tobuņa aytam salamdı,
Zalda turgan kalıñ el,
Conuņa aytam salamdı.
Kelipsizder şayırlar,
Keñ Frunze şaarına,
Kadır menen keldiñer,
Kabar cetip baarıñar.
Sapar kelip atayı,
Salamdaşpay kalambı.
Baktıluu eldin şayırı,
Barıña aytam salamdı.
Kalık menen Osmonkul,
Katarlaşım zamandaş.
Kuçaқтаşıp teñ öskön,
Kurbunu kişi tabalbas.
Kurbularım amanbı,

Ala-Too'lu akınlar,
Nice büyük akın var.
Kopuzcu var, akın var,
Güzel sesleriyle,
Çan sesi gibi ezgiyle,
Halkı sevindirenler;
Komik sözü söyleyenler,
Gelişmekte olan halkın,
Güldürüp gönlün alacaklar;
Herkesе söylerim selamı,
Salonda oturan halk,
Hepinize söylerim selamı.
Gelmişsiniz şairler,
Büyük Bişkek şehrine,
Gururla geldiniz,
Haber ulaşp hepiniz.
Sefere özellikle çıkıp,
Selamlaşmadan kalır mıyım?
Mutlu halkın şairi,
Hepinize söylerim selamı.
Kalık ile Osmonkul,
Yaşımız aynı çağdaşımdır.
Kucak kucağa büyüyen,
Dostunu kişi bulamaz.
Dostlarım sağ salim mi?

Kubanıp aytam salamdı.

Sevinerek söylerim selamı.

KALIK:

Alımkul inim rahmat,
Aytıp öttüñ salamdı.
Esendeşip alalı,
Eli-curtuñ amanbı.
Kelalbay nege buydaldıñ,
Keç aldıñbı kabardı.
Kılçañdap üydö cattiñbı,
Kıyalbay katın-balañdı.
Alıs dep ugam abıdan
Alay-Kuu, Leylek, Batkendi.
Alar dele keçikpey,
Alımkul senden bat keldi.
Toguz-Toroo, Çatkaldar,
Toluk keldi keçikpey,
Too başında catkandar.
Keldiñ bugün cañıdan,
Keçigip kaldıñ abıdan.
Kelgen önörpозdordun,
Keçirim sura barınan.
Akınsıñ eldi aralap,
Aktı-köktü taanıgan.
Kep salıp elge tüşündür.
Keçigip kalgan cayıñan.
Karış turgan Talastan,
Kanday bolup keçiktiñ,
Uşunu aytkın Alımkul,
Olturgan el eşitsin.

Alımkul kardeşim sağ ol,
Söyledin selamını.
Esenleşip alalım,
Halkın, yurdun esen mi?
Gelemeden niye geciktin,
Geç mi aldın haberi?
Kıvrılıp evde yattın mı?
Kıyamadan kadın-çocuğunu.
Uzak diye duyarım iyice
Alay-Kuu, leylek, Batken'i.
Onlar bile gecikmeden,
Alımkul senden önce geldiler.
Toguz-Toroo, Çatkallılar,
Eksiksiz geldi gecikmeden,
Dağ başında yatanlar.
Geldin bugün daha yeni,
Çok geç kaldın.
Gelen sanatçıların,
Hepsinden özür dile.
Akın oldun halkı gezerek,
Akı karayı tanıdın.
Sözle halka anlatıver.
Neden geç kaldığımı.
Şuradaki Talas'tan,
Nasıl olup geç kaldın,
Bunları anlatan Alımkul,
Oturan halk işitsin.

ALIMKUL:

Kıytsam Kake bilersiz,
Kırsık boldu columa.
Kızıl celek kötörüp,
Cürüüçü elem koluma.
Cerge tüştü celegim,
Carkırgan celekti,
Caşırbay kantip kelemin.
Çıgalbay üydö catkanım,
Çımçıgım uçtu çınardan.
Artınan kuusam karmatpay,
Aşıp ketti kırañdan.
Kulunum kaçtı celeden,
Anday kırsık bolboso,
Aldıda kele turçu men elem.
Talpındım ele cetsem dep,
Tabalbay kaldım aylamdı.
Tagdırdın colu taygalak,
Talaşa turgan şay barbı.
Balamdı berip eesine,
Başıma tuman aylandı.
Oylogon oygo cetalbay,
Oşontip kolum baylandı.

OSMONKUL:

Cayıñdı ayttıñ Alımkul,
Cañı kelip Talastan.
Çınarınan bölünüp,
Çımçıgıñ eken adaşkan.
Çırpık sinsa sinsın dep,
Çınar aman tursun dep,

Anlatırsam Kake öğrenirsin,
Felaket oldu yolumda.
Kızıl bayrak kaldırıp,
Elimde taşırdım.
Yere düştü bayrağım,
Parlayan bayrağı,
Kapatmadan nasıl gelirim?
Çıkamadan evde yattım,
Kuşum uçtu çınardan.
Peşine düşsem yakalatmadan,
Geçerek gitti kırdan.
Tayım kaçtı bağlı yerinden,
Böyle felaket olmazsa,
İlk gelecek ben idim.
Çabalamıştım önceden gelmeye,
Bulamadım çaremi.
Kaderin yolu kayganmış,
Çekişecek güç var mı?
Yavrumu verip sahibine,
Başımda duman döndü.
Düşündüklerime ulaşamayıp,
Böylece elim bağlandı.

Durumunu söyledin Alımkul,
Yeni geldin Talas'tan.
Çınarından ayrılıp,
Kuşun yolunu kaybetmiş.
Çubuk kırılrsa kırılısın, diye,
Çınar sağlam dursun, diye,

Çınında uşul kıyın kep.
Ölgöndü tuulgan ceñet dep,
Başınan dalay iş ötüp,
Bayırkılar aytkan kep.
Acırapsiñ Alımkul,
Artın bersin balanın.
Ayaş uul törösö,
Beş-altı kempir çoğulup,
Beşikke salıp bölösö,
Ay tiygendey carkırap,
Açılıp kalat kabagiñ.
Atın Zamir koyobuz,
Andağı tapkan balanın.
Amalı ketip ölümdön,
Atadan bala bölüngön.
Çımçıgiñ eken Alımkul,
Çıgarıp koy köñüldön.

BARPI:

Oy, Alımkul çıragım,
Aman bolsun çınarıñ.
Ubaktı cetip kün bütüp,
Uçkan eken tınarıñ.
Özüñ dele balasıñ,
Ökünüp tartpa ubayım.
Köpüröñ oop Alımkul,
Kölgö ketken turbaybı.
Kök şumkarıñ aylanıp,
Çölgö ketken, turbaybı.

Gerçekten kötü iş olmuş.
Öleni doğan yener, derler,
Başından çok olay geçip,
Yaşlılar anlatırlarmış.
Ayrılmışsın Alımkul,
Geride kalanları bağışlasın.
Hanımın oğlan doğurursa,
Beş altı yaşlı kadın toplanıp,
Beşiğe sararlarsa,
Ay ışığı gibi parlayıp,
Parlayarak yüzün güler.
Adını Zamir⁵⁰⁷ koyarız,
O zaman bulduğumuz bebeğin.
Çaresizce ölüm karşısında,
Babadan evlat ayrılmış.
Kuşunmuş Alımkul,
Çıkar artık aklından.

Ey, Alımkul evladım,
Sağlam olsun çınarım.
Zamanı gelip günü geldiğinde,
Uçmuş senin şahinin.
Kendin daha gençsin,
Üzülüp çile çekme.
Köprün devrilip Alımkul,
Göle gitmiş değil mi?
Mavi şahinin dönerek,
Çöle gitmiş değil mi?

---

⁵⁰⁷ Yazarın Notu: Alımkul akının daha sonra bir oğlu olur ve adını Zamirbek koyarlar. Zamirbek de babası gibi akın olur.

Ceti atañ barıp tıñ alğan,
Cerge ketken, turbaybı.
Boru bütün, başı esen,
Bolboyt eken adamda.
Aytkanıñ oor söz boldu,
Aralaştırıp salamga.
Kaza şumkar cem cese,
Kanatın kanga tiygizbeyt.
Kayratı bar azamat,
Kaygısın elge bilgizbeyt.
Eki aga-ini kişinin
Biri-kedey, biri bay.
Eki cilik et cesek,
Biri-kargış, biri-may.
Canaşa eki özöndün
Biri-tokoy, biri-say.
Caşıba caman adamça,
Caratılış uşunday.

Omonkul menen Kalıktı,
Oozuña aldıñ da,
Olturgan tört, beş çal barbız,
Bizdi unutup kaldıñ da.
Niyazalı, Beknazar,
Şapak turat aldıñda.
Top cıyında coluksa,
Toktogul berçü salamdı.
Toktoguldan çoñsunbu?
Tootpoduñ agañdı.
Kadırlap özü kol berip,
Kalmurza aytçu salamdı.

Yedi deden gidip rahat eden,
Yere gitmiş değıl mi?
Bağrı bütün, başı sağlam,
Olmazmış bu âlemde.
Dediğın ağır söz oldu,
Karıştırarak selama.
Büyük şahin yem yerse,
Kandını kana bulaştırmaz.
Kuvveti olan azamet,
Üzüntüsünü halka göstermez.
İki kardeş insanın
Biri yoksul, diğeri zengin.
İki parça et yersek,
Biri sert, diğeri yağdır,
Yan yana olan iki nehrin
Biri ormanlık, diğeri kamışlıdır.
Ağlama kötü insanlar gibi,
Yaradılış böyledir.

Osmonkul ile Kalık'ı,
Ağzına aldın da,
Oturun dört, beş yaşlı varız,
Bizi aklından çıkardın.
Niyazalı, Beknazar,
Şapak duruyor önünde.
Kalabalık toplantıda karşına çıkarsa,
Toktogul verir selamı.
Toktogul'dan büyük müsün?
Dengine almadım ağabeyini.
Saygıyla elini uzatıp,
Kalmırza söylerdi selamını.

Kalmurzadan çoñsunbu?
Karabadiñ agañdı.
Köölü kömür öçürüp,
Kööp cürgön çağımda;
Körüngöndün kızdarın,
Ööp cürgön çağımda;
Perizattardın tobuna,
Barıp cürgön çağımda;
Belegime bet aarçı,
Alıp cürgön çağımda;
Saadagım çayan çok bele,
Sanatım sençe çok bele?
Coolugum çayan çok bele,
Coluñ bolgon Alımkul
Comogum sençe çok bele?
Barpı degen men elem,
Baldar, men kimden kem elem.
Tündük, tüştük akındın,
Tüzüktörünö teñ elem.
Kalık, inim sen ayıçı,
Kaysı akından kem elem.
Arka, Ancıyan ırçıñdın,
Aldıñkısıga teñ elem.
Ertebi, kepçi, kim bilsin,
Eçkinindey çaş kaldı,
Kaça turgan kuş dagı,
Karay beret asmandı.
Kaçuuçu kuştay ubagım.
Kaalasañ baldar kezinde,
Kadıımdı suragın.
Karaganda tüşöt oyuña,

Kalmırza'dan büyük müsün?
Bakmadın bile ağabeyini?
Aevlenen kömürü söndürüp,
Aevli zamanımda;
Önüme çıkan kızları,
Öptüğüm zamanlarda;
Perinin kızlarına,
Gittiğim zamanlarda;
Armağan için mendilini,
Aldığım zamanlarda;
Yayım gerilmiş değil miydi?
Sanatım senin kadar yok muydu?
Örtüm yayılmamış mıydı?
Yolun açık olası Alımkul
Masalım senin kadar yok muydu?
Barpı denen ben idim,
Çocuklar, ben kimden eksiktim.
Kuzey, güney akınlarının,
Büyüklerine denk idim.
Kalık, kardeşim sen söyle,
Hangi akından eksğim var?
Arka, Ancıyan akınlarından,
Önde gelenine denk idim.
Erken mi, geç mi kim bilir,
Keçininki gibi genç kaldı,
Kaçacak olan kuş bile,
Bakıyordur gökyüzüne.
Kaçacak tam zamanım.
İstersen çocuk çağında,
Saygınlığımı bir kere sor.
Bakınca düşer aklına,

Kaysı, sana uzun col.
Zamanın keldi tilegen,
Sayranda baldar aman bol.
Estüü bolso baldarıñ,
Erkeletet karganın.
Esi cok bolso baldarıñ,
Esepten ıgıp kalganıñ.

ALIMKUL:

Keçirip koy Bapıke,
Ketirgen kemçil künöönü.
Aksakaldar keçirgin,
Alımkul bugün künöölüü.
Alıp ketpey içiñe,
Aytkanıñ cakşı müdöönü.
Sahnaga ıkanda,
Sanaam sanga bölündü.
Saltanattuu çoñ cıym,
Zaldagı köp el köründü.
Aytalbadım sürdönüp,
Arkı-terki cönümdü.
Kalık ımçıp ötköndö,
Kara ter baştan tögüldü.
Keçigip artta kelgenge
Ketençiktep toktodum.
Aytpay ele balanı,
Amalsızdan kosgodum.
Aytayın degen oyumdan,
Adaşıp kalgam okşodum.
Barınan katuu urundu,
Bapıke senin tokmoguñ.

Hangisi, sana uzun yol?
Zamanım geldi dilediğim,
Rahat hayatta sağıklı olun.
Akıllı olsa çocukların,
Değer verir yaşlılarına.
Akılsız olursa çocukların,
Hesaptan bile çıkartırlar.

Özür dilerim, Barpıcığım,
Yaptığım bu hata için.
Aksakallardan özür dilerim,
Alımkul bugün hatalı.
Alıp gitmeden içine,
Düşündüklerini söyledin.
Sahneye ıktığında,
Düşüncelere kapıldım.
Saltanatlı büyük toplantı,
Salondaki kalabalığı gördüm.
Söyleyemedim heyecanlanıp,
Sağ soldaki durumumu.
Kalık hatırlattığında,
Kara ter başımdan döküldü.
Geç kalıp en son geldiğim için
Çekinerek durakladım.
Söylemeden çocuğu,
Çaresizlikten söyledim.
Söyleyecek düşüncemi,
Kaybetmiş gibi oldum.
Hepsinden sert vuruldu,
Bapıke senin tokmağın.

Balapanına kaygırıp,
Baş oorugan men kapa.
Alımkul basıp kelbeyt dep,
Aga dep salam berbeyt dep,
Al cönündö sen kapa.
Ötünöm aga keçirgin,
Eköübüz birdey teñ kapa.

Yavrusuna üzülüp,
Başı ağrıyan ben üzgünüm.
Alımkul önüme gelmez, diye,
Ağabey diye selam vermez, diye,
Buna sen üzgünsün.
Özür dilerim ağabey,
İkimiz de üzüntülüüz.

Oşondo Kalık, Osmonkul,
Karamoldo aksakaldar Şarşendi çakırıp
alıp, “Barpıga salam ayt, köñülün cayka”
degendey boldu. Şarşen sahnaga çıgaar
adlında Osmonkul: “El külsün, bayagı
kuudul sözdöründön aralaştırıp, külkü
menen Barpının taarınçım unutkan”,-dedi.
Osmonkul menen Şarşen sahnaga çıkanda
ele el külö baştadı. Atayılap casatıp algan
eken, komuzunun bir beti komuz, ekinçi
beti dombura. El anı körüp andan beter
küldü. Şarşen ırday baştadı.

İşte o an Kalık, Osmonkul,
Karamoldo aksakallılar Şarşen’i çağırarak,
“Barpı’ya selam söyle, gönlünü al” demiş
oldular. Şarşen sahneye çıkmadan önce
Osmonkul: “Halk gülsün, güldürecek
sözlerinden karıştır, mizahla Barpı’nın
üzüntüsünü gider” dedi. Osmonkul ile
Şarşen sahneye çıkmasıyla halk gülmeye
başladı. Çalgısının bir yönünü kopuz, bir
yönünü ise dombra özellikle yaptırmış.
Halk bunu gördüğünde daha çok güldü.
Şarşen şiirini söylemeye başladı.

ŞARŞEN:

Aytkandar aytıp salabı,
Mendey añkoolor karap kalabı?
Anıktap taanıp alayın,
Akın Barpı aganı.
Akın bolsom dep cüröm,
Bapıke, abaylap körgün balañı.
Çoguluşta cıyında,
Çoñ corgolor salabı,
Mendey çoburlar karap kalabı?
Colugup taanıp alayın,

Söyleyenler söyler mi?
Benim gibi deliler bakar kalır mı?
İyice tanıyayım,
Akın Barpı ağabeyi.
Akın olsam diyen düşüncem var,
Bapıke, iyice sına çocuğunu.
Halkın toplandığı yerlerde,
Büyük yarışçılar yarışır mı?
Benim gibi topallar bakar kalır mı?
Karşılaşıp tanıyayım,

Colooçu kelgen aganı.

Termeçiktin balası,
Şarşen degen akınmın.
Uluu kişi keldi dep,
Uçuraşıp catırmın.
Bapıkeme aytam salamdı,
Bala-çakañ amanbı?
Eli-curtuñ amanbı?
Bapıke amanbı?
Amandaşsam camanbı?
Salamdaşıp ırdadım,
Bapıke özüñ baykaçı,
Salmaktuu beken ırlarım.
Kanday eken ırlarım?
Köp ele cerde ırdadım,
Köböyböy cüröt ırlarım.
Ar kaysı cerde ırdadım,
Arbıbay cüröt ırlarım.
Irçılıgım bar beken,
Irımdı bugün sındagın.
Osmonkulga sınatsam,
Irçı emesiñ sen dedi.
Akın bolboy cerge kir,
Ayılıña kete ber dedi.
Uykaşpayt eken ırlarıñ,
Uyalbay kantip ırdadıñ,
Akın sendey bolobu?
Saga okşogon cindini,
Akın degen oñobu,
Dep tildeddi Osmonkul.

Yolcu gelen ağabeyimi.

Termeçik'in çocuğu,
Şarşen denen akınım.
Ulu insan geldi, diye,
Selamlaşıyorum seninle.
Bapıkeme söylersem selamı,
Çoluk çocuk esen mi?
Halkın yurdun esen mi?
Bapıke esen mi?
Hal hatır sorsam kötü mü?
Selamlaşıp şiir söyledim,
Bapıke kendin dikkat et,
Güzel mi acaba şiirlerim.
Nasılmış şiirlerim?
Birçok yerde şiir söyledim,
Çoğalmıyor şiirlerim.
Her yerde şiir söyledim,
Çoğalmıyor şiirlerim.
Akınlığım vardı,
Şiirimi bugün sınaşana.
Osmonkul'a sınatsam,
Akın değılsin sen, dedi.
Akın olmadan yere gir,
Köyüne geri dön, dedi.
Uyuşmuyor satırların,
Utanmadan nasıl söyledin,
Akın senin gibi olur mu?
Senin gibi deliyi,
Akın diyenin sonu iyi olur mu?
Diyerek azarladı Osmonkul.

Könlümdü kaltırıp,
Köp tildedı Osmonkul.
Caman eken Osmonkul.
Aytaarım kelgende,
Aytıp koyo bergende,
Irdaarım kelgende,
Irdap koyo bergende,
Uykaşına karabaym,
Ukkan eldi kubantıp,
Uşunday katuu sabalaym.
Ugup turgan Bapıke,
Tögöyünçü camgırday,
Kudaydın bergen cel sözün,
Kuyultayın camgırday,
Bozokorlorgo ırdagam,
Bolcolsuz akın eken dep,
Bozo berip sıylagan.
Kalık akın caktırgan,
Borumuñ da mıktı dep,
Booru kalbay katkırgan.
Oşol kişi caktırgan,
Çoñ ırçısuñ dep caktırgan.
Koşokko apam mıktı ele,
Atam markum ölgöndö,
Koşokçu bolup çıktı ele.
Andan oop maa keldi,
Enesin tartkan bulbul dep,
Körgön-bilgen ayılda
Köp kempirler baa berdi.
Bali, rahmat Şarşen dep,
Baybiçeler baa berdi.

Gönlümü soğutarak,
Çok azarladı Osmonkul.
Kötüymüş Osmonkul.
Söyleyeceğim geldiğinde,
Anlatıverdiğimde,
Şiir söyleyeceğim geldiğinde,
Şiir söylediğimimde,
Kafiyesine bakmam,
Duyan halkı sevindirip,
Böylece kötü döktürürüm.
Dinlemekte olan Bapıke,
Döktüreyim yağmur gibi,
Allah'ın verdiği yel gibi sözünü,
Yağmur gibi yağdırayım,
Boza içenlere söyledim,
Ayarsız akın imiş, diye,
Boza verip ödüllendirdiler.
Kalık akın beğenmişti,
Şeklin de güzelmiş, diye,
Bağrı ezilip kahkaha atmıştı.
İşte o insan beğenmişti,
Büyük akınsın diye beğenmişti.
Ağıt söylemekte annem iyiydi,
Babam merhum öldüğünde,
Ağıt yakmıştı.
Ondan bana geçti,
Anasına çeken bülbül, diye,
Köyde gören bilen
Çoğu yaşlı kadın değer verdi.
Aferin, teşekkür Şarşen, diye,
Hanımefendiler değer verdi.

Kalk aralap köp cüröm,
Kalıktay bolsom dep cüröm.
Çoğuşluştı köp cüröm,
Çoñ ırçı bolsom dep cüröm.
Kalıktay akın bolombu,
Oylonup aytçı Bapıke
Osmonkuldu sogombu,

-dep Şarşen toktodu. Şarşendin
külküsu menen el köñüldüü taradı.

Halkı dolaşıp çok gezerim,
Kalık gibi olsam diyorum.
Toplantıda çok gezerim,
Büyük akın olsam diyorum.
Kalık gibi akın olur muyum?
Düşünerek söyle Bapıke
Osmonkul'u sokar mıyım?

Diyerek Şarşen durdu. Şarşen'in
mizahıyla halk evine neşe içinde döndü.

11. Suusarkan ile Barpı'nın Atışması⁵⁰⁸.

Cazdın akırkı ayı bolso kerek.
Beçara Barpı Özgöndün Tööçü tarabında
mandiker bolup cüröt. Bulaktan suu içip
tursa, canınan şaan-şököttüü kızıl-tazıl köç
ötö baştayt. İr aldında eki cagınan eki
ceñesi koştogon bir erke kız köönü kuunak
kelatat. Bul Suusarkan degen kız eken.
Okugan, köptü baamdagan, tabışmaktatıp
ır ırdap, dalay cigitti uyakta kaltırıp
koyuuçu eken. Bulakta turgan Barpını
körö koyup, erigip kelatkan neme tiyişip
ırdayt.

Yazın son ayı olsa gerek. Fakir
Barpı Özgön'ün Tööçü denen yerinde
hamallık yapıyormuş. Pınardan su içerek
dinlenirken oradan renklere bürünen bir
kervan geçer. Kervanın önünden iki
tarafında iki yengesiyle bir şımarık kız
neşe içinde geldiğini görür. Bu Suusarkan
adlı kız imiş. Okumuş, bilmiş, bilmeceli
şiir söyleyen ve eskiden birçok yiğidi zor
durumda bırakan biriymiş. Pınarda su
içmekte olan Barpı'yı görünce, sıkılarak
gelmekte olan kız şöyle konuşur:

SUUSARKAN:

Oyrulmanın kırına
Oyup turup col saldım-
Baspaysıñbı, boz ulan?

Oyrulma'nın kırına
Oyarak bir yol yaptım-
Yürümez misin, genç oğlan?

⁵⁰⁸ Bolotbek Apilov, Barpı, Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995, s.280–284.

Kapıya koşup söz aytsam-
Kaçpaysıñbi, boz ulan?
Oñ menen Solgo taanım al
Atakemdin koş atın
Minbeysiñbi, boz ulan?
Ak keştelep ton tiktim-
Kiybeysiñbi, boz ulan?
Oñ cagıma obdulup
Ötpöysüñbü, boz ulan?
Ay kökürök maraldı-
Atpaysıñbi, boz ulan?
Cıpar cıttuu koynuma
Catpaysıñbi, boz ulan?

BARPI:

Oyrulmanın kırına
Oyup turup col salsañ-
Çañduu eken baspaymın.
Kalempir koşup koysoñ da-
Kapıyañdan kaçpaymın.
Atakeñdin eki atı
Terçil eken-minbeymin.
Ak keştlüü tonuñdu
Kirçil eken-kiybeymin.
Oñ cagiña obdulup,
Orunu cok ötpöymün.
Een turgan alkımdın
Eesi bardır-öppöymün.
Ay kökürök maraldın
Ubalı bardır- atpaymın.
Cıpar cıttuu koynuñdun

Dokundurup söz söylersem-
Kaçmaz mısın, genç oğlan?
Sağ ile Sol'a tanınan
Babacığımın iki atını
Binmez misin, genç oğlan?
Ak desenli cepken diktim,
Giymez misin, genç oğlan?
Sağ tarafıma yaklaşıp
Geçmez misin, genç oğlan?
Ay göğüslü meralı-
Vurmaz mısın, genç oğlan?
Itır kokulu kucağıma
Girmez misin, genç oğlan?

Oyrulma'nın kırına
Oyarak yol yapmışsan-
Tozluymuş yürüyemem.
Acı biber katsan bile-
Sözlerinden kaçmam.
Babacığımın iki atını
Terliymiş binemem.
Ak desenli cepkenini
Kirliymiş giyemem.
Sağ tarafına yaklaşıp,
Yeri yokmuş geçmem.
Boş duran boyunun
Sahibi vardır-öpemem.
Ay göğüslü meralın
Vebali vardır-vuramam.
Itır kokulu kucağının

Capaası bardır-catpaymın.

Cefası vardır –yatamam.

SUUSARKAN:

Albasañ tilim-kurup kal,
Aç börüdöy ulup kal.
Abal baar köktömdö,
Adırda kırtış köpköndö,
Ayıldagı örükzar
Agartıp gülün tökköndö,
Can bütköndü suktantıp
Cayloogo begler köçköndö;
Altı atanga cük artıp,
Arkan salıp bek tartıp
Alayga ketsem-kantesiñ?
Orok orup, cöö cürüp,
Oşogo kantıp cetesiñ?

Dilimi almazsan-kuruyup kal,
Aç kurt gibi uluyup kal.
İlkbahar yeşilliğinde,
Yamaçta toprak kabarıncı,
Köydeki erik bahçesi
Ağartıp çiçeklerini dökünce,
Canlıların sevindirip
Yaylaya beyler göçünce;
Altı deveye yük yükleyip,
Halat ile sıkı bağlayıp
Alay'a gidersem ne yaparsın?
Orak biçip, yaya yürüyüp,
Ona nasıl yetersin?

BARPI:

Altı atanga cük artıp,
Argamcısın bek tartıp;
Argımakka kamçı urup,
Alıs coldu kıskartıp
Alayga ketseñ köktömdö...
Sur corgo minip suysalıp,
Boz corgo minip boy salıp,
Azırkı dartıñ kozgoltup,
Azırkıday oştontup-
Aldıñdan çıksam-kantesiñ?
Añdaçı keptin bir çetin...

Altı deveye yük yükleyip,
Halatını sağlam bağlayıp;
Yürüğe kamçı vurarak,
Uzak yolu kısaltıp
Alay'a gidersen ilkbaharda...
Kır yorgaya binip sallanıp,
Boz yorgaya binip boyunu uzatıp,
Şimdiki derdini yenileyip,
Şimdiki gibi aniden-
Önünden çıksam ne yaparsın?
Anlasana sözün birini...

SUUSARKAN:

Alaydan tosoň columdu,
Akırın şiltep kolumdu...
Şamal bolup talaaga
Celip ketsem kantesiň?
Amalıňdı asmanga
Eňip ketsem kantesiň?
Ar göygö salıp azgırıp,
Ceňip ketsem kantesiň?

BARPI:

Şamal bolsoň, coluňa
Kırka bolom tosulup,
Asman colun tuyuktap
Tor cayamın ozunup.
Argañ bütüp agasıň
Agımına koşulup.

SUUSARKAN:

Agımındın alkagın
Cerip ketsem- kantesiň?
Askadagı kar bolup
Erip ketsem- kantesiň?
Ança-mınça ırıňdı
Aňdatpastan özüňö
Terip ketsem- kantesiň?

BARPI:

Alkaktarın körsötpöy,
Agım çetin oyomun,
Erip ketseň kar sıyak-
Muzga aylantıp koyomun.

Alay'dan kessen yolumu,
Yavaş sallayıp elimi...
Rüzgâr olup ovaya
Uçarak gitsem ne yaparsın?
Çarelerini gökyüzüne
Uçurursam ne yaparsın?
Her yolla deneyerek,
Yenersen ne yaparsın?

Rüzgâr olursan, yoluna
Sıra dağ olarak karşılarım,
Gökteki yolunu kapatarak
Ağ kurarım aceleyle.
Çaren tükenip akarsın
Akıntıma kapılarak.

Akıntının yönünü
Yararsam ne yaparsın?
Kayadaki kar olup
Eriyip gitsem ne yaparsın?
Bazı söylediğin şiirlerini
Anlatmadan kendine
Derip gitsem-ne yaparsın?

Sınırlarını göstermeden,
Akıntının kenarını oyarım,
Erirsen kar misali-
Buza çeviriveririm.

Alarıñda ırımdı,
Atırılıp nurumdu
Aarçıp koyom boyogun.
Boyogu çok ır bolboyt,
Bul amalıñ, çın bolboyt.

SUUSARKAN:

Tamçı bolup çaçılıp,
Taş artına sekirem.
Taşka tiyip birkırıp,
Taru bolup tırkırıp
Tuş-tarapka bekinem.
Kara közüñ tüzdöysüñ,
Kaydan meni izdeysiñ?

BARPI:

Taşka tiyip birkırıp,
Taru bolsoñ tırkırıp...
Cöcölüü took bolom da,
Taştan taşka konom da,
Terip ceymin bir birden.
Kutulmaksıñ sen kimden?

SUUSARKAN:

Cöcölüü took sen bolup,
Cegen cemiñ men bolup,
Cemçöñ emi toloordo
Calgız danga coloordo...
Biyikte köönü sergigen
Boz torgoy bolup ergigen
Uçup ketsem- kantesiñ?

Tam alacakken šiirimi,
Fırlatarak nurumu
Siliveririm boyasını.
Boyası olmadan šiir olmaz,
Bu hilelerin gerçekleşmez.

Damla olarak saçılıp,
Taşların arasına fırlarım.
Taşa çarparak parçalanıp,
Darı olup dağılarak
Etrafa saklanırım.
Siyah gözünü düzeltirsin,
Nereden beni ararsın?

Taşa çarparak parçalanıp,
Darı olursan dağılarak...
Civcivli tavuk olurum,
Taştan taş konarım,
Dererek yerim tek tek.
Kurtulmaksın sen kimden?

Sen civcivli tavuk olursan,
Yediğın yemin ben olursam,
Miden şimdi dolacakken
Yalnız tanesini alacakken...
Yükseklerde gönlü rahatlayan
Boz turgaya dönüşerek
Uçup gitsem- ne yaparsın?

BARPI:

Biyikte köönü sergigen,
Boz torgoy bolup ergigen...
Boz turumtay men bolup,
Barar cagiñ çamalap,
Basar coluñ kamalap,
Koş kanattı sabalap,
Kuup cetip asmandan
İlip ketsem- kantesiñ?

SUUSARKAN:

Anda men saga karmatpay,
Aldı, artımdan candatpay,
Kürdööldüü tonun arasın
Kün tiybes toonun sayasın
Meken kılğan tuulup,
Kayberen bolup kubulup,
Calama zoka, askaga
Catıp alsam- kantesiñ?

BARPI:

Kayberen bolup sekirip,
Karmatpay koysom bekinip...
Askanın kumun kulatpay,
Ak barañ miltık asınıp,
Ayaktay taşka çasınıp;
Kök cardın kumun kulatpay,
Kök barañ miltık asınıp,
Könöktöy taşka çasınıp,
Adis mergen men bolup...

Yükseklerde gönlü rahatlayan,
Boz turgaya dönüşerek...
Boz şahine ben dönüşerek,
Gidecek yolunu bilerek,
Basacak yolunu keserek,
Çift kanadı sallayarak,
Kovarak yetsem gökyüzünden
Kaparsam- ne yaparsın?

O zaman sana yakalatmadan,
Önüme, peşime yaklaştırmadan,
Yüksek dağın arasını
Güneş değmez dağın gölgesini
Yurt edinen doğumundan beri,
Dağ tekesine dönüşerek,
Yalama kaya, uçurumda
Yatarsam- ne yaparsın?

Dağ tekesi gibi zıplayıp,
Saklanarak yakalatmazsam...
Kayalığın kumunu uçurmadan,
Ateşli tüfek alarak,
Küçük taşta saklanıp;
Gök yarın kumunu uçurmadan,
Ateşli tüfek alarak,
Küçük taşta saklanıp,
Usta nişancıya dönüşürsem...

Milteni basıp ot menen,
Korgoşun degen ok menen
Atıp alsam- kantesiň?

SUUSARKAN:

Atıp algan keziňde
Ak çabak bolup kabulup,
Alp koluňdan cılmışıp
Aksuuga tüşöm çumulup.

BARPI:

Ak çabak bolup kabulup,
Ak suuga tüşsöň çumulup...
Ustalar casap çıgargan,
Uzun kurçka sugargan
Cez kayırmak men bolup
İlip alıp özüňdü,
Caldıratam közüňdü!

SUUSARKAN:

Kayırmakka ilinbey,
Kayda ekenim bilinbey,
Atakemdin törünö,
Apakemdin sörünö
Ars içikti camınıp,
Tülkü içikti töşönüp,
Kayda ekeniň oyloboy,
Kayım aytıp oynoboy,
Kök döböttü agıtıp,
Köp eşikti bekitip
Catıp alsam- kantesiň?

Tetiği çekip ateşle,
Kurşun denen okla
Vurarak elde etsem- ne yaparsın?

Atıp alan zamanında
Akbalığa dönüşsem,
Koca elinden sıyrılıp
Aksu'ya düşüp kaçarım.

Akbalığa dönüşerek,
Aksu'ya düşersen kaçarım...
Ustaların yaptığı,
Uzun iğne saplayan
Bakır oltaya dönüşerek
Kapararak kendini,
Yalvartırım gözünü!

Oltana düşmeyip,
Yerimi bildirmeden,
Babacığımın başköşesine,
Anacığımın yanına
Aslan kürkünü giyerim,
Tilki kürkünü döşenip,
Nerede olduğunu düşünmeden,
Söz dalaşına girmeden,
Mavi köpeği salarak,
Çok kapıyı kapatıp
Çekilirsem-ne yaparsın?

BARPI:

Catıp alsañ çirenip...
Koluña kümüş karmatıp,
Koyçuña itiñ baylatıp;
Ceñekeñdi şaştırıp,
Ceti eşigiñ açtırıp...
Ceñendi kayra ciberip,
Canıñda catsam- kantesiñ-
Cılgınday bolup imerip?

SUUSARKAN:

Canıma catsaň... karmatıp,
Cigitterge sabatıp,
Sazayındı berdirip,
Tört kazıkka kerdirip,
Tört murutuñ terdirip...
Tüyşölgüs kılısam- kantesiñ?

BARPI:

Tüyşölgüs kılısaň-korkpoymun,
Tünküsün küygön ottoymun.
Coomarttıgım körgün dep,
Calpı eliñdi toptoymun.
Anan...
Ata-eneñdi köndürüp,
Aytkandarın büt berip;
Ak boz beeni soydurup,
Ayılıñda toy kılıp;
Sebiñdi bölök cıydırıp,
Suu kuyup, nıke kıydırıp;

Çekilirsen iyice...
Eline gümüş tutturup,
Çobanıña köpeği bağlatıp;
Yengeni acele ettirtip,
Yedi kapını açtırıp...
Yengeni tekrar gönderip,
Yanıña yatarsam-ne yaparsın,
Kendime doğru çekerek?

Yanıma yatarsan...tutturup,
Yiğitlere dövdürtüp,
Hakkını eline veririm,
Dört kazığa gerdirip,
Dört bıyıgını çektirip...
İyileşmez kılısam-ne yaparsın?

İyileşmez kılısan-korkmam,
Geceleyin yanan ateş gibiyim.
Cömertliğimi göstererek,
Bütün halkını toplarım.
Sonra...
Ana babanın iznini alarak,
Dediklerinin tümünü vererek;
Ak boz beygiri kestirip,
Köyünde toy kılarak;
Çeyizini ayrı sıralayıp,
Su koyup, nikâh kıydırıp;

Ceňeňe töşök saldırıp,
Özüňö ötük tarttırıp;
Taň atkança bir catıp,
Tamaşa süylöp, sırdı açıp-
Alıp koysom- kantesiň?
Ak cooluktu başıña
Salıp koysom- kantesiň?

Yengene döşek hazırlatıp,
Kendine çizme çıkarttırıp;
Tan atınca birlikte yatıp,
Neşeli konuşup, sır açıp,
Alırsam-ne yaparsın?
Ak yazmayı başına
Örtersem-ne yaparsın?

12. Cenicok ile Yalnız Ağacın Konuşması⁵⁰⁹.

CENİCOK:

Bakayırda calgız tal,
Balası çok baykuş tal!
Col boyunda calgız tal,
Coldoşu çok baykuş tal.
Bulaktağı calgız tal,
Munayıpsın, calgız tal!
Tukabaday cayılğan
Bürün kana calgız tal?
Ekö elen başında,
Birin kana, calgız tal?

Kayrılıp kelip kongondoy
Kargaga tünök bolgondoy!
Kanatı çok calgız tal,-
Kaygısı köp baykuş tal!
Burulup kelip kongondoy
Bulbulga tünök bolgondoy
Butağı çok calgız tal,

Bayırdaki yalnız ağaç,
Çocuğu yok garip ağaç!
Yol kenarında yalnız ağaç,
Yoldaşı yok yalnız ağaç.
Pınardaki yalnız ağaç,
Hüzünlenmişsin, yalnız ağaç!
Kumaş gibi yayılan
Yaprağın hani yalnız ağaç?
İki tane idiniz ilk başta,
Biriniz hani yalnız ağaç?

Geri dönüp konmuş gibi
Kargaya kümes olmuş gibi!
Kanadı yok yalnız ağaç,-
Derdi çok garip ağaç!
Dönüp gelip konmaya
Bülbüle kümes olacak
Budağı yok yalnız ağaç,

⁵⁰⁹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s.186–189.

Munga tolgon baykuş tal!
Şukşurup kelip kongondoy
Şumkarga tünök bolgondoy
Açası çok calgız tal,
Armanga tolgon calgız tal!

Aymaktuu çoquu çaşagan
Elin kana, çaşagan?
Alabakan bolgondoy,
Açan kana calgız tal?
Arkalap cürüp çonoytkon
Atan kana, calgız tal?
Niçke tartıp ketipsin,
Denen kana, calgız tal?
Kötörüp cürüp çonoytkon
Enen kana, calgız tal?

Özün calgız turusun,
Birin kana, calgız tal?
Özün menen bir tuugan
İnin kana, calgız tal?
Körünböysün ıraakta,
Karan kana, calgız tal?
Tegerenip oynogon
Balan kana, calgız tal?
Özün menen bir tuugan
Ağan kana, calgız tal?
Apan menen tuuşkan
Tagan kana, calgız tal?
Ce kerilip çıkkın butak çok,

Derde batmış garip ağaç!
Uçup gelip konacak
Şahine kümes olacak
Budağı yok yalnız ağaç,
Hüzün dolmuş yalnız ağaç!

Birlikte toplu yaşayan
Halkın nerede, yaşayan?
Değnek olacak,
Budağın hani yalnız ağaç?
Destek çıkıp büyüten
Baban nerde, yalnız ağaç?
Zayıflayıp incelmışsin,
Bedenin nerde, yalnız ağaç?
Elinde taşıyıp büyüten
Annen nerde, yalnız ağaç?

Tek başına duruyorsun,
Eşin hani, yalnız ağaç?
Kendi kardeşin
Kardeşin nerede, yalnız ağaç?
Gözükmüyorsun uzakta,
Gölgen nerede, yalnız ağaç?
Dönüp koşup oynayan
Evladın nerede, yalnız ağaç?
Öz kardeşin,
Ağabeyin hani, yalnız ağaç?
Annenin kardeşi
Dayın nerde, yalnız ağaç?
Uzayıp çıkan budak yok,

Keyiştesin baykuş tal!...

Karaygan taldın birisin,
Kalın topton acırap
Kanday calgız cürüsün?
Eki taldın birisin,
El-curtundan acırap
Emne calgız cürüsün?

AĞAÇ:

Beş-altı ooz söz kılıp
Angeme dükön kuradın.
Acırap turgan calgızdın
Al-abalın suradın.

Ten tuşuna ee kılıp
Terip-tepçip suradın.
Telmerip turgan calgızdın
Tegi-cayın suradın.
Kara cerdin boorunda
Kalganın bar şöküldüü.
Kaygırasın calgızga –
Armanın bar şöküldüü.

Kızıl-Küngöy kıştoobuz,
Duşmanın bar şöküldüü.
Kızıl önün ker sarı,
Büşmanın bar şöküldüü.
Bulaktağı calgızmın,
Munduu bolgon baykuştun.
Başattağı calgızmın

Üzüntüdesin garip ağaç !...

Gölgeli ağacın birisini,
Gür ormanın dışında
Nasıl yalnız gezersin?
İki ağacın birisisin,
Halk-yurdundan ayrılıp
Neden yalnız gezersin?

Beş-altı kelime söz kurup
Konuşmayı başlattın.
Ayrı duran yalnızın
Hal hatırını sordun.

Arkadaşın imiş gibi
Durumumu sordun.
Köşede duran yalnızın
Kimliğimi sordun.
Kara yerin sırtında
Kalmış gibi halin var.
Düşünüyorsun yalnızı-
Hüznün var galiba.

Kızıl-Küngöy köyümüz,
Düşmanın var galiba.
Kızıl yüzün sararmış,
Pişmanlığın var galiba.
Pınardaki yalnızım,
Dertli olan garibim.
Kaynaktaki yalnızım

Balası çok baykuşmun.

Tukbaday cayılğan
Şamal aldı büründü.
Özün menen ten öskön
Adam kesken inimdi.
Özüm menen bir tuugan,
Ağamdı kesti bu adam.
Apam menen bir tuugan,
Tagamdı kesti bu adam.
Açayıp çıktı butağım
Ala bakan kılam dep,
Aşkanaga kuram dep
Ar kim kelip kesti ele,
Al sebepten tügöndüm!

Uzun çıkkın butağın
Uukçu kelip kesti ele,
Ubayım tartam al için.
Burulup çıkkın butağın
Buursun için kesti ele,
Munayganım al için.
Tüzölüp çıkkın butağın
Tündükçü kelip kesti ele,
Tügöngönüm al için.

Bul cerde calgız turganım
Pendege bolsun ubalım.
Angırap calgız turganın,
Adamga bolsun ubalım!

Evlatsız zavallıyım.

Kumaş gibi yayılan
Rüzgâr aldı yaprağını.
Kendin ile büyüyen
İnsan kesti kardeşimi.
Öz kardeşim,
Ağabeyimi de kesti bu insan.
Annemin kardeşi,
Dayımı da kesti bu insan.
Yeşerip çıktı budağım
Değnek yapacağım diye,
Mutfakta kullanırım diye
Herkes gelip kesmişti,
Bu sebepten tükendim!

Uzun çıkmış budağım
Usta gelip kesmişti,
Dert yanıyorum onun için.
Dolanıp çıkan budağım
Marangoz gelip kesmişti,
Hüzünlüyüm onun için.
Doğrulup çıkan budağım
Usta gelip kesmişti,
Tükenmişim onun için.

Burada yalnız duruşumun
İnsanoğluna olsun vebali.
Ortada yalnız durmamın,
İnsanoğluna olsun vebali!

CENİCOK:

Tal da bolson dalaydan
Tegin emes ekensin!
Bereşelüü adamdan
Begine emes ekensin.

Ağaç da olsan eskiden
İçin boş değil imiş!
Bereketli insandan
Daha sağlam imişsin.

Tonogon senin şagındı,
Ayırgan baştan bağındı,
Tentip ketken Cenıcok
Zamanaga taarındı!

Kesip senin budağın,
Ayıran başından bağın,
Kaybolup giden Ceñicok
Bu zamaneye darıldı!

13. Ceñicok ile Eşmambet'in Atışması⁵¹⁰

Eşmambet akın aytçu eken:-
Ceñicoktun kabarin muruntadan ugup
cürsöm da uçurun taap coluga algan
emesmin. Eptep bir attuu bolup anan köp
uzabay Aksıga col aldım. Ceñicokko barıp
bir uçuraşsam degen tilegim bar. Kara-
Suuga barsam, Ceñicoktun üyü çoñ coldun
boyunda eken. Iravatının canına altı kanat
boz üy tiktirip salgan eken. Üyünö
cakındaganda ırdagan ünü uguldu.
Ceñicok ırdap atıptır. Eldin arasınan
karasam, orto boylu, ak cüzdü, tegerek
kırkma sakalı bar, tolmoçunan kelgen,
suluu adam ırın tögüp atıptır.

Eşmambet akın dermiş: Ceñicok'un
haberini daha önceden duysam da, onunla
hiç karşılaşmadım. Zar zor bir at bulup çok
zaman geçirmeden Aksı'ya yol aldım.
Ceñicok ile bir kere olsa bile karşılaşma
dileğim vardı. Kara-Suu'ya vardım.
Ceñicok'un evi büyük yolun
kenarındaymış. Yol kenarına kocaman altı
kanatlı otağ diktirtmiş. Evine
yaklaştığımda şiir söyleyenlerin sesleri
duyuldu. Ceñicok şiir söylüyormuş. Halkın
arasına baktığımda orta boylu, ak yüzlü,
tırış olmuş sakalı var, balık etli ve
yakışıklı bir adam şiirini döktürüyormuş.

CENİCOK:

⁵¹⁰ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 94–107.

-Ogu menen miltık atılbayt,
Ok tiybey colbors bakırbayt.
Katınıñ caman bolgon soñ
Üyüñö konok batırbayt.
Cürögü kirsiz azamat
Camandık işke katılbayt.
Ok cebey-kaman kaçırbayt.
Alkı buzuk zıkımdar
Üyünön daam tatırbayt.
Baırıp kalsañ üyünö
Kabagı kirdep açılıbayt.
Erge door kelgende
Eki külük teñ baylayt,
Nabayga door kelgende
Eki samoor teñ kaynayt.
Cerge door kelgende
Atır bürküp gül caynayt,
Kuşka door kelgende
Bulbul, torgoy teñ sayrayt.
Çöpkö door kelgende
Eki sabak gül çaylayt.
Cayloosunda mal çaylayt.
Cakasınan dan taybayt.

Er kadırın bilbegen
Eşikte cüröt calcaktap.
At kadırın bilbegen
Cöö cüröt salpaktap.
Duban cargan külüktün
Biyik bolot zeri.
Caman adam belgisi

Kurşunuyla tüfek atılmaz,
Kurşun saplanmadan kaplan bağırılmaz.
Hanımın kötü olduktan sonra
Evine konuk barındırmaz.
Yüreği kirsiz azamet
Kötülük işe katılmaz.
Kurşun saplanmadan domuz saldırılmaz.
Boğazı bozuk cimriler
Evinden tat tattırmaz.
Evine gidersen
Hiç yüzü gülmez.
Yiğide uğur geldiğinde
İki küheylan bağlar evine,
Fırıncıya uğur geldiğinde
İki semaver aynı anda kaynar.
Toprağa uğur gelince
Itır kokup çiçek açar,
Kuşa uğur geldiğinde
Bülbül ile turgay birlikte öter.
Ota uğur geldiğinde
İki dalından çiçek açar.
Yaylasına hayvan dolar.
Yakasından hububat ayrılmaz.

Yiğit değerini bilmeyen
Dışarıda gezer giyimsiz.
At değerini bilmeyen
Yaya gezer yorularak.
İle tanınmış yürüğün
Yüksek olur değeri.
Kötü insanın belirtisi

Sözündö bolot keeri.
Basmayılın boş tartıp
Col-coldo kalat eeri.

Beyperzentte beşik cok,
Beynısapta keşik cok.
Uuru bayıbayt, suk toyboyt,
Karaözgöydün işi öñboyt,
Kazanı tolo kaynabayt,
Kaynasa da caynabayt.
Cılan soyloyt butu cok,
Cañcalduu üydün kutu cok.
Beykayrat erdin küçü cok,
Kötörüm uydun sütü cok.
Tura biyde tuugan cok.
Aşıkpagin iş kılsañ,
Artıñdan eç kim kuugan cok.
Tura süylöp, tüz cürgün,
Coluñdu biröö bugan cok.
Koluñdan kelip turganda
Tuuganıña karalaş.
Kıyınçılık tüşkündö
Karabay ketseñ carabas.
Süylöşpösöñ çer cazıp,
İçtegi buguñ tarabas.
Batır bolmok mañdaydan.
Çeçen bolmok tañdaydan.
Uluk bolmok carlıktan,
Namıs almak baylıktan.
Cakşı bolmok özüñdön-
Akıl menen sezimden.

Sözünde küfür eksik olmaz.
Kemerini boş bırakanın
Yollarda kalır eyeri.

Çocuksuzda beşik olmaz,
İnsafsızdan aş artmaz.
Hırsız zenginleşmez, obur doymaz,
Kötü niyetlinin işi düzelmez,
Kazanı dolu kaynamaz,
Kaynarsa da çoğalmaz.
Yılan yürür ayaksız,
Kavgalı evin kutu olmaz.
Kuvvetsiz yiğidin gücü olmaz,
Zayıf ineğin sütü olmaz.
Doğru beyde kardeş olmaz.
İş yapacaksan acele etme,
Arkandan kovan kimse yok.
Doğru konuşup, düzgün yaşa,
Yolunu birisi kapatmadı.
Elinden iş gelirken
Akrabana yardım et.
Zorluk başa geldiğinde
Yardım etmezsen yaramaz.
Birileriyle konuşmazsan,
İçindekiler bugün dağılmaz.
Bahadır olmak kaderden.
Bilge olmak ağızdan.
Büyük olmak Yaradan'dan,
Şeref kazanmak zenginliktendir.
İyi olmak kendindedir,
Akıl ile duygularındandır.

Caman işten alıs cür
Cakşınakay keziñden.
Irçının körkü el bolot.
Kayberen cürgön bel bolot.
Caasa camgır sel bolot.
Caman adam çırıldap,
Iriskısı kem bolot.
Oomatñ kelip turganda
Ar kaday aytsañ em bolot.
Külüktü kündö çurkatkan,
Sayapker menen cem bolot.
Intimaktuu bir tuugan
Bir birine dem bolot.
Abiyri bar cigitke
Acalduu kiyik colugat.
Koşomatçı urgandar
Böypöktöp çoñgo cagmat.
Turmuştun colu uşunday,
Örgö cüröt arılap.
Uçu-kıyırı bilinbey
Ubakıt tınbay agılat.
Caşoonu bilbes caş başñ
Kıyındık körüp kağışat.
Napsiñdi özüñ tıybasañ,
“Kele” dey beret dagılap.
Bilinbey cürüp altın baş
Kayradan çımdı camınat.

Kötü işten uzak dur
İyi olduğun dönemden itibaren.
Akının güzelliği halkındadır.
Meral kırlarda gezer.
Yağarsa yağmur sel olur.
Kötü insan kavgacıdır,
Rızkı eksik olur.
İşin düzgünken
Söylediğin her şey doğrudur.
Her gün yürüğü koşturan,
Yediği yem ve seyistir.
Barış içindeki akrabalar
Biri birine destekçi olur.
Şerefli yiğide
Ecelli geyik denk gelir.
Yalaka lanetliler
Büyüklerin yanında çıkmazlar.
Hayatın yolu böyledir,
Yamacı yavaşça geçerler.
Sınırı görünmeden
Vakit durmadan akar.
Hayatı bilmeyen genç başın
Zorluk çekerek çarpılır.
Kendin nefsine sahip çıkamazsın,
Hap “ver, daha ver” dersin.
Bilinmeden altın baş
Tekrar çimi örtünür.

Oşentip catıp Ceñicok ırın toktottu.
Canımdağı kişiler komuzumdu körgöndön
kiyin: “Bu, sen bala cön ele kelgen

Böylece Ceñicok şiirini tamamladı.
Yanımdaki insanlar kopuzumu görünce:
“Delikanlı sen boş biri gibi

coksun” dep atı cönümdü bilip alıştı. gözükmüyorsun”, diye adımı öğrendiler. Oşondo Ceñicok menen kol alışıp, Böylece Ceñicok ile tokalaşarak sırasından katarınan cay alıp olturgan soñ eldin yer alıp oturduktan sonra halkın isteklerine suroosu boyunca uçuraşıp turganım: göre şöyle selamlaştım:

EŞMAMBET:

Ceñicok ırçı çıktı dep,
Celkeleşken ırçımı
Celdirbesten çıktı dep
Cergemden uktum kabardı.
Cetip salam bersem dep,
Ceteleşip cürsöm dep
Aşıp keldim dubandı.
Aşıkkandan aptığıp
Aytıp turam salamdı.
Aytışkanı mañ bolgon,
Atağı curtkadañ bolgon
Akın agam, amanbı?
Manaptan tilin tartpagan
Baatır agam, amanbı?
Tübübüz bolot bir cerden,
Elibiz bolot bir elden,
Tuugandık cayım dağı bar
Cakın agam, amanbı?
Altımış türdü mömö öskön,
Aykalışkan düşmanın
Aydap alıs cönötkön.
“Sarı altın Aksı” atalgan
Ceriñe salam aytamın.
Saruu, bağış aralaş
Eliñe salam aytamın.

Ceñicok diyen akın çıktı, diye,
Kapışan akınları
Koşturmadan yıktı, diye,
Yurdumdan haber almıştım.
Ona varıp selam versem, diye,
Birlikte gezsem, diye,
Geçitleri geçerek geldim.
Acele ettiğimden
Söylüyorum selamı.
Atışan akın şaşırıp,
Şöhreti yurda duyulmuş
Akın ağabeyim, esen mi?
Beyin dilini dinlemeyen
Bahadır ağabeyim, esen mi?
Kökümüz aynı yerededir,
Halkımız aynı halktandır,
Akrabalık durumumuz daha var
Yakın ağabeyim, sağ mısın?
Altmış çeşit meyve yetişen,
İnatlaşan düşmanını
Sürerek uzağa göndermiş.
“Sarı altın Aksı” adını almış
Yerine selam söylerim.
Saruu, Bağış karışık
Halkına selam söylerim.

Kıyla akın ötkön kırgızdan,
A birook sizdey kim bolgon?
Kırgız menen kazakka
Atağıñ dañkıñ düñ bolgon.
Tasın çıkan külüksüñ
Toktogul çıkan külüksüñ
Toktogul menen bir bolgon.
Ordoluu eldin içinde
Olturgan ceriñ gül bolgon.

Sanattarıñ sandan köp,
Dastandarıñ mından köp.
Cazgandarıñ andan köp.
Salamdaşıp turamın
Samaganım bolup töp.

Atka-tongo carıbay
Bara albastan cürgömün.
Akındık nuska coluñdu
Alalbastan cürgömün.
Kedeyliktin ayman
Col-corgomdu elime
Sala albastan cürgömün.
Akındarın bulbulun
Körörümdü bilgemin.
Aman kılssa başımdı,
Ardaktaym sizdey asıldı,
Kayda barsañ-birgemin!
Kedeylik caman öksüttü-
Ayta turgan ırımdan,

Nice akınlar geçmiş Kırgız'dan,
Fakat sizin gibi kim olmuş?
Kırgız ile Kazak'a
Şöhretin yayılmış.
Yarışı kazanan yürüksün
Toktogul tam yürüksün
Toktogul ile birlikte olmuşsun.
Büyük halkın içerisinde
Oturduğun yerin gül olmuş.

Sanatların sayısız,
Destanların bundan çok.
Yazdıkların ondan da çok.
Selamlaşıyorum şu anda
İstediklerim gerçekleşerek.

At ve giyim görmeyip
Buraya gelememiştim.
Akınlık kutsal yolunu
Alamadan yaşamıştım.
Yoksulluğun yüzünden
Kendi yürüyüşümü halkıma
Gösteremedim yaşamıştım.
Akınların bulbülünü
Göreceğimi biliyordum.
Sağ salim olursa bu başım,
Değer veririm sizin gibi asile,
Nereye gidersen de birlikteyim!
Yoksulluk beni çok yordu,
Söyleyecek şiirimden,

Çalkıgan oy-sırımdan.
Es-köönümdön ketkisiz
Kabar berem munuñdan.
Akındardın akını,
Ötör beken sınıñdan?
Kızmat kılsam elime
Çıkkança denden çımın can.

Kör ookattın ayınan
Kaklımdan keldim sürülüp,
Esil candan tüñülüp!
Kaytarganım koy boldu,
Kayran kurçum coy boldu.
Kiygenim cırtık camaçı,
Keypimdi baykap karaçı!
Asman cerdey barkı bar
Bay menen kedey balası.
Talaстан keldim kuyugup,
Tuz-nasip mından buyurup.
Toktogul ketti aydalıp
Tañşıgan ünü buulup
Toktolboy ırdaar bekemin
Tolkugan topko culunup.
Koluñda komuz caraşkan,
Kozgolup ırdap oltursañ
Kaalaşıp eliñ samaşkan.
Kükük ündü, cez tañday,
Ker corgodoy tañ aşkan.
Oroşon çıkan bulbulsuñ
Oozuña elder karaşkan.
“Bizdikine kongun” dep,

Sayıız düşüncelerime engel oldu.
Aklımdan gitmeyecek
Haber veririm bunlarından.
Akınların akını,
Geçer mi acaba sınavından?
Hizmet edersem halkıma
Bu can bedenden çıkıncaya dek.

Hayat yüzünden
Halkımdan sürüldüm,
Sevgili yurdumdan ayrılarak!
Baktığım koyun sürüsü oldu,
Sivriliğim körelip yok oldu.
Giydiğim yamak yırtık oldu,
Halime dikkat edersen anlarsın!
Yeryüzüyle gök kadar fark var
Zenginle fakir çocuklarında.
Talas’tan aceleyle geldim,
Tuz nasip buradan buyurup.
Toktogul gitti sürülüp
Öten sesi kesilerek
Durmadan şiir söyler miyim
Dalgalanan kalabalığa takılmadan.
Eline kopuz yakışıyormuş,
Kıpırdayıp şiir söylersen
İsteyip halkın heyecanlanır.
Guguk sesli, bakır damaklı,
Hazırlanmış yorga gibi.
Sağlam bülbülsün
Ağzına bakar halk.
Bizim evde kal, diye,

“Bügün meyman bolgun” dep
Kańça adam cüröt talaşkan.
Top aralap ırdagan
Toktoguldun coldoşu,
Kezi keldi, iniñe
Cardam berip, koldoçu.
Tolkugan eldin içinde
Men-Eşmambet iniñiz
Toop kılıp turamın.
Top akındın, colborsu,
Aksı, Talas, Arkanı
Araladıñ kańçanı.
Azır kördüm öñüñdü,
Ardaktap aytam salamdı
Salamımdı alık al,
Akındardın arstanı!
Kızıp-kızıp tökkönüñ
Kara nöşör camgırday.
Irçı küüñ bir sonun
Kulak mookun kandırbay.
Tört ayağı teñ corgo
Taşka salsañ taygılbay.
Coluna tüşör bekemin
Aytar oydon cañılbay.
Anık baktım bar eken
Aman kördüm özüñdü.
Unutpaymın eç ubak
Uşul uçuraşkan kezimdi.
Az da bolso köptöy kör
Amandaşkan sözümdü.

Bugün misafir ol, diye,
Kaç kişi evine çağırır.
Toplantılarda şiir söyleyen
Toktogul’un yoldaşı,
Zamanı geldi kardeşinin,
Yardım edip kollasana.
Dalgalanan halkın içinde
Ben, Eşmambet kardeşiniz
Tövbe ediyorum burada.
Nice akının kaplanısın,
Aksı, Talas, Arka’yı
Çoğunu gezerek geçtin.
Şimdi gördüm yüzünü,
Saygıyla selam verirsem
Selamıma karşılık ver,
Akınların aslanı!
Heyecanla döktürdüğün
Dolu karışık yağın yağmur gibi.
Akın ezgin çok güzel
Kulağın istediğini oynuyor.
Dört toynağı da yorga
Taşta bile kaymayan.
Yoluna düşer miyim acaba
Söyleyecek sözümü kaybetmeden.
Gerçekten talihli imişim
Sağ salim gördüm kendini.
Unutmam hiçbir zaman
Burada selamlaştığımızı.
Az da olsa çok gibi gör
Selamlaşan sözlerimi.

CENİCOK:

El-curttan ugup kabardı,
Eşmambet inim, kelipsiñ.
Ezelten kalgan salt uşu:
Eñkeyip salam beripsiñ.
Eki eli tiliñ sayratsañ
El-curtuñ kaydan zeriksin!
Eçen bir duban aralap
Eerçişip cürsöñ, şeriksiñ
Atağñ ugup cürçü elem
Akın Tokom özünön.
Aydoogo ketken Toktogul
Ağızıp çaşın közünön.
Alıp kalgan ııarsañ.
Altınday bolgon sözünön.
Aytıp berdiñ, ııragım,
Ala-Too salkın ceriñdin
Altın, kümüş, ceziñen.
At calın tartıp minipsiñ
Altınday çaştık keziñden.
Abaltan ötkön akındar,
At-atın aytıp keteyin,
Adaşpasın esiñden.

Aman-esen kelipsiñ
Aga-ini, tuugan eliñden.
Ardaktap salam sen ayttıñ
Aytıluu Aksı cerimden.
Aşıgıp, balam, cutupsuñ
Abası taza celinen.
Altınday ömür sende çaş,

Halktan duyarak haberi,
Eşmambet kardeşim gelmişsin.
Eskiden kalan gelenek budur:
Eğilerek selam vermişsin.
Uzun dilini öttürürsen
Halkın nasıl sıkılsın!
Nice yüce geçitleri geçerek
Birlikte gezersen ortakısın
Şöhretini duymuştum
Akın Toko'mun kendisinden.
Sürgüne giden Toktogul
Akıtarak yaşını gözlerinden.
Bir şeyler alıp kalmışsındır.
Altın gibi olan sözlerinden.
Anlatın çocuğum,
Ala-Too serin yerinin
Altın, gümüş, bakırından.
At yelesini tutup binmişsin
Altın gibi çocukluğundan beri.
Eskiden yaşamış akınlar,
Adlarını sana sayayım,
Aklından çıkmasın sakın.

Sağ salım buraya ulaşmışsın
Ağabey kardeş halkından.
Saygıyla selam sen söyledin
Ünlü Aksı yerimden.
Aceleyle oğlum yutmuşsun
Havası temiz yelinden.
Altın gibi ömür sende daha genç,

Aman bolsun altın baş,
Adaşpa, inim demiñden.
Eşmanbet ırçı boldu dep
Eşittim ele cönüñdön.
Emi körüp turamın
Elirgen, balam, öñüñdön.

Dubandı cargan külüktöy
Arışñdı men kördüm.
Arıbagan, talbagan
Dabişñdı men kördüm,
Önörlüüdön bolupsuñ,
Özümçö ölçöp teñ kördüm.
Bezildegen tiliñden
Beşeneñdi teñ kördüm.

Men körgöndön köp ırçı
Mezgilderin ötkörüp.
Say külüktöy teñ çurkap
Sanat ırdan özgördüm.
Canım menen can ele,
Kanım menen kan ele,
Caydarısı akındın
Canıp turgan şam ele,
Satılğandın Toktogul
Sarttar, Sayak şañı ele,
Altı çapsa sınbagan
Ak bolottun sabı ele.
Arçanın calın tabınday
Ak calındın tabı ele!
Ak padışa zalimge

Sağ olursa altın baş,
Kaybetme kardeşim bu hızını.
Eşmambet akın oldu, diye,
İşitmiştim durumunu.
Şimdi gözlerimle görüyorum
Heyecanlanan yüzünü, oğlum.

Büyük yarışı kazanan yürük gibi
Adımlarını ben gördüm.
Düşmeyen, yorulmayan
Sesini ben gördüm,
Yeteneklilerden olmuşsun,
Kendimce ölçerek gördüm.
Ötmekte olan dilinden
Alın yazını gördüm.

Benim gördüğüm çoğu akın
Zamanlarını geçirdi.
Küheylan gibi koşarak
Sanat şiirinden uzaklaştım.
Canımla candı,
Kanımla kandı,
Neşeli akının
Yanmakta olan mumdu,
Satılğan Oğlu Toktogul
Sartalar, Sayak boylarının neşesiydi,
Altı kere vursa kırılmayan
Ak çeliğin sapıydı.
Cam ağcının alev tavı gibi
Ak alevin taviydi!
Zalim Rus çarına

Al emne cazdı ele?
Ketirip Şıbir aydatıp,
Kerbendey közün caynatıp
Kerimbay körün kazdı ele.
Kedey dıykan kembegal
Keyip ıylap kaldı ele,
Ak cerden Şıbir aydatıp,
Azapka başın maldı ele
Altı caşar Topçubay
Atakelep kaldı ele.
Apası Burma burkurap,
Artında eli çurkurap,
Armandın otu candı ele.
Asılğan manap, boluştun
Abıdan mooku kandı ele.

Anda men ketip Alayga
Armanım aytıp dalayga.
Aşuuluu Taldık cer kördüm,
Ak kalpak Kırgız el kördüm.
Sopu-Korgon cer kördüm,
Sonun Kırgız el kördüm,
Darööt-Korgon cer kördüm,
Abası taza bel kördüm.
Kara-Kindik, Ak-Kindik,
Kaadaluu cerdi bat bildik.
Kadırın surap kırgızdın
Kaşkardı közdöy kat çiydik.
Er Töştük baskan keñ Alay
Kelbetin körüp biz cürdük.
Kurmancan datka aş berip,

O ne yazmıştı?
Sibirya'ya sürerek,
Kocaman gözünü parlatıp,
Kerimbay mezarını kazmıştı.
Yoksul çiftçilere
Üzülerek ağlamıştı,
Suçsuzken Sibirya'ya sürülüp,
Azaba başını sokmuştu
Altı şehir Topçubay
Baba diyerek kalmıştı.
Annesi Burma ağlayarak,
Arkasından halkı ağlayarak,
Arzuların ateşi yanmıştı.
İftira atan bey, başkanlar
İyice memnun kalmıştı.

O zaman gittim Alay'a
Arzularımı anlattım çoğuna.
Geçitli Taldık yer gördüm,
Ak kalpak Kırgız halkını gördüm.
Sopu-Korgon yerini gördüm,
Güzel Kırgız halkını gördüm,
Darööt-Korgon yerini gördüm,
Havası temiz kırı gördüm.
Kara-Kindik, Ak-Kindik,
Güzel yeri çabuk öğrendik.
Durumunu sorup Kırgız'ın
Kaşkar'a doğru yöneldik.
Yiğit Töştük yürüyen büyük Alay
Heybetine şahit oluyorduk.
Kurmancan Datka aş verip,

Kırgızdın eli büt keldi.
Oşondo akın Bölökbay
Ötögö mında tap berdi.
Önördün agıp dayrası
Ötögö emi çak berdi.
Bölök el dep aytkanda
Bölökbay menen karmaştım.
Candan çıkkın corgo eken,
“Üç süpöttü” bir aytkan
Ürümçülük moldo eken.
Üzürü kaçıp başınan
Üşküro turgan coldo eken.
Şariyattı cat aytkan
Kuran kitep koldo eken.
Kuzgundarday üşkürip
Kuurap kalgan moldo eken.
Cetimiş aşkan kurakta
Cer tayançu moldo eken.
Uyat kılbay koldodum,
Uruşun kütpöy moldonun.
Tespelerin moldonun
Moynuna tagıp koygomun.
Ceñicok ırçı atıgıp
Cez tañday tilden oynodum.
Ak caydın toluk künündö
Alaydı kenen coyloodum.

Alaydın elin sen körsöñ,
At bastırıp teñ körsöñ,
Adil Kırgız elderi,
Abıdan taza denderi,

Kırgız'ın tüm halkı geldi.
O zaman akın Bölökbay
Ötö'ye şöyle talepte bulundu.
Sanatın deryası akarak
Ötö'nün zamanı geldi.
Başka halk diye söylemeye
Bölökbay ile kapıştım.
İnsanın yorgasıymış,
Üç süreyi bir söyleyen
Ürümçü'lü mollaymış.
Keyfi kaçıp başından
Çok of çeken yoldaymış.
Şeriatı ezberle söyleyen
Kuran kitap elindeymiş.
Kuzgunlar gibi of çeken
Yorulmuş mollaymış.
Yetmiş geçmiş yaşında
Yer dayanacak mollaymış.
Rezil etmeden kolladım,
Kavga etmeden mollayla.
Tespikleri molların
Boynuna takmışım.
Ceñicok akın adına konup
Bakır damaklı dilimi konuşturdum.
Yazın güzel gününde
Alay'ı iyice gezdim.

Alay'ın halkını sen görsen,
At yürütüp birlikte görsen,
Adil Kırgız halkı,
Çok sağlam bedenleri,

Kıımızı darı müröktöy,
Kızdarı suluu Çüröktöy.
Sarttar, Börü, Cooş bolot,
Barsañ saga dos bolot.
Baykasañ uşul cön-cönü:
Başayı kiyip buralıp
Bastırbayt seni mölmölü.

Akın abañ Ötögö
Aytışkan ırçı köp bolgon.
Algan ırçı cok bolgon,
Akındık maga toktolgon.
Ceñicok ırçı abaña
Çegişken ırçı köp bolgon.
Çeçendik maga toktolgon.
Eşmanbet inim, sen ukşañ,
Erikpey aytsam bir dastan.
Cer kötörüp ır ırdap
Ceñicok abañ can bakan.
Ceti uruu Kırgız elibiz,
Cer kötörüp mal bakan.
Cergesi konuş kelişe,
Ceti ölçöp dan bakan.

Alaydan bardık bel aşıp,
Abıdan çarçap, öñ azıp,
At-Başı, Narın kalaaga
Akındık menen canaşıp.
Çoñ Çökönün aşına,
Çogulgan eldin kaşına
Kara tildi sayrattım

Kıımızı ilaç gibidir,
Kızları güzel Çürök gibi.
Sartalar, Börü, Cooş boyları olur,
Varırsan seninle dost olur.
Bunun durumuna bakarsan:
Değerli kumaştan elbise giyip
Yürütmez seni güzelleri.

Akın amcan Ötö'ye
Atışan akın çok olmuş.
Beni yenen akın olmamış,
Akınlık bende duraklamıştır.
Ceñicok akın amcana
Kapışan akın çok olmuş.
Söz cambazlığı bende duraklamış.
Eşmambet kardeşim, sen dinle,
Durmadan söylersem bir destan.
Yer kaldırıp şiir söyleyip
Ceñicok amcan canına bakmış.
Yedi boylu Kırgız halkımız,
Yer kaldırıp mala bakmış.
Toprağı uygun olursa,
Yedi kere ölçüp buğday ekmiş.

Alay'ın bütün geçitlerini geçerek,
Aşırı yorgun düşüp, rengim solup,
At-Başı, Narın şehrine
Akınlıkla yaklaştım.
Büyük Çökö'nün aşına,
Toplanmış halkın karşısına
Kara dili öttürdüm

Karı menen çaşına.
Oşondo kördüm Naymandı
Kaltırak kirgen başına.
Bet alışıp saptastım,
Bel karmaşıp taptastım.
Oşondo ceñdim Naymandı-
Bakırgan töödöy aybandı.
Atak menen dañk menen,
Ak kalpak Kırgız kalk menen,
Aldırbastan namıstı
Abaltan kalgan nark menen.
Ababız Koşoy cerdegen
Askası biyik At-Başı
Ak möñgülüü bel degen.
Altaydan Manas kelgençe
Aldırıp namıs berbegen
Çoñ Koşoydun çaldıbar,
Çoñ aytışka saltı bar,
Meymandar kelse sıylagan
Moñoldor, Çerik kaklı bar.
Sayak menen Sarbagış
Sarı altınday barkı bar.
Kız alışıp, kız bergen,
Külügünö tuz bergen
Sılık tilde söz aytıp
Sınçıları sın bergen.
Irday turgan pendege
Ilaaçınday ır bergen.
Bul elge bargan men menen
Akın Tokom, Nurmoldo
At salıştık bir coldo.

Yaşlı ile gencine.
O zaman gördüm Nayman'ı
Başına titreme girdiği dönemde.
Yüz yüze gelip görüştüm.
Belinden tutup tokalaştım.
O zaman yendim Nayman'ı,
Bağıran deve gibi hayvanı.
Şöhret ile nam ile,
Ak kalpak Kırgız halkıyla,
Aldırmadan şerefi
Eskiden kazandığım şöhretle.
Amcamız Koşoy'un yurt edinen
Kayası yüksek At-Başı
Ak karlı kır burasıdır işte.
Altay'dan Manas gelinceye dek
Aldırıp namusu vermemiş
Koca Koşoy'un harabesi,
Büyük atışmaya meydan olmuş,
Misafir gelince ağırlanmış
Moñollar, Çerik gibi boyları var.
Sayak ile Sarbagış boylarının
Sarı altın gibi değerleri var.
Kız alıp kız veren,
Yürüğüne tuz veren
Kıbar dille söz söyleyip
Sınayıcıları sınırlar.
Şiir söyleyecek insana
Şahin gibi şiir verir.
Bu halka benimle gelen
Akın Toktogul, Nurmoldo
Yolda giderken atıştık.

Köküröktön çıgardım
Köñüldü açıp sen menen.
Kök buudan körkü sen menen.
Sarı-tektirde gülgö okşop
Sanattın körkü ır menen.
Caman adam cırıldap
Cakın bolot çır menen.
Cayılıp malı ottoso,
Cayloonun körkü kır menen.
Altın baştın açkıcı
Akıldın körkü sır menen.

Eşmanbet inim, ugup tur
Eşilgen kumdu baskanday
Ergip ırdap baratam.
Eki күнү ergisem
El kumarın taratam.
Ala-Too cerim, aylanam,
Akıldan ırdı caratam.
Ayagı Talas, başı Çüy
Alıksa közdü karatam.
Ar cagı Köldü boylosoñ
Arbıy beret tamaşañ.
Köl boylosoñ, ır çıgat,
Köldöy tereñ sır çıgat.
Ak kuular süzüp oynogon,
Ayçüröktör boylogon,
Taybuurul minip Semetey
Arasın toluk coylogon.
Alışa kelgen duşmanın
Abaltan beri koybogon.

Gögsümdekileri çıkardım
Seninle eğlenerek.
Gök yürüğün görkemi seninle.
Sarı yamaçtaki güle benzeyip
Sanatın görkemi şiirdedir.
Kötü insan gürültüyle
Yakın olur kavgaya.
Yayılp otlanırsa,
Yaylanın görkemi kırdadır.
Altın başın anahtarı
Akılın görkemi sırdadır.

Eşmambet kardeşim dinleyedur,
Akmakta olan kumu basmak gibi
Heyecanlanarak şiir söylüyorum.
İki gün heyecanlanırsam
Halkın isteklerini karşılırsam.
Ala-Too yurduma kurban olurum,
Akıldan şiirleri yaratırım.
Sonu Talas, başı Çüy
Uzağa bakışlarımı gönderirim.
Gölün ötesini gezersen
Çoğalır çeşitli eğlence.
Gölü dolaşırsan şiir çıkar,
Göl kadar derin sır çıkar.
Ak kuğular yüzüp oynar,
Ayçürök'ler gezinti yapan,
Taybuurul atına binip Semetey
Buraları iyice gezmiş.
Kapışan düşmanlarını
Hiçbir şeyini bırakmamış.

Isık-Köl cerdin sulusu,
Kırgızdar üçün keremet
Kışında toñboy turuşu.
Caykısın bassañ salkındap,
Cazılat candın kuruşu.
Cetip bargan boluuçu
Ceñicoktun cumuşu.
Arstanbekti men izdep,
Artuu coldu tegizdep,
Ak caydın künü bargamın
Akındık coldu negizdep.
Köl başı eken Karkıra,
Körkömdüü ırçı bar tura.
Ottoy canıp közdörü,
Oy, akılı şar tura.
Men körgöndön uşular,
Tilderinde kutu bar.
Iris-keşik agılğan
Irlarının cıtı bar.
Irdın dagı ırı bar,
Irday turgan ıgı bar.

Çeçen boluş oñoybu
Çegelep sözdü tappasañ.
Ezilişip boorloşup,
El kumarın cazbasañ.
Akın boluş oñoybu,
Altı aylık ırdı aytpasañ.
Anda akın bolgonuñ-
Aytkanıñdan kaytpasañ.
Aalamdın sırn açpasañ,

Isık_köl yerin güzelidir,
Kırgızlar için keramet
Kışın donmadan durması.
Yazın yürürsen serinde,
Canın sıkıntısı gider.
Oraya hemen ulaştı
Bu Ceñicok'un işidir.
Arstanbek'i ben arayarak,
Kapalı yolu temizleyip,
Yaz mevsiminde gitmişim
Akınlık yolunu kurarak.
Gölün başıymış Karkıra,
Görkemli akın varmış.
Ateş gibi yanıp gözleri,
Akı yerindeymiş.
Benim gördüklerim bunların,
Dillerinde kutu varmış.
Rızk akıyormuş
Şiirlerinin kokusu var.
Şiirin da şiiri var,
Söylemenin de yöntemi var.

Söz cambazı olmak kolay mı
Seçerek sözü bulmazsan.
Ezilerek konuşarak,
Halkın kumarını çözmezsen.
Akın olmak kolay mı,
Altı aylık şiiri söylemezsen.
O zaman akın olduğun,
Dediklerinden dönmezsen.
Alemin sırrını çözmezsen,

Akındık sende cön bolboyt.
İrisi çok ırçının
İrlarında töl bolboyt.
Tolkugan suular koşulsa,
Toosu bolboy, köl bolboyt.
Tüştüğü aptap kaynagan
Isığı bolboy çöl bolboyt.
Bul düynö carık Aalamda,
Bulutı bolboy, cel bolboyt.
Ceti düynö ukmuşta
Cer caralbay el bolboyt.
Kara camgır nöşörlöp
Kaptabay tozoñ-sel bolboyt,
Tögöröktün tört burçun
Tört aylangan kem bolboyt.
Tuugan eldi çogultkan,
Duşmanına cem bolboyt.
Sanat cetpey sanasañ,
San cıldızdar alamda.
Cımındaşıp alıstan,
Carık beret Aalamga.
Keremet toodon şikaalayt
Kelgen öñdüü zamanda
Kay akın ötpöyt armanda.
Eldin ırda müdöösün
Astı, kekirtekten karmalba.
Kimder türkük boluptur
Bul dünüyö calganga?
Anık akın bolosuñ,
Aytar oydon taymanba.
Ceñicoktu kördüm dep

Akınlık sende boş kalmaz.
Nasibi olmayan akının
Şiirleri çoğalmaz.
Dalgalanan sular birleşirse,
Dağ olmadan göl olmaz.
Güneyi sıcaklıkla kaynayan
Isısı olmadan çöl olmaz.
Bu aydınlık dünya âlemde,
Bulutı olmadan yel olmaz.
Dünyanın yedi harikası
Yer yaratılmadan halk olmaz.
Kara yağmur dökerek
Kaplamadan sel olamaz,
Her dört yönün köşesini
Dört dönen eksik olmaz.
Akraba halkı toplayan,
Duşmanına yem olmaz.
Sanat yetmez saymaya,
Âlemde yıldız çoktur.
Parlayarak uzaklardan,
Aydınlık verir Âleme.
Kerametli dağdan bakar
Gelmiş gibi zamanla
Hangi akın isteksiz gitmez?
Halkın istediklerini söyle
Asla gırtlığından yakalanma.
Kimler burada kalmış
Bu yalan dünyada?
Tam akın olursun,
Söyleyecek sözden çekinme.
Ceñicok'u gördüm, diye,

Ayta cürgün barganda.
Önörüm kalsa deçü elem
Özüñö okşoş baldarga.
Kattaşıp cürüp alıp kal,
Kalbagın kiyin armanda.
Carıtpaysıñ ır ırdap
Cetimiş aşıp kalganda.
Kutulbaysıñ kaçsañ da
Kuu ölüm çalma salganda.
Taza cürsöñ ozorsuñ,
Tasın ırçı boloursuñ.
Kara kurttay toloorsuñ.
Aytkanıma kirbeseñ,
Akılımdı ilbeseñ,
Akırı barıp osolsuñ.
“Kedeymin” dep naalıba,
Altınday caş çağında.
Arbın düynö tabılat,
Argımaktay arılda!
Manastan beri karata,
Arbagın kozgop kırgızdın
Kart Narınday şarılda.
Kızıkpagın araka,
Kuday urgan tamakka.
Berilbegin bozogo,
Perişte urgan oşogo.
İnim, ırdaba ırdı bilbeseñ,
Kadırına cetpeseñ.
Süylöbö sözdü bilbeske,
Sıyına sözdün cetpeske.
Kalkıñdın köönün kaltırba,

Gittiğın yerlerde anlat.
Sanatım kalsa derdim
Senin gibi gençlere.
Bağ kurup bunları kendine al,
Daha sonra boşuna üzülme.
İyi söyleyemezsin şiiri
Yetmiş yaşına geldiğında.
Kurtulamazsın kaçsan bile
Ölüm diyen peşine takıldığında.
Temiz olursan büyürsün,
Tam akın olursun.
Kara kurt gibi şişersin.
Dediklerimi yapmazsan,
Aklımı almazsan,
Sonunda oraya varırsın.
Fakirim, diye yırtınma,
Altın gibi gençliğinde.
Zenginlik çok bulunur,
Küheylan gibi koşarsan!
Manas'tan bu yana,
Ruhunu koruyup Kırgız'ın
Kart Narın nehri gibi aksana.
Rakıya merak sarma,
Allah'ın sevmediği içkiye.
Verilmeyeceksin bozaya,
Meleklerin sevmediği içkiye.
Kardeşim, söyleme şiiri bilmezsen,
Değerini bilemezsen.
Bilmeyen sözü söyleme,
Saygısını sözün bilemezsen.
Halkının gönlünü karartma,

Kadırlap ırdap ber deşse.
Urmatı oşol akındın,
Uluu-kiçüü kel deşse.
Küçüñ barda ırdap kön,
Kadırluu caştı ötköspö.

Bul düynödö kim kalat?
Carık bergen kün kalat.
Cıldızı bar tün kalat.
Padışa bol, başka bol,
Barı bir kün kulanat.
Bizge okşogon akından
Kiyinkige söz kalat.
Akılmandan es kalat,
Çiydirip cür ırlarıñ,
Kiyinkige bizderden,
Oşol bolot amanat.
Aralap eldin arasın,
Altının sözdün tabasıñ.
Sancıra kepke kulak sal,
Kaltırbastan çalasın.
Akın boluş oñoybu,
Ardaktap oydu bagasıñ,
Ak kalpak Kırgız eline,
Akındık menen cagasıñ.
Amandık surap kelip cür,
Aga-ini bolup kalasıñ.
Öçkön ottoy calp etip
Biz da bir kün öçöbüz.
Oşonduktan cakşı cür,
Ne muratka cetebiz.

Saygıyla şiir söyle derse.
Saygısı budur akının,
Büyükler, küçükler gel derse.
Gücün varken söyleyerek alış,
Değerli hayatı geçirme.

Bu dünyada kim kalır?
Aydınlık veren güneş kalır.
Yıldızları var gece kalır.
Padişah olsan da başka olsan da,
Sonunda bir gün yıkılırsın.
Bize benzer akından
Sonrakilere söz kalır.
Bilgelerden akıl kalır,
Yazıya geçirt şiirlerini,
Bizden sonrakiler için,
İşte bu olur emanet.
Halkın içini gezerek,
Altının sözün bulursun.
Şecere söze kulak ver,
Bırakmadan eksiğini.
Akın olmak kolay mı?
Değer verip düşüncelerini geliştirirsin,
Ak kalpaklı Kırgız halkına,
Akınlıkla kendini beğendirirsin.
Hal hatır sorup ziyaret et,
Kardeş akraba yerine geçersin.
Birden sönmüş ateş gibi
Biz de bir gün söneceğiz.
Bunun için kendine iyi bak,
Ne muratlara ereriz.

Sen eköbüz koşulsak,
Tüyünün ırdın çeçebiz.

Seninle bir araya gelirsek,
Düğümünü şiirin çözeriz.

14. Ceñicok ile Toktogul'un Atışması⁵¹¹

Toktogul sibirden kaçıp kелgende Aksıdagı Ceñicokko baş kalkalap kelet. Oşondo Ceñicok ırçının Toktogul menen uçuraşkanı.	Toktogul Sibirya'dan kaçarak geldiğinde Aksı'daki Ceñicok'a güvenerek gelir. Ceñicok akın Toktogul ile şöyle selamlaşır:
--	---

CENİCOK:

Sayga salsam ilinbes,
Duldulum Tokom kelgenbi?
Sayratıp komuz çertkeniñ
Sanaaman ketken cok ele,
Menin bulbulum Tokom kelgenbi?

Yarışa katarsam önde gelen,
Düldülüm Toko'm geldin mi?
Öttürüp kopuz oynadığın
Aklımdan çıkmamıştı,
Benim bülbülüm Toko'm geldin mi?

Kumga salsam ilinbes,
Külügüm Tokom kelgenbi?
Kuulantıp komuz çertkeniñ
Kulağımdan ketken cok,
Menin kükügüm Tokom kelgenbi?
Argımak oozun kergeñbi,
Andıktan bizge bergenbi?
Ar cıyındı eritken
Asılım Tokom kelgenbi?
Arkaga kolun baylatkan,
Alıksa Şıbir aydatkan
Tokomo ańdışkan duşman ölgönbü?

Kumda yarıştırsam önde gelen,
Yürügüm Toko'm geldin mi?
Kurnazca kopuzda oynaman
Kulağıma hala duyuluyor,
Benim guguğum Toko'm geldin mi?
Küheylanı durdurdun mu,
Böylece bize geldin mi?
Her toplantıyı rahatlatan
Asilim Toko'm geldin mi?
Elini arkaya bağlatan,
Uzak Sibirya'ya süren
Toko'mun duşmanı öldü mü?

⁵¹¹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 107–114.

Karanın oozun kergenbi?
Kayran Tokom kelgenbi?
Kalk akının köröm dep
Kaliñ curtum kelgenbi?
Kalkıman Şıbir aydatkan,
Kayrıp kolun baylatkan
Tokomo kas sanagan ölgönbü?
Sarıнын oozun kergenbi?
Saabalar bizge bergenbi.
“Saltanatın köröm” dep
Sarı curtum kelgenbi?
Sandaltıp Şıbir aydatkan,
Sabap kolun baylatkan
Tokomo kas-sanaa duşman ölgönbü?

Torunun oozun kergenbi,
Teñirim çındap bergenbi.
Top cıyındı güldötkön
Torgoyum Tokom kelgenbi?
Tokmoktop kolun baylaşkan,
Topton Şıbir aydatkan
Tokomo tooruşkan duşman ölgönbü?

Ak kaymaldan süt ketken,
Acıratıp alarga
Ağainden küç ketken.
Kayberenden süt ketken,
Kayrıp coldon kalarga
Kayrılardan küç ketken!
Aldımda atım şok ele,
Artıñdan izdep bararga

Karayı durdurdun mu?
Sevgili Toko'm geldin mi?
Halk akınını görürüm, diye,
Kalabalık yurdum geldin mi?
Halkından ayırıp Sibirya'ya süren,
Elini çevirip bağlatan
Toko'mo kötülük dileyenler öldü mü?
Sarı atını durdurdun mu?
Sahabeler bizi kolladı mı?
Saltanatını görürüm, diye,
Sarı halkım geldin mi?
Harap ederek Sibiray'ya süren,
Döverek elini bağlatan
Toko'mo kötülük isteyen düşman öldü mü?

Doru ayını durdurdu mu,
Tanrım gerçekten verdi mi?
Toplanan halka çiçek açtırıp
Turgayım Toko'm geldin mi?
Tokmakla vurup elini balatanlar,
Toplayıp Sibirya'ya süren
Toko'm ile kapışan düşman öldü mü?

Ak geyiğin sütü gitmiş,
Ayırarak onlara
Akrabalarından güç gitmiş.
Dağ keçisinden süt gitmiş,
Dönerek yoldan alacak
Dönenden güç gitmiş!
Önümde atım yaramazdı,
Arkandan arayıp varacak

Sende arkanday tuugan cok ele!
Karmagan atım şok ele,
Kara kalıp bel tutkan
Sende karmanar tuugan cok ele...
Ayta turgan kep bele,
Ayıpsız neçen adamdar
Aydalgan boydon ketti ele.
Kozgoboy koyçu kep bele,
Künöösüz kança beçara
Koşoktolup ketti ele!
Aylında kalgan baldarı
“Atalap” ıylap kaldı ele.
Elimdegi baldarı
Erksizden ıylap kaldı ele,
Ak sakalduu atası
Sakalın culup kaldı ele.
Altımışta apası
Ak çaçın cayıp saldı ele.
Ak-karasın ılgabay,
Ak padişa Nikeley
Aram oylu can bele?
Ce Şıbrga barıp kelgidey
Altımış eki kişinin
Mañdayda şoru bar bele?
Tokom, karanı mindiñ şaylanıp,
Kalkımdan kettiñ aydalıp.
Kayrılıp kelip turasıñ
Karçıga kuştay aylanıp.
Ceerdeni mindeñ şaylanıp,
Ceriñden kettiñ aydalıp.
Ceriñe kelip turasıñ

Sende sağlam akraba yoktu!
Tuttuğum atım yaramazdı,
Tek başına kırdan bekleyip
Sende tutunacak akraba yoktu...
Söylenecek söz müydü,
Suçsuz nice insanlar
Sürülerek gitmişlerdi.
Konuşulmayacak söz müydü,
Günahsız nice biçare
Bağlanıp sürülerek gitmişlerdi!
Köyünde kalmış çocukları
Baba, diye ağlayıp kalmıştı.
Halkımdaki çocukların
Erksizlikten ağlayıp kalmıştı,
Aksakallı babası
Sakalını yolarak kalmıştı.
Altımıştaki annesi
Ak saçını yayarak kalmıştı.
Ak karasını seçmeden,
Rus çarı Nikolay
Haram düşünceli miydi?
Yada Sibirya’ya gelecek
Altmış iki kişinin
Alnında çilesi var mıydı?
Toko’ m, bin kişinin başına geçerek,
Halkımdan gittin sürülerek.
Geri dönüp gelmişsin
Doğan kuş gibi dönerek.
Bin tane sarı at hazırlanıp,
Yerinden sürülerek gittin.
Yerine geri dönmüşsün

Cem cegen kuştay aylanıp.
Kök oygo tikken çatırñ
Körsöñ, Tokom, akınım,
Körörgö eldi zar bolgon,
Közünün caşı köl bolgon
Senin köynögüñ aytıp çatırım!

Ak-oygo tiken çatırım,
Asıl Tokom, akınım,
Alıska Şıbir aydalğan,
Arkaga kolu baylangan,
Senin armanıñ aytıp çatırım!...

Tokomo aşıkça door kelgende:
Alengen kiyip çok bolup,
Argımak minip oktolup,
Ar cerge barsa top bolup!...

Tokomon aşıkça door ketkende:
Ayıptuu küngö toktolup,
Ak paşa surap sot bolup,
Ar künü mltık oktolup,
Asıl ömür güldöy can
Aydoodo cürdü çok bolup!...

Tokomo külüstön door kelgende:
Külgündü kiyip çok bolup,
Külüktü minip oktolup.
Tokomon külüstön door ketkende:
Küyüttüü küngö toktolup,
Künadır surap sot bolup,
Künügö mltık oktolup,

Yem yiyen kuş gibi dönüp uçarak.
Yeşil ovaya kurulmuş otağın
Görürsen, Toko'm, akınım,
Görmeye halkın muhtaç olmuş,
Gözlerinin yaşı göl olmuş
Senin gömleğini söylüyorum!

Ak ovaya dikilmiş otağım,
Asıl Toko'm, akınım,
Uzak Sibirya'ya sürülmüş,
Elin arkana bağlanarak,
Senin arzularını anlatıyorum!...

Toko'mo uğur geldiğinde:
Aevli gömlek giyip köz olup,
Küheylan binip ok olup,
Nereye giderse halk toplanmış!...

Toko'mdon uğur gidince:
İftiraya kurban edilerek,
Rus çarı sorguya alıp,
Her gün tüfeğın önüne dizildi,
Asıl gül gibi olan ömür
Sürgünlerde yok oldu!...
Toko'mo gülistan devir geldiğinde:
Değerli giyim giyip köz oldu,
Yürüklere binip ok oldu.
Toko'mdon gülistan devir gittiğinde:
Dertli güne kapıldı,
Günahlarını sorguladılar,
Her gün tüfeğe dizilip,

Külgün ömür, güldöy can
Küyüttö candı cok bolup!...
Toksondogu enekeñ
Togolonup karıdı.
Bayga tiydi deşti ele
Totuyaday carıñdı.
Tolgonup kelip tappadıñ
Topçubayday şağıñdı...
Emi kaygırgan menen ayla cok,
Kayrattan başka ayla cok.
Toptu Kırgız kuttuktayt
Tokom tıñç-aman kelgen canıñdı!...

Argımak calın örüpsüñ,
Ayıldan nasip buyurup
Aylanıp elge kelipsiñ.
Toburçak calın örüpsüñ,
Top elde tuzuñ bar eken
Tolgonup aman körüpsüñ.
Aydalgandın biri eleñ,
Aylanıp elge kelipsiñ.
Emi, ar cerge barsam, şeriksiñ!
Karmalgandın biri eleñ,
Kayrılıp elge kelipsiñ.
Emi, kayakka barsañ şeriksiñ!..
Aytkanı elge kep bolgon,
Ak padişa zalimdin
Añdıgıganı köp bolgon.
Aytkanı munun ep bolgon,
Buga, arazduu adam cok bolgon.

Güzel ömür, gül gibi can,
Dertlerle yanıp yok oldu!...
Doksan yaşındaki anneciğın
Yuvarlanıp kurudu.
Zengin birisiyle evlendi, demişlerdi,
Totuya gibi güzel hanımın için.
Zorlanarak gelip bulamadın
Topçubay gibi oğlunu...
Şimdi kaygılanmakta fayda yok,
Güçlü olmaktan başka çare yok.
Toplanmış Kırgız kutlar
Toko'm sağ salim dönmüş canını!...

Küheylan yelesini örmüşsün,
Köyden nasip buyurup
Dönerek köye gelmişsin.
Güzel atın yelesini örmüşsün,
Toplanmış halkta tadacak tuzun varmış
Çile çekip sonunda görmüşsün.
Sürülmüşlerin birisiydin,
Dönerek halka gelmişsin.
Artık nereye gitsem ortağımın!
Yakalanmışların birisiydin,
Dönerek halka gelmişsin.
Artık gittiğim yerde ortağımın!..
Dedikleri halkta söz olmuş,
Zalim Rus çarının
Adamları çok olmuş.
Bunun dedikleri geçerli olmuş,
Buna karşı çıkan adam olmamış.

Tökkönüñ elge ır bolgon,
Töbölöşkön zalimdin
Tübünön beri çır bolgon.
Tolgonup aman kelgeniñ,
Tuuşkan eldi körgönüñ,
Aylanıp aman kelgeniñ,
Aytıp salam bergeniñ,
Tokom, çın aytsam, saga bak kongon!
Kakşagan sözdün makulu,
Kara caak, kaykı til
Kalk taanıgan akını.
Kakşap turgan Ötönün
Kadırlagan cakını.
Kalkıñdan tuzuñ bar eken,
Kayrılıp kördüñ akırı.
Tokom, küyüttü tarttıñ Şıbirda
Catkanıñ sasık tam bolup,
Körörgö eliñ zar bolup,
Közüñdö caşıñ kan bolup,
Akılıñ tappay dal bolup,
Adaşıp başıñ mañ bolup,
Eliñdi tappay dal bolup,
Eñgirep başıñ mañ bolup.
Kıynalıp cettiñ ceriñe,
Kuttuu Kırgız eliñe,
Ak üydö küygön şam bolup,
Agala sakal çal bolup.

Tokom, azaptı tarttıñ Şıbirda
Başıña kara tün konup.
Zarlagan dobuş-ün bolup,

Döktüklerin halka şiir olmuş,
Dövüşen zalimlerin
İlk baştan beri kavga olmuş.
Çile çekip sağ gelmişin,
Doğduğun halkı gördüğün,
Dönerek geri geldiğin,
Selam söyleyip durduğun,
Toko'm, gerçekten de sana baht konmuş!
Konuşulan sözün makulü,
Kara çene, eğik dil
Halkın tanıdığı akınısın.
Konuşmakta olan Ötö'nün
Değer verdiği yakınısın.
Halkından tuzun var mıymış,
Dönerek gördün sonunda.
Toko'm, çile çektin Sibirya'da
Yattığın yer kötü kokan ev olmuş,
Görmeye halkın muhtaç olmuş,
Gözündeki yaşın kan olmuş,
Aklını bulamayıp delirmiş,
Kaybolup başın karışmış,
Halkını bulamadan delirmiş,
Delirip başın karışmış.
Zorlanıp ulaştın yerine,
Kutlu Kırgız halkına,
Ak evde yanan mum olmuş,
Ak düşmüş sakallı ihtiyar olmuşsun.

Toko'm, azabı çektin Sibirya'da
Başına kara gece konmuş.
Zırlayan sesin bozulmuş,

Ak baraň miltık sür bolup,
Argasız köndük tim bolup.
Azır, başıña bakıt kün konup,
Taňşıgan dobuş-ün bolup,
Tıñç-aman keldiň eliñe
Tuulup öskön ceriñe,
Tündögü küygön şam bolup,
Kök ala sakal çal bolup.

Tokom, aydalıp kettiň alıksa
Zalimde biylik zor bolup.
Başıña meenet şor bolup,
Aziz bir canıñ kor bolup,
Catkanıñ zından or bolup,
Aylanañ temir tor bolup.
Aylanıp keldiň eliñe,
Aydıñduu Kırgız ceriñe,
Tokom, akırı işiñ oñ bolup.

Tokom, karmalıp kettiň uzakka
Kaňkordo biylik zor bolup.
Kayran bir canıñ kor bolup,
Kaşıña azap-şor konup,
Kazılğan tereñ or bolup,
Karaygan temir tor bolup,
Kayrılıp keldiň eliñe,
Kadırman Kırgız ceriñe.
Tokom, kaniyet işiñ oñ bolup
Tokom, eñgirep kettiň Şıbırğa
Essizdin kebi em bolup.
Eliñen tüzün kem bolup,

Akbarañ tüfeği pas tutmuş,
Çaresizlikten alıştık.
Artık, başına baht günü kondu,
Gür çıkan sesin olup,
Sağ salim döndün halkına
Doğup büyüdüğün yerine,
Gece yanan mum olmuşsun,
Alaca sakal karışıp ihtiyar olmuş.

Toko'm, sürülüp gittin uzağa
Zalimin emirleri büyük olmuş.
Başına çekecek çile olmuş,
Aziz canın hor olarak,
Yattığın yer zindan çukuru olmuş,
Etrafin demir ağ olmuş.
Dönerek geldin halkına,
Aydın Kırgız yerine,
Toko'm, sonunda işin düzelmiş.

Toko'm, yakalanıp gittin uzağa
Acımasızın emri büyük olmuş.
Sevgili canın hor olmuş,
Kaşına azap çile konmuş,
Kazılmış derin çukur olmuş,
Kararan demir ağ olmuş,
Dönerek geldin halkına,
Değerli Kırgız yerine.
Toko'm, sabır işin düzelip
Toko'm, başın karışık gitti Sibirya'ya
Akılsızın sözü geçerli olmuş.
Halkının tuzu eksik gelmiş,

Közündün caşı sel bolup.
Emi baktıluu küngö kezigip
Butuñdan kişen çeçilip,
Tosup çıkan men bolup,
Toklundap turat köñülüm,
Menin canıma kubat-dem konup!

Tokom, argasız kettiñ Şıbirga
Akmaktın sözü em bolup.
Ayılıñdın tuzu kem bolup,
Azabıñ küçöp sel bolup.
Azır, cakşılık küngö kezigip,
Moynuñdan solu çeçilip,
Ataylap toskon men bolup.
Köñülüm kündö açıldı
Menin canıma kubat-dem konup!

Kangan cok duşman namısı,
Kaytıp kelip curt körgön,
Tokom, niyetiñdin kalısı...
Türmödö catıp tutulup
Zildegen, dosum, amanbı?
Maşinenin amalın
Bilbegen, dosum, amanbı?
Ak paşanın soldatı
Tildegen, dosum, amanbı?
Kuu beldi közdöy bet alıp
Cönögön, dosum, amanbı?
Kızıl kanga baş-közün
Bölögön, dosum, amanbı?
Caş küñüñdön tanışıp,

Gözerlinin yaşı sel olmuş.
Şimdi bahtlı güne denk geldin
Ayaklarından kelepçe çözülmüş,
Karşılaman ben olarak,
Heyecanlanıyor gönlüm,
Benim canıma kuvvet, destek kondu!

Toko'm, çaresiz gittin Sibirya'ya
Ahmağın sözü geçerli olmuş.
Köyünün tuzu eksik kalmış,
Azapların göçüp sel olmuş.
Artık, hayırlı güne denk geldin,
Boynundaki kelepçe çözüldü,
Özellikle karşılayıp ben geldim.
Gönlüm iyice açıldı
Benim canıma kuvvet, destek kondu!

Kanmadı duşmanın namusu,
Dönerek gelip yurdunu görmüş,
Toko'm, niyetinin adilliği...
Hapiste yatıp tutulup
Çile çeken dostum esen mi?
Makinenin çaresini
Bulamayan dostum esen mi?
Rus çarının askerini
Küfür eden dostum esen mi?
Issız kıra doğru yönelip
Yola çıkan dostum esen mi?
Kızıl kana başını gözünü
Bulaştıran dostum esen mi?
Gençliğinden tanışarak,

Dos bolgon, dosum, amanbı?
Sarı altın Aksı cerinde,
San uruu Saruu elinde
Köz bolgon, dosum, amanbı?

TOKTOGUL:

Kiçi-Kum-Bel, Çoñ-Kum-Bel,
Aşıp keldim, can dosum.
Katar aşuu belinđi
Basıp keldim, can dosum,
Küyütün tartıp balamdın,
Ketkenin ugup ayaldın
Caşıp keldim, can dosum.
Çımınday canım kalkalap,
Bir özünđü arkalap
Kaçıp keldim, can dosum!
Azap menen tozoktu
Tartıp keldim, can dosum.
Bir ölümdön başkasın
Körüp keldim, can dosum.

Aylansam azdır kalkıman,
Bak eken tuzum calpıñan,
Ölböy keldim, can dosum.
Kaytıp kelip karasam:
Kakanaktaş Kabay cok,
Katınımda taalay cok.
Oñ tizeme oynotkon,
Sol tizeme soylotkon
Topçubay calgız balam cok!
Enemdi Kuday albaptır,

Dost olmuş, dostum esen mi?
Sarı altın Aksı yerinde,
Kalabalık nüfuslu Saruu boyunda
Doğmuş dostum esen mi?

Kiçi-Kum-Bel, Çoñ-Kum-Bel,
Aşarak geldim can dostum.
Sıralı geçit kırını
Basarak geldim, can dostum,
Dertlerini çekerek çocuğumun,
Gittiğini duyup kadının
Ağlayarak geldim, can dostum.
Değerli canımı esirgeyip,
Tek kendini destekçi bilip,
Kaçıp geldim, can dostum!
Azap ile cehennemi
Çekip geldim, can dostum.
Bir ölümden başkasını
Görüp geldim, can dostum.

Kurban olsam azdır halkım için,
Baht ile nasipmiş hepiniz,
Ölmeden geldim can dostum.
Geri dönüp geldiğimde:
Çocukluk arkadaşım Kabay yok,
Kadınımda talih yokmuş.
sağ dizimde oynattığım,
Sol dizime geçirdiğim
Topçubay yalnız oğlum yok!
Annemi Allah almamış,

Kol kaşığın kolgo alıp
Kirbegen üyü kalbaptır.

Kaşığını eline alıp
Girmeyen evi kalmamış.

Altı ayçılık uzak col
Basıp keldim, can dosum.
Ertereeek barıp körsöm dep,
Elime cetip ölsöm dep
Şaşıp keldim, can dosum.

Altı aylık uzak yol
Basıp geldim, can dostum.
Bir an önce gidip görsem, diye,
Halkıma ulaşım ölsem, diye,
Aceleyle geldim, can dostum.

Irdın keni oozuñdan
Ağılğan, dosum amanbı?
Bir körüügö zar bolup,
Sagınğan, dosum, amanbı?

Şiirin madeni ağzından
Akan, dostum esen mi?
Bir görmeye muhtaç olup,
Özlediğim, dostum, esen mi?

15. Esenaman ile Ceñicok'un Atışması⁵¹²

Talasta tört duban çakırılğan toy bolot. “Toydun carçılığın biz eeleybiz” degen oy menen kazaktan çıkan Mayköt akın cana Esenaman ırçı datkaldırın üstündö olturganda eşikten Ceñicok kirip kelip, tör talaşa orun alat. Mayköt akın şektengendey Taşkara bilermandı karap:- Oybay, Taskara, mınau balañ esikten kirip ör talastı, ördön soñ tör talastı, sumduk koy, cayın aytşı? Dep kalat.

Taşkara:-özünüñ ukkan Ceñicok iniñiz uşul-deyt. Anda Mayköt:-basa deseñ, kana, Ceñicok karagım, sözüñ

Talas'ta dört ilin halkının davet edildiği bir toy yapılır. Toyun tanıtımını biz yapacağız diyerek Kazakların akını Mayköt ile Esenaman akınlar paşalarla oturduğunda Ceñicok gelerek onlarla köşe kapmacasına oturur. Mayköt akın olacıklardan haberdarmış gibi Taşkara yönetciye bakarak: Ya Taşkara, bu genç kapıdan girdiği gibi başköşeye geçti, bir şeyler söylesene? Der.

Taşkara: Sizin duymuş olduğunuz Ceñicok kardeşiniz işte budur, der. O zaman Mayköt: Ceñicok evladım, sözüñ

⁵¹² Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 63–89.

bolso takalmay söylöy otir, şamañ cetse
Esenaman ekemizdin kabatı menen cöylöy
otır,-dep kompoyot.

Ceñicok komuzun küülöyün dese
kıldarı nım eken, biri çirt üzülüp ketet.
Añğıça arañ olturğan Esenaman akın
Mayköttün cemesinen kutulaym degen oy
menen öz tarabın kötörö çalıp, Ceñicok
taraptı kordogondoy ırdayt. Özgöçö
Mayköttün sıymıgın urmattap, Ceñicoktu
ekinçi ooz açıp ırdagıs kılaym degen oy
menen kaptap kiret:

varsa durmadan söyle, gücün varsa
Esenaman ağabeyimizle atış, diyerek
susar.

Ceñicok kopuzunu düzeltirken
kılları ıslak olduğundan kopuverir. Bu
arada oturmakta olan Esenaman akın
Mayköt'ün takılmasından kurtulmak için
kendi tarafını övmeye başlar. Ceñicok'un
tarafını ise yererek şiirlerini döktürmeye
başlar. Özellikle Mayköt'ün değerini
yükseltmek için Ceñicok akının ağzını bir
daha açmayacak şekilde kapatayım diyen
düşünceyle saldırmaya başlar:

ESENAMAN:

Amanbı, balam Ceñicok!
Abañdın senden kemi cok,
Ak kalpaktuu kırgızdan
Aytışaarga teñi cok.
Alaman ırçı köp cüröt,
Balam, aytkanının ebi cok!

Esenbi, balam Ceñicok!
Eseñdin senden kemi cok,
Eki caaktuu pendeden
Eregişer teñi cok.
Elimde ırçı köp cüröt
Eki ooz kepke ebi cok!

Kandaysıñ, balam Ceñicok!
Kartañdın senden kemi cok.

Sağ mısın, oğlum Ceñicok!
Amcanın senden eksigi yok,
Ak kalpaklı Kırgız'da
Atışacak dengi yok.
Sıradan akın çoğalıp,
Oğlum, dediklerinde anlam yok!

Esen mi, oğlum Ceñicok!
Esenaman'ın senden eksigi yok,
İki çeneli insandan
Çekişecek dengi yok.
Halkımda akın çok olur
İki ağız lafı söyleyemeyen!

Nasılsın, oğlum Ceñicok!
Yaşlının senden eksigi yok.

Kara caak pendeden
Kayaşa kılar teñi cok.
Kaklımda ırçı köp cüröt
Kalcıray bergen ebi cok!

Özgö sözgö toktoboy
Cayımdan kabar bereyin.
Taarınıñ bolor, karagım,
Taap algın debeyin.

Emi aytayın çınıñdı,
Caşırbay tögüp sırıñdı.
Tübünön beri büt bilem
Üç-Koşoy sarttar tuuganıñ.
Keltirdiñ menin cinimdi!
Keskendey kılam tiliñdi!
Üç-Koşoy menen keñ Talas
Cerim oşol, Ceñicok.
Kalıñ kıtay urugu
Elim oşol, Ceñicok.
Kindigim kesip buugan cer,
Kirimdi çaykap buugan cer.
Ezelten beri cay kılıp
Ata-babam turgan cer!
Uluulardan kep uktum,
Ulamalap köp uktum,
Uşul cerde tuulgan
Uruguñ kıtay dep uktum.
Karılardan kep uktum,
Kabarıñdı köp uktum.
Kalıñ kıtay elinen

Kara çeneli insandan
Cevap verecek dengi yok.
Halkımda akın çok olur
Geveze konuşup anlamsız?

Başka söze durmadan
Halimden haber vereyim.
Darılırsın, evladım,
Kendin çöz demeyiyim.

Şimdi söyleyeyim gerçeği,
Saklamadan döküp sırrını.
Kökünden beri hepsini bilirim
Üç-Koşoy Sartlar akraban.
Beni sinirlendirdin?
Kesmiş gibi yaparım dilini!
Üç-Koşoy ile büyük Talas
Yerim işte, Ceñicok.
Kalabalık Kıtay boyu
Halkım işte, Ceñicok.
Göbek kesip bağlayan yer,
Çamaşırı yıkayıp temizleyen yer.
Eskiden beri yurt edinip
Ata-babamın oturduğu yer!
Büyüklerden söz duydum,
Hikâyeleri çok duydum,
Burada doğan
Boyun Kıtay diye duydum.
Yaşlılardan söz duydum,
Haberini çok duydum.
Kalabalık Kıtay halkından

Tegin taştap tentirep
Tentip kete bergen deyt.
Urugu Sol Karatal
Uşul cerdik elden deyt.
Beş uruu Soldon adaşıp
Kayda bardıñ, Ceñicok?
Berimi cok cat öskön,
Cayga bardıñ, Ceñicok.
Berekelüü el bolot,
Bizdin bayga bargın, Ceñicok!
Altı uruu Soldu unutup
Kayda cürdüñ, Ceñicok?
Alımı cok cat öskön
Cayda cürdüñ, Ceñicok.
Aydap toguz mal bergen,
Bizdin bayda cürgün, Ceñicok!
Bul cerden kardıñ toyboso,
Kayra bargın, Ceñicok!
Uruguñ Sol Karatal
Ubayım tartsañ alıñdı
Surarıñ aytçı, Ceñicok.
Asiret, arman, arzıñdı
Ugarıñ aytçı, Ceñicok?
Altı atañ Sol Karatal
Arbagıñ aytçı, Ceñicok.
Aksıga kaçıp Talastan
Barganıñ aytçı, Ceñicok?
Andağı körgön köp korduk
Tartkanıñ aytçı, Ceñicok?
Aksılıktı bilemin,
Ala köödök el bolot.

Kökünü bırakıp boşuna
Gezip gidiverdi derler.
Boyu Sol Karatal
İşte bu halktan derler.
Beş boylu Soldan ayrılıp
Nereye vardın, Ceñicok?
Verimi yok yabancı yetişen,
Yere vardın, Ceñicok.
Bereketli halk olur,
Bizim beye git, Ceñicok!
Altı boylu Sol'u unutup
Nerede gezdin, Ceñicok?
Alacağı yok yabancı yetişen
Yerde gezdin, Ceñicok.
Sürüp dokuz mal veren,
Bizim beyde yaşa, Ceñicok!
Buradan karnın doymazsa,
Tekrar geri git, Ceñicok!
Sol Karatal boyundansın
Çile çektiğinde halini
Soracak olanı söylesene, Ceñicok.
Hasret, arzu, şikâyetini
Dinleyeceğı söylesene, Ceñicok?
Altı babandan beri Sol Karatal
Ruhunu anlatsana, Ceñicok.
Aksı'ya kaçıp Talas'tan
Vardığını anlatsana, Ceñicok?
Oradaki çektiğin çileyi
Çektiğini anlatsana, Ceñicok?
Aksılıları bilirim,
Tez canlı halk olurlar.

Barısın baykap körgömün,
Marttıgı bizden kem bolot.
Altı künü ırdasañ,
Aleki çapan kiygizet.
A degen cerde bizdin el
Argımak tandap mingizet.
Ceti künü ırdasañ,
Celeki çapan kiygizet.
Cetken cerde bizdin el
Ceerdeni tandap mingizet.
Ayılga kelip ırdasañ,
Altınıñ aşıp kark bolot.
At mingizip çıgarmak,
Bizde abaltan beri nark bolot.
Ezelten beri eskimin,
El kurutkan keskimin,
Eldir-seldir ırçının
Eldeşpey tilin kesçimin!

Çoñ ırçı menen aytışkam,
Çoñ atasın taanıtka!
Köp ırçı menen aytışkam,
Köptö bayge berbegen
Kökcaldıgım taanıtka!
Sayratsam kızıl tilim bar,
Sanda çok sendey ırçını,
Sandaltıp kubar cönüm bar.
Salpaybay, balam, tilimdi al!...
Mindan murun anıktap
Kördüñ beken közümdü?
Ulamañdan iliktep

Her şeyini dikkat etmiştim,
Mertliğı bizden az olur.
Altı günü şiir söylersen,
Kötü cepken giydirirler.
Bizim halkta ise ilk başta
Yürük at seçip bindirir.
Yedi gün şiir söylersen,
Süslenmiş cepken giydirirler.
Ulaştığı yerde bizim halk
Sarı at seçerek bindirir.
Köye gelip şiir söylersen,
Altının çoğalıp zengin olursun.
At bindirip göndermek,
Bizim süregelen değerimizdir.
Sonsuzluktan beri eskiyim,
Halkı yaşlandıran keskinim,
Konuşamayan akınların
Barışmadan dilini keserdim!

Büyük akınla atıştım,
Büyük babasını tanıttım!
Çok akınla atıştım,
Kalabalıkta önüne kimseyi çıkarmayan
Bozkurtluğumu tanıttım!
Ötersem kızıl ateşli dilim var,
Çok değerli senin gibi akını,
Yola koyup kovalayacak halim var.
Kovulmadan, oğlum, beni dinle!...
Bundan önce dikkat edip
Gördün mü gözümü?
Hikâyemi dikkat edip

Ukтуň beken sözümdü.
Uga elek bolsoň sözümdü,
Ubara kılıp izdetpey
Uçurattı keziňdi.
Tasın aytıp men saga
Taanıtayın özümdü.
Keremetim körüp al,
Keltirdi, balam, keziňdi!...
Esenaman eski atım,
El kızırgan keski atım.
Küküktöy kündö küülötkön,
Kündür-tündür süylötkön
Koş kömököy-til katım!
Akın bolsoň coop ber,
Aytam sözdün kıybatın.
Akındıgıñ cok bolso
A da bolso zıynatıñ.

Üç-Koşoy menen keñ Talas
Öz atañ cerdep ölgön cer.
Ööktöp catıp çogulup
Ökürüp tuugan kömgön cer.
Özönün boylop başınan
Ömürün ösüp öngön cer.
Özgö cerde ökünböy
Öz eliñe köçüp kel!

Çoñ atañ cerdep ölgön cer,
Çogultup tuugan kömgön cer.
Çooçun cerde ökünböy
Çoyulgan curtka kaytıp kel!

Duydun mu sözümü?
Duymamışsan sözümü,
Boşuna aratmadan
Sana duyuruyorum.
Gerçekleri söyleyip ben sana
Tanıtayım kendimi.
Kerametime baksana,
Oğlum, şimdi gösteriyorum işte!...
Esenaman eski adım,
Halkı gezen keskin adım.
Guguk kuşu gibi öttüren
Gece gündüz söyleten
Çifte damaklı-dilimin katı!
Akın isen cevap ver,
Söylerim sözün anlamlısını.
Akınlığın yok ise
Bu da bir ziynetindir.

Üç-Koşoy ile büyük Talas
Öz babanın yurt edinip öldüğü yer.
Bir araya gelip toplanıp
Ağlayarak akrabalarının gömdüğü yeridir.
Nehrin başından beri dolaşarak
Ömrün gelişip yeşeren yer.
Başka yerde dert çekmeyip
Öz halkına göçerek gel!

Büyük baban yurt edinip ölmüş yer,
Toplanıp akrabaların gömmüş yer.
Yabancı yerde sıkılmadan
Güzel yurda dönerek gel!

Kalkıñ menen bolbosoñ,
Kayrat aytıp ne kılam.
Söölüm bar tilimde
Sözdön kantip cañılam.

Kabıl alsañ aytkandı
Kayta kelgin Talaska.
Ölsöñ ıylap kömüüçü
Öz üyüñdön adaşpa.
Caldırap barıp közüñdö
Çet eldin közün karatpa!

Biröönün ceri cer bolboyt,
Biröönün eli el bolboyt.
Tuurasın aytsam men saga,
Tuuganduu adam kem bolboyt.

Başkanın ceri cer bolboyt,
Başkanın eli el bolboyt.
Artın oylop karagın
Ayıldıu adam kem bolboyt.
Esiñdi cıyıp eliñ tap!
Ezelki Talas ceriñ tap!

Karap turgun karagım,
Karılık sözdön süylöylü
Kalkınan azıp cürgön bar,
Kaygırışıp cürböylü.
Kayrılıp kelseñ kadırlap
Kaldaygan curtuñ süyböybü!

Halkınla olmazsan,
Destek verip ne yaparım.
Siğilim var dilimde
Sözden nasıl yanılırım.

Kabul edersen söyleneni
Geri dön Talas'a.
Ölürsen ağlayıp gömecek
Öz evinden vazgeçme.
Gözlerini parlatarak varıp
Yabancı halkın gözüne baktırma!

Yabancıların yeri yurt olmaz,
Yabancıların halkı halk olmaz.
Gerçekleri söylersem ben sana,
Akrabalı insan eksik olmaz.

Başkalarının yeri yurt olmaz,
Başkalarının halkı halk olmaz.
Sonunu düşünecek olursan
Köylü insanın hayatında eksik olmaz.
Bir daha düşünerek halkını bul!
Eski Talas yurdunu bul!

Seyredere dur evladım,
Yaşlıların sözünden konuşalım
Halkından kaçıp yaşayan var,
Bir birimize küsmeyelim.
Tekrar değerini anlayıp dönersen
Büyük yurdun sevmez mi!

“Kalkınan kaçkan akmak” dep,
Saga da bir kaydiger sözü tiybeybi?
Kapilet cerden coo bolso,
Karazgöy calaa, doo bolso,
Kañgırap cürgön akmak dep
Katındın tili tiybeybi?
Karalaşar tuugan cok,
Karmap miner buudan cok,
Balam, kaygırıp içiñ küyböybü!
Tentibey elge koşulsañ
Teñtuştar seni süyböybü.

Teminişken coo bolso,
Teksiz cerden doo bolso,
Tentigen elsiz akmak dep
Tentektin tili tiybeybi?
Teñdigin aytaar kişi cok
Telmirip içiñ küyböybü?
Ugup turgun karagım,
Ülgülüü sözdön süylöylü.
Özgö cerden kelgen köp
Ulutunup cürböybü.
Özü başka elden dep
Saga bir öcördün tili tiybeybi?
Öböğ kılar tuugan cok,
Ömöçtön miner budan cok.
Balam, örttönüp içiñ küyböybü?
Karısı caştay cırgagan,
Caştarı caagin canıy ırdagan,
söyleyen,
Kaliñ kıtay bizdin el,

Halkından kaçan ahmak, diye,
Sana da sebepsiz yerde söz gelmez mi?
Aniden düşman saldıracak olursa,
Kötü düşünceli davasıyla gelirse,
Başiboş gezen ahmak, diye
Kadının sözü değmez mi?
Yardımlaşacak akraba yok,
Yakalayıp binecek yürük yok,
Balam, kaygılanıp için yanmaz mı!
Başiboş gezmeden katılırsan
Akranların seni sevmez mi.

Kapışacak düşman olursa,
Asılsız yerden davayla gelirse,
Başiboş vatansız ahmak, diye
Yaramazın sözü dokunmaz mı?
Adil sözünü söyleyecek adam yok
Çaresizlikten için yanmaz mı?
Dinleye dur evladım,
Örnek sözden konuşalım.
Yabancı yerden gelenler çok
Senin yurduna sahiplenmez mi.
Kendisi yabancı halktan, diye
Sana bir inatçının sözü dokunmaz mı?
Destek kılacak akraba yok,
Üzerine binecek yürük yok.
Balam, alevlenip için yanmaz mı?
Yaşlısı gençler gibi rahat een,
Gençleri çenesi yoruluncaya kadar şiir
Kalabalık Kıtay boyumuzdur,

Kara başıñ mañ kılbay
Kayrılıp, balam mında kel!

Bargandardan kep uktum,
Baarısın baykap köp uktum.
Bakıldagan kayran el
Senin barkıñdı bilbeyt dep uktum.
Kattagandan kep uktum,
Kabarıñdı köp uktum.
Kacıldagan kalas el
Senin kadırıñ bilbeyt dep uktum.

Öçügüp kalgan coo bolso,
Özüñö calaa, doo bolso,
Özögün üzüp sen üçün
Ömgögün salar canıñda
Cakşıñ cok deyt, Ceñicok.
Özögüñdü dart çalsa,
Öpkö çabar canıñda
Bakşıñ cok deyt, Ceñicok!

Karışıp kalgan coo bolso,
Kaymana calgan doo bolso,
Karalaşar canıñda
Cakşıñ cok deyt, Ceñicok?
Kabırğañdı dart çalsa,
Kara bolor canıñda
Bakşıñ cok deyt Ceñicok.

Cangaraçtın Osmonbek
Cakınıraak cakşı deyt,

Tek başını yormadan
Dönerek, balam buraya gel!

Gidenlerden söz duydum,
Hepsine dikkat edip çok duydum.
Çok konuşan güzel halk
Senin değerini bilmez, diye duydum.
Gidip gelenden söz duydum,
Haberini çok duydum.
Sesi gür çıkan halkın
Senin değerini bilmez, diye duydum.

İnatlaşan düşman olursa,
Sana iftira atıp davalı olursa,
Damarını koparıp senin için
Ağırlığını koyacak senin yanında
Büyüğün yok, der Ceñicok.
Damarını hastalık kaparsa,
Senin için kurban verecek
Kâhinin yok, der Ceñicok!

İnatlaşan düşman olursa,
Sırf yalan davalı olursa,
Yardımlaşacak yanında
Büyüğün yok, der Ceñicok?
Kaburganı hastalık alırsa,
Şifa arayacak yanında
Kâhinin yok, der Ceñicok.

Cangaraç'ın Osmonbek
Sana daha yakın derler,

Acının uulu Sulayman
Alabarman bakşı deyt.
Bir münözü karmasa
Boy berbegen cindi deyt.
Antse dağı başkarıp
Aksının için bildi deyt.
Alibektin beş torpok
Ayıldagı aşka ortok
Torpoktu buka süzböybü?
Batkısız boluş başka elde
Başına kaygı tüşpöybü?
Tuugan cerin taştagan
Akılsız kördüm sendeydi!...
Aysız bir kara tün bolso,
Ala topoloñ kün bolso,
Adaşıp ölsö meyli dep
Artıñdan kişi izdeybi?
Taarınbagın, Ceñicok,
Tabalbaysıñ bizdeydi.
Alda kimden tuuldu dep,
Atasız, teksiz uulbu dep,
Ar kim aytıp artıñdan
Ayıñ uşak kep kılát
Akırını seni cep tınat.
Argımak elem arıdım,
Azamat elem karıdım.
Ayıkpayt tiyse etiñe
Acıdardın zarımın.
Ança-mınça cin tiyse
Ayıktırçu darımın.
Kaldaygan kaliñ curtuma

Hacı'nın oğlu Sulayman
İyi kâhinmiş derler.
Bir inadı tutacak olursa
Yerinde durmayan deli derler.
Böyle bile olsa yöneterek
Aksı'nın işlerini yürüttü derler.
Alibek'in beş buzağısı
Köydeki aş ortakmış
Buzağıyı boğa çarpmaz mı?

Başına dertler gelmez mi?
Doğduğu yurdunu bırakıp
Akılsız gördüm senin gibileri!...
Aysız bir gece olacak olursa,
Karışık bir gün olacak olursa,
Kaybolup ölürse da tamam, diye
Peşinden kişi arar mı?
Küsme sakın, Ceñicok,
Bulamazsın bizim gibileri.
Kimin doğurduğu, diyerek,
Babasız, köksüz oğlan mı, diye,
Herkes konuşarak peşinden
Dedikodu sözler ederler
Sonunda seni yok edip rahatlarlar.
Küheylandım yoruldum,
Azamet idim yaşlandım.
İyileşmez dokunacak olursa etine
Ejderhanın zehriyim.
Ufak tefek cin degecek olursa
İyileştirecek ilacımdır.
Kalabalık yurduma

Kasiyettüü karımın.
Kaşında Mayköt piriñdi
Közündü açıp taanığın!...
Arka, Talas bay bolot,
Cegeni kuyruk, may bolot.
Talaska kelip ırdasañ
Altınıñ aşır kark bolot.
Asili kedey Aksılık,
İçkeni kuru çay bolot.
Cay mezgili bir kızık,
Caynap cıldız, ay çıgat,
Keñeşip çukul carışsa
Tap bergen cerden tay çıgat.
Tamandarı kızışa,
Sarı taman at çıgat.
Sabak-sabak kat çıgat.
Elirip ırdap otursam,
Eli-curtum caktirat.
Eskirsem da, caş balam
İyinime çapan captıram.
Beş-altı ooz ırdasam,
Aldıma at tarttıram.
Cetesi çok, Ceñicok,
Cetalbaysıñ çapkılap
Taamay eldin içinde
Taptımbı, balam ebiñdi.
Kıyınsıgan, Ceñicok,
Karıgan çaldan ceñildi.
Ulular menen aytışıp
Uguzba, balam kebiñdi.
Aytışar bolsoñ ün katıp,

Kerametli yaşlıyımdır.
Karşındaki Mayköt pirini
Gözünü açarak tanısana!...
Arka, Talas zengin halk olur,
Yedikleri kuyruk yağı olur.
Talas'a gelerek şiir söylersen
Altına gömülüp zengin olursun.
Asili yoksuldur Aksılıñın,
İçtiği sırf çay olur.
Yaz mevsimi ilginçtir,
Yayılarak yıldız, ay çıkar,
Yan yana yakın yarışacak olursa
Koşturmuş yerden tayı yarışı kazanır.
Nalları kızışır,sa,
Sarı toynaklı at yarışı kazanır.
Arka arkaya hat çıkar.
Heyecanlanıp şiir söylersem,
Halkım yurdum beğenir.
Eskisem de, genç oğlan
Omzuma cepken örttürürüm.
Beş altı mısra şiir söylersem,
Önüme at çektiririm.
Köksüz Ceñicok,
Ulaşamazsın koşturarak
Tam halkın içerisinde
Seni halettim mi, oğlum.
Burnu havalarda, Ceñicok,
Yaşlanmış ihtiyardan yenildi.
Büyüklerle atışarak
Oğlum sen hiç konuşma.
Seslenip atışacak olursan,

Köpçülük eldin içinde.
Küyügüp, balam, asılba,
Kurçtuk kılıp basılba.
Öz ataña carmaşıp
Öspöy kalba çaşında.
Tasın külük tulparga
Tay cetebi cakında!
Karı da bolso kadırlayt
Kuşçu, Saruu talaşıp,
Kakıldap ırdap otursam
Kayıktay tilim caraşıp,
Atımdı ukkan agayın,
Aldımdan tosup sabaşıp,
Ceñicok sendey akındar
Çañımda kalat adaşıp.
Taamay ırçı sen bolsoñ
Tañşıt kızıl tiliñdi.
Talaстан kelip coluktuñ,
Taanıp al, Mayköt piriñdi!
Taanıbasañ kagayın
Tört çekeñe ciniñdi,
Çındap turup, Ceñicok,
Çıgarıp körçü ünüñdü?
Kayrılıp kaçan tabasıñ
Kadimki Talas konuştı.
Toktolboston, Ceñicok
Tolgop körçü komuzdu.
Uluu-kiçüü barına
Uguzup kör dobuştı.
Kayaşa kılbay tilimdi al,
Kaşında Mayköt piriñ bar.

Bu kalabalığın içerisinde.
Nefes nefese kalıp saldırma, oğlum,
Sivrilikle saldırma.
Öz babana bulaşarak
Kırılma genç yaşında.
Tam yürük küheylana
Tay denk gelir mi yakınına!
Yaşlı da olsa değerimi bilir
Kuşçu, Saruu boyları sırayı almaya çalışır,
Öterek şiir söylersem
Kayık gibi dilim yakışıp,
Adımı duyan akraba,
Önümden karşılayarak,
Ceñicok senin gibi akınlar
Yanımda yolunu şaşırırlar.
Sağlam akın sen isen
Göster bize kızıl dilini.
Talas'tan gelip karşılaştım,
Tanı, Mayköt pirini!
Tanımazsan vuracağım
Dört alınına cinini,
Gerçekten Ceñicok,
Çıkartmayı dene sesini?
Dönerek ne zaman bulursun
Bildiğimiz Talas yurdunu.
Zaman geçirmeden, Ceñicok
Çalsana elindeki kopuzunu.
Büyük küçük herkese
Duyursana sesini.
Cevap vermeden beni dinle,
Karşında Mayköt pirin duruyor.

Kayda kaçıp barasıñ,
Karşı aldından coluktu.
Cigittik-caştık kiyin dep,
Ceñicok kolgo tiydi dep
Esekeñdin aytkanın
Eldin barı süydü dep.
Arttan uşak bolbosun
Ak cerinen küydü dep.
Kalıñ cıym söz kılsın
Karıgan Eseñ aldı dep,
Bışıksıngan balanı
Bir süylötpöy saldı dep.
Tolgoy karmap kapşıra
Tolorsuktan çaldı dep.
Cetkileñ külük Eseñe
Ceñicok cetpey kaldı dep!

Arışın kere cügürüp,
Aldıñkı butu bögülüp,
Adırluu cerden sürülüp
Argımak keldi, col bergin!
Ataktuu Mayköt piriñe
Aytıp körböy kol bergin!
Künçülük cerden cügürüp,
Küülönö butu bögülüp,
Kaptalduu cerden sürülüp
Kazanat keldi, col bergin!
Kaşında Mayköt piriñe
Künöökör bolboy kol bergin!

Ergiy-ergiy cügürüp,

Nereye kaçıp gidersin,
Önünden karşılıyorum.
Yiğitlik gençlik zor iştir, diye,
Ceñicok elime geçti, diye
Esenaman'ın dediklerini
Halkın tümü sevdi, diye.
Arkamdan dedikodu olmasın
Haklı iken yandı, diye.
Kalabalık toplantı söz etsin
Yaşlı Esenaman kazandı, diye,
Kibirli delikanlıyı
Hiç konuşurmadı, diye.
Sağlam eline geçirerek
Tam ortasından tuttu, diye.
Aşırı yürük Esenaman'e
Ceñicok yetişemedi kaldı, diye!

Adımını atarak koşup,
Ön ayakları bükülerek,
Yamaçlı yerlerden geçerek
Yürük geldi, yol verin!
Şöhretli Mayköt pirine
Atışmadan elini vereceksin!
Bir günlük yoldan koşarak,
Hızlanınca ayakları bükülüp,
Yokuşlu yerlerden koşarak
Küheylan at geldi, yol ver!
Karşındaki Mayköt pirine
Günahkâr olmadan elini ver!

Hızlı hızlı koşarak,

Eliktey butu bglp,
Eit cerden srlp
Eseke keldi col bergin!
Esili Maykt pirie
Ekeyip barıp kol bergin!

Carırap oola tiygizgen
Kn uul, Ceicok.
Koup aytsam ariyat
Dini uul Ceicok
Aytkan szge kulak sal,
Akırekke typ al
Abaylagın, karagın,
Aldıda Maykt piri bar?!

Kp szm kulak sal,
Kkrkk typ al.
Ktrlby baykagın,
Krdb Maykt piri bar!
Sıymuuu nak mazar
Piri uul, Ceicok.
Klntp knd syltkn
Tili uul, Ceicok.
Maykt saga pir bolot,
Pirie tiygen kim bolot?
Sendey-tedey ırılar
Trt ekene cin bolot.
Taanıbasa, karagım,
Taanıtayım piridi.
Kayaa kılsa kayrılıp
Kagayın senin cinidi!...

Meral gibi ayağı bklp,
Yoku aağı koarak
Esenaman geldi yol ver!
Sevgili Maykt pirie
Eğilerek varıp el ver!

Parlayıp ıık saan
Gnein budur, Ceicok.
eriatı katarak sylersem
Dinin budur Ceicok
Sylenen sze kulak ver,
Sonsuza kadar bunları oğren
Dikkatle izleyeceksin,
Karında Maykt pirin var?!

Szlerime iyice kulak ver,
Ggsnde sonsuza dek sakla.
Heveslenmeden dikkat et,
Grdn m Maykt pirin var!
Tapınacak tam bir trbe
Pirin budur, Ceicok.
Her gn hızla konuturan
Dilin budur, Ceicok.
Maykt sana pir olur,
Pirie saldıran kim olur?
Senin ayarındaki akınlar
Drt tarafi cin olur.
Tanımazsan evladım,
Tanıtayım pirii.
Dnerek cevap verirsen
Dveyim senin cinlerini!...

Sırtı bolom suusardın,
Darçısı bolom ordonun.
Tazalanıp cuungan
Daaratı bolom moldonun.
Ugutu bolom bozonun,
Çigiti bolom gozonun.
Karısam da, Ceñicok,
Kazır senden ozomun.
Kayda kaçsañ kutkarbay,
Karşı aldıñdan tosomun.
Talıkpay colgo saldırçu
Tamani bolom corgonun.
Caaktuuga cay berbes
Caalımdı oylogun!...
Piriñ Mayköt aldıñda,
Peyliñ balam, oñdogun!

Mömösü bolom daraktın,
Şişesi bolom araktın.
Cakası bolom, Ceñicok,
Torkosu altın manattın.
Tobokel kılçı köröyün,
Toorulup kayda barattıñ?
Tamırın cayıp taraktan
Sabagı bolom sanattın.
Çabıttap ergip uçarda
Çalgını bolom kanattın.
Kayaşa kışlı köröyün,
Kañgırap kayda barattıñ?
Asılı bolom cılkının,
Artığı bolom ırçının.

Dışı olurum kürkün,
Cambazı olurum sarayın.
Temizlenip yıkanan
Abdestiyim molların.
Mayasıyım bozanın,
Çekirdeğiyim pamuğun.
Yaşlansam da, Ceñicok,
Şimdi seni geçerim.
Nereye kaçsan da kurtarmam,
Önüne geçip yakalarım.
Bıkmadan yola koyacak
Tabanıyım yorganın.
Çeneliyi rahat ettirmeyen
Alevimi düşün!...
Pirin Mayköt önünde,
Huyunu balam, düzelt!

Meyvesiyim ağacın,
Şişesiyim rakının.
Yakasıyım, Ceñicok,
Kürküyüm altın kumaşın.
Tevekkül et bakayım,
Hızla nereye gidiyordun?
Köklerini yayarak dağıtan
Sanatın bir dersiyim.
Hızlanarak tam uçarken
Çırpmasıyım kanadın.
Bana cevap ver bir bakayım,
Ağlayarak nereye gidiyordun?
Asiliyim yılkının,
Fazlasıyım akının.

Ayçılıkta toy bolso
Alkınıp ırdap turçumun.
Aytışamın degendi
Ayttırbay tilin buuçumun.
Arı cok sendey ırçını
Alkımdap toydon kuuçumun.

Torusu bolom cılkının,
Torgoyu bolom ırçının.
Top cıyındın içinde
Torgoydoy sayrap turçumun.
Tompoydoy bolgon cetimdin
Tokmoktop tilin buuçumun.
Togonek bergen cetimdi
Tobumdan alıs kuuçumun.

Külügü bolom cılkının,
Kükügü bolom ırçının.
Küldü curttun içinde
Küküktöy sayrap turçumun.
Küülönüp kelgen ırçının
Kürmöltpöy tilin buuçumun.
Küülöngön sendey cetimdi
Künölöp topton kuuçumun!

Buudanı bolom cılkının,
Bulbulu bolom ırçının.
Buruluştta toy bolso,
Buydalbay sayrap turçumun.
Bulkunup turgan ırçının
Buydaltpay tilin buuçumun!

Bir aylık yolda toy olursa
Giderek şiirimi söylerdim.
Atışacağıım diyenlerin
Konuşturmadan dilini kapatırdım.
Arsız senin gibi akını
Boğazını sıkarak toydan kovardım.

Dorusuyum yılkının,
Turgayıyım akının.
Halkın toplandığı yerde
Turgay gibi öterim.
Aşık kemiği gibi yetimin
Döverek dilini çevirirdim.
Toptan uzak kovalardım.

Yürüğüyüm yılkının,
Guguğuyum akının.
Büyük yurdun içinde
Guguk gibi öterdim.
Hızlı gelen akının
Konuşturmadan ağzını kapatırdım.
Heveslenen senin gibi yetimi
Suçlayıp toptan kovardım!

Küheylanıyım yılkının,
Bülbülüyüm akınların.
Dönüşte toy yapılırsa,
Takılmadan hep öterdim.
Fırlama akın şiir söylerse
Konuşturmadan ağzını kapatırdım!

Ketse da caşım kartayıp,
Ketelek mizi kurçumdun.

Yaşım ilerlemişse bile,
Sivriliğimi kaybetmedim.

Argımak attay culkunup
Arıştı men da kereyin.
Möönötü kelgen sözümdü
Möndürdöy tögüp sebeyin.
Cayı çok camsak külüktü
Canıma kantıp teñeyin!
Aytıp körçü, Ceñicok,
Akındıgıñ çeneyin.
Aytkanıma coop ber,
Andan başka ne deyin.
Çıgarıp kör ünüñdö,
Saga kezek bereyin.

Küheylan at gibi fırlayarak
Adımlarımı ben de atayım.
Zamanı gelmiş sözümdü
Dolu gibi döktüreyim.
Halsiz düşen yürüğü
Yanıma nasıl yanaştırayım!
Söylesene, Ceñicok,
Akınlıgıñı ölçeyim.
Dediklerime cevap ver,
Bundan başka ne deyim.
Çıkart bakayım sesini,
Sana sıramı vereyim.

Esenaman ırın toktotup, cay oturup kalat. Eldin barı tuncurap, ün kaktan kişi çok. Oşondo bir aksakal: “Balam, Ceñicok, sen aytar dele söz kalgan çok, bardıgım Esekeñ aytıp büttü okşoyt. Eseñe kayaşa aytam dep kaarına kalıp, nazarıñdı sındırıp, özüñdö özüñ aksatıp albagın”,-deyt. Anda Mayköt akın: “Olay emes, karıya! Esekeñ kartayıp kalganba, köp cañılıs ketirdi. Eseñdin katesin taup aytsañ, ceñetiñ kezek seniki, toktolmay çok, karagım, Ceñicok”,-dep obdulup koyot, Ceñicok: “Çın emespi, Mayköttü oluya, mazar, pir kılıp, meni sıyıntıp catpayıbı. Esenamandı oluyasına koşoktop

Esenman şiirini tamamlayıp yerine geçip oturur. Halktan hiç ses çıkartan olmadı. O anda bir yaşlı adam: “Oğlum Ceñicok, sana söyleyecek söz bırakmadı. Her şeyi Esekeñ söylemiş gibi oldu. Eseñ’e cevap vereceğim diye boşuna kendi hevesini kırma sakın”, der. Bu arada Mayköt akın: “öyle değil ihtiyar! Esekeñ yaşlı, tecrübeli haliyle bir çok hata yaptı. Eseñ’in hatasını bulup söylersen, galibiyete çok yakınsın. Durmadan devam et evladım, Ceñicok”, diye konuşur. Ceñicok: “Doğru değil mi, Mayköt’ü kahin, mezar, pir yaparak beni tapmaya zorlamıyor mu? Esenman’ın kahinliğini

alıp, cılañaçtap tozoktu közdöy aydap söyleyerek çıplak hale getireyim ve cönöyün”, degen çeçimge kelet da, ırdı cehenneme süreyim”, diye düşünür ve möndürdöy tögüp kiret: şiiirini döktürmeye başlar:

CENİCOK:

On segiz miñ aalamdı

Bir caratkan emespi.

Eñ birinçi düynögö

Nur caratkan emespi.

Suuk kıştın bulutun

Sur caratkan emespi.

Emgeksizdi ençiden

Kur caratkan emespi.

Aalam çaşap tursun dep

Kün caratkan emespi.

Almaştırgan kün menen

Tün caratkan emespi.

Buruksutup atırday

Gül caratkan emespi.

Bulbuldarga şayırdık

Ün caratkan emespi.

Bardık canga nasipti

Bir caratkan emespi.

Altın nurun tögültüp

Ay caratkan emespi.

Cıldızdarın caynatıp

Şay caratkan emespi.

Asman cerdin arasın

Keñ caratkan emespi.

Adamzattın barısın

On sekiz bin âlemi

Tek Allah yaratmış değil mi?

İlk olarak dünyaya

Nuru yaratmış değil mi?

Soğuk kışın bulutunu

Soğuk yaratmış değil mi?

Çalışmayanı mirastan

Paysız bırakmış değil mi?

Âlem yaşamına devam etsin diye

Güneşi yaratmış değil mi?

Güneşle değiştirmek için

Geceyi yaratmış değil mi?

Itır gibi güzel koksun diye

Çiçekleri yaratmış değil mi?

Bülbüllere neşeli

Ses yaratmış değil mi?

Bütün canlıya nasibi

Birlikte yaratmış değil mi?

Altın nurunu döktürtüp

Ay yaratmış değil mi?

Yıldızlarını yayarak

Tam yaratmış değil mi?

Gökyüzüyle yeryüzünün arasını

Geniş yaratmış değil mi?

İnsanoğlunun tümünü

Teñ caratkan emespi.
Cayda salkın bolsun dep
Cel caratkan emespi.
Cerden berip ırıskı
El caratkan emespi.
Köl boyotup uçurup
Kuu caratkan emespi.
Çöl çaşarıp külsün dep
Suu caratkan emespi.

Ördök, kazdın barısın
Köldö kılğan emespi.
Ölgöndördün barısın
Kördö kılğan emespi.
Kayberendey külüktü
Tördö kılğan emespi.

Kurt-kumurska cayların
Çöldö kılğan emespi.
Berekenin baarısın
Cerde kılğan emespi.
Cer-düynönün tutkasın
Elde kılğan emespi.
Ömürdü çak caratıp
Pende kılğan emespi.

Cerdin üstün caynatıp
Bak caratkan emespi.
Kee bir candı köböytpöy
Tak caratkan emespi.
Ar canga acal, ömürdü

Denk yaratmış değil mi?
Yazın serin olsun diye
Yel yaratmış değil mi?
Toprakla verip rızkı
Halk yaratmış değil mi?
Gölü süsleyip uçurup
Kuğuyu yaratmış değil mi?
Çöl gençleşip gülsün, diye,
Suyu yaratmış değil mi?

Ördek, kazın tümünü
Gölde yaratmış değil mi?
Ölenlerin tümünü
Mezara sokmuş değil mi?
Meral gibi yürüğü
Yaylada yaratmış değil mi?

Karınca, kurtların yerini
Çölden vermiş değil mi?
Bereketin tümünü
Toprağa vermiş değil mi?
Yeryüzünün anahtarını
Halka vermiş değil mi?
Hayatı eksiksiz yaratıp
İnsanoğluna vermiş değil mi?

Yeryüzüne doldurup
Bağ yaratmış değil mi?
Bazı canlıyı çoğaltmadan
Tek yaratmış değil mi?
Her canlıya eceli, hayatı

Ak caratkan emespi.
Kazak Mayköt pirim dep
Cindetiptirsin, Eseke!
Karıgança piriñdi
Bilbeptirsin, Eseke!
Oozdun körkü otuz tiş,
Til caratkan, Eseke.
Til süylötpöy aybandı
Tim caratkan, Eseke.

Karıgança Mayköttü
Mazar kılıp karmapsıñ.
El çoğulgan meçitke
Eç bir basıp barbapsıñ.
Sapka turup, başıñdı
Secdege tük salbapsıñ.
Tantıp ırdap oturup,
Şaytandarga koşulup,
Iras aytsam, Eseke,
İmanıñdı calmapsıñ.

Emi, Eseke, anık uk,
Aytkanımdın barın uk.
Alcıp ketpey bekerge
Kulagiñdı salıp uk!
Anık tuulgan başıñda
Ata-enebiz adamzat.
Ay aalamdın cüzünö
Adam ösüp taralğan.
Kündün altın nurunun
Küçü menen caralğan.

Hak yaratmış değil mi?
Kazak Mayköt pirim, diye
Delirmişsin, Eseke!
Yaşlanıncaya kadar pirini
Bilmemişsin, Eseke!
Ağzın süsü otuz diş ile
Dili yaratmış, Eseke.
Hayvanın dilini konuşurmadan
Boş yaratmış, Eseke.

Yaşlanıncaya kadar Mayköt'ü
Mezar tutmuşsun kendine.
Halkın toplandığı mescide
Ayak basıp hiç gitmemişsin.
Saf tutarak başını
Secdeye hiç koymamışsın.
Gevezelik ederken,
Şeytanlarla birleşip,
Doğrusunu söylersem, Eseke,
İmanını yemişsin.

Şimdi, Eseke, dikattli dinle,
Dediklerimin tümünü dinle.
Delirmeden boşuna
Kulağınla iyi dinle!
Gerçek hayat veren ilk başta
Anne babamız insanoğludur.
Yeryüzünün her tarafına
İnsanoğlu dağılmış.
Güneşin altın nurunun
Gücüyle yaratılmış.

Albaptırsıñ eç kabar
Adal menen aramdan.
Emi ördöktöy uçup keleyin,
Özümdön kabar bereyin:
Özüñör baykap körgülö,
Önörüm artsa ceñeyin,
Önörüm senden kem bolso,
Ölarman eken debeyin.
Kazday uçup kalkıldap
Kalkımdan kabar bereyin.
Kalıstık kılıp körgülö,
Kadıırım aşsa ceñeyin.
Kadırı sözüm kem bolso,
Karıgan eken debeyin.

Ata-babam barısı
Talasta bolgon turugu.
Urugum Sol Karatal-
Kalıñ kıtay urugu.

Can bolup cañı caralıp
Carkırap şamım cangan cer,
Kelgenimdi belgilep
Kindik kanım tamgan cer,
Ata-enem külüp kubanıp,
Aldeylep süyüp algan cer.
Barısın bilem, esimde
Kaldaygan kıtay-bizdin el.
Aksarıbaşıl koy soyup
Ak tülöösün çalgan cer.
Argasızdan men ketip

Hiç haber almamışsın
Helal ile haramdan.
Şimdi ördek gibi uçayım,
Kendimden haber vereyim:
Kendiniz dikkat edip bakın,
Yeteneğın varsa ölçeyim,
Yeteneğim senden eksikse,
İnatçı imiş demeyeyim.
Kaz gibi sallanarak uçan
Halkımdan haber vereyim.
Adillikle siz de görün,
Kıymetim değerliyse ölçeyim.
Sözümün değeri eksikse,
Yaşlanmış demeyeyim.

Atalarımın tümünün
Talas'ta olmuş yurdu.
Boyum Sol Karatal'ın,
Kalabalık Kıtay kolundan.

Can haline gelip yeni yaratılıp
Parlayıp mumumun yandığı yer,
Geldiğimden haber verip
Göbek kanım damlayan yer,
Anne babam çok sevinerek,
Ninni söyleyip büyütmiş yer.
Her şeyi bilirim, aklımda
Kalabalık Kıtay boyudur bizim halkımız.
Beyaz koyun kesip
Kurbanlık adanmış yerdir.
Çaresizlikten ben gidip

Alıs bolup kalgan cer.
Balalık kezde cürgön cer
Bar-coktu bilbey kaktırıp.
Tuugandan ketmek bölünüp
Turmuştun tuzu cat kılıp.

Ömürdün colu ar türdü
Burula beret turbaybı.
Ar nersege kezigip
Uruna beret turbaybı.
Düynödö bardan cok bolup
Tuula beret turbaybı.
Kayradan bardan cok bolup
Kubula beret turbaybı.
Ar cerden buyrup tuz-nasip
Tatıla beret turbaybı.
Araket kılssa, ırıskı
Çaçıla beret turbaybı.

Atam ölüp caşında,
Aylamdı tappay başında,
Arka bolçu aga cok
Aylanıp turçu kaşımnda.
Enem ölüp caşımnda,
Esimdi tappay başında.
Ermek kılar ini cok
İmerilçü kaşımnda.

Arka kılar aga cok,
Azıp kettim Aksıga.
Aşuusu biyik bel aşıp

Uzaklaştığım yerdir.
Çocukluğumda gezdiğim yerdir
Olanları bilmeden kahkaha atardık.
Akrabalardan uzaklaşıp bölünerek
Hayatın tuzu acılığını gösterdi.

Ömrün yolu her türlü
Yöne gidermiş değil mi?
Her şeye denk gelip
Çarparmış değil mi?
Dünyada vardan yok olup
Doğmaya devam edermiş.
Tekrar vardan yok olup
Değişirmiş değil mi?
Her yerden tuz nasip buyurup
Tadına bakılırmış değil mi?
Çaba gösterince rızk
Dökülürmüş değil mi?

Babam ölüp gençliğinde,
Çaresizce kaldım ilk başta,
Destek çıkacak ağabey yok
Benim etrafımda dolanarak.
Annem ölüp çocukluğumda,
Aklımdan şaştım ilk başta.
Uğraşacak kardeş yok
Yanımda dolaşacak.

Destek verecek ağabey yok,
Kaçıp gittim Aksı'ya.
Geçidi yüksek kırıp geçip

Basıp kettim Aksıga.
Ak nikelep carımdı
Algan cerim Aksıda!
Teek kılar ini cok
Tentip kettim Aksıga.
Tegerekten cay tappay
Mintip kettim Aksıga.
Üy-cay kütüp üylönüp
Uşintip cüröm Aksıda.
Karalap bargam al cerge
Tayakemdi-tagamdı.
Arka kılıp erkelep
Ata-enem kıldım alardı.
Tuurlay tuugan cer bolso
Tuugandan kaçıp barambı?
Cetimdin aşın içirbey,
Cesirdin tonun kiygizbey,
Cetelep barıp östürgön
Cemelep sözün tiygizbey,
Alar menen keñşebey
Eseke, kantip kelem bilgizbey?!
“Barkıñdı bilbeyt” dep aytıp
Basıtkansıp süylödüñ.
Bardık el sıylap barktaşat
Baamdı, çalıp, bilbediñ.
“Kadırdı bilbeyt” dep
Kaymana sözdü süylödüñ.
Kalkımdın baarı kaalaşat,
Çalım, kadırımdı bilbediñ.
Urmattaşat, baarısı
Uluu-kiçüü karısı.

Yürüyüp gittim Aksı’ya.
Nikâh kıyıp yârime
Aldığım yer Aksı’da.
Sevecek kardeş yok
Kaçıp gittim Aksı’ya.
Etraftan yer bulamayıp
Böylece gittim Aksı’ya.
Evi düzeni kurup evlenip
Böyle yaşıyorum Aksı’da.
Arayarak vardım oraya
Dayıcığımı büyüğümü
Destek görüp şımararak
Anne baba yaptım onları.
İyi yer olsaydı
Akrabalarımın kaçır mıyım?
Yetimin aşını içirmeden,
Dulun kaftanını giydirmeden,
Getirerek yetiştiren
Kızgın sözlerini söylemeden,
Onlarla danışmadan
Eseke, nasıl gelirim haber vermeden?!
Değerini bilmez, diyerek
Baskın konuşuyorsun.
Halkın tümü değerini bilir
Değerimi dikkatle öğrenmedin.
Değerini bilmez, diye
Ters sözü söyledin.
Halkımın hepsi istiyor,
İhtiyar, değerimi bilmedin.
Hürmet gösterir hepsi
Genç yaşlısı bir ağızdan.

“Alaman el” dep aytasñ
Alardın alıska ketken arışı!
Izat kılrat baarısı
Iristuu eldin karısı.
“İlayıksız el” deysiñ
Alardın ıraakka ketken arışı!

Arkanın eli bay dediñ
Cegeni kuyruk may dediñ.
Aksının eli cardı dep,
İçkeni kuru çay dediñ!
“Altın kazık Aksı” deyt,
Arkıtı menen cakşı deyt.
Alcıganıñ bolboso
Aytaar sözüñ bilbediñ!
Bayatadan añaşadap
Balaña kezek berbediñ.
Ceñip ketçü nemedey
Ceeligip koluñ sermediñ.
Mayköttü kılıp koldooçu
Kurgan çal, mıñça degdediñ?!!

Küñgürönüp ıylagam
Küyörümdün cogunan.
Ene-atasız cetimdin
Emne kelmek kolunan?
Kulak salıp ugup tur
Kutulayın coobuñan:
Kuturgansıñ maktanıp
Kursagiñdin togunan.
Bagarga tuugan bolgon cok

Alıcı halk, diyorsun
Onların uzağa duyulmuş şöhreti.
Saygı gösterir hapsi
Uğurlu halkın yaşlısı.
Ters halkmış, diyorsun
Onarın ırağa gitmiş adımı!

Arka'nın halkı zengin olur, dedin,
Yediği kuyruk yağı, dedin.
Aksı'nın halkı fakir, diye,
İçtiği sırf çay, dedin!
Altın kazık Aksı, derler,
Arkı'tı ile iyi, derler.
Delirmişliğin olmazsa
Söyleyecek sözünü bilmedin!
Deminden beri gevezelik edip
Evladına sıra vermedin.
Yenecek birisi gibi
Havalarda elini salladın.
Mayköt'ü destekçi bilip
Zavallı ihtiyar, bu kadar niye havalandın?!

İçin için ağlamıştım
Sevenlerimin olmadığı için.
Anne babasız yetimin
Ne gelirdi elinden?
Kulak verip dinleyedur
Kurtulayım cevabından:
Kudurmuşsun övünerek
Karnının tokluğundan.
Bana bakmaya akrabam çıkmadı

“Baykuş” dep boor oorugan.
Balapan tülök caş kezde
Basıntıp kırsık toorugan.
Cergemden ketken bölünüp
Cetimdik menen oorudan.

Ala kaçıp canımdı
Bargan cerim Aksıda.
Aman saktap ölümdön
Kalgan cerim Aksıda.
Aytkanımdı çok debes
Algan carım Aksıda.
Altın booluu ak tuygun
Salgan cerim Aksıda.

Altın caka kıybat ton
Kiygen cerim Aksıda.
Ata-enemdey ardaktap
Süygön cerim Aksıda.
Bakit şamı carkırıp
Küygön cerim Aksıda.
Atka minip alçaktap
Cürgön cerim Aksıda.
Anık cırgal doorondu
Sürgön cerim Aksıda.
Köñül açıp şattanıp
Külgön cerim Aksıda.

Kaçırışar coo bolso,
Karözgöy calaa doo bolso,
Karalaşar elim bar.

Zavallı, diye bana acıyan.
Yavru çocukluk dönemimde
Devamlı felaket geldi başıma.
Yurdumdan gittim ayrılıp
Yetimlik ile hastalıktan dolayı.

Kaçırarak canımı
Gittiğim yerim Aksı’da.
Sağ koruyup ölümden
Kalmış yerim Aksı’da.
Dediklerime karşı çıkmayan
Almış yârim Aksı’da.
Altın bağcıklı ak şahinle
Avlanmış yerim Aksı’da.

Altın yaka değerli kaftan
Giymiş yerim Aksı’da.
Anne babam gibi değer verip
Sevdiğim yerim Aksı’da.
Bahtın mumu parlayıp
Yanmış olduğum yerim Aksı’da.
Ata binip gezerek
Zaman geçirdiğim yerim Aksı’da.
Gerçek rahat devranı
Sürdüğüm yerim Aksı’da.
Gönül açıp şenlenip
Gülmüş yerim Aksı’da.

Kapışacak düşman olursa,
İftiracı dava açmış olursa,
Destek verecek halkım var.

Kabırgamdı dart çalsa,
Kara bolçu belim bar!
Öçüğüşör coo bolso,
Özgöçö calgan doo bolso,
Özgöçölör elim bar.
Özögüñdü dart çalsa,
Öböğ bolçu belim bar!

Tarbiyalap östürgön
Tayake-taga dağı bar.
Teli-teñtuş, teñ kurbu
Tektüü elim dağı bar.
Kaygırbagın, Eseke,
Karalaşar tabılar!

Baykagın, Ese, sözümdü,
Aynektey açam közüñdü.
Abıška bolgon keziñde
Adaşıp aytıñ sözüñdü.
Barısın aytıp keteyin,
Başka sözgö ötöyün.
Bayatan aytkan sözüñö
Bayandap coop bereyin.

Mömösü bolsoñ daraktın,
Ayıldan baldar kelbeybi?
Arı-beri imerip
Akılın taap ilbeybi?
Arka etektep terişip
Ar kaysı cerge cebeybi?
Danegiñ çirip kık bolor,

Kaburgamı hastalık dert alırsa,
İlaç olacak desteğim var!
İnatlaşacak düşman olursa,
Aşırı yalan dava olursa,
Dayanacak halkım var.
Kökünü dert kaplarsa,
Destek olacak halkım var!

Eğiterek yetiştiren
Dayılarım da var.
Akran yaşıtımla
Köklü halkım da var.
Kaygılanma, Eseke,
Yardımlaşacak bulunur!

Dikkat et, Ese, sözüme,
Cam gibi açarım gözlerini.
İhtiyar zamanında
Yanlış söyledin sözünü.
Her şeyi anlatayım,
Başka söze geçeyim.
Deminden beriki sözlerine
Beyan edip cevap vereyim.

Meyvesiysen ağacın,
Köyden çocuklar gelmez mi?
Şöyle böyle yaparak
Çaresini bulup almaz mı?
Sağından solundan dererek
Bütün meyveni yemez mi?
Çekirdeğin çürüyüp gübre olur,

Kabagıñ çirip cok bolor,
Ömürüñdün akırı
Uşunday bolup toktoloor!
Şişesi bolsoñ araktın
Mas adam seni sıylaybı?
Taamaylap karmap moynuñdu
Taşka çaap urbaybı?
Tamtıgı ketip birkırap
Talkalanıp sımbaybı?
Koykoygon moynuñ cogolup,
Kokuy, çal, canıñ tımbaybı?

Abaylagın, Eseke,
Aragı anın suu bolot.
İçegıñdi küygüzüp
İçine barsa uu bolot.
Körüngöngö culuntup
Köpçülökkö çuu bolot.
“Esekeñ cindi boldu” dep
El içinde duu bolot!

Arakkeç bolsoñ mas bolup,
Agaın menen kas bolup.
Acalıñ cetip sen ölsöñ.
Baldarıñ bazar barbaybı.
Oluya-Ata taraftan
Aytıluu şarap araktan.
Ayabay arbin albaybı?
Beyitiñe büt atap,
Baldarıñ arak berbeybi?
A düynö cayga barganda,

Alın çürüyüp yok olur,
Ömrünün sonu
Böylece tamamlanır!
Şişesi olursan rakının
Sarhoş adam sana değer verir mi?
Sağlam tutarak boynunu
Taşa çarpıp vurmaz mı?
Paramparça hale gelip
Dağılarak kırılmaz mı?
Görünen boynun kaybolup,
Yahu, ihtiyar, canın kıyılmaz mı?

Dikkat et, Eseke,
Rakısı onun su olur.
Bağırsağını yakarak
İçine varsa zehir olur.
Herkes talan edip
Kalabalığa gürültü olur.
Esekeñ delirdi, diyerek,
Halk içinde söz olur.

Ayaş olursan sarhoş olup,
Akrabayla düşman olursun.
Ecelin gelip sen ölürsen,
Çocukların pazara gitmez mi?
Oluya-Ata taraftan
Ünlü şarap rakıdan,
Doldurup kendine almaz mı?
Mezarına adayıp,
Çocukların rakı vermez mi?
Öteki dünyaya vardığında,

Abışkam, araktan azap krbyb?
Cankr-nnkr berişte
Cetimiş batman krs alıp
Canına basıp kelbeybi?
“Rabiñ kimdir?” degende
Kelmege tiliñ kelbese,
Krs menen bir koyup,
Sazayıñdı berbeybi?!

Oylonboy turup ayılğan
Oozuñda caman kep turat.
Esekem kaapır boldu dep
El aytıp uşak kep kılat.
Klnp budan urkasa,
Sendey, klktr baspay tek turat!...
duruyor!...

Sırtı bolsoñ suusardım,
Essiz bala kiybeybi.
Eñkeyip alsa kokutsan,
Calinga başı tiybeybi.
Kılkanı kyp bırıksıp
Kıynoogo bařıñ kirbeybi?
Krkñ ketip kypyp
Krgn adam klbyb?

Cakası bolsoñ manattın,
Brktk seni aldırar.
Kızıl tülkü eken dep,
Caka kılıp saldırar.
Kiyiñçereek eskirip

İhtiyarım, rakıdan cehennemı görmez mi?
Yetmiş batman tokmağını alıp
Yanına yürüyüp gelmez mi?
Rabbin kimdir? Deyince,
Kelime şerif’i söyleyemezsen,
Tokmağıyla vurarak,
Acıları ektirmez mi?!

Dşnlmeden söylenen
Ağzında kötü söz duruyor.
Eseke’ m kfir oldu, diye,
Halk dedikodunu yapar.
Hızlanıp yürük koşarsa,
Senin gibi yörükler yürüyemeden

Gzeliysen krklerin,
Yaramaz ocuk giymez mi?
Aşağı eğilirse aniden,
Aleve başı değmez mi?
Tüyleri yanıp kokarak
Zorluk ekmez misin?
Yakışıklığın kaybolup
Gören insan gülmez mi?

Yakasıysan kaftanın,
Kartala seni yem olarak verir.
Kızıl tilki imiş, diyerek,
Yaka olarak taktırır.
Daha sonraları eskiyip

Kılı sınar kırçılıp,
Tıbtı tüşör tıtılıp.
Kalarsıñ, çalım, kaldırap
Cargak bolup cışılıp.

Ugotu bolsoñ bozonun,
Orodo sasıp önböybü.
Arı cok sendey kak baştın
Acalı cetip ölböybü.
Alakan cayıp dubaga
Agayin-tuugan kelbeybi.
Şiber ugut öndürör
Sokuga salıp çakalap,
Sok bilek menen talkalap,
Körbögöndü körgözör
Taruu şakka koşturup.
Botko kılıp kaynatar,
Çelekke kuyup açıtıp
Bozokorgo tandatar.
Kaltadan süzüp ötkörüp,
Kalganın uyga çaynatar.
Ulam-ulam özgörüp,
Murunku keypi cok bolup,
Akırında sığılıp,
Alcıgan, çalım, top bolup,
Küröñ uy aymap bütürüp,
Köyröñ çal kalar cok bolup?

Bozokor bolsoñ mostoytup,
Eki közüñ tostoytup,
Toktotpoy aydap özüñdü

Kılı kırılır dökülerek,
Tüyleri düşer teker teker.
İhtiyarım, şaşırarak kalırsın,
Eskimiş kayış gibi kalırsın.

Mayasıysan bozanın,
Çukurda kokup yeşermez mi?
Arsız senin gibi yalnızın
Eceli gelip ölmez mi?
Avuçlarını açıp dua için
Kardeş, akraba gelmez mi?
Yeşil tohum yeşertir
Havana koyup çalkalayıp,
Döveç ile parçalayarak,
Görmediklerini gösterir
Darı tohumuna katarak.
Aş olarak kaynatır,
Kovana koyup ekşiterek
Boza içenlere seçtirir.
Süzgeçten geçirerek,
Geride kalanı ineğe çiğnetir.
Gittikçe değişerek,
Eski hali yok olup,
Sonunda sıkılarak,
Delirmiş, ihtiyarım, toplanarak,
Konur inek yiyip bitirir,
Lâubalî ihtiyar yok olur?

Boza seversen sessizce,
İki gözünü parlatarak,
Durdurmadan sürerek kendini

Tozokko türtö salbaybı?
Çapçakka bozo kaltırıp,
Çañkasa susun kandırıp,
Bataga kelgen elderge
Baldarıñ bozo berbeybi.
Bozo salıp berbese,
Pulu orduna kelbese,
Şaanisi cok dep sendeydi
Şaytandar caman körböybü?!..

Sabagı bolsoñ sanatın
Özün-özü küülöybü?
Öküröñdöp öydölöp
Obu cok sözdü süylöybü?
Salabattu cakşı adam
Salttuu sözgö kirbeybi?

Çalgını bolsoñ kanattın
Çabıttarsıñ, uçarsıñ,
Canıñ kalbay calpañdap
Çar tarapka sızarsıñ.
Arı-beri cügürüp
Çamañ ketip bir kezde
Çalgınıñ kalar tıtılıp.
Talaada kalgan nemeñdi
Cok kılar şamal uçurup!
Çigiti bolsoñ gozonun,
Astıña çoñ taş ctkırıp.
Üstünön dağı bastırıp,
Baş-ayagın bekitip,
Baskıç salıp kısıltıp,

Cehenneme itmez mi?
Çanağa boza bırakıp,
Susayınca içerek,
Dua etmeye gelenlere
Çocukların boza vermez mi?
Boza hazırlayıp vermezse,
Parası yerine gelmezse,
Sözünde durmayan senin gibileri
Şeytanlar kusura bakmaz mı?!..

Dersiysen sanatın
Kendi kendini hazırlar mı?
Boşboğazlık edip
Geveze sözü söylemez mi?
Ağır başlı iyi insan
Geleneksel söze başlamaz mı?

Parçasıysan kanadın
Silkinirsin, uçarsın,
Canımı esirgemedem
Her yöne uçarsın.
Oraya buraya koşarak
Halsiz düşüp bir zaman
Kınadın parçalanır.
Dışarıda kalan parçalarını
Rüzgâr uçurarak yok eder!
Pamuğun çekirdeğiysen,
Altına büyük taş yatırıp.
Üzerine de bastırıp,
Her tarafını kapatarak,
Basarak kısıtırıp,

Azabıñ berip koluña
Ağızar mayıñ sızıltıp!...

Daaratı bolsoñ moldonun,
Kumganga suu kuyulgan.
Koluna alıp koykoytup
Koco-moldo cuunar.
Baykap kösöñ, Eseke,
Kandayça munun oñu bar?
Altımıştan aşkanda
Arıp kalgan ekensiñ.
Akıl menen esiñden
Tanıp kalgan ekensiñ.
Azuu menen tişiñden
Çalıp kalgan ekensiñ.
Karuuñ ketip şılkıldap
Karıp kalgan ekensiñ.
Azabı köp tozokko,
Barıp kalgan ekensiñ.
Caratkandı unutup,
Caniñdagı Mayköttü
Mazar kılıp, pir tutup
Carıp kalgan ekensiñ!...

Tamanı bolsoñ corgonun,
Kakıratıp taş basar.
Tuyagıñ ketip tügönüp,
Tamanıñdı kakşatar.
Temteñdep baspay cügünüp
Teminse közüñ çaş basar!...

Azabını verip eline
Yağını damlatarak akıtır!...

Mollanın abdestiysen,
Su konmuş ibrikle.
Eline alıp gösterek
Hoca, mollalar yıkanır.
Dikkat edersen, Eseke,
Nerede bunun iyiliği var?
Altımıştan geçince
Yaşın baya ilerlemiş.
Akıl ile usundan
Şaşırarak kalmışsın.
Azı ile dişlerinden
Ayrılmış gibi duruyorsun.
Gardın düşüp güçsüzleşip
Yaşlanıp kalmışsın.
Azapla dolu cehenneme,
Gelmiş durumdaymışsın.
Yaradan'ı unutarak,
Yanıñdaki Maykö't'ü
Mezar edip, pir tutup
Kendine gelmişsin!...

Tabanıysan yorganın,
Sert taşların üzerine basarsın.
Toynağın zarar görerek,
Tabanını acıtır.
Aksayarak yürüyemeden
Kamçıyla vurunca ağlarsın!...

Külügü bolsoñ cılkının
Künügö toygo minbeybi?
Kükügü bolsoñ ırçının
Küülönsö kırgıy tiybeybi?
Kükügü bolom dep cürüp,
Köptön aldap cep cürüp,
Künöögö başıñ kirbeybi?
Bulkuntup toygo minbeybi?
Buudanı bolsoñ cılkının
Bulbulu bolsoñ ırçının
Burulup kırgıy ilbeybi?
Bulbulu bolsom degeniñ
Mindan-andan cegeniñ
Buzuktukka kirbeybi?...
Torusu bolsoñ cılkının
Tokmoktop toygo minbeybi?
Torgoyu bolson ırçının
Too turumtay ilbeybi?
Torgoyu bolom dep cürüp,
Topton aldap cep cürüp,
Tozokko başıñ kirbeybi?
Asılı bolsoñ cılkının
Alkıntıp toygo minbeybi?
Akını bolsoñ ırçının,
Alcıgan sözdü süylöybü?
Akını bolsom dep cürüp,
Andan-mından cep cürüp,
Azapka başıñ kirbeybi?

Caak çaçıñ aldırbay
Cündüü bolgon ekensiñ.

Yürüğüysen yılmının
Her gün toya binmez mi?
Guguysan akının
Hızlanırsa şahin saldırmaz mı?
Gugu olacağım derken,
Halkı kandırıp yediklerinle,
Günaha batmaz mı bu başın?
Oynatarak toya binmez mi?
Küheylanıysan yılmının
Bülbülüysen akının
Dönerek şahin saldırmaz mı?
Bülbülü olacağım dediğin
Oradan buradan yediklerin
Bozukluğa yatmaz mı?...
Dorusuysan yılmının
Tokmakla döverek toya binmez mi?
Turgayıysan akının
Dağ şahini saldırmaz mı?
Turgayı olacağım derken,
Toptan kandırıp yiyerek,
Cehenneme başın girmez mi?
Asiliysen yılmının
Oynatarak toya binmez mi?
Akınıysan şairin,
Delirmişçe sözleri konuşur mu?
Akını olacağım derken,
Oradan buradan yiyerek,
Azaba başın girmez mi?

Yüzündeki tüylerini bırakarak
Yünlü hale düşmüşsün.

Caratkanıñ unutup,
Cindi bolgon ekensiñ.
Cabdik salıp şaytanga
Mingi bolgon ekensiñ.
Cannat tursa, tosokko
Kirgi bolgon ekensiñ.

Celke çeçinñ aldırbay
Cündüü bolgon ekensiñ.
Cıyılğan topko karkıldap
Ündü bolgon ekensiñ.
Cetelep Mayköt cürgüdöy
Miñgi bolgon ekensiñ.
Barınan bezip, catırkap
Pir boldu Mayköt kazagıñ!
Bilbeseñ aytıp bildirem
Kim ekenin mazarıñ.
Anık, Mayköt pir bolsoñ
Aşkan kıym er bolsoñ,
Uşul caşka çıkkanı
Kañça kişi casadıñ?!
Baatırsımp, Eseke,
Baylıgıña maktanba.
Büt baarınan bezipsiñ
Bir Mayköttü tapkanga.
Karanın körböy kalkıñdın,
Kalarsıñ tüşüp kapkanga.
Tiştenip barıp catarsıñ
Tizeden mitkıp çapkanda.
Bayatan beri aytkanıñ
Maanisi cok ır boldu.

Yaradan'ı unutarak,
Delirmiş durumdaymışsın.
Eyer takımı takarak şeytana
Binek hayvan olmuşsun.
Cennet dururken, cehenneme
Girerek orada bulunmuşsun.

Ensendeki saçlarını bırakarak
Yünlü hale düşmüşsün.
Toplanmış halka bağırarak
Sesini duyurmuşsun.
Yedeğine alıp Mayköt çekecek kadar
Binek hayvan olmuşsun.
Her şeyden bıkarak, yabani olup
Pir oldu mayköt Kazak'ın!
Bilmezsen söyleyerek anlatırım
Kim olduğunu mezarın.
Gerçekten, Mayköt pir isen
Aşırı yetenekli yiğitsen,
Bu yaşa gelinceye dek
Kaç tane insan yarattın?!
Kendini bahadır hissedip, Eseke,
Zenginliğinle övünme.
Her şeyden bıkmışsın
Bir Mayköt'ü bularak.
Halkının yüzünü görmeden,
Sonunda kapana saplanırsın.
Isırılarak yatarsın
Dizinden hızla çarpınca.
Deminden beri anlattıkların
Anlamsız bir şiir oldu.

Bütün kaçıp baarınan
Mayköt saga pir boldu.
Aytkanıñdın baarısı
Ayabagan çır boldu.
Ceti atañdı unutup,
Colooçunu bir tutup,
Sandıraktap, Eseke,
Saga kaday sır boldu?...
Arışın kere cügürüp,
Aldıñkı butu bögülüp,
Adırluu cerden sürülüp
Argımak kelse, col berbeym!
Ataktuu Mayköt piriñe
Ayıpkar bolup kol berbeym!
Künçülük cerden cügürüp,
Küülönsö butu bögülüp,
Kaptalduu cerden sürülüp
Kazanat kelse, col berbeym!
Kaşıñda Mayköt piriñe
Künöökör bolup kol berbeym!

Ergiy-ergiy cügürüp,
Eliktey butu bögülüp,
Eñiştüü cerde sürülüp,
Esekeñ kelse, col berbeym!
Esiliñ Mayköt piriñe
Eñkeyip barıp kol berbeym!

Eskirip ketken kazagım,
Ezelki ötkön sözdön çaç.
Eşendigiñ bar bolso,

Her şeyden, hepsinden kaçarak
Mayköt sana pir oldu.
Dediklerinin tümünün
Kökü kavgayla doldu.
Yedi babanı unutarak,
Yolcunu bir tutup,
Şaşırarak, Eseke,
Senin başına neler geldi?
Adımını atarak koşturup,
Ön ayakları bükülerek,
Yamaçlı yerden sürülüp
Küheylan gelirse yolumu vermem!
Ünlü Mayköt pirine
Günahkâr olup elimi vermem!
Bir günlük aradan koşarak,
Hızlanırsa ayağı bükülüp,
Yokuşlu yerden sürülüp
Yürük gelirse yolumu vermem!
Karşıdaki Mayköt pirine
Günahkâr olup elimi vermem!

Hız kazanıp koşarak,
Meral gibi ayakları bükülüp,
Yokuşlu yerden sürülüp,
Eske'n gelirse yolumu vermem!
Sevgili Mayköt pirine
Eğilerek varıp elimi vermem!

Eskiyip kalan Kazak'ım,
Eskiden konuşulan sözü söyle.
Eskiliğın var ise,

Esekeñdin közün aç,
Eşendigiñ bolboso,
Eşektey bolboy narı kaç!
Kartayıp ketken kazagım,
Kadimki ötkön sözdön çaç.
Karıyañdın közün aç.
Kalpalığıñ cok bolso,
Kaçırday bolboy narı kaç!

Adalemgek-dinibiz,
Ata-baba-piribiz.
Köpçülüktön adaşsak,
Kanday bolot küñübüz?
Tantırap tap adaşpay
Taza colgo cürüñüz.
Col körsötüp oturgan
Men, Ceñicok, iniñiz.
Es-akıldan adaşpay
Eldin saltın biliñiz.
Ala ketem Aksıga,
Ar kılbaстан cürüñüz.
Bilip cürsöñ, bir tuugan,
Birge bolot түbүбүз.

Oydogunun baarisın
Ordu menen kam kılğan,
Ezelkiden kalgan iş
El-curt üçün cam kılğan.

Karmanarıñ pir bolso,
Kaalaganıñ din bolso,

Eseke'nin gözlerini aç,
Hocalığıñ var ise,
Eşek gibi durmadan öteye kaç!
Yaşlanmış Kazak'ım,
Gerçekte yaşanmış sözden söyle.
İhtiyarının gözlerini aç.
Kalfalığıñ var ise,
Katır gibi durmadan öteye kaç!

Helaldir-dinimiz,
Ata baba- pirimiz.
Kalabalığı kaybedersek,
Nasıl geçer günümüz?
Boşboğazlık etmeden
Temiz yolda yaşayınız.
Burada yol gösteren
Ben, Ceñicok, kardeşiniz.
Us akıldan şaşırarak
Halkın geleneklerini biliniz.
Birlikte götürürüm Aksı'ya,
Utanmadan geliniz.
Beni kardeş bilersen,
Bir olur kökümüz.

Düşündüklerinin hepsini,
Yeriyle hazırlayan,
Eskilerden kalmış iş
Halkı yurdu için yapmışlar.

Tutunacağıñ pir olursa,
İstedigiñ din olursa,

Arstanbapta koco bar-
Arman kılbay şogo bar.
Bilip sözdü tak aytıp,
Beyliñdi agartıp,
Pirim debey Mayköttü
Pikiriñdi oñop al!

Ay kıyarıp barkırap
Batkan cayı kayda eken?
Ata-babañ çogulup
Catkan cayı kayda eken?
Azezildi taş menen
Atkan cayı kayda eken?
Kün kıyarıp barkırap
Batkan cayı kayda eken?
Küldü pende cıyılıp
Catkan cayı kayda eken?
Künöölünü taş menen
Atkan cayı kayda eken?

Tañkı sarı cıldızdın
Batkan cayı kayda eken?
Top oluya birigip
Catkan cayı kayda eken?

Uçsuz-tüpsüz aalamga,
Ülöstürüp adamga
Iris menen nasipti
Çaçkan cayı kayda eken?
Aytçı, beyiş eşigin
Açkan cayı kayda eken?

Arstanbap'ta hoca var,
Üzülmeden ona var.
Bilerek sözü doğru söyleyen,
Huyunu ağartıp temizler,
Pirim demeden Mayköt'ü
Düşüncelerini onarsana!

Ay parlayıp görünürse
Battığı yeri neredeymiş?
Ata babaların toplanıp
Yattığı yeri neresiymiş?
Azrail'i taşlar ile
Vuran yeri neresiymiş?
Güneş parlayıp görünürse
Battığı yeri neresiymiş?
Kalabalık insan toplanıp
Yattığı yeri neresiymiş?
Günahlıyı taşlar ile
Vurduğu yeri neresiymiş?

Tan vaktindeki sarı yıldızın
Battığı yeri neresiymiş?
Kalabalık veli toplanıp
Yattığı yeri neresiymiş?

Uçsuz bucaksız aleme,
Paylaştırıp insanlara
Rızk ile nasibi
Dağıttığı yeri neresiymiş?
Söyle, cennetin kapısını
Açtığı yeri neresiymiş?

Oluyalar bayıstap
Turgan ceri kayda eken?
Azezildi taş menen
Urgan ceri kayda eken?

Meerim tonun camıngan,
Erte turup kamıngan,
Kol kuuşurup kalkının
Kadırına bağınan,
Közü körgön çındıktı
Köñülünö tolturgan,
Akıl sözün üyrötkön,
Ak tuygunday tüylötkön
Acımat atam-oşo bar,
Armanda bolboy- koşo bar!
Karıganda keliptir
Köp kalcıraar kezegiñ,
Bilbey cürgön ekensiñ
Pirdin kaday ekenin.
Aytıp bersin toluktap
Arsız Mayköt eşeniñ!

Kesirlenip unuttuñ
Keler sözdün kezegin.
Ceti atamdı büt bilem
Cerim Talas ekenin.
Aksıga cür men menen
Ayıkkança keseliñ!
Talaşı çok eç kimdin,
Talas tuugan-Mekenim!
Bolbosun deseñ maskara,

Veliler dua ederek
Durduklar yer neresiymiş?
Azrail'i taşlar ile
Vuran yer neresiymiş?

Sevgi kaftanını örtünerek,
Erken kalkıp hazırlanıp,
Elini bağrına alarak halkının
Değerine teslim olmuş,
Gözü görmüş gerçeği
Gönlüne doldurmuş,
Bilgili sözlerini öğretmiş,
Ak şahin gibi oynayan
Acımat babam, o da var,
Üzülmeden birlikte gel!
Yaşlanınca gelmiş
Çok konuşacak dönemin,
Bilmeden gezmişsin
Pirin ne olduğunu.
Tamamını anlatıversin
Arsız Mayköt hocan!

Lanetlenip unuttun
Gelecek sözün sırasını.
Yedi babamın tümünü bilirim
Yurdumun Talas olduğunu da bilirim.
Aksı'ya gel benimle
Hastalığın iyileşinceye kadar!
Kavgası yok hiç kimsenin,
Talas doğduğum-Vatanımdır!
Rezil olmayayım dersin,

Uruksat ber Taşkara,
Soolugup kelgin dartıñdan,
Soop üçün ala ketemin!
Toktotoyun sözümdü,
Köpçülük köñül bölgölö.
Kimdin sözü cüyölüü
Kalıstar sınay bergile!

Ceñicok ırdap bütüp, terin
sürtünüp, oñdonup oturat. Cüz baştuu
üydün içi tolgon el tuurduktarın kañtarıp,
tuştan tıñşap cürüşköndör andan köp.
Ceñicoktun ırdaganına kalıñ el tañ kalat.
Mayköt adegende elge karap: “Bali,
balam, Ceñicok, cumırı bastı, kızıl tldi
adamga senden askan akın bolmas,
rahmet!-deyt da anan Esenamanga
kayrılıp: “Aulemin, “mazarıñmın”,
“piriñmın” dep saga kaşan aytıp edim!
Öziñ köterip urup cığıp, tört ayagıma buıp
berdiñ. Balañ bauzdamastan tiriley terimdi
teskeri sıyrıp saldı. Endi aytar ne söz kaldı.
Irahmet, balam Ceñicok, men aytıspay ak
cııldım”, -deyt.

Ruhsat ver Taşkara,
Ayılarak gel dertlerinden,
Sevap için götürürüm!
Tamamlayım sözümü,
Kalabalık gönlünü çevir.
Kimin sözü daha anlamlı
Hakemler değerlendirmeye başlayın!

Ceñicok şiirini tamamladıktan sonra
terini silerek yerine oturur. İnsanlar büyük
otağın içini doldurmuş ve dışarıda da
dinleyenler çoktu. Ceñicok’un şiirlerine
halk şaşırılmış durumda. Mayköt önce halk
bakarak: “Aferin Ceñicok evladım,
yuvarlak başlı, kızıl dilli insanoğlundan
sana denk gelecek akın olmaz!” Diyerek
Esenaman’a dönerek: “Veliyim,
mezarımın, pirinim” diye sana ne zaman
söylemişim! Kendin dört ayağımı
bağlayarak yere yıkıp hazırlayıp verdin.
Bu delikanlı boğazımı kesmeden canlı
canlı derimi yüzüverdi. Şimdi söyleyecek
ne söz kaldı. Teşekkür ederim Ceñicok
evladım, ben atışmadan burada
bırakayım”, der.

16. Ceñicok Akın İle Korgool’un Karşılılaşması⁵¹³.

1902-cılı küzgö tayap Aksının 1902’de sonbahara doğru Aksı’nın
Malkaldı ayılında çoñ toy bolup kaldı. Al Malkaldı köyünde büyük bir toy

⁵¹³ Hazırlayan: Uran Botobekov, Kırgızstan Madaniyatı, Bişkek, 1991, 13.Haziran, No: 24, s.8–9.

toy aytiluu akın Toktoguldun arzusuna arzıgan kadimki Alımkan sulunun atası Suban baydın toyu ele. Ošo kezde Korgol ırçı Ketmen-Töbödön Aksıga kelip Nıyazalıdan komuz üyrönüp küü çertip, aş menen toylordon kalbay ır ugup, özü da “bala ırçı” atalıp kalgan çağı ele. Bir күnü Nıyazalı: “Suban biydin toyuna barabız. Arkı Kara-Suudan ceztañday ırçı Ceñicok kelet. Ak kalpaktuu kırgızda anı menen aytısaarga ırçı, eregişerge eki caaktuu pende çıkpagan. Kıyabı kelse anı menen uçuraşıp, önöründü sınatalı, ırdaşıp kör. Çağıp kalsañ ata-baladay eerçişip aştatoydo birge ırdap cürörsüñ, akındık nuska kebin ugasıñ”-dep Korgoldu Malkaldı ayılına toygo eerçitip keldi. Keçinde altı kanat ak örgönün içinde Ceñicok ırdap, Nıyazalı çertmek çertip oturdu. Bir kezde Nıyazalı Ceñicokko karap: “Tigi Ketmen-Töbölük Korgol degen ırçı bala. Atası Dosu baş-otu menen maga tapşırgan, azır komuz üyrönüp cüröt. Kıyalı şok, kuudul, münözü şayır. Munun birinçi tuşoosun Toktogul kesken, köñülüñö töp kelse eerçitip cürüp taptap al, ekinçi tuşoosun özüñ kes. Irdan sen üyrötsöñ, komuzdan men üyrötöyün. Akın boloor şığı bar, talpınıp turat. Baralına kelgende tepkenin caza ketirbegen kıran kuştay taptalar, bulbulday sayrap cañşanar”, -dedi. Korgol

düzenlendi. Bu toy ünlü Toktogul akının sevgilisi ve harkesin bildiği Alımkan güzelin babası Suban beyin toyu imiş. Bu sırada Korgol akın Ketmen-Töbö’den Aksı’ya gelerek Nıyazalı’dan kopuz ezgilerini öğrenerek, anma aşlarında toylarda “Genç akın” adını kazanmaya başlamış dönemiymiş. Bir gün Nıyazalı: “Suban beyin toyuna gideceğiz. Öteki Kara-Suu’dan bakır damaklı akın Ceñicok gelecek. Ak kalpaklı Kırgız’da onunla atışacak denk akın yoktur, kapışacak çeneli insan çıkmamış. Zamanı olursa onunla karşılaşıp sanatını sınatalım ve bir kere atışmayı dene. Beğenilirsen baba oğlu gibi her anma aşları ve toylarda birlikte şiir söylersiniz. Ayrıca tavsiyelerinden yararlanırsın”, diyerek Korgol’u Malkaldı köyündeki toya getirir. Akşam altı kanatlı ak çadırın içinde Ceñicok şiir söyleyip, Nıyazalı ezgilerini icra eder. Bir an Nıyazalı Ceñicok’a bakarak: “Oradaki Ketmen-Töbö’lü Korgol denen genç akındır. Babası Dosu her şeyiyle bana teslim etti. Şimdi kopuz öğreniyor. Huyu neşeli, hareketli ve esprilidir. İlk defa Toktogul ile karşılaştı, beğenirsen bu genci eğiterek üstadı ol. Şiiri sen öğretirsen, kopuzu ben öğretirim. Akın olacak yetenekleri var, görüyorum. Zamanına geldiğinde teptiğini kaçırmaz kartal gibi

alp akından attap ötüp birinçi ırdap cibere
albay, sürdögöndön eki ooz salamga
kelüügö çaması cok, düynö bir teñda, özü
bir teñ bolup turdu. Ortodo ölümsek
tıntıktık. Anda Ceñicok komuzun koluna
şart alıp, Korgolgo karap kara nöşördöy
tögüp turgan ceri:

yetişir, takılmadan ötecektir”, dedi. Korgol
büyük akından önce şiirine başlayamadan
çekinerek selam bile veremedi. Dünya bir
tarafta kendisi bir tarafta heyecanlanıp
durdurdu. Ortalığa ölüm sessizliği hâkim
oldu. O zaman Ceñicok kopuzunu hemen
eline alarak Korgol’a bakarak yağmur gibi
döktürmeye başladı:

CENİCOK:

Ilayık körsöñ çaş bala,
Irdap berem az gana.
Köñül koyup ugup al,
Köönüñdü burbay başkaga.
Cañşanıp ırdap cüröbüz
Caman menen cakşıga.
Keregi tiyip Ötönün,
Kelipsiñ balam Aksıga.
Özgöçö süzöt dayranı
Ördök menen kaz gana.
Alıp cüröt adamdı
Almaday bolgon baş gana.
Kerektüü cerde iymenip,
Kelinden cürgün cazgana.
Cetilseñ ırçı bolorsuñ,
Ceñicoktun ırların
Cerge, suuga taştaba.

Laik görürsen genç delikanlı,
Şiir söyleyim bir azcık.
Gönlünü verip iyice dinle,
Gönlünü başkaya çevirmeden.
Şenlik içinde şiir söyleriz
Kötü ile iyi insanlara.
Gereği dokunup Ötö’nün,
Gelmişsin balam Aksı’ya.
Güzel yüzer nehirde
Sadece ördek ile kaz.
Taşıyabilir insanı
Sadece elma kadar olan bu kafa.
Gerekli yerde çekinip,
Geline nasıl davranacağını bil.
Yetişirsen akın olursun,
Ceñicok’un şiirlerini
Yere, suya bırakma.

Makuluktun, aybandın,
Karası bar, bozu bar,
Ar bir candın özünçö,

Mahlûkun, hayvanın,
Karası var, bozu var,
Her bir canın ayrıca,

Azoosu bar, cooşu bar.
Kasiyettüü adamdı,
Katarıña koşup al.
Urmattap cürgön kişimdi
Uzaktan kelse tosup al.

Caratılış düynönün
Isıgı bar, suugu bar.
Cer cüzündö karasañ,
Cey turgan cemiş bağı bar.
Ölböy cürgön tirüügö
Ölçömdüü ookat barı bar.
Kalıñ tokoy bilinbey,
Karmalıp koldon cagılar.
Aalamga berip carıgın,
Asmanda küygön şamı bar.
Ar pendenin özünçö
Ar bir işke kamı bar.
Cer cüzündö daraktın
Tamırı bar, tübü bar.
Cıgaç menen çöptördün
Cittuusunun gülü bar.
Sayragan türdüü parende,
San cetkis kança türü bar.
Kee birinin başkaça
Kelişken kooz cünü bar.
Kanattuu dalay kuştardın
Kayrıgan nazik ünü bar.
Akın bolsoñ ırağım,
Anıktap munu bilip al.

Huysuzu var, sakini var.
Kerametli insanı,
Sırana geçirip al.
Saygı gösteren kişiyi
Uzaktan gelirse iyi karşıla.

Yaradılış dünyanın
Sıcağı var, soğuğu var.
Yeryüzünde baktığında,
Yiyecek meyve bağı var.
Ölmeyen canlıya
Ölçülmüş yemek daha var.
Gür olan orman bilinmeden,
Kesilip elle yakılır.
Âleme verip aydınlığını,
Gökyüzünde yanan mumu var.
Her insanın kendince
Her işin bir yolu var.
yeryüzünde ağacın
Kökü var, dibi var.
Ağaç ile otların
Kokulu çiçeği var.
Öten çeşitli kuşların,
Sayısız nice çeşidi var.
Bazılarının ayrıca
Güzel yünü oluyor.
Kanatlı nice kuşların
Öten nazik sesi var.
Akın isen evladım,
Tam olarak bunları öğren.

Caratılış dünönün
Calgızı bar, köbü bar.
Ar nersenin özünçö
Adaşpay turgan öñü bar.
İrısķı berip aybanga
İrgalğan türkün çöbü bar.
Arkar, kulca cayılğan
Ak karлуу biyik törü bar.
Kaz, ördök süzüp oynogon,
Karayğan dayra kölü bar.
Kumdan başķa nesre cok,
Kurgagan ısıķ çölü bar.
Akın bolsoñ unutupay,
Aytķanımdı köönüñö al.
Ak albarstın kını bar,
Akkulanın sını bar,
Cakşı akındın ırında
Calganı cok, çını bar.
Caman ırçı carmaşıp,
Caraşpagan çırı bar.
Adal menen aramdı
Acıratıp bilip al.
Caraşıktuu kiyinip,
Caş kezde oynop, külüp al.
Agañ menen bir cürüp,
Armansız door sürüp al.
İşķılıu bala Ötödön,
İrdın colun körüp al.
Sanat menen dastandın
Sancırasın bölüp al.
Ukkan kulakta ayıp cok,

Yaradılış dünyanın
Yalnızı var, kalabalığı var.
Her şeyin çeşitli
Kaybolmayan rengi var.
Rızķ verip hayvana
Sallanan çeşitli otu var.
Dağ keçisi, geyiği yayılan
Ak karlı yüce dağı var.
Kaz ördek yüzüp oynayan,
Kararan derya gölü var.
Kumdan başķa bir şey yok,
Kuruyan sıcak çölü var.
Akın isen unutmadan,
Dediklerimi gönlüne al.
Akalbars kılıcın kını var,
Akkula'nın görüntüsü var,
İyi akının şiirinde
Yalanı var, doğrusu var.
Kötü akın yapışıp,
Yakışmayan kavgası var.
Helal ile haramı
Ayırarak iyi öğren.
Yakışıklı giyinip,
Gençliğinde oynayıp, gülüp al.
Ağabeyinle birlikte gezip,
İstedigin gibi yaşayıp al.
Neşeli Ötö gençten,
Şiirin yolunu öğrenip al.
Sanat ile destanın
Şeceresini ayırıp al.
Duyun kulakta ayıp yok,

Ulagasın taştap törün al.

Cer cüzündö san cetkis
Bulagı bar, suusu bar.
Kanattuudan esepsiz,
Kańça türkün kuusu bar.
Aalamda turgan paşanın,
Ar kaysı tüzdö tuusu bar.
Caman oroy ırçının
Caysız cerde çuusu bar.
Nıyazalı agañdın
Miñden aşık küüsü bar.
Caman adam sözündö
Can keyiteer uusu bar.
Caralğan canga ılayık
Cayluu sonun ceri bar.
Türküğü uşul düynönün,
Tügönböstük keni bar.
Türdüü dilde süylögön
Türkün ulut eli bar.
Adaşpa başıñ mañ bolup,
Ar nersenin çegi bar.
Ar bir canga paydaluu
Atırday cıttuu celi bar.
Akıldeşip sırdeşkan
Ar adamdın teñi bar.
Biz körgön uşul toolordun
Biyigi bar, pası bar.
Cayı kışi kurgabas
Calbızduu balır sazı bar.
Körüp tursañ düynönün

Girişini bırakıp başköşesini al.

Yeryüzünde sayısız
Pınarı var, suyu var.
Kanatlıdan hesapsız,
Nice çeşitli kuğu var.
Âlemdeki paşanın,
Her ovada bayrağı vardır.
Çirkin kaba akının
Yersiz iken kavgası var.
Nıyazalı ağabeyinin
Binden fazla ezgisi var.
Kötü insanın sözünde
Can acıtan zehri var.
Yaratılmış cana laik
Yerli güzel yeri var.
Utsunu bu dünyanın,
Tükenmeyen madeni var.
Çeşitli dilde konuşan
Çeşitli millet halkı var.
Başını karıştırıp kaybolma,
Her şeyin bir sınırı var.
Her bir cana faydalı
İtir kokulu yeli var.
Danışarak sırdeş olan
Her insanın dengi var.
Bizim gördüğümüz bu dağların
Yücesi var, alçağı var.
Yazın kışın kurumayan
Otlı yosunlu sazı var.
Baktığında dünyanın

Köbü menen azı bar.
Özöndüü tunuk dayrada.
Ördök menen kazı bar.
Tört mezgildin içinde
Caraşıktuu cazı bar.
Akılı birdey teñ emes,
Ar adamdın başı bar.
Tolup turgan düynönün
Tokoyu bar, çeri bar.
Kaçırganın kaysagan
Kara kulak şeri bar.
Too başında toktagon
Toskool-Ata⁵¹⁴ kölü bar.
Ubaktıñ bolso karagım,
Uşul köldü körüp al.
Adaşkan adam ketpegen
Asılduu Aksı ceri bar.
Sancıra san kelişken
Saruu, bağış eli bar.
Bul düynönün özgörbös
Asmanı bar, ayı bar.
Kündön küçtüü nerse cok,
Çıgıp batar cayı bar.
Kenen çeksiz Aksıda
Cer-cemiştin barı bar.
Tögülüp catat tektirde
Cañgagı menen almalar.
Sayda akkan tunuk suu,
Saparı bütpöy agılar.
Akın menen komuzçu

Çoğu ile azı var.
Nehirli duru deryada,
Ördek ile kazı var.
Dört mevsimin içinde
Yakışıklı yaz var.
Aklı aynı bir olmayan,
Her insanın başı var.
Dolmuş dünyanın
Ormanı var, çalılığı var.
Saldırdığını yere yıkan
Siyah kulak aslanı var.
Dağ başında duran
Toskool-Ata gölü var.
Zamanın olursa evladım,
Bu gölü bir ziyaret et.
Kaybolan insan gitmeyen
Asil Aksı yeri var.
Şeceresi gelişmiş
Saruu, Bağış boyu var.
Bu dünyanın değışmez
Gökyüzü var, ayı var.
Güneşten güçlü yoktur,
Doğup batacak yeri var.
Sınırsız geniş Aksı'da
Yer yemişin tümü var.
Dökülüyor bahçede
Ceviziyle elmaları.
Çayda akan duru suyu,
Seferi bitmeden akar.
Akın ile kopuzcu

⁵¹⁴ Toskool-Ata; Günümüzde Sarı-Çelek denen bir gölün adıdır.

Aşta toydo abılar.
Kõnl cakın adamdar
Kõrřpõsõ sagınar.
Tõõdõn başka adamdın
Tõrt tlkt malı bar.
Adamzatka paydaluu
Kızmat kılat canıbar.
Kıştın künü asırıp,
Kıynalsañ da bagıp al.

Baktıña eldin caralğan
Balbanı maldı tõs bar.
Kalıñ tokoy içinde
Kara maymıl, õõs bar.
Akka alı cetpegen
Kara taman kedeydin
Kañçalagan cõõs bar.
Soodagerdin koynunda
Altın teñge pulu bar.
Tañdayın cargan eendin
Taamay aytkan sözü bar.
Cer betine ılayık
Caralğan eken canıbar.
Cer kotorup kışında
Kete turgan cayı bar.
Kulan menen cılkının
Kubalaşkan tayı bar.
Kız-kelinge caraşkan
Kızıl kımkap şayı bar.
Bermet takkan suluunun
Betinde nazık kalı bar.

Anma aşında, toyda yarışır.
Gönlü yakın insanlar
Grřmezse õzlerler.
Deveden başka insanın
Dört çeşit hayvanı var.
İnsanoğluna faydalı
Hizmet eden hayvanları
Kış döneminde besleyerek,
Zorlansan da bakıp al.

Halkın bahtına yaralan
Hayvanın pehlivanı deve var.
Gr olan ormanın içinde
Siyah maymun, akalı var.
Hakka gücü yetmeyen
Elinde olmayan fakirin
Birçok yayası vardır.
Tüccarın koynunda
Altın, gümüş parası var.
Damağı sağlam söz cambazının
Tam yerinde söylenen sözü var.
Yeryüzüne laik
Yaratılmış canlılar.
Yer değiştirip kışın
Gidecek hali varmış.
Yaban atlar ile yılmının
Kovalaşan tayı vardır.
Kız geline yakışan
Kızıl kumaştan giyimi var.
Akik takınmış güzelin
Yüzünde nazık beni var.

Kesirdüü uşul zamanda
Kedeyi bar, bayı bar.
Künümdük içken tamakta,
Kürüçü bar, çayı bar,
Ayranı bar, sütü bar.
Aygır attın küçü bar.
Bardık malıñ teñ emes,
Bakan maldın mayı bar.
Adaşpagın tüz coldon,
Ar nersenin cayı bar.
Tamaktın daamin çığargan
Şamşıkaldın tuzu bar.
Algır bürküt buudayık,
Asmanda uçkan kuşu bar.
Caratılış kenderdin
Caltırap türkün tüsü bar.
Abaylap adam cürböösö,
Eki ayaktan buzular.
Kolunda malı çok bolso,
Kor bolup adam kısılar.
Orundu bolso aytkanım,
Oyuñdan ketpes uşular.

Urunbastan bilinbey,
Ubakıt ötüp sızılar.
Caratılış düynönün
Calını bar, çoğu bar.
Ak maraldı kaysagan
Ak barañdın oğu bar.
Akırın balam sabır kıl,
Ak kursaktın toğu bar.

Kötü giden bu dönemde
Yoksulu var zengini var.
Günlük içen yemekte,
Pirinci var, çayı var,
Ayranı var, sütü var.
Aygır atın gücü var.
Bütün mallara denk değil,
Beslenmiş malın yağı var.
Kaybetme düzgün yolunu,
Her şeyin yeri vardır.
Yemeğin tadını veren
Şamşıkal'ın tuzu var.
Avcı kartal, şahin gibi,
Gökyüzünde uçan kuşu var.
Doğadaki madenlerin
Parlayan çeşitli rengi var.
İnsan dikkat etmezse,
İki ayağı bozulur.
Elinde malı yoksa
Hor olup insan kısılır.
Yerinde olursa dediklerim,
Aklından çıkmaz bunlar.

Vurulmadan bilinmeden,
Vakit geçer uçarak.
Yaratılış dünayanın
Alevi var, közü var.
Ak merali öldüren
Akbarañ tüfeğin kurşunu var.
Yavaşça balam sabır kıl,
Ak karının toku var.

Kor bolboym dep çirenbe,
Kolunda bardın cogu bar.
Irgıp çığıp cılkungan
Irçının ötkür şogu bar.
Kecirlenip til albay,
Kee birinin şoru bar.
Alamandap şaşpagın,
Ar bir iştin oñu bar.
Sayatçının kıraanı
Asmandan kıraan tüşürgön.
Akkan sunu men ırdap,
Altı künü bütpögöm.
Miñdegen daalay kalıñ el
Mildetin maga cüktögön.

Özöndö öskön çınardın
Niçkesi bar, coonu bar.
Adamga kızmat ötögön
Ak taylaktın komu bar.
Asmanda uçkan parende,
Anın da türkün çoñu bar.
Altı ay çeenden çılgıs,
Açıktı caşap turalgıs
Ayu menen suuru bar.
Aylanıp alıp ketpegen
Ak şumkar kuştun tuuru bar.
Adamzattın şartında
Uluu menen kiçüü bar.
Irçı kelse bir elge,
Izat kılıp turuu bar.
Cergelüü kırgız elimde

Hor olmam diye kibirlenme,
Elinde olmakla birlikte yok olmak var.
Fırlayıp çıkıp kendini durduramayan
Akının sivri yaramazı vardır.
İnatlaşıp denileni dinlemeyen,
Bazılarının çilesi var.
Yarıştı acele etmeyeceksin,
Her işin olacağı vardır.
Kuş avcısının şahini
Gökteki şahini indirir.
Akan suyu ben şiiyle söyleyerek,
Altı gün boyunca bitirememiştim.
Binlerce kalabalık halk
Bu görevi bana yüklemiş.

Nehirde yetişen çınarın
İncesi var, kalını var.
İnsana hizmet eden
Ak dayağın iyisi var.
Gökte uçan kuşların,
Onların da çeşitli büyüğü var.
Altı ay boyunca yuvasından çıkamayan,
Açık yerde duramayan
Ayı ile dağ sıçanı var.
Dönerek götürmeyen
Ak şahin kuşun tüneği var.
İnsanoğlunun şartlarında
Büyük ile küçük var.
Akın gelirse bir halka,
Saygı göstermek vardır.
Büyük Kırgız halkımda

Cetimiş asta uruu bar.
Sarsanaa bolgon adamdın
Sanaası bar, oyu bar.
Uluu, kiçüü adamdın
Uzun, kıska boyu bar.
Koldo bakan kunandın
Tögülgön kuyruk, calı bar.
Añı kaçkan mergenge
Aksak kiyik colugaar.
Talaada cürgön cetimdi
Tartıp berip koluña al.
Boş ketirbey ubaktı
Şariyattan okup al.
Künöökör bolgon adamga
Küünadır⁵¹⁵ menen sotu bar.
Adamzatka baş iybey,
Asmandı tireyt çokular.
Sayragan bulbul kuştardın
San cetkis kança türü bar.
Kekilik bar, çili bar,
Uları bar, kırcool bar,
Kulpunup cünü tülögön
Kunduzu menen totu bar.

Birine-biri okşobos
Sayragan kızık ünü bar.
Kança türkün parende,
Kanatı bar, butu bar.
Aybanat menen kanattuu
Ayırması bar, türü bar.

Yetmiş çeşitli boy vardır.
Düşünceli insanın
Düşüncesi var fikri vardır.
Büyük, küçük insanın
Uzun, kısa boyu var.
Elde büyümüş tayın
Dökülmüş kuyruğu, yelesi var.
Avı kaçmış avcıya
Topal geyik denk gelir.
Dışarıda dolaşan yetimi
Çekerek himayene al.
Boş geçirmeden zamanını
Şeriatı okuyup öğren.
Günahkâr olan insana
Vali ile hâkimi vardır.
İnsanoğlunu baş eğmeden,
Gökleri değer zirveler.
Öten bülbül kuşların
Sayısız nice türü var.
Keklik var, çili var,
Sülünleri vardır,
Parlayıp tüyleri düşen
Kunduzu ile papağanı var.

Biri diğerine benzemez
Çok ilginç öten sesi var.
Nice türlü kuşların,
Kanadı var, ayağı var.
Hayvanatla kanatlı
Farkı var, türü var.

⁵¹⁵ Küünadır; Vali anlamına gelen bir sözcüktür.

Coodon korkpos tokoydo
Colborsu bar, börü bar.
Teñ emes biri-birine
Terisi bar, cünü bar.
Akındık nuska coluñdu
Acıratıp bilip al.
Aytılğan ırdın özünçö
Ayagı bar, uçı bar.
Adam kelse bayıstuu,
Ar bir üydün kutu bar.
Kee bir kooz güldördün,
Kelişken sonun cıtı bar.
Adam sogup casagan,
Alesi bar, çıtı bar.
Añdışkan caman işterden,
Akılduu adam kutular.
Esiñde bolsun çıragım,
Eski menen cañı bar.
Karap tursañ aalamda,
Batkan kündün tañı bar.
Carık menen karañgı,
Almaşıp turar cayı bar.
Kerek bolso kebidim,
Kemitpey ugup kabıl al.
Oylop tursañ eskinin,
Ordun basat cañılar.
Cer adlında çiribes,
Altını bar, cezi bar.
Ar egindin özünçö,
Bışa turgan kezi bar.
Terme aytkan ırçının,

Düşmandan korkmaz ormanda
Kaplanı var, kurdu var.
Eşit değıl biri diğetine
Derisi var, yünü var.
Akınlık güzel yolunu
Ayırarak bilip öğren.
Söylenmiş şiiirin kendine has
Sonu var, ucu var.
Hayırlı insan ziyaret ederse
Her eve kut gelir.
Bazı güzel çiçeklerin,
Çok güzel kokusu vardır.
İnsan eliyle hazırlanmış,

Düşmanlı kötü işlerden,
Akıllı insan kurtulur.
Aklında bulunsun evladım,
Eski ile yeni vardır.
Baktığında âlemde,
Batmış günün tanı var.
Aydınlık ile karanlık,
Değışecek hali var.
Gerekirse sözlerimi,
Bırakmadan dinleyip al.
Düşündüğünde eskinin,
Yerine geçer yeniler.
Toprak altında çürümez,
Altını var, bakırı var.
Her ekinin kendince,
Yetişecek zamanı var.
Derme söyleyen akının,

Teñdeşi cok sözü bar.
Karap tursañ düynödö,
Can бүtköndün baarı bar.
Adamzatka baş iybey,
Asmandan tüşkön karı bar.
Pendenin peyli bir emes,
Biri kenen, biri tar.
Kokutsan ketsem bölünüp,
Kayran agam sözü dep,
Kayda cürsöñ esiñe al.

Asman cerdin arası
Aalam batkan keñ eken.
Caralğan ırçı, komuzçu
Calpı curtka teñ eken.
Adal niyet emgegiñ,
Al dağı senin berekeñ.
Artıñda kalsa baldarıñ
Ak çınarday kölököñ.
Cer cüzündö kızıktar
Bir körbögön köp eken.

Altın kazık Aksının
Alçası menen miste bar
Kor bolboysuñ түbündö,
Kol cumuş menen iştep al.
Kerektüü bolgon kişini
Kelip-ketip izdep al.
Karmalıp cüröt kışında
Karışkır, kiyik, bugular.
Kerektüü baylık tabalbay,

Dengi olmayan sözü var.
Baktığında dünyada,
Can bitenin hepsi var.
İnsanoğluna baş eğmez,
Gökten düşen karı var.
İnsanın huyu aynı değıl,
Biri geniş, biri dar huyludur.
Aniden ayrılarak gidersem,
Sevgili ağabeyimin sözü diyerek,
Nerede olsan da aklında bulunsun.

Gökle yerin arasında
Alem sığan geniş boşluk varmış.
Yaşayan akın, kopuzcu
Bütün halka denk imiş.
Helal çalışıp kazandığın,
Bu da senin bereketindir.
Peşinde çocukların kalırsa
Ak çınar gibi gölgendir.
Yeryüzünde ilginç olan
Bizim görmediklerimiz çok imiş.

Altın kazık Aksı'nın
Vişnesiyle fıstığı vardır.
Hor olmazsın sonunda,
Kendi ellerinle çalış.
Gerekli olan insanı
Gelip giderken arayıp al.
Yakalanır kış döneminde
Kurt, geyik gibi hayvanlar.
Gerekli zenginlik bulamadan,

Kedeylerdin munu bar.
Kargaşaluu düynönün
Kapilet baksan çırı bar.
Akılduu bolsoñ caş bala,
Acıratıp bilip al.
Top cıyında ırdadık,
Toktogul ırçı eköbüz.
Nıyazalı, Eşmambet,
Ençileştey törtöbüz,
Cırgalı cok zamanda
Cılıbadı çekebiz.
Bilinbey cürüp düynödön
Bir күnü biz da ötöbüz.
Tolkunu küçtüü önörpoz
Toktogul cürgön canımda.
Nıyazalı komuzcu
Koñşu turat ayılda.
Eşmambet kelip körüşkөн
Kaysı bir cılı cayında.
Kor bolboysuñ, түbüндө,
Koşulup cürsöñ şayırga.

Caratılış düynödö
Can бүtkөндүн барı ötkөн.
Üç miñ cıl caşap kezinde
Ulukmanday karı ötkөн.
Uşundaydın biröösü
Tazı da döbüt dağı ötkөн.
Kalkına korgon çep bolup,
Kan Manastay batırdın
Kanıkeydey carı ötkөн.

Yoksulların derdi var.
Kargaşalı dünyanın
Gaflet basmış kavgası var.
Akıllı olursan genç çocuk,
Ayırarak öğreneceksin.
Toplantıda şiir söyledik,
Toktogul akın ikimiz.
Nıyazalı, Eşmambet,
Mirasçı gibi dördümüz,
Rahatsız zamanda
Isınmadı alnımız.
Bilinmeden bu dünyadan
Bir günü biz de geçeriz.
Dalgası güçlü sanatkâr
Toktogul yürüdü yanımda.
Nıyazalı kopuzcu
Komşu köyde yaşar.
Eşmambet gelerek tanıştı
Birkaç sene önceleri.
Hor olmazsın sonunda,
Katılırsan neşeli akına.

Yaratılmış dünyada
Can bitenin tümü geçmiştir.
Üç bin yıl yaşayıp zamanında
Bilge gibi ihtiyar geçmiştir.
Böylelerin birisi
Keli de, Davut'u da geçmiş.
Halkına kale suru olup,
Han Manas gibi bahadırın
Kanıkey gibi yâri geçmiş.

Bilimdüülör köp ötkön
Birin miñge ulagan.
Çeçender ketken bilinbey,
Çeçilbes sözdü kınagan.
Buudayık menen Kulaalı,
Bular da uçat uyadan.
Akılduular tüz ötöt
Askaluu caltañ kıyadan.
Talastan keldim caşımında
Taşkara baydan matalıp.
Cerinde östüm Aksının,
Ceñicok ırçı atalıp.
Sancıra menen dastandı
Saktadım oygo cat alıp.
Kerek bolso ırlarım,
Kem ceriñdi tolturup,
Ketersiñ menden bata alıp.
Cakşı bolso önörüñ,
Canımdan cakşı körömün.
Botosuz cürgön kezimde
Bolorsuñ, bala öbögüm.
Colcorgoñdu saldırıçı,
Önörüñdü köröyün.

Çok bilgiler geçmiş
Biri bini devam ettirmiş.
Söz cambazları gitmiş bilinmeden,
Çözülmeyen sözü bırakarak.
Buudayık ile Kulalı,
Bunlar uçar yuvadan.
Akıllılar düzgün geçer
Kayalık yokuşlardan.
Talas'tan geldim çocukluğumda
Taşkara beyden kaçarak.
Yerinde büyüdüm Aksı'nın,
Ceñicok akın adını kazanıp.
Şecere ile destanı
Korudum aklımla ezberleyerek.
Gerekirse şiirlerimin,
Eksik yerlerini tamamlayıp,
Gidersin benden dua alarak.
İyi ise sanatın,
Canımdan yakın görürüm.
Evlatsız olduğum dönemde
Olursun benim çocuğum.
Yol yorganı bir göster,
Sanatına bir bakayım.

Ceñicok tınım bilbey tögüp ırdadı.
Anda cañıluu degen baykalbayt. Ak
örgöönü kıdırata kurçap oturgan kalıñ curt
mookumu kana uguştı. Emi kep kezegi
Korgoldo. Al aylanasin karasa, eldin barı
anı kütökön teyde tımtırs. Oşondo Korgool
tobokelge salıp ırdap turgan uçuru:

Ceñicok durmadan şiirini döktürdü.
Bunun hiç hata yapacak hali gözükmüyor.
Ak çadırın çevresinde oturan kalabalık
halk dikkatle seyretti. Şimdi söz sırası
Korgol'da. O etrafına baktığında, halkın
sessizce onu beklediğini gördü. İşte o an
Korgol ne olursa olsun diye şiirine şu

şekilde başlar:

KORGOOL:

Nıyazalı eerçitip,
Toyuna keldim Subandın.
Köñülüm tolkup cürgöndö
Körgöndö cüzüñ kubandım.

Törölüp ösüp çoñoydum
Toktobektin sayında.
Canımday körgön Tokomo
Cañıdan barıp körüşüm,
Cabagı külük tayında.
Buruksup turgan kezi ele,
Buralgan kırçın taldardın
Bulbulu sayrap şağında.
Toktogul, Kalık, Eşmambet
Toygo baruu kamında.
Nıyazalı, Kurman, Cañıbay
Cürgön eken canında.
Salkın cerde toy ötmök,
Saratan ısıq cayında.
Oşondo men da cönögöm
Koşulup birge baruuga.
Kadimkidey, Ötö aba,
Kirelekmin karuuga.
Kunanıña cardam ber,
Col-corgosun saluuga.
Atayı keldim ayıldan,
Özüñdön nuska aluuga.
Koşulsam degen tilek bar

Nıyazalı'nın peşine düşüp,
Toyuna geldim Suban'ın.
Seni uzun zamandır arayıp
Yüzünü gördüğümde sevindim.

Doğarak büyüdüm
Toktobek'in ovasında.
Canım gibi gördüğüm Toko'ma
Daha yeni gidip görüşüm,
Daha genç yaşında.
Tavında olan zamanıymış,
Yeşeren yeşil ağacın
Bülbülü ötmüş dallarında.
Toktogul, Kalık, Eşmambet
Toya gitme hazırlığında.
Nıyazalı, Kurman, Cañıbay
Dolaşmış yanımda.
Serin yerde toy düzenlenecek,
Yazın en sıcak günlerinde.
O zaman ben de yola koyuldum
Katılıp birlikte varmak için.
Ötö amca tam gücüme,
Daha ulaşamadım.
Tayına yardım etsene,
Yol yogasını göstermek için.
Özellikle geldim köyden,
Kendinden ders almaya.
Katılsam diyen niyetim var

Komuzçu, ırçı şayırğa.
Kanga malıp tumşugun,
Karçıga uçat asmanga,
Tırmagı ötkür, közü kurç,
Aylanıp cürüp çabittayt
Ak-Suudan arkar kaçkanda.
Artınan cönöyt tayganı,
Arkardı büktöp baskanda.
Kayberen kaçıp kutular
Kara toonu aşkanda.
Kara niyet karışkır
Kapilet tüşöt kapkanga.
Özgöçö ergip kubandım
Özüñdü bugün tapkanda.
Köröyün dep cürçü elem,
Köbü maktap aytkanda.
Kubulcugan ırlarıñ
Kubat bolor çaş canga.
Kubanarsıñ, Ötö aba,
Kuu kıykırık, süröösüz
Kunanıñdı çapkanda.
Abalım naçar kedeymin,
Alım cetpey cürömün
Asıl candı bakkanga.
Akın aba keçirgin,
Ar cerin çala ırdadım
Aptığıp sürdöp şaşkanda.
Ak barçın şañşıp oturat
Ak zoonun biyik taşında.
Arkar, kulca mekendeyt
Ak karluu toonun başında.

Kopuzcu, akın neşelilere.
Kan batırıp gagasını,
Doğan uçar göklerde,
Tırnağı keskin, gözü sivri,
Dönerek gökte uçar
Ak-Suu'dan geyik kaçınca.
Peşine düşer tazısı,
Dağ keçisini yer yıktığında.
Kerametli keçi kaçıp kurtulur
Kar dağı geçince.
Kötü niyetli kurt
Gafletle düşer kapana.
Aşırı heyecanla sevindim
Kendini bugün bulunca.
Hap görmek istemiştim,
Çoğu överek anlatınca.
Söylenen şiirlerin
Kuvvet olur gençlere.
Sevinirsin, Ötö amca,
Acı sesli gürültüsüz,
Tayını koşturduğunda.
Halim naçar fakirim,
Halim düzelmedi
Kendi canımı bakmak için.
Akın amca affet,
Her yeri eksik şiir söyledim
Heyecanlanıp acele ettiğimden.
Ak kartal ötüyor
Ak kayalığın yüksek taşında.
Dağ keçisi, geyiği yer edinir,
Ak karlı dağın tepesini.

Buralgan gülgö körk beret
Bulbuldar sayrap cazında.
Özöndö akkan suuda oynoyt
Ördök menen kazı da.
Kımça beldüü, çolpon köz
Kızdın körkü nazında.
Ayırması çaşoo ömürdün
Köbü menen azında.
Ülgüñdü alsam dep keldim
Üyrönüp alıp çaşımda.
Saruu, bağış elderiñ
Sayrasañ turat kaşında.

Ceriñe kelip ır uktum
Ceñicok sizdey aganın,
Ismımdı koygon ırımdap,
Korgol degen balamın.
Kıstalgan cerde toktoboy,
Kıynalbay sözdü tabamın.
Özüñ berseñ batañdı,
Öksütpöy tildi çabamın.
Kanıktırsañ üyrötüp,
Karmaşıp kalgan ırçını,
Kazıktay cerge kagamın.
Eñişke tüşsöm aldırbas,
Eki eli tilim caragım.
Ilayık körsöñ, Ötö aba,
Irımdı sınap baykagın.
Carabasa sözdörüm,
Caktırbay başıñ çaykagın.

Açmış çiçeğe görkem katar
Bülbüller ötüp yazın.
Nehirde akan suda oynar
Ördek ile kazı da.
İnce belli, yıldız gözlü
Kızın güzelliği nazında.
Hayatın farkı ise
Çoğu ile azındadır.
Örnek almaya geldim
Gençliğimde öğrenmeye.
Saruu, Bağış boyların
Ötersen durur karşında.

Yerine gelip şiirini dinledim
Ceñicok sizin gibi ağabeyin,
İsmimi ayınle koyan,
Korgol diyen gencim.
Sıkışıkta durmadan,
Zorlanmadan söz bulurum.
Kendin verirsen duanı,
Esirgemedi dili koştururum.
Öğreterek alıştırsan,
Kapışan akını,
Kazık gibi toprağa saplarım.
At üzerinde güreşirsem aldırım,
İki karış dilim silahımdır.
Laik görürsen, Ötö amca,
Şiirime sınıyarak bir bak.
Yaramazsa sözlerim,
Beğenmeyip başını salla.

Saruu, bağış aralaş
Eliñe salam aytamın.
Cemişi köp keñ Aksı,
Ceriñe salam aytamın.
Kökbörü tartkan kalıñ el,
Köbüñö salam aytamın.
Too boruna toktogon,
Kök kaşka tunuk, müröktöy
Kölüñö salam aytamın...

Saruu, Bağış boyları karışık
Halkına selam söylerim.
Yemişi çok olan büyük Aksı,
Yerine selam söylerim.
Kökbörü⁵¹⁶ oynayan kalabalık halk,
Size selam söylerim.
Dağ bağına duran,
Gök akıtmalı duru, zemzem suyu gibi
Gölüne selam söylerim...

17. Korgool ile Ceñicok'un Atışması⁵¹⁷.

KORGOOL:

Amanbı, aba Ceñicok?
Ak kalpaktuu kırgızdan
Aytışaarga teñi cok!
Anık bulbul ekensiñ
Aydap tökkön çeni cok!

İyi misin Ceñicok amca?
Ak kalpaklı Kırgız'dan
Atışacak dengi yok!
Tam bülbül imişsin
Ötünce öne kimseyi geçirmez!

Esenbi, aba Ceñicok?
Eki caaktuu pendeden
Ereğişer teñi cok.
Eldin anık bulbulu
Elep tökkön çeni cok!...

Esen mi Ceñicok amca?
Çift çeneli insanda
Kapışacak dengi yok.
Halkın tam bülbülü
Eleyerek geçecek kimse yok!

Cergebiz Ketmen-Töbödön
Cetik akın Ötögö
Cetine albay cönögöm.
Ayılıbız Ketmen-Töbödön

Yerimiz Ketmen-Töbö'den
Ermiş akın Öte'ye
Görüşmediğimden yola çıktım.
Köyümüz Ketmen-Töbö'den

⁵¹⁶ Kökbörü; Atla oynanan milli bir oyundur.

⁵¹⁷ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 117–122.

Artıkça akın Ötögö
Aşığıp mında cönögöm.

Ata-tegiñ Talastan,
Ar sanattan sabatsañ
Ar dubanga caraşkan.
Akın bolor bekemin
Aytkanıñ ugup canaşsam?...

Tüpkülüğüñ Talastan,
Tögüp ırdap otursañ
Top cıyınca caraşkan.
Toktolboy ırdaar bekemin
Taalimiñ alıp canaşsam!...

Turgan ceriñ Aksı eken,
Turpatı menen cakşı eken!,
Cerdegen ceriñ Aksı eken,
Cergesi menen cakşı eken!
Toktogul kelip dos bolgon,
Koşulsa dooşu kozgolgon,
Köp comoktu cat bilgen,
Arapça okup kat bilgen,
Artık eken önörüñ!
Kerek boldu balaña
Özüñdön nuska körörüm!...
“Bulbulu-, dep,-ırçının”
Toktogul torgoy ayttı ele
Suusamırdın sazında,
Top dubandın kaşında
Kara sakal Eşmanbet

İyi akın Ötö'ye
Aceleyle buraya yöneldim.

Baba yurdun Talas'ta,
Her sanatını göstersen
Her yurda yakışır.
Akın olacak mıyım
Dediklerini dinleyip yanaşırsam?...

Köklerin Talas'ta,
Döküp şiir söylersen
Toplantıya yakışırın.
Durmadan şiir söyler miyim
Talimini alıp yanaşırsam!...

Yaşadığın yerin Aksı'daymış,
Her yönü güzelmiş!
Yurt edinmiş yerin Aksı imiş,
Yeriyle güzel imiş!
Toktogul gelip dost olmuş,
Birleşirse sesi hareketlenir,
Çok masalı ezber bilmiş,
Arapça okuyup hat bilmiş,
Fazlaymış sanatın!
Gerek oldu oğluna
Kendinden sanatı öğrenmek!...
Akınların bülbülü, diye
Toktogul tugay söylemişti,
Suusamır'ın sazında,
Toplanmış halkın önünde
Kara sakal Eşmambet

Sizge uçuraşıp kayttı ele,
Anda men el közünö akınday
Körünö elek bolçumun.
Alabarman ırçıdan
Bölünö elek bolçumun.
Eñsegenim ır bolgon
Kaalaganım siz bolgon.
Irdın kenin ayaba,
Kaalap kelgen Korgooldon!...

CENİCOK:

Ketmen-Töbö keñ cerden,
Telegeyi teñ cerden
Estep kelgen ekensiñ.
Irga bölüp sanaañdı,
Ceñicoktoy abañdı
Balam, izdep kelgen ekensiñ!

Col corgoñdu cañılбай,
Müdürlöy, kağıлбай
Salıp kalğan ekensiñ.
Toktoguldun töp ırın,
Eşmanbettin ep ırın
Alıp kalğan ekensiñ.

Emi, balam, aytarım:
Esiñ bolso baykagın,
Irdı “cer bayman” baştagın!
Bilgeniñdi tak aytıp,
Aytıştardan sak aytıp,
Karmaşkandan kaçpagın!...

Sizinle karşılaşıp dönmüştü,
O zamanlar halk beni akın
Olarak görmezdi.
Sıradan akınların
Sırasından çıkamamıştım.
İstediğim şiir olmuştu
Dilediğim siz olmuştu.
Şiirin iyisini esirgeme,
İsteyerek gelen Korgool’dan!...

Büyük ketmen-Töbö yerinden,
Her yönü gelişmiş yerden
Hatırlayıp gelmişsin.
Şiire gönlünü verip,
Ceñicok gibi amcanı
Balam, arayıp gelmişsin!

Yol yorgalığını yanılmadan,
Vurulmadan düşmeden,
Göstermiş haldeymişsin.
Toktogul’un güzel şiirini,
Eşmambet’in sağlam şiirini
Yanında getirmişsin.

Çocuğum şimdi söyleyeceklerim:
Aklın varsa dikkat et,
Şiire “topraktan” başlayacaksın!
Bildiklerini tam söyleyip,
Atışacak olana dikkatli konuş,
Karışmaktan kaçmayacaksın!...

Bizden murun tarihtan
Irin tögüp carıtkan
Toktorbay ötkön ırçıdan.
Aybanattın barına,
(Ayılıp cüröt dağı da)
Tolubay ötkön sınçıdan!...

On segiz miñ aalamdı,
Cer üstündö adamdı,
Koşup aytsañ bir kızık,
Butaktatıp köböytüp,
Eldi şańga bölöntüp
Sozup aytsa bir kızık!
Adam-Ata, Umaydan
Tögüp aytsa-bir kızık.
Cer üstündö naadandı,
Emgek kılbas adamdı,
Sögüp aytsañ-bul kızık!
Aksı menen Talastın,
Kökçö menen Manastın,
Cönün aytsa bir kızık.
“Canış-Bayış”, “Kurmanbek”,
Erdikteri mında dep
Köbün aytsañ-bul Kızık!
Caman, cakşı adatan,
Terme menen sanattan,
Kalpıp aytsa-bir Kızık!
Düynönün pinaa bolgonun
Cıldız kökkö tolgonun
Kamtıp aytsañ-bul Kızık!

Bizden önceki tarihte
Şiirlerini döktüren
Toktorbay geçmiş akından.
Hayvanların tümüne,
Söyleniyor günümüzde de
Tolubay yaşamış sınavıcıdan!...

On sekiz bin âlemi,
Yeryüzünde insanı,
Şiirle söylersen çok eğlenceli,
Gittikçe çoğalarak,
Halkı neşeye sokarak
Uzatıp söylerse bir eğlenceli!
Âdem ata, Umay’dan
Şiirle söylerse çok eğlenceli.
Yeryüzündeki namerdi,
Çalışmayan tembeli,
Küfürle anlatırsan eğlenceli!
Aksı ile Talas’ın,
Kökçö ile Manas’ın,
Halini anlatırsan eğlenceli.
Canış-Bayış, Kurmanbek,
Kahramanlıkları işte, deyip
Çoğunu anlatırsan- bu da eğlenceli!
Kötü, iyi adetten,
Derme ile sanattan,
Seçerek söylersen- eğlencelidir!
Dünyanın fena olduğunu
Yıldız göğe dolduğunu
Katarak anlatırsan –eğlencelidir!

Ay, cıldızı carkırap,
Nurun tökkön barkırap,
Aytar bolsoñ cıldızdı ayt!
Tüpkülügün oylogon,
Tuugan cerin korgogon,
Tüpkü atabız kırıgzdı ayt!
Beçeldin işi kurulbayt,
Çeçendin sözü buzulbayt,
Baykagam, balam, turmušta
Ceñilse tüşüp atınan,
Tüşürböy kurun moynunan,
Baalaşkan sözdü kırıgzda!...

Cıgılsañ turup ketersiñ,
Baylagan bolso çeçersiñ.
Çıgarsıñ orgo malınsañ!...
Baylanganday kete albay,
Söz tüyünün çeçe albay,
Balam, ölgönüñ sözdön çalınsañ!...

Camandardın karınan,
Zamananın tarınan
Turup kaldım Aksıga,
Ölmöyünçö kor bolboyt,
Mañdayında şor bolboyt,
Kanattaş cürsöñ cakşıga!

Alması çirip döñ bolgon,
Cañgagı çirip köñ bolgon.
“Sarı altın Aksı” cer uşul!

Ay yıldızı parlayıp,
Nurunu döken parlayıp,
Söyleyeceksen yıldızı söyle!
Sonunu düşünen,
Doğduğı yeri koruyan,
En eski babamız Kırız’ı anlat!
Gücsüzün işi düzelmez,
Bilgenin sözü bozulmaz,
Dikkat etmişim, balam, hayatta
Yenilen düşüp atından,
Düşürmeden bağını boynundan,
Değer vermişler söze Kırızlar!

Düşersen tekrar kalkarsın,
Bağlanmışsa çözersin.
Çıkarsın çukura düşmüşsen!...
Bağlanmış gibi gidemeyip,
Sözün düğümünü çözemeyip,
Balam, sözünden yanılırsan öldün demek!

Kötü insanların kahrından,
Zamanımızın darlığından
Yaşamaya başladım Aksı’da,
Ölmeyince horluk çekmez,
Alnında çile olmaz,
İyi insanla dost olursan!

Elması çürüyüp tepe olmuş,
Cevizi çürüyüp gübre olmuş.
Sarı altın Aksı, yer burası işte!

Külügün küngö taptagan,
Tayganın uuga maştagan
Ötö abañdın eli uşul!...
Kelipsiñ izdep alıstan,
Kubandım ırdap taanışañ.
Uçuraşkan kez uşul.
Balam, aytkanıma köñül bur:
Kol tiygende kelip tur,
Saga ayta turgan söz uşul!...

Yürügünü her gün hazırlayan,
Tazısını avcılığa alıştırın
Ötö amcanın halkı işte!...
Gelmişsin arayıp uzaklardan,
Sevindim şiirle tanıştığına.
Karşılaştığım işte budur.
Balam, dediklerime kulak ver.
Elin boş olunca ziyaret et,
Sana söyleyecek sözüm budur!

18. Nurmoldo ile Ceñicok ‘un Atışması⁵¹⁸.

NURMOLDO:

Ak şariyat kolunda,
Ak paygamber colunda,
Kuday degen pendenin
Kasiyeti sonun a.
Alla degen kar bolbos,
A düynödö zar bolbos.
Kuday degen kar bolboz,
Körüstönü tar bolbos.

Paygambarga dos bolor
Bar saaba çalıyar.
Buyrugunda oşonun
Büt makuluk canıbar.
Perişteler başkargan
“Beyiş” degen cayı bar.

Acal cetip ölüş bar,

Ak şariat elinde,
Ak peygamber yolunda,
Allah diyen insanoğlunun
Sıfatları çok güzel.
Allah diyen hor olmaz,
Öteki dünyada zorlanmaz.
Allah diyen hor olmaz,
Mezarı dar olmaz.

Peygamberle dost olur
İlk dört halife, tüm sahabeler.
Buyruğunda onların
Bütün canlılar.
Meleklerin yönettiği
Cennet denen yeri var.

Ecel gelip ölmek var,

⁵¹⁸ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 59–63.

Kara körgö kömüş bar,
Şeyit bolgon kişiğe
Akırette beyiş bar,
Beyiş tolgon cemiş bar,
Ceyin deseñ tegiz bar.

Kocolorgo kol berseñ,
Zeket puldu mol berseñ,
Kıyamatka barganda
Koldop keter soop bar.
Kuday cüzün körüş bar,
Nurdun kızın öbüş bar.

Aytkan sözgö kirbegen,
Zeket pulun berbegen,
Künöölünü ötkörböy
Kıl köpürödön irgegen.
Keremetin minday kör,
Künöökör pende bilbegen.

Tozok degen ot bolot,
Küyüp turgan çok bolot,
Kazıp koygon or bolot,
Adam çıkkıs tor bolot,
Tartkan şoruñ zor bolot,
Zeket puldun paydası
A düynödö oñ bolot.

Kaza cetip ölgöndö,
Kazıp körgö kömgöndö,
Surak kılçu perişte

Kara toprak mezara gömmek var,
Şehit düşen insana
Sonsuzlukta cennet var,
Cennette dolu yemiş var,
Yemek istediğın her şey var.

Hocalara el uzatırsan,
Zekât parasını bol verirsan,
Kıyamete vardığında
Kollayacak sevabı var.
Allah'ın yüzünü görmek var,
Nurun kızını öpmek var.

Söylenen sözü yapmayan,
Zekât parasını vermeyen,
Günahlıyı geçirmeden
Kıl köprüden elermiş.
Bunun kerametine bak,
Günahkâr insan bilmez.

Cehennem denen ateş olur,
Yanmakta olan köz olur,
Kazılmış çukur olur,
İnsan çıkmaz ağ olur,
Çekmiş çilen büyük olur,
Zekât paranın faydası
Öteki dünyada çok olur.

Zamanı gelip öldüğünde,
Kazarak mezara gömdüğünde,
Sorgu yapacak melekler

Surdanışıp kelgende
Haňkur-Maňkur özü bar,
Miň bir ayas sözü bar,
Çekesinde capcalgız
Çoktoy kızıl közü bar.
Koldorunda kötörgön
Oton sokkon kürsü bar.
Künöösü köp kişini
“Kürs” dedire bir salar,
Küldöy söögün talkalar.
Köp bergendi keçirip,
Kıl köpürödön ötkörüp,
Köp azaptan kalkalar!...

Nurmoldo ırdap toktolgondo, Ötö
canına cakın bastırıp barıp, atının başın
tartıp, komuzun küülöp, bir çeti suroo
salıp ırdap ciberet:

CENİCOK:

Assaloomu aleykum,
Ak seldeçen aldayar!
Ak şariyat cönünön
Ayttıñız sözdü islamdın
Açkan deysiň paygamber.
Paygambarga dos eken
Bir saaba, çalıyor.
Buyrugunda dep ayttıñ
Büt makuluk canıbar.
Barsaň orun keň beken
Perişteler başkargan.
“Beyiş” degen cayıñar?

Hiddetlenip geldiğinde

Bin bir çeşit sözü var,
Alnında yapayalnız
Yokmuş gibi gözü var.
Ellerinde taşıdığı
Ateşten sıcak topuzu var.
Günahı çok insanı
Sert bir şekilde vurur,
Kül gibi kemiklerini parçalar.
Çok vereni affeder,
Kıl köprüden geçirip,
Çok azaptan korur!...

Nurmoldo şiirini tamamlayınca, Ötö
yanına yaklaşip atını çekerek kopuzunu
hazırladı. Bir taraftan da soru sorarak
şöyle şiirine başlar:

Selamünaleyküm,
Ak sargılı ihtiyar?
Ak şariat hakkında
Konuştunuz İslam’ın sözünü
Açmış dersin peygamber.
Peygambere dost imiş
Bir sahabe ve ilk dört halife.
Buyruğunda diye söyledin
Bütün mahlûk canlılar.
Gittiğinde yeri geniş miymiş?
Meleklerin yönettiği.
Cennet denen yeriniz?

Kaza bolgon kişige
Kazgan kördün içinde
Kaysıl cırgal şaani bar?
Opsuz aytkan sözündö
Oroyu suuk maani bar.
Ak eşenge kol bergen,
Akça, puldu mol bergen
Köp dünüyö malduular,
Köpkön köpös alduular
Köröt beken kudaydı?
Saltanattap maktaba,
Satıp alsañ akçaga
Bizdin cerdey emes go
“Beyiş” degen caynar?!...
Asemdikke kiygeniñ
Anciyandin barkıtı.
İklas, kuran, şariyat
İrlarıñdın cartısı.
Tozok menen perişte
Sözdörüñdün artkısı.
Eñ camanı adattın
Uşak aytkan kalpıçı!
El caktırsa aytkanın-
Önörpozduñ barkı uşu!
Capırañdap ırdaysıñ
Tozok menen beyiştin
Koluñda okşop açkıçı.
Anık özüñ okşoysuñ
A dünöñdö bar beken
Uşunun bir tamçısı?
Bilip turup çın süylö,

Vefat eden insana
Kazmış mezarın içinde
Hangi rahatlıklar varmış?
Yersiz söylenen sözünde
Aşırı kötü anlam var.
Ak şeyhe mürit olmuş,
Para pulu çok vermiş
Elinde malı olanlar,
Doymuş tüccar, zenginler
Görür mü acaba Allah’ı?
Saltanatını övme sakın,
Satıp alırsan parayla
Bizim yer gibi değil herhalde
Cennet dediğin yeriniz?!...
Süs yerine giyindiğin
Ancıyan’ın kumaşı.
İhlâs, kuran, şeriat
Şiirlerinin yarısı.
Cehennem ile melek
Sözlerinin geri kalanı.
En kötüsü de âdetin olan
Söylediğin yalan dedikodun!
Halk beğenirse dediklerini
Sanatçının değeridir işte!
Havalar da şiir söylersin
Cehennem ile cennetin
Elindeymiş gibi anahtar.
Gerçekten de sana benziyor
Öteki dünya var mıymış?
Bunların bir damlası?
Bilerek gerçekleri söyle,

Beyiş mına bul-düynö!
Cer astına barganda
Uşul turgan cırgaldın
Cetpeyt saga carkıtı!
Kıyın bolsoñ, coop ber:
Ay, kün, cıldız, asman, cer,
Aytçı, kaydan caraldı?
Ay-aalamdın cüzündö
Adam kantip taraldı?
Aydan cıldız çeksiz köp,
Tün emnege karañğı?
Acıratıp aytıp ber
Adal menen aramdı?
Akıretke barganda,
Kara körgö salganda
Otko cagıp ölügün
Örttöyt deysiñ adamdı.
Adam üçün neetiñ
Ança nege karardı?
Özüñ ölüp körbösöñ
Kaydan bildiñ alardı?!
Caniñdı cep aytasiñ
Calgan uşak kabardı.
Bul sözüñö işenip
Burgum kelbeyt sanaamdı.
Otko salıp örttösö,
Opsuz kıynap cektese,
Oşonçoluk adamdan
Körgön beken zalaldı?
Ötköndördün çegi cok,
Özgörülgön şegi cok,

Cennet işte bu dünya!
Toprağın altına vardığında
Buradaki rahatlığa
Hiç de ulaşamazsın!
Sağlamsan cevap ver:
Ay, güneş, yıldız, gökyüzü, yer,
Söyle, nasıl meydana geldi?
Ay âlemin yüzüne
İnsanoğlu nasıl dağıldı?
Ayda yıldız sayısız,
Gece neden karanlık?
Ayırarak anlatıver
Helal ile haramı?
Sonsuza vardığında,
Kara mezara koyduğunda
Ateşte yakıp cesedini
Yakar dersin insanı.
İnsan için niyetin
Neden bu kadar karardı?
Kendin ölmedikten sonra
Nereden bildin bunları?!
Sahte sözü söylersin
Yalan dedikodu haberi.
Bu sözlerine inanarak
Dikkat etmek istemiyorum.
Ateşe atıp yakarsa,
Aşırı eziyet ederlerse,
Bu kadar insandan
Görmüş mü acaba zararı?
Geçmişlerin sayısı yok,
Değişmiş işareti yok,

Bir da kabar degi cok
Oy cügürtüp çenesek.
Baykap körsök aldagı
Baygmbardan kalganbı
Başındağı eleçek?
Erkek kiybeyt biz cakta,
Eesi munun kelinçek.
Iksız calgan ırdabay,
İrdın namın bulgabay,
Eldin başın mañ kılbay,
El içinen çıgıp ket!
Ce dubana bolup ak urgun
Minip alıp kök eşek!...

Akın bolsoñ eldi ırda,
Berekelüü kolu açık
Önüp-öskön cerdi ırda!
Kalka bolgon kalkına
Eldi bakkan erdi ırda!
Ugup turup ırında
Açuum kaynap keldi da!
Kim adilet, kim kara,
Aytışalık kel mında.
Akın bolsoñ anında ayt,
Bolup ötkön tarihtı ayt.
Akın desem moldodoy,
Moldo desem, akınday,
Kayran ırdı kordoboy
Adebiñ menen narı kayt?!...
Ce cakın bolsoñ kудayga
Cardam kılıp kedeyge

Hiçbir haber alan olmamış
Kafa yorup düşündürsek.
Baktığımızda o da
Peygamberden kalmış mı?
Başındaki sargısı?
Erkek giymez bizim oralarda,
Bunu giyenler gelinlerdir.
Yersiz yalan söylemeden,
Şiir adını lekelemeden,
Halkın başını karıştırmadan,
Halkın arasından çık da git!
Yada divane olup hakka ulaş
Binerek mavi eşeğe!...

Akın isen halkı söyle,
Bereketli eli açık
Gelişmekte olan yerleri söyle!
Destek olan halkına
Halka bakan yiğidi söyle!
Dinleyerek şiirini
Aşırı sinirlendim!
Kim adil, kim hatalı,
Atışalım gel buraya.
Akın isen bunları söyle,
Olmuş tarihi söyle.
Akınım dersen molla gibi,
Molla dersem akın gibi,
Güzel şiiri lekelemeden
Adabınla geri dön?!...
Yada yakınsan Allah'a
Yardım ederek yoksullara

Surakçıga coop berer
Boy tumarın cazıp ber,
Bal kitebiñ açıp ber.
Daana süylöp söz çının
Dalil menen körbösöñ,
Köp perişte çogulgan
Keñeşinde cürbösöñ,
Keregi cok calgandın,
Kezegimdi kaytıp ber?

Sorusunda cevap verecek
Boynuna muska yazıp ver,
Fal kitabına bakıp ver.
Gerçekleri konuşup
İspat ile görmezsen,
Çok meleğin toplandığı
Meclisinde bulunmazsan,
Gereği yok yalanın,
Sıramı geri iade et?

Oşentip Ceñicok toktogondo
Nurmoldo coop taba albay ceñilgen eken!

Böyle konuşarak Ceñicok
durduğunda Nurmoldo cevap bulamayarak
bakakalmış!

19. Şeker Kızla Ceñicok'un Atışması⁵¹⁹.

Bolcol menen 1910-cılı keç
küzdö Talasta, Kara-Buuranın oozunda,
Aknazar degen çoñ toy beret. Bul toygo
Aksıdan Nıyazalı komuzçu, Nurmoldo
cana Ceñicok ırçılar barıp kalat. Toy eeleri
Şeker degen akın kızdı da Oluya-Atanın
Dungan degen cerinen aldırıp, Ceñicok
menen aytıştırat. Oşondo Ceñicokko Şeker
kızdın ırdap turgan ceri:

Tahminen 1910 yılının geç
sonbaharında Talas'taki Kara-Buura'nın
girişinde Aknazar denen kişi büyük bir toy
yapar. Bu toya Aksı'dan Nıyazalı kopuzcu,
Nurmoldo ve Ceñicok akınlar gelirler. Toy
sahipleri Oluya-Ata'nın Dungan denen
yerinden Şeker adlı bir akın kızı getirterek
Ceñicok ile atıştırırlar. Ceñicok'a bakarak
Şeker kız şiirlerine şöyle başlar:

ŞEKER KIZ:

Amanbı, akın Ceñicok?
Akın kız senden kemi cok.
Ak kalpaktuu kırgızdan
Aytışarga teñi cok.

Esen mi, akın Ceñicok?
Akın kızın senden ekişi yok.
Ak kalpaklı Kırgız'dan
Atışacak dengi yokmuş.

⁵¹⁹ Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 89–94.

Kızıganda kızıl til ketet balkıldap,
Kırgız menen kazaktan
Dalaydı cıkkam alkımdap.
Ceñicok sendey akındar
Cete albay kalat salpıldap!..
Esenbi, akın Ceñicok?
Şekerdin senden kemi cok,
Eki caaktuu pendeden
Eregişer teñi cok.
Elden tentip ketipsiñ,
Es akılıñ degi cok!
Er öltürgön emedey
El taştap kettiñ Aksıga
Seni eerçip barsa bolot bakşıga!
Kun tölögön kişidey
Kuyugup kaçtıñ Aksıga.
Seni kubalap barsa bolot bakşıga!
Taşkara boluş toyunda
Carçı boldu dep uktum.
Añgemeni ar elden
Salçı boldu dep uktum.
Esenaman, Mayköttü
Currtagı ittey uluttuñ.
Kayaşa kılğan akındı
Kabatı menen kuruttuñ.
Aytışsam dep cürçü elem
Aknazar baydın toyunda,
Azır saga coluktum.

Sanattan aytar san ırçı,
Cön ırdan aytar ar ırçı.

Isımınca kızıl dil yerinde durmaz,
Kırgız ile Kazak'tan
Birçoğunu gırtlaklayıp devirmişliğim var.
Ceñicok senin gibi akınlar
Yetişemez yorgunluğundan!..
Esen mi, akın Ceñicok?
Şeker'in senden eksigi yok,
İki çeneli insanoğlundan
Kapışacak dengi yokmuş.
Halkından buralara kadar gelmişsin,
Us aklın hiç yokmuş!
Adam öldürmüş gibi
Halkını yurdunu bırakıp kaçtın Aksı'ya
Senin peşinden gitse olur kâhine!
Para cezası ödemiş birisi gibi
Nefes nefese kalıp Aksı'ya kaçtın.
Seni kovarak varsa olur kâhine!
Taşkara beyin toyunda
Yönetici olur diye duydum.
Hikâyeni her halka
Anlatacak oldu diye duydum.
Esenaman, Mayköt'ü
Yurttaki köpek gibi uluttun.
Ters cevap veren akını
Katlayarak kuruttun.
Atışırsam diye çok isterdim
Aknazar beyin toyunda,
Şimdi sana denk geldim.

Sanattan söyler çoğu akın,
Büyük şiirden söyler her akın.

Tabışmak aytar çoñ ırçı,
Takalbay tabar çoñ ırçı.
Takıldap aytkan ırımdın
Tabışmagın çeçersıñ,
Tabışmagın çeçeseñ
Kakşagan menen bekersıñ!
Körgülügüñ körörsüñ,
Nıyazalı eköobüñ
Aksıga ittey bolup cönörsüñ...

Üyüñön elik çıkpagan
Aalamda bütün bar beken?
Kuu ılaaçın teppegen,
Kultuyup cerge tüşpögön
Kuudan bütün bar beken?
Kara ılaaçın teppegen.
Kaldayıp cerge tüşpögön
Kazda bütün bar beken?

Öögü bar, calı cok
Eköö, çıktı, kim eken.
Celmayanday cügürüp
Celip çıkan kim eken?
şamalınan beyiştin
Uçup çıkan kim eken?
Sayasınan beyiştin
Ürküp çıkan kim eken?
Kök ördök süzüp ötpögön
Köldün piri kim eken?
Köl cakalay kuş salgan,
Erdin piri kim eken?

Bilmece söyler büyük akın,
Takılmadan söyler büyük akın.
Durmadan söyleyen şiirimin
Bilmecesini çözersin,
Bilmecesini çözemezsen
Konuşmaların boşa gider!
Göreceklerini görürsün,
Nıyazaalı ikiniz
Aksı'ya köpek gibi dönersin...

Evinden meral çıkmayan
Alemde insan var mıymış?
Yalnız şahin tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen
Kuğudan bütün var mıymış?
Kara şahin tepmeyen,
Kocayıp yer düşmeyen
Kazda bütün var mıymış?

Göğsü var, yelesi yok
İkisi çıktı, bunlar kimmiş?
Dişi deve gibi koşarak
Yorgalayıp çıkan kimmiş?
Cennetin rüzgârından
Uçarak çıkan kimmiş?
Gölgesinden cennetin
Ürkerek çıkan kimmiş?
Mavi ördek yüzüp geçmeyen
Gölün piri kimmiş?
Göl kenarında kuşla avlanan,
Yiğidin piri kimmiş?

İrkırıp eesin kappagan
İttin piri kim eken?
Aylanıp üydön ketpegen
Attın piri kim eken?

Sopu, koco koylorun
Soyuş kılğan kim eken?
Tebeteydi cogotup
Topu kılğan kim eken?
Bozokordu cogotup,
Sopu kılğan kim eken?
Ak taman at baspagan
Cerde bütün bar beken?
Er Nazarbek çappagan
Elde bütün bar beken?
Aytış menen Bübüşkö
İrçi ötkön kim eken?
Aybanattın baarına
Sınçı ötkön kim eken?
Parende menen çarende,
Tayatası kim eken?
Taap berçi Ceñicok,
Taba albasañ, ebiñ cok!

CENİCOK:

Beş uruu Soldu unutup
Kayda ketti, Ceñicok?
Bargan kişi kelbegen
Cayga ketti Ceñicok.
Kongon çımın uçpagan
Mayga ketti Ceñicok.

Hırlayıp sahibine diş göstermeyen
Köpeğin piri kimmiş?
Dönerek evden gitmeyen
Atın piri kimmiş?

Sofu, hoca koyunlarını
Kesenler kimlermiş?
Börkünü kaybedip
Takke yapan kimmiş?
Boza seveni yok edip,
Sofu yapan kimmiş?
Ak toynaklı at yürümeyen
Yerde bütün var mıymış?
Yiğit Nazarbek saldırmayan
Halkta bütün var mıymış?
Aytış ile Bübüş'e
Akın olarak yaşayan kimmiş?
Hayvanların tümüne
Sınayıcı yaşayan kimmiş?
Kuşların
Dedesı kimmiş?
Bulsana Ceñicok,
Bulamazsan boşsun demektir!

Beş boylu Sol'u unutup
Nereye gitti, Ceñicok?
Giden insan geri dönmeyen
Yere gitti Ceñicok.
Konmuş sinek uçmayan
Yağa gitti Ceñicok.

Altı uruu Soldu unutup
Kayda ketti Ceñicok?
Sarı altın Aksı atalgan
Cayga ketti Ceñicok.
Aldımdağı Şeker kız,
Aytkanıñdın ebi cok.
Ceñicoktun aytışa turgan teñi cok!..
Tulpar minip tuu baştap
Tuulgan cerim Talasta.
Tuz-nasibim bar eken.
Turuk kıldım Aksıga.
Balşıga barsañ sen bargın,
Men bakşıga barganday
Töröyt belem, Şeker kız!
Ak beşikke ardaktap
Bölöyt belem, Şeker kız.
Seni bakşıga barsan albagan,
Senin barbagan ceriñ kalbagan...
Bübügö barsañ sen bargın,
Men бүбүгө barganday
Töröyt belem, Şeker kız.
Erkekterdi бүбүñüz
Öönöyt beken, Şeker kız?
Sen бүбүгө barsañ albagan,
Senin бүтүн da ceriñ kalbagan!..

Emi tabışmağıñ çeçeyin,
Coobun bere keteyin:
Üyünön ölük çıkpagan

Altı boylu Sol'u unutup
Nereye gitti Ceñicok?
Sarı altın Aksı denilen
Yere gitti Ceñicok.
Önümdeki Şeker kız,
Dediklerinin anlamı yok.
Ceñicok'un atışacak dengi yok!..
Küheylana binip bayrak taşıyan
Doğduğum yerim Talas'ta.
Nasibim, tuzum varmış.
Yurt edindim Aksı'yı.
Falcıya gidersen sen git,
Ben kâhine gidecek gibi
Doğuracak kadın mıyım, Şeker kız!
Ak beşiğe severek
Bebeği yatırır mıyım, Şeker kız?
Kâhine gidersen seni almazlar,
Senin gitmediğin yerin kalmamış...
Bübüye⁵²⁰ gidersen sen git,
Ben бүбүye gidecek gibi
Doğuracak mıyım, Şeker kız?
Erkekleri бүбүнüz
Bakar mıymış, Şeker kız?
Bübüye gidersen seni almazlar,
Senin бүтүн yerin kalmamış!..

Şimdi bilmececi çözeyim,
Cevabını vereyim:
Evinden ölü çıkmayan

---

⁵²⁰ Бүбү: Kadın şamandır.

Alamda bütün bir Kuday.
Kuu ılaaın teppegen,
Kultuyp cerge tüşpögön
Kuuda bütün kurkulday.
Kara ılaaın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön
Kanatta bütün karçıga!

Öögü bar, calı cok,
Eköo çıktı degeniñ
Koş ögüz bakır emespi!
Celmayanday cügürüp,
Celip çıktı degeniñ
Töö bakır emespi.

Sayasınan beyiştin
Uçup çıktı degeniñ
Karçıga, kıyır emespi!
Şamalınan beyiştin
Ürküp çıktı degeniñ,
Aziretalı baygambar
Mingen duldul emespi!
Kök ördök süzüp ötpögön
Köldün piri-Er Üpüm.
Köl calalay kuş salgan
Erdin pirin surasam-
Aziret Sultan Arıpm!
Irkırıp esin kappagan
İttin piri-Mırkıtır.
Aylanıp üydön çıkpagan

Âlemde bütün tek Allah'tır.
Yalnız şahin tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen
Kuğuda bütün kurkulday'dır⁵²¹.
Kara şahin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen
Kanadı bütün atmacadır!

Göğsü var yelesi yok,
İkisi çıktı dediğin
Çifte öküz değil mi?
Dişi deve gibi koşturup,
Yorgalayıp çıkmış dediğin
Deve zavallı değil mi?

Gölgesinden cennettin
Uçup çıktı dediğin
Atmaca değil mi?
Rüzgârından cennettin
Ürkerek çıktı dediğin,
Hazreti Ali peygamberin
Bindiği düldülü değil mi?
Mavi ördek yüzüp geçmeyen
Gölün piri-Yiğit Üpüm'dür.
Göl kenarında kuşla avlanan
Yiğidin pirini soracak olursam
Hazreti Sultan Arif'imdir!
Hırlayıp sahibine dişini göstermeyen
Köpeğin piri- Mırkı'dır.
Dönerek evinden çıkmayan

⁵²¹ Kurkulday: Paridae cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

Attın pirin surasañ-
Azireti Kambar Askiya!
Sopu koco koylorun
Soyuş kılğan Şaydılda.
Tebeteydi cogotup,
Topu kılğan Şaydılda.
Bozokordu cogotup,
Sopu kılğan Şaydılda.
Ak taman tor at baspagan
Cerde bütün-İndustan.
Ernazar bek çappagan
Elde bütün-Türkstan.
Ayış menen Bübüşkö
Irçı ötkön Toktorbay.
Aybanattın baarına
Sınçı bolgon Tolubay.

Parende menen Çarende,
Tayatası-Tartarkuş.
Taenesi-bödönö
Dağı barbı, Şaker kız?!..
Tabışmagıñ taptımbı!

Emi akıldaba, Şeker kız,
Adaşkan ceriñ aytarsıñ.
Adaşkan ceriñ aytpasañ.
Arkaña karap kaytarsıñ.

Kökölöbö, Şeker kız,
Körgön sırıñ aytarsıñ.
Körgön sırıñ aytpasañ

Atın pirini soracak olusan,
Hazreti Kamber'dir!
Sofu, hoca koyunlarını
Kesen Şaydılda'dır.
Börkünü kaybederek,
Takke yapan Şaydılda'dır.
Boza sevenleri yok edip,
Sofu yapan Şaydılda'dır.
Ak toynaklı doru at basmayan
Yerde bütün –Hindistan'dır.
Ernazar beyin saldırmadığı
Halkta bütün –Türkistan'dır.
Aytış ile Bübüş'e
Akın geçmiş Toktorbay'dır.
Hayvanların tümüne
Sınayıcı olan Tolubay'dır.

Kuşların
Dedesı -Tartarkuş'tur.
Anneanesı –bildircın'dır.
Daha var mı, Şeker kız?
Bilmeceni buldum mu?

Şimdi kendini akıllı sanma, Şeker kız,
Yanıldığın yerleri söylersin,
Yanıldığın yerleri söylemezsen,
Geriye doğru yola koyulursun.

Havalar girme, Şeker kız,
Gördüğün sırrı söylersin.
Gördüğün sırrı söylemezsen

Kötörölböy kaytarsıñ.

Havalanmadan döneceksin.

Cakşı bolsoñ Şeker kız,
Kalkıñdan biröo albaptır,
Senin eç kadırıñ kalbaptır.
Eelikpegin, Şeker kız,
Eliñden biröo albaptır,
Senin eç tamtıgıñ kalbaptır!

İyi isen Şeker kız,
Halkından biri de almamış,
Senin hiç değerin kalmamış.
Heveslenme, Şeker kız,
Halkından biri seninle evlenmemiş,
Senin sağlam hiçbir yerin kalmamış!

Topto çıgıp şańkıldayt
Bu karabet kimdin cesiri?
Munun kalkka tiyet kesiri!..
Bu eri çok kimdin cesiri?
Munun elge tiyet kesiri!

Toplantıda durmadan konuşursun
Bu kara yüzlü kimin duludur?
Bunun halka dokunur zararı!..
Bu kocası yok kimin duludur?
Bunun halka dokunur zararı!

20. Toktogul ile Ceñicok'un İkinci Karşılaşması⁵²².

Toktoguldun ekinçi colu Sibirge
aydalıp, Namangandagı türmödön aktalıp
çıgıp, Ceñicoktukuna kelgende anın
uçuraşkanı:

Toktogul ikinci kere Sibirya'ya
sürölüp Namangan'daki hapisten
aklanarak çıkıp Ceñicok'un evine
geldiğinde şöyle selamlaşır:

CENİCOK:

Sarı kecim teri şım,
Sardeldüü, Tokom, duldulum,
Sarı altın Aksı cerime,
Sandalıp cettiñ, kurgurum.
Sanatıñdı kötörüp
Sayraysıñ Ötö, bulbuluñ!

Sarı kumaşlı deri pantolon,
Nakışlı Toko'm, düldülüm,
Sarı altın Aksı yerine,
Zorlanıp ulaştın, zavallım.
Sanatını kaldırıp
Ötsün Ötö, bülbülün!

Kümüş taka, cez miktuu

Bakır çivili gümüş nalı olan

⁵²² Asanbay Cusupbekov, Ceñicok, Frunze, Kırgızstan Basımevi, 1982, s. 114–117.

Külüstön, Tokom, bulbulum.
Külpöttüü Aksı cerine
Küyügüp cettiñ, kurgurum.
Külpötüñdü kötörsün
Kükügüñ Ötö bulbuluñ!
Akırı çıgıp bayge aldıñ
Alıska çurkaar duldulum.
Ar cerge tentip sandalıp
Azaptı tarttıñ, kurgurum.
Aldıñdan tosup kuttuktayt
Ak tañday Ötö, bulbuluñ!

Ceti kündük dünüyö
Cetelegen kerbenbi?
Cerinen tentip sandalğan
Cetigim Tokom kelgenbi?
Celmoguz duşman ölgönbü,
Ce kudayım çındap bergenbi?
Altı kündük dünüyö
Añdıp cürgön kerbenbi?

Ar cerge barıp kor bolgon
Akınım Tokom kelgenbi?
Añdışkan duşman ölgönbü,
Alla bir bizge bergenbi?

Mediyne coldun alısı,
Karmalıp ketip kayırılğan,
Toko, niyetiñdin kalısı.
Asılıñ Tokoñ keldi dep
Aksıda catıp kep uktum.

Gülistan, Toko'm bülbülüm.
Bereketli Aksı yerine
Yorularak ulaştım, mağdurum.
Külfetini kaldırsın
Guguğun Ötö bülbülün!
Sonunda yarışı kazandım
Uzağa koşacak düldülüm.
Her yerde başıboş gezip
Azap çektin, zavallım.
Önünden karşılayıp kutlar
Ak damaklı Ötö, bülbülün!

Yedi günlük dünya
Yedeğine aldığım kervan mı?
Yerinden başıboş gezerek
Zeki Toko'm geldi mi?
Cadı düşman öldü mü,
Yada Allah'ım gerçekten verdi mi?
Altı günlük dünya
Bakmakta olan kervan mı?

Her yere gidip hor olan
Akınım Toko'm geldi mi?
Kapışan düşman öldü mü,
Allah bize verdi mi?

Medine çölün uzağıdır,
Yakalanıp gidip geri dönen,
Toko, niyetinin doğrulundandır.
Asilin Toko geldi, diye
Aksı'dayken söz duydum.

Abaktan başı boşonup,
Ak talga kondu dep uktum.

Cetigiñ Tokoñ keldi dep
Ceti uruudan köp uktum,
Cezitten kolu boşonup,
Cergege kondu dep uktum.

Tuygunuñ Tokoñ keldi dep
Tubayda catıp köp uktum.
Tutulup cürüp kor bolgon
Tokoñ, tuurga kondu dep uktum.

Kızıl kuyruk kara nar
Komun aldı dep uktum.
Oozun açkan cayandan
Boyun aldı dep uktum.

Talaska barsañ batalbay,
Tartınıp oylop cata albay,
Bağışka barsañ batalbay,
Basınıp ıylap catalbay,
Aksıga kelseñ batalbay,
Ayılda tınçıp catalbay
Cürüüçü eleñ, Toktogul!
Arstandık kıldı dep uktum.
Namangende türmödön
Sotu menen keñeşip,
Tergööçü menen süylöşüp,
Advaketke pul berip,
Çıgarıp aldı dep uktum!

Hapisten başı kurtulup,
Akağaca kondu, diye duydum.

Zeki Toko'n geldi, diye,
Yedi boydan çok duydum,
Kelepçeden eli boşalıp,
Yerine kondu, diye duydum.

Atmacan Toko'n geldi, diye,
Tubay'dayken çok duydum.
Yakalanıp hor olmuş
Toko'n, yerine kondu, diye duydum.

Kızıl kuyruklu siyah deve
İpini kopardı, diye duydum.
Ağzını açan akrepten
Bedenini çekti, diye duydum.

Talas'a varırsan sığamayıp,
Çekindiğinden kalamadan,
Bağış'a varırsan sığamayıp,
Baskı görüp yatamadan,
Aksı'ya gelirsen sığamayıp,
Köyünde rahat yatamayıp
Yaşardın Toktogul!
Aslanlığı yaptı, diye duydum.
Namangan'daki hapisten
Hakimiyle konuşup,
Yargıçla konuşup,
Avukatlara para verip,
Kurtuldu, diye duydum!

Emi Talaksa barsaň işi cok,
Takıy turgan kişi cok!
Bağıška barsaň işi cok,
Başkara turgan kişi cok!
Aksıga kelseň işi cok,
Ayta turgan kişi cok!
Samagan saruu el mına!
Sagingan Aksı cer mına.
Aytıřar bolsoň Toktogul
Kara-Suunun içinde
Ak tañday Ötö men mına!...

TOKTOGUL:

Suu tübünön kan sorgon
Sülük dosum, amanbı?
Çappay turup bayge algan
Külük dosum, amanbı?

Uluu toodo ışkırgan
Ular dosum, amanbı?
Ulam aytkan ırırma
Kumar dosum, amanbı?

Kişi tonun karmatpas
Kiyigi eleň, can dosum.
Kırızdagı akındın
Kıyını eleň, can dosum.

Tırmagına kan cukpas
Tınar eleň, can dosum.

Artık Talas'a varırsan rahatsın,
Sorgulayacak kişi yok!
Bağış'a varsan işi olmaz
Yönetecek kişi yok!
Aksı'ya gelirsen işin olmaz,
Söyleyecek kişi yok!
İsteyen Saruu boyu burası!
Özlediğim Aksı yer burası.
Atışacak olursan Toktogul
Kara-Suu'yun içinde
Ak damaklı Ötö işte burada!...

Suyun altında kan çeken
Sülük dostum esen mi?
Koşturmadan yarışı kazanan
Yürük dostum esen mi?

Ulu dağda ıslık çalan
Sülün dostum esen mi?
Hep tekrarlayan şiirime
Hasta dostum esen mi?

Küçük kaftanını yakalatmaz
Geyiğiydin, can dostum.
Kırızların akınları arasında
Sağlamıydın can dostum.

Tırnağına kan bulaşmaz
Kartal idin, can dostum.

Kas sanagan duşmanga
Tuman eleň, can dosum.
Saginganda Tokoňo
Kumar eleň, can dosum!

Kötülük dileyen düşmana
Dumandın, can dostum.
Özlediğinde Toko'na
Kumardın, can dostum!

Karçığa kuştay aylandım,
Kapilet Şıbir aydaldım,
Kapalık tartıp sandalıp,
Kalkıman nasip bar eken,
Kayrılıp ketpey men kaldım!...
Elimden Şıbir aydaldım,
Eňgirep ıylap zarlandım.
Een cerge sandalıp,
Elimden tuzum bar eken,
Eňişten ketpey men kaldım!

Doğan kuş gibi döndüm,
Gaflet Sibirya'ya sürüldüm,
Üzüntü çekip delirip,
Halkımdan nasibim varmış,
Tekrar sürülmeden ben kaldım!...
Halkımdan Sibirya'ya sürüldüm,
Delirip ağlayıp zırladım.
Issız yere gönderilip,
Halkımda tadacak tuzum varmış,
Aşağı gitmeden burada kaldım!

Berekelüü meyman-dos
Eliñe salam aytamın.
Sarı altın Aksı atalgan
Ceriñe salam aytamın.
Kuubassiñ, Ötö, artıma,
Beş-altı kün catamın.
Arıktadım abakta,
Ceribiz Ketmen_Töböğö
Emi, men semirip alıp kaytamın!..

Bereketli misafirperver
Halkına selam söylerim.
Sarı altın Aksı adını alan
Yerine selam söylerim.
Kovmazsın, Ötö, geriye,
Beş altı gün yatarım.
Zayıfladım hapiste,
Yerimiz Ketmen-Töbö'ye
Şimdi, ben semirdikten sonra dönerim!...

21. Çondu ile Artanbek'in Atışması⁵²³

ÇONDU:

⁵²³ Arstanbek., Bişkek.,1994, s.45-59.

A.Obozkanov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.116-127.

Bu atışma Ç. Şaketayev tarafından hazırlanmıştır.

Oo, Arstanbek ugup tur,
Abaylap könül burup tur.
Talas cerdin atası,
Sözümdün cektur katası.
Paygambardan bata algan,
Bardık candan kat algan.
Manas cerdep öskön cer.
Uy tügündöy kıtaydan,
Kırgızdın öçün alam dep,
Kanduu colgo attanıp,
Almanbet, Sırgak, Çubaktan,
Katarı menen ayrılıp,
Kabırgadan kan cutup,
Bir aldanı pir tutup,
Köktü karay ökürsö,
Kök carılıp, tün tüşüp.
Cerdi karay ökürsö,
Cer carılıp, tün tüşüp,
Aykölün aza kütkön cer.
Kabırgaga kadalgan,
Kazalina caralgan,
Acıdaardın zaarına,
Kasta cerde sugargan,
Kara niyet kaapırdın,
Karam ogu kabılğan,
Karttanıp içi calındap,
Kalk atası er Manas,
Can taslim kılğan cer.
Tümön kırgız küttünö,
Tul ornotup üyünö,
Kara celek kötörüp,

Arstanbek dikkatle dinle,
Gönlün ile dinle.
Talas yerin atası,
Sözümün yoktur hatası.
Peygamberden dua alan,
Tüm insandan haber alan,
Manas'ın büyüdüğü yer.
İnek tüyü gibi Çinlerden,
Kırgız'ın intikamını alırım diye,
Kanlı sefere çıkıp,
Almambet, Sırgak, Çubakları
Sırası ile kaybedip,
Kaburgadan kan yutup,
Bir Allah'ı pir tutup,
Göğe bakıp bağırsa,
Gök yarılıp, tün düşüp,
Yere bakıp bağırsa,
Yer yarılıp tün düşüp,
Mert Manas'ın çile çektiği yer.
Kaburgaya takılan,
Gazabına yaratılan,
Ejderhanın zehrine,
Gizli yerde yıkanan,
Kara niyet kâfirin,
Haram okuna kapılan,
Katlanıp içi alevlenip,
Halk atası er Manas.
Can teslim eden yer.
Tümen Kırgız halkına,
Tul yerleştirip evine,
Kara bayrak astırıp,

Kaygırıp başını iygen cer.
Bul düynöödön calganda,
Tabılbastır minday er.
Arstanınan ayrılıp,
Kara kiyip, kan cutup,
Kanıkey çaçın cıygan cer.
Kan ordodon baş ketip,
Kamçı boyu caş ketip,
Karabet katın Kanıkey,
Kara çok bolup küygön cer.
Kadının bilbey kankordun,
Abıke, Köböş eki kul,
Kan cesirin kakşatıp,
Imırkayın kötörtüp,
Bukardı közdöy sürgön cer.
Burkurap ıylap Kanıkey,
Bulkunup çaçın tüygön cer.
Erezege cetkende,
Ayköldön kalgan Semetey,
Aşuu aşıp, arbın col basıp,
Armanı tütöp, munu artıp,
Ata-Curtu cerdegen,
Alma, örüğü bürdögön,
Kindik kesip, kir cuugan,
Keyıştüü işter ötsö da,
Tüpkü tegi bir tuugan,
Ken-Kol, Talas kelgen cer.
Ayköldün uulu cez tuyak,
Aytıp cüröm ır kurap,
Uluular aytkan sözdü ulap.
Sanı ketken kırgızdı,

Hüzünle baş eğen yer.
Bu yalan dünyada,
Bulunmaz böyle yiğit.
Aslanından ayrılıp,
Kara giyip, kan yutup,
Kanıkey saçını yolan yer.
Han tahtından baş gidip,
Kamçı kadar yaş akıp,
Kara yüz kadın Kanıkey,
Kara köz olup yanan yer.
Değerini bilmeden hanının,
Abıke, Köböş iki köle,
Han dulunu ağlatıp,
Yavrusunu kaldırtıp,
Buhara'ya gönderen yer.
Durmadan ağlayıp Kanıkey,
Dul saçını toplayan yer.
Yetişkin yaşa gelince,
Mert Manas'tan kalan Semetey,
Geçit geçip, uzun yol yürüyüp,
Derdi yanıp, hüznü çoğalıp,
Ata yurdun koruyan,
Elma, eriği yeşeren,
Göbek kesip, yıkayan,
Acı olaylar geçse de,
Damardaki kan çekip,
Ken-Kol, Talas'a gelen yer.
Merdin oğlu hakkında,
Söylüyorum şiirlerimi,
Büyüklerin sözünü devam ettirip.
Sayısı azalan Kırgız'ı,

Say-saydan taap ogultup,
Kunu ketken kırıgızdı,
Kır-kırdan taap ogultup,
Eldin baarın koşkon cer.
Ezelten Talas ozgon cer.
Ayda altın tapkan cer,
Alsızdardı bakkan cer.
Kündö kümüş tapkan cer,
Küşsüzdördü bakkan cer.
Cardıları caldanıp,
Calgız atın semirtip,
Toy baygege çapkan cer.
Kızdardı kımkap kiygen cer,
Kılıgı curtkı tiygen cer.
Baldarı corgo mingen cer,
Biri emes baarı er.
Kelineri sımbattuu,
Kempirleri urmattuu.
Cılıkısı sansız mol bolot,
Cılıkı tiygen kor bolot.
Koroosu tolgon koy bolot,
Koy uurdagan kor bolot.
Curtta kündö toy bolot,
Irçıları mol bolot.
Aytıluu akın Arstanbek,
Aytışıp körsök ne bolot?

ARSTANBEK:

Oo,ondu önögüm,
Irdap körü bölögün.
Talastın neen körgönmün.

Her yerden bulup toparlayıp,
Gücü kalmayan Kırız'ı,
Kırlardan bulup toparlayıp,
Halkını kuvvetli kılan yer.
Eskiden beri Talas ozan yer,
Altının bol olduğu yer,
Halsizleri besleyen yer.
Gümüşün bol olduğu yer
Güçsüzleri besleyen yer.
Fakirleri kiralayıp,
Yalnız atı besleyip,
Toy yarışında koşturan yer.
Kızları ipekten giyinen yer.
Güzelliği göz kamaştıran yer,
Oğulları yorga at binen yer,
Biri değil hepsi er.
Gelinleri saygılı,
Kadınları hürmetli.
Yılıkısı çok olur,
Yılıkıyı çalan hor olur.
Avlusı dolu koyun olur,
Koyun çalan hor olur.
Yurdunda her gün düğün var,
şairleri bol olur.
Meşhur akın Arstanbek,
Atışırsak ne olur?

ondu kardeşim,
Denesene başkadan.
Talas'ı kaç kere görmüştüm,

Cumruday cer eken,
Curt sözü menen işi çok,
Culungan ırçı köp eken.
Baykap körsöm cerindi,
Kuşçu, Saruu elindi.
Malga kenen cayıt çok,
Mal uurdasa ayıp çok,
Başın karmar beren çok,
Baş kalkalaar eren çok,
Bayır kılaar bayı çok,
Örnök kılaar biyi çok,
Öydö-tömön süylögön,
Söz kadrın bilbegen,
Alabarman el eken.
Baş ayağı birigip,
Bir köökörgö sıyganday,
Aymağı tar cer eken.
Aytar sözün kem eken.
Oo,Çondu önögüm,
Cer cakşısın bilbepsin,
Cer soorusu Isık-Köl,
Celdirip barıp körböpsün.
El cakşısın bilbepsin,
Çalkıp catkan köp bugu,
Çarbagın barıp körböpsün.
Kasiyettüü kölümdün,
Karkıldap uçat kazdarı.
Kasa eleçek kiyinip,
Karımı körsö iyilip,
Kastarлуу kelet uzdarı,
Karısı kelet nuskaluu.

Küçük alan yer imiş,
Yurdunda sözle iş olmaz,
Aceleci şair çok imiş.
Merak ile baktım yerini,
Kuşçu, Saruu halkını.
Mal için geniş yaylası yok,
Mal çalana ceza yok,
Önder olacak eren yok,
Savunacak erin yok,
Destekleyecek zengin yok,
Örnek olacak bey yok,
Yersiz konuşan,
Söz değerini bilmeyen,
Aceleci halk imiş.
Başı sonu birleşip,
Bir kapa sığacak
Dar alanlı yer imiş.
Sözünün tadı ekşi imiş.
Çondu kardeşim,
Yerin iyisini bilmiyormuşsun,
Yerin güzeli Isık-Köl,
Gezip yer görmemişsin.
Halk iyisini bilmiyormuşsun,
Kaynayan halk çok Bugu,
Çiftliğin gidip görmemişsin.
Kerametli gölümün,
Seslenip uçar kazları.
Kocaman örtü örtünüp,
Yaşlıyı görürse eğilip,
Becerikli gelir uzları,
Yaşlısı olur nasihatli.

Çabagı oynop kölündö,
Bereke bar cerinde,
Bereni köp elinde.
Çarba malı mol bolot,
Öyüz-böyüz el konup,
Ölbögön adam zor bolt.
Çeçeni eldin köp bolot,
Çeçpegen doosu cok bolot.
Kaz-ördögü köp bolot,
Kastaşkan doosu cok bolot.
Toosu tokoy çer bolot,
Toosunda tolgon şer bolot.
Tolgap karmap ilbirsti,
Toktotkon adam köp bolot.
Tolorsuktan çöp bolot,
Topuktuu adam köp bolot.
Kayberen koydoy cayılat,
Adis kıraan mergender,
Eçki, ulagın sulatıp.
Tekesin atıp kulatıp,
Cardı menen calçının,
Cabığıp cürgön malçının,
Kapşıtın etke tolturup,
Kazan ayak may kılát,
Kalkının köönün cay kılát.
Karkıra cerdin soorusu,
Kırgız-kıpçak konuşu,
Belden şiber caykalat,
Belsenip eren mal tabat,
Bir körgöndör tan kalat.
Caşıl tulan aralap,

Ördeği oynar gölünde,
Bereket var yerinde,
Ereni çok halkında.
Elinde malı çok olur,
Sağ sola halkı konup,
Ölmeyen adam büyük olur,
Söz cambazı çok olur,
Çözemeyen davası olmaz.
Kaz ördeği çok olur,
Düşmanları yok olur.
Dağları gür orman olur,
Dağında pars dolu olur.
Çevirip parsı yakalayan,
Durduran insanı çok olur.
Otları uzun olur,
İri adam çok olur.
Meraller koyun gibi yayılır,
Usta nişancı avcılar,
Keçi, oğlak yakalar.
Tekesin vurarak yıkıp,
Yoksul ile fakire,
Aç gezen çobanın,
Mutfağına et dolar,
Kazan, kâse yağ olur,
Halkının gönlü açılır.
Karkıra yerin güzeli,
Kırgız-Kıpçak konağı,
Otlar uzun yetişir,
Alın teriyle mal bulur,
Görenleri şaşırtır.
Yeşil otlak arasında,

Caydarı könül salaalap,
Caşagan adam şandanat.
Kalk atası kan Koşoy,
Karkıranı caktırgan,
Kısırıktan baktırgan.
Köktaydın aşu dep,
Kırgızdın bolsun başu dep,
Manaska kişi çaptırgan.
Cer soorusu Ceti-Ögüz,
Esinden ketpeyt bir körüş,
Körböy kalsan çon keyiş.
Kök Cayıktı caylasan,
Elirtip kulun baylasan,
Özünçö catkan bir beyiş.
Çıçkan menen Darkandın,
Kudureti cetpeştir,
Anı comok kılıp aytkandın.
Manastın ceri Talas dep,
Bayan kıldın bayatan.
Al aytkanın ırastır,
Aldastabay tura tur.
Alaman ırçı sizde bar,
Alp manasçı bizde bar.
Uktun beken önögüm,
Keldibek “Manas” aytkanda,
Şamal urup, buk bolup,
Boz üylörgö cük bolup,
Çağılgan uçup çartıldap,
Kerege, uuk karçıldap,
Üzüktörü celpildep,
Tündük cabuu salpıldap,

Gönülleri açılıp,
Yaşayan adam sevinir.
Halk atası han Koşoy,
Karkıra’yı beğenen,
Kısır malı besleten.
Kökötay’ı anma ziyafeti diye,
Kırgız’ın olsun başu diye,
Manas’a kişi gönderen.
Yerin güzeli Ceti-Ögüz.
Aklından çıkmaz bu manzara,
Görmeyenler heveslenen.
Kök-Cayık’ı seçersen,
Oynatıp tay bağlarsan,
Çok güzel bir cennet.
Çıçkan ile Darkan’ın,
Kudreti yetmezdir,
Onun güzelliğini anlatmaya.
Manasın yeri talas deyip,
Beyan ettin deminden.
Söylediğin doğrudur,
Ama acele etmeden dinle.
Kalabalık şair sizde bar,
Alp manasçı bizde var.
Dinlemiş miydin kardeşim,
Keldibek “Manas’ı” söyleyince,
Rüzgâr vurup, dem olup,
Çadırlara yük olup,
Şimşek çakıp yukarıdan,
Otağ ağacından ses gelip,
İpleri savrulup,
Keçeleri kıpırdayıp,

Eşikteri şalkıldap,
At dübürtü ugulup,
Ayıl kalbay çoğulup,
Curt atası Manastın,
Almambet, Sırgak, Çubaktın,
Arbagı közgö urunup.
Kırk çoro kırdan suurulup,
Kempirler turçu balpıldap,
Kelinder turçu kalçıldap.
Celede kulun çınrbay,
Kımızga könül burulbay,
Azınabay aygırı,
Azdektep turçu bardığı.
Töölör çögüp codurap,
Karıları koburap,
Koylor cuuşap kepşebey,
Konulda itter et cebey,
Barbadigar kuduret,
Paana bolup özünö,
Kara toru tüspölü,
Kıpkızıl bolup çınalıp,
Arça otunday çok bolçu.
Aşırıp aytaar “Manastı”,
Ak uul, Kuba uul kırgızda,
Anday adam çok bolçu,
Tündük boyu tüyülüp,
Kerege boyu kerilip.
Korgoşunday bıkıldap,
Kor kızınday cıltıldap,
On eki müçö şalkıldap,
Büt denesi balkıldap.

Kapıları oynayıp,
Atların koşusu duyulup,
Köyün hepsi toplanıp,
Yurt atası Manas’ın,
Almambet, Sırgak, Çubak’ın
Ruhu göze gözücü.
Kırk yiğit kırdan çıkıp,
Yaşlı kadınlar dikkatle dinleyip,
Gelinler dinler korkarak.
Yeledeki taylor seslenmez,
Kımıza iştah çekmez,
Sakinleşir aygırı,
Merak ile dinler herkes.
Develer çöker rahatlayıp,
Yaşlılar geçmişi hatırlar,
Koyunlar geviş getirmez,
Avludaki itler et yemeden,
Yaratanın gücü,
Yakışır kendisine,
Esmere çeken sürati,
Kıpkızıl olup değişen,
Çam odununun közü olur.
Güzel söyler “Manası”,
Ak oğul, Kuba oğul Kırgız’da,
Öyle insan yoktu,
Uzun boyu sertleşip,
Ustun boyu gerilip.
Kurşun gibi oynayan,
Köz kızı gibi parlayan,
On iki beden birleşip,
Tüm bedeni oynayan.

On manasçı kaltıldap,
Tar düynönü unutup,
Ken beyişte cürgöndöy,
Sıykırduu düynö aralap.
Keremet bolup ketkenin,
Körgön canım bar ele.
Körbögön canım zar ele.
Çon manasçı Akılbek,
Çogool sözdü süybögön,
Çoyulgan, sinduu can ele.
“Çon kazattı”aytkanda,
çok tüçköndöy çartıldap,
Ee-caa berbey ceti kün,
Elirçi cayı bar ele.
Andan kiyin ceti kün,
Butun tartpay uktaçu,
Aralap ayıl çıkpaçu.
Çınında daAkılbek,
El oozunda cürgöndöy,
Carkırap küygön şam ele.
Kalp aytıp ıyman cebeyin,
Manasçının narı ele.
Maktaganday bar ele.
Baldı tartkan aarıday,
Bar adamdı karatkan,
Baamı artık can ele.
Kanatı sınıp kayrılıp,
Kabırgadan kan çıgıp,
Kabılan Manas ayköldün,
Kan kakşap tüşüp ordogo,
Kaygırgan cerin aytkanda,

On Manasçı birleşip,
Dar dünyayı unutup,
Geniş cennetteymişçesine,
Sihirli dünyada gezer.
Kerametin olduğunu,
Gördüğüm olmuştu.
Görmeyenler çatlamıştı.
Büyük manasçı Akılbek,
Kaba konuşmayı sevmeyen,
Delikanlı can idi.
“Çon kazatı” söylediğinde,
Ateş düşmüşçesine patlayan,
Kimseyi dinlemeden yedi gün,
Delirme durumu var idi.
Ondan sonra yedi gün,
Kıpırdamadan uyurdu,
Köyleri dolaşıp gezmezdi.
Gerçekten de Akılbek,
Halk ağzında hatırlanır,
Parlayan yıldızıydı.
Yalan olmasın söylediklerim,
Manasçıların büyüğüdü.
Övülecek insan idi.
Bal toplayan ağrı gibi,
Herkesi hayran bırakan,
Zekâsı güzel can idi.
Kanadı kırılıp parçalanan,
Kaburgadan kan çıkıp,
Kalan Manas merdin,
Kan tükürüp yatıp
Dertli halini anlattığında,

Kabırgası sögölüp,
Közünön caşı tögülüp,
“Manas”aytıp catkanın,
Unutkanın körgönümün.
Umsunup gönül bölgönümün.
Tınşap turgan kalayık,
Körüp turgan nemedey,
Közünön caşı tamçılup,
Koşulup koşo ıylagan.
Curt atası ayköldün,
Arbagın çındap sıylagan.
Kabılan kayran baatırdı,
Kara cerge kıybagan.
Oo, Çondu önögüm,
Çöl cerindi saktabay,
Çöp ırındı maktabay,
Çon manasçı köldö bar,
Çoyulbay barıp körüp kel.
Kökürökkö tüyüp kel.
“Semeteyçi” Nazardın,
Kan cesiri Kanıkey,
Bukardı közdöy kaçkanın,
Tölgö kılıp dolunun,
Taytorunu çapkanın.
Kara nöşör camgırday,
Tögüp ırdap turganda,
Kanıkeydin armanın.
Kalk diline cetkirip,
Çögüp ıylap turganda,
At dübürtü ugulçu,
Ayıl kalbay çoğulçu.

Kaburgası sökölüp,
Gözünden yaşı dökölüp,
“Manas’ı” söylediğini
Unuttuğunu görmüştüm.
Dikkatle gönül sermiştüm.
Dinleyen halkın,
Sanki görüyormuşçasına,
Gözlerinden yaşlar damladı,
Hep birlikte ağladı.
Yurt atası Manas’ın,
Ruhuna saygı gösterdi.
Aslan sıfatlı bahadırı,
Kara yere laik görmedi.
Çondu kardeşim,
Çöl yerini koruma,
Çöp şiirini övme,
Büyük manasçı bizde var,
Ziyaret edip gör da gel.
Göğsüne sakla da gel.
“Semeteyçi” Nazar’ın,
Han dudu Kanıkey’in
Buhara’ya kaçtığını,
Tahminine güvenip
Taytoru atı yarıştırdığını.
Kara yağmur gibisine,
Döküp söylediğini,
Kanıkey’in derdini.
Halk diline ulaştırıp,
Diz çöküp ağladığında,
At koşması duyulurdu,
Köydeki herkes toplanırdı.

Cetim-cesir zarına.
Kalk könülü burulçu,
Salaalap caşı kuyulçu.
Oo, Çondu önögüm,
Argımak minip col cürsön,
At arıtıp mol cürsön,
Aşuu-aşuu kezen bar.
Kasiyettü kölümdö,
Kalp aytıp, ırıs cebeyin,
Arbagı zor Manastı,
Aşırıp aytçu neçen bar.

ÇONDU:

Oo, Arstanbek akınım,
Comok sözgö cakınım.
Köldü aytın sıpattap,
Keldibek menen Akılbek,
Keltirip aytın ızattap.
Çınında da Arstanbek
İrçılıkta mıktısın.
Aytışam degen akındı,
Alkımdap alıp çıkçısın.
Sanat ırğa mıktısın,
Sabalap ırdap çıkçısın.
Anda emese Arstanbek,
Bul sözdü minday taştaylı,
Tabışmaktan baştaylı.
Ayrı-ayrı bel bolt,
Oyloboy aytsan cel bolot.
Atası ölsö ne bolot?
Er ölüşsö coo bolot,

Dul yetim derdine,
Halk yardımına koşardı,
Gözlerinden yaş dökülürdü.
Çondu kardeşim,
At ile yola çıkarsan,
Atı yorup uzaklara çıkarsan,
Geçilecek çok yer var.
Kerametli gölümde,
Yalan söylemiş olmayım,
Ruhu yüce Manas'ı,
Güzel söyleyen nice var.

Arstanbek akınım,
Masal söze yakınım.
Gölün sıfatını söyledin,
Keldibek ile Akılbek,
Güzel söyledin saygıyla.
Gerçekten de Arstanbek,
Ozanlıkta iyisin.
Atışacağım diyen akını,
Gırtlığından tutup yıkarsın.
Nasihat şiire iyisin,
Duraklamadan söylersin.
Öyle ise Arstanbek,
Bu sözü burda bırakalım,
Bilmecedden başlayalım.
Ayrı ayrı dağ olur,
Düşünmeden söylerse yel olur.
Babası ölürse ne olur?
Er ölürse düşman çoğalır,

Enesi ölsö ne bolot?
Akıl ukkan zor bolot,
Aga-tuugan bel bolot,
Agası ölsö ne bolot?
Kara çim basıp denesin,
Karındaş ölsö ne bolot?
Cenilin cerden aluuçu,
Cenesi ölsö ne bolot?
Ezilip tosüp turuuçu,
Ecen ölsö ne bolot?
Balkıtıp turçu denendi,
Balan ölsö ne bolot?
Totu kuştay kulpungan,
Kızın ölsö ne bolot?
Kapşıtındı tolturgan,
Katının ölsö ne bolot?
Curt cakşısı kadirman,
Akılman ölsö ne bolot?
Eki el coolaşa,
Ebi ketip doolaşa,
Anın cayı ne bolot?

ARSTANBEK:

Oo, Çondu önögüm,
Çoyrondoboy tura tur.
Maselendi tabarım,
Bir oozundu cabarım.
Atası ölgön kor bolot,
Ataluu adam zor bolot.
Askar toosu solkuldap,
Uragan menen ten bolot.

Annesi ölürse ne olur?
Akıl dinleyen büyük olur,
Ağabey kardeş destek olur,
Abisi ölürse ne olur?
Kara çim basıp bedenim,
Kız kardeş ölürse ne olur?
Yenilini yerden alan,
Yengesi ölürse ne olur?
Önünden çıkıp karşılayan,
Ablan ölürse ne olur?
Kendisini sevdiren,
Çocuğun ölürse ne olur?
Kuş gibi güzelleşen
Kızın ölürse ne olur?
Eksiğini dolduran,
Kadının ölürse ne olur?
Yurt iyisi, saygılısı,
Akıllı ölürse ne olur?
İki halk savaşırsa,
Şaşırıp davalasırsa,
Onun durumu ne olur?

Oo, Çondu kardeşim,
Acele etmeden bekle.
Meseleni çözerim,
Ağzını kapatırım.
Babalı ölen hor olur,
Babalı adam büyük olur.
Kaya dağı sallanıp,
Yıkılan ile denk olur.

Aytkan sözü kem bolot.
Enesi ölgön adamdın,
Çalkar bulak soolup,
Çankagan menen ten bolot.
Eti boyu ezilip,
Enedey süyçü kim bolot?
Agası ölgön adamdın,
Aytaarga sözü kem bolot.
Seni arkalap cürçü kim bolot?
İnisi ölgön adamdın,
Çabaarga kamçı kem bolot.
Catındaş saga dem bolot.
Catındaştan acıraş,
Calın menen ten bolot.
Karındaş ölsö kakşaysın,
Bir aylandı tappaysın.
Cenesi ölgön adamdın,
Ceni celden cırtılat,
Cakası kirden kırkılrat.
Ecesi ölgön kişinin,
Erkeleer ceri az bolot.
Ecenin közü ötkön son,
Ceen degen cat bolot.
Balası ölgön adamdın,
Bir özöğü örttönüp,
Çok çaçkan menen ten bolot.
Baykuş bolup kaldı dep,
Bar esinen tandı dep,
Kalk içinde kep bolot.
Kızı ölgön adamdın,
Kabırgası bölünöt,

Söyleyen sözü eksik olur.
Annesi ölen adamın,
Gür pınarı körelip,
Susayan ile denk olur.
Tüm duygularıyla,
Anne gibi kim sever?
Abisi ölen adamın,
Söylemeye sözü eksik olur,
Seni destekleyen kim olur?
Kardeşi ölen adamın,
Vurmaya kamçı eksilir.
Kardeşin sana direnç olur.
Kardeşinden ayrılmak,
Ateşte yanmak ile denk olur.
Kız kardeşin ölürse sızlarsın,
Bir çaresini bulamazsın.
Yengesi ölen adamın,
Yeni yelde yırtılır,
Yakası kirden kesilir.
Ablası ölen kişinin,
Şımaracak yeri azalır,
Abla gözü yumulduktan sonra,
Yeğenlerin yabancı olur.
Evladı ölen adamın,
İlikleri yanar,
Közde yanmak ile denk olur.
Zavallı oldu diye,
Aklından oldu diye,
Halk içinde söz olur.
Kızı ölen adamın,
Kabırgası bölünür,

Kanduu çaşı tögülöt.
Kelini ölgön adamdın,
Kermeden atı boşonup,
Kemigen menen ten bolot.
Katını ölgön adamdın,
Kutu ketet üyünön,
Kunu ketet tirüünün.
Akılman ötsö düynödön,
Artında asıl söz kalat,
Eki el coolaşa,
Eldikten ketip doolaşa,
Cetim menen cesirdin,
Sanı elde köböyöt.
Sayası ketet cerindin,
Sandıraktapar cerde,
Sanı ketet elindin.

Kanlı yaşı dökülür.
Gelini ölen adamın,
İpten atı boşanır,
Eksilen ile denk olur.
Hanımı ölen adamın,
Kutu kaçır evinden,
Yaşamanın değeri kaybolur.
Akıllı ölürse dünyadan,
Geride asil sözü kalır,
İki halk savaşırsa,
Halklıktan çıkıp davalaşırsa,
Yetim ile dulun,
Sayısı halkta çoğalır.
Değeri gider yerinin,
Dağılıp her yere,
Sayısı azalır halkının.

ÇONDU:

Anda emese Arstanbek,
Ezelki kepti taştaylı,
Emkisinen baştaylı.
Conu çaar ak colbors,
Condu aylandı bildinbi?
Beli çaar ak colbors,
Beldi aylandı bildinbi?
Eki tügöy ak şumkar,
Ergip uçtu bildinbi?
At oynotpos sarı con,
At oynottu bildinbi?
Altından kazık kaktırıp,

Öyle ise Arstanbek,
Eski sözü bırakalım,
Sıradakinden başlayalım.
Sırtı ala ak kaplan,
Sırtı dolandı bildin mi?
Beli ala ak kaplan,
Kırır dolandı bildin mi?
İki çift ak şahin,
Dolanıp uçtu bildin mi?
At oynatmaz sarı yer,
At oynattı bildin mi?
Altından kazık saplatıp,

Bek baylattı bildinbi?
Közü kıyşık kabılan,
Körüp kaldı bildinbi?
Murdu carık sarı atan,
Çögüp kaldı bildinbi?

ARSTANBEK:

Coonu çaar ak colbors,
Condu aylandı degenin
Cogorku kazak bolbosun.
Beli çaar ak colbors,
Bel aylandı degenin
Tömönkü kazak bolbosun.
Eki tügöy ak şumkar,
Ergip uçtu degenin-
Soltolordun Eşkoco, Kanay bolbosun.
At oynotpos sarı con,
At oynottu degenin,
Altından kazık kaktırıp,
Bek baylattı degenin-
Kokondordun sarkerin
Koktuga salıp aydagan,
Kol kötörtpöy caylagan.
Kurtkanın çebin bekitken,
Kupşundagan sarttardı,
Kuldarınday keketken,
Kırgızdın kegin kaytargan,
Kıtaydın mizin maytargan,
Atantay, Taylak bolbosun.
Közü kıyşık kabılan
Körüp kaldı degenin-

Sağlamlatıp bağlattı bildin mi?
Gözü yamuk kaplan,
Gördüğünü bildin mi?
Burnu yarık sarı deve,
Çöküp kaldı bildin mi?

Sırtı ala ak kaplan,
Sırtı dolandı dediğin-
Üstteki kazak olmasın.
Beli ala ak kaplan,
Kırır dolandı dediğin-
Alttaki kazak olmasın.
İki çift ak şahin,
Gezip uçtu dediğin-
Soltoların Eşkoco, Kanay olmasın.
At oynatmaz sarı yer,
At oynattı dediğin,
Altından kazık saplatıp,
Sağlam bağlattı dediğin-
Kokanlıların askerinin,
Vadiye sokup yürüten,
El kaldırtmadan öldüren,
Kurtka kalesini kapatan,
Hücum eden Sartları,
Köleleri gibi susturan,
Kırgız'ın intikamını alan,
Çinlinin gücün yok eden,
Atantay, Taylak olmasın.
Gözü yamuk kaplan,
Görmeye başladı dediğin-

Sayaktardın çon Sadır bolup cürbösün
Murdu carık sarı atan
Çögüp kaldı degenin-
Sarbagıştın Atake baatır bobosun.

ÇONDU:

Oo, Arstanbek akınım,
Akıl sözgö cakınım.
Aytışkanga bekemsin.
Başka sözdön kozgosom,
Anda kanteer ekensin?
Kara ılaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatta bütün bar beken?
Kuu ılaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuudan bütün bar beken?
Booru bütün başı esen,
Aalamda bütün bar beken?
Ketmen, çot mizi tiybegen,
Cerde bütün bar beken?
Ak taman at keçpegen,
Suuda bütün bar beken?

ARSTANBEK:

Oo,Çondu önögüm,
Çoyulgan ırçı dep koysom,
Çoyondop kettin okşodun.
Çobur sözdön kep surap,
Çort kıyalım kozgodun.
Arstanbek akın cön emes,

Sayakların koca Sadır'ı olmasın.
Burnu yarı sarı deve,
Çöktü dediğin-
Sarbagış'ın Atake bahadırı olmasın.

Arstanbek akınım,
Akıl söze yakınım.
Atışmaya sağlamsın.
Başka sözden bahsedersen,
O zaman ne yaparsın?
Kara Lâçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadında bütün kalmış mı?
Boz laçın tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen,
Kuğudan bütün var mıymış?
Ciğeri sağlam başı esen,
Âlemde bütün var mıymış?
Kazma –kürek değmeyen,
Yerde bütün var mıymış?
Ak taban at geçmeyen,
Suda bütün var mıymış?

Çondu kardeşim,
Acele etmeyen akınsın dersem,
Acele etmeye başladın.
Bilmece sözden bahsedip,
Sinirime dokundun.
Arstanbek akın boş yere değil,

Öydö tömön oydolop,
Sınaganın ep emes.
Bayatan berki aytkanın,
Baamdagan adamga,
Baası artık kep emes.
Soboluna söz tappay,
Sürdügüp kalçu men emes.
Kara ılaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatı bütün karlıgaç.
Kuu ılaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuyrukta bütün kurkulday.
Booru bütün ,başı esen,
Aalamda bütün bir kудay.
Munun nesin aytkıday.
Ketmen, çot mizi tiybege,
Cerdi bütün degenin-
Kenirsip catkan Ken Tekes.
Ak taman at keçpege,
Suuda bütün degenin-
Suusunga suzup albagan,
Say-saylap özön salbagan,
Suusu bütün şor bolgon,
Suktangan duşman kor bolgon,
Tübü teren tunguyuk,
Tünörüp catkan sır tuyup,
Kasiyettüü Isık-Köl.
Oo, çoyulgan ırçı Çonduke,
Tabışmagın taptımbı,
Abıyrindi captımbı ?

Alta üste sürükleyip,
Sınaman iyi değıl.
Deminden beri söylediklerin,
Farkına varan adama,
Değıerli söz değıl.
Sualine söz bulamayıp,
Çekinecek ben değıl.
Kara Lâçin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadı bütün kırlangıçtır.
Boz Lâçin tepmeyen,
Yuvarlanıp yere düşmeyen,
Kuyruğı bütün kurkuldaydır.
Ciğeri sağlam, başı esen,
Âlemde bütün tek olan tanrıdır.
Bunun nesini söyleyecek.
Kazma kürek değımeyen,
Yerin bütünü dediğın-
Sessiz yatan Ken Tekes'tir.
Ak taban at geçmeyen,
Suyun bütünü dediğın,
İçmeye su almayan,
Çay olup akmayan,
Suyun tümü tuz olan,
Göz diken duşman hor olan,
Dibi sonsuz derin,
Açılmayan sırlar yatan,
Kerametli Isık-Köl.
Acele etmeyen Çonduke,
Bilmeceni buldum mu?
Namusunu kurtardım mı?

Ayta bergin dagı da,
Aldırıp saga koybosmun.
Men alışıp cürçü colborsmun.
Cendirip saga koybosmun,
Men cene cürçü colborsmun.

Daha söylersen,
Gene de sana aldırmam.
Ben savaşı kaplanım.
Kaybedip sana bırakmam,
Ben muzaffer kaplanım.

22. Esenaman ile Çoñdu Akının Bilmece Atışması⁵²⁴.

ÇONDU:

Buray-buray söz keldi,
Balam, buraçı cerge kez keldi.
Tolgoy-tolgoy söz keldi,
Balam, tolgoçu cerge kez keldi.
Alıs menen cakındın,
Çenin algan bar beken?
Kızıl cılaan şirgelep,
Kımız içken bar beken?
Sarı cılaan şirgelep,
Saamal içken bar beken?
Uzun cıgaç başınan,
Ulap algan kim eken?
Eki cıgaç başınan,
Eptep algan kim eken?
Tura catkan cıgaçtan,
Çek çırgan bar beken?
Tubar-tubar cıgaçtı,
Tuurap algan kim eken?
Aştan ırdap at aldıñ,
Toydon ırdap ton aldıñ.
Munu taap aytıp ber,

Evire çevire söz geldi,
Oğlum, çevirecek an geldi.
Döndüre döndüre söz geldi,
Oğlum, döndürecek an geldi.
Uzak ile yakının,
Ölçüsünü alan var mıymış?
Kızıl yılan afiyetle,
Kımız içmesi var mı?
Sarı yılan afiyetle,
Sağılan süt içmesi var mı?
Uzun ağacın başından,
Ulayarak alan kimmiş?
İki ağacın başından,
Yolunu bulup alan kimmiş?
Uzunundan yatan ağaçtan
Sınır çıkartan var mı?
Dilinmiş ağaçları,
Doğrayan kimmiş?
Anma aşında şiirinle at aldın,
Toydan şiir söyleyip kaftan aldın.
Bunu çözerek bize anlatıver,

⁵²⁴ Murat Mukasov, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s.169–173.

Munu taap aytpasañ,
Eseke, alğanıñdı kaytıp ber.

ESENAMAN:

Kudaydın cayın bilbeysiñ,
Kurandın sözün süylöysüñ,
Kadimki kaapır bolduñ sen,
Çalıyar cayın bilbeysiñ,
Çaar kitep sözün süylöysüñ.
Çala kaapır bolduñ sen,
Berişte cayın bilbeysiñ.
Asmandağı ayıñdın,
Batar ceri kıbıla.
Azisteriñ çogulup,
Catar ceri Medine.
Alakanday nikenin,
Adaldığı (alemduu) alañda.
Munu bibes ırçının
İçken aşı aram da,
Anın da öz başına zalal da.

ÇONDU:

Buray-buray söz kelse,
Buraçı cerge kez kelse,
Tolgoy-tolgoy söz kelse,
Tolgoçu cerge kez kelse,
Beş ubakkı namazdın
Aksakalı kaysı eken?
Tañga maal bolgondo,
Kelbeyt sopu uykusu,
Kaysı bolot Çoñdu ake,

Bunu çözemezsen,
Eseke, aldıklarını geri ver.

Allah'ın halini bilmezsin,
Kuran'ın sözünü söylersin,
Tam bir kâfir oldun sen,
Çalıyar halini bilmezsin,
Alaca kitap sözünü söylersin.
Eksik kâfir oldun sen,
Melek halini bilmezsin.
Gökyüzündeki ayının,
Batacak yeri kiblelidir.
Azizlerin toplanarak,
Yatacağı yeri Medine'dir.
Avuç kadar nikâhın,
Helalliği bedendedir.
Bunu bilmeyen akının
İçtiği aşı haram da,
Bunun da kendi başına zararı vardır.

Evire çevire söz gelirse,
Çevirecek yere sıra gelirse,
Döndürerek söz gelirse,
Döndürecek yere sıra gelirse,
Beş vakit namazın
En yaşlısı hangisiymiş?
Tan vakti olduğunda,
Gelmez sofunun uykusu,
Hangisi olur sofı ağabey,

Kuraniñdin kulpusu?
Koy kıştatıp koroogo,
Soop alğan bar beken?
Ötkön menen ketkenden,
Coop alğan bar beken?
Kuu ilaaçın teppegen,
Kuuda bütün bar beken?
Kara ilaaçın teppegen,
Kanatta bütün bar beken?
Boru bütün, başı esen,
Kalkta bütün bar beken?

ESENAMAN:

Beş ubakkı beş namaz,
Aksakalı “Bağımdat”.
Tañga maal bolgondo,
Kelbeyt sopu uykusu.
Kayda bolot degeniñ-
Kuraniñdin kulpusu,
“Kulkuldavat” emespi.
Ötkön menen kektendi,
Soop alat degeniñ-
Oñ iyniñde berişte,
Saktap turat turbaybı,
Sol iyniñde berişte.
Künöñ menen sooptu,
Kattap turat turbaybı.
Kuu ilaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,

Kuran’ının anahtarı?
Koyunu kışın avluda besleyip,
Sevap alan var mıdır?
Geçmiş ile gitmişten,
Cevap alan var mıymış?
Yalnız şahin tepmeyen,
Kuğuda bütün var mıymış?
Kara şahin tepmeyen,
Kanatta bütün var mıymış?
Bağrı bütün, başı sağlam,
Halkta bütün var mıymış?

Beş vakitteki beş namaz,
Aksakalı “Bağımdat’tır”.
Şafak vakti olunca,
Sofunun uykusu gelmez.
Nerede olur dediğın,
Kuran’ının anahtarı,
“Kulkuldavat”, değıl mi?
Geçmişle gitmişten,
Sevap alır dediğın,
Sağ omzundaki melek,
Koruyormuş değıl mi,
Sol omzundaki melek.
Günahın ile sevabı,
Kayda geçirirmiş değıl mi?
Yalnız şahin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,

Kuuda bütün “kurkulday”.
Kara ılaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatı bütün karlıgaç.
Booru bütün, başı esen,
Caratkan alda, bir Kuday.
Emese, men-berişte, sen-şaytan,
Bilbesem sözdü nege aytam.

Kuğuda bütün Kurkulday’dır⁵²⁵.
Kara şahin tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadı bütün turnadır.
Bağrı bütün, başı sağlam,
Tel yaradan Allah’tır.
Öyleyse, ben melek, sen şeytansın,
Bilmezsem sözü niye söyleyim.

ÇONDU:

Kamış başı kalk etet,
Bul emine boluuçu?
Ceken başı celp etet,
Bul emine boluuçu?
Cer çapçıgan çalbuura,
Bul emine boluuçu?
Celini süttüü kuu ingen,
Bul emine boluuçu?
Kumurskanı koy kılıp,
Kumga caygan bar beken?
Çegirtkeni at kılıp,
Çerüügö mingen bar beken?
Köpölöktü at kılıp,
Köl kıdırgan bar beken?
Sokbilekti kız kılıp,
Erge bergen bar beken?
Kara toonun boorunda,
Kazık kakan bar beken?
Kunan koydun kuykum et,
Butun cegen bar beken?

Kamışın ucu kıpırdar,
Bu nedir acaba?
Saz kamışının ucu kıpırdar,
Bu nedir acaba?
Toprağı savuran deve gibi,
Bu nedir acaba?
Memesi sütlü yalnız deve,
Bu nedir acaba?
Karıncayı koyun yaparak,
Kuma yayan var mıymış?
Çekirgeyi at yaparak,
Savaşa binecek var mıymış?
Kelebeği at yaparak,
Gölü gezen var mıymış?
Havanelini kız yaparak,
Kocaya veren var mıymış?
Kara dağın bağrında,
Kazık saplayan var mıymış?
Üç yaşındaki koyunun güzel etini,
Budunu yiyen var mıymış?

⁵²⁵ Kurkulday: Pariade cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

Bedel menen Cayıktın,
Belin aşkan bar beken?
Uzun çıbık kolgo alıp,
Car kıldırğan bar beken?
Tokumduğun terdetip,
Tündö cürgön bar beken?
Kara toonun başına
At oynotkon bar beken?
Karluu toonun booruna,
Kar burgutkan bar beken?
Eki taşın túbünö,
Ot caktırğan bar beken?

ESENAMAN:

Kamış başı kalk etse,
Kazı eleçek emespi.
Ceken başı celp etse,
Celke çaçıñ emespi.
Celini süttü kuu ingen,
Öz enekeñ emespi.
Cer çapçığan çalbuura,
Öz atañız emespi.
Kumurskanı koy kılıp,
Kumga caygan şaytanıñ.
Köpölöktü at kılıp,
Köl kıldırğan şaytanıñ.
Sokbilekti kız kılıp,
Erge bergen şaytanıñ.
Kara toonun booruna,
Kazık kakan kapkançı.

Bedel ile Cayık'ın,
Geçidini geçen var mıymış?
Uzun çubuk ele alıp,
Yar gezen var mıymış?
Eyer keçesini terletip,
Gece gezen var mıymış?
Kara dağın başlangıcında
At oynatan var mıymış?
Karlı dağın bağına,
Kar savuran var mıymış?
İki taşın dibine,
Ateş yaktıran var mıymış?

Kamışın ucu kıpırdarsa,
Büyük eleçek⁵²⁶ değil mi.
Sazlık kamışı kıpırdarsa,
Ensendeki saçın değil mi.
Memesi sütlü yalnız deve,
Kendi annen değil mi.
Toprağı savuran deve gibi,
Kendi babanız değil mi.
Karıncayı koyun yaparak,
Kuma yayan şeytanındır.
Kelebeği at yaparak,
Gölün etrafını gezen şeytanındır.
Havanelini kız yaparak,
Kocaya vermiş şeytanındır.
Kara dağın bağına,
Kazık saplayan kapancıdır.

⁵²⁶ Eleçek: Kadınların başına giydikleri milli giysidir.

Kunan koydun kuykum et,
Butun cegen karışkır.
Ceti tördün başına,
Şerne cegen boz baldar.
Bedel menen Cayıktın,
Belin buugan arıkçı.
Uzun çıbık kolgo alıp,
Car kıdırğan balıkçı,
Tokumdugun terdetip,
Tündö cürgön karakçı.
Kara Toonun başınan,
At oynotkon bürkütçü.
Karluu toonun boorunda,
Kar burgutkan kuu tülkü.
Eki taştın түbünö,
Ot caktırgan cılıkçı.

İç yaşındaki koyunun güzel eti olan,
Budunu yiyen kurttur.
Yedi başköşenin başlangıcında,
Eğlence düzenleyen gençlerdir.
Bedel ile Cayık'ın,
Geçidini kapatan arıkçıdır.
Uzun çubuğu eline alıp,
Yarlarda gezen balıkçıdır.
Eyer keçesini terleterek,
Geceleri gezen hayduttur.
Kara dağın başlangıcında,
Atını oynatan kartal yetiştiricisidir.
Karlı dağın bağrında,
Karı savuran kurnaz tilkidir.
İki taşın dibine,
Ateş yaktıran yılıkıcılarıdır.

23. Kalmırza ile Eşmambetin Atışması⁵²⁷.

1890-cı yıllarda Kalmırza Ketmen-Töbögö barıp, Karatal manaptın üyünö tüşüp kalat. Murun-ketki da köp kattap barıp cürgön eken. Oşol tapta Eşmambet Karataldı candap, “bütündöy Ketmen-Töbödö calgız ırçı menmin”- dep döögürsüp turgan uçuru eken. Toktogul Sibirge aydalıp, Kurman bolso anı menen tizgindeşe albay, aş, toydo özü calgız ırdap karanı köp ırçıdan kara narday bölünüp turuucu eken. Kalmırzanın kelgenin,

1890 yılında Kalmırza Ketmen-Töbö'ye varıp Karatal beyin evine gelir.daha önceden birkaç kere ziyarete bulunmuş. Bu sırada Eşmambet Karatal'ın yanında olup “Bütün Ketmen-Töbö'de yalnız akın benim”, diyerek övünen dönemiymiş. Toktogul Sibirya'ya sürülmüş, Kurman akın ise ona karşı çıkamadığından anma aşlarında, toylarda tek başına şiirlerini söyleyerek bu yörede ün kazanmış. Kalmırza'nın geldiğini ve

⁵²⁷ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 36-43.

Karataldın aga ıklas koyuşun köp caktura
berbey, menmensinip, caşı dele kurbal,
murun kekti, önörlöşünün kıcırina tiyet.
Oşondo Kalmırza a bu sözgö kelbesten,
Eşmambetti karay bettep ırdap kalat.

Karatal'ın ona değer verdiğini görerek
biraz bozultur. Yaşında da fazla fark
olmadığından kendini beğenmiş bir şekilde
sataşmaya başlar. Kalmırza bu oyuna
gelmeden Eşmambet'e doğru şöyle
konuşur:

KALMIRZA:

Oo saruuların ırçısı,
San ırçının sınçısı,
Sen sayrap turgan ekensiñ,
Başkaga özüñ teñebey,
Aytkan sözdü kenebey,
Kurçup turgan ekensiñ,
Karataldı karalap,
Kara tildi sabalap,
Sen kaykalap turgan ekeñsiñ,
Kekireygen saruunu,
Sebelep çıkkan taruunu,
Tanbuurulday taskaktap,
Baatırlarça kaskaktap,
Tolorsuktan tileyin,
Tomogoñdu şıpırıp,
Cazañdı kolgö bereyin,
Bir eçkinin doosunan
Araga tüşör adam cok,
Tentip kelgen Eşmambet
Senin teñiriñdi taanıbay,
Teñsele turgan cönüñ cok,
Senin tegiñdi aytıp bereyin,
Terip sogup keleyin

Oo, Saruuların akını,
Çok akının sınayıcısı,
Sen burada ötüyormuşsun,
Kendini başkalardan üstün görüp,
Söylenen sözü dinlemeden,
Sivrilmiş durumdaymışsın,
Karatal'ı arkasına geçerek,
Kara dilini öttürerek,
Senin başın göğe değmiş,
Kendini beğenmiş Saruu'yu,
Orada burada bir gözükken darıyı,
Tanbuurul gibi koşarak,
Bahadırlarca yürüyüp,
Bacağımı keseyim,
Derini yüzerek,
Cezanı eline vereyim,
Bir keçi davası için
Araya düşen insan çıkmaz,
Kaçarak gelen Eşmambet
Senin Tanrını tanımadan,
Yorulacak halin yok,
Senin kökünü anlatıvereyim,
Derip duvar öreyim

Alasa, doobuz cok ele,
Adam için parız go,
Alla taala kalıs go,
Emne için salam berbeysiñ,
Amandıkka kelbeysiñ,
Kudayga koluñ cetkensip,
Kalktı biylep ketkensip,
Kandın sözün çeçkensip,
Kerilesiñ kerseyip,
Sen kerile turgan kim eleñ?
Kopo acıdan tayak cep,
Baybiçeden balak cep,
Cürgönüñdü unutupa,
Aldına tüşüp Kakeñdin
Aytar sözün kulupta.

EŞMAMBET:

Kalmırza ırçı—dep koyso,
Kaykalap kalgan okşoysuñ.
Kara eçki birge soygonsup,
Karın mayga toygonsup,
Kapırdın sözün kozgoysuñ,
Kalp ele ırdap şańkıldap,
Sen kalkıp kalgan okşoysuñ,
Kamçı salsam kadoolop,
Karıgan töödöy bozdoysuñ,
Kelbey catıp ırdaysıñ,
Kelbetimdi sındaysıñ,
Kış da, caz da kıdırıp,
Alkımıñdı tıybaysıñ,
Butu, koluñ sındırıp,

Alacak davamız yoktu,
İnsan için farz ya,
Allah Tela adil ya,
Niçin selam vermezsin,
Esenliğe gelmezsin,
Allah'a elin ulaşmış gibi,
Halkı yönetmiş biri gibi,
Hanın sorununu çözmüş gibi,
Kendini üstün görürsün,
Üstün olacak sen kimdin?
Kopo hacıdan dayak yiyip,
İhtiyar kadından dayak yiyip,
Gezdiğini unutma,
Önüne düşüp Kalmırza'nın
Söyleyecek sözünü kilitle.

Kalmırza akın, deyince,
Kendini beğenmiş gibi görünüyorsun.
Siyah keçiyi birlikte kesmiş gibi,
İç yağına doymuş gibi,
Kâfirin sözünü konuşursun,
Yalan konuşmayla öterek,
Sen kalkmış gibi görünüyorsun,
Kamçıyı gösterdiğimde,
Yaşlanmış deve gibi ağlarsın,
Daha gelmeden şiir söylersin,
Duruşumu sınarsın,
Kışın da yazın da gezerek,
Boğazını kesmezsin,
Ayağını elini kırarak,

Ölbösöñ canıñ tınbaysıñ.
Aldıña kelip iyilip,
Eki butum бүgölüp,
Çögölöp salam bergidey,
Sen Aziretaalı şer beleñ.
Kerbalanın çölündö,
Ak colunda mert bolgon,
Adamzatka şert bolgon,
Asan, Üsön er beleñ,
Öz orduñdu bilgeysiñ,
Sen Eşmambetti kim deysiñ?
Ataluu bolup kalgansıp,
Atadan ençi algansıp,
Alabarman süylöysüñ,
Sen aytar sözdü bilbeysiñ.
Enelüü bolup kalgansıp,
Eneden ençi algansıp,
Ekilenip süylöysün,
Sen estüü sözdü bilbeysiñ.
Tentip kelsem Talastan,
Men teñdik taptım bıyaktan,
Kaçıp kelsem Talastan,
Men korgon taptım bıyaktan.
Ayal alıp, üy küttüm,
Aydap-aydap mal küttüm,
Alige tentip cürüpsüñ,
Bul kılığıñ koybosoñ,
Aylañdı tappay sen kettiñ.
Aytıp berçi Kalmırza,
Seni kalkalagan kaniñ kim?
Alıñdı surar begiñ, kim?

Ölmeden rahat etmezsin.
Önüne gelip eğilerek,
İki ayağıñ бүkölüp,
Çökerek selam verecek
Sen Hazreti Ali aslan mıydın?
Kerbela'nın çölünde,
Hak yolunda ölmüş,
İnsanoğlu için şehit olmuş,
Hasan, Hüseyin yiğit miydin?
Kendi yerini bileceksin,
Sen Eşmambet'i kim dersin?
Baba olmuş gibi,
Babadan pay almış gibi,
Yersiz konuşuyorsun,
Sen söyleyecek sözü bilmezsin.
Anneli olmuş biri gibi,
Anneden pay almış gibi,
İkilenerek konuşursun,
Sen zeki sözü bilmezsin.
Kaçarak gelsem Talas'tan,
Ben eşitlik buldum buralardan,
Kaçıp gelsem Talas'tan,
Ben yurt edindim buraları.
Evlenerek ocak sahibi oldum,
Sürüsüyle mal sahibi oldum,
Hala sokakta yürüyormuşsun,
Bu yaptıklarını bırakmazsan,
Çare bulamayıp sen gittin.
Anlatıversene Kalmırza,
Sana destek çıkan hanın kim?
Halini soracak beyin kim?

Acıratar Őeriñ kim?
Talaſtan seni körgömün,
Taldap köñül bölgömün,
Tıñsınıp maga süylöysüñ,
Tınguunu bilbeysiñ,
Taptıñ beken aylıñdı,
Katın algan kaynıñdı,
Men bilemin daynıñdı.
Kordop meni süylöysüñ,
Korunar sözdü bilbeysiñ,
Menin koruna turgan cönüm cok,
Men koñulda catkan cerim cok.

KALMIRZA:

Kalk kıldırıp Eſmambet,
Cürgönümdü ırdaysıñ.
Ketmen-Töbö, Talastı
Körgönümdü ırdaysıñ.
Irçının sını ır bolot,
Irdap ketken cerine
Iris menen kut konot.
Irçının cayın bilbegen,
Irkıraſıp süylögön,
Irdap kelse süybögön,
Saga okſogon kul bolot,
Bazarga satsa pul bolot,
Cürgön ceri çır bolot.
Caktırbay meni ırdaysıñ,
El kıldırıp, ır ırdap
Cürgönümdü sındaysıñ,
Ketmen-Töbö keldi—dep,

Araya girecek aslanın kim?
Talaſ'tan seni görmüſtüñ,
Dikkatlice izlemiſtüñ,
Sağlammiſ gibi konuſursun,
Dinlenmeyi bilmezsin,
Buldun mu acaba köyünü,
Kadın aldın kaynını,
Ben bilirim durumunu.
Horlayıp bana konuſursun,
Saklanacak sözü bilmezsin,
Benim saklanacak durumum yok,
Ben keſifte yatmıſ halim yok.

Halkı gezerek Eſmambet,
Dolaſtığımı anlatırsın.
Ketmen-Töbö, Talas'ı
Gördüğümü söylüyorsun.
Akının değeri ſiirdir,
ſiir söylediği yerine
Rızk ile kut konar.
Akının halini bilmeyen,
Diſ gösterip konuſan,
ſiir söyleyince sevmeyen,
Sana benzeyen köle olur,
Pazarda satsa para eder,
Gezdiği yeri kavga olur.
Beni beğenmeyip ſiir söylersin,
Halkı dolaſıp ſiir söylersin
Gezdiğimi sınarsın,
Ketmen-Töbö'ye geldi, diye,

Karatal köñül böldü — dep,
Katını ölgön adamça
Teskeri karap ıylaysıñ.
Ketmen-Töbö öröönü
Senin atañdan kalgan cer emes,
Bul aytkanıñ ep emes,
Atayı kokuy Eşmambet,
Bilbegensip süyloysüñ,
Söz keler cayın bilbeysiñ,
Cerge ee bolso öz atañ,
Kadırı artkan er bolso,
Ketpeyt beleñ Manaska,
Cürböyt beleñ Talasta.
Karıgan ittey koruysuñ,
Karataldın koroosun,
Kaygıñ bolso aytıp kal,
Kalpaña aytıp köröyün,
Köñülümdü bölöyün.
Cergemdi menin suraysıñ,
Celden büttü deysiñbi,
Tegimdi menin suraysıñ,
Tekeyden çıktı deysiñbi,
Elimdi menin suraysıñ,
Ermenden çıktı deysiñbi,
Begimdi menin suraysıñ,
Belde cüröt deysiñbi,
Sen sıyaktuu Eşmambet,
Elsiz cüröt deysiñbi,
Eldüünün kamın ceysiñbi.
Uruum menin sarbagış,
Tayım baatır cooçalış,

Karatal değer verdi, diye,
Kadını ölmüş insan gibi
Ters bakarak şiir söylersin.
Ketmen-Töbö vadisi
Senin babandan kalmış yer değer,
Bu dediklerin iyi değer,
Özellikle Eşmambet,
Bilmemiş gibi konuşursun,
Sözün gelecek yerini bilmezsin,
Yerlere sahip olursa öz baban,
Değer artmış yiğit olsaydı,
Gitmez miydin Manas'a,
Yaşamaz mıydın Talas'ta.
Yaşlanmış köpek gibi korursun,
Karatal'ın avlusunu,
Kaygın varsa anlatıver,
Kalfana anlatmayı deneyim,
Dikkatimi vereyim.
Benim yerimi soruyorsun,
Yelden bitti mi dersin,
Kökümü benim soruyorsun,
Yok yerden çıktı mı dersin,
Halkımı benim soruyorsun,
Ağaçtan çıktı mı dersin,
Beyimi benim soruyorsun,
Kırda gezer mi sandın,
Sana benzer Eşmambet,
Halksız yaşar mı dersin,
Halklının gamını mı yersin.
Boyum benim Sarıbagış,
Dayı tarafım Cooçalış,

Şabdan attuu töröm bar,
Camandık tüşsö başıma
Saktap kalar lögüm bar,
Mambetaalı, Dürüm bar,
Alarday senin kimiñ bar?
Kan Cantay uulu er Şabdan,
Mañdayınan şam cangan,
Körgön adam tañ kalgan,
Orustardın paşası
Oluya sımал sıyınган,
Araga tüşüp süylöşüp,
Kutkargan elin kıyından.
Beçaraga bel bolgon,
Közü cokko çel bolgon,
Alsızdarga al bolgon,
Aylasızga mal bolgon,
Üysüzdörgö üy bolgon,
Ünsüzdörgö üñ bolgon,
Dinsizderge din bolgon,
Aytıp körçü Eşmambet,
Kabarıñ bardır Şabdandan,
Alay menen Gülçönü
Acıratkan acaldan.
Köçüp bargam elime,
Mambetaalı, Dürümö,
Koyum catat korooloş,
Buuday danım orooloş.
Ookat izdep tentirep,
Kıdırıp cüröt — dep ayttıñ,
Essizdigiñ emespi,
Uşu sözdü nege ayttıñ,

Şabdan adlı beyim var,
Kötülük gelirse başıma
Beni koruyacak desteğim var,
Mambetalı, Dürüm var,
Onlar gibi senin kimin var?
Han Cantay oğlu yiğit Şabdan,
Alnında mum yanan,
Gören insan şaşırان,
Rusların paşası
Veli gibi tapınmış,
Araya girip konuşup,
Halkımı zorluktan kurtarmış.
Biçareye destek çıkmış,
Gözü olmayana göz olmuş,
Halsizlere hal olmuş,
Çaresize mal olmuş,
Evsizlere ev olmuş,
Sessizlere ses olmuş,
Dinsizlere din olmuş,
Söylesene Eşmambet,
Haberin vardır Şabdan'dan,
Alay ile Gülçö'yü
Ecelden alıkoymuş.
Göç edip varan halkıma,
Mambetaalı, Dürüm'e,
Koyunlarımız aynı avluda,
Buğday ekinim aynı çukurda.
Hayatını kazanmak için,
Geziyorsun, diye konuştun,
Akılsızlığın değil mi?
Bu sözleri niye söyledin,

Cakırdık artta kalganı,
Sezip tursuñ özüñ da,
Sözüñdün çıktı calganı.

EŞMAMBET:

Kalptı, çındı koygulap,
Kanbaçaday süylöysüñ
Kabarı bar Eşmambet,
Katıraarın bilbeysiñ,
Katındarça tildeysiñ,
Kumar oynop kokuylap,
Koñulda kalgan sen eleñ,
Kay cerde kimge teñ eleñ?
Çomun oynop çoñkoyup,
Çogool bolgon sen eleñ,
Çoyroñdoysuñ obu cok,
Sen çoñ atalçu kim eleñ?
Gülüstön oynop kübülüp,
Küldö catkan sen eleñ,
Bilbegensip süylöysüñ,
Sen küldü curtta kim elen?
Talaстан seni körgömün,
Taldap köñül bölgömün,
Katının bolçu kartaygan,
Taygan ittey tartaygan,
Nasıyaga batkansıñ,
Kutula albay karzından,
Aylañ kurup catkansıñ,
Aldıñda atın cok bolup,
Kumar oynop şok bolup,
Kuurap cürgön sen eleñ,

Yoksulluk geride kaldı,
Kendin de biliyorsun,
Sözünün yalanı ortaya çıktı.

Yalanı gerçeği söyleyerek,
Han zade gibi konuşursun
Haberı var Eşmambet,
Cezanı vereceğini bilmezsin,
Kadın gibi konuşursun,
Kumar oynayarak,
Geride kalmış sendin,
Nerede, kime eşittin?
Semerin sırtında oynayıp,
Yara etmiş sen idin,
Sebepsiz yerde hareket edersin,
Sen büyük olacak kimdin?
Gülistan oynayıp,
Külde yatan sendin,
Bilmiyormuş gibi konuşursun,
Sen büyük yurtta kimdin?
Talas'tan seni görmüştüm,
Dikkatle izlemiştim,
Kadının yaşlanmıştı,
Tazı köpek gibi zayıflayan,
Borca batmış gibi,
Kurtulamadan borcundan,
Çaresiz kalmış gibi,
Binecek atın kalmayıp,
Kumar oynayıp yaramaz olup,
Kavuran insan sendin,

Kuunagan öndüü süylöysüñ,
Sen öz cayıñdı bilbeysiñ,
Anan Eşmambetti tergeysiñ.
Talaska barsam urmattayt,
Taasın akın keldi — dep,
Çakırıp kündö ırdatat,
Can dilimdi cırgatat,
Saga okşogon kuu tumşuk,
Kayda bolso katılıp,
Karısa da cön catpayt.
Saruuga barsam urmattayt,
Sarı akın keldi — dep,
Karı, caşı çogulup,
Kirdüü kolgo karmatpayt,
Saga okşogon kuu tumşuk,
Sandıraktap katılıp,
Sancırğa kütüp cön catpayt.
Ketmen-Töbö cerimdi,
Keñ Talastan kem körböym,
Cok bolso cogum tabılat,
Ördöp köñül çabılat,
Kaygırsam kaygım basılat,
Kalkı ızaat kılğan soñ,
Kabagım kayra açılát.
Karatalday lögümdün
Koroosun karar kişi bar,
Sandıraktap süylögön,
Sanduu sözdü bilbegen,
Saga okşogon iti bar.

Güler yüzlü konuşursun,
Sen kendi halini bilmezsin,
Sonra Eşmambet'in adını söylemezsin.
Talas'a varsam saygı gösterirler,
Gerçek akın geldi, diye,
Çağırıp her gün şiir söyletir,
Ruhumu rahatlatır,
Sana benzer yaramazlar,
Her yerde sataşarak,
Yaşlansa da rahat yatmaz.
Saruu'ya varsam saygı gösterirler,
Sarı akın geldi, diye,
Yaşlısı genci toplanarak,
Kirli elle elletmezler,
Sana benzer yaramazlar,
Gevezelikle sataşarak,
Takılmadan duramazlar.
Ketmen-Töbö yerimi,
Büyük Talas'tan eksik görmem,
Yoksa olmayanım bulunur,
Gönlüm yukarılara koşar,
Kaygılanırsam kaygım basılır,
Halkı saygı gösterdikten sonra,
Yüzüm tekrar güler.
Karatal gibi desteğimin
Avlusuna bakacak kişi var,
Yersiz konuşan,
Değerli sözü bilmeyen,
Sana benzer iti var.

KALMIRZA:

Kalcıradıñ Eşmambet,
Kaadaluu sözdü bilbesten,
Balcıradıñ Eşmambet,
Baaluu sözdü bilbesten.
Er azamat başına
Neler kelip, ne ketpeyt,
Kumar oynop kübülsöm,
Orgo tüşüp bügülsöm,
Tartıp alar lögüm bar,
Sarbağış sansız elim bar,
Tentip cürgön saruunun
Tayanıç kılar kimi bar?
Çomun oynop çoñkoysom,
Çöötökö tüşüp toñkoysom,
Tartıp alar lögüm bar,
Akıl koşor elim bar,
Saga okşogon saruunun
Alın surar kimiñ bar?
Gülüs oynop kübülsöm,
Kölgö tüşüp çömülsöm,
Kutkarıp alar lögüm bar,
Köñülüm alçu elim bar.
Tentigen calgız saruunun
Köñülün surar kimiñ bar?
Tartaysa da katınım,
Bala tuudu balpaytıp,
Kalmırzani kampaytıp,
Men küyöösü bolom katındın,
Eesi bolom atımdın,
Küç küyöö bolup cürösüñ,
Kalmırzaga tiyişip,

Gevezelik ettin Eşmambet,
Kaideli sözü bilmeden,
Çene çaldın Eşmambet,
Değerli sözü bilmedin.
Azamet yiğidin başına
Neler gelip, neler gitmez,
Kumar oynayıp kaybedersem,
Çukura düşüp bükülürsem,
Çekip alacak devem var,
Sarbağış kalabalık halkım var,
Kaçak yaşayan Saruu'nun
Dayanacak kimi var?
Semer oynayacak olursam,
Çukura düşmüş olursam,
Çekip alacak desteğim var,
Akıl verecek halkım var,
Sana benzer Saruu'nun
Halini soracak kimin var?
Çok gülererek oynarsam,
Göle girip yüzersem,
Kurtarıp alacak destekçim var,
Gönlünü alacak halkım var.
Kaçak yalnız Saruu'nun
Gönlünü soracak kimin var?
Kocasa da hanımım,
Nur topu gibi çocuk verdi,
Kalmırza'yı sevindirip,
Ben kocasıyım hanımın,
Sahibiysem atımın,
İç güveylik ediyorsun sen,
Kalmırza ile sataşarak,

Emineñe katıldın?
Kalk kıldırıp cürömün,
Kadırın kalktın bilemin,
Kalpıs işti körgöndö
Katıra süylöp külömün,
Kalkıgan başçı aldında
Kaltırap ketme cayıñ bar,
Anıñdı cakşı bilemin.
El kıldırıp cürömün,
El kadırın bilemin,
Esirip biröö iş kılrsa,
Elire süylöp külömün,
El başçısın körgöndö
Eñile tüşmök cayıñ bar,
Anıñdı cakşı bilemin.
Essizdik kılıp Eşmambet,
Eminege elirdiñ,
Munun da cönü bar eken,
Karataldın sarkıtın
Kaltırbay içip semirdiñ.

Neyine katıldın?
Halk geziyorum,
Halkın değerini biliyorum,
Yanlış işi gördüğümde
Sert uyarıp gülerim,
Kalabalık büyüklerin önünde
Titreme alışkanlığın var,
Bunu çok iyi bilirim.
Halkı dolaşıyorum,
Halkın değerini bilirim,
Yanlışlıkla biri iş yaparsa,
Alaylı konuşup gülerim,
Halk yöneticisini gördüğünde
Eğilerek attan inme alışkanlığın var,
Bunu çok iyi bilirim.
Akılsızlık edip Eşmambet,
Neden delirdin,
Bunun da sebebi varmış,
Karatal'ın yemeğinden artanları
Bırakmadan içip semirdin.

Kalmırza ırdap bütköndö
Eşmambet coop kaytarmak bolup obdulup
kalat. Anda Karataldın katarında boz üy
toltura oturgan curt mıkçıgerleri “Söz
bütköndöy boldu okşoyt. Mından arı
aytıştı uzartuunun zarılçılığы çok. Eköñ
teñ cakşı aytıñar. Eşmambet sen aytıştı
toktotup, konok emespi Kalmırzaga col
berçi” deşti ele, al makuldugun bildirip
başın iykedi. Eki akın biri-birine cılmaya
karap, cıluu cüz menen oturup kalgan

Kalmırza şiirini tamamlayınca
Eşmambet cevap verecekmiş gibi hareket
eder. Karatal'ın sırasında oturan ileri
gelenler: “Söz bitmiş gibi oldu. Bundan
sonra atışmayı uzatmaya gerek yok. İkiniz
de iyi söylediniz. Eşmambet sen atışmayı
durdur. Misafir değil mi Kalmırza'ya
yolunu ver” dediler. O razılığını bildirip
başını salladı. İki akın bir birine
gülümseyerek bakıp güler yüzle sohbet
edip oturmaya devam etmişler.

eken.

24. Kalmırza ile Naymanbay'ın Atışması⁵²⁸.

NAYMANBAY:

Men Balıktın uulu Naymanbay,
Ayta berem arkanday.
Birer sözüm karasañ.
Söömöy menen sayganday,
Birer sözüm karasañ,
Kargılı kara tayganday.
Men kuştan tuugan buudayık,
Teköörüm temir boluçu,
Tepkenim ölüp kaluuçu,
Oy, Kalmırza kulunum,
Seni kanday aytsam ılayık?

Ben Balık oğlu Naymanbay'ım,
Her şeyi konuşurum.
Her sözüme dikkat et.
İşaret parmakla göstermiş gibi,
Her sözüme dikkat edersen,
Zayıf siyah tazı köpeği gibi.
Ben kuştan doğmuş doğanım,
İpliğim demirdendir,
Teptiğim hemen ölüdü,
Ya, Kalmırza evladım,
Seni nasıl anlatırsam uygun olur?

KALMIRZA:

Sen Balıktın uulu Naymanbay,
Söz süylöysüñ tayañday,
Bakırgan töödöy ayban ay,
Aytkan sözüñ ar kanday,
Adam turup kuş bolduñ,
Kargısı bar it bolduñ.
Karıganda Nayake,
Kalmırzaga tuş bolduñ,
Sen kuştan tuugan buudayık,
Kanakey, men kaysı kuşka ılayık?

Sen Balık oğlu Naymanbay'sın,
Gevezelenerek konuşursun,
Bağırmış deve hayvan gibi,
Söylediğin çok çeşitli,
İnsanken birden kuş oldun,
Tasması var köpek oldun.
Yaşlandığında Nayake,
Kalmırza'ya denk geldin,
Sen kuştan doğmuş atmacasın,
Hani, ben hangi kuşa layığım?

NAYMANBAY:

⁵²⁸ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 30–36.

Balam atıñdı koyup bereyin,
Kırgıy degen bir kuş bar,
Bödönö kuup bölbögön,
Başkanı kuup körbögön,
Koroolu kuusa korgolop,
Suu bürküttü körgöndö,
Kötünön bogu şorgolop,
Men bürküt degen balbanmın,
Sen öñdöngön baldardı
Neçen eñip alğanmın,
Teköörümdü malğanmın.

KALMIRZA:

Sen Balıktın uulu Naymanbay,
Söz aytasıñ ar kanday,
Een cerde cayılıp,
Elirip cürgön aybanday.
Ayban bolsoñ çöp berem,
Taygan bolsoñ, bok berem.
Tamakka kadoo salamın,
Men kırgıy da bolsom alamın,
Tartaygan töödöy taygandı
Koroomo baylap salamın.
Kıyrata cürçü balamın.

NAYMANBAY:

Kalmırza balam kedeysiñ,
Kedey balam ne deysiñ,
Oo caanga catıp kuuradıñ,
Can бүtköndü tuuradıñ.
Keçe ele күnü cardı eleñ.

Oğlum senin adını koyayım,
Atmaca denen bir kuş var,
Bildircını kovup bölmeyen,
Başkayı kovup alışmamış,
Sahibi koruyup kovarsa,
Su kartalını gördüğünde,
Arkasından pisliğı akar,
Ben kartal denen pehlivanım,
Senin gibi çocukları
Nicelerini elime geçirmiştım,
Tırnağıımı geçirmiştım.

Sen Balık'ın oğlu Naymanbay,
Söz söylersin her çeşit,
Issız yerde yayılıp,
Hevesli gezen hayvan gibi.
Hayvansan ot veririm,
Tazı köpeğıysen pislik veririm.
Yemeğıne çivi katarım,
Ben atmaca da olsam alırım,
Kocayan deve gibi tazıyı
Avluya bağlayıveririm.
İşimi bilen bir gencim.

Kalmırza oğlum fakirsin,
Fakir oğlum ne dersin,
Yağmurda yatıp kurudun,
Canlı her şeyi taklit ettin.
Daha dün fakir biriydin.

Sen mınça nege duuladıñ?
Koroogo catıp kuuradıñ.
Koy keşese tuuradıñ.
Kuur ton kiygen cardı eleñ,
Mınça nege duuladıñ?
Oo. Kalmırza tomayak.
Kozu baktıñ caşñan.
Biriñdi biriñ öltürüp,
Kunsuz bolduñ başınan.
Töşökkö cakşı catpadıñ,
Bir kişiğe batpadıñ.

KALMIRZA:

Nayake, al aytkanıñ dağı çın,
Cardı da bolsom bayıdım.
Calgız da bolsom köböydüm.
Ustattan şakirt ötöt— dep,
Taskaktasa Kalmırza,
Tal çokuga cetet — dep,
Cılamıştın sazında,
Caparkuldun aşında,
Cakadan aldım özüñdü.
Topko ırgıttım sözümdü.
Altı boluş soltogo
Mıktap aytkın özümdü.
Kedey da bolsom mırzamn,
Ker corgo sımal çurkadım,
Cardı da bolsom mırzamn,
Caanda cok corgodoy,
Caa alla aytkan moldodoy,
Top içinde çurkadım,

Sen neden bu kadar gürledin?
Avluda yatıp kurudun.
Koyun çıgñediğini taklit ettin.
Sırf kaftan giymiş fakirdin,
Neden bu kadar gürledin?
Kalmırza fukara.
Kuzu baktın çocukluğundan.
Birbirini öldürtüp,
Değersiz oldun ilk baştan.
Döşeğe çok yatmadın,
Bir kişiye sığmadın.

Nayake, bu dediklerin de doğru,
Fakirdim zenginleştım.
Yalnızdım çoğaldım.
Üstattan şakirt geçer, diye,
Koşarsa Kalmırza,
Tam zirveye ulaşır, diye,
Cılamış'ın sazlığında,
Caparkul'un anma aşında,
Senin yakana yapıştım.
Kalabalığa attım sözümü.
Solto'nun altı beyine
İyi anlat kendimi.
Fakir da olsam beyefendimin,
Yorgası gibi koşturdum,
Fakir de olsam beyefendiyim,
Halkta olmayan yorga gibi,
Allah'ı anlatan molla gibi,
Halk önünde koşturdum,

Toytoñdoboy koyo sal.
Senin koluñdan tüşkön kaskagın,
Koy artınan cetpesten,
Basañdap kalgan taskagıñ,
Alıñdı Nike baykagın,
Dagı neni aytayın,
Car çakırar kez keldi,
Çolponkul meni ep kördü,
Tuş-tuştan kalk çoğuldu,
Kalmırza ünü uguldu,
Toptu közdöy kaytayın,
Tolkutup sözdü aytayın.

NAYMANBAY:

Oo kapır, tomayak,
Karı emes çaş emes,
Kartaygan zaybıñ bar ele,
Ar kaysı koyçu süyrögön,
Tartaygan zaybıñ bar ele.
Ayalıñdı körgömün,
Ayabay catıp külgömün,
Ceñeñ, desem eneñdey,
Eneñ desem ceñeñdey,
Ene desem ene emes,
Ce eneden bir ceri kem emes.
Top cıyında toytoñdop,
Atağı ketken alıksa
Nayakeñdey akındın
Aldıman çıgar ep emes,
Aytkanıñ senin kep emes.

Kendini bir şey sanma.
Senin elinden düşmüş koşman,
Koyun peşine yetmeden,
Yürüyüşün yavaşlamış,
Nike haline dikkat et,
Daha neyi anlatayım,
İlan edecek zaman geldi,
Çolponkul beni doğru buldu,
Etraftan halk toplandı,
Kalmırza sesi duyuldu,
Kalabalığa doğru döneyim,
Heyecanla sözü anlatayım.

Kimsesiz kâfir,
Yaşlı değil genç değil,
Yaşlanmış hanımın vardı,
Her çobanla konuşan,
Zayıf bir hanımın vardı.
Hanımını görmüştüm,
Kahkahayla gülmüştüm,
Yengen derken annen gibi,
Annen dediğimde yengen gibiydi,
Anne dersem anne değil,
Ya anneden bir yeri eksik değil.
Toplantıda gevezelenip,
Şöhreti uzağa duyulmuş
Nayakeñ gibi akının
Önüme çıkmak iyi değil,
Senin dediklerin iyi değil.

KALMIRZA:

Altın ooz darbaza,
Açkanıñbı Naymanbay,
Katın cagın kep kılıp,
Aytpas sözdü ep kılıp,
Şaşkanıñbı Naymanbay,
Acıdaardın kuyrugun
Baskanıñbı Naymanbay.
Taarınbay anda ugup tur,
Taruuday birden tereyin.
Talmoorsungan zaybıñdın
Kılıgım aytıp bereyin,
Kırka birden tereyin.
Nayake özüñ baştadıñ,
Aytayınbı aybıñdı,
Çuñkurda çömüp cürçü ele,
Bütündöy solto külçü ele,
Aytayınbı zaybıñdı,
Çukuyunbu daynıñdı.
Maktanbagın Nay ake,
Oyronu çıkkan ceñemdi,
On toguzda algansıñ,
Sen oyronon kuru kalgansıñ.
Cılas bolgon ceñemdi,
Cıyırmada algansıñ,
Sen cırgaldan kuru kalgansıñ.

NAYMANBAY:

Menin zaybım surasañ,
Çoñ moldonun kızı ele,
Çoñ baybiçe özü ele,

Altın ağızlı büyük kapı,
Açtıgım mı Naymanbay,
Kadınından bahsedip,
Söylenmeyen sözü söyleyip,
Şaşırdın mı Naymanbay,
Ejderhanın kuyruğunu
Bastın mı Naymanbay.
O zaman darılmadan dinleyedur,
Darı gibi tek tek dereyim.
Hasta gibi duran hanımının
Yaptıklarını anlatayım,
Her şeyi teker teker dereyim.
Nayake kendin başlattın,
Anlatayım mı ayıbını,
Çukurlardan çıkmazdı,
Tüm Solto gülerdi,
Anlatayım mı hanımını,
Kötülüklerini ortaya çıkarayım.
Övünme Nay ağabey,
Çelimsiz yengemi,
On dokuz yaşında almıştın,
Sen güçten eksik kalmışsın.
Güçsüz kalmış yengemi,
Yirmi yaşında almıştın,
Sen rahatlıktan kuru kalmışsın.

Benim hanımımı sorarsan,
Büyük molların kızıydı,
Büyük hanımefendiydi,

Ak moldonun kızı ele,
Anık sopu özü ele,
Oymoktuudan uz ele,
Oyunga çıkpas naz ele,
Alamüdün oyunda,
Kız-kırkındın toyunda,
Toy baştağan nus ele,
Aytar sözüñ uşu ele.

KALMIRZA:

Aytkanıñda kalet cok,
Çoñ moldonun kızı ele,
Çoñ şurkuya özü ele,
Ak moldonun kızı ele,
Anık calap kişi ele.
Alamüdün oyunda,
Alarça suunun boyunda,
Abırakman aldagan.
Ar kimden kuru kalbagan,
Anık calap özü ele.

NAYMANBAY:

Kızıl çıray nur betin
Sanap kelgen turbaybı,
Cıpar cıttuu koynuna
Samap kelgen turbaybı.
Bukara emes zaybıma
Manap kelgen turbaybı.
Senin zaybıñ körgömün,
Keñ Tokmokto kalaada,
Dungan menen sart catkan,

Ak molların kızıydı,
Tam bir sofunun kendisiydi,
Ustaların uzuydu,
Oyuna çıkmayan nazlıydı,
Alamüdün ovasında,
Kız gelinin toyunda,
Toyu yöneten becerikliydi,
Söyleyecek sözün buydu.

Dediklerinde yalan yok,
Büyük molların kızıydı,
Büyük kötü kadının kendisiydi,
Ak molların kızıydı,
Tam bir kötü kadındı.
Alamüdün ovasında,
Alarça suyunun kenarında,
Abırakman kandırmış.
Herkes boş kalmamış,
Tam bir kötü kadındı.

Kızıl tenli nu yüzünü
Sayarak gelmiş,
Itır kokulu koynuna
İsteyerek gelmiş.
Buhara'ya değil hanımına
Bey gelmiş değil mi?
Senin hanımını görmüşüm,
Büyük Tokmok şehrinde,
Dungan ile Sart yatmış,

Menin zaybım koynuna
Baytik uulu mart catkan.

Benim hanımımın koynuna
Baytik oğlu mert yatmış.

KALMIRZA:

Atanı kokuy dünüyö,
Aytpay koysoñ emine,
Oñ menen sol çogulup,
Cıyın kurgan cerinde,
El oozunda aytılp,
Şıldıñ bolduñ Keminde.
Maktanıç kıldıñ Nay ake,
Namısıñ senin kanake,
Ay tamga⁵²⁹ aygır salıpsıñ,
Balaga marıp kalıpsıñ,
Maktansañ da karıpsıñ,
Akılıñ oop añgırap,
Alcıganga barıpsıñ,
Çalıştan aygır salıpsıñ,
Çalkalap marıp kalıpsıñ,
Baytikten kulun alıpsıñ,
El közünö karıpsıñ,
Könülün oop küügümdöp,
Alcıgan küngö barıpsıñ.
Ala toodo bayterek,
Sayabanı bolboso,
Aytıp aytpay, ne kerek,
Öz tukumuñ bolboso,
Aram bala ne kerek,
Elge kılıp carıya,
Aytpay koysoñ ne demek.

Yahu yalan dünya,
Söylemezsen ne olacak,
Sağ ile sol bir araya gelip,
Toplantı olan yerinde,
Halk ağzında söylenip,
Alay edildin Kemin'de.
İyice övündün Nay ağabey,
Senin namusun nerede,
Solto'ya aygırı salmışsın,
Çocukların çoğalmış,
Övünsen bile yaşlanmışsın,
Aklın gidip boş kalıp,
Delirmiş gibi olmuşsun,
Yokuştan aygır salmışsın,
Yan yatıp rahat etmişsin,
Baytik'ten yavru almışsın,
Halk gözüne görünmüşsün,
Niyetin bozulup karanlık çöküp,
Delirmiş gibi güne kapılmışsın.
Ala-Too'da çınar ağacı,
Gölgesi olmasaydı,
Anlatıp anlatmamaya ne gerek var,
Öz neslin olmadıktan sonra,
Haram çocuğa ne gerek var,
Halka ilan ederek,
Anlatmamak ne demek.

⁵²⁹ Ay tamga; Akın Kırgızların Solto boyuna seslenmektedir.

Kalmırzanın sözdörü kurç çıkıp, Naymanbaydı ceñip ketken eken. Naymanbaydı ceñgen uşul aştan kiyin akındın abroyu kötörülüp, tınımsız aş, toygo carçılıkka çakırılıp, atak-dañkı artat. Menin uguşumda algaçkı çoñ aytışı uşul boluu kerek.

Kalmırza'nın sözleri sivri çıkıp, Naymanbay'ı alt etmiş. Naymanbay'ı alt etmiş bu toydan sonra akının değeri artmış. Durmadan anma aşlarına, toylara ilancı olarak çağırılıp şöhreti artar. Benim duyduklarıma göre akının büyük atışması bu karşılaşması olsa gerek.

25. Kırgız Akını Kalmırza ile Sarbas'ın Atışması⁵³⁰.

Kazak kırgızdardın öz ara çabışıp coolaşkanı toktop, eki el teñ Orus padişaçılığına koşulup, uruş-talaş uçurunda kolgo tüşup ketken tutkunderın kaytarıp berip, intimaktaşıp kalgan uçurda kırgızdan Şabdan, Bayteke (tuurası — Baytik) batır, kazaktan Nogaybay, Böltürük çeçen, Kebekbay dağı başka baatırlar çogulup oturup, “akındardı aytıştırılı” deşet. Kırgızdar: “bizden Kalmırza bar” — deyt. Kazaktar: “bizdin cañı talap balabız bar”- deyt. “Anda eköönör eki eldi camandabay, kazak, kırgızdın köptük, azdıgın, baylık, martabasın, coo çapkandığın aytpay ırdaşkıla” deşet. Kırgız akını Kalmırza: “Eki akın alardı aytpasa, kantip birin-birin ceñet. Anday bolso men Sarbastan bir sobol surayın” dedi ele, oturgandar “uşul durus eken” — dep tuura tabıştı.

Kazak ile Kırgızların kendi aralarındaki savaşlar durduğunda bu iki halk Rus çarlığına katılmışlar. Savaş sırasında esir alınan tutsakları serbest bırakmışlar. İşte böyle bir barış içinde olan bir dönemde Kırgızlardan Şabdan, Bayteke (doğrusu Baytik) baturlar, Kazaklardan Nogoybay, Böltürük bilge, Kebekbay ve diğer baturlar bir araya gelerek, akınlarımızı atıştıralım, derler. Kırgızlar: “Bizden Kalmırza var”, derler. Kazaklar: “bizim yeni tanınmaya başlayan bir genç akınımız var”, derler. “O zaman siz ikiniz Kazakla Kırgız'ın çokluğundan, azlığından, zenginliğinden ve savaşlarından söz etmeden atışın”, derler. Kırgız akını Kalmırza: “İki akın bunları söylemezse biri diğerini nasıl yensin? Öyleyse ben Sarbas'tan bir soru sorayım”, der. Seyirciler: “Bu iyi iş oldu”, diyerek

⁵³⁰ B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 64-66.

seslendiler.

KALMIRZA:

Oo Ordodon kelgen oyronдор,
Sırttan kelgen sayaktar,
Otursuñ kança manaptar,
Sarbagış menen sultandar,
Süylösöm meeñ solkuldar,
Kalmırza sözün uguñar:
Ok cılanday ışkırgan,
Beline kılıç kıstargan,
Törönün uulun canga alıp,
Töbönü çapkan bildiñbi?
Kandın uulun koşo alıp,
Kabaktı çapkan bildiñbi?
Eki acıdaar bir kelip,
İyinge kirdi bildiñbi?
Eki çolpon teñ tuup,
Körünüp turat bildiñbi?
Almatının borunda
Sarı nar çıktı bildiñbi?
Uzuñ cıgaç başına
Ak şumkar kondu bildiñbi?
Cürör colun bolcoldop,
Tuzak kurdu bildiñbi?
Eesiz catkan köp cılkı,
Birin karmap mindiñbi?

SARBAS:

Ok cılanday ışkırgan,
Beline kılıç kıstargan,

Saraydan gelen büyükler,
Dışarıdan gelen Sayaklar,
Burada oturuyorsun beylerim,
Sarıbagış ile sultanlar,
Konuşursam beyniniz kıpırdar,
Kalmırza sözünü dinleyiniz:
Ok yılan gibi ıslık çalan,
Beline kılıç kuşanan,
Bey oğlunu yanına alıp,
Kafa yaranı bildin mi?
Han oğlunun yanına geçip,
Alın yaranı bildin mi?
İki ejderha birlikte gelip,
Yuvasına girdi bildiniz mi?
İki yıldız birlikte doğup,
Görünüyor bildin mi?
Almatı'nın bağrına
Sarı deve çıktı bildin mi?
Uzun ağacın tepesine
Ak şahin kondu bildin mi?
Yürüyecek yolunu hesaplayıp,
Tuzak kurdu bildin mi?
Sahipsiz yatan çok yılmın,
Birini yakalayıp bindin mi?

Ok yılanı gibi ıslık çalan,
Beline kılıç kuşanan,

Törönün uulun koşo alıp,
Töbönü çapkan degeniñ—
Kazaktan çıkkın Noruzbay,
Kenensarı bolbosun.
Kandın uulun canga alıp,
Kabaktı çapkan degeniñ —
Kırgızdan çıkkın Ormon kan,
Karabek Cantay bolbosun.
Eki acıdaar bir kelip,
İyinge kirdi degeniñ —
Dastorkondon daam tatıp,
Bir töşöktö bir catıp,
Bir iyinge baş katıp,
İyinge kirgen cılanday,
Tatuu boldu bu kündö
Kazak, kırgız bolbosun.
Almatının booruna
Sarı nar çöktü degeniñ —
Baldır-buldur süylögön,
Adam tilin bilbegen,
Çapanında caka çok,
Ötügündö taka çok,
Öñü sarı, közü kök,
Adam bilir sözü çok,
Kala salıp köçpögön,
Mına bu orus bolbosun.
Uzun cıgaç başında
Ak şumkar kondu degeniñ —
Karagaydın başında

Bey oğlunu yanına alıp,
Kafa yaran dediğın,
Kazak'tan çıkan Nooruzbay,
Kenensarı olmasın.
Han oğlunu yanına alıp,
Alın yaran dediğın,
Kırgız'dan çıkan Orman Han,
Karabek Cantay olmasın.
İki ejderha birlikte gelip,
Yuvaya girdi dediğın,
Bir sofradan yemek yiyip,
Bir döşekte baş koyan,
Bir yuvada yaşayan,
Yuvaya girmiş yılan gibi,
Araları tatlı oldu bu günlerde
Kazak ile Kırgız olmasın.
Almatı'nın bağrına
Sarı deve çöktü dediğın,
Çok değışik konuşan,
İnsan dilini bilmeyen,
Kaftanında yakası olmayan,
Çizmesinde topuğu olmayan,
Rengi sarı, gözü mavi,
İnsan anlayan sözü olmayan,
Yerleşip göç etmeyen,
İşte bu Ruslar olmasın.
Uzun ağacın tepesinde
Ak şahin kondu dediğın,
Köknarın tepesinde

Ak çınısı bolbosun.
Cer ortosun merçemdep,
Tuzak kurdu degenin-
Dürbü menen karagan,
Şaşıla aytıp sanagan,
Bir kıyışığı bolbogon,
Dilgirem colu bolbosun.
Eesiz catkan ak cılkı,
Kulan, kulca bolbosun.
Candırmağı uşudur,
Bolbosun degen oñbosun.
Eki çolpon teñ tuup,
Körünüp turat degeniñ —
Al mezigilde bala ele,
Bala da bolso daana ele,
Nogaybay, Şabdan bolbosun.
Akılıñ kara torgoydoy,
Candırmağı bul bolso,
Kuday urgan Kalmırza,
Nege otursuñ cogolboy.

Ak çınısı olmasın⁵³¹.
Yer merkezini ölçerek,
Tuzak kurdu dediğın,
Dürbünle bakan,
Aceleyle konuşan,
Bir yamuğu olmayan,
Telgraf hattı olmasın.
Sahipsiz yatan ak yılkı,
Yaban atıyla dağ keçisi olmasın.
Bilmecenin cevabı budur,
Yanlışı diyen olmasın.
İki yıldız birlikte doğup,
Görünüyor dediğın,
O zamanlar çocuktı,
Çocuk da olsa sağlamdı,
Nogoybay, Şabdan olmasın.
Aklın siyah tugay gibi,
Bilmecenin cevabı buysa,
Lanetli Kalmırza,
Neden hala kaybolmadan oturuyorsun.

Kalmırzanın sobolun, Sarbastın
çeçmelegenin ugup oturgan kırgız,
kazaktın baatır, sultandarı-“Kalmırzaga da
ırakmat, candırıp ketken Sarbaska da
ırakmat” —dep, bir toguz baygeni eköönö
bölüp berişken eken. Sarbastın atı —
Tileuli. “Kebekbay, Nogaybaydın Sarbası”
dep uşul cerde atangan eken. Sarbas özü

Kalmırza'nın sorusunu Sarbas'ın
cevapladığını gören Kırgız, Kazak'ın
bahadırları, sultanları: “Kalmırza'ya da
bilmeceyi çözen Sarbas'a da teşekkür
ederiz” diyerek ödül için ayrılan dokuz
hayvanı ikisine vermişler. Sarbas'ın adı
Tileuli idi, “Kebekbay, Nogaybay'ın
Sarbas'ı” diye bundan sonra yeni ad

⁵³¹ YN: Elektrik direğinde bulunan çinilerden bahsetmektedir akın.

kulagın karmap, cılañbaş cürö turgan kazanmış. Sarbas başına bir şey giymeden adam eken, oşonduktan Sarbas atalıp devamlı kulağını elleme alışkanlığı kalıptır. olduğundan bu ad verilmiş.

26. Kalık ile Kalmırza'nın Atışması⁵³².

Aytış 1905—1906-cıldarda ötöt. Atışma 1905–1905 yıllarında Kalık Koçkor taraptan Çüygö col cürüp geçer. Kalık Koçkor taraftan Çüy'e kele catıp, Ak-Beşimge cetkende atı yolculuk ederken Ak-Beşim'e ulaştığında çarçap, cürböy kalat. Konok cayın atı yorulur. Konacak yer sorduğunda bir suraştırırsa, bir üydö coro içilip catkanın evde erkeklerin toplandığını söylerler. aytışat. Coldoşu menen bastırıp kelse, Arkadaşıyla geldiklerinde gürültü, kürü-küü, baka-şaka sırtka çıgıp at algan kahkahayla karşılaşırlar. Misafir kişi cok. Ünü alda kayda ugulup, biröö karşılayan kişi bile yoktu. Sesi uzaktan küygön, seketpaydı⁵³³ ırdap catıptır. Kalık duyulan biri aşk türküsü söylüyordu. Kalmırza ekenin taanıp: “Kayran şumkar, Kalık, bu kişinin Kalmırza olduğunu caş keziñ esine tüşürüp, katırıp ırdap tanıyıp: “Sevgili şahin, gençliğini catkan eken”-dep, attan tüşpöy, komuzun hatırlayıp türkü söylüyormuş”, der. küülöp ırdap koe beret. Atından inerek kopuzunu hazırlayıp şöyle konuşur:

KALIK:

Oo, bozokordun aylında,
Boz baldar ırdar küygöndön,
Bolcop cetpey cürgöndön,
Bozdop catkan kim eken?
Kızıp alıp bozogo
Bozoy bolup bolkuldap,
Büt denesi solkuldap,

Bozacının köyünde,
Delikanlı gençler yandıklarından,
İsteyip ulaşamadıklarından,
Ağlayan kimmiş acaba?
Isınarak bozayla
Genç olarak konuşan,
Bütün bedeni oynayıp,

⁵³² B. Kebekova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 66–79.

⁵³³ Küygön, Seketbay; Kırgız halk bilimindeki şiir türlerinin adıdır. Aşk ile ilgili şiirlerdir.

Irdap catkan kim eken?
Aylıña kelip ün salsam,
Aytıluu akın ırdasam,
Atımdı alar çok eken,
Asıl sözdü bilbegen,
Alabarman süylögön,
Ala küü bolgon adamga
Irçılıgıñ kor eken,
Irçının barkın bilbeske
Irdagan ırçı şoru eken.
Bozonun sözün süylögön,
Opur-topur cıyına
Irdaganıñ kuru eken.
Asta-sekin baykasam,
Erke bala taltañdap,
Ebinen çıgıp çalçañdap,
Tördü eelep alıptır,
Tüpsüz sözdü köp süylöp,
Töbö çaçın capırıp,
Törküngö kelgen kızdarday,
Törö bolup kalıptır,
Eki cigit eñteñdep,
Eşik aldın arkalap,
Esebin alıp kirendin,
Esterinen tanıptır,
Ala küü bolgon erkesin,
Koy baştağan serkesin,
Koltugunan alıptır,
Adam kirse alkımdap,
Erke bala ayttı — dep,
Eselep ayak cutkurup,

Türkü söyleyen kimmiş?
Köyüne gelip seslensem,
Ünlü akın şiirini söylersem,
Atımı alacak kimse yokmuş,
Asil sözü bilmeyen,
Gevezelikle konuşan,
Sarhoş olan insana
Akınlığın hor olmuş,
Akının değerini bilmeyene
Şiir söyleyen akının çilesiymiş.
Bozanın sözünü söyleyen,
Her türlü toplantıya
Şiir söylemen kötüymiş.
Dikkatle baktığımda,
Şımarık çocuk oynayarak,
Yolundan çıkıp yaramazlık ederek,
Başköşeyi kapatmış,
Anlamsız sözü çok konuşup,
Başındaki saçını yatırıp,
Öz evine gelmiş kızlar gibi,
Evin efendisi olmuş,
İki yiğit oynayarak,
Eşiğe yaslanarak,
Hesabını alıp girenlerin,
Kendilerinden geçmişler,
Sarhoş olmuş şımarıksın,
Koyun sürüsünü başlayan keçisin,
Koltuğundan almış,
Giren insanı gırtlaktan alıp,
Şımarık genç söyledi, diye,
Heveslenip ilerleyerek,

Ebi kelse kusturup,
Es uçunan tandırıp,
Baarı birdey katkııp,
Baamsız işti caktırıp,
Es-akıldan kalıptır,
Borumunan tanıptır,
Asta sekin baykasam,
Çoñ cıyında ırdagan,
Çoñ keptin başın ırgagan,
Çoro sımal Kalmırza,
Çoyulup ırdap sarmerden,
Kızıl çok bolup alıptır,
Bozokordun üyünön
Orundu mında taaptır,
Aylıña kelip ün salsam,
Eşikke adam keldi — dep,
Kaadañ kayda sarbagış,
Karıñ köñül burbadı,
Üy tolo kırka olturgan,
Caşın bir öydö turbadı,
Salamçı kelip kaldı — dep,
Erke balañ çırdadı,
Aşta-toydo ırdagan,
At cakşısın ırgagan,
Atanı kokuy dünüyö,
Arbıdı korduk künügö,
Adebiñ gana Kalmırza?
Curt cakşısın ırdagan,
Tulpardın oozun ırgagan,
Atanı kokuy dünüyö,
Arbagıñ tömön tüşkönbü,

Elinden gelirse kusturup,
Kendinden geçtirip,
Hepsi bir anda kakhaha atıp,
Kötü işi benimseyip,
Aklından olmuş,
Tavından düşmüş,
Dikkatlice baktığımda,
Büyük toplantılarda şiir söyleyen,
Büyük sözlerden bahsedən,
Yiğide benzer Kalmırza,
Şiiri havalı söyleyerek,
Kızıl köze dönüşmüş,
Bozacının evinden
Başköşeyi kapmışsın,
Köyüne gelip seslensem,
Kapıya insan geldi, diye,
Sarıbagış boyunun gelenekleri nerede,
Yaşlın dikkat etmedi,
Evi dolusu oturan,
Gençlerden kimse kalkmadı,
Selam veren geldi, diyerek,
Şımarık çocuğun gürlledi,
Anma aşında, toyda şiir söyleyen,
Atın iyisini şiirle söyleyen,
Yahu yalan dünya,
Her gün horluk çoğaldı,
Edebin nerede Kalmırza?
Yurdun iyi insanlarını anlatan,
Küheylanı yöneten,
Yahu yalan dünya,
Değerin düştü mü acaba,

Atağın kana Kalmırza?
Kakşap ırdap turganda,
Kalmak da köñül burganda,
Dungan, sartiñ serp kılğan,
Orus baykap köz salğan,
Kaliñ eldi karatkan,
Katarlap nuska sabatkan,
Kaadañ kayda Kalmırza?
Kulaktın mookun kandırğan,
Tögüp sözdü caadırğan,
Iriñ kayda Kalmırza?
Şańkıldagan bulbulday,
Too cañırtıp ördögön,
Ünüñ kayda Kalmırza?
Aştı, toydu güldötkön,
Akındardı cüdötkön,
Sürüñ kayda Kalmırza?
Can adamdan caltanbas,
Can alsa da maytarbas,
Kurçuñ kayda Kalmırza?
Mirza bolup çirengen,
Köçüñ kayda Kalmırza?
Konok bolup keteyin,
Tañ sürgönçö ırdaşıp,
Til katkañça sırdaşıp.
Söz tüyünün çeçeyin,
Üyüñ kayda Kalmırza?

Oşondo Kalmırza “bayagı
cubarimbek Kalık kelip kalğan
turbaybı”—dep ırdap koyo beret:

Şöhretin nerede Kalmırza?
Zırlayıp şiir söyleyince,
Kalmuklar bile dinlediğinde,
Dungan, Sart’ın dinlemişti,
Rus dikkat edip baktığında,
Kalabalık halkı baktırmıştı,
Sıraya çekip dövdüren,
Âdetin nerede kaldı Kalmırza?
Kulağa hoş gelen,
Sözleri yağdıran,
Şiirin nerede Kalmırza?
Öten bülbül gibi,
Yeni dağa yerleşen,
Şöhretin nerede Kalmırza?
Anma aşını, toyu gülleten,
Akınları zorlayan,
Heybetin nerede Kalmırza?
İnsanoğlundan çekinmeyen,
Canını alsa da korkmayan,
Sivriliğın nerede Kalmırza?
Beyefendi olup kendine güvenen,
Göçün nerede Kalmırza?
Misafir olayım sana,
Tan atıncaya dek atışıp,
Dil yoruluncaya dek sırlaşalım.
Söz düğümünü çözeyim,
Şöhretin nerede Kalmırza?

İşte o zaman Kalmırza: “Bizim
yaramaz kalık gelmiş,” diyerek şöyle
şiirine devam eder:

KALMIRZA:

Oo, üyrünön kaçkan aygırday,
Amandık sözgö kelbesten,
Kirip salam berbesten,
Ayıldın baarın dürbötüp,
Añkıldagan sen kimsiñ?
Attan tüşüp üygö kir,
Atı-cönüñ el bilsin,
Tün camınıp kelipsiñ,
Dumanaday ak urduñ,
Ayılga murun kelbeseñ,
Azdektep ırdap berbeseñ,
Senin akındıgıñ kim bilsin,
Añkılday berbey kur beker,
Akın bolsoñ üygö kir,
Atımdın oozun tartpaymın,
Başımdı katıp catpaymın.
Aytışuudan kaçpaymın,
Omuroogo salamın,
Saga okşogon çeçekti
Oyrondoy cürgön adamın,
Omurtkañdan tişteymin,
Aygır bolsoñ bitteymin,
Añıtara salıp serpтеymin,
Kañçık bolson kandaymın,
Kancıgaga baylaymın,
Kadırdı bilbes can bolsoñ,
Kapıstan kelgen mal bolsöñ,
Koktu, kolot kıldırıp,
Kamıştın başın sıldırıp,
Kamçıga salıp aydaymın,

Sürüsünden kaçmış aygır gibi,
Esenlik söze gelmeden,
Girip selam vermeden,
Köyün tamamını ayağa kaldıran,
Gürleyen sen kimsin?
Attan inip eve gir,
Adını kimliğini halk öğrensin,
Geceyi örtünerek gelmişsin,
Divane gibi dua ettin,
Köye daha önce gelmesen,
Güzel şiirini söylemezsen,
Senin akınlığını kim bilir,
Gürlemeden boşuna,
Akınsan eve buyur,
Atımın ağzını çekemem,
Başımı saklayıp yatamam.
Atışmaktan kaçamam,
Omzumla kaldırıp,
Senin gibi çiçek yarasını
Yok eden insanım,
Omurganı ısırırım,
Aygır isen bit olurum,
Her tarafını ısırırım,
Kancık isen teperim,
Yanıma iyice bağlarım,
Değeri bilmeyen biriysen,
Aniden gelmiş mal isen,
Vadileri gezerek,
Kamışın yapraklarını kırarak,
Kamçı yaparak sürerim,

Uy bolsoñ, baylap möörötöm,
Suu içirbey çöldötöm,
Saga okşogon çeçekti
Say-sayga salıp mögdötöm,
Kürpöñ bolsop- soyomun,
Küyüguña toyomun.
Aylıma kelip tiyiştiñ,
Aytıspay kantip koyomun,
Eçki bolsoñ maaratam,
Cegizip ermen baylatam,
Elirip ırdap tiyiştiñ,
Eñişpey kantip tınç catam?
Töö bolsoñ bozdotom,
Cük artıp köçkö koşposom,
Töbölöşkön turasıñ,
Seni men cetilsin dep cön koysom.
Eşek bolsoñ aykırgan,
Mingizip baldar kaygırtam,
İnilik cönün kılbaysiñ
Eşikte turup ırdaysıñ,
Esten ketip tanbagın,
Eki kün keçke ırdasam.
Kakeñde sözdün keni bar,
Añkılday berbe kur beker,
Aytar sözdün ebi bar.
Ir sanatım kumga teñ,
Carbañday berbe cön ele,
Kara caak Kakeñe
Kelesiñ kaydan teñme-teñ.
Ökürö berbe öröpküp,
Öpköñdü teşe tebemin,

İneksen bağlayıp bağirttırırım,
Su vermeden çöl yaparım,
Senin gibi çiçek yarasını
Nehir yatağında kovarım,
Semiz olursan keserim,
Yağlarına doyarım.
Köyüme gelip yanlış konuştun,
Atışmadan nasıl bırakırım,
Keçi isen öttürürüm,
Bağlayıp ağaç yediririm,
Havalara girip yanlış yaptın,
Kapışmadan nasıl rahat yatarım?
Deveysen ağlatırım,
Yük yükleyip göçe katarım,
Dövüşmek istiyorsun,
Seni yetişsin diye bırakmıştım.
Eşek olmuşsun haykıran,
Çocuklara bindirip çile çektiririm,
Küçük kardeşliğini yapmıyorsun
Dışarıda şiir söylersin,
Kendini sakın kaybetme,
İki gün akşama kadar şiir söylersem.
Kakeñ'de sözün madeni var,
Boşuna bağırmaya devam etme,
Söylenecek sözün anlamı var.
Şiir sanatım kuma denktir,
Gevezelik etme boşuna,
Kara çeneli Kakeñ'e
Nereden bana denk gelirsin.
Haykıрма boş yere kendini yorup,
Ciğerinideşerek teperim,

Senin ölçümüñdü bilemin,
Kabırgaga tebemin,
Kakşay berbey, üygö kir,
Senin kademiñdi beremin,
Dübürtümdön bilbeyt — dep,
Düñ kıla turgan kim eleñ,
Kalmırzaday akinga
Doguñdu artçı can beleñ?
Akın bolsoñ sayratam,
Akındık cayın bilbeseñ,
Alabarman süylösöñ,
Akırekke salamın,
Akıret aydap baramın,
Akındığım sıylabay,
Aylıma kelip tiyiştiñ,
Men aytıpşay kantip kalamın.
Konok bolsoñ sıylaymın,
Kono catıp ırdaymın,
Konoktun cönün bilbeseñ,
Korkuldap sırttan süylöysüñ,
Men seni koco kılbay aydaymın.
Karañgıda çuu salıp,
Kapıstan kelip ün salıp,
Karaanımdan bilbeyt – dep,
Kıyapat aytar kim eleñ,
Kara caak Kakeñe
Kayaşa aytar can beleñ?
Bozokor bolup kaldıñ –dep,
Bozoydun ünün saldıñ-dep,
Borumsuz sözdü nege ayttıñ,
Bolcolu cok kep ayttıñ,

Senin ölçünü iyi bilirim,
Kaburgana teperim,
Boşuna konuşma, eve gir,
Senin durumunu bilirim,
Nal sesinden anlamaz, diye,
Gürültü çıkartacak kimdin,
Kalmırza gibi akına
Dava açacak biri miydin?
Akın isen öttürürüm,
Akınlık halini anlamazsın,
Zevzekçe konuşursun,
Omzumla kaldırarak,
Sonsuzluğa gönderirim,
Akınlığına saygı göstermeyip,
Köyüme gelip sataştın,
Ben atışmadan nasıl kalırım.
Misafir isen saygı gösteririm,
Buraya konarak şiir söylerim,
Misafirliğin halini bilmezsin,
Gürleyip dışarıdan konuşursun,
Ben seni hoca yapmadan gönderirim.
Karanlıkta gürültü çıkarıp,
Aniden gelip seslenip,
Duruşundan bilinmez, diye,
Ters cevap verecek kim idin,
Kara çeneli Kakeñ'e
Yanlıştır konuşacak biri miydin?
Bozacı oldun sen, diye,
Gencin sesini çıkardın, diye,
Yanlıştır sözü niye söyledin,
Anlamsız bir söz söyledin,

Boz bala bolup ırdasam,
Bozoydun sırn sırdasam,
Borumum tuura kelgendir,
Borumu artık Kalmırza,
Boz corgodoy celgendir,
Bozoçunun üyündö
Bozdop ırdap oltursam,
Menin borumum elge caraşat,
Kake, tünöp ketkin —dep,
Meni boz baldar birden talaşat,
Boz baldar eşik açpagan,
Sıyluu sözdü aytpagan,
Irçılık kimge caraşat.
Kasapçının üyündö
Kakşap ırdap oltursam,
Menin kadimki kalkka caraşat.
Kake, tünöp ketkin—dep,
Kalıñ kalkım talaşat,
Kalkı eşik açpagan,
Kadırluu sözdü aytpagan,
Barkıñ menen koyo kal,
Bozokor üyü cakpasa,
Bay üyünö ketkin — dep,
Boz baldar cündöy sabaşat,
Koygula, baldar, koygun — dep,
Korduk körüp ökürsöñ,
Araga tüşup Kalmırza
Kantip seni talaşat?
Koy degende koyo kal,
Saga okşogon ırçığa
Caştın sıyı caraşat.

Genç çocuk olup şiir söylersem,
Gencin sırrını söylersem,
Şeklim doğru gelmiştir,
Duruşu güzel Kalmırza,
Boz yorga gibi koşmuştur,
Bozacının evinde
Döktürüp şiir söylüyorsam,
Benim tavım halka yakışır,
Kake, geceyi burada geçir, diye,
Beni gençler buraya davet eder,
Gençler kapı açmayan,
Saygılı sözü söylemeyen,
Akınlık kime yakışır?
Kasapçının evinde
Döktürüp şiir söylersem,
Bildiğimiz halka yakışırım.
Kake, geceyi burada geçir, diye,
Kalabalık halkım davet eder,
Halkı kapı açmayan,
Değerli sözü söylemeyen,
Değerinle kaybol,
Bozacı evini beğenmiyorsan,
Bey evine git, diyerek,
Gençler yün döver gibi döver,
Bırakın, çocuklar, bırakın, diye,
Horluk görüp bağırısan,
Araya girip Kalmırza
Seni nasıl ayırırsın?
Bırak deyince bırakıver,
Sana benzer akına
Gencin saygısı yakışır.

Koşülüp ır, küü ukkanda.
Oturgan üydö köpçülük,
Ölbö, canıñ, ölbö —dep.
Kara cerdi körbö —dep.
Iraazı bolup taraşat.
Öktömdük kılbay, kulak sal,
Aralasañ el için:
Suusu soolbos bulak bar.
Ir tünögön tünök bar,
Sözün öçpös mürök bar,
Çañkap ketseñ, suusun bar,
Çaalıksañ miner tulpar bar,
Çabıttap uçar şumkar bar.
Akılı artık karı bar,
Azamat erdin arı bar,
Köz uyaltkan kaltar bar,
Köñülgö tolgon caştar bar,
Ademi artık boluş bar,
Irçıga cayluu konuş bar.
Köptü körgön Kalmırza
Köñülgö cukpas kep aytpayt,
Köp kakşabay bütö kal,
Küttürböy eldi tüşö kal,
Irçının üyü el bolot,
Irdap ketse, söz bolot,
Tögüp ketse, köl bolot,
Tünöp ketse, kut konot.
Kalk sıylagan ırçılar
Kademi sözdön adaşpayt,
Kalk içinde ırdayt — dep,
Kalmırzaga tiyişken,

Rahat edip şiir, ezgi dinleyince.
Kalabalık oturan evde,
Ölme canım, ölme, diye.
Kara toprağı görme, diye.
Razı olup dağılırlar.
Emir vermeden kulak ver,
Dolaşırsan halk arasını:
Suyu solmaz pınar var.
Şiir geceyi geçiren tünök var,
Sözün sönmez pınar var,
Susamışsan içecek var,
Yorulduysan binecek küheylan var,
Yükseklerde uçacak şahin var.
Akılı fazla yaşlı var,
Azamet yiğidin arı var,
Gözü utandıran kürk var,
Gönle yakışan gençler var,
İyi yetişmiş bey var,
Akına rahat yer var.
Çok şey gören Kalmırza
Akılda kalacak söz söylemez,
Çok konuşmadan sözünü bitir,
Halkı bekletmeden atından iniver,
Akının evine halk dolar,
Şiir söyleyince söz olur,
Döktürünce göl olur,
Geceyi geçirirse kut konar.
Halkın sevdiği akınlar
Güzel sözden uzaklaşmaz,
Halk içinde şiir söyler, diye,
Kalmırza'ya sataşan,

Kalıktın sözü canaşpayt,
Kakşabay Kalık üygö kir,
Katıra ırdap bereli,
Kalk içinde kep kalsın,
Kaadaluu sözden tögölü.

Kalık'ın sözü doğru değil,
Bağırmadan, Kalık eve gir,
Sağlam şiir söyleyelim,
Halk içinde söz kalsın,
Kaideli sözden dökelim.

Kalmırza ırdap бүtkөндө Kalık
canındaki coldoşuna “bayatan ele түşө
kalsak bolmok eken, tamaşa kıla koyom—
dep, Kalmırzanın kaarına kaldım körünöt”
— deyt. At alınıp, Kalık üygö kirip,
kapşıttan orun alıp, salamdaşıp ırdayt:

Kalmırza şiirini tamamlayınca Kalık
yanındaki yoldaşına: “Hemen eve girsek
olacakmış, şaka yapacağız diyerek
Kalmırza'nın kahrına kaldık gibiyiz,” der.
Atları alınarak Kalık eve girer. Sofradan
yer alıp şiirle şöyle selam verir:

KALIK:

Oo, salam aytam köpçülük,
Menin cürgön cerim ırçılık,
Atayı kelgen cok elem,
Arañarga çır kılıp,
Col cürüp coldo kelattım,
Keç beşimde bel aştım,
Kakşap ırdap catıpsıñ,
Kademi artık Kalmırza,
Kacıp ırdap turasıñ,
Men kay cerimden adaştım?
Seni men neçen iret körgömün,
Irıña köñül bölgömün,
Şańkıldagan ünüñdü,
Kara nöşör camgırday,
Tökkön camak sözüñdü,
Köñülümö tüygömün,
Betme-bet baar alışıp,
Betteşip ırdap körsöm-dep,

Salam söylerim kalabalık,
Benim gezdiğim yerim akınlıktır,
Özellikle gelmemiştim,
Aranızda gürültü çıkarıp,
Yolculukla geliyorum,
Geç akşamda kır aştım,
Bağırarak şiir söylüyormuşsun,
Adımı büyük Kalmırza,
Bıkmadan şiir söylersin,
Ben nerede yanlış yaptım?
Seni ben bir kaç kere görmüştüm,
Şiirine gönlümü çevirmiştim,
Öttüren sesini,
Kara sağanak yağmur gibi,
Döktüren yamak sözünü,
Gönlüme saklamıştım,
Yüz yüze sohbet ederek,
Karşılaşıp konuşsam, diye,

Oyumda oylop cürgömün,
Bozokordun üyünö,
Bolcoldop mında kayrıldım,
Armanı bolbos Kalıkta
Kara caak atalgan,
Kan Şabdandan bata algan,
Kalmırza menen kağıştım,
Balbandarday çalıştım,
Bozodo ırdap kaldı-dep,
Borumunan tandı-dep,
Tiyiştik kılıp kep aytım,
Bulkunup keter cönüñ bar,
Men ciniñe tiyer söz aytım,
Oo, üydö oturgan köpçülük,
Corodogu adamdı
Bozokor dep bölböymün,
Men bozonu caman körböymün,
Kalmırzaga katılıp,
Söz ulansın degenmin.
Col cürüp suusap kelatam,
Erke bala kektebey,
Eşikte sözdü estebey,
Kere çını bozonu
Keltirip maga sundurgun,
Kampayıp kardım toygon soñ,
“Kurmanbek”, “Bayış” comogun,
Korun, Dölön domogun,
Koştop aytıp beremin,
Söz bermetin teremin,
Kele sungan ayaktı,
Ertireek ırdap berbesem,

Aklımda düşünüyordum,
Bozacının evine,
Tahminle ziyaret ettim,
Arzusu olmaz Kalık'ta
Kara çene adını alan,
Han Şabdan'dan dua almış,
Kalmırza'yla kapıştım,
Pehlivanlar gibi çekiştım,
Bozacıda şiir söylüyormuş, diye,
Tavından uzaklaşmış, diye,
Sataşıp şiir söyledim,
Üzerine alınacak halin var,
Ben seni kızdıracak söz söyledim,
Evde oturan kalabalık,
Meclisteki insanı
Bozacı diye ayırmam,
Ben de bozayı sevmeyenlerden değilim,
Kalmırza'yala sataşıp,
Söz devam etsin istedim.
Yolculukta susadım,
Şımarık genç kusura bakma,
Dışarıdaki sözlerimi hatırlamadan,
Büyük çini dolusu bozayı
Doldurup bana sundur,
Karnım iyi doyduktan sonra,
Kurmanbek, bayış destanlarını,
Korun, Dölön zorluklarını,
Güzelce anlatıvereyim,
Söz güzelini dererim,
Uzat buraya sunulan çiniyi,
Şiiri daha erken söylemezsem,

Özüm kelip tiyiştım,
Açuusu çukul can ele,
Aytkanımça bar ele,
Kalmırza urar tayaktı,
Kokutsan kelgen sayaktı.
Kabırgama tepti-dep,
Karan kalgan kuu çeçek
Kapıstan tiştep ketti-dep,
Kapa bolbo Kalmırza,
Artında mendey ırçıga,
Aytkan sözüñ bir nuska,
Kecirlenbey kabak aç,
Kabatır kılbay, köönüm bas,
Kauharday carık sözüñ çaç.
Tün içinde ün salıp,
Tınçıñdı aldım çır salıp,
Tamaşa kılğan kep ele,
Taarınarıñ ep ele,
Bir azıraak sabır kıl,
Demiñdi içke alayın,
Col cürüp keldim zarıga,
Irımdı aytam barıga,
Bulkunbay Kake, koyo tur,
Bozogo toyup alayın,
Bozoydun ırın bozdotup,
Boz corgodoy celeyin,
Borumuma keleyin,
Oturgan eldi kubantıp,
Kalmırza köönün cubatıp,
Köñülüñdü alayın,
Çoñ akındı taarıntıp,

Kendim gelip sataştım,
Çabuk parlayan birisiydi,
Anlattığım kadar vardı,
Kalmırza vurur dayakla,
Aniden gelen Sayak'ı.
Kaburgama tepti, diyerek,
Siyahın düşmüş yalnız çiçek yarası
Arkadan saldırdı, diyerek,
Üzülme Kalmırza,
Peşindeki benim gibi akına,
Söylediğin sözün bir örnektir,
İnatlaşmadan yüzünü güldür,
Beni üzmeden rahatlat,
Akik gibi parlayan sözünü saç.
Geceleyin seslenerek,
Rahatını bozдум gürlüyüp,
Şaka niyetinde sözdü,
Darılman doğruydu,
Birazcık sabır et,
Demini içe alayım,
Yolculuk ettim zorlanarak,
Şiirimi söylerim herkese,
Kızmadan Kake, bekle,
Bozaya doyup alayım,
Gençliğin şiirini döktürerek,
Boz yoga gibi koşayım,
Tavıma geleyim,
Oturana halkı sevindirip,
Kalmırza'yı rahatlatıp,
Gönlünü alayım,
Büyük akını üzerek,

Kaariña kantip kalayın,
Koyo tur, Kake, korkutpay,
Kurdakka toyup alayın,
Köpçülük köönü kubansın,
Kuykum sözdön tabayın,
Açuu tildüü Kalmırza,
Baamduu sözdü ayta albay,
Baleeñe kantip kalayın.

Kahrına nasıl kalayım,
Bekleyedur, Kake, korkutmadan,
Kızartmaya doyup alayım,
Kalabalığın gönlü sevinsin,
Güzel sözlerden bulayım,
Acı dilli Kalmırza,
Anlamlı sözü söyleyemedin,
Belana nasıl kalayım.

Kalık ırdap toktogondo Kalmırza
anın sözü'n ordu menen taap aytkanına
ıraazı bolup, kars-kars külüp: “Kalığım,
bayagı körgönümdön bir top öydölöp,
örüşüñ keñip kalgan eken. Ölböy tirüü
cürsöñ, kalkıñdın urmat, sıyına bölönüp,
neçen ötkön ak tañday ırçılardı cektotpoy,
ordun basarsıñ”-dep ırdap coop kaytarat:

Kalık şiirini tamamlayınca Kalmırza
onun anlamlı sözü için razı olup
kahkahayla gülerek: “Kalık’ım, en son
gördüğümde bayağı gelişmişsin.
Ölmeden hayatta olursan halkının
saygısını kazanırsın. Nice büyük akınların
eksikliğini gidererek onların yerine
geçersin,” diyerek şiirle cevap verir:

KALMIRZA:

Oo, kargaday bolgon Kalığım,
Kara murut arığım,
Bayatan berki ırıñdan
Sözüñdün bildim kalıbın,
Akın atka konupsuñ,
Cazgı kündöy tolupsuñ,
Ademidey ırçının
Aldınan tosop bolupsuñ,
Kalmırza cayın surasañ,
Oñ menen soldu kırıgam,
Sırdın boyun sırıgam,
Oluya-Ata, Merkeni,
Andan ıldıy berkini,

Karga gibi olan Kalık’ım,
Siyah bıyıklı cılızım,
Deminden beriki şiirinden
Sözünün bildim kalıbını,
Akın ada konmuşsun,
Yaz günü gibi dolmuşsun,
Sağlam akının
Önüne engel olmuşsun,
Kalmırza’nın halini soruyorsun,
Sağ ile Sol’u dolaşmışım,
Sırrın her şeyini öğrenmişim,
Oluya-Ata, Merke’yi,
Ondan daha aşağıdakini,

Tarusun taştay aktagan,
Katının kızday maktagan,
Kazaktı kalkam-dep ırdap,
Kurut-mayın cegenmin.
Ketmen çaap, ter baskan,
Kerben tartıp çöl baksan,
Matasın satıp pul tapkan,
Nan bışırıp, can bakan,
Sarttı ökçöp köp ırdap,
Çüçparasın cegenmin,
Senin çüygünüñ kayda degenmin.
Kara-Koñuz caylagan,
Kalempir, piyaz aydagan,
Çarkıraşıp süylögön,
Söz kezegin küybögön,
Katınının butu cok,
Momosunun tuzu cok,
Kepiçinde taka cok,
Köynögündö caka cok,
Çöptön tamak casagan,
Kalempir, piyaz aşpagan,
Kademi kıyın dungandın,
Kara cer kazıp buugandın,
Momosun kaalap cegenmin,
Kacı-kucu köp ırdap,
Munun eti kayda degenmin,
Aş menen toydo car ırdap,
Ölçümü cok köp ırdap,
Kara caak atalıp,
Cakşılardan bata alıp,

Darısı taş gibi ayıklayan,
Kadınını kız gibi öven,
Kazak'ı desteğim, diyorsun,
Kurut, yağını yemiştım.
Çapada çalışıp terleyen,
Kervan çekip çölü geçen,
Kumaşını satıp para kazanan,
Ekmek pişirip canına bakan,
Sart'ı ölçerek çok şiir söyledim,
Çüçparasını⁵³⁴ yemiştım,
Senin ibriğın nerede demiştım.
Kara-Koñuz'u yurt edinen,
Biber, soğan yetiştiren,
Güler yüzlü konuşan,
Söz sırasını bozmayan,
Katının ayağı yok,
Meyvesinin tadı yok,
Galoşunda topuk yok,
Gömleğinde yakası yok,
Ottan yemek pişiren,
Biber, soğanı bırakmayan,
Becerikli Dungan'ın,
Kara toprağı kazarak yaşayanın,
Meyvesini isteyerek yemiştım,
Oradan buradan çok şiir söyledim,
Bunun eti nerede demiştım,
Anma aşıyla toyda şiirle ilan ederek,
Ölçüsü büyük şiir söyleyip,
Kara çeneli adı kazandım,
Büyüklerden dua aldım,

---

⁵³⁴ Çüçpara: Bir çeşit mantıdır.

Irçılık dorun sürgömün.
Cakşını matkap ırdagam,
Kızıl tildi ırgagam,
Kızıl dilde pul alıp,
Kızıl nardan olco alıp,
Üyürü menen cılkı aydap,
Tay tuyaktan cambı alıp,
Irçılıktan cırgagam.
Koçkor, Cumgal aralap,
Sayak elin sabalap,
Cakşı ele cürdüm talaalap,
Akın boluş onoybu,
Oñoy dep aytsam oñombu,
Cañıdan ırdap cürgöndö,
Çolponkul könül bölgöndö,
Tüpkü tegi çoñ çarık,
Balıktın uulu Naymanbay,
Menden aşık kim bar —dep,
Carçılıktı talaşıp,
Cakşılarga canaşıp,
Aytışa ketti taymanbay,
Sözünön Naken cañılıp,
Taymaşar ırçı tabılıp,
Ceñilip kaldı bir kurday,
Taazim kıldım pirime,
Tilegim berdi bir kuday,
Oşondon colum açıldı,
Cardılıktan kutulup,
Muñkangan ünüm basıldı,
Kumar oynop cürgöndö,
Kuural kündü körgöndö,

Akınlık devrimi yaşadım.
İyiyi öven şiirler söyledim,
Kızıl dili keskinleştirdim,
Kızıl gümüş para aldım,
Kızıl deveden ganimet aldım,
Sürüsüyle yılıkı aldım,
Tay toynağı kadar sikke aldım,
Akınlıktan rahat ettim.
Koçkor, Cumgal'ı dolaşarak,
Sayak boyunu gezerek,
İyi zaman geçirdim dışarıda,
Akın olmak kolay mı,
Kolay dersem sonum iyi olur mu,
Yeni şiir söylerken,
Çolponkul gönlünü çevirmişti,
En eski babası Çarık boyundan,
Balık'ın oğlu Naymanbay,
Benden iyi kim var, diye,
Toy yöneticiliğini almak isteyerek,
İyilere yanaşıp,
Atışmaya başladı çekinmeden,
Naken sözünden yanılıp,
Kapışacak akın bulunup,
Birkaç kere yenildi,
Saygı gösterdim pirime,
Diledğimi verdi tek Allah,
O zamandan beri yolum açıldı,
Yoksulluktan kurtulup,
Makamlı sesim ksıldı,
Kumar oynarken,
Kötü günler yaşadım,

Çomun oynop cürgöndö,
Karızga batıp belçemden,
Çogool kündü körgöndö,
Kutkarıp ketti kan Şabdan,
Marttıgına baatırdın
Iraazı boldum men abdan,
Şabdandı maktap ırdagam,
Oñ menen solgo taanılıp,
Kazaktarga alınıp,
Açılıp baktım cırgagam,
Dalaylar menen aytıştım,
Topko tüşüp tartıştım,
Tündük menen tüştüktü
Üp kötörö ırgagam,
Köçöbay menen betteşip,
Çoñdu menen epteşip,
Kıdırıp Keñ-Kol ırdagam,
Esenaman, Sartbaydı
Ezile tartıp sıylagam,
Dalaydın sırnı sırdagam,
Eşmambet menen eñişkem,
Ötö ele oroy ırçı eken,
Sözü mizdüü kurç eken,
Ebine salıp tebişkem,
Eptüü sözgö kelişkem.
Aman cürsöñ Kalıgım,
Kün tiygendey carıgım,
Kongon üyüñ kubanıp,
Kız-kelini buralıp,
Kut tüşkөndөy bolorsuñ,
Ak tañday atka konorsuñ,

Kağıt oynarken,
Boğazıma kadar borca battım,
Kötü günleri gördüğümde,
Kurtardı Han Şabdan,
Mertliğine bahadırın
Ben çok razı oldum,
Şabdan'ı överek şiir söyledim,
Sağ ile Sol'a tanınıp,
Kazaklara alınıp,
Bahtım açılıp rahat ettim,
Birçoğuyula atıştım,
Toplantıda çekiştım,
Kuzey ile güneyi
Ayağa kaldırıp şiir söyledim,
Köçöbay ile karşılaşıp,
Çoñdu ile kapıştım,
Keñ-Kol'u gezerek şiir söyledim,
Esenaman, Sartbay'ı
İyice çekip saygı gösterdim,
Birçoğunun sırnını paylaştım,
Eşmambet ile çekiştım,
Aşırı kaba akın imiş,
Sözü sivri, acı birisiymiş,
Yolunu bulup tepiştım,
Ortak söze geldik ikimiz.
Kalık'ım sağ salim olursan,
Güneş değmiş gibi aydınlığım,
Konduğun evin sevinerek,
Kız gelin salınarak,
Kut düşmüş gibi olursun,
Ak damaklı ada konarsın,

Akın boluş asta-asta,
Akmak boluş bir pasta,
Akındın colu bir başka,
Karınbayday mal cıynap,
Cayı-kıştı can kıynap,
Aç köz adam bolbogun,
Akındın sözü ep bolot,
Aş menen toydo mal tolot,
Maldan kümböz kurbaysıñ,
Baarın körgö batırıp,
Degele koşo sıybaysıñ,
Cetim-cesir elde köp,
Cetilbegen pende köp,
Celesi menen berip ket,
Cetkileñ ırçı dedirtip,
Mırza bolup celip ket.
Coomart ırçı bolgon — dep,
El sınına tolgon — dep,
Artında sıyluu söz kalsın,
Oo, kargaday bolgon Kalıgım,
Önörlöşüm, carıgım,
Ötköndön saga kep salsam,
Kalmırza kıyın col baskan,
Neçen kıyın beldi aşkan,
Cakırçılık ayınan,
Can baguunun cayınan,
Oluya-Ata, Merkeni,
Öz aylımday kıldırgam,
Saruu menen kuşçunu,

Akın olmak için yavaş ilerlemek lazım,
Ahmak olmak bir anda,
Akınlık yolu ayrıdır,
Karınbay⁵³⁵ gibi mal toplayıp,
Yaz kış kendi canını zorlayıp,
Aç göz insan olma sakın,
Akının sözü sağlam olur,
Anma aşıyla toyda mal dolar,
Maldan kümbet kurmazsın,
Her şeyi mezara doldurup,
Hiçbir şekilde sığmazsın,
Yetim, dul halkta çoktur,
Yetiştiremeyen insan çoktur,
Halatıyla malı bırakıp git,
Tam bir akın dedirterek,
Bir beyefendi olarak koşturup git.
Cömert akındı, diyerek,
Halkın sınavından geç, diye,
Arkanda saygın bir söz kalsın,
Kökner ağacı gibi Kalık'ım,
Sanat arkadaşım, aydınlığım,
Geçmişten sana bahsedersen,
Kalmırza zor günleri arkada bıraktı,
Nice çetin geçitleri aştı,
Fakirliğin yüzünden,
Can bakmanın yüzünden,
Oluya-Ata, Merke'yi,
Kendi köyüm gibi dolaştım,
Saruu ile Kuşçu boylarını,

---

⁵³⁵ Karınbay: Kırgızlar arasındaki söylenen efsanenin başkarakteridir, Anadolu'da Harun olarak bilinmektedir.

Solto menen bugunu,
Ar atalgan uruunu,
Ancıyan menen Kokondu,
Kazak menen özbekti,
Irdap barıp körgömün,
Saltına koñül bölgömün,
Ar elde kalsın örnögüm,
Ata tegim surasañ,
Tayake-tayım coo çalış,
Uruum bolot sarbagış,
Neçendi baştan ötkörgöm,
Kıyın belem can bagış,
Ketmen-Töbö borunda,
Çoñ özöndün boyunda,
Ötömbaydın aşında,
Mıktıları başında,
Irdap cürüp coluktum,
Ancıyandı cerdegen,
Kepke aralcı berbegen,
Ee degende mee degen,
Sözdü kumday irgegen,
Azis Barpı balaga,
Ökümdük menen söz taştap,
Aytışam — dep col baştap,
Özüm kaldım balaaga,
Kiçüülük colun karmadı,
Aytışkandan iyemenip,
Uluulugum sıyladı,
Anda dağı bolbodum,
Ulam-ulam demitip,
Artınan tüşüp ırdadım,

Solto ile Bugu boylarını,
Çeşitli boyları,
Ancıyan ile Kokon'u,
Kazak ile Özbek'i,
Şiir söyleyerek ziyaret ettim,
Geleneklerini öğrenmişim,
Her halkta kaldı sanatım,
Atalarımı soracak olursan,
Dayılarım karşı taraftan,
Boyum Sarbagış'tır,
Başımdan çok şey geçirdim,
Can bakmak çok zor bir işmiş,
Ketmen-Töbö bağrında,
Büyük nehrin kenarında,
Ötömbay'ın anma aşında,
Başlarında büyükleriyle,
Şiir söylerken karşılaştım,
Ancıyan'ı yurt edinmiş,
Söz sırasını vermeyen,
Be deyince beyin diyen,
Sözü kum gibi dizen,
Gözü görmeyen Barpı gence,
Emrivaki söz attım,
Atışalım, diye yol başlattım,
Sonunda kendim belaya kaldım,
Küçüklük yerini tuttu,
Atışmaktan vazgeçip,
Büyüklüğüme saygı gösterdi,
Bu sefer de durmadım,
Üstüne üstüne vararak,
Peşine takılıp şiir söyledim,

Kübür-şıbır ukkanda,
Mañka külkü çıkkanda,
Kuruşa tüşüp büt denem,
Barmağımı tiştedim,
Alla taala kudret,
Amirine biz ümöt,
Bala ırçı Barpıga
Közün alıp söz bergen,
Kökürökkö eş bergen,
Özüñdü şondo körgömün,
Baralına kelgende
Bar adamdı karatkan,
Barımduu akın bolot-dep,
Bar köñülüm bölgömün.
Irçı atalıp telçipsiñ,
Karataldı eerçipsiñ,
Manabıñ kataal can ele,
Irçının barkın bilbegen,
Mañızdığı bar ele,
Bayır tappay keldiñ go,
Basıntar cayı bar ele,
Emi kezekti saga bereyin,
Irday berbey keçke ele,
Kalıstıkka keleyin,
Köpçülük kütüp oturat,
Köñüldö bir top söz turat,
Akındığıñ el bilsin,
“Kurmanbekti” aytıp ber,
Bir körünüp cogolboy,
Ay aylantpay kaytıp kel.

Halkın konuştuklarını duyunca,
Aradan gülmeler gelince,
Bütün bedenim tutuldu,
Parmağımı ısırđım,
Allah Tela kudret,
Emrine biz ümmetiz,
Genç akın Barpı’ya
Bakarak söz sırasını vermiş,
Göğsüne sevgi vermiş,
Kendini o zaman görmüşüm,
Gücüne geldiğinde
Bütün insanları baktırdı,
Zeki akın olacak, diye,
Bütünü gönlümü çevirmiştim.
Akın adını alıp uçmuşsun,
Karatal’ın peşine düşmüşsün,
Beyin ters insandı,
Akının değerini bilmeyen,
Anlamayan yanı vardı,
Rahat etmeyip geldin herhalde,
Baskın durumu vardı,
Şimdiki sırayı sana vereyim,
Şiir söyleme uzatıp,
Adillige geleyim,
Kalabalık bekliyor,
Gönülde birçok söz duruyor,
Akınlığını halk bilsin,
Kurmanbek destanını anlatıver,
Bir kere görünüp kaybolmadan,
Bir ayı geçirmeden geri dön.

Oşol tünü Kalık “Kurmanbekti”

Bu gece Kalık sabaha kadar

ırdap tañ atırıp, ertesi Kalmırza menen ısık
koştoşup, Pişpekti közdöy cönöp ketet.

Kurmanbek Destanını icra eder. Ertesi gün
Kalmırza ile vedalaşıp Pişpek'e doğru
yola çıkar.

27. Ümötaalı ile Eşmambet'in Atışması⁵³⁶

ÜMÖTAALI:

Assaloom aleykum,
Kelipsiñ Ketmen-Töbö cerinen,
Kelişken sayak elinen,
Atabız akın tuulgan,
Kuşçu, saruu içinde.
Çoñ akındın balası,
Öyüz-büyüz Talaska,
Çabılıp cürgön balası,
Kurç cügürüp bayge algan,
Anık tulpar danası.

Selamünaleyküm,
Gelmişsin Ketmen-Töbö yerinden,
Büyük Sayak boyundan,
Babamız akın doğmuştur,
Kuşçu, Saruu boyları arasında.
Büyük akının çocuğu,
Karşı yakalardaki Talas'a,
Koştururdu çocuğu,
İyi koşup hediye kazanan,
Tam bir küheylan yavrusudur.

EŞMAMBET:

Açuulanıp kep aytpas,
Başınan berki adatım.
Irdaşam dep culunup,
Söz baştaçu men emes.
Ümötaalı tuuganım,
Irdaşañ ırdın cönü bar.
Cönü cok eme sırdaşa,
Anın topto nesi bar.
Sayakta cürüp sagındım,
Tuulup öskön cerimdi,
Uçuraşıp ketüügö,

Sinirlenip söz söylemez,
Baştan beri âdetimdir.
Şiir söylesem, diye öne çıkıp,
Söz başlayacak ben değilim.
Ümötaalı akrabamdır,
Atışsan şiirin anlamı var.
Anlamsız sırlarını söyleyse,
Onun toplantıda neyi var.
Sayak'ta olduğum zaman özledim,
Doğup büyüdüğüm yerimi,
Selamlaşıp gitmeye,

⁵³⁶ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 233–240.

Kuşçu-saruu elimdi.
Esiñ bolso oylongun,
Aytıp turgan kebidim.
Men oyloedum ele cerimdi,
Eski irçının balası,
El üçün kalgan daanası.
Irdaşam dep culunup
Caman cakşı kep çıgat,
Bar beken ırdaşkandın paydası.
Ümötaalı inibiz
Kabarıñ ugup alıstan,
Cayıñdı cakşı bilebiz.
Kırcılardın kıyımı,
Ormoştın çıkan oyronu,
Kuşçulardın kurçu dep,
Kaymazardın kattuuusu,
Saruulardın salmagı,
Baykabayt tura Talastık,
Çoñ atası Manastın,
Tiyet eken cardamı.
Alıstan keldim eliñe,
Aşıp keldim davandı,
Eliñde bar eken,
Kudaybergen Kızılbaş,
Capayı öskön kamandı.
Kaman çalsa oñdurbayt,
Ümötaalı inibiz,
Etiyat kılıp cürüñüz.
Oñu kelse kamandı,
Balçıktı karay sürüñüz,
Uşul cerde törölgön,

Kuşçu, Saruu boyumu.
Aklın varsa düşün,
Söylediğim sözlerimi.
Ben düşünmüştüm yurdumu,
Eski akının çocuğu,
Halkı için kalmış yavrusu.
Atışacağım diye öne çıkıp
İyi kötü söz çıkar,
Var mıymış atışanın faydası?
Ümötaalı kardeşimiz
Haberini duyup uzaklardan,
Durumunu iyi biliriz.
Kırcıların sağlamı,
Ormoş'tan çıkmış yiğidi,
Kuşçu boyunun sivrisi, diye,
Kaymazar'ın serti,
Saruu boyunun ağırlığı,
Talaslı dikkat etmiyormuş,
Büyük babası Manas'ın,
Yardımlı dokunurmuş.
Uzaklardan geldim halkına,
Aşarak geldim geçidi,
Halkında var mıymış,
Kudaybergen Kızılbaş,
Yabani yetişmiş domuz.
Domuz saldırırsa sağ bırakmaz,
Ümötaalı kardeşimiz,
İhtiyatlı yaşayınız.
Fırsatı olursa domuzu,
Balçığa doğru sürünüz,
Burada doğan,

Ümötaalı el üçün,
Bulbulday bolup köp sayrayt,
Ataktuu akın til bilet,
Aytpay koyso kim bilet.
Estüü akın til bilet,
Estebey koyso kim bilet.
Caman manap cay bilbeyt,
Tıncı cok bolso manabiñ,
Bey-beçara kün körböyt.
Irçılardı kordoşot,
Carçısı deyt şaytandın,
Manap moldo kocolor,
Caşoo üçün kün berbeyt,
Kedey-dıykan cerden ceyt.
Capayı sokur manaptar,
Canın sabap elden ceyt.
Ookat kıyın manapka,
Obu cok cerden biylik ceyt.
Ümötaalı inibiz,
İnilikti biliñiz,
El akını Eşmambet,
Aylıña keldi körüñüz.
Eşmambetten ır ugup,
Eliñe ırdap cürüñüz.
Esekemdin balası,
Kuşçu-saruu el bilet,
Köp ırçının daanası.
Esenaman eski ırçı,
El içinde ırdasa,
Katıla albayt köp ırçı.
Kattagan elden kep uktum,

Ümötaalı halk için,
Bülbül gibi çok öter,
Şöhretli akın dil bilir,
Söylemezse kim bilir.
Akıllı akın dil bilir,
Hatırlamazsa kim bilir.
Kötü bey durumdan anlamaz,
Rahatsızsa beyin,
Fakir fukara gününü yaşayamaz.
Akınları hor görürler,
Şeytanın yardımcısı derler,
Bey, molla, hocalar,
Yaşamak için gün vermezler,
Çiftçi, fakir topraktan ekmeğini kazanır.
Yabani kör beyler,
İnsan döverek halktan ekmeğini kazanır.
Ekmeği zor beye,
Haksız yerde koltuğa oturur.
Ümötaalı kardeşimiz,
Kardeşliği biliniz,
Halk akını Eşmambet,
Köyüne geldi görünüz.
Eşmambet'ten şiir dinleyip,
Halkına şiirler söyle.
Eseke'min çocuğunu,
Kuşçu, Saruu boyu bilir,
Çok akının en iyisidir.
Esenaman eski akındır,
Halk arasında şiir söylerse,
Katılamaz çoğu akın.
Gidip gelenlerden söz duydum,

Katuu ırçı dep uktum.
Kazaktan çıkan Mayköttü,
Cer süzdürdü dep uktum.
Atasının balası,
Ümötaalı ırdasa
Cıyılıp kelgen kalıñ el,
Kulak salıp tıñdasa,
Körkömdüü Talas sayında,
Kök kaşka akkan suu içip,
Köñüldüü ösüp çoñoygon,
Körkömdüü Kırgız ayıldan,
Eç cerine çañ cukpayt,
Kelip ketken kırgızdar,
Aytıp cürgön dayıma
Caydın күнү may agat,
Kүzdün күнү et baylayt,
Çoñ Talastın boyunda,
Baktıluu Kırgız el caylayt.
Oluya ata bazarıñ,
Oñ menen soldun elinde,
Okulup turat kazalıñ.
Aytkanda ele bilinet,
Akındardın naçarı.
Okuysuñ köp kazaldı,
Tügönböyt ar күнүнө cañılık.
Açılıp turat bazarıñ,
Açılıp tursa baktıñız,
Aman-esen elinde,
Güldöy turgan çağıñız
Kuttu bolsun baktıñız,
Esen bolsoñ eliñde

Sağlam akın, diye duydum.
Kazaktan çıkmış Mayköt'ü,
Yerde sürükledi, diye duydum.
Babasının çocuğu,
Ümötaalı şiir söylese
Toplanıp gelen kalabalık,
Kulak verip dinlerse,
Görkemli Talas nehrinde,
Masmavi akan suyu içip,
Neşeli yetişip büyüyen,
Görkemli Kırgız köyünden,
Hiçbir yerine toz bulaşmaz,
Gelip gitmiş Kırgızlar,
Daima söylenir
Yaz günleri yağ akar,
Güz günleri et bağlar,
Büyük Talas'ın kenarında,
Mutlu Kırgız halkı yazı geçirir.
Oluya Ata pazarında,
Sağ ile Sol'un halkında,
Gazelin söylenmektedir.
Söylenince bilinir,
Akınların kötüsü.
Gazelleri çok okursun,
Tükenmez her gün yenilik.
Açık duruyor pazarın,
Açık duruyorsa bahtınız,
Sağ salim halkında,
Gül açacak zamanınız
Kutlu olsun bahtınız,
Esen olursan halkında

Cırgay turgan çağınız.
Kuttuu bolsun baktınız,
Esen bolsoñ eliñde
Cırgay turgan çağınız.
El menen ayta beresiñ,
Söz çıgat başı menen tilinde,
Ar ubakta tabılat,
Kerek bolgon cerinde.
Ar duvanda ırdadım,
Akındardı sındadım,
Ak kalpak Kırgız elinin,
Ketirbedim namısın.
Irdadım ar turlüü uruk elderde,
Kubat kılıp cürçümün,
Ak kalpak kırgız cergeni.
Cerdegen cerim Talastır,
Baş cagında Üç Koşoy,
Kezeginde ır menen,
Koşup koyom Manastı.
Kıyınmın degen ırçılar,
Söz tabalbay adaştı.
Toktogul menen Ceñicok
Alım-sabak ırdaşkan,
Aytkan sözün tıñdaşkan,
Anık ırçı Eşmambet,
Talas menen Manastı,
Ayta berse sözgö bay,
Elin cerin taştabayt,
Eşmambettin akındığı bir dalay.

Rahat edecek çağınız.
Kutlu olsun bahtınız,
Esen olursan halkında
Rahat edecek çağınız.
Halkınla söylesin,
Söz çıkar başla dilinden,
Her zaman bulunur,
Gerek olduğu yerinde.
Her vilayette şiir söyledim,
Akınları sındadım,
Ak kalpaklı Kırgız halkının,
Gidermedim şerefini.
Çeşitli boylarda şiir söyledim,
Kendime güvenerek gezerdim,
Ak kalpaklı Kırgız yurdunu.
Yurt edindiğim yerim Talas'tır,
Giriş tarafında Üç Koşoy vardır,
Sırasında şiir ile,
Söylerim Manas Destanını.
Sağlamım diyen akınlar,
Söz bulamadan zorlandılar.
Toktogul ile Ceñicok
Alım sabak⁵³⁷ atışmasını yaptılar,
Söylenen sözü dinlediler,
Tam bir akın Eşmambet,
Talas ile manas'ı,
Söylemeye devam edersem bitmez,
Halkını yurdunu bırakmaz,
Eşmambet'in akınlığı çok sağlam.

⁵³⁷ Alım saba: Atışmanın bir türüdür.

ÜMÖTAALI:

Keziktim ele bir kezde,
Ketmen-Töbö cerinde,
Cerdegen sayak elinde,
Kuştar boldum köröm dep,
Eşmambet ırçı tuugandı.
Anciyan cacka ketiptir,
Köralbadım tuugandı.
Toktogul keldi barkıldap,
Ak şumkarday carkıldap.
Aytıp kaldı söz baştap,
Tabışmakka okşotup
Irçılarga kep taştap.
Irçılar coop berbedi,
El çetinen kaytıştı,
Ümötaalı baştadı.
Öyüz-büyüz elinin,
Çoñ dayranın boyunda,
Cırgalın aytıp taştadı.
Koñur, Ögüz, Sargata,
Eli cerin oodarıp,
Kozgop aytsa bir başka.

EŞMAMBET:

Tuulgan cerim Talastan,
Urugum Kırgız Manastan.
Çoñ atam Ardan baldarı.
Kedeyliktin sarpınan,
Adaşıp ketkem Talastan.
Opo acı bizdin bay bolgon,
Kol cetpegen car bolgon.

Karşılamaştım bir zamanlar,
Ketmen-Töbö yurdunda,
Oranın yerlisi Sayak boyunda,
Çok görmek istedim,
Eşmambet akın akrabamı.
Anciyan tarafa gitmiş,
Göremedim akrabamı.
Toktogul geldi konuşarak,
Ak şahin gibi parlayarak.
Şöyle konuştu söz başlayıp,
Bilmeceye benzeterek
Akınlara söz bırakarak.
Akınlar cevap vermedi,
Halk kenarından döndüler,
Ümötaalı başladı.
Karşı yakalardaki halkının,
Büyük nehrin boyunda,
Rahatlığını söyleyiverdi.
Koñur, Ögüz, Sargata,
Halkını yurdunu karıştırıp,
Dokunarak söylerse bir başka.

Doğduğum yerim Talas'tan,
Boyum Kırgız Manas'tan.
Büyük babam Ardan çocuklarıdır.
Fakirliğin yüzünden,
Yolumu ayırdım Talas'tan.
Opo Hacı bizim beydi,
Elle ulaşılmaz yar olmuştu.

Cardın tb Şıldırıp,
Kıpkızıl akkan Şor bolgon.
Kantip kaçpay koyosuñ,
Tuulup skn ceriñden,
KuŐcu-saruu eliñden,
Kudaybergen Kızılbaş,
Başta karız bergensip,
Alıp turat künügö.

Yarın dibi sesli akan,
Kıpkızıl kan çile olmuştu.
Nasıl kaçmadan dayanırsın,
Doğup büyüdüğün köyünden,
KuŐcu, Saruu halkından,
Kudaybergen Kızılbaş,
İlk başta borç vermiş gibi,
Her gün gelip hep bir Şeyler aldı.

ÜMÖTAALI:

EŞmambet bizdin atabız,
Kp irçinin canında,
Eç caka men barbadım,
Biz tim ele oynop crgn balabız.
Ak buuday bışkan ceriñdi,
Kantip tıştap kettiñiz?
KuŐcu-saruu eliñdin,
Bakkanı kızar (gisar) koy bolot.
Cakşı iŐtесе dıykandar,
Carım cılda bay bolot.
Cayı salkın, kış cıluu,
Mal kbytç ceribiz.
Kpknn çıdabay,
Uruşup crt elibiz.
El başçısı Kızılbaş,
Erikse uruş baŐtalat.
Uyatı cok manabiñ,
Biylik kılı polco alat.
Baş carılıp, kol sınsa,
Eç kimge anın doosu cok,

EŞmambet bizim babamızdır,
Çok akının yanında,
Hiçbir yere ben gitmedim,
Biz, aylakça oynayan çocuğuz.
Ak buğday yetişen yerini,
Nasıl bırakıp gittiniz?
KuŐcu, Saruu boyunun,
Baktığı Gisar⁵³⁸ koyunlarıdır.
İyi çalışırsa çiftçiler,
Yarım yılda zengin olur.
Yazı serin, kışı ılıktır,
Mal çoğaltmaya yerimiz uygundur.
Havalara girdiğine dayanamayıp,
Kavga ediyor halkımız.
Halk yöneten Kızılbaş,
Sıkılırsa kavga başlatır.
Rezil olan beyin,
Yöneterek ganimet alır.
Kafa yarılıp, kol kırılırsa,
Hiç kimseyle onun davası yok,

⁵³⁸ Gisar: Bir tür koyun cinsidir. Tacikistan'da bir yer adıdır,

Kuday kıldı dep turat,
Kudaybergen Kızılbaş,
Al uruştun olcosun alıp cep turat.
Kaşka-Suunun sayında,
Tomolok, Toktuk aylında,
Kaşka-Suu, Kalba cayloosun,
Cayı-kışı cerdegen,
Kaliñ Kolpoç dayıma.
Kopa acıga aş berdi.
Aytılıp ötkön sayında.
Aş başkargan Kızılbaş,
Ümötaalı ırçıga,
Korduk kıldı dayıma,
Cöö bastırıp ırdatkan,
Oşol aşta ayılda.
Aalının balası,
Kudaybergen boluşum.
Kaymazardı camandap
Kantip iřiñ oñolsun.
Aalının balası,
Kuşcu-saruu eline,
Kızıl çıykan carası.
Kün sayın cañırat,
Ayıkpayt eken karaçı.
Oorunun atı çoñ çıykan,
Cayı-kışı ayıkpayt,
Kudaybergen Kızılbaş,
Caralantat karaçı.
Bilgiç tabıp bolboso,
Bile albayt kuşcu-saruu balası.
Kudaybergen boluşum,

Allah yaptı diyerek kurtulur,
Kudaybergen Kızılbaş,
Bu kavganın parasını alıp yiyip bitirir.
Kaşka-Suu'nun nehrinde,
Tomolok, Toktuk köyünde,
Kaşka-Suu, Kalba yaylasını
Yaz kış yurt edinmiş,
Kalabalık Kolpoç daima.
Kopa Hacı'ya anma aşı verdi.
Bu anlatılan nehir yatağında.
Anma aşını yönetmiş Kızılbaş,
Ümötaalı akına,
Horluk yaptı daima,
Yaya yürütüp şir söyletmiş,
Bu köydeki anma aşında.
Aalı'nın çocuğu,
Kudaybergen beyim.
Kaymazar'ı kötöleyip
Nasıl işin düzelsin.
Aalı'nın çocuğu,
Kuşcu, Saruu halkına,
Çıiban yarasıdır.
Her gün yenilenir,
İyileşmezmiş baksana.
Hastalığın adı büyük çıiban,
Yaz, kış iyileşmez,
Kudaybergen Kızılbaş,
Yara kazandırır baksana.
Bilge tabip olmazsa,
Kuşcu, Saruu çocuğu bilemez.
Kudaybergen beyim,

Açıp kalsa kursağı,
Açuu çıgat dobuşu.
Kapacının aşında,
İrdap turdum başında.
Cöö cürüp ırdadım,
Ookat içpey üç künü,
Azabın tarttım çabıldım.
Kızılbaşın zordugu,
Çoñ ooruga kabıldım.
Kudaybergen kuu başka,
Uçurap kaldık tar cerde,
Aytalbay salam şaşkanım.
Üç çokudan ötü albay,
Sulpukordon ötü albay,
Sultanım saga cete albay,
Bu korduğu bilgenim,
Bolot ko dep cürgönüm.
Arıstanım keçkin künöömdü,
Üç künden beri ookat çok,
Kamadı ooruk keselim.
Cakın kaldı ölüşkö,
Esenaman balası,
Eki ırçının daanası,
El içinde kor boldum,
Kaçıp köçüp ketsembi,
Adigine Tagayga,
Kantip çaşap turasıñ
Tarıgan Talas cerinde.

EŞMAMBET:

Tagay sayak kenen el

Karnı acıkırsa,
Acı çıkar sesi.
Kapacı'nın anma aşında,
Şiir söyledim yanında.
Yaya olarak şiir söyledim,
Yemek yemeden üç gün boyunca,
Çilesini çekip vuruldum.
Kızılbaş'ın zorbalığı yüzünden,
Büyük hastalığa kapıldım.
Kudaybergen lanetli insana,
Karşılaştık dar bir yerde,
Selam söyleyemeden şaşkırdım.
Üş tepeden geçemeyip,
Zülfikar'dan geçemeyip,
Sultanım sana ulaşamayıp,
Bu horluğu bilmişim,
Gerçekleşir demişim.
Aslanım günahlarımı affet,
Üç günden beri yemek yok,
Hastalığım yenilendi.
Ölümüne yaklaştım,
Esenaman çocuğu,
İki akının sağlamı,
Halk arasında hor oldum,
Göç edip kaçarak gitsem mi?
Adigine Tagay'a,
Nasıl yaşıyorsun
Daralmış Talas yerinde.

Tagay Sayak büyük halktır

Bey-beçara kaçkındar
Caşay beret elinde.
Esenaman, Çoñdu ırçı
Talasta eldin carçısı,
Cerinde ırçı köp bolot.
Oşolordun başçısı.
Ayta berse sözgö bay,
Caşıra albaym bulardın,
Akındığı bir dalay,
Kaçırsa karmap şaştırat,
Katuulanıp ırdasa,
Esenaman, Çoñdu ırçı,
Oturgan eldi mas kılrat.
Kepke kenen sözgö bay,
Ayta berse çarçabayt.
Til cagınan köönü cay,
Kömököy kenen til uzun,
Kayta kayırıp ırdasa,
Tüşünböysüñ köp cerde.
Talaстан adam kaçpagan,
Taalayluu cakşı cer ele.
Kuşçu, saruu caşagan,
Cayı-kış kursorak tok,
Kubaniçtuu el ele,
Kılımda minday cer çok dep,
Kırğızdar aytıp cürçü ele.

ÜMÖTAALI:

Tarıdı Talas ceribiz
Başta berekelüü elibiz.
Bolgon ele cerde bereke,

Kaçan fakir fukaralar
Yaşamına devam eder halkında.
Esenaman, Çoñdu akın
Talas'ta halkın sözcüsüdür,
Yurdunda akın çok olur.
Onların başkanıdır.
Konuşunca söze zengin,
Saklayamam bunların,
Akınları bir haylidir,
Saldırınca şaştırtır,
Hızla şiir söyleyse,
Esenaman, Çoñdu akın,
Oturan halkı sarhoş eder.
Konuşması büyük, söze zengindir,
Konuşunca yorulmazdır.
Dil yönünden gönlü rahattır,
Ağzı büyük dili uzundur,
Tekrar dönüp şiir söyleyse,
Anlamazsın çoğunu.
Talas'tan insan kaçmamış,
Talihli iyi yurttu.
Kuşçu, Saruu yaşayan,
Yaz kış karnı tok,
Neşeli halktı,
Asırda böyle yer yoktu, diye,
Kırğızlar anlatırlardı.

Daraldı Talas yerimiz
Eskiden halkımız bereketliydi.
Bereketin olduğu yerde,

Ketirdi cañı boluş begibiz.
Kaçıp köçsöm cer kalat,
Kadırı siñgen el kalat,
Acalım cetip kün bütsö
Mürzömdü kasçu kim bolot
Esenaman, Çoñdu ırçı,
Eliñde ırdap çaşagan.
Ümötaalı batbadı,
Arkasında söz bolot,
Öz elinden kaçkan dep.

Yeni gelen beyimiz yok etti.
Kaçarak göç edersem toprak kalır,
Değerli halk kalır,
Ecelim gelip günüm biterse
Mezarımı kazacak kim olur?
Esenaman, Çoñdu akın,
Halkında şiir söyleyip yaşardı.
Ümötaalı buralara sığmadı,
Peşinden söz olur,
Öz halkından kaçtı, diye.

28. Ümötaalı ile Sulayman'ın Atışması⁵³⁹.

Ümötaalı menen Sulayman ırçı
Cayılğan degen cerde Berdiyar degen bay,
kızın küyöögö berip, toy kılıp catkanda
colugat. Ümötaalı menen Sulayman alım
sabak aytıp, oşol kız bergenin, toy
bergenin matkap ırdagan eken.

Ümötaalı ile Sulayman akın,
Cayılğan denen yerde Berdiyar adlı kişinin
kızını evlendirirken karşılaşırlar. Ümötaalı
ile Sulayman alım sabak⁵⁴⁰ atışmasına
başlarlar. Düğün sahiplerini, kızın ana
babalarını överek şöyle şiir söylerler:

ÜMÖTAALI:

Kudayım çındap bularga
Berip turgan eken go.

Allah'ım gerçekten bunlara
Veriyormuş şu anda.

SULAYMAN:

Kurçalışıp tuuganı
Kelip turgan eken go.

Etrafını sararak akrabaları
Geliyormuş şu anda.

ÜMÖTAALI:

⁵³⁹ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 208–210.

⁵⁴⁰ Alım sabak: Atışmanın bir türüdür.

Aldam çındap bularga
Berip turgan eken go.

Allah'ım gerçekten bunlara
Veriyormuş şu anda.

SULAYMAN:

Agayın tuugan çoğulup
Kelip turgan eken go.

Akrabaları toplanıp
Gelmişler herhalde.

ÜMÖTAALI:

On eki müçö denesi
Erip turgan eken go.

Bütün bedeni
Erimiş herhalde.

SULAYMAN:

Oluyalar car bolup
Kelip turgan eken go.

Veliler yar olup
Gelmişler herhalde.

ÜMÖTAALI:

Sarı kişi balası
Bulardın saltanatın karaçı.

Sarışın insan çocuğu
Bunların saltanatına baksana.

SULAYMAN:

Cayloobay menen Kıştoobay
Bul eköobü balası.

Cayloobay ile Kıştoobay
Bu ikisinin çocuğudur.

ÜMÖTAALI:

Alıskı cerden ak arkan
Kerip turgan eken go.

Uzak yerden ak halatı
Çekiyormuş herhalde.

SULAYMAN:

Akıl menen Kümaştı
Berip turgan eken go.

Akıl ile Kümaş'ı
Veriyormuş herhalde.

ÜMÖTAALI:

Kara cıgaç beşikke
Bölöp turgan eken go.

Kara ağaçtan beşiğe
Yatırıyormuş herhalde.

SULAYMAN:

Kovsilasam car bolup
Kelip turgan eken go.

Kovsilasam yar olup
Gelmiş herhalde.

ÜMÖTAALI:

Altı kanat ak üydün
Borumun aytsam bolboybu.

Altı kanatlı ak çadırın
Şeklini anlatsam olmaz mı?

SULAYMAN:

Bordop koygon nemedey
Üzügün aytsam bolboybu.

Boyanmış gibi duran
Keçesini anlatsam olmaz mı?

ÜMÖTAALI:

Munu kılğan baybiçe
Tüzügün aytsam bolboybu.

Bunu yapan hanımefendinin
İyisini söylersem olmaz mı?

SULAYMAN:

Avaldan Kuday calgasın
Aldıñkı boosu kalbasın.

İlk başta Allah kollasın
Bağı ayak altında kalmasın.

ÜMÖTAALI:

Törömdü Kuday calgasın
Tötögö boosu kalbasın.

Beyimi Allah kollasın
Yerde bağı kalmasın.

SULAYMAN:

Barısın Kuday calgasın
Baş çalgıçı kalbasın.

Tümünü Allah kollasın
Baş keseri kalmasın.

ÜMÖTAALI:

Teginen Kудay calgasın
Tegirgiç boosu kalbasın.

Soyunu Allah kollasın
Kilim bağı yerde kalmasın.

SULAYMAN:

Başınan Kудay calgasın
Baş çalgıçı kalbasın.

İlk başta Allah kollasın
Baş keseni kalmasın.

ÜMÖTAALI:

Aytçı bolsoñ uşunu ayt
Ala kanat çiyin ayt.

Söyleyecek olursan bunları söyle
Alaca kanat hasırını söyle.

SULAYMAN:

Altı kanat üyün ayt.

Altı kanat evini anlat.

Akınlara düğün sahibi Karager adlı
atı getirir. Akınlар bu sefer Karager atı şiiire
katarak söylemeye başlar.

ÜMÖTAALI:

Karager keldi baylap al.

Karager at geldi bağlayıp al.

SULAYMAN:

Kañtara tartıp ketpesin
Ümөke cakın cürüp aydap al.

Geri çekip gitmesin
Ümөke yakından sürüp al.

ÜMÖTAALI:

Sırt arkasın baykaçı.

Sırt arkasına baksana.

SULAYMAN:

Sırt arkasın baykasam
Keñ Talatsın tüzündöy.

Sırt arkasına baktığımda
Büyük Talas'ın ovası gibi.

ÜMÖTAALI:

Tört tañkanın baykaçı.

Dört toynağına baksana.

SULAYMAN:

Tört tañkanın baykasam
Kırmaçı kırgan çaraday.

Dört toynağına dikkat ettiğimde
Ustanın yaptığı leğen kadar varmış.

ÜMÖTAALI:

Tolorsugun baykaçı.

Bacaklarına dikkat etsene.

SULAYMAN:

Tolorsugun baykasam
Tokoydon çıkan uyulday.

Bacaklarına baktığımda
Ormandan çıkmış gibi gürlük gibi.

ÜMÖTAALI:

Cügürüşün baykaçı.

Koşmasına baksana.

SULAYMAN:

Cügürüşün baykasam
Tömöntön kelgen kuyunday.

Koşmasına baktığımda
Aşağıdan gelen fırtına gibi.

ÜMÖTAALI:

Elik tuyak eçki baş.

Ceylan toynak, keçi başlı.

SULAYMAN:

Keçe Eşenkan menen Şarkula
Bu da şunday mal tura.

Daha dünkü Eşenkan ile Şarkula gibi
Meğer bu da onlar gibi malmış.

ÜMÖTAALI:

Ar kaçantan bir kaçan
Eseni bar turbaybı.

Her zamandan beri
Eseni varmış.

SULAYMAN:

Adamdı körsö cıgilgan
Keseli bar turbaybı.

İnsanı görünce yıkılan
Hastalığı varmış.

ÜMÖTAALI:

Tizesinin başında
Alması bar turbaybı.

Dizinin başında
Elması varmış.

SULAYMAN:

Adamdı körsö karmagan
Talması bar turbaybı.

İnsanı görünce tutan
Bayılma huyu varmış.

ÜMÖTAALI:

Karager alsak kuştaybız.

Karager'i alırsak kuş gibiyiz.

SULAYMAN:

Karagerdi biz alsak
Bıyıl mında kıştaybız.

Karager'i biz alırsak
Bu yıl burada kışı geçiririz.

ÜMÖTAALI:

Kürküröö susun keçpeybız.

Kürküröö nehrine girmeyiz.

SULAYMAN:

Karagerdi biz alsak
Bıyıl üygö cetpeybız.

Karager'i biz alırsak
Bu yıl eve girmeyiz.

29. Ümötaalı ile Şaşubay'ın Atışması⁵⁴¹.

Merkede kazak, kırgız duban el
çoğulup, toy bolordon murda carıya
salınıp, at cetken cerge aytilat.

Toygo ar taraptan kelgen el
balbanın, batırın, ırçısın, kuudulun,
külügün, corgosun, cambı atçu mergenin
alıp baruuga dayardanişat.

Oşol toygo barardın adlında
Ümötaalı tüş köröt. Tüş körördön on çaktı
kün murun Çolponbay degen coldoşu
ırçının özünö caraşa atı da kelişken, kiyimi
da cakşı boluş kerek dep üstünö kiyim
tiktirip kiygizip, Maldıbaydın corgo
cürümü bar ak boz argımagın pulun kiyin
Ümötaalı toydon kelgenden kiyin beret,-
dep nasıya soodalap alıp beret.

Tüşündö Ümötaalı ak boz attı
minip kele catsa, astınan kirgen buura
körünöt. Buuranın kaçıra turgan türün
körüp, attan tüşüp kamçılanar cakkı
üzöngüsün çıkarıp, buura kaçırsa çabarmın
degen oy menen baraktan colunan artka
ketpey, uturlap bastıra beret. Buura kaçıra
bergen kezde, Ümötaalı da atının cürüşün
ıldamdatıp, kolundagı üzöngüsü menen
daldap turup, karakuşka bir çabat. Buura
oozunan ak köbügün bürkkön boydon
kulap cıgılat. Ümötaalı colun ulap kete

Merke'de Kazak, Kırgız'ın tümünü
bir araya getiren büyük bir toy yapılmış.
Atın ulaştığı yere kadar gidilerek halkı bu
toya davet etmişler.

Her taraftan toya gelenler kendi
pehlivanlarını, baturlarını, meddahını,
yürüğünü, yorgasını, yay çeken nişancısını
kendileriyle birlikte götürmek için
hazırlanmışlar.

Bu toya gitmeden öne Ümötaalı düş
görür. Düş görmeden on gün kadar
öncesinden Çolponbay adlı dostu, akının
giyimi de at da güzel olması gerekiyor,
diyerek akının üzerine güzel giyim
giydirmiş. Ümötaalı parasını toydan
geldikten sonra verecek, diye Maldıbay'ın
boz yorgasını borç olarak onun için alır.

Ümötaalı düşünde, ak boz ata
binerek gelirken önünü saldırgan bir buğra
keser. Buğranın saldıracağına anlayınca
atından inerek buğranın saldıracağı
yöndeki üzengisini eline alıp vuramaya
hazırlanıp atına tekrar biner ve
çekinmeden ilerlemeye başlar. Buğra
saldırınca Ümötaalı da atını hızlandırarak
elindeki üzengiyle nişan alarak başına
sertçe vurur. Buğranın ağzından ak köpük
gelerek yere yıkılır. Ümötaalı yoluna

⁵⁴¹ G.Orozova, Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 1998, s. 217-222.

beret.

Ertesi körgön tüşün coldoşu
Çolponbayga aytat. Al: “Buuraday
aybattuu akın menen aytışat ekensiñ, ceñiş
mööröy seniki bolot eken”,-dep tüşün
cooruyt.

Bir neçe kündör ötköndön kiyin el
menen birge Merkedegi toygo barışat.

Toy baştalarda toydun carçılıgına
akındardı tandaşat. Kelgen akındardın
içinen ataktuu çıgaandarı dep, kazaktan
Şaşuubaydı (Çaçuubaydı), kırgızdan
Ümötaalını biri-biri menen aytıştırıp
sinamak boluşat. Aytıştın kezegi birinçi
ululata Şaşuubayga tiyet. Oşondon
paydalanıp Ümötaalı ırın tögüp kiret.

El Ümötaalını koldop ketet. Ekinçi
Şaşuubay eldin tolkununa sürdönüp coop
kaytarıp ırday albay kalat. Ümötaalını bul
aytışta ceñdi dep esepetep, toydun baş
carçılıgına koyuşat.

Kiyin Talaska elge kelgen kezde
aytçu eken: “Kuday koldop, el koldop
ceñip kettim. Ceñçü adam emes eken.
Kara kömököy degen akın eken. Oozun
akçanda kömököyü kapkara bolup
körünüp turdu. Tilinin uçu eki aç aken,
cürögüm oozuma tığıldı. El koldodu,
Kuday işti oñdodu bolup ceñdim”.

devam eder.

Ertesi gün düşünü dostu
Çolponbay’a anlatır. Dostu: “Buğra gibi
akınla atışacakmışın, sen galip
gelecekmişin”, diye düşünü hayra yorar.

Birkaç gün geçtikten sonra halkla
birlikte Merke’deki toya gelirler.

Toy başlamadan önce toyu
yönetecek akınları seçerler. Gelen
akınların içinden ünlü diyerek
Kazaklardan Şaşuubay’ı (Çaçuubay),
Kırgızlardan Ümötaalı’yı seçip atıştırarak
sınarlar. Atışmanın sırası geleneklere göre
yaşça büyük olan Şaşuubay’a verilir. Onun
peşinden Ümötaalı şiirini döktürmeye
başlar.

Halk Ümötaalı’ya destek vermeye
başlar. Bu sefer halkın uğultundan
heyecanlanan Şaşuubay iyi cevap
veremez. Bu atışmada Ümötaalı’yı galip
geldi diyerek toyun yöneticisi olarak
seçerler.

Ümötaalı daha sonradan Talas’a
geldiğinde şöyle dermiş: “Allah ve halkın
kolladığı için galip geldim. Rakibim
yenilecek birisi değilmiş. Kara damaklı
denen akınmış. Ağzını açtığında kapkara
damağı görünüyordu, orada biraz korktum.
Halk kolladı, Allah yolumu rast getirdi ve
galip geldim”.

ÜMÖTAALI:

Aa-oolobo akınım,
Anık bolso akılıñ.
Akın bolsoñ, ırıñdı ayt,
Akın emes, cön bolsoñ,
Añıraytıp ooz açıp,
Aa-oo, oo-oo debesten,
Alıñı bilip, üyüñö kayt.
Keri-Batbay men elem
Kemşiygen argın sen eleñ,
Kazak-kırgız kalıñ kalk.
Kürdööldü elim turganda
Küpşüygön argın kim eleñ.
Uluu cüz, orto, kiçi cüz
Koşulbastan arada
Kalıp kalgan neme eleñ.
Keri-Batbay, keñ Kırgız
İlgerten beri alışman
Kaada kütüp, salt menen
Kız berip, kız alışkan.
Aylıbiz birge toyloşkon,
Oy bolso birge oyoşkon.
Oşonun barın aytayın
Orunsuz taştap koyboston.
Oluya Ata, Almatı,
Çımkent, Talas, Sarı-Arka,
Isık-Köl, Narın, Karkıra,
Tuuşkan keldiñ çogulup,
Aytamın salam calpıña.
Bular ilgerten beri öz elim,
Akinga kubat dem bergen.

Bağırma akınım,
Aklın gerçekse.
Akın isen şiirini söyle,
Akın değil sıradansan,
Ağzını kocaman açarak,
Bağırıp durmadan,
Haddini bilip evine dön.
Keri-Batbay bendim
Yaşlı Argın sendin,
Kazak, Kırgız kalabalık halktanız.
Büyük halkım varken
Azıcık Argın kim oluyor?
Ulu Cüz, Orta, Küçük Cüz boylarıma
Katılmadan arada
Kalmış boylardan biriydin.
Keri-Batbay, büyük Kırgız
Eskiden beri çalışkan
Kaide güdüp geleneğe göre
Kız verip kız almışlar.
Köylerimiz birlikte toylaşmış,
İş varsa birlikte düşünmüşler.
Bunların tümünü anlatayım
Yersiz boş bırakmayayım.
Oluya Ata, Almatı,
Çımkent, Talas, Sarı-Arka,
Isık-Köl, Narın, Karkıra,
Kardeşler geldiniz toplanarak,
Hepinize selam söylüyorum.
Bunlar eskiden beri öz halkımdır,
Akına kuvvet destek vermişlerdir.

Abası taza, tunuk suu
Berekesi tögülgön.
Dıykanı tınım albagan,
Maçlısı kıştap caylagan.
Kindik kan tamgan öz cerim
Bermettey kölü tuptunuk
İçkiñ kelet şıpşımıp.
Möltür kaşka bulagı
Eñ ele kooz bu dağı.
Mookumun kanıp bularga
Cazılat içte büt çerim.
Aa-oolobo akınım,
Açık ayt, barbı cakınıñ?
Irçı bolsoñ, ırıñdı ayt.
Irçı emes, cön bolsoñ,
Iymanıñ cebey kayra kayt.
Kempik ooz argınım,
Söz tabalbay çarçadıñ.
Oozuñdan köbük agızıp,
Buuraga okşop buk dediñ.
Buydaltpay karmap buylañdan
Bulkup cerge çök dedim.
Önörüñdü körsötpöy,
Ögüzgö okşop möörödüñ.
Cok eken senin köödönüñ.
Çü-çülöp seni aydadım.
Çü degen cerden turguzbay,
Çülüktöp turup bayladım.
Çuldurup söz tappagan,
Çukuganday aytpagan
Çulu ooz kayranım.

Havası temiz, suyu duru
Bereketi dökülürmüş.
Çiftçisi boş durmayan,
Çobanı kışın bile yaylada kalmış.
Göbek kanım damlayan öz vatanım
Akik gibi gölü dupduru
Suyundan içmek istersin.
Güzel sulu pınarı
Ayrı bir görkemli.
Susuzluğun kalmaz bunlardan sonra
İçindeki her yerin iyileşir.
Gürültü çıkartma akınım,
Açık söyle, var mı yakının?
Akınsan şiiirini söyle.
Akın değil sıradansan,
İmanını yemeden geri dön.
Yamuk ağızlı Argın'ım,
Söz bulamadan yoruldun.
Ağzından köpük akıtıp,
Buğraya benzeyip seslendin.
Bırakmadan tutup geminden
Çekerek yere çök dedim.
Sanatını göstermeden,
Öküz gibi seslendin.
Senin bedenin yokmuş.
Seslenip seni ileri sürdüm.
Hareket eden yerde durmadan,
Gemleyerek bağladım.
Konuşamayıp söz bulamayan,
Söz kazmış gibi söylemeyen
Eksik ağızlı zavallım.

Cöndüü sözdü aytpadıñ,
Cönötüp ırdı tappadıñ.
Cöngö, sözgö kelbesten,
Cörgömünş çakan ögüzdöy
Cönöp kete cazdadıñ.
Camgırdıy çıgat ırlarım
Canatan beri camaktap,
Cambaşka salıp cayladım.
Cana aytar söz tabalbay,
Caldırıp karap turasıñ,
Calbık söz kayranım.
Urpagı bolom Manastın,
Kulunu bolom Talastın.
Kuyultup ölöñ ciberbey,
Kımtıp taap imerbey,
Kurugan argın adaştıñ.
Kızılı bolot manattın.
Kılda uçı ükü kanattın
Kızıy-kızıy ırdasam,
Kıylası çıgat sanattın.
Tübü birge koşulat,
Uçu birge cazılat.
Öz alın, çarkın bilbegen,
Ölörün bilbey kaçırat.
Özön ıldıy suu aksa,
Ölçömsüz östön kögöröt.
Ömürsüz ırçı ırdasa,
Özgönün köönün çögöröt.
Burup-burup ün salsa,
Bulbuldun tili burulbayt.
Bulduruktap sen kaldıñ,

Anlamalı sözden konuşmadın,
Gönderip şiiri bulamadın.
Söze lafa gelmeyerek,
Örümcek ısırımış öküz gibi
Kaçıvere yazdın.
Yağmur çıkar şiirlerim
Deminden beri yamalayarak,
Kaldırıp yere yıkıverdim.
Daha söyleyecek söz bulamadan,
Gözlerini parlatıp baka kaldın,
Noksan sözlü zavallım.
Nesliyimdir Manas'ın,
Yavrusuyum Talas'ın.
Şiiri döktürmeyerek,
Sözü fazla uzatmadan,
Kuruyan Argın yolunu kaybettin.
Kızılı olur kumaşın.
Baykuş kanadının kıl ucu
Isınarak şiir söylersem,
Güzeli çıkar sanatın
Sonunda birleşir,
Ucu birlikte yazılır.
Kendi halini, değerini bilmeyen,
Öleceğini bilmeden saldırır.
Nehir aşağı su akarsa,
Bitkiler iyi yeşerir.
Hayatsız akın şiir söylerse,
Başkaların neşesini bozar.
Tekrar tekrar seslendiğinde,
Bülbülün dili dönmezmiş.
Konuşamayıp sen kaldın,

Buulup ünüñ ugulbayt.
Burkurap cıpar cıt kelse,
Bulbul kuş bakta ün salat.
Buydalbay taasin çurkagan,
Buyrugan külük bayge alat.
Müröösün küçkö tolturup
Münüşkör taptap kuş salat.
Müdürülböy çın külük
Müldö curttan bayge alat.
Astınan utur añ çıksa,
Artsan keret arışın.
Ak olcodon kur kalbayt,
Akındar berbey namısın.
Burganak kışkı çildede
Buralar dagı kağışat.
Cazgı baar köktömdö
Aygırlar dagı alışat.
Bukalar matap bir-birin,
Müyzü menen çelişet.
Alın bilip akırır
Alar da cöngö keleşet.
Aşığı çok, kemi çok.
Ar nersenin bar çenemi,
Aybandar antip catkanda
Adam biz cöngö keleli.
Agayın-tuugan baa bersin,
Aga biz anday debeyli,-

Kısılıp sesin duyulmaz.
Güzel ıtır kokusu gelirse,
Bülbül kuşu bağda öter.
Aksamadan iyi koşan,
Buyuran yürük yarışı kazanır.
Bedenini güze doldurup
Av kuşunu yetiştirip kuş avlar.
Aksamadan gerçek yürük
Kalabalık yurttan hediye alır.
Önünden hep av çıkarsa,
Aslan adımlarını büyük atar.
Ganimetten boş kalmaz,
Akınlar vermez şerefini.
Fırtınalı kış cemresinde
Buğrular da dövüşür.
İlkbahar yeşilliğinde
Aygır atlar da kapışırılar.
Boğalar birbirine saldırırlar,
Boynuzlarıyla çelerler.
Halini anlayıp sonunda
Onlar da yola gelirler.
Fazlası yok, eksigi yok.
Her şeyin bir ölçüsü var,
Hayvanlar böyleyken
İnsanlar biz yola gelelim.
Akraba kardeşler değerlendirsin,
Ona biz bir şey demeyelim,

Dep ırdap toktogondo el duu etip:
“Eköñör dostoşkula!-dep bata berip
ciberişet eken. Oşentip Ümötaalı menen
Şaşuubay attan tüşö kalışıp kökürök

Diyerek durunca halk seslenerek:
“İkiniz dost olun! Diye dua ederler.
Böylece Ümötaalı ile Şaşuubay atlarından
inerek biri birini kucaklaşarak dost olurlar.

tiyiştirip kuçaktaşıp dostoşot.

Erdi namıs ltüröt,
Koyondu kamyş ltüröt.
Kim ceñilip cıkkanın,
Kalk aytışar belgilep.
Bayırtadan el üçün,
Balbandar ıgat küröşkö.
Bak konup, biri bayge alat,
Baalap anı süröşsö.
Aytıştığ asıl el üçün,
Azamat uulu şaşuubay,
Açuulanıp ketpegin
Akıl menen sabır kıl
Aytılıp catkan canatan
Asildik, ak kep üçün
Kele turgan konokko
Toy eesi murda kütünöt.
Asemdep tikken torko ton,
Aptıkpay kiyçü büçülöp.
Er cigit attan tüşöördö,
Basmayılı üzülot.
Alduu, küçtüü bolso da,
Kalat artta müçülöp.
A körökçö şaşuubay,
Köñülgö alıp bul kepti
Aytıştığ ele debeyli,
Urmat kılıp tosolu
Uşul turgan kalıñ curt,
Meyli baybı, kedeybi,
Köñülgö kir albastan,

Yiğidi şerefi öldürür,
Tavşanı kamyş öldürür.
Kimin yenildiğini,
Halkın kendisi seğer.
Eskiden beri halk için,
Pehlivanlar çıkar güreşe.
Baht konan biri kazanır,
Severek ona destek verseler.
Atıştığ asıl halk için,
Azamat oğlu şaşuubay,
Kızgınlığa aldırma
Akıl ile sabret
Deminden beri söylenenler
Asıl ve gerçek söz içindir
Misafirliğe gelecek olanı
Toy sahibi önceden bekler.
Süslenerek dikilmiş ipek kaftanı,
Heyecanlanmadan düğümleyip giy.
Cesur yiğit attan düşmeden önce,
At eyerinin kemeri kopar.
Hali iyi, güçlü olsa da,
Geride kalır çaresizlik içinde.
En iyisi şaşuubay,
Gönlüne alıp bu sözü
Atıştığ demeyelim,
Saygıyla karşılayalım
Buradaki kalabalık halk,
Fakir da olsa zengin da olsa,
Gönlünü kirletmeden,

Kökürök tirep dostuşup,
Cañıdan kelgen konoktun,
Aldın tosup cönöylü.
Koluñdu berçi, Şaşuubay,
Mindan arı ak bolup,
Dos bolup birge cürölü,
Kayım aytıp, ır ırdap,
Kazak-kırğız kalıñ el,
Ağayındım içinde
Açılıp birge külölü.
Tamaşa, toydon tapkandı
Tak ekige bölölü.
Beçara menen karıpka
Teñdeştirip bereli.
Tagdır buyrugan nasipti,
Tak uşul asıl el menen
Çoguu birge körölü,
dep ırdayt.

Mından kiyin da kazak-kırğız
ötkörgön dalay tamaşalarda birge ırdap
cürgön deşet.

Kucaklaşıp dost olup,
Yeni gelen misafirin,
Önüne çıkıp karşılayalım.
Elini uzat Şaşuubay,
Bundan sonra iyi niyetli,
Dostlardan olalım,
Atışarak şiir söyleyip,
Kazak, Kırğız kalabalık halk,
Akrabaların içerisinde
Kahkaha atıp gülelim.
Temaşa, toydan kazandıklarımızı
Tam ikiye paylaşalım.
Biçare ile garibana
Denkleştirip verelim.
Kader buyurmuş nasibi,
İşte bu asil halkım ile
Bir arada görelim,
Diye şiir syöyler.

Bu toydan sonra iki akın Kazak-
Kırğız arasında geçen birçok düğün
eğlencede birlikte şiirlerini söylemişler.

30. Altmış ile Korgool'un Karşılaşması⁵⁴²

KORGOL:

Caman bolboy cakşı bol,
Açuu bolboy tattuu bol.
Gülgün ömür bir kelgen
Bulbulköy akın, men Korgol.
Karıdım çaçım ak bolup
Kaybar elem çaçımda.

Kötü değil iyi ol,
Acı değil tatlı ol.
Güzel hayat bir kere gelir
Bülbül gibi olan akın ben Korgol.
Yaşlandım saçım ağarıp
Sivrilerdendim gençliğimde.

⁵⁴² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.163-171.

Kazına mülküm- ır keter
Karıp keldi başıma.

Karçıga elem aylangan
Kara caak, cez tañday
Kayıptay sınıp caralğan.
Kamış kulak, cez kanat
Kaşkanı minip casangan.
Kañça ırçı bet kelbey,
Kaşıma kelip erişpey
Kadıırım aşıp turganda
Kaytçı ele mendey avandan.

Kaltardan bermet cün ketti
Kañça kün aytsa talıbas
Kalıbı tayıp til ketti.
Karıp kalğan çalsıñ dep
Kurup kalğan karılık
Katınım tildetti.

Cez ayakka bal kuysa
Cigit kez eken iççi elem.
Ceti künü ırdasam
Cer tüyünün çeççi elem.
Cerge kirgen karılık
Ceti muunum büt aldı
Bayıştan dağı küçtüü elem.
Barmaktarım oyulup,
Basuudan kaldı komuzdu.
Baldarım kırgız güldötkön
Baştayın baatır orustu.

Hazine mülküm olan şiirim gider
Garibanlık geldi başıma.

Atmacaydım dönerek uçan
Siyah çeneli, bakır damaklı
Gaip gibi yaratılmışım.
Kamış kulak, bakır kanat
Akıtmalı at binerek süslenen.
Nice akınlar karşıma çıkamadan,
Karşıma gelip açılmadan
Değerim yükseklerdeyken
Kaçarlardı benim gibi amcandan.

Kürkün güzel yünü gitti
Kaç gün şiir söylerse yorulmaz
Kalıbı bozulup dil gitti.
Yaşlanmış ihtiyarsın diye
Kuruyup kalan yaşlılık
Hanımına hor göstertti beni.

Bakır kapa bal konsa
Gençlik çağımda içerdim.
Yedi günü şiir söylersen
Yerin düğümünü çözerdim.
Yeri kaplayan yaşlılık
Yedi eklemimin tamamını aldı
Bayış'tan daha güçlüydüm.
Parmaklarım oyulup,
Kopuz tellerine dokunamıyorum.
Çocuklarım Kırgız'ı gül yapan
Başlayayım bahadır Rus'tan.

Babañ Korgol çaşında,
Baarın aytıp bereyin,
Irçıdan cıkkam otuzdu.

Konok bolup bir közüm
Ooruganda keldiñ sen.
Karılık cetip başıma
Tooruganda keldiñ sen.
Caş şerigim Toktogul-
Bulbulum ötkön düynödön.
Cañıbay, Kurman, Eşmambet
Bulbul ele ündögön.
Bular da öttü bu kündön.
Baarısın cokatıp bereyin
Cañgız ıylap bugün men.
Saruudan çıkkın Eşmambet
Toktogulga teñ ele.
Torunu minip güldögön
Too bulbuldan biri ele.
Toksongo çıgıp çaşabay,
Toguz katar ak üygö
Totoday konup sayrabay,
Tolgonup düynö öttü ele.
Sanat ırın baştasa
Sancırğa kırgız ukçu ele.
Sayaktan kelip kız alıp
Sarı altınday turçu ele.
Kertme sakal, uzun boy
Kelbeti erden suluu ele.
At çabım cerden dobuşu
Azırkı radiyodoy çıkçı ele.

Korgol baban gençliğinde,
Her şeyi anlatıvereyim,
Akından otuzu alt ettim.

Yaralanıp bir gözüm
Hastalandığımda geldin sen.
Yaşlılık gelip başımı
Sardığında geldin sen.
Genç ortağım Toktogul
Bülbülüm geçti dünyadan.
Cañıbay, Kurman, Eşmambet
Öten bir bülbüldü.
Bunlar da geçti bu günlerden.
Hepsini yoklayayım
Tek başıma ağlayıp bugün ben.
Saruu'dan çıkan Eşmambet
Toktogul'a eşitti.
Doru ata binip oynayan
Dağ bülbülünden biriydi.
Doksan yaşımı yaşamadan,
Dokuz katlı ak eve
Papağan gibi ötmeden,
Dönerek dünyadan geçmişti.
Sanat şiirini başlarsa
Şecereye Kırgız dinlerdi.
Sayak'tan gelip kız alarak
Sarı altın gibi dururdu.
Kesilmiş sakal, uzun boylu
Heybeti yiğitlerden güzeldi.
At koşturacak yerden sesi
Şimdiki radyo gibi çıkardı.

Altı künü ırdagan
Akın Tokom özü ele.
Arbagıñdan aylanam
Altın tañday Eşmambet
Aytıp ketken sözü ele.
Altımış balam, ugup tur
Mürzösün bastı çım alıp.
Topuragı turgandır
Tozoktoy bolup kızarıp.
Kümüş caak al avañ
Kün tiybes oşol sapardan
Küñgüröp dobuş çıgarıp
Armanı tolup içine
Catpaybı eren sunalıp.
Boorum birge Eşmambet
Kurugan Korgol ayttı dep
Arbagıñ kalsın kubanıp.

Toktogul caakta cok ele
Caştık ırın ırdasa
Küyüp turgan çok ele.
Kenen akıl, keñ peyil
Irçılarga too ele.
Kedeyge nuska col açıp,
Bay, boluşka coo ele.
Bulbul ele muñlangan
Buudan ele çurkagan.
Küyüttü ele pendeden
Müröktün suusun uurtagan.
Ayıl elge ır ırdap
Ayanbay tilden çurkagan.

Altı günü şiir söyleyen
Akın Toko'm kendisiydi.
Ruhuna kurban olayım
Altın damaklı Eşmambet
Söylediği sözüymüş.
Altmış oğlum dinleyedur
Mezarını çim bastı.
Toprağı duruyordur
Cehennem gibi kızarıp.
Gümüş çeneli bu amcan
Güneş görmediği bu seferden
Fısıldayıp ses çıkarıp
Arzusu dolup içine
Yatmaz mı eren uzayıp.
Bağrım bir Eşmambet
Kuruyan Korgol söyledi diye
Ruhun bir kere sevinsin.

Toktogul gibisi çenelide yoktu
Gençlik şiirini söylerse
Yanan ateş közü gibiydi.
Geniş akıllı, geniş huylu
Akınların dağıydı.
Fakire büyük yol açarak,
Beyzadeye düşmandı.
Bülbüldü hüzünlü öten
Yürüktü hızlı koşan.
İnsandan daha dertliydi
Ölümsüzlüğün suyunu içen.
Köy halkına şiirini söyleyip
Dilliyle yorulmadan koşardı.

Al kezekte Dıykanbay
Ayılımdı suragan.
Eki boluş el elek
Aşka cetpey kuuragan.
Köbüñdü surap cedi ele
Kökümbay çıgıp tuuradan.
Taştan bütkön boz taylak
Eliñ tartıp cabırdı
Een içpey aş-tamak
Een coldo turçu ele
Eelüü mazar Buurakan.
Köykapka kolu baylanıp
Kerimbaydan ketkende
Kök takıya köp saldat
Kök celkege tepkende,
Köönünö albay köp saldat
Körgön emes Tokomdu
Köz caşı
Kökürökkö cetkende,
Tamanı coorup basa albay
Sibirge ketken sandalıp.
Tokoño koşup toksondu
Toybogon boluş aydagan.
Oşolordun baarisin.
Zındanga salgan boluçı.
Eki közün caynatıp,
Kara boor zalimder
Kuştun boosun koybogon.
Kupuñ suudan Tokomdu
Kurutam dep oylogon.
Karışkırday tiş salıp

O zamanlar Dıykanbay
Köyümüzü yönetirdi.
İki beylik halkımız vardı
Aş bulamadan zorlanan.
Çoğunuzun hakkını yemişti
Kökümbay çıkıp ortadan.
Taştan biten boz deve yavrusu
Halkına eziyet etti
Rahat yemek yiyemeyip
Issız yolda dururdu
Sahipli mezar Buurakan.
Ellerine kelepçe vurulup
Krimbay'dan gidince
Mavi takkeli çok asker
Enseye tekme atınca,
Askerler insan yerine
Koymamıştı Toko'mu
Göz yaşları
Göğsüne damlayınca,
Tabanı yaralanıp yürüyemeyip
Sibirya'ya gitmiş sürülüp.
Toktogul ile doksan kişiyi
Doymayan bey sürdürmüş.
Bunların tümünü,
Zindana attırtmış.
İki gözünü parlatıp,
Gaddar zalimler
Kuşun ipini bırakmamışlar.
Soğuk suda Toko'mu
Kuruturum diye düşünmüş.
Kurt gibi ısırarak

Karı miskin karıptı
Kaldayın karmap oynogon.
Kaarın salıp partiya
Kara meenet kedeyge
Kayrılıp kolun bergende
Karatalı baş bolup
Kerimbay menen Kökümbay
Bular da koşo soylgon.
İşi aktalıp bulbulum
T rm d n kaytıp kelgende,
K y tk  muunup aldırđı,
Topçusu cañgız  lg nd .
Bagınat eken argasız
Bağı cok ketse  l mg .
Sayraysın Korgol abıškañ
Sayapker ele buudanga.
Emi buudan men boldum
Cortok bolup basalbay
Corugum cetken dubanga.

K z şaştısı keldi ele
K r topurak tartkanda.
Köküröktö sanatım
K b  kalar dubalda.
K p  ortoñdop kıyalım
K rg z p işti catpaybı
Karılık baskan tumanga.
Cem cep atkan kulunday
Okuranıp turamın.
K zg  daalim coyulup
K n tiybes sapar columda

Zavallı yorgun garibanı
Çekiştirip oynamiş.
Kahrını gösterip parti
Alın teriyle çalışan fakire
Dönerek elini uzattığında
Karatal başta olmak üzere
Kerimbay ile Kökümbay
Bunlar da birlikte yok olmuş.
Af edilip bülbülüm
Hapisten geri d nd ğinde,
Dertlerden kurtulamadı,
Yalnız oğlu Topçu  ld .
Razı olurmuş çaresiz
Bahtı gitse  l me.
 t yorsun, Korgol ihtiyar
Y r ğ n dilinden anlardı.
şimdi yürük ben oldum
Zayıflamıştım yorgun düşüp
Bunu tüm il duymuştu.

Gözleri şaşmıştı
Toprak  ektiğinde.
Göğsümdeki sanatımın
Çoğu kalır duvarda.
Huyum çok sert olduğundan
Zararlarını gösteriyor
Yaşlılığın duman bastığı.
Yem yiyen tay gibi
Sesimi  ıkarıyorum.
Gözdeki isteklerim kaybolup
Güneşin değdiği yolumda

Okup alıp turamın.
Keñ taktaydan basalbay
Çoçup alıp turamın.
Men öñdöngön Korgoldun
Tügönbögön sapatın
Üyrönsöñ bolo, karagım.
Atañdın körü karılık
Kalkım kalat okşoduñ.
Altın baskan ayak kap
Sayım kalat okşoduñ.
Altı katar Frunze
Cayım kalat okşoduñ.
Kaynap turgan samoordo
Çayım kalat okşoduñ.
Sır ayakta kuyulgan
Balım kalat okşoduñ.

Ooy, balam Altımış,
Cal, kuyruğuñ çıga elek.
Suroo salıp ötoüyün
Coop berçi köröyün.
Ay aylanıp cıl bolot
Bul emine boluuçu?
Kış aylanıp caz bolot
Bul emine boluuçu?
Cay mezgili bolgondo
Güldü emine soruuçu?
Kış mezgili bolgondo
Gül emine boluuçu?

Köpölöktün küzündö

Okuyarak duruyorum.
Geniş tahtada yürüyemeden
Kabus içinde kalkıyorum.
Benim gibi Korgol'un
Tükenmeyen sıfatını
Öğrensen olur, yavrum.
Lanet olası yaşlılık
Halkın burada kalacak gibisin.
Altın basan ayakkabıya
Desenim kalacaktım.
Altı sıra Frunze
Yerim kalacaktım.
Kaynayan semaverde
Çayım kalacaktım.
Boyalı kapa koyulan
Balım kalacaktım.

Ey oğlum Altımış,
Yelen, kuyruğun daha çıkmamış.
Bir soru sorayım
Cevap ver bakalım.
Ay dönerek yıl olur
Bu ne olacak?
Kış dönerek yaz olur
Bu ne olacak?
Yaz zamanı olduğunda
Gülü ne sorardı?
Kış mevsimi olunca
Gül ne olacak?

Kelebeğin güzünde

Kay cer bolot konuŖu?
Bulbul kuŖtun cayında
Mukam bolot dobuŖu.
Küzgö maal bolgondo
Ak çöp bıŖıp soolgondo
Bulbul kuŖtan til ketip,
Çıkpay kalat dobuŖu.
Bul emine boluuçu?
Kara camgır nõŖörlöp
Cazdın künü caaganı
Bul kay mezgil boluuçu?

KakŖıp özön kurgabay
Kirgen suuga toluŖu.
Kükük sayrap toolordo
Butaktarda konuŖu,
Ak möñgü erip cıltıldayt
Bul kay mezgil boluuçu?

ALTIMIŖ:

Munuña coop bereyin
Ay aylanıp cıl bolso
On eki ayıñ bir bolso
Cay mezgili tiriçilik.
Altı ay cayı bolboso
Kaydan bolot keñçilik.
On eki ayıñ bir bolso
On eki ayı kış bolso.
Cerde egin bolboso
Kaydan bolot tirçilik?
Can-canıbar köböygön

Neresi olur konağı?
Bülbül kuŖu yaz mevsiminde
Makamlı olur sesi.
Güz mevsimi olduğunda
Otlar solduğunda
Bülbül dilinden olup,
Çıkartamaz sesini.
Bu neyin nesidir?
Sağanak yağış
Yaz gününde yağması
Bu hangi mevsim olurdu?

Nehrin suyu kurumadan
Gür akıp dolması.
Guguk ötüp dağlarda
Budaklara konması,
Dağ zirvesindeki karlar parlar
Bu hangi mevsim oluyordu?

Bunlara cevap vereyim
Ay dönerek yıl olursa
On iki ayın bir olursa
Yaz mevsimi hayat demektir.
Altı ay yaz olmazsa
Nereden olur bolluk, bereket.
On iki ayın bir olursa
On iki ay kış olursa.
Toprakta ekin olmazsa
Nereden gelir hayat?
İnsan, hayvan çoğalan

Cay mezgili tirçilik.
Kıştın kamın kamdagan
Dıykan işten talbagan.
Kampası tolgon kızıl dan
Kamkaşegi cıynalğan.
Örük bışıp kulagan,
Çöptün öñü kubargan,
Sayda suular azaygan,
Toodon möñgü basaygan,
Ak çöp bışıp kuuragan
Azıraak tokto, abışkam,
Ariyet-namıs kalışsam.
Altın caak, cez tañday
Abaltan akın aytışkan.
Munuña coop bereyin
Bak-daraktın büçürü
Sargarıp tüşüp catkanın
Küz bolgondo körömün.
Ay aylanıp, cıl bolso
Anın cönün bölömün.
On eki ayıñ cıl bolot,
Altı ay cayıñ, altı ay kış
Kış çildesi suu toñot.
Kök caltırak muz bolot.
Darakka konup sansız kuş
Köñüldörü suz bolot.
Kılıçı bar canında
Ayaz ata suuk bolot.
Arık-toruk ilinse
Alıp keter kez bolot.
Adamata balası

Yaz mevsimi hayattır.
Kışa hazırlık yapan
Çiftçi işinden yorulmaz.
Deposu dolar hububatla
Biçilmiş otlar toplanan.
Erik yetişip yere düşen,
Otun rengi solan,
Nehirde sular azalan,
Dağdaki ak kar azalır,
Otlar yetişip kurumuş
Birazcık bekle, ihtiyarım,
Ar ile namustan geride kalırsam.
Altın çeneli, bakır damaklı
Eskiden akınlar atışirlardı.
Bununa cevap vereyim
Bağ bahçenin yeşil
Sarıp yere düştüğünü
Güz olduğunda görürüm.
Ay dönerek, yıl olursa
Onun durumunu bölerim.
On iki ayın yıl olur,
Altı ay yaz, altı ay kış
Kış cemresinde su donar.
Masmavi buz tutar.
Ağaca konup sayısız kuş
Gönülleri coşmaz olur.
Kılıcı var kuşanan
Ayaz ata soğuk olur.
Zayıflar denk gelirse
Alıp gidecek an olur.
Adem ata çocuğu

Üy içinde meş bolot.
Kıška koygon ookatın
Üzür körüp çeş bolot.
Kırk kün çilde katırañ
Suu ağışı basılğan.
Otuz kün çilde katırañ
Orgugan suu basılğan.
Kapkaktalıp cer beti
Darmek çöptü çaşırğan.
Suu kuzgundap, buu cürüp
Muzdun beti carılğan.
Bak-darak appak mömölör
Kış çilde bekem asılğan.
Kumurska candar bekinip
Uyasında çaşınğan.
Emgeksiz cazdın carçısı
Boroşoluu kara suuk
Çegirtkeni katırğan.
Neçen türlüü candardı
Cer koynuna batırğan.
Oydu-toonu kar basıp,
Ak pardanı tartınğan.
Togolok kuuray başına
Toktu cese toybogon.
Ak kuuraydın başına
Argımak cese toybogon.
Cay çildedden kış çilde
Kaarı katuu oynogon.
Kabırgada mayı cok
Kara mal kelse koybogon.
Künü kıska, tünü uzun

Ev içerisindeki soba olur.
Kış için hazırladığı yemeğini
Tövbe edip yemek olur.
Kırk gün sert cemre
Su akıntısı durur.
Otuz gün sert cemre
Çağlayan su akıntısı durur.
Kapanarak yer yüzü
Bütün otları kapatır.
Su akarak, buğlanıp
Buzun üstü yarılr.
Bağ bahçe meyveler
Kış cemrede saklanmış.
Karıncalar saklanıp
Yuvasında gizlenmiş.
Emeksiz yazın habercisi
Fırtınalı soğuklar
Çekirgeyi kurutmuş.
Nice türlü canları
Yer kucağına batırılmış.
Ova dağı kar kaplayıp,
Beyaz perdeyi çekinmiş.
Yuvarlak otun başına
Koyun yerse doymaz.
Otun bu başını
At yerse doymaz.
Yaz cemresinden kış cemresi
Kahrı sert oynarmış.
Kaburgada yağı yok
Mal gelirse bırakmaz.
Günü kısa, gecesi uzun

KıŖkı çilde kurusun.
Kurgata albay suu bolso
Kara ayaktın kurbusun.
Yanvardın birinde
Baş koysuñ çildege.
Cete albaysıñ kol sunsañ
Altın menen dildege.
Tuman basıp Narındı
Buvak kılát baarıñdı.
Ilgayt eken bul çilde
Caşıñ menen karıñdı.
Altımışta çaldardın
Murutuna muz turgan,
Alı cektü çarçatıp,
Añtarılıp bir urgan.
Cetimişte çaldardın
Ceñderine muz turgan.
Cetilgen suuk çilde ayı
Cebey, içpey kusturgan.
Cılañaçtı calmagan,
Tonduularga barbagan.
Arık maldı aldagan,
Cerde çöptü toñdurup
Cabıştıra karmagan.
Tarañçıga cut tüşüp,
Eşik aldın añdıtkan.
Too kiyigin toyguzbay
Baş aylantıp mañıtkan.
Tuzak koyup kışında
Tarañçının baarisin
Baldar karmap alışkan.

KıŖ cemrsi kurusun.
Kurutamadan ıslanırsa
Tek çift ayağıñı.
Ocağıñ birinde
Baş koysun cemreye.
Elini uzatsan ulaşamazsın
Altın ile gümüşe.
Duman basıp Narın'ı
Üşütür hepini.
Seçermiş bu cemre
Gencinle yaşlını.
Altımıştaki ihtiyarın
Bıyığına buz tutan,
Halsizi yorarak,
Devirerek yere vurmuş.
Yetmişteki ihtiyarın
Yenlerine buz tutmuş.
Sert soğuk cemre ayı
Yemedен, içmeden kusturmuş.
Giyimsizi yemiş,
Donlulara varmamış.
Zayıf malı kandırmış,
Yerdeki otu dondurup
Yapıştırarak tutmuş.
Serçeye muhtaç olup,
Kapı önüne bakmışlar.
Dağ geyiğini doyuramadan
Baş döndürüp sarhoş eden.
Tuzak koyup kışın
Serçenin tümüne
Çocuklar yakalamışlar.

Ördök alıp kınıgıp,
Suurga kapkan salıſkan.
Münüſkörlör bürkütün
Toogo alıp barıſkan.
Tülkü koyon karmaſıp
Tünöp üygö kaytıſkan.
Kıſtın sırrı kızık dep
Kanıkkandar aytıſkan.
Coro içip caſ baldar
Eki-ekiden muſtaſkan.
Cañgız attı ee kılбай
Eki-ekiden uçkaſkan.
Intımaktuu bul baldar
Bir kazandan tuz tatkan.

Ördek yakalamaya alıſıp,
Dağ hayvanlarına kapan koymuſlar.
Kartal yetiſtiricileri
Dağa alıp götürmüſler.
Tilki, tavſan yakalayıp
Geceleyip eve dönmüſler.
Kıſ sırrı eğlenceli diye
Alıſanlar söylemiſ.
Eğlence yapıp gençler
İkiſerden kavga etmiſ.
Yalnız aı boş bırakmadan
İkiſerden binmiſler.
Arkadaſ olan bu gençler
Bir kazandan tuz tatmıſlar.

31. Babanın ve Annenin Dileđi⁵⁴³

ENESİ:

Çırpıktay kezden saktadım,
Çınarday östüñ appagım.
Balapan kezden bakkamın,
Barçınday boldun appagım.
Ömürdün meymen deñizin,
Özüñçö süzö baſtadıñ.
Eldik işke berilip,
Estüü kız boldu dedirip,
Emgegimdi aktagın.

Kızıl gül bolduñ señselgen,

ANNESİ:

Çırpı kadarken korudum,
Çınar gibi büyüdün apakım.
Bebekliğinden büyüttüm,
Yavru kartal gibi oldun apakım.
Ömrün büyük denizini,
Kendi baſına yüzmeye baſladıñ.
Halkın işine yarayıp,
Uslu kız oldu dedirtip,
Emeğimin boſa çıkartma.

Kızıl gül oldun salman,

⁵⁴³ Zalkar Akındar, Biſkek, ſam Basımevi, 2006, C.7, s. 317-328. İsmayıl Boronçu Uulu'nun atıſma örneğinde söylemiſ olduğu ſiiridir.

Kız bala bolduñ belsengen.
Eldik kız boloor beken dep,
Eçendi kütöt el senden.

Adis bol balam çaşıñdan,
Ar işter ötöt başıñdan.
Öspürümdördün talantı,
Özöndüü dayra taşıgan.
Katarıñdan kiyindep,
Kalbasañ dep aşıgam.
Parohod aydap kalkıldap,
Köldö cürör bekensin.
Çarba östürüp carkıldap,
Tördö cürör bekensin.
Acaldın colun torgogon,
Adamdın canın korgogon,
Emgegiñ elge taanılıp,
Erkesindey oynogon,
Doktor bolor bekensin,
Kanat irmep zoolordon,
Aşıp ötöör bekensiñ,
Gagarin ötkön caylardı,
Basıp ötör bekensin,
Sözgö çeber cazuuçu,
Akın boloor bekensiñ.
Ölmösksanday kolhozgo⁵⁴⁴,
Başçı bolor bekensin.
Özün teñdüü kurbuñdan,
Astı bolor bekensin.
Erinçek bolsoñ kuuralıñ,

Kız oldun güzelleşen.
Halkın kızı olacak mısın diye,
Çok şey bekler halk senden.

Becerikli ol gençliğinden,
Her iş gelir başına.
Ergenlik çağındakilerin yeteneği,
Ovaya taşan nehir gibidir.
Akranlarının gerisinde,
Kalmasın diye çabalıyorum.
Gemi sürüp sallanarak,
Gölde yüzecek misin acaba.
Hayat geçirip parlayarak,
Başköşede yaşayacak mısın acaba.
Ecelin yolunu kesen,
İnsanın canını koruyan,
Emeğin halka tanınarak,
Sevimlisi gibi oynayan,
Doktor olacak mısın acaba,
Kanat çırpıp kayalıklardan,
Aşarak gidecek misin acaba,
Gagarin'in geçtiği yerleri,
Basarak geçecek misin acaba,
Söze usta yazar,
Akın olacak mısın acaba.
Ölmöskan gibi kolhoza,
Başkan olacak mısın acaba.
Kendi akranlarından,
İleride olacak mısın acaba.
Tembel olursan yandın,

⁵⁴⁴ Kolhoz: Devlet çiftliği.

Eki kelbeyt ubağıñ.
Car-corodon, el-curttan,
Cakşı söz ukpayt kulagıñ.
Cogoru bolsoñ çoñsunbay,
Coldoştoruña karaşkın,
Ata meken eliñdin
Ar-namızın talaşkın,
Kızmatıñ ötsö eline,
Kızı dep bilet Manastın.

ATASI:

Uul üylöp, kız beriş,
Kırgızga çoñ saltanat.
Baktıbızga tuş kelip,
Bardar cerge kız berip,
Mamıkta catsak çalkalap,
Başkaça döölöt abıdan,
Sööktöşsök kanday dep,
Söz aytkan el köp cañıdan,
Oodara karap tekşersem,
Opsoloñ tüzük baarınan.
Kıştın küñü cegeni,
Kısır emdi cabagı.
Kızıl, agı aralaş,
Kırka turat aragı.
Caydın küñü cegeni,
Şirin kara kozular.
Alıp kelet tuş-tuştan,
Ar özöndö dosu bar.
Soldoydun uulu Opsoloñ,
Sonun bala boluptur.

İki kere gelmez bu zamanın.
Dostlardan, halktan, yurttan,
İyi söz duymaz kulağıñ.
Yükselirsen havalara girme,
Yoldaşlarına destek çık,
Ata vatan ve halkının
Ar, namusuna sahip çık,
Hizmetin geçerse halkına,
Kızı diye bilirler Manas'ın.

BABASI:

Oğlan evermek, kız vermek,
Kırgız'a büyük saltanattır.
Bahtımıza denk gelmiş,
Varlıklı yere kız verip,
Kuş tüyü yastığına yatarak,
Bambaşka bir devlettir,
Dünür olursak nasıl diye,
Söz söyleyenler çok oluyor,
Karıştırıp denetlersem,
Hepinizden iyidir..
Kış günü yiyerek,
Kısır emen tayı.
Kızıl akı karışık,
Sırada dizili rakısı.
Yaz günü yedikleri,
Tatlı siyah kuzulardır.
Getirirler her taraftan,
Her ovada dostu var.
Soldoy'un oğlu Opsoloñ,
Yakışıklı genç olmuş.

Kalamı bar töşündö,
Kayratı bar sözündö.
Volgası⁵⁴⁵ bar mingenge,
Kol alışsak bizdi da,
Kocoyun kılat bir cerge.
Soldoygo kuda bolsombu,
Boz corgodoy cılcıtıp,
Volgaga tüşüp koysombu.

ENESİ:

Soldoydun uulu kurusun,
Sonun bilem cumuşun.
Kızmat surap aldına,
Bargndardan para alat.
Bardık işiñ caman dep,
Başıñdı culup alam dep,
Basmırlatıp dagı alat.
Bapıratıp akçasın,
Paranı oñoy cep cüröt,
Paranın pulu balaket,
Başının kunun cep cüröt.
Koşomattın tayları,
Koş ayaktap tepkende,
Kozular süzüp, kolunan
Kalamı ırgıp ketkende,
Oşondo çıgat kalaba.
Volga tügül eşek cok,
Bozorup kalat talaaga.
Opsoloñgo berbeymin,
Oorusu cugat balama.

Kalemi var göğsünde,
Kuvveti var sözünde.
Volgası var binmeye,
Anlaşırsak bizi de,
Bir yerin sahibi yapacak.
Soldoy'a dünür olsam mı,
Boz yorga gibi sürerek,
Volgaya binsem mi.

ANNESİ:

Soldoy'un oğlu kurusun,
Çok iyi bilirim yaptıklarını.
İş isteyip huzuruna,
Gidenlerden rüşvet alır.
Bütün işin kötü diyerek,
Başını kopartırım diyerek,
Baskı gösterip gene alır.
Dağıtarak parasını,
Rüşveti kolay yiyip bitirir,
Rüşvetin parası felakettir,
Kendi kelle parasını yemektir.
Yalakalığın tayları,
Çifte ayakla tepince,
Kuzular çarpıp elinden
Kalemi fırlayıp gidince,
İşte o zaman çıkar kargaşa.
Volga değil eşek yok,
Bozarıp kalır ortalıkta.
Opsoloñ'a vermem,
Hastalığı bulaşır çocuğuma.

---

⁵⁴⁵ Volga: Rus araba markası.

ATASI:

Çodurdun uulu Baybolot,
Çoñ kişidey salmagı.
Eç ookattı bile elek,
Eldin anday baldarı.
Oturgan ceri kök zoodo,
On adır kırdın ar cagı.
Atasın tartıp bay bolot,
Arbitkan eken çarbanı.
Tuugandarına cazdırgan,
Tuş-tuş cakka kattırgan,
Altımıştay koyu bar,
Atasınan altı ese,
Ar cakta tereñ oyu bar.
Oyun-külkü, tamaşa,
Andayñ menen işi cok,
Özünçö catat çalkalap,
Sen kimsiñ degen kişi cok,
Çodurga kuda bolsombu,
Sarı kuyruk kozu cep,
Salkınga barıp konsombu.

ENESİ:

Çodur eköñ çogulup,
Kozu cebey kurup ket.
Korum bolsun koyloru,
Koburabay turup ket.
Çodurdun uulu Baybolot,
Korgulga katkan koyu bar,
Cürögündö oşonu,

BABASI:

Çodur'un oğlu Baybolot,
Büyük kişi gibi ağır başlıdır.
Hiç yemeği bilmiyor,
Halkın öyle çocukları.
Oturmuş yeri mavi kayalıkta,
On yamacın ötesindedir.
Babasına çekip zengin olur,
Büyütmüş işlerini.
Akrabalarına yazdırmış,
Her yere saklatmış,
Altmış kadar koyunu var,
Babasından altı kat daha çok,
Her yönden derin düşünceleri var.
Eğlence temaşa,
Böyleler ile işi yok,
Kendince yatar serilip,
Sen kimisin diyen kişi yok,
Çodura dünür olsam mı,
Sarı kuyruk kuzu yiyerek,
Gölgeye gidip konsam mı.

ANNESİ:

Çodur ikiniz bir araya gelip,
Kuzu yemeden kuruyun.
Tezek olsun koyunları,
Konuşmadan kalk da git.
Çodur'un oğlu Baybolot,
Vadide sakladığı koyunları var,
Yüreğinde onun,

Cüz bolso degen oyu bar.
Kolhozgo kerek bolgondo.
Kayda barat beret da.
Çodur eköo bir künü,
Çogultup aydap kelet da.
Anday eldin baldarı,
Emgek kılıp kolhozgo,
Emnelerdi albadı.
Katar tüşüp kıştakka,
Kanday üylör salbadı.
Baybolot bolso üstündö,
Bayagı cılkı cargagı.
Cayı-kışı bir cılda,
Carkırap on eki ay bolot.
Calgız emgek künü cok,
Capayı cüröt Baybolot.
Baybolotko berbeymin.
Al körböy toonun başında,
Eç nerse körüp takşalbay,
Emekten kalat caşında.

ATASI:

Kerbendin uulu Çorkulak,
Kerektüü bala abıdan.
Azamat bolgon turbaybı,
Ar iştin közün taanıgan.
Üstü temir, beş bölmö,
Üy saldırdı cañıdan.
Bazar sayın balanın,
Akça üzölböyt canınan.
Özbekstan, tacikten

Yüz tane olsun diyen kaygısı var.
Kolhozgo gerekli olduğunda.
Nereye gider verir sonunda.
Çodur ikisi bir günü,
Toplayıp götürür.
Böyle halkın çocukları,
Çalışarak kolhoz için,
Neleri almadı.
Sırayla inerek köye,
Nasıl evler kurdu.
Baybolot ise üzerinde,
Hala eski yırtık giyimleri.
Yaz kış her sene,
Parlayarak on iki ay olur.
Bir tek bile günü yok,
Yabani geziyor Baybolot.
Baybolot'a vermem.
O görmeden dağın tepesinde,
Hiçbir şey görmez, gelişmez,
Emekten kalır genç yaşta.

BABASI:

Kerben'in oğlu Çorkulak,
Çok gerekli bir gençtir.
Azamet olmuş değil mi,
Her işin yolunu biliyormuş.
Üstü demir, beş odalı,
Ev yaptırdı yeniden.
Her Pazar gencin,
Yanından para eksik olmaz.
Özbekistan ve Tacikistan'dan,

Konoktor kelet üyünö,
Köp dostoru bar eken,
Kötörgönü dünüyö.
Çırpık başın sındırıp,
Baltırın suuga salgan cok.
Çorkulaktın turmuşu
Çoñdoruñdan kalgan cok.
Atası Kerben kep aytat,
Kuday süysö eköobüz,
Kudalaşsak dep aytat.
Cazdan beri karata,
Canımdı koyboy köp aytat.
Kerbenge kuda bolsombu,
Çorkulaktın tapkanın,
Çoguusu menen sorsombu?

ENESİ:

Kerbendin uulu Çorkulak,
Kesiri tiyet adamga.
Coldon körsöñ kaçıp öt,
Colobogun alarga.
Emgek kılbay kuulanıp,
Ep menen canın bılgıtıp,
Ekini üçkö satkandar.
Ertedir-keçtir colugat,
Ençilep koygon kapkan bar.
Çorkulak doston aylansın,
Çogulup cürgön kuular da.
Kırgızda kiyiz arzan dep,
Kıykırıp koyot bularga.
Kup saldırıp aldım dep,

Konuklar gelir evine,
Çok dostları varmış,
Kaldırıldığı bir dünyaymış.
Başına çırpı kırarak,
Ayağını suya sokmadı.
Çorkulak'ın hayatı
Büyüklerinden geri kalmadı.
Babası Kerben söz söyler,
Allah severse ikimiz,
Dünür olalım diyor.
Yazdan bu yana,
Rahat vermeden çok söyledi.
Kerben'e dünür olsam mı,
Çorkulak'ın kazandıklarını,
Hepten çeksem mi?

ANNESİ:

Kerben'in oğlu Çorkulak,
Kötülüğü dokunur insana.
Yoldan görsen kaçarak geç,
Onlara hiç yaklaşma.
Çalışmadan kurnazlıkla,
Yolunu bulup rahatlatıp,
İkiyi üçe satmıştır.
Her yada geç denk gelir,
Ayrılmış olan kapan var.
Çorkulak dosttan kurban olsun,
Birlikte gezen kurnazlar var.
Kırgız'da keçe ucuz diye,
Bağırır bunlara.
Çok iyi yaptırdım diye,

Kubanıp cüröt üyünö,
Kıylanı cegen Çorkulak,
Kıyanga ketçü dünüyö.
Bazar sayın koy soyup,
Baldarına sattırat.
Öpkö, boor, şıyragın,
Öz paydasına arttırat.
Okuudan kalat baldarı,
Oşo baldar tübölük,
İçinde keter armanı.
Kerbenge kuda bolboymun,
Keyitip koyot balamı.
Ölkögö arnap iş kılbay,
Öpkö satıp kalabı.

ATASI:

Kempirim, menin tilimdi al,
Keede uşunday kişini.
Keyitip turma ciniñ bar,
Calgız kızga konuştı.
Cakşı cerden tabayın.
Kolunan çıkkan nersesin,
Koy debeyin, alayın.
Ezelten kalgan salt eken,
Elderdin körgöm dalayın.
Anda-sanda bir köröm,
Acının uulu Elçibek,
Arap içpeyt elçilep.
Alayın dep cutunup,
Aç közdük kılbayt berçi dep.
Cakşı atanın kulunu,

Seviniyor evi için,
Çok şeyi yiyen Çorkulak,
Sel götürcek dünyadır.
Her Pazar koyun keserek,
Çocuklarına sattırır.
Ciğer, böbrek, paçalarını,
Kendi faydasına geçirir.
Okuldan kalır çocukları,
İşte çocuklar her zaman,
İçinde kalır uhdesi.
Kerben'e dünür olmam,
Çocuğumu üzerler.
Vatana hayırlı iş yapmadan,
Ciğer mi satacak.

BABASI:

Hanım benim dediklerimi dinle,
Bazen böyle kişileri.
Üzmek gibi huyun var,
Yalnız kıza aileyi,
İyi yerden bulayım.
Elinden çıkan şeylerini,
Bırakmadan alayım.
Eskiden kalmış gelenekmiş,
Nice nesiller görmüştür.
Ara sıra bir görürüm,
Hacı'nın oğlu Elçibek,
Rakı içmez diğerleri gibi.
Alırım diye öne çıkararak,
Aç gözlülük etmez.
İyi babanın çocuğu,

Canıñ çıkkan kuu kempir,
Caktıraarsıñ munumu.
Atası acı tabışker,
Kasiyeti artık dep,
Kadır kılrat dalay el.
Acıga kuda bololu,
Elçibek menen túbölük,
Ençileş kılıp koyolu.

ENESİ:

Baykagın çalım zamandı,
Baldardın toodoy bağı bar.
Baktısı kenen, colu açık,
Bayırkı cuktun baarı bar
Aldanba, çalım, Acıga,
Anın sıırı taanımál.
Cürüşü taza ülpüldöp,
Cürögündö zaarı bar.
Beyişke barıp sizderden,
Belek bolup kiret dep,
A cerdegi ümtötkön
Arbaktarıña tiyet dep,
Akısın alıp Acıkeñ,
Ar kimge kuran tüşürçü,
Otuz para kurandı,
On münöttö bütürçü.
Okubay alıp ketti dep,
Oşondo köp el tüşünçü.
Oşonun uulu Elçibek,
Ookat kılbat elçilep.
Baş oogon cakka özünçö

Canın çıkası kurnaz hanım,
Bunu beğenirsın.
Babası hacı iyi kazanır,
Sıfatları çok diyerek,
Halk değer verir.
Hacıya dünür olalım,
Elçibek ile ebediyen,
Her şeyini paylaşalım.

ANNESİ:

Dikkat et kocam zamana,
Çocukların dağ kadar bahtı var.
Bahtı büyük, yolu açık,
Eskiden yokların tümü var
Aldanma, kocam Hacıya,
Onun ne yapacağı herkese belli.
Yürüyüşü güzel sallanarak,
Yürüyüşünde zehri var.
Cennete varıp sizlerden,
Hediye olacak diyerek,
Oradaki ümit eden
Ruhlarınıza değer diye,
Hakkımı alıp Acıkeñ,
Herkese Kuran düşürürdü,
Otuz akçe Kuran'ı,
On dakikada bitirirdi.
Okumadan gitti diye,
İşte o zaman halk anlardı.
İşte onun oğlu Elçibek,
El gibi hayatımı geçirmeden.
Belirsiz yöne kendince

Basıp ketet tentirep.
Atasının moynuna,
Attay mingen ençilep.
Emgek kılıp özünçö,
Eki tıyın tappasa.
Ögüz emes, uy emes,
Ölarman boldu taptaza.
Caktırıp kalgan ekensiñ,
Caman uulun maktasa.
Kursagı nanga toyunbay,
Kubarıp cürüp ötöt da,
Kuuratıp ilgen moyunday,
Caktırbayt zaman alardı,
Calkoogo berbeym balamdı.

ATASI:

Kempirim saga cakpadım,
Kebimdi tuura tappadıñ.
Kulagiñdın sırtınan,
Kuyunday uçtu aytkanım.
Can saktoo oñoy iş emes,
Kızınan kalıñ ümtötkön
Kırgızda calgız biz emes.
Kadırbızdı bilgidey,
Küüdön-küçtön kalganda,
Kölökösü tiygidey
Cakşı küyöö tabaym.
Eki bala ep körsö,
Üygö kiyrip alaym.
Bozgunçu degen cigit bar,
Aldımdan çıgat atalap.

Yönelip gider başıboş.
Babasının boynuna,
At gibi sanıp binerek.
Emek harcayıp kendince,
İki kuruş bulamadan.
Öküz değil, inek değil,
İnatçı oldu iyice.
Çok beğenmişsin,
Kötü oğlunu övünce.
Karnı ekmeğe doymadan,
Rengi solarak yaşar,
Kurutup asmış boyun gibi,
Beğenmez zaman onları,
Tembele vermem çocuğumu.

BABASI:

Hanımım sana beğenilmedim,
Lafımı doğru bulmadın.
Kulağının uzağından,
Fırtına gibi uçtu dediklerim.
Yaşamak kolay iş değil,
Kızından başlık umut eden
Kırgız'da yalnız biz değiliz.
Değerimizi bilecek,
Halden güçten düşünce,
Faydası dokunacak
İyi damat bulayım.
İki genç razıysa,
Eve alayım.
Bozkunçu denen yiğit var,
Önümden çıkar baba diye.

Bir kança colu sıyladı,
Piva aldırıp çakalap.
Bala kılıp algın deyt,
Bağıp, körüp alışka
Bir cigitçe barımın deyt.
Eli-curtun aytkan çok,
Er cigit eken tabışker,
Kokus mından ayrılısak,
Kolgo tiybeyt mınday cer.
Bul cigitten kaçpagın,
Booruña basıp cey bergin
Bozkuñunun tapkanın.

ENESİ:

Booruna kara taş bütkön,
Bozkuñunu maktadıñ,
Bolbogon sözdü aytpagın.
Ali bilbeyt ekensiñ,
Akmakçılık caktarın.
Körsötpöy okuyt kişige,
Köp cerden kelgen kattarın.
Askerge barıp bir kızdı,
Baykalda cürüp alıptır.
Baltır beşik kezinde,
Balası menen kalıptır.
Menin balam emes dep,
Meyrimsiz akmak tanıptır.
Kee bir caktan kat kelet,
Alimentimdi bergin dep.
Soldoyup kündö mas bolot,
Soo cürgön künü az bolot.

Birkaç kere ısmarladı,
Bira alarak kovayla.
Kendi oğlun gibi davran der,
Oğlun yerine koymaya
Bir yiğit kadar varım der.
Halkını yurdunu söylemedi,
Er yiğit imiş iyi kazanan,
Eğer bundan ayrılısak,
Elimize geçmez böyle birileri.
Bu yiğitten kaçma,
Bağrına basıp yemeye başla
Bozkuñcu'nun kazandıklarını.

ANNESİ:

Bağrına kara taş bitmiş,
Bozkuñcu'yu övdün,
Olmayan sözü konuşma.
Hala bilmiyormuşsun,
Ahmaklık taraflarını.
Göstermeden okur kişiyе,
Çok yerden gelmiş mektuplarını.
Askerdeyken bir kızla,
Baykal'da evlenmiş.
Küçücük yaşlarında,
Çocuğuyula kalmış.
Benim çocuğum değil diye,
Merhametsiz ahmak inkar etmiş.
Bazı yerlerden mektup gelir,
Çocuğun nafakasını ver diye.
Delirip her gün sarhoş olur,
Sağlam olduğu gün az olur.

Tapkanı menen kurusun,
Takır sezbeýt munusun.
Bozkunçunun öz atı
Bozkunçu emes Calgappay.
Adresin buytatıp,
Bozun cüröt karmatpay.
Öz baldarın süybögön,
Eköübüzdü bagabı.
Kara niyet buzuku,
Kaçkınga berbeym balamı.

ATASI:

Oñbogon kempir oñboduñ,
Bayatan berki sözümdün,
Baarına moyun tolgoduñ.
Almaday kezden asırap,
Ardaktap bakkan balamdı,
Acıldagan kuu kempir,
Akıma cetpey kalambı.

ENESİ:

Eelikpey, çalım, turuptur,
Emi sözümdü ugup tur,
San kara boz koy aydap,
Cırgagandı körgömün.
Zalımdığı aşınıp,
Kıyragandı körgömün.
Ortoço ookat kılbay dep,
Iylagandı körgömün.
Ançeyin comok dep cürsöm,

Kazancıyla kurusun,
Hiç sezmez bunlarını.
Bozkunçu'nun öz adı
Bozkunçu değil Calgappay.
Adresini saklayarak,
Devamlı kaçıyor.
Öz çocuklarını sevmeyen,
İkimize bakar mı?
Kötü niyetli deli,
Kaçağa vermem çocuğumu.

BABASI.

Düzelmedin hanım düzelmedin,
Deminden beriki sözümdün,
Hepsine boyun eğmedin.
Bebekliğinden büyüten,
Severek büyüttüğüm çocuğumu,
Aşırı geveze kadın,
Hiç hakkım mı yok?

ANNESİ:

Heveslenmeden bekle kocam,
Şimdi sözümdü iyi dinle,
Sürüyle siyah koyun sürüp,
Rahat edeni gördüm.
Zalimliği çoğalıp,
Mahvolanı görmüştüm.
Orta halde yaşamadı diye,
Ağlayanı görmüştüm.
Masalmış sanıyorsam,

Anık iş okşoyt Karımbay⁵⁴⁶.
Karımbaydan kiyin da,
Kańça bay ketti tabılbay.
Adamdın akın köp cese,
Aş bolomu momunday.
Cooluk cok kezde başımda,
Coldoş boldum çaşımda.
Kermege tolo mal baylap,
Körgönübüz cok ele.
Kedey bolup ookattan,
Ölgönübüz cok ele.
Beyliń caman buzuldu,
Berbeymin malga kızımdı,
El katarı abıška
Emgek menen çaşagın.
Ene-ataña senin da
Eçen ötkön azabiń.
Çır degende oygonup,
Çırnıktap kalsań tolgonup,
Kölokögö kalkalap,
Kötörüp dalay arkalap,
Uşintip bakkan atabız.
Kacıldagan kök mee çal,
Karızdı berip catabız.
Kara niyettin kıyını,
Karışkır kıybayt balasın.
Kaçırındı satkansıp,
Kantip tıyın alasıń?

ATASI:

Gerçekmiş Karımbay hikayesi.
Karımbay'dan sonraları da,
Nice zenginler kaybolup gitti.
İnsanın hakkını çok yerse,
Aş olur muyum böylece.
Başımda örtü yokken,
Yoldaş oldum gençliğimde.
Germe dolusu mal bağlayarak,
Hiç öylesini görmemiştim.
Fakir olup hayatta,
Ölmemiştim.
Huyun kötü bozuldu,
Vermem mal karşılığı kızımı,
Sıradan halk gibi kocam
Emek harcayarak yaşa.
Anne babana senin da
Çok geçti azabın.
Kavga deyince uyanarak,
Güneş altında kaldığında,
Gölgeli yere geçirerek,
Sırtında taşıyarak,
Böyle büyütmiş babalarımız.
Çok konuşan deli ihtiyar,
Borcumuzu ödüyoruz.
Kötü niyetli acımasız,
Kurt bile kıymaz yavrusuna.
Katırını satmışçasına,
Nasıl kuruş alırsın?

BABASI:

⁵⁴⁶ Karımbay; Kırgızlar arasında söylenen Harun ile ilgili bir efsane.

Oynosom, kempir, bilbeysiñ,
Omuroolop tildeysiñ.
Tamaşa kıldım taarınba,
Köz cumdu kılıp balanı,
Körkoolor satkan kalıñga,
Mañdayga бүtkön çolponum,
Başım dep kalsa korkomun.
Malga kantip satayın,
Közünün çaşın tökkönçö,
Körgö kirip catayın.
On segizge tolgondo,
Okuusun бүtүp bolgondo,
Süygönünö beremin.
Kara çaka beş tıym,
Kalıñ alat debegin.

ENESİ:

Oylosom içim ot bolot,
Ötkön eldin münözün.
Oşondogu coruktu,
Oylop tursañ küyösüñ.
Kıraan çıksa tayganı,
Kıncı takkan moynuna.
Kıybas ceri suratsa,
Kız berip alğan orduna.
Uluttu ulut kordogon,
Urmattaşuu bolbogon.
Sanap kelse san cetkis,
Zamandar öttü oñbogon.
Taarınbagın, abışka,
Tamaşalap kep aytım.

Hanım, şakayı bile anlamıyorsun,
Saldırarak küfredersin.
Şaka yaptın alınma,
Göz yumarak çocuğu,
Başlık karşılığı satar zalimler,
Kaderime biten yıldızım,
Hastalanınca çok korkarım.
Mal karşılığı nasıl satarım,
Gözünün yaşını dökmektense,
Mezara girip yatayım.
On sekiz yaşına geldiğinde,
Okulundan mezun olduğunda,
Sevdiğine veririm.
Hatta beş kuruş bile,
Başlık parası alır deme.

ANNESİ:

Düşündüğümde içimi ateş sarar,
Geçmiş halkın huyunu.
İşte o zamanki yaptıklarını,
Düşündüğünde yanarsın.
İyi çıkarsa tazı köpeği,
Boyunduruk takmışlar boynuna.
Geri çevirmeyecek birileri istetse,
Kız vererek almışlar karşılığında.
Milleti millet horlamış,
Saygı göstermemişler.
Sayınca bitmeyen,
Zamanlar geçti çok kötü.
Darılma ihtiyar,
Şaka yapmıştım.

Bayırkı eldin corugun,
Baldar uksun dep aytım.
Azırkı bizdin zamanda
Adamdan adam kem emes.
Baarının oyu bir cerde,
Bayırkılarday el emes.
Ukuktarı teñ boldu.
Uluttuk baarı birigip,
Uyalaştay el boldu.
Oozun açkan börügö
Azır bizdin elibiz
Oozduk salat körünöö.
Körsöm ata Lenin
Körkün açtı zamandın.
Üyrötüp ketken coldoru
Ülgüsü boldu aalamdın.
Balamda taalay çoñ eken,
Baktıluu kündö caraldıñ,
Kaalaganına baş koşup,
Kaygısız ösöt karaldım.

Eski halkın yaptıklarını,
Çocuklar duysun diye anlattım.
Şimdiki bizim zamanda
İnsandan insan eksik değildir.
Hepsinin akı bir yerededir,
Eskiler gibi halk değildir.
Hukukları eşit oldu.
Bütün millet birleşerek,
Yuvalaş gibi halk oldu.
Ağzını açan kurda
Şimdi bizim halkımız
Gem takar oldu göstererek.
Gördüğümde Lenin baba
Zamanın önünü açtı.
Öğrettiği yolları
Âleme örnek oldu.
Çocuğumun kaderi iyiymiş,
Bahtlı günde doğdu,
İstediyiyle evlenerek
Kaygısız yaşar sevgilim.

32. Azıkbay ile Talkanbay⁵⁴⁷

<p>Bala kezektegi körgön okuya köñüldön ketpey, közgö elesteyt. Azıkbay menen Talkanbay degen eki kişi bolor ele. Azıkbayı Şamşının sayında, Talkanbayı Kegetinin sayında. Bul eköönü men körüşümdö atam orus coldoşu menen ortok aydagan eginin kızıldap kırmandın ortosuna üyüp, karay tur balam dep kandaydır bir cakka bastırıp ketken.</p> <p>Adegende Azıkbay çoñ küröñ at</p>	<p>Gençlikteki görmüş olaylar akıldan silinmez ve hep gözünün önünde olur. Azıkbay ile Talkanbay denen iki kişi vardı. Azıkbayı Şamşı'nın ovasında, Talkanbay'ı Kegeti'nin ovasındaydı. Bu ikisiyle karşılaştığımda babam Rus arkadaşıyla ortak ektiği ekinin harmanda toplayarak oğlum biraz buraya baka dur diye bir yere kadar gitmişti.</p> <p>Öncelikle Azıkbay büyük doru atına</p>
--	---

⁵⁴⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 310-314.

<p>minip kün batış caktan keldi, tuurası coon, boyu pas, murdu muştumday kara kişi eken. Kırmandın çet cagina atın baylap cem cedirip, azıraak oturganda, kün çığış cagıbizdan küñgüröngön tabış çıktı. Men tañ kalıp tura kalıp karasam töö mingen, töönün cününön boz çapan kiygen, art cagıman taylağı eerçip, artıngan kap, kurcunu bar neme kırmandı körüp kıya tartıp buruldu. Eti tügöngön ala bakanday uzun boyluu, appak sakal şoodoy kuba kişi eken. Emne dep kelatkanın ugayın dep kızıgıp tıñşap kaldım, oşondo Talkanbay:</p>	<p>binerek batı yönden geldi. Omuzları geniş boyu kısa, burnu yumruk kadar olan esmer biriymiş. Harmanın kenarına atını bağlayarak yem verdi. Biraz oturduktan sonra doğu yönden konuşan bir ses duyuldu. Ben şaşırarak ayağa kalkıp baktığımda deveye binmiş, boz kaftan giymiş, peşinde deve yavrusu olan, yüklediği çuval, heybesi olan birisi harmanı görerek bize yöneldi. Sırık gibi zayıf ve uzun boylu apak sakallı kişiymiş. Ne konuştuğunu merak ederek dinlemeye başladım. İşte o anda Talkanbay şöyle konuştu:</p>
--	--

TALKANBAY:

Keldim Kegetinin sayman,
Cokçuluktun ayınan.
Töödön başka malım cok,
Kızmat kılar alım cok.

Özümdün atım Talkanbay,
Süylögön sözüm çalkanday.
Özüm tumanda tüşkön zamparday

Çakşılık menen camandık,
Caratuuçu alladan.
Can büt köndün baarısı,
Calganda tirüü kalbagan.
Musulmandın balası,
İymanın tilep zarlagan.
Cannat eken a düynö,
Calgan eken bu düynö.
Beyiş eken a düynö,
Beker eken bu düynö.

Geldim Kegeti'nin ovasından,
Yokluğun yüzünden.
Deveden başka malım yok,
Hizmet edecek halim yok.

Kendi adım Talkanbay,
Konuştuğum söz ısırğan otu gibi.
Kendim dumanda düşmüş gibiyim

İyilik ile kötülük,
Yaratıcı Allah'tandır.
Bütün canlılar,
Bu yalanda canlı kalmamış.
Müslüman'ın çocuğu,
İmanını dileyip ağlamış.
Cennet imiş öteki dünya,
Yalanmış imiş bu dünya.
Cennetmiş öteki dünya,
Boş imiş bu dünya.

Balbansıgan berender,
Başına kara tün tüşöt,
Bara köröm degender,
Allanın nurun körüşöt.
Akıret kamın cegender.
Çapan berseñ bu cayda,
Çatır bolot a cayda.
Köynök berseñ bu cayda
Kölökö bolot a cayda.
Cannat bar dep süylöysüñ
Sadaga berseñ bu cayda
Sayaban bolot a cayda,-

Pehlivan zanneden yiğitler,
Başına kara gece olur,
Gidince görürüm diyenler,
Allah'ın nurunu görürler.
Ahretin gamını yiyenler.
Kaftan versen bu dünyada,
Çadır olur üzerine orada.
Gömlek verirsen burada
Gölge olur üzerine orada.
Cennet var diyorsun
Kurban olsun burada
Gölgelik olur orada,

Dedi dagı töösün çök-çök dep moyunga çapkılap, buylasın kakkılaganda, töö tört butun booruna kamıra basıp, kırmandın çetine çök tüşüp catti. Töösünün üstünön kabın çeçip catıp:	Dedi ve devesini çök, çök diye boynuna vurup gemini çektiğinde deve dört ayağını bükerek harmanın kenarına çöküverdi. Devesinin üzerinden çuvalını çözerken şöyle dedi:
--	---

Kıyamatta bir col bar,
Kılıçtan ötkür.
Kıldan içke
Buşayman kün oşondo,
Tüşör içke,-

Kıyamette bir yol var,
Kılıçtan daha keskin.
Kıldan daha ince
Pişmanlık günü orada
Düşecektir içine,

Dep özünçö kelme keltirip koburap, buudaydan sal bala dep kabının oozun açtı. Buga Azıkbaydın açuusu kelip:	Diyerek kendi kendine kelime şahadet getirip oğlum buğdaydan koy diyerek çuvalın ağzını açtı. Buna Azıkbay sinirlendi:
---	--

AZIKBAY:

Kış-cayı Talkanbay,
Kıdırıp cürgön dubana.
Bozdop cüröt sarı ingen,
Botosu eköo ubara.

Yaz kış Talkanbay,
Dolaşan divanedir.
Ağlıyor dişi sarı deve,
Yavrusu ikisi boşuna.

Kızıldı körüp kayrılıp,
Kızıgıp keldiñ buga da.
Kusuru kaçat egindin,
Kırmandan bala kubala.

Kaçan körsöm Talkanbay,
Kalcañdap kelip turasıñ.
Karızıñ barday tüz ele,
Kabiñi açıp sunasıñ.
Kargança kardiñ toyboydu,
Kaçan topuk kılasıñ?

Salınganıñ ala kap,
Sandalıp eldi aralap.
Taanıbagan kişi cok,
Talkanbay senin kabiñdi.
Ölörmandık kılasıñ,
Önör oylop anıñdi.
Ölügüñdü el kömsün,
Üyüñö bakkın canıñdi.
Cırgap cep catsañ bolboybu,
Cıyıp algandıñdi.

Caylap-kıştap kelgensip,
Ötö cakşı cay bolso,
Özüñ nege cürböysüñ.
Köçürüp alıp ketçüdöy,
Körüngöndü ündöysüñ.

Artinganıñ açık taş,
Aralap elge satasıñ.

Hububatı görüp dönerek,
İlgi duyup geldin buna da.
Bereketi kaçır ekinin,
Harmandan çocuk kovala.

Ne zaman görsem Talkanbay,
Aceleyle geliyorsun.
Borcun varmış gibi,
Çuvalını açıp beklersin.
Yaşlanıncaya dek karnın doymadı,
Ne zaman şükür edeceksin?

Taşıdığın ala çuval,
Yorulup halkı gezerek.
Tanımayan kişi yok,
Talkanbay senin çuvalını.
Ölecek gibi yapıyorsun,
Buna sanat düşünerek.
Ölünü halk gömsün,
Evinde bak canına.
Rahat edip yersen olmaz mı,
Toplamış olduklarını.

Yaz kış gelmişçesine,
Çok güzel yer olsa,
Kendin niye yaşamıyorsun.
Taşıyıp götürcekmiş gibi,
Önüme çıkan herkese söylüyorsun.

Sırtında taşıdığın acı taş,
Gezerek halka satarsın.

Anı menen cön kelbey,
Akıret bar dep catasıñ.
A düynödögü arbaktar,
Açık taška bay beken,
Sendey kızıl kulak töö minip,
Kıdırıp cürçü cay beken.
Tööñ dağı şumduktuu,
Töşünön beri çor eken.
Tozok bar dep catasıñ,
Kańça kabat tor eken.
Akıret menen sizdin üy,
Arası kańça col eken?
Saparıñ bütpöy cürgönü,
Sarı ingendin şoru eken.
Beyiştı körüp keldiñbi,
Betinde kızıl cok eken,-

Bununla birlikte olmadan,
Ahrete git diyorsun.
Öteki dünyadaki ruhlar,
Acı taşın zengini miymiş,
Senin gibi kızıl kulak deveye binip,
Gezecek yer miymiş.
Deven de çok güzelmiş,
Göğsüne kadar süslenmiş.
Cehennem varmış diyorsun,
Kaç kat ağ imiş.
Ahret ile sizin evin,
Arasında kaç yol varmış?
Seferinin bitmemesi,
Dişi sarı devenin çilesiymiş.
Cenneti görüp geldin mi,
Yüzünde renk yokmuş,

Dep Azıkbay atının belin bekitip,
oozdugun salıp ketüügö kamınıp kalganda
Talkanbay söz başladı:

Diyerek Azıkbay atının kemerini
çekerek, gemini takarak gitmeye hazırlanırken
Talkanbay söze başladı:

TALKANBAY:

-Tomuraygan Azıkbay,
toktoy turgun aşıkpay.
Abaltan beri karşısiñ,
Orozo, namas cagina
Ooru-sırkoo coluksa,
Kiyliğıñ baarina.

Baydın başı oorusa,
Tamırın ulam karmaysıñ,
Kolu-başın uşalap,

Yaramaz Azıkbay,
Bekleye dur acele etmeden.
Eskiden beri karşısın,
Ramazan, namaz yönüne
Hastalık denk gelirse,
Her şeyi bırakırsın.

Beyin başı ağrırsa,
Damarını tutarsın,
Elini, başını okşayarak,

Kudaydan tilep zarlaysıñ.

Carmaç kedey oorusa,
Canına cakın barbaysıñ,
Irçı bolup aş-toydo,
Akındardı candaysıñ.
Bakşı bolup bakırıp,
Köykapta catkan köp asker,
Döölörüm kel dep çakırıp,
Üyüñ küygön Azıkbay,
Uşintip eldi aldaysıñ,

Colborsuñdu coylotup,
Acıdaarıñdı soylotup,
Çımındarıñdı çakırgın,
Çın aytkan bolsoñ körölük.
Ak taylagıñ körgözügün,
Aldıbızga çögörüp.
Andan kiyin biz senin,
Aytkanıña könölük,-

Allah'tan dileyerek ağlarsın.

Fakir fukara hastalanırsa,
Yanına hiç yaklaşmazsın,
Akın olup düğün, toylarda,
Akınların yanındasın.
Kahin olup bağırarak,
Dağlarda yatan çok asker,
Devlerim gel diye çağırıp,
Evin yanası Azıkbay,
Böylece halkı kandırırın,

Kapanını dolaştırıp,
Ejderhanı gezdirip,
Sineklerini çağır,
Gerçekleri söylemişsen görelim.
Ak yavrunu göster,
Önümüze çökertip.
Ondan sonra biz senin,
Dediklerini dinleyelim,

<p>Degende Azıkbay ökümdük kılıp, kaardanıp kamçısın üyrüp Talkanbayga tap bergende, Talkanbay da tayagın kötörüp kalgan eken. Emi ayanışpay soguşup, akmaktın özü boluşup kalaarında atam kelip appak sakalınar menen abiyiriñerdi ketiresiñerbi? –dep acıratıp cönöttü. Azıkbay algan çok. Talkanbay üç pud⁵⁴⁸ buoday alıp colgo tüştü. Alar ketkenden kiyin men</p>	<p>Deyince Azıkbay kabalık ederek kamçısıyla vurmaya hazırlanarak Talkanbay'a saldırır. Talkanbay da dayağını kaldırır. Şimdi ikisi dövüşerek ahmağın ta kendisi olacakken babam gelerek apak sakalınız ile şerefınızı yerle bir edecek misiniz? –diye ikisini ayırdı. Azıkbay almadı. Talkanbay üç pud buğday alıp yola koyuldu. Onlar gittikten sonra ben babamdan sordum:</p>
---	--

⁵⁴⁸ Pud: Rus ağırlık birimidir.

<p>atamdan suradım:</p> <p>- Ata, bular sen aldamçı deşip biri-birin camandaşıp catışat. Eköönün kimisi aldamçı desem, atam:</p> <p>- Balam, bul eköo teñ aldamçı, cok nerseni aytıp coburap cürgön ceti kuunun biri, celmoguz uşular.</p> <p>- Anday caman kişiler bolso egindi emnege berdiñ?</p> <p>- Kartañ kişi eken kayırı tiyer. Kuttuu kırmandan kur ketpesin dedim. Azıkbaydıki kabı cogunan kaldı, erteñ alat.</p>	<p>-Baba, bunlar sen yalancısın diye birbirine kötü şeyler söylüyorlar. Hangisi yalancı diye sorduğumda babam:</p> <p>- Oğlum, bu ikisi de yalancı. Çok şeyler söyleyen yedi kurnazlardandır. Bunlar cadı gibiler.</p> <p>- Öyle kötü insanlarsa neden ekininden veriyorsun?</p> <p>- Yaşlı kişiymiş bir hayrı dokunur. Kutlu harmandan eli boş gitmesinler dedim. Azıkbay'ın çuvalı olmadığından yarın gelip alacak.</p>
--	---

33. Ceñicok ile Arstanbek'in Selamlaşması⁵⁴⁹

<p>Ceñicok Arstanbektin dañkın ugup, bir körüügö ıntızar bolup, eñsep cürüp, Karkırağa izdep barıp coluguşkan eken.</p> <p>Anda Ceñicoktun Nurmoldo ırçını Isık-Köl, Talas, Oluya-Ata, Merkege keñiri belgilüü çoñ akın Esenamandı, Narküldü ceñip, elge taanılıp kalgan kezi bolot.</p> <p>Al barganda cay mezgili eken, Arstanbektin ayılı Karkırada catıptır. Akındın örgöösü oboço cerdegi döböçögö tigiliptir. Ceñicok attan tüşüp, canındağı cigiti menen salam aytıp, üygö kiret. Attarın alıp, eşik açkan kişi bolboyt. Üy içinde Arstanbek kara</p>	<p>Ceñicok Astanbek'in namını duyup görmek istediğinden Karkıra'ya arayarak gelip ziyaret eder.</p> <p>Ceñicok bu dönemde Isık-Köl, Talas, Oluya-Ata, Merke bölgelerinde adı tanınmış Nurmoldo, Esenaman, Narkül gibi akınları yenerek halk tarafından tanınmaya başlamıştı.</p> <p>O gittiğinde yaz mevsimiymiş. Arstanbek'in obası Karkıra'ya yerleşmişti. Akının çadırı bir hayli yüksekte bulunan tepeye kurulmuş. Ceñicok atından inip yanındaki arkadaşıyla selam söylerler ve eve girerler. Atlarını almaya ve kapı açmaya</p>
--	---

⁵⁴⁹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.1, s. 224-239

<p>körpö köldölöñdün üstündö içik camınıp, cambaştap catıptır. Kirgenderge ançalık nazar bölböy, ooz uçunan alik alat. Buga Ceñicok tırçıy tüşüp, “ee, keteliçi” dep canındagı cigitke karaganda coldoşu “ırda, anan körö catarbız” degendey belgi berip toktotot. Oşondo Ceñicok komuzun alıp:</p>	<p>kimse çıkmaz. Evin içinde Arstanbek siyah döşeğin üzerinde yeleşini örtünerek yan yatıyormuş. Girenlere dikkat etmeyip isteksizce selama karşılık verir. Buna Ceñicok biraz alınır gibi olur. “Hadi gidelim” diye arkadaşına bakar, arkadaşısıya “Şiirini söyle, sonra bakarız”, demişçesine işaret eder. Ceñicok eline kopuzunu alıp şöyle konuşur:</p>
---	---

CENİCOK:

Amanbı, agam, Arstanbek,
Aalamga ayttıñ dalay kep,
Esenbi, abam, Arstanbek,
Elge ayttıñ dalay kep.
Eñsep keldim seni izdep,
Nukura sözün uksam dep,
Nuska sözün uksam dep,
Buylaştın uulu Arstanbek,
Bütkül kırgız çoğulsa,
Bulbul bolup sayradıñ,
Burap tiliñ kayradıñ,
Buradar işke barbadıñ.
Boomdon urgan şamalday,
Burulbay sözün aydadıñ.
Karala sakal bolupsuñ,
Karalap keldim özüñö
Kadoo salgın sözümö.
Irçılıgım cok bolso,
Caş eken dep sanabay,
Köñülümö karabay,
Tike aytkın közümö.

İyi mi, ağabeyim Arstanbek,
Aleme söyledin birçok söz,
Esen mi, amcam Arstanbek,
Halka söyledin birçok söz.
Özellikle geldim seni arayıp,
Asil sözünü duymak için,
Anlamlı sözünü duymak için,
Buylaş’ın oğlu Arstanbek,
Bütün Kırgız toplanırsa,
Bülbül olup öttün,
Çevirip dilini biledin,
Kardeşinin işini yapmadın.
Boom’dan esen rüzgar gibi,
Dönmeden sözünü uçurdun.
Karala sakallı olmuşsun,
Büyük bilip geldim kendine
Dikkatle dinle sözümü.
Akınlık yeteneğim yoksa,
Genç olduğuma bakmadan,
Gönlüme bakmadan,
Yüzüme söyleyiver.

Cerim menin keñ Talas,
Cerdep ötkön er Manas.
Tüp tegimdi surasañ,
Kalıñ kıtay içinde
Urugum sol Karatal.
Caşım da cetim kalgamın,
Cabıgıp öskön balamın,
Calbarsam da egeder
Cetimdin tonun kiygizgen,
Cetiltpey içim küygüzgön.
Kozu bakkam kaktuda,
Koy kaytargam çokuda.
Kokuylap neçen ıylagam,
Koygo cetpey kubalap,
Kalıñ tokoy aralap,
Butumdu tiken caralap,
Carattan çıkkın koçkul kan,
Ağıp ketçü salaalap
Allanın bergen dartınan,
Cetimdiktin zarpınan,
Ayıl için aralap,
Erkin basıp cürö albay,
Dalay körgöm korduktu.
Bay baldarı basmırlap,
Başıma kamçı tiygizgen,
Cetimdigim bilgizgen,
Közümdön caşım tamçılap,
Kiygen kiymim samtırıp,
Konogo kılgam ar cerdi,
Maga okşogon alsızdın
Kıynalğanın kim bildi.

Yurdum benim büyük Talas,
Yurt edinmiş yiğit Manas.
Kökümü soracak olursan,
Kalabalık Kıtay içinden,
Boyum olur Karatal.
Çocukken yetim kaldım,
Zorluk içinde büyüyen çocuğum,
Yalvarsam da tanrı,
Yetimin şeklini giydirdi,
Yetiştirmeden içimi yaktı.
Otlakta kuzulara bakan,
Koyun güttüm tepede.
Vah çekip kaç kere ağladım,
Koyun peşinde çok koşturdum,
Gür ormanın içerisinde,
Ayağıma diken saplandı,
Yaralayan koyu kan,
Parmaklarımın arasından aktı
Allah'ın verdiği derdinden,
Yetimliğin yüzünden,
Köy için gezerek,
Rahat yürüyemedim,
Çok çektim çileyi.
Zengin çocukları alay ederek,
Başıma kamçıyla vurdular,
Yetimliğini bildiren,
Gözlerimden yaş damladı,
Giydiğim giyim yırtıldı,
Denk gelen yerde yattım,
Benim gibi halsizin
Zorlandığını kim görmüş.

Bir cılı çoñ toy boldu,
Tört duvan eldi çogultup,
Kalk başçısı kadırluu
Katarlap ak üy tiktirip,
Kazıluu neçen bee soydu.
Kemegenin başında,
Et bışırgan cigitter
Şımalanıp kaşımnda.
Oturat elem sekseyip,
Sarı üküdüy çekçeyip,
Toy başkargan emesi,
Meni körüp zekidi,
Ala kişi ayılda,
Zalalı tiyer baarına.
Ot başınan kuugula,
Cetim ölsö bir sooluk,
Celkeden alıp soygula.
Can soogalap calbardım,
Acalımdın cogunan,
Kaçıp çıktım tobunan,
Tayake-tayım tabam dep,
Aksıga ketkem tentirep,
Asırıp alar cetimdi
Agayındın cogunan.
Aksıga barıp, cay taptım,
Altın booluu kuş taptım,
Arkırıp akkan suu taptım,
Asemi artık curt taptım,
Agayın, tuugan dos taptım.
Körkümü artık too taptım,

Bir ara büyük bir toy düzenlendi,
Dört ilin halkı bir araya geldi,
Değerli halkın ileri gelenleri
Sıralayıp çadırlarını diktirdiler,
Yağlı birçok kısrak kestirdiler.
Ocağın başında,
Et pişiren yiğitler
Hazırlandılar karşımda.
Boş boş oturuyordum,
Sarı baykuş gibi gözlerimle,
Toyu yöneten birisi,
Beni görüp çok kızdı,
Ala hastalığı olanın bu köye,
Zararı dokunur herkese.
Ateşin başından kovunuz,
Bu yetim ölürse biz sağlıklı oluruz,
Ensesinden tutup kesiniz.
Canımı bağışlayın diye yalvardım,
Ecelimin olmadığından,
Bu kalabalıktan kaçıp kurtuldum,
Dayılarımı bulurum diyerek,
Aksı'ya kaçarak gitmiştim,
Kanatları altına alır yetimi
Akrabalarımın olmadığından.
Aksı'ya varıp yer buldum,
Altın ipli kuş buldum,
Gürleyip akan su buldum,
Görkemi güzel yurt buldum,
Ağa, akraba, dost buldum.
Görkemi güzel dağ buldum,

Köñülü kuna⁵⁵⁰ el taptım,
Şaalısı bar cer taptım,
Şaanisi bar el taptım
Adır-adır too bastım,
Kadıımdı bilüüçü,
Acarluu ak perişte
Aynektey asıl car taptım.
Tektir-tektir cer bastım.
Tegimdi terbes el taptım.
Kurbu-kurbu too bastım,
Kuyukturbas el taptım.
Darı taptım dartıma,
Abroy aldım artıla.
El aralap ırdadım,
Essizdin sözün sındadım,
Estüünü eerçip sıyladım,
gösterdim,

Irçılıgım caktırgan,
Kürüç berip baktırgan,
Aldıma tulpar mingizgen,
Asıldığım bilgizgen,
Arzıgan carım Kök Suluu,
Bir koluma tiygizgen,
Acının uulu Sulayman,
Abiyir algan kудaydan,
Iyman bersin al caydan.
Cetimdin tonun kiygizbey,
Cetimdigim bilgizbey,
Celkeme kamçı tiygizbey,
Ak ala çapan kiygizbey,

Neşesi yerinde halk buldum,
Pirinci olan yer buldum,
Geleneği olan halk buldum
Yamaç yamaç dağda yürüdüm,
Değerimi anlayan,
Güzel yüzlü ak melek
Cam gibi asil yar buldum.
Kırlı olan yerlerde yürüdüm.
Kökümü araştırmayan halk buldum.
Sıralı dağlardan yürüdüm,
Yormayan halkı buldum.
İlaç buldum derdime,
Şerefimi yükselttim.
Halk arasında şiir söyledim,
Akılsızın sözünü sındadım,
Akıllının peşine düşüp saygı

Akınlığıı beğenen,
Pirinç verip iyi yetiştiren,
Altıma küheylan bindirmiş,
Asilliğini bildiren,
Arzulayan yarım Kök Suluu,
Bir elime geçirtmiş,
Acı'nın oğlu Sulayman,
Saygı almış Allah'tan,
İman versin buradan.
Yetimin giyimini giydirmeden
Yetimliğini bildirmeden,
Enseme kamçı dokundurtmadı,
Ak alaca kaftan giydirtmeden,

⁵⁵⁰ Kuna; neşeli, şenli.

Alsızdığım bilgizbey,
Arkama kamçı tiygizbey,
Argımak tandap mingizip,
Ak parça kemsel kiygizip,
Alıp cürgön canına,
Dayın kılğan baarına.
Erezege cetkende,
Nurmoldo menen aytışıp,
Şarıyat sözdön tartışıp,
Atıkkın ırçı atalıp,
Atagım tarap ketkende
Kayrılıp keldim Talaska,
Arbağı artık Manaska.
Ataganat arman kün,
Tuugan cerdi körgöndö,
Köñülüm caman bölündü,
Közümdön caşım tögüldü.
Ata-enemdin arbağı,
Aldımdan tosüp col berdi.
Agayın-tuugan emespi,
Alıs-cakın çoğulup,
Aksıda alıs cürsöm da,
Adaşıp curtan küysöm da,
Amandaşıp kol berdi.
Kalk çoğulgan cayında
Esenaman karıya,
Atağı elge carıya,
Aldıman tostı ır baştap,
Ötkön ırdan çır baştap,
Sarı Özöndü sagalap,
Cañgaraçtı paanalap,

Halsizliğini bildirmeden,
Sırtıma kamçı dokundurtmadı,
Küheylan seçip bindirip,
Ak kumaştan yelek giydirtti,
Yanına alıp gezdirtti,
Herkesi beni tanıttı.
Gençlik çağıma geldiğimde,
Nurmoldo ile atışarak,
Şeriatın sözleri üzerine çekiştik,
Şöhretli akın adını alarak,
Şöhretim dağıldıktan sonra
Geri döndüm Talas'a,
Ruhu yüce Manas'a.
Vah arzulu gün,
Doğduğu yeri gördüğünde,
Gönlüm kötü parçalandı,
Gözümden yaşım döküldü.
Anne, babamın ruhları,
Önümünden çıkıp karşıladı.
Akraba, kardeş değil mi?
Uzak, yakınlarım toplanıp,
Aksı'da uzak olsam da,
Yurdumu kaybetsem bile,
Selamlaşıp yol verdi,
Halkın toplandığı yerde
Esenaman ihtiyar,
Şöhreti halka bilinen,
Önümünden çıktı şiirle,
Geçmiş şiirden başlayıp,
Sarı Özön'e bakarak,
Cañgaraç'ın arkasına geçip,

Cakşılar menen canaşıp,
Irçılık colun talaşıp,
Kazak, kırgız aralap,
Akındığın daanalap,
Atağı artkan kekse çal,
Aldımdan kıyın torodu,
Meni elsiz dep aytıp kañtardı.
Teksiz dep aytıp teñseltti,
Köpkö oylonup buydaldım,
İç otumdu bilgizbey,
Butumdu sunup suysaldım.
Alla taala kuduret,
Paana bolup özümö
Esenaman ırçını
Eñşerip toydo ceñgemin.
Kadimin kolgo bergemin.
Toy taragan ertesi
Karabet katın Narküldün
Kılıgın aytıp bereyin,
Men kalıs sözgö keleyin.
Ayıl başı tukurup,

aldırıp,

Suk⁵⁵¹ katınday karabet
Albarstıday apsayıp,
Aldı-artına karabay,
Akındığım baalabay,
Aytışamın dep keldi.
Arkı-terki söz aytıp,
Abiyirin cegen it katın
Aylamdı katuu ketirdi,

İyilerin yanına geçip,
Akınlık yolunu dalaşıp,
Kazak, Kırgız'ı gezerek,
Akınlığını gösterip,
Şöhreti artan ihtiyar,
Önüme çıkıp iyi karşıladı,
Beni halksız diye kapattı.
Köksüz diye beni yordu,
Çok düşünüp zorlandım,
İçimdeki yangını göstermeden,
Ayağımı uzatıp boş durdum.
Allah Tela kudretli,
Destek çıkıp kendime
Esenaman akını
Alt edip toyda yenmiştim.
Haddini eline vermiştim.
Toy dağıldıktan bir gün sonra
Kara yüzlü kadın Narkül'ün
Yaptıklarını anlatayım,
Ben adil söze geleyim.
Köydekileri bana karşı tutum

Cadı gibi kara yüzlü kadın

Albastı gibi dağmık halde,
Önüne arkasına bakmadan,
Akınlığıma değer vermeden,
Atışacağı diye geldi.
Sağdan soldan konuşup,
Şerefini yiyen it kadın
Beni çaresiz bıraktı,

⁵⁵¹ Suk; Suyun sahibi, suda yaşayan celmoguz (cadı) tipindeki mitolojik karakterdir.

Añgi calap esirdi
Kaliñ toptun içinde
Karabet katın kaltarbay,
Kadimi curtan caltanbay,
Sözü kanduu ok eken
Şıyrıp taştap uyattı
Can cerin cañsap sözgö alıp,
Arı-beri kalçadı,
Katkırıp baarı külüştü,
Albın⁵⁵² sözdü ukkanda
Cıyrılıp boyum bürüştü.
Baam aldım saamda
Betme-bet karşı kep aytсам,
Kayra tartar türü cok,
Bet açılar okşodu,
Beti kurgan bul betpek
Beycay sözdön kozgodu.
Katarlaşıp olturup,
Calmañdatıp katınıñ
Calkı sözdön ayttırıp,
Calpı baarı caktırıp,
Caş, karısı katkırıp.
Oşondo kıt-kıt külgön karıga
Taşkara, Eşen (Eşenkul) baarına
Narküldün sözün kayırıp,
Ustukan tarttım uçalap,
Coto cilik ortolop,
Tabak koydum aldına
Narın kılıp üymölöp,
Çučuk kesip üstünö.

Namussuz kadını
Kalabalığın arasında
Kara yüzlü bu kadını
Kalabalık halktan çekinmeden,
Sözü kanlı ok imiş
Ayıptan bir şey bırakmayıp
Ayıp yerlerini söze katıp,
Oraya buraya konuştı,
Kahkahayla herkes güldü,
Albın sözü duyunca
Bütün bedenim toplandı.
Biraz dikkat ettim
Karşı karşıya söz söylediğimde,
Geri çekilecek gibi görünmedi,
Yüzünü açacak gibi göründü,
Yüzü kurusun bu zavallının
Edepsiz sözden konuşmaya başladı.
Sıraya girip oturarak,
Yalpalayarak bu kadının
Kötü sözden konuştı,
Bütün hepsi beğenip,
Genç, yaşlısı kahkaha attı.
O anda kahkaha atan yaşlıya
Taşkara, Eşen (Eşenkul) tümüne
Narkül'ün sözünü döndürüp,
Yağlı et parçası dağıttım,
Sırt kemiğini ortalayıp,
Tabak koydum önüne
Küçük parçalara ayırıp,
Sucuk kestim üzerine.

⁵⁵² Albın; hastalığın sahibini kovalamak için dua okurken söylenen kaba sözdür.

Külüp catkan köpçülük
Kan buuganday toktodu,
Aytışka şıkak bergender
Birden cılıp cogoldu,
Oşentip işim oñoldu.
Kalk ırçısı Arstanbek,
Kabarıñdı köp uktum,
Ancıyan, Kokon aralap,
Alımbekti paanalap,
Irdap ketken dep uktum,
Kokon handın ordodo
Kono cürüp bir cılça
Ordo tolo ırçını
Sındap ketken dep uktum.
Omurtkasın omkorup,
Ozup ketken dep uktum.
Karıyadan kep uktum,
Kadimi ırçı dep uktum,
Aksakaldan köp uktum,
Artık ırçı dep uktum,
Özgölördön kep uktum,
Özgöçö ırçı dep uktum.
Oşondon ulam kelgemin,
Aksı degen cerdenmin,
Aytıp büttüm bolgonun,
Ataktın kantip kongonun,
Kalganın özüñ taldap ber,
Caman, cakşı bolcolun.

ARSTANBEK:

Amanbı, balam Ceñicok,

Gülmekte olan kalabalık
Kan durmuş gibi durdu,
Atışmaya destek verenler
Birer birer kayboldu,
Böylece işim düzeldi,
Halk akını Arstanbek,
Haberini çok duydum,
Ancıyan, Kokon içini gezerek,
Alımbek'i destek bilip,
Şiir söyledi diye duydum,
Kokon hanının sarayında
Bir yıl kadar yaşadı
Saray dolusu şairi
Sınadı diye duydum.
Omurgasını kırarak,
Öne çıktı diye duydum.
Yaşlıdan söz duydum,
İyi akın diye duydum,
Aksakaldan çok duydum,
Sağlam akın diye duydum,
Başkalardan söz duydum,
Özel akın diye duydum.
Bundan dolayı gelmiştim,
Aksı denen yerdenim,
Her şeyi söyledim,
Şöhretin nasıl konuştuğunu,
Kalanını sen kendin seç,
Kötü, iyi olduğunu.

Esen mi, balam Ceñicok,

Aytkanıñdın kemi cok.
Alkınıp turçu ee berbey,
Oo balam, altınday caştın biri cok,
yok,

Esenbi, balam Ceñicok,
Eçen kep ayttın kemi cok,
Elirip turçu ee berbey,
Oo balam, külgün caştın biri cok.
Oo tirikarak çıragım,
Termedey sözdü kuradıñ,
Temir too cılıp köçsö da,
Sen termelbey turgan kuragıñ.
Oo anık bir buudan çıragım,

aydınlığım,

Sen kestedey sözdü kuradıñ,
Kömür too cılıp köçsö da,
Sen kebelbey turgan ubagıñ.
Baykoos saldım sözüñdö,
Baalap turam özüñdö,
Sinoogo saldım sözüñdö,
Tolturdum sına özüñdö.
Sın-sıpatıñ baykasam,
Buçkagıña teñebey,
Boroon ursa kenebey,
Borumduu basıp, boy salıp,
Cıyırmada caşıñ bar,
Caş colborstoy başıñ bar,
Kelbetiñdi baykasam,
Can büt köndü teñebey,
Camgır töksö kenebey,
Kerile basıp boy salıp,

Dediklerinin eksiği yok.
Boyun eğmeden hareket edip,
Balam, altın gibi gençlerin biri de

Esen mi, balam Ceñicok,
Nice söz söyledin eksiği yok,
Heyecanlanıp boyun eğmeden,
Balam, gencin biri yok.
Gözü açık aydınım,
Derme sözü kurdun,
Demir dağ göç ederse de,
Senin kıpırdamayacak dönemin.
Gerçek bir küheylan gibi

Sen desenli sözü kurdun,
Kömür dağ göç ederse de,
Senin kıpırdamayacak dönemin.
Dikkat ettim sözünü,
Değer veriyorum kendine,
Sınamaya aldım sözünü,
Doldurdum sına kendini.
Şekline şemailine bakarsam,
Kendine denk görmeden,
Fırtına gelirse hissetmeyip,
Dimdik yürüyüp, boyunu gösterip,
Yirmi yaşındasın,
Genç kaplan gibi başın var,
Şekline dikkat edersem,
Canlıyı kendin gibi görmeyip,
Yağmur dökerse hissetmeyip,
Salınarak yürüyüp boy gösterip,

Kak cıyirmada caşıñ bar,
Kabılan sürdüü başıñ bar.
Menin cayım surasañ,
Kara sakal bolsom da,
Kadimi ünüm öçö elek,
Kadırım curttan kete elek,
Agala sakal bolsom da,
Argendey ünüm öçö elek,
Abroyum curttan kete elek.
Er ortondon ötsöm da,
Ali komuz küüm töp ele,
Irdaar ırım mol ele,
Azar salsañ baykarsıñ,
Aalamga cayım aytarsıñ,
Azır ak sargıl öñüm azıñkı,
Alibettüü denem basıñkı.
Balam, aldaga aytar arzım bar,

var,

Alda kaçan baştalğan,
Arılbay cürgön dartım bar.
Acaldan alıs kaçsam da,
Azireyil calañkıç
Aldı-artımdan aymalap,
Aylamdı caman ketirdi,
Aylasız eser esirdi.
Urmat menen tospoyt dep,
Taarınba, balam, Ceñicok,
Kalk aldında şaşığan,
Kar suusunday taşığan,
Top aldında şaşığan,
Too suusunday taşığan,

Tam yirmide yaşın var,
Kaplan heybetli başın var.
Benim halimi sorarsan,
Kara sakal olsam diye,
Güzel sesim kesilmedi,
Değerim yurttan gitmedi,
Akala sakal olsa da,
Güzel sesim sönmedi,
Kıymetim yurttan gitmedi.
Elli yaşı geçsem de,
Hala kopuz ezgim yerindedir,
Söyleyecek şiirim boldur,
Dikkat edersen öğrenirsin,
Aleme durumumu anlatırsın,
Şimdi ak sarı rengim soldu,
Heybetli bedenim küçüldü.
Oğlum, Allah'a söyleyecek arzum

Çok eskilerden başlanan,
Arılamadığım derdim var.
Ecelden uzak kaçsam da,
Azrail peşimde
Önümü arkamı bırakmadan,
Bana çare bırakmadı,
Çaresiz tek başıma kaldım.
Saygıyla karşılamaz diye,
Darılma, oğlum, Ceñicok,
Halk önünde yükseklerden uçan,
Kar suyu gibi taşan,
Kalabalık önünde uçan,
Dağ suyu gibi taşan,

Abañdın bulkunup turçu kücü cok,
Arstanday sürü cok,
Ak maralday türü cok,
Ak botodoy cünü cok,
Arkırap akçu künü cok,
Tañ aldında sayragan,
Tañşıp ünün kayrıgan,
Bulbul öñdüü dooşu cok,
Alsırap baram kündön-kün
Abañdın aman bolor türü cok.
Aytkanıñdın baarı çın,
Tuura on altı çaşında,
Alımbektin kaşında
Aralap Aksı körgömün,
Cer sorusu carıktık
Avletum toosuna
Kococaş uçkan zoosuna
Abaylap köñül bölgömün.
Paçata suusu carıktık
Butuñdu salsañ muz bolot,
Suusunun kana cutkanda
İçiñ muzdap, kış bolot.
Arçaları tüz bolot,
Kölökölöp uktasañ,
Ak caydın künü küz bolot.
Kızıl-tazıl kiyinip,
Keçke maal bolgondo,
Şınaarlaşıp kız-cigit
Ceñelerin cetelep,
Birine-biri erkelep,
Tokoydun içi ciş tolot.

Amcanın fırlayacak gücü yok,
Aslan gibi heybeti yok,
Ak meral gibi şekli yok,
Ak deve yavrusu gibi tüyü yok,
Çağlayarak akan günü yok,
Tan vaktinde öten,
Uçarak sesini yükselten,
Bülbül gibi ses yok,
Gün geçtikçe halsizleşiyorum
Amcanın sağ kalacağı yok.
Dediklerinin tümü gerçek,
Tam on altı yaşında,
Alımbek'in devrinde
Aksı'yı gezerek dolaştım,
Yerin en güzeli
Avletum dağında
Kococaş'ın uçtuğu kayasına
Dikkatle bakmıştım.
Paçata suyu güzeldir
Ayağımı sokarsan buz keser,
Suyunu yuttuğunda
İçin buz tutar, kış olur.
Çam ağaçları düz olur,
Gölgesinde uyursan,
Yaz gününde güz olur.
Kızıl renkte giyinip,
Akşam vakti olunca,
Gezerek kız yiğit
Yengelerini yanına alırlar,
Birbirine şımararak,
Ormanın içi dolar.

Kara atuu moymol kz
Kaşın serpip koygondo
Kaldaktap iiñ tız bolot.
Kaykalap basıp ketkende
Kara canıñ çok bolot.
Al aytkanıñ dagı ın,
Şayırı kp el bolot.
Şakılıktap büt klp,
Aytkan sözü keş bolot.
Kodura talday canaşıp,
Birinen biri talaşıp,
Irımın degen kp bolot.
Cazgı kara camgırday,
Nşrltp sabagan,
Aşkere ırçı ck bolot.
Ak ala sakal bolgondo
Kalptı kantip aytayın,
Caz knndy br ck,
Kz knndy mm ck,
Kn-tündöp aytar nugu ck,
Manaşısı pas bolot.
Esenaman ırçını
Aksıdan kelgen bir bala
Ceñip ketti dep ukkam,
Eñşerip attan oodarıp,
Eñip ketti dep ukkam.
Esenaman eski ırçı,
Elge cakkın keski ırçı,
Comoktun bolu moldosu,
Aytıştın bolu corgosu,
Nuska szg nar ele,

Kara saçlı güzel gözler
Kaşını oynatınca
Delirip için yanar.
Salınarak yürüdüklerinde
Kara canın kz olur.
Bu dediklerin de gerçek,
Neşelisi çok halk olurlar.
Kahkaha atarak,
Dediği sözleri sağlam olur.
Bodur ağaç gibi yanaşıp,
Birbirini dalaşıp,
Akınım diyen çok olur.
Yazın kara yağmuru gibi,
Sağanak Şeklinde döktüren,
Aşırı akını hiç olmaz.
Akala sakal olduğunda
Yalanı nasıl söyleyeyim,
Yaz günü gibi yaprağı yok,
Gz günü gibi meyvesi yok,
Gece gündüz söyleyeceği yok,
Manaşısı kötü olur.
Esenaman akını
Aksı'dan gelen bir geñ
Yenerek gitti diye duydum,
Atından devirerek,
Alt edip gitti diye duydum.
Esenaman eski akındır,
Halkın beğendiği sivri akındır,
Masalın idi mollası,
Aytışın idi yorgası,
rnek sözü kaldırandı,

Kızıl tili kurç ele,
Irçıldın murçu ele,
Oñ, sol kırgız aralap,
Kırgızdğı bilinbey,
Elirip ırdap cürçü ele.
Esekemdi ceñgeniñ
Elde kalçu söz bolgon,
Egem süyüp car bolgon,
Atağıñ ıgıp şar bolgon.
Katından ırçı kıyamet,
Aytkan sözü alamat,
Talastagı bir toydo
Narküldü men da körgömün,
Nurmoldo baştap bir tobu
Calañdagan ırçılar
Şatıra-şatman katkırıp,
Akınmın dep naz kılıp,
Aytışam dep şaştırıp,
Artınan kalbay eerçigen,
Baykap tursañ sözdörün
Irçılıgı bar eken,
Acarı bar alınça
Şıñga boyluu, çekirköz
Aytkandarı şar eken,
Kacañ⁵⁵³ kara sözdördü
Kamırday cuurup cibergen,
Kalpıs ceri bar eken,
Kar, boroşo ursa da,
Kaarına alsa kapırıñ
Katarlap adam tursa da,

Kızıl dili sivriydi,
Akınların kara biberiydi,
Sağ, Sol Kırgız'ı gezerek,
Kırgızlıgı bilinmeden,
Hevesle şiiirlerini söylerdi.
Eseke'mi yendiğini
Halkta kalan sözüydü,
Allah'ım severek yar olan,
Şöhretin herkese duyulmuş.
Katından akın kıyamet,
Söylediği sözü alâmet,
Talas'taki bir toyda
Narkül'ü ben de görmüşüm,
Nurmoldo başta olmak üzere
Bütün akınlar
Kahkaha atarak,
Akınım diye nazlanıp,
Atışacağı diye acele ettirip,
Peşlerini hiç bırakmamış,
Dikkat edersen sözlerine
Akınlığı varmış,
Güzelliği de kendine göre
Uzun boylu, güzel gözlü,
Konuşması akıcıymış,
Kaba olan sözleri
Hamur gibi yoğuran,
Eksik tarafı varmış,
Kar, fırtına vursa da,
Kahrına alırsa kafirin
Sırada adam dursa da,

⁵⁵³ Kacañ; Kaba söz, küfür.

Kara özgöy sözdü aytkandan
Kayra tartpas can eken,
Aytkanıña bar eken,
Atağı bar çoñ ırçı
Aytışpay turgan can eken.
Adıgene Nurmoldo
Ayat sözü bir corgo.
Dağı bir toydo körgömün,
Ataylap köñül bölgömün,
Moldolugu bar eken,
Nur betinen tögülgön,
Sımbatı aşkan can eken,
Şarıyattan şar eken,
Söz öktömün ketirbes
Süylögönü kurç eken,
Paygambardın tarihın
Balkıp ırdap turganda
Kol cetpegen mülk eken.
ırçı balam, Ceñicok,
Sende ırçılıktın kemi cok,
Irdasañ sözüñ nar eken,
Tübü tereñ or eken,
Seni menen betteşken,
ırçılardın şoru eken,
Aytışkan adam kor eken.
Ayt dediñ aytıp kalayın,
Komuz küüsün çertkende
Tak keltire albagan,
Taykılığın bar eken,
Termeltip koldu boş taştap,
Candırıp iyip küüñdü

Kaba sözü söylemekten
Çekinmeyen can imiş,
Dedikleri kadar varmış,
Büyük şöhreti var akın
Atışmayacak can imiş.
Adıgene boyundan olan Nurmoldo
Ayet sözü yorgaymış.
Başka bir toyda da görmüştüm,
Özellikle dikkat etmişim,
Mollalığı varmış,
Nuru yüzünden dökülen,
Yakışıklı can imiş,
Şeriattan bilirmiş,
Sözün sivriliğini gidermezmiş,
Söyledikleri sivriymiş,
Peygamberin tarihini
Eriyerek şiirle söylediğinde
Ellerin ulaşmadığı mülk imiş.
Genç akın Ceñicok,
Sende akınlığın eksigi yok,
Şiir söylersen sağlamış,
Dibi derin çukurmuş,
Seninle yüzleşen,
Akınların çilesiymiş,
Atışan adam hor olurmuş.
Söyle dedin söyleyeyim,
Kopuz ezgisini çaldığında
Tam kıvamına getiremeyen,
Eksik tarafın varmış,
Sallayarak elini boş bırakınca,
Ezgini çalınca

Cazdırğan cayıñ bar eken.
Sanat sözüñ san eken,
Sayrağan cayıñ bar eken,
Sancırğa kelgende
Uruulardın tarihın,
Oñ, sol kırgız kanatın,
Unday elep aytpagan,
Sıltığan ceriñ bar eken.
Attiñ, balam, Ceñicok,
Peylimden çıkkın söz emes,
Perişteler ayt dedi,
Egemdin bergen belgisin
Aytpay koyor erkim cok,
Kök Suluunu alam dep,
Kargışka kalıp kalıpsıñ,
Artıñan bala eerçibey,
Köñülün tokup telçibey,
Bir taşı kem şum düynö
Arman tolör içiñ çok.
Kabatır bolbo sözümö
Toodoy müşkül tüşsö da,
Tomuktay kılıp kötöröt,
Tañ kalam adam küçünö.
Şaymerden⁵⁵⁴ seni koldosun,
Barbardiger kuduret,
Paanalap işiñ oñdosun.
Kambarkan Baba⁵⁵⁵ kol bersin,
uzatsın,
Kıdır daarıp, col bersin.

Karıştırdığın olmuş.
Sanat sözün çokmuş,
Ötme durumun varmış,
Şecereye gelindiğinde
Boyların tarihini,
Sağ, Sol Kırgız kanatlarını,
Un gibi eleyip söylemeden,
Eksik tarafın varmış.
Keşke, oğlum, Ceñicok,
Huyumdan çıkan söz değil,
Melekler söyle dedi,
Allah'ımın işaretini
Söylemeyecek halim yok,
Kök Suluu'yu alırım diye,
Lanete kalmışsın,
Peşine çocuk düşmeden,
Gönlün heyecanlanmadan,
Bir taşı eksik yalan dünya
Arzu dolan köz dolu.
Üzülme sözlerime
Dağ gibi kötü iş düşerse bile,
Kemik gibi kaldırır,
Şaşırıyorum insan gücüne.
Şaymerden seni kollasın,
Allah kudreti,
Destekleyip işini rast getirsin.
Kambarkan Baba elini
Hızır kollayıp yolunu açsın.

⁵⁵⁴ Şaymerden; Yiğitlerin piridir, kollayıcısıdır.

⁵⁵⁵ Kambar-Baba; Ezginin piridir, kollayıcısıdır.

Oo balam, ırçılık cayın aytayın,
Irçı bolsoñ, sınçı bol,
Zöökürdü çabar kamçı bol,
Kurgak cerge tamçı bol,
Dülöylörgö kulak bol,
Çöldüü cerge bulak bol.
Argımak mingen baatır bol,
Alsızdarga cakın bol,
Külük mingen küçtüü bol,
Küydürgöngö mizdüü bol,
Cesirlerge cölök bol,
Cetimderge kömök bol,
Kankorlorgo kasap bol,
Kalp aytkanga mazak bol,
Uurularga aygak bol,
Uşakçıga saygak bol,
Beçaraga kalka bol,
Bedelsizge arka bol,
Aşta, toydo mırza bol,
Aptıgıp alkım agıtpay,
Akındarga nuska bol,
Kara özgöy bolboy, kalıs bol,
Koşomattan alıs bol.
Ustalarga balka bol,
Baatırlarga kalka bol,
Korkoktorgo uruş bol,
Koş sözdüügö buruş bol,
Karıyaga kayırım bol,
Alı cokko aybar bol,
Aşı cokko ayran bol,
Eregiş çıksa elçi bol,

Oğlum, akınlık halini anlatayım,
Akınsan, sınavıcı ol,
Kaba insanlara vuracak kamçı ol,
Kuru yere damla ol,
Sağırlara kulak ol,
Çöllü yere pınar ol.
Yürüğe binen bahadır ol,
Halsizlere yakın ol,
Yürük binen güçlü ol,
Yakanlara sivri ol,
Dullara destek ol,
Yetimlere yardımcı ol,
Acımasızlara karşı kasap ol,
Yalan söyleyeni alay et,
Büyüklerin derdi ol,
Dedikoduya diken ol,
Biçareyi koruyan ol,
Güçsüze arka çık,
Anma aşında, toyda bey ol,
Aceleyle yemeden,
Akınlara örnek ol,
Kaba olmadan, adil ol,
Yalakalıktan uzak ol.
Ustalara çekiç ol,
Bahadırlara yardımcı ol,
Korkaklara savaş ol,
Çok konuşana dönme ol,
İhtiyara yardımcı ol,
Hali olmayana destek çık,
Aşı olmayana ayran ol,
Kavga çıkarsa elçi ol,

El-curttuñdun kençi bol,
Aş menen toydun körkü bol,
Tonu cuktun börkü bol,
Celeg karmar cetik bol,
Cardılarga keşik bol,
Carmaçtarga eşik bol,
Ceri cökko konuş bol,
Eti cökko soyuş bol,
Peyildüügö beypil bol,
Insaptuuga bayır bol,
Müldö curtka şayır bol,
Tarazanın taşı bol.
Kalktın zarın zardap öt,
Kaçankı ırın ırdap öt,
Kalk köñülün çalkıtıp,
Kaniyet alıp cırgap öt.
Eldin zarın zardap öt,
Ezelki ırın ırdap öt,
El köñülün çalkıtıp,
Ergüü kılıp, cırgap öt.
Ulamanı ulagın,
Ularday tañşır ubağın,
Bayada mintip aytkan dep,
Kek saktap, sözdü kuubagın.
Sanat sözdö sabagın,
Sabap aytar ubağın.
Sanaa tartpay, cırgap öt,
Sakaday bolgon çıragım.
Külük minip, güldöp öt,
Kümüröy curtka süylöp öt,
Corgo minip, coldo öt,

Halkının yurdunun madeni ol,
Aş ile toyun görkemi ol,
Giyimi olmayanın börkü ol,
Yeleşi tutacak çevik ol,
Fakirlere yemek ol,
Fukaraya kapı ol,
Yeri olmayana yer ol,
Eti olmayana kurbanlık ol,
İyi huyluya rahatlık ol,
İnsaflıya yakın ol,
Bütün yurdun neşesi ol,
Terazinin taşı ol.
Halkın dertlerini söyleyerek yaşa,
Eski şiirlerini söyleyerek yaşa,
Kalık'ın gönlünü rahatlatıp,
Şükür edip rahat yaşa.
Halkın dertlerini anlatarak yaşa,
Eski şiirini söyleyerek yaşa,
Halkın gönlünü rahatlatıp,
Ferah yaşayıp rahat geç.
Hikayeleri anlat,
Sülün gibi ötecek zamanın,
Eskiden böyle konuşmuştu diye,
İntikam sözün peşine takılma.
Sanat sözlerle döveceksin,
Döverek söyleme zamanındır.
Çile çekmeden, rahat yaşa,
Aşık kemiği gibi yavrum.
Yürük binip, gülerek yaşa,
Güzel yurda şiir söyleyerek yaşa,
Yorga binip yollarda koştur,

Camı curtka ırdap öt,
Iriñ curttun magı,
Özüñ bolgun ırığı.
Balam, sıncılardıñ sın uk,
Ircılardıñ ırın uk,
Comokçunu izdep uk,
Uşakçını uktap uk,
Akılmandı añdap uk,
Duduktardı cañdap uk,
Çeçenderdin sözün uk,
Kösömdördün köçün uk,
Komuzçunun küüsün uk,
Kıyakçını kıldat uk,
Dobulbastın dooşun uk,
Çoorçunu çordop uk,
Temir komuz küüsü
Termelip candı cırgatat,
Nazar salıp, taasın uk.
Colooçunu coldon uk,
Dobogerdin doosun uk,
Manaşçını tünöp uk,
Koşokçunu koşup uk,
Boz baldardıñ ırın uk,
Bulbuldun mukam ünün uk,
Kız balanın sırın uk,
Bozdogondu bozup uk,
Bekbekeydi⁵⁵⁶ bezip uk,
Borumduunu tosıp uk,
Zamananın zarın uk,
Kaaşırlardıñ kaarın uk,

Bütün yurda şiirini söyle,
Şiirin yurdun sevgilisidir,
Kendin ol halkın ışığı.
Oğlum, sımayıcıların sözünü dinle,
Akınlardıñ şiirini dinle,
Masalcınnı peşini bırakmadan dinle,
Dedikoduyu uyuyarak dinle,
Bilgelerin sözünü anlayarak dinle,
Dilsizleri işaretlerinden anla,
Söz cambazlarınnı sözünü dinle,
Tecrübelilerin göçlerini dinle,
Kopuzcunun ezgisini dinle,
Kemençeciyi dikkatli dinle,
Davulun sesini dinle,
Kavalcıyı kulakla dinle,
Ağız kopuzun ezgisi
Canı rahat ettirir,
Nazar edip, dikkatli dinle.
Yolcuyu yolda dinle,
Davacınnı davasını dinle,
Manaşçıyı gece gündüz dinle,
Ağıtçıya katılarak dinle,
Delikanlılarıñ şiirini dinle,
Bülbülün makam sesini dinle,
Kız çocuğunun sırrını dinle,
Ağlayanı sakinleştirip dinle,
Bekbekey'i koşarak dinle,
Tavında olanı karşılayıp dinle,
Zamanenin şikayetini dinle,
Kafirlerin kahrını dinle,

⁵⁵⁶ Bekbekey; Halk şiirinin bir türüdür.

Musulmandın cayın uk.
Kırgızdardın coosun uk,
Kıtay, Kalmak doosun uk.
Dumananın zarın uk,
Müldö curtun baarın uk.
Balam, nuska sözüñ kap bolsun,
Sanat ırñ san bolsun,
Sancıra sözüñ saz bolsun,
Kalıñ kırgız eline
Kadıñ artıp, bak konsun!
Balam, cugumduu sözdü süylögün,
Culungan ırçı köp bolot,
Curt içinde söz bolot,
Ir kadırın bilbegen,
Öydö-tömön süylögön,
Cuksuzga köñül bölböğün,
Curt aldında aytışıp,
Arı-beri tartışıp,
Colbun caman söz ugup,
Asti bir coloy körbögün,
Balam, kaadaluu sözdü süylögün,
Kalkıgan ırçı köp bolot,
Kalk içinde söz bolot,
Söz kadırın bilbegen,
Öydö-tömön süylögön,
Kadimi cok ırçıga
Kayrılıp köñül bölböğün.
Kalk aldında aytışıp,
Kadıñ kalçu söz ugup,
Teginde bir coloy körbögün.
Barkıñdı tömön tüşürbö,

Müslüman'ın halini dinle,
Kırgızların düşmanını dinle,
Çin, Kalmuk davasını dinle.
Divanenin derdini dinle,
Yurttaki herkesi dinle.
Oğlum, güzel sözün yerinde olsun,
Sanata şiirin çok olsun,
Şecere sözün layık olsun,
Kalabalık Kırgız halkına
Değerin artıp baht konsun!
Oğlum, ciddi sözünü söyle,
Fırlama akın çok olur,
Yurt içinde söz olur,
Şiirin değerini anlamayan,
Sağı solu konuşan,
Yersizle dikkat etme,
Yurdun önünde atışarak,
Onu bunu tartışarak,
Kaba olan sözü dinleyip,
Asla yaklaşmayasın,
Oğlum, kaideli sözü söyle,
Kabaran akın çok olur,
Halk içinde söz olur,
Söz değerini bilmeyen,
Aşağı yukarı konuşan,
Eskisi olmayan akına
Dönerek gönül vermeyeceksin.
Halk önünde konuşarak,
Değerini aşağılayacak sözü dinleyip,
Köküne asla yaklaşmayasın.
Değerini aşağı düşürtme,

Bar atıñdı öçürbö,
Kadıñıñdı tüşürbö,
Kadimi atıñ öçürbö.
Adebi çok ırçının
Artında caman söz kalat,
Anık nuska ırçıdan
Aalamga ketçü kep kalat.
Balam, kayrılıp seni körbösöm,
Nuska sözüm ayta cür,
Arstanbekti körgöm dep,
Artkılarga ayta cür.

Var olan adını söndürme,
Kaderini indirme,
Eski adını söndürme.
Edepsiz akının
Peşinde kötü nam kalır,
Gerçek iyi akından
Aleme duyulacak söz kalır.
Oğlum geri dönüp seni görmezsem,
Sanat sözümü anlatarak yaşa,
Arstanbek'i gördüm diye,
Diğerlerine söyleyerek yaşa.

Ceñicok Karkırada bir top bolup, Kegenge çeyin barıp, köl kırgızdarın, alban kazaktarın aralap, ırdap cürüp ketken eken. Keterinde Arstanbektin aldına kelip taazim kılıp, koştoşup, uzak ırdagan deşet. Arstanbek da komuz küüsün özgöçö muñkantıp çertip, ırdap uzatkan eken.	Ceñicok Karkıra'da bir çok arkadaşıyla birlikte Kegen'e kadar varıp Göl Kırgızlarını, komşu Kazaklarını gezerek şiirlerini söylerler. Giderken Arstanbek'in karşısına gelip saygı göstererek vedalaşarak uzunca şiirini söyler. Arstanbek da kopuz ezgisini güzel çalarak uğurlamış.
---	--

34. Ağaçlarla Sır Paylaşma⁵⁵⁷

Koş, aman bol, keñ Frunze⁵⁵⁸ borborum,
Kalem alıp katkı kirgin oñ kolum,
Dep, oşentip men cönögön saparda,
Baktı tilep bara catkan coldomun.
Kuştay uçkan bir corgonu mingende,
Komuz küülöp kulaktarın tolgodum.
düzelttim.

Hoşça kal, büyük Frunze başkentim,
Kalem alıp mektup yaz sağ elim,
Diyerek sefere böylece çıktığımda,
Mutluluk dileyen yoldayım.
Kuş gibi uçan bir yogaya binince,
Kopuzu tavlayıp kulaklarını

⁵⁵⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.90-106. 1940 yılında Arıs-Kafkas'ta Kalık Akiyev tarafından yazılmış bir şiirdir.

⁵⁵⁸ Frunze: Bişkek şehrinin Ruslar tarafından verilmiş olan eski adıdır.

Körgönümdü çıgarbadım sanaamdan,
Bir tüp örük bürsüz tegiz agargan.
Cel, şamalga celbiretip güldörün,
Külümsüröp, tuş-tuş cagin karangan.
Kök cıbrap, cañı çıkkan ubağı,
Örük gülü kaday nurga caralğan?!

Surayın dep, cetip bardım canına,
Közüm toydu güldörünün agına.
Ooru cürök ayıkkanday kımıldap,
kıpırdayıp,
Şattanat kün çarkıragan şañına.
Örük maga özgöçö kooz köründü,
Ak cibektey asıl kiymın camına.

Al örüktün alğan gülün suradım,
Komuzumdu küüdön küügö buradım.
Emne cooptu berer eken örük dep,
Şattık menen şaşkalañdap turamın.
Al örüktön şayırlangan ün çıgıp,
Tıñşay kalıp tıñımdı aldı kulagım.

ÖRÜKKÖ SUROO:

Appak bolup, köz kubanttıñ örük sen,
erik sen,
Caz aldında cañı gülün kiyingen.
Caltıldagan camalıña burulup,
Özüñ menen süylöşkönü keldim men.
Cazgı şańda biröñ emes cabıla,
Çarkıraşıp casandıñar baarıñ teñ.
Tulku boyuñ şiretkendey küç üygön,

Gördüklerimi hatırımdan silmedim,
Yaprakları ağarmış bir erik ağacı.
Yel, rüzgarla sallanarak çiçekleri,
Gülümseyip, etrafına bakınarak.
Yeni yeşilliği çıkan zamanıdır,
Erik çiçeği nasıl ışıkla yaralmış?!

Sormak için yanına vardım,
Göüm doydu çiçeklerinin akına.
Hasta yüreği iyileşmiş gibi

Neşelenerek parlayan gün şanına.
Erik bana özellikle güzel göründü,
Ak ipek gibi asıl giyimini örtünüp.

Bu eriğin açtığı çiçeği sordum,
Kopuzumla ezgileri çaldım.
Erik ne cevap verecek diye,
Neşeyle şaşkınlıkta duruyorum.
Bu erikten neşeli bir ses çıkıp,
Dinleyerek rahatladım.

ERİKE SORU:

Apak olup, gözlerimi sevindirdin
Yaz öncesi yeni çiçeklerini giyinen.
Parlayan cemaline dönerek,
Kendile konuşmaya geldim ben.
Yaz şenliğinde birin değil hepiniz,
Parlayarak süslendiniz hepiniz.
Bütün bedenin kaynatılmış güçle,

Camalıña carık nurluu kün tiygen.
değiyor.
Can cagında gülsüz, bürsüz köp cıgaç,
ağaçlar,
Külümsüröp kündö saga baş iygen.
eğer.
Bür ala elek başka cıgaç kögörüp,
Cazdın körkün carkıratıñ calgız sen.
sen.

Mınday güldü körgönüm cok köp cerden,
Çın sıırıñdı bileyinçi men senden.
senden.
Cadıragan cayık tüzdö ırgalıp,
Gülüñ caynap külümsüröp teñselgen.
Karlar ketip, muzdar erip, cer balkıp,
rahatlayıp,
Örük saga emne boldu dem bergen?

Cagaldanıp cooduraysın, külösüñ,
Cakşınasıñ, açık ayırım münözüñ.
Cazgı celge boyuñ balkıp ırgalıp,
Köz uyaltar körköm, suluu bir özüñ.
Ay carıkta ak kümüştöy şagına
budağına
Miñ kubulta bulbul sayrap tünösün.

Caratılıp kelip ketken eçender,
Caagı tınbay maktayt seni çeçender...
cambazları
Caynap caşıl torkolorun camınıp,

Cemaline güneşin aydınlık ışığı
Yanıındaki çiçeksiz, yapraksız
Gülümseyip her gün sana başını
Yeşermemiş başka ağaçlar yeşerip,
Yazın görkemini açtın tek başına

Böyle çiçek görmedim çok yerden,
Gerçek sırrını öğreneyim ben

Parlayan düzlük yerde sallanarak,
Çiçeğini açıp gülümseyip duruyor.
Karlar, buzlar eriyip, toprak

Erik sana ne oldu nefer veren?

Parlayarak gülüyorsun, neşelisin,
Güzlesin, huyun düzgün birisin.
Yaz yeli gibi boyun sallanır,
Gözü utandıran güzelliğin var.
Ay aydınlığında ak gümüş gibi

Bülbül bin çeşitli öterek gecelesin.

Yaratılıp gelip geçmiş niceler,
Çenesi durmadan över seni söz

Yayılarak yeşilliği örtünüp,

Kızıl-tazıl gülün açat kenen cer.
Şaktarıñdı caraşıkka orotup,
Şaňkıldagan şayır örük coop ber!

ÖRÜKTÜN COOBU:

“Surasañ men col boyunda bir örük,
eriğim,
Bul surooño coop berip körölük.
Asıldanıp, ak cambıday kiyinip,
Adam uulun karap turgam delöörüp.
Bürüm tüşüp, güldöp mömö baylaymın,
bağlarım,
Kölokömdön cay alasıñ cölönüp.

Alça, anar güldöp tizet bermetin,
meyvelerini,
Biz bışkanda koozduk basat cer betin.
yeryüzünü.
Bizdin mömö tegiz bışkan ubakta,
Altı ay bagıp, terleri akkan el cesin.
yesin
Kışkı çilde - kıymıçılık karduu suuk,
Siz, biz emes, kara taşka kelbesin.
gelmesin.

Tamırımdı cer aldına katırıp,
Öz boyuma kaarduu tırmak batırıp,
Batırıp,
Kış aylarda kısa karmap kıynagan
Cazgı nurdan ketti bizden ton çıgıp,
çıkıp,

Kızıl çiçeklerini açar geniş yer.
Budaklarını güzellikle sararak,
Neşeli erik cevap ver!

ERİĞİN CEVABI:

Sorarsan ben yol kenarındaki bir

Bu soruna cevap vermeye çalışalım.
Süslenerek ak giyim gibi giyinip,
İnsanoğluna bakıyorum bekleyerek.
Yaprak düşüp çiçek açıp meyva

Gölgede yaslanarak rahat edersin.

Erik, nar çiçek açıp dizer

Biz yetişince güzellik kaplar

Bizim meyveler yetiştiği dönemde,
Altı ay bakıp, alınlarını terleten halk

Kış cemresinin soğuk zorluğu,
Siz, biz değil kara taşa bile

Köklerimi yerin altına saklayarak,
Kendi bağrıma kahırlı tırnağını

Kış aylarında kısa tutup zorlayan
Bahar ışığının gitti bizden kaftan

Den cayılıp, delbelenip can kirip,
Gülümdü açıp, carkıratı kün cılıp.

Alça cüzüm abdan alat mömösün
Andan sonun dalaylardı körösün.
Bardık cıgaç arasında cemiştin
Birin koyboy bildireyin kör özüñ.
sana.

Caykı aptap, kışkı suuktu körbögön
görmeyen

Canıñ canı caralganday kim ozün?

Tıışı kabık, ortosu söök, içi may,
Cıgaçı kooz, calbırağı tabaktay.
Tegiz bışıp, kübülgöndö şagırap,
Tattuu cemiş tabılabı cañgaktay?
Tamşandırıp tañday menen tilindi,
Tatımı bar möltür sarı nabattay.

Badam da bar, şabdaalı bar, miste bar,
Bul ayılğan bardık cemiş bizde bar.
var.

Ömürüñdö körüp tursañ birinçi,
Adam uulu sende bizdin ıktıyar.
Unut kalsa aytpay koydu debegin
Ayılbagan neçen cemiş mıktı bar.

Kışmış, meyiz, aytam cana kurmanı,
hurmayı,
Ceseñ sonun cemişterdin cırgalı.
Cerden boorun emi cañı kötörgön,

Beden yayılıp, kıpırdayıp can girip,
Çiçeğimi açıp, parladı gün ısıyıp.

Erik , üzüm güzel meyve bağlar
Ondan daha güzellerini görürsün.
Bütün meyve ağaçlarının arsında
Birini de bırakmadan göstereyim

Yazın sıcağı, kışın soğuşunu

Canın yeni yaralan sen kimsin?

Dışı kabuk, ortası kemik, içi yağ,
Ağacı güzel, yaprağı tabak kadar.
Hepsi yetişip yere döküldüğünde,
Ceviz gibi tatlı yemiş bulunur mu?
Sevdirerek damağınla dilini,
Tadımı var duru sarı şeker gibi.

Badem da var, şeftali var, fıstık var,
Bu söylenen bütün yemişler bizde

Ömründe görürsen ilk defa,
Adem oğlu sende bizim aradıklarım.
Unutulsa söylemedi demeyeceksin
Söylenmeyen nice güzel yemiş var.

Kışmış, kuru üzüm, derim sana

Yersen güzel yemilerin en iyileridir.
Yerden bağrını daha yeni kaldıran,

Kıraan çilde kışkı suuktun kılğanı.
Karduu suuk, katuu toñdon acırap,
Az kün boldu koñülübüz ınganı.
Mınça menden söz suradıñ, şaşpagın,
Berer coopko meni koşo maştadıñ.
dövdün.
Cer betinde bardık çıkkın cıgaçtın,
Colukkanda coobun suray baştagın.
başla.
Öz-özünön çının surap ukpasañ,
duymazsan,
Sırın bilbeym mömölördü başkanın.
başkaların.

Açıp gülün, caynap bugün mömölüü,
Bardıgıbiz cazdın künün körgönü,
Tirilişti oydon, toodon cabıla,
Karduu boroon, katuu suukta ölgönü.
Tamırına suu cügürüp, cer ısıp,
Caş çıbıktar casanıştı öngönü.

Bıyılık cıl keldi bir az keçigip,
Tuş-tuş caktan tüyündörü çeçilip.
Tuura butak, turgan muundun baarına
Möltüröşüp mömö çıgat tizilip.
Caşıl bürdüü calbıraktar bışışat,
Kur kulundun kazısında ezilip.

Kulaçımı tuş-tuş cakka keremin,
Kubatımı butağıma beremin.
Sen da, men da cazdan arı köröbüz,

Soğuk kış cemresinin yaptıkları.
Karlı soğuk, sert dondan ayrılıp,
Çok az oldu rahatladık.
Bu kadar söz sordun, acele etme,
Verecek cevaba beni katarak
Yeryüzünde yetişen tüm ağaçların,
Denk gelince cevabımı sormaya
Kendinden gerçekleri sorarak
Sırrını bilmem meyvelerden

Çiçeğini açıp, meyveleri dolar,
Hepimiz yaz gününü görmeye,
Ovada, dağda hep birlikte dirildiler,
Karlı fırtına, sert soğukta öldüler.
Köküne su yürüyüp, toprak ısınıp,
Yaş çubuklar süslendiler.

Buyılki bahar biraz geç geldi,
Etraftan düğümleri çözülüp.
Düz budak, eklemlerin tümüne
Parlayarak meyve dizilerek çıkar.
Yeşil yapraklar yetişir,
Tayın sucuğu gibi ezilerek.

Kulacımı etrafa gererim,
Kuvvetimi butağıma veririm.
Sen da, ben de yazda görürüz,

Cıpar cıttuu suluu cazdın keregin.
Unutulup ketken eken esiñden,
Ötkön cılı men bışkanda cegeniñ!
yediğin.

Barıbzıdı tigip bağıp öndürgön,
Adam sensiñ ar corukka köndürgön.
Mına cazdın kasiyeti barınan,
Bütün düynö cer betine dem kirgen.
girmiş.
Bardık mömö baylay turgan cıçaqtın,
Coobuñ berdim coldon tosıp calgız men.
karşılayıp

Sen colooçu keçikpegen colundan,
Seni menen bara albaymın men mindan.
Tabıgattın küçü menen caralıp,
Sen da, biz da cer betine taralgan”
Dep, ak örük külümsüröp iyilip,
gülümseyip,
“Kayır, koş”-dep, karmay kaldı kolumdan.

KARAGAYGA SUROO:

Coobun uktum col boyunda mömönün,
meyvenin,
Andan çıgıp arıştadım cönödüm.
koyuldum.
Eçen küñü cer arıta col cürüp,
Körö albadım cemiştüüdön bölögün.
Bilip körsöm degen maksat mende ele,
vardı,

İtır kokulu güzel baharın gereğini.
Unutulup gitmiş aklından,
Geçen yıl yetiştirdiğim meyveleri

Hepimizi dikerek yetiştiren,
İnsan sensin herşeye alıştıran.
İşte yazın özelliği olduğundan,
Bütün dünya yeryüzüne nefes
Bütün meyve bağlayan ağacın,
Cevap verdim yolda tek başıma

Sen yolcu gecikme yolundan,
Seninle gidemem ben buradan.
Tabiatın gücüyle yaratılıp,
Sen de, biz de yeryüzüne dağılmışız.
Diyerek, beyaz erik eğilerek
“Hoşça kal”, diye tuttu elimden.

KÜKNARA SORU:

Cevabını duydum yol kearında
Oradan çıkıp adım atıp yola
Birkaç gün ilerleyip yol aldım,
Göremedim meyveliden başkasını.
Öğrenerek görmek gibi maksadım

Cıgaçtardın bir-birine kömögün.

Örük menen cooptoşup baratsam,
gidiyorsam,
Cürök tuylap, alıp uçat kanatçan.
kanadıyla.

Oy-toolordu karayınkı köründü,
Şamday carık közdün kurçun cumşasam.
Baarı sıyda, asmandagan karagay,
Tuş-tuşuna butaktarın taratkan.
Tura kaldım kalıñ tokoy çetine,
kenarında,
Köz cumşadım karagaydın betine.
Karagaylar korkkon öñdüü ürpöydü,
Ayta saldım: “Kırkabı-dep, -şekşibe!”
At çaldırçu aç colooçu sıyaktuu,
Men oturdum betegelüü sekige.

Söz suradım karagaydan bir baştan,
ağacından,
Men colooçu cıgaç menen sırdaşkan.
Colum alıs keçikpeyin dep oylop,
düşünüp,
Sır aldırbay suray berdim bir baştan.
sordum.
Köp çoçutsam sıрын aytpay koyor dep,
söylemez, diye
Aldap-soolap ayttıramın az-azdan.

“Alıs cerden köründüñör kararıp,
Açuulanıp akıraya karanıp.

Ağaçların birbirine olan yardımını.

Erikle soru sorup cevap verip

Yürek kabarak alıp uçar

Ova dağları karanlık gözükiyordu,
Mum gibi göz nurumu harcasam.
Dümdüz, göklere uzanan çam ağacı,
Her tarafa budaklarını dağıtmış.
Bekleye kaldım gür ormanın

Göz uzattım çamağacın yüzüne.
Çamlar korkmuş gibi irkildi,
“Keser mi, diye şüphelenme!”, diye.
At koşturan aç yolcuya benzeyerek,
Ben oturdum otlu yamaca.

Soru sordum kenardaki çam

Ben bir yolcuyum ağaçla konuşan.
Yolum uzak gecikmeyim, diye

Sır vermeden bir yandan soru

Çok şüphelendirsem sırrını

Kandırarak az azdan öğrenirim.

Uzak yerden görüdüñüz kararıp,
Kızarak dik baktınız.

Selkildetip cel şamalga çaçıñdı,
Kaarlanıp kayta-kayta taranıp,
Emineden korkosuñar eleñdep,
oynatıp,
Büt cıgaçtan boyuñ biyik caralıp?
yaratılıp?

Çoñ araam cok, çoçubagin, kırkpaymın,
korkma,
Ak balta cok, anık işen, cıkpaymın.
yıkmam.
Cakındasam caltanasıñ solk etip,
Esiñ çıgıp, emnelikten muñaydıñ?
Caltanbay cakşı coop ber karagay.
ağacı.
Bir neçesin körgöndürsüñ mındaydan!
böylelerin!

Buyuñ uzun, ösö berip asmandap,
Korkkon öñdöö köz karaşıñ çakçañdap.
Senin dürgüp ürküşüñö karasam,
Koygonsuñ go korgolooçu cay kamdap?
ayarlayıp?
Şamal tiyse şaşkalañdap oolugat,
heveslenir,
Butaktarıñ bulkunuşup arbañdap!

Ömür boyu kete alasıñ kök boylop,
Kaçan körsöm çaşıldanıp too, oydon.
dağda.

Uçurarak yel rüzgara saçını,
Kahırlanıp tekrar tekrar taranarak,
Neden korkuyorsun gözlerini

Tüm ağaçlardan boyun uzun

Büyük tezterem yok, kesmem

Ak balta yok, gerçekten inan,

Yaklaştığımda çekinirsin kıpırdayıp,
Aklın çıkıp, neden kederlendin?
Çekinmeden iyi cevap ver çam

Birçoğunu görmüşsündür

Boyun uzun, göklere uzanan,
Korkmuş gibi gözlerin var.
Senin ürkütüğüne bakılırsa,
Koymuş gibisin saklanacak yer

Rüzgar değerse acele ederek

Budakların fırlayarak hareket eder!

Ömür boyu göğe doğru uzarsın,
Ne zaman görsem yeşererek ovada,

Arça eköõndöy kubarbagan kubattı,
kuvveti,
Biz izdesek tappaybız go oñoydon?
Caralgandan cayı-kış ı capcaşıl,
yemyeşil,
Kuurabasa kulaç kerip çoñoygon.

Küzdö kuurap, bürüñ kaday tüşpögön?
düşmez?
Kışkı çilde kısıp turat küç menen.
Arça eköõndün kasiyetiñ kadayça,
kaynaklanır,
Cayda küyüp, kışkı suukta üşübögön.
üşümeyen.
Kumar kanıp, kubatıñdı uguuga,
Bir sırdaş ıp körmök elem siz menen!

Tar kapçığay, tataal zoodo arçalar,
Arça eköõndün cakındıgıñ kaçña bar?
Cazda bürdöp, cayda köpkök, küz kuurap,
kuruyup,
Kün ötkörgön senden başka cıgaçtar.
Kayıñ terek, kara cıgaç, taldarga
Kaday tiybeyt arça eköõñördün narkıñar?
değeriniz?

Bul sözümö coop kaytargın, ugayın,
Men colooçu cönöyün dep turamın.
isterim.
Kuurabagan kubatıñdı aytkın dep,
Köñülgö alıp kadır salıp suradım.

Çam ikinizin renksiz kalmayan

Biz ararsak bulamayız ya kolayca?
Yaraldıktan bu yana yaz kış
Kurumazsa kulacını gerip büyüyen.

Güzde kuruyup, yaprakların nasıl

Kış cemresi kıştırıyor gücüyle.
Çam ikinizin özelliğın nerden
Yazın yanarak, kışın soğukta

Kumar kanıp, kuvvetini dinlemeye,
Biz sırları anlatarak sizinle!

Dar geçit, zorlu kayalıkta çamlar,
Çam ikinizin yakınlıgın ne kadar?
Bahar yeşerip, yaz yeşil, güz

Gün geçiren sneden başka ağaçlar.
Kayın ağaç, kara ağaç dallara
Nasıl değmez çam ikinizin

Bu sözüme cevap ver, dinleyeyim,
Ben yolculuğuma devam etmek

Kurumayan kuvvetini söyle diye,
Gönle alıp ilgilenererek sordum.

Suragan sır-sıpatıñı caşırbay,
Açık aykır aytıp berer ubağıñ!”

KARAGAYDIN COOBU:

“Uzatayın coop berip men saga,
Menin cerdep turgan cerim een talaa.
yer.

Torgop-torgop ar kaysıdan bir surap,
Kaydan kelip tura kaldıñ sen bala?
Ayılda ösüp ata-babañ körgönsüp,
Asılasıñ sır çubatıp sen maga.

Men cardanıp toogo çıkkın karagay,
Turalbaymın tuş-tuş caktı karabay.
Men sırimdın baarın aytıp bütökönçö,
dek,

Coldon kalıp keçigesıñ bir dalay.
Biz caralıp, cer cüzünö çıkkandan,
Ömürlükkö konuşubuz uşul cay.

Bir zamanda acıratkan bürümdön,
Küzdö kuurap, biri kalbay kübülgön.
düşmüş.

Adam uulu al suragan cok ele,
Çın sırimdı çıgarayın bugün men.
ben.

Cañı taanıp, cakşı sözgö keliştik,
Cañılbaştan caylap ukkun tübümdön.

Soran sırrını saklamadan,
Açık söyle anlatacak zamanını!

KÜKNARIN CEVABI:

Uğurlayım cevap verip ben sana,
Benim mekan edinen yerim ıssız

Herşeyden sorarak sıkıştırıp,
Nereden geldin sen çocuk?
Annen baban köyde büyümüş gibi,
Sen bana saldırıyorsun.

Ben dağdaki yara çıkan küknarım,
Etrafa bakınmadan duramam.
Bütün sırrımı söyleyip bitirinceye

Yoldan kalıp birhayli geç kalırsın.
Biz yaralıp yeryüzüne çıkalı,
Hayat boyunca komşuyuz burada.

Aynı anda ayrılan yaprağından,
Güzün kuruyup, biri kalmadan

İnsanoğlu hiç sormamıştı,
Gerçek sırlarımı çıkartayım bugün

Yeni tanıyıp, iyi sözde anlaştık,
Yanılmadan rahat dip dinle iyice.

Men dos elem söksööl⁵⁵⁹ menen ayrılbas,
Köpkök bolup, bür alçu elem cılda caz.
açardım.

Ortobuzdan uşak ayıñ kep çıgıp,
Ugulgan soñ taarınıştık eki dos.
dost.

Söksööl dostun bir münözü bar ele,
Kara mürtös taarında cazılbas.

Oşonduktan, söksööl boldu maga kas,
düşman,
Ortodogu uşakçılar carıbas.
Kaçırıssa kayra tartıp koybogon,
Caltanbagan calın cürök men da caş.
yürekliydim.
Atışkanda mergendikke dağı maş.

Kamınıştı söksööl mergen “saga”-dep,
diye,
“Senin kamıñ duşmanıña kana”-dep,
Uşak aytıp utur kelet dolono,
ağacı,
“Sen ozunup söksööldü saba!”-dep
diye
Başka tiken söksöölgö barışat
“Sen ozunup karagaydı tala!”-dep.

Söksööl atıp, ok çıgardı eñ murda,
Ogun tosıp, tura berdim men kırdı.
kırdı.

Ben dost idim Söksööl ile ayrılmaz,
Her sene baharda yemyeşil filiz

Oratmızdan dedikodu söz çıkıp,
Duyulunca birbirimize darıldık iki

Söksööl dostun bir huyu vardı,
Darılınca yumşamaz inatçılığı vardı.

Bundan dolayı söksööl oldu bana

Ortadaki dedikoducular yaramaz.
Saldırınca geri çekilmeyen,
Ben de gençliğimde cesur

Atışınca usta nişancıyım.

Söksööl nişancı hazırlandı “Sana”,

“Senin hazırlığın nerede”, diye,
Dedikodu söyleyerek gelir akdiken

“Sen önce davranıp söksöölü döv!”,

Diğer dikenler söksööle giderler
“Önce davranıp küknarı döv!”, diye.

Hızlı davranan söksööl okunu attı,
Okunu karşılayıp bekledim ben

⁵⁵⁹ Söksööl: Çölde yetişen bir tür ağaç (Latince adı: Haloxylon ammedendron)

Mınça kelip, suragan soñ aytayın,
Cakşılup uk, kulak salıp, çın sırğa!
Capırañdap, capırt söksööl atkanda,
Cabıla çaap, biz da çıktık kır-kırğa.
kıra.

Mına uruşuu, mına maydan köründü,
Kaptaldarım atkan okko bölündü.
Oşonçoluk kızıl-kırgın uruşta,
Kan çuburtup, kantip açam köñüldü?
Bütön boygo tiygen oktu silkinsem,
silkelesem,
Boşoñdordu boş adırğa tögüldü.

Söksööl da attı, men da attım alıstan,
uzaktan,
Eköobüz teñ atuu colun taanışkan.
Atkan sayın söksööldün oktoru,
Saya ketpey büt boyuma cabışkan.
yapışan.
Cerge cakın erbeñdegen er neme,
Bu da kaçpay taybay turdu namıstan.
namusundan.

Kaçıp çıkpay ak asaba toolorgo,
Korgolboy keñ kapçığay koolorgo,
Tursam dağı cer cüzündö cıçağtan,
Colobodu ömür coldoş boloorgo.
Çımırkanıp, moyun sozup karaymın,
bakarım,
Öñköy aska, kök calama zoolorgo.

Bu kadar sorduğun için söyleyeyim,
Dikkatli dinle, gerçek kulağınla!
Hazırlanıp söksööl atınca,
Toplu halde saldırıp çıktık biz de

İşte savaş, işte meydan gözüktü,
Yan tarafım atılan oklarla doldu.
Bu kadar kızıl kanlı savaşta,
Kan akınca nasıl sevinirim?
Bütün bedenime saplanan oku
Düşenler boş yamaca döküldü.

Söksööl da attı, ben de attım
İkimiz de atma yolunu biliyoruz.
Her attığında söksöölün okları,
Boş gitmeden tüm bedenime
Yere yakın kısa boylu birşeydi,
Bu da kaçmadı, çekinmedi

Kaçıp çıkmadan ak karlı dağlara,
Saklanmadan geniş ovalı geçitlere,
Yeryüzünde ağaçtan oluşsam da,
Yaklaşmadı hayat arkadaşı olmaya.
Silkelenip boynunu uzatarak
Sırf kayalık, yalçın kayalıklara.

Söksööl kaçtı kumdu karay kulanıp,
yuvarlanıp,
Calgız kalgan tamırı bar çubalıp.
Cantalaşıp carım canduu beçara,
Arañ ketti ara coldon buralıp.
Aska zooluu Ala-Toonun boorunda,
Karap turdum kutulganga kubanıp.
Men dağı ele col tosomun cılına,
Söksööl barıp can saktadı kumuna.
kumuna.
Bizdin mintip duşmandaşıp ketüübüz,
Tikenderdin buzuktugu çınında.
Uruş bütüp, uşak ketip, biz karıp,
yaşlandık,
Mına keldik bir kançalık kılımgı.

Al uruşta men da şayлуу kütündüm,
Köbü ketti uruşkanda küçümdün.
Söksööldö bir tamırınan başka cok,
yok,
Tamırların taamay atıp bütürdüm.
Emi da bar cakşı baykap karasañ,
Oşondogu orguştagan tütünüm.
Bu kubatım söksööldördün oktoru,
Teşip ötpöy, tepçip-tepçip toktodu.
Küzdö tüşpös, kışta üşübös caşıl bür,
filiz,
Oşol oktun kubatınan okşodu.
Bul okuya bolup ötkön tee kaçan,
Al bir zaman adam uulu coktoğu.

Söksööl kaçtı kuma doğru

Yalnız kalmış kökü var uzayan.
Acele edip yarım canlı biçare,
Zar zor gitti ara yoldan dönerek.
Kayalıklı Ala-Too'nun bağrında,
Bakakaldım kurtulduğuma sevinip.
Hala her sene yollara bakarım,
Söksööl gidip canını kurtardı

Bizim böyle düşman olmamız,
Dikenlerin bozukluğu gerçektir.
Savaş bitip, dedikodu gidip, biz

İşte geldik birkaç yüzyıla.

Bu savaşta ben de güç kazandım,
Gücümün çoğu gitti gitti savaşta.
Söksöölün kökünden başka bir şey

Köklerinin çoğunu atıp bitirdim.
Şimdi de var dikkatli bakarsan,
O zamanki uçuşan dumanım.

Bu kuvvetim söksööllerin okları,
Delip geçmeden saplanarak durdu.
Güzün düşmez, kışın üşümez yeşil

İşte bu okun kuvvetine benzedi.
Bu olay geçti ta ne zamanlar,
İnsanoğlunun olmadığı dönemde.

Ömür boyu öñü öçüp kubarbas,
Eçen kılım ötkörsö da özü çaş.
Toosuz cumşak, taşsız cerge çıkpagan
Oluttarı zor kapçıgay, tarmal taş.
Caralganda suusun içip müröktün
Arça çaşıl, kasiyettüü bir cıgaç.

Kök cibektin kelebindey türlörü,
Al müröktün suusun içken kündörü.
günleridir.
Kasiyettüü arça eken degenim,
Kuurabastan kubat ketpey bürdödü.
yeşerdi.
Menin boyum uzundugu bolboso.
Mendey eköo çoñ arçanın türmögü,

Dalay uzun cayluu cerge çıkkanı,
Küçü bardan köbü taşka ıktadı.
Kee biröönün kulaçtarı cayılıp,
Butagımdan bir kança uzun butağı.
Kuularınan şamal bolso burkurap,
çıkartıp,
Suluulardın tamagınday cıttarı.

Kasiyettüü cıgaç deybiz arçanı,
Biz ele emes adamzat da maktadı.
Suurubasa çaşıldanıp caydır-kış,
Ömürünçö özün köpkök saktadı.
korudu.
Başkabızday çirip koyboyt arçanın,

Hayat boyunca sönüp silinmez,
Kendisi nice asır genç yaşamışsa da.
Dağsız yumşak, taşsız yere çıkmaz
Ağırlığı büyük geçit, dalgalı taş.
Yaralınca suyunu içip ölümsüzlüğün
Yeşil çam ağacı, özellikli bir ağaç.

Mavi ipeğın kumaşı gibi türleri,
Bu ölümsüzlüğün suyunu içen

Özellikli çam ağacıymış dediğim,
Kurumadan kuvveti düşmeden

Benim boyumun uzunluğu olmazsa.
Benim gibi büyük çam ağacı,

Bir hayli güzel yere çıkalı,
Gücü olduğundan çoğu taşta yanaştı.
Bazılarının kulaçları yayılıp,
Budağımdan bir hayli uzun budağı.
Kuğularından rüzgar olunca ses

Güzelin boyun kokusuna benziyor.

Güzel ağaç diyoruz çam ağacına,
Sadece biz değil insanoğlu da övdü.
Çekmeyince yeşillenip yaz kış,
Ömrü boyunca kendini yemyeşil

Başkaları gibi çürümez çam ağacı,

Kırk cıl kıyrap cer aldında catkanı.

Söksööl atıp, menden tüşkön ogunan,
okundan,
Özüm casap çıgarganday kolumdan,
Dagı saga eskerteyin uga ket,
Men bilemin sen bilbegen sonuñdan.
Çın sözümdü calgan oylop cürböğün,
Oşol kündö sen canımda coguñdan?!
için?!

Tüşkön okton kökmök⁵⁶⁰ menen çekendi⁵⁶¹,
Körö albaysıñ al ekööndöy bekemdi.
Özü mayda takır tüşpös bürü bar,
var,
Tataal taştuu kapçıgayga bekindi.
Tüşkön okton eköö — kökmök, çekendi
Söksöölüñdün kasiyeti bekerbi?

Küzdö bürün kuuratpagan törtöobüz,
dördümüz,
Anık uzun arça menen eköobüz.
Tamır çirip talkalanıp cıgılıp,
Kuurabasak, neçen kılım ösöbüz.
Tukur, bucur, iyri çıgar arçadan,
Bir karagay atkan oktoy anık tüz.
dümdüzdür.

Öz çaçığım başımdağı toburçak,

⁵⁶⁰ Kökmök: Dağda yetişen bir tür ağaçtır.

⁵⁶¹ Çeken: geniş yapraklı su kamışı, Typha.

Kırk yıl yıkılıp toprak altında yatalı.

Söksööl vurup, benden düşmüş

Kendi elimle yapmış gibi,
Sana hatırlatayım dinleyip git,
Ben bilirim senin bilmediğin iyileri.
Gerçek sözümü yalan sanma sakın,
O günü sen yanımda olmadığın

Düşen oktan kökmök ile çekenı,
Göremezsın bu ikisi gibi sağlamı.
Kendisinin ufak hiç düşmeyen filizi

Çok taşlı geçide saklandı.
Düşen oktan kökmök, çeken ikisi
Söksöölünün özelliği boşuna mı?

Güzün bile filizini kurutmayan

Gerçek uzun çam ağacıyla ikimiz.
Kökü çürüyüp dağılarak yıkılıp,
Kurumazsak nice asır yeşeririz.
Yamuk, eğri çıkar çam ağacından,
Bir tek küknar atılan ok gibi

Kendi havlum başımdaki kozalağım,

Butaktarım söksööldördön tiygen ok.
oklarındandır.
Añdıp kelip, dağı söksööl atat dep,
Moyun sozup, karap turgam kokoñdop.
Uşunçalık oktun uusun kötörgön,
Çıpçıdamkay kayrattuudan mendey cok!
yok!

Ugup bolsoñ coldon kalbay cönögün,
koyul,
Öz-özünön surap ukkun bölögün.
diğerini.
Pikirleşip bir kançalık süylöşüp,
Büt cıçağtın sırn aytpayt debegin.
deme.
Ar kimisi ar başkaça caralgan,
Baarın biylep kantip coop beremin?"
olayım?"

KAYINGA SUROO:

Karagayga koş aytışıp kelatsam,
Bir top cıçağ dağı kördüm araaktan.
gördüm.
Alar dağı köñülümdü kubanttı,
Şağı sayın atır cıttuu bür açkan.
Barsam kayıñ cañı köktöp turgan kez,
anıymış,
Dağı toktop, söz suradım bir baştan.

Kuttuktaymın, cañı çıkkın bürüñdü!
Carkıldatıp dağı açasıñ gülüñdü!

Budaklarım ise söksöölin

Peşimden gelip söksööl vurur diye,
Boynunu uzatıp etrafı bakıyordum.
Bu kadar okun zehrini kaldırabilen,
Dayanıklı kuvvetliden benim gibisi

Dinlemişsen yoldan kalmadan yola

Kendi kendinden sorarak dinle

Fikir alışıp birkaç defa konuşup,
Bütün ağacın sırrını söylemedi,

Her biri ayrı ayrı yaratılmış,
Hepsini yönetip nasıl sorumlu

KAYINA SORU:

Küknarla vedalaşıp gelirken,
Uzaklardan birçok ağaç daha

Onlar da gönlümü sevindirdi,
Her budağı ıtır kokulu filiz açmış.
Gitsem kayın yeni yeşermiş

Daha durup, yeniden soru sordum.

Kutlarım, yeni yeşeren filizini!
Parlatarak daha açarsın filizini!

Cakşı coop ber, cayluu cerde ugayın,
dinleyeyim,
Cazgı şañduu şañşıp çıkkan ünüñdü.
Ögünçöroök kabak bürköö kapa eleñ
Emi kördüm eç kaygısız türüñdü.

Kabat-kabat kabıgıñ bar orongon,
Caştarıñ köp cañı öspürüm torolgon
Coogo sürdüü, colbors cürok askerdey
İreet menen katar turat oñ soldon.
Tal cibektey samsaalagan çırpıgıñ
Buralışıp, bir-birine orolgon.

Büt cıçaqtın bir türdüüsü kayıñsıñ,
Dayım körsöm — terek eköoñ ayılsıñ.
yerdessin.

Eerge eptüü, tündökkö tüz caralğan,
yaratılmış,

Köp cıçaqtan körünüşüñ közgö çıñ.
geliyor.

Sıpatıñdı sınap körsöm alıstan,
Özgöçö bir suluususuñ cıçaqtın.
Alma, örüktöy sende kanday, mömö cok?
Karagayga tiygen eken neçen ok.
Kozgolbogon koñurusuñ cıçaqtın,
Çıçırkanak⁵⁶², dolonodoy emes şok.
değil.

Barekelüü peyli kenen erlerdey
Köz kubantıp, köp cıçaqtan köönüñ tok.
rahatsın.

İyi cevap ver, rahat yerde

Yaz neşesiyle gür çıkan sesini.
Geçenlerde kaşını çatıp üzgündün
Şimdi gördüm hiç üzgün olmayan halini.

Kat kat kabugun var örtünen,
Gençlerin var yeni yetişmekte olan
Düşmana heybetli, kaplan yürek asker gibi
Sırasıyla duruyor sağ solda.
Dal ipek gibi sallanan çırpın
Birbirine dolanarak sarılmış.

Tüm ağacın bir türlü kayınsın,
Hep görürüm-çınar ikiniz aynı

Eyere gerekli, çadıra layık

Çoğu ağaçtan görünüşün göze hoş

Sıfatını sınarsam uzaktan,

Ağacın en güzelisin.

Elma, erik sende neden meyve yok?

Küknaara saplanmış birçok ok.

Kıpırdamayan uysalısın ağacın,

Çıçırkanak, akdiken gibi şımarık

Bereketli cömert yiğitler gibi

Göz hoş, çoğu ağaçtan gönlüm

⁵⁶² Çıçırkanak: Latince adı Hippohearhanoides olan bir bitki, cırganak otu

Kara cıgaç katar çıgat suu boylop,
yetişir,
Teñselesiñ, teminesiñ celge oynop.
Col boyunan colukkanım - sırdı
Toktoy kaldım, ugayın dep men oylop.
Açık sırdı ala kaçsa cüröktön,
Anı aytpay içke katıp kim koymok?
saklardı?

Sözdörümö keçiktirbey coop berseñ,
versen,
Teñtuş öskön terek menen eköñ teñ.
eşitsiniz.
Büt düynödö tolup catat tokoylor,
Mindan murda sır suragan cok ele
Bardık cıgaç cer baylığı çımında
zenginliğidir
Mına siler tügönbögön tüptüü ken.

KAYINDIN COOBU:

“Col boyunda amandıktı suradıñ,
Coop bereyin çındık bolso ugaarıñ,
dinleyeceğın,
Kapam kaçıp, bürümdü açıp bugün men,
ben,
Canım sergip, carpım cazgan ubagım.
Neçen ısıq, neçen suuktu ötkörüp,
Caz nurunda carkıp külup turamın.

Kara ağaç su kenarında sırasıyla
Sallanırsın, salınırsın rüzgara karşı.
Yol kenarından denk geldim, sırrını
Durarak dinleyeyim diye düşündüm.
Açık sırrını öğrenirse yürekten,
Bunu söylemeden içinde kim

Sözlerimi geciktirmeden cevap

Akran büyüyen ağaç ile ikiniz

Dünyanın her tarafı ormanlarla dolu,
Bundan önce sır soran olmamıştı
Bütün ağaçlar yeryüzünün

İşte sizler tükenmeyen köklersiniz.

KAYININ CEVABI:

“Yol kenarında esenliği sordun,
Cevap vereyim gerçekse

Tasam kaçıp, filizimi açtım bugün

Canım rahatladığım zamanımdır.

Nice sıcak, nice soğuk geçirip,

Yaz nurunda parlayarak gülüyorum.

Burum kuurap, ötkön küzdö kübülgön,
düşmüştü,
Öldük ko - dep, kışkı suuktan tünülgöm.
korktum.

Katar-katar kabıgımdı suradıñ,
Kiyimim uşul kışkı suukka kiyingen.
Ak kar, kök muz, ayaz kışka köngönbüz,
alıştık,
Cazdın demi candı kayta kiyirgen.

Mömösü cok, cıgaçı artık köbünön,
iyi,
Karagay, arça kubargan cok kögünön.
yeşilliği.

Bürüm tuşüp, özüm üşüp bürüşüp,
bürüştüm,
Kışkı kündö karıganday körünöm.
görünüyorum.

Sırlarımdı bugup catkan içtegi,
Çın cüröktön azır saga tögülöm.
Sasık kayın, ak çeçekter, tal dağı,
ağaç da,

Bürü kuurap, mendey bolot al dağı.
Mına terek baarı turat beş türdüü,
Miñ sabında bir calbırak borpuldak.
gözükür.

Meldeştirseñ menden boşon darmanı.

Baka terek, çınar terek, kök terek,
Bilesiñ go, andan başka köp terek.
var.

Filizim kuruyup, geçen güz

Öldük mü, diye, kış soğuşundan

Kat kat kabuğumu istedin,
Giyimimi işte bu kış için giyindim.
Ak kar, mavi buz, kış ayazına

Baharın havası canı tekrar diriltir.

Meyvesi yok, ağacı çoğundan daha

Küknar, çam ağacının kurumadı

Filizim düşüp, kendim üşüyüp

Kış gününde yaşlanmış gibi

Sırlarımı içimde saklı tutulan,
Gerçek yüreğimle şimdi dökülürüm.
Kötü kokulu kayın, ak çeçekler,

Filizi kuruyup, o da benim gibi olur.
İşte bu ağaçların tümü beş türdür,
Bin budağında tek bir yaprak

Yarıştırırsan benden eksik kuvveti.

Çınar, salkım, yeşil ağaç,
Bilirsin ya, bundan daha çok ağaç

At-atınan aytıp ber dep kıynarsıñ,
Anın baarın ayta beriş ne kerek?
var?
Caramtalduu cakşıraagı ak terek,
Eñ uzunu mirza terek, bak terek.
ağacıdır.

Top-top şuru çaçısına tagıngan,
Suluu kızça upa, endik camıngan.
Otko caksañ tütün çıkpas ak bilek,
bilek,
Ar çetindin arasınan tabılğan.
bulunur.
Kızıl şuru, kızday suluu çetinde,
Caydan kışka öçpös nuru betinde.
yüzünde.

Katırıñkı kara cañgak, ciyde, tıt.
Tıttı cegen şabıratıp cibek kurt.
böceğidir.
Kız-kelinge asıl cibek kiygizgen,
Kurt bolso da kubatı mol al kızık.
boldur.
Tıttı bagıp, kurtka salıp col tapkan,
bulan,
Asıl kiygen adam uulu Ata Curt.

Çapka çıkkan kandim⁵⁶³ menen cargılçak,
değirmen,
İşenbeseñ barganıñda izdep tap.

⁵⁶³ Kadim: bir tür ağaçtır.

Adlarıyla anlat diyerek zorlarsın,
Bunun tümünü söylemeye ne gerek

İşe en çok yarayanı akçakavaktır,
En uzunu kavak ağacıdır, bağ

Demet demet saçağını takınmış,
Güzel kız gibi pudra, endik sürmüş.
Ateşte yaksan duman çıkmaz ak

Her üvez ağaçlarının arasında

Kızıl akik, kız gibi üvez ağacında,
Yazdan kışa sönmeyen güzelliği

Sert siyah ceviz, hünnap, dut ağacı.
Dut ağacını hızlı yiyen ipek

Kız geline asil ipek giydirir,
Çok ilginçtir böcek olsa da kuvveti

Dutu büyütüp, böceğe verip yol

Asil giyinen Adem oğlu Ata Yurt.

Yamaçta yeşeren kadim ile

İnanmazsan gittiğinde arayıp bul.

Tübü cakın dümürü çoñ, özü oñoy.
kolay.

Taap alsañ, çoñ baltalap cara çap
Söksööldördöy berekelüü cakkanga,
Az bolgondo bir tamırı beş kuçak.
kucaktır

Katın cañgak, kara moyul⁵⁶⁴, karagat,
üzüm,
Karagattı bışkan kezde terip, tat.
bak.

Kanday sonun tergeniñde cep körsöñ,
güzeldir,
Şirindigi şilekeydi çuburtat.
Arbın cese til carılıp, açışıp,
Tamşandırbay tamagıñdı kurutat.

Asa-musa, şilbi menen ırgaydan,
kirazından,
Meldeşeñ da bektigi bar ırgaydın.
Uşul aytkan uluu, kiçüü cıgaçtı,
Ar ubakta men da körüp sındaymın.
Mına bugün bürüm caşıl cibektey,
Cazdan, caydan küzgö çeyin cırgaymın.
ederim.

Mına uşul cer cüzündö köp cıgaç,
Küzdön kışka bardıgıbiz cılañaç.
Koñur küzdö dağı kelip bir körsöñ,
Eç bir kalbayt başıbızda calgız çaç.
Körör bolsoñ cayı menen körüp al,

Dibi yakın kökü büyük, kendisi

Bulursan büyük baltayla ikiye ayır
Söksöölleri yakarsan tavı iyidir,
Küçük olmasına rağmen kökü beş

Dişi ceviz, kara moyul, kara

Kar üzümü yetişince derip tadına

Dererek tadına bakarsın çok

Şirinliği insanın parmağını yedirtir.
Çok yerse dil yarararak, acıtır,
İstetmeden damağını kurutur.

Musa asası, hanımeli ile kuş

Yarıştırırsan en iyisi kuş kirazıdır.
Bu söylenen büyük küçük ağaçları,
Her zaman görerek sınıırım.
İşte bugün filizim yeşil ipek gibidir,
Bahardan yaza, kışa kadar rahat

İşte bu yeryüzünde çok ağaç,

Güzden kışa hepimiz çıplağız.

Konur güzde de gelip bir görsen,

Başımızda hiçbir saç kalmaz.

Göreceğ olursan yaz boyunca gör,

⁵⁶⁴ Kara Moyul: bir tür ağaçtır.

Kış künündö cakındabay alıs kaç.
kaç.

Sen colooçu keçikpegin coluñan,
Köp süylöştüm könül kirim cogunan.
olmadığından.

Bardık cıgaç, bardık too, taş, bardık cer,
yerler,

Boşonuştı kıştın kıskan toñunan.
örtüsünden.

Adam uulu esine algan çok ele,
Kele dosum, bir karmayın kolunan!”

Dep, butağın kayıñ iyip apkeldi,
Buralışıp butak kolun maa berdi.
Ar cıgaçtın tilin bilip süylöşüp,
konuşan,
Saparımda körüp keldim köp cerdi.
Kol karmaşıp, kayıñ menen koştosup,
Cana kördüm kaman tiştüü “erlerdi”.

Azuuları çarıkka tartkan bıçaktay,
Cañı bolso karmay turgan kuçaktay.
Cana basar tört ayaktuu can bolso,
Çamınışı, çakçañdagan kurç attay.
Cer üstünön ceti aylanıp kaçsa da,
Celmoguzga⁵⁶⁵ cete turgan burçatpay.
ulaşır.

Azuuların alda kanday arsaytkan,

⁵⁶⁵ Celmoguz: Halk inancında Alkarısı olarak bilinmektedir.

Kış gününde yaklaşmadan uzağa

Sen yolcu gecikme yolundan,
Çok konuştum kötü niyet

Bütün ağaçlar, bütün dağlar, taşlar,

Boşandırlar kışın zorlayan

Adem oğlu hatırlamamıştı,
Gel dostum, bir tutayım elinden!”

Diye kayın budağını eğdi,
Eğilerek budak elini bana uzattı.
Her ağacın dilinden anlayıp

Seferimde gördüm çok yerleri.
El tutuşup, kayınla vedalaşıp,
Domuz dişli “yiğitleri” de gördüm.

Azıları kesmeye yarayan bıçak gibi,
Yeniye tutacak kucak gibi.
Yanında yürür dört ayaklı can olsa,
Fırlaması ateşlenen at gibi.
Yeryüzünde yedi dönüp kaçsa da,
Celmoguz’u kaçırmadan

Azı dişlerini kocaman gösteren,

Butu-kolun buta atımdan tartaytkan.
Türün körüp, tüsün taanıp cakından,
yakından,
Tike aralap, kire albastan eç bir can.
Kaçırucu kalkan kulak kamanday,
Tikendүүлөр түрү suuk caralğan.

Barıp turdum bir tikendin түbүнө,
Kulak saldım korsuldagan ününө.
Köz ciberip, köpkö snap olturdum,
Tikenderdin caratılğan түrүнө.
Bürü cокто бүтүн baarı okşoşot,
benzerler,
Çöldө çayan, suuda cılan sürүнө.

DOLONOGO SUROO:

“Kimsiñ?” - desem: “Menmin - dedi dolono:
akdiken:

Kelbe cakın, adam uulu, colobo!
yaklaşma!
Karışkırga kirbesin dep bekitip,
Neçen kesip, kaşaa kıldıñ koroofno.
Keliptirsin uzak colgo baratıp,
Bura tartıp menden bir söz suroogo”.

“Coop surasam, opurañdap tildeysiñ,
Oroylonup, oolugasıñ, cindeysiñ.
delirirsin.
Üröyün suuk, üksöñdögön tikenek,
diken,
Sen adamdın kasiyetin bilbeysiñ.

Eli ayağı uzaktan görünür.
Şeklini görüp, rengini tanıyıp

Dik bakıp, giremeden hiçbir can.
Saldıracak kalkan kulak domuş gibi,
Dikenliler şekli bozuk yaratılmış.

Gidip bekledim bir dikenin dibine,
Kulak verdim gürlleyen sesine.
Bakarak uzun süre sınavıyıp oturdum,
Dikenlerin yaratılmış türüne.
Filizleri yokken bütün hepsi

Çölde çıyan, suda yılan sürүнür.

AKDİKEN AĞACINA SORU:

“Kimsin?”-desem “Benim, dedi

Yakınıma gelme, Adem oğlu,

Kurt girmesin diye kapatıp,
Keserek duvar yaptın avluna.
Gelmişsin uzak yolda giderken,
Çekerek benden bir söz sormaya”.

“Cevap istersem kaba konuşursun,
Kaba bir şekilde heveslenip

Görüntün soğuk, saç başı dağmık

Sen insanın özelliklerini bilmezsin.

Seni menen süylöşüügö men kelsem,
Turpatımdı adam emes kim deysiñ?

Too, taş, cer, suu bardığı teñ bagıngan,
Dür-düynönü alam dese tabılğan.
dönmez.

Caralganda adam artık caralıp,
Sonun mülktör meni alat dep cagingan.
görünür.

Adamzattın asıldığın mından bil:
anla:
Cakut, dilde, kauharlardı tagıngan.

Men bolomun adamzattın akını
Akındıkta akındardın akılı.
Sözgö kanıp, kulak salıp oltursa,
Biz bolobuz ıskılıunun cakını.
Sen kimsiñ,- dep, suroo berdiñ ozunup,
Dolono dep aytıp öttüñ atıñı.
Kayıñ, terek, karagaylar miñ-sandan
Körgönüm cok, köp aralap seni andan.
Caralgandan adetiñbi dolono,
akdiken,
Calgız kalıp, canı kapa muñkangan?
Ce, colotpoy, kuup salganbı, özüñdü,
seni,
Boyundagı tikenektüü kılkindan?
dolayı?

Kubatiñ cok karagayday, arçaday,
kadar,

Seninle konuşmaya ben gelsem,
Şeklimi insan değil kim dersin?

Dağ, taş, yer, su tümü başını eğmiş,
Tüm dünyayı alırım diyerek geri

Yaralınca insan üstün yaratılmış,
Güzel mülkler beni alır diye

İnsanoğlunun asilliğini buradan
Yakut, gümüş, mercan takınırlar.

Ben ise insanoğlunun akınıyım
Akınlıkta akınların aklıyım.
Söze kanıp, kulak verdiğinde,
Biz oluruz meraklının yakını.
Sen kimsin, diye soru yönelttin,
Akdiken diye söyledin adını.
Kayın, kavak, küknar var binlerce
Göremedim bütün bunların arasında.
Yaratıldıktan bu yana adetin mi

Yalnız kalıp, canı sıkılan, üzülen?
Yada, yaklaştırmadan kovmuşlar mı

Üzerindeki dikenli kılıçlıklardan

Kuvvetin yok küknar, çam ağacı

Ce mömõñ cok örük menen alçaday.
kadar.

Tikenekti ne sebepten algansıñ,
Ce, ençiñdi aldıñ beleñ baykabay?
olmadan?

Oşol boydon açuuñ kelip kumsarıp,
Kaldı bele kaygın içten tarkabay.

Çırpıgıñ cok kara cıgaç, kayıñday,
Col karaysıñ közdörüñdü ayırbay.
Caralgandan meken kurgan ceriñbi,
mi,

Önüp çıgıp, özün turgan uşul cay?
Tikeninñdi az çıgarsañ bolboybu,
Boyloruña şıgırata sayınbay?"

DOLONONUN COOBU:

Sen suradıñ, çın coobumdu bereyin,
vereyim,

Emi saga, anık sırğa keleyin.
Murunkuday uşak menen söödüröp,
Calgan sözün caap çaşırat debegin.
Eki dostu bir-birine kas kılıp,
Eç adamga tiybey kaldı keregim.
yardımım.

Tikenekti menin algan cön cönüm
Neçen buzuk işterdi men körgömün.
İçki sırdı saga kantip aytpayın,
Sıykılıktan mına bizdin körgön kün.
gün.

Yada meyven yok erikle kayısı

Dikenleri ne sebeple almıştın,
Yada payını aldın mı farkında

O zamandan kızarak rengin solarak,
Kalmış mıydın içinde bir ühteyle.

Çırpın yok kara ağaç, kayın gibi,
Yola bakarsın gözlerini kapamadan.
Yaratıldıktan bu yana kuruyan yerin

Yeşererek kendi yerin?
Dikenlerini az çıkartsan olmaz mı,
Bütün bedenine saplamadan?"

AKDİKENİN CEVABI:

Sen sordun, gerçek cevabımı

Şimdi sana, gerçekleri anlatayım.
Eskisi gibi dedikodu gibi sürünerek,
Yalan sözünü kapatır demeyesin.
İki dostu birbirine düşman yapıp,
Hiçbir insana değmez oldu

Dikenleri benim almamın sebebi
Nice bouk işlere şahit oldum.
İçimdeki sırrı sana nasıl anlatayım,
Kötülükten işte bizim gördüğümüz

Uyatı çok buzuktugun çin bolso,
Okşoş eken tirüün menen ölgönün.
farketmez.

Karagayga kalp aytpaybız katışıp,
Söksööldorgö uşaktadık çatışıp.
Oşol bizdin çağım uşak kep menen,
Al eki dos duşmandaşkan atışıp.
savaşarak.

Esi ketip, eç aylasın taba albay,
Cay alışkan eki cakka kaçışıp.

Sarı cığaç, çıçırkanak, it murun⁵⁶⁶,
Tulku boyu miñ sandagan iyneler.
Oşol kündö oyubuzda çok bolçu
Söksööl turgay, oluyadan iymeneer.
Karagaydan kan çuburup turganda,
Anan bizge kayaşa aytçu kaday er?!

Dep, cürgönbüz, kirip körçü aralap,
Tuş-tuşuñdan biz çıgalık sagalap.
Canıñ tirüü cayı-kışı ooruyusuñ,
Tikenekter tiygen cerden kan agat.
akar.

Kelçi beri, kayratıñ bar er bolsoñ,
Keteer eleñ bütökön boyuñ caralap.

Uşak menen çağım sözdü cürgüzdük,
Bir-birine şıkak kılıp, küç berip.
Oşol üçün birindetip cibergen,

⁵⁶⁶ İt Murun: Bir tür dikenli çalıdır.

Rezil bozukluğun gerçekse,
Hayatta olmanla olmaman

Küknaara yalan söyleriz katılıp,
Söksööllere dedikodu söyledik.
İşte bizim dedikodu sözlerimizle,
Bu iki dost düşman oldular

Aklı gidip, hiç çaresini bulamadan,
Ayrı yollar düşüp kendilerine geldi.

Sarı ağaç, çıçırkanak, it murun,
Bütün bedeni binlerce iğne dolu.
O gün aklımızda yoktu
Söksööl değil velilerden çekinmek.
Küknaardan kan akarken,
Bize hangi yiğit cevap verecek?!

Diyerek içlerine gireredik dolaşıp,
Her taraftan biz çıkalım bakınıp.
Canın diri yaz kış hastalanırsın,
Dikenlerin saplandığı yerinden kan

Gel buraya kuvvetin olan yiğitsen,
Gidecektin bütün bedeninin yaralanıp.

Dedikoduyla yalan sözü söyledik,
Birbirine saldırarak kızıştırdık.
Bundan dolayı bunları ayırdık,

Çoguu koyboy, ar tarapka miñ bölüp,
bölerek,
Şıgırata tiken alıp nayzaday,
Ar bir cerden kelatabız kün körüp.

Kandim, zarık, sarı cıgaç, it murun,
Şamal bolso, bardık tiken culkunup,
Ömür çirkin ötüp ketip baratat,
Arılbadı bul uyattan kutulup.
Basar but cok barbalañdap koyobuz,
Ar biribiz ar kayakta tik turup.

Bul düynödö can bar beken, armansız,
Biz tikendi buzuktuktan alğanbız.
Alma, örüktöy asıl baaluu cemişten
Calgan, buzuk, calaktıktan kalğanbız.
Uşak, ayıñ, uuruluktı, çağımdı,
Kesip kılıp, biz uşintip kalğanbız.

Calgız tamır, söksööl barıp kumdu alğan,
yerleşti,
Arañ cetti altı konup bey darman.
Dağı kelip atabı dep col karap,
bakıp,
Karagaydın moynu kökkö uzargan.
El kılam dep, araçısı tabılğı⁵⁶⁷,
Sözü ötpöy uyatınan kızargan.

Asmandan kuş, cerden cıgaç, aybanat

Bir yere bırakmadan ayırdık
Mızrak gibi dikan alarak,
Ayrı yerlerde yaşıyoruz.

Kandim, zarık, sarı ağaç, it murun,
Rüzgar olduğunda hepsi sallanır,
Güzel hayat hızlı geçiyor,
Arılmadık bu rezillikten kurtulup.
Basacak ayak yok şımarıyoruz,
Her birimiz her yerde dik durup.

Bu dünyada can var mı dertsiz,
Biz dikenini bozuk olduğundan aldık.
Elma, erik değerli asil yeöişten
Yalan, bozuk, yaltaklıktan kaldık.
Dedikodu, yalan, hırsızlık gibi işleri,
Meslek edinip, biz böylece kaldık.

Tek köklü söksööl gidip kuma
Zar zor ulaştı kuvveti düşerek.
Yine gelip vurur mu diye yola
Küknarın boynu göğe uzamış.
Dost yapacağım diye aracı tabılğı,
Sözü geçmediğinden utandı.

Gökteki kuş, yerdeki ağaç, canlılar

⁵⁶⁷ Tabılğı: Latince adı Spiraia olan bir ağaç türüdür.

Suudan balık, too, taştan ken eçen kat.
maden.

Cansız, canduu cer, asmandan, dünüyö,
Bar esebin tabasıñar adamzat!
insanoğlu!

Coobun uktuñ bolgon bardık cıgaçtın,
Koş, aman bol, coldon kalba azamat!”

Degen sözdü ugup çıktım tikeñden,
Kanday söz dep, añ-tañ kalıp turdum men.
Cıgaç menen süylöştüm dep aytkanga,
Kanday adam kalp emes dep işengen?
Kalptı çındık ceñip çıgat tübündö,
Alıp cazdım baştan ötkön işimden.
döktüm.

Bu ayılğan bardık tokoy içinde,
Büt aralap çıga alabı miñ künde?
günde?
Munun baarı büt düynönün cıgaçı
Men oylonup, körüp çıktım bir tündö.
Bu sezümdü köp adamdar oylonup,
düşünüp,
İşenişeer özü körsö işinde!

Biröö aytsa uşak-ayıñ çağımdı
Canday dostun cakşı köönün iritet.
Zaarduu sözdör balday bolup aytılsa,
Adam emes kara taştı cibitet.
Çındık degen teñdeşi cok asıl söz,
sözdür,

Sudaki balık, dağ taştaki kat kat

Cansız, canlı yeryüzü, gök, dünya,
Hepisinin yolunu bulursunuz

Cevabını duydun bütün ağaçların,
Hoşça kal yoldan kalma insanoğlu!”

Diyen sözü dinledim dikenden,
Bu nasıl söz diye şaşakaldım ben.
Ağaçla konuştum diye söylemeye,
Nasıl insan yalan değil diye inansın?
Yalanı gerçek alt eder sonunda,
Başımdan geçirenleri yazıya

Bu söylenen bütün orman içerisinde,
Hepisini dolaşarak çıkar mı bin

Bunun tümü dünyanın ağacıdır
Ben düşünüp gördüm bir gecede.
Duygusu olan bütün insanlar

İnanırlar kendisi görse gözleriyle!

Biri söylese dedikodu yalanı
Can dostum iyi gönlümü kirletir.
Zehirli sözler bal gibi söylendiğinde,
İnsan değil kara taş bile eritir.
Gerçek denen dengi olmayan asil

Miñ-milliyon buzuk sözdü çiritet.

Bin, milyon bozuk sözü çürütür.

35. Cöö Aytış⁵⁶⁸

(Tamaşa)

<p>1936-cıldın, oktyabr ayında Kırgızstan boyunca olimpiyada bolup, aga köp önörpоздор keldi. Alardın içinen kerektүүлөрүн alıp kalıp, filarmoniya uyuşturuldu. Oşondo iştep kaldım köpçülük menen.</p> <p>Şabdanbaev Toktonalı menen oşondo taanıştım. Oşol kezde Tököldöş kıştagınan eköobüz eki kvartira taptık. Col alıs, күntүгө işke bargança, kelgençe comok aytışabız. Bir күнү, taanışkanıbızga bir ayça bolgondon kiyin kızımatka kele catıp Şabdanbaev bir çoñ түp karacıgaçtı körüp kaygırganday münözdö söz baştadı da, maga kayrılıp minday dedi:</p> <p>-Ismayıl, ubakit bilinbey ötöt eken, ketet eken. Uşul karacıgaçka atımdı baylap, kamçımdı бүктөй karmap, mına bu ak tamga kirip ketçü elem. Canımdağı cigitter samoor koydurup, kozunu soydurup, bötölkölör üyülüp, saga okşogon baldar lappay dep cügürüp turar ele.</p> <p>-Toko, candap cürgön cigitteriñ kızımatıñdı kılса, maga okşogondor lappay dep tursa, çoñ daracadаğı mıktılardan болгонуñ go? Kim bolup iştep turduñ ele?-dedim men.</p>	<p>Ekim 1936'da Kırgızistan genelinde akınların olimpiyatları düzenlenir ve bu olimpiyatlara kalabalık sanatçı grubu katılır. Bu grubun en iyilerini seçerek ilk filarmoni kurulmuştur. İşte bu grubun içerisinde ben de vardım ve bunlarla birlikte çalışmaya başladım.</p> <p>Toktonalı Şabdanbaev ile burada tanıştım. Bu dönemde ikimiz Tököldöş köyünden bir ev kiraladık. İşle ev arasındaki yolumuz uzun olduğundan her gün yol boyunca masal anlatırdık birbirimize. Tanıştıktan bir ay sonra işe gelirken Şabdanbayev bir büyük ağacı görerek üzgün bir şekilde bana bakarak konuşmaya başladı:</p> <p>- Ismayıl, zaman bilinmeden gelip geçermiş. Zamanında işte bu ağaca atımı bağlayarak kamçımı elime alıp bu beyaz eve girerdim. Yanımdaki yiğitler semaverı yakıp, kuzuyu kesip, şişeleri dizerek sana benzeyen çocuklar “emredin” diyerek eli bağrında beklerlerdi.</p> <p>- Toktonalı, senin yanındaki yiğitler hizmetini görmüşse, benim gibiler “emredin” diye eli bağrında beklemişse sen çok değerli birisiydin o zaman? Ne iş yapardın?-dedim.</p> <p>-Ben o dönemde Kara-Kıya'nın beyiydim.</p>
---	--

⁵⁶⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s.301-305.

<p>-Men anda Kara-Kıyanın boluşu elem.</p> <p>-Kaysı cıldar ele?</p> <p>-1927-cıldardın akırı.</p> <p>Kolhoz-sovhoz cañıdan uyuşturulmakçı bolup catkan mezigil eken da. Basa, Tokom, oşondoy kebeten. Özüñ cerde bolgon menen, kökürögün asmanda, dalay kulaktardı opus kılıp, obodolorun artıngan ekensin ee Toko?</p> <p>Cigitçilik saltanattı men ötkördüm. Sen baykuş menin on körgönümdün birin da körgön coksın. Saltanattuu mırzalar kaday bolot, anın cürüş-turuşu kaday, anı eerçip cürgön cigiti kaday bolorun men saga aytıp bereyin, sen unçukpay gana ugup cüro ber,- dep Tokoñ çoñ sözgö tüştü.</p> <p>-Üstümdö kiygenim karışkır içik, başımda suusar tebetey, butumda pima çokoy, mingenim buura kökül, tarmal kuyruk, añır baş, kara boz corgo bolso. Barkut körpoçönü basa salıp, tört ayagına kurç temirden orus takanı urdurup, kıştın kıraan çildesinde çoñ kara col menen köl başında tayakelerime colooçu cönöp kalsam. Oşondo canımda cigitim sen bolsoñ. Senin kiygeniñ üstünön üküsu çıkkın eski boz ton, köbösu cok teri şım, culugunda camaaçısı bar eski kepiç maasıñ, başında art cagın basa kiygen, mañdayında aydın bir cañı-eki cañısınday türümü bar cılıusu kaçkan, eski kızıl körpö</p>	<p>-Kaç senelerindeydi?</p> <p>-1927'nin sonlarıydı.</p> <p>Kolhoz-sovhoz⁵⁶⁹ daha yeni kurulmaya başladığı dönemmiş. Doğru yahu Toktonalı, senin görünüşünden belli. Kendin yeryüzünde olsan da göğsün göklerde. Birçok zengini korkutarak yüksekere gelmişsin Toktonalı? Delikanlılık dönemini saltanat içinde geçirdim. Sen zavallı benim gördüklerimin onda birini bile görmemişsin. Saltanlı beyler nasıl olur, nasıl yürürler, onun peşindeki yiğitleri nasıl olacağını sana anlatayım, sen susarak beni dinle, -diye Toktonalı büyük söze başladı.</p> <p>-Üzerime giydiğim kurt kürkü, başımda kürk kalpak, ayaklarımda güzel çizme, bindiğim güzel kahküllü, kıvrıcık kuyruklu, küçük başlı, siyah boz yorga at olsa. Eyerin üzerine kadife döşek döşeyip, dört ayağına dört tane çelikten Rus nalı taktırıp, kışın en soğuk günlerinde büyük kara yolla Issık-Köl'deki dayılara doğru yola koyulsam. O zaman yanımdaki yiğidim sen olsan. Senin üzerine giydiklerin eskimiş bir kaftan olsa, işlenmemiş deri pantolonun olsa, ayağında yamağı olan eski galoşlu mesin olsa, başına giydiğin ise yeni doğmuş hilal gibi önünde yırtığı olan eski bir kırmızı kalpağın olsa. Bindığın atın yüksekliği iki metre gelen,</p>
--	--

⁵⁶⁹ Kolhoz-sovhoz; Sovyet dönemindeki devlet çiftlikleri.

<p>tebeteyiñ bolso.</p> <p>Miigeniñ biyigi eki metr kelgen, baskandan nım eçtemeni bilbegen, kıymıldagan ele cerinde celgen, özü beli kaykı, mañgel başınan kelgen çoñ kara aygır bolso, üzöñgügö butuñ cetpey dubalga tartıp minseñ. Eti şirin çaş taydın kazı-kartalarınan, konyak, spirtterden çakanıraak ak kurcunga salıp, sen böktörünüp alsañ. Kara aygır ölgöndöy kaşañ bolso, taskaktatıp cönögönündö kolu-butuñ koşo kıymıldap, eeriñ kıyç-kıyç etip, keede takımıñdı kıpçıp kalıp tursa.</p> <p>Böltök-söltök örülgön cügönüñ, üç cerinen üzülüp, tüyülgön kendir çılırıñ bolso. Kök kaşka corgonun oozun saal boşotup koygonumda bir çakırım kala kalıp, tizginin eerdin kaşına orogonumda cakın kele kalıp, oñ koluñ şaldayganda sol kolun kamçılanıp cürüp otursañ artımdan. Oşol künü Col-Argıdan ötüp Baylamtalga barıp konsok.</p> <p>Kapçıgaydagı tınaylardın bayları, biyleri, men cakşımın degenderi çogulup: “Tokom kelip kaldı, köl başına ötüp baratkan eken, kaysı üygö tüşüröbüz?” dep şaşıp kalıssa. Bir çoñ üydü tazalatıp, ayuu talpak, kilem-kelçe saldırıp çılgıy mıkıtları berişip Toko dep turuşsa, men suusar tebeteydi cüktün üstünö koydurup, içikti camınıp, çogoy topu çekede, otursam. Col cürüp suusap kelgen men caylanıp oturganda, sen baykuş tırp cıgılıp uktap kalsañ. Bir maalda “Boronçu, oy</p>	<p>yürümesini bilmeyen, yerinde kıpırdayıp koşan, beli eğik, deli başlı büyük siyah aygırın olsa. Üzengiye ayağın ulaşmadığı için atı duvara çekerek binsen.</p> <p>Eti tatlı tayın sucuklarından, konyak, ispiirtolardan küçük beyaz torbaya koyarak yanına alsan. Siyah aygır aşırı uyuz olsa, hızlı yürüdüğünde elin ayağın birlikte kıpırdayıp, eyerinden ses çıkartarak bazen ayaklarını sıkıştırırsa.</p> <p>Kaba bir şekilde örülmüş, üç yerinden kopuk ve düğümlemiş bir dizginin olsa. Akıtmalı boz yorganın ağzını birazcık bıraktığımda bir kilometre kadar geride kalsan. Dizgini eyerin kaşına kadar çektiğimde bana yaklaşarak sağ elin yorulduğunda sol elinle kamçılanarak peşimden gelirsen. Aynı gün Col-Argı’dan geçip Baylamtal’a varıp konsak.</p> <p>Kapçıgay’daki Tınay zenginleri, beyleri, ben iyiyim diyenler toplanarak: “Toko’ m gelmiş, göl kenarına gidiyormuş, hangi eve indireceğiz?”, diye telaşlanırlarsa. Bir büyük evi temizleterek, ayı kürkü, kilem halı serdirip bütün büyükleri toplanarak “Toko” diye beklerlerse. Ben zardava kürkünden yapılan kalpağımı yükün üzerine koydurup, kürkümü örtünüp, takkem başımda otursam. Yolculukta susayıp gelerek oturduktan sonra, sen zavallı ayaklarını kıpırdatmadan uyuya kalsan. Bir an “Boronçu, ya Boronçu,-diye uyandırıp, atlarının belini gevşet” dersem. O zaman sen</p>
--	--

<p>Boronçu,- dep oygotup, attarıñdın belin boşot” desem. Anda sen “belim iy, belim, sanım iy, sanım”, dep orduñan arañ turup ketseñ. Oşentip cürüp oturup köl başına barsak.</p> <p>Oşondo tayakelerim Tyan-Şan elin, öyüz-büyüz Isık-Köl, Karkıra, Çelek, Almatıdan arki kazaktı büt çakırıp aş bergeni catsa, Cırgalañdın boyuna miñden üy tigilip, it tamanı kan bolup, bosogodon may agıp catkan kezi bolso. Tayakelerim bul aştı ceen başkarıp tartısın dese. Caakta cok kıyın ırçı bolsoñ, baygege tiygen corgonu saga mingizip artıman kalbay maktap ırdap cür desem.</p> <p>Oşentip, on beş kün degende kayrılıp Çüygö kelsek. Alamüdüñün başında kün çıkkandan batkança tiyip tura turgan, şamal cetpegen şar akkan suunun canında, üstü cağı kök zoo, kara çirik kalıñ tokoy sonun cerde kıştoom bolso. Eki suluu kelişken ayalım, bir boygo cetken suluu kızım bolso. Senin üyüñ menin üyümdün eek aldında, arkırıp şamal tınbagan agımı katuu dayranın boyunda bolso. Kee bir cerine zıgır saman, kee bir cerine betege tıkkan cırtık kara üyüñ bolso. Özüñ caş ayalmet bolsoñ, baykuş. Erteñ menen turganımda sırtka çıgac kelatıp: “Boronçu, ooy Boronçu, kel, komuzuñdu ala kel!” dep kıykırıp üygö kirip ketsem. Bir pastan kiyin caman tebeteyiñdi basa kiyip, belindi uuktun boosu menen bekem kurçanıp, komuzundu</p>	<p>“Vah, belim, vah, baldırım vah, baldırım”, diye yerinden zor kalkarak gelsen. Böyle yol alarak göl kenarına gelsek.</p> <p>Oradaki dayılarım Tyan-şan halkını, Isık-Köl’ün karşı yakalarını, Karkıra, çelek, Almatı’nın ötesindeki Kazakları davet ederek eğlence verecek olursa. Cırgalañ’ın kenarına bin tane ev kurarak, köpeklerin ayaklarına kan bulaşarak, eşiğin altından yağlar akan dönem olursa. Dayılarım bu eğlenceyi yeğenim yönetsin derlerse. İnsanoğlunda bulunmayan söz ustası olsan, yarışta kazanan yorgayı sana bindirip peşimi bırakmadan beni överek şiirler söyle dersem.</p> <p>Böylece on beş gün olduktan sonra Çüy’e dönsek. Alamüdün’ün girişinde sabahtan akşama kadar güneş gören, rüzgarın ulaşmadığı hızlı akan çayın kenarında, üst tarafı yüksek kayalık ve gür ormanlı güzel bir yerde evim olsa. İki güzel karım ve bir tane güzel kızım olsa. Senin evin benim evimin aşağısında ve hep rüzgar esen hızlı akan çayın kenarında olsa. Bazı yerlerini samanla, bazı yerlerini otlak kapatan yırtık kara evin olsa. Kendin zavallı bir genç olsan. Sabah uyanarak dışarıdan eve dönerken: “Boronçu, ya Boronçu, gel, kopuzunu birlikte getir!” diye seslenerek eve girsem. Bir azdan sonra eskimiş kalpağını giyip belini çadırın ipiyle sıkıca kuşanıp, kopuzunu eline alarak gözünden yaşını akıtarak içeri girsene.</p>
--	---

<p>koltuktap, közüñön çaşñ agıp, kuuşuruluş kirip kelseñ.</p> <p>Bizdin üydö tabılgının, söksööldün çoşu catkan koydoy bolup ceeginde taruu bozo añtarılıp kastyulda cılıp, samoor çırkırap, cüz beşinçi çay, upuragan nan, Almatının kök kaşka kantı dastorkondo döbölönüp catsa.</p> <p>“Baybiçe, mobu Ismayıl baykuş ölgönü kalgan go, bayagı men içkenden elüünü kuyup berçi” desem. Oşondon elüünü kagıp ciberip, alka-şalka terdep ketseñ. Kazıdan, kartadan kıya kesip aldına taştap koyup otursam, cegin dep.</p> <p>Kışkısnı baldarıña köcö katık kıl dep bir torpoktun etin, caykısnı bir uydun sütün bersem.</p> <p>Mırzası mendey bolso, cigiti sendey bolso.</p> <p>Kanday deysiñ, artımdan kalbay ırdap cürsöñ, iraaızı bolor beleñ?</p> <p>-Toko iraaızımın. Iraaızı bolbosko ayla cok - dedim.</p> <p>-Emne cetpegeniñ bar, özüñ cigitim bolsoñ, mından aşkıttın emne keregi bar saga? - dedi Tokom.</p> <p>-Toko, bardıgın ireti menen aytıp, az gana cerin aytpay koyduñ. Emi sen ugup cürö ber, oşol cerin men aytayın.</p> <p>-Oşol siz eköobüz köl başına barıp kelgen mezgil 1929-cıdar bolso. El uyuşup kolhoz-sovhoz bolup, kedey tobunun başçısı kılıp meni koyup, seni kulakka tartıp, aylañ ketip</p>	<p>Bizim evde sert ağaçların közü ile tencerede ısınan boza olsa, semaver çınlayıp, en güzel çay, taze ekmek, Almatı'nın şekerı sofrada yığılı duruyorsa.</p> <p>“Hanım bu Ismayıl ölecek gibi duruyor, deminki benim içtiğimden elli gram kuyup versene” dersem. Bundan elli gramı içtikten sonra iyice bir ter atsan. Sucuktan, yağdan ince ince keserek önüne atarak yesene, diye otursam.</p> <p>Kışın çoluk çocuğa çorba yaparsın diye bir buzağının etini, yazın bir ineğin sütünü versem.</p> <p>Efendisi benim gibi olursa, yiğidi senin gibi olursa. Nasıl dersin, peşimi bırakmadan şiir söylersen, razı olur muydun?</p> <p>-Toko, razıyım. Razı olmamaya başka çare mi var, dedim.</p> <p>-Ne gibi eksiğın var, kendin yiğidim olsan, bundan fazlasının ne gereği var sana?-dedi Toko'm.</p> <p>-Toko, hepsini sırasıyla anlattın, birazcık eksik anlattın. Şimdi sen dinleye dur, işte burasını ben anlatayım.</p> <p>-İşte siz ikimiz göl tarafına gittiğimiz 1929'lu yıllar olsa. Halk toplanıp Kolhoz, sovhoz altında birleşerek fakirlerin başkanı diye beni seçerlerse. Seni sürgüne sürüp, çaresiz kaldığın dönemse. Malını saklayıp her tarafa gizlerken bütün malına, evine el koyarak sattırıp, satılmayanları ise kolhoza kaydetsek.</p>
--	---

<p>turgan cıl bolso. Malıñdı çaşırıp, ar cerge kaçırıp kuulanıp baratkanıñda bütün malıñdı, üy-cayıñdı opus kılıp sattırıp, satılбай kalganın kolhozdan ortosuna ötkörüp alsak. Bir üyüñdü selsovetke kızıl üy kılıp bersek, bir üyüñdü özüñ bilesiñ, menin üyümdün cırtığın, men alsam. Özüñdü açık sot kılıp, cer kotorup aydap iysek. Uлуу ayalıñ menen ketseñ. Kiçüü ayalıñ “barbaymın!” dep sot aldında acıraşsa, al ayalıñdı men alsam. Kök kaşka corgoñ, eer tokumu menen menin kolumda kalsa.</p> <p>Sen aydalıp barıp, al cerde cön cürböy, caat uyuşturganıñ üçün calgızdatıp aydap ciberse. Kempiriñ menen kımbatçılık, şaardın çetinde calgız tütün otursañ. Bir eşegiñ bolso, күнүгө otun alıp eşekke artıp satıp, күндүк ookatıñdı күндө taap cep tursañ.</p> <p>Turmuşuñ naçar bolso. Oşentip kıynalıp turgan keziñde acalga ayla barbı kempirin kaza tapsa, eşegiñ menen gana özüñ kalsañ.</p> <p>“Alım naçar, ölüp kala turganmın, maga spravka ciberseñer boşop bara turganmın” dep zarlap kat cazaşa. Oşol kezde men selsovetin predsedateli bolup tursam. Katıñdı okup, tuugandarıñdı çakırıp: “mobu çalıñar kat cazıptır, kanday deysiñer, kelsinbi, cokpu aytkıla” desem. Tuugandarıñ biri birdi aytıp, akırı: “meyli emi zulüm ele, zulüm da bolso kelsin, kolunan emne kelmek ele” deşse. Spravka cibersek, tamtañdap cürüp bir cıldan</p>	<p>Bir evini muhtarlık evi olarak versek, bir evini kendin bilirsin, benim yırtık evimi sana versem. Kendini açıkça yargılayarak başka bir yere sürsek. Büyük hanımınla gitsen. Küçük hanımın “Gitmem!” diye adalet önünde ayrılırsa, bu hanımını ben alırsam. Akıtmalı boz atını eyer takımıyla benim elime geçse. Sen sürülüp vardığın yerde boş durmadan bölücülük yaptığın için tek başına bir yere gönderseler. Hanımınla hayatın pahalı olduğu şehrin bir kenarında yalnız bir evde otursanız. Bir tane eşegiñ olsa ve her gün bu eşege odun yükleyerek pazara götürüp sattığın parayla geçimini sağlarsan.</p> <p>Geçimini zor sağlarsan. Böyle zor bir hayat sürdürürken ecele çare bulunur mu, hanımın vefat ederse, tek başına eşegiñle kalsan.</p> <p>“Halim kötü, neredeyse öleceğim, bana bir belge gönderir misiniz, buradan kurtulup köyüme döneyim” diye ağlayarak mektup yazsan. İşte o dönemde ben köyün muhtarı olsam. Mektubunu okuyup, akrabalarını toplayıp: “İşte bu ihtiyarınız mektup yazmış, nasıl dersiniz, gelsin mi gelmesin mi söyleyin?” dersem. Akrabaların çeşitli şeyler söylerse ve sonunda: “Tamam zalim biriydi ama zalim da olsa şimdi elinden ne gelirdi” derlerse. Belgeyi göndersek, bir sene sonra zar zor köyüne dönsen.</p> <p>Etraftaki akraba, tanıdıklarınla birkaç gün görüştükten sonra “Kolhoza üye olmak</p>
--	---

<p>kiyin kelseñ.</p> <p>Cek-caat, uruk-tuugandarıñ menen bir az kün uçuraşıp, anan “kolhozgo kirem” dep arız berseñ. Al uçurda kayra şayloo bolup, men kolhoz başkarması bolup turgan kezim bolso. Köpçülük cıynalıška salıp, altı ay sınoo menen kolhozgo alıp, koluña bir çoñ ögüz, cıyırma kap bersem - ustalarga kömür dayardap bereseñ,- dep.</p> <p>İlgeri özüñ körgön tokoydon kırkıp, bayagı öz konuşuña kömür köçürüp alıp kelip tursañ. Bir künü ögüzdü muzga cıgıp, çatın ketirip öltürüp alsañ. Oşol cılkı emgegiñdi ögüz için karmatsam,- dep kelatkanımda markum Şarşen aldıbızdan çıktı.</p> <p>- Eköñör ayabay erişip kalıpsıñar, emne sözdör bar? - dedi.</p> <p>- Ee Şake, kalıs bol. Men Ismayıldı canıma eerçitip cigit kılıp alıp cürsöm dep tilek kılsam, bul meni sürgüngö aydadı, uşu da teñdikpi? - dedi Toktonalı.</p> <p>- Köl başına kara aygır menen köp dele cırgap bargan cokmun,- dedim men.</p> <p>- Eköñördün bul tilegiñer çoñ tilek eken, bu tilekti kur ooz ayçu emes eken. Eki litr arak, üç kilo et menen üyünörgö cakşı oturup ayta turgan söz eken,- dedi Şakem.</p> <p>- Şake, mal-mülkümdün baarın kolhozgo alıp koydu bul başkarma, uşunun kolunda turat. Uşul Ismayıl alsın,- dedi Toktonalı.</p> <p>- Şake, menin kolumdagı kolhozduñ mülkü,</p>	<p>istiyorum” diye başvuruda bulunsan. Bu dönemde de seçim olup ben kolhozun başına geçsem. Toplantıda bu meseleyi konuşarak altı ay deneme süre vererek kolhoza üye yapsak, ustalara kömür hazırlaman için eline büyük bir öküz ve yirmi tane çuval versem. Eskiden alıştığın ormanı keserek eskiden sahibi olduğun kendi evine getirirsen. Bir günü öküzü buzdan geçirirken ayaklarını kırıp öldürürsen. O sene kazandığın bütün maaşını öküz için versen, diye devam ederken merhum Şarşen önümüzden çıkageldi.</p> <p>-İkiniz iyice kapışmışsınız, ne konuşuyorsunuz? Dedi.</p> <p>-Ee, Şarşen, adil ol. Ben Ismayıl’ı yanıma alarak yiğit yaparım diye hayal ettim, buysa beni sürgüne sürdü, bu da adil mi? Dedi Toktonalı.</p> <p>Göl kenarına siyah aygırla çok rahat gitmedim,- dedim ben.</p> <p>- İkinizin hayalleriniz büyükmüş, bunu boş hayal etmeyelim. İki litre rakı, üç kilo et ile evinizde rahatça oturup konuşulacak sözmüş,- dedi Şarşen.</p> <p>- Şarşen, mal mülkümün tümüne el koydu bu kolhoz başkanı, her şey bunun elinde duruyor. İşte bu Ismayıl alsın, -dedi Toktonalı.</p> <p>- Şarşen, benim elimdeki devletin mülkü, benim değil ya, onun sahibi var, dedim ben.</p> <p>- Ben devletin değerli mülküne el sürerim</p>
--	---

<p>meniki emes da, anın eesi bar,- dedim men. - Men kolhozduñ ıyık mülkünö kol sun dep ayta albaymın. Toktonalı alsın,- dedi Şakem. - Men köl başına da barbaymın, sürgüngö da barbaymın, arak da albaymın,- dep Tokom kaçıp kutuldu. 1936-c.</p>	<p>diye konuşmam. Toktonalı alsın, dedi Şarşen. - Ben göl kenarına da gitmem, sürgüne de gitmem, içki de almam, diye Toktonalı kaçarak kurtuldu. 1936</p>
--	---

36. Çoñdu'nun Aytike ile Selamlaşması⁵⁷⁰

<p>Çoñdu atayın Aytikege colukkını Cumgalga barıp, coluga albay ayılda Manas aytıp catkan cerinen Aytike üstünön çıgat. Oşondo Aytike Çoñdunun sırmı tartış üçün mintip ırdaptır.</p>	<p>Çoñdu özellikle Aytike'yle tanışmak için Cumgal'a gelir. Ama onu bulamaz ve Manas söylerken Aytike'yle karşılaşır. O an Aytike Çoñdu'nun sırmını öğrenmek için şöyle şiir söyler:</p>
---	--

AYTIKE:

Cumuru toyboy Cumgalga,
Cumalangan sen kimsiñ?
Aksakaldı sıylabay,
Dumalangan sen kimsiñ?
Bee soygon kasaptay,
Şımalangan sen kimsiñ?
Manas aytıp bakıldap,
Dubalangan sen kimsiñ?
El curtunan acırap,
Kubalangan sen kimsiñ?
Akın bolsoñ tartınbay,
Agaña salam aytıp cür.
Calgız ırçı men debey,

Cumgal halkına doymadan,
Acele eden sen kimsin?
Aksakala saygı göstermeden,
Yuvarlanan sen kimsin?
Beygir kesen kasap gibi,
Yenlerini düren sen kimsin?
Manas söyleyip durmadan,
Dua okuyan sen kimsin?
Halkından yurdundan ayrılıp,
Kovulan sen kimsin?
Akınsan çekinmeden,
Ağabeyine selam söyle.
Tek akın benim demeden,

⁵⁷⁰ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.32-36.

Tizginiñdi tartıp cür.
El çetine kelgende,
Esendikti aytıp cür.
Eptep taap olco alsañ,
Sıyıñ menen kaytıp cür.
Kep cebegen naadandı,
Kökbörü kılıp tartıp cür.
Sıydı bigen adamdın,
Kaymagın alıp kalıp cür.
Kenen elge tuş kelseñ,
Kayık bolup kalkıp cür.
Sırdı bilgen kişiğe,
Sırıñdı aytıp çalkıp cür.
Küyörman coldoş tabılsa,
Kümüştöy erip balkıp cür.
Bötön elge kelgende,
Atı cönüñ aytıp cür,

Dizginini çekeceksin.
Halkın toplantısına geldiğinde,
Esenliği söyleyeceksin.
Zar zor ganimet bulsan,
Saygınla geri döneceksin.
Söz dinlemeyen zalimi,
Kökbörü yaparak çekiştir.
Saygıyı bilen insanın,
Kaymağını alıp bir yere ayır.
Mert halka denk gelirsen,
Kayık olup yüzeceksin.
Sırrı bilen insana,
Sırrımı anlatarak rahatla.
Seni tutan yoldaş bulunursa,
Gümüş gibi eriyip akarsın.
Yabancı halka geldiğinde,
Adını anlatacaksın.

Degende taanıbastık kılıp uçuraşpaganına uyalıp kalat da, Çoñdu mintip uçuraşuu ırın aytat:	Deyince tanımazlıktan gelerek selamlaşmadığından utanır ve Çoñdu şöyle selamlaşır:
---	--

ÇONDU:

Narındın suusun boylogon,
Çabak urup oynogon,
Manas aytıp köp elge,
Ak Colborstoy coylogon.
Aytıke abam amnbı?
Azıraak ketti kemçilik,
Azır aytam salamdı.
Cer kıldırıp izdesem,
Deği sizdey tabambı.
Cayın ugup tosüp al,

Narın nehrinin kenarında gezen,
Yüzerek oynayan,
Manas destanını halka söyleyerek,
Ak kaplan gibi yürüyen.
Aytıke amcam esen mi?
Birazcık eksiklik oldu,
Şimdi söylerim selamı.
Yurdu gezerek ararsam,
Sizin gibisini bulur muyum?
Halinden anlayıp karşıla,

Talastan kelgen balañdı.
Küñgöy cagı tınımdar,
Küyöölötkön abamdı.
Kiyin baykap körörsüz,
Akın bolçu çamamdı.
Koçkor, Cumgal koş ayırık,
Cerim aman barsıñbı?
Karıyanı baş kılğan,
Keyigen közdü caş kılğan,
Kasiyettüü karılar,
Miñ kuştu kargap taş kılğan.
Cayçıları bar deşet,
Ak caydın künün kış kılğan.
Betege şıbak karagay,
Cıttagan candı mas kılğan,
Çöbüñ aman barsıñbı?
Baş-Köl, Soñ-Köl, Çatır-Köl,
Kölün aman barsıñbı?
Ak-Say, Arpa, At-Başı,
Kara-Kucur keñ cayloo,
Törüñ aman barsıñbı?
Tınımseyt, sarbagış,
Köbüñ aman barsıñbı?
Kök irim Narın kök dayra,
Suuñ aman barsıñbı?
Keçee kazaktın kolun toktotkon,
Tuuñ aman barsıñbı?
Abake, komuzdu kayırıp buradıñ,
Cönümdü menin suradıñ.
Cönümdü aytıp bereyin,
Tentigenge okşoboy,

Talas'tan gelen oğlunu.
Güney tarafı Tınım boyundan,
Amcamı damat yapan.
Sonra dikkat edip bakarsınız,
Akın olacak halimi.
Koçkor, Cumgal çifte yurt,
Halkım sağ salim mi?
İhtiyarı başkan edinen,
Dertlenen gözü yaş eden,
Özellikli ihtiyarlar,
Bin kuşu lanetleyip taşa dönüştürmüş.
Kainleri var derler,
Yaz gününü kış yapan.
Gür otlı çamlık alan,
Koklayan canı sarhoş eder,
Otunla sağ var mısın?
Baş-Köl, Soñ-Köl, Çatır-Köl,
Gölünle sağ var mısın?
Ak-Say, Arpa, At-Başı,
Kara-Kucur büyük yayla,
Başköşenle sağ var mısın?
Tınımseyt, Sarbagış,
Halkınla sağ var mısın?
Masmavi Narın nehri,
Suyunla sağ var mısın?
Dün Kazak'ın elini durdurtmuş,
Bayrağın sağ var mı?
Amca, kopuzunu çaldın,
Benim halimi sordun.
Halimi anlatayım,
Avare dolaşana benzemeyip,

Elimdi aytıp bereyin.
Cersiz kişi okşoboy,
Cerimdi aytıp bereyin.
Anı aytıp bütkün soñ,
Çoñ salamga keleyin.
Ceribiz bolot keñ Talas,
Atabız bolot zor Manas.
Aytıp ugup otursañ,
Ay menen Küngö çamalaş,
Ayçürök uçkan al cerden,
Boz aygırın culkuntup.
Bakay ötkön al cerde,
Börü içigin kulpuntup.
Semetey ötkön al cerde,
Seytekke berip kezegin.
Kalmaktardın Koñurbay,
Alardan alğan esebin.
Kanıkey ötkön al cerde,
Kara çaçın çort tüyüp.
Kabagın tüyüp karasa,
Kaarınan ot küyüp.
Kasiyettüü Talaska,
Manastın söögü koyulgan.
Calañ kümbözünün kışına,
Kañça miñ erkeç soyulgan.
Mayına kış bışırıp,
Eti menen toyungan.
Men oşondoy cerden kelgemin,
Oşondoy elden kelgemin.
Uruum sol karınay,
Aylanayın Talastın,

Halkımı anlatayım.
Yersiz insana benzemedem,
Yerimi anlatayım.
Bunu anlattıktan sonra,
Büyük selama söyleyeyim.
Yerimiz büyük Talas olur,
Babamız büyük Manas olur.
Söyleyip dinleyip oturursan,
Ay ile güneşe yakın,
Ayçürök uçan oralardan,
Boz aygırını oynatarak.
Bakay geçmiş buralardan,
Kurt kürkünü parlatarak.
Semetey geçmiş buralardan,
Seytek'e verip sırasını.
Kalmakların Koñurbay,
Onlardan almış hesabını.
Kanıkey geçmiş buralardan,
Siyah saçını düğümlemiş.
Kaşını çatıp bakınca,
Kahrından ateş yanmış.
Güzel yurt Talas'a,
Manas'ın naşı koyulmuş.
Sadece kümbetinin tuğlasına,
Binlerce nice koç kesilmiş.
Yağına tuğla pişirip,
Eti ile doyulmuş.
Ben öyle yerden gelmişim,
Böyle halktan gelmişim.
Boyum Sol Karınaylardan,
Kurban olayım Talas'ın,

Carımına barabar.
Carımı calgan bolos da,
Üçtön birge çamalaar.
Tentidim desem bu cerde,
Çetinen çıgıp talaar.
Kasiyettüü Cumgalda,
Aytıke abañ bar degen.
Ança-mınça adamdar,
Bir körüügö zar degen.
Ukkan-körgön karılar,
Oşondon ülgü al degen.
Ketençiktep tartınbay,
Atka kamçı sal degen.
Nuska sözün üyrönüp,
Kumarga bir kan degen.
Manas aytıp otursa,
Sözü şeker bal degen.
Semetey, Seytek, Manastı,
Bütün aytkan can degen.
Aytıkeñdin sözünön,
Çıyral cana can degen.
Cumgalda bark-kadırluu,
Salmagı altın-zal degen.
Kaskıñ kelse ır kenin,
Aytıkeñe bar degen.
Oozunan may ketpeyt,
Cegeni kazı-cal degen.
Cumgalga barıp ırımdap,
Keşigin içip al degen.
Aytıke seni taarıntsa,
Talaska kayra sal degen.

Yarisına beraber.
Yarısı yalan olsa da,
Üçün birisine yakındır.
Boş gezdim desem buralara,
Bir kenarından çekişir.
Özellikli Cumgal'da,
Aytıke amcan var demiş.
Bazı insanlar,
Bir görmeye muhtaç demişti.
Duyan gören ihtiyarlar,
Ondan örnek al demiş.
Korkarak çekinerek,
Ata kamçı vur demişti.
Güzel sözünü öğrenip,
Kumarını kandır demiş.
Manas söyleyince,
Sözü şeker bal demiş.
Semetey, Seytek, Manas'ı,
Her şeyi anlatan can demiş.
Aytıke'nin sözünden,
Kendine gel can demiş.
Cumgal'da saygın olan,
Ağırlığı altın demiş.
Kazmak istersen şiir madenini,
Aytıke'ye var demiş.
Ağzından yağ gitmez,
Yediği sucuk demiş.
Cumgal'a kaide için giderek,
Yemeğini ye diyerek.
Aytıke seni darıltsa,
Talas'a geri dön demiş.

Karı sözün bek saktap,
Kökürökkö kep saktap,
Suusamır-Cumgal sak saktap.
Aşuu aşıp taş basıp,
Neçen kıya bel aşıp,
Sizdi köröyün dep kelgemin.
Töö bolup, nar bolup,
Çögöyün dep kelgemin.
Cakşı söz aytsa betinen,
Öböyün dep kelgemin.
Kodulasa colotpoy,
Sögöyün dep kelgemin.
Bilgenimdi el-curtka,
Tögöyün dep kelgemin.
Sırınızdı Aytıke,
Çegeyin dep kelgemin,

Yaşlı sözünü koruyup,
Göğsünde söz saklayıp,
Suusamır-Cumgal'ı koruyup.
Geçit geçip taşa basıp,
Nice yokuş kırı geçip,
Sizi görmek için geldim.
Deve olup, buğra olup,
Çökeceğim diye geldim.
Yüzüne iyi söz söyleyse,
Öpmek için geldim.
Kaba çıkarsa yaklaştırmadan,
Sövmek için geldim.
Bildiklerimi yurda halka,
Dökmek için geldim.
Sırrımızı Aytıke,
Çekmek için geldim.

Dep komuzun booruna alıp kol alışkan eken.	Diye kopuzunu eline alıp tokalaşmışlar.
---	---

37. Estebes Tursunaliyev'in Korgool ile Karşılaşması⁵⁷¹

1952-cılı Toktogul rayonuna kontsert koyup barıp kaldık. Oşondo Kokemdi birinçi kördüm. Al kişi Abdıraşit Berdibayevge mintip ırdap çatıptır:	1952'de Toktogul ilçesine konser vermek için gittik. Korgol'u burada ilk defa gördüm. Korgol Abdıraşit Berdibayev'e şöyle konuşuyordu:
--	---

KORGOL:

Oo karıgan Korgol kep ukkam,
Kalayıktan men ukkam.
Kalk ırçısı Osmonkul,

Oo, yaşlı Korgol söz duydum,
Halktan ben duydum.
Halk akımı Osmonkul,

⁵⁷¹ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.156-159.

Kalkıma keldi dep ukkam.
Ar kişiden men ukkam,
Ak tañday ırçı Osmonkul,
Aylıma keldi dep ukkam.
Balam, sen da ırçının birisiñ,
Irçılıkta ümütüñ.
Eger ırçı bolbosoñ,
Toktoguldun cerinde,
Emine basıp cürüsüñ?!

Halkıma geldi diye duydum.
Her insandan ben duydum,
Ak damaklı akın Osmonkul,
Köyüme geldi diye duydum.
Oğlum, sen de akının birisin,
Akınlıkta ümidim.
Eğer akın olmazsan,
Toktogul'un yerinde,
Neden geziyorsun?!

Munu eldin baarı ugup çogulup kalıştı. Abdıraşit “Rakmat, Koke”, dep kolun alıp körüşti. Andan kiyin Osokem arı cakta ötügün maylatıp catat ele, Korgol oşo cerge barıp, Osokemin canına turup mınday dep irdadı:	Bunu halkın tümü duyarak toplandılar. Abdıraşit: “Teşekkür ederim, Korgol”, diyerek tokalaşarak selamlaştı. Bundan sonra , Korgol ötede çizmesini boyatmakta olan Osmonkul'un yanına giderek şöyle konuşmaya başladı:
--	--

Osmonkul, kayda cürüsüñ körünböy,
gözük müyorsun,
Kalık, Alımkul üçöbüñ,
Katar cürdüñ bölünböy.
Ar kimiñdin ırñar,
Ataktuu Isık-Kölümdöy.
Osmonkul, senin ırlarıñ,
Ala-Toonun celindey.
Ar bir sözdün kaykımı,
Manattın kalgan önündöy.

Osmonkul, nerelerdesin
Kalık, Alımkul üçünüz,
Ayrılmadan birlikte gezdiniz.
Her birinizin şiiri,
Ünlü Isık-Köl'üm gibidir.
Osmonkul, senin şiirlerin,
Ala-Too'nun yeli gibidir.
Her sözün anlamı,
Kadifenin rengi gibidir.

Añgiça Eginçiyev Bektemir arı caktan kele catkan. Korgol aksakal Bektemirdi murdatan taaniyt eken, aga mintip koyo berdi:	Bu arada öteden Bektemir Eginçiyev geliyordu. Korgol aksakal bektemirdi eskiden beri tanıyormuş, ona bakarak şöyle konuştu:
---	---

Bektemir,
Murutuñ bolso burguday,

Bektemir,
Bıyıkların upuzun,

Sayrap ırdap oltursañ,
Sayaga kongon bulbulday.
Sagındıñ beken, Bektemir,
Mendey sakalı appak kurgurdu ay!

Öterek şiir söylersen,
Gölgeye konan bülbül gibi.
Özledin mi, Bektemir,
Benim gibi sakalı apak zavallıyı!

Añgıça Adamkalıy aksakal keldi. Korgolgo kolun berdi. Oşondo Adakeme Korgol mınday dep ırdadı:	Bu arada ihtiyar Adamkalıy geldi. Korgol'a elini uzattı. Korgol Adamkalıy'a şöyle konuştu:
--	--

Oo, Adamkalıy, kayranım,
Ar önörgö balbanım.
Kıyıktı tartıp çaş kezde.
Kız-kelindi candadıñ.
Temir komuz kakkanda,
Tañ kalat çaşñ-karganıñ.
Kuurçaktı oynotkon,
Kıyım talant al cagiñ.
Önördün baarım tandadıñ.

Oo, Adamkalıy, değerlim,
Her sanata pehlivanım.
Zorluğu çekip gençlikte.
Kız gelinin yanındaydın.
Ağız kopuzu çalınca,
Şaşırırdı gencin yaşlın.
Kuklayı oynatan,
Büyük yeteneğın sahibisin.
Sanatın tümünü seçtin.

Uşintip ırdap catkanda Şayloo Mukaşova keldi. Korgol:-Bu kızım da artistpi?- dedi. Ooba artist,- dedik. -Kızım, saga bir ooz sobolum bar, ugup tur dep Şayloogo ırdap kaldı.	Böyle şiir söylerken Şayloo Mukaşeva geldi. Korgol: "Bu kızım da artist mi?"-dedi. "Evet artist", dedik. -Kızım, sana bir sorum olacak, dinle", diyerek Şayloo'ya şöyle konuştu:
--	--

Oo, balam, bala ekensiñ,
Başatka çıkkın cekensiñ.
Bara-bara oolugup,
Mobu, baldardın barkına cetpes bekensiñ.
mısın?
Abaylasam münözüñ,
Açılğan kızıl güldöysüñ.
Beşeneñ cayık, peyliñ ak,
Asmandan tiygen kündöysüñ.
Azır güldöy çaş çagiñ,

Oo, çocuğım daha çocukmuşsun,
Su kenarında yeşeren çiçeksın.
Gittikçe heveslenip,
İşte bu çocukların değerini anlar
Dikkat edersem huyun,
Çiçek açan kızıl gül gibisin.
Alnın açık, huyun güzel,
Gökyüzünden değın güneş gibisin.
Şimdi çiçek gibi gençsin,

Kiyin karılık başka tüşkondö,
geldiğinde,

Mendey kak cüröktön zildeysiñ.

Daha sonra yaşlılık başına

Benim gibi yürekten ağlarsın.

Bir ubakta men Osokemdin canına turat elem. –Bul tomolok balam kim,-dep Korgol Osokemen surap kaldı. Osokem ayttı:-bul bala-atı Estebes, özü Alımkul tökmönün ceeni bolot,-dedi. –Aa, bayagı Toktoguldun Alımkul balasının balası turbaybı,-dep meni karap ırdap kaldı:	Ben Osmonkul’un yanında duruyordum. –Bu dolgun oğlum da kim? Diyerek Korgol Osmonkul’dan sordu. Osmonkul: “Bu gencin adı Estebes, kendisi Alımkul akının yeğeni olur”, dedi. Evet Toktogul akının oğlu Alımkul’un oğluymuş”, diyerek bana doğru konuşmaya başladı:
---	--

Oo, balam, özöngö çıkkan sonosuñ,
Ölbösöñ ökmötkö ırçı bolosuñ.

Kırañga çıkkan sonosuñ,

Kuday alıp ketpese,

Kubantkan ırçı bolosuñ.

Çıbirga çıkkan sonosuñ.

Çıçım alıp ketpese,

Çınçıl ırçı bolosuñ,

Kaarlangan kişiñe,

Kalıkça karmap tişiñe.

Kayaşa kılıp koyorsuñ.

Alımkul menen Osmonkul,

Alıp kal aytkan cobosun.

Uşulardın orduna,

Uulum, bir künü cetip konorsuñ.

Oo, oğlum nehirde yeşeren çiçeksin,
Ölmezsen devletin akını olursun.

Yamaçta yetişen çiçeksin,

Allah alıp gitmezse,

Sevindiren akın olursun.

Yaylada yeşeren çiçeksin.

Rüzgar uçurup gitmezse,

Gerçek akın olursun,

Kahırlanan insana,

Kalık gibi ısırırın.

Cevabını verirsin.

Alımkul ile Osmonkul,

Öğren söylediklerini.

Bunların yerine,

Oğlum, bir gün ulaşip konarsın.

Menin cürögümö ataktuu Korgol akın çoñ taasir etti. Azır da al kişinin ünü kulagımda cañırıp turgansıyt.	Ünlü Korgol akın benim kalbimde silinmez bir etki bıraktı. Şimdi bile onun sesi kulağımda duruyormuş gibidir.
--	---

38. Osmonkul İle Kalık'ın Soru Cevabı⁵⁷²

OSMONKUL:

Kalmırza kanday ırçı eken,
Kördüñbü kanday kişi eken?
Baatırsıñ dep köp maktap,
Al kimden ırdap ceçü eken?

Kalmırza nasıl akın imiş,
Gördün mü nasıl kişiymiş?
Bahadırsın diye çok överek,
O kimden bahsedermiş hep?

KALIK:

Kalmırza bolso başınan,
Bay-manaptın kaşınan.
Manaptarga köp bargan,
Toguzdap ırdap at algan.
Kalmırza algan toguzdu,
Kaytıp kelip manaptar
Toptogu çıgım dep salgan,
Ebin taap zalimder
Emgekçini cep kalgan.

Kalmırza ise başından,
Bey zadelerin karşıından.
Beylere çok gitmiş,
Şiir söyleyip dokuz hayvan almış.
Kalmırza almış dokuz hayvanı,
Beyler geri dönerek
Giderlerin içinde saymışlar,
Yolunu bulup zalimler
Çalışanın hakkını yemişler.

OSMONKUL:

Ceñicoktu köp aytat,
Cetken ırçı dep aytat.
Kördüñ bele sen anı,
Ukkan körgön el aytat.

Ceñicok'u çok anlatır,
Büyük akın diye anlatır.
Görmüş müydün sen onu,
Duyan gören halk söyler.

KALIK:

Akın bolçu Ceñicok,
Aytkanının kemi cok.
Bay-manaptın aldına

Akın idi Ceñicok,
Dediklerinin eksiği yok
Bey zadelerin önünde

⁵⁷² Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.72-77. 1934 yılında gerçekleşmiştir

Kündö ırdagan Ceñicok.
Kündüz carık, karañğı,
Tündü ırdagan Ceñicok.
Ak şariyat kuran dep,
Akırekttik ıyman dep,
Alla taala kудaydın
Ak colunda turam dep,
Dindi ırdagan Ceñicok.

OSMONKUL:

Balıkoos kaday ırçı eken,
Başında kayda turçu eken?
Kabardar bolsoñ, açık ayt,
Kaday ırdan bilçü eken?

KALIK:

Balıkoos dep el koygon,
Özünün atı Bekmurat
Altı ay aytkan “Manastan”,
Anıgın ugam Talastan.

OSMONKUL:

Balıñdı taştaçı,
Başkaldı baştaçı.
Adabiyat betinde
Aalının kaday cazması?

KALIK:

Sovetçil colu Aalının,
Salmaktuu ugam dayının.
Eñ aldınkı cazuuçu,

Ceñicok her gün şiir söylerdi.
Gündüz aydınlığı, karanlık
Geceyi söylerdi Ceñicok.
Ak şariat Kuran diye,
İman sonsuz diye,
Allah-ü-Teala tanrının
Ak yolunda duruyorum diye,
Şiirinde dini anlatmış Ceñicok.

Balıkoos nasıl akın idi,
İlk başta nasıl duruyormuş?
Haberdar olsan, açık söyle,
Nasıl şiiri bilirdi diye?

Balıkoos diye halk ad vermiş,
Kendi adı Bekmurat
Altı ay söylermiş “Manas’ı”,
Bunları duydum Talas’tan.

Balık’ını burada bırak,
Başkaldan başlasana.
Edebiyat içerisinde
Aalı’nın nasıl kalemi?

Aalı’nın yolu Sovyetlerdir,
Sağlam diye duyarım durumunu.
En öndeki yazarlardan,

İş cüzünön taamın.
Arbın bilet özgöçö,
Adabiyat tarihin.
Kırgızstan, biz emes,
Soyuz bilet arımın.

OSMONKUL:

Aytıke, Çoñdu, Naymanbay,
Ar kim aytat ar kanday.
Öz başın biylep cürgönbü,
Bay-manapka caldanbay?

KALIK:

Aytıke ötkön el maktap,
Naymanbay, Çondu mal tapmak.
Kedeyge ırdap kele albay,
Manaptan korkkon caltaptap.
Ubagında alar da
Ookatın kılğan can saktap.

OSMONKUL:

Cañılarga keleli, ay,
Cazgıç bala degele-ay,
Kabarın aytçı ugayın
Kanday cazat Elebay?

KALIK:

Mukay da cakşı cazuuda,
İreettep ırlar basuuda.
Eski menen cañını,
Acıratıp açuuda.

Yaptığı işlerinden tanıyacaksın.
Çok iyi bilgisi vardır,
Edebiyat tarihinden.
Sadece Kırgızstan değil,
Tüm Sovyetler birliği bilir.

Aytıke, Çoñdu, Naymanbay,
Herkes değişik şekilde anlatır.
Kendi kendini yönetirmiş,
Bey zadelere yalvarmadan?

Aytıke'yi halk överdi,
Naymanbay, Çondu mal kazanırdı.
Fakir fukaraya şiir söyleyemedi,
Beylerden çok çekinmiş.
Zamanında onlar da
Kendi hayatını yaşamış.

Yenilere gelelim,
Yazar çocuk vardı,
Haberini söyle duyayım
Nasıl yazar Elebay?

Mukay da iyi yazıyor,
Sırasıyla şiirlerini basıyor.
Eski ile yeniyi,
Ayırarak yazıyor.

Arbindatıp dastanın,
Arnap elge tartuuda.

OSMONKUL:

Tuura dañgır coldo eken,
Turmuştı maktap ır cazgan.
Turusbektin balası,
Cusup kaday boldu eken?

KALIK:

Cusup cazat cañını,
Ötö küçtüü calını.
Cazmasının negizi,
Cañıçıldık agımı.
“Acal orduna” kırıgızdın,
Kırıgındagı tarıhı.
Eçen türkün ırların
El kadırım taanıdı.

OSMONKUL:

Toktogul kıyın ırçı eken,
Torgoydoy tilin bezçü eken.
Toguz cılı Sibirge
Kay sebepten ketti eken?
Ce, üstürtödön söz kılğan,
Uşak-ayñ söz beken?

KALIK:

Maktagin dese bolbogon,
Manaptardı kordogon.
Tilibizdi albayt dep,

Çoğaltarak destanını,
Bağışlayıp halka sunuyor.

Doğru sğalam yoldaymış,
Hayatı överek şiir yazan.
Turusbek’in çocuğu,
Cusup nasıl imiş acaba?

Cusup yazar yeniyi,
Alevi yükselen birisidir.
Yazdıklarının temeli,
Yenilik akımı.
“Ecel Yerine” eseri Kırıgız’ın,
Kırıldığındaki tarihini anlatır.
Nice çeşitli şiirlerin
Halkın değerini anladı.

Toktogul büyük akınmış,
Turgay gibi dili ötermiş.
Dokuz sene Sibirya’ya
Hangi sebeple sürülmüş?
Yada yukarıdan konuşan,
Dedikodu söz müymüş?

Öv deyince dinlemeden,
Bey zadeleri horlamış.
Dediklerimizi dinlemez diye,

Kıyanattık oylogon.
Calaa caap Kerimbay,
Ak cerden Sibir aydatkan.
Toguz cılı tentitip,
Tolgontup şoron kaynatkan.
Tobuna kelgen cüdüböy,
Totuday Tokom kayratman.

OSMONKUL:

Coomartın aytçı corugun,
Curnal-gezit porumun.
Anı kıyın cazgıç deyt,
Aytçı bilseñ sonunun.
Anıgın sizden ugayın,
Akındıgının tolugun.

KALIK:

Al Bökönbaydın balası,
Toktogul bolçu agası.
Tolkup mıktı ır cazgan,
Sotsialçı kagazı.
Coomart da cazgıç baldardan,
Coldoşu köp tandalgan.
Eçen kızık ırları,
Elibizge arnalgan.

OSMONKUL:

Eşmambet ırğa mıktı eken,
Öz kulagım ukşa eken.
Mıktı bolso Eşmambet,
Kaysı cerden çıktı eken?

Kötülüğü düşünmüşler.
İftira atıp Kerimbay,
Haksız yere Sibirya'ya sürdürtmüş.
Dokuz sene zorluk çektirip,
Çok olan çilesini daha da çoğaltmış.
Halkına geri dönmüş yıkılmadan,
Öten kuş gibi güçlü Toko'm.

Coomart'ın yaptıklarını anlatsana,
Dergi, gazete şeklini.
Onu da büyük yazar derler,
Söyle varsa bildiklerini.
Gerçekleri senden dinleyeyim,
Yazarlığının hepsini.

O Bökönbay'ın oğludur,
Toktogul idi ağabeyi.
Coşarak sağlam şiir yazar,
Sosyalisttir kalemi.
Coomart yazar çocuklardandır,
Seçkin yoldaşı çoktur.
Nice ilginç şiiri vardır,
Halkımızı anlatan.

Eşmambet şiire iyiyimiş,
Kendi kulağım duysa keşke.
Sağlamsa Eşmambet,
Nereden çıktı acaba?

KALIK:

Eşmambet Ketmen-Töbödön,
Ermek bol dese manaptın,
Aldına tüşüp cönögon.
Bolboy koyor erki cok,
Boluş, biy, zalim, törödön.

Eşmambet Ketmen-Töbö'dön,
Eğlenceye ortak ol derse beyler,
Önden gider aceleyle.
Olmayacak yolu yok,
Zalim bey zadelerden.

OSMONKUL:

Koozdop kalam sırdaşat,
Kuruluş ırın ırdaşat.
Kolu epkindüü bala deyt,
Kubanıçbek kanday ır cazat?

Süsleyip kalemle yazarlar,
Kurma şiirlerini söylerler.
Eli hafif çocuk derler,
Kubanıçbek nasıl şiir yazar?

KALIK:

Cazuuçu emgek tabınan,
Epkindüü işke abıdan.
Bilimdin colun taanıgan,
Jurnal, gezit, kitepke,
Kubanıçbektin ırları,
Tüzülüp çıktı cañıdan.

Yazar emeğinin tavından,
Coşkulu işe iyice.
Bilimin yolunu bilen,
Dergi, gazete, kitaba,
Kubanıçbek'in şiirleri,
Düzenlendi yeniden.

OSMONKUL:

Calgan aytıp koybosom,
Canıñ çikkır bolbosõñ,
Elestetçi kılçayıp,
İlgerkiñdi oylosom.
Sen eköübüz kim elek,
Aş menen toydu aralap,
Ar kimden alıp ceer elek.
Bul oturgan kalayık,

Yalan söylemezsem,
Canı çıkası olmazsan,
Geri dönüp baksana,
Eskilerini düşünsem.
Sen ikimiz kimdik,
Toy ile eğlenceyi gezerek,
Herkesten alıp yerdik.
Bu oturan kalabalık halk,

Eköñ kim dep surasa,
Biz emne deer elek?

KALIK:

Sözünö coop bereyin,
Bir baştan aytıp keleyin.
Anda karañgı küügüm tündobüz,
Emi carkırak şañduu kündöbüz.
Kırgızstan küzgüsü
Teatrdın kızımatında birgebiz.

OSMONKUL:

Sovettin colu tazalık,
Salııp alga basalık.
Caştar menen canaşa,
Ked, Kake,
Sotsial ırın cazalık.

KALIK:

Cazuuçu caştar caynaşat,
Caltırak kalem karmaşat.
Sotsialçıl ölkönün,
Körkün ırdap sayraşat.
Osmonkul, Kalık, Alımkul
Alar menen
At salııp baratat.

İkiniz kimsiniz diye sorarsa,
Biz ne derdik?

Sözüne cevap vereyim,
Sırasıyla anlatayım.
O zamanlar karanlık gecelerdeydik,
Şimdi aydınlık günlerdeyiz.
Kırgızistan aynası
Tiyatronun hizmetinde birlikteyiz.

Soviyetin yolu temizlik,
Yarışıp öne yürüyelim.
Gençler ile yan yana,
Ked, Kake,
Sosyalist şiirini yazalım.

Yazar gençler
Parlak kalem tutarlar.
Sosyalist ülkenin,
Şanını şiirle söylerler.
Osmonkul, Kalık, Alımkul
Onlar ile
Yarışarak gidiyorlar.

39. Kalık Akınla Osmonkul'un Karşılaşması⁵⁷³

⁵⁷³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.228-238.

<p>Men Kalık ırçı menen kezdeşkenge çeyin eç bir cerde ırdagan emesmin. Kez-kezde gana kız oyunlarında kurbularımdın surooloru boyunça alardın köñülün kıybay, korkkonuman kıynalıp catıp, küygön ırlardan cana kazakça ölöñdördön ırdap berüüçümün. Sebebi atamdın bir tuugan agası Süyünbay öto kaarduu kişi boluuçu. Bizidin uruunu oşol kişi başkaruuçu. Anın aytkanın eç biröobüz orundatpay koyuuçu emespiz. Menin kız oyundardın birinde ırdaganımı ugup kalıp, çakırtıp alıp minday degeni alige esimde. (al meni it kubar dep çakıruuçu) Menin atak dañkımdı bulgabagın, ırçılık dubananın işi, dubanaça ak urbay, cön ookatıñdı kılgın. Ekinçi senin ırdaganıñdı ukpayın, uksam taarınba!.. İyul (57-bet)</p> <p>Oşentip men ırdabay kaldım. 1918-cılı may ayında gana menin keleşektegi baktıluu ömürümdün dañgır colu açıldı. Buga özgöçö Kalık sebep boldu.</p> <p>Men Pişpekte cürsöm, coldoşum Aman bizidin ayılga Kalık kelgendigin ayttı. Barıp colugup, talantımdı sındatıp köröyün degen oy menen çapkan boydon şaardan çıktım.</p> <p>Ayılga barsam, Bökö aksakaldım üyünün içi tışına el batpay ketiptir. Tördö uzun boyluu, caşı kırktarga cakındap kalgan kara sur kişi “Kurmanbekti” ırdap oturuptur. Bir az ubakit ötköndön kiyin ele</p>	<p>Ben Kalık akınla karşılaşmadan önce hiçbir yerde şiir söylemedim. Ara sıra “Kız Oyunlarında” arkadaşlarımdın istekleri üzerine onları kırmamak için zorlanarak aşk şarkılarından ve Kazakça şarkılardan söyledim. Sebebi amcam Süyünbay çok sinirli birisiydi. Bizim boyu o yönetirdi. Onun dediklerini hiç birimiz dinlemezlikten gelemezdik. Kız Oyunlarımdın birinde benim şarkı söylediğimi duymuş ve beni çağırarak azarladığı hala aklımda. (Amcam beni “Köpek kovar” diye çağırırdı) Benim namımı kirletme, akınlık divanelerin işidir, divane gibi konuşmadan, sakince hayatını geçir. Bir daha senin şiir söylediğini duymayım, duyarsam darılma!... Temmuz (57 sayfa)</p> <p>Böylece ben şiir söylemedim. Mayıs 1918’de benim mutlu hayatımın büyük yolu açıldı. Buna özellikle Kalık sebep oldu.</p> <p>Ben Pişpek’teyken arkadaşım Aman bizim köye Kalık akının geldiğini söyledi. Gidip onunla karşılaşılarak yeteneğimi sınatmak için koşturarak şehirden yola koyuldum.</p> <p>Köye geldiğimde Bökö aksakalın evinin içi dışı seyirci ile dolmuş. Başköşede uzun boylu ve yaşı kırka yaklaşan esmer bir kişi Kurmanbek Destanını söylüyormuş. Bir süre geçtikten sonra Kurmanbek destanını tamamladı. Ben selam vermeden önce “Kalık lütfen devam edin” dedi oturan halk. Kalık</p>
---	---

<p>“Kurmanbektin” ayagina çıktı. Men uçuraşayın degençe bolboy, ulantıñız Kake deşip el caalap ciberdi. Kakem komuzun tolgop kayra baştadı.</p>	<p>kopuzunu eline alıp tekrar başladı.</p>
---	--

KALIK:

Sayaktan keldim soltogo,
Sarbagış, tınay ortoño.
Töö baştap toguz at bergen,
Tüpkü atañar kolkogo.
Bölöntkön dalay ırçını,
Atiles, şayı, tokogo.
Urmattuu kalkım kulak sal,
Urugum bolot sayaktan.
Uçuraşıp ketkeni,
Umtulup keldim Kabaktan.
Ulama bolom ırlardın,
Urugun seep taratkan.
Tomuktay kezde Tokomdon,
Tatkamın ırdın şiresin.
Taap aytkan ırçımın,
Tatıktuu ırdın cüyöösün.
Tobunda eldin bata alıp,
Tokomo cakkan münözüm.
Tomuktay kezden eerçitip,
Tay çağımda telçitip,
Toktogul mülkün üyrötkön.
Tazası ırdın mına dep,
Tartınbay alga çura dep,
Talpıntıp kanat küülötkön.
Silerden dalay ırçı ötkön,

Sayak'tan geldim Solto'ya,
Sarbagış, Tınay arasına.
Deve başta dokuz hayvan veren,
En büyük babanız Kolko'dur.
Nice akını sarmıştır,
Değerli halkım dinle,
Sayak boyundan olurum.
Selamlaşıp gitmek için,
Yola çıktım Kabak'tan.
Şiirin cambazı olurum,
Tohumunu saçıp dağıtan.
Küçükken Toktogul'dan,
Tatmıştım şiirin şekerini.
Bularak söyleyen akınımdır,
Güzel şiirin anlamını.
Halktan dualar alarak,
Toktogul beğenmişti huyumu.
Küçüklükten birlikte gezerek,
Tay çağımda büyüttü,
Toktogul bildiğini öğretti.
Şiirin temizi budur diye,
Çekinmeden ilerle diye,
Çırparak kanat sallattı.
Sizlerden nice akın geçti,

Aytsa çerdi taratkan.
Kalmırza, Balık, Camankul,
Tamşantıp eldi karatkan
Kün batıp neçen tañ atkan,
Balık ooz aytsa Manastan.
Oşolordoy ır tapkan,
Irçının biri men bolom.
On üçkö cañı çıkkanda,
Ir kesibin coldogon.
Artıkça maga baa berip,
Akın Tokom koldogon.
Kanatı çalgın ak kuştay,
Kalık ırçı talpınsın.
Köpçülük kaalap turgan soñ.
Köñülün maga burgan soñ
Köödöndögü ırların,
Kayaktan akın çaşırsın.
Başman beri cön bilgen,
Barkımdı biler kalkımsıñ,
Berekelüü koluñar,
Baylığı taşkan altınsıñ.
Bali dep urmat kılğan soñ.

sonra.

Baş burup nege tartınsın.
Çenebey ırdı silerge,
Çarçabay aytıp bereyin.
Çalkıgan kıyal mende bar,
Çaalıktım elim debeyin.
Çañ kaltırıp artıma,
Çapkan attay cönöyün.

Söyleyince rahatlatan.
Kalmırza, Balık, Camankul,
Sevdirip halkı baktıran
Güneş batıp nice tan attı,
Balık ooz söylerse Manas'tan.
Bunlar gibi şiir bulan,
Akının biri benim.
On üç yaşına yeni geldiğinde,
Şiiri meslek edinmişim.
Bana iyi değer vermişti,
Toktogul akın kollamıştı.
Kanadını çırpan ak kuş gibi,
Kalık akın havalansın.
Kalabalık istedikten sonra.
Gönlünü bana çevirdikten sonra
İçindeki şiirlerini,
Akın nereye saklasın.
İlk baştan beri yol bilen,
Değerimi anlayan halkım sensin,
Bereketli eliniz,
Zenginliği taşan altınsın.
Aferin diye saygı gösterdikten

Dönerek niye çekinsin.
Ölçmeden şiiri sizlere,
Yorulmadan anlatayım.
Çağlayan hayal bende var,
Yoruldum halkım demeyim.
Toz bırakıp arkama,
Koşan at gibi yola koyulayım.

Kakem köpkö çeyin ırdadı. Menin

Kalık uzun süre şiirine devam etti.

<p>esimde kalganı uşular.</p> <p>Bökö aksakal meni körö koyup, kubanıp ketti. Ordunan tura kalıp: Kel, Osmonkul, Kalık ırçı menen uçuraşkın. Kazanandın oozun açkın, kaçankıga çeyin ele katıp cürmök eleñ, elden bata algın. Kalık ırçıdan sabak, taalim al, Süyünbay acıga cooptu men berem, -dep özünün orduna meni oturguzup, özü tönömüröök cıldı.</p> <p>Men ayabay şaşıp kaldım. Süyünbaydan korkkonuman cana Kakemen sürdögönümön emne aytaarımıdı bilbey terdep kettim. Menin kıyın abalda kalganıdı seze koyup Süköm: Irda it kubar, tartınbağın, Kalık dele sendey bolgondur- dep ünün katuu çıgardı. Men domburamıdı alıp, közümdü cuump turup ırdap ciberdim.⁵⁷⁴</p>	<p>Benim aklımda kalanlar bunlar.</p> <p>Bök aksakal beni fark edince yüzünde geülümse belirdi. Yerinden kalkarak: Gel, Osmonkul, Kalık kın ile selamlaş. Haiznenin ağzını aç, ne zamana kadar saklayacaksın, halktan dua al. Kalık akından ders al, terbiye al. Süyünbay Hacıya cevabı ben veririm, diyerek kendi yerine beni oturttu ve kendisi başka bir yere oturdu.</p> <p>Ben aşırı heyecanlandım. Süyünbay'dan korktuğumdan ve Kalık'tan çekindiğimden ne söyleyeceğimi bilemediğimden her tarafıma ter bastı. Benim zor durumda kaldığımı anlayan Süyünbay amcam: Söyle "Köpek Kovar" diye yüksek sesle bana seslendi. Ben domburamı elime alıp gözlerimi kapayarak şiire başladım:</p>
--	---

OSMONKUL:

Aylga Kalık keldi dep,
Amandan uktum kabardı.
Atayı çaap men keldim,
Ataktuu ırçı amanbı,
Arzıp cürgön agama,
Ardaktap berem salamdı.
Cakşıbı Kake ardagım,
Calpı eliñ mal canıñ,
Carkıldap esen cüröbü,
Caktırıp süyüp algañın
Cüröbü esen kırsıktan,

Köye Kalık geldi diyen,
Aman'dan duydum haberi.
Özellikle koşturup geldim,
Şöhretli akın esen mi,
İstedğim ağabeyime,
Saygıyla selam veririm.
İyi mi Kalık büyüğüm,
Bütün halkın, malın ve canın,
Parlayıp esen mi,
Severek evlendiğin
Felaketten uzak mı,

⁵⁷⁴ Osmonkul, Menin Ömürüm, Frunze, 1968, Kırgızstan basımevi, s. 59.

Canıñday körgön baldarıñ.
Cayımdı aytıp bereyin,
Caşırbay Kake özüñdön.
Agam acı Süyünbay,
Acı rattı sözüm dön.
Akın bolup çıksam da,
Alkınıp bala kezimden.
Caltak bolgon sebebim,
Carıkka çıkpay cabıktım.
Caş kezimden süzdürüp,
Cazıksız otko çaldıktım.
Calpı elge açık ırdabay,
Cakınımdan aybıktım.
Argımak tandap minbedim,
Asıldı tandap kiybedim.
Argımak oozun çoydurup,
Aralap topto cürbödüm.
Agamdın tartıp azabın,
Argasız kıyın küñdömün.
Kurdaştar menen bir cürüp,
Kız oyunga ülgürüp,
Katkırıp oynop külbödüm.
Kıynagan sırdı çeçe albay,
Közdögön oygo cete albay,
Kutular coldu bilbedim.
Katıp koyboy aytayın,
Kaptalga kamçı tiygenden,
Kız oyunga ırdasam,
Kurdaştar menen cırgasam,
Karaldım dep ayabay,
Kaardanıp agam süylöngön.

Canın gibi seven çocukların.
Halimi anlatayım,
Saklamadan Kalık kendinden.
Amcam Süyünbay Hacı,
Ayırdı sözüm den.
Akın olsam bile,
Çocukluğumdan bu yana.
Çekingen olmamın sebebi,
Halkın önüne çıkmamdır.
Gençliğimde darbe yiyip,
Suçsuz yerde suçlandım.
Bütün halka açık söylemeden,
Yakınlarımdan çekindim.
Küheylan seçip binmedim,
Asili seçip giymedim.
Küheylanın gemini çekerek,
Toplantılarda gezmedim.
Ağabeyimin çekip çilesini,
Çersiz zor gündeyim.
Akranlarımla birlikte,
Kız Oyununa yetişip,
Kahkaha atıp gülmedim.
Zorlayan sırrı çözemedim,
Arzuladığım amaca ulaşamayıp,
Kurtulacak yolu bilemedim.
Saklamadan anlatayım,
Bağrıma kamçı değdiğinden,
Kız Oyununda şiir söylesem,
Akranlarımla eglensem,
Evladım diye korumadan,
Kahırla amcam konuştu.

Uksan Kake çındığın,
Uşunday menin abalım.
Uurudan beter köp tarttım,
Uluuluk cagın agamdın.
Uulantmak boldu duşmanday,
Ubalın sezbey balanın,
Kalk çoğulgan cıyınğa,
Kez-kezde kaçıp baramın.
Koşulup birge ır ırdap,
Köñül açıp alamin.
Kokustan körsö abakem,
Korkomun barbay kalamın.
Kaygıda cürgön iniñdin,
Kabagın Kake açıp ket,
Küç körsötkön agamdın,
Kaarın toluk basıp ket.
Kadimkidey corgolop,
Kalkıña nusak çaçıp ket.
Ee berbegen eç kimge,
Erkesi acı, soltonun
Eki eli tildi canuuga
Ep tabalbay korkomun.
Epke keltir agamdı
Eriksiz kıyın şordomun.

Kalık gerçekleri dinlesen,
Böyle benim durumum.
Hırsızdan beter çok çektim,
Amcamın büyüklüğünden.
Zehirleyecek oldu düşman gibi,
Vebalini görmeden gencin,
Halkın toplandığı yere,
Ara sıra kaçarak gelirim.
Birlikte şiir söyleyerek,
Gönül eğlendiririm.
Eğer amcam görececek olursa,
Korktuğumdan gidemem.
Kaygıda olan kardeşinin,
Yüzünü Kalık güldür,
Güç gösteren amcamın,
Kahrını söndürüp git.
Eskisi gibi yorgalayıp,
Halkına dağıtıp git.
Kimseye boyun eğmeyen,
Solto'nun hacı şımarığıdır
İki parmak dilini konuşturmaya
Yolunu bulamayıp korkarım.
Yola getir amcamı
Erksiz zor durumdayım.

Mek toktor zamat Kakem ırdadı:

Ben durunca hemen Kalık şiire başladı:

KALIK:

Sanaaga tereñ çömülgön,
Sarı ooru bolgon balanın.
Sancaptap aytkan bayatan
Salamın alik alamin.

Derin derde sokulan,
Sarılıkla hastalanan gencin.
Deminden güzel konuşup
Selamına karşılık veriyorum.

Sadaga inim sözüňö,
Solkuldap ketip baramın.
Kapadar bolup turamın,
Kalk cönün bilgen acıga,
Kanduu kamçı batırgan,
Kagılayın canıña,
Kızıl kamçı kişibi?
Kol salgan öz kanına
Kaarduu bolgon caraybı,
Karabay kişi alına.
Karımbayday emestir
Kur çirengen malına.
Kol salabı uuluna,
Kalk taanıgan kariya.
Keleçekti oylongun,
Karabay kündük naamıña,
Kayradan dagı eskertem,
Ketpegin eski şarıña.
Kamatıp koyup cürbösün,
Kedeyler seni cabıla.
Ber, uruksaat ırdasın,
Balañday bolgon balaña,
Bıtırap böödö ketpesin,
Bar önörü talaaga.
Baarıbızga teñ zaman,
Barkıña azır karaba.

Kurban olayım kardeşim sözüne,
Sallanarak gidiyorum.
Birazcık üzgünüm,
Halkın durumunu bilen hacıya,
Kanlı kamçı sallayan,
Kurban olayım canına,
Kızıl kamçılı kişi mi?
Saldıran kendi kardeşine
Kahırlanmak işe yarar mı,
Bakmadan kişinin haline.
Karımbay gibi değildir
Sırf malına güvenen.
Saldırır mı oğluna,
Halkın tanıdığı ihtiyar.
Geleceği düşüneceksin,
Bakmadan bugünlük namına,
Tekrar hatırlatıyorum,
Gitme eski şehrine.
Bir daha kapatmayayım,
Fakirler sana saldırıp.
İzin ver şiirini söyleyin,
Oğlun gibi olan oğluna,
Dağılıp boşuna gitmesin,
Bütün yeteneği etrafa.
Zaman hepimize eşittir,
Şimdiki değerine bakma.

İras söz, uruksat beriñiz acı-dep oturgandar çuruldap ciberişti. Acı makul degendey başın iykep, cerdi tiktep kaldı. Kakem kayra baştı:

Doğru söylüyor hacı bey, diyerek oturanlar seslendiler. Hacı tamam demiş gibi başını salladı ve yere bakmaya devam etti. Kalık tekrar başladı:

Altınday sözdön baştoogo,
Azır inim çaşsıñ da,
Aybıkpay inim ırdap cür,
Aga-iniñdin astında.
Aralap toplko barbaşıñ,
A dale senin baktıñ da.
Iras akın ekensiñ.
İndiniñdı bas kılba,
İrdatpay meni koydu dep,
İriskiñdı tarttırba.
İnagin süylöp sözdördün,
İrçılarga bastırba.
Tuuganıñ karşı bolgongo,
Tüşünböy tereñ koygongo,
Taptakır inim cat bolbo.
Turmušta kimder cañılbayt,
Turmušta tuugan tabılbayt.
Tuuganıña kas bolbo.
Keñ zaman keldi kedeyge,
Keleçeğiñ astıñda,
Keñiri colgo bet alıp,
Köñüldüü alga baskın da.
Kündön küngö küç alıp,
Kirgen suuday taşkında.
İrdap cürgön ekensiñ
El içinde cañıdan,
Elpek bolup bata algın,
El eskirtken karıdan.
Elge kenen taanılmak,
Er cigittin bağınan.

Altın gibi söze başlamaya,
Şimdi kardeşim daha gençsin,
Çekinmeden kardeşim şiir söyle,
Akrabalarının karşısında.
Gezerek toplantıya gitmemen,
O da senin bahtın da.
İyi akın imişsin.
Keyfini yükseklerde tut,
Bana şiir söyletmedi diye,
Rızkını çektirme.
Sözlerin doğrularını söyleyerek,
Akınlara bastırma.
Akraban karşı olana,
İyi dinlemeden bırakmaya,
Kardeşim yabancı olma.
Hayatta kimler hata yapmaz,
Hayatta akraba bulunmaz.
Akrabana düşman olma.
İyi zaman geldi fakire,
Geleceğin önündedir,
Büyük yola koyulup,
Gönlü açık ilerle.
Gün geçtikçe güçlenip,
Taşan su gibi akacaksın.
Şiir söylüyormuşsun
Halk içinde yeniden,
Hizmetinle dualarımı al,
Halk eskiten yaşlıdan.
Halka iyi tanınmak,
Er yiğidin bahtındandır.

Akındar bizdey köp ötkön,
Ak kalpak kırgız sabınan.
On üç çaşka çıkkanda,
Akındık meni daarıgan.
Otuzga çaşım cetkende,
Ordoluu kırgız taanıgan.
Alıskı colgo çıga elek,
Azır corgo kunansıñ,
Man bolsoñ boy cetip,
Asıyga inim çıgarsıñ.
Aralap toptun içinde,
Arkırap ırdap turarsıñ.
Kenen bolso arımıñ,
Kündö ülpöt kurarsıñ.
Kulpunup topko ırday ber,

et,

Kurdagan eliñ kubansın.
Kunandar çıksa özüñdöy,
Koynuma batpayt kubançım.
Uzun bolso ömürüñ,
Urmattuu kızımat kılarsıñ.
Cakşı ırdasañ köp elden,
“Caşa!” dep alkış ugarsıñ,
Irgalıp boygo cetkende,
Irçılardı sınarsıñ.
Azıy çıksañ tolorsuñ,
Ardaktuu akın bolorsuñ.
Cürö-cürö özüñdün,
Col corgoñdu oñorsuñ.
Caltañ bolo körböğün,
Cañı kelgen sonorsuñ.

Bizim gibi akınlar çok geçti,
Ak kalpak Kırgız arasında.
On üç yaşa geldiğimde,
Akınlık beni kendine çekti.
Otuza yaşım geldiğinde,
Büyük Kırgız tanıdı.
Uzak yola çıkmayan,
Şimdi yolda taysın,
Kendini iyi yetiştirirsen,
İyi yerlere gelirsin.
Toplantıları gezerek,
Gürleyip şiirini söylersin.
Geniş olursa adımların,
Her gün bayram yaparsın.
Gülerek halka şiir söylemeye devam

Zorlanan halkın sevinisin.
Tayları kendin gibi olursa,
Kucağıma sığmaz sevincim.
Uzun olursa ömrün,
Saygın hizmet yaparsın.
Kalabalığa iyi şiir söylersen,
“Yaşa!” diye alkış duyarsın,
Kendini iyi yetiştirdiğinde,
Akınları sınarsın.
Azı dişlerini çıkartırsın,
Saygın akın olursun.
Gün geçtikçe,
Yorgalığını düzeltirsin.
Asla çekingen olma,
Yeni gelen akınsın.

Küç kirgende küçörsüñ,
Külkünün kursun bütörsüñ.
Cönün tapsañ cadabay,
Cürüşündü tüzöörsüñ.
Alıskı coldo sınalıp,
Aytışka neçen tüşörsüñ.
Cañı zaman doorunda,
Cazgı güldöy caynarsıñ,
Caş karının aldında,
Caş bulbulday sayraysıñ,
Catık bolsoñ Osmonkul,
Calpının köönün caylarsıñ.
Aylıña keldim atayı,
Alıskı cerden böbögüm.
Alıp kalgın ayabaym,
Agañdın nuska önörün.
Agañday meni sıylasañ,

gösterirsen,

Ardagımday körömün.
Boşoñduk inim kılbasañ,
Bolorsuñ menin cölögüm.
Cañılбай tereñ ırdasañ,
Cürögüm suurup beremin.
Irisıñ tooday bul kündö,
Irıñdı içke katpagın.
Kumardı caz, dep surasa
Kecirlenip kaçpagın.
Artıñdan biröo kuuganday,
Aptıkpa inim şaşpagın.
Emne kılsañ oñ bolot,
Öşcü bala caş çağıñ,

Gücünü toplarsan güç kazanırsın,
Gülmenin kursunu tamamlarsın.
Yolunu bulursan sıkılmadan,
Yürüyüşünü düzeltirsin.
Uzun yolda sınanıp,
Nice atışmalara katılırsın.
Yeni dönem devrinde,
Yaz gülü gibi parlarsın,
Genç, yaşlının karşısında,
Genç bülbül gibi ötersin,
Kibar olursan Osmonkul,
Herkesin gönlünü alırsın.
Köyüne geldim özellikle,
Uzun yoldan bebeğim.
Kendine al esirgemem,
Ağabeyinin güzel sanatını.
Bana ağabeyin gibi saygı

Hürmetim gibi görürüm.
Kardeşim boşluk yapmazsan,
Benim destekçim olursun.
Yanılmadan iyi şiir söylersen,
Yüreğimi çekip veririm.
Bahtın dağ gibi olduğu günde,
Şiirini içinde saklama.
Beni eğlendir diye rica ederse
İnatlaşıp kaçma sakın.
Peşinden biri kovmuş gibi,
Şaşarak acele etme kardeşim.
Ne yaparsan da doğru olur,
Yükselecek genç yaştasın,

Emektenip talıkpay,
El mildetin ahtagın.
Kalıñ el kaalap turuşat,
Kezekti berem baştagın.

Yorulmadan çalışarak,
Halkın hizmetini yap.
Kalabalık istiyor,
Sırayı sana veriyorum başla.

Bul uçurda menin sürdögönüm basılıp, terim kurgap kalgan ele. Kezekti maga bergende kayradan cürögüm tuylap, bütökön boyum ısıp, kaltırak bastı. Sır bilgizmemiş bolup, domburamdı neçen dolu burap-burap alıp ırdap ciberdim:	Artık heyecanlanmamaya başlamıştım, terim kurumaya başlamıştı. Sırayı bana verdiğinde tekrar yüreğim hoplamaya başladı ve bütün bedenim ısınarak titremeye başladım. Sır vermeden domburamı uzun süre tavına getirdim ve şiire başladım:
---	---

OSMONKUL:

Atayı kezek bergen soñ,
Aytpay karap turbayın.
Açıla elek ırçı elem,
Aybıksam da ırdayın.
Sarı altın Kake, bugün men,
Sözüñdü eki kılбайın.
Kaalabasa cürögüm,
Kayaktan sizdi kurdayın.
Kubat koşor sen tursañ,
Köñüldü nege burbayın.
Katarıñda bir cürüp,
Kubanıp oynop cırgayın.
Köödöngö katkan sözümdü,
Köpçülük tursa caktırıp,
Kanatımdı küülöyün,
Kalkımdın köönün şat kılıp
Kadimkidey süylöyün,
Kalıñ el kalsın katkırıp.
Sayrandap oynop turgan kez,

Özellikle sıra verilince,
Söylemeyerek boş duramayayım.
Açılmamış akındım,
Zorlansam da şiiri söyleyeyim.
Kalık bugün ben, sarı altın,
Sözlerini boş bırakmayayım.
İstemezse yüreğim,
Sizi nereden bulurdum.
Güç verecek sen varken,
Neden merak etmeyeyim.
Aynı sırada dolaşarak,
Sevinerek oynayayım.
Bedene sakladığım sözümü,
Çoğunluk beğeniyorsa,
Kanağımı sallayayım,
Halkımın gönlünü şenlendirip
Eskisi gibi konuşayım,
Kalabalık halk kakhaha atsın.
Şenlenip oynadığım zaman,

Saltanat nuru açırıp.
Telmirip crgn bir kezde
Teñdikke cetti batırak.
Bay-manaptı kuuşka,
Bel bayladı şatırıp.
Padışa tşt tagıman.
Acırıp catat bay manap,
Azar tmn malınan.
Manaptar bügün korkkon kez,
Malı tgl cannan,
Bardık kedey kutuldu,
Bay-manaptın kaarınan.
Boroondon suuk sezilgen,
Baybiçenin zaarınan.
Baştagı kedey bizderdi,
Bügün baylar taanıgan.
Batırak kedey balası,
Bardıgına şaylandı.
Buulukkan köñül açılıp,
Baktıga cetip řańdandı.
Bakırıp kamçı yrgn,
Baylardın tili baylandı.
Bay manaptar şaşıldı,
Bayga kedey asıldı.
Batırak kelip kalat dep,
Baylar korkup aşındı.
Korkkonunan akşı atın,
Kudasına kaçırdı.
Kudası cok kurgur bay,
Koktu cerge aşırdı.
Arık dep albay koysun dep,

Saltanat ışığı saçılarak.
Zorlandığımız zamanda
Eşitliğe yetti hızlanarak.
Bey, zengini kovmaya,
Bel bağladı hızlanarak.
Padişah düştü tahtından.
Ayrılıyor beyler,
Çok malından.
Beylerin bugün korktuğu gündür,
Malı değil canından,
Bütün fakirler kurtuldu,
Beylerin gazabından.
Fırtınadan daha soğuk sezilen,
Hanımefendinin zehrinden.
Eski fakirleri,
Bugün beyler tanıdı.
Fakir fukara çocuğu,
Her şeye seçildi.
Sıkılan gönül açılıp,
Bahtına yetip şenlendi.
Bağırıp kamçı sallayan,
Beylerin dili bağlandı.
Beyler kendilerini şaşırdı,
Beye fakir saldırdı.
abuk gelir diyerek,
Beyler korkup saklandı.
Korkusundan iyi atını,
Dnrne kaçırdı.
Dnr olmayan zavallı bey,
Vadilere sakladı.
Zayıf olduğundan bırakır diye,

Açka baylap katırdı.
Aylası ketip kee biröö,
Partiyaga cazıldı.
Bolşevikter üyröttü,
Batırakka akıldı,
Kubanttı köönün oorutpay,
Kolunda çok cakırdı.
Koşulgula bizge dep,
Kedey topko çakırdı.
Uşunday küngö tuş keldik,
Uzagin bersin ömürdün,
Keñeştin otu canganda,
Kubançım batpay semirdim.
Koynuma tolup ırıskı
Küülöngön attay elirdim.
Esen bolso altın baş,
El menen birge çaşarımın.
Erkin kuştay küülönüp,
El köñülün açarımın.
Kızmatım siñse elime,
Kızıkka neçen batarımın.
Toluk berseñ nuskañdı,
Topko sayrap turarımın.
Tolgon attın içinen,
Teminip alga çıgarımın.
Talanta açaar mekenge,
Talıkpay kızmat kılarmın.
Sanatıñ tüzük üyrönsöm,
San elge ırdap berermin.
Salamat bolsom kırsıktan,
Sapatın ırdın terermin.

Aç bırakıp zorladı.
Çaresi tükenen bazıları,
Partiye üye oldular.
Bolşevikler öğretti,
Fakirlere aklı,
Sevindirdi gönlünü kırmadan,
Elinde olmayan fakiri.
Bize katılın diyerek,
Fakir toplantıya çağırdı.
Böyle güne denk geldik,
Uzunun versin ömrün,
Sovyetlerin ışığı yanınca,
Kıvancım sığmadan sevindim.
Koynuma dolup rızkı
Hızlanan at gibi zıpladım.
Esen olursa altın baş,
Halk ile birlikte yaşarım.
Özgür kuş gibi hızlanıp,
Halkın gönlünü şenlendiririm.
Hizmetim geçerse halkıma,
Nice eğlenceye batarımın.
Bütün sanatı verirsen,
Toplantıya öterim.
Nice atların içinden,
Hızlanıp öne geçerim.
Yeteneği gelişir vatana,
Yorulmadan hizmet ederim.
Sanatımı iyi öğrenirsem,
Kalabalık halka şiir söylerim.
Uzak olursam felaketten,
Şiirin iyisini dererim.

Urmattap Kake özüñdü,
Ustatım dep cürörmün.

Saygı gösterip Kalık kendine,
Üstadım diye bilirim.

Men toktor menen Kakem ırdadı.

Ben durunca Kalık şiirine başladı.

KALIK:

Keldim ele Osmonkul,
Keñ Çüy ata ceriñe,
Kelgen kişi cay tapkan,
Kenen solto eliñe.
Irçı bolot ekensiñ,
Iraazı boldum kebiñe,
Keliştirip ırdadıñ,
Kurçagan kurbu teñiñe,
Kıyıştırıp kınadıñ,
Kerektüü kepti ebine.
Cagaldanıp kuyultup,
Cetkizdiñ oyduñ çegine,
Ayanbay ırda aytaarım,
Altı uruu kırgız kalkıña.
Ardagım menin el deseñ,
Ar adam cetet barkıña.
Alıska sapar çekseñ da,
Atağıñ cüröt aytıla.
Cay bilip köñül oorutpay,
Cıldızday caynap carkıra.
Cazgı celdey tıñıbay.
Cıpar çaçıp arkıra,
Cañı kirgen Çüyüñdöy,
Caltanbay tögüp şarkıra.
Uzagım sürüp ömürdün,
Uluulardı sıylap öt.

Gelmiştım Osmonkul,
Büyük Çüy ata vatanına,
Gelen kişi rahatlayan,
Büyük Solto halkına.
Akın oluyormuşsun,
Razı oldum sözlerine,
Güzel şiir söyledin,
Etrafindaki akranlarına,
Alttan alttan söyledin,
Gerekli sözü yoluna.
Güzelce akıtarak,
Ulaştırdın aklın sınırına,
Çekinmeden şiir söyle derim,
Altı boylu Kırgız halkına.
Sevdiğim benim halkım dersin,
Her insan bilir değerini.
Uzak sefere çıksan da,
Şöhretin her yerde söylenir.
Kibar konuşup gönül kirletmeden,
Yıldız gibi parlayacaksın.
Yaz yeli gibi durmadan.
Itır kokunu etrafa yayacaksın,
Çüy nehri gibi taşarak,
Çekinmeden döktüreceksin.
Uzun ömür yaşayarak,
Büyüklere saygı göster.

Uul üylöntüp, kız berip,
Urmatın körüp cırgap öt.
Aynektey közüñ cumgança,
Altınday eldi ırdap öt.

Oğlan everip, kız verip,
Hürmetini görüp rahat yaşa.
Cam gibi gözünü kapayınca dek,
Altın gibi olan halkı anlatarak yaşa.

40. Kalık ile Sarıkunan⁵⁷⁵

<p>Kalık akınga bir kezigeysin dep, 1924-cılı Cumgalga bardım.</p> <p>Aga-tuugandarım kadırlap barktap, corgo ceteletip, maga üç kişi koşup berdi. On toguz çaştağı kezim ele. Kalıkka aş üstündö, Ak-Bıştının sazında, cayloodo coluktum. Menin kelgenimdin sebebin bilgen el: “ataylap kelgenden kiyin çımını bardır, ünü biyik çıksın” - dep, atka mingizip koyuştu.</p> <p>Oşondo men mındayça salamdaştım:</p>	<p>1924'te Kalık akın ile bir kere karşılaşayım diye Cumgal'a vardım.</p> <p>Akrabalarım bana değer vererek yorga at ile yanıma üç kişi verdi. On dokuz yaşında bir gençtim. Kalık ile Ak-Bıştı'nın sazındaki yaylada gerçekleşen bir eğlencede karşılaştım. Benim neden geldiğimi bilen halk: “Özellikle geldiğine göre yeteneği vardır, sesi yüksek çıksın” – diye ata bindirdiler.</p> <p>Burada şöyle selamlaştım:</p>
---	--

SARIKUNAN:

Attanıp keldim üyümdön,
Ataylap keldim Çüyümdön.
Attangan solto elimden,
Ataktuu keñ Çüy cerimden.
Sabaktuu ırçı izdedim,
Sarbağış, sayak köbüñdön.
Arzıp izdep kelatkan,
Almaday bala Sagınbek.
Aldında turat Kalıktın,
Akındığı maalım dep.

Atlanıp geldim evimden,
Özellikle geldim Çüy'ümden.
Yola çıkıp Solto boyumdan,
Meşhur büyük Çüy yerimden.
Bilgili akını aradım,
Sarbağış, Sayak kalabalıktan.
İsteyerek arayıp gelen,
Elma kadar Sagınbek.
Önünde duruyor Kalık'm,
Akınlığı malum diye.

⁵⁷⁵ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s. 57-62. 1924 yılında söylenmiştir

Altı boluş köp solto,
Attandırdı bargın,- dep.
Ataktuu Kalık çoñ ırçı,
Akından taalim algın,- dep.
On toguz kurak, başım caş,
Oñ-soldu köröör altın baş.
Bolcoluma cetişsem,
Bolmökçumun kadırlaş.
Orunduu sözgö üyrötsöñ,
Oyrotton bala ceñilbes.
Eerçiyin ake artından,
Emgeksiz taalay tabılbas.
Kara Koçkor, keñ Cumgal,
Cerde tursam dep keldim.
Kaliñ sayak, sarbagış
Elde tursam, dep keldim.
Akın bolup astıña,
Kızmat kılısam, dep keldim
Altı boluş sayakka,
Izat kılısam dep keldim,
Astaganım siz bolup
Men amandaşıp bet keldim.
Samap kelip Kalıktı,
Sabak alsam moldodoy.
San cıyında aralap,
Sabalap çıksam corgodoy.
San cakşının aldında,
Sayrap tursam bolcoboy.
Korgolop kelgen iniñdi,
Koyosuñbu koldoboy?!
Kaalap keldim karalap,

Altı beylik olan kalabalık Solto,
Yola koydu git, diye.
Meşhur Kalık büyük akın,
Akından birşeyler al, diye.
On dokuz yaşında bir gencim,
Sağ solu görür altın baş.
İstedigime ulaşsam,
Olacağım kaderleş.
Doğru sözlere öğretirsen,
Başkalardan bu genç yenilmez.
Peşinden ağabey gideyim,
Emeksiz talih bulunmaz.
Kara Koçkor, geniş Cumgal,
Yerinde yaşarsam, diye geldim.
Kalabalık Sayak, Sarbagış
Boyunda yaşasam, diye geldim.
Akın olup karşına,
hizmet etsem, diye geldim.
Altı beylik Sayak'a,
Saygı göstermek için geldim,
Pir tutanım siz olup
Ben selam verip çabuk geldim.
İsteyerek gelip Kalık'ı,
Molla gibi ders alsam.
Kalabalık toplantıyı gezerek,
Hızlı koşsam yorga gibi.
Çok iyilerin karşısında,
Çekinmeden ötersem.
Arayıp gelen kardeşini,
Destek vermeden bırakır mısın?
İsteyerek geldim arayarak,

Kalkıñdı keldim aralap.
Kalık degen naamıñdan
Kaltaarıp keldim paanalap.
Kelbettüü sözdön uzatıp,
Keñeş bergin çamalap.
Sanatıñdı alışka,
Zarığıp turam sagalap.
Cakşıdan tiyet şarapat,
Calkoodon kalat caman at.
Cağımduu kebiñ uguuga,
Caşımnda kıldım dalalat.
Caniña cürüp üyrönsöm,
Calpıga sözüm taralat.
Top körbögön çaş bala,
Toktono albay kamalat.

Halkını gezerek geldim.
Kalık denen namından
Çekinerek geldim bakarak.
Heybetli söz söyleyerek,
Tavsiye ver elinden geldiğinçe.
Sanatını almaya,
Kapında duruyorum.
İyiden gelir şeref,
Tembelden kalır kötü ad.
Hoş sözünü dinlemeye,
Gençliğimde çabaladım.
Yanında dolaşıp öğrensem,
Herkese sözüm duyulur.
Kalabalık görmeyen genç çocuk,
Duramadan kapanır.

El çuruldap: “Bul balada bir neme bar eken. Attan tüş!” - dep, attan tüşürüp koyuştu. Oşondo Kalık kayrılıp, mindayça ırdadı:	Halk kendi arasında konuşarak: “Bu gençte birşeyler varmış. Atından in!”-diyerek atından indirdiler. Kalık burada şöyle konuştu:
---	--

KALIK:

- Balam,
Kelipsiñ sayak eldi izdep,
Keregi tiyçü meni izdep.
Keliptirsiñ çıragım,
Ketirem sözüñ tegizdep.
Arzıpsıñ sayak eldi izdep,
Arkası tiyçü meni izdep.
Ay tamgaga ketirem,
Aytar sözüñ tegizdep.
Ay tamgadan kelipsiñ,
Artımda cüröör şeriksiñ.

Oğlum,
Gelmişsin Sayak halkını arayıp,
Faydası dokunacak beni arayıp.
Gelmişsin yavrum,
Sözümü dizerek konuşayım.
İsteyerek sayak boyunu aramışsın,
Destek çıkacak beni arayıp.
Ay damgaya getireceğim,
Söylenecek sözü dizerek.
Ay damgadan gelmişsin,
Peşimde dolaşacak ortaksın.

Arka kılıp cürüüdön,
Agañ kantip zeriksin.
Kabarım ugup kelipsiñ,
Kadırlaşaar şeriksiñ.
Karaan kılıp cürüüdön,
Kalıgıñ kantip zeriksin.
Akılıñ bolso ilersiñ,
Akındık cayın bilersiñ.
Akıl, aytıp, es bersem,
Altı ay çıdaap cüröörüsüñ.
Kökürök bolso ilersiñ,
Külüktün cayın bilersiñ.
Kürdööldü solto cerinde,
Kükük bolup cüröörüsüñ.
Kelbetiñ cagıp eliñe,
Kürküröp topko kirersiñ.
Taza cürsöñ tabaarsıñ,
Dayıma sözdü bagaarsıñ.
Ak kalpak kırgız eline,
Akındık menen cagaarsıñ.
Araket kılsañ cetersiñ,
Ataktuu bolup ketersiñ.
Keñeşimdi ukpasañ,
Kelgeniñ menen bekersiñ.
Arzıp kelseñ soltodon,
Alım kılar bekenmin?
Akındıgıñ kırgızga,
Maalım kılaar bekenmin?
Közdöp kelseñ soltodon,
Alım kılaar bekenmin?
Küküktüğüñ soltogo,

Destek bilip gezmekten,
Ağabeyin nasıl üşensin.
Haberimi duyup gelmişsin,
Değer verecek ortaksın.
Dost bilmekten,
Kalık nasıl üşensin.
Aklın varsa büyüksün,
Akınlık durumunu bilersin.
Akıl verip konuşsam,
Altı ay dayanırsın.
İçinde olsa kaparsın,
Yürüğüñ halini anlarsın.
Büyük Solto yerinde,
Guguk olup ötersin.
Heybetini beğenip halkın,
Gürleyip kalabalığa karışırsın.
Temiz olursan bulursun,
Daima sözü beslersin.
Ak kalpak Kırgız halkına,
Akınlıkla beğenilirsin.
Hareket edersen ulaşırsın,
Ünlü olup gidersin.
Tavsiyelerimi duymazsan,
Gelmen boşunadır.
Arzulayıp gelsen Solto'dan,
Alım yapacak mıyım?
Akınlığın Kırgız'a,
Malum yapacak mıyım?
İsteyip gelsen Solto'dan,
Alım yapacak mıyım?
Gugukluğunu Solto'ya,

Maalım kılaar bekenmin?
Col-coosundu tuyuntup,
Colgo salaar bekenmin?
Corgolotup özüñdü,
Oñgo salar bekenmin?
Kuyrugüñdu tüydürüp,
Kunan kılar bekenmin?
Kol üzböğön sayakka,
Tuugan kılaar bekenmin?
Kündö çapsa talıbas,
Buudan kılaar bekenmin?
Kökülün tüyüp top cargan,
Kunan kılar bekenmin?
Küdör üzgüs sayakka,
Tuugan kılaar bekenmin?
Kögüçköndöy kulpuntup,
Köpkö salar bekenmin?
Art cagımdan eerçitip,
Kalkka salaar bekenmin?
Torgoy kuştay kulpuntup,
Topko salaar bekenmin?
Torgoydoy tiliñ sayratıp,
Elge salar bekenmin?
Kazak menen kırgızga,
Taanış kılaar bekenmin?
Kazanat külük at menen
Carıştıraar bekenmin?
Sarbağış menen sayakka,
Taanış kılaar bekenmin?
Salpıldagan ırçıdan,
Alıs kalaar bekenmin?

Malum kılacak mıyım?
Yolunu anlatarak,
Yola koyacak mıyım?
Yargalatıp kendini,
İyi yola getirecek miyim?
Kuyruğunu bağlatıp,
Tay yapabilecek miyim?
Devamlı gidip gelen Sayak'a,
Akraba yapacak mıyım?
Her gün koştursa yarolmaz,
Yürük yapacak mıyım?
Kahkülünü toplayıp yarışı kazanan,
Tay yapabilecek miyim?
Ümidini koparan Sayak'a,
Akraba yapacak mıyım?
Güvercin gibi süsleyip,
Kalabalığa gösterecek miyim?
Peşime takarak,
Halka gösterecek miyim?
Turgay kuşu gibi süsleyip,
Yarıştıracak mıyım?
Turgay gibi dilini öttürüp,
Halka gösterecek miyim?
Kazak ile Kırgız'a,
Tanıştıracak mıyım?
Saf kan yürükle,
Yarıştıracak mıyım?
Sarbağış ile Sayak'a,
Tanıştıracak mıyım?
Geveze akınlardan,
Uzak tutacak mıyım?

Sanatımdı bilbeseñ,
Namıs kılar bekenmin?
Akılıñ bolso ilip al.
Arzıp kelgen ekensin,
Alaman cürböy tilimdi al.
Atalaştay boloursuñ,
Arkamda tayanç, cölöörüm.
Arbitıp keteer türüñ bar,
gözüküyorsun,
Almaday bala, böbögüm.
Atayın izdep kelgeniñ,
Alarıñ menin önörüm.
Astaganıñ ır bolso,
Atka cüktöp cönögün.
Bardığın aytıp ketpesmin,
Baykarsıñ dağı bölögün.
İnige ake kızmatı,
Ar işke bolor kömögüm.
Maktanayın elime,
Eköo boldu uulum dep.
Canıma bastır, car salam,
Cañıdan keldi munum dep.
Erte, keç cok önörgö,
Eki cıl, bir cıl turuñ dep,
Mende bolgon ırlardın,
Asıldarın uguñ dep.
Bekerlikke berilbey,
Bettegen işti kuuñ dep.
Belgisi bolot bolordun,
Beliñdi bekem buuñ dep.
Zeendüü bala okşoysuñ,

Sanatımı bilmezsen,
Namus kılacak mıyım?
Aklın varsa hemen kap.
İsteyerek gelmişsin,
Boş gezemeden beni dinle.
Aynı babanın oğulları gibi olursun,
Arkamda desteğimsin, direğimsin,
Kendini geliştirecek gibi

Elma gibi oğlum, bebeğim.
Özellikle arayıp gelmen,
Benim bildiklerimi öğrenmen.
Beslediğin şiir olursa,
Ata yükleyip yola koyul.
Her şeyi anlatıp bitiremem,
Diğerlerini de anlarsın.
Kerdeşe ağabey hizmeti,
Her işe olur yardımım.
Övüneyim halkıma,
İki tane oğlum oldu diye.
Yanımda gez, ilan edeyim,
Yeni geldi bunum diye.
Sanatın erkeni, gecı olmaz,
İki sene, bir sene bekle diye,
Bende olan şiirlerin,
Asillerini dinle diye.
Boşuna verilmeden,
Hedeflediğine ulaş diye.
İşareti olur iyilerin,
Belini sağlam bağla diye.
Akıllı çocuğa benziyorsun,

Sende kalar tuum dep.
Eköönü teñ ayta albaym,
Bilgençe miziñ kaytarbaym.
Oñ cagımda biriñ cür,
Sol cagımda biriñ cür,
Ün alışıp, ırdasak,
Oñoy bolbos oşol sür.
Küntuu, kanay elinden,
Künöstüü salkın ceriñden,
Ciberiptir kat cazıp,
Cönötüptür bat cazıp.
Cabdık salıp, at berip.
Coldo oynop cürböstön,
Colugupsuñ bat kelip.
Biriñ sarı balasıñ,
Biriñ kuykul karasıñ.
Eldin körkü ırçıda,
Ermegiñ menen cagarsıñ.
Tartınbay ırdap sayrasañ,
Tar coldon ötkööl tabarsıñ.
Cürö-cürö bilermin,
Eki uulumdun çamasın.
Öz oyumda bolbosoñ,
Eköön teñ boşko kalarsıñ.
Ir bolso menden tabılaar,
Irçılıktı kaalasañ,
Kelgen bala Sagınbek,
Kelbetiñ tüzük körünöt,
Bolçu bala türüñ bar,
Bolcolumda baykasam.
Akındıktı üyrönsöñ,

Bayrağım sende kalır diye.
İkinize de söyleyemem,
Bildikçe geri çevirmem.
Sağ tarafımda birin ol,
Sol tarafımda birin ol,
Seslenerek şiir söylersek,
Kolay olmaz bu heybet.
Küntuu, Kanay boyundan,
Güneşli serin yerinden,
Mektup yazıp göndermiş,
Göndermiş hızlı yazıp.
Eyer takıp, at verip.
Yolda oyalanmazdan,
Uğramışsın hızlı gelerek.
Birin sarışın gençsin,
Birin esmer gençsin.
Halkın görkemi akındadır,
Sanatınla beğenilirsin.
Çekinmeden şiirle ötersen,
Dar yolda geçit bulursun.
İleride öğrenirim,
İki oğlumun gücünü.
Benim düşündüğüm gibi olmazsan,
İkiniz de boş kalırsınız.
Şiirse bende bulunur,
Akınlığı istersen,
Gelen genç Sagınbek,
Haybetin sağlam gözüdür,
Olacak gibi görünüyorsun,
Dikkatle baktığımda.
Akınlığı öğrenirsen,

Artıla berer tamaşañ.
Kalıktan çıkkın ırçı dep,
Kalkıña cetsin dañaazañ.
Emgegiñ cansın özüñdön,
Em alsañ boldu sözümdön.
Çındap izdep kelipsiñ,
Çıgarbay meni esiñden.
Ataylap kelgen eken dep,
Akındın peyli çeçilgen.
Salamat bolsoñ cetersiñ,
Saktasın kудay kesirden.
Bala çaktan ır ırdap,
Men da bara-bara cetilgem.
Kelgeniñe irakmat,
Ümüt kıldım neetiñden.
Oñoy ırçı bolboysuñ,
Ot küyüp turat betiñden.
Karalap kelseñ çıragım,
Kadırlap tosıp turamın.
Özümö katar eerçişer,
Eköo boldu kunanıñ.
Aldıga tüşüp col baştayt,
Ataktuu Kalık buudaniñ.
İrdatkın eköön Kalık dep,
Şaştırıp turat tuğanım.
Uşul eldin aldında,
Eköoñö at koyo turgan ubagım.
Tüpkür eldin atınan,
Eköoñdön uşul surarım:
Biriñ kara öñdöşüm,
Biriñ sarı töldöşüm,

Değerin gittikçe yükselir.
Kalık'ın büyüttüğü akınmış diye,
Halkına ulaşsın şöhretin.
Emeğin büyüsün kendinden,
Örnek alsan oldu sözümden.
Gerçekten arayıp gelmişsin,
Beni aklımdan çıkarmadan.
Özellikle gelmişsin diye,
Akının huyu çözülmüş.
Sağ salim olursan ulaşırsın,
Allah korusun dertlerden.
Çocukluğumdan beri şiir söyleyip,
Ben de yavaş yavaş yetiştim.
Geldiğin için teşekkür ederim,
Ümid ettim niyetinden.
Kolay akın olmazsın,
Ateş yanıyor yüzünden.
Arayarak gelirsen yavrum,
Değer verip karşılarım.
Benimle birlikte dolaşacak,
İki tane oldu yavrum.
Öne düşüp yol başlar,
Meşhur Kalık yürüğüm.
Kalık, ikisine şiir söylet diye,
Acele ettiriyor akrabam.
Bu halkın önünde,
İkinize ad verecek zamanım.
Köklü halkın adından,
İkinize şunları sorarım:
Birin esmer gençsiniz,
Birin sarışın gençsiniz,

Eköñdü sına salbasam,
Öz elim caman körbösün.
Kimge kanday sın beret,
Özdörü işti cöndösün.

İkinizi sınamazsam,
Kendi halkım beni sevmez.
Kime nasıl değer verir,
Kendileri bilsinler.

41. Osmonkul ile İsmayıl'ın Kavuncu ile Karşılaşması⁵⁷⁶

<p>1946-cılı Osmonkul menen Kara-Baltadagı kolhoz dun koonçusu Turdalı degen kişini eköölöp ırdadık. Oşondogu sözdör cana ırlar.</p> <p>Küzgü sarı ısıktın maalı. Beş kişibiz: aksakalımız Osokem, Said Bekmuratov, Abdı Baysalbayev, Tursun Karımşakov cana men. Coldo suusap kele cattık.</p> <p>Osokem:-Baldar cañılık emespi, koon darbız cep keteli. Turdalı degen bala kezde teñ öskön kurbum bar,- dedi. Makul dep baarımız cönödük. Butu-kolu uzun kara kişi, caşılçalardıñ çeyinde cürgön eken.</p> <p>Osokem:-O it, biz izdegen kişi mına uşul. İsmayıl, sen başta eköölöp ırdaylı,-dedi. Oşondo menin baştap turgan sözdörüm:</p>	<p>1946'da Osmonkul ile Kara-Balta'daki çiftliğin kavun yetiştiricisi Turdalı denen kişiyi ikimiz şiir söyledik. İşte o zamanki sözler ve şiirler.</p> <p>Güzün en sıcak günleriydi. Beş kişiydik: aksakalımız Osmonkul, Said Bekmuratov, Abdı Baysalbayev, Tursun Karımşakov ve ben. Yolda susayarak geliyorduk</p> <p>Osmonkul: -Baldar yenilik değer mi, kavun, karpuz yiyelim. Turdalı denen çocukluk arkadaşım var, dedi. Tamam diye hepimiz oraya yöneldik. Eli ayağı uzun esmer kişiymiş. Bahçesinin kenarında dolaşıyormuş.</p> <p>Osmonkul: -Ey it, bizim aradığımız kişi işte bu. İsmayıl, sen başla ikimiz şiir söyleyelim, dedi. İşte o zaman ben şöyle konuştum.</p>
--	---

İSMAYIL:

Assaloomu aleykim,
Amansızbı Turdalı?
Ak buudayı caynasa,
Dıykandardıñ cırgalı...

Selamünaleyküm,
İyi misin Turdalı?
Ak buğdayı çoğalsa,
Çiftçilerin rahatlığıdır...

⁵⁷⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7, s. 307-310.

OSMONKUL:

Aşıra maktap ciberbe,
Bul adamın kuday urganı.

Aşırı derecede övme,
Bu adamı Allah sevmez.

ISMAYIL:

Esendeşip alayın,
Emi kördüm Turdalı.
Koondoru kozuday,
Koonçunun cırgalı.
Kök caşıl bolup catkandır,
Tukemdin kolunan bütkön nurları.

Selamlaşip alayım,
Şimdi gördüm Turdalı.
Kavunları kuzu kadar,
Kavuncunun rahatıdır.
Mavi yeşil olup yatmıştır,
Turdalı'nın elinden biten ışıkları.

OSMONKUL:

Köp ele maktay berbegin,
Bu kişinin kuday urganı.

Aşırı överek şımartma,
Bu kişiyi Allah sevmez.

ISMAYIL:

Tukem ubara bolgon turbaybı,
Uçuraşip ırdaylı.

Turdalı emek harcamış,
Selamlaşip şiir söyleyelim.

OSMONKUL:

Car, koodon suusun baylatpay,
bağlatmadan,
Cılañaç cürgön turbaybı,
Körünön kaçkan arbaktay.

Yardan, yamaçtan suyunu
Çıplak gezmiş değil mi,
Mezarından kaçan ruh gibi.

ISMAYIL:

Çın dıykandın özü eken,
Özünün kara közü eken.

Gerçek çiftçinin ta kendisiymiş,
Kendisinin kara gözüymüş.

OSMONKUL:

Çınıday eken piyazı,
Bir tüp piyaz bergençe,
Bul kudaydın alğanına ıraazı.

Kase kadarmış soğanı,
Bir tane soğan vermektense,
Bu Allah'ın aldığına razı.

ISMAYIL:

Körçü, Osoke, bulardı,
Körgön köönüm kubandı.

Baksana, Osmonkul bunlara,
Görünce çok sevindim.

OSMONKUL:

Döbödöy eken aşkabak,
Ölgöndö uşul Turdalı,
Aşkabagın cazdanat.

Tepe kadarmış kabağı,
Ölünce bu Turdalı,
Kabağına yaslanır.

ISMAYIL:

Karap körçü tiyagin,
Kantip aytpay turamın,
Kazanday bolgon darbızın.

Baksana ötesine,
Nasıl söylemeden bekleyim,
Kazan kadar karpuzunu.

OSMONKUL:

Maktağan menen büt berbeyt,
Bölüp beret carmısın.

Övmekle her şey vermez,
Bölerek verir yarısını.

ISMAYIL:

Caşıl talaa calbırak,
Cakın kelse cıt urat.
Tolup catkan koondor
Tordomo deyt şirinin.

Yeşil tarla yapraklı,
Yakın gelirse kokusu gelir.
Dolu olan kavunların
En tatlısına tordomo denir.

OSMONKUL:

Kökçö degen biröo bar

Kökçö denen biri var

İçine tartan tiliñi.

İçine çeker dilini.

ISMAYIL:

Kara-Balta ilgerten,
Berekelüü cer bolçu.

Karıya aga Turdalı
Peyli kenen er bolçu.

Eskiden Kara-Balta,
Bereketli yerlerdendi.

İhtiyar ağabey Turdalı
Huyu mert biriydi.

OSMONKUL:

Başkasın aytsañ talaş çok,
Bul katını bilgen kem bolçu.

Başkasını dersen tamam da,
Bu kadınından korkan eksigi vardı.

<p>Turdalı aksakal Osmonkuldu catkan topuraktar menen urup, bakçanın canınan kuup çıktı. Bizdi:-Balдарım cürgölö,- dep üyünö alıp keldi. Ayalı çıgıp: - Osokemdi özüm sıylaym, eldin bulbulu, -dep attan tüşürüp aldı.</p> <p>Bir kara ulak soydu. Et bışkança Osmonkul menen Turdalı aganın ańgemesine külüp oturduk, bular bala kezden teñ öskön kurbular eken.</p>	<p>Turdalı aksakal Osmonkul'u yerde yatan toprak parçalarıyla vurup bahçesinden kovdu. Bize: -Çocuklarım hadi gelin,- diyerek evine getirdi. Hanımı karşılayarak: - Osmonkul'u kendim ağırılarım, halkın bülbülü diyerek atından indirdi.</p> <p>Bir siyah oğlak kesti. Et pişinceye dek Osmonkul ile Turdalı ağabeyin hikayelerini dinleyerek keyif alarak oturduk. Bu ikisi çocukluk arkadaşymış.</p>
---	---

42. Aktan ile Korgool'un Selamlaşması⁵⁷⁷

AKTAN:

Ayçıgı biyik dabanbı,
Ataktuu Korgol abambı?
Añız kılıp cürçü elem,

Hilali yüksek sancak mı,
Ünlü Korgol amcam mı?
Sizi örnek alırdım,

⁵⁷⁷Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.171-179.

Akınım sizdey adamdı.
Aylımdan kelip özünö,
Ataylap aytam salamdı.
Ar dayım bölüp cürçü elem,
Ardaktap sizge sanaamdı.
A degen cerde bilesiz,
Abaylap baykap çamamdı,
Ak kalpak kırgız eline
Aktanday tilim çabambı.
Kürösü biyik dabanbı,
Kündöy nur Korgol abambı?
Kümüştöy sakal caykagan,
Kördümbü sizdey adamdı!
Kün sanap köñül bölçü elem,
Körsöm dep küsöp sanaamdı.
Küsögön kişim köründün,
Külüp men aytam salamdı.
Körüp sindap tüz aytar,
Közümçö menin çamamdı.
Kötörülö albaymın,
Köpkö tilim çabambı.
Çoñ atam bolot Satılğan,
Çeçendigi aşınan.
Kaldaygan kaliñ toptorgo,
Kalıs süylöp katılğan.
Kalısın kaalap kalın curt,
Katarına batırğan.
Molduman menin öz atam,
Moldolugu aşınan.
İlim menen bilimim,
İş cüzünö aşırğan.

Akınım sizin gibi insanı.
Köyümden gelip kendine,
Size sıcak selam veriyorum.
Her zaman dikkat ederdim,
Değer verip sizi severdim.
İlk başta bilirsiniz,
Dikkat edip gücüme,
Ak kalpaklı Kırgız halkına
Ak damaklı dilimi vurur muyu
İşareti yüksek sancak mı,
Güneş ışığı gibi Korgol amcam mı?
Gümüş gibi sakalı yayılan,
Gördüm mü sizin gibi insan mı!
Gün sayıp gönül verirdim,
Görsem diye isterdim.
İstedğim biri göründün,
Gülerek söylerim selamı.
Görerek sınavıp düz söyler,
Gözüm benim gücümü.
Ayağa kalkmam,
Dilimi çok yorar mıyım.
Büyük babam Satılğan olur,
Söz cambazlığı gelişen.
Kocaman kalabalık toplara,
Adil söyleyip katılan.
Adili isteyip kalabalık yurt,
Sırana batıran.
Molduman benim öz babam,
Mollalığı gelişen.
İlim ile bilimim,
İşini tam yapan.

Booruna tartıp kara cer,
Bolcolduu künü çaşırgan.
Cetim bolup eneden,
Baktısı kiyin açılğan.
Aktan menin öz atım,
Akaktay tunuk başatım.
Azır taptım añızdap,
Abaylap ırdın başatın.
Ağın suu emes dayrasıñ,
Cemirgen ceek-kaşatın.
Cetimiñ keldi seni izdep,
Celdirip kayda kaçasıñ?
Cel sözüñ kalıp cetimge,
Cüz cıldan arı çaşasın.
Iras atam tuudurdu,
Astıga baştaar atasın.
Akıl aytıp azırlap,
Altın sözdön çaçasıñ.
Katuu kettim taarınba,
Karaylap turgan çağımda.
Karaandaşa cürsöm deym,
Katarıñda, sabıñda.
“Kıyımın kör munun”- dep,
Kükürttöy bolup çağılba!
Bulbulday sayrap beriñiz,
Butaktağı şagında.
İlinsin meege tüz tiyip,
İyreñdep kirbey karınga.
Kaalagan künü colukkan,
Karaçı menin bağım da.
Astıga dayım salamın,

Bağrına çekip kara toprak,
Belli günü saklayan.
Yetim kalarak anadan,
Bahtı sonradan açılan.
Aktan benim öz adım,
Akik gibi duru pınarım.
Şimdi buldum çukurdan,
Şiirin pınarını dikkat ederek.
Akın suyunu değıl nehrini,
Sürükleyen kenarlarını.
Yetimin geldi seni arayıp,
Koşturup nereye kaçarsın?
Yel sözün kalıp yetime,
Yüz yıldan çok yaşasın.
Babam iyi ki dünyaya getirtmiş,
Öne yürütecek babasını.
Akıl verip büyüterek,
Altın sözden saçarısın.
Aşırı gittim darılma,
Çaresiz dönemimde.
Yardımlaşsam derim,
Safında, sıranda.
“Bunun giyimine bak”, diye,
Kükürt gibi yanma!
Bülbül gibi ötünüz,
Budaktaki sapında.
İlişsin beyne düz gelip,
Eğrilip girmeden karna.
İstediğı günde buluşan,
Baksana benim bahtıma.
Daima öne sürüklerim,

Altın başım barında.
Kunanıñ bolup cüröyün,
Kurçum ketpey tabında.
Toktogul menen bir cürdüñ,
Top cıyında küldürdüñ.
Eşmambet menen bir cürdüñ,
Eldüü cerde küldürdüñ.
El içinde ayıtlat,
Eşen-kalpa küydürgüñ.
Kıyaldanıp kınaptay,
Kız-kelindi ırday süydürdüñ
Oyku-kaykы komuzga
Oñ coldo tırmak sürdürdüñ.
Tüşükkö salıp dalayın,
Tüşünö kirip büldürdüñ.
Kelçüsü kelip kalbasa,
Kelbeyt go Koko tim cürgün!..
Kışkı kirgen buuraday
Burtuldasın köbügüñ.
“Berі kel, meni körçü”- dep,
Meltireysiñ kök irim.
Tolkunu toonun selindey,
Sözdörüñ sırttın celindey,
Uykaşı cıgaç celimdey,
Adamsıñ, Koke, dedirdiñ.
Astıñdan tuura ötüüçü,
Adam barbı, degi kim?!
Tumandap turgan ubagım,
Tuurasın keptin aytkanda
Tup tuura cıyırma kuragım,
Akındık nuska col kanday?

Altın başım varken.
Tayın olayım daima,
Sivriliğim kaybolmadan tavında.
Toktogul ile birlikte gezdin,
Toplantıda güldürdün.
Eşmambet ile birlikte gezdin,
Halklı yerde güldürdün.
Halk içinde söylenir,
Hoca, kalfayı yak.
Hayal kurup özgürce,
Kız gelini şiiir gibi sevdirdin
Sağa sola kopuza
İyi yolda tırnağınla çalıştın.
Niceleri zor duruma bırakıp,
Düşüne girip korkuttun.
Gelmeyince gelmez,
Gelmez ya Korgol rahat ol!
Kışın aşan nehir gibi
Fıskırsın köpüklerin.
“Berі gelip beni gör”, diye,
Süzülürsün mavi nehir.
Dalgası dağın seli gibi,
Sözlerin kırın yeli gibi,
Kaynaması ağaç gibi,
İnsansın dedirttin, Koke,
Önünden geçecek,
İnsan kimdir?!
Duman olmuş zamanım,
Sözün doğrusunu söyleyince
Yaşım tam da yirmi,
Akınlık yolu nasıldır?

Ayabay aba suradım.
Aldına kelip ataylap,
Azıraak sözdü kuradım.
Oyumdu bölüp oñdonup,
Oñ kolumdu sunamın.
Oozuñdan sözüñ çıkkança
Ketip turat çıdamım
Oyloduñ beken cok beken
Ordoñdon ırçı ıçgarım
Kanday kim öttü ırçıdan?
Katarın aytıp kınagın
Oşolordu uksam dep,
Oyumdu bölüp turamın.
Kaysı ırçı kanday ötüştü,
Katarı menen sınagın.
Sınasañ singa cöndüüsüñ,
Sızıla çıksın sımabıñ.
Bazarıñ kızıp bolo elek,
Bardık eliñ tolo elek,
Bir azıraak çıdagın.
Bolottoy emes almazday
Boz ulanıñ çunagın!..

KORGOL:

Amandıgım suradıñ,
Abıdan köñül uladıñ,
Külgün caştık keziñde,
Küülönö turgan ubağıñ.
İmerilip iyiktey,
İçimden sözdü çubadıñ.
Kartañ çal kanter eken dep,

Amca iyice sordum halini.
Özellikle önüne gelerek,
Birazcık söz dizmeye çalıştım.
Düşüncelerimle düzelip,
Sağ elimi uzatıyorum.
Ağzından sözün çıkıncaya dek
Dayanamaz hale geldim
Düşündün mü düşünmedin mi
Şehrinden akın çıkacağı
Akınların niceleri geçti?
Sırasını söyleyip düzlet
Bunları dinlesem diye,
Dikkatimi veriyorum.
Hangi akın nasıl geçti diye,
Sırasıyla sına.
Sınamayı iyi bilirsin,
İçindeki sırları söyle.
Pazarın daha kızışmadı,
Bütün halkın daha gelmedi,
Birazcık dayan.
Çelik gibi değil elmas gibi
Yaramaz delikanlın!...

Sağlığımı sordun,
İyice dikkat ettin,
Delikanlılık çağında,
Hızlanacak çağındır.
Eğik gibi çevrilerek,
İçimdeki sözü çıkarttın.
Yaşlı adam ne yapar diye,

Karap tursuñ ularım.
Kayran caş ketti kayrılbaş,
Kayrattan Korgol tayganday.
Karabay kaldı kız-kelin,
Kimgce cetet ubalım?
Kempirim keede kepke alat,
Keyip bir ceymin ubayım.
Caştığım kayra cañırtıp,
Candırıp berse kудayım!..
Topko eerçitken Toktogul,
Tosup alat okşoduñ.
Elge eerçitken Eşmambet,
Eñip ketet okşoduñ.
Karılık azır kele elek,
Kaalap koldu bere elek.
Katarlaştır kaytarat,
Kaalagan cerge alparat.
Karañgı kör catkanıñ,
Kağılayın kadırlaş,
Kaalabaym, katarıña koşpogun!
Küüdön taygan kün emes,
Künügö sayraym bir emes.
Üküdüy “üü” dep olturbaym,
Ümütüm ırdan kur emes.
Tolkundap ırdap turganda,
Toko, özüñdön kelet bir eles.
Too bulbulu öñdöngön
Top çeçen eleñ çenebes.
Tobuñdan kaçça ırçılar
Tolkusa küçü teñ emes.
Bardık eldin ırçısı

Bakıyorsun çocuğum.
Güzel yaşım gitti geri dönmeden,
Korgol kuvvetten düşmüş gibi.
Artık bakmıyır kız gelinler,
Kime benim vebalım?
Karıcığım bazen konuşur,
Dertlenip zorlanırım.
Gençliğimi tekrar yenileyip,
Geri verse Allah’ım!..
Toplantılara götüren Toktogul,
Karşılacak gibisin.
Halkı dolaştıran Eşmambet,
Çekeceğe benzedin.
Yaşlılık daha gelmedi,
İsteyerek elini uzatmadı.
Aynı sırada olanlar döndürür,
İsteği yerine götürür.
Karanlık mezara yatmanı,
Kurban olayım kaderleş,
İstemem, sırana katma!
Güçten düşmüş gün değil,
Bir kere değil her gün öterim.
Baykuş gibi oturamam,
Şiirden ümidim eksik değil.
Heyecanla şiir söylerken,
Toko, senin yüzün gelir önüme.
Dağ bülbülüne benzeyen
Büyük söz cambazıydın ölçsüz.
Senin gibi nice akın
Dalganırsa gücü denk gelmez.
Bütün halkın akınları

Baa berçü ele men emes.
Aksıdan çıkkın Ceñicok,
Aytıştarga teñi cok.
Taasın ele talbagan,
Tañşıçu emes cönü cok.
Tañ atkança ırdasa,
Tañdayda, tilde öönü cok.
Aksıga barıp taanışkam,
Azır körgönümdün köbü cok.
Eerçip eçen ırdadım,
Estegen menen emi cok.
Kañırırım tütösö,
Kayranım Ötöm degi cok.
Kazak menen kırgızda,
Katuu ırçı ele çegi cok.
Kastarlap algan Köksuluu,
Tuyagı kalbay Ötönün,
Tuydurbay öttü keçe kün.
Oposuz ooru ayınan,
O düynö köçpös şegi cok.
Erkeç ele Eşmambet,
Eerçitip bizdi baştagan.
Erteden keçke ırdasa,
Eçkirip eki aytpagan.
Sarı bulaktı cay kılğan.
Sancırğa, ırğa bay kılğan.
Sabak alıp Ötö, Tokomdon,
Sanat ırın cattagan.
Saruudan⁵⁷⁸ kaçıp kelgenden,
Say külüktöy taptagan.

⁵⁷⁸ Saruu: Kırgızların bir boyudur.

Sadece ben değil hepsi överdi.
Aksı'dan çıkan Ceñicok,
Atışacak dengi bulunmayan.
Yürüktü yorulmayan,
Ötmezdi anlamsız.
Tan atıncaya dek şiir söylese,
Damağında, dilinde eksigi yok.
Aksı'ya varıp tanışmışım,
Şimdi gördüklerimin çoğu yok.
Birlikte nice şiir söyledim,
Hatırlamakla geri gelmez.
Çaresizce ağlarsam,
Güzelim Ötö'm geri gelmez.
Kazak ile Kırgız'da,
İyi akındı eşi bulunmayan.
Severek evlendiği Köksuluu,
Nesli kalmadı Ötö'nün,
Duyurmadan geçti daha dün.
Çaresiz hastalık yüzünden,
Öteki dünyaya göç etti.
Teke idi Eşmambet,
Bizi peşine takan.
Sabahtan akşama kadar şiir söylese,
Ağlayarak şiir söylemedi.
Sarı pınarı yer edinen.
Hikayeye, şiire zengin eden.
Ders alıp Ötö, Toko'mdon,
Sanat şiirini ezberleyen.
Saruu'dan kaçıp gelmeye,
Hızlı yürüğü hazırlamış.

Sibirge Tokom aydaldı,
Baygazıga baylandı.
Aylanıp Tokom kelgençe,
Ayday cüzün körgönço,
Alınça sözün taktagan.
Uçuraşkan ır menen,
Uşul ele cakşı adam!
Kimdi koyot şum calgan,
Köz kördü körkoo kündü algan.
Karıbı, caşpı, camanbı,
Ölümdön kaçıp kim kalgan?
Kör kökürök köödöktör
Köp önördön kur kalgan.
Koşaalı, Kulmat kıyakçı,
Kur calak kaldı Kurmandan.
İşenbeseñ suraçı,
İmerilip turgandan.
Kara Kurman ırları,
Kalık da kañça tuygandan.
Ünü biyik, sözü saz,
Coloy, Tenti degender,
Colu menen sındalgan.
Beknazar kuudul⁵⁷⁹, Teke ırçı,
Sultanmurat, Kadırbay degen eki ırçı
Üç-Terekten çığışkan.
Uşular menen ceti ırçı.
Toptu baştap Toktogul.
Torgobogon eç ırçı.
Bardığı ötüp düynödön,
Men kaldım mına ceke ırçı.

⁵⁷⁹ Kuudul: Kırgız mizahçılarına verilen ad.

Sibirya'ya Toko'm sürüldü,
Baygazı'ya bağlandı.
Dönerek Toko'm gelinceye dek,
Ay gibi yüzünü görmeye,
Kendine göre şiir hazırlayan.
Selamlaşan şiirle,
İşte bu iyi adam!
Kimi bırakır yalan dünya,
Gözümüzün gördüğü günü alır.
Yaşlı mı, genç mi, kötü mü,
Ölümden kaçıp kim kurtulmuş?
Boş göğüs insanlar
Çok sanattan boş kalır.
Koşaalı, Kulmat kemeñceci,
Kurman'dan eli boş döndü.
İnanmazsan bir sor,
Dönüp bakmaktan.
Kara Kurman'ın şiirleri,
Kalık da çok dinlendi.
Sesi yüksek, sözü sağlam,
Coloy, Tenti diyenler,
Yoluyla sınırlardı.
Beknazar kuudul, Teke akın,
Sultanmurat, Kadırbay
Üç-Terek'ten çıkmışlar.
Bunlarla birlikte yedi akındır.
Halkın başında Toktogul.
Karşı koyamayan hiçbir akın.
Hepsi göç edip dünyadan,
Akınlardan ben tek başıma kaldım.

Aytkanın ukkan cadagan,
Aybıgıp adam karagan.
Kaltıldap başı toktoboy,
Kaadaga sözü okşoboy.
Kuluke ötkön keçe ırçı,
Eşegin minip epeñdep,
Eki butu tepeñdep,
Bazar sayın kalbagan,
Maalında cetem dep.
Cok cogotkon adamga,
Car çakırgan çeçendep.
Canış menen Bayışın,
Cayın aytıp çeçem dep.
Başka akın aytsa caktırbay,
Bul aytkanıñ beker dep.
Alınça cakşı ırçı ele,
Kara cer kattı bekemdep.
Katarın aytım ırçının,
Babandan baştap kelemin.
Çoñ atam çoñ top başkargan,
Kırgızdın kıraan cakşısın.
Ukpadık eki degenin,
Top cıyınğa kep menen
Toktotkon deşip bereniñ.
Katından alğan toguzdu,
Kaalabaym sendey doñuzdu.
Kanıkeydey, Kurmancan,
Apal, Saykal boluştu.
Kuru kol kalgan katından,
Koñkaytı biyim ekensiñ.
Köp sözdü aytsam bekersiñ,

Sözünü dinleyenler çabuk bıkan,
İnsanlar çekinerek bakarlar.
Titreyip başı durmadan,
Sözü geleneğe uymazdı.
Kuluke akın geçti daha dün,
Eşeğine zorla binerek,
İki ayağı sallanıp,
Her pazarı kaçırılmazdı,
Zamanında ulaşırım diye.
Kayıp arayan insanın,
Duyurusunu güzel anlatır.
Canış menen Bayış'ın,
Halini anlatacağım diye.
Başka akın söylerse beğenmez,
Bu dediklerin boş diye.
Kendince iyi akındı,
Kara toprak kapattı üzerini.
Sırasını anlattım akınların,
Atandan başlayarak anlattım.
Dedem büyük toplantıları yönetirdi,
Kırgız!ın önde gelenlerini.
Duymadık dediğini yapmadığını,
Toplantıyı şiiriyle
Durdurmuş derlerdi.
Dokuz hanımla evlenmiş,
İstemem senin gibi domuzu.
Kanıkey, Kurmancan gibi,
Apal, Saykal hanımefendlerden.
Boş kalmış kadından,
Bekar beyim imişsin.
Çok sözü söylersem boşsun,

Kalğanın oylop çęçersin.
Tuura ayttı, sınçı eken dep,
Tattuulaşıp bekemdep,
Tartuulagan belegin...
Özüñdün atañ men menen.
Özgöçö ele caynaşkan,
Öz üyümdö neçen kün,
Tattuulaşıp çaylaşkan.
Kee-keede barıp kalganda,
Dastorkonun caynatkan.
İlimi bolçu eñ küçtüü,
Karasuunu kaynatkan.
Kalkının oylop kandayın,
Katarlaşıp cay baskan,
Kerimbayga kemçilik,
Kebin aytkan taybastan.
Kırçañgı moldo dep koyçu,
Kep keñeşke albastan,
Çıgargan cok cıyıntık
Çıçalap kalğan dalbastan.
Öktöbürdün tañı atıp,
Ökümü ötpöy almaşkan.
Alınça al da küröşüp,
Acıdaar menen arbaşkan.
Tartilgan cok kulakka,
Tak çıktı doogo kalbastan.
Cakşının çını balası,
Cakşı bolot deçü ele.
Kuru bolso cakşıdan,

Kalanları düşünüp çözersin.
Doğru söyledi sınçıymış diye,
Tatlılaşmış sağlamaştırıp,
Hediye eden armağanındır...
Senin baban benimle.
Özel biriydi konuşan,
Kendi evimde nice gün,
Tatlı yolla bitirmiş.
Bazen gittiğimde,
Sofrasını açardı.
Güçlü bilimi vardı,
Suyu bile kaynatan.
Halkının durumunu düşünüp,
Birlikte rahat gezerek,
Kerimbay'ın eksikliğini,
Çekinmeden söylemişti.
Uyuz molla derdi,
Konuşmadan sohbet ederek,
Sonuç çıkarmadı
Üzerine alınarak.
Ekim ihtilali gelip,
Sözü geçmez oldu.
Kendince savaşarak,
Ejderha ile çekişmiş.
Mallarına el koyulup sürülmedi,
Suçsuz çıktı davadan.
İyinin gerçek çocuğu,
İyi olur derlerdi.
Boş kalırsa iyiden,

Bakşı⁵⁸⁰ bolot deçü ele.
Atañdın,
Erkek bolso etegi
Baktı bolot deçü ele.
Moldolugun tartpapsıñ,
Mol ırdı balam baştapsıñ.
Etegin cappas eselek
Oñ koldon alıp cetelep,
Oyunça seni böpölöp,
Oynotçu elek eköölöp.
Tartınba kalıñ top bolso,
Daarıyt sözüñ şek bolso.
Köpçülükto kıdır bar,
Daarıbay koyot toktolso.
Işkıñ bolso ıldam bol,
Iynba ırıñ cok bolso.
Kara bet bolot karıgança,
Kaarına kalıp kalkının,
Kapiletten sot bolso,
Köñül ulap ırdap öt
Köpçülüğüñ toptolso!
Köp sukthanba suluuga,
Katu ketpe uluuga.
İçki düynöñ tazarsın,
İyi cetsin suluuga.
İşteseñ - üdöösünö çık,
Kulak kımbat uguuga.
Kökürök köödön töp kelsin,
Korgoşunday uyuuga.
Açık süylöp obonuñ,

Bakşı olur derlerdi.
Babanın,
Erkek olursa çocuğu
Bahtı olur derlerdi.
Mollalığına çekmemişsin,
Büyük šiire başlamışsin.
Eteğini kapatmayan yaramaz
Sağ elimden çekerek,
İstedği gibi şımartarak,
Oynatırdı ikisi birlikte.
Çekinme kalabalık olunca,
Sözün piri kollayacaktır.
Kalabalığın Hızır'ı vardır,
Durursa kollamaz.
Yeteneğin varsa hızlı ol,
Çekinme şiirin yoksa.
Kara yüzlü olur yaşlanınca,
Kahrına kalıp halkımın,
Aniden hakim karşısına çıksan,
Gönlü hoş tutup şiirini söyle
Kalabalık toplanırsa!
Çok verilme güzele,
Kaba konuşma büyüklerle.
İç dünyanın temizlensin,
Hebri ulaşsın güzele.
Çalışırsan-üstesinden gel,
Kulak değerlidir duymaya.
İçin ile dışın aynı olsun,
Kurşun gibi birbirine uyarak.
Açık çıkartıp sesini,

⁵⁸⁰ Bakşı: Olacakları önceden söyleyen falcı.

Cağımduu bolsun uguuga.
Ataktuu akın dedirtip,
Atıkkın kırgız uruuga.
Cürögü taykı caş bolbo,
Teyteñdep içip mas bolbo.
Tebişem dep telpektep,
Teñtuşuñdan pas bolbo.
Tuurañdı tübü tügötöt.
Tuuganıña kas bolbo.
Öksüsöñ da ölböysüñ,
Ölçöp tüşsöñ ak colgo!..
Aş içseñ bolsun akılıñ,
Adaşsañ kelbeyt cakınıñ.
Keyise canım kıynalıp,
Ketişpey karayt katınıñ.
Katılıp tiybe biröögö,
Katılsa bergin katıgım.
Çalkalap çaçpa düynöñdü,
Çamañdı çakta akırın.
Dünüyö koldun kirindey,
Tügönöt akır bilinbey.
Muñayım tartıp kalasıñ,
Musapırdık bilinbey.
Akır asırayt seni asılıñ,
Atandın sıyla arbagın,
Aytıp turgan akılım.
Ubagında men dağı
Ubayım tartıp keyidim.
Uşul zaman kelgençe
Uulandı keyip zeenim.
Katuu ketpe sabır kıl,

Hoş gelsin kulağa.
Ünlü akın dedirtip,
Ünlü Kırgız boyuna.
Yüreksiz genç olma,
Delirip sarhoş olma.
Dövüşeceğim deme,
Akranından aşağıda olma.
Senin sonunu bulur.
Akrabanla düşman olma.
Ağlasan da ölmezsin,
Ölçerek düşsen hayırlı yola!..
Aş yesen olsun aklın,
Kaybolsan gelmez yakının.
Canım zorlanırsa,
Gitmeden bakar kadının.
Takılma başka birilerine,
Takılırsa cevabını ver.
Şımarık saçma malını,
Gücünü ölçerek biriktir.
Dünya elin kiri gibi,
Bilinmeden tükeniverir.
Çok üzülürsün,
Acizliğin bilinmeden.
Sonunda bakar sana asilin,
Babanın ruhunu dua et,
Verecek aklım budur.
Zamanında ben de
Kaygılanıp çile çektim.
Bu zamana gelinceye dek
Çok yerde üzüldüm.
Sert çıkma sabırlı ol,

Kenen bolsun peyiliñ.
Irdasañ sözdü taktap ayt,
Emgekçi eldi maktap ayt.
Kara sözdü kakşap ayt,
Kadırı ötsö saktap ayt.
Ala öpkönü çaktap ayt,
Aytkanımday kılbasañ,
Anda Korgol taptabayt.
Koldosun balam Tokoñdun
Kozgolup seni arbagı.
Özüñdö kalıp örnöğü,
Ornosun ırdın zardabı.
Koldop alsa Toktogul,
Koşuluşat kalganı.
Cetip keler Ceñicok,
Cetiltip colgo salganı,
Eerçitip coldu taanıtır,
Eşmambet ırçı al dagı.
Semeteydey⁵⁸¹ seni da,
Koldoşot cürüp baldarı.
Kor kıla koybos uşular.
Koşoydoy⁵⁸² ırdın balbanı.
Koştoşkon soñ men menen
Komuzuñdu al dagı,
Koşulup teli-teñtuşka,
Koñguroo ündü sal dagı.
Uktuñ sözüm, Aktanıñ,
Ulana bersin nar cagı.

Elin açık biri ol.
Şiir söylersen sağlam söyle,
Çalışan halkı överek söyle.
Kara sözü durmadan söyle,
Değeri kaybolrsa koruyup söyle.
Ala ciğerine göre söyle,
Dediklerimi yapmazsan,
O zaman Korgol tavlanmaz.
Kollasın oğlum Toko'mun
Ruhu seni koruyup.
Kendinde kalıp örneği,
Yerleşsin şiirin güzeli.
Kollarsa Toktogul,
Diğerleri katılır.
Hemen gelir Ceñicok,
Büyütüp yola koymak için,
Peşine takıp tanıtacaktır,
Eşmambet akın da.
Semetey gibi seni de,
Kollarlar çocukları.
Hor görmez bunlar.
Koşoy gibi şiirin pehlivanı.
Vedalaştıktan sonra benimle
Kopuzunu al ve,
Aktanlarınla birlikte,
Zil sesini herkese duyur.
Sözümü duydun, Aktan'ım,
Devam etsin ilerisi.

⁵⁸¹ Semetey: Manas'ın oğlunun adı.

⁵⁸² Koşoy: Manas'ın pehlivanının adıdır.

43. Toktosun ile Korgol'un selamlaşması⁵⁸³

TOKTOSUN:

Tañşıgan bulbul ekensiz
Tarkatkan eldin kumarın.
Kabarıñ ugup men kelip
Salam aytıp turamın.
Ülgüsün aldıñ caşıñan,
Toktoguldan ar dayım.
Eçenin kördük ırçıdan,
Eşmembet menen Kurmandın
Cañıbay, Coloy, Cumanın
Dalay uktuñ ırların.
Nıyazalı, Nurmoldo
Ceñicok menen ırdadıñ.
Aldıña keldim balapan,
Aytkan sözgö carasam,
Akın, Korgol, sındagın,
Lenin bergen zamanım,
Iristuu öskön balamın.
Anık ırçı bolsom dep,
Aldıda maksat talabım.
Talabım bar bolgon soñ
Tartınıp nege kalayın.
Azır sizdi körgöndö
Arbıy tüştü camagım.

Öten bülbülmüşsünüz
Halkın kumarını dağıtan.
Haberini duyup ben gelip
Selam söylüyorum.
Örnek aldın gençliğinden beri,
Her zaman Toktogul'dan.
Nice akınlar gördük,
Eşmembet ile Kurman'ın
Cañıbay, Coloy, Cuma'nın
Nice şiirlerini dinledin.
Nıyazalı, Nurmoldo
Ceñicok ile şiir söyledin.
Önüne geldim genç,
Söylenen söze yarasam,
Korgol akın sına,
Lenin'in verdiği zamanı,
Mutlu büyüyen gencim.
Gerçek akın olsam diye,
Önümde maksat talebim.
Talebim olduktan sonra
Neden çekineyim.
Şimdi sizi gördüğümde
Yamak şiirlerim çoğaldı.

KORGOL:

Kargaday bolgon balanın,
Kalayık uktuñ camagın.

Karga gibi olan gencin,
Halk duydun şiirini.

⁵⁸³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.135-138.

Eñsep kelgen balama,
Esendeşip alayın.
Balam,
Üyrönsöm dep kelipsiñ,
Korgoldon ırdın sabagın.
Alıp keldi Atabek
Atañday bolgon agayıñ.

Taalayluu eldin, kulunu,
Tıñşap tur menin muñumdu:
Toktogul menen topko ırdap,
Eşmambet menen elge ırdap,
Atağı çıkkın Korgoldun
Bala da bolsoñ erçişeñ,
Balapan kuştay, cetimçem,
Aytkanın ukkan Korgoldun.
Aralaş cürüp cıyınğa,
Akından ülgü albasa
Akın boluş kıyın da.

Men da çaşımdan dalay ırdadım,
söyledim,
Birok ırdan kaysı cırgadım.
Camandap ırdap koyom dep,
Cazıgın tartıp kuuradım.
Balam, azırkı ırçı sen cakşı,
Bardık el senin tuuganıñ.
Eski zaman kurusun,
Ençiden dalay kur kaldım.
Erkin eldin uulusıñ,
Elirip topko ırdagın.

İsteyerek gelen oğluma,
Selamlaşıp alayım.
Oğlum,
Öğrensem diye gelmişsin,
Korgol'dan şiirin dersini.
Atabek getirmiş
Baban kadar olan ağabeyin.

Talihli halkın yavrusu,
Dinleye dur bunlarımı.
Toktogul ile halk şiir söyleyip,
Eşmambet ile halka söyleyip,
Meşhur olan Korgol'un
Peşine düşen genç da olsan,
Yavru kuş gibi yetimim,
Korgol'un dediklerini duyan.
Karışarak toplantıya,
Akından örnek almazsa
Akın olmak zor iştir.

Ben de gençliğimden beri çok
Fakat şiirden ne zaman rahat ettim.
Eleştirerek şiir söylediğimde,
Gazabını çekip kurudum.
Oğlum, şimdiki akınlar iyisiniz,
Herkes senin akrabandır.
Eski zamanlar kurusun,
Paydan ne kadar uzak kaldım.
Bağımsız halkın oğlusun,
Heveslenip halka şiir söyle.

Balam, içkilikke kızığıp,
Ala barman çaş bolbo.
Irçı bolsoñ, Toktosun,
Toktoguldu tarta cür.
Irdın cayın bilbegen,
Ir canbay kalsa tildegen,
Kuluke kalcır baş bolbo.

Akın bolsoñ anık bol,
Atağı çıkkın Kalık bol.
Artıñda baldar söz kılıp
Ayta cürçü tarih bol.
Sılık söz, cumşak mamık bol,
Bolbosko kabak bürköbö
Bulutsuz kündöy carık bol.
Eñsep kelgen Korgoldun
Eskerme sözü saga oşol.

Toktogul akındardın ulugu,
Akıldan kirsiz, tunugu.
Anda men da çaş elem
Azıraak ırday koyçu elem
Tokomdun cürüp artınan,
Torgoy boldum tañşıgan.
Dalaydı kördü altın baş,
Kuu turmuştun zarpınan.
Turmuştun zarpı bolboso,
Tokom aydalat bele kalkınan.
Altımış çaşka barganda,
Ağarıp sakal kalganda,
Önörümdü taştayın

Oğlum, içkiye aldırarak,
Boş gençlerden olma.
Akın olacaksın, Toktosun,
Toktogul'u örnek al.
Şiirin anlamını bilmeyen,
Şiiri kesince küfür eden,
Kuluke gibi geveze olma.

Akın olacaksın gerçekçi ol,
Ün kazanan Kalık ol.
Peşinden çocuklar söz edip
Söylenen tarih ol.
Kibar söz, hoş huylu ol,
Olmayacak işe kaşını çatma
Bulutsuz gökyüzü gibi aydın ol.
İsteyerek gelen Korgol'un
Hatırlatma sözü sana işte.

Toktogul akınların büyüğü,
Akılı kirsiz, durusudur.
O zamanlar ben de gençtim
Birazcık şiir söyledim
Toktogul'un peşinde dolaşarak,
Turgay oldum öten.
Nice altın insanları gördüm,
Yalan dünyanın yüzünden.
Hayatın zorlukları olmazsa,
Toktogul sürülür müydü halkından?
Altımış yaşa geldiğinde,
Sakalı ağarıp kaldığında,
Sanatımı bırakayım

Özüñdöy dilgir baldarga.
Bir kezde eerçip Tokomdu
Ülgüsün men da algam da.
Eliñe kelip coluktum
Eñkeyip belim karganda,
Balam, tirüümdö erçip kal,
Menden bolboy armanda.
Kulanıp keter altın baş
Kuu ölüm çalma salganda.
Korgoldun sözün ukkam dep
Ayta cür, balam, artımdan,
Ar cıyınğa barganda...

Kendin gibi çocuklara.
Toktogul'un peşinden gezerek
Ondan örnek almıştım.
Halkına geldiğimde
Belim büküldüğünde,
Oğlum, ben hayattayken öğren,
Benden öğreneceğini öğren.
Düşecek olan altın baş
Kurnaz ecel çalım attığında.
Korgol'un sözünü dinledim diye
Anlat oğlum, peşimden,
Her gittiğin toplantıda....

44. Toktogul'a Oğlu Topçubay'ın Öldüğünü Duyurması⁵⁸⁴

KORGOL:

Aytalı sizge salamdı,
Eşender kılğan cañcaldı,
Ak cerinen karmalıp,
Aydoogo ketti deçü ele,
Bulbul ündüü, kuş tildüü,
Aynegim, Tokom, amanbı?

Söyleyelim size selamı,
Hocaların yaptığı kavgayı,
Suçsuz yere tutulup,
Sürgüne gitti derlerdi,
Bülbül sesli, kuş dilli,
Aynam, Toko'm, esen mi?

Türmödö turduñ zar bolup.
Kayrılıp elge kelgençe,
Kayran can kaygı, kar bolup.
Capası küçtüü zamana,
Cabırkattı adamdı,
Sen alıstan kelgençe,
Amandaşıp körgönçö,

Hapiste yattın zırlayıp.
Dönerek halka gelince,
Zavallı kişi horluk gördü.
Cefası güçlü zamane,
İnsana zarar verdi,
Sen uzaktan gelinceye dek,
Selamlaşıp görünce,

⁵⁸⁴ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.130-135.

Noktoluu başka bir ölüm,
Toko,
Atkardık calgız balañdı...

Kalpalar kılğan cañcalda,
Karalanıp karmalıp,
Kalkıman ketti deçü ele,
Kalganıñ kaygı ceçü ele,
Kara caak, kayçı til,
Kanatım, Tokom, amanbı?
Kalayluu tuur başınan,
Kaygılıu ölüm kasınan
Toko,
Kaçırdık calgız balañdı!

Toko, araladıñ gül menen,
Adamga caktıñ til menen,
Sen alıskı sottón kelgiçe,
dek,
Özüñdön aşık boldu ele,
Arkañda calgız Topçubay
Atkardık calgan düynödön!..

Pendeni pende bilbegen,
Belgilüü cürök zildegen.
Berbeyt eken kara cer,
Perzentiñ calgız Topçubay
Begene⁵⁸⁵ bolgon düynödön.

Uçuk ötpös iyheden,

Yularlı başa bir ölüm,
Toko,
Gönderdik yalnız çocuğunu...

Kalfaların çıkarttığı kavgada,
İftiraya atılarak tutuklandı,
Halkından uzaklaştı derlerdi,
Geride kalanın kaygılanırdı,
Kara çene, ayrı dilli,
Kanadım, Toko'm, Esen mi?
Kalaylı tüneğın başından,
Kaygılı ölümün düşmanlığından
Toko,
Kaçırdık yalnız çocuğunu!

Toko, gül bahçesini gezdin,
İnsanlar beğendi dilini,
Sen uzaktaki adliyeden gelinceye
Kendinden daha büyük olmuştu,
Arkanda yalnız Topçubay
Gönderdik yalnız dünyadan!...

İnsanı insan bilmeyen,
Belli yüreği su bastı.
Vermezmiş kara toprak,
Çocuğın yalnız Topçubay
Yabancı olan dünyadan.

İp geçmeyen iğneden,

---

⁵⁸⁵ Begene; Yabancı anlamına gelmektedir.

Uuluň calgız Topçubay,
Ubayım bolbo, keyibe,
Uçurduk calgan düynödön.
Cibek ötpös iyneden,
Ciberdik calgan düynödön...
Tüzdöğü koňur salkınça,
Carkıra kümüş, altınça,
Muunuňdu boşotup,
Calpı agayın el tursa,
Caşıba caman adamça.

Buuruldu minip terdetken,
Buulumdu kiyip kirdetken.
Muñayba çaşık adamça,
Bulbuluň calgız Topçubay
Kün tiybes sapar col çekken.

Karadan corgo terdetken,
Kara kış kiyip kirdetken,
Kayrılar künu barbı dep,
Kalıñ elin degdetken,
Kaygırba kalıñ el tursa,
Kanatıñ calgız Topçubay
Karañgı sapar col ketken...

TOKTOGUL:

Altından saat burama,
Azaptı menden suraba.
Aynegiñ ketti degenge,
Alsırıp boşop turam a.

Oğlun yalnız Topçubay,
Zorluk çekme, kaygılanma,
Uçurduk yalan dünyadan.
İpek geçmeyen iğneden,
Gönderdik yalan dünyadan...
Düzlükteki konur gölgelik,
Parla gümüş altın gibi,
Eklemlerini rahatlatıp,
Bütün akraba halk dursa,
Ağlama kötü birisi gibi.

Yürüğe binip terleten,
Kaftanı giyip kirleten.
Ağlama gözü yaşlı gibi,
Yalnız bülbülün Topçubay
Güneş değmez sefer yol çekmiş.

Maldan yorga terleten,
Kara kışın giyip kirleten,
Dönecek günü var mı diye,
Kalabalık halkı heveslendiren,
Kaygılanma kalabalık halk varken,
Yalnız kanadın Topçubay
Karanlık sefer yol gitmiş...

Çevirmeli altın saat,
Azabı benden sorma.
Aynan gitti diyince,
Halim gücüm kalmadı.

Kümüştön saat burama,
Küyüttü menden suraba.
Kükügüñ ketti degenge,
Küçümdön tayıp turam a.

Kaynap, küyüp çok boldum
Kaygıluu küngö toktoldum.
Kalayluu tuur başınan,
“Karçıgañ calgız uçtu” dep
Kaygırta turgan okşoduñ.

Kızılduu cüzüm bozordu,
Kaltırap muunum boşodu.
Karuu-küçüm ketirip,
Kantip bir aytıñ oşonu.

Aytamın ar kıl sanattı,
Meni armanduu küngö carattı.
Kabarın aytıp turupsuñ,
Kanatım Topçu saadaktı.
Camgır tiybey köçküdüy,
gibi,
Ak topurak car bele,
Atası kelse Sibirden,
Amandaşıp körüşpös,
Topçubay,
Azapka tuugan can bele?

Tamırına suu tiybes,
Boorgo tikken tal bele?
Ötüp ketken düynödön,

Çevirmeli gümüş saat,
Tasayı benden sorma.
Guguğun gitti deyince,
Gücümnden oldum.

Kaynayıp, yanıp köz oldum
Kaygılı güne denk geldim.
Kalaylı tüneğin kenarından,
“Yalnız kartalın uçtu” diyerek
Kaygıya sokmuş gibisin.

Kızıl yüzüm bozardı,
Titreyip eklemelerim boşadı.
Güç kuvvetimi harcaıyıp,
Bunu nasıl anlattın.

Her şiiri söylerim,
Beni dertli güne yaratmış.
Haberini anlatıyorsun,
Kanadım Topçu yay okumu.
Yağmur değmeyen toprak kayması

Ak toprak yar mıydı,
Babası gelse Sibirya’dan,
Selamlaşıp görüşmez,
Topçubay,
Dertli gün için yaratılmış mıydı?

Köküne su değmeyen,
Yamaca dikilmiş ağaç mıydı?
Dünyadan geçmiş,

Topçubay,
Ölümgö bütkön can bele?
Cabırğa mınça salgıday,
Mende kudaydın öçü bar bele?
Tuura-tuura baskanda,
Turumtay sını bar ele,
Tuurga esen cetkirse,
Dubanga çurkar tay ele.
Kayra-kayra baskanda,
Karçıga sını bar ele,
Karuu-küçkö tolgondo
Kalk üçün çurkar can ele.
Karkıldap kazdar köl saktayt,
Kara ılaaçın çöl saktayt.
Karıp kalgan atakeñ
Kay cakka barıp can saktayt?!
Kurkuldap kuular köl saktayt,
Kuu ılaaçın çöl saktayt,
Kuurap kalgan atakeñ
Kuyugup kayda can saktayt?!
Tündö carık panarım,
Tuurumda kalgan karaanım,
Türmödön cañı kelgende,
Küyütün tarttım balanın.
Tün uykumdu üç bölsöm,
Tüyşölüp çıkpıy kabarıñ...

Karmagan carık panarım,
Kayrılar calgız karaanım,
Kamoodon kaytıp kelgende,
Kaygısın tarttım balanın.

Topçubay,
Ölüm için yaratılmış mıydı?
Kötülüğe bu kadar saplayacak gibi,
Bende Allah'ın öcü mü vardı?
Oraya buraya yürüdüğünde,
Sungur şekli vardı,
Tüneğe sağ ulaştırırsa,
Büyük yarışa katılacak tay idi.
Tekrar tekrar yürüyünce,
Doğan şekli vardı,
Güç kuvvete dolunca
Halk için yürüyecek candı.
Öterek kazlar gölü korur,
Kara laçın çölü korur.
Yaşlanmış babacığın
Nereye gidip canına bakar?!
Öterek kuğular gölü korur,
Boz laçın çölü korur,
Kuruyup kalan babacığın
Kaçarak nereye saklanır?!
Gece yanan fenerim,
Tüneğimde kalmış yalnızım,
Hapisten yeni gelince,
Çilesini çektim çocuğumun.
Gece uykumdan üç kere uyansam,
Ortalıkta hiç haberin yok...

Elimde tutan fenerim,
Dönecek yalnız direğim,
Hapisten dönüp gelince,
Kaygısını çektim çocuğumun.

Kaygırıp ıylap tursam da,
Kayrılıp çıkpayt kabarıñ...

Bulbulum ugup buruldu,
Çıgarbay içten muñumdu.
Kanteyin tirüü körbödüm
Kargaday calgız uulumdu,
Kaygısın tartıp kün-tünü
Kartayıp şorum kurudu...

Kükügüm uçtu elimden,
Külpötüm ketti cerimden,
Közümdön akkan kara çaş
Camşırday cerge tögülgön.
Körbödüm közün balanın,
Köñülüm kaldı ölümdön!..
Camgır tiybey kulagan
Ak topurak car beleñ?
Aksı, Ancıyan, Talasta,
Akındığım bar beleñ,
Arkamda calgız Topçubay,
Acalga tuulgan can beleñ?
Kubançım, seni körbödüm,
Kuuratar meni can beleñ?
Altın ayday nur cüzüñ,
Körör bekem degemin,
Abaktan kolum boşonup,
Keler bekem degemin.
Aynegim çıksa aldımdan,
Öbör bekem degemin.
Arman kılбай düynögö

Kaygılanıp ağlasam bile,
Geri gelmez haberin...

Bülbülüm duyup döndü,
Çıkarmadan içimden dertlerimi.
Ne yapayım canlı görmedim
Karga gibi yalnız oğlumu,
Kaygısını çekip gece gündüz
Yaşlanıp çilem çoğaldı.

Guguğum uçtu halkımdan,
Külfetim gitti yerimden,
Gözlerimden akan kara yaş
Yağmur gibi yere döküldü.
Göremedim gözünü çocuğın,
Gönlüm kaldı ölümden!
Yağmur değmeden devrilen
Ak toprak yar mıydın?
Aksı, Ancıyan, Talas'ta,
Akınlığım var mıydın,
Peşimdeki yalnız Topçubay,
Ecel için doğan can mıydın?
Kıvancım, seni görmedim,
Beni kurutacak can mıydın?
Altın ay gibi nurlu yüzün,
Göreceğim demiştim,
Hapisten elim boşalarak,
Gelecek miyim demiştim.
Aynam çıksa önümden,
Öpecek miyim demiştim.
Küsmeden dünyadan

Ölör bekem degemin...

Küldü kırgız curtumdu,
Körör bekem degemin.
Kükügüm çurkap aldımdan,
Keler bekem degemin.
Küyüttün muñun çıgarıp,
Ölör bekem degemin.
Altından çider örbödüm,
Abaktan kolum boşonup,
Agayın-curtka kelbedim,
Amandaşıp körüşüp,
Calgızım anan ölbödün...

Muunu bolot calbızdın,
Muñu bolot calgızdın,
Gülü bolot calbızdın,
Küyütü küçtüü calgızdın.
At arıtıp col kelse,
Sıyları bolboyt calgızdın.
Karaygan darak çarbagım,
Karaanın körböy zarladım.
“Kalkıman ketip kaldı ele,
Kayranım atam eken” dep,
Uçuraşıp aluuga,
Topçubay,
Keleer beken darmanıñ?..
Aynegim, Topçu ermegim,
Amanım atañ körbödün,
Armanın içten çıgarıp,
Anan kiyin ölbödün!

Ölecek miyim demiştim...

Büyük Kırgız yurdumu,
Görecek miyim demiştim.
Guguğum koşup önümden,
Gelecek mi demiştim.
Dert tasayı çıkartıp,
Ölecek miyim demiştim.
Altından duvar örmedim,
Hapisten elim boşalıp,
Akraba yurduma gelemedim,
Selamlaşıp görüşüp,
Yalnızım sonra ölmedin...

Ekleme olur otların,
Derdi olur yalnızın,
Çiçeği olur otların,
Derdi büyük yalnızın.
At yorarak yol geçerse,
Saygınlığı olmaz yalnızın.
Kararan ağaç bahçem,
Seni göremeden ağladım.
“Halkımdan gitti diyerek,
Sevgili babammış” diye,
Selamlaşmak için,
Topçubay,
Gücün yeter mi acaba?..
Aynam, Topçu yavrum,
Babanın sağ olduğunu görmedin,
İçindeki sertleri çıkartıp,
Ondan sonra ölmedin!

Karanı mindim cel için,
Kayrılıp keldim el için.
Kalkımdı kördüm, kaniyet,
Koldon keler iş emes,
Topçubay,
Kozgolbos emi men için!..

Siyah ata bindim yel için,
Geri döndüm halk için.
Halkımı gördüm, şükür,
Elden gelecek iş değil,
Topçubay,
Kıyırdamaz şimdi benim için!..

45. Osmonkul ile Ismayıl'ın Yol İnşasında Çalışanlarla Selamlaşması⁵⁸⁶

OSMONKUL:

Bolot burgu algandar,
Bolottoy bek col salgandar.
Kayratı toonu kozgogon
Kaarmandar, balbandar,
Kalkıma aytam salamdı.
Karındaştar, ayaştar,
Calpıña aytam salamdı.
Eldi körüp kelsin dep,
Ermek bolup bersin dep,
Eerçitip keldim silerge,
Ismayılday balamdı.
Agasın tartkan eken dep,
Aman cürsö ceter dep,
Aytıp kalsın özüñdü,
Arbitıp süylö sözüñdü.
Tay, kunanı eken dep,
Tarbiyalap Osmonkul
Taptap cürgön eken dep,
Taanıp kalsın özüñdü
İnim taasındap süylö sözüñdü.

Çelik çekiç alanlar,
Çelik gibi yol yapanlar.
Gayretleri dağı deviren
Kahramanlar, pehlivanlar,
Halkıma söylerim selamı.
Kız kardeşler, dostlar,
Hepinize selam söylerim.
Halkı görüp gelsin diye,
Onları eğlendirsın diye,
Buraya getirdim sizler için,
Ismayıl gibi oğlumu.
Ağabeyine çekmiş diye,
Sağ yaşarsa yeter diye,
Seni anlatsınlar,
Çoğaltarak söyle sözünü.
Tayı, yavrusuymuş diyerek,
Terbiye ederek Osmonkul
Yetiştirmiş dedirterek,
Tanısın kendini
Kardeşim dikkatli söyle sözünü.

⁵⁸⁶ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.7 s.295-300. 1943 yılında söylenmiştir.

ISMAYIL:

Közünön otu caynagan,
Köödönü taştay baatırlar.
Azamattan kalbagan
Alp uruşkan, çamdagan,
Ay çırayluu çarkındar,
Amandaşıp alayım.
Zamandaştar, kurbaldar,
Sagınışkan tuugandar.
Salamatpı, agayın,
Kerek bolso silerge
Kebimdi kantip ayayın.
Ustatım tursa canımda,
Unçukbaganım bolboyt go.
Uluu-kiçüü colçular,
Uyatsız dep oyloyt go.
Teñtuşunday teminbey
Eerçitip kelgen balası,
Esi çok eken dedirbey,
Artında çukul turayın,
Altınday sözüñ ugayın,
Taasın külük turganda
Elim, tay çapkanıñ bolobu.
Tañdayın açsa Osomdun,
Taruudan köp comogu.
Corgo tursa tokuluu,
Cortoktu kişi minebi.
Colçulardım, Osoke,
Özündö turat tilegi.
Kapçıgaydım coldorun,

Gözünden ateşi parlayan,
Bedeni taş gibi bahadırlar.
Azametten kalmayan
Alp dövüşen, kavga eden,
Ay yüzlü aydınlr,
Selamlaşıp alayım.
Çağdaşlar, akranlar,
Özleyen akrabalar.
Sağ selamet mi, akraba,
Gerek olur sizlere
Sözünü nasıl esirgeyeyim.
Ustadım duruyorsa yanımda,
Susman doğru olmaz ya.
Büyük küçük yolcular,
Yüzsüz diye düşünmez ya.
Akranı gibi atılmadan
Peşinde dolaştıran çocuğu,
Aklı yokmuş dedirtmeden,
Arkanda yakın durayım,
Altınday sözünü dinleyim,
Gerçek yürük varken
Halkım, tay yarıştırdığın olur mu?
Ağzını açarsa Osmonkul'un,
Darıdan çoktur masalları.
Yorga varken eyerli,
Kötü atı insan biner mi?
Yolculardan, Osmonkul,
Kendinde duruyor dileği.
Kayalıkların yollarını,

Kaltırbay koşo ayta ket,
İlgeri kaday bolgonun.

OSMONKUL:

Kaalap inim suradıñ,
Kapçıgaydın coldorun.
Kışiden murda bütkön cer,
Kim bilsin kaday bolgomun.
Taştarına til bütsö,
Tabar elek bolcolun.
Eki keldim caşımnda,
Een col ele başında.
Kapçıgaydın tarıman,
Kalk kısılıp abıdan
Aydap malın öto albay,
Arı-beri köçö albay,
Abdan şoru katkan cer.
Cüğü menen töö kulap,
Cürgünçü cüdöp catkan cer
Cüktörü suuga akkan cer,
Tarpına coru üyülüp,
Tamtığı kalbay süyünüp,
Tamaşaga batkan cer.
Kızıl zoonun astınan,
Kıdırıp dalay el ötü,
Kılt etip kün caaganda,
Kıyan cürüp sel ötü.
Kıynalğan el ekinçi
Kılçaybasımın dep ötü,
Kıdırıp bara catkanda,
Kırsık bolup kaptalda,

Bırakmadan söyle,
Eski han gibi olduğunu.

İsteyerek kardeşim sordun,
Kayalıkların yollarını.
İnsandan önce biten yerdir,
Kim bilsin nasıl olduğunu.
Taşlarına dil biterse,
Daha bulmamıştı.
İki geldim gençliğimde,
İssız idi ilk başta.
Kayalıkların darlığından,
Halk iyice kısılarak
Sürerek malını süremeden,
Öteye beri göç edemedi,
İyice çile çektiği yer.
Yüküyle deve devrilerek,
Yolcuların zorlandığı yer
Yükleri suya aktığı yer,
Cesetlerine akbabalar çökerek,
Zorlanarak sevinmeden,
Eğlenceye battığı yer.
Kızıl dağın önünden,
Gezerek nice halk geçti,
Birden yağmur yağınca,
Sağanaktan sonra sel olurdu.
Zorluk çeken halk bir daha
Buralardan geçmem derlerdi,
Gezerek giderken,
Kaza olup yan tarafta,

Kız-küyöönü köçkü algan,
Kılımdar boyu al cerge,
Kız-küyöö degen söz kalgan.
Körçü bugün kapçıgay,
Köp ele kıştak batçuday.

ISMAIL:

Körgöndörün surasam,
Köñüldün otun kozgodun.
Köz çaptırıp düynögö,
Köp alıs kettiñ okşoduñ.
Kara zooluu kapçıgay,
Kay, kimlerden kalbagan.
Eçen kılım katmarlap,
El öttü bizdey sandagan.
Sotsializm doorunda,
Zañkaygan üylör boorunda,
Sar cıldız toldu caynagan.
Kötörülüp asmanga
Kök-Moynokton çañ çıgat,
Ekskavator uturu,
İlgerilep alkınat.
Turguzbayt bizdi degensip,
Tuura toolor kaltırap.
Başında ak kar oynogon,
Badalın tülkü coylogon.
Ay çaşingan askanı,
Ala-Toonun çaştarı,
Alıp oygo taştadı.
Kün körünböy boz tüşüp,
Kürküröp uçtu taştarı.

Kız damadı toprak kayması almış,
Asırlay boyunca buraya,
Kız Damat adı konmuş.
Baksana bugün kayalık,
Birkaç köy sığacak gibi.

Gördüklerini sorsam,
Gönüllerin ateşini yaktın.
Bakarak dünyaya,
Çok uzağa gittin gibi.
Kara kayalıklı vadi,
Kimlerden kalmamıştır.
Nice asırlar katlanarak,
Halk geçti bizim gibi sayısız.
Sosyalizm devrinde,
Kocaman binaların bağrında,
Sarı yıldızlar parladı.
Kalkarak gökyüzüne
Kök-Moynok'tan toz kalkar,
Kepçeli traktör ardarda,
Öne doğru ilerliyor.
Bizi sağ bırakmaz demiş gibi,
Koca dağlar titriyor.
Zirvesinde ak karlar oynayan,
Çalılığında tilki koşturan.
Ayın saklandığı kayalığı,
Ala-Too'nun gençleri,
Alarak ovaya bıraktı.
Güneş görünmeden bozarıp,
Gürleyip uçtu taşları.

Tuman çalğan askada,
Tütünün bürküp asmanga,
Tulparı keldi zamandin,
Cıl ötkön sayın arıştap
Cırgalın süyöt adamdın.
Betinde kızıl cıldız bar,
Tıñtıgın süyöt aalamdın.
Karçıga uçkan condogu,
Kommunizmdin coldoru,
Taalayluu caştar minişsin,
Takası çoyun corgonu.

OSMONKUL:

Bayırkı door cönödü,
Batkan kündöy kararıp
Körgön korduk ötkön kün,
Köñüldö kaldı sanalıp.
Eñsegen tilek tabıldı,
El-ceribiz cañırdı.
Okeandar, asmandar,
Önörübüzgö bagındı.
Çağılganday tez ösüp,
Çakırdı zaman baarıñdı,
Tuugan eldin kolunan,
Zalkar işter caraldı.
Kuttuu bolsun cañı col,
Kubanıp aytım salamdı.
Temir colgo kelgen dep,
Terdep ırdap bergen dep,
Teetigi taştın betine,
Cazıp ket, baldar, agañı.

Duman kaplayan kayalıkta,
Dumanını fıskırtıp gökyüzüne,
Yürüğü geldi zamanın,
Adım atarak yıllar geçtikçe
Rahatını sever insanın.
Yüzünde kızıl yıldızı var,
Barışını sever alemin.
Yokuştan uçan cesetler,
Komunizmin yolları,
Talihli gençler binsinler,
Nalı çelikten yorgayı.

Eski devri yöneldi,
Batan güneş gibi kararıp,
Gören horluk, geçmiş gün,
Gönüllerde kaldı sayılarak.
Dilediğin dilek bulundu,
Halkımız, yurdumuz yenilendi.
Okyanuslar, gökler,
Sanatımıza yenildi.
Yıldırım gibi tez büyüyüp,
Çağırdı zaman hepinizi,
Akraba halkın elinden,
Büyük iler yaratıldı.
Kutlu olsun yeni yol,
Sevinerek söyledim selamı.
Demir yola geldi diye,
Terleyerek şiir söyledi diye,
Öteki taşın yüzüne,
Ağabeyinin ismini yazın gençler.

Közün açkan adamdın,
Kösümü bar zamandın.
Körösün caştar dalaydı,
Tagdırga ayla tabılıp,
Tabiygat elge bagınıp,
Colun tabar ölböstün.
Köönörüp ketip baratam,
Köpçülügün körbösmün.
Tartınbay, inim, ırdagan,
Tatıktuu çıktı ırlarıñ.
Tayınan bakkan kunanım,
Taasın bolçu ubağıñ.
Kök-Moynokto atayı,
Köpçülük menen sınadım.
Çılbırıñdan çoydurup,
Çım eter emes kulagıñ.
Kapçıgaydı süröttöp,
Kalgan sözdü ulagın,
Kalıñ cıyın el turat
Kandırıp ketkin kulagın.

ISMAIL:

Kalkın uktu miñdegen,
Kimder bar sizdi bilbegen.
Kapçıgaydı ırdadıñ,
Kaltırbay ayttıñ sırların,
Süröttöyün bir azga,
Eldin kütkön cırgalın.
Batış-çıgış bardık el
Baylanışat dep saldıq,
Baaluu kimbət cük tartıp,

Gözünü açan insanın,
İyisi var zamanın.
Görürsün gençler çok şeyi,
Kadere çare bulunup,
Tabiat halka baş eğip,
Yolunu bulur ölümsüzlüğün.
Kabararak gidiyorum,
Çoğunu göremem.
Çekinmeden, kardeşim, şiirini söyle,
Güzel çıktı şiirlerin.
Tayından beri baktığım yavrumsun,
Gerçektir zamanın.
Kök-Moynok'ta özellikle,
Kalabalıkla sınadım.
Dizgininden çektirip,
Kıpırdamayacak kulağın.
Kayalığı anlatarak,
Söylediğin sözü devam ettir,
Kalabalık toplantı halk duruyor
Kulağını alıştır.

Binlerce halkını dinle,
Kimler var sizi bilmeyen.
Kayalığı şiir söyledin,
Bırakmadan söyledin sırlarını,
Anlatayım birazcık,
Halkın beklediği rahatını.
Batı, doğu bütün halklar
Bağlırlar diye kurduk,
Değerli yükleri çekerek,

Aylanışat dep saldı.
Iraazı bolup kelgeni
Isık-Köldü ceektep,
Boylop ötsün dep saldı.
Iraatın körüp kırgızdın,
Oynop ötsün dep saldı.
Irakmatın içinen,
Oylop ötsün dep saldı.
Batıştın sansız elderi,
Bali desin kelgeni.
Kızıl zoonun booruna,
Kınap catıp bek saldı,
Kız-kelinder ırdaşıp,
Kıykırışıp cırğaşıp,
Kışta da ötsün dep saldı.
Cetkinçekterge, baldarga,
Belek bolot dep saldı.
Cer şarında elderge,
Kerek bolot dep saldı.
Aytıp catkan sözdörün,
Altından bekem saktalat,
Adabiyat özüñdöy,
Akını menen maktanat.
Osmonkul kelip kongon dep,
Oyun-külkü bolgon dep,
Cazalık aytkan taşıña.
Caştar ösüp ırıñdı,
Cazdanıp okuyt başına.

OSMONKUL:

Çırğa süyröp kıykırıp,

Gezerler diye kurduk.
Razı olup geleli
Isık-Köl'ün sahilini,
Gezerek geçsin diye kurduk.
Rahatını görüp Kırgız'ın,
Oynayarak geçsin diye kurduk.
Teşekkürünü içinden,
Düşünerek geçsin diye kurduk.
Batının sayısız halklarının,
Afferin desinler gelenleri.
Kızıl kayalığın bağına,
Koyarak sağlam kurduk,
Kız gelinler şiir söyleyip,
Bağırarak eğlenip,
Kışın da geçsin diye kurduk.
Delikanlara, gençlere,
Hediye olur diye kurduk.
Yeryüzündeki halklara,
Gerekli olur diye kurduk.
Söylemiş olduğun sözlerin,
Altından sağ korunur,
Edebiyat kendisi gibi,
Akını ile övünür.
Osmonkul gelip konu diye,
Oyun, eğlence olmuş yer diye,
Ceza söyleyen taşına.
Gençler büyüyüp şiirini,
Başına yaslayarak okurlar.

Kavgaya çekerek bağırıp,

Çıktım ele cañıdan.
Carabañ kalsañ carınıp,
Ölöt elem arıman.
Kuşum kuunu alganday,
Kubanıp kaldım abıdan.
Uyada bala Bürküttü,
Uçursañ eesin alçu ele,
Taş tülöktün kıyını,
Taybaska kol salçu ele.
Taştülöktöy taptadım,
Kaadasın bilsen kıraandın.
Kargaga kanat kakpagın.
Önörüñ kıyın bolso da,
Özüñdü tömön karmagın.
Özüñdü biyik karmasañ,
Öpködöy kalkıp kalganıñ.
Uluunu uyat kılbagın,
Uluudan kata ketse da,
Unçukpay koyup sıylagın.
Al bilbese el bilet,
Alıs ketpeyt sıylarıñ.
Uruksayt berdim işendim,
İnim, uşunday ösüp ırdagın.
söyle

Çıkmıştım yeniden.
Yaramazsan patlayıp,
Ölürdüm arımdan.
Kuşum kuğuyu almış gibi,
Çok sevindim.
Yuvadaki genç kartalı,
Uçursan sahibi alırdı,
Taştülek'in iyisi,
Çekinmeyene saldırırdı.
Taştülök gibi yetiştirdim,
Kaidesin bilersen av kuşunun.
Kargaya kanat sallama.
Sanatın sağlam olsa da,
Kendini aşağıda tut.
Kendini yukarıda hissedersen,
Ciğer gibi kabarırsın.
Büyüğe kötülük yapma,
Büyük hata yapsa bile,
Sesini çıkarmadan saygı göster.
O bilmezse de halk bilir,
Uzak gitmez saygıların.
Ruhsat verdim inandım,
Kardeşim, böyle yükselerek şiir

46. Toktogul ile Kalık'ın Karşılılaşması⁵⁸⁷

KALIK:

Toko, sak-salamat keldiñbi?

Toktogul sağ salım geldin mi?

⁵⁸⁷ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.28-34. 1913 yılında Toktogul 2. kere Hapisten geldiğinde Kalık ile Karşılılaşması

Senin sagnışñ el bildi.
Men da caman sagnıdım,
Sayraçu bulbul belgiñdi.

Arıbay aman keldiñbi?
Akın eleñ söz bilgi
Ataman artık sagnıdım,
Toko, aytçı bulbul belgiñdi.

Kastıgñ cok bolso da,
Karmaldıñ cakın tuugandan.
Kantip çıdap karmattı,
Dobulbek korkpoy ubaldan?!

Saldırса külük corgo eleñ,
Çañ cukpay çıkkan dubandan.
Tañşıgan bulbul Tokomdun
Tattı sözü ulangan.
Talıkpay eldi küldürüp,
Tañ atkança kuulangan.

Atırılıp ırdasañ,
Ancıyan arka kubangan.
Azıraak künü karmaldıñ,
Añdışıp cürgön kuulardan.
Dobulbektin şarı uçup,
Balıysa (polis) basıp karmadı.
Karaboor Kaynazar
Canıña basıp barbadı.
İtike, Sapar, Çınalı
Acıratıp albadı.

Senin özlemını halk bildi.
Ben de çok özledim,
Öten güzel sesini.

Arıbay esen geldi mi?
Akın idin söz bilen
Babamdan fazla özledim,
Toktogul, söyle bülbül gibi.

Düşmanlıgın olmazsa bile,
Yakalandın yakın akrabana.
Nasıl utanmadan yakalattı,
Dobulbek vebalinden korkmadan?!

Koştursa yorga yürüktün,
Toz bulaşmadan yarışı kazanırdın.
Öten Toktogul bülbülün
Tatlı sözü devam etti.
Yorulmadan halkı güldürüp,
Tan atıncaya dek anlatırdı.

Atılarak şiir söylersen,
Ancıyan ile Arka halkı sevinirdi.
Kötü günü yakalandın,
Peşindeki kurnazlara.
Dobulbek'in kafası bozulup,
Polis basıp yakaladı.
Acımasız Kaynazar
Yanıma hiç gelmedi.
İtike, Sapar, Çınalı
Ayırarak almadılar.

Aydaralı, Acıkan
Saga kılğan kastığı,
Boluş bolup alışıp,
Pirgovar caza salışıp,
Ce boluştuk möörün bastıbı?

Tüşürüügö kılğan iş,
Boluştuktan ızanı,
Booru suuk manaptın
Cok eken go kısabı.

Tüzdük kılşa, Dobulbek,
Toko, turmuşuñdu buzabı?!
Tört ayga cetpey buzuldu,-
Duşmandın tartkan tuzagı.

Kadırlap cürdüñ Edildi,
Edildin uulu Acıkan
Boluştukka berildi.
Kudalaşıp Saparga,
Kuru celge semirdi.
Acıratıp taanıdñ
Caman, cakşı eliñdi.

Alı cetpey toktoldu,
Ayrı sakal Çınalı.
Coldoş boldu Saparga,
Aram cemsöo Turalı.
Az küñü catıp Tokomdun
Aman kelgen ubagı.

Aydaralı, Acıkan
Sana kalmış düşmanlığı,
Bey olduktan sonra,
Telegram yazarak,
Yada beylik mühürünü vurdu mu?

İndirmek için yapılan iş,
Beylikten düşmanını,
Acımasız beylerin
Yokmuş hiç acıması.

Doğruluk kılşa Dobulbek,
Toktogul hayatımı bozar mı?!
Dört aya yetmeden bozuldu,
Düşmanın çektiği tuzaga düştü.

Değer verdin Edil'e,
Edil'in oğlu Acıkan
Beylik için aday oldu.
Dünüş olup Sapar ile,
Boşuna çabaladı.
Ayırarak tanıdın
Kötü, iyi halkını.

Gücü yetmeden durdu,
Ayrı sakal Çınalı.
Yoldaş oldu Sapar'a,
Haram zade Turalı.
Az gün yatıp Toko'mun
Sağ kaldığı zamandır.

Kutulup keldiň, Toktogul,
Murunku muňduu kaygıdan.
Bir tünü kelip toktoosuz
Karmap ketken ayliňan.

“Tokom aman çıkısa” — dep,
Araket kıldım sen üçün;
Biy-boluşka arızdanıp,
Tiledi kalıň el bütün.
Uşu turgan aga, iniň,
Ayagan cok bar küçün.

Toptolup kelgen köp elde —
Emi, tosup çıkkın manap cok.
Pirgovardı cazganda
Bir dobuş elde tarap cok.

Arıldı, Toko, başıñdan,—
Eski kaygı, cabırıñ.
Ezelden işiñ agıman,
Toko, eliñe öttü kadırıñ.
Kubanıp tostu coluñdan,
Toko, kurbu kurdaş, tamırıñ.

Algan cariñ Seydimkan,
Amanıñdı tiledi.
Toksondogu şorduu eneñ,
Togolonup cüdödü.

Aydaralı, Acıkan
Aman kelseñ küyündü.

Kurtulup geldin, Toktogul,
Eski dertli kaygıdan.
Bir gün durmadan gelerek
Yakalayıp gitti köyden.

“Toko’ m sağ salim çıkısa”, diye,
Çalıştım senin için;
Bey zadeye şikayet edip,
Bütün halk diledi senin için.
Buradaki ağabey, kardeşlerin,
Esirgemedi bütün gücünü.

Toplanıp gelen kalabalıkta,
Şimdi karşılayıp gelen bey yok.
Telegramı yazdığında
Halkın tarafını tutan olmadı.

Toko’ m başın arıldı,
Eski kaygı, tasalardan.
Eskiden beri iyi çalıştın,
Toko, halkına geçti emeğin.
Sevinerek karşıladı yolundan,
Toko, arkadaş, akran, akraban.

Aldığın yarin Seydimkan,
Sağlığını diledi.
Doksan yaşındaki çileli annen,
Yuvarlanıp zorluk çekti.

Aydaralı, Acıkan
Sağ geldiğin için sevinmedi.

Kadırlaş eliñ, Toktogul,
Kazkatar tartıp üyüldü.

Toktogul aman keldi dep,
Tosup çığıp delbirep,
Kalk çoğulup kurçadı.
Kart eneñdin közünön
Kuyulgan caşı kurgadı.

Kagaz alıp uluktan
Aktalıp keldiñ tübolük.
Kalıñ kırgız köp elge,
Toko, katar ırdap cürölük.

Tokom, sen aktalıp kelgenge
Cürögüm tolkup ırdadım.
Aralaşkan el menen
Aldıñdan toskon kırdaalım.

Tokom, kamalganıñ Namangen,
Köp cıl catıp keldiñ sen.
Türmödö bolup az künü,
Tüñülö tüştüñ eliñden.

Bala da bolsom, bagım teñ,
Caş da bolsom, canım teñ.
Canaşa cürüp, Toktogul,
Cakşıláp alsam ülgüñdön.

TOKTOGUL:

Külük elem talıbay,

Kadeleş halkın Toktogul,
Sıraya dizilip toplandı.

Toktogul sağ salım geldi diye,
Karşıladı sevinerek,
Halk toplanıp etrafını sardı.
Yaşlı anenin gözündeki
Akan yaşı kurudu.

Kağıt alıp büyüklerden
Suçsuz bulunup geri döndün.
Kalabalık Kırgız halkına,
Toko, birlikte şiir söyleyelim.

Toko'm, sen suçsuz bulunduğunda
Kalbim coşarak şiir söyledim.
Birlikte olan halkla
Önünden karşılayan halimdir.

Toko'm, Namangen'e kapatıldın,
Uzun seneler orada kalıp geldin sen.
Hapiste olup az gün,
Halkından ümidini kopardın.

Çocuk da olsam bahtım denk,
Genç da olsam canım denk.
Yanyana olup Toktogul,
İyi örneklerinden alsam.

Yürüktüm yorulmayan,

Kürböñ-kürböñ cügürgön.
Küküktöy bolgon kayran baş
Körböym - dep elden tüñülgön.
kopardı.
Bak-taalayım bar eken,-
Baarıñdı kördüm bugün men.

Argımak elem talıbay,
Arıştap çıga cügürgön.
Almaday bolgon kayran baş,
Aydoodo elden tüñülgön.
koparmış.
Abaktan çıgıp baarıña,
Amandaştım bugün men.

Armanım çok içimde,
Arılganga şoruman.
Adaşıp cürdüm el körböy,
Amalımdın cogunan.

Kuulup cürdüm köp cılı,
Koşular aldın cogunan.
Kubanıp külküm çıkkan kez,
Kutulganga şoruman.

Mına bul catkan türmö emes,
Murunkudan tazamın.
Musapır bolup köp tarttım,
Buzulgan eldin azabın.
Karmalaarım bilinse,
Dayar elem kaçarga,

Hızlı hızlı koşan.
Guguk gibi zavallı
Göremem halkımı diye ümidi
Baht talihim varmış,
Hepinizi gördüm bugün.

Küheylandım yorulmayan,
Adımını hızlı atarak koşan.
Elma gibi olan zavallı baş,
Sürgünde halkından ümidini
Hapisten çıkıp hepinizle,
Selamlaştım bugün ben.

Uhtelerim yok içimde,
Arıldığı için çilemden.
Kayboldum halkımı göremeden,
Çaremin yokluğundan.

Kovuldum uzun seneler,
Kuvvetimin olmadığından.
Sevinip güldüğüm zaman,
Kurtulmak için çilelerimden.

Buradaki hapisane değil,
Eskilerden daha temizim.
Garibanlığı çok çektim,
Bozulan halkın çilesini.
Yakalanacağım bilinse,
Hazırdım kaçmaya,

Buzukular karaşpayt,
Biz öndöngön naçarga.
Bukara eldi manaptar,
Koşpoyt eken katarga.

Cakşı attarga caman at
Calı menen teñelet.
Bay adamga cardılar
Bağı menen teñelet.
Ömürümçö zalimder,
Ötmök boldu tebelep.

Alı cetpes bir işke,
Asıla beriş ne kerek?
Baktıluuga baktısız
Baylařsa kaydan teñelet?
Az birigip asılsa,
Köpçülük kaydan kebelet?

Caş künümdön karmalıp,
Kutulbadım kuugandan.
Azamat elem buyugup,
Arılbay cürdüm tumandan.
Arılıp şordon cuulup,
Eneden cañı tuulup,
Tolgonup kelip tobuñda
Torgoyuñ Tokoñ kubangan.

Türmödö catsam kat bardı,
Okutup uksam cakşı kep.
habermiş.

Kötü niyetliler bakmazlar,
Bizim gibi naçarlara.
Fukara halkı beyzadeler,
İnsan yerine saymazlarmış.

İyi atlara kötü at
Yelesiyle denk gelir.
Zengin insana fakirler
Bahtıyla denk gelir.
Hayatım boyunca zalimler,
Gececektir çiğneyerek.

Gücü yetmeyen bir işe,
Çabalamaya ne gerek var?
Bahtlı olana bahtsız
Bağlansa nasıl denk gelir?
Az olanlar saldırsa,
Kalabalığa nasıl denk gelsin?

Gençliğimde yakalanıp,
Kurtulamadım kovanlardan.
Azamettim yoruldum,
Arılamadım dumandan.
Arılarak çileden yıkandım,
Anneden yeni doğmuşçasına,
Geri dönüp halkına
Toko'n turgayın sevindi.

Hapisteyken mektup geldi,
Okutarak dinlersem hayırlı

Kat cüzündö cazılğan,
“İşîndin cönün açtı”-dep;
“Bir boluş el çoğulup,
Pirgovar kagaz cazdı”- dep.

“Bir boluşka Toktogul,
Calgız özü kaspı - dep,
Biy, ıstarçın, on başı,
Elüü başı boluşun,
Ençilüü möörün bastı - dep;
Pirgovar barsa Toktogul
Kutulbay koyboyt astı”- dep.

Oşol Pirgovar bardı Köytüngö,
Bir boluştan cazılıp.
Andan coop kelgençe,
Abakta cattım çaşınıp,
Öksük menen kelatam,
Ömürümçö basınıp.

Pirgovar kelip üyözügö,
Aktığım tiydi koluma;
Azıraak surap kaytara,
İşimdi saldı oñuna.
Barlık şorum kübülüp,
Başımdı koştum tobuma.

Kutula albay kuulup,
Sürülüp cürdüm emgiçe.
Tört ay cattım türmödö,
Pirgovarım kelgiçe.

Mektupta yazılan,
“İşin iyi gidiyor”, diye;
“Bir beylik halk toplanıp,
Telegram kağıdına yazdı”, diye.

“Bir Beye Toktogul,
Yalnız kendisi düşman mı-diye,
Bey, yönetici, on başı,
Eli başı beyin,
Şahsi mührünü bastı, diye;
Telegram varsa Toktogul,
Kurtulmadan kalmaz”, diye.

İşte bu telegram vardı Köytün’e,
Bir beyin yazdığı yazı.
Ondan cevap gelinceye dek,
Hapishanede yattım saklanarak,
Uhteyle geliyorum,
Hayatım boyunca basılarak.

Telegram gelip valiliğe,
Suçsuz olduğum ulaştı elime;
Bir kere yeniden sordum,
İşim yeniden düzeldi.
Bütün çilem sona ererek,
Halkıma ulaştım.

Kovalamadan kurtularak,
Sürüldüm günümüze kadar.
Dört ay yattım hapiste,
Telegram gelinceye dek.

Tak kutuldum Şoruman
Tagdır cetip lgüçö.

Men aydalıp bargan Sibirden,
Pirgovar keldi kutuldum.
Cüzün körüp, tuz tattım,
Cürögüm kırgız curtumdun.

Bastırıp tosup kelipsiñ,
Balam, Kalık, cardamçım.
Baykap tursañ Tokoñdun
Başınan ötkön arman çın.

Ayanbadiñ men üçün,
Cardam bolup er Kalık.
Akın bolduñ çaşıñan,
Balam, ar dubandı oodarıp.

Akıñdıgıñ artıldı,
Aşta, toydo top carıp.
Ak kalpaktuu kırgızda,
Balam, aytiluusuñ sen anık.

Paydañ tiydi bir kañça,
Akın Kalık böbögüm.
Anık közgö köründü,
Atañdan cakın körörüñ.

Cakşılıkka cakşılık,
Ar kişinin cumuşu.
Camandıkka cakşılık,

Tam kurtuldum çilemden
Hayatımın son günlerinde.

Sürüldüğüm Sibirya'dan,
Telegram geldi kurtuldum.
Yüzünü görüp tuz tattım,
Kalbim olan Kırgız yurdumun.

Yürüyerek karşılamıştım,
Oğlum Kalık, yardımcımdır.
Dikkat edersen Toko'mun
Yaşadıklarının hepsi gerçek.

Çekinmeden benim için,
Yardım etti yiğit Kalık.
Akın oldun çocukluğundan,
Oğlum, her ili gezerek.

Akıñlıgıñ gelişti,
Toyda, eğlencede şiir söyleyerek.
Ak kalpaklı Kırgız'da,
Namin her yerde bilinir.

Birçok faydan dokundu,
Akın Kalık bebeğim.
Gerçekten göze göründü,
Babanın yakın göreceği.

İyiliğe iyilik,
Her insanın yapacağıdır.
Kötülüğe iyilik,

Er kişinin kılışı.
Bu kelgeniñ kanimet,
Balam, bugün konup ket.
Muñduunun muñu cazılgan
Mınday kün eki kelbeyt eç,

Er insanın yapacağıdır.
Bu ziyaretin ganimet,
Oğlum, bugün benim evimde kal.
Dertlinin derdi kalmayan
Böyle gün iki kere gelmez hiç.

47. Kalık'ın Toktogul ile Vedalaşması⁵⁸⁸

1914-cılı Kalık Ketmen-Töbödön Cumgalga köçüp keterdin aldında Toktogul menen koştoşup ırdaşkanı:	1914. yılında Kalık Ketmen-Töbö'den Cumgal'a taşınmadan önce Toktogul ile vedalaşırken şöyle atışirlar:
---	---

TOKTOGUL:

Cerdep turduñ maanektep,
Cergelüü Arım boluşta.
Köçüp bara catasıñ,
Tuuganıñ Cumgal konuşka.
Koş aytışıp kalsam dep,
Balam, obon koştum komuzga,
Can coldoşuñ Iriscan,
Canıñda birge baratat,
Caktırıp aldıñ kırgızdan.
Ar kim süyüp koşulsa,
Ana, oşol suluu nur kızdan.
Balam Kalık, baykagın,
Barkıñdı bilip aytamın.
Arımdan köp el oturat,
Agalar köönün caykagın.
Emi çındap baykaldı,

Yurt edindin severek,
Büyük Arım beyliğinde.
Göçüp gidiyorsun,
Akraba Cumgal yurduna.
Vedalaşıp kalsam diye,
Oğlum, ezgi kattım kopuza,
Sevgili yarin Iriscan,
Yanında birlikte gidiyor,
Beğenerek aldın Kırgız'dan.
Herkes sverek evlense,
İşte böyle güzel nur kızıyla.
Oğlum Kalık, dikkat et,
Değerini bilip söylerim.
Arım'da kalabalık yaşıyor,
Ağalarının gönlünü hoş tut.
Şimdi gerçek göründü,

⁵⁸⁸ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.6, s.42-47. 1914 yılındaki veda görüşmesidir

Balam, eliñdi közdöp kaytarıñ.
Tuugan bolup tuz tatıp,
Toguz cıl turduñ Arımda.
Eliñdi tapsañ eñ cakşı,
Balam, deniñdin taza çağında.
Bir tuz tatkan ceriñe,
Miñ künü salam ber degen.
Kayda cürsöñ unuþpa,
Kanatıñ bolot el degen.
Dasıgan corgo atandıñ,
Balam, cañılbagan, celbegen.
Cardanıþ karap turgan el,
Catındaþtan cakındar.
Kayrılıp kelseñ körgönü,
Mında, kadırlap alar kalkıñ bar.
Bayım, Teltay, Camake,
Barkıñdı biler karıñ bar.
Burulup kelip körüşsöñ,
Bulbul Kalık şañıñ bar.
Ösüp öngön uşerde,
Ömür koşkon carıñ bar.
Bizdin elge koşulup,
Balam, bir şirelgen kaniñ bar.
Albuuttanıþ çurkagan,
Ali balam, caş çagiñ.
Ata bolup caşıñdan,
Azdır-köptür maştağım.
Köönüñö tüşüp el ceriñ,
Köçö turgan baştandıñ.
Alaman şaşma bala eleñ,
Al adetti taştağın.

Oğlum, halkına doğru döneceğin.
Akraba olup tuz tadıp,
Dokuz yıl yaşadıñ Arım'da.
Halkını bulmuşsan çok güzel,
Oğlum, sağsalim zamanında.
Bir kere tuzunu tattığın yere,
Bin gün selam söyle, demişler.
Nerede olsan da unutma,
Kanadıñ olur halkın.
Sağlam yorga babanın,
Yolundan hiç şaşırma, oğlum.
Bakarak duran halk,
Kardeştin daha yakındır.
Geri dönüp görmek için,
Burada değer veren halkın var.
Bayım, Teltay, Camake,
Değerini bilecek büyüklerin var.
Dönerek gelip görüürsen,
Bülbül Kalık şanın var.
Büyüyüp yetişen burada,
Hayat katan yarin var.
Bizim halka katılarak,
Oğlum, birleşen kanın vardır.
Hızlanarak koşmakta olan,
Daha oğlum gençlik çağındasın.
Baba olup gençliğinde,
Az çok tecrüben oldu.
Hatırlayıp halkını yurduñu,
Göç etmek istiyorsun.
Tez canlı delikanlıydın,
Bu alışkanlığını bırak.

Öödösüp biröö nıgırısa,
Ölöm go dep kaçpagın.
Aldıñda dalay col catat,
Balam, akılıñdan şaşpagın.
Ak tam salıp, bak tiktıñ,
Cerge-Tal, Tıttı ceriñde.
Cetilgiçe bir turduñ,
Sarttar, sayak eliñde.
Cazdım cürüp tuuganga,
Caman eken dedirbe.
Kee biröö ırdap ber dese,
Kıyıktanıp tartınba.
Oşol öñdüü adamdın,
Uşagı bar artında.
Bukaraga, karıpka,
Boy kötörüp kerilbe.
Ayta cürör elge dep,
Ayanbay berdim demilge.
Elin taştap Irıscan,
Er dep ketip baratat,
Balam, caman aytpa kelingel!
Balapan keldiñ cetildiñ,
Ketmen-Töbö kalkıñda.
Kadırmın biler el menen,
Balam, kayda cürsöñ carkılda!
yaşa!
Boluş, biyler eken dep,
Boorloş bolbo manapka.
Coon bel bolot tübü dep,
Colobo eki tarapka.
Irçılıktı unutup,

Yukarıdan biri bastırırısa,
Ölürüm diye hiç kaçma.
Önünde nice yollar var,
Oğlum, aklından hiç şaşma.
Ev kurup, bahçe diktin,
Cerge-Tal, Tıttı yerinde.
Kendine gelince bekledin,
Sart, Sayak halkında.
Uzak kalıp akrabalarına,
Kötüymüş dedirtme.
Bazıları duyup değer verirse,
Huylanarak çekinme.
Onun gibi insanın,
Dedikodusu var peşinde.
Fukaraya, garibana,
Sakın yukarıdan bakma.
Halka söyler diyerek,
Çok emeğim geçmiştir.
Halkını bırakıp Irıscan,
Kocam diye gidiyor,
Oğlum, kötü konuşma geline!
Yavru gelerek yetiştin,
Ketmen-Töbö halkında.
Değerini bilen halkınla,
Oğlum, nerede olsan da gülerek
yaşa!
Beyzedeler imiş diye,
Yakın olma beylerle.
Halk olur diye sonunda, diye,
Yaklaşma iki tarafa da.
Akınlığı unutarak,

Irıskıñdı taratpa.
Cakşı cürüp, top carıp,
Balam, caş künüñdö şarakta!
Koşo cürsöñ manaptar,
Kozgoltpoy bilet sırıñdı.
Andan-mından bir surap,
Ayttırıp alat çınıñdı.
Akılıña ceñdirip,
Ala koyot ıgıñdı.
Al-cayıñdı bilgen soñ,
Ayabay salat çıgımdı.
Basalbay başıñ mañ bolot,
Bay-manaptan çırıñdı.
Turgan cerden köçköndö,
Tuulgan cerge bararsıñ.
Tokoñdun aytkan sözdörün,
Tübölük eske alarsıñ.
Tuuruñdan tayıp baratsañ,
Balam, tuz tatkan eldi tabarsıñ?
bulursun?
Sımaakı elge koştoşup,
Sırtına köçüp bararsıñ.
Sınap aytkan sözümdü,
Sındarbay eske alarsıñ.
Sınga tolso bul keşim,
Sırdaştıkka caraarsıñ!
Sındırar bolso tuuganıñ,
Sınap tay agıp oturup,
Sır algan eldi tabarsıñ?
“Eliñdi tap”- dep col berdi,
Bazake, Sarı kaynağañ.

Rızkını yok etme.
İyi yaşayıp, halka şiir söyle,
Oğlum, gençliğinde bir gürlü!
Beylerle iyi olursan,
Kıpırdatmadan bilir sırrını.
Oradan buradan sorarak,
Gerçeklerini öğrenir.
Aklına aldatarak,
Tüketirler çareni.
Halini anladıktan sonra,
Seni yüklü borca sokarlar.
Yürüyemeyip başın döner,
Beyzedelerle kavgaya girersen.
Oturduğun yerden göçersen,
Doğduğun yere varırsın.
Toko'nun dediği sözlerin,
Sonsuza kadar hatırlarsın.
Tüneğinden uçuyorsan,
Oğlum, tuzunu tadan halkı
Bilen halkla vedalaşıp,
Sırtına göçüp varırsın.
Sınap söyleyen sözümdü,
Unutmadan hatırlarsın.
Beğenirsen bu sözlerimi,
Sırdaş olmaya yararsın!
Kıracak olursa akraban,
Civa gibi akarak sonunda,
Sırından anlayan halkı bulursun?
“Halkını bul”, diye yol verdi,
Bazake, Sarı kaynağañ.

Bulbul bolduñ çaşnıda.
Buralgan bakta sayragan.
Irıscan, Kalık, çaşsınar,
Irgalıp gülü caynagan.
Iristuu bolot ölgönçö,
Intımaktan taybagan.
Ötkön işke ökünbö,
Orduna kelbeyt kayradan.
Sandalatıp Sarını,
Saltı buzuk manaptar,
Maa koşup Sibir aydagan.
Adamgerçilik emespi,
Acıraş ayak bergeniñ.
Amandaşıp, kaytsam dep,
Balam, at bastırıp kelgemin.
Ak peylinen batasın,
Berişip catat elderiñ.
Oylogon oyuñ tuş kelip,
Orundalsın tilegiñ.
Keyitip bara catasıñ,
Olturgan eldin bir erin.
Usta Sarı, Toktogul,
Unutpay estey cürörüñ.
Ot küygöndöy calbırttap,
Oynor kezi cürögüñ!
Sen çaş cigit, men karı,
Sen eleñ Tokoñ cardamı!
Sen eköbüz ırdasak,
Tañ kalçu kırgız baldarı.
Tomboyup calgız topko ırdap,
Balam, Tokoñdun uşul kalganı.

Bübül oldun gençliinde,
Yemyeşil bağda öten.
Irıscan, Kalık gençsiniz,
Sallanıp çiçeği açan.
Ölünceye dek mutlu olur,
Birliktelikten vazgeçmeyen.
Geçmişi asla düşünme,
Yerine gelmez tekrardan.
Sarı'yı delirterek,
Adeti bozuk beyzadeler,
Sibirya'ya beni sürdüler.
İnsanlık değil mi,
Helallik vermen.
Selamlaşıp dönsem, diye,
Oğlum, at yürütüp gelmiştim.
İyi niyetli duasını,
Halkın veriyor.
Düşündüğün gerçekleşip,
Dilediğin yerine gelsin.
Ağlatarak gidiyorsun,
Oturun halkın bir yiğidini.
Usta Sarı, Toktogul,
Unutmadan yaşarım.
Alevlenip yanan ateş gibi,
Oynayacak zamanı kalbinin!
Sen delikanlı, ben ise yaşlı,
Toktogul'un yardımcısı sendin!
Sen ikimiz şiir söylersek,
Kırgız halkı şaşırırdı.
Tek başına halka şiir söyleyip,
Oğlum, Toktogul'un yaptığı budur.

Bağıñ açık, başıñ caş,
Esiñe alsañ kele cür.
Kele albasañ kat cazıp,
Kabarıñdı bere cür.
Balam, dep koygon şertim bar,
Başıñ boşto Tokoñdu,
Balam, bastırıp kelip körö cür.

KALIK:

Arzıp kelip caşımda,
Altı cıl turdum Arımda.
Torgoydoy sayrap bir cürdüm,
Toktogul ata canıñda.
Özöktöş elge baratam,
Özümdün esen çağımda.
Bölöktuk kıldı Kalık dep,
Boorloş elim taarınba.
Ceti cıl turdum birgeleş,
Cerge-Tal, Tıttı, Arımda.
Aşta-toydo bir cürdüm,
Cez tañday Tokom canımda.
Arzıgan eldi tabayın,
Aman-esen çağımda.
Başka eken turbay ketti dep,
Baarıñar maga taarınba.
Caşımdan süröp telçitken,
Aralatıp dubandı,
Atagımdı çıgargan,
Aman bol, Toko cetegim!
Öböktöp ıylap, özüñdöy,
Ölgöngö birge ökürdüm.

Başın açık bir gençsin,
Aklına geldiğinde hatırla.
Gelemezsene mektup yazıp,
Haberini bize ilet.
Oğlum, verdiğim yeminim var,
Elin boş olduğunda Toktogul'u,
Oğlum, gelerek ziyaret et.

İsteyerek gelip gençliğimde,
Altı yıl yaşadım Arım'da.
Turgay gibi öterek birlikte yaşadım,
Toktogul babanın yanında.
Kardeş halka gidiyorum.
Sağsalım zamanımda.
Yabancılık etti Kalık, diye,
Bağırdaş halkım darılma.
Yedi yıl yaşadım birlikte,
Cerge-Tal, Tıttı, Arım'da.
Toyda, eğlencede birlikte olduk,
Bakır damaklı Toko'mun yanında.
İstediğim halkımı bulayım,
Sağsalım zamanımda.
Yabancıymış, durmadan gitti, diye,
Hepiniz bana darılmayın.
Gençliğimden burada yetiştim,
Gezdirerek bütün ili,
Şöhretimi yükselttiniz,
Sağ ol, Toko, ustadam!
Senin gibi ağlayarak,
Ölene birlikte ağladım.

Öz balañdan kem bolboy,
Ökünsöñ birge ökündüm.
Kalkım senden suranam,
Katalık ötsö keçirgin.
Katuu tilim tiydibi,
Karı-caşın çeçilgin.
Kadırlaş elim silerden,
Kaytışka coop surayın.
Kerekteşpiz, ölbösök,
ölmezsek,
Kelip, ketip turayın.
Öz kaniñdan caralğan,
Irıscan alğan cubayım.
Tüyşölsö ene kubangan,
Külüp berse kucurap,
Köñülübüz cubangan.
Ortobuzda bir kızım,
Eköobüzgö teñ ermek,
Carkıragan cıldızım.
Urugu öskön el menen,
Üçöö boldu bir başım.
Abdıgul, Kasım, Öktömbek,
Aman bol kurbu sırdaşım.
Acıraşıp köçördö,
Akınıñ Kalık ırdasın.
Aman bol, Sake, körgönçö,
Siz bolso bizge kadırlaş.
Bir catından törölgön,
Irıscan sizge karındaş.
Ötkön ömür, çıkkın can,
Öküngön menen tabılbas.

Öz çocuğundan eksik olmadan,
Kaygılansan birlikte kaygılandım.
Halkım senden rica ediyorum,
Hata yapmışsam affedin.
Sivri dilim değmişse,
Yaşlın, gencin ortaya söyleyin.
Değer veren halkım sizlerden,
Dönerken sizden helalik isteyim.
Birbirimize ihtiyaç duyarız
Ziyarete gelip giderim.
Öz kanından yaralan,
Irıscan aldığım yarımdir.
Büyürse anne sevinen,
Gülerse konuşarak,
Gönlümüz rahat edee.
Ortamızda bir kızım,
İkimizin de sevdiğimizdir,
Parlayan yıldızımdir.
Boyu büyür halkıyla,
Üç oldu tek başım.
Abdıgul, Kasım, Öktömbek,
Sağ olun akran dostlarım.
Ayrılarak göç ederken,
Akının Kalık şiir söylesin.
Hoşça kal, Sake, görüşünceye dek,
Siz bizim kader arkadaşımızsınız.
Bir anadan doğan,
Irıscan sizin kız kardeşinizdir.
Geçmiş yaşam, çıkan can,
Ağlamakla geri dönmez.

Ömürçü menen Ismayıl,
Eköo teñ bizdin kayıندان.
Önüp-ösüp baratam,
Özüñördün ayıldan.
Kelipsiñ körüp kalışka,
Köñüldöş elim kuralıp.
Cüzüñördu körgöngö,
Cürögüm turat kubanıp.
Teltay ake,
Ömürçü, Kariñ menen esen bol.
Ak nikelüü ömürlük,
Cariñ menen esen bol!
Mañdayıñdan cay alğan,
Bagıñ menen esen bol.
Azdır-köptür bar kütkön,
Maliñ meneı esen bol.
Uzun-Akmat, Ceti-Suu,
Ceriñ menen esen bol!
Bagış, sarttar, köp sayak,
Eliñ menen aman bol!
Buzulbas birdik ıntımak,
Demiñ menen aman bol!
Nurkul, Seyitbek, Dalımbay,
Balbandarım esen bol!
El namısın ketirbey,
Algandarım, esen bol.
Aldın toroy artılta,
Çalgandarım, esen bol.
Iylap turat dalayı,
Közünön caşı tögülüp.
Kööñümdü açtıñ, Toktogul,

Ömürçü ile Ismayıl,
İkisi de bizim kayınlarımızdan.
Yeşererek gidiyorum,
Sizlerin köylerinizden.
Gelmişsiniz bir kere görmeye,
Beni seven halkım toplanarak.
Yüzünüzü gördüğümde,
Yüreğim yerinden oynuyor.
Teltay ake,
Ömürçü, Kariñ ile esen olun.
Nikahlı hayat arkadaşım,
Yarinizle esen olun!
Alınında bulunan,
Bahtınızla esen olun.
Az çok kazandığımız,
Malın ile esen olun.
Uzun-Akmat, Ceti-Suu,
Yerinizle esen olun!
Bagış, Sart, kalabalık Sayak,
Boyunla esen olun!
Bozulmaz birliktelik,
Niyetinizle esen olun!
Nurkul, Seyitbek, Dalımbay,
Pehlivanlarım esen olun!
Halkın namusunu koruyarak,
Kazandıklarım esen olun.
Önünden çıkararak yücelten,
Destekçilerim esen olun.
Ağlıyor birçoğu,
Gözünün yaşı dökülüp.
Gönlümü açtın, Toktogul,

Akılman ata körünüp.
Köbünörgö koštoşup,
Köçmökün bugün bölünüp.

Bilge baba olarak görünüp.
Çoğunuzla vedalaşıp,
Göçüyorum bugün ayrılarak.

48. Toktogul ile Korgool'un İkinci Selamlaşması⁵⁸⁹

<p>1949-cılı 15-oktyabrda ayıldan ele artister meni öz katarına koşup alıştı. Hor kollektivin, Abdıraşit Berdibayevdi baş kılıp cönötüp ciberiştı, Frunzege. Kalık, Adamkalıy baş bolgon altı kişi komandirovkasin dağı uzartıp Toktogul rayonuna bardık. Al ubaktağı coldun tataaldığın aytpa. Men Ketmen-Töbönün atın ukkanım menen körgön emesmin. Narındın tündük tarabın ceektep cürüp olturup, Taş-Kömürdön Toktogulga keç küügümdö keldik. Konok üyü barı-cogun kaydan bileyin. Osmonov Taşkenbay degen kişinikine tüştük. Al künü catıp kaldık. Ertesi pahta zavodunun klubuna oyun (kontsert) koyduk. Oşol ubakta rayondun pahta planı ortolop kalgan eken. Balbakov Cumabay başkarma bolup, iştegen “Örnek” kolhozu baarınan aldıda dep ekinçi ele künü oşol ayılga ciberdi.</p> <p>Kalık atamdın kabarin ugup, Korgol da kelip kaldı. Meni körüp: e..kagılayın Kake! Bul menin tayımdı baygege çaap, sınap köröyün dep eerçitip aldıñbı?-dedi.</p>	<p>15. Ekim 1949 yılında artsitler beni köyden kendi aralarına aldılar. Koro kollektivini Abdıraşit berdibayev başta olmak üzere Frunze'ye gönderdi. Kalık, Adamkalıy başkanlığında altı kişi görevlendirmelerimizi uzatarak Toktogul ilçesine vardık. O yıllardaki yolun zorluğun anlatmayayım. Ben Ketmen-Töbö'nün adını duymuştum ama kendim giderek görmemiştım. Narın nehrinin kuzey tarafından yolumuza devam ettik. Taş-Kömür'den Toktogul'a akşam vaktinde ulaştık. Taşkenbay Osmonov diyen kişinin evine indik. Geceyi burada geçirdik. Ertesi gün pamuk fabrikasının kulübünde konser verdik. Bu dönemde ilçenin pamuk planı tam ortalamış durumdaymış. Cumabay Balbakov'un müdür olduğu “Örnek” çiftliği herkesin önünde gidiyor diyerek ikinci günü bizi oraya gönderdiler.</p> <p>Kalık babamın haberini duyarak Korgol da gelmiş. Beni görüp: E.. kurban olayım Kake! Bu benim tayımı yarıştıarak sınaayım diye mi getirdin? Dedi.</p>
---	--

⁵⁸⁹ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 91-131.

Yazarın Notu: Aynı metin aşağıdaki kitapta da yer almaktadır: Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.138-156.

-Cok, Kake! Sından ötkörüp, külüktördün arasına koşoyun dep aldım! Men da karıp bara catam. Kaptın kaginçığın uşul balama bereyin, anın üstünö Salmoorbegim calgız, bul da er calgız eken. Eköö bir tuuganday bolup cürsün. Kiskası, kence balamday kalıp alıp bara catam.	Hayır Kake! Sınayarak yürüklerin sırasına katmak için getirdim! Ben de yaşlanıyorum. Sanatımın kilidini bu oğluma vereyim. Üstelik Salmoorbek'im da yalnız çocuk, bu da yalnızmış. İki kardeş olsun istedim. Kısacası küçük oğlum olarak getiriyorum.
--	---

Ayak taştası kantip kalıptır?

-Azır özüñ baykap körösüñ.

Kana, balam, Toktosun,

Karında sözüñ kozgolsun.

Sagıngan Korgool ataña,

Salamdaşçu okşoysuñ.

Men cügönön şıırdım,

Korgool sen alıpsıñ noktusun.

Adımları nasıl olmuş?

Şimdi kendi görürsün.

Hani oğlum, Toktosun,

İçindeki sözlerini söyle.

Özlemiş Korgool babana,

Selam vereceksin.

Ben cemini çıkardım,

Korgool sen almışsın yularını.

Al balam, komuzuñdu. Salamdaşıp ataña, çıkarıp koy dobuşuñdu,-dedi Kalık atam. Oşondogu Toktogul rayonunun birinçi sekretarı Eşimov Bekmoldo, rayispolkom Saadabayev Cumakadır da bar ele. Komuzdu külöp mintip salamdaştım:	Al oğlum kopuzunu. Sesini çıkararak selamlaş babanla, dedi Kalık babam. O dönemdeki Toktogul ilçe başkanlığının birinci sekreteri Bekmoldo Eşimov, icra komitesi başkanı Cumakadır Saadabayev da vardı. Kopuzumu düzelterek şöyle selamlaştım:
--	--

TOKTOSUN:

Atsaloom aleykum,

Akın ata, esenbi?

Esendeşe keteli.

Eldir-seldir ırdagan

Ermegiñ elem keçegi.

Öödük-söödük bolso da,

Özölönüp uguşçu

Selâmünaleyküm,

Akın baba, esen mi?

Esenleşip alalım.

Sağı solu şiirle dile getiren

Uğraşın idim daha dünkü.

Yarım yamalak olsa da,

Kulak verip dinlerdi

Öz elimdin neçeni.
Topto özüñüz aytkansız,
Toktosunum bolot dep,
Eerçitip cürüp ülgü alıp,
El ırçısı bolso dep
Eñsep bara catkamin.
Cıymdı körsöm elirçü
Cıyırma eki caştamin.
Cırgal şaarım Frunze,
Cılıp bara catkanım.
Atam menen aytışkan,
Arı-beri tartışkan.
Aksakal Osom ırların,
Atamdan alıp cattadım.
Siz menen koşo cürgöndö,
Söz tüyünün bilgende,
Akındık colun baskamin.
Ali da turat esimde,
Ala barman kezimde,
Akılımdan şaşkanım.
Balalık kılıp tiş salıp
Barpıga barıp coluktum.
Közü körböyt eken dep,
Kömölötüp ketem dep,
Köpköndük kılıp ooluktum.
Tentektigim muş bolup,
Tepkige özüm tuş bolup
Teskeri tüş coruttum.
Kaarına keldi beym,
Katıgımdı berdi beym,
Kayta arañdan sooluktum.

Öz halkımın çoğunluğu.
Toplantıda kendiniz söylemiştiniz,
Toktosun'um olur diye,
Birlikte gezip örnek alıp,
Halk akımı olsun diye
Arzulayarak gidiyorum.
Toplanan halkı görünce heveslenen
Yirmi iki yaşındayım.
Güzel şehrim Frunze,
Yönelerek gidiyorum.
Babamla atışan,
Oraya buraya çekişen.
Aksakal Oso'mun şiirlerini,
Babamdan alıp ezberledim.
Bizinle birlikteyken,
Sözün anlamını bilirken,
Akınlık yoluna düşmüştüm.
Hala aklımda duruyor,
Delikanlı zamanımda,
Aklımdan şaştım.
Çocukluk edip diş gösterip
Barpı'ya gidip selamlaştım.
Gözü görmezmiş diye,
Yıkar geçerim diye,
Havalanıp heveslendim.
Yaramazlığım yumruk olup,
Darbeye kendim denk geldim
Düşümü ters yorumlattım.
Kahrına mı geldi,
Cevabımı viridi mi,
Zar zor kendime geldim.

Ar bir sözü bilgenge,
Atılğan ele ok eken.
Boyu dağı zor çoñ eken,
Oyu dağı zor eken.
Kaardanıp ırdasa,
Kazıp koygon or eken.
Caalina kalganga,
Cayıp koygon tor eken.
Kaçıp ele ketpese,
Kaynatıluu şor eken.
Arstanday çeñgel salganı,
Acıdaarça arbadı.
Bılçıldata berdi beym,
Bılk eter alım kalbadı.
Andan kiyin too-taşka,
Urungandı taştadım.
Opsuz ele iş eken,
Oylop körsöm baştagım.
yaptıklarım.
Üç künü boldu koşuldum,
Üyür alıp bularga.
Ir-küü üçün başınan,
Işkılıu can kumar da.
Atam alıp baratat,
Aytkan sözün ugam da,
Akılga akıl koşulsa,
Akın bolup çıgam da.
Ümüt uzun, maksat çoñ,
Üzülböyt andan küdürüm
Ötömbü, cokpu artistke,
Cetelegen atamdın,

Her sözü bilene,
Atılmış okmuş.
Boyu da büyükmüş,
Akılı da büyükmüş.
Kahırlanıp şiir söylerse,
Kazılmış çukurmuş.
Ateşine kalana,
Yayılmış ağ imiş.
Kaçıp gitmezse,
Kaynatılmış çileymiş.
Aslan gibi pençe atana,
Ejderha gibi saldırdı.
İyice dövdü herhalde,
Kıpırdayacak halim kalmadı.
Ondan sonra dağ taşta,
Kendimi vurmayı bıraktım.
Şekilsiz iş imiş,
Düşündüğümde önceden
Üç gün oldu katıldım,
Bunlarla alışarak.
Şiir, ezgi başından,
Hevesli can olduğundan.
Babam götürüyor,
Söylediğini duyarım,
Akla akıl katılırsa,
Akın olarak çıkarım.
Ümid uzun, maksat büyüktür,
Kopmaz ondan ümidim
Geçer miyim artsitliğe,
Peşine takan babamın,

Öz kolunda cügönüm.
Eerçidim ele ötkön cıl,
Elimdin sizdey Korgolun.
Tañdayınan bal tamgan,
Tañşıgan çeçen torgoydun.
Özüñüz ketip, men kalıp,
Özümçö ırdap toylodum.
Bozo çıkkan cerge ırdap,
Porumduu ırçı bolbodum.
Özögümdü örttöp alıs cak,
Özümö özüm toybodum.
Arzıp cürgön kezimde,
Atkarılıp oydogum.
Artınan eerçip baratam,
Ataktuu Kalık corgonun,-
Birge basıp bilsem deym,
Bul kişinin çoñ colun.
Balası bolup atamdın,
Baratam karmap oñ kolun.
Artında cürsöm arman cok,
Aralap kırgız borborun.
Artistke ötsöm kokustan,
Aylanıp dağı kelermin,
Sañoorunday şumkardın.
Sakalından öbörmün.
Atamdar menen koşulup,
Aralaşıp oturup,
Ar cerdi barıp körörmün.
Tapkanım uşul ata dep,
Tartuulap ırdap berermin,

Kendi elimde dizginim.
Peşine takılmışım geçen yıl,
Halk ozanı Korgol'un.
Ağzından bal damlayan,
Öten söz cambazı turgayın.
Kendiniz gidip, ben kalıp,
Kendimce şiir söyledim.
Boza çıkan yerde şiir söyledim,
Şekli olan akın olamadım.
Damarlarımı yakıp uzaklar,
Kendi kendime doymadım.
İstedğim zamanda,
Düşündüklerim gerçekleşti.
Peşinden gidiyorum,
Ünlü Kalık yorganın,
Birlikte olup öğrensem derim,
Bu kişinin büyük yolunu.
Oğlu olup babamın,
Gidiyorum sağ elini tutup.
Peşinde olsam gam yemem,
Gezerek Kırgız başkentini.
Artistliğe geçersen eğer,
Dönerek geri gelirim,
Horozu gibi sungurun.
Sakalından operim.
Babamlarla vedalaşıp,
Bir arada oturarak,
Orayı gidip görürüm.
Bulduğu budur baba diye,
Armağan edip şiirimi söylerim,

Dep basıldım. “Balam, sen murun bul

Diyerek başladım. “Oğlum, sen eskiden

<p>cerge kelgen emessiñ. Kaysı cerge keldiñ, bul ayıl kimder öskön ayıl. Colu kaday eken? Eki-üç kündön beri körüp cürösüñ. Eli kaday, peyili kaday eken, ayta ketpeysiñbi?”-dedi unutkanımdı eskertip Kalık atam. Al kişiğe murun kelbegenimdi, bul caktı körbögönümdü özüm aytım ele. Oşondo men terimdi aarçıp alıp, kayra ırdap turgan cerim:</p>	<p>buraya gelmemiştin. Nereye geldin, bu köyde kimler büyüdü, yolu nasılmış? İki üç günden beri görüyorsun. Halkı nasıl, huyları nasıl bir anlatmaz mısın?” Dedi Kalık babam unuttuklarımı hatırlatarak. Bu kişiye önceden gelmediğimi, burayı görmediğimi kendim söylemişim. O zaman ben terimi silerek tekrar şiirime başladım:</p>
---	--

Atam esine alıptır,

Akırın közün salıptır.

Köödöndögü sözdördün,

Köp ceri unut kalıptır.

Kelişken Ketmen-Töböğö,

Kelgendigim anıktır,

Torgoyu bolgon eline,

Tokomdun keldim cerine.

Tuulgan ceri turbaybı,

Tulparday bolup elire.

Ularday sayrap oltursa,

Uyugan eli kebine.

Ulamalap ukkandı,

Unçukpayt degen emine!

Kalktan surap bilgemin,

Kagazdan okup cürömün,

Kantip batsın terime,

Kalık ata, siz dağı

Çoñoyupsuz caş kezde,

Çoñ Narındın ceeginde.

Üyür alıp öskön cer,

Üç-Terektin töründö.

Babam hatırlamıştır,

Yavaşça bakmıştır.

İçindeki sözlerini,

Çoğunu unutmultur.

Güzel ketmen-Töbö'ye,

Geldiğim doğrudur,

Turgayı olan halkına,

Toko'mun geldim yerine.

Doğduğu yeriymiş,

Yürük gibi koşturarak.

Sülün gibi öttüğünde,

Halkı bu sözlerden rahat edermiş.

Duyduklarını anlattığında,

Ses çıkmaz demek ne demek!

Kalık'tan sorup öğrenmişim,

Kağıttan okuyorum,

Nasıl sığsın bedenime,

Kalık baba siz de,

Büyümüştün gençliğinde,

Büyük Narın nehrinin kenarında.

Alışarak büyünüş olan yerin,

Üç-Terek'in başköşesinde.

Azır da eñsep turasız,
Aralap barıp körüügö.
İni, aga, ece-karındaş,
İmerilip kelişse,
İyilip salam berüügö,
Tokomdun eerçip artınan,
Torgoy bolup tañşıgan.
Tolgon ırçı çıkkın cer,
Dobuşun kırgız ukkan cer.
Ketmen-Töbö öröönü,
Keremettüü kutman cer.
İnidey bolup cürüüçü,
Eşmambetti el curtu,
Egizi dep bilüüçü.
Kazangaptan Toktogul,
Kaalap surap albasa,
Cañıbay, Kurman, Coloyu,
Canında cürüp çoñoydu,
Tokomdun ülgü albasa,
Toporlordu candasa,
Korgool boluş oñoybu?
Balasınday bolso da,
Baktısı bar kişi eken,
Taalimin alıp oñoldu.
Kokem özü aytkanday
Kooşpos elge kors kıyal,
Kol cuuganday cogoldu.
Kuudan eken Beknazar,
Kubantıp eldi çer cazar.
Attokur menen Kuluke,
Akın eken alınça,

Şimdi bile sityorsunuz,
Gezerek oraları dolaşmayı.
Kardeş, akraba, abla, kız kardeş,
Dönerek uğrarlarsa,
Eğilip selam vermeye,
Toko'mun peşine takılıp,
Turgay olarak öterdi.
Nice akınların büyüdüğü yerdir,
Sesini Kırgız'ın duyduğu yerdir.
Ketmen-Töbö ovası,
Kerametli kutlu yerdir.
Kardeşi gibi dolaşırđı,
Eşmambet'i halkı yurdu,
İkizi diye bilirlerdi.
Kazangap'tan Toktogul,
İsteyerek sormazsa,
Cañıbay, Kurman, Coloy,
Yanında büyüdü,
Toko'mdan örnek almazsa,
Büyüklere yaklaşmazsa
Korgool olmak kolay mı?
Çocuğu gibi olsa da,
Uğurlu kişiymiş,
Terbiyesini alarak düzeldi.
Korgol'un kendisi dediği gibi
Halka katılmayan ters huylu,
Elini çekmiş gibi kayboldu.
Kurnazmış Beknazar,
Sevindirip rahatlatır.
Attokur ile Kuluke,
Kendince akın imiş,

Alar dagı kep aytar.
Oşolordun baarina,
Tokom aga, atası.
İnilerge iygilik,
Baldarga tiygen batası.
İlebi candı cılıtkan,
İçiktin eken cakası.
Tuyagı taşka mayışpas,
Tulpardın eken takası.
Erkin door sürö albay,
Eñsegendey cürö albay,
İçinde ketti kapası,
Toktogulda turbaybı,
Söz tunugu, tazası.
Keçirgile atalar,
Kebimdın bolso katası.
Uşul boldu tapkanım,
Ulantarmın art cagın.
Cakşılap bilip tüşünsöm,
Caka beldin salttarın.
Körgönümö kubanam,
Kösöm ırdın alptarın.
Sagalap cürüp üyrönöm,
Saktap kalsam arman cok.
Sözünördün biriñer,
Ulantıp ırdap koyorsuz,
Men bolso toktoy baştadım.

Onlar da sözünü söyler.
Onların hepsine,
Toko'm hem ağabey, hem babadır.
Kardeşlerin başarısı,
Bu dualardan kaynaklanır.
Alevi canı ısıtan,
Kürktenmiş yakası.
Toynağı taşa parçalanan,
Yürüklerin nalıymış.
Özgürce yaşayamadan,
İstedığı gibi yaşayamadan,
İçinde gitti uhtesi,
Toktogul'da imiş demek ki,
Sözün durusu, temizi.
Affedin babalar,
Özümün hatası olmuşsa.
İşte bu oldu bulduklarım,
Gerisini devam ettiririm.
İyi anlayarak öğrensem,
Civardaki halkın geleneklerini.
Gördüklerime seviniyorum,
Büyük şiirin alplerini.
Bırakmadan öğrenirim,
Korumuşsam üzülmem.
Biriniz sözünüzü,
Devam ettiririz,
Ben de duraklamaya başladım.

- dep komuzumdu dubalga cölöp terimdi
aarçıp oturdum.
- Kana, Korgool, sen menden murun bul
balaga col körsötkön ekensiñ. Balañdın arımı

Diyerek kopuzumu duvara yaslayıp terimi
silip oturdum.
Hani, Korgol, sen benden önce bu

<p>kantip kalıptır? Komuzuñdu alıp, koy corgoñdu salıp, cakşı bolso ıraazı bolup, köönüñ tolup, naçar bolso at başın tartıp, akılıñdı ayıp körçü. Men da seni köptön beri körböy tiliñdi da, özüñdü da, okşuygan közüñdü da murç aralaş sözüñdü da sagındım,-dedi Kalık atam. Oşondo Korgool atam komuzdu koluna alıp, adatınça çögölöp oltura kalıp ırdap turgan ceri:</p>	<p>gence yol göstermişsin. Oğlunun adımlarını nasıl atıyor? Kopuzunu alıp, koyun yorgalığınla, iyiyse överek, kötüyse atını çekerek düşündüklerini bir anlat bakalım. Ben de seni çoktan beri görmemiştim. Dilini de, dik bakan gözlerini de, kara biber karışık sözlerini de özledim, dedi Kalık babam. Bunları duyunca Korgool babam kopuzunu eline alıp adetince diz çökerek şöyle konuşmaya başladı:</p>
---	--

KORGOL:

E, balam,
Tokomdun türüü barında,
Toluşup turgan çağımda,
El kıldırıp cer taanıp,
Eerçip cürdüm canında.
Katarlaşıp birge östük,
Kalıktın bala çağında.
Too aşıp Tokom köp barçu,
Toktobek bizdin ayılga.
El aralap ırdadık,
Eş, Kulama sayında.
Aş, toydon kalbay barçubuz,
Aksuu, Tegene cagina.
Ezelki ötkön kündördü,
Estey berem dağı da.
Ötkön cılı kışında,
Kırk çildenin tuşunda,
Atañ Korgol ayılıña
Barıp kalgan uçurda,

Ee oğlum,
Toko'm hayttayken,
Güçlü döneminde,
Halkı dolaşıp yer tanıdığı dönemde,
Peşini bırakmadan birlikte dolaştım.
Birlikte büyüdük,
Kalık'ın çocukluk çağında.
Dağ geçip Toko'm çok giderdi,
Bizim Toktobek köyüne.
Halkı gezerek şiir söyledik,
Eş, Kulama ovasında.
Anma aşıdan, toydan kalmazdık,
Aksuu, Tegene taraflarına.
Eski geçmiş günleri,
Hala hatırlıyorum.
Geçen kış döneminde,
Cemrenin kırk gününde,
Baban Korgol'un köyüne
Gittiği dönemde,

Kördüm ele özüñdü,
Uktum ele sözüñdü.
Alıp catam koynuma,
Açtım ele töşümdü.
Balam eleñ, Toktosun,
Ketmen-Töbö biz cakka,
Kelip kalgan şööküldü.
Cülüñdön kayra tutanttıñ,
Cüröktö küygön örtümdü.
Amandaşıp ırdadıñ,
Aytkanıñdı tıñdadım.
O... balam, seni körgöndö,
Oyuma tüşöt murdagım.
Özünön cakşı bilemin,
Balamın aga-tuuganın.
Surançı, Barpı abañdın,
Toktobekte turganın.
Atañ erte öldü ele,
Ulamalap ar kimden,
Uktu beken kulagıñ.
Bilbegendi, Toktosun,
Bilem dep aytıp turamın.
Körgön menen bilgendi,
Tüşüntüp aytıp koybosom,
Cetpeybi maga ubalıñ.
Atañ bolso Tımbek,
Menden uluu karı ele.
Eneñ Külkan eñ sözmör,
Elpek münöz can ele.
Törögönü toktoboy,
Uul bolsun, kız bolsun,

Görmüşüm kendini,
Duymuşum sözünü.
Kucaklayıp yatmışım,
Kucağımı açmışım.
Oğlumdu Toktosun,
Ketmen-Töbö yerimize,
Gelmiş gibi duruyor.
Damarımdan yine yaktın,
Yüreğimde yanan ateşimi.
Selamlaşıp şiir söyledin,
Dediklerini dinledim.
O.. oğlum, seni görünce,
Gençliğim aklıma düştü.
Kendinden iyi bilirim,
Oğlumun akrabalarını.
Surançı, Barpı amcanın,
Toktobek'te yaşadığımı.
Baban erken ölmüştü,
Dinleyerek herkesten,
Kulağım duymuştu.
Bilmeyeni, Toktosun,
Bilirim diye söylüyorum.
Gören ile bileni,
Anlatarak söylemezsem,
Vebalin bana yetmez mi.
Tımbek baban olsa,
Benden yaşı büyüktü.
Annen Külkan söze usta,
Kibar huylu biriydi.
Doğurani yaşamayıp,
Oğlan olsun, kız olsun,

Bir balaga zar ele.
Köksöp ıylap cürgönü,
Köz aldıma elestep,
Körünüp turat dağı ele.
Ayı-künü cakındap,
Bolup kalgan çağında,
Cer kotorup ata-eneñ,
Köçüp kelgen boluçu,
Toktobek bizdin aylga.
Apañ seni törödü,
Ak beşikke bölödü,
Özöndüü cerde calbızım,
Ölgöndön kalgan calgızım,
Tilekti kuday keltirdiñ,
Tıkemden kalgan cetimim.
Ukkansıñ ular ünümdü,
Uzartıpsıñ tilimdi,
Kulunıña tapkamin,
Tay kezinde taptadım.
Kuyunday külük bolsun dep,
Kunanıñda çapkamin.
Eerçitip cürüp eliñe,
Ermek bol dep taştadım.
Kalgan eken esiñde,
Kalıktay bol dep aykanım.
“Akın bolson anık bol,
Atağı çıkkın Kalık bol”
Degen söz bardır oyuñda,
Alıp catıp koynuma,
Atalap cıttap sakaldan,
Sen asılsañ moynuma.

Bir çocuğa ihtiyacı vardı.
İsteyerek hep ağlardı,
Göz önüme gelerek,
Hala bana gözücüyor.
Ayı günü yaklaşıp,
Tam olduğu çağında,
Yer değıştirip annen baban,
Göçüp gelmişlerdi,
Bizim Toktobek köyüne.
Annen seni doğurdu,
Ak beşiğe sardı,
Nehirli yerde yetişen otum,
Ölenden geride kalmış yalnızım,
Dileği Allah getirdin,
Tıke’mden kalmış yetimim.
Duymuştun sülün sesimi,
Uzatmışsın dilimi,
Yavru çağında bulmuştum,
Tay çağında tavına getirdim.
Fırtına gibi yürük olsun diye,
Çocukluğunda yarıştırdım.
Yanımda gezdirerek halkını,
Eğlendir diye bıraktım.
Kalmış aklında,
Kalık gibi ol demiştim”.
Akın olsan doğru ol,
Ünlü olan Kalık ol”
Diyen söz vardır aklında,
Kucağıma alarak,
Baba diye kokladın sakalımı,
Sen sarsan boynumu.

Cetimçilik kezegim,
Menin da tüşüp oyuma.
Cetim cürüp cetilse,
Kırgızga ırçı bolor dep,
Kısuuçı elem booruma.
Küü üyrötüp komuzdu,
Küülöp berdim koluña.
El aralap eki ayça,
Eerçip cürdüñ soñumda.
Kadimkindey aytıştıñ,
Karagan-Saydın oyunda,
Kolhozçularдын⁵⁹⁰ toyunda.
Kubangandan özüñö,
Kamdadım saga tuurumdu,
Konotko dep orduma.
Tilegendey, Toktosun,
Bolup kalgan ekensiñ.
Tuuruma ee bolup,
Konup kalgan ekensiñ.
Köñülünö Kalıktın
Tolup kalgan ekensiñ.
Aman bolsoñ e, balam,
Atañ menen koşulup,
Frunzege cetersiñ,
Ar cagında bar ele,
Artistikke ötötrsüñ.
Aytış, tartış üyrönüp,
Akın bolup ketersiñ.
Balasınday Kalıkka,
Cakın bolup ketersiñ.

Yetim olduğum zamanlar,
Benim de aklıma gelip.
Yetim olarak büyümüşse,
Kırgız'a akın olur diye,
Bağrıma basardım.
Kopuzla ezgi öğretip,
Hazırlayıp verdim eline.
Halkı gzerek iki ay kadar,
Yanımda gezdin.
Eskisi gibi atışmanın,
Karagan-say'ın ovasında,
Kolhozçuların şenliğinde.
Sevindiğimden kendine,
Hazırladım sana tüneğimi,
Konar diye benim yerime.
Dilediği gibi, Toktosun,
Güzel yetişmişsin.
Tüneğime sahip çıkıp,
Konarak yerleşmişsin.
Kalık'ın gönlüne
Hoş gelmişsin.
Sağ olursan, oğlum,
Babanla birlikte,
Frunze'ye ulaşırsın,
Ötesinde vardı,
Artistliğe geçersin.
Atışma, tartışmayı öğrenip,
Akın olursun.
Oğlu gibi Kalık'a,
Yakın olacaksın.

---

⁵⁹⁰ Kolhozçu: Devlet çiftliğinde çalışanlar.

Aytkanımdı bilip al,
Akılıña t y p al.
Ar ırçının  z n ,
Alban türkün t r  bar.
Cooşu cumşak muñayım,
Kaardansa s r  bar.
İlberiñki ırçının,
İlebi şeker tili bal.
İymenbesten andaydan,
İreett   sözün ilip al.
Akındıktın alp colun,
Akırındap bilip al.
Bir ceri kemiyt deysiñbi,
Birin emes miñin al.
Kücüldöp  urkap talbagan,
K l g n ırdın minip al.
Kuyrugun şart t y p al.
Taskagınan cazdırbay,
Taamaylap topko kirip al.
Bolomun deseñ  oñ ırçı,
Bozokorgo ırdaba.
Uu-duusun basam dep catıp,
Ubara bolosuñ kıylaga.
Altı ayal ele baş koşso,
Aytkan sözün tıñdaba.
Eki-ekiden süylöşüp,
E  kimisi söz ukpay,
K p k ck n curttay köñülüm,
Kalıp kalgan mından da.
Baş-ayagın baykabay,
Bolbos işke surdanba.

Dediklerimi  ğren,
Aklına yerleştir.
Her akının kendince,
Çeşitli şekli var.
Sakinleri kibar olur,
Kızdığında heybeti var.
Çekingen akının,
Alevi şeker dili bal olur.
Çekinmeden bunlardan,
Sıralı sözünü kendine kap.
Akınlığın alp yolunu,
Yavaşca  ğren.
Bir yeri eksilir mi dersin,
Birin değıl binin al.
Hızlanıp yorulmadan koşan,
Y r g n  şiirini üzerine bin.
Kuyruğunu bağılayıp al.
Hızını kesmeden,
Bu akınların sırasına katıl.
Olurum dersen büyük akın,
Bozacıya şiir söyleme.
Gürültüsünü bastırırım derken,
Boşuna çalışmış olursun.
Altı kadın birleşse,
Söylediklerini dinleme.
İki ikiden konuşarak,
Hiç biri söz dinlemez,
G ç sırasındaki gibi gönlüm,
Bundan da kalmıştı.
Kendine bakmadan,
Olmayacak işe hazırlanma.

Ötö momun bolom dep,
Öz ençiñden kur kalba.
Bul ırıskı eken dep,
Butuña cibek çulganba.
Cetip alba baykabay,
Cetesinen urganga.
El aşık bolup carçıga,
Ermek bolo kalçuga!
Eliñ kaalap surasa,
Eç nerseden tartınba.
Elpek ırçı atanıp,
Emgek siñir kalkıña.
Ölbös bolup túbölük,
Örnögün kalat artıñda.
Koldon kelse azamat,
Külüktü tandap minbeybi,
Kup caraşık denege,
Külgündü tandap kiybeybi.
Eñsegege cetpegen,
Eliñdi ezip tepsegen,
Kargış tiygen kuu zaman,
Kala berdi ilgeeri.
Kalıktın dele esinde,
Kandayça ötkön kündörü.
Can-cakası Narındın,
Caş kezekte cürgönü.
Estebeske ayla cok,
Ezelki debey alardı.
Köz tirüü eken, Kalıgım,
Kördük eki zamandı.
Sen bolso barıp borborgo,

Aşırı mumin olurum diye,
Kendi payından boş kalma.
Bu rızık diyerek,
Ayağına ipek sarma.
Dikkat etmeden,
Dayak yeme.
Halk severek akını,
Eğlendiren neşeliye!
Halkın soracak olursa,
Hiç birşeyden çekinme.
Hafif akın adanıp,
Emeğini geçir halkına.
Sonsuz ölmez olarak,
Örneğin kalır halkına.
Elden gelirse azamet,
Yürüğü seçip binmez mi,
Çok yakışmış diyene,
Yürüğü seçip binmez mi.
İsteyene ulaşamayan,
Halkını ezip çiğneyen,
Lanet olası kötü zaman,
Eskilerde kaldı.
Kalık'ın bile aklında,
Nasıl geçen günleri.
Narın'ın civarında,
Gençliğimde yaşamıştım.
Hatırlamaya çare yok,
Eski demeden onları.
Hayattaymış, Kalık'ım,
Gördük iki devri.
Sense gidip başkente,

Tüştüñ carık çoñ colgo.
Caydır-kıştır bir cürüp,
Cakındap aldñ çoñdorgo.
Kitep bolup ırlarñ,
Çıgıp catat cıynagñ.
Cetkeniñ oşol bolcolgo.
Kiygeniñ esimde,
Biz menen birge cürgün dep,
Kal deseñ bolboy koygondo,
Calgız ele ırdabay,
El çogulgan toylordo.
Teñtuş elek başınan,
Birge cürgön çaşıñan.
Köz kırıñdı sala cür,
Kör-sokur Korgolgo,
Keremet cer baarına,
Keñ Frunze şaarında.
Sen bolso calgız emessiñ,
Alımkul menen Osmonkul,
Altındar bar canıñda.
Carpıñdı cazıp süylöşör,
Canaşa cürüp dayıma.
Caman eken maga ele,
Calgız kalgan ayılda.
Barpı bolso başınan,
Ceke köngön çaşınan,
Calal-Abad şaarında,
Balamdın aytkan bir ırı,
Tüşö kaldı esime.
Barpını aytkan çağında,
Katuu tiyip baykabay,

Düşün aydın, büyük yola.
Yaz kış birlikte olup,
Büyüklere yaklaştın.
Kitap olup şiirlerin,
Seçmelerin çıkıyor.
Ulaştın hedefe.
Giydiklerin aklımda,
Bizimle birlikte ol diye,
Kal deyince kalmayıp,
Yalnız şiir söylemeden,
Halkın toplandığı toylarda.
Akrandık ilk başta,
Çocukluktan beri bir olan.
Göz önünde olsun,
Kör, ama Korgol,
Kerametli yerdir hepinize,
Büyük Frunze şehrinde.
Sense yalnız değilsin,
Alımkul ile Osmonkul,
Altınlar var yanında.
Sır anlatıp konuşacak,
Yanında olup daima.
Sadece bana kötüymüş,
Yalnız kalan köyde.
Barpı ise ilk baştan beri,
Yalnızlığa alışmış,
Calal-Abad şehrinde,
Oğlumun dediği bir şiir,
Aklıma geldi bir anda.
Barpı'yı söylediler bir zamanlar,
Dikkat etmeden sert çıkıp,

Kalğanın ayttı kaarına.
Atañday kişi kaarısı,
Aga, balam, taarınba,
Esenaman eski ırçı,
El kıldırğan keski ırçı.
Uu til menen Ötönü⁵⁹¹
Uukturgan zaarına.
Añgöödök bolup çaşñan,
Aydak sözgö kirbey cür.
Uluuga kılsañ urmattı,
Kıçüügö kılğın zıynattı.
Barpını bilem başında,
Bir körgömün çaşında.
Sagızgan çapan kiyinip,
Saykaldın⁵⁹² kelgen aşına.
Eki-üç cigit bar ele,
Eerçitip alğan kaşına.
Anda, balam, ugup tur,
Anciyan, Aksı, Talastan,
ırçı, küüçü, comokçu,
Işkıbozdor köp kelip,
ırçıdan baş adaşkan.
ıriskulbektin baldarı,
ırçıdan ırçı tandadı.
Nıyazaalı boluçu,
Küüçülördün balbanı.
Tokom, Eşmambet boluçu,
Topko ırdagan ardagı.
Alıstan kelgen meyman dep,

---

⁵⁹¹ Ötö; Ceñicok akın.

⁵⁹² Saykal; Kerimbay beyin annesi

Kızdığın anlattı.
Baban kadar kişi yaşlansa,
Oğlum ona darılma,
Esenaman eski akın,
Halkı dolaşan sivri akındır.
Zehir diliyle Ötö'yü
Alıştırmış zehre.
Gençliğinde boş büyüme,
Birilerin sözüne aldanma.
Büyüğe saygı göstersen,
Küçüklere hürmet göster.
Barpı'yı bilirim ilk baştan,
Bir kere görmüştüm gençliğinde.
Saksağan kaftan giyinip,
Saykal'ın anma aşına gelmişti.
İki, üç yiğit vardı,
Yanında getirdiği.
Öyleyse oğlum dinle,
Anciyan, Aksı, Talas'tan,
Akın, ezgici, masalcı,
Yetenekliler çok geldi,
Akından baş dönmüştü.
ıriskulbek'in çocukları,
Akından akın seçtiler.
Nıyazaalı seçildi,
Ezgcilerin pehlivanı.
Tokom, Eşmambet seçildi,
Toplantıya şiir söyleyen.
Uzaktan gelen misafir diye,

Barpını Tokom tandadı.
Tokomdu Barpı candadı.
Car çakırıp kalıştı,
Salt boyunca andağı,
Ar bir üygö bir-birden,
Camıragan kozuday.
Cayılıp ketti kalganı.
Anda közü Barpının,
Açık ele körçü ele.
Bilbeyt eken komuzdu,
Oñ böyrögün tayanıp,
Obdulup ırday berçü ele.
Ukkandın baarın nas kılıp,
Üstü-üstünö bastırıp,
Kaptap nöşör ötköndöy,
Kara camgır tökköndöy,
Kakşanıp ırday berçü ele.
Kalıbınan özgörböy.
Kaalaganga cetkendey,
Kuyulup turçu ırları,
Kaptın oozun çekkendey,
Eşmambet, Tokom bolboso,
Eç kimibizden sestebey.
Ötkürlük kılıp tiyipsiñ,
Özüñdü-özüñ tekşerbey.
Sezinen korkup Barpının,
Sergipsiñ suu sepkendey.
Mından kiyin, Toktosun,
Abaylap, balam, ırdap cür.
Aldı-artıñdı tekşerip,
Kekse bolot karılar,

Barpı'yı Toko'm seçti.
Toko'ma Barpı yanaştı.
Duyuruları duyurdular,
Buradaki gelkeneklere göre,
Her eve birer tane,
Malayan kuzu gibi.
Diğerleri yayıldılar.
O zamanlar Barpı'nın gözü,
Apaçık görüyordu.
Bilmiyormuş kopuzu,
Sağ bağına dayanıp,
Hızla şiir söylerdi.
Dinleyenlerin hepsini sarhoş edip,
Üst üste bastırıp,
Yağmur geçmiş gibi,
Yağmur dökmüş gibi,
Durmadan şiirini söylerdi.
Kalıbını değıştirmeden.
İstediğine ulaşmış gibi,
Kuyulurdu şiirleri,
Çuvalın ağzını çözmüş gibi,
Eşmambet, Toko'm olmazsa,
Hiç birimizden çekinmeden.
Sivrilikle konuşmuşsun,
Kendi kendine bakmadan.
Sözünden korkup Barpı'nın,
Su serpmiş gibi olmuşsun.
Bundan sonra, Toktosun,
Dikkat ederek şiir söyle.
Önüne arkana bakarak,
Kincil olur yaşlılar,

Kebine ketpe örttönüp.
Kalık eköbüz caş kezde,
Kimder menen deşpedik.
Özüñdü döo oylosoñ,
Özgölör çımın emes da.
Baş-ayagın baamdap,
Baykaş kerek eskerip.
Katıgıñ bergen Barpı akın,
Kaltırıptır saga estelik.
Emi, balam, bilersiñ,
Esiñe ala cürörsüñ.
Karılar koyot keçirip,
Baldardın ketken künöösün.
Caşçılık cangan ört bolot,
Caraşıktuu körk bolot.
Cakadan karmap cürsö da,
E...balam, andaydın,
Estüüsü erte oñolot.
Esi cogu şol boydon,
El-curttan çıgıp cogolot,
Ali da bardır esinde,
Ukpayt eken degensip,
Uşak aytıp esirbe.
Uurulukka berilip,
Uçuraba kesirge.
Cagıp turat özümö,
Caagın cana baştaşı,
Aytıluu külük bolçuday,
Arışın kere taštaşı.
Tiyiptir, balam, koluña,
Tilegendey oyuñda.

Sözüne gitme yanarak.
Kalık ikimiz gençken,
Kimlerle atışmadık.
Kendini dev sansan,
Başkalar sinek değıl ki.
Başını sonunu bilerek,
Dikkat etmek lazım.
Cevabını vermiş Barpı akın,
Sana hatıra bırakmış.
Şimdi oğlum bilirsın,
Aklında bulundurursun.
Yaşlılar affeder,
Gençlerin günahlarını.
Gençlik yanan ateş gibidir,
Yakışıklı güzellik olur.
Yakadan tutsa bile,
Oğlum, bunun gibilerin,
Akıllısı erken düzelir.
Aklı olmayanı böylece,
Halkından yurdundan olur,
Hala da vardır aklında,
Dinlemezmiş demiş gibi,
Dedikodu söyleme.
Hırsızlığa verilip,
Kötülüğe denk gelme.
Kendinim beğeniyorum,
Çenesini çalıştırması,
Ünlü yürük olacak gibi,
Adımlarını atması.
Değımiş oğlum eline,
Dilediğın gibi olmuş.

Bakma balam bolsun dep,
Bala atka konsun dep,
Basıpsıñ, Kalık, booruña.
El ırçısı kılarsıñ,
Erkindiktin doorunda.
Emineni kaalasa,
Eñsegeni kolunda.
Salttuu akın bolsun dep,
Salarsıñ öz coluna.
Aralaşıp kalarsıñ,
E balam,
Akındardın tobuna.
Anda-sanda unutupay,
Ala cür meni oyuña.
Eki cıl bolup baratat,
Eliñe barıp kaytkamın.
Eriş-arkak bolsun dep,
Eerçitip baskamın.
Eñsegen kezde tapkanım,
Üyrönüp kal, balam, dep,
Ay sayın kubat azayıp,
Al-küçtön taya baştadım.
Ağarıp sakal, çaçtarım,
Altımış ceti çaştamın.
Tüz ele cerden çalıştap,
Tozok boldu basmagım.
Kebez toonu bet alıp,
Ketkeni beym çaş çağım.
Keyigen menen kayrılıp,
Kelbes bolup baştagım.
Bolçu bolsoñ bolup al,

Evlatlığım olsun diye,
Çocuk adını alsın diye,
Kalık bağına basmışsın.
Halk akını yapmışsın,
Özgürlük devrinde.
Neyi istiyorsa,
İstediği elindedir.
Kaideli akın olsun diye,
Kendi yoluna koyarsın.
Aşına olursun,
Oğlum,
Akınların ortamına.
Ara sıra unutmadan,
Beni de hatırlayacaksın.
İki sene doluyor,
Halkına gidip gelmişim.
Arkadaş olsun diyerek,
Peşime takmıştım.
İstediğim zaman bulmuşum,
Öğren oğlum diyerek,
Her ay geçtikçe kuvvetten düşüp,
Hal güçten düşmeye başladım.
Saç, sakalım ağarıp,
Altmış yedi yaşındayım.
Düz yerde aksayarak,
Cehennem oldu yürümem.
Kebez dağına yönelip,
Gitti mi gençliğim.
Kaygılanmakla geri dönüp,
Gelmez oldu gençliğim.
Olacaksan iyi ol,

Borbordu közdöy attadıñ.
Unutpay eske saktagin,
Uluulardın aytkanın.
Kokustan, balam, bar bolso,
Kors münözdü taştagin.
Azamat bolsoñ çınçıl bol,
Aramdıkka berilip,
Abiyriñdi satpagın.
Erteli keç unutpay,
Esiñe alıp cattagin.
Iriñdan dayra taşısın,
Bulbulday tiliñ tañşısın.
Kün çıkkança talbagan
Küküktöy ünüñ şańşısın.
Irakmat aytıp ukkandar,
Iriskıñ elden çaçılısın.
Batam uşul, Toktosun,
Bargan cerden col bolup,
Bak-taalayñ açılısın.

Başkentte doğru yöneldin.
Unutmadan aklında bulundur,
Büyüklerin dediklerini.
Oğlum, eğer varsa,
Kaba huyunu bırakacaksın.
Delikanlıysan gerçekçi ol,
Haramlığa verilip,
Şerefini satmayacaksın.
Sabah akşam unutmadan,
Aklına alıp ezberleyeceksin.
Şiirinden nehir taşsın,
Bülbül gibi dilin ötsün.
Güneş çıkıncaya dek yorulmayan
Guguk sesin dağılsın.
Teşekkür edip dinleyenler,
Rızkın halka dağılsın.
Dualarım budur, Toktosun
Gittiğin yerden yolun açılıp,
Baht talihin açıldısın.

Oomiyn. El degen kanday! Calpı duu dep alakan caydı. Kül azık bolçu akıl, bilbegenge kayran söz, talaalap ketti a-dedi olturgandardın biri. Oşondogu menin kubanganımdı aytpay ele koyoyun. Eki zalkar akın, Adamkalıy baş bolgon artistter, bir üy toltura el alkoosun berip, cakşı kaaloosun çuruldagan ün menen “Akcoluñ açılısın” dep tursa, taş da bolso korgoşunday balkıp ketet eken.	Amin. Hallk dediğin budur! Hepsi birden avuçlarını açtılar. Azık olacak akıl, söz bilmeyene hordur, nerelere değinmedi, dedi oturanlardan birisi. O andaki benim sevincime diyecek yoktu. İki büyük akın, Adamkalıy başta olmak üzere artistler, bir ev dolusu halk alkışlayarak, iyi dileklerini “Yolun açık olsun” dediler. Bu sözlere taş da olsa eriyecek gibi oldu.
--	--

TOKTOSUN:

Azap tartsam caş kezde,
Ata-enemdin cogunan
Kanduu soğuş cıldarı,
Kayloo tüşpöy koluman.
Karagandıda cürgön kün,
Kete elekte oyumdan.
Korgoolgo şakirt tüşkömün,
Kup kelip işim oñunan,
Elirip ırday berçimün.
El bolso ele çoğulgan,
Emi da baktım bar eken.
El ırçısı Kalıktın,
Eerçip cüröm soñunan,

Azap çeksem gençliğimde,
Anne, babamın yokluğundan
Kanlı savaş yıllrında,
Kelepçe düşmedi elimden.
Karagandı'da olduğum günler,
Aklımdan hala gitmedi.
Korgool'a şakirt olmuştum,
İşim yolunda giderek,
Heyecanlanıp şiire devam ederdim.
Toplanlan halk olsa yeter,
Hala bahtım varmış.
Halk akını Kalık'ın,
Peşini bırakmadım,

-Dep öz içimden ır oylop kuduñdap
koydum. Cürögüm alıp uçat. Kaytara elge
barıp uşul körgön-bilgenimdi carıya kılıp
ırdap kelsembi deym. Menin bul tolkunduu
kubanım albırıp ketken eki bettin otunan
bilinse kerek. Korgool atam:

Diyerek içimden şiiri düşünerek
sevindim. Yüreğim beni uzaklara götürdü.
Halkıma geri döndüğümde aynı şiirleri
söylesem mi düşündüm. Galiba benim bu
heyecanım yüzümden belli oluyormuş.
Korgool babam:

KORGOOL:

Albırıp turat eki bet,
Aga kıl balam kanimet.
Öröpköböy azıraak,
Öpköñdü basıp sabır et.
Eerçipsiñ Kalık atañdı,
Kut bolsun dep saparı.
Kubanıp berdim batanı.
Eldir-seldir ırdagan,
Eselek kezi meniki.
Eñkeyip koldon alçu kez,

İki yüzün kızarmış,
Buna şükür et oğlum.
Heyecanlanmadan fazla,
Birazcık sabır edeceksin.
Kalık babanın peşine takılmışsın,
Kutlu olsun diye seferi.
Sevinerek verdim duayı.
Sağa sola şiir söyleyen,
Benim delilik çağım.
Eğilip elden tutacak çağ,

El kıldırıp barçu kez,
Emi Kalık seniki.
Bir eki çaş bolso da,
Menden kiçüü inisiñ,
Kargadaydan teñ öskön,
Kanday sır bolso keñeşken.
Katarımdın birisiñ,
Alp ırçı Kalık atanıp,
Aalamga ketti dübürtüñ.
Akın kılıp balamdı,
Atkararsıñ ümütün.
Tay-Buurulday taptagın,
Talıkpastan күнү-tүн,
Torgoydoy tilin sayratıp,
Top içinde cügürsün.
Cetelep cürüp adam kıl,
Cetimçem baykuş süyünsün,

Halk dolaşıp gidecek çağ,
Şimdi Kalık seninki.
Bir iki yaş da olsa da,
Benden küçük kardeşsin,
Çocukluktan beri birlikte olan,
Bütün sırları paylaşan.
Sıramdaki birisin,
Alp akın Kalık adını alıp,
Aleme ulaştı sesin.
Akın yaparak oğlumu,
Ümidimi gerçekleştirsin.
Tay-Buurul gibi büyüt,
Yorulmadan gece gündüz,
Turgay gibi dili öterek,
Halk içinde koşsun.
Birlikte dolaşıp adam yap,
Zavallı yetimim sevinisin,

<p>-dedi, Kalık atam köñülünö cakkan söz bolso, kars-kars külüp alar ele. Adatınça külüp:- E.. Korgool, sen dele maga okşop el artisti bolup el kıldırıp cürö beret eleñ. Baarıdan da 1939-cılı Tokomdun 75 cıldık toyuna barganda ökmöt taraptan da, biz dagı aytsak da, Coomart kança asıldı. Artist bolup öz katarlaştarıñ menen iştep Frunzede kalgın desek, kaşayıp ele bolboy koyboduñbu. Bolboso biz cegendi cep, içkendi içip, biz cazgan kitepti sen da cazıp birge işteşip cüröt elek,-dedi. Anda Korgool:</p>	<p>Dedi, Kalık babam beğendiği söz olunca kahkaha atardı. Alıştığı gibi gülerek: - E.. Korgool, sen de benim gibi artist olup halkı dolaşırdın. Herşeyden önemlisi 1939'da Toko'mun 75 yaş kutlamalarına gittiğimizde devlet tarafından da, bizler de, Coomart da çok ısrar etti. Kendi akranlarıyla Frunze'de artist olarak kal dediğimizde inat ederek kalmamıştın. Yoksa bizim yediğimizi yiyerek, bizim içtiğimizi içerek, bizim yazdığımız kitabı sen de yazardın ve bizimle çalışırdın, dedi. Korgool şöyle dedi:</p>
--	---

KORGOOL:

E... Kalık sanaama salba oşonu.
Saysöögüm boşodu.
Tapkanım uşul turbaybı,
Taştabaym dep bozonu.
Cadıma takır kelbeptir,
Caş kezde öñdün tozoru.
Ayıldan çıkpay kalgan dep,
Ayıñ uşakka koşoru.
Kalık özüñ bilesiñ,
Korgooluñdun münözün.
Ayttırbastan bilçü elem,
Artürkün sözdün cüyösün,
Külgündöy caşım barında,
Kücüldöp turgan çağımda,
Kün çıkkança sayragan,
Küküğü elem ayılda.
Daanışmandar özündöy,
Dagı ele cetet kadirga.
Kööşülüp koyom kez-kezde,
Köpçülüktün aldında.
Ketmen-Töbö cerimde,
Keregim tiyip elimde.
Ketskenderden bir belek,
Kerez bolup kaldım da.
Ötköndü köp estetpey,
Özüñ komuz algın da,
Öyüz-büyüz ukçu ele,
Öküm üngö salgın da.
Sagındım ele sözüñdü,
Sagındım ele özüñdü,
Kauharday bolup calt etken,

Kalık hatırlatma bunları.
Kemiklerimi sızlattı.
Bulduğum bunlarmış,
Bırakamam diye bozayı.
Aklıma hiç gelmemiş,
Genç yaşta rengimin solması.
Köyden çıkamadı diye,
Dedikodu yapacaklardır.
Kalık kendin de bilirsin,
Korgool'un huyunu.
Söyletmeden bilirdim,
Her türlü sözün anlamını,
Genç yaşım varken,
Gürlediğim çağımda,
Tan atıncaya kadar şiir söyleyen,
Guguguydum köyümün.
Bilgeler kendin gibi,
Hala değerimi bilirler.
Bazen heyecanırım,
Kalabalığın önünde.
Ketmen-Töbö yerimde,
Faydam dookunsun halkıma.
Gidenlerden biriydik,
Mirasçı olduk.
Geçmişleri çok hatırlatmadan,
Kendin kopuz al ve,
Karşı yakalar dinlerdi,
Hükümlü sözü söyle.
Özlemiştim sözünü,
Özlemiştim kendini,
Akik gibi parlayıp,

Karap turam közüñdü.
Kadırlaşkan çaşımndan,
Kalığım kelgen şööküldü.
Aytkanıñdı men ugup,
Aga-ini menen teñ ugup
Alayınçı ençimdi.
Keremet Ketmen-Töbödon,
Kezegin kuday keltirdi.

Bakıyorum gözüne.
Çocukluktan bu yana,
Kalık'ım gelmiş gibi.
Dediklerini ben dinleyip,
Ağabey, kardeş birlikte dinleyip
Payımı alayım.
Kerametli Ketmen-Töbö'den,
Allah sırasını vermiş.

Korgol atam oşentip toktodu. Kalık atam eki cagın imere karap, anda-sanda ak baskan sakalın salaası menen tarap, komuzun alıp, ırçı küügö buray salıp, adatınça murdunun uçun eki-üç canıp, koñur ün menen ırday baştı da, biz dımırıp kulak türdük:	Korgool babam böylece durdu. Kalık babam iki tarafını bakarak, hafiften ağarmış sakalını tarayıp, kopuzunu eline alıp, alıştığı gibi sesini düzelterek gür sesiyle şiirine başladı, bizi dikkatle dinlemeye başladık:
--	---

KALIK:

Korgolum, keldiñ ardagım,
Koluma komuz karmadım.
Kelbey cürüp sagıngam,
Ketmen-Töbö aymağın.
Körö ketsem eken dep
Köñül eñsep kalgamın.
Özüñdü körüp kubandım,
Öçköndördön tamganım,
Ölgöndördön kalganım.
Kozgop kettiñ bul cerde,
Toktoguldu baş kılıp,
Eşmambetti kaş kılıp,
Eçenderdin arbağın,
Tomuktay bala çağımnda,
Toktoguldun canında,

Değerli Korgol'um geldin,
Elime kopuz tuttum.
Gelmeden özlemiştim,
Ketmen-Töbö memleketini.
Görüp gitsem diyerek
Çok istemiştim.
Kendini görüp sevindim,
Sönmüşlerin arasındaki parlayanım,
Ölenlerden kalanlarım.
Hatırladın burada,
Toktogul'u ilk başta,
Eşmambet'i de hatırladın,
Nicelerin ruhlarını,
Küçücük çocukken,
Toktogul'un yanında,

Eldir-seldir eñ algaç,
Irdaganım cadımda.
Eerçişip cürçü ele,
Cañıbay, Kurman, Attokur,
Kuluke, Coloy, Beknazar,
Önörpoz ele bular da.
Özdörünçö çer cazar,
Alar menen eköübüz,
Aralaş cürdük bir katar.
Ötköndördü eskerip,
Eköübüz aytpay kim aytar.
Tokomdo ele ır-küünün,
Uyutkulu ordosu.
Eldi körsö elirip,
Ee-caa berbey teminip,
Eşmambet ele corgosu.
Kül azığı tügönbös,
Kark altınduu dorbosu.
Emine degen zalkarlar,
Esiñe salıp oyloçu!
Bulardın baarın bapırıp,
Bargan ceri toy bolçu.
Baskanı şıdır col bolçu.
Komuzdarı tolgonçu,
Koldoru koşo oynolçu.
Işkıbozu eline,
Ir-küü degen mol bolçu.
Tike karap bet alıp,
Tiyişken ırçı oñboçu.
Al da özünçö bir kezde,
Akkan seldey ubakit,

Yamalayarak ilk başta,
Şiir söylediğim aklımda.
Birlikte gezerlerdi,
Cañıbay, Kurman, Attokur,
Kuluke, Coloy, Beknazar,
Sanatçıydı bunlar da.
Kendilerince eğlenen,
Onlarla ikimiz,
Birlikte dolaştık.
Geçmişi hatırlayıp,
İkimiz demeden kim der.
Toko'mda idi şiirin, ezginin,
Büyük ordusu.
Halkı görünce heyecanlanıp,
Durmadan koşturup,
Eşmambet idi yorgası.
Azığı tükenmeyen,
Saf altınlı torbası.
Ne büyükler,
Hatırlayıp düşünsene!
Bunların tümünü birleştirip,
Gittikleri yerlerde toy olurdu.
Bastığı yerler açık yoldu.
Kopuzları çalmırdı,
Elleri birlikte oynardı.
Yeteneği halkında,
Şiir, ezgi bol olurdu.
Dik bakıp yönelirdi,
Sataşan akının sonu iyi olmazdı.
O da kendince bir zamanlar,
Zaman akmış sel gibi,

Tügönböstön taşkındap,
Türmöktönüp çubatıp.
Bütö elekte biröübü,
Başkası kayra ulantıp.
Oozdon-oozgo alışıp,
Ordoluu eldi kubantıp.
Tamşançı ele ukkandar,
Tak kumardan çıkıkkandar.
Alardın azır biri çok,
Aylanıp kelçü türü çok.
Kaçankını oylonup,
Kabagıñ karış salınıp.
Ketskensip kalasıñ,
Kelbeyt dep çaştık kayrılıp.
Salam aytpas bolgon soñ,
sonra,
Samanday öñüm sargayıp,
Sagınam nege zarılıp.
Andan körö, Korgolum,
Ölüm bersin karganga,
Ömür bersin baldarga.
Caştığıñ oşol emespi,
Canındagı baldarıñ,
Carap tursa cardamga.
Eerçip cürsö boytoñdop,
Eki cakka barganda.
Komuzdu birge küülöşsö,
Koş bulbulday ündöşsö.
Kıyalıñdı ergitet,
Kızık barbı andan da.
Önörüñ kalsa artıñda,

Tükenmeyen taşarak,
Etrafa yayılarak.
Bitmedi birisi,
Diğeri hemen devam ettirip.
Ağızdan ağıza dolaşarak,
Büyük halkı sevindirip.
Dinleyenler rahatlar,
Tam kumardan çıkanlar.
Onların şimdi biri yok,
Dönerek gidecek şekli yok.
Geçmişi düşünerek,
Kaşlarını çattı.
Gitmiş gibi görünürsün,
Gelmez diye gençlik dönerek.
Selam söylemeyecek olduktan
Saman gibi rengim sararıp,
Özlerim neden zırlayıp.
En iyisi, Korgol'um,
Ölüm versin yaşlananlara,
Ömür versin gençlere.
Gençliğin var değil mi,
Yanındaki çocukların,
Yardıma koşuyorlarsa.
Birlikte geziyorlarsa,
Başka yere gittiğinde.
Kopuzu birlikte ayarlarsa,
Çift bülbül gibi seslense.
Hayalini çoğaltır,
Bundan daha iyi eğlence var mı.
Sanatın kalırsa arkanda,

Ölböysüñ bul calganda.
Kubat, küç berdi bu zaman,
Kulaçtı kere cayganga.
Kurç kalam bar kolumda,
Kumga da iz salganga.
Kitep degen öltürbös,
Ekinçi bala turbaybı,
Eç bolboymun armanda!
Azır, Korgol, men dele,
Altımış beş çaştamın.
Kırındamın tuu beldin,
Kızıtalak, caş çağım,
Kılçaybas colgo baştadıñ.
Ketmen-Töbödü cürgöndö,
Kelesiñ eske baştagım.
Ker murut cigit çağımda,
Kelindin körsöm appagın,
Kebimdin tandap kauharım.
Keliştirip maktadım.
Koş bozogo eşikti,
Korgol, sen murun attadıñ
Akbakayıñ ali este,
Ayıldan izdep tapkanıñ.
Eki ırıñdın biri oşol,
Erteli keç kakşadıñ,
Kayran kez kettiñ sanalıp,
Kapkayda kaldı balalık.
Eki kelbes ömürdü,
Eñsesek kaydan tabalık?!
Akırı bir kün kalarbız
Ayaktay körgö kamalıp.

Ölmezsın bu yalanda.
Kuvvet, güç verdi bu zaman,
Kulacı yaydığında.
Sivri kalem var elimde,
Kuma da iz bırakmaya.
Kitap denen öldürmez,
İkinci çocuk değıl mi,
Hiç arzuda bulunmam!
Şimdi, Korgol, ben bile,
Altımış beş yaştayım.
Geçidin tam zirvesindeyim,
Geçmiş, gençlik çağım,
Dönmeden yola başladın.
Ketmen-Töbö'de yaşarken,
Eskiler aklıma gelir.
Bıyıklı delikanlılık çağımda,
Gelinin görsem bembeyazını,
Sözümün akiklerini seçerim.
İyice övdüm.
Çifte eşikli kapıyı,
Korgol, sen önceden söyledin
Akbakay kalpağın hala aklımda,
Köyden arayıp bulduğun.
İki şiirinin biri bu,
Sabahtan akşama dek söyledin,
Güzel günler geri kaldın,
Nerede kaldı gençlik.
İki kere gelmez ömrü,
Hatırlarsak nereden buluruz?!
Sonunda bir gün buluruz
Darıcık mezarda kapanırız.

Andan körö, Korgolum,
Ak tañdaydı çabalık.
Aga-ını köönün alalık.
Örnöktü berip çaştarga,
Ömür degen çirkindi,
Ölbös kılıp salalık!

En iyisi, Korgol'um,
Ak ağzımızı konuşturalım.
Ağabey, kardeşin gönlünü alalım.
Örneği verip gençlere,
Ömür denen güzel şeyi,
Ölümsüzlük yapalım!

-dep ırın toktoto koyup, üstündöğü kara
çiybarkıtçan kemselin çeçip, çak bolup,
kalıbına kelgensip, kayrattı kuday
bergensip, denem ısıp baratat, demdi elim
caratat. Adamkalıy çoñ eleñ, altı artistke
zor eleñ, çaş kezimde öskön elge keldim,
cañı curt tandap köçkön cerge keldim,
kurbu-kurdaş teñge keldim, tuylap akkan
selge keldim, tulañ cıttuu celge keldim,
kızıktardı ötkörgön ayılıma keldim, kız
caktırıp tandap süygön kayınıma keldim,
kiçinemde atımdı çıgargan dayınıma
keldim. Eldi körüp elirip turam, etime
batpay semirip turam, oyozdı buzgan
külük öñdüü, oozdugum kemirip turam,
ceñdi çeçip salıp, çenemsiz küüdön çalıp,
çerim tarkagança kanday deysiñ?-dedi.

-E.. Kake! “Önörüñ bolso örgö çap, kor kılbay
altın candı bak”,-dep Tokom ırdaganday,
önörüñ bolgondon kiyin emnesine tartınasıñ.
El da seni sagınıp kalıptır. Bilgendey
Cumabay üydü kenen salıptır. Kana, Kake!
Köptön beri birge ele cüröm. Kenen çeçilip
ırdaganıñdı uga elekmin.

Diyerek şiirini tamamladı, üzerindeki
siyah kadife yeleşini çıkartarak, kendine
gelmiş gibi, Allah kuvvet vermiş gibi
bedenim ısınıyor, bizi halk yaratır. Adamkalıy
sen büyüktün, altı artistin başkanıydın,
çocukluğumu geçiren halkıma geldim, yeni
yurt seçtiğim yere geldim, akranlarıma
geldim, güzel otların kokusuna geldim, güzel
günleri geçiren köyüme geldim, kız beğenip
sevdiğim yere geldim, gençliğimde adımları
duyuran yere geldim. Halkımı görüp
heyecanlanıyorum, derime sığıyorum, yarışı
kazanan yürük gibi gemimi çiğniyorum.
Yeleşimi çıkartıp sınırsız ezgilerimi çalarak
kendimden geçsem ne dersin? Dedi.

E... Kake! “Yeteneğin varsa göster,
altın canı hor görme”, diyerek Toko'mun
söylediği gibi yeteneğin varsa neyine
çekiniyorsun. Halk da seni özlemiştir.
Bildiğin gibi Cumabay da evi büyük kurmuş.
Haydi, Kake! Çoktan beri birlikteyiz. Şöyle
bir güzel şiirlerinden duymadım.

Kalık atan men taylak,
Kaçıp turam caltaylap.
Kaarına tiygendi,
Cutup koyot bir çaynap,

Kalık deve ben deve yavrusu,
Kaçıyorum çekinerek.
Sinirlendiren olursa,
Yutar çiğneyerek,

<p>-dep ele Osmonkul senin dañazañdı, zoboloñdu asmandatat. Tuubasak da, tutungan balabız dep turuşat mına bul el. Sen ır menen bol, a... biz bolsok, bali-bali dep turalı, Cumabaydın bergenin cep turalı, bir nerse berse kiçine ısıp turalı, berbese içibizden sızıp turalı dedi ele:</p> <p>-Adamkalıydı calañ ele kıyakçı, temir komuzçu desem mında corgo bar okşoyt,- dedi bir kariya kişi.</p> <p>-“Sınıktan başkanın baarı cugat” degen el sözün dağı biröö aytıp koştóp ketti.</p> <p>-Kana emese, eldin esençiligi üçün, Kakemdin den-soolugu mından da oñolup, kadimki kalıbına kelişi üçün alıp ciberele degen sözdör boldu. Şıñgıragan dobuştar, duu sözgö aralaşıp barıp baarı basıldı.</p> <p>Oşondo Kalık atam komuzun koluna alıp, mandaştanıp ırday baştadı:</p>	<p>Diyerek Osmonkul senin şanını yüceltir. Biz doğurmazsak da büyüttüğümüz çocuk diyor bu halk. Sen şiirle ol, biz ise aferin diyelim. Cumabay’ın verdiklerini yiyelim, bir şeyler verse biraz ısınalım, vermezse içimizden ısınalım deyince.</p> <p>Adamkalıy’ı sadece kemeñçe, ağız kopuzu çalar diye bilirdim, şiir söyleyecek gibi duruyor, dedi bir ihityar.</p> <p>“Kırıktan başkası bulaşırımış” denen atasözünü biri hatırlatarak destek verdi.</p> <p>Hani öyleyse, halkın sağlığı için, Kake’mın sağlığı yerine gelsin, eskisi gibi sıramıza katılması için içelim diyen sözler konuşuldu. Duyulan sesler, gürültüyle karışarak son buldu.</p> <p>Bu sırada Kalık babam kopuzunu eline alarak bağdaş kurup oturarak şiirine başladı:</p>
---	--

KALIK:

Cokçuluktun zarpınan,
Conuna cügün arttırıgan,
Cetelep eki balasın,
Cer kesip too-taş arasın,
Atam tentip kelgen cer,

Çocukluğun yüzünden,
Sırtına yükünü arttırıp,
Peşine takıp iki çocuğunu,
Yer gezip dağ taş arasında,
Babamın dolaşıp geldiği yerdir,

Ak tilegin bergen cer.
Öyüz-büyüz eki özön,
Özüm ösüp-öngön cer.
Işkırma ışkı koşulup,
Irçılıkka köngön cer.
Too elinin torgoyu,
Toktoguldu körgön cer.
Katarına koşulup,
Kanatımdı kergen cer.
Irdan bütkön tübölük
Irisımdı tergen cer.
Akındık colun üyrönüp,
Ayıl için bir körüp,
Aralaşıp cürgön cer.
Ayırmasın ırların,
Acırata bilgen cer.
Adam bolup men dağı,
Ay dalımdı kubantıp,
Asıldı tandap kiygen cer.
Attı tandap cabdıktap,
Aspiyettep mingen cer.
Alkış alıp köp elden,
Ak batası tiygen cer.
Arzıp kelip Cumgaldan,
Atam Akı tapkan cer.
Kel beri dep tuugandar,
Koyunun bizge açkan cer.
Keliştirip üy casap,
Keregesin tartkan cer.
Köksögönü büt bolup,
Köñülünö cakkan cer.

Ak dileği gerçekleşen yerdur.
Karşı yakalı iki nehir,
Kendimin büyüdüğüm yerdur.
Yeteneğime yetenek katılıp,
Akınlığa alıştığım yerdur.
Dağ halkının turgayı,
Toktogul’u gördüğüm yerdur.
Sırasına katılıp,
Kanıdımı gerdiğim yerdur.
Şiirden biten sonsuza dek
Rızkımı derdiğim yerdur.
Akınlık yolunu öğrenip,
Köyün içini bir kere görüp,
Birlikte olduğum yerdur.
Farklarını şiirlerin,
Ayırarak bildiğim yerdur.
Adam olup ben de,
Kendimi sevindirip,
Asili seçip giydiğim yerdur.
Atı seçerek eyerleyip,
Süsleyerek bindiğim yerdur.
Alkış alıp çok halktan,
Ak duası dokunan yerdur.
İsteyerek gelip Cumgal’dan,
Babam hakkını bulan yerdur.
Gel buraya diye akrabalar,
Kucağını açtığı yerdur.
Süsleyerek ev kurup,
Halısını sermiş yerdur.
İstediginin tümü gerçekleşip,
Gönlünü rahatlatan yerdur.

Böcöktöy kılıp baldarın,
Böcürötüp bakkan cer.
Bey-beçara bizdeyge,
Berekesin çaçkan cer.
Aydagan cerge suu burup,
Arıgın atam çaçkan cer.
Urma dubal tam salıp,
Ustun koyup çaçkan cer.
Ubayım tartpay kışkısın,
Urmatın körüp catkan cer.
Erbeygen Kalık çoñoyup,
Erezege cetken cer.
Meenetteş bolup atama,
Mañdaydan terim tökkön cer.
Baylar ketse cayloogo,
Biz cakaga köçkön cer.
Oy menen toonu aralap,
Oşentip cürüp öskön cer.
Komuz karmap birinçi,
Koluma alıp çertken cer.
Tokom menen koşulup,
Top aralap ketken cer.
Akının Kalık balası,
Adam bolot deşken cer.
Kerme toosu keremet,
Ketmen-Töbö özüñdü,
Körböy cürüp köp cılı,
Köksöp kalgan ekemin.
Tambasa da kindik kan,
Tay-taylagan mekenim.
Meerimiñden aylanıp,

Tilki yavrusu gibi çocuklarını,
Yuvarlatıp beslediği yerdir.
Bizim gibi fakir fukaraya,
Bereketini saçtığı yerdir.
Sürülmüş toprağa su çevirip,
Arıgın babam kazdığı yerdir.
Çamurla duvarını dikip ev kurup,
Ustun koyup kapattığı yerdir.
Çile çekmeden kışın,
Hürmetini gördüğü yerdir.
Küçük Kalık büyüyüp,
Delikanlı olduğu yerdir.
Babamla birlikte çalışıp,
Alın terimi döktüğüm yerdir.
Beyler gitse yaylaya,
Biz köye taşındığımız yerdir.
Ovayla dağı gezerek,
Böylece büyüdüğüm yerdir.
İlk defa kopuzu alarak,
Elime alıp çaldığım yerdir.
Toko'm ile birlikte,
Halkı dolaştığım yerdir.
Kalık akının oğludur,
Adam olur dediği yerdir.
Kerme Dağı güzeldir,
Ketmen-Töbö kendini,
Göremeden uzun yıllar,
Çok özlemişim.
Damlamasa da göbek kanım,
Yürümeyi öğrendiğim yerdir.
Sarmış olan sevgine,

Men sadaga ketemin.
Köz aldıma tartılıp,
Körünüp turat keçegim.
Akkan suuday taşkındap,
Alp urgan caştık kezegim.
Cakındap kelsem dağı ele,
Caş çağımdı sezemin.
Tokomdun tatıp şekerin,
Torgoydun tatıp şekerin,
Torgoydoy til bezedim.
Ötkörgön cokmun men dağı,
Ömürümdün bekerin.
Tandap eldin içinen
Tañday tildüü çeçenin.
Tarbiyalap östürdüm,
Taasın ırçı eçenin.
Oşolordun içinen,
Oyuma toluk tüşüngön,
Osmonkulum uluusu,
Obdulup ırdap turuuçu.
Oozunan möndür töğülsö,
Özüm menen aytışat,
Oroşon kırıgız uguuçu.
Öödö-tömön tartışat.
Işkiboz elin men menen,
Iraazı kılıp kaytışat.
Too suusunday önörü,
Taşıp ketip baratat.
Bezengen tili dalaydı
Basıp ketip baratat.
Akındığı andan da,

Ben kurban olayım.
Göz önüme gelerek,
Dünüm gözüküyor.
Akan su gibi taşarak,
Yayılan gençlik çağımdır.
Hala yaklaştığımda,
Gençliğimi hissedirim.
Toko'mun şekerini tadarak,
Turgayın şekerini tadarak,
Turgay gibi dilimi konuşturdum.
Geçirmedim ben de,
Ömrümü boşuna.
Seçerek halkın içinden
Dili sivri söz cambazını.
Eğiterek büyüttüm,
Nice büyük akınları.
Onların içerinden,
Beni en iyi anlayan,
Osmonkul'un büyüğü,
Durmadan şiir söylerdi.
Ağzından dolu yağarsa,
Kendimle atıştır,
Büyük Kırıgız dinlerdi.
Aşağı yukarı çekerler.
Sanatı seven halkın benimle,
Razı ederek dönerler.
Dağ suyu gibi sanatı,
Taşarak gidiyor.
Nice dili siviriyi
Çiğneyerek gidiyor.
Akınlığı daha da,

Aşıp ketip baratat.
Bezengen tili dalaydı
Basıp ketip baratat.
Andan kiyin tapkanım,
Aş-toylordo çapkanım
Karakunan, Sarıkunan
Baalap ukkan ar duban,
Kalkı oozun karaşkan.
Bizge ermek bolsun dep,
Birinen biri talaşkan.
Küçkö kirgen külüktöy,
Kücüldöp kündö tañ aşkan.
Alıska çapçu türü bar.
Aytışa kelgen akınga
Arstanday sürü bar.
Kırs münözü kelgende,
Kıynasañ da ırdabay
Karmap kalçu cini bar.
Oşonusu bolboso
Oturgan eldin gülü al.
Orgugan şeker tili bal,
Boronçunun Ismayıl
Bar-coguna tük kayıl.
Tartınbay ırdayt tapkanın,
Tursa dağı büt şayır.
Caaktaşkan ırdatpay,
Carmaşıp alıp uygaktay.
Cerine cete sındagan,
Cetmeyinçe tınbagan.
Ulam artıp ulagan,
Uuga tilin çılagan.

Aşarak gidiyor.
Nice dili sivriyi
Çiğneyerek gidiyor.
Ondan sonra büyüttüklerim,
Anma aşında, toyda koşturduklarım
Karakunan, Sarıkunan
Bütün halk dinlerdi,
Halkı onların ağzına bakardı.
Bizi eğlendirsin diye,
Kendi aralarında çekişirler.
Gücü çoğalan yürük gibi,
Her gün tavında tutulurdu.
Uzağa koşturacak şekli vardı.
Atışan akınlara
Aslan gibi heybeti görünürdü.
Ters huyu tutunca,
Zorlasan da şiir söylemeyen
Bir kötü huyu vardı.
Bunları olmazsa
Oturan halkın çiçeğiymi.
Taşmakta olan şekerli dili baldı,
Boronçu'nun Ismayıl
Herşeye denk biriydi.
Bildiklerini çekinmeden söylerdi,
Bütün akınlara önünde.
Atışan rakibini konuşurmadan,
Yapışan diken gibi.
Herşeyi iyi sıyanan,
Hedefine ulaşmayınca durmazdı.
Gittikçe güçlenen,
Zehire dilini bandıran.

Bizde bolso köp ırçı,
Biri oşol kök ırçı.
Katılbasa katılbayt,
Katılgandan tartınbayt.
Kaadanı bilgen cön ırçı
Okuuçumdun kencesi,
Oşo Ismayıl boluçı.
Ortogo ırdap men cökto,
Ordumdu basa koyuçı.
Azır bolso Ismayıl,
Aytıluu ırçı bolgon kez,
Abiyir-dankka kongon kez.
Kıçıtıklıuu kuykum söz
Kıynalbastan tapkan tez.
Andan beri, Korgolum,
Aralap kırgız toolorun.
Ayıl-kıştak, şaardın,
Ar cerinde bolgomun.
Tuz buyrugan cerine,
Tünögömün, kongomun.
Dağı birdi tapsam dep,
Daanalap topko çapsam dep
Karıgan çakta oydogum.
Cerine bargan çağımda
Ceñicok, Nurmoldonun,
Elinen balam kabıldı,
Eñsegenim tabıldı.
Kolumdan alıp komuzdu,
Koşulup bir az çabıldı.
Boloçoğu el ırçı,
Boloru maga bilindi.

Bizdeki nice akın,
Bir tek inatçı akın oydu.
Sataşmayana sataşmaz,
Sataşandan çekinmez.
Kaideyi bilen büyük akın
Öğrencilerimin küçüğü,
İşte Ismayıl idi.
Ben yokken ortaya şiir söylerdi.
Benim yerime geçerdi.
Şimdiyse Ismayıl,
Büyük akın oldu,
Şana şöhrete kondu.
Acı gerçekleri söyleyerek
Zorlanmadan bulurdu.
Ondan bu yana Korgol'um,
Gezerek Kırgız dağlarını.
Köy, kasaba, şehrin,
Her yerinde oldum.
Tuz nasip eden yerde,
Konarak geceledim.
Gene birini bulsam diye,
Büyütüp yarıştırsam derim
Yaşlandığım dönemde.
Yerine ulaştığımda
Ceñicok, Nurmoldo'nun,
Halkından oğlum bulundu,
İstedığım bulundu.
Elinden alıp kopuzu,
Birlikte biraz koşturalım.
Gelecekte halkın akını,
Olacağı bana bilindi.

Akırındap orduma,
Konoru maga bilindi.
Arık suusu dayraday
Tolooru maga bilindi.
Cüyrük kunan tartınbay
Cügürüp kelse kaşıma,
Cürçü Kalık men beken,
Cügön katpay başına.
Takası çok kırçüdöy,
Taygılbay saydın taşına,
Ugup köönüm kubandı.
Urmat menen özümö,
Uçuraşkan sözünö.
Köp cılı birge cürgöndöy,
Köründü cıluu közümö.
Bala kılıp alayın,
Baybiçeme barayın.
Basıp ısıq töşümö,
Tuuruma tünösün,
Tuygun bolup tülösün.
Akırımdan cem cesin,
Akındıkka dem bersin.
Kalıktın uulun körsök dep,
Kalaadan ukkan el kelsin.
Dedim dağı, Korgolum,
Dem berip dene-boylorum,
Kolunan karmap balanın,
Koşo alıp baramın.
Açsam deymın taalayın,
Bürköltpösöm kabagın,
Bütökönü oşol sanaanın.

Yavaşça benim yerime,
Konacağı bana belli oldu.
Arığın suyu nehir suyu gibi
Dolacağı bana bilindi.
Yürük tay çekinmeden
Karşıma koşarak gelirse,
Dolaşacak Kalık ben miyim,
Dizgin takmadan başına.
Nalı olmadan girecek gibi,
Kaymadan nehrin taşına,
Duyarak gönlüm sevindi.
Saygıyla kendime,
Selamlaşan sözüne.
Çok sene birlikte olmuş gibi,
Gözüme sıcak göründü.
Evlat edineyim,
Hanımımına varayım.
Basıp sıcak göğsüme,
Tüneğimde gecelesin,
Atmaca olarak tüylerini değiştirsin.
Evimden yem yesin,
Akınlığa detsek versin.
Kalık'ın oğlunu görsek diye,
Şehirden duyan halk gelsin.
Dedim de, Korgol'um,
Destek verip bedenim,
Elinden tutup çocuğun,
Birlikte götürürüm.
Açsam derim talihin,
Kaşlarını çattırmasam,
Bittiği budur arzularımın.

Köşülgön corgo bolgondo
Körösün baykap ayagın.

Güzel yorga olunca
Görürsün dikkat edip hızını.

49. Tuuganbay Abdiyev'in Korgool ile Selamlaşması⁵⁹³

1956-cılı fevralda ayıldışam, Altımış degen ırçı “Seni Korgolgo uçuraştırıp keleyin” degeninen ulam, eerçip Toktogul rayonuna keldim. Çay içip alalı dep çayhanaga kirsek, Korgol ırçı oşol cerde ırdap olturgan eken. Biz kire berişte olturup kaldık. El köp. Korgol tör tarapta ırdap atat.	Şubat 1956'da köyden Altımış denen akın arkadaşım “Seni Korgol ile tanıştırayım” diyerek Toktogul ilçesine birlikte geldik. Çay içelim diyerek çayhaneye girdiğimizde Korgol akının orada şiir söylemekte olduğunu gördük. Bir hemen girişte bir yere oturduk. İçerisi doluydu. Korgol başköşede şiir söylüyordu.
--	---

Ayrı caak aç a tilimdi,
Agayın ukkun ünümdü.
Koñguroo dobuş, koş kayrık
Komuzdan çıkkın küümdü.
Eki başka karagan
Ebinen taygan közümdü.
Esil ömür ötördö
El körüp kalsın özümdü.
Ular tañşık, ulama ır,
Ugup kalsın sözümdü.
Kaygırçu boldum oylonup
Kayran caştık kezimdi.
Karçığaday balalık
Kayrılıp kelbeyt şekildüü.
Top cıyında sayragan
Torgoy elem bir kezde.
Toburçak elem talbagan
Torpuga çapsa kün keçke.

Ayrı çene, çifte uçlu dilimi,
Halkım dinle sesimi.
Zil sesi güzel çıkar
Kopuzdan çıkan ezgimi.
Ayrı yönlere bakan
Yorulmuş gözlerimi.
Güzel ömür geçerken
Halk görsün kendimi.
Sülün sesli, devamı olan şiiri,
Dinlesinler sözümdü.
Kaygılanır oldum düşünerek,
Güzel gençlik çağımı.
Kanatlı çocukluk
Geri dönmez gibi.
Toplantıda öten
Turgaydım bir zamanlar.
Yürüktüm yorulmayan
Akşama kadar koştursa bile.

⁵⁹³ Zalkar Akındar, Bişkek, Şam Basımevi, 2006, C.4, s.159-163.

Torgoydoy ündön acırap,
Topuday çalmın bul kezde.
Belimden kubat-küç kaçtı,
Betimdi sakal-tük bastı.
Möñkügön menen tüşpögön
Bir müyüzdüü balee uçkaştı.

Turgay gibi sesten ayrılıp,
Takke kadar ihtiyarım bu zamanda.
Belimden kuvvet, güç kaçtı,
Yüzümü sakal, tüy bastı.
Zıplayınca düşmeyen
Bir boynuzlu bela katıldı.

Oşondo Korgol atama uçuraşıp turgan cerim:	O zaman Korgol babamla şöyle selamlaştım:
---	--

TUUGANBAY:

Assoloumaleykum,
Akın, ata, amanbı.
Aldı menen özüñö
Aytayın ırdap salamdı.

Selâmünaleyküm,
Akın baba sağ mısın?
Öncelikle kendine
Söyleyeyim şiir selamı.

Ayıldeş birge cürsöm da,
Atak-dañkıñ bilsem da,
Azır kördüm karaandı.
Eerçitip cürgön kişi cok,
Eç kimdin mende işi cok,
Azır kördüm karañdı.
Bakayday bolgon karısıñ,
Baykaarsız alı çamamdı.

Aynı köyde yaşasam da,
Şöhretini, namını bilsem de,
Şimdi gördüm kendini.
Peşine takan kişi yok,
Kimsenin bende işi yok,
Şimdi gördüm yüzünü.
Bakay gibi ihtiyarsın,
Halimi hemen anlarsın.

Irçılık colgo salarsız,
Iğı kelse çabarsız
Işkıboz mendey balañdı.
Butakka konup sayragan,
Bulbulday ünü talbagan
Atamdı körsöm eken dep,
Ar ubak burgam sanaamdı.

Akınlık yoluna koyarsınız,
Yolu gelirse vurursunuz
Benim gibi meraklı oğlunu.
Budağa konup ötmekte olan,
Bülbül gibi sesi yorulmayan
Babamı görmek isteyip,
Her zaman dikkatimi verdim.

Eldir-seldir ırçımın,
Ermek bolup turçumun,
Eerçisem sizdi cagambı?!

Ir izdegen balamın,
Iğı kelse tabamın.
Arasında şerikmin
Altımış, Kadi aganın.
Özüñüzdön ot alsam
Öörçür beken camagım,
Özümdün atım Tuuganbay,
Öyüzgü Niçke cerdenmin.
Öñüñüzdü körsöm dep,
Özüñüzgö kelgenmin,
Alayın dep üyrötsö
Akındıktın önögün.

Eksikleri olan akınım,
Halkı eğlendirirdim,
Peşinizde olsam beğenir misin?!

Şiiri arayan gencim,
Yolunu bulmaya çalışırım.
Aralarında ortağım
Altımış, Kadi ağabeylerin.
Kendinizden ateş alsam
Yamak şiirim gelişir mi,
Kendi adım Tuuganbay,
Karşıdaki Niçke yerdenim.
Yüzünüzü görsem diye,
Kendinize gelmişim,
Almak için öğretirse
Akınlığın sanatını.

Korgol komuzun alıp maga karata
ırdaganı:

Korgol kopuzunu eline alıp bana doğru
konuşmaya başladı:

KORGOL:

Amansıñbı, cabagım,
Sözün uk mendey abañın.
Aytışıp cürüp köp kördüm
Akındardın dalayın.
Kaalap tursañ sen üçün
Karegim çukup alayın.
Carım kubat calgız köz
Eminesin ayayın.

Amandaşıp kelem dep,
Altı ooz ırın beleñdep.
Arkı öyüzdön bul cakka

İyi misin çocuğum,
Sözünü dinle benim gibi amcanım.
Atışarak çok gördüm
Akınların nicesini.
İstersen senin için
Gözümü çıkartıp vereyim.
Yarı kuvvetli yalnız göz
Neyini esirgeyeyim.

Selamlaşıp gelirim diye,
Altı ağız şiirini hazırlayıp.
Karşı yakadan bu yakaya

Basıp kelgen turbaybı.
Korgol atam mında dep,
Koy, toskoolduk kılba dep,
Katar cürgön coldoşu
Karmasa bolboy şaşılıp,
Kaçıp kelgen turbaybı.
Eger anday bolboso,
Eñişke tüşkön nemedey
Entigip da kişi ırdaybı.
Eñsep kelseñ ayılga,
Eerçip cürgün canımda,
Baştap ırğa kiripsiñ
Balapan tülök çağında.

Alıp kal, balam, sözümdü,
Ala ketpeym karınga.
Badaldın körkü şağında,
Baltanın küçü sabında,
Bal koşkondoy söz aytıp,
Bargan cerde cañı ırda.
Buçkakka töönü çapkanday
Buydalbastan şar ırda!
Oymoktoy oozuñ şok bolso,
Oyuñda ırıñ cok bolso,
Köpçülökkö cakpasañ,
Köröñgöñö taarınba!

Olturgan cerde ayday bol,
Oozgo salgan mayday bol.
Cakpay turgan kişiğe
Cer cutkan Karınbayday bol.

Yürüyerek gelmiş değil mi.
Korgol babam burada diye,
Bırak engel olma diyerek,
Birlikte olan yoldaşı
Tutunca olmadan acele edip,
Kaçarak gelmiş değil mi.
Eğer öyle olmazsa,
Güreş tutan biri gibi
Acele edip insan şiir söyler mi?
İsteyerek gelmişsen köye,
Hep yanımda dolaş,
Şiire başlamışsın
Yavru kuş çağında.

Al sözünü, oğlum,
Götüremem kendimle.
Ağacın güzelliği budağında,
Baltanın gücü sapında,
Bal katmış gibi söz söyleyip,
Her gittiğin yerde yeni şiir söyle.
Kaldırıp deveyi yere vurmuş gibi
Takılmadan hızlı söyle!
Dudakların şımarık ise,
Aklında şiirin yoksa,
Kalabalık beğenmezse,
Her gelene darılma!

Oturduğun yerde ay gibi ol,
Ağza atan yağ gibi ol.
Beğenmeyen insana
Toprak yutmuş Karınbay gibi ol.

Torgoy ele tañşıgan
Eşmambettin artınan,
Car salgan akın men elem,
Kaysı akından kem elem
Camaattuu tuugan kalkıman.
Torgoyum Tokom barında
Tomпойup cürdüm canımda,
On ceti cıl eerçidim,
Oozuñda ırdan telçidim
Oymoktoy bala çağımda.
Künü-tünü sayrap talbagan
Külüktöy bolup tabıñda,
Bir baleesi bar ele,
Bilgizip turçu caagında,
Basa algan emes önörün
Padişa menen hanın da.

Buladay kara sakalı,
Bukarga ketken makalı,
Kaltarday kara sakalı,
Kaşkarga ketken makalı,
Eki karış sakalı,
Elde ayılğan makalı.
Eki ooz aytıp eskertem
Eşmambet akın atañı.

Ak bozdu mingen bazardan,
Aytkanda köönün çaşargan,
Aytışam degen akındar
Aydalıp kalçu katardan.
O, dese sözü çuburgan,

Turgaydı öten
Eşmambet'in peşinden,
İlan eden akın bendim,
Hangi akıldan eksiktim
Cemaatli akraba halkımdan.
Toko'm turgayım varken
Yanımda dolaştım,
On yedi yıl dolaştım,
Ağzındaki şiirden aldım
Küçük çocuk çağımda.
Gece gündüz yorulmayan
Tavında olan yürük gibi,
Bir belası vardı,
Bildirdiği dönemde,
Yok edememişti sanatını
Padişah ile hanın da.

İpek gibi siyah sakalı,
Buhara'ya kadar duyulmuş,
Kürk gibi siyah sakalı,
Kaşkar'a kadar duyulmuş,
İki karış sakalı,
Halk arasına duyulmuş.
İki ağız söyleyerek hatırlatırım
Eşmambet akın babanı.

Pazarda boz ata binen,
Söyleyince gönlünü rahatlatan,
Atışacağım diyen akınlar
Sıradan düşürülürdü.
Hemen söz bulan,

Oozunan kumday kuyulgan,
A dese ünü kayrandın
At çabım cerge ugulgan.
Karkıldap turçu katarda,
Karmaşar akın az ele
Kayaşa aytıp batarga.
Karalaşar tuugan cok,
Kadır, sözün kuugan cok,
Kara caak, kayran er
Kaldı go Ak-Car mazarda.
Ömür degen şekersiñ,
Ötörsüñ da ketersiñ.
Ömürüñ kelbey kayrılıp,
Ötköndön kelbey kayrılıp,
Ötköndön kiyin bekersiñ.

Adırğa çıkkın mekerim,
Bir kezde,
Ak tañday akın ekemin.
Aralap topko barganda
Akçu ele oozdon şekerim.
Andağıday bolo albay,
Arıp kalgan kezegim.
Alıp kal, balam, sözümdü,
Bir күnü
Aylımdan cılıp ketemin.

Ağzından kum gibi koyulan,
Seslenince bunun sesi
At koşturacak yere kadar duyulur.
Seslenirdi sırada,
Kapışacak akın azdı
Cevap verecek.
Yardımlaşacak akraba yok,
Kadir, sözünü kovan yok,
Kara çeneli, iyi yiğit
Ak-Car mezarında kaldı ya.
Ömür denen şekersin,
Geçer gidersin.
Ömrün geri dönmez,
Geçmişten geri dönmeyip,
Geçmişten sonra boşsun.

Yamaca çıkan otum,
Bir zamanlar,
Ak damaklı akınmışım.
Toplantılarda dolaşırken
Ağzımdan şeker akardı.
O zamanki gibi olamadan,
Yaşlanmış zamanım.
Oğlum, öğren sözlerimi,
Bir gün
Köyümden göçüp giderim.

50. Estebes ve Toktosun Akınlarının Kazak Halkıyla Selamlaşması⁵⁹⁴

ESTEBES:

Uçuraşıp ırdamak,

Selamlaşarak şiir söylemek,

⁵⁹⁴ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 311-315.

Kazak, kırgız saltı bar.
Salamdaşıp alalı,
Salamatpı calpıñar?
Eliñerden köp çıkkın,
Eçen kıyım dañkı bar.
Abay menen Cambulday,
Atağı çıkkın carçıñar.
Kurmangazı sıyaktuu
Kubultup küünü çalçular.
Bizdin da kırgız elderde
Toktogul, Ötö, Eşmambet,
Togolok Moldo, Barpılar,
Alımkul, Kalık, Osmonkul,
Atağı çıkkın carçılar.
Keçe beri çıgarda,
Osokem kazak eline
Salam ayt degen karzı bar.
Kaymagın cerdin kalpıgan,
Kayratman neçen dançılar.
Milliyarddı tapşırıp,
Mildettenme alçular.
Elimden salam ayt dedi.
Dançılarga dançılar,
Örüşü kenen çardaşkan,
Östürüp türlü mal bakkan.
Maanisi zor malçılar,
Salam ayttı elimden!
Malçıñarga malçılar
Kelgen eldin baarman.
Keñ Frunze şaarınan,
İyilip salam aytabız,

Kazak, Kırgız'ın geleneğidir.
Selamlaşıp alalım,
Selamette misiniz hepimiz?
Halkınızdan çok çıktı,
Nice büyük insanlar.
Abay ile Cambul gibi,
Adı çıkan akınlarımız.
Kurmangazı gibileri
Ezgiyi güzel seslendirirler.
Bizim Kırgız halkımızda
Toktogul, Ötö, Eşmambet,
Togolok Moldo, Barpılar,
Alımkul, Kalık, Osmonkul,
Adı çıkmış akınlarımızdır.
Daha dün buraya çıkarken,
Osmonkul Kazak halkına
Selam söyle diye emanet etmişti.
Toprağın kaymağında yaşayan,
Çalışkan nice çiftçiler.
Milyarı teslim edip,
Göreve hazır olanlar.
Halkımdan selam söyle dedi.
Çiftçilere çiftçiler,
Adımı geniş atılan,
Yetiştirip türlü mal bakmış.
Anlamı büyük çobanlar,
Selam söyledi halkımdan!
Çobanlara çobanlar
Gelen bütün halkın adından.
Büyük Frunze şehrinden,
Eğilip selam veririz,

İskustvo naaminan!

TOKTOSUN:

Almatının kalaası,
Tolkundap kırgız tuuganıñ.
Tosup aldı karaçı,
Kadırlaş kazakstandık,
Kalkıña aytık salamdı.
Kaldaygan kalıñ kalayık,
Calpıña aytık salamdı.
Egiz kozu keyptengen,
Eneleş elim amanbı?
Salam aytık baarıña,
Zaldagı caş- karıña,
Aralap keldik tuugandar,
Almatanın şaarına.
Eregeleş agayın
Eñsep keldik sagına.
Çogulup bugün baş koştuk,
Çoñ teatrdın zalına.
Atağı çıkkın kırgızga
Orkestr keldi aldıña.
Kubulcutup küü çertet,
Kumardan toluk kangıla.
Ceek-caattarga ırdaym dep,
Estebes keldi aldıña.
Munun ceri Talas, Cambılda,
Bul ceen bolot argınga.
Kana, emese, Estebes,
Kalayık Nagaştarıña,
Oozuñdagı önördü,

Kültür cemaati adından!

Almatı'nın şehri,
Kırgız akrabalarını heyecanla,
Karşıladı baksana,
Kardeş Kazakistanlı,
Halkıma söyledik selamı.
Kalabalık halk,
Hepinize selam söyledik.
İkizi kuzulara benzeyen,
Aynı anadan doğan halkım esen mi?
Selam söyledik hepinize,
Salondaki genç yaşlına,
Gezerek geldik kardeşler,
Almatı'nın şehrine.
Aynı yuvadan kardeşleri
İsteyerek geldik özlemden.
Toplanıp bugün buluştuk,
Büyük tiyatrunun salonuna.
Ün kazanan Kırgız'a
Orkestra geldi önüne.
Uzatarak ezgi çalar,
İyice keyifleniniz.
Etrafa şiir söyleyeceğim diye,
Estebes geldi önüne.
Bunun yeri Talas, Cambıl'da,
Bu yeğen olur Argın'a.
Hani öyleyse, Estebes,
Dayılarına ,
Ağzındaki sanatı,

Ortogo tögö salgın da,
Salamım menin dagı bar,
Salamatpı baarıñar?
Cazuuçunun içinde,
Caşı da bar, karı bar,
Tomdoru çıgıp okulup,
Tolkugan elge taanım al.
Tügöl salam ayt dedi,
Bizge Tügölbay, Çingız,
Aalılar.
Sabit, Gabit agalar,
Salamım kabıl alıñar.
Alardan salam aytpasak,
Barganda bizge taarınar.
Sanalaş bizdey tuuganıñ,
Sagınıp kelgen çağı bar,
Önör bilim cetilip,
Öskön kezi şañıñar.
Ömürlük taalay-bak bergen,
Oktyabrın tañı bar.
Maanisi sonun cetişken,
Madaniyat çağı bar.
Kanattaş eldin salamnı,
Kayradan dagı kabıl al.

ESTEBES:

Öskön kezi el-ceriñ,
Önüktürgön emgegiñ.
Kaldayıp şaar, bak boldu,
Kakşıgan neçen çöldörüñ.
Sanatı mol salmaktuu,

Ortaya dökmege çalış,
Selamım benim de var,
Selamet misiniz hepiniz?
Yazarların içinde,
Genci de var, yaşlı da var,
Ciltleri çıkıp okunarak,
Bütün halka tanındı.
Hepinize selam söyle dedi,
Bize Tügölbay, Çingız,
Aalılar.
Sabit, Gabit ağalar,
Selamımı kabul ediniz.
Onlardan selam söylemezsek,
Döndüğümde bana darılır.
Sevgili bizim gibi akrabam,
Özleyerek gelmiştir,
Bilim sanat yetişerek,
Büyüdüğü döneminiz.
Hayat boyunca mutluluk veren,
Ekim ihtilalinin tañı attı.
Güzel anlamı yetişen,
Kültür tarafı da var.
Kardeş halkın selamını,
Yeniden tekrar kabul et.

Halkının yerinin büyüdüğü anı,
Yetiştirdiği emektir.
Kocaman şehir, bahçe oldu,
Nice susuz çöller.
Sanatı büyüdü,

Sanasam bütöpöyt kenderiñ.
Baylığı mol barkı çoñ,
Baa cetkis Balhaş köldörüñ.
Karagandı, Cezkazgan,
Kadimden bilem örnögün.
Sarı-Arkada Sarıbay,
Salmaktuu ukşañ cön-cönün.
Östürgülö tuugandar,
Önör caydın deñgeelin.
Intımak menen işteseiñ
Irıska tolot çeñgeliñ.
Kadırın aytıp catamın,
Kazakistan cerlerin.
Kazak, kırgız bir caylayt,
Bayağı Karkıranın törlörün.
Azıraak tilden bolboso,
Abıdan okşoş öñdörüñ.
Eşiğiniñ açık koluñ mart,
Ezelden kenen peyilderiñ.
Kuttuktap ırda, Toktosun,
Bügün kubanıp ketsin elderiñ!...

TOKTOSUN:

Sanalaş elge ayılğan
Salamıñdı caktıram.
İşimbay, Emba neftisi,
İrtıştay bolup taşığan.
Karagandı şaarında
İştep körgöm çaşıman.
Lavalardıñ içine,
Cıgaçtarın taşıgam.

Sayarsam bitmez madenin.
Zenginliğı bol farkı büyük,
Çok değerli Balkaş göllerinin.
Karagandı, Cezkazgan,
Eskiden bilirim zenginliğini.
Sarı-Arka'da Sarıbay,
Halini anlarsan çok büyük.
Yükseltin akrabalar,
Sanayinin seviyesini.
Birliktelikle çalışırsan
Elin mutluluk dolu olacaktır.
Değer verip söylüyorum,
Kazakistan topraklarını.
Kazak, Kırgız birlikte yaşar,
Deminki Karkıra başköşende.
Birazcık şive farkı olmazsa,
Yüzünüz çok benziyor.
Kapın her zaman açık, gönlün mert,
Eskiden kalmış alışkanlıkların.
Kutlayarak şiir söyle, Toktosun,
Bugün sevensin halkların!

Sevgili halka söylenen
Selamını beğenirim.
İşimbay, Emba petrolü,
İrtış nehri gibi taşıtı.
Karagandı şehrinde
Çalışmışlığım vardır.
Lavların arasına,
Ağaçları taşımıştım.

Burilşik burgu burasa,
Zapaşik bolçum attırgan.
Biz bergen kömür ok bolup,
Faşistke karşı atılğan.
Kömür, nefti, metaldın,
Azır baası kımbat altından.
Baykoñurdun talaası,
Başkaça boldu, karaçı.
Kosmonafttar uçkan cer,
Kökkö bolup araçı.
Karasam kündö körünöt,
Gagarindin karaası.
A dele Sovet talaası,
A dele Sovet balası.
Al cerden uçkan raket,
Ayga da cetti çaması.
Çenemsiz kenen ceri bar,
Cerindey kenen eli bar.
Atağı çıkkın aalamga,
Aral, balkaş kölü bar.
Köktü tirep töböcü,
Kökçö-Toonun törü bar.
Oskarovka, Nuraday,
Orguştap akkan seli bar.
Ceen bolup cürsön da,
Cetkire bilbeyt ekensiñ,
Cerlerin bütün körüp al!...

ESTEBES:

Birge ösüp keldik başında,
Bir tuğanbız azır da.

Bizim verdiğimiz kömür ok olup,
Faşiste karşı atıldı.
Kömür, petrol, metalın,
Şimdi değeri altından pahalı oldu.
Baykoñur'un ovası,
Çok değışti baksana.
Astronotların uçtuğı yerdir,
Gökyüzüne aracı olanlar.
Baktığımda her gün gözükür,
Gagarin'in karaltısı.
O da Sovyetlerin ovası,
O da Sovyetlerin çocuğı.
Oradan uçan roket,
Aya bile ulaştı uçarak.
Sınırsız büyük toprağı var,
Yeri kadar büyük halkı var.
Ünü duyulan aleme,
Aral, Balkaş gölü var.
Gökyüzüne yükselen,
Kökçö-Too'nun başkşesi var.
Oskarovka, Nura gibi,
Taşarak akan seli var.
Yeğen olsan bile,
İyi bilmiyormuşsun,
Bütün yerleri gezerek gör!...

Birlikte büyüdük çocukluktan beri,
Akrabayız şimdi de.

Kurçalıp kelgen kaliñ el,
Kulak sal bizdey akınga.
Kırk cılga tolgon kırgızdın,
Mayramı bolot cakında.
Kanattaş kazak eline,
Körsötüügö önördü,
Orkestr keldi kalkıña.
Atağı çıkkın komuzçu,
Bular: Karamoldonun atında.
Kıdırıp bir top ceriñdi,
Kızmat kılal calpıña.

TOKTOSUN:

Çoñ kollektiv orkestr,
Çoguusu menen barışat,
Özögü birge tuuganga
Önörlörün taanıtat.
Kanattaş kazak elderi,
Kadırlap tosüp alıшат.
Murun kırgız elinin,
Biröö bolso komuzu.
Orkestri koşulup,
Ogele köp dobuşu.
Kırgızdın küüsün uguшат,
Kımbattuu kazak konuşu.
Kırk cıldık toygo bargıla,
Kırgızdan kabar algıla.
Akındar ırdap çakırgan,
Abaltan berki cer uşu.

Çevrilmiş kalabalık halk,
Kulak ver bizim gibi akına.
Kırk yılı dolduran Kırgız'ın,
Bayramı olur yakında.
Kardeş Kazak halkına,
Göstermeye sanatını,
Orkestra geldi halkına.
Ünü duyulmuş kopuzcu,
Karamoldo'nun yönetimiyle.
Gezerek birçok yerini,
Hizmet eder hepinize.

Büyük orkestra cemaati,
Birlikte gelirler,
Kökü aynı kardeşe
Sanatlarını tanıtır.
Kardeş Kazak halkı,
Saygıyla karşılarlar.
Eskiden Kırgız halkının,
Bir taneydi kopuzu.
Orkestrası toplanıp,
Çok ses oluşturuldu.
Kırgız'ın ezgisini dinlerler,
Değerli Kazak şehri.
Kırk yıllık toya buyurun gelin,
Kırgız'dan haber alın.
Akınların şiir söylediği,
Eskiden beriki yer burasıdır.

51. Estebes ve Toktosun Akınların Özbek Halkıyla Selamlaşması⁵⁹⁵

TOKTOSUN:

Başınan ak kar ketpegen,
Barçındar uçup cetpegen.
Ala-Toonun törünön,
Ataktuu Isık-Kölümdön.

Tepesinden ak kar gitmeyen,
Doğanlar uçarak ulaşamayan.
Ala Dağın başköşesinden,
Ünlü Isık-Köl'ümden.

ESTEBES:

Karı menen çaşına,
Kanattaş özbek kalkına.
Ardaktuu salam aytabız
Ak kalpak kırgız elinen.

Yaşlı ile gencine,
Kardeş Özbek halkına.
Sıcak selamını iletiriz
Ak kalpaklı Kırgız halkından.

TOKTOSUN:

Küçünö kuu çöl bagıngan,
Kürpüldöp akkan Narından.
Torgoydoy tili sayragan,
Toktogul öskön ayıldan.

Gücüne ıssız çöl bile boyun eğmiş,
Gürleyerek akan Narın nehrine.
Turgay gibi dili öten,
Toktogul'un büyüdüğü köyden.

ESTEBES:

Köçösü gül bak camıngan,
Körktönüp kundö cañırgan,
Taşkentke salam aytabız,
Teñtuşu Frunze şaarınan.

Sokağı gül bahçesini örtünen,
Her gün güzelleşip yenilenen,
Taşkent'e selam söyleriz,
Kardeş Frunze şehrinden.

TOKTOSUN:

Orun algan çığıştan,
Özbekstan gülstan.
Urmat sıyga bölönüp,
Uul kızı cıldızçan.

Doğuya yerleşmiş,
Özbekistan bir gülistandır.
Saygı sevgiye bürünüp,
Oğlu, kızı madalyalıdır.

⁵⁹⁵ Komisyon, Toktosun, Bişkek, 1997, s. 317-320

ESTEBES:

Kommunisttik partiya,
Körktüü zaman turguzgan.
Arzıp keldik meymanga,
Ala-Tooluk kırıgızdan.

Komünist partisi,
Güzel zamanı getirmiş.
İsteyerek geldik misafirliğe,
Ala Dağlı Kırıgız halkından.

TOKTOSUN:

Taanılgıs bolup ösüptür,
Taşkentin kenen kalaası,
Tooluk tuugan keldi,- dep,
Tosup turat karaçı.

Tanınmayacak kadar büyümüş,
Taşkent'in büyük şehri,
Dağlı kardeş geldi diyerek,
Karşılıyor baksana.

ESTEBES:

Özön, toosu aralaş,
Özbek, kırıgız camaatı.
Eneleş öskön tuuganday,
Ezelten bir sanaası.

Nehri, dağı bir arada,
Özbek, Kırıgız halkının.
Kardeş gibi büyüyen,
Eskiden beri dost olmuş.

TOKTOSUN:

Erkek, ayal, çaş, karı,
Emgektin baatır alptarı.
Arbın alat cılına,
Ak altınday pahtanı.

Erkek, kadın, genç, yaşlı,
Emeğin bahadır Alpleridir.
Çok elde eder her sene,
Ak altın gibi pamuğu.

ESTEBES:

Karaanı toodoy körünöt,
Karasañ tuş-tuş caktarı,
Adaşıp kele kalgansıyt
Ala-Toonun ak karı.

Karaltısı dağa benzer,
Etraftaki pamuğa baktığında,
Yolunu kaybedip gelmiş gibi
Ala Dağın ak karı.

TOKTOSUN:

Cerinen cakşı bakkanı,
Cemiş menen bakçanı.
Bışkanda koon, darbızı,
Bolcolu saydın taştarı.

Toprağına iyi bakarlar,
Yemiş ile bahçesine.
Olunca kavun, karpuzu,
Çayın taşlarına benzer.

ESTEBES:

Suu bögöp tosüp askanı,
İliçtin şamın cakkanı.
Carıgına tañ kalat,
Caratılış asmanı.

Akan suyu kapatıp,
Elektriği icat edildi.
Aydınlığına şaşırır,
Yaratılış gökyüzü.

TOKTOSUN:

Türlüü zavod, fabrik,
Tügönbös baylık keni bar.
Kanday iş bolso bütürör,
Kalkının kayrat demi bar.

Türlü fabrikalar,
Tükenmeyen zenginliği var.
Her işi sonuna çıkartır,
Halkının gayret gücü var.

ESTEBES:

Caşıl kilem ceri bar,
Casalma Çirçik kölü bar.
Maanisin bilgen adamga,
Maktana turgan cönü bar.

Yeşil kilem yeri var,
Yapma Çirçik gölü var.
Anlamını bilen insana,
Övünecek nedeni var.

TOKTOSUN:

Buhara, Kokon, Samarkand,
Bular eski şaar abaltan.
Tarihtin dalay izi bar,
Taap okup karasañ.

Buhara, Kokon, Samarkand,
Bunlar çok eski şehirlerdir.
Tarihin nice izi vardır,
Bularak okuyabilersen.

ESTEBES:

Eñ birinçi kuralğan,
Ras eski şaar Samarkand.
2500 cıl boldı,
Esebin bıyıl sanasañ.

TOKTOSUN:

Eskiler kayra cañırdı,
Eñsegen maksat tabıldı,
Şaar kıştak debesten,
Şań bölöp turat baarıñdı.

ESTEBES:

Ak altınduu ölkö dep,
Aalamga dañkıñ taanıldı.
Eki Lenin ordenin,
Emgeginen tagındı.

TOKTOSUN:

Salamdaşıp ırdadık,
Sanaalaş özbek kalkına.
Adımdap bara catkan kez,
Ay, cıldızga talpına.

ESTEBES:

Kücürmön baatır elsiñer,
Künügö ösüp carkıra.
Kökölöy uça bergeniñ,-
Kökkö uçkanday karkıra.

TOKTOSUN:

Kubatı bolgon ömürdün,

İlk defa kurulmuş,
Samarkand gerçekten eski şehir.
2500 yıl oldu,
Bugün tarihine baktığında.

Eskiler tekrar yenilendi,
İsteyen maksat bulundu,
Şehir köy demeden,
Şenli duruyorsunuz hepiniz.

Ak altınlı ülke diye,
Aleme ünün tanındı.
İki Lenin madalyasını,
Emeği için takındı.

Selamlaşıp şiir söyledik,
Kardeş Özbek halkına.
Adımlayarak gidiyor,
Ay, yıldızla yaklaşarak.

Çalışkan bahadır halksınız,
Her gün yükselip parlayın.
Yücelip uçmaya devam edin,
Kuşlar gibi göğe yükselerek.

Kuvveti olan ömrün,

Kutmanı bolgon cerimdin.

Kutu olacaksın yerimin.

ESTEBES:

Cüröktön tosüp alalı,
Cüz cıldığın Lenindin!

Yüreğimizle karşılayalım,
Yüz yıllığını Lenin'in.

52. Sıdık Akının (Bala Irçı) Taşmamat ile Karşılaşması⁵⁹⁶

Sıdık, üstadı Botobay akının yanına on altı yaşında gelmiş ve onun çırağı olmuştur. Botobay ise on üç yıl Orozaalı akının yanında çırak olarak yaşamış. Sıdık akın kendi döneminin akınları Amira, Tuyak, Taşmat, Kubat, Arzıbay, Abıl, Üçükö'ler ile devamlı eğlence toylarda karşı karşıya gelmiştir.

Oş ilinin Nookat ilçesinde yapılan bir toyda Taşmat akın ile atışır.

Sıdık ile Taşmat atışması:

TAŞMAMAT:

Elegiñden ötközüp,
Elgep ırdap tursıñ.
Keçeegi çıkan bala ırçı,
Ketken menen kelgendi
Tergep ırdap turasıñ.
Köp söz bir senin oyuñda,
Kelgenderdi tergeysiñ.
Tergööçü bolup kalgansıp,
Buyruguñ barbı koluñda.
Kelgenderge sen özüñ,
Oktolgonsup ırdaysıñ.
Keñ Nookattın borunda
Cakında ele bala ırçı,

Eleğinden geçirip,
Eleyerek şiir söylüyorsun.
Daha dün şiire başlayan genç akın,
Giden ile geleni
Adını söylemeden şiir söylüyorsun.
Senin aklında çok söz var,
Gelenlerin adını söylemiyorsun.
Yargıç olmuşçasına,
Emrin var mı elinde.
Gelenlere sen kendin,
Ok atarcasına şiir söylersin.
Büyük Nookat bağrında
Daha yakınlarda genç akın,

⁵⁹⁶ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.44-46.

Sot bolgonsup ırdaysıñ,

Hakim olmuşçasına şiiir söylersin.

-deyince Botobay ırağı Sıdık'a bakarak Aa! der.

SIDIK:

Köñülüm ösüp Taşmamam,
Tolgonumdu bilbeysiñ.
Cakında sot Nookatka,
Bolgonumdu bilbeysiñ.
Noobatti eç berbeyin,
Cakşılap maga coop ber,
Emese seni tergeyin.
Oor eleñ ceñildiñ,
Ookatıñ cok üyüñdö
Kembegalsıñ Taşmamam
Emne cep semirdiñ?!

Gönlüm rahatlayıp Taşmamam,
Dolu olduğumu bilmezsin.
Yakında Nookat'a hakim,
Seçildiğimi bilmezsin.
Nöbeti hiç vermem,
Bana iyice cevap ver,
Öyleyse senin adını söylemeyim.
Hafifin ağırıydın,
Ekmeğın yok evinde
Fakirsin Taşmamam
Ne yedin de semirdin?!

TAŞMAMAM:

Oor elem ceñildim,
Otuz cıldan ber cakka,
Oñ menen soldu cep cürdüm,
Köñülüm kuunak, denim soo,
Oşon üçün semirdim.
Irisı cok cetimdin,
Başkalar sözün ugabı.
Saga okşogon karışka
Cegen cemi cugabı!

Hafifin ağırıydım,
Otuz seneden bu yana,
Sağ ile solu yönettim,
Gönlüm rahat, sağlığım yerinde,
Bundan dolayı semirdim.
Rızkı yok yetimin,
Başkalar sözünü dinler mi?
Sana benzer zayıfa
Yediği yemi yarar mı?

SIDIK:

Kışında bakan bordoku,
Koy semirer deçü ele.
Kalıñ eldi suragan,

Kışın beslemiş olduğu,
Koyun semirir derlerdi.
Kalabalık halkı yöneten,

Zor semiret deçü ele.
Cayında cayloo ottogon
Tay semiret deçü ele.
Aktuu-bozduu koy aydap,
Bay semiret deçü ele.
Ömürün ötüp ketkiçe,
Körgönün çok bir koydu.
Saga okşogon kedeyge,
Semirişti kim koydu.
Sen carabaysın konogo
Koşulbaysın corogo.
Üyüñdö catıp köp içip,
Semirgensin bozogo.

Büyükler semirir derlerdi.
Yazın yaylada otlayan
Tay semirir derlerdi.
Ak, boz koyun sürüp,
Bey semirir derlerdi.
Ömrün geçinceye dek,
Görmedin bir tek koyunu bile.
Sana benzeyen fakire,
Semirmeyi kim gösterdi.
Sen yaramazsın misafirliğe
Katılmazsın arkadaş toplantısına.
Evinde yatarak çok içip,
Semirmişsin bozaya.

Sıdık'ın üstadı Botobay araya girip şöyle konuşur:

Nasiya kılbaş bala ırçı,
Nak bergensip ırdaysın.
Bozo kılıp içkin dep,
Taşmat attuu akeñe
Carım çeyrek, on çaksa,
Şak bergensip ırdaysın,-

Borç etmeden genç akın,
Nakit vermiş gibi şiir söylersin.
Boza yaparak iç diyerek,
Taşmat adlı ağabeyine
Yarım çeyrek, on tane,
Hemen vermiş gibi şiir söylersin.

Seyirci önünde yenilgisini kabul etmeyerek genç Sıdık akına saldırmaya çalışır ama insanlar araya girerler.

53. Alımkul Üsönbayev ile Nazim'in Atışması⁵⁹⁷.

ALIMKUL:

Apta kün boldu çıkkanım
Aralap elde cürömün.

Bir hafta oldu yola çikalı
Halkı dolaşıp geziyorum.

⁵⁹⁷ Buudaybek Sabır Uulu, Akındar, Frunze, 1980, s.25-27.

Alımkul tökmö keldi dep,
Arnagan cerge tünödüm.

Asil caştık kıyın go
Al tündö catsam uktabaym,
Attay tuylap cürögüm.
Akın bolsoñ ıragım
Altı ooz söz aytkın.

Ar kimden ugup bilbesem
Aylıñdı kaydan bilemin.
Abaylap seni karasam
Abdan capçaş ireñiñ.

Kańça kün boldu ııkkanım
Kalk aralap cürömün,
Altı san kuşçu, saruudan
Aralasam tabambı
Akılı tüzük biröübün.

Aytımdan eldin köp ugam,
Akın kız bar dep ugam,
Azır çaşmın deseñ da,
Çıragım,
Altı cıl boldu kütömün.

Karañgıda uktabaym
Katu tuylayt cürögüm.
Kabarıñ ugup men keldim
Kalkıñ aytıp berbese,

Alımkul akın geldi diyerek,
Hazırlanmış yerde geceledim.

Asil gençlik güzel ya
O gece yatsam uyuyamam,
Yüreğim at gibi oynar.
Akın olsan yavrum
Altı laf söz söylersin.

Etraftan duyup bilmezsem
Köyünü nereden bilirim.
Dikkatle sana baktığımda
Çok genç gösteriyorsun.

Birkaç gün oldu yola ıkalı
Halkı dolaşıyorum,
Kalabalık Kuşçu, Saruu'dan⁵⁹⁸
Gezersem bulur muyum
Akılı düzgün birisini.

Halkın anlattıklarından çok duyarım,
Akın kız var diye duydum,
Şimdi gencim dersin da,
Yavrum,
Altı yıl oldu beklerim.

Karanlıkta uyuyamam
Çok heyecanlanır yüreğim.
Haberini duyup ben geldim
Halkın anlatmazsa,

---

⁵⁹⁸ Kuşçu, Saruu: Kırgız boylarıdır.

Kayda ekenin bilemin.

Kanigi tökmö keldi dep
Kaalagan cerge tünödüm.
Kalktan izdep tabambı,
Kapa kılbay söz bilgen
Kanigi tüzük biröbün.

NAZİM:

Kara ele çaçım sekelek
Katarga başım cete elek.
Kağılayın apakem,
Kaşıma çımın colotpoy,
Karmap ele cüröt böpölöp.
Kaydan kelgen cigitsiñ,
Kalıñ berip koygonsup,
Maga katuu ele aytpa tötölöp.
Kara başım soo bolso,
Kalktan biröo tabılar,
Karmap keteer cetelep.

Arka çaçım sekelek,
Akılga başım cete elek.
Aylanayın enekem
Aldıma çımın colotpoyt
Ak şumkar kuştay böpölöp.
Altı cıl bolso kütöm dep,
Sen ayta berbe tötölöp.

Karşımday tospo columdu,
Kazır kelet enekem,

Nerede olduğunu bilirim.

Hangi akın geldi diye
İsteğim yerde geceledim.
Halktan arayıp bulur muyum,
Üzmeden konuşmayı bilen
İçinizden hanginiz sağlamdır?

Siyah saçım sallanır
Herkesle eşit olamadım.
Kurban olayım anneciğim,
Kaşıma sinek kondurmadan,
Ellinden düşürmeden büyüttü.
Nereden gelmiş yiğitsin,
Başlık parası vermişçesine,
Bana sert konuşma sakın.
Bu başım sağ olduktan sonra,
Halktan biri bulunur,
Elimden çekip götürür.

Arka saçım sallanır,
Akla başım daha ermedi.
Kurban olayım anneciğim
Önüme sinek yaklaştırmadan
Ak doğan kuş gibi büyüttü.
Altı yıl olsa bile beklerim diye,
Sen tekrardan konuşma.

Karşılayıp yolumu kesme,
Şimdi gelir anneciğim,

Kaňgıp cürgön kız emes,
Men karmatpaymın kolumdu.
Kalkta kızdar köp çıgaar
Karkıraday kerilgen,
Kamçıday beli iyilgen,
Kara kaşı çiyilgen.
Kalktan taap alarsıñ
Kaltarga okşoş sonundu.

Aylak gezen kız değıl,
Ben tutturmam elimi.
Halktan kızlar çok çıkar
Turna gibi salınan,
Kamçı gibi beli eğilen,
Siyah kaşı çizilen.
Halktan bulup alırsın
Kürke benzer güzeli.

Azır kelet enekem,
Aldıman tospo columdu,
Aпасı çok kız emes,
Men aldırbaymın kolumdu.
Ak maralday kerilgen,
Almaday beli iyilgen,
Ayday bir kaşı çiyilgen,
Aralasañ tabarsın,
Akaktay suluu sonundu.

Şimdi gelir anneciğim,
Karşımdan yolumu kesme,
Annesi olmayan kız değıl,
Ben aldırmam elimi.
Ak meral gibi salınan,
Elma gibi beli eğilen,
Hilal gibi kaşı çizilen,
Gezersen bulursun,
Akik gibi güzeli.

Alımkul üç yıl sonra Nazim ile evlenmiş.

54. Baygabıl ile Çata Kızın Atışması⁵⁹⁹

Kırgızda bir çon aş bolup, oşondo Kırızların büyük bir anma aşında
Baygabıl degen bir ırçı kelip ırdap cürsö, Baygabıl denen akın şiir söylüyormuş.
Kökşalkı baydın Çata kız degeni Kokşalkı denen beyin Çata kızı bu akınla
“aytışamın” dep kele catkanda, Baygabıl “atışacağıım” der. Baygabıl: kendisi beyin
“bul özü baydın kızı bolso, men calan kızıysa benimse atımdan başka
attuu, caydak tokumdu bir kişi bolsom, güveneceğim yoksa, beyin kızına kötü bir
kızına caman kep aytıp cıgıp koysom meni laf söyleyerek üzersem beni öldürür” diye

⁵⁹⁹ Baygabıl Menen Çata Kızdın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 260, Bişkek

Aynı atışma aşağıdaki kitapta da yayınlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s.49-54

öltürtüp koyboybu” –dep, kaçıp beret. kaçıma başlar. Kaçtığını anlayan kız
Anda bayakı kız artınan bara catıp: onun peşine takılır ve şöyle der:

ÇATA KIZ:

Ay, Baygabıl aketay,
Arız aytamın uga tur.
Atındın başın bura tur,
Corgondun başın bura tur,
Ay, Baygabıl aketay,
Coop aytamın uga tur.
Anda Baygabıl toktoboy ele:

Ey, Baygabıl ağabey,
Şikâyetim var dinleye dur.
Atının başını çevire dur,
Yorganın başını çevire dur,
Ey, Baygabıl ağabey,
Cevap vereceğim dinleye dur.
Baygabıl durmadan şöyle der:

BAYGABIL:

Atımdın başın burbaymın,
Ay, kudaça tayece,
Arzındı ugup turbaymın.
Corgomdun başın burbaymın,
Ay kudaça tayece,
Coobundu ugup turbaymın.

Atımın başını çevirmem,
Ey, dünür ablacığım,
Şikayetini dinleyip duramam.
Yorgamın başını çeviremem,
Ey, dünür ablacığım,
Cevabını dinleyip duramam.

Dep ele kele catkanda, Baygabıldın
astınan bir cigit çıgıp: “Oy, Baygabıl, sen
aytışkın, men turganda saga ölüm cok” –
dedi.

Diyerek gitmeye hazırlanırken Baygabıl’ın
önünden bir yiğit çıkararak: “Ey, Baygabıl,
sen atışmana bak. Ben varken sana ölüm
yok” der.

Oşondo Baygabıl kubattanıp:

Bu desteği alarak Baygabıl şöyle der:

BAYGABIL:

Abiyrim mindan cabıldı,
Atan töödöy azamat,
Uşul cerden tabıldı.
İrisımdan köröyün,
İrdaşıp catıp ölöyün.

Namusum burada temizlendi,
Erkek deve gibi azamet,
Buralardan bulundu.
Kaderimden göreyim,
Atışarak öleyim.

Azabımdan köröyün,
Seni menen aytışıp catıp ölöyün,

Dep kayrılıp kelip turdu.

ÇATA KIZ:

Ay, Baygabıl aketay,
Köpkör kepti taştaylı.
Aytışkanga caraşa,
Sanat ırdan baştaylı.

BAYGABIL:

Ay, kudaça tayece,
Mingen atım tok ele,
Beker kıynap turbagın,
Sanat ırım çok ele.

ÇATA KIZ:

Mingen atın tok bolso,
Sanat ırın çok bolso,
Sanat ırdı taştaylı,
Tabışmaktan baştaylı

BAYGABIL:

Oydu boroon boroso,
Toonu boroon borobos.
Ay, kudaça tayece,
Aytışıp cenip alganda,
Baykendin eç bir ceri korobos.

Azabımdan göreyim,
Seninle atışarak öleyim,

Diyerek geri gelir.

Ey, Baygabıl ağabey,
Boş lafı bırakalım.
Atıştığımıza değsin,
Sanat şiirinden başlayalım.

Ey, dünür ablacığım,
Bindiğim at tok idi,
Boşuna beni yorma,
Sanat şiirim yok idi.

Bindiğin atın tok ise,
Sanat şiirin yok ise,
Sanat şiiri bırakalım,
Bilmece atışmadan başlayalım.

Ovayı boran çevirse,
Dağı boran çeviremez.
Ey, dünür ablacığım,
Atışarak yenmekten
Ağabeyinin bir yeri eksilmez.

Oşondo Çata Kız tömönküdüy dep O anda Çata Kız şöyle bilmece sordu:

tabışmak ayttı:

ÇATA KIZ.

Kara laaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatta bütün bar beken?
Kuu ılaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuyrukta bütün bar beken?
Munu tapçı Baygabıl.

Kara laçın tepmeyen
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanatta bütün var mıymış?
Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuyrukta bütün var mıymış?
Bunu bulsana Baygabıl.

BAYGABIL:

Kara laaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kanatta bütün- Karlıgaç.
Kuu ılaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuyrukta bütün- kurkulday⁶⁰⁰
Munun nesin aytkıday.
Tenirim tobo kodayga-ay,
Taptık beken kudaça –ay?

Kara laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kanadı bütün kırlangıçtır.
Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuyruğu bütün kurkuldaydır.
Bunun neyini soruyorsun.
Tövbe ya tanrım,
Bulduk mu dünürüm cevabı?

ÇATA KIZ:

Otoo toonun booruna,
Otoo tikken kim eken?
Ata toonun booruna
At oynotkon kim eken?
Altın kazık kaktırıp,
Bek baylatkan kim eken?
Beş çıbıktın başınan,

Otlı dağın bağına,
Otları diken kimmiş?
Ata dağın bağında
At oynatan kimmiş?
Altın kazık saplatıp,
Pek bağlatan kimmiş?
Beş çubuğun başından,

⁶⁰⁰ Kurkulday: Paridae cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

Küyüp algan kim eken?
Kara cıgaç túbünön
Kazıp algan kim eken?
Eki cıgaç túbünön
Eptep algan kim eken?
Calgız cıgaç başınan
Carıp algan kim eken?
Tün uykusun tört bölüp,
Tündö cortkon kim eken?
Cılanaylak, cılan baş
Suu kıdırgan kim eken?
Munu tapçı, Baygabıl!

BAYGABIL:

Otoo toonun booruna,
Otoo tikken- cılkıçı.
Ata toonun booruna
At oynotkon- borukçu.
Altın kazık kaktırıp,
Bek baylatkan kayıkçı.
Beş çıbıktın başınan
Küyüp algan – sayatçı.
Kara cıgaç túbünön
Kazıp algan – kırmaçı.
Eki cıgaç túbünön
Eptep algan – eerçi.
Calgız cıgaç başınan
Carıp algan – çoorçu.
Tün uykusun üç bölüp,
Tündö cortkon- karakçı.
Cılanaylak, cılan baş,

Kuşları alan kimmiş?
Karaağacın dibinden
Kazıyıp alan kimmiş?
İki ağacın dibinden
Yolunu bulup alan kimmiş?
Yalnız ağacın başından
Yararak alan kimmiş?
Gece uykusunu dörde bölüp,
Gece dolaşan kimmiş?
Yalınayak, yalın baş
Suyun kenarında gezen kimmiş?
Bunları bulsana Baygabıl!

Otlı dağın bağına,
Otları diken yılmıdır.
Ata dağının bağına
At oynatan
Altın kazık saplatıp,
Pek bağlatan kayıkçıdır.
Beş çubuğun başındaki
Kuşları alan kuş avcısıdır.
Kara ağacın dibinden
Kazıyıp alan oduncudur.
İki ağacın dibinden
Yolunu bularak alan eyercidir.
Yalnız ağacın başından
Yararak alan neyzendir.
Gece uykusunu dörde bölüp,
Gece dolaşan hayduttur.
Yalınayak, yalın baş,

Suu kızırgan – balıkcı.
Munun nesin aytkıday,
Tenirim tobo kudaça-ay,
Taptık beken, kudaça-ay?

ÇATA KIZ:

Başına bulak burbagan,
Burup alış albagan,
Suusun bölök burbagan,
Ak sarbaşıl soybogon,
Suuda bütün bar beken?

BAYGABIL:

Suuda bütün Isık-Köl,
Tenirim tobo kudayga-ay,
Munun nesin aytkıday,
Taptık beken, kudaça – ay?

ÇATA KIZ:

Uzun, uzun, uzun col,
Uçuna çıkan kim eken?
Cer ortosu boz döbö,
Bolcop kalgan kim eken?
Tögöröktün tört burçun,
Tört aylangan kim eken?
Mediynanın beş burçun
Beş aylangan kim eken?
Kara kiyik terisin
Kayış kılğan kim eken?
Kara kişi balasın
Kanış kılğan kim eken?

Suyun peşinden olan balıkcıdır.
Bunun neyini soruyorsun,
Tövbe ya tanrım,
Bulduk mu cevabımı dünürüm?

Başına pınarı çevirmeyen,
Çevirerek suyu almayan,
Suyunu ayrı çevirmeyen,
Kurbanlık kesmeyen,
Suyun bütünü var mıymış?

Suda bütün Isık-Köl'dür,
Tövbe ya tanrım,
Bunun neyini soruyorsun,
Bulduk mu cevabı dünürüm?

Uzun, uzun, uzun yol,
Ucuna çıkan kimmiş?
Yer kürenin ortası boz tepe,
Hesaplayan kimmiş?
Etrafın dört köşesini,
Dört kere dolaşan kimmiş?
Medine'nin beş köşesini
Beş kere dolaşan kimmiş?
Kara geyiğin derisini
Kayış yapan kimmiş?
Kara kişinin çocuğunu
Kağan yapan kimmiş?

Köpölöktü kuş kılıp,
Kün kıdırgan kim eken?
Kara suunu kaynatıp,
Kaymak algan kim eken?
Munu tapçı, Baygabıl!

BAYGABIL:

Uzun, uzun, uzun col,
Uçuna çıkan colooçu.
Cer ortosu boz döbö,
Bolcop algan cılkıçı.
Tögöröktün tört burçun,
Tört aylangan – kerbençi.
Kara kiyik terisin,
Kayış kılğan – mergençi,
Kara kişi balasın,
Kanış kılğan suusarçı.
Köpölöktü kuş kılıp,
Köl kıdırgan – bul şaytan.
Munun nesin aytkıday,
Tenirim tobo kудayga-ay
Taptık beken, kudaça-ay?

ÇATA KIZ:

Oy, Baygabıl aketay,
Bizdin kılğan ak kalpak,
Sizdin başka çak kalpak.
Tegerete çetine,
Törttön bermet camadım.
Kıdırata çetine,
Kıtay kunduz karmadım.

Kelebeği kuş edip,
Alemi dolaşan kimmiş?
Kara suyu kaynatıp,
Kaymak edinen kimmiş?
Bunu bulsana Baygabıl!

Uzun, uzun, uzun yol,
Ucuna ulaşan yolcudur.
Yer kürenin ortası boz tepe,
Hesaplayan yılkıcıdır.
Etrafin dört köşesini,
Dört kere dolaşan kervancıdır.
Kara geyik derisini,
Kayış yapan avcıdır,
Kara kişi çocuğunu,
Kağan yapan kürkçüdür.
Kelebeği kuş edip,
Gölü dolaşan bu şeytandır.
Bunun neyini soruyorsun,
Tövbe ya tanrım
Bulduk mu cevabımı dünürüm?

Ey, Baygabıl ağabey,
Bizim yaptığımız ak kalpak,
Sizin başınıza tam gelen kalpaktır.
Bütün çevresine,
Dörderden akik yamadım.
Çevresinin her tarafına,
Çin kunduzu tutturdum.

Tündö tüşüp kalbasın,
Tüşürüp bekem kısıp kiy.
Karangıda tüşpösün,
Kayırıp bekem basıp kiy.

Gece düşmesin sakın,
Düşürüp sağlam giy.
Karanlıkta düşmesin,
Çevirip sağlam bastırıp giy.

BAYGABIL:

Sizdin kılğan ak kalpak,
Bizdin başka çak kalpak.
Tegeret çetine,
Törttön bermet camasan.
Kıdırata çetine,
Kıtay kunduz karmasan,
Atan kiygen ak kalpakpı?
Atan kiyse kiyeyin,
Atan kiygen kalpakpı?
Elin kiygen kalpakpı?
Mından arı uyat sözdördü aytıp Baygabıl
kızdı cenip ketet.

Sizin yaptığınız ak kalpak,
Bizim başımıza tam gelen kalpak.
Bütün çevresine,
Dörderden akik yamamışsan,
Çevresinin her tarafına,
Çin kunduzu tutturmuşsan,
Babanın giydiği ak kalpak mı?
Baban giymişse giyeyim,
Babanın giydiği kalpak mı?
Halkının giydiği kalpak mı?
Buradan sonra ayıp ve argo sözleri katarak
Baygabıl kızı yenmiştir.

55. Talım Kız ile Köbök'ün Atışması⁶⁰¹

TALIM KIZ:

Adamzaat pendesi,
Süygön nuru kim bolot?
Asman menen zakımdap,
Cürgön nuru kim bolot?
Arasında munarık,
Kirgen nuru kim bolot?
Asman-cerdi carkıtkan,

İnsanoğlunun
Sevdiği nuru kim olur?
Gökte hızla uçarak
Gezen nuru kim olur?
Arasında serap,
Giren nuru kim olur?
Gökle yeri aydınlatan,

⁶⁰¹ Talım Kız Menen Köböktün aytışı, Kırgız İlimler Akademisi Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 1022, 180, Bişkek
Aynı atışma aşağıdaki kitapta da yayınlanmıştır: Aalı Tokombayev, Aytıştar, Frunze, 1972, s. 44-48

Açık nuru kim bolot?
Asman-cerdi bürkögön,
Sasık nuru kim bolot?
Asman-cerdin zıynatı,
Kanık nuru kim bolot?
Can büt köndün baarisın,
Tazalagan kim bolot?
Cardı debey, bay debey,
Cabır kılğan kim bolot?
El ortosun intımak,
Kılğan nuru kim bolot?
Bir orduna kebelbey,
Turgan nuru kim bolot?
Talımdın tapta domogun
Taba salgın comogun.
Menin atım Talım kız,
Çenep maga cologun.

KÖBÖK:

Adamzaat pendesi,
Süygön nuru tan bolot.
Asman menen zakımdap,
Cürgön nuru ay bolot.
Arasında munarık,
Kirgen nuru tün bolot.
Asman – cerdi carkıtkan,
Açık nuru kün bolot.
Cer-asmandı bürkögön,
Sasık nurun tuman deyt.
Cer-asmandın zıynatı,
Anık nurun cıldız deyt.

Açık nuru kim olur?
Gökle yeri kaplayan
Kötü kokulu nuru kim olur?
Gökle yerin kuyumu,
Parlak nuru kim olur?
Can bitenin tümünü,
Temizleyen kim olur?
Yoksul zengin demeden,
Zarar getiren kim olur?
Halk arasındaki barışı,
Getiren nuru kim olur?
Aynı yerde kıpırdaman,
Duran nuru kim olur?
Talım'ın bul da sorusunun
Buluver cevabını.
Benim adım Talım kız,
Hesaplayarak bana yaklaş.

İnsanoğlunun
Sevdiği nuru tan olur.
Gökte hızla uçarak
Gezen nuru ay olur.
Arasında serap,
Giren nuru gece olur.
Gökle yeri aydınlatan,
Açık nuru güneş olur.
Yerle göğü kaplayan,
Kötü kokuya duman derler.
Yerle göğün kuyumu,
Gerçek nuruna yıldız derler.

Can büt köndün barısın,
Tazalagan eki köz.
Cardı, baydı keyitip,
Cabırılğan suuk söz.
El ortosun ıntımak,
Kılğan nuru cakşı söz.
Bir orduna kebelbey,
Turgan nuru ubada.
Taptım, Talım, sözündü,
Keltirdimbi kezindi?
Aptıkpağın, Talım kız,
Açmak boldum közündü.

TALIM KIZ:

Cerge sinip ketken ceti atan,
Al emne, Köböğ çon?
Cerdi cemire baskan çal bura,
Al emne, Köböğ çon?
Celini süttüü kuu ingen,
Al emne, Köböğ çon?
Cez buylalu nar taylak,
Al emne, Köböğ çon?
Orgoçordon ot küyöt,
Al emne, Köböğ çon?
Isık-Köldön it üröt,
Al emne, Köböğ çon?
Can büt köndün barınan,
Kargış alğan kim bolot?
Canga zalal kılbaстан,
Alkış alğan kim bolot?
Tüyülgöndün tüyünün,

Can bitenin tümünü,
Temizleyen iki gözdür.
Yoksulla zengini ağlatıp
Düşündüren soğuk sözdür.
Halk arasındaki barışı
Sağlayan nur iyi sözdür.
Aynı yerde kıpırdamadan,
Duran nuru ise verilen sözdür.
Buldum, Talım, sözünü,
Senin çareni buldum mu?
Nefes alamayan Talım kız,
Açacak oldum gözünü.

Toprağa sinmiş yedi baban,
Bu nedir, koca Köböğ?
Toprağı eşeleyerek basan eski buğra,
Bu nedir, koca Köböğ?
Memesi sütlü yalnız deve,
Bu nedir koca Köböğ?
Bakır gemli deve yavrusu,
Bu nedir, koca Köböğ?
Tam ortada ateş yanar,
Bu nedir, koca Köböğ?
Isık-köl'den köpek havlar,
Bu nedir, koca Köböğ?
Can bitenin hepsinden,
Kargış alan kim olur?
Cana zarar vermeden,
Alkış alan kim olur?
Düğümleinenin düğümünü,

Çeçip turgan kim bolot?
Tündöp-kündöp toktoboy,
Köçüp turgan kim bolot?
Söögündü ısıtıp,
Ezip turgan kim bolot?

KÖBÖK:

Cerge sinip ketken ceti atan,
Ceti atabız emespi!
Cerdi cemire baksan çal bura,
Tüp atabız emespi!
Celini süttü kuu ingen,
Öz enebiz emespi!
Cez buylalu nar taylak,
Karındaşım emespi!
Orgoçordon ot küysö,
Eki közün caynagan.
Isık-Köldön it ürsö,
Baka bolot çardagan.
Can бүtkөндүн baarınan,
Kargış alğan karışkır.
Canga zalal kılbaстан,
Alkış alğan baykuştur.
Tüyүlgөndүн түyүнүн,
Çeçip turgan çeçender.
Tündöp-kündöp toktoboy,
Köçüp turgan sanaa deyt.
Söögündü ısıtıp,
Ezip turgan bala deyt.

TALIM KIZ:

Çözecek olan kim olur?
Gece gündüz durmadan,
Göçmek olan kim olur?
Kemiğini ısıtıp,
Ezecek olan kim olur?

Toprağa sinmiş yedi atan,
Yedi atamız değil mi?
Toprağı eşeleyerek basan eski buğra,
En büyük atamız değil mi?
Memesi sütlü yalnız deve,
Öz annemiz değil mi?
Bakır gemli deve yavrusu,
Kız kardeşim değil mi?
Orta yerde ateş yanarsa
İki gözün değil mi?
Isık-Köl'den köpek havlarsa,
Kurbağa olur seslenen.
Can bitenin hepsinden,
Kargış alan kurttur.
Cana zarar vermeden,
Alkış alan baykuştur.
Düğümlenen düğümün,
Çözecek olan söz cambazıdır.
Gece gündüz durmadan,
Göçene düşünce derler.
Kemiğini ısıtıp,
Ezecek olana evlat derler.

Uzun, uzun, uzun col,
Uçun bilgen kim bolot?
Kündöp-tündöp cügürüp,
Ayanbay cürgön kim bolot?
Alıs menen cuuktun⁶⁰²,
Çenin bilgen kim bolot?
Açuu menen tattuuunun,
Damin tatkan kim bolot?
Kara sunu kaynatıp,
Kaymak algan kim bolot?
Oolukturup adamdı,
Çeçen kılğan kim bolot?
Oydo coktu oylontup,
Kesel kılğan kim bolot?
Münkürötüp adamdı,
Karıp kılğan kim bolot?
Muunu – cüünün boşotup,
Arık kılğan kim bolot?
Kızıl cüzün ondurup,
Sarı kılğan kim bolot?

KÖBÖK:

Uzun coldu uzartıp,
Uçun bilgen kerbençi.
Kündöp-tündöp cügürüp,
Ayanbagan mergençi.
Alıs menen cuuktun,
Çenin bilgen bazarçı.
Açuu menen tattuuunun,
Daamin tatkan kazançı.

Uzun, uzun, uzun yolun,
Ucunu bilen kim olur?
Gece gündüz koşturup
Kendini esirgemeyen kim olur?
Uzakla yakının,
Sınırını bilen kim olur?
Acı ile tatlının,
Tadını tadan kim olur?
Kara suyu kaynatıp,
Kaymak alan kim olur?
Heveslendirip insanı
Söz cambazı yapan kim olur?
Akla gelmeyi hatırlatıp,
Hasta eden kim olur?
Ağlatarak insanı,
Gariban eden kim olur?
Bedeni yorarak,
Zayıf düşüren kim olur?
Kızıl yüzünü rengini soldurup,
Sarı eden kim olur?

Uzun yolu uzatıp,
Ucunu bilen kervancıdır.
Gece gündüz koşturup,
Kendini esirgemeyen avcıdır.
Uzak ile yakının,
Sınırını bilen pazarcıdır.
Acı ile tatlının
Tadını bilen kazancıdır.

⁶⁰² Cuuk; yakın anlamına gelmektedir.

Kara suunu kaynatıp,
Tattuu kılğan tuz bolot.
Kan tögüşkön duşmandı,
Cakın kılğan kız bolot.
Kalcırgan tantıktı,
Asıl kılğan mal bolot.
Kayratı bar cigitti,
Baatır kılğan el bolot.
Oolukturup adamdı,
Çeçen kılğan til bolot.
Kesel kılğan cin bolot.
Münkürötüp adamdı,
Karıp kılğan urgaaçı.
Muunun cüünün boşotup,
Arık kılğan ubayım.
Kızıl cüzün ondurup,
Sarık kılğan berese.
Cana sözün bar bolso,
Coobun berem bir neçe.

TALIM KIZ:

Kuu ılaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuuda bütün bar beken?
Kara ılaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kazda bütün bar beken?
Başınan alıs albagan,
Taş oodarıp salbagan
Suuda bütün bar beken?
Kaçırganın kaysagan,

Kara suyu kaynatıp,
Tatlı eden tuzdur.
Kan döken düşmanı,
Yakın eden kızdır.
Konuşmasını bilmeyen gevezeyi,
Asil eden maldır.
Kuvveti olan yiğidi,
Bahadır eden halktır.
Heveslendirip insanı,
Söz cambazı yapan dildir.
Hasta eden cindir.
Ağlatarak insanı,
Gariban eden dışıdır.
Bedeni yorarak,
Zayıf düşüren derttir.
Kızıl yüzünü soldurup
Sarı eden borçtur.
Daha sözün varsa,
Birkaç cevabını vereyim.

Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuğuda bütün var mıymış?
Kara laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kazlarda bütün var mıymış?
Başından uzak almayan,
Taş devirip salmayan
Suda bütün var mıymış?
Saldırdığını alt eden,

İttin çonu bar beken?
Karmaganın kutkarbas,
Kuştun çonu bar beken?

Köpeklerin büyüğü var mıymış?
Yakaladığını bırakmayan,
Kuşun büyüğü var mıymış?

KÖBÖK:

Kuu ılaaçın teppegen,
Kulduyup cerge tüşpögön,
Kuuda bütün kurkulday⁶⁰³,
Kara ılaaçın teppegen,
Kaldayıp cerge tüşpögön,
Kazdan bütün karlıgaç.
Sudan bütün Isık-Köl
Kaçırganın kaysagan,
İttin çonu – Kumayık⁶⁰⁴.
Karmaganın kutkarbas,
Kuştun şeri Buudayık⁶⁰⁵.
Kargaşaluu, Talım kız,
Uşul kimge ılayık?
Talım kız sen da şaytansın,
Dagı aytaar kebin kaldııbı?
Bar bolso kebin aytarsın.

Ak laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kuğun sağlamı kurkuldaydır,
Kara laçın tepmeyen,
Kocayıp yere düşmeyen,
Kazın sağlamı kırlandıçtır.
Suyun sağlamı Isık-Köl
Saldırdığını al eden,
Köpeğin büyüğü Kumayık'tır.
Yakaladığını bırakmayan,
Kuşun en iyisi Buudayık'tır.
Lanetli Talım kız,
Bunlar kime layık?
Talım kız sen de şeytansın,
Daha söyleyecek lafın kaldı mı?
Var ise lafını söylersin.

TALIM KIZ:

Akır zaman kalkının,
Alpı belen, er Köbök!
Alptardın kalgan sonunda,
Artığı belen, er Köbök!
Tim cürböstön sözünö,
Tiyiştik kıldım özünö.

Ahir zamanın halkın,
Alpı mıydım Er Köbök?
Alplerin arkasında kalan,
Artığı mıydım Er Köbök?
Boş gezmeden sözüne,
Sataştım kendine.

⁶⁰³ Kurkulday: Paridae cinsinden bir kuş, parus pendulinus.

⁶⁰⁴ Kumayık; Köpeklerin hamisi olarak bilinmektedir.

⁶⁰⁵ Buudayık; Avcı kuşların hamisidir.

Künööm bolso keçkin dep,
Kürmögön cibim çeçtin- dep,
Tappadım dep ıgındı,
Talım kız sözgö cıgıldı

Günahım varsa af et, diye,
Düğümlenen ipimi çöz, diye,
Bulamadım diye çareni,
Talım kız sözle alt oldu.

56. Böörübay ile İbraim'in Atışması⁶⁰⁶

Böörübay men İbraim eköbü bir cıymda Böörübay ile İbraim ikisi bir düğünde
aytışıp kalgan. atışmışlığı vardı.

BÖÖRÜBAY:

Ala Toonun borunda
At oynotkon kim eken?
Kara toonun boorunda
Karsıldatkan kim eken?
Öyüz menen büyüzdün
Anışın algan (planın) kim eken?
Carkıragan cıldızdın
Batkan ceri kayda eken?
Camı oluya birigip
Catkan ceri kayda eken?
Munun manisin aytıp ber!
Aytalbasan manisin
Curttan algan tonundu
Cay cayına kaytıp ber!

Ala Dağın bağrında
At oynatan kim imiş?
Kara Dağın bağrında
Gürleyen kim imiş?
Bu yönle öteki yönün
Planını alan kim imiş?
Parlayan yıldızın
Battığı yer neresiymiş?
Bütün evliyalar birlikte
Yattığı yer neresiymiş?
Bunun anlamını anlatı ver!
Söyleyemezsen anlamını
Halktan almış olduğun cepkeni
Geri iade edeceksin!

İBRAİM:

Ala toonun borunda
At oynotkon cılkıçı.

Ala Dağın bağrında
At oynatan yılmıkıcıdır.

⁶⁰⁶ Buurabay Menen İbraydın aytışı, Kırgız İlimler Akademisi, Kol jazmalar fondusu, İnv. No: 5127a, Bişkek
Bu atışma Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi 3.sınıf öğrencisi Taytörö Batırkulov tarafından 10 ağustos 1954 yılında derlenmiştir.

Kara toonun boorunda
Karsıldatkan miltıkçı.
Öyüz menen büyüzdün
Anışın algan bürkütçü.
Carkıragan cıldızdın
Batkan ceri kıbıla
Camı oluya birigip
Catkan ceri madiyna

BÖÖRÜBAY:

İlek, ilek ilgen kuş
Tal tagında balıktı
Bal körgöndöy bilgen kuş
Putu nege uzargan?
Tumşugu nege kızargan?
Munun manisin aytıp ber!
Aytalbasan manisin
Curttan algan tonundu
Cay cayına kaytıp ber!

İBRAİM:

İlek, ilek ilgen kuş
Suu tagında balıktı
Bal körgöndöy bilgen kuş
Putunu menden surasan
Amir bolup kудaydan
Anın putu uzargan
Tumşugunu surasan
Çon ecendin kötünü
Çokuy berip kızargan.

Kara dağın bağrında
Gürleyen tüfekçidir.
Bu yönle öteki yönün
Planını alan kartal yetiştiricisidir.
Parlayan yıldızın
Battığı yeri kıbledir.
Bütün evliyaların birlikte
Yattığı yeri Medine'dir.

İlek, ilek ilgen kuş
Ağacın dibindeki balığı
Bal görmüş gibi bilen kuşun
Ayağı neden uzadı?
Gagası neden kızarmış?
Bunun anlamını anlatıver!
Söyleyemezsen anlamını
Halktan aldığın cepkeni
Geri yerine iade et!

İlek, ilek ilgen kuş
Suyun dibindeki balığı
Bal görmüş gibi bilen kuşun
Ayağını benden soracak olursan
Emir gelip tanrıdan
Bu yüzden ayağı uzamış
Gagasını soracaksan
Büyük ablanın arkasını
Isırdığı için kızarmış.

GÜNÜMÜZ AYTİŞ ÖRNEKLERİ⁶⁰⁷

57. Ceñiřbek Toktobekov ile Elmirbek İmanaliyev⁶⁰⁸

CENİŞBEK:

Akındık degen uşunday,
Allanın bergen belegi.
Akıl oydun aytılat
Aytışkanda tereñi.
Aytışıp anda bul cerde
Eki dos çıktı dayıma.
Celbiresin tokmnn
Biyik cakka celegi.
Emki colku aytışka
Dosum oered menen keleli.
El bilet tura mindayda
Aytılıp catkan sıymıktı.
Başınan mına akından
Dalay, dalay ır ıktı,
Dalay, dalay sır ıktı.
Ceñicok aytkan turbaybı,
Ceti künü tımbastan,
Uçup tkn ımıktı.
Oşolordon kalgan söz,
Oodarılbas balban söz.
Baası kımbat balban söz,
El bagar szd aytalı.
Kadırman curtum baykadı,

Akınlık dediğin böyledir,
Allah'ın verdiği armağandır.
Akıl ile düşüncenin söylenir
Atışınca derin anlamı.
Atışıp o zaman burada
İki dost çıktı daima.
Dalgalansın tokmnn*
Göklere bayrağı.
Sonraki atışmaya
Dostum sırayla gelelim.
Halk bilirmiş böyle
Sylenmekte olan değeri.
İlk baştan beri akından
Nice, nice şiir ıktı,
Nice, nice sır ıktı.
Ceñicok söylemiş ya,
Yedi gün durmadan,
Uçup geçen kuşla ilgili.
Onlardan kalan söz,
Devrilmez pehlivan söz.
Değeri pahalı pehlivan söz,
Halk dinleyen sözü söyleyelim.
Değerli yurdum merak etti,

⁶⁰⁷ <http://www.aitysh.org/kyrg/aityshs/aitysh.html> 1 Şubat 2006. saat 18.00.

⁶⁰⁸ Uluslar arası atışmanın yarışmasının finali, Ağustos 2003, Bişkek

* Tökmö; İrticalen şiir söyleyen akın

Kança akın ıgat dep.
Baasın bilse baarısı,
Caşı menen karısı.
Eköobüz bolduk bugün bir–
Kutmanduu mına kaklımdın
Irday turgan darısı.
Emese anda, men dağı
Aldımda ırdı eleyin,
Andan başka ne deyin
Celbiretip ırdaylı
Bugünkü mayramdın biyik celegin
Eşmambettin ceenisiñ
Elmirbek, özüñö söz bereyin.

ELMİRBEK:

Kozgolup turat araanıñ,
Ceñişbek,
Eldin kol apkanın karagın.
Cürüp turat araanıñ,
Bugün bir,
Cürgüzgön araanıñ,
Kırgızdın eli turbaybı.
Kindik kesip kir cuugan
Östürgön eliñ turbaybı.
Ceñişbek degen atıña
Cetkirgen eliñ turbaybı.
Bayırtan beri uşunday
Kep bilgen eliñ turbaybı.
Emi, kep bilgen eliñ kelgende
Aytıp, aytıp ırlardın,
Ayak cagın ulaylı.

Kaç akın çıkacak, diyerek.
Değerini bilse herkes,
Genciyle yaşlısı.
İkimiz olduk bugün bir–
Kutlu işte halkımın
Söyleyecek ilacı.
Öyleyse, ben daha
Önümdeki şiiri eleyeyim,
Ondan başka ne diyeyim
Dalgalandırıp söyleyelim
Bugünkü bayramın yüce bayrağını
Eşmambet'in yeğenisin
Elmirbek, kendine söz vereyim.

Kıpırdıyor şöhretin,
Ceñişbek,
Halkın alkışladığına baksana.
oğalıyor şöhretin,
Bugün bir,
Büyüten şöhretini,
Kırgız halkı değil mi.
Göbeğini kesip, kirini yıkayan
Büyüten halkın değil mi.
Ceñişbek denen adına
Ulaştıran halkın değil mi.
Ezelden beri böylece
Söz bilen halkın değil mi.
Şimdi, söz bilen halkın gelince
Söyleye söyleye şiirlerin,
Devamını getirelim.

Özübüzdün ceribiz,
Uşul ırdagan
Uluu akındar sındagan.
Kalıgıñ kakşap ötkön cer,
Kañçalar caşın tökkön cer.
Ala-Too kırgız mekeni
Alptar da ösüp cetken cer.
Ayagı tereñ cagına –
Bir kezde Kanıkeydey enebiz
Töröp ketken uulunan
Töböl bolgon el eken.
Oşondon beri arbagı
Cogolbogon el eken.
Kayrığı takır komuzdun
Tonolbogon el eken,
Eliñdin içi keñ eken.
Andıktan sayrap ırday ber,
Ardagım, Ceñiş, berekem.
Bugünkü kündü karasañ
Akındar aytpay kim aytat.
Agayıñ eliñ turganda,
Irçılar aytpay kim aytat
Sınçılar aytpay kim aytat?
Ar kim aytkan sözdörün
Ordu orduna koygondo,
Çının aytıp çırkırıp,
Kalpın aytıp muñaytat.
Oşonun baarın oylosom,
Kanday boldu zamana?...

Kendi toprağımızda,
İşte şiir söyleyen
Ulu akınlar sınayan.
Kalık'ın söyleyerek geçen yer,
Niceler yaşını akıtan topraklar.
Ala Dağ Kırgız vatani
Alpler de büyüyüp yetişen yer.
Buranın derin yerine-
Bir zamanlar Kanıkey gibi annemiz
Doğurduğu oğlundan
Bey olan halk imiş.
O zamandan beri ervahı
Kaybolmayan halk imiş.
Ezgisi hiç komuzun*
Susmayan halk imiş,
Halkının kaderi iyi imiş.
Onun için durmadan söyle,
Değerli, Ceñiş, kardeşim.
Bugünkü güne bakarsan
Akınlar söylemeden kim söyler.
Büyük halkın beklerken,
Akınlar söylemeden kim söyler
Sınçılar* söylemeden kim söyler?
Herkes söyleyen sözlerini
Yer yerine koyunca,
Gerçeği söyleyip zırlayıp,
Yalan söyleyip kederlendirir.
Bunun hepsini düşünsem,
Nasıl olmuş bu devir?...

---

* Komuz; Kopuz

* Sınçı; Sınayan bilge insan

Birde carık, birde tün
Tañday boldu zamana.
Ar kaçandan bir kaçan,
Alga cılıp barsa da,
Alda kaday kününö,
Barmay boldu zamana.
Akındar aytıp ketpese
Öz colun özü tabalbas.
Özünö özü karaandaş
Kelaytkandı kim aytat?
Kayra kayra katarın
Körbögöndü kim aytat?
Bolboso başkadan bolup urugu
Töldögöndü kim aytat?
Anday anday nerseni
Bilbegendi kim aytat?
Öz elin çanıp cindegen
Oşol, cindegeni kim aytat?
Öz tilin bilbey cindegen.
Tildengendi kim aytat?
Kanakey, Ceñiş, sayray ber,
Kalkıñ ugup turganda.
Emi, öz eliñe öz ceriñ
Kötöröt deçi çımında.
Açıgıñ bolso açık ayt,
Çındıgı bolso çındap ayt.
Kalpı bolso kalpın ayt,
Oşonun baarın tıñşap ayt.
Eñ negizgisi Ceñişbek,
Eköobüzdöy akındar
Eç kaçan takır tantıbayt.

Bazen aydınlık, bazen gece
Şafak gibi oldu bu devir.
Zaman içerisinde bir zaman,
İlerleyip gitse de,
Çok değişik bir güne,
Gidecek oldu bu devir.
Akınlar bahsetmezse
Kendi yolunu kendi bulamaz.
Kendi kendine ayağa kalkıp
Geldiğini kim söyler?
Tekrar tekrar sırasını
Görmeyeni kim söyler?
Veya başkadan olup nesli
Doğurani kim söyler?
Bunun gibi şeyleri
Bilmeyeni kim söyler?
Öz halkını inkâr edip kuduran
İşte o kudurani kim söyler?
Öz dilini bilmeyip kuduran.
Konuşanı kim söyler?
Hani, Ceñiş, ötmeye başla,
Halkın dinleyip beklerken.
Şimdi, öz halkına öz yurdun
Yükseltir derlerdi gerçekte.
Açıkça varsa açıkça konuş,
Gerçeği varsa gerçeği konuş,
Yalanı varsa yalanını konuş,
Onların hepsini dinleyerek konuş.
En önemlisi Ceñişbek,
İkimiz gibi akınlar
Hiçbir zaman sözünü kaybetmez.

CENİŞBEK:

Kaşında turgan eki akın
Bugün korgoşun bolup balkısın.
Tögörök ırdap kelgende,
Tögülgön ırçı Barpısıñ.
Cakşı mınça çaptı okşoyt,
Bu tökmölyktün kamçısın.
Sen ırdasañ, men ırdaym,
Anan, Ceñişbek, kaydan tantısın.
Zamananı cakşı ayttıñ,
Zamana degen zamana.
Karabay kalgan turbaybı
Karı menen balaga.
Sen da ugup turgunuñ,
Elmirbektey sadaga.
Irdap ırdap kelgende,
Irday cürgön balasıñ.
Dayım mında kelgende,
Baygeni dayım alganday,
Dalay cerge barasıñ.
Dalay dalay aytışta
Köp akındı sayasıñ.
Seni tapkan emespi
Mına, er Manastın urpagı.
Oşondoy, sendey balasın
Ar ubakta aytpaysıñ,
Ar sözüñdün çalasın.
Anan kaday boldu zamana,
Karı-caşka karabas.
Balban boldu zamana,

Önünde duran iki akın
Bugün kurşun olup erisin.
Çevirip şiir söylediğinde,
Dökülen akın Barpı'sın.
Sağlam vurmuşa benziyor,
Bu akınlığın kamçısıyla.
Sen söylersen, ben de söylerim,
Şimdi, Ceñişbek, nasıl sözünden olsun.
Devir hakkında iyi söyledin,
Devir dediğin devirdir.
Bakmıyormuş artık
Yaşlı ile çocuğa.
Sen de dinleyerek bekle,
Kurban olayım Elmirbek.
Şiir söyleyip gelince,
İyi söyleyen çocuksun.
Daima buraya gelince,
Ödülü daima almış gibisine,
Birçok yere varırsın.
Nice nice atışmada
Çok akını alt edersin.
Seni bulan değil mi
İşte, yiğit Manas'ın nesli.
Böyle senin gibi evladını
Her zaman söylemezsin,
Her sözünün eksiklerini.
İşte nasıl oldu bu devir,
Yaşlıya gence bakmayan.
Pehlivan oldu bu devir,

Aytpasak anda bolobu.
Çındıktı aytkın dep ayttıñ,
Kesir menen kusurga
Kezikkeniñ köböydü.
Koomgo cok paydası
Gezitteriñ köböydü.
Azgırıp turgan şaytanga
Eşiktteriñ köböydü.
Birok minday kelgende,
Bañgizat menen başkaga
Kañça nerse köböydü.
Ayta berse tügönböyt,
Oşolordun ilgeri—
Zamanadan kelgende
Torolup barat kırgızım
Bir kezekte ayttı ele,
Cogolup barat kırgızım.
Cogolboy kalsın dayıma,
Oñolup barat kırgızım.
Dal uşintip kelgende,
Baylanayın kırgızım.
Ar sözüñdü cürökkö
Caygarayın kırgızım.
Koldop mında oturgan
Eki mında akındı,
Özüñörgö mindayda
Aylanayın, kırgızım.
Töböñö dayım cansa deym,
Erkindik zaman kelgeni,
Balbal cangan cıldızıñ.
Anan, eerip ırdap kelgende,

Söylemezsek olur mu.
Gerçekleri konuş dedin,
Kusur ile eksikliğe
Çok önem vermeye başladın.
Halka yok faydası
Gazetelerin çoğaldı.
Kandırmakta olan şeytana
Kapıların çoğaldı.
Fakat şöyle bakınca,
Uyuşturucu ile başka
Dolusu meydana çıktı.
Söylemekle bitmez,
Onlara eskisi gibi-
Devirden baktığımızda
Arılıyor Kırgız'ım
Bir zamanlar söylenmişti,
Kayboluyor Kırgız'ım
Kaybolmasın daima,
Düzeliyor Kırgız'ım.
Tam böyle gelirken,
Bağlanayım Kırgız'ım.
Her sözünü yüreğe
Yerleştireyim Kırgız'ım.
Kollayıp burada oturan
Buradaki iki akını,
Kendinize böylelikle
Kurban olayım, Kırgız'ım.
Tepende daima yansın derim,
Bağımsızlık geleli,
Parlayıp yanan yıldızın.
İşte, eriyip söylemeye gelince,

Eñip cürgön Elmirbek,
Altının ırdın dayıma
Terip cürgön Elmirbek.
Dalay cerge kelgende,
Aytışıp mında kolun da
Berip cürgön Elmirbek.
Ceñilse da bilbeymin,
Ceñip cürgön Elmirbek.
Kubanıp turat mındayda
Kaşımnda elder keldi dep.
Anda emese mındayda,
Irdaçu bolsoñ, ırdap kal,
Sındaçu bolsoñ, sındap kal!
Cüröktün mına küülörün
Küülöp ırda, Elmirbek.
Cakşı ırdın barısın
Süylöp ırda, Elmirbek.
Kubanıçka men dağı
Özüm mına bel bolup,
Özüñö mına dem bolup,
Koldoy turgan el bolup,
Kalbaybız deçi eköobüz
Bir biribizge cem bolup.
Andan körö mındayda
Oturgan elim turganda,
Tamaşa aytıp sındaylı,
Tartpaylı anda muñ-kaygı.
Kezegiñdi bereyin
Kalıktay tımbay ırdaylı.

Hep deviren Elmirbek,
Altınıñı şiiirin daima
Derip toplayan Elmirbek.
Çoğu yere gelindiğinde,
Atışarak burada elini de
Elini uzatan Elmirbek.
Yenilse de bilemem,
Alt eden Elmirbek'tir.
Keyfi yerinde burada
Önüme halk geldi diye.
Öyleyse buradayken,
Söyleyeceksen söyleyiver,
Sınayacak olursan sınayiver!
Yüreğın işte ezgilerini
Besteleyerek söyle, Elmirbek.
İyi şiiirin hepsini
Söyleyiver, Elmirbek.
Kıvanca ben de
Kendim destek çıkıp,
Kendine işte destek çıkıp,
Kollayacak halk olup,
Kalmayız desene ikimiz
Biri birimize yem olup.
En iyisi bu durumda
Buradaki halkım varken,
Temaşa söyleyip sınayalım,
Kaygı kederi konuşmayalım.
Sıranı vereyiyim
Kalık gibi susmadan söyleyelim.

ELMİRBEK:

Elim tursa termelip,
Buga çeyin aytışka
Bolbogondoy kelgen el.
Buga çeyin bul zalga
Tolbogondoy kelgen el,
Termelip tursa kubanam.
Ardaktuu kırıgız tukumu,
El kelip tursa kubanam.
Akın aytar çoñ parzın,
Aytayın degen ubadam,
Aylanam, kalkım, suranam,
Baygesi dese baygesi—
Irdagan cerde tabılat.
Akındar aytsa ak sözdü
Aalamdın cüzü cañırat.
Kündö algan bayge al,
Kün körgön cerden tabılat.
Kükügü bolsoñ eliñdin,
Gülüstön cüzü cañırat.
Dagı da aytıp kelemin,
Canaşa beret debegin.
Kırıgız kırıgız bolgonu,
Kırıgız atka kongonu,
Telegeyi teñ bolgon.
Teñir degen el bolgon,
Bar peyili keñ bolgon,
Baldarı baatır şer bolgon.
Oşondon beri kırıgız el
Kıyla kılım karıtıp,
Cürüp kelgen emespi.
Kıynalğanın bilgizbey,

Halkım dursa seyredip,
Bu zamana kadar atışmada
Olmamışçasına gelen halk.
Bu zamana kadar bu salona
Dolmamışçasına gelen halk,
Seyrettiğine seviniyorum.
Saygılı, kibar Kırıgız nesli,
Halkın geldiğine sevinirim.
Akın söyler büyük farzını,
Söylemek istediğim sözüm,
Kurban olayım halkım, dilerim,
Ödülü derse ödülü-
Şiir söylenen yerde bulunur.
Akınlar derse ak sözü
Âlemin yüzü yankılanır.
Her gün alınan ödülü al,
Yaşadığım yerde bulunur.
Guguğu olsan halkımın,
Gülistan yüzü yankılanır.
Daha da söylüyorum,
Yanımdan çıkmaz deme.
Kırıgız Kırıgız olalı,
Kırıgız ada konalı,
Dünyası güzel olmuş.
Tanrı diyen halk olmuş,
Düşüncesi geniş olmuş,
Çocukları bahadır aslan olmuş.
Ondan beri Kırıgız halkı
Nice yüzyıllar sürerek,
Yaşayıp gelmiş değil mi.
Zorlandığımı bildirmeden,

Külüp kelgen emespi.
Kaçan da bolso carkırap,
Özünçö cakşı şaň menen
Kötörüp turgan kırgız el.
Akındarıñ bizge okşoş
Öntölöp turgan kırgız el.
Eköösü çıksa carışıp,
Cetelep turgan kırgız el,
Anan kırgız kim boldu?...
Oşol kezde oylosom,
Ordosu körköm gül bolgon,
Oyrotko dañkı düñ bolgon.
Celegi körköm gül bolgon,
Cergesi, dañkı düñ bolgon.
Kazatta colu şır bolgon,
Kazalı sanat ır bolgon.
Cortuulda colu şır bolgon,
Comogu sanat ır bolgon.
Anan kırgız kim boldu?...
Akıl-esi kir boldu!
Emi kırgız kim boldu?
Es akılı kir boldu!
Teñirdi taanır demi cok,
Telegeyi, teñi cok,
Baldarının şeri cok,
Bar peyildin keñi cok...
Sancıra, sanat ır ketip,
Sapatı kalıp, sın ketip
Canagıda aytkanday;
Törösü tördü bulgadı,
Töböldör elden uurdadı.

Gülerek yaşamış değil mi.
Her zaman yüzü gülererek,
Kendince hoş neşeyle
Sirtında taşımış Kırgız halkı.
Akınlarını bize benzeyen
Yüceltmiştir Kırgız halkı.
İkisi çıksa atışmaya,
Yol göstermiş Kırgız halkı,
Başka Kırgız ne olmuş?...
O zamanları düşündüğümde,
Sarayı görkemli gül olan,
Oyratlara sesi duyulmuş.
Bayrağı görkem gül olmuş,
Yurdunun şanı yükselmiş.
Gazada yolu açık olmuş,
Gazeli şiir sanat olmuş.
Saldırıda yolu açık olmuş,
Masalı şiir sanat olmuş.
Başka Kırgız ne olmuş?..
Aklı usu kirli oldu!
Şimdi Kırgız ne oldu?
Us akılı kirli oldu!
Tanrıyı tanıyacak hali yok,
Dünyasının iyisi yok,
Çocuklarının aslanı yok,
Geniş düşüncesi yok...
Şecere, sanat şiir gidip,
Sıfatı kalıp, hali giderek
Deminki anlattığım gibi;
Beyi saygın köşeyi kirletti,
Beyler halkından çaldı.

Cattan karız köp aldı,
Cankeçtiler cep aldı.
Bölöktön karız köp aldı,
Börülörü cep aldı!
Toy bergen tomuk kemiret,
Tobosu menen semiret.
Aş bergen aşık kemiret,
Aldoo söz menen semiret.
Kelelek ali düynögö
Keleçek mından ne bilet?!
Başçısı eldi baştabay,
Bar mildetin aktabay,
Çokçoñdop turat alsızga,
Çoñdoru adep saktabay.
Oşolordun baarisın
Akın aytpay kim aytat?
Agayın, tuugan el bolso,
Kadimkidey teñ bolso,
Baldarıñar mamınday
Bapırañdak şer bolso.
Aytış degen önördün
Ar kaçandan, bir kaçan,
Til önörü turbaybı.
Til önörün süylötkön
Dil önörü turbaybı,
Oşol tilibizdi ırdaylı.
Öz tilin durus bilbegen,
Kırgızderiñ köböydü,
Öz tilin çanıp cindegen.

Yabancıdan borcu çok aldı,
Canımı düşünmeyenler yedi.
Yabancıdan borcu çok aldı,
Kurtlar yiyip yutup aldı!
Toy veren kemik çığner,
Duasıyla semirir.
Aş veren aşık çığner,
Yalan söz ile semirir.
Daha gelmedi dünyaya
Gelecek bundan ne anlar?!
Başkanı halkı yönetmeden,
Kendi görevini yapmadan,
Küfür edip duruyor halsize,
Büyükler geleneğe uymadan.
Onların her şeyini
Akın demeden kim der?
Kardeş, akraba halk olsa,
Eskisi gibi eşit olsa,
Çocuklarımız bunun gibi
Güler yüzlü aslan olsa.
Atışma denen sanatın
Her zamandan bir zaman,
Dil sanatı imiş değil mi?
Dil sanatını söyleten
Ruh sanatı imiş değil mi?
İşte o dilimizi söyleyelim.
Kendi dilini iyi bilmeyen,
Kırgızler* etrafta çoğaldı,
Öz dilini inkâr edip delirenler.

---

* Kırgız; Rusçada Kırgız demektir. Ayrıca Kırgız dilini ve kültürünü bilmeyenlere de Kırgız denilmektedir.

Oşolordu oylosom,
Oyondoru kuturdu,
Oylobodu kusurdu.
El başına esirdi,
Estebedi kesirdi.
Camagı kalgan ır menen,
Calganı kalgan çın menen,
Cürüp turgan kezegi.
Ança-mınça nerseni
Kımırınıp akırın,
Bilip turgan kezegi.
Alp masele til degen,
Aylanmak boldu caraga,
Sabalap aytkan Manasıñ!
Sadaga ketken bir tilden
Aylanmak boldu caraga.
Uul-kızıñ bul kezde,
Öz kızı cana öz uulu,
Özgögö barkıñ sanaba.
Ak sütün berip çoñoytkon
Eneler anday uul, anday balaga...
Kanı başka bolso da,
Katıra süylöyt kırgızça.
Kostyuktan ketsin sadaga!
Barkın bilbey tildegen,
Ata-meken, konuştun
Keregi emne tuugandar,
Kep bilbey, geniy boluştun?!
Uluu curtun tukumu
Ugalbay kaldı Manastı.

Onları düşündüğüm zaman,
Yaramazları kudurdu,
Düşünmedi kusuru.
Halkın başına yük oldu,
Hatırlamadı belayı.
Yamağı kalmış şiiriyle,
Yalanı kalmış gerçeğiyle,
Ortalıkta gezdiği dönemdir.
Ufak tefek şeyleri
İçinden yavaşça,
Bilerek gezdiği dönemdir.
Büyük mesele dildir,
Dönüşecek oldu yaraya,
Güzel söyleyen Manas'ın!
Kurban olan bir dilden
Dönüşecek oldu yaraya.
Oğul kızın bu dönemde,
Öz kızı ve öz oğlu,
Başkaya değerini gösterme.
Ak sütünü verip büyüten
Anneler böyle oğul, böyle çocuğa...
Kanı başka olsa da,
Güzel konuşur Kırgızca.
Kostya'ya* kurban olayım!
Farkına varmadan kızmanın,
Ata yurda, vatana
Ne gereği var kardeşler,
Konuşmadan alim olmanın?!
Ulu yurdun kuşağı
Dinleyemedi Manas'ı.

---

* Kostya; özel isimdir.

Uşuga başım oorutup,
Karamoldo tañşıtkan,
Kayrığın ukpayt komuzdun!
Öz tilin bilbes kırgızdan—
“İdi” dese cogolgon,
İtteri mıktı orustun.

CENİŞBEK:

Altında ırdı ırdasam,
Aytkanım saga orolmok.
Akın degen oşondoy
Aytışıp catıp torolmok.
Ançalık kettiñ, Elmirbek,
Akındı ukxa ökümet,
Eçak ele oñolmok.
Anan mindayga kelgende,
Altı saptı bir aytıp,
Aktanganı kelgen beym.
Aytışka emes bul cerge
Dattanganı kelgen beym.
Aytkanıñ ıras, büt tuura,
Tele cakka barsañçı,
Tegiz turgan ökmötkö
Tekşi aytıp kalsañçı.
Aküy cakka barsañçı,
Aldına çıgıp ceti saat
Ayabay ırdap kalsañçı.
Mindayda ıras, cakşı ubak,
Singa kelgen kırgızım.
Dalay dalay cerlerden
Kıyalga kelgen kırgızım.

Bunlara başını yorarak,
Karamoldo türkü söyleyen,
Ezgisini duymadan kopuzun!
Kendi dilini bilmeyen Kırgız’dan-
“Git” deyince kaybolan,
Köpekleri güzel Rusların.

Altın yap şiir söylersen,
Dediklerim sana yönelecek.
Akın dediğin böyledir
Atışarak büyüyecektir.
Uzağa gittin, Elmirbek,
Akını dinlerse hükümet,
Daha önceden düzelirdi.
Sonra buraya gelince,
Altı mısra birden söyleyip,
Aklanmaya gelmiş miydi?
Atışmaya değil buraya
Şikâyet etmeye gelmiş miydi?
Dediklerin doğru, hepsi doğru,
Televizyona çıksana,
Kalabalık duran hükümete
Her şeyi anlatıversene.
Hükümet konağına çıksana,
Önüne çıkıp yedi saat
Güzel şiir söyleyiversene.
Burada iyi, güzel dönem,
Sınamaya gelen Kırgız’ım.
Nice nice yerlerden
Hayale gelen Kırgız’ım.

Oylonup mına baratat
Obodo canıp cıldızñ.
Mayramdın mına şańında
Tüşürböğün maanayın.
A körökçö, Elmirim,
Cakşı ırdı kaalayın.
Ottoy bolup canalı,
Akındardın uşunday
Ötkörüp catkan talabı.
Akın degen emne eken?...
Aytıp catkan oozunda
Alla bergen terme eken.
Aytışkanga kelgende
Aytışıp koygon emne eken.
Kızdarı mına, karasañ,
Kızdarında kılık bar.
Oşol ilgerteden karı-caş
Urmattaşıp bir birin,
Kırgızdı mına bilet go.
Çındığında kimdigin,
Orusçalap süylösö,
Orusçalap ündösö,
Alar da, bara bara oñolot.
Çınında mına, karaçı,
Kagılam kırgız kalkım bar.
Kün-ay menen teñ östü,
Kırgızımdı estesem,
Taarihtı okup otursam,
Közgö bir kelet elesti.
Al emi mına, bilesiñ,
Bara bara oñolot,

Düşünerek gidiyor
Yüksekte parlayıp yıldızın.
Bayramın işte şanıında
Düşürme keyfini.
En iyisi, Elmir'im,
Güzel şiiri dileyim.
Ateş gibi yanalım,
Akınların böyledir
Geçirdiği talebi.
Akın denen ne imiş?...
Söylediği ağzında
Allah vermiş derme söz imiş.
Atışmaya gelince
Atışmak kolay iş imiş.
Kızları işte, baksana,
Kızlarında nazı var.
İşte eskilerden yaşlısı genci
Hürmet gösterip biri birine,
Kırgız'ı işte bilir ya.
Gerçekte kimliğini,
Rusça konuşunca,
Rusça seslenirse,
Onlar da gittikçe düzelir.
Gerçek işte, baksana,
Kurban olayım Kırgız halkım var.
Gün ayla birlikte geçti,
Kırgız'ımı hatırlayacak olursam,
Tarihi okuyup baktığımda,
Göz önüme gelir yaptıkları.
İşte şimdi, biliyorsun,
Git gide düzelecektir,

Moskva dele, Elmirbek,
Bir kündö bütpöyt emespi.
Oşolordo mındayda
İşti kудay oñdoso
Alla-taala koldoso,
Dalay colu ırdaybız,
Baygege çapkan corgoço.
Eköobüz mına başınan
Egiz bolup kelebız.
Telegeyi aytışta,
Tegiz bolup kelebız.
El-curtka
Akındık caktan çaçkan bir,
Beyiş bolup kelebız.
Eneleriñ koldoso,
Atalarıñ koldoso,
Kудay işti oñdoso,
Eköobüz ırdayt belekpız.
Koldop turgan uşunday
Kırğız kalkım bolboso.
Daa bir ırdap ötsöñçü,
Corgolop, kana corgoço!

ELMİRBEK:

Al sözüñdün baarı ıras,
Aytkan sözüñ dagı ıras.
Bir sözüñö keyidim,
Özümçö ırdap bul cerge
Takşalganı kelbegem.
Özgöçö akın menmin dep,
Maktanganı kelbegem.

Moskova bile, Elmirbek,
Bir günde kurulup bitmemiş ya.
Bu durumda onlarda
İşimizi Huda rast getirirse
Allah kollarsa,
Daha çok şiir söyleriz,
Yarıшта koşan yorga gibi.
İkimiz işte ilk başından beri
İkiz olarak geliyoruz.
Eksikliğı atışmada,
Tam olarak gelmekteyiz.
Halkına yurduna
Akınlık yönünden saçan,
Cennet olarak gelmekteyiz.
Annelerin kollarsa,
Babaların kollarsa,
Huda işi rast getirirse,
İkimiz şiir söyler miydik?
İşte böyle kollayan
Kırğız halkım olmazsa.
Daha bir kere söylesene,
Yorgalayıp, hani yorga gibi!

Bu sözlerinin tümü doğru,
Dediğın sözün de doğru.
Bir sözüne kırıldım,
Kendimce şiir söyleyip buraya
Yetişmek için gelmedim.
Özel akın benim diyerek,
Övünmeye gelmedim.

Ar kaçandan, bir kaçan
Aga-tuugan el menen
Tildeşkeni kelbegem.
Köñüldöğü carasın
Irbatkanı kelbegem.
Köp sözümdün baarisın
Sındatkanı kelbegem.
Andan körö tuugandın
Öz kezegin özünö
Bileer dep aytıp catamın.
Öz dilinde kırgızım,
Süyöör dep aytıp catamın.
Öz cerinde özündöy
Cüröör dep aytıp catamın.
Çet elden çını kaptagan,
Çetten kelip taptagan,
Tama tama taş teşken
Sayasatın kanteyin.
Cürö cürö cüröktü
Cülününön teşkendey,
Sözdörün anın kanteyin.
Tayraktagan, biylegen,
Taasın sözdü bilbegen,
Irların anın kanteyin.
Tayrañdap körgön alardın
Cırgalın anan kanteyin.
Oşondon berki ordoluu
Curt buzar, anan dil buzar,
Cürgöndörün kanteyin.
Kayra kakşık sıy menen
Külgöndörün kanteyin.

Her zamandan bir zaman
Ağa kardeş halkımla
Kavga etmeye gelmedim.
Gönüldeki yarasını
İlerletmek için gelmedim.
Çok sözümdün hepsini
Sınatmak için gelmedim.
En iyisi akrabanın
Kendi sırasını kendine
Bilir diye söylüyorum.
Öz ruhunda Kırgız'ım,
Sever diye söylüyorum.
Öz toprağında kendisi gibi
Gezer diye söylüyorum.
Yabancı halktan kaplayan,
Dışarıdan gelip yetiştiren,
Sıra sıra taşları delen
Siyasetini ne yapayım.
Geze geze yüreği
Ortasından delmiş gibi,
Sözlerini onun ne yapayım.
Yerli yersiz hareketle oynayan,
Anlamını sözün bilmeyen,
Şiirlerini onların ne yapayım.
Yerli yersiz oynayanların
Rahatını ne yapayım sonra.
O zamandan beri saraylı
Yurt bozar, sonra ruh bozar,
Gezenleri ne yapayım.
Gülmelerini ne yapayım.

Arada anday tayrañdap,
Sayrandagan ır menen
Sayraganın kanteyin.
Sayasatka şıltaşıp
San köñüldü ırbatkan
Sözdörün anın kanteyin.
Adamdan başka karagan
Közdörün anın kanteyin.
Ayal-zatı turbaybı.
Azır curnal, telebi
Açıp körsöñ, tuugandar,
Uşu kündö aytkanda;
Cılañaç bolup baarısı,

Kurmancan datka enenin
Kuyuluşturgan sözünün,
Kuykumu menen darısı,
Bul cagın nege süylöböyt?
Bul cakka nege ündöböyt!
Oşonçün kalkım cayıldı,
Ordodon körgön sıyımdı
Calpıñar turat tuncurap.
Calganımbı, çınımbı?
Agayın, tuugan el bolso,
Kanıñar eger bar bolso,
Ar kaçandan, bir kaçan
Atadan kalgan oşondoy...
Arışıñar bar bolso,
Kadimkidey oşondoy,
Aldıga çapsa arıbas,

Arada böyle hareket edip,
Bayram eden şiir ile
Ötmesini ne yapayım.
Siyasete bağdaştırıp
Çok gönlü hasta eden
Sözlerini onun ne yapayım.
İnsandan ayrı bakan
Gözlerini onun ne yapayım.
Kadın zatı imiş.
Şimdi dergi, televizyon
Açarak baksan, kardeşler,
Bu günde söylemeye;
Çıplak olup hepsi,

Kurmancan datka* annenin
Güzel konuşan sözlerinin,
Anlamı ile ilacı,
Bu yönünü niye söylemez?
Bu yönünü niye seslenmez!
Onun için halkım toplandı,
Saraydan gören saygımı
Hepiniz sessiz duruyorsunuz.
Yalanım mı, gerçeğim mi?
Kardeş, akraba halk ise,
Hanınız eğer varsa,
Her zamandan bir zaman
Babadan kalan böyledir...
Adımınız var ise,
Eskisi gibi böyle,
Öne koştursa yorulmaz,

---

* Datka: Kırgızlarda general rütbesine denk gelen ünvanıdır.

Ar atıñar bar bolso.
Atadan kalgan urpakka
Adatıñar bar bolso,
Kalık aytıp ırdagan
Sanatıñar bar bolso,
Kadimki külük at degen
Kanatıñar bar bolso,
Karızıñar bar bolso,
Parızıñar bar bolso,
Ondogon baldar üyrönör.
Karıları bar bolso,
Kalka tutup süylögön.
Darıları bar bolso,
Alp Manastın atınday
Arışıñar bar bolso,
Akın aytkan sözdördü
Eç kaçan kalkım unutup.
Eger namısıñar bar bolso!

CENİŞBEK:

Can dosumdun aytkanı
Calın beken, ot beken,
Kızarıp turgan çok beken?
Cakşı ırdap oturdu
Köñülüm menin tok beken.
Elmirbektin aytkanı
Arabızda çok beken?
Senden kalbay ırdayın,
Senden kalbay çındayın.
Bolboy kaldı körünöt,
Menin sözüm bolmoyun.

Arı atınız varsa.
Babadan kalan kuşağa
Âdetiniz varsa,
Kalık anlatıp söyleyen
Sanatınız varsa,
Eski yürük at diyen
Kanadınız varsa,
Borcunuz varsa,
Farzınız varsa,
Onlarca çocuk öğrenir.
Yaşlıları varsa,
Destek çıkıp konuşan.
İlaçları varsa,
Alp Manas'ın atı gibi
Adımınız varsa,
Akının dediği sözleri
Hiçbir zaman halkım unutma.
Eğer namusunuz varsa!

Can dostumdun söyledikleri
Alev miymiş, ateş miymiş?
Kızarmış olan köz müymüş?
İyi şiir söyleyip oturdu
Gönlüm benim tok muymuş?
Elmirbek'in söyledikleri
Aramızda yok muymuş?
Senden kalmadan şiir söyleyeyim,
Senden kalmadan gerçeği söyleyeyim.
Olmadı gözüküyor,
Benim sözüm olmadan.

Uşunday sözdü tıñdayın,
Arañarda mındayda,
Asıl candı ıymandan
Kor tutkandar cok beken?
Açka kalsa ölöm dep,
Korkutkandar cok beken?
Kıskası mında kelgende,
Cırgagandar cok beken?
Orustardın ırların,
Uurdagandar cok beken?
Kırgızdı emes başkanı
Sıylagandar cok beken?
Kagılam Isıkkölümdü
Turizimge şıltoolop
Bulgagandar cok beken?
Köñüldördü apkelsem,
Cırgagandar cok beken?
Kıskası, mında kelgende,
Oylogondor cok beken?
Köñüldörgö köp nerse
Bürkülgöndör cok beken?
Tuz tatkan ceriñ miñ colu
Tükürgöndör cok beken?
Çınımdı aytıp catamın
Ömürgö mında kelgende,
Ömürdün suusun tatayın.
Irdap-ırdap kelgende,
Elmirim, özüñ bilesiñ,
Kara kanday, ar kanday.
Korkok kanday, sak kanday,
Kulak kanday, baş kanday.

Böyle sözü dinleyeyim,
Aranızda bu durumda,
Asil canı imandan
Hor tutanlar yok muymuş?
Aç kalırsa ölürüm diyerek,
Korkutanlar yok muymuş?
Kısacası buraya gelince,
Rahat edenler yok muymuş?
Rusların şiirlerini,
Çalanlar yok muymuş?
Kırgız'ı değıl başkaları
Sevenler yok muymuş?
Kurban olayım Issık Köl'üme
Turizmi sebep gösterip
Kirletenler yok muymuş?
Gönülleri getirsem,
Rahat edenler yok muymuş?
Kısacası, buraya gelince,
Düşünenler yok muymuş?
Gönüllere çok şeyler
Püskürtenler yok muymuş?
Tuz tadan yerine bin kere
Tükürenler yok muymuş?
Gerçekleri söylüyorum
Ömre böyle geldikten sonra,
Ömrün suyunu tadayım.
Şiir söyleyip gelince,
Elmir'im kendin bilirsin,
Kara nasıl, ar nasıl olduğınu.
Korkak nasıl, sağ nasıl,
Kulak nasıl, baş nasıl olduğınu.

Sakal kaday, a kaday,
Köp kaday da, az kaday.
Akın bolup kalgan soñ
Aytış kerek cazganbay,
Taşka tamga baskanday.
Barısbekten ber cakka
Uřularđın baarısı,
ındıgında kep aytkan.
İlgerteden karaçı,
Barısbek kagan barında,
Bakıldap turgan agında,
Kambar degen baatırı,
A dağı körgön kamilga.
Oşolordon kelatkan
Er urpaktuu Manastın
Tukumdarı ekenbiz.
Bügün mına erkindik,
Zamandı mına karaçı,
Kıtay menen karmaşıp,
Dalay kandı kekenbiz,
Uşunday küngö cetkenbiz.
Bügün andan körö bul cerde
Köñüldördü apkelsek.
Köp kubanıtı deylii,
ındıgında kelgende,
Soo bololu deylii.
Kan tögülböy keliptir,
Azattık uşul zamanga
Allaga şügür deylii.

Sakal nasıl, sa nasıl,
Çok nasıl da, az nasıl olduğunu.
Akın olduktan sonra
Söylemek gerek çekinmeden,
Taşa damga basmış gibi* .
Barsbek'ten* bu yana
Bunların hepsi,
Gerçekleri söylemişlerdir.
Eskiden beri baksana,
Barsbek kağan var iken,
Gelişmiş döneminde,
Kambar denen bahadırı,
O da yapmış hazırlığı.
Onlardan bu yana geliyor
Yiğit nesilli Manas'ın
Torunları imişiz.
Bugün işte özgürlük,
Zamana işte baksana,
inler ile çarpışıp,
Nice kan geçmişiz,
Böyle güne ulaşmışız.
Bugün en iyisi burada
Gönülleri yüceltsek iyidir.
Çok kıvancı söyleyelim,
Gerçeklere gelince,
Sağ olalım diyelim.
Kan dökülmeden gelmiş,
Azatlık işte zamana
Allah'a şükür diyelim.

---

* Bu mısradaki deyim “açık ve yerinde” anlamına gelmektedir.

* Barsbek Kırgız kağanıdır.

ELMİRBEK:

Teñirge şügür deyliçi,
Teñdüü küngö cetkirgen.
Baykap turam deminen,
Babalardın urpagı.
Kadimki elim kep bilgen,
Kaçan da bolso kırıgızım,
Kursagı aç kalsa da,
Kurugan küngö barsa da,
Cay maanisin tappagan.
Cabık küngö kalsa da,
Caman küngö barsa da,
Akınıñ akın bolgon el,
Ar ubakta kaadaga
Ata-babam tolgon el.
Tak uşunday bolgula.
Ayta turgan sözümdü,
Kalayık kalk mınabul,
Eley turgan elekpi?
Kötörüp cürö bereli
Kök tiretip celekti
Aytış degen uşunday...
Ar kaçan bolsun dep aytam
Özüñör koldop algıla,
Aytış degen çoñ önör
Eköobüzgö kerekpi.

CENİŞBEK:

Caşı menen karıña,
Iras kerek deçi baarıña.

Tanrıya şükür diyelim,
Eşitlik gününe ulaştırdığı için.
Dikkat ediyorum hevesinden,
Ataların neslisin.
Eski halkım söz bilen,
Ne zaman da olsa Kırız'ım,
Karnı aç kalsa da,
Kurumuş güne varsa da,
Rahatlığın anlamını bulmayan.
Kapalı güne kalsa da,
Kötü güne varsa da,
Akının akın olan halk,
Her zaman geleneğe
Ata-babam dolu halk.
Tam böyle olun.
Söyleyecek sözümü,
Kalabalık halk işte bu,
Eleyecek elek mi?
Kaldırarak gezelim
Göge yüceltip bayrağı
Atışma dediğin böyledir...
Her zaman olsun derim
Kendiniz kollayıp alın,
Atışma denen büyük sanat
İkimize gerek mi?

Yaşlısıyla gencinize,
Gerçekten lazım hepinize.

Sen eköbüz ekenbiz,
Bul çaşoonun konogu.
Irday berse akındar
Irga aytçı, toyobu?
Ölsök, bir çuñkurda bololu,
Tirüü bolsok oşentip
Bir döbögö konolu.

Sen ikimiz imişiz,
Bu hayatın konuğu.
Şiir söylerse akınlar
Şiire söylesene, doyar mı?
Ölse bir çukurda olalım,
Hayatta olsak böylece
Bir tepeye konalım.

58. Dauletkerey Kap ulı (Kazakistan) ile Ceñişbek Toktobekov (Kırgızistan)⁶⁰⁹

DAULETKEREY:

Aytıstın taygazanı tagı kaynap,
Bissmilla dep bastaym, Abılaylap.
Ceñişbek maga kezek berip catır,
Meyman goy dep salttın da cayın oylap,
Kırgızım, alkaluu toy kuttu bosun,
Babalardı sıylagan bağın oylap.
Ceñicok babam toyu kuttu bosun,
Buyurup basımızga tarıday bak.
Ey, columa Caratkan dep carsalaym,
Tobuña töp kelgen soñ Tañır aydap.

Ceñişbek, kasımdağı kırgız dosum,
Kara ölöñ kasiyetin biz bilgesin.
Ezelten egiz kozu kazak yedik
Komuz ben dombra küy kümbirlesin.
Atadan asıp tulgan uul bolsañız,
Cayloogo cetkireli ırdın köşin.
Ulustun uluu künü alkaña kep,

Aytışın söz kazanı da kaynayıp,
Bismillah diye başlayayım, Abılay gibi.
Ceñişbek bana öncelik veriyor,
Misafir diye geleneği düşünerek,
Kırgız'ım niyetli toy kutlu olsun,
Atalara saygı gösterip geleceği düşünüp.
Ceñicok atamın toyu kutlu olsun,
Ey, yoluma Yaradan diye başlayayım,
Tanrı kalabalıkla karşına çıkardığından.

Ceñicok, karşımdaki Kırgız dostum,
Kara şiirin önemini biz bilelim.
Eskiden beri ikiz kuzu Kazak idik
Kopuz ile dombıra ezgi çıkartsın.
Babadan doğan oğul iseniz,
Yaylaya ulaştıralım göçünü şiirin.

⁶⁰⁹ “Kut cıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının finali, 20. Mart 2004, Bişkek

Ekinçi aylanımga ülgirgesiñ.
Cüröbüz atka minsek üzöñgülöş,
Bilmeysiñ gurpubuzdı bizdin nesin
Ey, köröyük kalay-kalay bapaldı eken,
Ciberşi, tizginiñdi, tizgindesim!

İkinci dönemeçte yetişirsin.
Gezeriz ata binsek üzengileş,
Ey, görelim nasıl yetişmişsin,
Bırak dizginleri, aynı dizgini tutanım!

CENİŞBEK:

Aytışka çıkkın önögüm,
Önördü anda körömün.
Akkan suu bolup agılıp,
Anda, karap tur bugün cönödüm.
Caratkan özü koldoso,
Ceñicok bolup tögömün.
Iras, dostoştıñ dosum, dostoştıñ,
Dostuk dep dagı aytpasam,
Negedir maga okşoşsuñ.
Közümö közüñ opokşoş,
Sözümö sözüñ opokşoş,
Cılıña cılım opokşoş,
Kılıña kılım opokşoş.
Al dagı mına, cakşı eken...
Ezelten egiz kılğanı,
Taalay eken, baktı eken.
İlgerkiler kep aytkan;
Kazak menen kırgızıñ
Bölünbösün dep aytkan.
Çaypalıp bul ayaktan
Tögülbösün dep aytkan.
Bir birine eç kağan
Caman aytıp ar ubak,
Sögünbösün dep aytkan.

Atışmaya çıkan dostum,
Yeteneğine şimdi bakarım.
Akan su olup akarak,
Öyleyse, bak bugün yola çıktım.
Yaradan kendisi kollarsa,
Ceñicok olarak döktürürüm.
Evet, dost oldun dostum, dost oldun,
Dostluk diye gene söylemezsem,
Niçindir bana benzersin.
Gözüme gözün çok benzer,
Sözüme sözün çok benzer,
Yılına yılım çok benzer,
Kılına kılım çok benzer.
O da işte, güzel imiş...
Eskiden ikiz yapalı,
Talih imiş, baht imiş.
Eskiler söz söylemiş;
Kazak ile Kırgız'ın
Bölünmesin diye söylemişler.
Çalkalanıp bu kâsedan
Dökülmesin diye söylemişler.
Biri birine hiçbir zaman
Kötü konuşup her zaman,
Sövüşmesin diye söylemişler.

Bir buudaydın danınday,
Bir denenin canınday,
Bir tamırdın kanınday,
Bir kamçının sabınday,
Kazagım kelse kaşıma,
Kantip turam calınbay.
Andıktan bugün ırdasak,
Cakşılık kılıp ırdaylı...
Calpısın aytam tartıp kal,
Korgoşun bolup balkıp kal,
Tuugan degen oşondoy.
Aytçuuñ bolso aytıp kal,
Kazakta mına al kanday,
Turmuş ötüp catpaybı,
Dosum, ugup tursañ ar kanday.
Kıskasın aytıp oltursam,
İştegi bolbosun deymın armanday.
“Kabardan” körüp catabız
Ar kimden alğan batasın,
Ölöñdün aytkan tazasın,
Aytıştı mına östürgön,
Cürsün agam çaşasın!
Bolboso mında aytayın,
Sözdörüñ mında anıkpı?
Kırgızdın bolso cigiti
Şer-Niyazdın Sadıgı,
İslamdın Dastanı,
Uşunday aytış baştadı.
Önör degen emine,
Celbirep turgan celekpi,
Bolboso, cön ele turgan elesbi?

Bir başağın buğdayı gibi,
Bir bedenın canı gibi,
Bir damarın kanı gibi,
Bir kamçının sapı gibi,
Kazak’ım gelse karşıma,
Nasıl dururum yalvarmadan.
Onun için bugün şiir söylesek,
İyiliğe söyleyelim...
Geneli söylerim çekip kal,
Kurşun olup eriyip kal,
Akraba denen böyledir.
Diyeceğın varsa söyleyip kal,
Kazak’ta işte hal nasıl,
Hayat geçiyor değil mi,
Dostum, dinliyorsan her türlü.
Kısaca konuşacak olursam,
İçteki hüznün gibi olmasın.
“Haberlerden” görüyoruz.
Herkesten alan duasını,
Şiirin söyleyen temizini,
Atışmayı işte geliştiren,
Cürsün ağam yaşasın!
Olmazsa burada söyleyeyim,
Sözlerin burada gerçek mi?
Kırgız’ın olsa yiğidi
Şer Niyaz’ın Sadık’ı,
İslam’ın Destan’ı,
Böyle atışma başladı.
Sanat dediğın nedir,
Dalgalanan bayrak mı,
Yoksa sadece bir hayal mi?

Aytıkılaç1, baylarım!
Aytış degen bul özü,
Sadıkka ele kerekpi?!
Arañarda kimder bar?
Aytıp mında kalayın.
Aytıp aytıp bereyin,
Intımakka keleyin,
Ugup turgun, Kereyim!
Sizde dağı bar çıgar,
Ança-mınça bolso da,
Aytılbağan armanñ,
Armandı mına aytalı.
Ança-mınça salmagın,
Dos bolup mında kalğan soñ,
Aytkan cakşı turbaybı...
Tizginiñdi kiçine
Tartkan cakşı turbaybı.
Kıskası aytıp turganda,
Akın kayda, ır kayda,
Ortodo aytkan sıy kayda?
Kıskasın mına aytkanda,
Bir kezde mına bir Kırgız
Tee-e... mongol cakka bardı ele,
Bata berip kaldı ele,
Alıs cakka bardı ele,
Alla-taaladan caratıp,
Akbatı surap kaldı ele.
Anan, akbeşike bölönüp,
Kereyim kelip törölüp,
Opokşoş bolup turasıñ.
Altınday ırdı kurasıñ,

Söleyiniz zenginlerim!
Atışma dediğın bu sadece,
Sadık'a gerek mi?!
Aranızda kimler var?
Burada söyleyeyim.
Söleyip anlatayım,
Barışa geleyim,
Dinleye dur, Kerey'im!
Sizde de vardır belki,
Az veya çok olsa bile,
Söylenmeyen derdin,
Derdini işte söyleyelim.
Az veya çok ağırlığını,
Burada dost olduktan sonra,
Anlatan iyi değıl mi...
Dizginini birazcık
Çekmek iyi değıl mi.
Kısacası söyleyince,
Akın nerede, şiir nerede,
Ortadaki saygı nerede?
Kısacasını işte söyleyince,
Bir zamanlar işte bir Kırgız
Ta... Moğol yönüne gitmişti,
Duasını vermişti,
Uzak yere varmıştı,
Allah yaratarak,
Ak duasını istemişti.
Sonra, ak beşiğe yatırılıp,
Kerey'im dünyaya gelmişti,
Duruşun çok benziyor.
Altın gibi şiir söylersin,

Cakşılığını bereyin.
Cakşı aytçı, emese,
Kanday da ırdı sunasıñ?
Cakşılık bolso emese,
Özüñdü bugün caraşat
Ay menen küngö teñese.
Alakan çapsa kırgızım,
Caraşıp turat Kereyge.
Bugün altınday ırdı elese...

İyiliğini vereyim.
Güzel söyle, öyleyse,
Nasıl bir şiir sunarsın?
İyilik olursa öyleyse,
Sana bugün yakışır
Ay ile güneşe benzetilmen.
Alkışlarsa Kırgız'ım,
Yakışıyor Kerey'e.
Bugün altın gibi şiiri elese...

DAULETKEREY:

Ceñişbek maga mınday kep aytadı,
Birdemeni bilmeşe nege aytadı...
Ukşaşpız dep otırıñ ekeömizdi,
Ukşaştığım bar bolso el aytadı.
Kim bilsin senin akeñ (atañ) büldürdümü?
Ol cagın kal caratkan cön aytadı.
Nemese menin akem büldürdümü?
Akıykatın bilgen adam töp aytadı.
Kazakta ekeömizdey okşoştordu.
Okşomosoñ, tuubagır-dep aytadı
Keñ Bişkeke kelgende,
Tañırım cardam bergende,
Kızıl da tilim çeçilgey.
Ceñişbek menen aytısıp,
Elmirbek menen tartısıp,
Mereyidi elim ösürgey,
Ölöñdü arı sozayın.
Kazaktın cırındagıday,
Kız-Cibektin köşindey
Ulangayır cır aytam,

Ceñişbek bana böyle söz söyler,
Bir şeyleri bilmezse niye söylesin...
Benzeriz diyorsun ikimiz,
Benzerliğimiz varsa halk söyler.
Kim bilsin senin baban yanıldı mı?
O tarafını yaratan kendisi söyler.
Veya benim babam yanıldı mı?
Gerçekleri bilen insan tam söyler.
Kazak'ta ikimiz gibi benzerleri.
Benzemezsen doğmayası-diye söyler
Büyük Bişkek'e gelince,
Tanrım yardım edince,
Kızıl da dilim çözülesi.
Ceñişbek ile atışıp,
Elmirbek ile atışıp,
Galibiyeti halkım esirgeme,
Şiiri oradan uzatayım.
Kazakların şiirindeki gibi,
Kız-Cibek'in göçü gibi

Sarı-Arkanın töşindey.
Oy, Kazak menen kırgızdın,
Idrabasın birdiği,
Osıga tilim kösilgey
Ey, Biz dostuktuu el bolayık
Nura* menen Esildey*
Caratkan özü car bolup,
Babalardın bayagı
Künesin özi keşirgey...
Ey, Ceñişbek cırlap catsań eldik kalay?
Sözünü ar hıl bolgan teńdik kalay?
Aytıştı Cürsün bastap, Sadık kostap,
edip,
Önügü deysińbi elden, kördük kalay!
Dostığımız aytış menen ulansa eken,
Kuday da köküröktön şerdi ukkanday.
Atadan aşıp tuğan akın uulsuń,
Ceriñe eerise eken terlik kalmay.
Ata önerin tağı da dalildeşi
Tiliñe soko şegip, cer cırtkanday.

CENİŞBEK:

Anda emese Kereyim,
Men da ırdap tögöyün.
Cakşılıktın aldında
Ceñicoktoy cönöyün.
Kerey degen atıñday,
Kebezdey bolgon zatiñ bar.
Karap karap oltursam,
Cıyırma beşte caşıñ bar.
Irdap ırdap kelgende,

Sarı-Arka'nın yamacı gibi.
Ey, Kazak ile Kırgız'ın,
Bozulmasın birliğı,
Buna dilim varacak gibi
Ey, biz dost halklardan olalım
Nura ile Esil gibi
Yaradan kendisi şahit olsun,
Ataların eskiden
Günahlarını kendisi affeder...
Ey, Ceñişbek şiirinde halk nerede?
Sözüne çok çeşitli eşitlik nerede?
Atışmayı Cürsün başlatıp, Sadık devam
Gelişmek mi dersin halktan, nail gördük!
Dostluğumuz atışmayla devam etsin,
Huda da içimizdeki sözü duymuş gibi.
Babanın akın doğan oğlusun,
Toprağına faydası çok olsun.
Baba sanatını daha da geliştirip
Dilin ile toprağına hayat vermiş gibi.

Öyle ise Kerey'im,
Ben de şiir döktüreyim.
İyiliğın önünde
Ceñicok gibi yola çıkayım.
Kerey diyen adın gibi,
Pamuk gibi zatın var.
Dikkate ederek baktığımda,
Yirmi beşte yaşın var.
Şiir söylediğinde,

Ir nöşörgö bergende,
Irdaganga akıñ bar,
Uzun bolgon boyuñ bar,
Uzun kırgız cılında,
Kanday aytar oyuñ bar?
Ceñişbek menen aytıssañ,
Kanday sabar tobuñ bar?

Bügün cakşı mındayda,
Buuday bolup ır menen
Öngönüm cakşı emespi.
Köñülümdü özüñö
Bölgönüm cakşı emespi.
Cakşılıktı dayıma
Körgönüm cakşı emespi.
Arpa bolup ır menen
Öngönüm cakşı emespi.
Cakşı attın canında
Çurkagan cakşı emespi.
Akındardın ırların
Urtağan cakşı emespi.
Cakşı menen bir cürüp
Cakşılıgıñ dayıma,
Körgönüñ cakşı emespi.
Kazaktı bölüp salgança,
Kara cerdi cer kılıp,
Ölgönüñ cakşı emespi.

Kele catkan kırgızdın
Telegeyi teñ kırgız.
Keebir kezge kelgende

Şiiri yağmur gibi döktürünce,
Söylemeye hakkın var,
Uzun olan boyun var,
Uzun Kırgız yılında,
Söyleyecek ne düşüncen var?
Ceñişbek ile atışsan,
Saldırcak ne topun var?

Bugün iyi böylesi,
Buğday olup şiir ile
Yeşermem iyi değil mi?
Gönlümde kendine
Çevirmem iyi değil mi?
İyiliği daima
Görmem iyi değil mi?
Arpa olup şiir ile
Yeşermem iyi değil mi?
Güzel atın yanında
Koşturmak iyi değil mi?
Akınların şiirlerini
Yudumlamak iyi değil mi?
İyi ile birlikte gezip
İyiliğini daima,
Görmem iyi değil mi?
Kazak'ı bölmektense,
Kara toprağı yurt edinip,
Ölmen iyi değil mi?

Büyümekte olan Kırgız
Mükemmel geliyor.
Bazı yerlere gelince

Karap tursam keñ kırıgız,
Açık aytıp ırdayın.
Çındıktı aytıp, cazganbaym,
Kalptı aytıp, maktanbaym.
Tilimdi kesip alsa da,
Tirüülöy körgö salsa,
Artıman kazak baurum,
Kaytalap meni barsa da,
Çın aytayın, sen kırıgız,
Birigip turgan, el kırıgız,
Kee bir cerge kelgende,
Kemçilik bar keñ kırıgız.
Diliñdi bil, sen kırıgız,
Teñirdin colun unutpay,
Diniñdi bil, sen kırıgız.
Kaadaa-saltın unutup,
Kararıp otko küygön bar.
Babanın ırın catabay,
Batıştın ırın süygön bar.
Kazak kazak bolalbay,
“Kosyak” bolup cürgön bar.
Ayta berse tügönböyt,
Armanduu kanday düynöñ bar!
Kırıgız kırıgız bolalbay,
Kırgız bolup cürgön bar.
Oşolordun baarısı
Arman emey, emine?
Attiñ, düynö calgan bir,
Camandıktı başıña,
Salgan emey, emine?
Uşintip ırdap sızdadım.

Bakınca birçok Kırıgız’a,
Açık söyleyeyim.
Gerçekleri söylemeden çekinmem,
Yalanı söyleyip övünmem.
Dilimi kesip alsa da,
Diri diri mezara soksa da,
Arkamdan Kazak kardeşim,
Tekrarlayıp beni gelse de,
Gerçek söyleyeyim, sen Kırıgız,
Birlikte olan, Kırıgız halkı,
Bazı yerlere gelince,
Eksiklikler var aranda Kırıgız.
Ruhunu bil, sen Kırıgız,
Tanrının yolunu unutmadan,
Ruhunu bil, sen Kırıgız.
Gelenek göreneğini unutup,
Kararıp ateşe yanan var.
Ataların şiirini söylemeden,
Batının şiirini seven var.
Kazak Kazak olamadan,
“Yamuk” olanları da var.
Söylemekle tükenmez,
Üzüntü dolu dünya var!
Kırıgız Kırıgız olamadan,
Kırgız olanları da var.
Onların tamamı
Üzüntü değil da nedir?
Maalesef, dünya yalandır,
Kötülüğü başına,
Vermek değil de nedir?
Böyle şiir söyleyip sızladım.

Köçölördö baltırın
Körgözüp cürgön kızdarıñ,
Bul cagın anın kanteyin...
Kökölötüp uçkanıñ
Aytışsa meyli, aytışıp
Almatıda tartıştık,
Korgoşunday balkıştık.
Kenen akın, sen bolsoñ,
Osmonkuluñ, men bolup,
Süyünbayım, sen bolsoñ,
Katagan akın, men bolup,
Altın ırdın mömösün
Calagan akın men bolup,
Kırgızım dep, can kurman,
Atagan akın, men bolup,
Özüñ menen turayın...
Kedeyim bugün teñ bolup,
Aldıñan bugün kalbaymın,
Aytış caktan kem bolup.

Manas babam baş bolup,
Koşkon kırgız emespi.
Uluttardın barısın
Dostor kırgız emespi.
Tatarlardan Camgırçı
Baarın baarın, aytayın.
Artında cürgön er Kökçö
Oşolordun baarısı
Koldop cürgön şer Kökçö
Alıs caktan baykasañ,
Arman bek kelgen emespi.

Sokaklarda bacaklarını
Göstererek gezen kızların,
Bu yönlerini ne yapayım...
Yükseklerde uçtuklarını
Söylerse tamam, söyleyip
Almatı'da çekiştik,
Kurşun gibi eriştik.
Kenen akın, sen olsan,
Osmonkul'un ben olup,
Süyünbay'im sen olsan,
Katagan akın ben olup,
Altın şiiirin meyvesini
Yalayan akın ben olup,
Kırgız'im diye, can kurban,
Atagan akın ben olup,
Kendinle durayım...
Fakirim bugün eşit olup,
Önünde bugün kalamam,
Atışma yönünden olup eksik.

Manas atam başta olmak üzere,
Şiir söyleyen Kırgız değil mi?
Ulusların tamamıyla
Dost olan Kırgız değil mi?
Tatarlardan Camgırçı
Hepsini bırakmadan söyleyeyim.
Arkasında gezen yiğit Kökçö
Onların bütün hepsi
Kollayarak gezeni yiğit Kökçö
Uzaklara baktığımızda,
Arman bey gelmiş değil mi?

Atañdın körü dünüyö,
Kalgan dep kelgen emespi.
Kazak emes kırgızdı
Baurum dep kıyalbay,
Kıtayın taştap tiyaktan
Almambet kelgen emespi.

Dauletkerey canımda,
Ötköndü estep mindayda,
Çımçılasak ır çıgat,
Bolor bolbos sözdör dep,
Kımtılasak ır çıgat.
Anday sözdü aytpaylı,
Ortodo bolsun ıntımak.
Intımak bolso, ır çıgat.
Estebes agam aytkanday:
Intımak bolso ortodo,
Etek-ceñiñ kulpunap,
Tırışa berseñ mindayda,
Çındığında çır çıgat.
Intımaktı ırdabay,
Idıratam dep kelseñ,
Irdabastan azır ket.
Azır ketseñ, baçım ket!
Dosum dep kelip turasıñ,
Canım dep kelip turasıñ,
Birge öskön mömölöş,
Bağım dep kelip turasıñ.
Oorup kalsam içüügö
Darım dep kelip turasıñ.
Köödönüñö allanın

Maalesef yalan dünya,
Kaldı diye gelmiş değil mi?
Kazak değil Kırgız'ı
Bağrım diye kıyamadan,
Çin ülkesini bırakıp oralardan
Almambet gelmiş değil mi?

Dauletkerey yanımda,
Geçmişini hatırlayıp burada,
Çekişsek şiir çıkar,
Olur olmaz sözler diye,
Konuşsak şiir çıkar.
Öyle sözü söylemeyelim,
Ortada olsun birlik beraberlik.
Dostluk olunca şiir çıkar.
Estebes ağamın söylediği gibi:
Dostluk olsa ortada,
Etek yenin parlar,
İnat edersen böyle durumda,
Gerçekten de kavga çıkar.
Dostluğu söylemeden,
Bozarım diye gelirsen,
Şiir söylemeden şimdi git.
Şimdi gidersen çabuk git!
Dostum diye gelmişsin,
Canım diye gelmişsin,
Aynı meyveyi yiyerek büyüyen,
Bağım diye gelmişsin.
Hastalansam içmeye
İlacım diye gelmişsin.
Allah'ın huzuruna

Kömököygö berüüçü
Iriskısın kuyasıñ,
Allaga sen da bilin da,
Teñirge moyun sunasıñ...
Sen da cürgön bir kulısuñ,
Men da cürgön bir kulmun.
Cakşılıkka kelgende
Cakşılıkka imerse, (?)
Cakşılıktı aytuu bir,
Caradı ele imerse.
Bolboso mına karaçı,
Eköobüz kazak, kırgız balası
Kanımız birge bolgon soñ,
Canımız birge bolgon soñ,
Eldin alıp batasın,
Irdın aytıp tazasın,
Körböylü mında camandık.
Eköödö bolsun amandık,
Sende bolup tursun deym,
Ortosunda salamdıq.
Camandıkka barbaym,
Aytıp öttüm al-cayın.
Irdap kalgım, Kereyim,
Ubakıtıñ albaym.

DAULETKEREY:

Ey, Ceñişbek, suu corgodoy taypalgansıñ,
Kazak ben kırgız muñun aytalgasın.
Agaym da alakan sogup catır,
Tagdırıñdan karımta kaytargasın.
Dauletti da kazaktın akımı dep,

Kâseyle vermeye
Rızkını koyarsın,
Allah'a sen de başvur,
Tanrıya boyun eğersin...
Sen de gezen bir kulsun,
Ben de gezen bir kulum.
İyiliğe gelince
İyiliğe baş çevirse,
İyiliği söylemek aynıdır,
Dönse iyi olurdu.
Olmazsa işte baksana,
İkimiz Kazak, Kırgız balası
Kanımız aynı olduktan sonra,
Canımız aynı olduktan sonra,
Halkın alıp hayır duasını,
Şiirin söyleyip güzelini,
Görmeyelim böyle kötülüğü.
İkimizde olsun sağlık,
Sende olsun derim,
Ortada selam vermek olsun.
Kötülüğe varmayım,
Söyleyip geçtin hal durumunu.
Şiirini söyle, Kerey'im,
Vaktini almayayım.

Ey, Ceñişbek, su yorgası gibisin,
Kazak ile Kırgız derdini söyledin.
Kardeşler de içten alkışlıyor,
Daulet'i de Kazak'ın akımı diye,

Şapalaksız könilimdi kaytarbasın.

Ceñicok babam toyu bolıp catsa,
Dauletkerey tilekti cayt (masele) arnasın.
Ceñişbek surap catır arman bar dep,
Bolmasın perişteñnen şaytan basım.
Ceñicoktun toyunda bir tilegim,
Keñ Bişkek şańragıñ şaykalbasın.

Ey, Kenen akın, sen bolsañ,
Osmonkuluñ, menmin dep,
Söz aytasıñ celdirip.
İlebiziñdi otırmın,
Dostuguñ dep, men bilip.
Arı karay men da çabayın,
Alatoonun çıñına.
Arkanın bultun kondurup,
Kara nöşör töndürüp(?..).
Arkalı akın şın bolsom,
Karañgıdan col bilip,
Ceñişbegim kasımda,
Akkalpagıñ başında.
Cambıl menen aytasıñ,
Süyünbaydı keşegi,
Arstanbek babañdın,
Mañdayda bağı beş yeli (manca)
Soñınan şıkkın sen kulun,
Kulun degen ar kaçan,
Tulparga karap ösedı.
Arstanbektin tukumu,
Altın müyüzdün tukulu.
Ceñicoktun toyunda

Ceñicok atamın toyu oluyorsa,
Dauletkerey dileklerini söylesin.
Ceñişbek soruyor derdim var diye,
Olmasın meleşinden şeytan başım.
Ceñicok'un toyunda tek dilediğim,
Büyük Bişkek güzelliği bitmesin.

Ey, Kenen akın, sen olsan,
Osmonkul'un benim diyerek,
Söz uzatırsın saman altından.
Dostluğun diye, ben bilip.
Öteye doğru ben de koşturayım,
Ala-Dağ'ın gerçeğine.
Arka'nın bulutunu kondurup,
Kara yağmuru döndürüp.
Arka'lı akın isem gerçekten,
Karanlıktan yol bulup,
Ceñişbek'im karşımda,
Ak kalpağın başında.
Cambıl ile söylersin,
Süyünbay'ı daha dünkü,
Arstanbek atanın,
Sonradan çıkan sen yavru tay,
Tay diyen her zaman,
Büyük ata bakarak büyür.
Arstanbek'in çocuğu,
Altın boynuzun iyisi.
Ceñicok'un toyunda

Caralganday kütümü.
Toktogul babam aytkanday,
Sen da menin dosımsıñ.
Atka minse, tizgindeş,
Attan tüşsö, tizeleş.
Köp süylösö, sabaktaş,
Tabak tartsa, tabaktaş.
Sondıktan ne deyin,
Ey, cakşı sözüñdö aytuuga,
Akındardın ar kaçan
Cetet eken akılı.
Kabaganga kaptırmaz,
Tebegenge teptirmes,
Sen kırgızdın akını.
Meni da osol demegin,
Karap koy, kanday ölöñüm.
Surap catsañ ar karay,
Sıbagañdı beremin.
Öleñ-cırdan bayşeşek,
Nooruzda kelip teremin.
Ey, sen kırgızdın akını,
Kazaktın kuttuu kursağın,
Carıp çıkkan men bolom.
Dauletkerey Kap uulu!

Ey, oşonduktan tulparga
Birge minse oomaydı,
Eki dostun takımı.
Keñ Bişkektin şaharın
Calındagan cırım men,
Çalkıtıp cırlap keteyin.

Yaratılmış gibi güdümü.
Toktogul atamın dediği gibi,
Sen de benim dostumsun.
Ata binse, dizginleş,
Attan inse, dizinle destek ver.
Kalabalık konuşsa, sohbet et,
Tabakla aş verse, tabaklaş.
Bundan dolayı ne deyim,
Ey, iyi sözünü demeye,
Akınların her zaman
Yetermiş akılı.
Çok havlayana kaptırmaz,
Tepenlere teptirmez,
Sen Kırgız'ın akınısın.
Beni de işte demeyesin,
Bir bakıver, nasıl şiirim.
Soruyorsan ters bakıp,
Nevruzda gelim dererim.
Ey, Sen Kırgız'ın akını,
Kazak'ın kutlu karnını,
Yararak çıkan ben olurum.
Dauletkerey Kap uulu!

Ey, bundan dolayı atına
Birlikte binse devrilir,
İki dostun eyer takımı.
Büyük Bişkek'in şehrini
Alevlenen şiirimle,
Çalkalayıp şiir söyleyip gideyim.

Aruulardın cürögün
Ottoy ısıq ölöñ men
Balkıtıp cırlap keteyin.
Akkuuday bolso aruular,
Aydıñında aytıştın,
Kalkıtıp ırdap keteyin.
Ceñişbektey dosuma
Sararkaday cerimden,
Cusañduu (ermendüü) cırlu, öleñdi
Añkıtıp ırdap keteyin.
Baarın ayt da, birin ayt,
Ceñicoktun toyunda,
Keñ Bişeketin boyunda,
Istık-Köldey elimdin,
Istık-Köldey köñilin,
Tolkutup cırlap keteyin.

CENİŞBEK:

Akındardın aytkanı
Celbiregen tuu bolot.
Kapıstan mintip karmasañ,
Kee bir önöktöşüñ kuu bolot.
Almatıga barganda
Asılasıñ Kereyim.
Çındıktı aytsañ mındayda,
Caşırasıñ Kereyim.
Cakşı aytıp, can dosum
Bakırasıñ Kereyim.
Intımaktı ırda dep,
Aytkanıñdın baarı çın.
Intımaktı ırda dep,

Güzellerin yüreğini
Ateş gibi sıcak şiir ile
Eritip şiir söyleyip gideyim.
Ak kuğu gibi ise güzeller,
Meydanında atışmanın,
Kaldırıp şiir söyleyip gideyim.
Ceñişbek gibi dostuma
Sarıarka gibi yurdumdan,
Ormanlı şiirli, şarkıyı
Kokutarak şiir söyleyip gideyim.
Her şeyi söyle de, birini söyle,
Ceñicok'un toyunda,
Büyük Bişkek'in kenarında,
Isık-Köl gibi halkımın,
Isık-Köl gibi gönünü,
Dalgalandırarak şiir söyleyip gideyim.

Akınların dedikleri
Sallanan bayrak olur.
Aniden şöyle tutarsan,
Bazı dostların kurnaz olur.
Almatı'ya varınca
Saldırırsm Kerey'im.
Gerçekleri söyleyin burada,
Saklıyorsun Kerey'im.
İyi konuşup, can dostum
Bağırırsm Kerey'im
Dostluğu söyle diyerek,
Dediklerinin tümü gerçek.
Dostluğu söyle diyerek,

Tartkanıñdın baarı çın.
Sol közüñ bolso seniki,
Oñ közüñ bolso meniki.
Sol böyrök bolso seniki,
Oñ böyrök bolso meniki.
Ölmöyün adam cer albayt,
Abasız adam dem albayt.
Akın akın bolmoyun
Aytışka mintip kelalbayt.
Kazak menen kırgızdı
Kuday gana bölböso,
Eç kim munu bölalbayt.
Eköobüz mında tartışıp,
Ce kuday meni albayt da, seni albayt.
Aytışıp mında catkanda,
Akın akın çıñalbayt.
Akın bolboy ır kayda,
Açılmayın sır kayda.
Tögüp tögüp turmayın,
Tökmölördö ır kayda.
Özüñ Kerey aytkanday;
Irdaş kerek mındayda.
Kalp kayda da, çın kayda?
Cakşılıktı ırdoogo
Caratkan bergen emespi.
Özüñ aytıp turasıñ,
Kazak, kırgız birtuugan.
Maga aytıp keñeşti,
Celbiretip keteli,
Tüşünbögön, түşünsün...
Kazak, kırgız birtuugan,

Çektiğindin tümü gerçek.
Sol gözün ise seninki,
Sağ gözün ise benimki.
Sol böbrek ise seninki,
Sağ böbrek ise benimki.
Ölmeyince insanı toprak almaz,
Havasız insan soluk alamaz.
Akın akın olmayınca
Atışmaya böyle gelemez.
Kazak ile Kırgız'ı
Tek Huda ayırmazsa,
Başka kimse ayıramaz.
İkimiz burada çekişip,
Huda beni yada seni almaz.
Atışırken burada,
Akın akın güçlenmez.
Akın olmadan şiir nerede,
Açılmadan sır nerede?
Hızlı dökmeden,
Döktüren akınlarda şiir nerede?
Kerey senin dediğın gibi;
Şiir söylemek gerekir bu durumda.
Yalan nerede de, gerçek nerede?
İyiliği söylemeyi
Yaradan verdi değil mi?
Kendin söylüyorsun,
Kazak, Kırgız öz kardeşdir.
Bana söyleyip tavsiyelerini,
Dalgalandırıp gidelim,
Anlamayan, anlasın...
Kazak, Kırgız öz kardeşdir,

Ötö cakın eki el dep,
Duşmandardın cürögün
Uşul sözdör tüşürsün.
Sayragım kelse sayrayın,
Sayragandan talbayın.
Öz oguñ menen, Kereyim,
Özüñdü azır caylayın,
Obonuña tüşöyün,
Suuda bolsoñ süzöyün,
Irdar ırdap uşintip,
Irim menen bütöyün.
Ir degeniñ emine,
Caratkandın belegi.
Aytkan sayın tügönböyt,
Akındardın tereñi.
Cana aytıp ketkendey,
Atañ menen atañ dos.
Babañ menen babam dos.
Sırdaşıp kelgen emespi.
Oşol Cambıl, Toktogul.
Irdaşıp kelgen emespi,
Tamaşalap ır aytıp,
Çındaşıp kelgen emespi.
Saga okşogon dos dağı
Dalay bergen keñeşti.
Emi, caman cerge baspay cür,
Camandıktan caspay cür.
Cakşılıktı alıp cür,
Irlarıña kanıp cür.
Arstanbek aytkanday,
Kurgak cerge tamçı bol,

Çok yakın iki halk diye,
Düşmanların yüreklerini
İşte bu sözler korkutsun.
Ötmek istersem öteyim,
Ötmekten yorulmayım.
Kendi okunla, Kerey'im,
Kendini şimdi halledeyim,
Ezgini takip edeyim,
Suda olursan yüzeyim,
Şiir söyleyip böylece,
Şiirimle tükeneyim.
Şiir dediğin nedir,
Yaradan'ın hediyesi.
Söylemekle tükenmez,
Akınlarmın derinliği.
Demin söylediğim gibi,
Baban ile babam dost.
Atan ile atam dost.
Sırdaş olmamış mıydı?
İşte Cambıl, Toktogul.
Şiir söyleyip gelmemiş miydi,
Şakalaşıp şiir söyleyip,
Gerçekten gelmiş değil mi?
Sana benzer dost bile
Çok verdi tavsiyeleri.
Şimdi, kötü yerlere basma,
Kötülükten uzak gez.
İyiliği alarak gez,
Şiirlerine uyarak gez.
Arstanbek'in dediği gibi,
Kurak toprağa damla ol,

Tögöröktün tört burçun
Taap aytar carçı bol.
Eki sözdü aytuuga
Carıp carıp kelgende,
Carık çaçkan Barpı bol!
Kıskasın mına aytayın,
Kadıırñdı baykayın,
Baurum, mında kelgende
Caktap turup cönötöm.
Ar sözümdü cüröktön
Saktap turup cönötöm.
Aylam ketse uşintip
Maktap turup cönötöm.
Cakşılıktın belgisi,
Maktap tursa kırıgızga,
Kimdin kelbeyt kelgisi.
Eki elde bolsun ıntımak,
Intımak barda, ır çıgat.
Canatadan aytık go,
Cakşı sözdü kımtılap.
Caman seni körböymün,
Ir cagınan töldöymün.
Carkırıp candap otursañ,
Cakşını kantip ördöymün.
Ölüp dağı kalbasam,
Kazagımdı bölböymün.
Cakşı dağı aytışka,
Toyuñ cokpu Kereyim?
Birge basıp ketkendey,
Coluñ cokpu Kereyim?
Aybek dosuñ aytkanday,

Etrafin her yönünü
Bularak söyleyen akın ol.
İki sözü söylemeye
Yararak geldiğinde,
Aydınlık saçan Barpı ol!
Kısacasını işte söyleyeyim,
Değerine bakayım,
Kardeşim, buraya gelince
İlgilenip gönderirim.
Her sözümlü yürekten
Saklayarak gönderirim.
Çarem kalmayınca böylece
Övdükten sonra gönderirim.
İyiliğin işareti,
Överse Kırgız'a,
Kimin gelmez gelesi.
İki halkta olsun beraberlik,
Beraberlik varken, şiir çıkar.
Deminden beri söyledik ya,
İyi sözleri katarak.
Sana kötü gözle bakmam,
Şiir yönünden gelişirim.
Parlayıp gülererek otursan,
İyiye nasıl iteklerim.
Ölüp bile kalmazsam,
Kazak'ımı parçalamam.
İyiliği bile söylemeye,
Toyun yok mu Kerey'im?
Birlikte yürüyüp gidecek,
Yolun yok mu Kerey'im?
Aybek dostunun dediği gibi,

Kız aluuga senin da
Oyuñ cokpu Kereyim?
Közüñ ele külmüñdöyt,
Al cagın kaydan bileyin.
Dagı gana ırdap kör,
Sındagıñ kelse, sındap kör.
Kezegiñdi bereyin,
Kana, Kerey, cırgap kör!

DAULETKEREY:

Ey, komuzda barmagıñdı oynattıñ kep,
Nooruzda bayçeçekey caynap-güldep.
Kırgızdan tapkan dosum öziñ boldıñ,
Bagalaymın men seni bayraktı ul dep.
Al-Aybek kız suradı dep aytasıñ,
Oylama, men de sonu oylap tur dep.
Birak, da özüm caylı bilesiñ goy,
Men ötirik aytpaymın, boydakmın dep.
Casımdın cıyırma beste ekeni iras,
Sondıktan turar ar kez toylatkım kep.
isterim.
Etegiñe namaz okıp cürgen canday,
Tilimdi kıcıştırıp, sayrattıñ kep.
Ey, menin de caksı caydan oylarım köp.
Kelgende azildeşim caynap-külmek.
Antpese çaldar beker aytpagan go,
Oroluñun barında, oynap-kül dep.

Ey, Ceñişbek, ırıñ arı aktarılsın,
Bul toydo sen kosılıp şapkanıñ şın.
Eki eldin şın dostıgın cırlap catsañ

Kız almaya senin de
İsteğın yok mu Kerey'im?
Sadece gözlerin gülümser,
O tarafını nereden bileyim?
Bir daha söylemeyi dene,
Sınamak istersen, işte sına.
Sıranı sana vereyim,
Hani, Kerey, söylemeye bak!

Kopuzda parmağın oynatıp gelip,
Nevruzda lale çiçeği parlayıp açıldı.
Kırgız'dan bulan dostum kendin oldun,
Değer veririm sana bayraklı oğul diye.
O Aybek kız istedi diyorsun,
Düşünme beni de onu düşünüyor diye.
Fakat benim evli olduğumu bilirsin ya,
Ben yalan söylemem, bekarım diyerek.
Yaşımın yirmi beş olduğu doğrudur,
Bundan dolayı her zaman toy vermek
Yanına namaz kılan bir insan gibi,
Dilimi kaşındırıp, öttürmek istedin.
Ey, benim de iyi düşüncelerim çok.
Geldiğinde şaka yaparak gülmeyi bilirim.
Yoksa yaşlılar boşuna söylemezler ya,
Zamanın varken, oynayıp gül diye.

Ey, Ceñişbek, şiirin devam etsin,
Bu toyda sen birlikte koşturduğun doğru.
İki halkın gerçek dostluğunu söylüyorsan

Pak cüregi kalıkka maktanılsın,
Kazak bola almay cürgen kazak de bar,
Anıñdı men tüsinip, catkanım şın.
Al biröö kırıgız bolboy, kırıgız bop cür,
Namıssızdın betine ot karılsın.(?)
Ceñicoktor ultumdu saktap kalgan
Anday künder olaulap batkanı şın.
Ey, osı babam toyında tağı tilek,
Kırıgızda ana tili takka minsin.

Ey, sen aytkanday caylagan cerim da bir,
aynı,
Tilmeşsiz söz tösüngön elim de bir,
aynı,
Ala-Toonun baurın caylap-kıstap.
Cutatun cupar aba demim de bir.
Duşpandın közi ötmesin, sözi ötmesin
Caman adep işimden körinbegir.
“Kazaktı kazakka kas oylasam” dep aytasıñ:
dersin:
“Tiridey körgö kirem” körinbegir.
Ikılastuu osınday oy tastadıñ,
İşimden men da oyladım, bölınbegir,
diye,
Atalardıñ salttarın biz calgayık (?..),
Torkalı toy, topuraktı ölüm de bir.

CENİŞBEK:

E-ey caratkan, caratkan...
Oşo,
Cerde da çoquu bololu,

Temiz yüreğın halka övünülsün,
Kazak olamayan Kazaklar da var,
Bunları benim de anladığım doğru.
İşte biri Kırıgız olmadan, Kırıgız olmuş,
Namussuzun yüzüne ateş yakılsın.
Ceñicok’lar ulusumu korumuşlar
Öyle günler alevlenip geçtiği doğru.
Ey, bu atamın toyunda dilediğim bir şey,
Kırıgız’da ana dili tahta binsin.

Ey, senin dediğın gibi edindiğim yerim de
Tercümansız sözümü anlayan halkım da
Ala-Dağ’ın yamacını yaz kış mekân eden.
Yutacak güzel kokulu havam da aynıdır.
Düşmanın gözü geçmesin, sözü geçmesin
Kötü ahlak işlerimde görünmesin.
“Kazak’ı Kazak’a düşman etsem”
“Canlı olarak mezara girerim” dersin.
Anlamalı böyle bir düşünce ortaya attın,
İçimden ben de düşündüm, parçalanmasın
babaların geleneklerini biz devam ettirelim,
Neşeli toy ile topraklı ölüm de aynıdır.

Ey, yaradan, yaradan...

İşte,
Toprakta da birlikte olalım,

Cayloosu birge Kereyim.
Tördö da çoĝuu bololu,
Mindan artık emne söz,
Ölgöndö; kördö da çoĝuu bololu.

Altı sözdü kep aytıp,
Nege,
Tuzaktayın, Kereyim?
Tamaşaga çıçalap,
Nege,
Bışaktayın, Kereyim.
Öz enemdi körgöndöy,
Öz atamdı körgöndöy,
Közümdön caş kuyultup,
Beri kel,
Kuçaktayın Kereyim.

DAULETKEREY:

Ceñişbek, aytsañ ay dostıktı,
Söyleyin men de bezinbey.
Kastastıĝıñ sözüñnen
Cürsin ar kez sezilmey.
Ekeöimiz birge cürelı,
Tentekterdi tüzetken
Şeberlerdin tezindey.
Ceñicok akın toyunda,
Ceñsiz kamzol (kemsel) kiyipsiñ.
Sol Ceñicok babamnın
Artında kalğan közindey.

Arbaĝıñ koldop, Ceñicok,

Yaylası aynı Kerey'im.
Başköşede de birlikte olalım,
Bundan fazla söz olmaz,
Ölünce, mezarda birlikte olalım.

Altı sözlü laf söyleyip,
Niye,
Yakalayım, Kerey'im?
Şakayı kaldıramadan,
Niye,
Aĝlayayım, Kerey'im?
Öz anamı görmüş gibi,
Öz babamı görmüş gibi,
Gözümden yaş akıtıp,
Beri gel,
Kucaklayım Kerey'im.

Ceñişbek, söylesene dostluĝu,
Ben de bıkmadan söyleyeyim.
Düşman olduĝun sözünden
Fark edilmesin hiçbir zaman.
İkimiz birlikte gezelim,
Yaramazları düzelten
Ustaların hızlıları gibi.
Ceñicok akının toyunda,
Yensiz yelek giymişsin.
İşte o Ceñicok atamnın
Arkada kalan gözü gibisin.

Ervahnın kollayıp, Ceñicok,

Söylödik solay keñireek.
Atanın asın bergendey,
Artındağı eli bop (bolup)
Keñ Bişkektey törü bop.
Irları kalgan ultuna,
Özü baskan mörü bop.
Al, senin atañ-ay, Ceñicok,
Kamzolında ceñi cok.
Ceñişbek menin-ay, kurdaşım,
Cambaşka alıp, oñtaylap,
“Priyem” casayın desem,
Ustay tugın (karmay turgan) ceri cok.

Söyledik böyle uzatarak.
Babanın anma aşını vermiş gibi,
Arkasındaki halkı olarak
Büyük Bişkek gibi başkentinde.
Şiirleri kalmış ulusuna,
Kendisi mühür basmıştır.
O Ceñicok, senin babandır,
Yeleğinde yeni olmayan.
Ceñişbek benim yaşıtımsın,
Kalçaya alıp vurmak için,
“Hamle” yapayım dersem,
Tutacak yerini bulamadım.

CENİŞBEK:

Menin atam Ceñicok,
Kazak menen kırgızda
Aytışaarga teñi cok.

Benim babam Ceñicok,
Kazak ile Kırgız'da
Atışacak dengi yok.

59. Elmirbek İmanaliyev ile Sara Toktamısova⁶¹⁰

ELMİRBEK:

Köbük sözdön baştabay,
Körünöo sözdön baştayın.
Arganday sözdön baştabay,
Anık bir sözdü baştayın.
Zamananın zakımın,
Aytat ele kim kelip,
Akındar bizdey aytmayın.

Köpük sözden başlamadan,
Görünen sözden başlayayım.
Her türlü sözden başlamadan,
Gerçek sözden başlayayım.
Zamanın bir lahzasını,
Kim gelip bize söylerdi,
Akınlar bizim gibi söylemeyin.

---

⁶¹⁰ “Kut cıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının yarı finali, 20. Mart 2004, Bişkek

Kör tirlik dep kaniñdın,
Kötörüldü basımı.
Cuurat emes ayrandı,
Cuk bolboy tursa katıgı.
Nıpım bir koyboyt kalkına,
Nısapsızdın kaşıgı.
Baldarı neçen kırgızdın,
Baypakka cetpey oltursa,
Bilbeymin,
Baylıgı köptün taşıdı.
Keçee,
Kırgızım, kırgız, kırgız dep,
Kılıçtın curgön mizinde,
Kırgızdın kıyla baatırı.
Azır,
On uuluñ ondu süylöşüp,
On başka akıl üyrötüp,
Oorutmak boldu başıñı.

Kayran bizdin babalar,
Karuusun kazık kılışkan,
Kalk üçün tike turuşkan.
Bilegin kazık kılışkan,
Birdik dep tike turuşkan.
Babalardın saltı üçün,
Bayırkının narkı üçün,
Baş tartkan emes kılıçtan.
Kee biröö,
Özögün anın tüşünböy,
Öydömün deyt go uluttan.
Tentekter azır cok emes,

Kör olası hayat için kanının,
Yükseldi tansiyonu.
Deve sütü değıl ayranın,
Yararı dokumuyorsa.
Hiç bir şey bırakmaz halkına,
İnsafsızın kaşıgı.
Çocukları nice Kırgız'ın,
Çoraba yetinmiyorsa,
Bilemem,
Varlıgı çoğunun çoğaldı.
Daha dün,
Kırgız'ım, Kırgız, Kırgız diye,
Kılıcın üzerinde yürürdü,
Kırgız'ın nice bahadırı.
Şimdi,
On oğlun on şeyi konuşup,
On başka akıl öğreterek,
Ağrıtabak oldu başıñı.

Zavallı bizim atalar,
Kemiklerini kazık yapmışlar,
Halk için dimdik durmuşlar.
Bileklerini kazık yapmışlar,
Birlik için dimdik durmuşlar.
Ataların gelenekleri için,
Eskilerin değıeri için,
Başını çekmemişler kılıçtan.
Bazıları,
Özünü onun anlamadan,
Üstündeyim derler ulustan.
Yaramazlar şimdi yok değıl,

Teñirden kalgan teñdikti,
Tepselep karap turuşkan.

Kanıñ balık kalk deñiz,
Kalkta boluu şart deñiz!
Egeñ balık, el deñiz,
Elde boluu cön deñiz!
Iriskısı kaçpasa,
Ilayık coldu baspasa,
Dilinde bolot turbaybı,
Akındarga tap-taza,
Agayın tuugan el menen,
Aytkıla eger turgandar,
Al dagı sözüm cakpasa?!

Kasıma kelgen Sara kız,
Sanaaga alıp karañız.
Canagı,
Kara kaş cigit caksa eger,
Seni,
Kalaaga alıp kalabız.
Kaçantan beri Sara kız,
Kazaktın kızı sensiñ dep,
Kırgızdın uulu aldı dep,
Aytılısın sözdün carmı dep,
Art caktan ugup catamın,
Şekem,
Armanda bir-az kaldı dep.
Uluu bolso senden da,
Birok,
Upay caktan cardı dep.

Tanrı'dan kalan eşitliği,
Ayakaltında çığniyorlar.

Hanın balık, halkın deniz,
Halkın deniz olması gerekir!
Sahibin balık, halk deniz,
Halkta deniz olması gerekir!
Rızkı kaçmazsa,
Laik yola basmazsa,
Ruhunda olur değil mi,
Akınlara ter temiz,
Akraba kardeş halk ile,
Söyleyin eğer kardeşler,
Bu sözümü de beğenmezseniz?!

Karşıma gelen Sara kız,
Dikkatle bakınız.
Deminki,
Siyah kaşlı delikanlıyı beğenmişseniz,
Seni,
Bu şehirde alıp kalalım.
Çoktan beri Sara kız,
Kazak'ın kızı sensin diye,
Kırgız'ın oğlu aldı diye,
Söylensin sözün yarısı diye,
Arkadan duyuyorum,
Şekem,
Arzusuna ulaşamadı diye.
Senden büyük de olsa,
Fakat
Puan yönünden aldı diye.

Kalistar oylop çeçişken,
Sırı bolot turbaybı,
Karakaş sendey suluunun,
İrı bolot turbaybı.
Antkeni,
Abaltan beri kazagım,
Kırgızım, kırgız, kırgız dep,
Kanın süygön kazagım.
Kıştoosu birge kelişse,
Malın süygön kazagım.
Ar kaçandan kırgızdın,
Canın süygön kazagım.
Begimayday kızdarı,
İraymalı öñdöngön,
Çalın süygön kazagım.

SARA:

Bismilla söz bastasam kurandı ugıp,
dinleyip,
Tanıtım şın akınga turar kılık.
birini.
Kırgızstan ordasına kelip kabpız,
Kögine konaktağan ular ümüt.
Bas iyemesem öziñdegi kiyelige,
Kököyinde agayının tunar küdük.
Ceñicoktoy kaytpaytın nar babamız,
Uşurgan ululuktı kiran kılıp.
Boyında ciğer de bar, namıs da bar,
Atınan duşpan ürkör kırar kılık.
Aytısıp ceñilmegen eş akınnan,
Urpakka söz kaltırgan unamdı kıp.

Jüriler düşünüp çözmüşler,
Sırı olur değıl mi,
Siyah kaşlı senin gibi güzelin,
Şiiri de olurmuş değıl mi?
Sebebi,
Eskiden beri Kazak'ım,
Kırgız'ım, Kırgız, Kırgız diye,
Kanını seven Kazak'ım.
Kışın aynı yere gelirse,
Malını seven Kazak'ım.
Her zaman Kırgız'ın,
Canını seven Kazak'ım.
Begimay gibi kızlarını,
İraymalı'ya benzeyen,
İhtiyarları seven Kazak'ım.

Bismillah diye söz başlasam Kuran'ı
Tanıtırım gerçek akına ayaklarında duran
Kırgızistan'ın başkentine gelmişiz,
Yeşilliğine konaklayan sülün misali.
Baş eğmezsem sendeki haysiyetliğe,
Ceñicok gibi bir daha gelmez atamız,
Yüceltmiştir ululuğu şahin yaparak.
Bedeninde ciğer de var, namus da var,
Adından düşman ürker heybeti var.
Atışıp yenilmeyen hiçbir akından,
Sonraki nesle söz bırakmış mirasa.

Sen şıktıñ sol Ceñicok babamızdıñ,
Sözderin mınai elge cır an kılıp.
Allalap men de şıktım aldarıña,
Cırların ulı Abaydın uran kılıp.

Ulı ak attı ulasar ult mañgilik,
Kalıkka kir şalmagan şık kaldırıp.
Kızıktı aytıs casayık kel yekeöemiz,
Korcının aғayının kuttandırıp.
Sözdi cip, oydı urşıktay iyileyik,
Küdüktüñ munarasın cakkan da ümit.
Karsılas bop buyırgan Sara kızga,
Armısıñ talay cerde utkan cigit?!
Aldanar añkao kızıñ men emespin,
Sondıktan da durıstap maktal cigit.
Sözi şeber, oyu ötkir akın bopsıñ,
Cır bulaktın tunıgın urtap cürüp.
Şabıttın şuagına el cılınsın,
Carkıra şıkkın kündöy buluttan külüp.
Alaulangan otıma küyüp ketpe,
Kos közüñdü kayta-kayta suktandırıp.

Elmirbek auı, Elmirbek,
Meni menen el bir dep,
Otırmısıñ kasımda
Asuı bermes belmin dep?
Astanadağı aytısta,
Bayge alıp ketken menmin dep.
İşinizge Elmirbek,
Koyganday özü celdi ürlöp.
Sıylap körşi Saranı,

Sen çıktın işte o Ceñicok atamızın,
Sözlerini işte bu halka şiiirle anlatarak.
Allah diye ben de çıktım karşıñıza,
Şiirlerini ulu Abay'ı nida kılarak.

Halka kir bırakmayan şüphe bırakıp.
İlginç atışma yapalım, gel ikimiz,
Sözü toplayıp, düşünceyi geliştirelim,
Karşısına çıkıp buyuran Sara kıza,
İyi misin birçok yerde yenen yiğit?!
Aldanacak aptal kız ben değilim,
Onun için iyice hazırlan yiğit.
Sözü usta, keskin zekâ akın olmuşsun,
Şiir pınarından yudumlayarak.
Parla buluttan çıkmış güneş misali.
Alevlenen ateşimde yanarak gitme,
Çift gözünle tekrar tekrar hayran kalıp.

Elmirbek ey, Elmirbek,
Benimle halk birlikte diye,
Oturuyor musun karşımda
Geçit vermeyen dağım diye?
Astana'daki atışmada,
Galibiyet alan benim diye.
İçinize Elmirbek,
Koymuş gibi yel üfleyip.
Saygı göster Sara'ya,

Marttigiñdi Elmirbek,
Otır goy menin körgim kep.
Sıylay bilmesenñ bir kızdı,
Nesine cürsüñ ermin dep?!

ELMİRBEK:

Akındarga aytarın aytkan bakıt,
Cookerge coosun tügöl çapkan bakıt.
Meenetkeçke nasibin tapkan bakıt,
Calkoogo cambaşı uyup catkan bakıt.
Aşingan akılı pas soodagerge,
Akırkı baypagın da satkan bakıt.
Torpoktoy ruhu pas kişilerge,
Toyungandan çok çıgar aşkan bakıt.
Bir gana suranaarım men teñirden,
Akılduunun başına konboso eken,
Akmaktardın başınan kaçkan bakıt.

Alkınba biylik kılam dep,
Altın tak köçük astında.
Ak emgek kılsañ el üçün,
Alatoodoy baktıñ da.
Küülönbö biylik kılam dep,
Kümüş tak köçük astında.
Küçüñdü berseñ el üçün,
Kündön da carık baktıñ da.

Antkeni osı kazaktan,
Kimder ötüp kim kalgan?!
Kalk degende catpagan,
“Kaska colun” narktagan,

Mertliğini Elmirbek,
Ben görmek istiyorum.
Saygı gösteremezsen tek kıza,
Neyine geziyorsun erkeğim diye?!

Akınlara söyleyeceğini söyleyen bir bahttır,
Askere düşmanın hepsini vuran bir bahttır.
Emekçiye nasibini bulmak büyük bahttır,
Tembele yan yatarak uyumak bir bahttır.
Aşırı giden akı alçak tüccar için,
Son çorabını bile satmak bir bahttır.
Buzağı gibi ruhu alçak kişilere,
Karnını doyurmaktan yoktur bahtın ötesi.
Benim Tanrıdan tek bir isteyeceğim şudur,
Akıllının başına konmasın inşallah,
Ahmakların başından kaçan baht.

Acele etme yönetirim diye,
Altın taht kendi altımızdadır.
İyi çalışırsan halk için,
Ala-Dağ gibi bahtın olur.
Hızlanma yönetirim diye,
Gümüş taht kendi altımızdadır.
Gücünü versen halk için,
Güneşten de parlak bahtın olur.

Çünkü bu Kazak'tan,
Kimler geçip kim kalmış?!
Halk deyince yan yatmayan,
“Kutsal yolunu” kurduğundan,

Kalkı süyüp barktagan,
Kalk ümütün aktagan,
Kasım handay bar beken?!
El ümütün aktagan,
El degende catpagan,
“Eski colun” narktagan,
Eli süyüp barktagan,
Er Eşimdey bar beken?!
Too silkingen togoşton,
Toguz uulun cogotkon
Togım handay bar beken.
Buura tartsa burulbas,
Buyruk ele bolboso,
Bul düynödö tuulbas,
Buydaş handay bar beken?!
Tabıptardan çığıptır,
Tarihçimin biri eken,
Tabıptardın piri eken,
Ötöyboydak önörlüü,
Tülökabil uulu eken.
Mına oşondoy bar beken?!
Antpegende bereki,
Kara kıpçak kıyından,
Kasiyettüü tuulgan,
Kastaşam degen düşmandım,
Kara colu buulgan,
Kabılandı bar beken?!
Kandaylar öttü kazaktan,
Kandayları kaldı eken?

Emi,

Halkı sevip değer veren,
Halk ümidini hak eden,
Kasım han kadar var mı?!
Halk ümidini hak eden,
Halk deyince yan yatmayan,
“Kadim yolunu” kurduğundan,
Halkı severek değer veren,
Yiğit Eşim gibi var imiş?!
Dağ silkinen depremde,
Dokuz oğlunu kaybeden
Togım han kadar var mı?!
Deveyle çekse dönemeyen,
Sadece emir geldiğinden,
Bu dünyaya gelmez,
Buydaş han kadar var mı?!
Tabiplerden çıkmış,
Tarihçinin biri imiş,
Tabiplerin piri imiş,
Ötöyboydak yetenekli,
Tülökabil oğluymuş.
İşte böyle var imiş?!
Böyle yapmazsa,
Kara Kıpçak iyiden,
Kerametli doğan,
Karşı koyan düşmanın,
Kara yolu kapanan,
Kabılan’ı var imiş?!
Niceler geçti Kazak’tan,
Kimleri geride kalmış?

Şimdi,

Sara kızım, sara kız,
Kanday aytsak cagabız.
Kızdar menen birigip,
Kımbat boldu arabız.
Aynurbu cere Sara kız,
Aytör uşul birine,
Tutulgan boydon kalabız.
Sara kızday öñdöngön,
Kazakta neçen daana kız.
Bizdin,
Boldu okşoyt çındap carabız.

Eköbüz öltürböylü söz atasın,
Kazak, kırgız unuttu köp atasın.
Sancırgaluu kazakta Maykı biy bar,
Sara kız anık bolup sen turgan soñ,
Sanap bere salsañşı eki atasın.
Akılı bar akını dep cibergen,
Andan aşsa aytıp ber ceti atasın!

SARA:

Elmirbek au kalıktan bata algaysıñ,
Saranı bir oguñ men atalmaysıñ.
Odan da komız tartıp cüröbersey,
Barı bir dombıraşı atanbaysıñ.
Kos kemenin kuyurugun ustaymın dep,
Elmirbek teñiz suuga batarday şın.
Kazaktın kasiyetti dombırasın,
Baribir bızden artık tartalmaysıñ.

Sara kızım, Sara kız,
Nasıl söylesek beğeniliriz.
Kızlarla birleşip,
Değerli oldu aramız.

Yani işte birine,
Tutulmuş olarak kalırız.
Sara kıza benzeyen,
Kazak'ta nice güzel kız.
Bizim,
Oldu herhalde gerçek yaramız.

İkimiz öldürmeyelim söz atasını,
Kazak, Kırgız unuttu nice atalarını.
Şecereli Kazak'ta Maykı bey var,
Gerçek Sara kız sen olduktan sonra,
Saysana bize iki kuşak babasını.
Akılı var akını diye gönderen,
Bunu geçersen söyleyiver yedi babasını!

Elmirbek halkın duasını alasin,
Sara'yı bir okunla vuramazsın.
Köyünde kopuz çalıp gezsene,
Yine de dombracı* olamazsın.
Çift geminin kuyruğunu yakalarım diye,
Elmirbek deniz suyuna batacaksın.
Kazak'm kutsal dombrasını,
Yine de bizim gibi çalamazsın.

---

* Dombra; Kazakların milli çalgısı.

Kınbastan cak kayrakka kayray tugun.
Kezdiktey carkıldasın sayray tilim.
San talay mıktı menen şığıp edim,
Nakılın ugup cürüp nar Maykının.
Osı aytıska cıynalğan on akınmıs,
Kazılar bildey kılıp saylay tugun.
Bayangalıyday bır agam kelip kaldı,
Karsılasın maydalap maylay tugun.
Dauletkerey, Orozalı agalarım,
Azauday auzdugun şaynay tugun.
Aybektey kerbez agam tağı da bar,
Halıkka cürekten cır arnay tugun.
Abdılda, Ceñişbek ben Elmirbekter,
Bulbulday toktalmastan sayray tugun.
Şekerbek ben Amantay azulılar,
Bes karuın say kılıp saylay tugun.
Osılardın işinde calgız kızbın,
Tosılmay sayrasa ehen balday tilim.
Togız birdey agamnan korkpoymun men,
Namısım bar kara suday kaynay tugun.
Kazaktın batıl cürek bır kızı yedim,
Karsı kelgen karsılastan taymay tugun.

Calgan ay, calgan, calgan ay,
Orındalıp kalğan arman ay.
Tekti cigittin biri yediñ,
Kol ayağıñ balgaday.
Ekte cigittin biri yediñ,
Adaspay akkan arnaday.
Orınsız cerge pışak sap,
Sau basıñ dauga kalmak ay.

Çok kere iyilerin karşısına çıkmıştım,
Tavsiyelerini dinleyip Maykı'nın.
İşte bu atışmaya toplanan on akınmış,
Bayangalıy gibi ağam teşrif etti,
Dauletkerey, Orozalı ağalarım,
Yabani at gibi gemini çiğneyecek.
Aybek gibi nasihat veren ağam da var,
Halka yürekten şiir söyleyecek.
Abdılda, Ceñişbek ile Elmirbek'ler,
Bülbül gibi durmadan ötecek.
Şekerbek ile Amantay azulılar,
Onların arasında yalnız kız benim,
Durmadan ötsün bal gibi dilim.
Dokuz aynı ağamdan korkmam ben,
Namusum var kara su gibi kaynayacak.
Kazak'ın cesur yürek bir kızı idim,
Karşı gelen düşmandan çekinmeyeceğim.

Yalan yazık, yalan, yalan,
Gerçekleşen arzular eyvah.
Köklü yiğitlerin biriydin,
El ayağın çekiç gibiydi.
Yolunu kaybetmeyen arık gibi.
Yersiz yere bıçak çekip,
Sağ başın davaya gidecek eyvah.

Şaş al dese, bas alıp,
Saraga alek salmak ay.
Azil aytam dep añdamay,
Domalap ketme ar karay.

ELMİRBEK:

Barktaylı babalarım baskan coldu,
Tozbooston toguz miñ cıl aşkan coldu.
Caratkandın cazmışın biyik körüp,
Caratılış sırların açkan coldu.
Tegin saktap cañısın calgap turgan,
Teñdiginde Teñirdin catkan coldu.
Barktabasak çoñ künöö bolup kalar,
Babalarım eñ ıyık deşken coldu.
Can egesin Adıl han biyik tutup,
Maselesin Rimdin çeçken coldu.
Al turgay Aksak Temir ordosuna,
Alatoodon baştalıp ketken coldu.
Kaşşabınan oşonun ordo kütüp,
Kazagım kayrat cıyıp öskön coldun,
Ketmenin çaap turgan uluu sır bar,
Kerey, menen Canıbek ötkön coldun.

Bir eldi teñir caratkan,
Ömürü köp bolsun dep.
Bir eldi teñir caratkan,
Kömürü köp bolsun dep.
Bir eldi teñir caratkan,
Ar kaday cakşı bolsun dep.
Bir eldi teñir caratkan,
Kuduretti başına,

Saç al derse, baş alarak,
Şaka yapacağım diye aniden,
Düşüp gitme öteye doğru.

Değer verelim atalarımızın bastığı yoluna,
Durmadan dokuz bin yıl geçtiği yoluna.
Yaratanın emirlerine değer verip,
Yaradılış sırlarını açmış yolunu.
Kökünü koruyup yenisini geliştiren,
Tanrı'nın adaletle yaptığı yolunu.
Değer vermezsek büyük günah olur,
Atalarımın en kutsal dedikleri yolunu.
Can iyesini Adıl han yüksekte tutup,
Sorunlarını Roma'nın çözmüş oldu.
Bununla kalmayıp topal Timur şehrine,
Ala-Dağ'dan başlayıp giden yolu.
Kenarından oranın şehir edinip,
Kazak'ım gayret toplayıp gelişen yolun,
Kazmasını sallayan ulu sır var,
Kerey ile Canıbek'in geçtiği yolun

Bir halkı Tanrı yaratmış,
Ömrü uzun olsun diyerek.
Bir halkı Tanrı yaratmış,
Kömürü çok olsun diye.
Bir halkı Tanrı yaratmış,
Çok iyilik olsun diyerek.
Bir halkı Tanrı yaratmış,
Kudreti başına,

Salganday cakşı bolsun dep.
Kazak kırgız bir tuugan,
Kindik kesip kir cuugan.
İrskısın bergende:
Kazakka tüzdü beriptir,
Munayga cakın bolsun dep.
Kırgızga toonu beriptir,
Kudayga cakın bolsun dep.
Kazakka çöldü beriptir,
Temirge cakın bolsun dep.
Kırgızga kırdı beriptir,
Teñirge cakın bolsun dep.
Biz,
Bata berip kelebiz,
Silerdin,
Baylıgıñar tolsun dep.

Emi,
Ağalarıñ aytasıñ,
Adır-tüzdün, dalaydın,
Cakaların aytasıñ.
Dauletkerey, Aybektin,
Daanaların aytasıñ.
Alarıñ kaday akın bul,
Ağayın curt baykasın.

Cumbagımdı ben aytsam,
Taphandan kaçıp ketesiñ.
Tabışmagım men aytsam,
Candırğandan kaçasıñ.
On cetide kuragiñ,

Salmış gibi iyi olsun diye.
Kazak Kırgız öz kardeş,
Göbek kesip kir yıkayan.
Rızkını verdiğinde:
Kazak'a düzlüğü vermiş,
Petrole yakın olsun diye.
Kırgız'a dağları vermiş,
Allah'a yakın olsun diye.
Kazak'a çölü vermiş,
Demire yakın olsun diye.
Kırgız'a yamacı vermiş,
Tanrı'ya yakın olsun diye.
Biz,
Dua ederek geliriz,
Sizlerin,
Zenginliğiniz çoğalsın diye.

Şimdi,
Ağalarımı söylersin,
Yamaç düzlüğün, nicenin,
Yakalarını söylersin.
Dauletkerey, Aybek'in,
Ünlülerini söylersin.
Onların nasıl akınlar,
Kardeş yurt dikkat etsin.

Bulmacamı ben söylersem,
Bulmaktan kaçıp gidersin.
Bilmecemi ben söylersem,
Cevaptan kaçıp gidersin.
On yedide yaşın,

Oynop külör ubagiñ.
On segiz cañı kuragiñ,
Oynoktoy turgan ubagiñ.
Birok,
On cetige okoşoboyt,
Akılıña karasam,
Tiliñizge karasam,
Cıyırma beştey kuragiñ,
Pasport alğan ceriñden,
Cañılıp kalıp cürböşün,
Apañızdan suragin...
Antpegende kızdariñ,
Agaların uşintıp,
Cakalaşar kez kayda.
Ayımdar çıgıp aytışka,
Takalaşar kez kayda.
Arstanbek degen akın bar,
Atabız mınday kep aytkan.
Akır zaman bolordo,
Etegi cok, ceñi cok,
Kiyim çıgat dep aytkan.
Eñ kiyinki kızdarı,
Kıyım çıgat dep aytkan.
Anık kelme batasız,
Dildüü çıgat dep aytkan.
Saga okşop kızdarı,
Tildüü çıgat dep aytkan.
Etek, başın kaykayıp,
Kayık çıgat dep aytkan.
Meyilkadır bolom dep,

Oynayıp gülecek vaktin.
On sekiz yeni yaşım,
Oynayacak vaktindir.
Hâlbuki
On yediye benzemiyor,
Aklına baktığımda,
Dilinize baktığımda,
Yirmi beş yaşınız,
Pasaport alan yerden,
Yanılmış olmasınlar,
Annenizden bir sorun...
Yoksa kızların,
Ağalarını böylece,
Yakasına yapışacak an nerede?
Hanımlar çıkıp atışmaya,
Karşılaşacak an nerede?
Arstanbek denen akın var,
Babamız şöyle söz söylemiş.
Ahir zaman gelirken,
Eteği olmayan, yeni olmayan,
Giyim çıkar diye söylemiş.
En son dönemin kızları,
Yetenekli çıkar diye söylemiş.
Gerçek kelime duasız,
Dilli çıkar diye söylemiş.
Sana benzeyip kızları,
Dilli çıkar diye söylemiş.
Etek, başını gererek,
Gemi çıkar diye söylemiş.
Kadir arzusu olurum diye,

Eleçegin celpkilep,
Ükülörün serpkilep,
Zayıp ıgat dep aytkan.
Mına oşondo kazaktın,
Arasınan kırgızdın,
Ayıp ıgat dep aytkan.
Bir eki dep kondurgan,
Nayıp ıgat dep aytkan.

Canagı aytkan tabışmak,
Candırıp özüm bereyin.
Kazaktan ıkkın Maykı biy,
Kasiyetin bilbeseñ,
Karındaş seni debeyin.

Anık ıkkın Maykı biy,
Aytkanda coobun bereyin.
Sancırañdı bilbeysiñ,
Sara kız seni debeyin.
Atı uluu Saradan,
Artıkça ıkkın danadan,

Özüñdöy kızdar köp ıktı,
Kiyinçereek daladan.
Al emi aytıp bereyin,
Cattı da özdöy sanagan,
Maykı biydin bayanın:
Akarıs, Uzunsakal, Ibrayım,
Andan Keyki, Keykiden Töböbiy dep,
Töböbiyden Koyıldar baarı dayın.

Eleçegini* sallayıp,
Puhu tüyünü takınan,
Eşler çıkar demişti.
İşte o zaman Kazak'ın,
Arasından Kırgız'ın,
Ayıp çıkar demişti.
Bir iki diye konduran,

Deminki söylenen bilmeceyi,
Kendim cevabını vereyim.
Kazak'tan ıkkın Maykı bey,
Özelliklerini bilmezsen,
Sana kardeş demeyeyim.

Gerçek ıkkın Maykı bey,
Söyleyince cevabını vereyim.
Şecereni bilmiyorsun,
Sana Sara kız demeyeyim.
Adı ulu Sara'dan,
Bilgelerden daha iyi ıkkın,

Kendin gibi kızlar çok ıktı,
Son dönemde bozkırdan.
Şimdi sana anlatayım,
Yabancıyı da öz sayan,
Maykı beyin beyanını:
Akarıs, Uzunsakal, Ibrayım,
Ondan Keyki, Keyki'den Töböbiy diye,
Töböbiy'den Koyıldar hepsi belli.

---

* Eleçek: evli kadınların baş giysisi.

Koyıldardan Kogam deyt, andan Maykı
Saga dayın bolmasa maga dayın.
Kazak kızı bop turup bilbey tursañ,
Kaygımdı başkaga aytıp ne kılayın.

SARA:

Aynalıp barat kuyınga,
Karsılasımdın tumanı.
Ne dep otır kудay au,
Kırğızstandın uları.
Katırdıñ abden basımdı,
Usak söz ben agası,
Ananı surap, mınanı.
Aduındap baradı,
Kırğızstandın kıranı.
İriğen senin auzuñnan,
Şirigen söz şıgadı.

Kazakta tektilikpen talgam bıyık,
Sabır men sanaasına arman kuyıp.
Kayrattı da, kaysarlı talay babam,
Kol sozgon arman attı calga bıyık.
Kabanbay, Borambayday, darabozdar,
Ceñistin tereñine karmak iyıp.
Mahambettin calındı cırlarına,
Dürlügüp tamam alaş kalğan uyıp.
Kasındağı serigi İsataydın,
Kas duşpannan zamanı bolğan tuyık.
Kalıkpız topuragına kiye siñgen,
Erligin babalardın canga cıyıp.

* Alaş: Kazakların atalarından biri.

Koyuldar'ın Kogam derler, ondan Maykı
Sen bilmiyorsan ben biliyorum.
Bir Kazak kızı olarak bilmiyorsun,
Kaygılarımı başkalara anlatıp ne yapayım.

Dönüşüyor fırtınaya,
Karşımdakinin dumanı.
Ne diyor ya Allah'ım,
Kırğızistan'ın sülünü.
Karıştırdın iyice başımı,
Dedikodu söz ile ağası,
Oradan buradan soru sorarak.
Yükselip gidiyor,
Kırğızistan'ın şahini.
Bozulan senin ağzından,
Çürüyen söz çıkıyor.

Sabır ile dertlerini düşünürüm.
gayreti de,

Muhammed'in alevli şiirlerine,
Uyarak bütün Alaş* kalmıştı.
Yanıdaki yoldaşı İsatay'ın,
Kötü düşmanınımın devri kapanıp.
Halkız toprağıyla iç içe olan,
Yiğitliğini ataların derleyip.

Şeciresi mol, bereri zor kazagımın,
Too tügül, tasında de bar tarih.

Kasında kız otır goy ay sekildi,
Ayak astı tüsötün cay sekildi.
Sol cagıma bap ben kep caygasıbap,
Şokalaktap otırsıñ tay sekildi.
Kerbezdik ben dombırañdı kagıp-kagıp,
Şalkalaktap otırsıñ bay sekildi.
Suñkıldagan ünüñ de carasıp tur,
Aygayıñ, oybayıña say sekildi.
Elmirbek abaylaşı men kün edim,
Eritip ciberemin may sekildi.

Ayıldın argı cagında,
Bişkektin bergi cagında.
Aytısıp siz ben köröyün,
Osında eldin aldında.

Elmirbek bayke kandaysıñ,
Külgende tattı baldaysıñ.
Tompıygan sizge karasam,
Ürlöngön kızıl şardaysıñ

An aytkan men Saramın ay,
Üniñe tamsanamın ay.
Konakka bizge keler bolsañ,
Kubanıp karsı alamin ay...

Saraga erip ketiñiz,
Kazaktı körüp ketiñiz.

Şeceresi köklü, vereceği büyük Kazak'ımın,
Dağında değil taşında bile tarih yatar.

Karşında kız oturuyor ya ay kadar güzel,
Ayaklarına kapanacak gibi.

Ezgiyle dombırayı çalarak,
Konuşarak oturuyorsun bey gibi.
Güzel çıkan sesin de yakışmış,
Konuşman anlatmana uyuyor.
Elmirbek dikkat et ben güneşim,
Yağ gibi eritirim.

Köyün öteki tarafında,
Bişkek'in beri tarafında.
Atışıp sizinle deneyeyim,
Burada halkın önünde.

Elmirbek ağa nasılsın,
Gülünce tatlı bal gibisin.
Tombul olan size baktığımda,
Şişirilen kırmızı balon gibisin

Hikaye anlatan ben Sara'yım,
Sesine çok hayranım.
Bize konuk olarak geleceksen,
Sevinerek seni karşılarım...

Sara'ya eriyip gidiniz,
Kazak'ı görüp gidiniz.

Kolımnan ıstık şay berem,
Biz caka kelip ketiñiz.

ELMİRBEK:

Caqşı okşoyt senin köñülün,
Dagı,
Çaşay tüşsün ömürün.

Köp okşoyt senin köñülün,
Dagı,
Kögörö tüşsün ömürün.

Karagatın karasam,
Kap-kara bolgon közünün.
Baykap turam bardığın,
Bal şekerdey sözüñün.

Çirigen debey agañdı,
Oozumdagı sözümdü,
İriğen debey agañdı,
Cana ele alsañ bolboybu,
Carkıtıp mintip sanaamdı.

Başında mintip oylongom,
Babalar aytıp ketmekçi:
Tezek terer kız menen,
Teñtuş bolup netem dep.
Kuuray terer kız menen,
Kubalaşıp netem dep.
Körsö,
Sara kız özü turbaybı,

Elimle sıcak çay veririm,
Bizim oralara gelip gidiniz.

İyi galiba senin gönlün,
Dahası,
Yaşayıversin ömrün.

Çok galiba senin gönlün,
Dahası,
Yeşeriversin ömrün.

Frenk üzümüne bakarsan,
Simsiyah olan gözünden.
Dikkat ediyorum her şeyi,
Bal şeker gibi sözlerinden.

Çürüyen demeden ağanı,
Ağzımdaki sözlerimi,
Bozulan deme ağanı,
Demin niye almadın,
Parlayıp gülüp dertlerimi.

İlk başta şöyle düşünmüştüm,
Ataların dedikleri gibi:
Tezek deren kızla birlikte,
Arkadaş olup ne yaparım diye.
Odun deren kızla birlikte,
Kovalamaca oynayıp ne yaparım diye.
Halbuki
Sara kızın kendisiymiş,

Dana kız özü turbaybı.
Ayıkpagan akınga,
Cara kız özü turbaybı.

Eey, Sara kız,
Emine bolboyt calganda?!
Egeñ başka cazganda,
Neler bolboyt calganda,
Teñirim başka cazgan da...
Armanda cürgön apkeñ bar,
Alısta cetpey kalganga.

Kurbu-kurdaş kalbastan
Teñ kalıpsıñ karasam.
Bir cagina çıkpagan,
Çen kalptır karasam.
Bul senin,
Akılga salgan tarazañ...

Eldin algan köñülün,
Bir
Möl kalıpsıñ Sara kız.
Köñülün çalkıp turganday,
Köl kalıpsıñ Sara kız.
Aynur apkeñ büt köndö,
Emi,
Sen kalıpsıñ Sara kız.

Aşıktıktın ırların,
Şekerbekke aytsañçı.
Boydoksuñ go Sara kız,

Bilge kızın kendisiymiş.
İyileşmeyen akına,
Yara kızın kendisiymiş.

Ey, Sara kız,
Neler olmaz bu yalan dünyada?!
İyen kadere yazdığında,
Neler olmaz bu yalan dünyada,
Tanrı'm kadere yazınca...
Dert yanan ablan var,
Uzaklarda ulaşamadığı için.

Arkadaş yaşıt kalmadan
Yalnız kalmışsın dikkat etsem.
Bir yere çıkmayan,
Sınırlı kalmış dikkat etsem.
Bu senin,
Akılla tartan terazin...

Halkın alan gönlünü,
Bir
Parlak kalmışsın Sara kız.
Gönlün çalkalanmışçasına,
Göl kalmışsın Sara kız.
Aynur ablan bitince,
Şimdi,
Sen kalmışsın Sara kız.

Âşıklığın şiirlerini,
Şekerbek'e söylesene.
Bekârsın ya Sara kız,

Oynoy turgan kündösüñ.
Bolçoşçu cerdi ertereek,
Bolcoy turgan kündösüñ.
Tiginde, ceñeñiz dagı olturat,
“Balaket kılıp” cürbösün...

SARA:

Kasıñızdagı Sara kız,
Üñüñüzgö tamsanat.
Akan Seri şirkin ay,
“Bal kadiyşa” dep an salat.
Bircan saldı da bilemiz,
“Marcan kız” dep an salat.
Kırgızstanga kelgende,
Elmirbektey baykemiz,
“Sara kız” ..? dep an salat.
Aytıs emes bul cerde,
Bolıp catkanday an sabak.
Osıdan soñ baykesi,
Ceñgemiz kaytip karşı alat?

Şalkıp bir bugün söylöyün,
Tilimnen şaşıp an aray (nur).
Ayşıktı sözdör aytılsa,
Süysünör kalkım bagalay.
Sözümdü sen da tanıtkın,
Taybay tugun tagaday (takaday).
Cigitpin dep celigip,
Kasıma kelisiñ cagalay.
Meni körüpeñ kuturduñ,
Balmuzdak körgen baladay...

Oynayacak günündesin.
Ölçsene bir an önce,
Ölçebilecek günündesin.
Orada yengeniz de oturuyor,
“Dünyamı yıkıp” mahvetmesin...

Karşınızdaki Sara kız,
Sesinize hayran oluyor.
Akan akın değerli,
“Bal Kadıyşa” diye ezgi çalar.
Bircan akını da biliriz,
“Mercan Kız” diye ezgi çalar.
Kırgızistan’a gelince,
Elmirbek gibi ağabeyimiz,
“Sara Kız” ...? Diye ezgi çalar.
Atışma değil burada,
Oluyormuş gibi türkü dersi.
Bundan sora ağabeyi,
Yengemiz nasıl karşılar?

Döktürüp bugün söyleyeyim,
Dilimden saçıp ezgi nurunu.
Sözümü sen de tanıt,
Kaymadan dursana nal gibi.
Erkeğim diye konuşup,
Beni görünce kudurdun,
Dondurma görmüş çocuk gibi...

Iziñdap dele koymaysıñ,
Güldı aynalğan araday.
Alkına beredi yekenmiñ,
Aldı artıña karabay.
Aynur degen apkeme,
Kızıgıp yediñ ol ras,
Kasın bir-az cagalay.
Orındalmadı armanıñ,
Dameñiz bar yedi daladay.
Attı kup cetalmay,
Armanda kalğan şanaday.
Örüsünön adasıp,
Ökürüp kalğan tanaday.

ELMİRBEK:

Azıraak men da kütöyün,
Ayak cagın bütöyün.

Bülödüñ Sara tañdaydı,
Bülö da şamday canbaybı?!
Sayrattıñ Sara tañdaydı,
Saarda ele cangan şamdaybı...

Aytkandan sözdü çımında,
Anı (obonu) kalbay catpaybı...
Apkelerin çoqu aytıp,
Canı kalbay catpaybı...
Bardığı çoqu kelse da,
Bağı canbay catpaybı...
Kırgızda anday zakün cok,
Cogorku keñeş degeniñ,

Seslenip hiç bırakmıyorsun,
Gülün etrafındaki arı gibi.

Arkana önüne bakmadan.
Aynur denen ablama,
Göz dikmiştin bu doğru,

Gerçekleşmedi arzuların,

Atı kovalayıp yetemeyip,
Geride kalan kızak gibi.
Sürüsünü kaybedip,
Bağırıp kalan dana gibi.

Birazcık ben de bekleyeyim,
Sonlarını tamamlayayım.

Çalıştırdın Sara damağını,
Aile mum gibi yanmaz mı?!
Öttürdün Sara damağını,
Sabah yanan mum gibi mi...

Söyleyince sözün gerçeğini,
Ezgisi kalmamakta ya...
Ablalarını birlikte söyleyip,
Canı kalmıyor ya...
Hepsi birlikte gelse de,
Bahtı açılmıyor ya...
Kırgız'da öyle kanun yok,
Yüce divan dediğin,

Kabil albay catpaybı..!

Kabul etmiyor ya...!

60. Aybek Kaliyev (Kazakistan) ile Ceñişbek Toktobekov (Kırgızstan)⁶¹¹

AYBEK:

Allasız akındar söz baştabagan,
Köşülsöm argımahtay aşcaragan (?..)
Koş eldin ıntımağı caratılğan,
Caratılıp catırğan çakta aalam.
Kırgız menen almustaktan kindigim bir,
Adam safı , Obo eneden nak taragan.
Ezelteden kırgız, kazak boordoş el,
Tamırlaş keçeegi gunn, sak babadan.
Koşulğan teskeyde mal, tüşöktö baş,
Boordoş tuistik ben maktana alam.
Nooruz kut apkelsin, bardık kırgız,
Tıñtıq bersin, Kuday saktap aman.
Akkalpağın şekildüü ak niyet ben
Bışkekke miñ bir salam Astanadan.
Kırgızga tunguç kadam basıp turmun,
Ak coltoy uluñmun dep, maktana alam.

Kırgız-kazak birleşip ömür keçsek,
Eç düşman namısımdı taptabagan.
Birliğimden ayırba, tirligimde –
Car bolsun, Caratuuçu Hakta aalam.(?..)
Çırak bop saule (nurun) çaçkan tüneğiñde,
Ceñicok campoz (töönün cüyrüğü) bolgon cır elinde.
Ölöñdün atası – nur, enesi – muñ,

Allahsız akınlar söz başlamamış,
İkiz halkın birliğı yaratılmış,
Âlemin yaratıldığı dönemde.
Kırgız ile ilk baştan göbeğim aynı,
Adem ata, Hava anadan dağıılmış.
Eskiden Kırgız, Kazak kardeş halk,
Kökleri aynı geçmişteki Sak atadan.
Birleşmiş yamaçta mal, döşekte baş,
Kardeş akrabayla övünebilirim.
Nevruz kut getirsin tüm Kırgız'a,
Huzur versin, Huda korusun.
Ak kalpağın şekilde iyi niyet ile
Bışkek'e bin bir selam Astana'dan.
Kırgız'a ilk defa adımımı atıyorum,
Uğur getiren oğlunum diye övünebilirim.

Kırgız Kazak birleşip ömür geçirse,
Hiçbir düşman namusumu çiğneyemez.
Birliğimden ayrılma, hayattayken-
Yar olsun, Yaradan hakta âlem.
Fener olup ışığını saçan karanlıkta
Şiirin babası-nur, anası üzüntü,

⁶¹¹ “Kut çıldızı” Ceñicok akımı anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bışkek

İrisinan kırgız, kazak nur emüide.
Urmattap Ceñicoktu toy toylogon,
Kırgızga aytatın köp tilegim de.
Akındın özü ölsö, sözü ölböyt,
Ceñicoktu kıyar, kim çın ölimge.
Ceñicok cerde da emes, köktö da emes,
Cür eken kırgızdardın cüreginde.

Rızkından Kırgız, Kazak nu emiyor.
Hürmet gösterip Ceñicok'un toyunu yapan,
Kırgız'a söyleyecek çok dileğim var.
Akının kendisi ölse de sözü ölmez,
Ceñicok'u kim kıyar gerçek ölüme.
Ceñicok yerde değil, gökte de değil,
Yaşıyormuş Kırgızların yüreğinde.

Kubulup kuba (kuu) belde kumay calgan,
Cel estirip (?..) cür deysiñ, kim aydardan(?.)Kim estiriyor rüzgarı hafif yelden.
Altı alaşka (?...) paş etti bul aytıştı
Dastan menen Sadık baykem miñ oylangan. Dastan ile Sadık ağabeyim bin kere düşünmüş.

Köz ciberip karasañ tereñine,
Tamırı bul aytıştın bılay bolgan:
Süyünbay kep (kelip) aytışıp katagan ben
Ulut beynesin somdogon, uluu oylardan.
Cambıl menen Toktoguldun cırlarında
Dostoştuk, baurlaştık şıray bolgon.
Keçeegi Kenen menen Ümbötaalı
Küügümde biri cıldız, biri ay bolgon.
Armısıñ Ceñişbektey baurlasım,
Köñüldı tazartasıñ ılaylangan.
Dünüyenin kezegi bizge keldi,
Tiyirmendin taşınday şır aylangan.

Göz atıp görsen derinine,
Kökleri bu atışmanın böyle oluşmuş:
Süyünbay gelerek atışıp Katagan ile
Ulus düşüncesini pekiştiren, yüce akılla.
Cambıl ile Toktogul'unşiiirlerinde
Dost olduk, kardeş olduk kaynaşarak.
Daha dün Kenen ile Ümötaalı
Akşamda biri yıldız, biri ay olmuş.
Gönlümü temizliyorsun çamurlanan.
Dünyamın sırası bize geldi,
Değirmenin taşı gibi hızlı dönen.

CENİŞBEK:

Kakşaygör Ceñiş, kakşaygör,
Ey, Aybekke bugün tuş keldiñ,
Caratkan özüñ saktaygör.
Calpı eldin kaşında

Döktür Ceñiş, döktür,
Ey, Aybek'e bugün denk geldin,
Yaradan kendin koru.
Bütün halkın karşısında

Car sala turgan kün eken,
Cañırtıp kırgız düynösün
Bügün cañşana turgan kün eken.
Aytılbas sırdı tüpkürdön,
Añtara turgan kün eken.
Baatırı bugün akındın,
Baykala turgan kün eken.
Carkıgan Nooruz aldında,
Salt menen cana nark menen
Saltanat kurgan kün eken.
Arbagı uluu akındın
Aytıla turgan kün eken.
Tökmönün sıyır küçünö
Tartıla turgan kün eken.
Argımak attay cügürüp,
Alkına turgan kün eken.
Kazak menen kırgızdın
Kökürögü bir eken.
Kazaktıkı nur bolso,
Kırgızdıkı kün eken.
Okşoşkon egiz el eken,
Ortodo öçpös süyüü eken.
Emi, arbagın kozgop aytayın,
Sayragan eken akındın
Salmagın kozgop aytayın,
Ayta turgan kün eken.
Altı künü tacabay
Akkan suunu kapıray,
Aytıp cürgön kim eken?
Ceti suunu ççe melep,
Ceti künü tacabay

İlan edecek gün imiş,
Yenileyip Kırgız dünyasını
Bugün övünecek gün imiş.
Söylenmeyen sırrı derinlerden,
Karıştıracak gün imiş.
Bahadırı bugün akının,
Belli olacak günü imiş.
Parlayan nevrüz önümüzde,
Adet ile sevinçle birlikte
Saltanat kuracak gün imiş.
Ervahı ulu akının adı
Söylenecek gün imiş.
Akının sihirli gücüne
Çekilecek gün imiş.
Güzel at gibi koşturup,
Fırlayacak gün imiş.
Kazak ile Kırgız'ın
Göğsü aynı imiş.
Kazak'ın nu ise,
Kırgız'ın güneş imiş.
Benzeşen ikiz halk imiş,
Ortada sönmeyen sevgi imiş.
Şimdi, ervahına söyleyeyim,
Ötmüş akının
Ağırlını söyleyeyim,
Söylenecek gün imiş.
Atı gün bıkmadan
Akan suyunu güzel,
Anlatan kim imiş?
Yedi suyu çözerek,
Yedi gün bıkmadan

Aytıp cürgön kim eken?
Uçkan torgoy kanatın
Ulap aytkan kim eken?
Kırgooluñdu kırk künü
Kurap aytkan kim eken?
Caaktuuga cay berbey
Caylap turgan kim eken?
A-aa, dese ırın toktotpoy
Aydap turgan kim eken?
Saparga çıksañ es albay
Sandagan akın cetalbay,
Sayrap turgan kim eken?
Caratkandın canı bir
Irları, cañıra turgan kün eken.
Teñirdin nuru calpıga
Bügün, cayıla turgan kün eken.
Emi, Ceñicok degen ırçı eken,
Ceteleşken ırçını
Celkelep ırdap turçu eken.
Aktañday Ötö ırçı eken,
Alışam degen akındı
Alkımdap ırdap turçu eken.
Sogumdap aytkan sözdörü
Söögü cok sulp eken.
Kaçırıp aykan sözdörü
Kılıçtan dagı kurç eken.
Argımak taptap cem bergen.
Akındarga dem bergen,
Tooburçak taptap cem bergen,
Top akinga dem bergen,
Buudan taptap cem bergen,

Anlatan kim imiş?
Uçan turgay kanadını
Güzel anlatan kim imiş?
Sülünü kırk gün
Şiirle anlatan kim imiş?
Söz ustasına sıra vermeden
Güzel konuşan kim imiş?
Konuşturmadañ şiirine devam edip
Döktüren kim imiş?
Sefere çıksan dinlenmeyip
Nice akın ulaşamayan,
Öterek konuşan kim imiş?
Yaratanın canı bir
Şiirleri, yenilecek gün imiş.
Tanrının nuru herkese
Bugün yayılacak gün imiş.
Şimdi, Ceñicok denen akın imiş,
El ele tutuşan akını
İstedığı gibi yönlendirip söylemiş.
Söz cambazı Ötö akın imiş,
Kapışırım diyen akını
Alt edip şiir söylemiş.
Hazırlayıp söyleyen sözleri
Kemiksiz sırf et imiş.
Kaçırıp söyleyen sözleri
Kılıçtan bile keskin imiş.
At yetiştirip yem vermiş.
Akınlara destek vermiş,
Güzel at yetiştirip yem vermiş,
Toplu akına destek vermiş,
Yürük at yetiştirip yem vermiş,

Bulbuldarga dem bergen,
Külük taptap cem bergen,
Küküktörgö dem bergen,
Öz atı Ötö bolso da,
Ceñicok atın el bergen.
Aktañday Ötö babama
Aytışta kimder teñ kelgen...
Arstanbekten bata algan,
Aktañday akın atangan,
Karılardan bata algan,
Kalayık-kalktın kaşında
Kara caak akın atalgan.
Urugu – sol karatal,
Uluu akındın ırların
Urpaktap ırdap caratar.
Uşunday uluu çoñ akın
Unutta anan kalsınbı!
Uluu curt bilet barkıñdı,
Arbagı çoñ zor akın,
Aytılbay anan kalsınbı?
Agayın bilet barkıñdı,
Kañçalık kılım ötsö da
Dat baspayt deşet altındı.
Carkıgan Nooruz aldında.
Cañşanıp maktaym carpıñdı,
Ceñicoktun arbagın
Oşo, kötörgön curtum barsıñbı?

Sayraşa turgan kezekte,
Kazagım menen bugün bir
Kayraşa turgan kezekte,

Bülbüllere destek vermiş,
Yürük at yetiştirip yem vermiş,
Guguklara destek vermiş,
Kendi adı Ötö olsa da,
Ceñicok adını halk vermiş.
Söz cambazı Ötö atama
Atışmada kimler denk gelmiş...
Arstanbaek'in hayır duasını almış,
Söz cambazı akın adanmış,
Yaşlılardan dua almış,
Kalabalık halkın önünde
Kara çene akın adanmış.
Boyu- sol Karatal,
Ulu akının şiirlerini
Genç kuşak devam ettirir.
Böyle büyük akın
Unutulup kalsın mı!
Ulu yurt bilir değerini,
Ervahı büyük akın,
Söylenmeden kalsın mı?
Kardeşler bilir değerini,
Ne kadar vakit geçse de
Paslanmaz derler altın için.
Parlayan Nevruzun önünde.
Dil döküp överim hepinizi,
Ceñicok'un ervahını
İşte, kaldıran yurdum var mısınız?

Ötüsecek zamanda,
Kazak'ım ile bugün bir
Çekişecek zamanda,

El aldına çıkkaniñ,
Eköübüz berdik esepti.
Emi, maktaşa turgan kez bolor,
Taktaşa turgan kez bolor,
Aldı menen, baurum,
Anttaşa turgan söz bolor,
Kalcıñçaşıp kiçine,
Anan, barktaşa turgan kez bolor.
Cakşıláp aytıp otursam,
Tarihı kaday kazaktın,
Tarihı kaday kırgızdın?
Kılımdardı kıdırsañ,
Tarihta mına cazılğan...
Aylanıp ırdap keteyin,
Kazak, kırgız atıñdan.
Emnelerdi körbödü,
Tarihta mında başıñdan.
Adilhan bizdin bababız,
Alardan kabar alarbız.
Oroşon oydu oygotup,
Oyloto turgan maalı bar.
Oozuñdu karap otursam,
Obodon caagan sıyaktuu,
Agayın elge aytuuçu,
Aldıñarda maalı bar...
E-ey, Frantsiya ölkösü,
Barsañ bir; Oş degen bir şaarı bar.
Oşondo bizdin katabız...
Koygon şaar turbaybı,
Kazak, kırgız teñ bolup.
Bolgon şaar turbaybı,

Halk önüne çıkman,
İkimiz verdik hesabı.
Şimdi, övülecek zaman gelir,
Doğruları söyleyecek an gelir,
En önce, kardeşim,
Antlaşacak zaman olur,
Oradan buradan konuşup,
Sonra, değer verecek an gelir.
İyice anlatacak olursam,
Tarihi nedir Kazakların,
Tarihi nedir Kırgızların?
Yüz yılları gezersen,
Tarihte işte yazılmış...
Dönerek şiir söyleyeyim,
Kazak, Kırgız adından.
Neleri görmedi,
Tarihte işte ilk baştan.
Adilhan bizim atamız,
Onlardan haber alırız.
Güzel düşünceyi uyandırıp,
Düşündürecek zamanı var.
Ağzına bakarak otursam,
Havadan yağmış gibi,
Kardeş halka söyleyecek,
Önünüzde zamanı var...
Ey, Fransa ülkesine,
Gidersen, Oş denen şehri var.
Orada bizim hatamız...
Adını verip şehre,
Kazak, Kırgız birlikte.
Oluşan şehir değil mi,

Oşolordon kelatıp,
Karıların bek aytıp
Irdap irdap kelbesek,
Camanın körböy azaptın,
Baktısın kara kazaktın.
Kırgız menen car salıp,
Katarlaşıp bir basıp,
Baktısın kara kazaktın.
Irdap irdap kelgende,
Irları sonun kazaktın.
Tögüp tögüp kelgende,
Cırları sonun kazaktın.
Köktö turgan kудay bar,
Kazak önsö - munay bar.
Dalaası sonun kazaktın
Moytoyup ele oturat,
Balası sonun kazaktın.
Kırgız üçün oylonboyt
Sanaası sonun kazaktın.
Al emes taktap otursam,
Kökölögön asmanda
Kuştarı sonun kazaktın.
Kıltıñ kıltıñ kıyalkeç
Kızdarı sonun kazaktın.
Kapıray, Astanaga barganda
Kırgız cigit eken dep,
Kıltıñdaşıp köptörü,
Kızdarı sonun kazaktın.
Kıskası, aytıp otursam,
Carkıragan çolpondoy
Ey, bayterektey karaçı,

Onlardan gelirken,
Yaşlıları çok anlatıp
Şiir söyleyerek gelmezsek,
Kötülüğünü görmeden azabın,
Bahtını kara Kazak'ın.
Kırgız ile eğlenip,
Yan yana birlikte yürüyüp,
Bahtını kara Kazak'ın.
Şiirle söyleyerek gelince,
Şiirleri güzel Kazak'ın.
Döküp döküp gelince,
Şiirleri güzel Kazak'ın.
Gökte duran Huda var,
Kazak gelişse petrol var.
Bozkırı güzel Kazak'ın
Usluca oturmakta olan,
Çocuğu iyi Kazak'ın.
Kırgızları düşünmeyen
Rahatlığı güzel Kazak'ın
O değil araştırdığımda,
Yükselen asumanda
Kuşları güzel Kazak'ın.
Kıpır kıpır huylarıyla
Kızları güzel Kazak'ın.
Yahu, Astana'ya varınca
Kırgız delikanlısıymış diye,
Göz dikti birçoğu,
Kızları güzel Kazak'ın.
Kısacasını anlatsam,
Parlayan çoban yıldızı gibi
Ey, selvi ağacı gibi baksana,

Cıldızı sonun kazaktın.
Anan bakıldap ırdap oturgan,
Bizdey, kırgızı sonun kazaktın.
Aytpay koysok bolobu,
Kelgende sözdün orolu.
Mına bugün ırdasak,
Kolunda barın katpagan,
Kalayık-kalkka maktagan,
Özörüp aşka tursa da,
Önörün ıyık saktagan,
Peyili sonun kırgızdın.
Kayda bassa bir baskan,
Katarlaşıp sırdaşkan,
Eli sonun kırgızdın.
Kan Manas mına caktırgan
Kölü sonun kırgızdın.
Kayberen ottop cay salgan,
Törü sonun kırgızdın.
Kıyla mına mol salgan,
Mol salsa da col salgan,
Bataarı sonun kırgızdın.
Köñülumdün uşintip,
Açaarı sonun kırgızdın.
Atügül mına karaçı,
Kan ber dese, kan bergen,
Can ber dese, can bergen.
Katarlaşıp bir turgan,
Boorum menin birtuugan,
Oşol, kazagı sonun kırgızdın.

Men bugün kubanıčka baylanayın,

Yıldızı güzel Kazak'ın.
Şimdi hızla şiir söylüyorsan,
Bizim gibi, Kırgız'ı güzel Kazak'ın.
Söylemezsek olur mu,
Gelince sözün sırası.
İşte bugün söylersek,
Elinde varını saklamayan,
Kalabalık halka öven,
Açlıktan ölürse bile,
Sanatın kutsallığını koruyan,
Huyu güzel Kırgız'ın.
Yürüdükleri yerler aynı,
Aynı sırada sırlaşan,
Halkı güzel Kırgız'ın.
Han Manas beğenen işte
Gölü güzel Kırgız'ın.
Geyik otlayıp yurt edinen,
Başköşesi güzel Kırgız'ın.
Bir hayli bol çalışınca,
Bol çalışıp yol kuran,
Bahadırı güzel Kırgız'ın.
Gönlümü böylece,
Açması güzel Kırgız'ın.
O bile değil baksana,
Kan ver deyince kan vermiş,
Can ver deyince can vermiş.
Aynı sırada durarak,
Ciğerim benim öz kardeşim,
İşte Kazakları güzel Kırgız'ın.

Ben bugün kıvanca bağlanayım,

Al sözdü cürögüñdön caygarayın.
Maktagan sözüm saga cakşı bolor,
Al sözdü cürögüñdön caygarayın.
Ceñişbekke dagı emne sözüñ bar-ey...
Ulap iyçi, Aybegim, aylanayın.

AYBEK:

Aylanayın, Ceñişbek,
Kantediken kelişsek?..
Kazak menen kırgızda
Alıp cürsüñ ceñiş köp.
Sakta, kудay, Aybekten, -
Dep ayttıñ go, Ceñişbek.
Toguzunşua mayda tuulgansıñ,
Atıñdı koygon Ceñiş dep.
Taanıbadıñbı, kazakmın,
Oylop kaldıñbı, nemis dep?

Ay, Ceñicoktun toyunda,
Ceñicoktun toyunda,
Kazak-kırgız cıyılıp
Taş tüyüñge tüyülüp,
Şıgıp kaldık cekme-cek,
Özüñ menen Ceñişbek.
Algaç iret aytışta
Kezdeşip turmun betme-bet.
Murundan taanış bolsak da,
Aytışıp cüra ketmelek. (ketpegen elek)
Almatıga barganda,
Dauletkerey ben Orazga
Maktamadı dep kırgızdı,

Bu söze yüreğimden yer vereyim.
Öveceğim söz sana iyi gelir,
Bu söze yüreğimden yer vereyim.
Ceñişbek'e daha ne sözün var...
Devam ettir, Aybek'im, kurban olayım.

Kurban olayım, Ceñişbek,
Ne olur anlaşsaksak?
Kazak ile Kırgız'da
Çok galibiyet alıyorsun.
Koru Allah'im, Aybek'ten,
Diye söyledin ya, Ceñişbek.
Dokuz Mayıs'ta doğmuşsun,
Adını vermişler Ceñiş diye.
Tanımadın mı, Kazak'im,
Yoksa Alman mı sandın beni?

Ey, Ceñicok'un toyunda,
Ceñicok'un toyunda,
Kazak-Kırgız toplanıp
Aynı yere kümelenip,
Teke tek karşıya çıktık,
Kendinle Ceñişbek.
İlk defa atışmada
Karşılaşıyoruz yüze yüz.
Eskiden tanıdık olsak da,
Önceden atışmamıştık.
Almatı'ya varınca,
Dauletkerey ile Oraz'a
Övmedi diye Kırgız'ı,

Kettiñ ele ökpölep.
Kazaktı maktap catırsıñ,
Onın da keldi kezegi...
Maktap saga bereyin,
Kırgızımdı tökmelep.

Kaomdon (koomdon) kaom almaşıp,
Kaomdon kaom almaşıp,
Zamandan zaman calgaşıp,
Barsbektin tusunda
Eniseydin boyunan,
Köşüp (köçüp) kelgen kırgızım.
Alatoodon Tañırım,
Nesip bergen kırgızım.
Töskeyge sıymay maldarı,
Tösekö sıymay candarı,
Ösüp kelgen kırgızım.
Caratuuçu car bolup,
Nur tuudurgan kırgızım.
Manastayın alıptı (alptı)
Adamzattı tañ kılıp,
Adamzattı kandırıp,
Cır tuudurgan kırgızım.
Odan da beri keleyin,
Kıtay menen mañgolga
Temirlan menen Çiñgızga,
Egeölü (ögöölüü) nayza kolgo alıp,
Tötöp (turup) bergen kırgızım.
Nesibesin (ırıskısın) kudayım
Ötöp bergen kırgızım.
Hiva menen hokanga

Kızarak gitmiştin.
Kazak'ı övüyorsun,
Onun da geldi sırası...
Öveyim sana,
Kırgız'ımı şiirle.

Devirden devir değışıp,
Devirden devir değışıp,
Zamandan zaman geçerek,
Barsbek'in döneminde
Enesay nehrinin kenarından,
Göçerek gelen Kırgız'ım.
Ala-Dağ'dan Tanrı'm,
Nasip vermiş Kırgız'ım.
Kuzeye sığmayıp malları,
Döşeğe sığmayıp canları,
Gelişiyor Kırgız'ım.
Yaradan yar olarak,
Nur edinmiş Kırgız'ım.
Manas gibi alplerine
İnsanoğlunu şaşirtıp,
İnsanoğlunu doyurup,
Şiir söylemiş Kırgız'ım.
Ondan da beri geleyim,
Çinli ile Moğollara
Timur ile Cengiz'e,
Keskin mızrak ele alıp,
Bakarak kalan Kırgız'ım.
Nasibini Huda'm
Ödeyip veren Kırgız'ım.
Hive ile Hokand'a

Karşı turgan kırgızım.
Ceñişin toylop asıgı (çükösü)
Alşı turgan kırgızım.
Muhammed kırgız şekildüü
Arstan tuugan kırgızım.
Tomiristin közündey,
Zarınanın özündey,
Kurmancan datka kança ayım
Daanışman tuugan kırgızım.
Ormon, Cantay, Şabdanday
Handardı tuugan kırgızım.
Atantay, Taylak, Ayteke
Narlardı tuugan kırgızım.
Ceñicoktun toyunda
Dal oşodoy celeyin.
Sayrap bir tursa kızıl til,
Ogan da erip bereyin.
Baatırlarıñ osunday
Akındarıña keleyin:
Toktogul, Canış, Kalıgul
Şayır tuugan kırgızım.
Arstanbek ben Ceñicok
Orak ooz, ot tildüü.
Ayır (ayır til degeni) tuugan kırgızım.
Togolak molda, Nur molda
Kızıl tildin kösömü.
Esenaman, Kalmırza
Süylösö sözdün şeçeni.
Akın tuugan kırgızım,
Ümbötaalı keçeegi,
Muñun muñdap kırgızdın

Karşı duran Kırgız'ım.
Ceñiş'in oynayıp âşık kemiği
Kazandıran Kırgız'ım.
Muhammed Kırgız gibi
Aslan doğuran Kırgız'ım.
Zarina'nın kendisi gibi,
Kurmancan datka gibi nice hanım
Bilge doğurmuş Kırgız'ım.
Ormon, Cantay, Şabdan gibi
Hanları doğurmuş Kırgız'ım.
Atantay, Taylak, Atake
Büyükleri doğumuş Kırgız'ım.
Ceñicok'un toyunda
Tam böyle koşturayım.
Ötüp durursa kızıl dil,
Ona da eriyip vereyim.
Bahadırların böyle
Akınlarına geleyim:
Toktogul, Canış, Kalıgul
Neşeli akraba Kırgız'ım.
Astanbek ile Ceñicok
Orak ağız, ateş dilliler.
Ayrı dilli akraba Kırgız'ım.
Togolok Molla, Nur Molla
Kızıl dilin en ustaları.
Esenaman, Kalmırza
Konuşunca sözün ustası.
Akın akraba Kırgız'ım,
Geçenlerdeki Ümötaalı,

Batıl tuugan kırıgızım.
Odan da beri kelgende,
Aalam zattın ıngızı,
Adamzattın ıngızı,
Aytmatov baykemdey
Dana tuugan kırıgızım.
Aşıraalı, Estebes,
Tuuganbay ben Zamirbek
Kırıgızımdın kögünde,
Dara turgan kırıgızım.

Batasın bergen aytışta,
Abdılda menin öz baykem.
Muhambettin nurunan
Caratılğan kırıgızım.
Osaldın soñunan
Amantay ben Elmirbek,
Ceñiŝbek ben Şekerbek...
İleŝip anın soñunan,
Bara turgan kırıgızım.
Aynalayın, kırıgızım,
Kagılayın, kırıgızım,
Kızgaldaktay kırmızıñ,
Ösüp-önüp uul-kızıñ,
Carkıray bersin cıldızıñ.

CENİŞBEK:

Maktoodon bizde arman cok,
Aybekten ötkön balban cok.
Kırıgızdın baarın maktadıñ,
E kim dele kalğan cok.

Oradan beri gelince,
Âlemin Cengiz Aytmatov' u,
İnsanoğlunun Cengizi,
Aytmatov ağam gibi
Bilge doğurmuş Kırıgız' ım.
Aşıralı, Estebes,
Tuuganbay ile Zamirbek
Kırıgız' ımın

Duasını veren atışmada,
Abdılda benim öz ağabeyimdir.
Muhammed'in nurunan
Yaratılan Kırıgız' ım.
Onların sonundan
Amantay ile Elmirbek,
Ceñiŝbek ile Şekerbek...
Giderek onların peşinden,
Yürüyecek Kırıgız' ım.
Kurban olayım, Kırıgız' ım.
Sevgili Kırıgız' ım,
Lale gibi kırmızı rebgin,
Büyüyerek oğul kızın,
Parlamaya devam etsin yıldızın.

Övmekte bizden iyisi yok,
Aybek'i geçen pehlivan yok.
Bütün Kırıgız' ı övdün,
Geride hiç kimse kalmadı.

Mezgil degen oşondoy,
Ce adamdı süyüntüp,
Ce adamdı cüdötöt.
Maktana bersek eköobüz,
Ubakıt bütüp, tügötöt...
Al cagın dagı oyloylu,
Bul dünüyö eñ kızık,
Aytış degen bir kızık.
Aytışıp mına kelgende,
Çıga berer miñ kızık.
Asmandagı aydı da
Ar bir adam baykasa,
Alamın deyt tırmışıp.
Cer üstün mında karasañ,
Kumurska cüröt kıbırap.
Aziz dagı körsöm deyt,
Duduk da süylöyt şıbırap.
Tulpardı tulpar körgöndö,
Tört ayağı tıbırap...

Emi, Aybegim, anda aytayın,
Kadırdı baykayın.
Köküröktö öçpögön
Dildi aytpay, ne bolduñ?
Unutta çirkin baratkan,
Tildi aytpay, ne bolduñ?
Kazak tili – bizdin til,
Kırgız tili – sizdin til.
Egiz bolgon, til bolgon,
Tolkup turgan... baykasam:
Deñiz bolgon til bolgon.

Zaman dediğin böyledir,
Ya insanı sevindirir,
Ya da insanı güçten düşürür.
Övünmeye devam edersek ikimiz,
Vakit bitip, tükenir...
Bu yönü da düşünelim,
Bu dünya çok ilginç,
Atışma dediğin bir ilginç.
İşte atışmaya gelince,
Çımaya devam eder bin konu.
Asumandaki ay da
Her insan dikkat ederse,
Alırım diye çaba gösterir.
Yer üzerine buradan bakarsan,
Karıncı kıpırdar.
Aziz da görsem der,
Dilsiz de konuşur sessizce.
Yürük at yürüğü görünce,
Dört ayağı durmadan kıpırdar...

Şimdi Aybek'im, şöyle söyleyeyim,
Değerini ölçeyim.
Göğüste sönmeyen
Ruhu söylemeyip ne oldun?
Unutulmaya başlayan,
Dili söylemeyip ne oldun?
Kazak dili-bizim dil,
Kırgız dili- sizin dildir.
İkiz olmuşsa, dil olmuş,
Dalgalanan..., dikkat edersem:
Deniz gibi dil olmuş.

Öçpöy tursa ar ubak,
Deñiz bolgon, til bolgon.
Kazak menen kırgızday
Bul düynödö kim bolgon?

Kıska kılıp aytalı,
Kalcıñdaşıp kiçine
Nuska kılıp aytalı.
Kaalaganday töksöñ da,
Al cagın Aybek baykadı.
Bizdin Abay degen atabız,
Akılmandın akını,
Adamzattın cakını.
Asıldardın asılı,
Al akılman caktan pir ele.
Tiyip turgan kün ele,
Menin columdu ulap keter dep,
Mekege çeyin alpargan
Şakirtiñ oşol kim ele?
Kazaktı oşol maktagan,
Ay-küñgö çeyin dañktagan,
Al şakirtinin çok eken,
Dele tarihtı eç kim cazbagan.
Anda tizginiñdi tartıp koy,
Korgoşun bolup balkıp koy.
Abaydın oşol şakirtin,
Atalaş eken tuuganı,
Bilip alsın kırgızdar,
Kanakey, baurum, bugün aytıp koy!

AYBEK:

Sönmezse her zaman,
Deniz gibi dil olmuş.
Kazak ile Kırgız gibi
Bu dünyada kimler olmuş?

Kısaltarak söyleyelim,
Çekişerek birazcık
Anlamalı söyleyelim.
İstedğin gibi döktürürsen de,
Bu yönünü Aybek anladı.
Bizim Abay denen babamız,
Bilgelerin akını,
İnsanoğlunun yakını.
Asillerin asili,
O bilgi yönünden bir pir idi.
Parlayan bir güneş idi,
Benim yolumu devam ettirir diye,
Mekke'ye kadar götürdüğü
Öğrencisi kim idi?
Kazak'ı o övmüştür,
Ay güneşe kadar yücelten,
Bu öğrencin yok imiş,
Yani tarihi hiç kimse yazmamış.
O zaman dizginini çek,
Kurşun olup eriyiver.
Abay'ın o öğrencisini,
Aynı babadan olan kardeşiymiş,
Öğrensın bunu Kırgızlar,
Hani, ciğerim, bugün anlatıver!

Ezelten cerim birge, cerim menen,
Ar kaçan elim birge, elim menen...
Egizbiz dombıranın koş işegisindey
Ali kün şıbagası celinbegen.
Cerimdin çek arası bölünsö da,
Köñüldün çek arası bölünbegen.
Ayrılşa, bir ayrılar kırgız-kazak,
Acal ben topuraktuu ölüm benen.
Birak biz odüynede dağı bir bop,
Aytarmız ucumaktın töründö öleñ.
Alıstan at terletip nege keldim,
Tört aoz söz aytpasam töründö men?
ben?
Arstanbek atamdın urpagısıñ,
Kösülüp cır cırlaodon erinbegen.
Ceñicok senin da atañ, menin da atam.
Bul toyda cır kalmasın tögülmegen.
Eköobüz bir atanın balasımıs,
Kulagın bir markanın bölüp cegen.
Zuuldap Taylak baatır atkan oktay,
Barasıñ zırıl kağıp şaptay-şaptay
Ne aytıp catkanıñdı kудay bilsin,
anlamadı,
Auzuñ kılmıldaydı avtomattay.
Kayda kaçıp barasıñ, Ceñişbekcan,
Ertokumdan ürküp ap şapkan attay.
Kañça kaçañ bugoolop tura almamsın
Moynuña kuruk taştap, arkan artpay.
Kañça azao bolsoñ da üyrötörmün,
Tukurtup koygo mingen salpañ attay.

Eskiden yurdum birlikte yurdumla,
Her zaman halkım birlikte halkımla...
İkiziz dombranın çift telleri gibi
Yurdumun sınırları bölünse de,
Gönüllerin sınırları bölünmemiş.
Ayrılşa, birlikte ayrılır Kırgız-Kazak,
Ecel ile topraklı ölüm ile.
Ama biz öteki dünyada da birlikte olup,
Şiirimizi söyleriz cennettin başköşesinde.
Uzaktan at terletip niye geldim,
Dört ağız söz söylemezsem başköşende
Arstanbek babamın neslisin,
Gerilip şiir söylemekten bıkmayan.
Ceñicok senin de baban, benim de babam.
Bu toyda şiir kalmasın dökülmeyen.
İkimiz aynı babanın çocuklarıyız,
Kulağını aynı kafanın yolup yiyen.
Uçarak Taylak bahadır atan ok misali,
Ne söylediğini Huda dışında kimse
Ağzın kıpırdıyor otomatik silah gibi.
Nereye kaçıp gidiyorsun, Ceñişbekcan,
Eyer takımından ürküp kaçan at gibi.
Ne kadar karsan sıkıştırırım
Boynuna hızla halat geçirip.
Ne kadar vahşi olsan da eğitirim,
Bıktırıp çobanlığa binen at gibi.

Cesildi aozuñdan calın cırlar
Akınsıñ el-curtuñun arın muñdar.
Sara kız kelip edi kazak caktan
Kırgızdın akındarın tabındıñdar.
Kasıñda Şekerbek ben Elmirbek bar,
Baarlıgıñ Sara kızga cabıldıñdar.
Başçıñız Abdılta ben Amantay bop,
Kasınan Sara kızdın tabıldıñdar.
Bayan agam “alıp kal” dep aytıp eti
Baarlıgıñ akıl-esten arıldıñdar.
Mırza agam bir kız alıp ket dep yedi
Bizderge ogan dağı taarındıñdar.
Aybekke de kırgızdan bir kız kerek,
Aytmaqçı, sol cumustu ne kıldıñdar.

CENİŞBEK:

Ildamdap özüm ırdasam,
Tüşünböym dep öpkölöyt.
Bizde şatıratıp aytkandı
Ceñicoktoy tökmö deyt.
Emi түşünbösoñ, ne kılam
Ceñişbeğtin izine.
Öz coluñdu karagın
Tüşürbösoñ ne kılam?
Intımmakka keleli,
Ir güldörün tereli.
Sahnadan meyli, түşünbö
Sahnadan anan ketkende
Tüşündürüp beremin.
Aytıp atkan ekensin
Akıl-oydun tereñin.

Aktı ağızından alevli şiirler
Dertle dolu akınısın halk yurdunun.
Sara kız gelmişti Kazak taraftan
Kırgız’ın akınlarını bulmaya.
Yanında Şekerbek ile Elmirbek var,
Hepsini Sara kıza saldırdınız.
Başkanınız Abdılta ile Amantay olup,
Karşısına Sara kızdın bulundunuz.
Bayan ağabeyim “göster” demişti
Hepiniz akıl usunuzdan oldunuz.
Mırza ağam bir kız götür demişti
Bizlere bunun için de darıldınız.
Aybek’e Kırgız’dan bir kız gerek,
Bu işle ilgili ne yaptınız.

Hızlanıp kendim söylesem,
Anlamazlıktan geliyor.
Bizde hızlı konuşanlara
Ceñicok gibi akın derler.
Şimdi anlamazsan ne yapayım
Ceñişbek’in sözünü.
Kendi yoluna baksana
Düşürmemişsen ne yaparım?
Gel barışalım,
Şiir güllerini derelim.
Sahneden tamam, anlama
Sahneden sonra inince
Sana anlatırım.
Sen söylüyormuşsun
Akıl usun derinin.

Kazak-kırgız ilgerden
Kız berişip, kız alğan,
Tuz berişip, tuz alğan,
Kut berişip, kut alğan.
Alıp kelip Saranı
Aybek kaydan çıkkansıñ,
Alalek catıp kıskangan.
Anan kaada degen salt bolot,
Kaadada anan nark bolot.
Alıp atkan kezekte;
Albañ albañ dep, tiyişken
Bizde, ceñelerde bark bolot.
Sen da elciretip süylögön
Enelerdey ekensiñ.
Ay, küyöö, alba degen kızdardı
Ceñelerdey ekensiñ.
Bul aytkanıñ carabayt,
Birok, caman dep Ceñiş sanabayt.
Kantip seni karabayt,
Boydok keldi dep tursam,
Senden kızdı dele ayabayt.
Birok, bayanıñ bar dep ukkamın,
Anda bugün katıkün,
Ayalıñ bar dep ukkamın.
Aytkan sözüm ört bolot,
Tokol alsañ, Aybegim,
Eki ayagıñ tört bolot.
Orto coldo kaldı dep,
Agayın-elge söz bolot.
Al cagın anan oylongun,
Tolgonsoñ anan, tolgongun.

Kazak-Kırgız eskiden
Kız verip kız almış,
Tuz verip tuz almış,
Kut verip kut almış.
Getirerek Sara'yı
Aybek sen nereden çıktın,
Daha almadan kıskanan.
Sonra kaide diyen gelenek olur,
Sonra kaidenin değer olur.
Aldığın zaman;
Alma alma diye zorlayan
Bizde, yengelerin değeri olur.
Sen de uzatıp konuşan
Anneler gibiymişsin.
Damada kızları alma diyen
Yengeler gibiymişsin.
Bu dediğin yaramaz,
Fakat Ceñişbek kötü demiyor.
Sana nasıl bakmasın,
Bekâr geldi diyorsam,
Senden kızını bile esirgemez.
Fakat olayın var diye duymuştum,
O zaman bugün eyvah,
Hanımın var diye duymuştum.
Söyleyen sözüm ateş olur,
İkinci eş olarak alsan, Aybek'im,
İki ayağın dört olur.
Orta yolda kaldı diye,
Kardeş halka söz olur.
Bu tarafına sonra düşüneyim,
Heyecanlansan sonra heyecanlan.

Anda dele aytayın,
Birtuugan degen birtuugan,
Kuş kerekpi, alıp ket!
Cıldız bolup tagınıp,
Kut kerekpi, alıp ket!
Oñ çöntökkö salıp ket.
Cardı bolsoñ, bayıp ket,
Calın bolsoñ, ot bolup
Aloolonup canıp ket.
Kıskası, mına aytayın,
Mal kerekpi, bereyin.
Ösö turgan dalaañ
Tal kerekpi, bereyin.
Aga turgan suu bolgon
Say kerekpi, bereyin.
Kız ele bugün deysiñbi,
Baurum senden ayabaym,
Bugün can kerekpi, bereyin...

Altınday ırdı kınaysıñ,
Aytpaymın seni, ılaysıñ.
Kıskası, bugün mındaydı
Kalcıñ aytıp turasıñ
Alaarıñdı açık ayt
Dagı emne suraysıñ?
Ayabagan kırıgızbız,
Camandıktan ar kaçan
Carabagan kırıgızbız.
Bötön el dep kazaktı
Sanabagan kırıgızbız.
Katarlaşıp bir turgan

O zaman bile söylerim,
Kardeş demek kardeştir,
Kuş lazımsa al götür!
Yıldız olarak takıp,
Kut gerekse alıp git!
Sağ cebine koyarak git.
Fakir olsan zenginleşip git,
Alev isen ateş olup
Alevlenip yanarak git.
Kısacası, işte söyleyeyim,
Mal gerekse vereyim.
Yeşerecek bozkırda
Dal gerekse vereyim.
Akrabalarına suu
Nehir gerekse vereyim.
İstedğin tek kızsız,
Ciğerim senden esirgemem,
Bugün can gerek mi vereyim...

Altın gibi şiiri dizersin,
Söylemem sana, ağlarsın.
Kısacası, bugün böyle
Yaramaz konuşuyorsun
Alacağımı açık söyle
Daha ne istersin?
Esirgemeyen Kırız'ız,
Kötülükten her zaman
Yaranmayan Kırız'ız.
Yabancı halk diye Kazak'ı
Saymayan Kırız'ız.
Aynı sıradaki kardeş

Köödönündö can birge,
Cayloosunda mal birge,
Kız degen kırgız, kızdarın
Birok, bere berbeyt ar kimge.
Baurum bolup kelgen soñ,
Al cagın mına çeçeli.
Kıskasın aytıp ketkende,
Bölünbögön kazaktar
Kırgız menen ezeli.
Birge bolsun dayıma
Toolordun da çokusu,
Talaalardıñ etegi.
Ar kaçan tamaşa aytıp uşunday
El cürögün ezeli.
Emi aytayın, Aybegim,
Cakşı sözgö mındayda
Kiresiñbi, Aybegim?
Kün bolup bugün kırgızga
Tıyesiñbi, Aybegim?
Aytkan sözdü köñülgö
İlesiñbi, Aybegim?
Cayıraak ırdap catamın,
Tüşüñgün dep oşogo
Men da bir az kapamın,
Süyösüñbü, Aybegim?
Aman-esen kaşımda
Cürösüñbü, Aybegim?
Birtuugan dep ıradadık
Kaysı atadan kazak-kırgız koşulat,
Bilesiñbi, Aybegim?!

Göğsümdeki can aynı,
Yaysında mal aynı,
Kırgız iyi kızlarını
Herkese vermez.
Kardeşim geldikten sonra,
Bu sorunu çözelim.
Kısacasını konuşursak,
Bölünmeyen Kazaklar
Kırgız ile eskiden.
Birlikte olsun daima
Dağların da zirvesi,
Ovaların etekleri.
Her zaman şaka yapıp böyle
Halkın yüreğini ezelim.
Şimdi söyleyeyim, Aybek'im,
İyi söze bu durumda
Girer misin, Aybek'im?
Gün olup bugün Kırgız'a
Değer misin, Aybek'im?
Söyleyen sözü gönle
Alır mısın, Aybek'im?
Yavaş şiir söylüyorum,
Anlarsın diye bunları
Ben de birazcık üzgünüm,
Sever misin, Aybek'im?
Sağ salım karşımda
Gezer misin, Aybek'im?
Öz kardeşim diye söyledik
Hangi atadan Kazak-Kırgız birleşir,
Biliyor musun, Aybek'im?!

AYBEK:

Baylık berem deysiñ-au,
Baylık berem deysiñ-au,
Baylığım cetet özümö,
Ködönde şıgım, canım bar.
Mal beremin deysiñ-au,
Koraluu koy malım bar.
Ayap tursıñ kızıñdı
Osınga senin tañım bar.
Bile-bilseñ kuranda
Şariat degen taalim bar.
Şariat degen bilesiñ,
Akıykattın özü goy.
Şol şariat işinde
Tört ayalge uruksat
Degen, kalkam (karagım) cazuu bar.

Dos dep saga, Ceñişbek,
Kuşagımdı cayamın.
Akın bolup kelgen soñ,
Kalayşa sözdön tayamın.
Kız alışıp, kız bergen
Kudalaşkan el elek.
Negr menen çegir ap (alıp) catkan
Kızıñdı nege ayadıñ?

Ezelden-ak babalar,
Kız alışıp, kız bergen.
Baurlaş el desmeybi,
Tokal alsam kırıgızdan
Kazak-kırıgız öspeymi.

Zenginlik veririm dersin,
Zenginlik veririm dersin,
Zenginliğim yeter kendime,
İçimde yeteneğim, canım var.
Mal veririm dersin,
Sürüsüyle koyunum var.
Esirgiyorsan kızını
Bununa şaşkınlığım var.
Biliyorsan Kuran'da
Şariat denen öğretti var.
Şariat denen biliyorsun,
Gerçeklerin ta kendisidir.
İşte şariatın içinde
Dört eşe izin verilen
Yazı var kardeşim.

Dostum diye sana, Ceñişbek,
Kucağımı açarım.
Akın olduktan sonra,
Sözden nasıl kaçırım.
Kız alıp kız veren
Dünürleşen halk idik.
Zenci ile diğerleri alıyor
Kızını niye esirgedin?

Eskiden atalar,
Kız alıp kız vermiş.
Kardeş halk demezler mi,
İkinci eş alsam Kırıgız'dan
Kazak-Kırıgız çoğalmaz mı?

Sadık baykem Cürsün ben
Kubanisıp, kol alıp,
Kuda bolduk despeymi.
Musulmandı köbeytsem,
Ana cakka barganda,
Künömdi kuday kesmeymi.

Ay, surak koyduñ al magan,
Surak koyduñ al magan,
Kezim çok sözden tosulgan,
Arı ketsem koş elmiş,
Adam Ata Hauadan (Obodon),
Tilegi barıp kosulgan.
Odan beri kelgende,
Ceñişbek, kalgan, çoçun bop.
Ayır kalpak, akkalpak,
Kazak, sozak degen bar,
Sartabiyas degen bar,
Oso cerden Ceñişbek,
Kakzak-kırgız kosulgan.

Ubakıt boldu, Ceñişbek,
Ubakıt boldu, Ceñişbek,
Koştasar keldi saatımıs...
Aman bolsun ar kaçan,
Akkalpak kiygen başıñıs.
Cıyırma altıda casıñ bar,
Ceñicok babam aytkanday:
Otuzga kelip, orta bop,
Kamal buzup kırıkta,
Elüügö kelip elpildep,

Sadık ağabeyim Cürsün ile
Sevinerek el alışarak,
Dünür olduk demezler mi?
Müslümanı çoğaltsam,
Öteki dünyaya varınca,
Günahlarımı Huda kesmez mi?

Yahu sorgu yaptın bana,
Sorgu yaptın bana,
Zamanım yok sözden çekinmeye,
Öte gitsem aynı halkız,
Âdem ata Hava'dan,
Dilekleri birleşir.
Ondan beri gelince,
Ceñişbek, kalmış yabancı olup.
Ayrı uçlu kalpak, ak kalpak,
Kazak, Sozak denen var,
Sartabiyas denen var,
Oradan Ceñişbek,
Kazak-Kırgız birleşir.

Vakit geldi, Ceñişbek,
Vakit geldi, Ceñişbek,
Veda saatimiz geldi...
Esen olsun daima,
Ak kalpak giyen başımız.
Yirmi altıda yaşın var,
Ceñicok atamın dediği gibi:
Otuz yaş yaşın ortasıdır,
Kemal erip kırk yaşta,
Elliye gelince acele edip,

Altmıska kelip añkıldap,
Cetmiske kelip celpildep,
Seksenge kelip selkildep,
Toksanga kelip tolganıp,
Cüzgö kelip komdanıp,
Cüz ondon ari asıñız.
Süyünüp bardık dosuñuz,
Küyünö bersin kasıñız.
Domolop örge tasıñız,
Cüz casagan az bolat,
Cüz cıyirmaga basıñız.
Cüz otuzdan ötüñüz,
Cüz kırıkka cetiñiz.
Cüz elüügö kelgende,
Nebereden çöböre,
Çöböreden nebere,
Odan arı şöpçök bir...
Olardın baarın cıynap ap.
Asıray almay, sasıñız.

CENİŞBEK:

Kaşımda turgan baurum,
Koldoy turgan ar ubak,
Süröösün oyloyt eken go.
Tokoldu oyloyt dep tursam,
Akırette, carıbagır,
Künöösün oyloyt eken go.
Kurçuy turgan mındayda,
Bülösün oyloyt eken go.
Bali, rahmat cakınım,
Bu dağı iras çeçen go.

Altmışa gelince çok konuşup,
Yetmiş gelince acele edip,
Seksene gelince zıplayıp,
Doksana gelince heyecanlanıp,
Yüze gelince toparlanıp,
Yüz on yaşından geçiniz.
Sevinip bütün dostlarımız,
Düşmanlarımız üzölsün.
Yuvarlanıp yukarı taşınız,
Yüz yıl yaşayan az olur,
Yüz yirmi yıl yaşayınız.
Yüz otuzu geçiniz,
Yüz kırka ulaşınız.
Yüz elliye gelince,
Torunun torunu,
Onun da torunu,
Onların hepsini toplayıp.
Onlara bakmaktan yorulunuz.

Karşımda duran kardeşim,
Destek veren her zaman,
Alkışlayanı düşünürmüş.
İkinci eşi düşünür diyorsam,
Sonunda, taramaz,
Günahlarını düşünürmüş.
Bu durumda keskinleşen,
Ailesini düşünürmüş.
Aferin, teşekkür ederim,
Bu da sağlam söz ustasıymış.

Ar bir aytkan sözüñö
Men sadaga ketem go.
Iras, cüz cıyırmanı berdiñiz,
Kabıl kılsın caratkan,
Uşunday caştı beriptir,
Caratkan bizdi taratkan.
Caratkan ömür berse bir,
Kutulalı calganda,
Ança-mınça azaptan.
Anan cüz cıyırmağa cetkençe,
Men da üçtü alam go,
Kuday, buyrup kazaktan.
Cakşılık bolsun ar kaçan,
Cakşılık ırdı arnasam.

Her söylediğin sözüne
Ben kurban olurum.
Gerçek, yüz yirmiye verdiniz,
Kabul etsin yaradan,
Bu kadar yaş vermiş,
Yaradan bizi dağıtmış.
Yaradan ömür vermişse bir tek,
Kurtulalım yalan dünyada,
Birazcık da olsa azaplardan.
Sonra yüz yirmiye ulaşınca,
Ben de üç eş alırım,
Allah izin verirse Kazak'tan.
İyilik olsun her zaman,
İyilik şiirini armağan etsem.

Camandık mınday kezde karmatpaymın,
İriñdi altın kılıp salmaktaymın.
Kay cakta cürsöñ dağı baurum dep,
Düynögö car salamın, ardaktaymın.
Muhammettey başımdı kesse dağı,
Kazagımdı eç kimge almaşpaymın.

Bu durumda kötülük tutturmam,
Şiirini altın edip bir tartayım.
Nerede gezsene de kardeşim diye,
Dünyaya seslenirim, değer veririm.
Muhammed gibi başımı kesse bile,
Kazak'ımı kimseye değiştirmem.

61. Elmirbek İmanaliyev (Kırgızistan) ile Dauletkerey Kap ulı (Kazakistan)⁶¹²

ELMİRBEK:

Bir kazanga çoğulup,
Birge cakkan ot uluk.
Akak bulak şıldırıp,
Alp dayraga koşulup.
Gül urugun cañı açıp,

Bir kazana toplanıp,
Birlikte yakan ateş büyük.
Duru pınar akarak,
Alarak deryaya katılıp.
Çiçek tohumunu yeni açıp,

⁶¹² “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Kün-tün menen canaşıp.
“Navurıs” degen söz emes,
“Cañı ırıs” degen caraşıp.
Ebegeysiz ırıskı
Elçiliktin künü eken.
Teñir özü buyurgan,
Teñçiliktin künü eken.
Topurak toorsup, cer iyip,
Toñ carılğan kün eken.
Cer, suu menen aralaş,
Ceñicoktun arbagı
Oodarılğan kün eken.

Kara cer boşop kazıktı
Kaga turgan kün eken.
Kalkım mında ıntımak
Taba turgan kün eken.
Emi, aytkada sözdün anıgın,
Akıldın oylop azıgın,
Akındar ırdap kagalı,
Aytıştın altın kazıgın.

Kezinde bizdin babalar,
Kereneyin tarttırıp,
Keremetin arttırıp,
Surunayın tarttırıp,
Surayılday kızdardı,
Suu boyлото bastırıp...
At butu cetken cerlerge
Azemdep kabar ayttırıp.
Ak asaba, kızıl tuu,

Gündüz geceyle denk gelip.
“Nevruz” diyen söz değıl,
“Yeni rızk” denen yakışıp.
Kocaman rızk
Elçiliğın günü imiş.
Tanrı kendisi buyuran,
Denkliğın günüymüş.
Toprak kuruyup, yer eriyip,
Donanlar yarılan gün imiş.
Yer suyla karışarak,
Ceñicok’un ervahı
Devrilmiş gün imiş.

Kara toprak gevşetip kazığı
Kara duran gün imiş.
Halkım burada birlik içinde
Buluşacak gün imiş.
Şimdi, söyleyince sözün gerçeğini,
Akılın düşünüp azığını,
Akınlar şiir söyleyelim,
Aytışın altın kazığını.

Zamanında bizim atalar,
Zurnayı çektirip,
Keremetini arttırıp,
Zurnayı çektirip,
Hilkat garibesi gibi kızları,
Su kenarında yürütüp...
At ayağı ulaşan yerlere
Süsleyip haber söyletip.
Ak sancak, kızıl bayrak,

Ayağın cerge kaktırıp.
Apay betke salkındap,
At celdire bastırıp.
Köpçülüktü cıynatıp,
Köñüldörün açtırıp.
Kökcaldarın çoğultup,
Kökbörüsün tarttırıp.
Bar külüktü çubatıp,
Baygesine çaptırıp.
Koloktop basıp cürböy dep,
Konoktun kamın üyrön dep,
Caş baldarın şaştırıp.
Kalkka bata bergin dep,
Karıyasın baş kılıp.
Asılzaada ayımdar,
Ar bir işin tak kılıp.
Aktañdaylar car aytıp,
Agayındı şat kılıp.
Kalktan alıp batanı,
Kazan tolo aş kılıp.
Karacaak ırçılar,
Kalayıktı şat kılıp.
Oynoktogon erender,
Ordonu cara katkırıp.
Kızıl kurt cegen elderden,
Kıyla cakşı boluptur,
Kırgızdar körgön cakşılık.
Emi,
Körgöndö sendey boorumdu,
Köñülüm süyöt caktırıp.

Ayağını yere batırıp.
Epey yeri serinde,
Atı yürüterek.
Kalabalığı toplayıp,
Gönüllerini açarak.
Aslanlarını toplayıp,
Kökbörü'yü* çektirip.
Bütün yürükleri çıkartıp,
Hediyesine koşturup.
Boş gezme diyerek,
Konuklara bakmayı öğren diye,
Genç çocuklarını acele ettirip.
Halka dua ver diyerek,
Yaşlıları öne alarak.
Asil zade hanımlar,
Her işini tam yapıp.
Akınlar ilan edip,
Gelenleri şenlendirip.
Halktan alıp duayı,
Kazan dolusu aş kılıp.
Çok konuşan akınlar,
Kalabalığı neşlendirip.
Oynayan erenler,
Sarayda kahkaha atıp.
Kızıl kurt yiyen halklardan,
Bir hayli iyi geçmiştir,
Kırgızların gördüğü iyilik.
Şimdi,
Görünce senin gibi kardeşimi,
Gönlüm sever beğenip.

---

* Kökbörü: atla oynan milli oyun.

Oñutun taap ayta ber,
Oyuña sözüñ maş kılıp.
Önördün asıl tizginin,
Özüñö turam tapşırıp!

DAULETKEREY:

Bissmilla, söz bastayın sabır menen,
Kaynap tur kuday bergen kanımda öleñ.
Assalaum aleykum, kırgız eli,
Er Manastın kolunday daurlegen.
Ulustun uluu küñü kuttu bolup,
Bau-bakşañ caynap össin bağıñ menen.
Saltanattı Sararkam salem ayttı,
Kauşkanday bar kazak bariñ menen.
Mısalı erdin eki kaptalınday,
Asıp kele catır goy bağıñde öleñ.
Komuz ben dombrasın koluna algan,
Akındı atasınday kadirlegen.
Corgo menen cüyrüktü bir caratıp,
Alamanga at koskan kaom menen.
Kökbar tartsa bolatın takımı bir,
Aytıskanda bolatın akını bir.
Birliğıñdi tirligiñ malimdegen,
Kaynagan dünüyenin bazarında
Caynagan tasiñ da öleñ, taum da öleñ.
Tariyhtın aktarsam baraktarın,
Tagdırıñdan cazılğan taalim körem.
Okusam taska baskan tamgalardı,
Kültegin men Barısbektin bağıñ körem.
Komuz ben dombrasın koluna algan
Kazak benen kırgızdın ş(ç)alın körem.

Yolunu bulup söyle,
Düşüncene sözünü uydurup.
Sanatın asil dizginini,
Kendine teslim ediyorum!

Bismillah, söz başlayayım sabırla,
Kaynıyor Allah veren kanımda şiir.
Selamünaleyküm, Kırgız halkı,
Yiğit Manas'ın eli gibi devir süren.
Ulusun ulu günü kutlu olsun,
Bağıñ bahçen yeşersin bahtınla.
Saltanatlı Sararkam selam söyledi,
Kavuşmuş gibi var Kazak hepinizle.
Örneğın yiğidin iki yanı gibi,
Dolarak geliyor ya bahtında şiir.
Kopuzla dombrasını eline alan,
Akına babası gibi değer vermiş.
Yorga ile yürüğü bir yaratıp,
Yarışa atını halkla birlikte katmış.
Kökbörü çekerse olur takımı bir,
Atışınca olmuş akınları bir.
Birliğini hayatın gösteriyor,
Kaynayan dünyanın pazarında
Dolu olan taşın da şiir, dağın da şiir.
Tarihin karıştırsam sayfalarını,
Kaderinde yazılan eğitimi görürüm.
Okusam taşlardaki damgaları,
Kültegin ile Barsbek bahtını görürüm.
Kopuzla dombrasını eline almış
Kazak ile Kırgız'ın ihtiyarını görürüm.

Ala-taunu caylagan eki auldın
Karasam, kasiyetinin barın körem.
Kırgız menen kazaktın bayragınan
Azattıktın araylı tañın körem.
Ceñicoktun toyunda sonduktan da
Carkıldap söz bastadım calın menen.
Biz kanday ıntımakşıl kalık edik
Kızganbay calgız kurutun carıp cegen.

Akınımız kızıl til ben ken aktargan,
Tagdıırı kutulmagan tor kapkandan.
Cırçıları curtunun bagın oylap,
Tologay cır turguzgan tolgatkandan.
Elmirbek, eski dosum, esenbisiñ,
Özüñdey cüyruk men el maktangan?
Astanada öziñdi taanıy tugın,
Suluu kızdar salemin coldap kalgan.
Ceñicok baba toyu kuttu bolıp,
Emgekteriñ cansa eken elge atkargan.
Odaktasıp kırgız-kazak bir catkan el,
Orus kep kiylikse da on kaptaldan,
Ak cürek dostugınan aynımagan,
Öziñdey baurım ben men maktangam.
Kazak-kırgız tauelsiz el bugüninde
Saktasın kудay emi sorlatkandan.
Casasın er Manastın markaska eli.
Altaydan kep Ala-Tauga ornap kalgan.
Kokan menen Hivanın ortasında,
Otan menen ot basın korgap kalgan.

Ala-Dağ'ında yaşayan iki köyün
Bakınca özelliklerinin tümünü görürüm.
Kırgız ile Kazak'ın bayrağından
Azatlığın parlayan tanını görürüm.
Ceñicok'un toyunda bundan dolayı
Parlayıp söz başladım alevlenip.
Biz nasıl barışçıl halk idik
Kıskanmadan yalnız kurutunu* bölüp yiyen.

Akınımız kızıl dille maden kazmış,
Kaderi kurtulmayan kafes kapandan.
Akınları yurdunun bahtını düşünüp,
Dolu eserler dikmiş çocukluğundan.
Elmirbek, eski dostum, esen misin,
Kendin gibi yürükle halk övünmüş?
Astana'da kendini tanıyacak,
Güzel kızlar selamını gönderdiler.
Ceñicok atanın toyu kutlu olsun,
Emeklerin yarasın halka aktaran.
Birlikte yaşayan Kırgız-Kazak halkı,
Ruslar gelip karışsa da sağ taraftan,
İyi kalp dostluğundan vazgeçmeyen,
Kendin gibi kardeşimle ben övünmüştüm.
Kazak-Kırgız Bağımsız halk günümüzde
Korumuş Allah şimdi ağlamaktan.
Yaşasın yiğit Manas'ın kahraman halkı.
Altaya'dan gelerek Ala-Dağ'a yerleşen.
Hokand ile Hive'nin ortasında,
Vatan ile ocağını koruyup kalmış.

---

* Kurut: bir çeşit kurutulmuş peynir.

E-ey, Elmirbek, cigitediñ cön ukkanday,
Tattuu cırıñ tañdayda erip balday...
Peyilibiz ne degen appak edi,
Ulustun uluu küni colukkanday.
Dal bılır Astanada aytısıp ek,
Alla dep kıbilaga berip mañday.
A bugün keñ Bışkekte kezdestik-au,
Tilekti bir arnada togutkanday.
Merekemiz aytıs ben acarlangan,
Berekemis baurum, berik kanday?
Kel, ekeömis sıylaylı elge kızık,
Aldamşı ubakıtka senip kalmay.
Attın basın, tizgindi koluña alıp,
Ciberşi, canday bolmay, torukkanday.
Asıl cırdı tökşi emi, ataña uksap,
Mısalı, mistan altın korıtkanday!..

ELMİRBEK:

Aynalam, Dauletkereyim,
Aytıp saga bereyin.
Urmattuu, Dauletkereyim,
Uluulardın aytkanın,
Uzanıp saga bereyin.
“Kazak, kırgız bir tuugan,
Kindik kesip, kir cuugan”
Dalaydan beri kelgen el.
Ardagı özüñ aytkanday,
Altaydan beri kelgen el.
Alışam degen duşmandı,
“Aa” dedirbey ceñgen el.
Iriskısın, nasibin,

Ey, Elmirbek, yiğittin sessiz dinleyen,
Tatlı şiiirin damakta eriyip bal gibi...
Niyetimiz ne kadar iyimserdi,
Ulusun ulu günü karşılaşmış gibi.
Tam geçen sene Astana’da atışmıştık,
Allah diye kibleyi karşımıza alarak.
Bugünse büyük Bışkek’te karşılaştık,
Dilekleri aynı yere koymuş gibi.
Bayramımız atışmayla neşelendi,
Bereketimiz kardeşim, ne durumda?
Gel, ikimiz halka eğlendirelim,
Kandıran zamana inanmadan.
Atın başını, dizgini eline alıp,
Göndersene, doymuş gibilerce olmadan.
Asil şiiiri dök şimdi, babana benzeyip,
Madenden altın eritmiş misali!..

Kurban olduğum, Dauletkerey’im,
Sana anlatıvereyim.
Değerli, Dauletkerey’im,
Büyüklerin dediklerini,
Sana iyice söyleyeyim.
“Kazak, Kırgız öz kardeş,
Göbek kesip, çamaşırını yıkamış”
Eskiden beri gelen halk.
Değerlisi senin dediğin gibi,
Altay’dan beri gelmiş halk.
Karşısına çıkmış düşmanı,
Ağzını açtırmadan yenen halk.
Rızkını, nasibini,

Ir menen tögüp bergen el.

Emi, bul kazaktan kim ötkön?..
Karaş uulu Beydibek,
Kasiyettüü şer ötkön.
Kara-Too do kalıptır,
Karabuura dağı ötkön.
Can büt köngö ceñilbes,
Calantöstöy can ötkön.
Murastarın kaltırıp,
Muhambet Haydar dağı ötkön.
Andan beri karasañ,
Asankaygı, Kaztugan,
Aalamda kaçça ırçı bar,
Eköbüzdöy sınçı bar,
Birok, andaydı ene az tuugan.
Andan beri karasañ,
Aralbay menen Kaçagan,
Artıkça tuugan atadan.
Artında Sügür cırauı,
Ardagın curtkı atagan.
Madalikoca, Şortanbay,
Kazakka cangan şolpanday.
Maylıkoca, Kulunşak,
Samaganı Oñ Tüstük,
Sanattarı bir kuçak,
Akındar ötkön kazaktan.
Ulbike, Sara sıyaktı,
Ayelden artık tuulgan,
Asıldar ötkön kazaktan.

Şiirle döktürmüş halktır.

Şimdi, bu Kazak'tan kim geçmiş?..
Karaş oğlu Beydibek,
Kerametli şer imiş.
Kara-Too'da kalmış,
Kkarabuura da geçmiş.
Can bittiğinde yenilmez,
Calantös gibi can geçmiş.
Miraslarını bırakıp,
Muhammed Haydar da geçmiş.
Ondan beri bakarsan,
Asankaygı, Kaztugan,
Âlemde ne kadar akın var,
İkimiz gibi sınçı* var,
Fakat onun gibileri analar az doğurmuş.
Ondan beri bakarsan,
Aralbay ile Kaçagan,
Babadan sağlam doğmuş.
Arkasında Şügür akını,
Seven yurduna kendini adamış.
Madalikoca, Şortanbay,
Kazak'ın çoban yıldızı gibi olmuştur.
Maylıkoca, Kulunşak,
İstedigi Sağ Güney,
Sanatta bir kucak,
Akınlar geçmiş Kazaklardan.
Ulbike, Sara misali,
Anneden sağlam doğmuş,
Asiller geçmiş Kazak'tan.

---

* Sınçı: sınayan kimse.

Oşol bizdin babalar,
Sanaganıñ sar çaka,
Tıyın bolsun debegen.
Sanaa tüşüp başıña,
Kıyın bolsun debegen.
Oylogunuñ on күндük
Buyum bolsun debegen.
Oomat ketip başıñdan,
Kıyın bolsun debegen.
Sandırağı batıştın,
Iriñ bolsun debegen.
Saksañdagı alardın,
Biyiñ bolsun debegen.
Üröyüñdü uçurup,
Ürgön itin tukurup,
Üstüñördön başkalar,
Kıyın bolsun debegen.

Aylanam Dauletkereyim,
Andan arı surasañ,
Dagı da aytıp bereyin.
Uluudan uluu tuulgan,
Uzun akın özüñsüñ.
Tübüñ-tegiñ surasam,
Uysun akın özüñsüñ.
Oşoloruñ baarı bir,
Sözüñdön turat baykalıp.
Akındar cakşı aytkanda,
Kara cer keter çaypalıp.

İşte o bizim atalar,
Saydığın sarı maden,
Demir para olsun dememiş.
Dert düşüp başına,
Zorluk olsun dememiş.
Düşündüğün on günlük
Eşya olsun dememiş.
Uğur gidip başından,
Zorluk çek dememiş.
Kötü müziği batının,
Şiirin olsun dememiş.
Hoplayan onların,
Oyunu olsun dememiş.
Görüntünü bozarak,
Havlayan itin dış gösterip,
Üzerinizden başkalar,
Yönetsin dememiş.

Kurban olayım Dauletkerey'im,
Ondan sonra sorarsan,
Daha da anlatayım.
Uludan ulu doğmuş,
Kendin uzun akınsın.
Kökünü soracak olursam,
Uysun akın kendinsin.
Onların hepsi aynı,
Sözünden anlaşılıyor.
Akınlar iyi söyleyince,
Kara yer gider titreyip.

Kadimki kadik önördün,
Karaanı kalar baykalıp.
Eski salttan, el bilgen,
Ermekterin aytalık.
Suray turgan kekim bar,
Suroomo kanday cönüñ bar?
Uluu cüzdün enesi,
Lakap atı Domalak,
Özü kanday boldu eken?
Azan aytıp çakırıp,
Atın kim dep koydu eken?
Mına oşonu aytıp ber!

DAULETKEREY:

Kuday nurun tökkendey, gariş kökten,
Elmirbek şıgarganday daustı öktem
Cıynalıp kırgız, kazak akındarı,
Toyunda Ceñicoktun şabış şertken.
Ulustun uluu күнү Nauruzda
Alla goy akındardı çabıstı yetken.
Kazaktın caksıların cıyıp berip
Elmirbek öz curtuna taanıstı yetken.
Senin de atalarıñ abıroylu
Caralgan ardagandı namıs tekten.
Kırgız, kazak bir caylap catkandan soñ,
Ala-Taunun köktemi – taanıstı köktem.
Tamırın gasırlardan tereñ tartıp,
Dübiri er Manastın alıs ketken.
Ene-Saydın boyunda eldik kurup,
Tarihiñ bastap alğan Barısbekten.

Bildiğimiz eski sanatın,
Kendisi kalır görünüp.
Eski geleneği halk bilir,
Uğraşlarını söyleyelim.
Soracak bir sözüm var,
Soruma nasıl cevabın var?
Ulu Cüz'ün* anası,
Lakap adı Domalak,
Kendisi nasıl biriymiş?
Ezan söyleyerek,
Adını kim diye koymuş?
İşte bunu anlatıver!

Allah nurunu dökmüş gibi, uzay gökten,
Elmirbek çıkarmışçasına sesi yüksek
Toplanıp Kırgız, Kazak akınları,
Toyunda Ceñicok'un yarışarak.
Ulusun ulu күнү Nevruzda
Allah'tır akınları yarıştıran.
Kazak'ın iyilerini toplayıp
Elmirbek öz yurduna tanıtmış.
Senin de babaların çok değerli
Yaratılan değerli namusunu kökten.
Kırgız, Kazak birlikte olduktan sonra,
Ala-Dağ'ın yeşili tanıdık yeşildir.
Köklerim asırlardan daha derinleşip,
Sesi yiğit Manas'ın uzağa gitmiş.
Enesay'ın kenarında halk kurup,
Tarihin başlamış Barsbek'ten.

* Ulu Cüz: Kazakların en büyük üç boyundan biridir.

Sayan, Altay tauları Atacurtıñ,
Kırgız-Nurdun kölinen kamıs kertken.
Odan kiyin Talaş, Çudan turak taup,
Ala-Tau baurayında san is ötken.
Tauelsiz Kırgızstan taube deşi,
Tarihıñ cok nazardan kalıs ketken.
Kırgızga kuday bergen bakıt osı,
Ultıñdı ululuk ben tabıstı yetken.
Ey, kuralayday kızdarın kılıktetip,
Nayzagayday uuldarın namıstuu etken.

Ey, suraktı koyup kaldıñ cara coldan,
Men emes caop tappay ada bolgan.
Kazak ben kırgız bugün birge caylap,
Örüstü maldarına dala tolğan.
Ekeü kız alısıp, kız berisip,
Urpaktın ösüünö pana bolgan.
Domalak ana caylı surap catsıñ,
Altı Alaşka atı aygane ana bolgan
Uluu cüzdüñ altın kursak baybişesi,
Aymakka atı çıkkın dana bolgan.
Ey, Domalak ana ısımı mañgi ölmeydi,
Beydibek baldarına pana bolgan.
Ey, Elmirbek cırıñdı ari kayırmaksıñ
Emespin, tayas suudan kayırlapsıñ,
Dauletkerey akın men kezdeskende,
Sen kalay şarıp sudan taymbaksıñ.
Student ekendigiñ belgilüü goy,
Men tüşünüp oturmın cayıñdakşıñ,
Mına mendey ustazga surak koyup,
Kalayşa talabımdı mayırmaksıñ.

Sayan, Altay dağları ata yurdun,
Kırgız –Nur gölünden kamış kesmiş.
Ondan sonra Talas, Çüy'ü yurt edinip,
Ala-Dağ yamacında nice hayat geçmiş.

Tarihin yok nazardan uzak kalan.
Kırgız'a Allah veren baht işte,
Ulusunu ululukla yüceltirsın.
Meral yavrusu gibi kızların güzel,
Mızrak gibi oğlanların şerefliymiş.

Yol kesip soru sordun,
Ben değilim cevap bulamayan.
Kazak ile Kırgız bugün birlikte olup,
Yamacında malla doldurulmuş.
İkisi kız verip kız alarak,
Neslin gelişmesine yardımcı olmuş.
Domalak ananın halini soruyorsun,
Altı Alaş'a adı tanınan ana olmuş
Uu Cüz'ün altın değerinde hanımı,
Etrafa adı duyulan bilge olmuş.
Ey, Domalak ismi sonsuza dek ölmez,
Beydibek çocuklarına destek olmuş.
Ey, Elmirbek şiirini oraya getireceksin
Sığ sudan geri çekilenlerden değilim,
Dauletkerey akın ile karşılaşınca,
Sen güçlü akan sudan nasıl geçeceksin?
Öğrenci olduğun nasıl belli,
İşte benim gibi üstada sorgu yapıp,
Hangi yolla talebimi yerine getireceksin?

Kazaktın öz tarihin suray kelip,
Sen kaday til men caktı ayırmaksıñ.
Ey, bilmeymin kaday maksat oyuñda bar
Aytöür cakşı surak dayındapsıñ.
Ey, Ceñicok baba toyın toylatkanda,
Akıldı tarihka boylatkanda.
Özüñdöy akın tuup, arkalanıp,
Kırgızda aybaralansın aymaktarda.
Suraktı tagı da arı koyup catsañ,
Elmirbek talgamañ men caylap tañda,
Ey, aldıñda universitetin ustazı otur.
Sen meni student dep oylap kalma.
Ey, oturmun özüñ menen taanısın dep,
Aytıs, aytıs bolgasın alıskım kep.
Bayağı babalardıñ saltı menen,
Özdörüñdöy akın men carıstım köp.
Ey, otuzga çeyin ali okup cürgön,
Ari karay ne deydi eken kari student.

ELMİRBEK:

Aytkanıñdın baarı iras,
Al sözüñ da dağı iras,
Karı student degeniñ,
Kapılet emes baarı iras.
Oşonun baarın çinında,
Okugan bala men bolom.
Oydogumdu ırında,
Tokugan bala men bolom.
Kazaktın aytsam bayanın,
Kayda ketip kaldıñ sen,
Bilgen bala men bolom.

kazak'ın kendi tarihini sorarak,
Sen dille çeneyi nasıl ayırt edeceksin?
Ey, bilmem neler düşünüyorsun
Yani iyi bir sorgu hazırlamışsın.
Ey, Ceñicok ata toyunu toylaşınca,
Aklı tarihe çalıştırınca.
Senin gibi akın doğup, destek çıkıp,
Kırgızların arasında ünlü olsun.
Sorguyu gene de devam edersin,
Elmirbek yorulmuşum sabahtan beri,
Ey, karşıda üniversite üstadı oturuyor.
Sen beni öğrenci yerine koyma.
Ey, oturuyorum seninle tanıdığım diye,
Eski babaların geleneğiyle,
Kendiniz gibi akınlarla yarıştım çok.
Ey, otuz yaşında bile öğrenciymiş,
Bundan sonra ne der yaşlı öğrenci.

Dediklerinin tümü doğru,
O sözlerin de doğrudur.
Yaşlı öğrenci dediğin,
Yanlış değil hepsi doğru.
Onların tümünü gerçekte,
Okuyan genç ben olurum.
Düşüncelerimdeki şiirimde,
Dokuyan genç ben olurum.
Kazak'ın söylesem beyanın,
Nereye gidip kayboldun sen,
Bilmiş genç ben olurum.

Akılıma köp irgep,
İlgen bala men bolom.
Uluu cüzdün enesi
Lakap atı – Domalak
Domalak ene deyt eken.
Adamdan artık tuulgan,
Nurduu ene deyt eken.
Bala kezde koyulgan,
Başka ısımı bar eken –
Anın atı Nurıla,
Bilip cürgün boorum.
Akılıña uşunu,
İlip cürgün boorum.
Özüñö anı bilgeniñ
Kubat bolot boorum.
Tegiñdi cakşı bilbeseñ
Uyat bolot boorum.

Kayran bizdin babalar,
Kasiyettüü el bolgon,
Kazak kırgız teñ bolgon.
Canagı,
Samagon casap sasıtkan,
Çoçkosu menen aralaş
Çoguu birge catışkan,
Bir top eldi karatıp
Biri-birin atışkan,
Aراك menen күнү ötkön
Ayuular menen күрөşkөн,
Akçaluu meyman çakırıp
Ayalı menen tünötkön,

Aklımda çok karıştırıp,
Kapmış genç ben olurum.
Ulu Cüz'ün anası
lakap adı- Domalak
Domalak ana dermiş.
İnsandan üstün doğmuş,
Nurlu ana dermiş.
Çocukluğunda konan,
Başka ismi varmış-
Onun adı Nurıla,
Bunları öğren kardeşim.
Aklında bunları,
Tutarak gez kardeşim.
Kendine bunları bilmen
Kuvvet olur kardeşim.
Kökünü iyi bilmezsen
Ayıp olur kardeşim.

Bizim sevgili atalarımız,
Kerametli halk olmuş,
Kazak Kırgız birlikte olmuş.
Deminki,
Sahte votka yapıp kokutan,
Domuzuyla karışarak
Birlikte uyumuş,
Birçok halkı istila edip
Biri biriyle savaştıran,
Aراك ile günü geçmiş
Ayılar ile güreşen,
paralı misafir çağırıp
Hanımıyla yatıran,

Elden emes eki el!
Bolboso,
Oñbogon orto kılımda,
Oyron kılıp çınında,
Oyum menen cürdeşken,
Ordogo başıñ iydeşken,
Secdege başıñ iydeşken,
Seldeni başka kiydeşken,
Men aytkanday cürdeşken,
Meçitime kirdeşken,
Kıstoogo alıp dalaydı,
Kılıç menen üyrötkön,
Kuran menen süylöböy,
Kural menen süylöşkön,
Farasatsız fanatik
Kemden emes elibiz!

Andan beri karasañ:
Kalıstıktan adaşkan,
Kara cerdi talaşkan,
Cer eneni mençiktep,
Cetiden beşin karatkan,
Özümçül sayasattarı,
Örttöy kaptap baratkan,
Burmalap adep ıymandı,
Buzuku önör taratkan,
Oşolordun ayıman,
Künügö, ondogon bomba carılıp,
Oñbogondoy kan akkan,
Köküröğü bulgangan,
Kördön emes elibiz!

Halklardan değil bu iki halk!
Olmazsa,
Rezalet orta asırda,
Bozguna uğratıp gerçekten,
Bizim dediğimiz gibi yaşa demişler,
Merkeze başını eğ demişler,
Secdeye başını koy demişler,
Sarığı başına ört demişler,
Benim dediğim gibi yaşa demişler,
Camime ziyaret edin demişler,
Zor kullanıp çoğu insanı,
Kılıçla öğretmişler,
Kuran ile anlatmadan,
Silahla anlatmışlar,
Ferasatsız fanatik
Eksiklerden değil halkımız!

O zamandan beri bakarsan:
Adaletten uzaklaşmışlar,
Kara toprağı dalaşmışlar,
Toprak anayı kendine alıp,
Yediden beşini almışlar,
Güvenilir olmayan siyasetleri,
Yangın gibi kaplayıp giden,
Döndürüp edep imanı,
Bozuk alışkanlık dağıtmış,
Onlardan dolayı,
Her gün onlarca bomba patlayıp,
Sınırsız kan akmış,
Göğüsleri kana bulanmış,
Mezarlıktan değil halkımız!

Andan beri karasañ:
Calcañdagan kızdarı
Carabay erge tiyişten,
Canıbar menen süyüşkön,
İrencip erge tiyişten,
İt menen çaşap cürüşkön,
Tultuyup çıgıp teleden,
Tuuma bolup eneden,
Kökürögün açkandı,
Köçük çaypap baskandı,
Köp cerlerin satkandı,
Körgön emes elibiz!
Kanaat alıp oşogo,
Köngön emes elibiz.
Uzak şiltep arışın,
Urmattaşıp karısın,
Uyat menen namısın,
Bergen emes elibiz.
Köçmön kırgız atalıp,
Kök Teñirden bata alıp,
Köp elden köp çaşadık,
Ölgön emes elibiz!
Buulukkansıp turasıñ,
Buga kaday dediñiz?

DAULETKEREY:

Alkaluu kırgız agayın,
Akıykat tıñdap catırsıñ,
Elmirbektin ününen
Bal tamganday boladı,

O zamandan beri bakarsan:
kötü huylu kızları
Kocaya varamadan,
Hayvanlarla konuşan,
İğrenip kocaya varmaktan,
Köpekle yaşıyorlar,
Kötü yüzle çıkıp televizyondan,
Doğma çıplak anadan,
Göğüslerini açanları,
Sallayarak yürüyenleri,
Bedenlerini satanları,
Görmemiş halkımız!
Kanaat edip bunlara,
Alışmamış halkımız.
Uzun adım atarak,
Hürmet gösterip yaşlıya,
Ayıp ile namusunu,
Vermemiş halkımız.
Göçebe Kırgız adanıp,
Kök Tanrı'ya dua edip,
Birçok halktan uzun yaşayıp,
Ölmemiş halkımız!
Sıkılarak duruyorsun,
Bunlara ne dersin?

Hakikatleri söylüyorsun,
Elmirbek'in sesinden
Bal damlıyormuş gibi oldu,

Bala akındın tilinen.
Bugan kalay söz aytar
Dauletkerey dep oylap,
Uyktamaganday tünü men.
Ey, tauelsizdikke (erkindikke) kol cetpey,
Kol cetse da, mol cetpey,
Kırgız men kazak bir tuugan.
Öz ultuña ögöy bop
Cete albay murun cürüp eñ
Endi, bugün azatsıñ
Biriñ kırgız, a biriñ
Karkaraday kazaksıñ.
Mıнау aytıs toylarıñ,
Eki eldin tilin saktagan,
Kudayım bergen kacapsıñ (?...)
Dauletkerey men Elmirbek,
Sahnada cır tögüp,
Askardan kulap, taza aksın.
Eger curtum eskertem
Ayrılsañ tiliñnen,
Argimderge mazaksıñ
Tiliñ barda diniñ bar,
Diniñ barda ünüñ bar,
Ruhuñ menen azatsıñ.
Ey, kazak menen kırgızga
Aytıstay altın kazına,
Kudayım bergen önörsüñ.
Ultumuz aman turganda
Bul önör kalay könörsiñ,
Babalar colın calgagan
Kazak ben kırgız aytısı.

Genç akının dilinden.
Bunlara ne söyler
Dauletkerey diye düşünüp,
Uyumamış gibi gece boyunca.
Ey, bağımsızlığa ulaşmadan,
El ulaşsa da tam ulaşamayıp,
Kırgız ile Kazak öz kardeş.
Öz ulusuna üvey olup
Ulaşmadan gezerdin
Şimdi, bağımsızsın bugün
Birin Kırgız, diğerinse
Kocaman Kazak'ın.
Bu atışma toylarınız,
İki halkın dilini korumuş,

Dauletkerey ile Elmirbek,
Sahnede şiir döktürüp,
Kayadan düşüp, temiz aksın.
Eğer yurdum hatırlatsam
Ayrılırsan dilinden,
Herkes alay eder
Dilin olursa dinin olur,
Dinin varken sesin var,
Ruhunla bağımsızsın.
Ey, Kazak ile Kırgız'a
Atışma gibi altın hazine,
Allah'ın verdiği sanatsın.
Ulusumuz sağ varken
Bu sanat nasıl eskisin,
Ataların yolunu tutan
Kazak ile Kırgız atışması.

Terezeñ kayta teñelsin,
Köşögöñ kayta kögörsün
Ey, aynalayın baurım,
Kızıl tilge kelgende,
Şañ şıgargan çebersiñ,
Kırgızdın sözün söylösöñ,
Öz ultuña bedelsiñ.
Endi tıñda, baurım,
Almatı menen Astana,
Türkistan, Şımkent, baska da,
Aytıstarında katısıp,
Kazaktın daamın cegensiñ.
Ey, bılırtkıcı, aytayın,
Astanada meni men
Aytıskanda baurım,
Bas baygeni aytısta,
Mıñ çakırım col cürüp,
Kelgen alat degensiñ,
Tilegiñ koş körgenbiz,
Baygeñdi da bergenbiz.
Ay, odan arı Daulet da,
Tilinen kalay böğölsün,
Keñ Bişkekke barganda,
Magan oksap Dauletim,
Bul aytıstın baygesin
Kırgızdan sura, – degensiñ,
Osını eske salayın,
Arkırap arı şabayın.
Osıga endi ne dersin.
Ay, tattıuluktun belgisi,
Baygede çok eçteme,

Derecen tekrar düzelsin,
Evin yeniden yeşersin
Kurban olayım kardeşim,
Kızıl dile gelince,
Ses çıkartan ustasın,
Kırgız'ın sözünü söylersen,
Öz ulusunun oğlusun.
Şimdi dinle kardeşim,
Almatı ile Astana,
Türkistan, Şımkent ve başka,
Atışmalarına katılıp,
Kazakların yemeğini yemişsin.
Geçen sene söyleyeyim,
Astana'da benim ile
Atışınca kardeşim,
Birinciliği atışmada,
Bin kilometre yol geçip,
Gelen alır demiştin,
Dilediğine hoş bakmıştık,
Hediyeni de vermiştik.
Ay, ondan sonra Daulet da,
Diline nasıl ters düştün,
Büyük Bişkek'e varınca,
Bana benzeyip Daulet'im,
Bu atışmanın hediyesini
Kırgız'dan sor-demiştin,
Onu hatırlatayım,
Hızla ileri koşturayım.
Buna şimdi ne dersin.
Tatlılığın belirtisi,
Hediyede hiç bir şey yoktur,

Dauletkerey akınıñ,
Çabittanıp osılay
Alatoonun böktöründö bul toodun
Aytıstın narın şögörösün.
Aynalayın, Elmirbek,
Amanatka kıyanat
Casaytın cigit emessiñ,
Şıbagamdı berersiñ.
Ay, toktatayın osı men
Ar cagın özüñ körersiñ.

ELMİRBEK:

Baykasam keede tañgalam,
Baygeni kimder albagan...
Nasiliñ bolso alarsıñ,
Narı közdöp çabarsıñ.
Akılıñ bolso alarsıñ,
Alıp alıp baygeni,
Astanaga bararsıñ,
Al cagında emine?
Bolgonu ırdı ırdap ber,
Eliñ bir kütön demine.
Bayge degen nerseni,
Cazbayt eken deerıñe.
Buyurgan alat turbaybı,
Munun nesin ırdaylı?
Aga azır kaygırıp,
Ançalık körbö muñ kaygı.
Bir kezegi kelgende,
Kimder ırdap çıkpagan
Kimder cırgap ukpagan?!

Dauletkerey akının,
Böyle koşturarak
Ala-Dağ'ın yanındaki bu dağın
Atışmada ince sökersin.
Kurban olayım, Elmirbek,
Emanete hıyanet
Yapacak yiğit değılsin,
Payımı verirsin.
Ben işte duracağım
Öteki tarafını kendin bakarsın.

Dikkat edip bazen şaşırırm,
Hediyeyi kimler almamış...
Nasibin varsa alırsın,
İleriye doğru koşturursun.
Aklın varsa alırsın,
Hep alarak hediyeleri,
Astana'ya varırsın,
Bu taraf nedir?
Olan şiiri söyleyiver,
Halkının beklentisine.
Hediye denen şeyini,
Yazmazmış herkese.
Buyuran alırmış,
Bunun neyini söyleyelim?
Buna şimdi kaygılanıp,
O kadar çok düşünme.
Bir sırası gelince,
Kimler şiirle çıkmayan
Kimler rahat edip dinlemeyen?!

Tekebersinip teñsinbey,
Tetiri kılğan iş caman.
Bayterek düynö – biz bulbul
Kim konup, kimder uçpagan?!

DAULETKEREY:

Alkaluu da kırgız agayın,
Ar karay tagı şabayın.
Elmirbek dosum aytkanday,
Ar kepti eske salayın,
Kırgız degen kalkımdın
Baygesin berse alayın.
Berbese dagı-au, öpkem cok
Öpkelep kalay kalayın.
Aspandagı altın ay,
Nurun bizge tökköndöy,
Töbemizden carkıray
Osılay bizder aytıssak,
Ala-Taudan arkıray,
Kara-Taudan sarkıray,
Kızıl da tilim ay, kıymılda
Teri iylegen talkıday
Aytısıp bizder cüröyük.
Esenaman, Maygöt ben
Arstanbek, Ceñicok,
Kenen ben Cambıl, Barpıday.
Osılay bizder, öltürmeyik
Kırgız kazaktın saltın ay.
Osılay cırdı ayaktap,
Ordumdan turdum, kalkım ay.
Ayday-yey, aydey-yey, ayday-yey, iii-iy.

Yukarıdan bakıp dengine almayan,
Ters yapan iş kötüdür.
Dünya bir çınar- biz bülbül
Kim konup kimler uçmamıştır?!

Öteye doğru koşturayım.
Elmirbek dostumun dediği gibi,
Her sözü hatırlayım,
Kırgız denen halkımın
Hediyesini verirse alayım.
Vermezse de kızmam
Neden buna kızayım.
Gökteki altın ay,
Nurunu bize saçmış gibi,
Tepemizden parlayıp
Biz böyle atışırsak,
Ala-dağ'dan hızlanarak,
Kara-dağ'dan akarak,
Kızıl dilim kıpırda
Deri döven sopa gibi
Atışarak devam edelim.
Esenaman, Maygöt ile
Arstanbek, Ceñişbek,
Kenen ile Cambıl, Barpı gibi.
Bizler böyle öldürmeyelim
Kırgız Kazak'ın geleneğini.
Böyle şiiri sonlandırıp,
Yerimden kalktım, halkım için.
Ayday-yey, aydey-yey, ayday-yey, iii-iy.

62. Bayangalı Alimcanov (Kazakistan) ile Aybek Kaliyev (Kazakistan)⁶¹³

BAYANGALI:

Assalomu aleykum, dep
Dagı da salem beremin.
Akkalpak kiyip, at minse,
Tauday bolgan kırgızga
Özüımızdın kazaktan,
Aulmay kalgan, kırgızga
Aynalayın, kırgızım,
Tau-talaada tulpar ben
Dürsüldötüp çapkansıñ,
Kökpardı da tartkansıñ.
Ak ordoda kerilip,
Keudendi tösöp şamalga
Añgemeñdi aytkansıñ.
Azattıktın kebinde,
Arnaluu uluu özendeı
Aydıñdanıp akkansıñ,
El baktısın tapkansıñ.
Aylanayın, kırgızım,
Biz osanday elmis dep,
Maktansa kırgız, maktansın.

Aylanayın, kırgızım,
Atañdı eske alıpsıñ.
Atañdı alıp esiñe
Eldigiñdi taanıpsıñ.
Ceñicoktun cırları

Selamünaleyküm, diyerek
Daha da selam veririm.
Ak kalpak giyip, at binse,
Dağ gibi olan Kırgız'a
Kendimizin Kazak'tan,
Kurban olayım, Kırgız'ım,
Dağda ovada güzel atı
Gürültüyle koşturursun,
Kökbörü da oynarsın.
Ak sarayda gerilip,
Bedeni rüzgâra çevirip
Hikâyeni anlatırsın.
Azatlığın döneminde,
Gür akan nehir gibi
Parlayıp akmıştın,
Halkın mutluluğunu bularak.
Kurban olayım, Kırgız'ım,
Biz böyle halkız diyerek,
Övünse Kırgız, övünsün.

Kurban olayım, Kırgız'ım,
Babanı hatırlamışsınız.
Babanı hatırlayıp
Halk olduğunu göstermişsin.
Ceñicok'un şiirleri

⁶¹³ “Kut yıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 2. küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Canında cür kalıktın.
Ceñi uzundar cagalap,
Canında cür narıktın.
Kökşe taude atayı
Uşul toygo kelgende,
Baykap turmun sizderge
Anıkpın da, tanıkmin.
Aytısam dep kırgız ben
Kelip kalgan kezimde,
Öz inim ben colugup,
Kara basıp kalıppın.

Aynelayın, Aybegim,
Asmanda eleñ, ayda eleñ,
Oy-örnögün keltirgen,
Özüñ tereñ oyly eleñ.
Men Bişkekke kelgeni
Taalay cıldar bolgandı,
Ol ubakta sen kayda eleñ?
Tilimdi menin alşañşı,
Dalay sözgö barşañşı.
Mına oturgan kırgızdın
Ak batasın alsañşı.
Kızık bolsun bul aytıs,
Carım saat tük bolbos,
Kırgız bolo salsañşı.

AYBEK:

Ezelten ak belgilüü;
Kazak, kırgız bir tukum.
Calgaşı bolsom dep elem,

Yanıdadır halkının.
Yeni uzunlar koşturup,
Yanıdadır ünlünün.
Köksetau'de bilerek
Bu toya gelince,
Dikkat ediyorum sizlere
Samimi de, şahidim.
Atışsam diye Kırgız ile
Geldiğim zaman,
Öz kardeşimle karşılaşınca,
Kendimi kötü hissettim.

Kurban olayım, Aybek'im,
Gökteydin, aydaydın,
Düşünceni söylemiştin,
Kendin çok derin düşünceliydin.
Ben Bişkek'e geleli
Çok yıl geçmişti,
O zaman sen nerelerdeydin?
Benim dilimi dinlesene,
Uzun sözlere gelsene.
Burada oturan Kırgızların
Ak duasını alsana.
İlginç olsun bu atışma,
Yarım saat hiç olmaz,
Kırgız oluversene.

Eskiden beri bellidir;
Kazak, Kırgız öz kardeş.
Söylemek istemişim,

Ceñicoktun cırının.
Aylanayın, can baba,
Sonau kazak cerinen
Canıña keldi bir uulıñ –
Asıña emes, can baba...
Basıña keldi kulunuñ.
Oonap, bir tüşüp, catsıñbı,
Kulunuñ ugup dübürün?

Kırgızga kelip bul – Aybek,
Bir baktıga enip tur.
Ceñişbek degen baykebiz
Bir kızın maga berip tur.
Cumuruktay cürögün,
Carılıp ketmey ne bop tur.
Aynalayın, kırgızım,
Kayın curtum, kırgızım,
Koluñdu sogup kabil al
Küyöö balañ kelip tur!

A-aa, bayake, bayake,
Sıpatıña karasam,
Cası ülken agasıñ.
Kırgızdın da uulusuñ,
Cırlap cürsüñ Manasın.
Altın köpürö sen ediñ,
Calgap cürgen bul künde
Kırgız, kazak arasın.
Caş şagına kelgende,
Akem ben kurdaş bolosuñ.
Bayangalı keldi aldıña

Ceñicok'un şiirlerini.
Kurban olayım, can baba,
İşte Kazak yerinden
Yanıma geldi bir oğlun-
Yemeğine değil, can baba...
Huzuruna geldi yavrun.
Çok heyecanlanıyor musun,
Yavrunun sesini duyunca?

Kırgız'a gelip bu- Aybek,
Bir mutluluğa kapıldı.
Ceñişbek denen ağamız
Bir kızını bana bağışla.
Yumruk kadar yüreğin,
Patlamadan nasıl duruyor?
Kurban olayım, Kırgız'ım,
Sop tarafım, Kırgız'ım,
Elini sunup kabul et
Damadın olarak geldi!

Ağabey, ağabey,
Durumuna baktığımda,
Yaşı büyük ağabeysin.
Kırgız'ın da oğlusun,
Söylüyorsun Manas'ı.
Altın köprü sen idin,
Geziyorsun bu günlerde
Kırgız, Kazak yurdunu.
Yaşına bakacak olursak,
Babamla aynı yaştasın.
Bayangalı geldi karşına

Cetelep Aybek barasıñ.
Özüñ aytçı, bayaga,
Kulunduu biye sekildü,
Emi kanti çabasıñ?

BAYANGALI:

Aynalayın, Aybegim,
Kasıña kelgen agañdı
Kartayıp kaldı dediñbi?
Aytatıgan öleñi
Ortayıp kaldı dediñbi?
Aytıp turgan sözüñdin
Astarın men ugarımın.
Kartañ akın bolsom da
Kırk tavına şıgarımın.
Kırız kalkı koldasa,
Ayköl Manas koldasa,
Semeteyim koldasa,
Taytoruday baygeden
Ozup kelip turarımın.

Aynalayın, Aybegim,
Ceñişbek berse bir kızdı,
Iraazı bolup alarsıñ.
Baykap turmun türüñdön,
Bul Bişekte bir colu,
Kete albastan osonday
Küyöö bolup kalarsıñ.
Odan dagı Aybegim,
Ceñişbek bergen sol kızdın
Ata-anası bar şıgaar...

Tutarak Aybek oğlunu.
Kendin söyle ağabey,
Yavrulu beygir gibi,
Şimdi nasıl koşacaksın?

Kurban olayım, Aybek'im,
Karşıma gelen ağabeyini
Yaşlandı diye mi düşündün?
Söylenecek şiiri
Kalmadı diye mi düşündün?
Söylediğin sözlerinin
Nereye geleceğini dinlerim.
Yaşlı akın olsam da
Kırk dağına çıkarım.
Kırız halkı destek verirse,
Mert Manas kollarsa,
Semetey'im kollarsa,
Taytoru gibi yarışta
En önde yer alırım.

Kurban olayım, Aybek'im,
Ceñişbek verse bir kıızı,
Razı olup alırsın.
Halini anlıyorum,
Bu Bişek'te bir kere,
Gidemedem burada
Damat olup kalırsın.
Dikkat et Aybek'im,
Ceñişbek'in verdiği o kızdın
Annesi babası vardır...

Ülkendik ben men özüm
Cakıp ata şekildüü,
Aldına erteñ barayın,
Barıp söyke salayın.
Osanda durus bolmaybı,
Kaliñ mında kırgızga
Kuda bolup kalayın.

Akındarıñ osılay,
Sözdü tereñ tolgaytın.
Can emespiz, sır aga
Calgan söz ben aldaytın.
Aybek deytin kıraanıñ,
Aldıñızda sangaytın,
Ata colun calgaytın.
Kazak menen kırgızdı
Kosulganda bilesiñ.
Arasınan caralğan
Balalardıñ baarı bir,
Sıra caman bolmaytın.

Kırgızga Bayan kelgensin,
Kırandayın kanatın,
Kakpayt degen emine.
Ayköl Manas cırların
Aytpayt degen emine.
Orto colda inimdi
Tastayt degen emine.
Karsı kelgen inimi
Caskayt degen emine.

Büyüklük ederek kendim
Cakıp baba misali,
Önüne yarım gideyim,
Gidip küpe takayım*.
O zaman iyi olmaz mı,
Kalabalık Kırgız'a
Dünür olarak döneyim.

Akınlarmın böyledir,
Sözü çok iyi anlayan.
Ağa biz insan değıliz
Yalan sözle kandıracak.
Aybek dediğın kartalın,
Önünüzde uçacak,
Baba yolundan giden.
Kazak ile Kırgız'ı
Bir araya geldiğinde anlarsın.
Aralarından çıkan
Çocukların tümü aynıdır,
Zira kötü olmazlar.

Kırgız'a Bayan gelmişsin,
Kartal gibilerin kanadını,
Sallamaz dediğın nedir?
Mert Manas şiirlerini
Söylemez dediğın nedir?
Orta yolda kardeşimi
Bırakır demen nedir?
Karşıma çıkan kardeşimi
Korkutmak demek de nedir?

---

* Küpe takmak:: nişanlamak için Kırgızlarda ve Kazaklarda küpe takılır.

Sonduktan de Aybegim,
Şamday bergin, col mine...
Tosup alar el mine.
Bizder bugün mineki,
Akeñdey bolup baramıs.
Sonduktan caş kıraan,
Samgay turgan asmanga,
Aybegim, saga, cer mına.

AYBEK:

Aybektin Bayangali agası bar,
Agası bar cigittin cagası bar.
Kaalasa, kalıñ malsız kız beretin,
Baykaymın bul kırgızdın şaması bar.
Bayangali agamıs kuda tüşse,
Ogan kaday kırgızdın nalası bar.
Agası bar cigittin panası bar,
Agası bar cigittin danası bar.
Bayan agam özi barıp kuda tüşse,
Kudayga şügür, Aybektin da bağı aşılar.

Kırgızımdın köñüline,
Men da bugün toymarın.
Al talaşka saundap,
Toyga dayındık koyarın,
Kazak, kırgızdı şakırıp.
Sagınbaydın asınday,
Şabdandın keşeegi asınday,
Cüzdep cılkı soyarın.

Toguz ay, on kün ötkönde,

Bu yüzden de Aybek'im,
Hızlanmana bak, yol işte...
Karşılacak halk işte.
Bizler işte bugün,
Babanın yerine gideriz.
Bu yüzden genç kartal,
Uçacağın göklere,
Aybek'im, sana yer işte.

Aybek'in Bayangali ağası var,
Ağası var yiğidin desteği var.
İsterse, başlık parasız kız veren,
Baktığımda bu Kırgız'ın gücü var.
Bayangali ağamız kız isterse,
Ona Kırgız'ın nasıl çaresi var.
Ağası var yiğidin direnci var,
Ağası var yiğidin danışmanı var.
Bayan ağam kendisi kız isterse,
Allah'a şükür, Aybek'in de bahtı açılır.

Kırgız'ımın gönlüne,
Ben de bugün doyarım.
Bu yarışa bilekleri sıvayıp
Toya hazırlık yaparım,
Kazak, Kırgız'ı çağırıp.
Sagınbay'ı anma aşu gibi,
Şabdan'ın dünkü anma aşu gibi,
Yüzlerce yılki keserim.

Tokuz ay, on gün geçince,

Ciyeni tuulup kırgızdın,
Sonın atın, agayın,
Ceñicok dep koyarımın.
Aynalayın, bayake,
Manastı cırlap sen dağı,
Kırgız menen kazaktın
Eki arasın calgaysıñ...
Berem degen kızdarın
Özüm ali körgen cok,
Özüñ barıp tandaysıñ.
Caşıñ kelip kalıpet,
O cagina kandaysıñ?

Akkalpaktay bayeke,
Ağragıman algaysıñ.
Sodan kiyin üy cakka
Salem aytıp bargaysıñ.
Aybek kelin aldı dep
Süyünşisin algaysıñ.

BAYANGALI:

Aynalayın, Aybegim,
Uşul sözdön ilemiz,
Aga bolup kalsak da
Kızdın cayın bilebiz.
Atamız bizdin – Ayköl şer,
Kabılan Manas baatır da
Keregesi keñdi algan,
Kanıkeydey as suluu –
Akıl-esi özü ben...
Katar kelgen teñdi algan.

Yeğeni doğup Kırgız'ın,
Güzel adını, kardeşler,
Ceñicok diye koyarım.
Kurban olayım, ağabey,
Manas'ı anlatıp sen de,
Kırgız ile Kazak'ın
İkisinin arasını korursun....
Veririm diyen kızlarını
Kendim daha görmedim,
Kendin varıp seçersin.
Yaşın çok yaklaşmıştı,
O yönüne nasılsın?

Ak kalpak gibi ağabey,
Ak içkiden alsana.
Daha sonra eve doğru
Selam deyip varsana.
Aybek gelin aldı diye
Müjde paranı alsana.

Kurban olayım, Aybek'im,
Bu sözünden yakalarız,
Ağa olup yaşlansak da
Kızın halinden anlarız.
Babamız bizim-Mert aslan,
Kaplan Manas bahadır da
İleri görüşlüyü alan,
Kanıkey gibi saf güzel-
Akıl ile usun ta kendisi...
Eşit gelen dengini almış.

Caman cerge cambastap,
Catpay tugın kızdı algan.
Can coldoško caman söz
Aytpay tugın kızdı algan.
Oşonduktan, Aybegim,
Sozo bermey bul sözdü
Tüyündösöñ ne kılar?
Cigit cakşı bolso eger,
Ata saltın saktaytın.
Asem da, suluu, kırgızdan
Bir kız da saga tabılar.

Aybek inim, berkara,
Kızdı emi taştaylı,
Eldin caym baştaylı.
Mina oturgan sarayñ, -
Baarı bilet agayñ.
Kocomkul palvan atamız,
Atındağı bul saray...
Onu da eske alayın.

Kocomkul aşıp turgan er boluptı,
Bolmagan andan aşkan elde mıktı.
Etigünün razmeri elüü eki,
Cüz altmış kilogramm şoñ boluptı.
Taödöy tastı bir özü ırgap-ırgap
Ulaktay aldın alıp öñgörüptı.
Hacimukan Bişkeke kelgen kezde,
Aga dep, karşı şığıp, kol beripti.
Eki daönü bir körmökkö küröştürüp,
Kırgızdar sul saparda cön körüptü.

Kötü yere yan yatıp,
Yatmayacak kızı almış.
Can yoldaşa kötü söz
Söylemeyecek kızı almış.
Bu yüzden, Aybek'im,
Uzatmadan bu sözü
Düğümlersen ne yapar?
Yiğit iyiyse eğer,
Baba geleneğini korur.
Asil, güzel, Kırgızlardan
Bir kız da sana bulunur.

Aybek kardeşim, buraya bak,
Kızı şimdi bırakalım,
Halkın halinden başlayalım.
İşte oturan sarayın,
Hepsi bilir ustanı.
Kocomkul pehlivan babamızın,
Adının verildiği bu saray...
Bunu da hatırlatayım.

Kocomkul aşırı cesur olmuş,
Halkta olmamış ondan iyi.
Çizmesinin numarası elli iki,
Kilosu yüz altmışı geçmiş.
Deve kadar taşı tek başına
Oğlak gibi kaldırmış.
hacmukan Bişkek'e geldiğinde,
Ağa diye karşısına çıkıp el uzatmış.
İki devi bir kere güreştirmek için,
Kırgızlar bu seferi doğru bulmuş.

“Agamdın belinen men albaymın” – dep,
Kocomkul Hacımukanga col beripti.
Hacımukan Kocomkuldu kördü deydi,
Köñülün erdigine böldü deydi.
Iraazı bop inisinin tilegine,
Osondo akbatasın berdi deydi.

Babalar sonday er bolgan,
Aşıp tuugan, zor bolgan.
Bir-biri menen talaspay,
Köñüldörü şer bolgon.
Birin-biri sıylasa,
Kazak, kırgız balası
Kanat caygan el bolgan.
Mine, oşondoy, Aybekcan,
Kazak, kırgız işinde
Sıylasatın col bolgan.

AYBEK:

Bayeke, kasımdağı merəkemsin,
Koldaytın ar kaşanda berekemsin.
Etiginin razmerin bile turgan,
Bayeke, nagız kırgız sen ekensin.

Bayangali agam ben döñgölöyün,
Usitip, bul aytıska öñ bereyin.
Aga sıylap öskön uluttun balasımız,
Sonduktan, kala albaspın men da kiyin.
Hacmukanga col bergen Kocomkulday
Agam dep men da sagan col bereyin.

“Ağamın belinden ben tutmam”-diye,
Kocomkul Hacımukan’a yol vermiş.
Hacımukan Kocomkul’u görünce,
Cesurluğu dikkatini çekmiş derler.
Razı olup kardeşinin isteğine,
O zaman hayır duasını vermiş derler.

Atalar böyle yiğitler olmuş,
Kardeşliğe önem verip, büyük olmuş.
Biri biriyle çekişmeden,
Gönülleri rahat olmuş.
Biri birine saygı gösterse,
Kazak, Kırgız çocuğu
Kanat yayan halk olmuş.
İşte böyledir, Aybekcan,
Kazak, Kırgız içinde
Saygı gösterecek yol olmuş.

Ağabey, karşımdaki dağımsın,
Kollayacak her zaman bereketimsin.
Çizme numarasını bilecek kadar,
Ağabey, tam Kırgız sen imişsin.

Bayangali ağabeyimle yuvarlanayım,
Böylece, bu atışmaya renk katayım.
Ağabeyine saygı gösteren ulusun balasıyız,
Bu yüzden ben de yoldan çıkamam.
Hacımukan’a yol veren Kocomkul gibi
Ağabeyim diye ben de sana yol vereyim.

Kuzdağı kus şekildi katar kongan,
Aldıñdan şakıradı atooluu arman.
Ezelten birge tuulıp, baurlas bop,
Koş kalık kazak, kırgız katar kongan.
Kee birde közümüzdü açtıadı,
Köpürşüp sabır koygan sakar calgan.
Ortaña ırktı buzar kalıktar bar,
Ortamızda oturup, sakar bolgan.

Cahandanuu degendi oylap taptı,
Caötter mına bizge cat armandan.
Baş politsey AKŞtın tüğü ketpes,
Aalemdin cürögünö mator bolgan...
Köşümıs Kıtayga da tük ötpeydi,
Tört milliard kalkı ben kaharlangan.
Bir basın kesip alsañ, altı bas bar,
Ceti bastuu aydahar atangandan.
Köçümüs esigi da tük bolmaydı,
Tileulesi tatar ben başkır bolgan.

Ne körsö de körödü kazak-kırgız,
Ezelden az ayıldıu atangandan.
Közüme kan aralas cas keledi,
Keşegi kündü oylasam otar bolgan.
Osolardın karamay bardığına,
Kazak, kırgız dep cürmüz, cahandanar.
Kazak, kırgız dep cürgönde cahandanam,
Canımız şığıp cürmösün cahandan da.

Köñüldün osonı oylap sızdaganın,
Bay-aga ugasıñbı, muzbalagın?

Eskiden birlikte doğup, kardeş olup,
İki halk Kazak, Kırgız birlikte konmuş.
Bazen gözlerimizi acıtır,
Köpürüp dolup taşan yalan.
Ortanızda birlikteliği bozacak halklar var,
Ortamıza geçip oturan yalancılar.

Küreselleşme deneni buldular,
Yabancılar bize benzemeyenler.
Polis komutan ABD hiç gitmez,
Âlemin yüreğine motor olmuş...
Göçümüz Çin'e de hiç geçmez,
Dört milyar halkı ile kahırlanan.
Kafasını kesersen yerine altı kafa çıkar,
Yedi başlı ejderhaya benziyor.
Göçümüzün kapısı hiç olmaz,
Kardeşleri Tatar ile Başkurt olmuş.

Ne görse de görür Kazak-Kırgız,
Eskiden nüfusu az denilmiş.
Gözüme kan karışık yaş gelir,
Onların hepsine bakmadan,
Kazak, Kırgız diyoruz bu cehennemde.
Kazak, Kırgız deyince bu cehennemde,
Canımız çıkmasın cehennemde.

Gönlüm bunları düşünüp sızlıyor,
Ağabey dinler misin, şikâyetimi?

Kazak, kırgız dostuktun otanı dep,
Cüz uluttun kötörömüz cüz celegin.
Al endi osol uluttar bizder dese,
Körömün köñülünün muzdaganın.
Cerimdi caylap catkan özgö uluttardın,
Tileymın birdigimdi buzbaganın.
Bul menin uluttar arası sözüm emes,
Kazak, kırgız dese tasıyt, kızbaganın.
Kazak menen kırgızdı özgö uluttardan
Süyömün, süygöndüktön kızganamın.
kıskanırım.

Kazak, Kırgız dostluğun vatani diye,
Yüz milletin kaldırırız yüz bayrağını.
Oysa o milletler bize gelince,
Görüyorum gönlünün buz tuttuğunu.
Toprağımdaki yabancı milletlerin,
Dilerim birliğimizin bozmamasını.
Bu benim uluslar arası sözüm değil,
Kazak, Kırgız deyince yücelirim.
Kazak ile Kırgız'ı başka milletlerden
Daha çok severim, sevdiğimden de

63. Orozalı Dosbasınov (Kazakistan) ile Amantay Kutmanaliyev (Kırgızistan)⁶¹⁴

OROZALI:

Armısıñ elim, barmısıñ,
Kırgız, kazak agayın,
Cırım menin cılıtsın,
Cüröktördün dalayın.
Asem an ben aşayın,
Köñülderdin sarayın.
Mında kelgen barıñe,
Ülken-kişi, karıñe,
Ölöñ men alka tagayın.
Aynalayın, Amantay,
Sagan da bir karayın.
Ölöñ men cırdap yekömüz
Şabısuga carayın,
Tanısuga carayın.
Aytıs degen söz kökpar,

İyi misin halkım, var mısın,
Kırgız, Kazak kardeşlerim,
Şiirim sizi ısıtsın,
Yüreklerin çoğunu.
Güzel şiirle geçireyim,
Gönüllerin sarayını.
Buraya gelen hepimize,
Büyük küçük, yaşlına,
Şiirle taçlandırayım.
Kurban olayım, Amantay,
Sana da bir bakayım.
Şiir söyleyip ikimiz.
Savaşmaya yarayayım,
Tanışmaya yarayayım.
Atışma dediğin gök-börü gibidir,

⁶¹⁴ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Salısuga carayın.

Atamızdan beri karay

Tanıısuga carayın.

Amantay agam sen yediñ,

Artık sözi çok tantıgan,

Aydıñ köldöy şalkıgan.

Öleñiñe osında,

Kırgız, kazak balkıgan.

Kırgız, kazak sözinin,

Kaymagın gana kalpıgan.

Bozargan ciğit yekensiñ,

Bozanın şirkin kadimgi,

İyisindey añkıgan.

Al yendi bizder aytayık,

Adımdı birge añdasıp.

Kazannan birge karmasıp,

Kasık ben birge karcasıp.

Kazak, kırgız yeldeşıp,

Oturgan yeken calgasıp.

Sen de otırsıñ, Amantay,

Adımıñdı sal basıp.

Kazak-kırgız agayın,

Askar ala tauga şık,

Endi cırdı cırlayın.

Köñüliñdi bagayın,

Yeki yel birge catırmız,

Ata beyit ben bugünkü,

Arbagıbız menen aralasıp.

Savaşmaya yarayayım.

Babamızdan bu yana

Tanışmaya yarayayım.

Amantay ağam sen idin,

Fazla sözü olmayan gevezece,

Yatan büyük göl gibi.

Şiirlerine buradaki,

Kırgız, Kazak doysun.

Kırgız, Kazak sözünün,

Sadece kaymağını yemiş.

Boz renkli yiğit imişsin,

Bozanın en iyisinde olduğu gibi,

Kokusuna benziyormuşsun.

Şimdi ise bizler söyleyelim,

Adımları birlikte anlaşıp.

Kazanı birlikte tutup,

Kaşıkla birlikte yiyerek.

Kazak, Kırgız rahat edip,

Oturmuş dinlenerek.

Sen de oturuyorsun, Amantay,

Adımını at çekinmeden.

Kazak-Kırgız kardeşler,

Yüksek Ala-Dağ'a çık,

Şimdi şiiri söyleyeyim.

Gönlünü besleyeyim,

İki halk birliktedir,

Ata Beyit* ile bugünkü,

Ervahımız ile karışarak.

---

* Ata Beyit; 1937 yılında idam edilen aydınların mezarlıkları.

Al, Amantay, cırlayın,
Kuru karap turmayın.
Öziñdey kızıl agamdı
Kızırlı bugün kundayın.
“Kırgız menen kazaktın
Arasın bugün tau bölün.
Tau bolsun, cau bölmesin...”
Dep aytkan Mırza agamız.
Törüñö bugün kelip tur,
Kırgızga salem berip tur,
Aynalayın, agayın,
Cüzüñdü nurlı körüp tur.
Osında otkan (oturgan) aksakal,
Osıl cerdegi aksakal,
Apalarım ceñip tur.
Aksakaldı atalar,
Atadan uuluñ bata alar...
Endi kezek bereyin,
Sol cagıma caygaskan
Amantay degen saha bar...

AMANTAY:

Adaşpay ata saltınan,
Amandık suraym kalkıman.
Ezelkinin parzınan,
Esendik suraym kalkıman.
Adep söz menen baştasak,
Adep söz keler artınan.
Tantıbagan akın deyt,
Iras, Amantay emes tantıgan.
Bozodoy öñü bar dedi,

İşte, Amantay, söyleyeyim,
Boş bakarak durmayayım.
Senin gibi ağabeyimi
Hızırlı bu günde dinleyeyim.
“Kırgız ile Kazak’ın
Arasını bugün dağ ayırsın.
Dağ bölün ama düşman bölmesin...”
Diye söylemiş Mırza ağamız.
Başköşene bugün geliyor,
Kırgız’a selam veriyor,
Kurban olayım, kardeşlerim,
Nurlu yüzünü görüyor.
Burada oturan ihtiyar,
Buradaki ihtiyar,
Annelerimi yeniyor.
İhtiyarı babalar,
Babadan oğlun dua alır...
Şimdi sıra vereyim,
Sol tarafıma yerleşen

Baba geleneklerini unutmadan,
Esenlik isterim halkımdan.
Eskilerin farzlarından,
Esenlik isterim halkımdan.
Edep sözüyle başlarsak,
Edepli söz gelir peşinden.
Geveze olmayan akın derler,
Gerçi geveze değil Amantay.
Boza gibi rengi var dedi,

Bozorup turgan can dedi.
Bozonun öñü bozo go,
Bozonu kelip kep kılğan.
Bolbogon akın oşo go.

Tamaşa kepten baştasak,
Eldin köñülü kalsın açılıp,
Kunarı kalsın cazılıp.
Mına, uluu Nooruz mayramı,
Cumuray-curtum caydarı.
Cana biröö cakşı ayttı:
“Alas, alas, alas – dep,
Ar baleeden kalas – dep.
Oo, arbagıñ car bol Manas!” – dep.
Baştasak sözdün başcagın,
Aytkanday Manas bababız:
“Töbösu açık kök koldo,
Töşü tüktüü cer koldo.”
Ay menen Kündün şiröösü,
Asman – Cerdin tiröösü,
Aykölün Manas şer koldo.
Aytıştı catkan ötkörüp,
Uşul, azamattar kem bolbo.
Ceñicok akın aytkanday:
Araba cüröt keñ coldo.
Telegeyiñ teñ bolsun,
Terebeliñ dem bolsun,
Termelip catkan el bolsun!

Emi baykap, baykap otursak,
Tuugandar, tarihibız keñ elden...

Boz renkli duran can dedi.
Bozanın rengi boza ya,
Boza hakkında konuşan.
İyi olmayan akın o ya.

Şaka sözden başlarsak,
Halkın gönlü kalsın açılıp,
Yüzü gülsün açılıp.
İşte ulu Nevruz bayramı,
Bütün halkım sevinçli.
Demin biri iyi söyledi:
“Alas, alas, alas-diye,
Her beladan uzak-diye.
Yar olsun Manas ervahı!”-diye.
Başlarsak sözün başlangıcını,
Manas atamızın dediği gibi:
“Üstü açık gök kolla,
Üzeri ağaçlı yer kolla”.
Ay ile Güneşin oluşturduğu,
Gökyüzüyle Yeryüzünün direği,
Mert Manas aslan kolla.
Atışmayı düzenleyen,
İşte bu azametler eksik olmayın.
Ceñicok akının dediği gibi:
Araba gider geniş yolda.
Eksiğin olmasın,
Etrafin mutlulukla dolsun,
Rahat yatan halk olsun!

Şimdi dikkat edersek,
Kardeşler, büyük tarihli halklardanız...

Özüñ dele bilesiñ,
Bizdin, tamırımız tereñden.
Keçee Kun doorunun arcagı,
Kün dooruna teñelgen.
Kündön alıp kubattı,
Bul eki el, küçögönü ıraspı?
Eger anday bolboso,
Emi ugalı biyaktı.
Azuusun Ayga bülögön,
Alışkanı cüdögön,
Keçeeği Adıl baatır çıgatpı.
Mına oşonu baykap otursañ,
Dansaga cazgan kıtaylar...
Dal бүгүнгө çeyin turatpı?
Eñ ele berki tarihıñ,
Elim, 200 kılım çıgatpı?

Kayran kırıgız çok bolboy,
Keçee, Karahan doorun kulattı.
Uypalanbay andan da,
Usundun doorun urattı.
Baarısı birdey belgilüü,
Körbögön zaman kaldı mı?
Bolboso, keçeeği Kokon handığı,
Anı dağı kulattı.
Baykap, baykap otursañ,
Ukmuş ele köptögön,
Ötkön eken ubaktı.
Niyetin buzgan keçeeği

Kendin de bilirsın,
Bizim köklerimiz derinlerdedir.
Dünkü Hun devrinden öncesi,
Güneş devrine denk gelir.
Güneşten alıp kuvveti,
Bu iki halk güçlendiği doğru mu?
Eğer öyle değilse,
Şimdi dinleyelim bunları.
Azı dişlerini ayla bileyen,
Kapışanlar hırpalanan,
Dün Adıl bahadır çıkmış.
İşte bunlara bakacak olursan,
Tam bugünlere kadar gelmiş mi?
En yakın olan tarihin,
Halkım 200 asır yaşamış mı?

Büyük Kırız yok olmadan,
Dün, Karahanlıları devirdi.
Hırpalanmadan orada da,
Usunlar devrini devirdi.
Hepsini biz biliyoruz,
Görmeyen zaman kaldı mı?
Oysa dünkü Hokand hanlığı,
Onu da devirdi.
Dikkat edecek olursan,
Birçok muhteşem,
Devirlerden geçmiştir.
Daha dünkü niyetini bozan

Nikolaylar* da “kır” aştı.
Kırgızdı too-taşka süröm degender,
Tozduralbay kulaştı.
Mına uşulardın baarısı
Toptolup tukum ulaştı.

Emi, aytış ele, aytış dep,
Biribizge biribiz,
Berer bolsok suraktı...
Oy, aylanaym, can inim,
Cakşılap toskun kulaktı!
Aytışkanga bugün bir,
Otuz münöt ubaktı.
Ataym, kenen bergen turbaybı,
Kenen berse biz üçün
Tereñ bergen turbaybı.
Anan çoñ suroonu bereli,
Maydalanıp ketpeyli.
Kalıstar aytkan sözdördün
Kak özün cakşı esteyli.
Eki el teñ uluu el bolot,
Anın, erdigin kaydan tepseyli.
Anan, canaşıp öskön eki elder
Bir biribizdi kaydan cekteyli.
Bolboso atalar ötkön keçeegi,
Akındardın mekeni
Özüñörgö belgilüü,
Orto Aziya ekeni.
Anan kolunda komuz karmagan,
Bolboso, dombrasın candagan,

Nikolaylar da “kır” geçtiler.
Kırgız’ı dağa taşa sürerim diyenler,
Ayağa kalkamadan devrildiler.
İşte bunların hepsi
Birleşip nesillerini devam ettirdiler.

Şimdi atışma, atışma diye,
Birimize birimiz,
Soru soracak olursak...
Kurban olayım can kardeşim,
İyice kulak ver!
Atışmaya bugün bir,
Otuz dakika zaman içinde.
Bilerek geniş vermişler,
Uzun süre verse bizim için
Derin vermişlerdir.
İşte büyük soruyu yöneltelim,
Parçalanıp gitmeyelim.
Adillerin söylediği sözlerinin
Tam anlamını hatırlayalım.
İki halk da ulu halk olur,
Onun yiğitliğini niye çiğneyelim.
Sonra, birlikte yaşayan iki halk
Biri birimizi niye kötüleyelim.
Oysa babaların yaşadığı günlerde,
Akınların vatani
Sizlere bellidir,
Orta Asya’nın olduğu.
Elleriyle kopuz tutan,
Yoksa dombrasını seslendiren,

* Nikolaylar: Rus çarından bahsetmektedir, Rus çarının adıdır.

Caktırbagan düynödö,
Cakşı sözdü barbı adam?
Cakşı kepti süylösöñ,
Caratkan özü calgagan.
Oo-o, tuugandar, tuugandar!
Kalayık tegiz turgandar,
Akındarıñ kubattayt,
Silerge ayta turgan ırlar bar.
Emese, ulanta berbey arcagın,
Arcagın özüñ calgagın...

OROZALI:

Calga deseñ calgayın,
Caltarıp boska kalmayın.
Aynalayın, Amantay,
Adımıñdı añdayın (kadamıñdı baykayın).
Kırgız, kazak yeki yeldin
Yeldigin bugün barlayın.

Tauıñ menen cayladıñ,
Caylanıp birge catatın,
Asuudan (aşuudan) birge asatın,
Kırgız, kazak yeki yelmiz.
Tösekte bosın kosatın,
Teskeyde malın kosatın...
Aynalayın, Amantay,
Demeymin seni, bos (boş) akın.
Yeki yeldin dostugun
Tilep cürgön kos akın,
Endi kulak tosasıñ,
Meniñ da anim kosatın.

Beğenilmeyen dünyada,
İyi sözlü insan var mı?
İyi sözü konuşursan,
Yaradan kendisi kollarmış.
Ey, kardeşler, kardeşler!
Kardeş halkımız,
Akınların destek verir,
Sizlere söyleyecek şiirler var.
Şimdi sözü uzatmadan,
Kalanı sen tamamla...

Devam et dersene edeyim,
Duraklayıp boş kalmayayım.
Kurban olayım, Amantay,
Attığın adıma dikkat edeyim.
Kırgız, Kazak iki halkın
Aynı halk olduğuna bugün inanayım.

Dağ yaylasında yazı geçirecek,
Rahat edip birlikte dinlenecek,
Geçitten birlikte geçecek,
Kırgız, Kazak iki halkız.
Aynı yere yatacak,
Kırlarda malını birleşecek...
Kurban olayım, Amantay,
Demem seni boş akın.
İki halkın dostluğunu
Dileyen iki akınız,
Şimdi kulak versene,
Benim de şiirim var söyleyecek.

Arstanbek ben Katagan
Koñır b6r6 basında,
Bes c6z cılkı matagan.
S6y6nbayday babam ben
Birge c6rgen dostasıp,
Birge c6rg6n kostasıp...
Aynalayın, Amantay!
Osılar cayın cırlaylık,
Kuru karap turmayık.
Ala taunın k6ngeyin
Kırgızım 6z6ñ cayladıñ.
Ala taunın terskeyin
Kazak bop men da cayladım.
Mamaga* attı bayladım,
Celige* kulun bayladıñ.
Ceriñde osı şalkıp kep,
Akınıñ bolıp sayradım.
Cıgılmasın, kırgızım,
K6terilgen bayrağıñ.
Eki yelim koldasa,
Bulbuluñday sayradım.
Aksakaldar aman bop,
K6t6r6ls6n auragıñ.
Agalarım aman bop,
Orındalsın armanıñ.
Ceñgelerim mındagı,
Agalardın koynında
Ak balıktay oynagın.

Arstanbek ile Katagan
Boz b6r6 6n6nde,
Beş y6z ylık beslemiş.
S6y6nbay gibi atamla
Dostluğunu birlikte geçirmiş,
Gezmişler birlikte gezerek...
Kurban olayım, Amantay!
Onların durumunu s6yleyelim,
Boş bakıp durmayalım.
Ala-Dağ'ın g6neyini
Kırgız'ım kendin yurt edindin.
Ala-Dağ'ın kuzeyini
Kazaklar yurt edindi.
Utsuna atı bağladım,
Gerilen halata tayı bağladın.
Yurdunda parlayıp,
Akının olarak Őir s6yledim.
Yıkılmasın, Kırgız'ım,
Y6kseklerdeki bayrağın.
İki halkım kollarsa,
B6lb6l6n gibi Őir s6yledim.
Aksakallar sağ salim olup,
Y6celsin ervahların.
Ağabeylerim sağ salim olup,
Arzuların yerine gelsin.
Buradaki yengelerin,
Ağabeylerinin kucağında
Beyaz balık gibi oynasın.

---

* Mama: atın bağlandığı ustun

* Cele: tayları bağlamak için gerilen halat

Aynalayın, Amantay,
Seni de bugün közdörmün,
Özüñe bugün söz berdim.
Ala taudan tik basıp,
Amandasa kelgenmin.
Tektüü agalardın aldında,
Irimı osı termemdin,
Yeki yeldin yeldigin,
Calgaskanı kelgenmin.
Tatuuluk ben caksılık,
Karmaskanı kelgenmin.
Şabısatın cauı (coo) bir,
Tanısatın dauı (döö) bir,
Caylaytın tugın caylau bir,
Kıstay tugın tauı bir,
Kazak, kırıgız eldenmin.
Aytısam deseñ, aytısam,
Tartısam deseñ, tartısam,
Tırtığı birdey denemdin,
Cırtığı birdey ceñdemdin.

Kenen atam cırlagan,
Kazak ben kırıgız yeki yelmiz.
Örköşündöy tüyönün,
Yemşegindey biyeniñ,
Yegiz tугan yekenbiz.
Osı yeki yel bolganda,
Kalay bizder bötenbiz...
Aynalayın, Amantay,
Biz kosılıp ırdasak,

Kurban olayım, Amantay,
Seni de bugün gözlemlerim,
Kendine bugün söz verdim.
Ala-Dağ'da dik başlı yürüyüp,
Selam vererek gelmiştim.
Köklü ağabeylerin önüne,
Şiirlerime ezgi katarak
İki halkın aynı halk olduğunu,
Şiirle söylemeye gelmiştim.
Tatlılık ile iyilik içinde,
Kapışmaya gelmiştim
Savaşacak düşmanımız aynı,
Tanışacak devimiz aynı,
Yazı geçirecek yaylamız aynı,
Zorlayacak dağımız aynı,
Kazak, Kırıgız halkındanım.
Atışacağım dersen atışırım,
Çekişeceğim dersen çekişirim,
İzlerimiz aynı bedenimin,
Yırtığı aynı yenimizin.

Kenen babam söylemiştir,
Kazak ile Kırıgız iki halkız.
İki hörgücü gibi devenin,
Beygirin iki memesi gibiyiz,
İkiz olarak doğmuşuz.
İşte böyle iki halk olunca,
Nasıl ayrı halk oluruz...
Kurban olayım, Amantay,
Biz birleşip söylersek,

Tausılbaytın nösörmüz.
Yeki yeldin dostıgın
Tausıa almaytın ekenbiz.
Caksılap bugün aytısıp,
Azil menen şarpısıp,
Yel köñülün kötörgüz.
Aynalayn, Amantay,
Kalpagıñan aylandım.
Adımımdı añdıgan
Añsarımdan aynaldım.
Otırsıñ bugün cırımıdı
Koldaganday kuba-kup.
Tereñden tartıp, suu alıp
Caksı cırdı ugalık.
Azilge yendi şıgalık,
Moyundu cırğa buralık.
Tötön karay ösötün,
Sende bugün otırsıñ,
Sabızge uksap kızarıp...

AMANTAY:

Orozabay inibiz,
Sayrap catat tiliñiz.
Sayrap catsa tiliñiz,
Akın emey kimibiz.
Cañılbay aytsa tilderi,
Ayabay bolot süyünüç.
Salıştıruularıñ başka eken,
Sabiziñ abdan cakşı eken.
Tömön öskön sabızdi
Kaydan taap aldı eken...

İki halkın dostluğunu
İyice bugün atışıp,
Şakayla çarpışarak,
Halkın gönlünü yüceltin.
Kurban olayım, Amantay,
Kalpağma kurban olurum.
Attığım adımımı kaçırmayan

Bugün şiirlerimi

Derinden çekip su alıp
Güzel şiir dinleyelim.
Şakaya şimdi başlayalım,
Boynumuzu şiire çevirelim.
Aşağıya doğru yeşeren,
Sen de bugün oturuyorsun,
Havuç gibi kızarıp...

Orozbay kardeşimiz,
Ötüyor diliniz.
Ötüyorsa diliniz,
Akın değil de kimiz,
Yanılmadan söylese dilleri,
Çok sevinçli oluruz.
Karşılaştırmaların güzel imiş,
Havucun çok iyiymiş.
Aşağıya doğru büyüyen havucu
Nereden buldun acaba...

Kırgız elde çok ele,
Ce, kazak elde bar eken?
Emi, tamaşa kep da bul degen,
Köñülüñdü kötörüp,
Kalgan tura karaçı.
Bara bara töşölüp,
Akındıkka baykasam,
Ösüp kalgan turbaybı.
Biyigine akındım
Cetip kalgan turbaybı.
Bolboso, Kaban baylar sıyaktuu.
Çoñ atalar sıyaktuu,
Cambıl babañ kim ele?
Carım künü ırdasa,
Cadabagan tim ele...
Toktogul menen candaşıp,
Üzöngülöş bastırıp,
Eki elde dayım bir ele.
Oşondoy atalardın arbagı,
Aytpay ketsek, baurum,
Anda, söz bolot kaydagı...
Oşonu kütüp catkan kez,
Oturgan kırgız aymağı.
Uluu akın Ceñicok –
Aytışarga teñi çok.
Eki saat aytışsa,
Eç cerinde kemi çok.
Bolboso kırgız elimde,
Oşondon aşkan beli çok.
Oy, tuugandar, tuugandar!
Kalcıñın ugup balanın –

Kırgız halkında yoktu,
Ya Kazak halkında var mı?
Yani bunların hepsi şakadır,
Neşeni yükseltip,
Kalmışsın baksana.
Gittikçe gelişip,
Akınlığına dikkat edersem,
Gelişmiş herhalde.
Yükseğine akının
Ulaşmışsın herhalde.
Yoksa Kaban Beyler misali.
Büyük babalar misali,
Cambıl atan kimdi?
Yarım gün şiir söylese,
Hiç de bıkmayan...
Toktogul ile yan yana olup,
Üzengiler çarpışıp,
İki halk daima birlikteydi.
Böyledir babaların ervahı,
Söylemeden gitsek, kardeşim,
O zaman nasıl sözler olur...
Onu beklediği zamandır,
Kırgız'ın oturduğu yerler.
Ulu akın Ceñicok-
Atışmak için dengi yok.
İki saat atışsa,
Hiçbir yeri eksiksiz.
Oysa Kırgız halkında,
Orayı geçen geçit yoktur.
Ey, kardeşler, kardeşler!
Gevezeliğini dinleyip çocuğun-

Katkırıp kee bir turgandar,
Amantay aytar silerge,
Azdır-köptür ırlar bar.
Cetkirgen uşul önördü,
Ceñicok atam kaydasıñ?!
Ak kurcun tolgon ırıñdı
Ar kırgızım sayrasın.
Kurcun tolgon ırıñdı
Köñkü kırgız sayrasın.
Oylop, oylop otursañ,
Mazarı köp el elek!
Bazarı köp el bolduk...
Ança-mınça kee-kezde,
Çatagı köp el bolduk.
Antse da koldop arbaktar,
Atagı köp el bolduk.
Oşonduktan tuugandar,
Ayta turgan ırlar bar.
Keede özümçö oylonom;
Orozalı caş bala,
Oyloru başka cakta da.
Oluttuu sözdü aytsañçı,
Oturgan kezde sahnada.
Keede oturup oylonom;
Kazak-kırgız çogulup,
Bata kılıp alsak deym,
Kalktar baarı koldosun,
Kağılayın Ötönü
Ata kılıp alsak deym.
Karagaydın butagın
Kakka saysañ önöbü...

Kahkaha atıp bazı kardeşler,
Amantay söyler sizlere,
Az çok şiirleri vardır.
Ulaştıran bu sanatı,
Ceñicok babam neredesin?!
Beyaz heybe dolusu şiirlerini
Her Kırgız'ım söylesin.
Heybe dolusu şiirini
Bütün Kırgız söylesin.
Düşünerek oturduğunda,
Mezarı çok halktık!
Şimdi pazarı çok halk olduk...
Ara sıra az da olsa,
Kavgası çok halk olduk.
Bu durumda da ervahlarım kollayıp,
Sesimiz gür halk olduk.
Bundan dolayı kardeşler,
Söylenecek şiirler var.
Bazen kendimce düşünürüm;
Orozalı genç çocuk olduğundan,
Başka şeyleri düşünür.
Anlamlı sözleri söylesene,
Oturduğun zaman sahnede.
Bazen oturup düşünürüm;
Kazak-Kırgız birleşip,
Dua etsek diyorum,
Halkın tümü kollasın,
Kurban olayım Ötö'yü
Baba edinsek derim.
Köknarın budağını
Kuru toprağa saplarsan yeşerir mi?...

Bul, eki eldi baykap otursañ,
Hanzaadalar baldarı
Karıptıkka könöbü?
Aytor, kökölöy berse dep tileym,
Köökü kırgız önörü.
Anda emese, tögö turgan cerlerde,
Tögülölü, tögölü.
Aytışat degen uşu dep,
Alkınıp kaydan könölü.
Anda emese söz mında,
Azırak turup kep tıñda.
Ergibeybiz bilbesek,
Elge kelet bir kezek.
Elge kezek kelgende,
Eki külük teñ baylayt.
Elge kezek kelgende,
Buuday ösüp, çöp caynayt.
Kagılayın, kırgızım,
Keede mında oy salat:
Esine salıp çoñ sabak,
Erteñkige col salat.
Aytayın emi emneni,
Karap turgan kezegiñ...
Akındıkka ayabay
Carap turgan kezegiñ.
Cakşı sözdü sen aytsañ,
Cakınımday sezemin.
“Habardan” ugup daynıñdı,
Karap kalam kee-kezde,
Aytış kerek, keede össö.

Bu iki halka baktığında,
Han zadelerin çocuklarıdır
Garibanlığa alışır mı?
Yani, yücelmesini dilerim,
Köklü Kırgız sanatı.
Öyleyse döktürecek yerlerde,
Döktürelim, dökelim.
Atışmak budur diye,
Hevesle nasıl alışalım?
Öyleyse söz işte burada,
Birazcık durup söz dinle.
Heyecanlanmayız bilmezsek,
Halka gelir bir sıra.
Halka sıra gelince,
İki yürük atı birlikte bağlar.
Halka sıra gelince,
Buğday yeşerip, ot kaplar.
Kurban olayım, Kırgız’ım,
Bazen şöyle düşünür:
Hatırlayıp büyük dersi,
Yarın için yol yapar.
Söyleyeyim şimdi neleri,
Bakarak kaldığım sırada...
Akınlığa iyice
Alıştığım dönemin.
İyi sözü söylersen,
Yakınım gibi sezerim.
“Habar’dan*” duyup durumunu,
Bakarak kalırım bazen,
Söylemek gerek, bazen.

* Habar: burada Kazakistan’da yayımlanan bir televizyon kanalından bahsedilmektedir.

Aralaştırıp meenetke,
Al caktan akıl-mee cetse.
Ötköndö, bir akın menen aytışıp,
Sen bir akın menen tartışıp,
Tantıba dep kep ayttıñ...
Birok, özüñ kettiñ tantışıp...
Birok, cürö,cürö oñolot,
Süylöy, süylöy akındar –
Çeçen bolot turbaybı.
Kee bir sözdü cön aytsañ,
Kesel bolot turbaybı.
Arstanbek akın da
Alkıntıp kazak ceñgen deyt.
Ataktuu kazak akınga
Ayabay el da kelgen deyt.
Oylop, oylop otursam,
Kazak, kırgız elimdi
Kalıktar da bölbögön,
Kalktın bolgon kaymagı.
Karıptardan da bölbögön,
Anan, seni karap oturup,
Kapa bolot öñdönöm.
Oşonduktan caş bala,
Oturup ıyık sahnada,
Uluunun kebin süylösöñ,
Ağanı körüp, ini ösöt.
Aga colu menen cürbösöñ,
Ayta sözüm başqaça,
Oşol sözdör bolot taptaza.
Kee bir sözüm ugup al,
Ukpay koygun cakpasa.

Karıştırıp alın terine,
Bu yönden akıl beyin yeterse.
Geçenlerde bir akınla atışıp,
Sen bir akınla çekişip,
Gevezelik etme diye söyledin...
Fakat kendin gevezelik yaptın...
Fakat yavaştan düzelir,
Konuşa konuşa akınlar -
Söz cambazı olurmuş, değil mi?
Bazı sözü boşuna söylersen,
Hasta olacakmış, değil mi?
Arstanbek akın da
Saldırıp Kazak akınını yenmiş derler.
Ünlü Kazak akınına
Halktan kalabalık gelmiş derler.
Düşünerek otursam,
Kazak, Kırgız halkımı
Kalık gibi akınlar da bölmemiş,
Halkın olmuş kaymağı.
Garibanlar da bölmemiş,
Sonra sana bakıp oturunca,
Üzülüyormuş gibiyim.
Bundan dolayı genç çocuk,
Oturup kutlu sahnede,
Büyüğün dediğini söylersen,
Ağabeyi görüp kardeş büyür.
Ağabey yoluyla yürümezsen,
Söyleyecek sözüm özeldir,
Bu sözler olur ter temiz.
Bazı sözlerimi dikkatle dinle,
Dinleme beğenmezsen.

Kağılayın karaldım,
Iras, akın bolup caraldıñ.
Ağanı körüp, ini ösöt.
Aytkanın ukkun ağañdın!
Uluulardın sözdörün
Coldop cürsöñ bolgonu.
Aldagı dombrañdı bekemdep,
Tolgop cürsöñ bolgonu.
Aytar bir sözüñ ardayım,
Çıkkın kezde teleden
Oñdoy cürsöñ bolgonu.

OROZALI:

Aga men ini kalay sıylaspaydı,
Agasın ini bugün bir caktaydı.
“Habardan” özüñdü men kördüm goy dep,
Agamız osındagı şın maktaydı.
Arbagın kazak, kırgız biz aytpasak,
Akınmın, ırşımın dep kim maktaydı.
Keçeği Arstanbek, Katagan men
Süyümbay da ol cagın sımbattaydı.
Al yendi, Cambıldayın dañ gılımnıñ,
İşinde yelge aytpagan sır catpaydı.
Kenen ben Toktoguldun dostugunday,
Aga men ini kalay sıylaspaydı.
Osmonkuldun anınday men salayın,
Otırsın yeki yel bugün tıñdap mañgi.
Bazardı camanga biz tap bolduk dep,
Agamız da bir sözdü sırgaktaydı.
Kazak, kırgız şaldarı aman bolsa,
Auzıñdı et ben maydan kurgatpaydı.

Kurban olayım kardeşim,
Gerçi, akın olarak yaratıldın.
Ağabeyi görüp kardeş büyür.
Dediklerini dinle ağabeyinin!
Büyüklerin sözlerini
Akılından çıkarmazsan iyidir.
Elindeki dombranı sağlamaştırıp,
Çalarak gezen bana yeterli.
Söyleyecek sözün varsa daima,
Çıktığın zaman televizyondan
Düzeltilsen yeterlidir.

Ağabeyle kardeş nasıl saygı göstermezler,
Ağabeyini bugün tutacaktır.
“Habar’dan” kendini gördüm diyerek,
Ağabeyimiz burada gerçekten övmektedir.
Ervahını Kazak, Kırgız biz söylersek,
Akınım, şairim diye kim över?
Daha dünkü Arstanbek, Katagan ile
Süyümbay da bu yönü anlatır.
Oysa Cambıl gibiler ilimin ortasında,
İçinde halka söylenmeyen sır kalmaz.
Kenen ile Toktogul’un dostluğu gibi,
Ağabeyle kardeş nasıl saygıda kusur eder.
Osmonkul’un ezgisiyle ben çalayım,
Otursun iki halk bugün dinleyerek.
Pazarı kötüye teslim ettik diye,
Ağabeyimiz da bu sözü söylüyor.
Kazak, Kırgız ihtiyarları sağ olursa,
Ağzını et ile yağdan boş bırakmaz.

Amal çok solar uşkan samalyot çok,
Kempir-şal araba minip ırğaktaydı.
Narkka yeldin barı köşken künü,
Katın da koynuñdağı kimbattaydı.

Ay, Amantay, agabız,
Adil sottıñ kadırı,
İs kıyınğa aylansa,
Caksı kiyim kadırı,
Bir caulıp şayganşa.
Densaulıktın kadırım
Kaydan da bilsin, örösiz.
Osılay cırlap kelesiz,
Magan da köñül bölösüz.
Garniturdun kadırı
Körşü közün sukkanşa.
Cıgulidin * kadırı
Bir çuñkurğa tıkkanşa.
Caksı sözdün kadırı,
Kalkıñ tıñdap ukkanşa.
Kazak menen kırgızdın,
Yeldesip ötken yeki yeldin
Aynımaytın dostıgı,
Keudeden cañı şıkkanşa.
Aynalayın, kırgız agayın,
Yelimdi bugün cırlayın.
Yel lebiniz tıñdayın.
Aldıña kelip atkan soñ,
Kuru karap turmayın.
Mında otırgan, analar,

Çare yok onların uçtuğu uçak yok,
Yaşlı adam ve kadın arabaya biner.
Maddiyata halkın tümü değer veren gün,
Kadın da koynundakine değer verir oldu.

Ay, Amantay, ağabeyimiz,
adil hakimin değeri,
İş zorluğa dönüşse,
Güzel giyim değeri,
Bir kere giyinceye kadardır.
Sağlığın değerini
Nereden bilsin hasta olmayan.
Böyle şiirler söylüyorsun,
Bana da ilgi duyarsınız.
Mobilyanın değeri
Komşu gözüne büyük görünür.
Jiguli'nin değeri
Bir çukura saplanıncaya kadardır.
İyi sözün değeri,
Halkın dinlemesinden belli olur.
Kazak ile Kırgız'ın,
Dostlukta geçirdiği iki halkın
Bozulmaz dostluğu,
Bedenden yeni çıkıncaya kadardır.
Kurban olayım, Kırgız kardeşim,
Halkımı bugün söyleyeyim.
Halkın halini dinleyeyim.
Önüne geldikten sonra,
Boş bakıp durmayayım.
Burada oturan anneler,

---

* Jiguli: Rus araba markasıdır.

Kızdarıñdı cırlayın.
Agalar men atalar,
Sındarıñdı cırlayın.
Talas men Şu eköösün,
Suularıñdı cırlayın.
Yeki özenden suu işken,
Uuldarıñdı cırlayın.
Şiñgıs agam basında,
Talastıñ, munda tuılğan.
Talas suna cungan,
Ayağında Talastın.
Şerhan* dayım agamız (cazuuçı),
Mırzataydan danabız,
Osı yeköü tuılğan.
Ugıngan birin ugungan.
Bir biri menen yeldeşip,
Aytılbağanı kalmaptır.
İştegi catkan sırdan,
Mırzatay agam doktorluk,
Dissertatsiyasın korgap Bişkekte,
Osılayşa sungan.
Agamızıdı ardaktap,
Törüne bugün şıgargan.
Aynaldım, kırgız uuluñdan,

AMANTAY:

Aylanayın, can inim,
Cakşı iştep kaldı şarigiñ.
Antip aytkan sebebim,
Oñolup kaldı sözdörüñ,
Oñolup kaldı tökkönüñ.

Kızlarını söyleyeyim.
Ağabeylerle babalar,
Sınamalarını söyleyeyim.
Talas ile Çüy ikisinin,
Sularını söyleyeyim.
İki nehirden su içen,
Oğullarını söyleyeyim.
Cengiz ağabeyim ilk başta,
Talas'ta doğmuştur.
Talas nehrinde yıkanan,
Sonlarında Talas'ın.
Şerhan ağabeyimiz (yazar),
Mırzatay da bilgemizdir,
Bu ikisi doğmuştur.
Duyulup ses getirmiş.
Biri biriyle dostlaşip,
Söylenmeyen kalmamış.
İçteki yatan sırdan,
Mırzatay ağabeyim doktora,
Tezini savunup Bişkek'te,
Böylece yetiştirilmiş.
Ağabeyimize değer verip,
Başköşene bugün çıkarttın.
Kurban oldum Kırgız oğlundan.

Kurban olayım can kardeşim,
Kafan iyi çalışmaya başladı.
Böyle dememin sebebi,
Düzelmeğe başladı sözlerin,
Düzelmeğe başladı döktürdüğün.

Başkaça karap kaldı okşoyt,
Karasam senin közdörüñ.
Kızdardı aytıp ötkönüñ,
Kılıktanıp tökkönüñ.
Aksakaldı aytıp ötkönüñ,
Akılduu tökkönüñ.
Aytaym emi emneni,
Aytılğan makal eldegi.
Sözüm emes özümdün
Söölöttüü kırgız bergeni.
Akılña sakta dep,
Döölöttüü kırgız bergeni.
Seni kakıldatıp catkan bir
Kazaktın, ataları kılğan emgegi.
Arbaktarga sıyımp,
Aytkanı kalğan cıyılıp,
Alla-taala , Teñirden
Akınga bergen buyurup.
Andıktan aytkan sözdörüñ,
Agılıp catat kuyulup.
Amantayga karaçı,
Başkaça bolup tuyulup,
Agalar tursa karçı.
Akbakayday* cankaygan,
Atalar tursa karaçı.
Irdabay koyso bolobu,
Kazak, kırgız balası.
Kötörülsö dep tileym,
Könkü kırgız sanaası.
Akkalpaktı maktadıñ,

Değişik bakmaya başladı herhalde,
Baktığımda senin gözlerin.
Kızlardan bahsetmen,
Nazlanıp döktürmen.
Aksakallıyı söylemen,
Akıllı döktürmen demektir.
Söyleyeyim şimdi neleri,
Söylenen atasözü halktaki.
Sözüm değil kendimin
Kocaman Kırgız'ın verdiğidir.
Aklında sakla diyerek,
Devletli Kırgız'ın verdiğidir.
Seni öttüren de aynı
Kazak'ın atalarının emeğidir.
Ervahlara sığınarak,
Söylemeye toplanmış,
Allah'tan, Tanrı'dan
Akınlara nasip olmuş.
Bunun için söylenen sözlerin,
Ardı ardına akmaktadır.
Amantay'a baksana,
Değişik gelmektedir,
Ağalar olunca baksana.
Akbakay gibi parlayan,
Babalar olunca baksana.
Şiir söylemezse olur mu,
Kazak, Kırgız çocuğu?
Yücelse diye dilerim,
Köklü Kırgız'ın değerleri.
Ak kalpağı övdün,

---

* Akbakay: Heybetli baş giysidir, kalpak.

Akkalpak degen akkalpak...
Abaltan beri karata,
Ata-babaga berilgen.
Anıgın aytsam, bak kalpak.
Bak kalpak emey emine,
Çet elge Çingiz barsa da
Kiyip algan akkalpak,
Ata-babam baarısı,
Süyüp algan akkalpak.
Cogotpo dep başıñdan,
Caş baldar dayım esine,
Tüyüp algan akkalpak.
Oşonduktan iniçek,
Anı. eldin baarı bilişet.
Akkalpaktan baştadıñ,
Kızdar menen taştadıñ.
Kılıktanıp turganda,
Kızdarı sonun kırgızdın.
Kımbat baaluu casalğan,
Uzdarı sonun kırgızdın.
Bolboso, Ceñicoktoy atanın
Köksuluu degen carı eken.
Köpçülüğüñ bilesiñ,
Könkü kırgız elimde,
Körkömdüü cakşı can eken.
Oşol kaday kız bolgon,
Saymaluu sonun uz bolgon.
Uçar kuştan ülgü alğan,
Uypalabay ton bıçkan.
Kaytaar kuştan ülgü alğan,
Kayçılabay ton bıçkan.

Ak kalpak denen ak kalpak...
Eskiden bu yana,
Ata babaya verilmiş.
Gerçeği söylersek kalpak bir bahttır.
Baht kalpak değil de nedir,
Başka ülkeye Cengiz varsa da
Başında taşıdığı ak kalpaktır,
Ata babalarımızın hepsi,
Severek aldığı ak kalpaktır.
Kaybetme diye başından,
Genç çocukların daima hatırına,
Yerleşmiş olan ak kalpaktır.
Bundan dolayı kardeşçiğim,
Bunları halkın hepsi biliyor.
Ak kalpaktan başladın,
Kızlar ile bıraktın.
Nazlanıp durunca,
Kızları güzel Kırgız'ın.
Değerler içinde büyütülen,
Beceriklisi güzel Kırgız'ın.
Olmazsa, Ceñicok babanın
Köksuluu denen yâriymiş.
Birçoğunuz bilirsiniz,
Köklü Kırgız halkımda,
Güzel olan can imiş.
O nasıl bir kız olmuştur,
Desenleri bilen becerikli olmuş.
Uçar kuştan örnek almış,
Hırpalamadan kaftan biçmiş.
Dönen kuştan örnek almış,
Makaslamadan kaftan biçmiş.

Oşolordu estep otursañ,
Uz degen bolgon kırgızda.
Karaçı sonun karkıraday,
Kermaralday kerilgen,
Kızdar bolgon kırgızda.
Anan, kiripikterdin aldında,
Caman köz degen bolbogon.
Birtuuganga eç kaçan,
Aram köz degen bolbogon.
Aytor, cakşı bolot turbaybı,
Sözdörün dayım oñdogon.
Adam bolot turbaybı,
Eskinin colun coldogon.
Eki elde dele bipbirdey
Zaman keldi oñbogon.
Kırgızda bolgon kemçilik,
Kazak elde cok beken.
Kazakta bolgon kemçilik,
Kırgızlarda cok beken...
Oylop, oylop otursam,
Oomal-tökmöl zamanıñ!
Keçeegi ötkön turmuştı
Keede bir baykap karagın.

Iras, ene tildin kadırın
Enesin süygön can bilet.
Ençilep bergen başında
Egesin süygön can bilet.
Eki tildin kadırın,
Elçide cürgön can bilet.
El dep cürgön törölör,

Onları hatırlayacak olursan,
Usta denen olmuş Kırgız'da.
Baksana güzel turna misali,
Meral gibi havada yürüyen,
Kızlar olmuş Kırgız'da.
Sonra, kirpilerinin altında,
Kötü göz denen olmamış.
Öz kardeşine hiçbir zaman,
Haram söz diyen olmamış.
Yani, iyi olacak herhalde,
Sözlerini daima düzelten.
İnsan olacakmış herhalde,
Eskinin yolunu tutanlar.
İki halkta da benzeyen
Zaman geldi hayırsız.
Kırgız'da olan eksiklik,
Kazaklarda yok muymuş?
Kazaklarda olan eksikler,
Kırgızlarda yok muymuş?...
Düşünerek oturduğumda,
Çok çabuk değişiyor bu dönem!
Daha dün geçen hayatı
Bazen geriye dönüp bir baksana.

Doğru ana dilin kaderini
Anasını seven can bilir.
özellikle veren ilk başta
Allah'ını seven can bilir.
İki dilin kaderini,
Elçilikte gezen can bilir.
Halk diye gezen beyler,

Eki tilde kögörör.
Birok, ene tilin şar bilet,
Men oyloymun kee-kezde,
Kazak menen kırgızda
Saktabagan tilderin,
Sayasatçılar barbı dep.
Cokpu dep ele oyloboy,
Çındıktı aytıp bereli.
Çırkıratıp çındıktı,
Parlamentte oturgan
Agalardın kee-kezde,
Elge tiysin keregi.
Bolboso, elge keregi tiybese,
Oşolor eken çımında,
Tolbogon ele bir kese.
Atanın sözün baalabay,
Cürgön degen uyat da.
Alardın mınday sözdörün
Akındar keede tuyat da.
Anan, uyalbay keede kişiler,
Sessiyada çıgat da,
Anday caman-cuman süylösö.
Caş baldar dele tuyat da.
Caş baldarga da cugat da...
Oşonduktan karasam,
Sayasatçının başçısı,
Bolso dep tileym cakşısı.
Antkeni, oşolordo eken go,
Eldin cürögünüm açkıçı.
Mına oşondoy zamanda,
Karasam siler taraptı,

İki dilde yeşerir.
Fakat ana dilini iyi bilir,
Ben düşünürüm bazen,
Kazak ile Kırgız'da
Korumayan dillerini,
Siyasetçiler var mı diye.
Sadece yok mu diye düşünmeden,
Gerçekleri anlatalım.
Dile getirip gerçekleri,
Parlamentoda oturan
Ağabeylerin bazılarının,
Halka dokunsun faydası.
Yoksa, halka dokunmazsa faydası,
Onlardır gerçekten de,
Dolduramayanlar bir kaseyi bile.
Baba sözüne değer veremeden,
Gezmek demek ayıptır ya.
Onların böyle sözlerini
Akınlar bazen duyar ya.
Sonra utanmadan bazı kişiler,
Toplantılara çıkar ya,
Bu kadar kötü konuşarak.
Genç çocuklar bile dinliyor ya.
Genç çocuklara da bulaşır ya...
Bundan dolayı bakarsam,
Siyasetçilerin başkanı,
Olsun diye dilerim en iyisi.
Sebebi, onlardaymış ya,
Halkın kalbinin anahtarı.
İşte böyle zamanda,
Bakarsam siz tarafa,

Kılğan işiñer da cakşı.
Karap tursam “Habardan”,
Iras, süylögöndör bar kee-kezde...
Eki elde dele bipbirdey,
Özünün tilin arañ can
Baalay bilgen candar bar.
Elin kaalayt turbaybı,
Elin kaalap oturgan.
Tegin kaalayt turbaybı,
Caynagan mına karaçı,
Köbün kaalayt turbaybı.
Ene tilin çangandar,
Ölüm kaalayt turbaybı.
Başkanı aytıp ne kerek,
Atayı, şaylanıp barıp kalgan son,
Oşogo köñül burbaybı.
Bolboso, eldin müdöösün
Aytpagandar kim eken.
Özünün ceke müdöösün
Saktagandar kim eken.
Oylop, oylop otursañ,
Kırgızdın dilin eçkaçan
Satpagandar kim eken.
Alar kim dep surasan,
Ceñicoktor bolgon go,
Okeyanday çalkıgan.
Teñi coktor bolgon go,
Oşolordu saktagan.
Arstanbekter bolgon go,
Bolboso, arkı-berki cagında
Toktoguldar bolgon go.

Kılan işiniz de güzel.
Baktıgımda “Habar’a”
Doğru söyleyenler var bazen...
İki halkta da aynıdır,
Öz dilini zor konuşarak
Bu kadar değer verenler var.
Halkın istermiş herhalde,
Halkımı sevenler.
Köklerin istermiş herhalde,
Kalabalık işte baksana,
Çoğunu istermiş herhalde.
Ana dilinden vazgeçenler,
Ölümünü istermiş herhalde.
Başkayı anlatmaya ne gerek,
Özellikle gittikten sonra,
Bunlara merak etmez mi?
Olmazsa halkın isteklerini
Söylemeyenler kim imiş?
Şahsi menfaatini
Saklayanlar kim imiş?
Düşünerek otursan,
Kırgız dilini hiçbir zaman
Satmayanlar kim imiş?
Onlar kim diye sorarsan,
Ceñicok gibi olanlardır,
Okyanus gibi dalgalananlardır.
Dengi yoklar olmuş ya,
Bunları koruyanlar,
Arstanbek’ler olmuşlar,
Bunun yanında
Toktogul’lar olmuşlar.

Too bulbulu sayragan,
Oylop, oylop otursaň,
Oşondoy degi barbı adam...
Aytor, zamanıň ketsin oňolup,
Zalaldar ketsin cogolup.

OROZALI:

Al, Amantay, sözüňdü
Orozalı calgaydı.
Bulbulıňday sarnaydı
Amantay agam sözüňdü
Sırtımnan karap barlaydı (aňdaydı)
Kalpagın cana aytıp yem
Katarımdan kalmaydı.
Kalpagım da kalpak dep,
Kalpaktın cırın barlaydı.
Al, Oraz aytsa kızdardı
Bolaşakta alar-analar
Solarga cırın arnaydı.
Kalk korgamasa başıñdı
Kalpak korgay almaydı

Sayasattı cırladıň,
Ol bir sayaz aňgüdük
Tas tiygen taktay sekildüü
Takıldap turar caňgırıp,
Onı bugün kantesiň
Dostıgın aytkın yeki yeldin.
Mızgımaytın taňgılık*(tübölük)
Yeki yel bugün cüröyik,
Carasıp birge san*(saltanat) kurup

Öten dağ bülbülü,
Düşünerek otursan,
Böyle insanlar da var mı?...
Sonunda, devir düzelsin,
Zararlar kaybolsun.

Amantay sözünü
Orozalı devam ettirir.
Bülbülün gibi öter
Amantay ağabeyim sözünü
Kalpağını demin anlatmıştım
Sıramdan kalmazdır.
Kalpağım kalpağım diye,
Kalpağın sırrını anlatır.
Orazalı söylerse kızları
Onlar gelecekteki anneler
Onara şiirini söyler.
Halk korumazsa başını
Kalpak koruyamazdır.

Siyaseti söyledin,
Taş değmiş tahta gibi
Gürültü sesi çıkartır,
Onu bugün ne yapacaksın
Dostluğunu söyle iki halkın.
İki halk bugün gezelim,
Birlikte saltanat kurup

Yegiz kozı sekildüü
Mañıraganıbiz cañgırıp.
Aynalayın, Amantay,
Yendi saga tilerim
Biliktüü bolsun bilegiñ.
Tüktüü bolsın cürögüñ.
Yeki bolañ bar yeken
Üşeü* bolsın dep tiledim
Uakit boldı dep catır
Kırgız degen uluu elim,
Osı menen cüremün
Amantay degen agama
İniniñ aytsam tilegin
Başınızga bak konsın
Astıñda taymas tak bolsın
Peyiliñiz pak bolsın.
Cüregiñiz ak bolsın
Kuday da mınau yeki yeldin
Intımagına cak bolsın
Kırgız menen kazaka
Camandık istegen pendeniñ
Basın da şirkin Azreyildin
Kılışı kelip kak bölün
Osı menen mingeşip,
Cüremın birge (?..) bolsın.

AMANTAY:

Aylanayın, can inim,
Aytkan sözüñ canağı,
Akındın ırı dep tursam,
Biröönün aytkan camağı.

İkiz kuzu misali

Kurban olayım Amantay,
Şimdi sana dileyeceğim
Becerikli olsun bileğin.
Korkusuz olsun yüreğin.
İki çocuğun varmış
Üç olsun diye dilerim
Vakit geldi diyorlar
Kırgız denen ulu halkım,
Bununla gezerim
Amantay denen ağabeyime
Kardeşinin söylersem dileğini
Başınıza baht konsun
Altında kaymayan taht olsun
Niyetiniz temiz olsun.
Yüreğiniz ak olsun
Allah da işte bu iki halkın
Beraberliğine yol göstereyin
Kırgız ile Kazak'a
Kötülük isteyen insanın
Başına Azrail'in
Kılıcı gelip ikiye bölün

Kurban olayım can kardeşim,
Demin söylediklerin,
Akının şiiri diyorsam,
Birisinin söylediği şiirmiştir.

Biröö aytkan degenim,
Al cagın aytıp bereyin...
Ar ubak kaalaym akındın,
Cürögünün tereñin,
Tileginin kenenin.
Başıma kiygen kalpaktı,
Saktabayt dep aytasñ.
Cakşı colgo a demek,
Baştabayt dep aytasñ.
Uşundan başka tamaşa
Kalbay kalgan cer bele?
Başka sözdü oozuna,
Albay kalgan şer bele.
Ulam ele kalpaktı
Uypalaysñ emnege?
Anday bolso karaçı,
Aylanıp kelip ne tursuñ,
Ata-babam saktagan,
Asıl uşul cerge ele?

Ey, iniçek, iniçek,
Sözüñdü oñdo kiçine.
Uluuga berdiñ ak bata,
Kabıl bolsun batañız.
Kazak, kırgız elderden
Akınıbız össö dep,
Aktilek kaalap catabız.
Emi, bizden başka da caştar bar,
Anan cakşı bolboy kalbaybı,
Camandın colun baskandar.
Elmirbek degen bala bar,

Birisinin söylediği dememdeki,
Sebebi sana anlatayım...
Her zaman isterim akının,
Yüreğinin derinliğini,
Dilediğinin genişliğini.
Başıma giydiğim kalpağı,
Korumaz diyorsun.
Bunların hepsi iyi yola,
Götürmez diyorsun.
Bundan başka şaka söz
Kalmayan yer miydi?
Başka sözü ağzına,
Almayan aslan mıydı?
Tekrar tekrar kalpağı
Neden çiğniyorsun?
Öyleyse baksana,
Dönüp dolaşıp ne duruyorsun,
Ata-babanın koruduğu,
Asil toprak olan buraya?

Ey, kardeşim, kardeşim,
Sözünü düzelt birazcık.
Büyük için verdin hayır dua,
Kabul olsun duanız.
Kazak, Kırgız halklardan
Akınımız yetişse diyerek,
Hayırlı dilekler diliyoruz.
Şimdi bizden de başka gençler var,
Daha sonra iyi olmaz mı,
Kötünün yolunu takip edenler.
Elmirbek denen genç var,

Şekerbek degen bala bar,
Oşolor çirkin, çınında,
Akındardan bolso eken, –
Arstanbekterge barabar.
Anan bizdey agalar
Canagınday süylösö,
Cüröktör bolor caradar.
Emese, calpı tuugandar,
Eki balañ caman-cakşıdır sayradı...
Çogulup kelgen ekensiñ,
Çoñ kırıgzdın aymağı.
Aytış bolso ardayım,
Cürögüñ bolsun caydarı.
Cakşı bolot erteñki
Nooruzdun uluu күnү eken,
Uluu mayram degendi,
Elder cakşılup tosup alganı.
Kandayça bolot tuugandar,
Kargaday bolgon baldardın
Astırtan cılıp barganı.
Aytor, önügüp ketse dep tileym,
Akındın uşul tarmagı.
Kötörsö dep tileymin,
Ceñicok ata arbagı.
Anda emese tuugandar,
Uzatıp koygun baldardı,
Aytkan ar bir sözdörün
Camanın caman kabıl al,
Cakşısın cakşı kabıl al.
Ak-kara degen bul turmuş,
Aytor, ar kanday bir cagı bar.

Şekerbek denen genç var,
Onlar keşke gerçekten,
Akınlardan olacaktıdır,-
Arstanbek'lere denk gelecek.
Sonra bizim gibi ağabeyler
Deminki gibi konuşsalar,
Yürekler olur yaralı.
Öyleyse bütün halkımız,
İki çocuğunuz iyi kötü söyledi...
Toplanıp gelmişsiniz,
Büyük Kırgız yurdundan.
Atışma olsa her zaman,
Yüreğın olsun neşeli.
Hayırlı olur yarınki,
Nevruzun ulu günüymüş,
Ulu bayram demekle kalmayıp,
Halk iyi karşılasın.
Nasıl olur kardeşler,
Karga gibi olan çocukların
Önceden yaklaşımları.
Yani gelişsin diye dilerim,
Akının bu yönleri.
Kaldırma diye dilerim,
Ceñicok baba ervahı.
Öyleyse kardeşler,
Uğurla çocukları,
Söylediğın her sözün
Kötüsünü kötü kabul et,
İyisini iyi kabul et.
Beyaz siyah bu hayat,
Her çeşit yönü var.

Emese, bizdi uzatıp,
Alakandardı çabiñar...

Öyleyse bizi uğurlayıp,
Ellerinizle alkışlayın...

64. Bayangalı Alimcanov (Kazakistan) ile Abdıldı Nuraliyev (Kırgızistan)⁶¹⁵

BAYANGALI:

Miñ salem, kırgızdıñ tau-dalasına,
Kan Manas mekendegen Talasına.
Akkalpaktı bataluu aksakal men,
Ak caulıktı kiyedi anasına.
Keñ baytak kazak yeli salem ayttı,
Bir tuugan insi kırgız balasına.
Naurız toy kuttı bolsın, baurlarım,
Cete ber Caña Cılda caña asuga!
Aytısta sizder menen bizderge ayttı,
Cazsın dep caksı carasınga.
Mırzatay agam aytkan atalı söz,
Abdılda, ogan kulak salasıñba?
“Bizderdi tau bölse da, cau bölmösün”
Degendi kaperiñe alasıñba?
Cok, alde, baskaşa bir coldu taup
Basıma bir baleni salasıñba?

Men özüm kazaktın yelden keldim,
Kökşetau cer şoktıgı cerden keldim.
Manastı tunguş iret cazıp algan,
Şokan atam sap ketken col ben keldim.
Asmanda ay menen kün, cıldız bar goy,
Al cerde kazak menen kırgız bar goy.
Azattın ata colın calgastırğan,

Bin kere selam Kırgız’ın dağına ovasına,
Han Manas yurt edindiği Talas yerine.
Ak kalpaklı, hayır dualı, aksakallı ile,
Ak örtüyü giyen analarına.
İyi niyetli Kazak halkı selam söyledi,
Öz kardeşi Kırgız çocuklarına.
Nevruz bayramı kutlu olsun, kardeşlerim,
Geçmeye devam et yeni yılda yeni geçitleri!
Atışmada sizlerle bizlere söylediler,
Kazansın diyerek en iyi olanlar.
Mırzatay ağabeyim dediği meşhur söz,
Abdılda işte buna kulak verecek misin?
“Bizleri dağ ayırda da düşman ayırmasın”
Dediği sözlerini aklına alır mısın?
Yok, başka bir yolu bularak
Başıma bir belayı bulacak mısın?

Ben kendim Kazak halkından geldim,
Kökşetau denen şımarık yerden geldim.
Manas’ı ilk defa yazıya geçiren,
Şokan babamın kurduğu yoldan geldim.
Gökyüzünde ay, güneş ve yıldız var ya,
Orada Kazak ile Kırgız da vardır.
Azatlığın ata yolunu birleştiren,

⁶¹⁵ “Kut cıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Alem (aalam) tanılatın uul-kız bar goy.
Cıldızsız asmanda da san bolmaydı.
Ay ben künsüz asmanda an bolmaydı.
Carkırıp kazak-kırgız cürmese eger
Adamzat ömüründe maani bolmaydı.
Kalayşa bir-birinen aumaydı dep,
Kalayşa bükül kalaam tañ kalmaydı.
Kırgızdar kurmettese kazagımdı
Kazakta kırgız dese can kalmaydı.
Dombıra ben komızsız seniñ, kırgız,
Meniñ kazak yekenimdi aňgarmaydı.

O-oo, alatauga kelgen soñ,
Agayındıñ adlında
Ceñicoktın toyında,
Alaş, alaş, alaş dep,
Alaştap uran salamın.
Manas, Manas, Manas dep,
Manastan uran salamın.
On segiz mıñ aalamda,
Milliarddagan adam da,
Aydıñ burşı altı san...
Altı aylanıp izdeseñ,
Cerdiñ burşı ceti san.
Ceti aylanıp izdeseñ,
Kırgızdan cakın tabamba?
Asmandan caugan nur ortak,
Atadan kalgan cır ortak.
Sagan dağı, magan da,
Babalardın comogun
Cogotpoy cırlay berelik,

Aleme tanınacak oğul kızın vardır.
Yıldızsız gökyüzünde de sayı olmaz.
Ay ile güneşsiz gökyüzünde ezgi olmaz.
Parlayıp Kazak-Kırgız gezmezse eğer
İnsanoğlunun ömründe anlam olmazdır.
Nasıl da biri birine çok benziyor diye,
Nasıl da bütün şehrim şaşırılmaz.
Kırgızlar hürmet gösterse Kazak'ıma
Kazak'ta Kırgız denince can kalmaz.
Dombıra ile kopuzsuz senin Kırgız,
Benim Kazak olduğuma inanmazlar.

Ala-Dağ'a geldikten sonra,
Ağabeyinin önünde
Ceñicok'un toyunda,
Alaş, Alaş, Alaş diye,
Alaş nidası yükseltirim.
Manas, Manas, Manas diye,
Manas nidasını yükseltirim.
On sekiz bin alemde,
Milyarlarca insan da,
Ayın köşesi altı sayı...
Altı kere dönüp ararsan,
Yeryüzünün köşesi yedi sayı.
Yedi kere dönüp ararsan,
Kırgız'dan yakın bulur muyum?
Gökyüzünden yağın nur ortak,
Babadan kalan şiiir ortak.
Sana da bana da,
ataların masalını
Unutmadan söyleyelim,

Kompyuterdik zamanda.

A-uu, Abdıla, beri kara!
Senin atañ bolganda,
Meniñ da atam yemespi?
Öleñ-cırdıñ corgası
Uluu akınıñ Ceñicok
Caksılıkka col nuskap,
Carık bergen sözü köp.
Nasaat-akıl cırınıñ,
Altını köp, celi cok.
Ceñsiz kemzol kiyinip,
Ne bir cüyrük akın ben
Cekme-ceke şıkkanda,
Ceñilip körgen ceri cok.
Alçaluu toptun aldında,
Ceñicoktun kelkeli
Kelet yeken keñiri.
Kündüz tünü Manastı
Cırlaganda terbelip,
Tıñdaydı yeken töñürgön.
Tar zamanda yelim dep,
Ötken yeken eñirep.
Aynalayın, agayın,
Ateke biy aytkanday,
Arstanbek aytkanday,
Zökürlörgö dayıma,
Kamçı bolgan Ceñicok
Baylarıñdın kaçan da
Tıñın algan Ceñicok.
Çöldögöndö tañdayga

Bilgisayar devrinde.

Abdılda buraya bak!
Senin baban olunca,
Benin de babam değıl mi?
Sözün šiirin yorgası
Ulu akının Ceñicok
İyilik yolunu gösterip,
Aydınlık veren sözü çokmuş.
Nasihat akıl šiirinin,
Altını çok, yeli yok.
Yensiz kaftan giyinip,
Nice iyi akınla
Teke tek çıkınca,
Yenildiğı olmamış.
Kirazlı ağacın altında,
Ceñicok'un šiirleri
Gelirmiş arka arkaya.
Gece gündüz Manas'ı
Söyleyince ezgiyle,
Dinlermiş kalabalık.
Kötü devirde halkım diye,
Ağlayarak geçirmiş.
Kurban olayım kardeşler,
Atake beyin dediğı gibi,
Arstanbek'in dediğı gibi,
Zalimlere her zaman,
Kamçı olmuş Ceñicok
Beylerinin her zaman
Huzurunu bozmuş Ceñicok.
Susuz kalınca damağa

Tamçı bolgon Ceñicok.
Yeregişken yelderge
Yeliş bolgan Ceñicok.
Kazak menen kırıgzdın
Ataları sekidi (şekildüü),
Bar alemdin (aalamdın) tehnikası
Cayıp berip akelseñ (alıp kelsin),
Tögüp aytar biri cok.
Bügünkünün baldarı –
Ceñicoktun keñesin
Tıñdamaytın cönü cok.

Abdılda degen bilemiz,
Aytısta ülkön arstan.
Barlık kazak balası
Atıñdı ukkan alıstan.
Manastı aytıp ketkende,
Caralganday namıstan...
Bul aktañday Bişkekte
On cıl burun osıdan,
Meni menen alıskan.
Aşuulanıp alısıp,
Artınan şığıp, dos bop,
Kuşaktasıp tabıskam.
Ol kezde bizder cas yedik (caş elek)
Akındarga bas yedik (baş elek).
Bakıttı da, kızıktı
İzdegenbiz cırdan biz.
Alendi bugün, karasañ,
Aksakal bolup castardım
Aldına kelip turganbız.

Damla olmuş Ceñicok.
Düşman olan halklara
Elçi olan Ceñicok.
Kazak ile Kırız'ın
Babaları gibi,
Bütün alemin teknolojisini
Toplayıp getirirsen,
Döktürüp söyleyeceği olamaz.
Günümüzün çocukları -
Ceñicok'un tavsiyelerini
Dinlemeyecek yönleri yoktur.

Abdılda denen bilimiz,
Atışmada büyük aslandır.
Bütün Kazak çocukları
Adını duymuştur uzaktan.
Manas'ı söyleyince,
Yaratılmış gibi namıstan...
Bul akın Bişkek'te
On yıl önce burada,
Benimle kapışmıştı.
Sinirlenip kapışıp,
Destek çıkıp, dost olup,
Kucaklaşıp buluşmuştum.
O zamanlar biz gençtik
Akınların en genciydik.
Bahtı da, ilginç şeyleri de
Aramıştık şiirlerden biz.
Bugünlerde ise, bakarsan,
Aksaklı olup gençlerin
Karşına geldik.

Baykap turmın, Abdilda,
Dalay cerge bararmız,
Dalay cüldöö(bayge) alarmız.
Aşıkeñ menen Estekeñ,
Tuuganbayday biz dağı
Bir kündörü bolgonda,
El aldında castarga
Bata berip turarmız.

ABDILDA:

Eerçip çıktım agamdı,
Men elge aytamın salamdı.
Anan... Bayangalı aytsa salamdı,
Tañırkap karap kalambı?
Ayal-erkek aralaş
Bu cerde, olturgan köp curt amanbı?

Oşol, ıras...
Altı kün akkan suunu aytkan,
Asmandan uçkan kuunu aytkan.
Atabızdın bugün bir,
Ak toyuna keldiñer,
Ermek bolup berdiñer...
Körsö, bizdin atabız
Tübü bolgon Talastan.
Şay külüktün dalay bir
Sagagına canaşkan.
Kee bir cerde ırdasa,
Oozuna eldi karatkan.
Aksıdan çıkkın Ceñicok –
Aytışarga teñi cok,

Dikkat ediyorum, Abdilda,
Nice yerlere gideriz,
Nice birincilik alırız.
Aşıke'n ile Esteke'n,
Tuuganbay gibi biz de
Bazı günler gelince,
Halk karşısında gençlere
Duamızı veriyoruz.

Peşinden geldin ağabeyimin,
Ben de halka selamımı veririm.
Sonra... Bayangalı söyleyince selamı,
Şaşırarak bakıp kalır mıyım?
Kadın erkek karışık
Burada oturan halkım esen mi?

Evet doğru...
Altı gün boyunca akan suyu anlatan,
Gökte uçan kuğuyu anlatmış.
Babamızın bugün bir,
Hayırlı toyuna geldiniz,
Toya neşe kattınız...
Oysa bizim babamızın
Kökleri Talas'tandır.
En iyi akınların
Dillerine yapışmış.
Bazı yerlerde şiir söylerse,
Kalabalık ağzına baka kalırmış.
Aksı'dan çıkan Ceñicok -
Atışmaya dengi bulunmayan,

Talastan ıkkın Ceñicok –
Taymařarga teñi cok,
Deñiz eken, ceek cok...
Okean eken egi cok,
Akcolbors eken şegi cok,
Aktuygun eken kemi cok.
Kagılayın atabız,
Arabızda emi cok!
A birook, ırdalıp catat ırları,
Irdalıp catat bul cerde,
Cüröktön ıkkın sırları.
Baldarıñdın ırdasa,
Kagılayın atamdın,
Iraazı bolor arbagı...
Antkeni; erteden beri mınakey,
Irlarıñdı baştıdın.
Tügötpöy ırdap otursañ,
Men, uktap kala taştıdım.
Emi, cakşılap aytkın ar cagın.
Kırgız menen kazaktın
Saltın ayta keteli.
Ağayın-tuugan kalkıñın
Narkın ayta keteli.
Keee, kazaktan ıkkın Abılay,
Antkeni, bir kezekte al kişi da
Bakkan eken elin-ay.
Oşo, kazaktan ıkkın Abılay:
Han eken da, er eken,
Kalkınan ıkkın şer eken.
Canında birge oturup,
Irdap cürü bayagı;

Talas'tan ıkkın Ceñicok -
Kapışacak dengi bulunmayan,
Denizmiş sahili bulunmayan...
Okyanus imiş sınırı bulunmayan,
Kaplan imiş şüphesi bulunmayan,
Kartal imiş eksiği bulunmayan.
Kurban olayım babamız,
Aramızda şimdi yok!
Fakat söyleniyor şiirleri,
Burada da söyleniyor şiiri,
Yürekten ıkkın sırları.
ocuklarından şiir söylese,
Kurban olayım babamın,
Razı olur ervahı...
Sebebi, işte sabahtan beri,
şiirlerini bařladıñ.
Bırakmadan şiir söylediğinden,
Uyuya kalayazdım.
şimdi sağlam devam et.
Kırgız ile Kazak'ın
Geleneklerini söyleyelim.
Kardeş halkların
Değerlerini söyleyelim.
Daha dün Kazak'tan ıkkın Abılay,
Sebebi, kendi döneminde o da
Bakmış kendi halkına.
İşte bu kazak'tan ıkkın Abılay:
Han imiş, yiğit imiş,
Halkından ıkkın aslanmış.
Yanında birlikte oturup,
şiir söyleyen eskiden;

Bukar Cırau bar eken.
Oşol, Bukar Cıraunun ölöñün
Mına, aytıp ketçi kalkıma!
Ugup tursun calpısı,
Emi, cattagan sözdü taştaylı.
Biribizge biribiz
Mına suroo bere baştaylı.
Siz aytsañız, men coop berip,
Men aytsam, siz coop berip,
Mınabu, eldin köönün açaylı.
Bukar Cıraunun ölöñün
Aytıp ketçi eskertip.
Abılaydın aldında
Aytkan sonun sözdörün,
Açıp ketin, oturgan
Agayı-eldin közdörün.
Men ugayınçı kiçine,
Ayta bergin alardı,
Cattap alıp içiñde.
Kana, ugup turayın
Bayangalı baştagın...

BAYANGALI:

Aynalayın, kırgızım,
Aydıñında ölöñdün,
Cüzüp (süzüp) bara catırmın.
Akkuladay cer betin
Sızıp bara catırmın.
Sahnanın sırtında
Toñup caña kalıp yem,
Ikılasınan kırgızdın

Bukar akın var imiş.
İşte o Bukar akının şiirin
İşte söylesene halkıma!
Hepsi dinlesin,
Artık şiir ezberlemeyi bırakalım.
Birimize birimiz
İşte böyle soru yöneltelim.
Siz sorarsanız, ben cevap vereyim,
Ben sorarsam, siz cevap veriniz,
İşte karşımızdaki halkı eğlendirelim.
Bukar akının şiirlerini
Hatırlayıp söylesene.
Abılay'ın önünde
Söylediğin sözler güzel,
Açarak gidin, oturan
Kardeş halkın neşesini.
Ben dinleyim birazcık,
Onları söylemeye devam et,
Ezberleyip içinden.
Hani dinleyeyim
Bayangalı başla...

Kurban olayım Kırgız'ım,
Aydınlığında şiirin,
Yüzerek gidiyorum.
Akkula gibi yeryüzünü
Uçarak geçiyorum.
Sahnenin dışarısında
Donarak kalmıştım,
Desteğinden Kırgız'ın

Kızıp bara catırımın.
Aynalayın, Abdıldı,
Kırgız, kazak bilesiñ,
Birge tугan yelbiz goy.
Buhar cıroo (ırçı) ölöñün
Ayt dep atsiñ sen magan.
Buhar cırın cırlasam,
Tañ atkañşa tausılmas,
Tübü cok onıñ deñiz goy.
Buhar babam bilesiñ,
Abılayday kanına
Mañdaydağı kalık ben
Tattuu-tattuu bol degen.
Sogıs yemes kaşan da,
Intımaqtın colu ben,
Akıl menen cür degen.
Kırgız-kazak balası
Kırgız tügül orus ben
Intımaqtı bol degen.
Sol coldı mine bugün de,
Yel agası Nursultan,
Ton cagası Nursultan,
Katuu ustap keledi.
Aspanga yerlep keledi.
Bizdin kazak balası
Şükürşilik dep aytam.
Osı künü bolup tur,
Bay yelimin mereyin (möröyün),
Abıldadaday akınım,
Sözümö kulak salsa yeken.
Bugün künün akını,

Isınarak gidiyorum.
Kurban olayım Abdıldı,
Kırgız, Kazak bilirsın,
Birlikte doğan halkız ya.
Buhar akın şiiirini
Söyle diyorsun sen bana.
Buhar şiiirini söylersem,
Sabaha kadar bitmezdir,
Dibi yok onun deniz ya.
Buhar atamı bilirsın,
Abılay gibi hanına
Yanında halkıyla
İyi ilişkide ol demiş.
Her zaman savaşıla değil,
Baışçıl yollarla,
Akılla birlikte ol demiş.
Kırgız-Kazak çocuğu
Sadece Kırgız değil Rus'la da
Barış içinde ol demiş.
İşte bu yolu günümüzde de,
Halk ağası Nursultan,
Kaftan yakası Nursultan,
Devam ettiriyor.
Göklere yükseliyor.
Bizim Kazak çocuğuna
Şükürlük diyorum.
Güzel günü gelmiştir,
Zengin halkımın kazandığını,
Abıldıda gibi akınımın,
Sözüne kulak verse iyi olur.
Bugünün akını,

Dal Buharaday bolalmas.
Ceñicoktay bolalmas.
Degen menen Abake,
Sınıgı sonıñ bolsa yeken,
Akındar aytkan sözünö,
Yel bastagan agalar
Kulaktarın salsa yeken.

ABDILDA:

E-ey, Bukar cırau ölöñün.
Baurum aytpay koyduñuz.
Al aytkan eken maalında:
Oy, Abılay, Abılay,
Minday barsañ kokon bar,
Tokuldagan akeñ bar.
Minday barsañ kalmak bar,
Küçüñdü eptep almak bar.
Minday barsañ kıtay bar,
Capırağındı butay bar.
Minday barsañ orus bar,
Balañdı berseñ konuş bar...
Antkeni, oşol kezde bilersiz,
Bayangalıy tıñdadiñ...
Munu aytıp catkanım;
İlgerten beri karata,
Kee bir, kee bir duşmandar,
Kırız menen kazaktın
Cerine uşul suktanıp,
Basıp kelgen emespi...
Dalay cerin kırız-kazaktın
Çaap kelgen emespi.

Tam Buhara gibi olamaz.
Ceñicok gibi olamaz.
Degen ile Abake,
Kırığı güzel olsun,
Akınların dediği sözlerine,
Halk yöneten ağalar
Kulaklarını çevirsinler.

Ey, Bukar akın şiirin.
Kardeşimi söylemediniz.
O demiş zamanında:
Oy, Abılay, Abılay,
Biraz geçersen Hokand var
Çok konuşan ağabeyin var.
Biraz geçersen Kalmuk var,
Gücünü hileyle almak var.
İlerlersen Çinli var,
Yaprağını bile bırakarak git.
Öteye geçersen Rus var,
Çocuğunu verirsen konacak yer var..
Sadece o zaman anlarsın,
Bayangalıy'ı dinle...
Bunu anlatmamın sebebi;
Eskiden bu yana,
Bazı düşmanlar,
Kırız ile Kazak'ın
Toprağına göz dikip,
Saldırarak gelmemişler miydi...
Nice toprağını Kırız-Kazak'ın
Savurarak gelmemişler miydi...

Dalay oşol şer eken,
Oşonço köp duşmanga
Aldırbagan cerlerin,
Abılay degen er eken.
Amalın tapkan baarına
Baatır eken, şer eken.
Anı aytpay koysoñ, ber cagın –
Kalganın dagı aytayın.
Keçee künü bilersıñ,
Men da dalay dalay kitepten
Abılay sözün cattadım.
Anda, Bukar cırau bercagı,
Sözün bilbey kalsañız,
Anı mınday taştaylı.
Kayran Abılay baatırdın
Al özü gana han bolboyt.
Keede: cetimiş önör azdık dep,
Bir kezekte Abılay
Küü da tartkan kişi eken.
Dombra menen bir kezde,
Tolkundap tartıp küülördü,
Kırgız menen kazakta,
Birge tartıp cürçü eken,
Davilesker küüsü dep,
Atagın anın ukçu eken.
Abılaydın bir kezde
“Cetim toru” küüsünün
Bayanın aytıp berçü emi.
Biz ugalı oşol cerlerdi,
Antkeni kaldık sagınıp,
Köptön beri körüşpöy,

Nice aslanlar var imiş,
Bu kadar çok düşmana
Aldırmamış topraklarını,
Abılay denen yiğit imiş.
Herkesin çaresini bulmuş
Bahadır imiş, aslan imiş.
Bunu anlatmazsan, berilerde-
Kalanımı da anlatayım.
Daha dün bilirsın,
Ben de birçok kitaptan
Abılay sözünü ezberledim.
Orada, Bukar akın berisi,
Sözünü bilmiyorsanız,
Onu böyle bırakalım.
Meşhur Abılay bahadırın
Sadece han olmadığımızı biliriz.
Bazen: yetmiş yetenek bile azdır diye,
Bir zamanlar Abılay
Beste yapan birisiymiş.
Dombra ile bir zamanlar,
Heyecanla oynayıp ezgilerini,
Kırgız ile Kazak arasında,
Birlikte icra edermiş,
Davilesker ezgisi diye,
Naminı onun duyarmış.
Abılay’ın bir zamanlar
“Cetim toru” ezgisinin
Beyanını anlatsana şimdi.
Biz dinleyelim onları,
Çünkü çok özledik,
Çoktan beri görüşmeden,

Kazak tuugan boor silerdi,
Kanakey, “Cetim toru” küüsünün
Tarihın aytıp berçi emi.
Kayran Abılaydın küülörün
Sanatın aytıp berçi emi.
Kırgız menen kazaktın
Adatın aytıp berçi emi,
Cırgap kütkön elime.
Köptön beri köñüldö
Ukpay cürüp kebiñdi,
Körgönüm uşul özüñdü.
Agayın-tuugan adlında
Bayangalı, aytıp ket dağı kebiñdi!

BAYANGALI:

Aa-u, surağıñdı, Abdılda,
Mıktap kalgan yekensiñ.
Bir aytkan cana sözüñdü,
Kayta-kayta aylanıp
Şıkpay kalgan yekensiñ.
Buhar cırau (ırçı) ölöñü
Tausılmaytın teñizdep,
Kıska gana ayırıp,
Mazmunun sagan aytıp yem,
Ukpay kalgan yekensiñ.
Desek dağı, ırazımın,
Abılay ben buhardı
Maktay kalgan yekensiñ.
Aynalayın, Abdılda,
Abılaydın bir küyün (küüsün)
Tartıp berşi dep otsıñ (otursuñ).

Kazak kardeşim, ciğirim sizleri,
Hani, “Cetim toru” ezgisinin
Tarihini anlatıversene şimdi.
Meşhur Abılay’ın ezgilerinin
Sanatını anlatıversene şimdi.
Kırgız ile Kazak’ın
Geleneğini anlatıversene şimdi,
Rahat bekleyen halkıma.
Çoktan beri gönülde
Dinlemeyince sözlerini,
Gördüm işte kendini.
Akraba kardeş önünde
Bayangalı, söyleyiver sözünü!

Aa-u, sorguna, Abdılda,
Hız kazandırmışsın.
Bir kere söylediğın sözü,
Tekrar tekrar döndürüp
Çıkamadan kalmışsın.
Buhar akın şiirini
Bulunmayacak denizden,
Kısa özetini ayırıp,
Özetini sana anlatmıştım,
Dinlememişsin demek ki.
Dersek bile razıyım,
Abılay ile Buhar’ı
Övmeye kalkışmışsın.
Kurban olayım, Abdılda,
Abılay’ın bir ezgisini
Oynayıver diyorsun.

Osı cerde baykaymın,
Özüñşe mıktı bop otsıñ (bolosuñ),
Desek dağı, Abdılđa,
Mıyıgıñdan külösüñ.
Bayangali dosıñdın,
Küyşü (küüçü) yemes, bul cerde
Irşı yekenin bilesiñ.
Sondıktan da şıragım,
Sen maktasañ kazaktı,
Men kırgızdı maktaymın.
Maktamasam kantemin,
Yel tilegin aktaymın.
Maktaytımın sebebi,
Calgandı (aalamdı) aralap,
Kırgızdan cakın tappaymın.

O-u-aa, Abdılđa ber kara!
Küröñköydön küü kalgan,
Ataydan asem an kalgan.
Buurulça temir komuzşı*,
Küy şertse dünüyö ırgalğan.
Toktogul menen Barpıdan,
Togolok moldo, Kılıştan,
Agılđa tegil ır kalğan (aşıp-taşığan).
Sayakbay menen Sagımbay
“Manastı” aytsa, kırgızdın
Cürögü dayım nurlangan.
Daustarı olardıñ,
Bar alemge bul kündö
Yestilip catır şıñdardan.

---

* Temir Komuz; müzik aletinin adıdır.

Burada dikkat ediyorum,
Kendini yüceltiyorsun,
Dersek bile Abdılđa,
Bıyık altından gülüyorsun.
Bayangali dostunun,
Yanacak değil, burada
Akın olduğunu anlarsın.
Bundan dolayı dostum,
Sen översen Kazak’ı,
Ben Kırgız’ı överim.
Övmezsem ne yaparım,
Halkın dileğini tutayım.
Övmemdeki sebep,
Dünayayı dolaşarak,
Kırgız’dan yakın halk bulamam.

O-u-aa, Abdılđa buraya bak!
Küröñköy’den ezgi kalmış,
Atay’dan güzel eser kalmış.
Buurulça demir kopuz oynayan,
Ezgisini çalınca dünya dinleyen.
Toktogul ile Barpı’dan,
Togolok Moldo, Kılıç’tan,
Aşırı çok şiir kalmış.
Sayakbay ile Sagımbay
Manas’ı söylerse, Kırgız’ın
Yüreği daima nurlanmış.
Sesleri onların,
Bütün âleme bu günlerde
Duyuluyor gerçeklerle.

Million coldık ölöñder,
Osınşama (oşonçoluk) kalktan
Kalem gana tudı dep,
Bükül alem tañ kalgan.
Osını ugup koygan cön,
Alakanday kırgızdan,
Ay-alemge bügündö,
Osınday kımbat sır kalgan.

Kasiyetin kırgızdın
Öz közüm ben körgönüm.
Azamattardın bul kündö
Saralap (sereptep) cürüp bilgenmin.
Argı atanı aytasñ,
Aynalayın, Abdılda.
Ayköl Manas ölöñün,
Kazak menen kırgızga,
Ol tögülü, orıska
Cıyırma cıl aytıp cürgenmin.
“Manastı” aytkan balamın,
Akınımın bul künde,
Kazak, kırgız dalanıñ.
Odan beri cırlasam,
Azamattarı, kırgızdın
Barlıgıñdı bul toydo,
Bir kuşaktap alamın.

Küylörüñ: “Kırgız köçü” – kazak yeli,
Asanbek komuzşu agam gacap yedi.
Colanıñ Dolon aşkan orda usı,
Bolaşak gasırlarga ozadı yendi.

Milyon satırlık şiirler,
Bu kadar halktan
Sadece kalem doğdu diye,
Bütün âlem şaşırmış.
Bunları bilmek zorundayız,
Küçücük Kırgız’dan,
Ay âleme günümüzde,
Bu kadar değerli sır kalmış.

Sıfatını Kırgız’ın
Kendi gözlerimle görmüşüm.
Azametlerini bugünlerde
Araştırıp öğrendim.
En eski babanı söylüyorsun,
Kurban olayım, Abdılda.
Mert Manas’ın şiirini,
Kazak ile Kırgız’a,
Bunları bırak, Ruslara bile
Yirmi yıl söylemişim.
“Manas’ı” söyleyen gencim,
Ben akınıyım günümüzde,
Kazak, Kırgız bozkırımın.
Ondan beri şiir söylersem,
Azametlerini Kırgız’ın
Hepsini bu toyda,
Bir kere kucaklarım.

Ezgilerin: “Kırgız Göçü”-Kazak halkı,
Asanbek kopuzcu ağam acayıptı.
Colon’unun Dolon geçidini geçtiği yer işte,
Gelecek asırlara yönelir işte.

Kayratker, ayaluu agam, Şerimbegim,
Taanıtkan asıldıktı tegindegi.
“Aktañdaydın” algaşkı aytısında,
“Manastı” aytkanımdı körüp yendi.
Toyına 1000 cıldıktın şakıram dep,
Canıma can cılıusun berip yedi.
Ciyenim, ayaluu akın, Estebesim,
Önördön ayabagan eçtemesin.
“Manastı” aytkan kazaktın balası dep,
Özümdü kaşan körsöñ dos körsüñ.
SSSR, Kazak, Kırgız El artisti
Cüzdürgön uluu önördö dos kemesin.
Ayaluu akın agam Aşıraalı,
Caylaoga cılıkışı cosuladı.
Nazarkul “Manastı” aytsa küñüröntüp,
İstikköl aylı tündö tasınadı.
Urkaş ben Asankanım cırlaganda,
Marcan bop asıl cırlar şaşıladı.
Alımbay, Salımbay ben Bazarbaydın
Dausız urunıña kosulalı.
Kaba ben Şabay ata cırlaganda,
Könönüñ tirilgende y gasırları.
Osınday asıldarı yer kırgızdın
Atağın cıldızdar da asıradı.

Aa-u, bir köröm, can körömün Tuuganbaydı, Bir görürüm, canım gibi görürüm
Tuuganbay’ı

Kazak menen ak peyilden tuugandaydı.
Orazbek, aktyor, akın bizge ciyen,
Tulgası mañ-mañ baskan buuradaydı.
Karıstan süysem cakın boladı dep,

Gayreti çok, sayın ağabeyim, Şerimbek’im,
Tanıtmıştır asıllığı kökündeki.
“Aktañday’ın” ilk atışmasında,
“Manas’ı” söylediğimi görmüşün.
Toyuna 1000 yıllığa davet ederim diye,
Canıma can sevgisini vermişti.
Yeğenim, meşhur akın, Estebes’im,
Sanat için esirgemezdi hiçbir şeyini.
Manas söyleyen Kazak çocuğu diye,
Kendimi her karşılaştığında dost görürsün.
SSBC, Kazak, Kırgız halk sanatçısı
Yüzdürmüş ulu sanatta dostluk gemisini.
Meşhur akın ağabeyim Aşıraalı,
Yaylaya yılmısı yayılırdı.
Nazarkul “Manas’ı” söylerse alçak sesiyle,
Issık-Köl obası taşınır bir gecede.
Urkaş ile Asankan’ım söyleyince,
Mercan olup asıl şiirler etrafa dağılır.
Alımbay, Salımbay ile Bazarbay’ın
Sesli nidana katılalım.
Kaba ile Şabay baba söyleyince,
Eskinin dirilmiş gibi asırları.
Böyle asillerin toprağı Kırgız’ın
Ününü yıldızlar bile dinledi.

Kazak ile iyi niyetli kardeş olanları.
Orozbek, aktör, akın bizim yeğenimiz,
Heybetli tolgasıyla buğra gibidi.
Yürekten seversem yakın olacak diye,

Kazakka nağaşı (taykem) dep kalıñdaydı.
Yecelgi (ezelki) akındardın bir caksısı,
Caksılık bir-birinen kızganmaydı.
Akını бүgүnkүнүн sıylaspasa,
Cambıl ben Toktagul da caylanmaydı.
Kazaktı Abdılда can maktap catsa,
Bayangali osınday cır tolgaydı.

ABDILDA:

Bayangalıy, agabız,
Emi, sizdeydi kaydan tababız.
Men, küü tartıp ber degen çok elem,
Tarihın aytıp ber dedim,
Anda, ugup tur, men aytayın...
Antkeni, sizdi er dedim,
Ugup tur, agam, Bayangalıyım.
Ugup tur, emi bul cagın:
Cetim torup gül degen,
Abılayhandın tapkanın.
Keçee kalmaktar menen karmaşıp,
Kırçıldaşıp catkanın...
Cantay degen baatırı,
Ayla çok oşol kezderde
Coonun түşүp koluna,
Calgız özü karmaşıp,
Baarısın uşul carmaşıp,
Agıp ketken tobunan.
Oşol, Cantay degen baatırıñ,
Ölgön kezde ayla çok,
Calkı, toru attarın,
Cılıkısı ketse, soyom dep,

Kazakları dayım diye çok severdi.
Eski akınların en iyisi,
İyiliği biri birinden kıskanmazdı.
Bugünün akını saygı göstermezse,
Cambıl ile Toktogul mezarda rahat yatmaz.
Kazak'ı Abdılда bey övüyorsa,
Bayangali böyle şiirler söyler.

Bayangalıy, ağabeyimiz,
Şimdi, sizin gibileri nereden buluruz?
Ben, ezgi çal dememiştim,
Tarihini anlat demiştim,
Öyleyse, dinleyedur, ben söyleyeyim...
Sebebi sizi yiğit demiştim,
Dinleyedur, ağabeyim, Bayangalı'ım.
Dinleyedur, şimdi bu tarafını:
Yetimi korkutup gül demiş,
Abılayhan'ın bulduğunu.
Daha dün Kalmuklarla çatışıp,
Acımasızca savaşınca...
Cantay denen bahadırı,
Çaresizlikten o dönemde
Düşmanın düşüp eline,
Tek başına savaşıp,
Herkesi saldırarak,
Akıp gitmiş halkından.
İşte o, Cantay denen bahadırın,
Ölünce çaresizlikten,
Kötü, doru atlarını,
Yılıksı gitse keserim diye,

Kuyruk cagin butagan,
Acarluu bala ciberip,
Küzdün künü bolgondo,
Kayran cetim tulparım,
Özüñ uşu ıgınıp,
Kişenep kelgen turbaybı.
Eesin izdep ordogo,
Özü kelgen turbaybı.
Oşondo, Abılay mınday aytat deyt:
“Oo, kağılayın toratım,
Eesinen ayrılgan!
Bul düynödö sen cetim.
Kayraluu kara kılıçım,
Baatırman ayrılgan,
Ayla çok düynö men cetim!”
Uşintip, aldagı küünü ıgarıp,
Çertken tura bir kezde.
Dombırasın keñ tartıp,
Aytkan tura bir kezde.
Cetim toru güldörün
Çalğan tura bir kezde.
Ay-aalamga armandı
Salğan tura bir kezde.
Men aytıp catkan sebebim,
Antkeni, Abılayhan bardığı
Buhar coro cardığı.
Antkeni, cazılıp kalgan tarihta,
Biz okup catabız kelsin dep.
Cüröktör tolkup bersin dep.
Antkeni, oşol Abılayhandın
Çertken küülörün,

Kuyruğunu kesmiş,
Yakışıklı genç gönderip,
Güz mevsimi olunca,
Güzel yetim güzel atım,
Tek başına yola çıkıp,
Kişneyerek gelmiş ya.
Sahibini arayıp saraya,
Kendisi gelmiş ya.
O zaman, Abılay şöyle demiş:
“Oo, kurban olayım doru atım,
Sahibinden ayrılan!
Bu dünyada sen yetimsin.
Bilenmiş kara kılıcım,
Bahadırından ayrılan,
Çare yok dünya ben yetimim!”
Böylece, bu ezgiyi meydana getirip,
Tıngırdatmış ya o zaman.
Dombrasını uzun uzun çalarak,
Söylemiş ya o zaman.
Yetim dorunun ezgisini
Çalmış ya o zamanlar.
Ay âleme hüznölü şiiri
Söylemiş ya o zamanlar.
Benim söylediğimin sebebi,
Abılay’ın var olmasında
Buhar dostunun eli var.
Çünkü yazılarak kalmış tarihte,
Biz okuyoruz gelsin diyerek.
Yürekler heyecanlansın diye.
Sebebi, işte o Abılayhan’ın
Çalmış olduğu ezgilerinin,

Emi, “Küü sırlar” degen kitepti maga
Astanaga barganda berdi ele,
Akseleyev Seydimbek.
Men sıylaymın anday agamı...
Azdır köptür silerdey,
Agayın eldi tabambı?
Antkeni, kırgız-kazak birtuugan,
Kindik kesip, kir cuugan.
Manas balban çakırsa,
Maarakesi, toyu bir.
Maarap turgan koyu bir.
Sıyırı bir tösü bir,
Sıltıp baskan cöösü bir.
Ce bolboso keçeegi
Baş ubakta saltı bir,
Coogo kirse colu bir,
Doogo kirse kolu bir,
Kagılayın ilgerten,
Kırgız-kazak bolboso,
İlgerten berki dañkı bir,
Kagılam kırgız el üçün,
Bayangalıday agabız.
A-uu-lap, koyçu dagı bir,
Men sagınıp cüröm silerdi.
Köptön beri körbögön,
Köñülümdön imergen,
Dagı aytıp körgün sözüñdü,
Başka uşu ne deyin...
Canagı, dünyö kaldı degen,
Küünü aytıp keteyin.
Anın da tarıhı bar özünçö...

Şimdi, “Küü sırları” adlı kitabı bana
Astana’ya varınca vermişti,
Akseleyev Seydimbek.
Ben severim öyle ağabeylerimi...
Az çok sizin gibileri,
Kardeş halkı bulur muyum?
Sebebi, Kırgız-Kazak öz kardeş,
Birlikte göbek kesip, çamaşır yıkamış.
Manas pehlivan davet edince,
Kutlamaları, toyları aynı.
Seslenip duran koyunu aynı.
Sığırı aynı devesi aynı,
Adım atan yayası aynı.
Bu da yetmeyip geçmişteki
Gelenekleri aynıdır,
Savaşa girse yolu aynı,
Davaya girse ordusu aynı,
Kurban olayım eskiden,
Kırgız-Kazak olmazsa,
Eskiden buyana şöreti aynı,
Kurban olurum Kırgız halkı için,
Bayangalı gibi ağabeyimiz.
A-uu diye seslensene bir kere,
Ben özlüyorum sizleri.
Çoktan beri görmeyen,
Dikkatimi çeken,
Daha söyle sözünü,
Başka ne diyeyim...
Deminki dünya kaldı adlı,
Ezgiyi anlatayım.
Onun da tarihi var kendince...

Abılay kıyın eken şaň eken,
Kırgız menen kazaktın,
Neebir, neebir armanın
Mına, dombırağa batırgan.
Bul özünçö kazaktan çıkkan er eken.
Oşonduktan canağı,
Dünüyö kaldı degen bir,
Küünün da tarihin aytıp berçi.
Uruksat bolso kiçine,
Anı da uga keteli.
Ar ubakta kelgende,
Uşunday kırgız menen kazaktın
Tarihin birge çeçeli.
Antkeni, Abılayhan başında
Coogo eç bir bağınbay,
Enesaydın canında,
Biröönü da cıldırbay
Karmap turgan maalında.
Azır bolso, ayla cok,
Zaman degen uşunday.
Alardın arbağı bolsun ıraazı,
Bizdey artında kalgan kalkına
Kayta özüň tüşö kör.
Kagılayın, Bayangalı agabız,
Oşo, akındın tüşkün saltına.

BAYANGALI:

Aynalayın, Abdılda,
Bayangalı agaňdı
Keledi dep aytıska,
Ubayımdagan ekensiň.

Abılay kusursuzmuş, âlâ imiş,
Kırgız ile Kazak'ın,
Nice nice hüzünün
İşte bu dombraya sıgdırılmış.
Tek başına Kazak'tan çıkan yiğitmiş.
Bundan dolayı deminki,
Dünya kaldı denen,
Ezginin tarihini anlatsana.
İzin verecek olursan,
Onu da dinleyelim.
Her zaman gelince,
Böyle Kırgız ile Kazak'ın
Tarihini birlikte çözelim.
Sebebi, Abılayhan başta olup
Düşman eline hiç düşmemiş,
Enesay civarında,
Birini de kıpırdatmadan
Tutmuştur zamanında.
Şimdiyse çare yok,
Devir böyle yön aldı.
Onların ervahları razı olsun,
Bizim gibi gerisinde kalan halkına
Tekrar kendin gibi birisi gelsin.
Kurban olayım, Bayangalı ağabeyimiz,
İşte bu akının devam ettir yaptıklarımı.

Kurban olayım, Abdılda,
Bayangalı ağabeyini
Gelir diye atışmaya,
Aşırı telaşlanmışsın.

Suraktardı bir kıym
Dayındagan ekensiñ.
Talay-talay suraktı
Cazıp koygon ekensiñ.
Kulatam dep kazaktı,
Aldın-ala oruñdu
Kazıp koygan ekensiñ.
Aynalayın, Abdılda,
Ordu kazsañ, kaza ber.
Men oruñdu basmaymın,
Tuura surak kelse de,
Men onıñnan kaşpaymın.
Aynalayın, agayın,
Calgız Alla car bolsa,
Alaşım* koldap turganda
Manasım koldap turganda,
Baskanıñızdan saspaymın.
Abdılda men (yen) bayekeñ
Bul aytıska şikkanda,
Bolmaydı goy çalası.
Abılay atam küylörü,
Tıñdasañız cadıñ men(yen)
Cazıladı kaşañda,
Cürögümñün carası.
Küylerine atamñıñ
Sıyıp ketken agayın,
Bükil kazak dalası –
Köñildegi nalası.
Abulaydın murasın
Alpeşteydi bul künde,

Sorularını bir hayli
Hazırlayıp beklemişsin.
Uzunca sorularını
Yazarak hazırlamışsın.
Deviririm diye Kazak'ı,
Önceden çukurunu
Kazarak hazırlamışsın.
Kurban olayım, Abdılda,
Çukur kazıyorsan devam et.
Ben çukura basmam,
Doğru soru gelse de,
Ben sorundan kaçmam.
Kurban olayım kardeş,
Tek Allah yar olursa,
Alaş'ım kolladığından,
Manas'ım kolladığından,
Yürüyüşümden şaşmam.
Abdılda ağabeyle
Bu atışmaya çıkınca,
Olmaz ya eksigi.
Abılay babamın ezgileri,
Dinlerseniz dikkatle
Giderilir bedenindeki,
Yüreğinin yarası.
Ezgilerine babamın
Sıgmıştır kardeşler,
Bütün Kazak bozkırı-
Göüllerdeki istekleri.
Abulay'ın mirasını
Devam ettirir günümüzde,

---

* Alaş: Kazakların atalarından birinin adıdır

İsi kazak balası...
Onın cayın, arine,
Aytıp catsak carasar.
Aldıñızda mineki,
Abdıdaday akınım,
Kırgızdıñ bir balası...
Ogan kimder talasar,
Agayın biz ben da sanasar...
Abdılda kelip kazaktın
Küyün cırlap atkanda,
Kazaktın kelip akını,
Ataların kırgızdın
Aytıp catsa carasar.
Şokan (Çokon) cazgan “Manastı”
Cırlap catsam carasar.
Aynalayın, Abılda,
Aksakaldı atañız,
Ak caulıktı eneñiz,
Ak cazuuşı agañız,
Akın menen cırşıñız,
Oylap tursañ bul kündö,
Bardığı da kırgızdın,
Akıl menen sanañız.
Ar cagında solardıñ,
Turgan cokpa ruh berip,
Ayköl Manas bababız?
Uşul күнү men özüm,
Uluu oyga berilip,
Kazak-kırgız balası,
Kazak-kırgız elinin
Ruhaniy sabak alemin.

Tam bir Kazak evladı...
Onun durumunu, belirgin,
Anlatırsak yakışır.
Altınızda işte,
Abdılda gibi akınım,
Kırgız’ın bir çocuğu...
Onunla kimler dalaşır,
Kardeş olan bizimle de hesaplaşır...
Abdılda gelip Kazak’ın
Ezgisini çalarken,
Kazak’ın gelip akını,
Babaların Kırgız’ın
Söylerse yakışır.
Çokon yazmış Manas’ı
Ben Manas’ı söylersem aykışır.
Kurban olayım, Abdılda,
Aksakallı babanız,
Ak yazmalı anneniz,
Ak yazar ağabeyiniz,
Akınla şairiniz,
Bu güne baktığımda,
Tamamı Kırgız’ın,
Akıl ile düşünün.
Arkasında onların,
Durmuyor mu destek verip,
Mert Manas atamız?
Bugün ben kendim,
Büyük düşünceye kapılıp,
Kazak-Kırgız balası,
Kazak-Kırgız halkının
Ruhani dersini âlemin.

Neşe türlü sumdıktan,
Kalay saktap kalamız?

Kazına kañşa cıynalğan,
Kazak-kırğız tilinde.
Tereñ oy, taza kuatı (kubatı),
Tunup catkan tübinde...
Elemge (aalamga) bugün köz salsañ,
Olarda da az emes,
Madeniyettin murası.
Casalğan neşe tilinde,
Tübinde onıñ köp eken.
Tazası da, kirida
Usağı de, iri de (Maydası da, irisi da).
Alemdegi baylıqtın
Bardığı da keremet.
Birok dağı agayñ,
Kazak menen kırğızga
Artık emes solardıñ,
Atalardıñ sözinen.
Artık emes biri da,
Ber cagınan karayın,
Sagan da tağı barayın.
Meni sınap catırsıñ,
Suragıñdı dayındap.
Mıktı ekeniñ köreyin,
Seni de men sınayın.
Osı aytkanımdı oyña al,
Tereñdep, şirkin, cayña al.
Abılda, şirkin, ber kara!
Atadan kalgan iz kayda?

Sayısız kötülüklerden,
Nasıl koruyup kalırız?

Ne kadar hazine toplanmış,
Kazak-Kırğız dilinde.
Derin düşünce, temiz kuvveti,
Toplanmışdır dibinde...
Aleme bugün bakarsan,
Onlarda da az değil,
Madeniyetin mirası.
Yapılmış birçok dilde,
Dibinde onun çok imiş.
Temizi de kirlisi de
Ufağı da büyüğü da.
Âlemdeki bereketin
Tümü de keramet.
Yine de kardeşler,
Kazak ile Kırğız'a
Fazla değil onların,
Babaların sözünden.
Fazla değil biri de,
Bu yönünden bakayım,
Sana da yine varayım.
Beni sınıyorsun,
Sorgunu hazırlayıp.
İyi olduğunu göreyim,
Seni de ben sınayım.
Bu dediklerimi aklında tut,
Derinleştirip incele.
Abılda, buraya bak!
Babadan kalan iz nerede?

Cakşıdan kalgan iz kayda?
Neşe turli sumdıktar,
Körsetip catkan bul künde,
Televizor, vidikter...
Cas urpaktın, mineki
Can-sezimin buzmayma
Onı körüp sizdiñ de,
Con arkañız muzdayma?
Kanıñ bugün kızbayma?
Cas urpaktın celigip,
Atalardıñ ırman
Alıstap ketse, Abılda,
Baramız erteñ biz kayda?!

ABDILDA:

Cıgılsın dep, aldımda
Kagıp koygon cok elem.
Azdır köptür kiçine,
Şaşıp koygon cok elem.
Cıgılsañ uşul cölöym dep,
Tosup cürgön men elem.
Cürögümdü özüñö
Cölöp cürgön men elem.
Cakşı cerde bütkörüp,
Aga dep cürgön men elem.
Canagı aytkan sözümö,
Coop aytıp berbediñ.
Andan körö kiçine
Arcagın aytıp ne deyin,
Emi, bizde bolso tuuganı,
Mınakey, gazdı meenet çırmasa –

İyiden kalan iz nerede?
Nice türlü değışik şeyleri,
Gösteriyor bu günlerde,
Televizyon, videolar...
Genç nesiller işte
Can sezgilerini bozmaz mı
Bunları görüp sizin de,
Sırtınız soğumaz mı?
Kanın bugün kaynamaz mı?
Genç nesiller heveslenip,
Babaların şiirlerinden
Uzaklaşmaz mı, Abdılda,
Yarınlarımız nereye gidiyor?

Yıkılsın diye, önümde
Saplamış değıldim.
Az çok, birazcık,
Acele etmemiştim.
Yıkılırsan destek olurum diye,
Dikkat eden ben idim.
Yüreğimi kendine
Dayayan ben idim.
İyi yerde bitirip,
Ağabey diyen ben idim.
deminki söylediğın sözüme,
Cevap vermedin.
En iyisi birazcık
Ötesini anlatıp ne diyeyim,
Şimdi, bizdeyse kardeşim,
İşte, gaz olayı kötüye giderse-

Özübekstandan kesilet.
Elge toluk beralbay,
Bizdin ministr meesi ezilet.
Anan, tigi altındı meege çırmasañ –
Andan alıs cakka satılat.
Baarısı toluk cetpesten,
Carımısı coldo katılat.
Deputattı meenet çırmasa –
Caş tokol alıp toktolot.
Ayagında al neme
Kiriditke sottolot.
Anan, akındı meenet çırmasa –
Kotur töödöy kaşınat.
Birine biri asılat...
Andan körö kiçine,
Kayran akınım Toko aytkanday,
Oşo, Abdılada tili basılat.

BAYANGALI:

Şınımdı aytsam, Abılda,
Kiyingi sözüñdü ukpadım.
Deputat dep, ministr...
Kay cakka burup catkaniñ?
Desek dağı bilemin,
Bastıktardım bul künde,
Mına kalıñ kalıktın,
Sözün tıñdap bir kezde,
Tilin da almay catkannı.
Desek dağı agayın,
Taueldik alıp el boldık.
Osı edi goy armaniñ,

Özbekistan'dan kesilir.
Halka tam ulaştıramadan,
Bizim bakanın beyni ezilir.
Sonra, altın olayı kötüye giderse-
Oradan uzaklara satılır.
Hepsi tam ulaşmadan,
Yarısı yolda kaybolur.
Millet vekil olayı kötüye giderse-
Genç kuma alıp rahatlar.
Sonunda bu olay
Taksit olayından mahkûm edilir.
Sonra, akını kötü giderse-
Uyuz deve gibi kaşınır.
Birine diğeri saldırır...
En iyisi birazcık,
Değerli akınım Toko'nun dediği gibi,
İşte, Abdılada'nın dili bağlanır.

Gerçekleri söylersem, Abdılada,
Sonraki sözünü anlayamadım.
Milletvekili diye, bakan...
Sözü nereye çeviriyorsun?
Söylersek bilirim,
Başkanların bu günde,
İşte kalabalık halkın,
Sözünü dinleyip bazen,
Bazen de dilini dinlemediklerini.
Söylesek bile kardeş,
Bağımsızlığımız bir halk olduk.
Buydu bizim amacımız,

Kazak-kırğız balasın,
Korgen kezde dayıma,
Cüdedi menin cüregim.
Agayinga elcirep,
Sondıktan da bilemin.
Aman-esen kırğızım,
Kazak menen carasıp,
Tattu-tattu alemde
Alşañ basıp cüre ber.
Azattıktı ak tuuı (tuusu)
Aspanında celbirep.

ABDILDA:

Eki eldin armanın
Aytıp kettik bolobu?
Canatan beri bularga
Abdıdanın konogu
Oozunun aytsa tügönböyt.
Omurup aytsa comoğu
Anda nesin aytalı.
Uruksat bolso tuugandar,
Otura berbey tuugandar,
Bayangalıy kaytalı.

Kazak-Kırğız çocuklarını,
Görünce her zaman,
Rahat etmedi yüreğim.
Ağabeyine kızarak,
Buradan bilirim.
Sağ salım Kırğız'ım,
Kazak ile barış içinde,
Tatlı tatlı bu alemde
Şımarık gezmeye devam et.
Azatlığın beyaz bayrağını
Gökyüzünde yüceltip.

İki halkın arzularını
Söyleyerek geldik yeteli mi?
Deminden beri bunlara
Abdıdanın konuğu
Konuşunca tükenmez.
Bırakmadan söylerse masalını
Sonra neleri anlatırız.
İzin olursa kardeşler,
Burada oturmadan kardeşler,
Bayangalıy dönelim.

65. Sara Toktamısova (Kazakistan) ile Şekerbek Adılov (Kırğızistan)⁶¹⁶

ŞEKERBEK:

Kadamdı koyso katarlaş,
Kancolgo çıksa sapaarlaş.
Önörü birge baurlar,

Adım atınca aynı sıradayız,
Yola çımnca aynı seferdeyiz.
Sanatı aynı kardeşler,

⁶¹⁶ “Kut yıldızı” Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 1.küme, 20. Mart 2004, Bişkek

Önögün aytsa takalbas.
Kazak, kazak akındar,
Bügün, tandalıp kelgen turbaybı.
Kalpıyın dep kırgız kaymagın,
Karaçı, kamdanıp kelgen turbaybı.
Şaytan da bolso ceñem dep,
Şañdanıp kelgen turbaybı.
Kup boluptur emese,
Kuyulsun ırıs, bereke.
Aytıştı Sara kuralı,
Kuykum sözgö cönötö.
Kakşık menen ırdasak,
Kadırga tüşör kölökö.
Kubantıp ırdaym curtumdu,
Kut döölötkö bölötö.

E-ey, mına kızıl tildi bülöşüp,
Aytış dep mında küröşüp...
Dayrasın dağı al emes,
Kayıktay kılıp cireşip...
Anda emese bul cerde,
Ayta turgan ır anık.
Mına, Ala-Too eldin arası
Atır cıttuu abası.
Aytışalı anda bir,
Köñül burup bul cerde.
Köpçülük anda karaçı,
Baykap mında karaçı,
Kalıstıkka caraçı.
Tuş keliptir özümö
Kazaktardın daanası;

Sanat deyince boş durmayan.
Kazak, Kırgız akınları,
Bugün seçilerek gelmişler.
Yiyeyim diye Kırgız kaymağını,
Baksana, hazırlanarak gelmiş.
Şeytan da olsa yenerim diye,
Neşe içinde gelmişler.
Tamam öyleyse,
Dökülsün rızkı, bereket.
Atışmayı Sara kız yapalım,
Acılı söze yönelterek.
Yergiyle şiir söylersek,
Kadire düşer gölge.
Sevindirip söylerim yurdumu,
Kut ile devlete ulaştırarak.

E-ey, işte kızıl dili bileyip,
Atışma diye güreşip...
Sadece bu değil deryasını bile,
Kayık yaparak yüzerek...
Öyleyse burada,
Söylenecek şiir belli.
İşte, Ala-Dağ halkının arası
İtir kokulu havası.
Atışalım bir kere,
Dikkat çevirip burada.
Kalabalık öyleyse baksana,
Dikkatle baksana,
Adillige yarasana.
Denk gelmiş kendime
Kazakların bilgisi;

Kaltarday bolgon Sarası.

Şektenbey canım emese,
Şekerdey tiliñ sabaçı.
Kırpiğñ koşo ır kurayt,
Kimde eken emi sanaası?
Özögümö ört koydu,
Saranın özümdü calt dep karaşı.

İrim menen başbaktım,
Sara, saga, ışkım tüşüp kaş kaktım.
İlaaçınday taranıp,
Irdaşkandan kaçpassıñ.
Aşıglıktan başbaktım,
Aşıktık ırdı men aytım.
Antkeni aşıglıktım ırman,
Sen dağı Sara kaçpassıñ...
Cıluu söz menen başbaktım,
Cılmaya karap kaş kaktım.
Cıılıcıgan Sara kız,
“Cırğaşkandan” kaçpassıñ...

Emi, cogoru ötsöm tört teñge,
Tüyüp baram, Sara kız.
Cooduragan közüñö
Küyüp baram, Sara kız.
Comokton kelgen cansıñbı?
Süyüp baram, Sara kız.
Törümö ötsöñ, tört teñge
Tüyüp baram, Sara kız.
Tegerengen közüñö

Güzel kürk gibi olan Sara'sı.

Şüphelenmeden canım öyleyse,
Şeker gibi dilini döktürsene.
Kırpiğim birlikte şiir söyler,
Kimdeymiş şimdi düşünce?
Damarıma ateş düşürdü,
Sara'nın yıldırım gibi bakışı.

Şiirimle başladım,
Sara, sana, aşkımla baktım.
Avcı kuş gibi taranıp,
Atışmaktan kaçmazsın.
Âşıklıktan başladım,
Aşk şiirini söyledim.
Sebebi aşkın şiirinden,
Sen de Sara kaçmazsın...
Sıcak söz ile başladım,
Gülümseyerek baktım.
Parlayan Sara kız,
“Rahat etmekten” kaçmazsın...

Şimdi, yukarı geçsem dört kuruş,
Biriktirip varırım, Sara kız.
Parlayan gözlerine
Yanıyorum, Sara kız.
Masal dünyasından gelen can mısın?
Seviyorum gittikçe, Sara kız.
Başköşeme geçsen, dört kuruş
Biriktirip varırım, Sara kız.
Yuvarlanan gözlerine

Küyüp baram, Sara kız.
Tölögön bolup men emi
Süyüp baram, Sara kız.

Kılığı candan bir bölök,
Kırgiek bolup türlönöt.
Kıyırında cürsöñ Saranın
Kışında gülüñ güldömök.
Dülöydün ugup kulağı,
Duduktar anda süylömök.
Azizderge köz bütüp,
Ayaksızdar biylemek.
Camalın körçü Saranın
Caratkan özü sürdönöt.

Emi, camak ırdın saptarın,
Sara, camgırday kılıp töksöñçü.
Candı canga teñeşip,
Meni menen canaşa cürüp össöñçü.
Kaalaganga cetseñçi,
Katırıp ırdı töksöñçü.
Kaaalagan mendey can menen
Katarlaş cürüp ötsöñçü.
Samaganga cetseñçi,
Sabalap ırdı töksöñçü.
Sara kız mendey can menen
Saparlaş cürüp ötsöñçü...

SARA:

Bissmilladan bastasam, cammak sözüm,
Emgektensem, saamaydan tambak terim.

Yanıyorum, Sara kız.
Tölögön olarak ben şimdi
Seviyorum gittikçe, Sara kız.

Davranışı candan ayrıca,
Kuş olup çeşitlenir.
Etrafında dolaşırsan Sara'nın
Kışın bile çiçek açar.
Kulağı duymaz duyar kulağı,
Konuşamayan konuşmaya başlar.
Görmeyenlere göz biter,
Ayaksızlar ayakta oynar.
Cemalini gör Sara'nın
Yaradan kendisi bile bakamaz.

Şimdi, yamak şiirin mısralarını,
Sara, yağmur gibi döktürsene.
Canı cana karşılaştırıp,
Benim yanımda büyüsene.
İstedigine ulaşsana,
İyice şiiri döktürsene.
İstedigin benim gibi canla
Birlikte hayat geçirsene.
Arzuladığına ulaşsana,
Yağdırıp şiiri döktürsene.
Sara kız benim gibi canla
Aynı yolda hayatını geçirsene...

Bismillah ile başlarsam, şiirim sözüne,
Emek harcasam, alından damlar terim.

Kırgızday kayrattuu elge kelgen kezde,
Baraktap men açayın can depterin.
Kırgız, kazak kaçan da tatuu bolsa,
Talgamduu tarihimmin almak törün.
Manas baatır kasına er Kökçö kep,
Bul dabandan kuumak dep kalmak terin.
diye.

Cır campozu Katagan, Toktoguldar
Aytısta arkalangan arbaktuu ediñ.
vardı.

Ceñicok bop atalgan Ötö akın
Aytısta dara tuugan sañgak dediñ.
Colun kuugan Aşıraala, Estebester
Çıkkın cok go, kıraanday samgak tegin(beker).
Kazaktın ükülögön Sarası edim,
Sarı altınday cırımdı arnap keldim.
Aytıska cat karabay, bak sanagan,
Armısıñ, Bişkektegi ardaktuu yelim.

Aldıñda biyiktetem cır kuzurun,
Cırımdın süyüktüü etem, kündüzü күн...
Kubanış ben şattıkka toladı eken,
Kırgızday ayaluu eldin nur cüzünön.
Yezelden tamırlas yel bolgandıktan,
Bötönü emes yedim kırgızımdın.
Yelimden at terletip kelgen kezde,
Endege kızdırayın cır kızığın.
Agayın, öz kızınıñday kabıldasañ,
Sızılğan Ayçüröktöy kırmızımın.
Karsı kelgen karsılaстан kaymıkpaytın,
Kazaktay kaysar yeldin bir kızımın.

Kırgız gibi güçlü halkın önüne gelince,
Sayfalarını açayım can defterin.
Kırgız, Kazak ne zaman birlikte olsa,
Köklü tarihimin alacak başköşesini.
Manas bahadırın önüne yiğit Kökçö gelip,
Buralardan kovalım Kalmukların hepsini

Şiir yürüğü Katagan, Toktogullar
Atışmada arkada destek olan ervahın

Ceñicok adını alan Ötö akın

Yolunu devam ettirmiş Aşıralı, Estebesler
Çıkmadı mı kartal gibi yükseklerden.
Kazak'ın süslenen Sara'sıydım,
Sarı altın gibi şiirimi söyleye geldim.
Atışmaya yaban bakmadan, baht isteyen,
Esen misin, Bişkek'teki değerli halkım.

Önünde yüceltirim şiirin şöhretini,
Şiirimi kulağa hoş yaparım, günbe gün..
Kıvanç ile neşeye dolacakmış,
Kırgız gibi değerli halkın nur yüzünden.
Eskiden kökümüz aynı halk olduğundan,
Yabancıyı değilim Kırgız'ımın.
Halkımdan at terletip geldiğimde,
Şu anda ısıtayım şiirin kazanını.
Kardeş, öz kızın gibi kabul etsen,
Endamlı Ayçürök gibi güzelim.
Karşıma dikilenden çekinmeyen,
Kazak gibi iyi halkın bir kızıyım.

Kırgızga da kazakka da ortok tuugan,
Yeki yeldin carkırağan cıldızımın.
Topka tüsem döbömdön cañıldırmaı,
Kubat ber, kudurettüü til kuzurum.

Kubantayın osılay,
Ağayındı bir kün gep.
Keçede beri cür edim,
Aytısatiñ meni men
Mına kırgız, kim kim dep...
Meniñ da aga oyımdı,
Oturgandaysıñ bilgiñ kep.
Azil söz aytıp agamıs,
Bar oyımstı büldürmek...
Arzan söz ben kalıktı
Debeymin, akın küldürmek.
Şekerbektey baykem ben
Köreyin bugün şüldürlep.

Kırgızday baatır kalıqtın,
Asılday asıl beli bar.
Tolgap aytar ceri bar,
Möltür taza kölü bar.
Kırgız menen kazaktın
Aytılmay cürgen şeri bar.
Betke ustar kılıp körsöter,
Kızı bop bolsa, eri nar,
Bügünkü mına toyunda,
Bolar kızıktı körüp al.
Ancırdın eksem gülderin,
Erinbey, aga, terip al.

Kırgız'a da Kazak'a da ortak kardeş,
İki halkın parlayan yıldızıyım.
Yarışa düşerim başımı düşünmeden,
Kuvvet ver, kudretli dil kollayanım.

Sevindireyim böylece,
Kardeşleri bir gelerek.
Dünden beri buradaydım,
Atışacak benimle
Bu Kırgız kimin nesi diye...
Benim de ona düşüncelerimi,
Öğrenmek istiyorsun galiba.
Asil söz söyleyip ağabeyimiz,
Bütün düşüncemizi öğrenmek...
Ucuz sözle halkı
Güldürmek istemiyorum.
Şekerbek gibi ağabeyimle
Göreyim bugün atışarak.

Kırgız gibi bahadır halkın,
Asil gibi asil desteği var.
Şiir söyleyecek yeri var,
Duru, güzel gölü var.
Kırgız ile Kazak'ın
Söylenmeyen daha şiiri var.
En iyi gösterecek,
Kızı güzel ise, oğlu sağlam,
Bugünkü bu toyunda,
Olacak ilgince bir bak.
İncirin iyisini dikersem,
Tembellik etmeden derip al, ağa.

Ceñicoktun toyunda,
Aytısıp endi köreyin,
Şekerbek ben ceñi bar.
Kazaktın Sara sañlagın (cüyrügün)
Mıktı bolsañ ceñip al.

ŞEKERBEK:

Anda meni körüp al,
Mendey, akinga köönüñ bölüp al.
Iras, saga aytpaymın,
Seni kıyın dep aytıp cürüşöt,
Sen dağı meni eñip al.
Sırtıñan baykap karadım,
Sımbatıñdı, körküñdü.
Kelbetiñden Sara kız,
Köralbadım kemçildik.
Cütkünö tüşüp özüñö
Cüröktün kılı çertildi.
Burala basıp çıkkanda,
Burup aldıñ erkimdi.
Öñüñö kebiñ caraşıp,
Özögümö ört üydü.
Aytıp ötsöm çınımdı,
Açıp bersem sıyrımdı:
Körgöndün közün taygıltkan,
Körkömüñdü, sınıñdı, –
Kanday usta keltirdi?
Kelişken uşul çırayıñ,
Kup kelişken ırayıñ,
Kıntıksız kılıp caratkan, –
Kudureti kudaydın.

Ceñicok'un toyunda,
Şimdi atışmaya deneyim,
Yenleri olan Şekerbek ile.
Kazak'ın Sara yürüğünü
Kuvvetliysen yenmeyi dene.

O zaman bana bir baksana,
Benim gibi akına gönlünü çevir.
Gerçi, sana söylemem,
Seni sağlam diyorlar,
Sen de beni yenmeye bak.
Dışarıdan sınıdım,
Duruşunu, hareketlerini.
Duruşundan Sara kız,
Göremedim eksiklik.
Kendini çok beğenip
Yüreğın teli oynadı.
Buraya yürüyerek çıktığında,
Dikkatimi kendine çektin.
Güzelliğine sözün yakışıp,
Damarlarıma ateş topladın.
Gerçekleri söyleyecek olursam,
Açacak olursam sıyrımdı:
Görenin gözünü kamaştıran,
Güzelliğini, duruşunu, -
Hangi usta meydana getirdi?
Aşırı güzelliğini,
Tam uyan rengini,
Eksiksiz yaratan, -
Kudretli Allah'ımdır.

Emi, Sara özüñdön,
Bir nerseni surayın.
Antkeni, cerge caynap gül ıgat,
Cerden türkün ün ıgat.
Cetesinen bolboso,
Cerinen sendey kim ıgat?
Karañğı kirse, Kün ıgat,
Kara cerden gül ıgat.
Kanında kokus bolboso,
Kazaktan sendey kim ıgat?
Asıl ıgat cerimen,
Akıl ıgat kebiñen.
Ayıptı takır tappadım,
Aynektey tunuk öñüñön.
Ardaktuu biröö bar go deym,
Arkı atañan, tegiñen.
Asıl can bolot uşunday, –
Altı atası koldoso.
Sara, aytıp berçi, tegiñdi,
Aytkanım ayıp bolboso...

SARA:

Adeptüülük taanıtsañ,
Baatır dep seni saylarmın.
Adepsizdik körsetseñ,
Bas cibiñ ben baylarmın.
Tegimdi menin surasañ,
Al teginen taygan kim.
Namıstı koldon bermeytin,
Kızı bolom Naymandın.

Şimdi, Sara kendinden,
Bir şeyi sorayım.
Sebebi toprağı kaplayıp içek çıkar,
Topraktan çeşitli ses de çıkar.
Babasından olmazsa,
Yurdundan senin kim çıkar?
Karanlık girse güneş çıkar,
Siyah topraktan içek çıkar.
Eğer kanında olmasaydı,
Kazak'tan senin gibi kim çıkar?
Asıl çıkar yurdumdan,
Akıl çıkar sözünden.
Eksiği hiç bulamadım,
Cam gibi duru kendinden.
Değerli birisi var mı diyorum,
Büyük babalarından, köklerinden.
Asıl can olur böyle,
Altı büyük babası kollarsa.
Sara, anlatsana köklerini,
Dediklerimde ayıp olmazsa...

Edepliliği tanıtırsan,
Bahadır diye saygı gösteririm.
Edepsizliği gösterirsen,
Kafandaki iple bağlarım.
Kökümü benim sorarsan,
Kökünden kaçan kim.
Namusu elden vermeyecek,
Kızı olurum Nayman'ın.

Talaptangan bir kızımın,
Biyik-biyik çñ kuz gay.
Oñoyluk ben ketpeytin
Öleñden salam turguzbay.
Kaymıkpay kele catırmin,
Salgan izimdi bir buzbay,
Arımdın saktap namısın,
Bağımdın gülün culguzbay.
Cüyrüktöy çıkkısam dodaga
Kolday kör babam Irgızbay.
Corgo minet Şeker men (yen)
Kolgo ustatpas kunduzday
Carkırap, elim. Bağımdı,
Mañdayda cangan cıldızday.

Keçee men agalar men mol keñestim,
Aytıska bir mñgayлуу col kerek çın.
On cetide oynaktağan boydok kızımın,
Ariyne, sen aytkanday kolda emesmin.
gerçek.
Kırgızga bir keldim dep, kala salar
Şekerbek, sagan oñoy olco emespin.

ŞEKERBEK:

Sara cetesi köktö cıldızday,
Sen kalıp kalsañ kırgızga-ay.
Antkeni baykap otursañ,
Uşunday deçi turmuşta-ay.
Uşundaym bilgemin,
Uşunday dep cürgömün.

Hevesli bir kızım,
Yüksekleri hedefleyen.
Kolaylıkla gitmeyecek
Şiirden kalkamayacak yaparım.
Sıkılmadan geliyorum,
Yaptığım izden ayrılmadan,
Arımla saklayıp namusunu,
Bağımın kopartmadan çiçeğini.
Yürük gibi çıkarsan kapışmaya
Kollayacaktır atam Irgızbay.
Yorgaya biner Şeker ile
Elletmeyen kuduz gibi
Parlayıp halkım. Bahtım
Alnımda parlayan yıldız gibi.

Dün ağabeylerime iyi danıştım,
Atışmaya sağlam bir yol gerekir.
On yedi yaşında kıpır kıpır bekâr kızımın,
Senin dediğin kızlardan olmadığım bir
gerçek.
Kırgız'a bir geldiğimde kalıverecek
Şekerbek, sana kolay ganimet değilim.

Sara ataları gökteki yıldızlar gibi,
Sen kalıversen Kırgız'ın yurdunda.
Sebebi dikkat ettiğimde,
Hayat böyle geçiyor.
Böyle olduğunu biliyordum,
Böyledir diye tahmin etmişim.

Uluuluktun emese,
Uçugun karmap süyrögün.
Ugutu bışkan bozodoy
Udurguy bersin süylömüñ.
Uluuluktun belgisi,
Unutpastan baarısın –
Karaçı estep cürgönüñ.
Uluulardı estemek,
Urpaktardın mildeti.
Andaylardı Sara kız,
Biz emespiz bilbeçü.
Şermende bolor andaydı
Şekerdin takır bilbeşi.
Mına, cetkileñ boldu Saranın
Cetesin aytıp süylöşü.

Emi, Sara, ugup tur!
Aytılçu sözgö keleyin.
Anıktap ata-tegimdi,
Aytıluu Aksı cerimdi,
Men dagı aytıp bereyin.
Antkeni, Ceñicok atam çaşagan,
Suraçu bolsoñ sebebin.
Aksı degen kaday cer?..
Ceñicok abam aytkaday:
“Cangagı – saydın taşınday,
Alması – attın başınday.
Alçası – koydun etindey...”
Altımış türkün mömösü,
Bışıp turat ezilip,
Aldagı senin betiñdey.

Büyüklüğüñ öyleyse,
Köşesinden tutarak sürükle.
Mayası olmuş boza gibi
Çıkmaya devam etsin sözlerin.
Büyüklüğüñ belirtisi,
Unutmadan tümünü-
Baksana aklında tuttuğunu.
Büyükleri hatırlamak,
Nesillerin görevidir.
Böyleleri Sara kız,
Biz değiliz bilmeyecek.
Rezil olacak böylelerle
Şeker’in hiç işi olmaz.
İşte yetti Sara’nın
Büyük atasını anlatması.

Şimdi, Sara, dinleyedur!
Söylenecek söze geleyim.
Doğrulayıp baba kökenimi,
Meşhur Aksı yurdumu,
Ben de anlatıvereyim.
Sebebi, Ceñicok babam yaşamış,
Soracak olursan sebebini.
Aksı denen nasıl bir yer?
Ceñicok amcamın dediği gibi:
“Deminki-nehrin taşı gibi,
Elmesi atın kafası gibi.
Eriği koyun eti gibi...”
Altımış çeşit meyvesi,
İyice olmuş yetişmiş,
Senin yanakların gibi.

Ar bir sabı bilektey,
Almurutu – cüröktöy.
Cürgöndö Aksı aralap,
Cürögüñön kan agat.
Oşondo, ubayım tartpay düynödö
Uçkuñ bir kelet sabalap.
Cöö cürgön mendey cigitke
Cürögüñ ketet caralap.
Toksondogu karısı,
Too kuşunday taranat.
Abaltadan beri ele
Kalalek Aksı camanat.

Padışa-Ata ceri bar,
Bercagında Baba-Ata.
Anın baarın aytayın,
Adamdın baarın eñsetken.
Aksı degen ceri bar,
Cogorcagın karasañ;
Sarı-Çelek kölü bar.
Sanaañda bolso, Sara kız,
Meni menen barıp körüp al.

Mında baykap turamın,
Cañı çıkkın balanın,
Tilindeysiñ, Sara kız.
Caynap çıkkın cıldızdın
Pirindeysiñ, Sara kız.
Komuzumdun koldogu
Ünüdüysiñ, Sara kız.
Şekerbekke kelgende

Her dalı bilek kadar,
Armudu- yürek kadar.
Gezerken Aksı'nın içinde,
Yüreğinden kan damlar.
O zaman çile çekmeden dünyada
Uçmak istersin yükseklerde.
Yayan gezen benim gibi yığıdı
Yüreğın gider yaralayıp.
Doksandaki yaşlısı,
Dağ kuşu gibi süslenir.
Eskiden bu tarafa
Aksı kötülükle anılmadı.

Padışa-Ata denen yeri var,
Berisinde Baba-Ata yeri var.
Bunların tümünü anlatayım,
İnsanı kendine çeken yönü var.
Aksı denen yeri var,
Yukarisına bakacak olursan;
Sarı-Çelek gölü var.
İsteğın varsa, Sara kız,
Benimle görüp gel.

Burada dikkat ediyorum,
Yeni konuşmaya başlayan çocuğın,
Dili gibisin, Sara kız.
Yayılıp çıkan yıldızın
Piri gibisin, Sara kız.
Kopuzumun elimdeki
Sesi gibisin, Sara kız.
Şekerbek'e gelince

Dirildeysiñ, Sara kız.
Azır saga biz dagı
Aytılçu sözdü tababız.
Özüñ da baykap turasıñ,
Baykap mında men kördüm,
Caratkandın cazmışın...
Bilesiñbi, Sara kız,
Akıl aytsam kulakka
İlesiñbi, Sara kız?
Közmonçok sözdü cadiña
Tüyösüñbü, Sara kız?
Sen, nayman el degen uruudan,
Men, munduz degen uruudan.
Açıgım saga aytayın,
Maga tiyesiñbi, Sara kız?

SARA:

Şekerbek agam sen yediñ,
Ösüp da kalgan sanañız.
Aytısıp bir az köröyün,
Cetkenimşe şamamız.
Tektüüdön tektüü şıkpayma,
Kuduretti minau, karañız.
Bul, Şekerdin buyrutsa,
Bir yebin ali tabamıs.
Türtkilesem sözder men,
Ketpesin, Şeke, mazañız.

Şaykasamın dep otırıp,
Cırtılmasın cakañız.
Baykap, baykap kösülse,

Silah gibisin, Sara kız.
Şimdi sana bir daha
Söylenecek sözü buluruz.
Kendin de dikkat ediyorsun,
Dikkat edip ben gördüm,
Yaratanın yazmışını...
Biliyor musun, Sara kız,
Akıl söylersem kulağına
Alır mısın, Sara kız?
Nazar boncuklu sözü cebine
Saklar mısın, Sara kız?
Sen Nayman denen kabiledensin,
Ben Munduz denen kabiledenim.
Açık sözü sana söyleyeyim,
Bana varır mısın, Sara kız?

Şekerbek ağabeyim sen idin,
Gelişmişti düşünceleriniz.
Atışmaya deneyeyim,
Gücümüzün yettiği kadar.
Köklüden köklü çıkmaz mı,?
Bu kudretliye bakınız.
İnşallah, bu Şekerbek'in,
Bir çaresini buluruz.
Dürtersem sözler ile,
Şeke, kaçmasın keyfiniz.

Çekişirim derken,
Yırtılmasın yakanız.
Dikkatle yürürken,

Uçup ketpesin tagañız.
Saytaniñ bolso boyuñda,
Kagıp alat Sara kız.

Zuuldap, bergi cakka burulmaysıñ,
Sözüñdi cırıñ menen tıgındaysıñ.
Mına yel öz kızınday körsö meni,
Al seni kabıldaydı uulınday şın.
Oñ caktan kep cudırık tiyse dağı,
Bilemin, oñaylık ben cıgılmaysıñ.
Aptıkpay oturusuñ karaganda,
Şert bergen bul aytıska çımırdaysıñ.
Cogalgan altınıñdı taup alganday,
Emnege, ırcıñdap, cımıñdaysıñ?
Saat sayın menin kaup kele catkanım,
Şekerbek-ov, sen birak ugunbaysıñ.
Kırgızstanga bir kelibem, süyö kalıp,
sevdiğimden,
Meni emnege ötürük kırıñdaysıñ?
Kazakstanga meni izdep kelmediñbi?
Añceyin öz yeliñde mıgımdaysıñ.
Şın süysöñ, murun sonda kayda kaldıñ,
neredeysin,
Köktömdö cañı oygangan şımındaysıñ.

ŞEKERBEK:

Kubanıp ırdap sarı kız,
Kuruşuñdu cazabız.
Aldıñda ırdap ar kanday,
Ketpeyt go bizdin mazabıs.
Özüñ aytıp turganday,

Kırılmasın topuğunuz.
Şeytanın varsa boynunda,
Düşürerek alır Sara kız.

Hızlanınca buraya dönmüyorsun,
Sözünü şiirinle durdurmuyorsun.
Bu halk beni öz kızı gibi görse,
Seniyse gerçek oğlu gibi kabul eder.
Sağ taraftan darbe gelirse bile,
Bilirim, kolaylıkla yıkılmazsın.
Heyecanlanmadan oturuyorsun,
Yemin ettiğin bu atışmaya yoğunlaşırsın.
Kaybolan altını bulmuş gibi,
Neden gülümseyip seviniyorsun?

Şekerbek- ey, fakat sen duymamış gibisin.
Kırgızistan'a bir kere gelmişim,

Bana neden yalanlarla konuşursun?
Kazakistan'a beni arayıp gelmiş miydin?
Bu kadar öz halkının önünde konuşursun.
Gerçekten seviyorsan daha önceden

Baharda yeni uyanan sinek misali.

Sevinerek şiir söyleyip sarı kız,
Sıkıntını gideririz.
Önünde çeşitli şiirler söyleyip,
Gitmez ya bizim gücümüz.
Kendinin dediği gibi,

Kelip tursuñ cergeme,
Akkalpak kırgız eliñe.

Irdap mında catkanda,
Dem koşuldu demiñe.
Andıntan azır kara can,
Süyösüñbü, degenimdin sebebin
Tetiri kabıl albagin.
Tek-caatın aytıp beremin,
Aytıp catkan sözümdün...
Akılga salıp çenegin,
Kereksizin ırgıtıp,
Kerektüüsün alıp kal.

Anan dağı aytayın,
Kerektüüsün taap kal..
Birok, kergıştene berbegin,
Kelip tursa kemeliñ.
Aram bolso oyloruñ,
Aram bolor önörüñ.
Kadimki kırgız kanattaş,
Koşuna bolgon ayılı.
Kız berişip kız alıp,
Birge kuda, kayını.
Munu aytkandın, Sara kız,
Bolmok bele ayıbı?
Men dağı aytım, Sara kız,
Melcep uşu cayımı.
Kuykumduu söz, murç bolot,
Kurama temir, kurç bolot.
Kuralsak, eki el birigip,

Gelsinler yurduma,
Ak kalpak Kırgız halkına.

Burada şiir söyleyince,
Keyfine keyif katıldı.
Bundan dolayı,
Söyler misin dememin sebebin
Yanlış anlamayasın.
Anlamını sana söylerim,
Söylediğim sözümdün...
Aklınla düşünüp ölç,
Gereksizini atarak,
Gereklisini kendine sakla.

Bir kere daha söylüyorum,
Gereklisini kendine bul...
Fakat inatlaşmaya devam etme,
Gelince kemalin.
Haram ise düşüncelerin,
Haram olur yeteneğin.
Eskiden beri Kırgız kardeş,
Komşu olmuş köyleri.
Kız verip kız alarak,
Aynıdır dünür, kayın tarafı.
Bunu demenin, Sara kız,
Olur mu ayıbı?
Ben de söyledim, Sara kız,
Bunları hedefleyip.
Alaylı söz biber gibi olur,
Birleştirilmiş demir keskin olur.
Birleşirsek iki halk,

Kuuragan canga tınç bolot.
Ir menen düynö toptoşup,
Irıska tolgon curt bolot.
Biriktirse eköobüz,
Sara kız, eki elge birdey kut konot.

Köykölgön sözdü candagan,
Körkömdüü kızga tañ kalam.
Köñkü bir elde makal bar:
“Közmonçok cerde kalbagan”
Men da köpölök candan emesmin,
Körüngön güldü tandagan.
Köyröñ can da emesmin,
Körüngön kızdı candagan.
Aytuuçu dagı bir söz bar,
Aytpay kantip caygaram.
Sendey közmonçok bolgon kızdarga,
Kayındatıp barbagan,
Kalıñın tölöp albagan,
Kazaktarga tañ kalam.
Dagı aytıp koyoyun,
Ceñicok atam toyu da,
Alıp koygun oyuña.
Akkan suunun tamçısın,
Altı kün aytıp bütöpögön.
Ce adam sıybas küç menen,
Cetigen ırın tüptögön.
Celdirgen suunun tamçısın,
Ceti kün aytıp bütöpögön.
Kıyırında eldin cırgagan,
Kılıçtay tilin çıñdagan.

Kuruyan can rahat eder.
Şiirle dünyayı derleyip,
Rızkı dolu yurt olur.
Birleştirirsek ikimiz,
Sara kız, iki halka aynı anda kut konar.

Güzel sözün yanında bulunduran,
Görkemli kıza şaşıra kaldım.
Halkta eski bir atasözü var:
“Nazar boncuğu yerde yatmaz”
Ben de kelebek canlı değilim,
Önüme çıkan çiçeği koklayan.
Şımarık can da değilim,
İlk gördüğüm kızla gezen.
Daha diyecek bir söz var,
Söylemeden ne yaparım.
Senin gibi boncuk kızlara,
Dünüre varmayan,
Başlıkla almayan,
Kazaklara şaşırırım.
Daha söyleyeyim,
Ceñicok babamın toyunu da,
Aklında olsun.
Akan suyun damlasını,
Altı gün söyleyip bitirme.
Yâda insana sığmaz güçle,
Cetigen şiirini hazırla.
Şırıldayan suyun damlasını,
Yedi gün söyleyip bitirme.
İçerisinde halkın rahat eden,
Kılıç gibi dilini bileyen.

Kırgooldun ele bayanın,
Kırk küngö çeyin ırdagan.

Kayra özüñö keleyin,
Saga da coop bereyin.
Aldımda turgan Sara kız,
Arçaday bolup köktöy bil.
Agaña sen deşpey cür!
Akkalpak elden ketkende,
Ayılña cetkende,
Agam dep meni estey cür!
Körkömdüü bolup köktöy bil,
Köygyögö takır çökpöy cür.
Körkömdüü suluu, Sara kız,
Kököydö meni estey cür.

Dobuşuñdu ırgargan
Dombrañ bolsun koluñda.
Ardayım cürgün Sara kız,
Akındardın tobunda.
Ceñeñdin nanın cep catıp
Mendey “centelmen” tursun oyuñda.

Şek-şıba bolboy coluñda,
Çep bolsun oşol moyunga.
Şeşeñdin nanın cep catıp,
Şekerbek bolsun oyuñda...

SARA:

Karap tursam, Şekerbek,
Şın “centelmen”siyaktı.

Sadece bir kuşun beyanını,
Kırk güne kadar anlatan.

Yeniden kendine geleyim,
Sana da cevap vereyim.
Önümde duran Sara kız,
Cam ağacı gibi yeşermeyi bil.
Ağabeyinle dalaşma!
Ak kalpak halktan gidince,
Köyüne ulaşınca,
Ağabeyim diye beni hatırla!
Görkeminle yeşermeyi bil!
Kaygıya kendini kaptırma.
Görkemli güzel, Sara kız,
Aklında beni hatırla.

Sesini yüksek çıkart
Dombran olsun elinde.
Her zaman dolaş Sara kız,
Akınların arasında.
Yengenin ekmeğini yerken
Benim gibi “centilmen” bulunsun aklında.

Engel olmasın yolunda,
Kale olsun bu boynuna.
Ananın ekmeğini yerken,
Şekerbek olsun aklında...

Baktığımda, Şekerbek,
Gerçek “centilmen” gibisin.

Tulpar bop çabam ceriñde,
Taldırmay turgun tuyaktı.
Şumkar bop uşam kögüñde,
Kıyılğan kaştuu, kıyaktı.
Estiyemiñ kızıdardan
Cigitin - degen siyaktı.
Çınıñdı ayıçtı, Şekerbek,
Kañça kızdı aldadıñ,
Şuuldatıp buyaktı.
Köz saldıñ emi cas kızga,
Bolmaspı bunuñ uyattı.
Köktömdö mina kuturup,
Aldenge karışkır sıyaktuu.
Cas toktulardı tamaktap,
Damdengen karışkır sıyaktuu.

Carıskanda topka kep,
Eş kim aytpas tokta dep.
Şekerbekke karaymın
Aylası onın köpba dep.
Başın ustap turatın,
Moyını anın cokpa dep.
Azili köp bolgan ben
Oyunı anın cokpa dep.
Akkalpaktın astında,
Baspı aldey toppa dep,
Köpölöktöy küyörsüñ,
Canıp turgan otka kep.

Ceñicoktay uluu akın,
Akındardın asılı yet (ele).

Yürük at olarak koşarım yurdunda,
Yorma koşan toynakları.
Sungur olarak uçarım göğünde,
İnce kaşlı, kirpikli.

Doğru söyle, Şekerbek,
Kaç kızı kandırdın,
Yalanları uçurarak.
Göz attın şimdi genç kıza,
Olmaz mı bunun ayıbı.
Baharda böyle kudurup,
Güçlenen kurt misali.
Küçük kuzuları boğazlayıp,
Saldırgan kurt misali.

Yarışınca kalabalık önünde,
Kimse demez dur deyip.
Şekerbek'e bakarım
Hilesi onun çok mu diye.
Başını tutan,
Boynu onun yok mu diye.
Şakası çok olmakla
Oyunu onun yok mu diye.
Ak kalpağın altında,
Baş mı yoksa top mu diye,
Kelebek gibi yanarsın,
Yanarak duran ateşe gelip.

Ceñicok gibi ulu akın,
Akınların asili idi.

Akkan suu dep ırdagan,
Irları tolo osiyat.
Toy casap bugün urpagı
Arbagına basiyet.
Talantaardı tuuguzgan,
Talastın boyu kasiyet.

Şokon babam tüşürgön
Manastın ırın katka algaç.
Bata alıp Çıñgız Muhtardan
Tanılıp colu, taptı algaç
Şahanovdu erçitken Çıñgızdın
Emgegi kalay maktalmas.
Uluuga oşentip eliktep
Önörge kanat kakkan can
Ceñicok menen aytıskan
Mayköt degen bir babam
Sözdörü kanday cattalmas.
Önördi süygön el barda
İsımı kalay saktalbas.

ŞEKERBEK:

Sen aytkanday kızdardı,
Aldagandan emesmin.
Dalaylarga men barıp,
Candagandan emesmin.
Ana özüñ aytkanday,
Karışkırdın aldına
Basılıp tursuñ, Sara kız.
Şekerbeğin canına,
Caşınıp tursuñ, Sara kız.

Akan su diye şiir söyleyen,
Şiirlerinde dolu tavsiye.
Toy yaparak bugün nesli
Ervahına baş eğiyor.
Yetenekleri kazandıran,
Talas'ın yeri kerametli.

Şokan atam geçirmiş
Manas'ı ilk defa yazıya.
Duasını alıp Cengiz Muhtar'dan
Tanınarak yolu açıldı.
Şahanov'u peşine takan Cengiz'in
Emeği nasıl övülmez.
Uluya böylece ulaşan
Sanata kanat çırpan can
Ceñicok ile atışan
Mayköt denen bir atamın
Sözleri nasıl ezberlenmez.
Sanatı seven halk varken
İsmi nasıl korunmaz.

Senin dediğin gibi kızları,
Kandıranlardan değilim.
Niceler gibi ben gidip,
Etrafında dolananlardan değilim.
Senin dediğin gibi,
Kurdun altında
Basılı duruyorsun, Sara kız.
Şekerbek'in yanında,
Saklanıyorsun, Sara kız.

Kee-kezekte tiyişip,
Kaçırıp tursuñ, Sara kız.
Şekerbek mendey akinga,
Batınıp tursun, Sara kız.

Aksıdan çıkkın Ceñicok,
Aytışaarga teñi cok.
Talaстан çıkkın Ceñicok,
Taymaşaarga teñi cok.
Oşonun baarın Sara kız,
Aytıp mında turasıñ.
Akkalpak elge kelgende,
Kalkıp mında turasıñ.
Adağı senin kubançıñ...
Emi saga aytayın,
Cürökögü kanı bir,
Cülündögü canı bir,
Cüzdömöndöp cıgılsa,
Cütkünüşkön cagı bir,
Kırgız-kazak ilgeren
Kıla cürgön kamı bir...
Tamaşalap ırdaştık,
Emi mına kalıstar,
Toktoto turgan ubağı.
Aytış da, toktoy turgan sıyağı.
Anda emese, Sara kız,
Artında kol berişip turalı.
Artıla bersin deylıkçi,
A körök çaşoo kumarı.
Karegim menin, kazagım,
Közümdün sensin kumarı.

Ara sıra söz atarak,
Saldırıyorsun, Sara kız.
Şekerbek benim gibi akına,
Sığınıyorsun, Sara kız.

Aksı'dan çıkan Ceñicok,
Atışacak dengi yok.
Talas'tan çıkan Ceñicok,
Çekişecek dengi yok.
Bunların hepsini Sara kız,
Söylüyorsun burada.
Ak kalpak halkına gelince,
Yücelip burada durursun.
Bunlar da senin kıvancın...
Şimdi sana söylerim,
Yürekteki kanı aynı,
İçindeki canı aynı,
Aniden yere düşünce,
Seslenmen bile aynı,
Kırgız-Kazak eskiden beri
Yaptığı işleri aynıdır...
Şakayla şiir söyledik,
Şimdi işte jüriler,
Durduracak zamanıdır.
Atışmanın duracak anı herhalde.
Öyleyse, Sara kız,
Sonunda tokalaşıp kalkalım.
En iyisi çoğalsın diyelim,
Hayatın zevkleri.
Direğim benim, Kazak'ım,
Gözümün sensin zevkleri.

Ak tüşpösün közüñö,
Öçpösün dostuk ıragı!
Ayıp etpe sözümö
Sara kız, ana emese turalı...

Ak düşmesin gözüne,
Sönmesin dostluk ateşi!
Kusura bakma sözlerim için
Sara kız öyleyse kalkalım...

SONUÇ

Kırgız Aytışları adlı çalışmamızda akınlık geleneği ile âşıklık geleneği, genel olarak ifade edecek olursak Türk Dünyasındaki anlatma gelenekleri arasında karşılaştırma yöntemiyle benzerlikler üzerinde durduk. Bu anlatıcı tiplerinin gelenek içerisindeki işlevlerini, önemini, türlerini tarihi bilgilerden de faydalanarak inceledikten sonra aytışların bu gelenek içerisindeki yerini ortaya koymaya çalıştık.

Kırgız aytışlarının yapısal, işlevsel ve tematik özellikleri üzerinde dururarak Anadolu âşıklık geleneğindeki atışmalar ile karşılaştırdık. Aytışların ve atışmaların icra bağlamı üzerinde durarak aytışların yaratılışı, icra ortamı, anlatım ve kullanım yerlerinde dikkate değer değişikliklere uğradığını ve buna karşın günümüzde de aytışlar konusu ile işlevi bakımından değişmediğini tespit ettik.

Kırgız, Anadolu ve bütün Türk Dünyası anlatma gelenekleri olsun gerek bu geleneklerin meydana getirdikleri aytışın (atışmanın) özellikleri olsun benzerlik gösterdiğini gördük. Bu benzerlik özellikle aytış türleri konusunda karşımıza çıkmaktadır, türlerin tıpa tıp aynı olması aynı anlatma geleneğinden kaynaklandığına işaret etmektedir. Aytışın (atışmanın) kaynağı sayılan anonim atışma türleri (atma türküleri, akıynek v.b.) de bu tezimizi desteklemektedir.

Kırgızistan ve Anadolu aytışlarının / atışmalarının tasnif sorunu olduğunu tespit ettik. Anadolu'da atışmaları âşık fasıllarının düzeni olarak ele alındığını, buna karşın Kırgızistan'da aytışı halk biliminin bir türü olarak değerlendirildiğini tespit ettik ve iki gelenekteki aytış / atışmayı türlere ve şekillere ayırarak bir tasnif yaptık.

Aytışlarla ilgili olan altmış dört akının hayat hikâyeleri, onların nasıl akın oldukları, rüya görmeleri, bade içmeleri, mahlas almaları ve atışmaları hakkında kısaca bilgiler verdikten sonra derlenmiş olan elli altı aytış metni ve günümüz aytışlarından dokuz atışma ile altmış beş atışma metninin Kırgız Türkçesi ve Anadolu Türkçesiyle transkripsiyonlu metnini verdik.

Sözlü kültürün ürünleri olan aytışların yazılı kültür ortamından geçerek günümüzde elektronik ortama ulaşmış durumdadır. Bu durum sözlü kültür ürünleri açısından hem olumlu hem olumsuz etki yaratabileceği bilinciyle yaşamakta olan aytış geleneğinin korunması, yaşatılması için araştırılarak dikkatle yaklaşılmasını talep

etmektedir. Aytış gibi birçok sözlü kültür ürünlerimizin korunması ve yaşatılması için sistemli bir araştırma gerekmektedir.

Çalışmamızın özetinin özetini çıkartacak olursak: “Kırgız Aytışları aynı köke dayanan kültür ürünü olup Türk Dünyası sözlü geleneğinin en çarpıcı özelliklerindedir. Kültürümüzün bu güzel örneklerini bilimsel bir yaklaşımla korunması ve yaşatılmasını sağlayarak daha da zengin bir kültürün teşekkülü için zemin hazırlamaktır.”

KAYNAKÇA

- ABDIRAZAKOV A, Cenicoktun Irları, **Kırgıstan Madaniyatı**, Frunze, 22 Aralık 1989.
- ABDRAYEV A, ALAGUŞEV A, Toktoguldun Irları Cana Küülörü, **Ala-Too** Dergisi, Frunze, 1965, Sayı.6.
- ACIPAYAMLI Orhan, **Halkbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978.
- ADAMBAYEV B, Şeşendik Öner, Kitapta: **Folklor Şındığı**, Haz. Komisyon, Nauka Basımevi, Almatı.
- ADİLOĞLU Adilhan, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Karaçay Edebiyatı, Cırla Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 22.
- AKİYEV K, **Baskan Col**, Frunze, 1983.
- AKSOY Yahya, Yozgat Yöresinde Dügünlerde Elma Taşlama Tilki Yollama Ve Yüz Yastığı Kaçırma Geleneği Ve Bununla İlgili Deyişler, **I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1987, s.21–25.
- ALEKSEYEV V P, **Traditsiyonniye Religiyozniye Verovaniye Yakutov V 19 Naçale 20 Vekov**, Novosibirsk, 1975.
- ALİYEV S, KULMATOV T, **Manaşçılar cana İzildööçülör**, Bişkek, 1995.
- ALPTEKİN Ali Berat, Türkiye Azerbaycan Ve Kazakistan Âşık Şiirinde Atışma, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.57-65.
- AMANOV Bagdavlet, MUHAMMETOVA Asiya, **Kazahskaya Traditsiyonnaya Muzıka i XX Vek**, Dayk Pres Basım evi, Almatı, 2002, s. 153-167.
- AMANOVA R, Kirgizskaya Traditsiyonnaya Muzıka i Problemi Ee Tehniçeskaya Sohraneniye, Kitapta; **Saltık Muzıka, Tarihi Saktoo Cana Örkündötüü Masaleleri**, Bişkek, 2004, s. 125–126.
- APILOV Bolotbek, **Barpı**, Kırgız Ensklopediyası Başkı Redaksiyası Basımevi, Bişkek, 1995.
- ARAT Reşit Rahmeti**, Eski Türk Şiiri, **Ankara, 1986.**

- ARIKAN Metin, **Köroğlu Destanının Kazak Varyantları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1999.
- ARIKAN Metin, **Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir 2003.
- ARSUNAR Ferruk, Balalı Tavuk, **Ülkü**, 3. Seri, sayı 4, Nisan 1947, Cilt I, s. 30–31.
- ARTUN Erman, **Âşıklık Geleneği ve Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001
- ASANALİYEV K, **Akındar Çıgarmaçılığının Oçerkteri**, İlim Basımevi, Frunze, 1988.
- ATTOKUROV Sabır, “Kırgızdın Kıskaçı Sancırası Degen Üçültük Kitep Cönündö Oy”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Bişkek 2001, S. No: 2.
- ATTOKUROV Sabır, **Kırgız Sancırası**, Bişkek 1995.
- AYTMATOV Çingiz, Siyayuşaya Verşina Drevne Kırgızskogo Duha, (**Ensklopedičeskiy Fenomen Eposa Manas**), Bişkek, 1996, s. 15.
- BARTOLD V.V, **İzbrannie Trudı po İstorii Kırgızov i Kırgızstana**, Şam Basımevi, Bişkek, 1996.
- BAŞGÖZ İlhan, "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", **Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı**, Feryal Matbaacılık, Ankara 1996, s. 1-3.
- BAYKOCOYEV S, **El Irçıları**, Frunze, 1988.
- BEKTENOV K, Kuyruçuk, **Kırgızstan Madaniyatı** Dergisi, Frunze, 1968, 17 Temmuz.
- BENNİNGSEN Alexandre, Chantal lemercier- Quelquejay; **Sufi ve Komiser**, (çeviren Osman Türer), Elif matbaacılık, Ankara, 1988.
- BERDİBAYEV R, “ Halık Avız Edebiyetin Jasavşılar Men Damıtuvşılar”, **Epos- El Kazınası**, Ravan Basımevi, Almatı, 1995.
- BEYBİT Saparalı, DAURANBEKOV Cakay, **Toy**, Öner Yayınevi, Almatı, 1993.
- BEYŞEBAYEV Sabırbek, Cöcö Akın Degen Kim?, **Kırgızstan Madaniyatı**, 18 Ağustos 1988, S. 35, s. 8-9.
- BORONÇIYEV İ, **Kızıl Kırman**, Frunze, 1970.
- CARMUHAMEDULI Muhamedrahım, **Aytıs Ölenderinin Argı Tegi men Damı**, Almatı, 2001.

- ÇİĞİTOV Salican, Yazı Dilinin ortaya Çıkması ve İlk Edebi Örnekler, (Aktaran: Ulanbek Alimov) **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 2006, Cilt. VI, Sayı. 2-Kış, s. 521.
- CUMAKUNOVA Güلزura, Kırgız Türkçesi, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, Cilt 19, s. 603.
- CUNBUR Mujgan**, Karacaoğlan, **Ankara, 1985.**
- ÇEÇEN Anıl, **Türk devletleri**, Yeni Avrasya Yay, Ankara, 2003.
- ÇOBANOĞLU Özkul, Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Ankara, 1998, s.130–170.
- ÇOROTEGİN Tınçtıkbek, "Kırgızistan Cumhuriyeti", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002.
- DAUTOV K, Barpının Filozofiyalık Köz Karaştırı, **Kırgızstan Madaniyatı**, Frunze, 1985, 27 Ekim.
- DOĞAN Kaya, **Âşık Püryanî'nin Karşılaşmaları**, Âşık Edebiyatı Araştırmaları Kitâbevi, İstanbul, 2000, s. 213–231.
- DOĞAN Kaya, **Karşılaşma – Atışma – Deyişme Kavramları Üzerine Düşünceler Ve Feymanî'den Örnekler**, Âşık Edebiyatı Araştırmaları Kitâbevi İstanbul, 2000, s.25–33.
- DÜZGÜN Dilaver**, "Erzurum'da Aşık Kahvesi Geleneği", Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, **Ankara, 1995, s. 205–224**
- EKİCİ Metin, Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişisinin Önemi, **Milli Folklor**, 1998, S.39, ss.25–34.
- EKİCİ Metin, Türk Sözlü Kültür Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (diyakronik) ve Eş Zamanlı (senkronik) Bir Bakış, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, s. 225–229.
- ELİADE Mircae, **Ebedi Dönüş, Mitosu**, (çev: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, İstanbul 1994-33.
- ELİADE Mircea, **Şamanizm**, İmge Kitabevi, (Çev. İsmet Birkan), Ankara, 1999, s. 16.
- ERCİLASUN Ahmet Bican**, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, **Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.**
- ERGUN Metin**, **Hakas Haycıları ve Haycılık Sanatı**, Milli Folklor Dergisi, **1993, C.III, S.19, s.23-26.**
- ERGUN Metin**, **Manaşçılar**, Türk Kültürü, **1995, S. 390, s. 590-610.**

ERGUN Metin, Manasçılık Mektepleri, Manas Destanı Etkinlikleri Uluslararası Bilgi Şöleni, **AKM yayınları, Ankara, 1995, s. 99-106.**

GAZİMİHAL Mahmut Ragıp, Türk Halk Oyunları Katalogu, (yayına hazırlayan Nail Tan), Ankara, 1991, Cilt I, s.64–65.

GÖMEÇ Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

GÖZÜKIZIL Ömer, Zülâli – Şenlik'in Karşılaşması İle İlgili Varyantlaşmanın Nedenleri, **Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, GÜLENSOY Tuncer, Moğolistan Kazaklarında Âşık Edebiyatı Ve Atışma Örnekleri, **İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları Ankara, 1995, s.219-227.

GÜNAY Umay, Aşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Sistemli Değişler, Şükrü elçin Armağanı, s. 35-40, (Mehmet Yardımcı, **Halk Şiiri Aşık Şiiri Tekke Şiiri**, Ankara, 2002, s. 217).

GÜNAY Umay, **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, 2. baskı

GÜNAY Umay, **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Ankara, 1986.

İNAYET Alimcan, **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz / Celmoğuz**, Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, 2007.

İNAYET Alimcan, **Yusuf Mamay ve Manas Destanı** (Doğu Türkistan Kırgız varyantı), Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, 2007.

İSANBET N, **Tatar Halk Tabışmaları**, Kazan,1961.

İSLAMOĞLU Mahmut, Kıbrıslı İki Ozandan Taşlama Örnekleri, **I.Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1987, s.155–167.

KADİRHACİYEV S Kalsın, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Kumuk Edebiyatı, Takmaklar/ Atışmalar Maddesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt. 20.

KAFESOĞLU İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi yayınları, 13.baskı

KAPAROV N, **Şabdan Baatır**, Ala-Too Dergisi Yayın Evi, Bişkek, 1992.

KAYA Doğan, **Âşık Edebiyatına Giriş**, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2003.

KAYA Doğan, Sivas'ta Aşıklık Geleneği ve Aşık Ruhsati, Sivas, 1994.

KAYA Doğan, **Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

KAYGILI Osman Cemal, İstanbul'da Semai Kahveleri Meydan Şairleri, **İstanbul, 1937.**

KAYIPOV Sulayman, **El Irçıları**, Kırgızstan Basımevi, Frunze, 1981.

KAYIPOV Sulayman, **Türk Akın-Âşık Kültürü Bağlamında Van Kırgızlarının Apızlar Sanatı ve Âşık Veysel**, Halk Kültürümüzde Sivas'ın Yeri Sempozyumu Bildirileri, **Ankara 2003.**

KAYIPOV Sulayman, Yüz Yıllardır devam Eden Söz Sanatı, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004, C. 31

KEBEKOVA B, Bulbul Degen at Algan, **Kırgız Madaniyatı**, 9 Nisan 1992, Bişkek, No: 14, s. 4.

KEBEKOVA B, Kalıgul Bay Uulu, **Kırgızstan Madaniyatı**, Frunze, 17 Mayıs 1990.

KEBEKOVA Batma, Kırgız Kazak Akındarının Çıgarmaçılık Baylanışı, **Frunze, 1985.**

KOMİSYON, **Manas Ansklopediyası**, Bişkek, Kırgız Ansklopedi Yayınları, 1995, Cilt. 1.

KOMİSYON, Baldar Folkloru, "El Adabiyatı" serisi, Şam Basımevi, Bişkek, 1998, C.20, s. 311-314.

KOMİSYON, **Edebiyatşunaslık Temrinleri Lügati**, Taşkent 1970.

KOMİSYON, **İstoriya Kirgizskoy SSR**, Frunze, 1984, C.1.

KOMİSYON, **Karakalpak Folklorı**, Karakalpakstan Basımevi, Nukus, 1982, Cilt. XI

KOMİSYON, **Kırgız Adabiyatının Tarihi**, Bişkek, 2002, Cilt V.

KOMİSYON, **Kırgız Adabiyatının Tarihi**, Folkloristik, Bişkek, 2002, C.I.

KOMİSYON, **Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihinin Oçerki**, İlim Yayınevi, Frunze, 1973.

KOMİSYON, **Kırgız Sovet Ensiklopediyası**, Frunze, 1976.

KOMİSYON, **Kırgızdardın cana Kırgızstandın Tarihy Bulaktarı**, Manas Üniversitesi yayınları, Yay. Haz. K. Cusuyev, A. Mokeyev, D. Saparaliyev, Bişkek, Cilt. 1, 2002, Cilt. 2, 2003.

KOMİSYON, **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, AKM Yayınları, Ankara, 2001, C.1.

KOMİSYON, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

- KOMİSYON, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Azerbaycan Âşık Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, Cilt. 2.
- KOMİSYON, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırgız Edebiyatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Sulayman Kayıpov, Ankara, 2004, C. 31
- KOMİSYON, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005, Cilt 31.
- KOMİSYON, **Uygur Tilinin İzahlık Lugati**, Şincan Halk Neşriyatı, Urumçi, 1999.
- KONIRATBAYEV Auelbek, **Kazak Folklorının Tarihi**, Alma-Ata, 1991.
- KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, 5. baskı.
- KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, 9.baskı, s.43.
- KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, 9.baskı.
- KÖPRÜLÜ Fuad; **Edebiyat Araştırmaları**, Ötüken Basımevi, İstanbul, 1989
- Kut Cıldızı Gazetesi**, Ceñicok akını anma yarışmasının elemeleri 2. küme, Bişkek, 20 Mart 2004.
- KUTLU Özen, Sivaslı Âşık Mustafa Feryâdi Çağırın'ın Şiirlerinde Taşlama Ve Yergiler, **I.Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri**, Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1987, s.247–255.
- MAKELEK Ömürbay, Cusup Mamay, **Kırgızistan Madaniyatı Gazetesi**, 1988, S. 41.
- MALDIBAYEV C, **Kırgız Mamleketinin Tarihi**, Bişkek, 1999.
- MARUFOV Z.M, **Uzbek Tilining İzohi Lugati**, Moskova, 1981, C.1.
- MUSAYEV S, AKMATALİYEV A, **Akılman Kalgul**, Şam basımevi, Bişkek, 2000.
- OĞUZ Öcal**, Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü Ve Bugünü, **Ankara, 1994.**
- ÖZARSLAN Metin**, Erzurum Aşıklık Geleneği, **Ankara, 2001.**
- ÖZHAN Mevlüt, Seyirlik Oyunlarda Ak – Kara Çatışması, **Türk Folklor Araştırması**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları Ankara, 1985, s.71-80.
- POTANİN G. N, NBTGU Arşivi,18.defter, s.34, (Tursinov E D, **Kazak Avız Edebiyatının Casauşlarının Bayırğı Ökilderi**, Almatı,1976, s.46)
- POTAPOV L. P, **Oçerki Narodnogo Bita Tuvintsev**, Moskova, 1969.
- PUTİLOV B N, **Epiçeskoe Skazitelstvo** (Tipologiya, Etnikçeskaya Spetsifika), Moskova, 1997, s. 7 – 8.

- PUTILOV B N, **Folklor i Hudojestvennaya Samodeyatelnost**, Leningrad, Nauka Yayınevi, 1968.
- RADLOV V, **Manas Geroıçeskiy Epos Kirgiskogo Naroda**, İlim Basımevi, Frunze,1968, s.17–18.
- REİCHL Karl, **Türk Boylarının Destanları** (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı), (çev. Metin Ekici), TDK Yayınları, Ankara, 2002.
- SABIR Uulu Buudaybek, **El Kuuduları**, Frunze, 1987.
- SABIR Uulu. Buudaybek, **Akındar**, Frunze, 1980.
- SAPARALİYEV Döölötbek, Kırgız Türk Kültürel ve Siyasi İlişkilerinin Tarihi (XIX Yüzyılın Sonu XX Yüzyılın Başlangıcı), (Aktaran Ulanbek Alimov), **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Ankara, 2007, Sayı 2/2 Yaz, s.545.
- SAPARALİYEV Döölötbek, **Kırgızlar ile Orta Asya Halklarının Birlikte Cungar Hanlığının İstilalarına Karşı Verdikleri Mücadeleler (XVII yüzyıldan XVIII yüzyıla kadar)**, (Aktaran: Ulanbek Alimov), **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Yaz sayısı, İzmir, 2006,c.6, S.1, s. 220.**
- SARAY Mehmet, **Kırgız Türkleri Tarihi**, İstanbul, 1993, s. 16.
- SEKSENBAYEV B, Tökmö Irçı I.Boronçiyev, **Ala-Too Dergisi**, 1980, S. 2.
- SOLTONOYEV Belek, **Kızıl Kırgız Tarihi**, Bişkek, 1993.
- ŞAHİN Halil İbrahim, Bahşılık Geleneğinde Hediyelerin Fonksiyonları ve Sembolik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, İzmir, 200, Cilt. 6, S. VI, s. 437–446.
- ŞAMURADOV Bayram, **Aşık ve Bahşı Gelenekleri Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.
- TALIP Moldo, Kırgız Tarihi, Uruuçuluk Tüzülüğü, Türlüü Salttar, **Ala-Too Dergisi**, Frunze, 1988.
- TAŞTEMİROV C, **Barpı Ahkulov**, Frunze, 1957.
- TAŞTEMİROV C, **Toktoguldun Aytıştarının Özgöçölüktörü**, Frunze, 1989.
- TEKİN Talat, **XI. Yüzyıl Türk Şiiri, Divanu Lugati't-Türk'teki Manzum Parçalar**, Ankara, 1989.
- TEZEL Naki, **Türk Masalları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.
- TOKAREV S.A, **Religiya V İstori Narodov Mira**, Moskova, 1964.

- TOKOMBAYEV Aalı, **Aytıstar**, Frunze, 1972.
- TURDUGULOV A, Akındarın Aytışının Tabiyatı Tuuraluu, Kaçkınbay Artıkbayev kitabında, Bişkek, 2004
- TURSINOV E.D, **Kazak Avız Edebiyatın Casauşılarının Bayırgı Ökilderi**, Almatı,1976.
- TÜRKMEN Fikret, “Günümüz Halk Şiirinde Kullanılan Şekil ve Türlerin Dîvânü Lûgati’t-Türk’teki İlk Örnekleri”, **Dîvânü Lûgati’t-Türk Bilgi Şoleni Bildirileri** (7–8 Mayıs 1999), Türksoy Yayınları, Ankara 1999.
- TÜRKMEN Fikret, “Kopuz”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 394–395.
- TÜRKMEN Fikret, “Lebdeğmez”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 75.
- TÜRKMEN Fikret, “Manas Destanı ve Anadolu Halk Edebiyatı”, **Bozkırdan Bağımsızlığa Manas**, Haz: Emine Gürsoy-Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 110–115.
- TÜRKMEN Fikret, “Muamma”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 407–408.
- TÜRKMEN Fikret, CEMİLOĞLU Mustafa, **Âşık İhsani’den Derlenen Halk Hikâyeleri**, TDK yayınları, Ankara, 2009.
- TÜRKMEN Fikret, İNAYET Alimcan, **Manas Destanı**, AKM, Ankara, 1995.
- UMETALİYEV Ş, **Toktogul**, Frunze, 1975, s.37.
- URUSTANBEKOV U, Çoroev, T. K; “Sancıra”, Kırgız Tarihi, **Kıskaçça Entsiklopediyalık Sözdük**, Frunze 1990, s. 155.
- ÜKÜBAYEVA Layli, **Cazgıç Akındarın Çıgarmaçlığı**, Bişkek, 1994.
- ÜSÖNALİYEV Toyçu, Ugup Tüşünüü Cana Anın İlimiy-Methodikalık Negizderi-1, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Bişkek, 2006, Sayı 15, s.277.
- VALİHANOV Ç, **Sledı Şamanstva U Kirgizov**, Beş Ciltlik Makaleler, C.1,Almatı, 1961,s.473.
- VİNOGRADOV S, **Kirgiskaya Narodnaya Muzıka**, Bişkek, 1958, s. 162–176.
- YARDIMCI Mehmet, **Halk Şiiri Aşık Şiiri Tekke Şiiri**, Ankara, 2002.

YÜCE Kemal, "Türk Masallarında Şekil Değiştirme Üzerine." **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VII**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1993. s.115-127

ZAKİROV S, Şarşendin Kulküsü, **Kırgızstan Madaniyatı Dergisi**, Frunze, 23 Mart 1989.

ZEYREK Yunus, Âşık Şenlik'in Sanatı Ümmîliği Ve Karşılaşmaları Üzerine Bazı Mülâhazalar, **Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.293-303.

<http://www.azattyk.org/content/article/1210449.html> 08.02.2003

<http://kutman.ucoz.net/publ/1-1-0-39>, 2.11.2009

<http://www.aitysh.org/kyrg/tegerek/talkuu-2005.html> Hazırlayan "Aytış" derneğinin haber sekreteri Olcobay Şakir

ÖZGEÇMİŞ

6 Haziran 1976 tarihinde Kırgızistan'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Kurşab'da tamamladı. 1993 yılında Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkoloji Fakültesine kaydoldu ve 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türkçe Öğretim Merkezinde eğitim aldı. 2000 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalının Yüksek Lisans programına başladı. 2003 yılında aynı enstitüde Türk Halk Bilimi Bilim Dalında Doktora Programına başladı. 2007 ve 2009 yılları arasında aynı enstitüde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı.

Ulanbek ALİMOV

ÖZET

Çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde “Kırgız Tarihi ve Kültürü Hakkında Kısa Bilgi” adlı başlıkta tarih kaynaklarına başvurarak Kırgızların tarihini ele aldıktan sonra Kırgız kültürü hakkında kısa bilgi vermeye çalışılmıştır. “Kırgız Sözlü Kültür Geleneği” başlığında Kırgız sözlü geleneği ile ilgili tespit ve yorumlar yapmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, “Kırgız Akınlık Geleneğinde Aytışın Yeri ve Önemi”, “Aytış Sanatının Tarihi Gelişimi”, “Aytışın (Atışmanın) Tanımı”, “Türk Dünyasında Aytış Sanatı”, “Aytışların Diğer Halk Bilimi Türleriyle Olan İlişkisi” ve “Aytışlar Üzerine Yapılan Çalışmalar” adlı başlıklarla akınlık geleneği ve aytışlar incelenmeye çalışıldı.

İkinci bölümde ise akınların icra ettikleri aytışların özelliklerini bir tür olarak ele almaya çalıştık. “Kırgız Aytışlarının Konuları”, “Aytışların Yaratılışı ve İcra ortamı”, “Aytışın Kullanım ve Anlatım Yerleri” ve “Aytışların Fonksiyonları” adlı başlıklar altında akın aytışlarının özellikleri üzerinde durulmuştur. “Aytışların Tür ve Şekil Özellikleri” adlı başlık içerisinde aytışların tür ve şekil özellikleri bakımından sekiz alt başlık ile incelemeye çalışıldı.

“Tanınmış Aytış Ustaları” adlı üçüncü bölümde aytış ile ilgili tanınmış Kırgız akınlarının hayatı ve eserleri üzerinde durulmaya çalışıldı.

“Kırgız Aytışlarının Kırgızistan ve Anadolu Türkçesinde Transkripsiyonlu Metinleri” çalışmamızın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızın sonuç kısmında araştırma konumuzla ilgili elde edilen sonuçlar genel bir değerlendirme şeklinde verilmiştir.

Çalışmamız kullandığımız kaynakların alfabetik sırasına göre verildiği Kaynakça kısmı ile tamamlanmıştır.

ABSTRACT

This thesis includes an introduction and four separate chapters. After mentioning the Kyrgyz history, information about Kyrgyz culture is tried to be given in the introduction part under the title of “Brief Information on Kyrgyz History and Culture”. Analyses and comments on Kyrgyz oral tradition take place under the title of “Kyrgyz Oral Culture Tradition”.

In the first part of the thesis, tradition of “akınlık” and the “aytış” are tried to be studied under the titles of “The Place and Importance of Aytış in Kyrgyz Akınlık Tradition”, “Historical Evolution of Aytış Art”, “Description of Aytış”, “Aytış Art in the Turkic World”, “Relation of Aytış with the other Folkloric types” and “Studies on Aytış”.

In the second part of the thesis, we tried to deal with the properties of aytış performed by akıns as a whole. The properties of akın’s aytış are analyzed under the titles of “Subjects of Kyrgyz Aytış”, “Performing environment and the creation of Aytış”, “Aytış’s Places of Telling” and “Functions of Aytış”. Eight subtitles on aytış’s properties of genre and form are studied under the title of “Aytış’s Properties of Genre and Form”.

In the third part, named as “Well-known Aytış Artists”, lives and works of popular Kyrgyz akıns are taken place.

“Transcription of the Texts of Kyrgyz Aytış to Kyrgyz Turkish and Anatolian Turkish” compose the fourth part of the thesis.

A general evaluation is given according to the acquired results of the issue in the conclusion part of the thesis.

Our thesis is completed by the alphabetical bibliography part.